'જૈન' ગ્રંથાવળી—નં ૩

શ્રી

શ્રાદ્ધવિધિ.

[illegible]

પ્રગટ કરનાર

"જૈન" પત્રના માલીક

અમદાવાદ.

([illegible] સહિત)

અમદાવાદ—"જૈનોદય" પ્રેસ [illegible]

સન [illegible] વિક્રમ [illegible] [illegible]

મૂલ્ય—રૂપિયા ૩.

Sheth Dharamchand Udaichand
Jeweller Bombay
(Died 19th January 1[illegible]4)

Kuntaline Press, Calcutta

નામદાર શેઠજી સાહેબ મર્હુમ,

ધરમચંદ ઉદયચંદ,

જેઓ શ્રી અનેક ધાર્મિક કર્યો કરી, તેમજ પોતાના
જાતિ ભાઈઓનુ પોતથી બનતુ યથાશક્તિ શ્રેય
કરી અને તે શીવાય અનેક ઉત્તમ કાર્યો કરી
પોતાની ૫૫ વર્ષની વયે તા ૧૯-૧-૦૪
ના રોજ આ દુનિઆ છોડી દેહ
મુકત થયા, તેમના પવિત્ર
સ્મરણાર્થે આ પુસ્તક તેમને
અર્પણ કરવામા
આવ્યુ
છે

અમદાવાદ—જૈન ઑફીસ
તા ૨૭-૯-૦૪

બે બોલ.

કેટલાક તરફથી એમ પુછવામા આવશે કે આ શ્રાદ્ધવિધિ ભાષાન્તરની જરૂર શી હતી? કેમકે આ ગ્રંથના આધાર સુધીમા બે ગુર્જર ભાષાન્તરો બ્હાર પડયા છે અને તે બન્ને પુસ્તકો જૈન સમાજમા પ્રચલીત છે આના ઉત્તરમા એટલુંજ કહેવાનુ છે કે આ શ્રાદ્ધવિધિ પુસ્તક દરેક જૈનને અતિ ઉપયોગી છે અને આ બન્ને ભાષાન્તરોની કીમત ભારે હોવાથી સાધારણ વર્ગ તેનો જોઇએ તેટલો ઉપયોગ કરી શકે તેમ નથી. તે શીવાય આ બન્ને ભાષાન્તરોમા અમુક અમુક દોષ છે એક ભાષાન્તર તો તદન અશુદ્ધ છે. જ્યારે બીજુ કાંઇ સારૂ છે પણ તેની કીમત વધારે હોવાથી મારા સમજવા પ્રમાણે તેનો ઉપયોગ વિશેષ થયો હોય તેમ જણાતુ નથી આ ગ્રંથમા શ્રાવકે જન્મથી મરણ પર્યંત શું શું કાર્ય કરવાનુ છે તે દર્શાવ્યુ છે. આ એકલો ગ્રંથ જો દરેક જૈન બંધુ મનન કરે તો તે જરૂર પોતાનો ધર્મ શુ છે? પોતાની પોતાના જાતિ ભાઇઓ પ્રત્યે ફરજ શી છે? નાણાનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરવો તે વગેરે બહુ સારી રિતે જાણી શકે. આવા ઉત્તમ ગ્રંથનો દરેક જૈન બંધુ છુટથી ઉપયોગ કરી શકે તેમ વિચારી મેં તેની માત્ર નામની આઠ આના કિમત લઇ મારા જૈનપત્રના ગ્રાહકોને તે ભેટ આપ્યો છે. આવી રિતે જો આ ભેટ ગ્રાહકોને ઉપયોગી થઇ પડશે તો ભવિષ્યમા આવુ એક નહી પણ બે ત્રણ ઉત્તમ પુસ્તકો માત્ર નામની કીમત એટલે કાગળ અને બધાઇ જેટલો ખર્ચ લઇ આપવા મેં ધાર્યુ છે. આમ કરવાથી એક તો મારા જૈનપત્રનો ફેલાવો ખપ થાય છે અને આ જૈનપત્ર કેવળ જૈન હિતાર્થે પ્રકટ થતું હોવાથી તે દરેક જૈન વાંચે અને ભવિષ્યમા દરેક જૈન પોતાની કોમના હિત ખાતર પ્રકટ થતુ આ એકજ પત્ર છે એવુ અભિમાન રાખતો થાય એ જોવાની મારી ઇચ્છા છે જૈન પત્રની ખાતર હુ કેવો અને કેવા પ્રકારનો ભોગ આપું છુ તે કહેવાનુ આ સ્થળ નથી, પણ મારે ટુંકામાં કહેવુ જોઇએ કે દરેક માણસની ફરજ છે કે પોતાના જાતિભાઇઓનુ પો-

તાથી બને તેટલુ યથાશક્તી શ્રેય કરુ એ આવુ શ્રેય કરવાનું ઉત્તમ સાધન આ જમાનામા વતમાન પત્રજ છે વર્તમાનપત્ર વગેરે હજારો ગાઉ આપણે એક બીજાના વિચારો જાણી શકિયે છીએ અને આ જૈન પત્રે આવા ઝરલાએ લેખ ના લેખને પોતાના પત્રમા સ્થાન આપી નવા ના વિચારો જાહેર કર્યા છે તે સાઘંત વાચનાર સારી પેઠે જાણે છે

હાલમા વર્તમાન પત્રનો ઝમાય છે જ્યારે બીજા વર્તમાન પત્રોની હજારો ન ! ખપે છે ત્યારે પ ર લાખની વસ્તીવાળી જૈન કોમમા અને તે પણ માતબર ગણાતી કોમમા એકજ અ નાઢ્ મી માત્ર ૧૨૦૦-૧૫ ૦ કોપી ખપે તે ખરે અફસોસની વાત છે માત્ર ત્રણ લાગ રુપિયા ખર્ચ વાથી બાર માસ સુધી પોતાના જાતિભાઈઓના સમાચાર બનતા બના વોની ખબરો આપવા ઉપરાત-પચાગ, ધર્મના પુસ્તકો વગેરે મફત મળે છે તે વવારે અને આવી રીતે નજીવા વાર્ષીક ખર્ચમા મળતો લાભ લેવા જ્યારે મા ! જાતિભાઇઓ ત પર થતા નથી તો તેઓ ના બીજા ના ટ્રયની આશા નાખી શકાય ? વધુ પુસ્ત ! બેટ આપવા માટે વધુ ગ્રાહકોની જરૂર છે અને તેથી ચાગાત કરે રક ગ્રાહક એવી પ્રતિજ્ઞા કરે કે ઓછામા ઓછા દરેકે બેની પાચ ગ્રાહકો તો મેળવી આપવા અને જ્યારે આમ થશે ત્યારેજ જૈન પત્રનો બ્હોળો ફેલાવો થશે

આ ભાષા તર મુની માહારાજ બુદ્ધિસાગર જોતુ છે તેમજ તે ગુન કરવા માટે મનની ઉમેદ રાખવામા આવી છે તેમજ તેના શુદ્ધ શોધ વામા મારી ગેરહાજરીમા મારા મિત્ર એની ગુજરાત વ !! ટુલર સોસા યટીના આસીસ્ટ સેક્રેટરી રા છગનલાલ અમ રીતે જે તસ્દી લીધી છે તે માટે તેમનો આભાર માનુ છુ

જૈન પત્રના અને એક ન્વા છાપખાનાની જરૂર છે અને ત્યારે ગાનુ એક છાપખાન થશે ત્યારેજ આપણા ધર્મના સારા પુસ્તકો ઉત્તમ રિતે છાપવા શક્તિમાન થઈશ બાકી ાની મદદ લેવા છતા જો તેની છાપાકળા માટે દીલ હોય તો તે ગેર મ રો નથી પણ છાપખાના નોજ અમ લેવો

આ પુસ્તક પરમ પુજ્ય શેઠ વીરમચંદ ઉદયચંદના સ્મરણાર્થે અર્પણ કરવામા આવ્યું છે અને આ જગ્યાએ મારે કહેવું જોઇએ કે જૈન પત્રની હયાતી આ મર્હુમ શેઠના લીધેજ હતી—તે પવિત્ર પુરૂષની આજ્ઞાથી આ પત્ર કહાડયુ હતું અને આવા ધાર્મીક પુરૂષોના વચન હમેશા ફળે છે અને જૈન પત્રની કાંઇ પણ ફતેહ હોય તો તે મારી નથી પણ આ શેઠના વચનનીજ છે એમ મારૂ માનવુ છે તેમણે કરેલી જૈન કોમની શેવા તેમના આ સાથે આપેલા જીવન ચરિત્ર ઉપરથીજ જણાશે અને આવી તેમની ઉત્તમ સેવાનુ દષ્ટાંત મારા જાતિ ભાઇઓ લે અને તે પવિત્ર પુરૂષની મુખમુદ્રા જોઇ પોતાની આખ ખે ઘડી ઠારે એવા વિચારથી આ પુસ્તકમા તેમની છબી પણ આપવામા આવી છે

છેવટ મારા મિત્રો જેઓ હમેશા મારા શ્રેય માટે અને વિશેશ જૈન પત્રની વૃદ્ધી માટે જે પ્રયાસ તેઓ લે છે તેમનો આ સ્થળે અંતઃકરણ પૂર્વક આભાર માનુછુ.

અમદાવાદ. ભગુભાઈ ફતેહચંદ કારભારી.

તા. ૨૭-૯-૦૪ અધિપતિ જૈન.

અનુક્રમણિકા

વિષયાંક.	વિષયનું નામ.	પૃષ્ઠાંક

વિષય	વિષયનુ નામ	પૃષ્ઠ

વિષયાંક.	વિષયનું નામ.	પૃષ્ઠાંક.

વિષયાંક	વિષયનું નામ	પૃષ્ઠ

[illegible]

વિષયાંક. વિષયનું નામ. પૃષ્ઠાંક.

પર્વકૃત્યપ્રકાશ ૩

ચાતુર્માસિકકૃત્યપ્રકાશ ૪

વર્ષકૃત્યપ્રકાશ ૫

વિષયાંક	વિષયનું નામ.	પૃષ્ઠાંક.

શેઠ પ્રેમચંદ ઉદયચંદનું સંક્ષિપ્ત જન્મ વૃત્તાંત

જીવન ચરિત્ર એટલે શું ?

મહાત્મા પુરૂષોના જીવનચરિત્રો એ હજારો બોધગ્રંથો અનેક ગ્રંથો અને લાખો શીખામણની કથાઓ કરતા મનુષ્ય જીવનને ઉન્નત બનાવવાને પ્રબળ સાધનરૂપ હોય છે એમ મનાય છે એમાં કાંઇપણ અતિશયોક્તિ નથી તેમ પણ ધર્મવાન પુરૂષોના જીવન ચરિત્રો તો દુનિયામાં એવા વાચનની ગરજ સારે છે - હજારો અને લાખો વખત માણસોની મ્હેણીઓ પાડી શકાતી દેખે જીવનચરિત્રો નિર્મળ આયનાની માફક મનુષ્યની સમગ્ર ખામી થયે મનુષ્યમાં રહેલા ગુણ દોષની ખામીઓ પ્રદર્શિત કરવામાં તો માલુમ પડે છે કે જીવનચરિત્રોમા બચપણથી મરણ પર્યંત ની જીંદગીના નાના રૂપે જે અનુભવ મેળવવામાં આવે છે તે મનુષ્ય ધારે તો પોતાની તેની જીંદગીના નાના પ્રકારના કામો સાથે સરખાવી તેમાં થી બહુ બહુ શીખી શકે છે ખરૂ છે સાધારણ બુદ્ધિ પ્રવર પામેથી પણ બોધ મેળવે છે, પરંતુ બધા મનુષ્યો કંઇ એવી ઝીણી બુદ્ધિના હોતા નથી કે કુદરતના ઓર અદ્ભુત ચમત્કારેમાંથી પણ બોધ લઇ શકે અને તેટલા માટે જીવનચરિત્રો સમાજ મનુષ્ય જીવનના ઉદ્ધાર અર્થે નકર બા જોગ તથા તેનું અનુકરણ કરી તેમાંથી તાત્પર્ય તેવા બાળક જીંદગીના અનુભવોમાંથી પોતાના માટે થઇ પડતી અમુક ભાવનાને મેળવી શકે છે, એ ટલા માટે જીવનચરિત્રો બહુ અનુકરણીય દૃષ્ટાંત છે જીવ ભૂતોમાં અ કસર કે આ કુદરતની ખાનગીમાં મનુષ્ય પ્રાણી સર્વ કરતા શ્રેષ્ઠ છે અને એ શ્રેષ્ઠતા હોવાનું કારણ જે બુદ્ધિ તે બુદ્ધિનો આપણે મનુષ્યો ન્યા નફા ટોટા સાથે કરતા જઇ અને તેને સાવધાનીથી તે વ્યાપારમાં લાભ મળે છે કે કેમ તેનો ગણત્રી કરવાથી તેમાં ટેરો આવે છે તે જાણવાની કુંચી તો માત્ર જીવનચરિત્રો છે એવું ધ્યાનમાં લઇને કર છ એ ... કુદરતી સંપદા ... મનુષ્ય ... બાબી

નિર્માણ થએલ હોવાથી જીવનચરિત્રો ઉપરથી તે પોતા માટે ઘણું મેળવી શકે છે. ઇતિહાસ ગાથા, કથા કે રાસા આદિમાં તો આપણામાં વંચાતાં વ્યાખ્યાનોમાં પણ જીવન ચરિત્રના રૂપોની એક યા બીજી રીતે છાયા પડેલી જોવામાં આવે છે. તેમાં માત્ર મુખ્ય તફાવત એટલોજ જણાય છે કે જીવન ચરિત્રમાં જ્યારે અમુક વ્યક્તીના ગુણ દોષ બારીકાઇથી પ્રદર્શિત કરવામાં આવે છે ત્યારે ઇતિહાસ વિગેરેમાં તેની માત્ર ઉપરછલી બાબતોજ વર્ણવામાં આવે છે જીવન ચરિત્રના ઘણુ કરેલી પીગજ. સહન કરેલી સહન શીલતા, બાપાજેની બાજ, વેઠેલા સંકટો, સુખ દુઃખમાં સમાનતા રાખી બન્નેના મર્યાદાની બીતિ અને દરેક પ્રસંગે જણાવાતમાં આવેલી સમયોચીત બાહોશી તથા અનન્ય વર્તન, વીગેરે સદ્ગુણોની છાપ વાચનારના હૃદય ઉપર એવી તો સજ્જડ પડે છે કે તેને ઉખાડવા કોઇ સમર્થ જણાતુ નથી આવા વાચનોથી મનની મોટાઇ આત્માની ઉન્નત સ્થિતિ, મનુષ્યનો પ્રાપ્તી નત્વમાં કરવાને કેવો છે તે, તથા મનુષ્ય જીવન શા ઉદ્દેશને માટે છે એ વીગેરે જાણવાની જે તાગ મળતા, હું પણ એવો થાઉ તો ઠીક એવી સ્વાભાવિક પ્રબલ ઇચ્છા વાચનારના મનમાં ઉદ્ભવે છે, અને એવી ઇચ્છા જે જીવન ચરિત્ર ઉત્પન્ન ન કરી શકે તે સાચુ ભાસતા જીવન ચરિત્રજ નહી પણ માત્ર કથા કહી શકાય આપણામાં જીવન ચરિત્રો લખવાનો રીવાજ પ્રાચીનકાળથી છે અને તેવા અનેક ચરિત્રો આપણા સાહીત્યમાં અત્યારે મોજુદ પણ છે, અને તે સાંભળવાને આપણે હંમેશા ઉત્સુક પણ છઇએ એટલે જૈન સાહીત્યમાં જીવન ચરિત્રોના વાચન કાંઇ નવો સુધારો હોય એમ અમારૂં માનવું નથી આપણે કર્મવાદી કોમ છઇએ અને તેના પ્રતિપાદન અર્થે આપણામાં અનેક રાસા, ગાથાઓ, વખાણો વગેરે છે, જે દરેક જૈન બાળક પણ જાણે છે બીજી કોમમાં અલંકારયુક્ત કથાઓ હોવાથી તેઓને સત્ય વાત શોધતા જરા આથડવું પડે છે, પરંતુ આપણામાં તેમ નથી એજ જૈન સાહીત્યકારોની ખુબી છે. આધુનીક વખતમાં જીવન ચરિત્રો લખવાનો રીવાજ કેટલાકો કહે છે કે પાશ્ચાત્ય પ્રજાના દેખાદેખી આપણે ગ્રહણ કરવા લાગ્યા છી-

અ, અમે ને ... મરતા ... અમારા ... ગનમા ને ... રાતો ... તેને ... ઉપયોગીપણું ... તુઓને ... બોધક ... છે, ને ... તે ...

અટલા ... કારણુ ... નહીં ... આ ... ઝીણી ... તેના ... ધીરે ... જેમ ... પણ આપ ... માટે ... આ પુસ્તકમા ... આ ... તેમાં ... પરમ ...

ઉત્તમ કુળ.

ચરિત્રના નાયક ધર્મવીર શેઠ ધરમચંદ ઉદયચંદનો જન્મ સંવત ૧૯૦૬ ના વૈશાખ સુદી ૧૩ ના રોજ સુરત ખાતે વીશાઓશવાળ જ્ઞાતિમા થયો હતો કે જે જ્ઞાતિ મારવાડના ઉમ્દી કોમના ક્ષત્રીઓમાંથી ઉદ્ભવ્યાનું આપણા જૈન બંધુ મી. અમરચંદ પરમાર જણાવે છે. રાજવંશી કોમની શ્રેણીમા જન્મ થવો એ આદેશ કે હરકોઈ દેશમા શુભ ભાગ્યની નિશાની ગણાય છે, કેમકે એ વંશમા ઉદારતા, નિખાલસપણુ, વીરતા, ધૈર્યતા, અને પરોપકારીમન એ તો જન્મ સાથેજ મળેલા હોય છે, એવા એક કુળમા મર્હુમનો જન્મ થવાથી તેમના સદ્ગુણો રૂપી ઉત્તમ સર્ટીફીકેટ તો જન્મ સાથેજ મળી જાય છે, તેમા વળી જીવદયા પ્રતિપાલ જૈન ધર્મનું સમેલન થયુ એ તો સોનામા સુગંધી ભળ્યા બરાબર મનાય છે. આ ધર્મવીર શેઠનો જન્મ પ્રખ્યાત થએલા શા માણેકચંદ જીવાશાના કુળમા થયો હતો, ને નામીચા કુટુંબમા તેમનો જન્મ થયો એજ તેમના ગર્ભશ્રીમંતપણાની એક સાબીતી છે આ કુટુંબ અસલ ગોધાથી સુરત રહેવા આવેલું અને કેટલીક પેઢીઓ થયા તેઓ સુરતના વતની થયા છે શા માણેકચંદના પુત્ર મુળચંદ અને શા મુળચંદના પુત્ર ઉદયચંદ તથા પ્રતાપચંદ અને તેમના પુત્ર તે આપણા આ ચરિત્ર નાયક છે. સુરત શહેરમા ઝવેરીના ધંધામા ગયા સૈકાની શરૂઆતથી પકાયેલા કુટુંબોમાં આપણા ચરિત્ર નાયકનું કુટુંબ પણ એક છે એટલુંજ નહી પણ પોતાના ધંધારોજગારમાં મેળવેલો પૈસો પોતાનાજ એકલાના સુખમા નહી વાપરતા પોતાના સ્વામિબંધુઓના લાભમા છુટા હાથે વાપરી બચપણથી અને પોતાના ઘેરથીજ સખાવત શરૂ કરવાનો ઉત્તમ દાખલો મર્હુમે બેસાડયો હતો જે અન્ય બંધુઓએ ગ્રહણ કરવા જેવો છે. પારીસમા પોતે દુકાન ઉઘાડી કેટલાક યુવાનોને પ્રદેશ ગમનથી પૈસાદાર કર્યા હતા. અત્યાર સુધીમા તેમની પેઢી તરફથી ૫-૬ જણ જઇ આવી સુખી થયા છે ધર્મવીર ધર્મચંદે જૈન શાસનના દરેક કામોમા ઉદાર હાથે મદદ આપવાની શરૂઆત

લખેલીજ હોય નહિ તેમ ધંધામાં દિવસે દિવસે કુશળતા મેળવતા ચાલ્યા. જેમ જેમ ધંધામાં ફતેહ મળતી ગઇ તેમ તેમ ધર્મમાં તેમની શ્રદ્ધા અડગ થતી ચાલી અને મેળવેલા પૈસાનો શુભમાર્ગે સદુપયોગ કરવાને પૂર્વના પુણ્ય પ્રતાપે વધુને વધુ ઉત્કર્ષિત થતા રહ્યા.

ધર્મ તરફ ભાવ, તથા ઉદારતા.

પોતાની સાધારણ સ્થીતિ હોવા છતાં સંવત ૧૯૩૭ની સાલમાં તેમણે સ્વામી બાંધવોમાં ધર્મવૃત્તિ ખીલવવા ઉજમણું કર્યું હતું, અને તેમાં પૈસાની ઘણી સારી મદદ આપી ધર્મભાવની દ્રઢતામાં ઓર વધારો કર્યો હતો, હમેશાં ધર્મ તરફ પ્રીતિથી જોઇ પ્રમાણીક રસ્તેજ દ્રવ્ય કમાવાની વૃતિ રાખતા હોવાથી અસત્ય કે છળ કપટના કાવાદાવાની જાળમાં આ ચરિત્રવીર કદી પણ સપડાતા નહોતા એટલુંજ નહી પણ એવા પ્રપંચી કામથી સો ગાઉ દૂરના દૂર રહી પોતાની ધર્મ ભાવનાની પ્રતિતિ લોકોમાં પાડી આજુબાજુનાઓ ઉપર સારી છાપ પાડી શક્યા હતા આપણામાં તીર્થ યાત્રાના સંઘો કાઢનારને બહુ પુણ્ય હાંસલ થવાનું ફરમાન છે અને આજના વખતમાં રેલવે વીગેરે સાધનોની છત હોવા છતાં આપણે પગે ચાલી યાત્રાનું મહાપુણ્ય મેળવવા હજુ શ્રદ્ધાશીલ છીએ ને તેવી શ્રદ્ધાના યોગે આપણામાંના શક્તીવાળા લોકો સંઘ કાઢી ધર્મ લાભ મેળવે છે. આજના સુધરેલા નવ જુવાનોમાં કદાચ આવી શ્રદ્ધા ઓછાઓછી જણાતી હશે તો પણ જેઓ જૈન શાસનમાં પૂર્ણ શ્રદ્ધાવાળા છે તેઓ તો આ ફરમાનને પ્રાણ કરતા પ્રીય ગણી તેનું અક્ષરશઃ અનુકરણ કરે છે, અને એવા ધર્મ પ્રીય ધર્મવીરોમાં આ ચરિત્રના નાયકનું નામ અગ્રે મૂકવા જેવું છે. તેના પુરાવામાં સંવત ૧૯૪૬માં તારંગાજીની યાત્રા કરવા દરમીયાન શ્રી કેશરીયાજી જતા પોતાની સાથે સંઘમાં લગભગ ૧૫૦૦) માણસો લેઈ ગયા હતા અને તેની પાછળ રૂ ૨૫૦૦૦ જેટલી રકમ ખર્ચી હતી. ૧૯૪૯માં સુરતથી શ્રી સિદ્ધાચળજીની યાત્રા કરવાને પગ રસ્તે પધારતાં સંઘ કાઢ્યો હતો અને એ સંઘમાં પણ ૨૦૦૦ માણસોનો સમુદાય સાથે લીધો હતો જેનું તમામ ખર્ચ પોતે માથે વાળ્યું હતું. એ સંઘમાં પૂજ્ય

મુનીરાજ મોહનલાલજી મહારાજ પોતાના શિષ્યવર્ગ સાથે હતા તેમજ અન્ય સાધુ સાધ્વીઓ મળી સંખ્યા ૬૦-૭૦ થાણા હતા આ સાધુ સમીયાણો એવો અસ્થાન ગયો હતો કે જે અમ્માતના ગઢી ગ લાગત ઉધારણ માટે અચલિતના ધમરી નાકે સધો કેઈ પણ માણસ આ અજ્ઞાતનો ભોગ નહી થઈ પડે તે માટે ધર્મ શ્રદ્ધારૂપ ના વમાનનીમા આવેલ પુરુષરોગીવાન બેમારી ગદા નાગત ઉનારે તો અ જાગી આપની નારી હતી આ શરીરને આજ સુઉઝળી અને શ્રદ્ધા માં ઉલ્લાગ્ણી પીરજા આ રાગ વઈ ગઈ ઉમ્મા પમાર કરશે પ રતુ તેવી રીતે સમાર કના જેવી આ લખી ન નથી કેમકે તેમા જેતી ધર્મ શ્રદ્ધની ખુબી તથા અદભિ મધુ ગો પ્રસંગેનો તેમનો ભાવ જેવો અ નુપમ અને અવનિમ હતો તેવો આ લખનો આવે ના નથી છે અને જે દૃષ્ટાન્તમાથી થોગ પણ સાર ગ્રહણ કરવાને અગે આભાર જૈન બધુ ઓને આનન્દથી ભલામણ કરીએ છીએ ભોયણી તીર્થ જો કે પ્રાચીન નથી પણ તેમાં બિરાજતા તીર્થંકર ભગવાન પ્રાચીનતાનો પુરાવો છે તેથી તે ક્ષેત્ર તરફ ઘણા લોકો જૈન બંધુની ધર્મ શ્રદ્ધા વધતી જોઈએ એ ગ્ઝાભાવિ નિયમ પ્રમાણે આપણા ચરિત્ર નાયકની શ્રદ્ધા પણ દૃઢ થતા શ્રી મલ્લિનાથજી મહારાજની મેર બજાર મુ સવત ૧૯૦૩મા ચ ડાવ્યો હતો જે આ જુનો નિહાળવામા આવે છે

આવા જુન વિચાર ધર્મ તરફ જેવા પુરો આ સુધારા તરફ રંગ ગી મન સારા ભાગ્યેજ જોવામા આવે છે પણ તે જોઈ આપણ જૈન ધમ માગે ઓતપ્રોત થયેલુ હોય તેઓ માજ જીવનનુ સાર્થક કરવાને દરેક પગે ઉપકાર ઉત્સુક પૈસાની સ્થાપના અગત્યના શ્રીમતો ગીરા અજગરા અને ડુંગરની નામના ગાઉ લાગ પ્રેમ દેરાવી રૂપીઆ ઉપર પાણી ફેરવી ધામ ધુમો ધુમ પા પૈસાનું સાર્થક થવાનુ જુ પાણ પન ણા પૈસા મામજા ગુરુ પણ આ ધમનાર પોતાના પુત્રોના લગ્ન પ્રસંગ ઉપર ઘણી ધામધુમો કરી

ુ ઉજમણું કરી તેની પાછળ રૂ. ૩૦ હજારનો ખર્ચ કર્યો હતો. બચાવવા ખાતર કેટલાક સુધારાને નામે ઉજમણું ગ્રહણ કરે છે, ાઓ પણ ધર્મ કીધાની ભાવનામાં મનુષ્યભવની સાર્થકતા થાય છે શ્રદ્ધાળો લગ્નના બે ઘડીના આનંદમાં પરસેવાના પૈસાને ન ખર્ચી શાસ્વત શ્રદ્ધા પાછળ હજારો રૂપીયા વાપરવા ઉત્સુક થવુ એ કાંઈ સાજ ધર્મભાવના ન કહેવાય. આવી ધર્મ શ્રદ્ધાના દ્રષ્ટાંતથી ા જૈન બાંધવો આ ચરિત્રના નાયકનું અનુકરણ કરી તેમની મહાન પરોપકારી જીંદગીના પાઠનુ સ્તવન કરી તેને લક્ષ બહાર નહીં રાખે અમારી તેમને પ્રાર્થના છે

ગયા છપ્પનના દુકાળમાં સંભાવેલો સુખી હાથ.

સ્વધર્મીઓ પ્રત્યેની મહુમ શેઠની લાગણી કેટલી તીવ્ર હતી તેનો ા પૂરાવો અને તેમના દયાળુ સ્વભાવની ઉદારતાનો જાતો નમૂનો છપ્પનના દુકાળ વખતે તેમણે પોતાના જૈન બંધુઓ માટે આપેલી ા છે ગુજરાત તથા કાઠીયાવાડમાં પોતાના ગુમાસ્તાઓને મોકલી ા બંધુઓ પૈકી જેઓ મદદને લાયકના હતા તથા જેઓ ખીમકીન શરમના માર્યા માગી શકતા નહોતા તેઓને ઘટતી મદદ આપી એ ાથી બચાવી લીધાનુ પુણ્ય વહોરી લીધુ હતુ આ કામ કેટલી બંધુ ીનું તથા ધર્મ ભાઈઓ પ્રત્યેની પ્રીતિનું હતુ તેનો તોલ કરવા અમે વાચકોનેજ સોપીએ છીએ નામના, કીર્તિ અને લોકો તરફની વાહ ઇચ્છાથી દુનિયામાં હજારો આદમીઓ "મેં કર્યું" "મેં કર્યું" વીગરે રો દર્શાવવા અનેક રસ્તે ઉપાયો યોજે છે, પરંતુ "પુણ્યની ખાતરજ કરનાર" તો કોઈ જવનેજ મા દીકરા જણે છે, અને તે પૈકીના આ ના નાયક એક હતા તે જાણી કયા જૈન બંધુને મગરૂરી તથા માન ત નહી થાય.

ધર્મ તથા કોમ તરફની લાગણી.

આ ધર્માત્મા પુરૂષે અન્ય કોમ તરફ દયાની લાગણી દર્શાવી પ્રાણી

તેમની શીલાગીરી એવી તો ગચોટ હતી કે જેની સાબીતીમાં તેમણે એવા તો અનુપમ પુરાવા રજુ કર્યા છે કે જેનું અનુકરણ કરવા માટે અપરાગી બાનતોને લાલચ થાય તેમ બાકી તેમની પદ્ધતિ નિરૂપણ અંગે આ મહાત્માનું જીવન ચરિત્ર ગાગીર રીતે આલેખવાને આ ન જતા ? શરતા થી ૧૮૫૭ની સાલમાં મુની શ્રી હુકમ મુનિજીએ ગણીપદ ગ્રહ્યું તે નિમિત્તે રૂ ૨૫૦૦૦) ની રકમ કાઢી તેનો વર્ધમાન ઉત્થચંદ જૈન જીર્ણોદ્ધાર ફંડનુ નામ આપી અન્ય જૈન ગૃહસ્થોને આ ઉત્તમ કામ તરફ હાથ લંબાવવાની તક આપી હતી જે રકમ હાલે વધીને રૂ ૮૦૦૦૦) હજાર ઉપરાંતની થવા આવી છે આગળી જૈન કોન્ફરન્સના પિતા ગણાતા જયપુર નિવાસી મી. ગુલાબચંદજી ઢઢાના સમાગમમાં મહુમ શ્રી ખરતરની યાત્રાથી પાછા ફરતા જયપુરની મુલાકાતે જતા આવ્યા હતા જેમની સાથે જૈન કોમની ઉન્નતિ અર્થે કોન્ફરન્સ સ્થાપવાની વાતચીત થતા આ ધર્મવીરે મી. ઢઢાના વિચારોને પુષ્ટી આપી તેમના એ કાર્યમાં મદદ આપી તેમને ઉત્તેજીત કર્યા કે કોન્ફરન્સની શરૂઆતમાં પોતાના પુત્ર શ્રી ગુલાબચંદ તથા સ્નેહી દીપચંદ માણેકચંદને ભાગ લેવા મોકલી મી. ઢઢાના પ્રયાસને ફક્ત વચનોથીજ નહી પરંતુ તન, મન, ને ધનથી દરેક મદદ આપી કોમની ઉન્નતિ કરવા તરફના પ્રયાસને અગત્યતા આપી હતી બીજી શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ પાલીતાણે ભરવાની અડચણ જણાતાં તેને મુંબાઈમાં મેળવવા પોતાનો અભિપ્રાય દર્શાવી મુંબાઈમાં મેળવવા ઉપરથી ગ પુરી પાડી હતી જેની ઉપકારીક નોંધ મરહુમ શેઠ ફકીરચંદ પ્રેમચંદે માનપત્ર આપવાના મેળાવડા પ્રસંગ વખતે શેઠ માણેકલાલ ઘેલાભાઈએ લીધી હતી

જીર્ણોદ્ધાર તરફનો પ્રેમ.

જૈન શાસ્ત્રનો ઉપદેશ જીર્ણોદ્ધારનો ખાતાનું અગત્ય બતાવે છે અને તેની રક્ષા કરનાર ગણ્યું છે તે કામ પણ નવાં ઉભા બનાવવા તેને પણ પુણ્ય હાંસલ થવાનું ફરમાન છે તો આપણા નારિ ...વક જેવા ધર્મ પરાયણ ગોએ આપણી કોમમાં નાણુની જોગવાઈ ધરાવતા દાતાઓ તેવા કામમાં

નાણા કાઢી આપી ધર્મની પહેલી જરૂરના કામો પૂરા પાડી અન્ય જનોને દ્રષ્ટાંતિક થઇ પડે એજ કોમની, ધર્મની ઉન્નતિ સૂચવે છે. સને ૧૯૦૯ ની સાલમાં આબુજીની જાત્રાએ પધારતા ત્યાંના ઝર્ણ દેરાસરજીની મદદમાં રૂ. ૧૫૦૦૦ આપેલા હતા અને બીજા દેરાસરોના જીર્ણોદ્ધાર માટે વધુ રકમ આપવાની ઇચ્છા બતાવી હતી પરંતુ હિંદુસ્થાનની સરકારે જુના મકાનો જાળવી રાખવાને કાયદો કરેલો. કાયદો વચ્ચે આવતા ના શેઠ ક્રૂઝનના અભિપ્રાય ઉપર વધુ કામ મુલતવી રાખ્યું હતું દરમીયાન આ ધર્માત્માનો કાળ થતા તેમાનું કેટલુંક કામ ખોરંભે પડયું છે.

જુના વિચાર ના છતાં નવા વિચારોને આપેલો ઇનસાફ.

મરહુમ સ્વર્ગવાસી શેઠ જો કે ઝાઝી કેળવણી પામેલા નહોતા છતા આધુનિક કાળના કેળવાયલાઓના ઉન્નત ગણાતા વિચારોને શરમાવે તેવા માત્ર વિચારોજ તે ધરાવતા નેમ નથી, પણ બોલે તે પ્રમાણે કરી બતાવી આજકાલના બોલકણાઓને ગર્ભીત રીતે બોધ આપતા હતા કે બોલવા કરતાં કરી બતાવવું એમાંજ દરેકની ફરજ છે જૈન કોમ તરફ તેમની લાગણી એટલી તીવ્ર હતી કે તેની સ્થીતિ સુધારવા તેમને મળતી દરેક પળનો તેઓ લાભ લેતા અને કોમને આપતા કદી પણ પછાત પડયા નથી, "જૈન" પત્ર અત્યારે જે જૈન કોમની અંદર પણ મેળા બજાવવા હયાતીમાં આવ્યું છે તે તેમનાજ ફળદ્રુપ મગજનું ફળ છે અને તેમનીજ ઉત્તમ સલાહને માટે તેની આજની સ્થીતિ સારૂ તેમને આભારી છે. તેમણે જે જે કીંમતી સલાહો અમને આપેલી છે અને દરેક વખતે "જૈન" પત્રની ઉન્નતિ ઇચ્છી તેના ફેલાવામાં જૈન કોમનું હિત સમાયલું છે એવા તેમના ઉદ્ગારો આજે પણ એ પત્રના માલેક અને અધિપતિ ઘણી વખતે ઉપકાર સાથે યાદ કરે છે એવા એક સુરતી ધર્મવીરના ચરિત્રની નોંધ એ પત્રે તેના તા. ૨૪ મી જાન્યુઆરી ૧૯૦૪ ના અંકમાં પણ લીધી છે

જૈન સાહિત્ય તરફનો શોખ.

મુંબાઇ ખાતે સ્થપાયલા "જૈન જ્ઞાન પ્રસારક મંડળ"ના મહુમ

ઉદગી પર્યત॥ સભાસ હતા એટનુ જ નહી વણ આ બાર મડળ મારી સ્થીતિમા આવે ઓ તે કામ અટકી । પ તે માટે પોતાના શુ પુત્રો તેમને એ મડળો હરે મ આના ઉસ્થા હતા અને લાયક પિતાશ્રીના લાયક પુત્રોએ પિતાશ્રીના સ્થાનો અપ્રમાન આપી એ મડળની હાનત એવી આણી છે કે જેમા॥ બાર પડના પુરતો ખરે હૈ । આ હિતના ભડારી કીર્તિ જાળવીજ રાખશે આમા એક પોતાના કુળ ધર્મની રીતભીતીવાળા ઉદાર ગૃહસ્થની ખોટ એમનો ભારે જણા॥ ન વી હતી પરતુ કહેતા અતોષ થાય છે કે તેમ॥ સુપુત્રોએ પિતાની પગો ચાલી 'બાપ તેવા બેટા" ની સાદી કહેવત સાચી પાડી છે

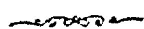
શ્રીમતોની સાધારણ એબ

શ્રીમાતો, નાડી નાડીને ગાડી ધી મોજમજાહમા પડી પગો એજ પર મેશ્વર મા દી આ ય દુનિયાની ફકર કરતા થી અરે અ ય દુનિયાની હાજતો પુરી પાડવા દરર ગનુષ્ય જન્મની જ નાયો છે તે જાણવાની કે તો બજાર॥ દી પણ પરવા રાખતા થી તેવી તેઓના નામની સાથે આમા ન રીતે એમ વળતોના હાર છે તેવા એમથી આ વમરીગ શેઠ મહા મોકળા હતા કેમકે ધન ઉપરના તેમના અડગ આસ્તાવી મની કીવા ઓમાજ તેઓ મગ્ન રહેતા ગતે આ લાભમગર દુનિયાની જાહેજવાની સ્થિયક ઠ એવી ફર વારનાવાળા તેથાથી ધધા॥ અગે પૈસા॥ મે ન છેતમા તરાસા દી પ્રશ્ન ટોનનો તેમાજ તગુના અત પ તુ ગ ત ર॥ પ્ર છી ચા કે લાવે એવા તાણમાથી ધમરપ ન મ ક પકી નહ દવિયા॥ વૈજ્ઞો વ દી ઓ ધુ॥ ના બાયકાનત મા દી ધનામાથી ફા કે ધઇ ડુમગ॥ પોતા॥ વિજ્ઞ બા ના ગનાગા અંનત ઇ રીનુ કુખ મેળવ ઓ પરમાત્માના મહાતીરા વિચારમા હેવા તેમણે ઉન્નત કરી હતી

હાથે તે સાથે

પાપો કેવા તથ પાનો અવકાશ । મો તેટવા આરૂ પુરા॥ મ મે ન હયાત્રેશ મોગમા ગોગ કામોમા ગતો ક પરન્તુ જે પુરા ગર

શ્રાદ્ધવિધિ ભાષાંતર સમાલોચના.

લેખક મુનિ શ્રીબુદ્ધિસાગરજી, મુ મેસાણા.

શ્રી તીર્થંકર મહારાજાએ ભવ્યાત્માઓના હિતાર્થે સમવસરણમાં બેસી પાંત્રીસ વાણી ગુણયુક્ત સાધુધર્મ અને શ્રાદ્ધધર્મના સ્વરૂપનું કથન ક્ષેત્ર-કાળ ભાવયુક્ત કર્યું છે, શ્રી તીર્થંકરની વાણી સમુદ્ર જેવી અપાર છે. કેવલી ઉક્ત તીર્થંકરની વાણીનું ગણધરોએ કર્ણસંપુટ દ્વારા પાન કરી દ્વાદશાંગીની રચના કરી જગત સૂત્રાદિ રૂપે પ્રસરી ભવ્યાત્માઓના હૃદયમાં શિવવધૂવરમાળારૂપે પ્રસરાઈ, પ્રાચીન સૂત્રોના અનુસારે પૂર્વાચાર્યોએ સૂત્રનાં રહસ્ય ખેંચી ગ્રંથારૂપે પ્રભુવાણીનો ફેલાવો કર્યો, તે પૈકી શ્રાદ્ધવિધિ નામનો ગ્રંથ જાણવો. આ અતિશય ઉપયોગી ચિંતામણી રત્ન સમાન ગ્રંથના કર્ત્તા આચાર્ય શ્રીરત્નશેખરસૂરિજી છે તેમનો વૃત્તાંત નીચે મુજબ પટ્ટાવલીમાં આપ્યો છે

वायणगोरयणसेहरगो ॥ ५२ ॥

श्रीमुनिसुंदरसूरिपट्टे द्विपञ्चाशत्तम श्रीरत्नशेखरसूरिः स च सप्तपंचाशत् अधिक चतुर्दशशत १४५७ वर्षे जन्म द्विपंचाशत् अधिकजन्म त्रिनवत्यधिके १४६३ व्रतं (दीक्षाग्रहणता) अशीत्यधिके १४८३ पण्डितपदं त्रिनवत्यधिके १४९३ वाचकपदं द्व्युत्तरपंचदशशत १५०२ वर्षे सूरिपदं सम्प्राप्तांश्च १५०७ पो० वदि ६ दिने स्वर्गः स्तंभतीर्थे बांबीनाम्ना भट्टेन बालसरस्वतीति नामदत्तं तत् कृताग्रंथाः श्राद्धप्रतिक्रमणवृत्तिः श्राद्धविधिसूत्रवृत्तिः आचारप्रदीपश्चेति.

શ્રી વીરપરમાત્માની બાવનમી પાટે શ્રીરત્નશેખરસૂરિ થયા તેમનો જન્મ વિ. ૧૪૫૭ વા ૧૪૫૨ મા થયો લેખાય છે. વિ ૧૪૬૩ મા દીક્ષા લીધી. ૫૨ બાવનની સાલમા જન્મ થયો હોય તો અગીયાર વર્ષે દીક્ષા લીધી, પહેલા અગીઆર વર્ષે દીક્ષા આપાતા લોકાપવાદને આચાર્યો ગણતા

નહોતા તે આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે મતાવન [illegible] જન્મ થયો ગણીએ તો ૭ વર્ષે દીક્ષા [illegible] તત્ત્વોપરાગામ્ય—જે ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે [illegible] દીક્ષા [illegible] દ્ધાર થઇ [illegible] દીક્ષા લીધા બાદ [illegible] પછી પાત્તપદ (પદાર) અદભુ કર્યું એટલે એક ઉમર થયે તને પંડિતપદ અર્પણ કર્યું ત્યારના મુનિવરો [illegible] પદ અર્પણ કરતા હતા મ ૧૪૮૩ માં વાચકપદ [illegible] ૧૫૦૮ મા સૂરિપદ [illegible] ૧૫૧૭ [illegible] તેમાં [illegible] એટલે ૧૫૦૮ [illegible] ૧૫૩૩ [illegible] સાલમાં થયા, પ્રથમ વેષધારી [illegible] થયા તેઓ [illegible] આ મહાન્ આચાર્ય [illegible] ઉપકાર કર્યો છે

આ ગ્રંથમાં [illegible] ધર્મ કૃત્યો [illegible] થાય છે, ૧ દિન કૃત્ય, ૨ [illegible] ૩ પર્વ [illegible] ૪ ચાતુર્માસિક કૃત્ય ૫ વાર્ષિક [illegible] આ ૬ ભાગનું વિસ્તાર [illegible] આ ગ્રંથમાં [illegible] કર્યું છે

[illegible] ઉપર અતિશય ઉપયોગી સારી વ્યાખ્યા કરી છે [illegible] તેનું [illegible] ઉપરથી [illegible] સિદ્ધ થાય છે, [illegible] ચાર્યો સારસારના પરિપૂર્ણ [illegible] યોગવિદ્યામાં પણ [illegible] આ ગ્રંથના [illegible] કાલિ [illegible] પણ [illegible] પરિ [illegible] સિદ્ધ થાય છે [illegible] તેનો [illegible] [illegible] [illegible]

કર્યું છે, તે વાચવાથી માલુમ પડશે. ગુરૂવંદન ગુરૂ આશાતના પરિહારનું, તથા વ્યાખ્યાન સાંભળવાનું, તથા ભોજન કરવાનું વર્ણન સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી કર્યું છે. શ્રાવકે કેવા વ્યાપાર કરવા અને કેવા વ્યાપાર કરવા નહીં, તથા નોકરી ખેતીનું ધ્યાન આ ગ્રંથમા આપ્યું છે. પત્ર ૨૮૦ મે ન્યાય અને અન્યાય ઉપર બે મિત્રોનું ચરિત્ર વર્ણવ્યું છે, પત્ર ૩૧૬ મે સો મૂર્ખનું વર્ણન કર્યું છે તે રસિક અને વાચવા લાયક તથા ધ્યાન આપનારૂ છે. શ્રાવકને કેવી નીતિથી ચાલવું તેનો સમાવેશ સંપૂર્ણ આ ગ્રંથમાં છે. માટે શ્રાવક યોગ્ય નીતિશાસ્ત્રનો પણ આ ગ્રંથમા સમાવેશ કર્યો છે. પત્ર ૪૦૦થી રાત્રિ કૃત્યનું વર્ણન કર્યું છે. શ્રાવકના કેટલાં પર્વ છે. અને તે પર્વ દિવસોમા કેમ વર્તવું પત્ર ૪૦૩ થી કર્યું છે. પત્ર ૪૩૮ થી ચાતુર્માસિક કૃત્યનું વિવરણ કર્યું છે પત્ર ૪૪૭ થી વર્ષકૃત્યનું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે. પ્રકાશ છઠ્ઠામાં જન્મકૃત્યનું વર્ણન પાના ૪૭૧ થી છે પાણિગ્રહણનું વર્ણન પત્ર ૪૮૦ થી છે તેમા કન્યા અને વર કેવા જોઇએ તેનું ધ્યાન આપ્યું છે પત્ર ૫૦૨ મેં ભાવ શ્રાવકના સત્તર ગુણો દર્શાવ્યા છે. અંતે આચાર્યે પ્રશસ્તિ દર્શાવી છે ખરેખર આ અમૂલ્ય ગ્રંથ છે. આ ગ્રંથને વાચ્યા વિના શ્રાવક પોતાના કૃત્યને જાણી શકતો નથી. માટે દરેક શ્રાવક આ ગ્રંથ વાચે એમ ઇચ્છું છું.

इत्येव श्री शांति शांति. शांति

प्रमाण पत्र.

જૈન પત્રના અધિપતિ કારભારી ભગુભાઈ ફતેહચંદ તરફથી આ ગ્રંથનું ભાષાંતર મારી તરફ આવ્યું તે મેં સર્વ તપાસી જોયું છે, શાસ્ત્રાર્થમા ભૂલ નથી. એકંદર સારી રીતે ભાષાંતર થએલું જોઇ હું ખુશ થાઉ છું, દરેક લોક જુજ કિંમતમા આ પુસ્તકનો લાભ લેઇ સ્વકૃત્ય સમજે તેજ ભાષાંતરનો હેતુ છે. તેમજ ભગુભાઇ વિગેરે સજ્જનોનો હેતુ છે.

इत्येवं श्री शांतिः शांतिः शांतिः

श्री वितरागाय नम ।

श्री

श्राद्धविधि.

સ૨આતમા ટીકાકાર નીચેના શ્લોકવડે મગનાચરણ કરે છે –

(शार्दूलविक्रीडित वृत्तम् ।)

अर्हत्सिद्धगणीन्द्रवाचकमुनिप्रष्ठा प्रतिष्ठास्पद,
पञ्च श्रीपरमेष्ठिन प्रददता प्रोच्चर्गरिष्ठात्मताम् ॥
द्वेधा पञ्च सुपर्वणा शिखरिण प्रोद्दाममाहात्म्यत
श्चेतश्चिन्तितदानतश्च कृतिना ये स्मारयन्त्यन्वहम् ॥ १ ॥

જે, પડિતોને પોતાની લોકોત્તર વડાઇથી દેવતાના પાચ મેરુને અને મનોવાંછિત વસ્તુના દેનાર પાચ કલ્પવૃક્ષોને હમેશા સ્મરણ કરાવે છે, તે યશકીર્તિના સ્થાનક શ્રીઅરિહત સિદ્ધ, આચાર્ય ઉપાધ્યાય અને મુનિવર્ય એ પચ પરમેષ્ટી આરાધક એવા ભવ્ય જીવોને ઘણી શ્રેષ્ટતા આપો ॥૧॥
હવે ટીકાકાર મગનાચરણ પૂર્ણ કરીને આગળ શુ કરવનુ છે તે કહે છે

(आर्या वृत्तम्)

श्रीवीर सगणधर प्रणिपत्य श्रुतगिर च सुगुरूश्च ॥
विवृणोमि स्वोपज्ञ-श्राद्धविधिप्रकरण किंचित् ॥ २ ॥

ભગવાન્ શ્રીમહાવીરસ્વામી ગૌતમાદિ ગણધરો શ્રુતવાણી (જિનભાષિત સિદ્ધાત) અને છત્રીશ ગુણના ધારક એવા મ્હારા સદ્ગુરૂ એ સવને ભાવથી વદના કરીને પોતે રચેના 'શ્રાદ્ધવિધિ' પ્રકરણની લેશમાત્ર વ્યાખ્યા કરૂ છુ ॥ ૨ ॥

(હવે ટીકાકાર ટીકા કરવાનું કારણ કહે છે.)

युगवरतपागणाधिप-पूज्यश्रीसोमसुन्दरगुरूणाम् ॥
वचनादधिगततत्त्व, सत्त्वहितार्थं प्रवर्तेऽहम् ॥ २ ॥

યુગપ્રધાન, તપાગચ્છના આચાર્ય અને પૂજ્ય શ્રી સોમસુંદર ગુરુ મહારાજના વચનથી કેળવાએલ તત્ત્વનો જાણ થયેલો હું તેમના વચનથીજ ભવ્ય જીવોના હિતને અર્થે વ્યાખ્યા કરૂં છું ॥ ૩ ॥

(મૂળગાથા.)

सिरिवीरजिणं पणमिअ, सुआउ साहेमि किमवि सड्ढविहिं ॥
रायगिहे जगगुरुणा, जह भणिअं अभयपुट्ठेणं ॥ १ ॥

ભાવાર્થ.—કેવળજ્ઞાન, અશોકવૃક્ષાદિ આઠ પ્રાતિહાર્ય, વાણીના પાંત્રીશ ગુણો ઇત્યાદિ ઐશ્વર્યથી વિરાજમાન શ્રી વીરજિનને મન, વચન, કાયાવડે ભાવથી વંદના કરીને, રાજગૃહી નગરીમા અભયકુમારના પૂછવાથી શ્રીવીર ભગવાને જે રીતે ઉપદેશ કર્યો હતો, તે રીતે સિદ્ધાંત વચનને અને ગુરુ સંપ્રદાયને અનુસરી શ્રાદ્ધવિધિ (શ્રાવકોની સામાચારી) ટુંકામાં કહું છું. ૧

અહિં શ્રીમહાવીર સ્વામીને 'વીરજિન' એવા નામથી ઓળખાવ્યા છે, તેનું કારણ એ છે કે—કર્મરૂપ શત્રુઓનો સમૂળ ઉચ્છેદ કરવો, 'તપસ્યાથી શોભવું વગેરે કારણથી વીર કહેવાય છે, અને રાગાદિકને જીતનાર તેથી જિન કહેવાય છે 'વળી કહ્યું છે કે'—જે માટે કર્મનું વિદારણ કરે છે, અને તપે કરીને શોભે છે, તે માટે વીર્ય અને તપસ્યાથી વિરાજમાન ભગવાન્ વીર કહેવાય છે. વળી શાસ્ત્રમા પણ ત્રણ પ્રકારના વીર કહ્યા છે. '૧ દાનવીર, ૨ યુદ્ધવીર અને ૩ ધર્મવીર' આ ત્રણે પ્રકારનું વીરપણું ભગવાનમા હોવાથી એમને વીર કહે છે. કહ્યું છે કે—(વાર્ષિક દાનની વખતે) ક્રોડો સોનૈયાના દાનથી જગતને વિષે દારિદ્રને મિથ્યા કરીને અર્થાત્ કહેવા માત્ર દારિદ્ર રાખીને, મોહાદિના કુળમા થએલા અને કેટલાક ગર્ભમા (સત્તામા) પણ રહેલા ચળકતા (કર્મરૂપ) શત્રુઓને હણીને, તેમજ ફળની વાંછા નહિ રાખતા કોઇથી કરાય નહિ એવી મોક્ષને આપનારી તપસ્યા કરીને જે ત્રણ પ્રકારની 'વીર' પદવીના ધારક થયા, એટલે બહુ દાન દેવાથી દાનવીર થયા, રાગાદિક શત્રુઓને મૂળ સહિત હણવાથી

સુદ્ધ ીંમથા, અને મહા તપમાં રહી તેમણે જગતના ઉપર શ્રી મહાવીર જયવંતા વર્તો. અહિં 'વીરજિન' આ પદથી ૧ અપાયાપગમાતિશય, ૨ જ્ઞાનાતિશય ૩ પૂજાતિશય અને ૪ વચનાતિશય આ ચાર અતિશયો શ્રી વીર ભગવાનને વિષે છે એમ કહ્યું.

હવે એ ગાથાએ કરી આ પુસ્તકના વિભાગ સાત ની કહે છે

(મૂલગાથા)

दिण-रत्ति-पव्व-चउमास-वच्छर-जम्मकिच्च-दाराइं ॥
सड्ढाणणुग्गहट्ठा, सड्ढविहीए भणिज्जंति ॥ २ ॥

ભાવાર્થ-૧ દિનકૃત્ય, ૨ રાત્રિકૃત્ય, ૩ પર્વકૃત્ય ૪ ચાતુર્માસિકકૃત્ય, ૫ વાર્ષિકકૃત્ય અને ૬ જન્મકૃત્ય એ છ દ્વાર આ શ્રાવક જન ઉપર ઉપકાર કરવાને માટે આ 'શ્રાદ્ધવિધિ' નામના ગ્રંથમાં આવશે. ૨

એમ પહેલી ગાથામાં મંગળ અને બીજી ગાથામાં ગ્રંથનો વિષય કહીને, હવે જે શ્રાવક હોય તેનેજ વિધિ કહેવાય એવો જે ગુણ વસ્તુ પ્રાપ્ત થાય છે માટે શ્રાવકપણા માટે કોણ યોગ્ય છે તે વિષે કહે છે

(મૂલગાથા)

सड्ढत्तणस्स जुग्गो भद्दगपगइ विसेसनिउणमई ॥
नयमग्गरई तह दढ-नियवयणठिई विणिद्दिट्ठो ॥ ३ ॥

ભાવાર્થ—૧ ભદ્રકપ્રકૃતિ, ૨ વિશેષનિપુણમતિ ૩ ન્યાયમાર્ગરતિ અને ૪ દ્રઢનિજવચનસ્થિતિ જેણે ધારણ કરી છે એવો પુરુષ શ્રાવકપણાને યોગ્ય છે ॥ ૩ ॥

૧ ભદ્રકપ્રકૃતિ એટલે ભદ્રક સ્વભાવી એટલે કોઈ વાતમાં પક્ષપાત ન રાખતા મધ્યસ્થ રહી નકલી આગ્રહમાં કદાગ્રહ ન રાખે તે કહું છું કે ૧ મિથ્યાત્વી ઉપર દ્રષ્ટિરાગ રાખનારા ૨ ધર્મનો દ્વેષી ૩ વિરૂપ મૂઢ (જડમતિ) અને ૪ પરંતુ દિન એટલે ગુરૂનો ભ્રમ થવા પછીનાર જેનું ચિત્ત મૂઢ મતવાદીએ એમના મા ખોટું મમજાવીને દૃઢ કર્યું હોય તે, એ ચાર પુરૂષો ધર્મ પામવા લાયક નથી માટે જે મધ્યસ્થ (કોઈ મત ઉપર પક્ષપાત ન રાખનાર) હોય, તેજ ધર્મ પામવા યોગ્ય ગુણ ૧ દ્રષ્ટિરાગી ધર્મ પામી શક્તો નથી, તેના ઉપર એક દૃષ્ટાંત છે ક-ભોગ

ભુવનભાનુ કેવળીનો જીવ પૂર્વ ભવમાં વિશ્વસેન નામા રાજપુત્ર હતો. તે ત્રીદંડીનો ભક્ત થયો તેને ગુરૂએ ઘણીજ મહેનતથી પ્રતિબોધ્યો, અને અંગીકાર કરેલા સમકિતને વિષે દૃઢ કર્યો, તો પણ પૂર્વ પરિચિત ત્રિદંડીના વચનથી પાછો તેનામા દૃષ્ટિરાગનો ઉદય થયો. તેથી પૂર્વે પામેલું સમકિત વમીને તે અનંતા કાળ સુધી સંસારમાં ભમ્યો ૨ ધર્મનો દ્વેષી ધર્મ પામતો નથી, તેના વિષે કહ્યુ છે કે—જેમ ભદ્રબાહુ સ્વામીનો ભાઇ વરાહમિહિર ધર્મનો દ્વેષી હોવાથી પ્રતિબોધ ન પામતા સંસારમા ભમ્યો. ૩ મૂઢ એટલે જે ગુરૂના વચનનો ભાવાર્થ જાણી શકતો નથી તે. એના ઉપર એક ગામડિયાના પુત્રનો લોકપ્રસિદ્ધ નીચે આપેલો દાખલો છેઃ—

એક ગામડિયાનો પુત્ર હતો. તે ઘણોજ જડ હોવાથી સહજ વાતમા પણ કાંઇ સમજતો નહોતો એક દિવસે રાજસેવાને અર્થે તેની માતાએ તેને શીખામણ આપી કે, " હે પુત્ર ! દરબારમા વિનય કરવો. " પુત્રે પૂછ્યુ, " વીનય તે શુ ? " માતાએ કહ્યુ. " જુહાર કરવો, નીચુ જોઇને ચાલવુ, અને રાજાની મરજી માફક વર્તવું વગેરે વિનય જાણવો. " પછી તે એક વખત રાજ્યસેવાને અર્થે જ્યા દરબાર હતો, તે નગર તરફ નીકળ્યો માર્ગમા શિકારી લોકો હરણનો શિકાર કરવા સારૂ તાકીને ગુપચુપ બેઠા હતા, એટલામા પેલા ગામડિયાના છોકરાએ તેમની આગલ જઇ મ્હોટે સાદે " **ભાઇયો, જુહાર !** " એમ કહ્યુ. ને શબ્દ સાંભળતાજ આસપાસ આવેલા હરણ નાસી ગયા. તેથી ગુસ્સે થયેલા શિકારીઓએ તેને ઘણોજ માર્યો. પેલા છોકરાએ ખરી વાત હતી તે કહી ત્યારે તેમણે તેને છોડયો, અને કહ્યુ કે, " એવુ કામ દેખાય ત્યારે છાનું જવુ. " આગળ જતા ધોબીઓને દેખી ને ચોરની માફક જવા લાગ્યો તે ધોબીઓના લૂગડા ચોરોએ પહેલા ચોર્યાં હતા, તેથી તેમણે ચોર જાણી પેલા છોકરાને પકડયો તેણે ખરી વાત કહી ત્યારે ધોબીઓએ તેને કહ્યુ, " અરે મૂઢ ! આવા અવસરે ' પાણીવડે ઘણુજ ધોવાઇ ગયાથી શુદ્ધ થાઓ ' એમ કહેવુ " આગળ જતા ખેડુત લોકો ખેતરમા ધાન્ય વાવતા હતા, તે દેખી પેલા છોકરાએ ધોબીઓના કહેવા પ્રમાણે કહ્યુ કે, " પાણીવડે ઘણુંજ ધોવાઇ ગયાથી શુદ્ધ થાઓ. " તે સાભળી ખેડુતોએ એને ઘણોજ માર

મારયો છેવટ તેણે ખરી વાત કહી ત્યારે એહુતોએ તેને છોડયો અને કહ્યુ -, " આવા અવસર ઉપર ઘણ ઘણુ થાઓ ' એમ કહેવુ " આગળ જતા મડદુ જોઇ પેલા છોકરાએ ' ઘણુ વણ થાઓ " એમ કહ્યુ તે સાભળી મડદાને પહોચાડનારા લોકોએ (સમશાનીયાઓ) તેને કહ્યુ કે, " એવુ ન થાઓ એમ કેહવુ ' આગળ જતા વિવાહના પ્રસગે ' એવુ ન થાઓ ' એમ કહેવાથી તેને ઘણો માર પડયો અને શીખામણ માગી કે, ' એવા અવસર ઉપર ' હમ્મેશા એમજ થાઓ ' એમ કહેવુ આગળ જતા હાથ પગમા બેડીથી બધાયેલા એક કેદીને જોઇને તેણે કહ્યુ કે, " હમ્મેશાં એમજ થાઓ ' તે સાભળી પેલા બદીવાને એને શીખામણ આપી કે, " એવુ દેખી ' શીઘ્ર છુટી જાઓ ' એમ કેહવુ " પછી કેટલાક લોકો મૈત્રી કરતા હતા તેમને જોઇ પેલા છોકરાએ ' શીઘ્ર છુટી જાઓ એમ કહ્યુ ત્યારે તેમણે તેને ઘણો માર મારીને છોડી દીધો પછી તે એક સરદારના પુત્રની ચાકરી કરવા રહ્યો એક વખત બરો દુકાળ પડયો, ત્યારે ઘણા ધાન્યના અભાવથી સરદારના પુત્રની સ્ત્રીએ રાબડી તૈયાર કરી અને પોતાના પતિને બોલાવવા માટે પેલા ગામડિયાના છોકરાને કહ્યુ તે વખત સરદાર પુત્ર સભામા બેઠો હતો ત્યા આવી પેલા જડ પુરુષે બુમ પાડી કે " રાબડી તયાર થઇ છે ' આથી શરમાયેલા સરદાર પુત્રે તેને ઘણો માર્યો પીટયો, અને કહ્યુ કે, ' આવી વાત અવસર જોઇને કાનમા કહેવી ' પછી પ્રભાત સમયે સરદાર પુત્રના ઘરમા આગ લાગી ત્યારે પેલા મૂર્ખાએ એકાત મળી, ઘણી ધીરજથી સરદાર પુત્રના કાનમા પેલી વાત કહી એટલામા ઘર બળી ગયું ત્યારે સરદાર પુત્રે તેને શીખામણ આપી કે, એવુ કાંઇ થાય તો તુરતજ આપણે તેના ઉપર ધુળ, પાણી વિગેરે નાખવુ ' એક વખત સરદાર પુત્ર ન્હાઈ ધોઇ પોતાના માથાના વાળને સુગધી ધુપ દેતો હતો, ત્યારે પોતાના શેરના માથા ઉપર ધમાડો જોઈ પેલા એ મૂર્ખે " હાય હાય ' કરી ઘણી ઉતાવળથી પોતાના શેઠના માથા ઉપર છાણ અને ધળનો (ગપતો) નાખી પાણી રેડયુ એવો મૂઢ પુરુષ શિખામણને લાયક નથી ૪ પુન યુદ્ગ્રાહિતમા ગોશાલકે નિયતિવાદમા દઢ કરેલા નિયતિ-

વાડી વગેરેનો આ દાખલો જાણવો.

આવી રીતે ચારે પુરુષો ધર્મને લાયક નથી પણ આર્દ્રકુમારાદિકની પેઠે જે પુરુષ મધ્યસ્થ હોય, અર્થાત્ જેને કોઇપણ મત ઉપર રાગ અથવા દ્વેષ નથી, તેજ પુરુષ ધર્મ પામવાને લાયક જાણવો, માટે મૂળ ગાથામાં 'ભદ્રકપ્રકૃતિ' હોય તેજ ધર્મયોગ્ય એમ કહ્યું છે તેમજ ૨ વિશેષ નિપુણમતિ એટલે હેય (ત્યાગ કરવા યોગ્ય) અને ઉપાદેય (આદરવા યોગ્ય) વસ્તુઓમાં શો તફાવત છે, તે જાણવામાં જેની મતિ નિપુણ હોય, તેજ ધર્મને લાયક જાણવો. તેટલા માટે ઉપર કહેલા ગામડિયાના પુત્ર જેવા મૂઢને ધર્મનો અધિકાર નથી. તથા વ્યવહારની શુદ્ધિ રાખવી વિગેરે ન્યાયમાર્ગ ઉપરજ જેને ઘણી અભિરુચિ હોય, પણ અન્યાય માર્ગ ઉપર બિલકુલ ન હોય તે ૩ ન્યાયમાર્ગ રતિ અને પોતાનું વચન પાળવાના કામમાં જેની દૃઢ પ્રતિજ્ઞા હોય તે ૪ નિજવચન સ્થિતિએ બન્ને પુરુષ ધર્મને લાયક જાણવા. ૧ ભદ્રકપ્રકૃતિ, ૨ વિશેષ નિપુણમતિ, ૩ ન્યાયમાર્ગરતિ, અને ૪ દૃઢ નિજવચન સ્થિતિ; આ ઉપર કહેલા ચાર વિશેષણોમાં આગળ શ્રાવકના એકવીશ ગુણોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

શ્રાવકના એકવીશ ગુણ:-

૧ અક્ષુદ્ર (ઉદાર દિલનો), ૨ રૂપવાન્ (જેના અંગોપાંગ તથા પાંચે ઇંદ્રિયો વિકાર રહિત સારા છે એવા), ૩ પ્રકૃતિસૌમ્ય (સ્વભાવથીજ પાપકર્મથી દૂર રહે તથા ચાકર વગેરે લોકો જેની રાજી ખુશીથી સેવા ચાકરી કરી શકે એવો), ૪ લોકપ્રિય (દાન, શીલ વિનય વગેરે ગુણોથી લોકોના મનમાં પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરનારો), ૫ અક્રૂર (મનમાં સંક્લેશ ન રાખનારો), ૬ ભીરુ (પાપથી અને અપયશથી ડર રાખનારો), ૭ અશઠ (કોઇને ઠગે નહી એવો), ૮ સદાક્ષિણ્ય (કોઇ કાંઇ ચીજ માગે તો-'તેનો ઇચ્છાભંગ ન થવો જોઇએ' એવો ડર રાખનારો), ૯ લજ્જાળુ (મનમાં શરમ હોવાથી ખોટા કાર્યને વર્જનારો), ૧૦ દયાળુ, ૧૧ મધ્યસ્થ અને સોમ્ય દૃષ્ટિ (એવો પુરુષ ધર્મતત્વનો જાણ થઇ દોષનો ત્યાગ કરે છે) ૧૨ ગુણરાગી અને નિર્ગુણની ઉપેક્ષા કરનારો, ૧૩ સત્કથ (ધર્મ સંબંધીજ વાત જેને પ્રિય છે એવો), ૧૪ સુપક્ષયુક્ત (જેનો પરિવાર શીલવંત

ઓ ઉપરીની મરજી માફક ચાલનારો છે એવો), ૧૫સુદીર્ઘદર્શી (દૂર
ની હોવાથી થોડી મહેનતમાં ઘણો લાભ થાય એવું કાર્ય કરનારો)
૧૬ વિશેષજ્ઞ (પક્ષપાતી ન હોવાથી વસ્તુ ના અંદર રહેલા ગુણ દોષોને
યથાર્થપણે જાણનારો) ૧૭ વૃદ્ધાનુગ (દીક્ષાપર્યાયવૃદ્ધ, જ્ઞાનવૃદ્ધ અ
ને વયોવૃદ્ધ એમ ની સેવા કરનારો),૧૮ વિનીત (આપણા કરતા જેમાં
વધારે ગુણ હોય, તેનું બહુમાન કરનારો) ૧૯ કૃતજ્ઞ (આપણા ઉપ
ર કરેલા ઉપકારને નહી ભૂલનારો) ૨૦ પરહિતાર્થકારી (કાંઈ લાભ
ની આશા ન રાખતા પારકું હિત કરનારો) અને ૨૧ લબ્ધલક્ષ (ધર્મ
કૃત્યની બાબતમાં જેને સારી શીખામણ મળેલી છે એવો), આ એ રીતે
ગુણો ઉપર કહેલા ભદ્ર પ્રકૃતિ વગેરે ચાર વિશેષણોમાં ઘણાખરા સ-
માયા જાય છે તે નીચે પ્રમાણે —

જે માણસમાં (૧) ભદ્રકપ્રકૃતિ હોય તેનામાં ઘણું કરીને અક્ષુદ્રપણું,
૩ પ્રકૃતિસૌમ્યપણું, ૫ અક્રૂરપણું ૮ સદાક્ષિણ્યપણું ૧૦ લજ્જાળુપણું ૧૧મ
ધ્યસ્થ સૌમ્યદૃષ્ટિપણું ૧૭ વૃદ્ધાનુગપણું અને ૧૮ વિનીતપણું એ આઠ ગુ
ણો દેખાય છે જે માણસ વિશેષ નિપુણમતિ હોય, તેનામાં રૂપવાન
પણું, સુદીર્ઘદર્શીપણું અને, વિશેષજ્ઞપણું ૧૯ કૃતજ્ઞપણું, ૨૦ પરહિતા
ર્થકારીપણું અને ૨૧ લબ્ધલક્ષપણું એ છ ગુણો પ્રાયે જોવામાં આવે છે
જે માણસ (૩) ન્યાયમાર્ગરતિ હોય તેનામાં ૬ ભીરુપણું ૭ અશઠપણું, ૯
સત્કથપણું, ૧૨ ગુણરાગી પણું અને ૧૩ સત્કથપણું એ પાંચ ગુણો ઘણે
કરીને દેખાય છે જે મનુષ્ય (૪) દૃઢનિજવચનસ્થિતિ હોય, તેનામાં ૪
લોકપ્રિયપણું અને ૧૪ સુપક્ષયુક્તપણું એ બે ગુણો પ્રાયે જોવામાં આવે
છે માટે મૂળ ગાથામાં શ્રાવકના એકવીસ ગુણોને બદલે ચાર વિશેષણો
થોડામાં સમજાવવા કહ્યા છે

જે માણસમાં ૧ ભદ્રકપ્રકૃતિપણું, ૨ વિશેષનિપુણમતિપણું અને
૩ ન્યાયમાર્ગરતિપણું એ ત્રણ ગુણો ન હોય, તે કેવળ કાયરી મા
ત્ર થી પણ શ્રાવક ધર્મ પામવા યોગ્ય નથી. તથા જે ૪ દૃઢ
પ્રતિજ્ઞ ન હોય, તે કદાચ ધર્મ અંગીકાર કરે તો પણ તેમ
ક્રમ લોકોની પેઠે, પેશા લાધુ ના મારો નેપ ની વા [illegible]

પહેરાવેલો હાર, એ ઘણી વાર ટકી શકતાં નથી, તેમ તે માણસ પણ યાવજ્જીવ ધર્મ પાળી શકતો નથી.

માટે જે મૂળ ગાથામાં કહેલા ચાર ગુણધારી હોય, તેજ જેમ સારી તૈયાર કરેલી ભીંત ચિત્રામણને, મજબૂત પૂરેલો પાયો મહેલ ચણવાને અને તાપ વિગેરે દઇને ચોખ્ખું કરેલું સોનુ માણિક્ય રત્નને લાયક છે, તેમ તે માણસ પણ શ્રાવક ધર્મ પામવા યોગ્ય છે. વળી તેજ માણસ ચુલ્લક વિગેરે દશ દૃષ્ટાંતથી દુર્લભ એવું સમકિતાદિક, સદ્ગુરૂ વિગેરે સામગ્રીના યોગથી પામે છે અને શુકરાજે જેમ પૂર્વભવે પાળ્યું તેમ સારી પેઠે પાળે છે.

શુક રાજાની કથા.

ભરતક્ષેત્રમાં પૂર્વે કોઈ ઠેકાણે મળી ન શકે એવી ધાન્યની સંપદાનો સારો પાક ધરાવનારૂ ક્ષેત્ર હોય નહી ! એવું ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નામા પ્રસિદ્ધ નગર હતું. જે નગરમા ખડ્ગને વિષેજ નિસ્ત્રિંશપણું (ક્રુર ઘાતકીપણુ] હળને વિષેજ કુશળતા (લોઢાની ફાલ) જળને વિષેજ જડતા અને પુષ્પને વિષેજ બંધન હતું; પરંતુ નગરવાસી જનોમાં કોઈ પણ ક્રૂર, કુશીલ, જડ અને બંધનમાં પડેલો ન હતો. તે નગરમા કામદેવના સરખો રૂપવંત અને શત્રુઓને સંહાર કરવામાં અગ્નિ સમાન એવો ઋતુધ્વજ રાજાનો પુત્ર મૃગધ્વજ રાજા રાજ્ય કરતો હતો રાજલક્ષ્મી, ન્યાયલક્ષ્મી અને ધર્મલક્ષ્મી એ ત્રણે સ્ત્રીઓએ ઘણી હરીફાઇથી તે રાજાનું પોતાની મેળેજ પાણિગ્રહણ કર્યું હતું.

વખત જ્યારે લોકો ઘણું કરીને રમત ગમ્મતમાંજ રસ ચાખતા રહે છે, તેવી વસંતઋતુ આવતાં, મૃગધ્વજ રાજા અંતઃપુરના પરિવાર સહિત નગરના ઉદ્યાનમાં ગયો. જેમ હાથી હાથણીઓની સાથે રમે છે. તેમ મૃગધ્વજ રાજાએ પોતાના અંતપુરની સાથે જલક્રીડા વિગેરે જાત જાતની ક્રીડા કરી તે ઉદ્યાનમા ભૂમી રૂપ સ્ત્રીનુ જાણે ઓઢવાનું છત્રજ હોયની ! એવું સુંદર આકારનું વખાણવા લાયક એક આંબાનુ વૃક્ષ હતુ. તે જોઈને મૃગધ્વજ રાજાએ વિદ્યાનો સંસ્કાર હોવાથી તેનું નીચે પ્રમાણે વર્ણન કર્યું.

"પૃથ્વીના કલ્પવૃક્ષ રૂપ હે આમ્રવૃક્ષ ! ત્હારી છાયા જગતને ઘણીજ પ્રિય લાગે છે, પાદડાનો સમુદાય ઘણો માંગલિક ગણાય છે, આ પ્ર-

ત્યક્ષ દેખાતો ત્યાગી મંજરીનો (મહોરનો) સમુદાય જેની બરાબરી કોઇ પણ કરી શકે નહીં એવા ફળોની વૃદ્ધિ કરે છે અને ત્હારો આકાર જો તાજ માણસના મનને આકર્ષી લે છે તેમજ તું અમૃત સમાન મધુર રસવાળા ફળ આપે છે, માટે મ્હોટા મ્હોટા વૃક્ષોમાં અમે તને નક્કી શ્રેષ્ટ ગણીએ છીએ શોભામય એવા હે આમ્રવૃક્ષ! પોતાના પાન ફૂલ ફળ, કાષ્ટ છાયા વગેરે મન અવયવોએ કરીને સર્વ જીવો ઉપર પરોપકાર કરના માજ મડી દેના એવા ત્હારા કરતા બીજો કોણ વખાણના યોગ્ય છે? જે પોતાને આમ્રવૃક્ષ સમાન કહેવરાવે છે, એવા મ્હોટા વૃક્ષોને અને તેના વખાણ કરનાર પાપી મિથ્યાવાદી મ્હોટા મ્હોટા કવિયોને પણ ધિક્કાર થાઓ "

આ પ્રમાણે આમ્રવૃક્ષની પ્રશંસા કરીને, જેમ દેવતા કલ્પવૃક્ષની છાયામા બેસે છે તેમ મૃગધ્વજ રાજા આદરથી અંતપુરના પરિવાર સહિત આમ્રવૃક્ષની શિતળ છાયા નીચે બેઠો મૂલ્યથી મ્હોટો અને મણિરત્નાદિ વસ્તુની ઘટનાથી સારભૂત એવો શણગાર કરેલો હોવાથી જાણે મૂર્તિમાન્ શૃંગાર રસજ હોયની! એવી પોતાની અંતપુરની સ્ત્રીઓને જોઇને મૃગધ્વજ રાજા આશ્ચર્યથી વિચાર કરવા લાગ્યો કે "જાણે પૃથ્વીમાંથી સાર સાર સ્ત્રીરત્ન જોઇને કાઢેનાજ હોયની! એવી અંતપુરની સ્ત્રીઓ મને મળી, માટે મ્હારા ઉપર દૈવની મ્હોટી કૃપા છે સ્ત્રીઓ તો ઘેર ઘેર છેજ પણ મ્હારા જેવી સુંદર સ્ત્રીઓ તો બીજા કોઇને ત્યા ભાગ્યેજ હશે ઠીક છે! તારાઓ તો ચંદ્રમાનીજ સ્ત્રીઓ હોય, બીજા ગ્રહોની ક્યાથી હોય!"

જેમ ચોમાસામા આવેના પુરથી નદી બહાર ઉછળે છે, તેમ મૃગધ્વજ રાજાનું મન પણ ઘણી મ્હોટાઈથી સહેજ આવે એવા અહંકારથી ઉછળી જાય છે એટલી વારમા આમાના વૃક્ષ ઉપર બેઠેનો એક સુંદર પોપટ અવસર જોઈ બોલનારા પંડિતની પેઠે એક વાક્ય બોલ્યો કે — મન કલ્પિત અહંકાર કયા ક્ષુદ્ર પ્રાણીને પણ નથી હોતો? જુઓ રખે આકાશ આ પણા ઉપર પડે! એવા ડરથી ટીંટોડી પણ પોતાના પગ ઉંચા કરીને સુઇ રહે છે '

આ સાભળી રાજાએ વિચાર કર્યો કે, "અરે! આ પોપટ કેવો ધીઠો

છે! અહંકાર કરનાર એવા મને એ તદ્દન તુચ્છ કેમ કરી નાંખે છે? અથવા એ પખીની જાત એ જે કાંઇ બોલે છે, તે [1]અજાકૃપાણ, [2]કાકતાલીય, [3]ઘુણાક્ષર અને [4]ખલ્લતિબિલ્વ એવા ન્યાયથીજ સાચા જેવું લાગે છે. બાકી મનમા કાંઈ પણ મતલબ ન રાખતાં એ પોપટ સ્વભાવથીજ ઉપર કહેલું વાક્ય બોલ્યો હશે ''

મૃગધ્વજ રાજા આમ વિચાર કરે છે. એટલામાં ફરીથી પોપટ એક અન્યોક્તિ બોલ્યો કે—"(આ વાક્યમાં દેડકો પૂછે છે અને હંસ ઉત્તર આપે છે.) (સવાલ) 'હે પખી! તુ ક્યાંથી આવ્યો?" (જવાબ) "હું મ્હારા સરોવરમાંથી આવ્યો" (સવાલ) "તે સરોવર કેટલું મ્હોટું છે?" (જવાબ) "ઘણું મ્હોટુ છે." (સવાલ) "કેમ મ્હારા ઘર કરતાં પણ સરોવર મ્હોટું છે?" (જવાબ) "ઘણુજ" તે સાંભળી દેડકો નજીક બેઠેલા હસને ગાળો દેવા લાગ્યો કે, "અરે પાપી! તુ મ્હારી આગળ કેમ મિથ્યા વચન બોલે છે? ધિક્કાર થાઓ તને'" આ ઉપરથી હસને તો "હલકો પ્રાણી થોડુ કાંઇ મળે, તોપણ ઘણો અહંકાર કરે છે." એટલુંજ સમજી લેવું ઉચિત છે."

આ અન્યોક્તિ સાભળી મૃગધ્વજ રાજાએ વિચાર કર્યો કે, "અન્યોક્તિ કહેનારા એ પોપટે નક્કી મને કૂવાની અંદર રહેનારા દેડકા જેવો જાણ્યો. માટે મને કાંઇ આશ્ચર્ય ઉપજે છે કે, મુનિરાજની પેઠે એ ઉત્તમ પોપટ પણ જ્ઞાની છે" રાજા મનમાં એવો વિચાર કરે છે, એટલામાં ફરીથી પોપટ બોલ્યો કે—"મૂર્ખના સરદાર એવા ગામડિયાનુ આ તે કેવું ગામડિયાપણું! કે, જેથી એ પોતાના ગામડાને સ્વર્ગપુરી સમાન ગણે છે! ઝૂંપડીને વિમાન જાણે છે! પોતાના ખાવાના અન્ન પાનને અમૃત માને છે! પહેરવા અને ઓઢવાના લૂગડાઓને દિવ્યવસ્ત્ર સમજે છે! પોતાને ઇંદ્ર માને છે! અને પોતાના સર્વ પરિવારને દેવતા માફક દેખે છે;" તે

---

૧ અચાનક બકરીનુ આવવુ અને તરવારનુ પડવુ ૨ કાગડાનુ બેસવુ અને તાડનુ પડવું. ૩ કાષ્ટમા રહેનારા ઘુણ જાતિના કીડાનુ કોતરવું અને તેમાં અક્ષરોના આકારની આકૃતી થવી ૪ ટાલવાળા માણસનુ વૃક્ષની નીચે બેસવુ અને તેના મસ્તક ઉપર બીલીના ફળનુ પડવું.

સાભળી મૃગધ્વજ રાજાએ મનમાં વિચાર્યું કે " આ મહાપડિતે મને ગામ
ડિયા માફક ગણ્યો તેથી મને એમ લાગે છે કે કદાચ આ મ્હારી અ-
તઃપુરની સ્ત્રીના કરતા પણ વધારે સુંદર સ્ત્રી કોઇ બીજે સ્થળે હશે "
મૃગધ્વજ રાજા એવો વિચાર કરે છે, એટલામા તે સુંદર પોપટ
રાજાનુ મન જાણીને ફરીથી બોલ્યો કે — ઠીક જ છે, અધુરી વાત કહે
વાથી માણસો આનંદ થતો નથી ? હે રાજન્ ! જ્યા સુધી તું ગાગલિ
ઋષિની પુત્રીને જોઇશ નહી, ત્યા સુધી તું પોતાના અંતઃપુરની સ્ત્રીઓને
મનોહર માનીશ ત્રણ લોકમા સુંદર અને સર્વ અવયવોએ પૂર્ણ એવી તે
પુત્રીને સરજીને વિધાતાએ આજ સુધી કરેલી સૃષ્ટિની મહેનતનો બદલો
મેળવ્યો, જેણે તે પુત્રી દેખી નથી, તેનુ જીવિત નકામું છે અને જેણે જોયા
છતા પણ તેને આલિગન કરી નથી તેનુ જીવિત પણ ફોગટ છે તે સુંદર
પુત્રીને જેણે જોઇ તે બીજી સ્ત્રી ઉપર શી રીતે પ્રીતિ કરે ? ભ્રમર માલતીનુ
ફુલ ચાખીને બીજે કોણે ઠેકાણે આસક્ત થાય કે ? હે રાજા ! જેના
મુનીની પુત્રી કમળમાલા તેની તે કમળમાલા પુત્રીને જો જોવાની અથવા
પરણવાની ઇચ્છા હોય તો ઉતાવળો મ્હારી સાથે આવ '
એમ કહીને તે પોપટ વૃક્ષ ઉપરથી ઉડ્યો એટલામા ગામમા ઘણીજ
ઉત્સુકતા રાખનારા રાજાએ એકદમ બૂમો પાડી ચાકરોને કહ્યુ કે " રે
ખિજમતગારો ! મ્હારો પવન માફક ચાલનારો સત્યાનંદ નામનો ઘોડો
જલદી તૈયાર કરીને અહિં લાવો ! ' એમ કહ્યો રાજાએ જેના તાબેદાર છે
એવો મૃગધ્વજ રાજા ચાકરોએ તુરત પલાણ ચઢાવીને લાવેલા ઘોડા ઉ
પર ચઢ્યો અને પોપટની પછવાડે ગયો જેમ દૂર રહેલા લાભએ મોપટ
ની વાણી સાભળી નહી, તેમ એક રાજા વિના બીજા નજીક રહેલા કોઇ
પણ રાજાના મનકે માંઠ અજમ મારણથી તે વાણી સાભળી નહી તેથી
મંત્રી વગેર લાગ ' આજે રાજાને શુ થયું ? એ ક્યા જાય ? એમ ગ
ભરાઇને રાજાની પછવાડે કેટલાક ગાઉ સુધી ગયા અને પાછા વળ્યા પોપટ
આગળ અને રાજા પાછળ એમ ઘણા વખતથી ચાલતા તે રાજા ઘણુ પ
વનની પેઠે એક દમ ચાલવા માગ્યો પણ ઘોડો ઉતાવળો ગયો હોવાથી
નગરથી રાજા અને તે ઘોડો એટલો આગળ નીકળી ગયા, જ્યા બીજુ કોઇ

આવ્યા નહી. જેમ કર્મે ખેચાયલો જીવ ભવાંતરે જાય છે, તેમ વિઘ્નથી બચાવનારા તે પોપટે ખેંચાયલો મૃગધ્વજ રાજા મ્હોટી અટવીમાં ગયો.

મ્હોટા પુરૂષોમાં પણ પૂર્વભવનો સંસ્કાર કેવો દૃઢ રહે છે ? કે જેથી કામ કેકાણાની કાંઇ પણ ખાત્રી નહી છતાં મૃગધ્વજ રાજા પોપટની પછવાડે દોડયો ! જાણે મેરૂ પર્વતની એક ટૂંકજ આવી હોયની ! એવું તે અટવીમા કલ્યાણનું આપનારૂ અને દિવ્ય કાંતિ ધારણ કરનારૂ શ્રી આદિનાથનું એક સુવર્ણરત્નમય મંદિર હતું તેના કળશ ઉપર બેસીને પોપટે મધુર વાણીથી કહ્યું. "હે રાજન્ ! જન્મથી માંડીને કરેલાં બધાં પાપોની શુદ્ધિને અર્થે શ્રી આદિનાથ ભગવાનને વંદના કર." પોપટને જવાની ઘણી ઉતાવળ છે,' એમ જાણી રાજાએ શીઘ્ર ઘોડા ઉપરથીજ ભગવાનને ઘણી વંદના કરી. ઉચિતના જાણ એવા ચતુર પોપટે રાજાનો તે અભિપ્રાય જાણી તેના હિતને અર્થે પોતે મંદિરની અંદર જઇને પ્રભુને પ્રણામ કર્યા જેમ સારા પુરૂષના ચિતમા જ્ઞાનની પાછળ વિવેક પ્રવેશ કરે છે, તેમ રાજા પણ તુરત ઘોડા ઉપરથી ઉતરીને પોપટની પછવાડે મંદિરમાં ગયો ત્યાં શ્રી રૂષભદેવ ભગવાનની રત્નમય અને ઉપમાએ રહિત પ્રતિમા જોઇને મૃગધ્વજ રાજાએ તેને વંદના કરી અને મધુર વાણીથી સારી સ્તુતિ કરી અને બોલ્યો કે—એક તરફ સ્તુતિ કરવાને વિષે ઘણી ઉત્સુકતા અને બીજી તરફ નિપુણતાનો અભાવ. એમ હોવાથી મ્હારૂં ચિત્ત ભક્તિથી સ્તુતિ કરવા તરફ અને શક્તિ ન હોવાથી ન કરવા તરફ ખેચાવાને લીધે દોલાયમાન થાય છે. તથાપિ હે નાથ ! હુ યથાશક્તિ તમારી સ્તુતિ કરૂં છું. મચ્છર પણ પોતાની શક્તિ માફક આકાશમાં વેગથી ઉડતો નથી કે શુ ? અપરિમિત (પ્રમાણ રહિત) દેનારા તમને પ્રમાણ સહિત દેનારા કલ્પવૃક્ષો વિગેરેની ઉપમા શી રીતે અપાય ? તેથી તમે અનુપમ છો, તમે કોઇ ઉપર પ્રસન્ન થતા નથી અને કોઇને કાંઇ આપતા નથી, તથાપિ સર્વે લોકો તમારી આરાધના કરે છે, તેથી તમારી ગતિ અદ્‌ભૂત છે. તમે મમતા નહી છતાં જગત્‌ના રક્ષણ કરનાર અને કોઇ ઠેકાણે સંગ નહી છતાં જગત્‌ના પ્રભુ કહેવરાવો છો, એવા લોકોત્તર સ્વરૂપના ધારક મનુષ્યરૂપી તમોને મ્હારો નમસ્કાર થાઓ."

મૃગધ્વજ રાજાએ એવી સ્તુતિ કરી, ત્યારે ગાગલિ ઋષિ નજીકના આશ્રમમાં બેઠા હતા તેમણે મૃગધ્વજે મધુર શબ્દથી કરેલી સારી સ્તુતિ આનંદથી સાંભળી જાણે બીજો શંકરજ હોયની ! એવા જટાધારી અને વલ્કલ (વૃક્ષની છાલ) પહેરનારા ગાગલિ ઋષિ કોઇ કારણથી મંદિરમાં આવ્યા અને નિર્મળ વિદ્યાના જાણ એવા તેમણે ભક્તિથી શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનને વંદના કરીને મનોહર, નિર્દોષ અને નવા તુરત બનાવેલાં ગદ્ય રૂપ વચનથી ભગવાનની પ્રાર્થના કરી કે — 'ત્રણે જગતના નાથ, જેથી ત્રણે જગત્ ઉપર ઉપકાર થાય એવી જશકીર્તિ આપનારે સમર્થ અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન વગેરે અતિશયોથી શોભનારા એવા હે આદિનાથ ભગવાન્ ! આપ જયવંતા વર્તો નાભિરાજાના કુળ રૂપ કમળને વિકસિત કરવાને સૂર્ય સમાન, ત્રણે જગતના જીવોને સ્તુતિ કરવા લાયક શ્રી મરુદેવી માતાની કુક્ષિ રૂપ સુંદર સરોવરને વિષે રાજહંસ સમાન એવા હે ભગવાન્ ! તમે જયવંતા વર્તો ત્રૈલોક્યની અંદર રહેલા ઘણા ભવ્ય જીવોના ચિત્ત રૂપ જે ચકવાક (ચક્વો) પક્ષી તેનો શોક દૂર કરવાને સૂર્ય સમાન, બીજા સર્વ દેવના ગર્વને સદંતર ઉખેડી નાખે એવો નિર્દોષ નિસ્સીમ અને કોઇ જેની બરાબરી કરી શકે નહીં એવો પોતાનો મહિમા, તેજ લક્ષ્મી, તેના વિનાશને અર્થે પોતે કમનાકર છો, એવા હે ભગવાન્ ! આપ જયવંતા વર્તો પરમ ભક્તિના રસથી શોભતા અને સ્પર્ધાથી વંદના કરતા એવા દેવતાઓના અને મનુષ્યોના મુકુટોને વિષે રહેલા રત્નોની કાંતિ તે રૂપ નિર્મળ જળવડે ધોવાયા ગયા છે ચરણ જેમના અને મનની અંદર રહેલા રાગ, સમૂળ ઉચ્છેદ કરી નાખ્યા છે વગેરે મન જેમણે દ્વેષ એવા હે ભગવાન્ ! આપ જયવંતા વર્તો પાર વિનાના સંસાર સમુદ્રમાં બૂડતા જીવોને કિનારા ઉપર ઉતારવાને મોટા જહાજ સમાન, સર્વ સ્ત્રીઓમાં શ્રેષ્ઠ જે સિદ્ધિ રૂપ સ્ત્રી તેના સ્વિપતિ, જરા, મરણ અને ભયથી રહિત, સર્વ દેવોમાં ઉત્તમ એવા હે પરમેશ્વર, યુગાદિ તીર્થંકર, શ્રી આદિનાથ ભગવાન્ ! તમને નમસ્કાર થાઓ '

ગાગલિ સૂરિએ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે આનંદપૂર્વક શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનની સ્તુતિ કરી અને પછી મૃગધ્વજ રાજાને

મધુર સ્વભાવથી કહ્યું. " ઋતુધ્વજ રાજાના કુળને વિષે ધ્વજ સમાન એવા હે મૃગધ્વજ રાજન ? હે વત્સ ! તું અમારા આશ્રમમાં આવ ઠીક થયું તું અમારે આંગણે આવેલો પરોણો છે માટે અમે અમારાથી બને તેવા સ્નેહથી અતિ સત્કાર કરીશું કેમકે તેવા પરોણા તો ભાગ્યેજ મળે છે " ગાંગલિ ઋષિનું એવું વચન સાંભળી મૃગધ્વજ રાજા મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે, " આ ઋષિ કોણ છે ? અને ઘણા આગ્રહથી શા માટે બોલાવે છે ? અને પરિચય નથી તો એ મારું નામ કેમ શી રીતે જાણે છે ?" મનમા એવો વિચાર આવતાંજ ઘણો આશ્ચર્ય પામેલો મૃગધ્વજ રાજા, ગાંગલિ ઋષિની સાથે તેના આશ્રમે ગયો ઠીક છે, કેઇ કોઇ પ્રાર્થના કરે તો સત્પુરુષો તેનો ભંગ કરતા નથી. મોટા પ્રતાપી એવા મૃગધ્વજ રાજાની તે તાપસોએ સારી રીતે પરોણાગત કરી ખરું છે કે, એવા તાપસો તો જે કામ હાથમા લે, તેમા યથાર્થીજ નિવડે છે પછી બુદ્ધિશાળી ગાંગલિ ઋષિએ મૃગધ્વજ રાજાને કહ્યું. " હે રાજન ! તમે પધાર્યાથી અમે કૃતાર્થ થયા, માટે અમારા કુળને અલંકાર સમાન. જગતના નેત્રોને વશ કરવાને જાણે સાક્ષાત કામણ રૂપજ હોયની ! જાણે અમારા જીવનું પ્રત્યક્ષ જીવિતજ હોયની ! એવી કલ્પવૃક્ષોના ફૂલોની માલા સરખી કમલમાળા નામની મ્હારી કન્યા તનેજ લાયક છે, માટે તેનું પાણિગ્રહણ કરીને અમારો અંગીકાર કર "

"મનને ગમતી વસ્તુજ વૈદે બતાવી" એવી વાત થઇ તે મૃગધ્વજરાજાને મનમા કબૂલ હતી, તો પણ ગાંગલિએ ઘણો આગ્રહ કર્યો, ત્યારેજ તેણે તે વાત કબૂલ કરી સત્પુરુષોની રીત એવીજ હોય છે. પછી ગાંગલિ ઋષિએ નવા યૌવનથી ખીલી નીકળેલી પોતાની પુત્રીને આનંદથી તુરત મૃગધ્વજ રાજાની સાથે પરણાવી. શુભ કૃત્ય કરવું હોય તો વાર કોણ લગાડે ? પહેરેલાં વલ્કલ (વૃક્ષની છાલ) વિના જેના શરીર ઉપર બીજો કોઇ અલંકાર નથી એવી પણ કમલમાલાને જોઇને મૃગધ્વજ રાજા ઘણો રાજી થયો ઠીકજ છે, રાજહંસની પ્રીતિ કમળમાળા (કમળોની પંક્તિ) ઉપર થાયજ. પછી ગાંગલિ ઋષિએ પોતાની પુત્રી કમળમાળાને મૃગધ્વજ રાજાની સાથે પરણાવીને કરમોચનને અવસરે જમાઇને પુત્રની સંતતિ આપનારો એક મંત્ર

આપો ઋષિઓની પાસે બીજુ આપવા લાયક શુ હોય? તે વખત આન પામેલી તાપસીઓએ ગવાયેલા વનગીતથી ઉત્સવ પામતા બાલો, મા પે તાની તથા વરની યોગ્યતાને અનુસાર સર્વ વિધિ ગાગની સ્વીકારે પોતે કાવ્યાથી વાળી શોભા તની

વિવાહ થયા પછી મૃગ ત ર રાજાએ ગાલનિ ઋષિને કહ્યુ કે, ' ો છને ના ર ી ભવાભવ કા િન હુ ઓચિતો વહ્ડિ ાવેના ુ ' ગાગનિ ઋષિએ કહ્યુ કે, ' તારે શીઘ્ર જવાની તૈયારી કરે ગિ વર જેના આભારી તયારી તે શુ હોય? પણ હે રાજન્! તારી દિવ્યવેલ અને પો તાનો વદ ા વપુ જોઈ બેહદો આ કમ ગાળા મેઘાદ પ ો ખે ઉ પ ત્ત ક તેમ ર આ પુની અમ ા આ ગ ગામા આર ગુ ી ો ો જ આપની ગ ી જન્મથી માંડીને તાપસી ઓ ોના ર દિવાર ો મન હોતી આવતી ર માટે જન્મથી બોગી ગ ગ ર ર િર ઘડીજ આ ાાિસી આ મ્હા ી ગુાનો શોગ થ ી ા પણ તિરસ્કારનો ાહ ચે ો જોઈએ '

ાતગે કહ્યુ " ો ી ગાકા થઈ ઘણી સા િ ય ો, પણ તિરસ્કાર ન ી થાય તેવી તમામ વચનનુ લેશમાત્ર પ ા િ ા ા િ ગાન ચ તુર ગર ઓ મધુર વચનથી તા ો ો એ ા ગને ન ાગ ા ી ઓ ો વશે ો નતો ા થતા ગાગે ન ઉપજે ફરીથી ગુ ે ' ુ ોતાને ઘા નકે ગયા પછી એના પોતાની નવી ઓ ાગ ર મનો ય પ ા ીરા હાલ આદિતો પ રતા ગોઢાનુ પાગ કરાવી મા ા ના ? પ ા ો રતા ગાગનિ ઋષિએ કહ્યુ કે દરિદ્રી એવા મ્હારાથી જ ગ દરિ ી પડે પુ નાને પહુંગવાની પણ ગુ ાર હી, તેથી ઉ ો વિમાગ વાઓ એમ બોલતા હતા ગાગનિ ઋષિની આંખમાંથી દુખના ગગુ પડે છે, એટલી વારમા ગરથી જ વૃષ્ટિ થાય, તેમ ન ાકના એમ આ ાના ઝવેરી દિ વ વ ોના આ ો આ ર ઢારા ા ઢગે ઢગા પ ા ા ને જોઈ બ ા ઓ ાનમા ચમત્કાર પામી નિશ્ચય ક્યા ક ' ઉત્તર આ ક ાનુ બ ા ર ગનુ છે જેમ મેઘ વર્ષી જરાક પડે છે તેમ ર ગ ગની ફુલાદિક પડે, પણ િ ર પગો તથા આ ા ાગ ો ઠ ા ો પડે નહી તેથી ગુગ ગુ ગાગાર પ ા ગુણ છ ા ર ગ્મા પુણ્યથી ઢગ દાન સ ગ ર્તી ા ? આ ગ મ ાર

સંભવ છે. રામચંદ્રના પુણ્યથી મેરૂપર્વત સરખી શિલાઓ પણ સાગર ઉપર તરતી રહી તો પછી શુ ? પછી શું ? પછી હર્ષ પામેલા ગાગલિ ઋષિની અને નવી પરણેલી કમળમાળાની સાથે મૃગધ્વજ રાજા ચિત્તને પ્રસન્ન કરનારા શ્રી આદિનાથ ભગવાનના દેવાલયમા ગયો અને "હે પ્રભો ! ફરીથી આપનાં પવિત્ર દર્શન શીઘ્ર થાઓ અને શિલા ઉપર કોતરેલી મૂર્તિની પેઠે આપની મૂર્તિ મ્હારા ચમત્કાર પામતા ચિત્તમાં સ્થિર રહો." એમ કહીને મૃગધ્વજ રાજાએ પોતાની સ્ત્રી કમળમાળા સાથે ભગવાનને વદના કરી અને જિનમદિરમાથી બહાર આવી તાપસને માર્ગ પુછયો. તાપસે કહ્યુ. "હુ માર્ગ વગેરે જાણતો નથી.' રાજાએ કહ્યુ. "તો મ્હારા નામ વગેરેની આપને શી રીતે ખબર પડી ?' ગાગલિ રુષિએ કહ્યું. 'હે રાજન! સાંભળ, એક વખત મારી આ નવયૌવનને પામેલી કન્યાને આનંદથી જોઇને મેં મનમાં વિચાર કર્યોકે, 'એને યોગ્ય વર કોણ મળશે?' એટલામાં આમ્રના વૃક્ષ ઉપર બેઠેલા એક પોપટે મને કહ્યુ. "હે ગાંગલી! વૃથા ચિતા કરીશ નહીં. રૂતુંધ્વજ રાજાના પુત્ર મૃગધ્વજ રાજાને હુ આજે હમણાંજ આ જિનમંદીરે લઈ આવુ છુ. કલ્પવેલી જેમ કલ્પવૃક્ષને વરવા લાયક, તેમ આ ત્હારી કન્યા પણ જગત્મા શ્રેષ્ઠ એવા મૃગધ્વજ રાજાનેજ વરવા યોગ્ય છે. આ વાતમાં લેશ માત્ર પણ સશય કરીશ નહીં." એમ કહીને પોપટ ગયો અને થોડી વારમાંજ હે રાજન! તમે આવ્યા. પછી થાપણ રાખેલી વસ્તુ જેમ પાછી અપાય છે, તેમ આ મારી પુત્રી મેં તમને આનદથી આપી. એ કરતા વધારે વાત હું જાણતો નથી." એટલું કહીને ગાંગલી ઋષિ મૌનપણે રહ્યા અને મૃગધ્વજ રાજા 'આગળ શુ કરવું ?' તેની ચિતામા પડયો. એટલામાં અવસરના જાણ પુરૂષની પેઠે તે પોપટે શીઘ્ર આવી રાજાને કહ્યુ, "હે રાજન્! આવ આવ! હું તને માર્ગ દેખાડુ. હુ જાતનો એક ક્ષુદ્ર પંખી છું, તો પણ હું આશ્રિત (મ્હારો વિશ્વાસ રાખનાર) જનની ઉપેક્ષા નહી કરૂં. આપણા ઉપર વિશ્વાસ રાખી બેઠેલો કોઈ હલકો પ્રાણી હોય. તો તેની પણ ઉપેક્ષા ન કરવી; તો મ્હોટાની ન કરવી એમા તો કહેવુંજ શુ ? ચંદ્રમા, પોતાનો આશ્રિત સસલો બાળક હોવાથી તેને પોતાના ખોળામાથી આયો પાછો મુકે

છે કે શું ? ના હે રાજન ! તું જગતમા શ્રેષ્ટ અને આર છતા પણ અનાથની પેઠે એમ ક્ષણ માત્રમા મને ભૂલી ગયો, પણ હુ ક્ષુદ્ર પ્રાણી મ્હોટા માણસની પેઠે તને શી રીતે ભૂલી જાઉ ?

પોપટનુ એવુ વચન સાભળી મૃગાંકરાજ ચિત્તમા ચમત્કાર પામ્યો અને ગાગલિ ઋષિને પ્રણામ કરી, શીઘ્ર સ્ત્રી સહિત ઘોડા ઉપર બેસી પોપટની પછવાડે ગયો પોતાને નગર જવાની ઘણી આતુરતાથી મૃગાંક જ રાજા પોપટની પછવાડે જતો હતો એટલામા તેનું ક્ષિતિપ્રતિષ્ટિત ના મનું નગર દૂરથી સહજ નજરે પડ્યુ ત્યારે તે પોપટ એક વૃક્ષ ઉપર ચ ઢીને સ્વસ્થ થઈને બેઠો તે જોઈ રાજા મનમા ચકિત થયો અને ઘણા આગ્રહથી પોપટને કહ્યુ " હે પોપટ ! જો કે નગરના મહેલ, કોટ વગેરે આગળ દેખાય છે, તો પણ હજી નગર દૂર છે, માટે તું કેમ રૂઠ થયાની પેઠે બેઠો છે ? ' પોપટે હુંકારો કર્યો અને કહ્યુ " એમ કરવાનુ એક મ્હોટુ કારણ છે કેમકે ડાહ્યા પુરુષો હેતુ વગર કોઇપણ કાર્ય કરતા નથી ' આથી રાજા ગભરાયો અને તેણે પૂછ્યું કે, ' આ તે શું ? " પોપટે કહ્યુ "હે રાજન્ ! હુ કહુ છુ તે સાભળ ચદ્રપુરીના ચદ્રશેખર રાજાની ચદ્રવતી નામની બહેન તે ત્હારી પ્રિય સ્ત્રી થાય છે તે અદરથી કપટી અને ઉપરથી મધુર વચન કહેનારી હોવાથી ગૌ મુખ ધારણ કરનાર વાઘ જેવી છે જેમ જાતની તેમ સ્ત્રીની પણ પ્રાયે વાંકી ગતિ હોય છે તુ વૈરાગીની માફક રાજ મૂકીને કદાચિત ઘણે દૂર જતો રહ્યો ' એમ ધારી જોઇએ તેવો અવસર મળવાથી પ્રસન્ન થએલી, શાકિની જેવી ત્હારી સ્ત્રીએ પોતાના ભાઈને તુરત જણાવ્યુ કે, રાજ્ય હરણ કરવાનો આ અવસર છે ' પોતાની મતલબ સાધવી હોય તો છળ-કપટ એજ અમ ણાઓનું મ્હોટુ બળ છે પછી ચતુરગિણી સેનાના પરિવાર સાથે ચદ્રશેખર રાજા ત્હારુ રાજ લેવા માટે શીઘ્ર આવ્યો પોતાની મેળે ચાલતુ આવેલુ રાજ કોણ મૂકે છે ? શત્રુને જોઇ અદર રહેનાર યોદ્ધાઓએ ત્હારા નગરના દરવાજા તુરત બધ કર્યા પછી જેમ પોતાના શરીર ફરતી મર્યાદિત પીઠ છે તેમ ચદ્રશેખર રાજાએ પોતાની સેનાવડે ચાર તરફથી ત્હારુ નગર ઘેર્યુ હવે શરીરપણાનો મનોજ અહંકાર ધારણ કરનારા,

ત્હારા પરાક્રમી સુભટો નગરની અંદર ચારે તરફ ઉભા રહીને શત્રુની સાથે સાથે લડે છે; પણ "નાયક વિનાનું સૈન્ય દુર્બળ છે " એ લોક પ્રસિદ્ધ કહેવતને અનુસરી પોતાને નાયક વિનાની સમજનારી ત્હારી સેના શત્રુને શી રીતે જીતી શકે ? આવા પ્રસંગને લીધે આપણા બન્ને જણથી નગરની અંદર શી રીતે જઇ શકાય ? માટે હે રાજન્ ! એમ ધારી મનમાં ખેદ કરતો હું આ ઝાડ ઉપર બેઠો છું. "

હૃદયને છેદી નાખે એવી પોપટના મુખથી આ વાત સાંભળતાજ જાણે અંદર જવાનો માર્ગ મળી ગયો તેથીજ ને શું ? રાજા મનમાં સંતાપવા લાગ્યો અને તેણે મનમાં વિચાર્યું કે "દુષ્ટ આચરણવાળી સ્ત્રીના હૃદયની અંદર રહેલા કપટને ધિક્કાર થાઓ ! અને ચંદ્રશેખર રાજાનું પણ આ કેવું સાહસ ! તેના મનમાં બિલકુલ ભય જ નથી ! તેને પોતાના ધણીનું રાજ્ય હરણ કરવાની અભિલાષા થઇ ? આ તેનો કેટલો મ્હોટો અન્યાય ! એમાં ચંદ્રશેખરનો શું દોષ ? નાયક વિનાનું રાજ્ય લેવાની બુદ્ધિ કોને ન થાય ? કોઇ રક્ષક ન હોય તો ખેતરને, ભૂંડ જેવા ક્ષુદ્ર પ્રાણીઓ પણ ખાઇ જતા નથી કે શું ? અથવા પરવશ થઇ રાજ્યની આવી અવસ્થા કરનારા મનેજ ધિક્કાર થાઓ. કોઇપણ કાર્યમાં વિવેક ન કરવો, તે સર્વ આપદાની વૃદ્ધિ કરનાર છે. વિવેક વિના કાંઇ કરવું, થાપણ મુકવી. કોઇ ઉપર વિશ્વાસ રાખવો, દેવું લેવું, બોલવું, છોડી દેવું, ખાવું એ સર્વ માણસને ઘણું કરીને પાછળથી પસ્તાવો આપે છે. કહ્યું છે કે—જેની અંદર સારા ગુણો રહ્યા છે, એવું અથવા ગુણ રહિત કાર્ય કરવું હોય તો તે કરતાં પહેલાં પંડીત પુરૂષે યત્નથી તેનું પરિણામ વિચારવું જોઇએ. જેમ હૃદયાદિ મર્મસ્થાનમાં પેઠેલું શલ્ય મરણ સુધી હૃદયનો દાહ કરનારી પીડા આપે છે, તેમ વિવેક વિના સહસાત્કારથી કરેલાં કાર્યો પણ મરણ સુધી પીડા કરે છે. "

રાજ્યની અભિલાષા મૂકી હોય એમ મનમાં પસ્તાવો કરતો અને આ શું થયું ! ' એમ આશ્ચર્ય પામતા મૃગધ્વજ રાજાને પોપટે કહ્યું કે, "હે રાજન્ ! હવે નાહક પસ્તાવો ન કર મ્હારા વચન પ્રમાણે કર્યું હોત તો અશુભ ક્યાંથી થાય ? જાણીતા વૈદ્યના કહેવા પ્રમાણે દવા કરે

તો શું ૯ મોઈ મળે પણ મટયા વિના રહે ? હે રાજન્ તુ એમ ન જાણીશ કે મ્હા રાજ્ય ફોગટ જતુ રહ્યુ તું હજી ઘણા કાળ સુધી સુખે ગમગ્ર ાજ્યો ભોગવીશ '

નિમિત્તિા જેવા પોપટના એવાં વચનથી મૃગ વજ ગજા પોતાનુ રાજ્ય પાછુ મળવાની આશા ગખે છે, એટલી વારમા રાજાએ વનકી અ ર મળાગેના અગ્નિની પેઠે ચાર તરફથી પ્રમ ની ચતુરગિણી સેના મદઉન્મત્ત થઇને સામી આવતી જોઈ અને ભયથી મનમા વિચાર્યુ કે,

જેણે મો આગ ી વાગ દી ાતો ઉત્પન ી, તેજ આ શત્રુ ી સેનાઅહિ આવેલા મો જાણી ખરેખર મ્હારો નવ કરવાને દોડી આવે છે હવે હુ એકો આ ન્ાાે બચાવ વી રીતે કરૂ ? અને એમ ો જોડે કોણીગને હ ુ ? " મનમાં એવો વિચાર આ ાવાથી હવે હુ કરૂ તે મૃગ વજ રાજાને સુઝ્યુ નહી એટ ામા " હે સ્વામિન્ ? ઝતા રહો, જય ાતા વના આપ ા સેન ાને આદેશ આપો મહારાજ હાથમાથી ગયેલુ નિધા ા જેમ પાછુ મળે છે તેમ આજે આપ સાહેબના દર્શન થવા ભાગ્ય જેવાઆમે વળે તરફ પ્રેમદૃષ્ટિથી જુઓ " ઇત્યાદિ વચ ા બોલનારી પોતાની સે ા જોઇને મૃગધ્વજ રાજા ઘણુ આ ર્ય પામ્યો પછી રાજાએ ગ ામાં હર્ષ પામી નિજ લોકોને પૂછ્યુ કે ' તમે અહી શી રીતે આ ા ? સૈનિકોએ કહ્યું કે, ' હે રા ન્ ! અહિં પવારે ા આપ ા ચરણોને અમે નોઈને જાગે પણ આ વાત જાણુતા ાથી કે અમો જનની ા કોણ અો શી રીતે અહિ ાઇ આવ્યો ? મહારાજ ! આ ાણુ સારા ભાગ્યથી આ કોઈ દૈવત નો પ્રભાવ યથાર્થ જણાય છે ' જગત્ ો આ ર્ય પમાડનાર એવા આ ા ાનથી મૃગધ્વજ રાજા ઘણો ચમત્કાર પામ્યો અને મનમા વિચાર ક વા લાગ્યો કે, જો આ પોપટનીજ વાણી સાચી હોય તો એનો મ્હારે ઘણો આ ર મનમા ઘવો જોઇએ કેમ કે, એને મ્હા ા ઉપર ઘણા મોટા ઉ પકાર કર્યા છે વળી કહ્યુ છે કે—કોઇ પુરૂષ આપણા ઉપર ઉપકાર કરતારનુ હિત મન કરી ગમે એટલે બ ેા વાળે તો પણ તે પુરૂષ પ્રથમ ઉપકાર કરનારની બરાબરી કરી શક્તો નથી કારણ , તે પુ ષ પ્રથમ ઉપકાર કરનાર કરેલો ઉપકાર ધ્યાનમા લઇ તેનુ અનુકરણ કર છે અને પ્રથમ

ઉપકાર કરનાર તો કોઇ પણ બદલાની આશા રાખ્યા શિવાય ઉપકાર કરે છે " એમ વિચારી રાજા પ્રીતિપૂર્વક પોપટ તરફ જુએ છે, એટલી વારમાં પ્રાતઃકાળે સૂર્યના પ્રકાશથી અદૃશ્ય થએલો વચનો તારો જેમ ક્યાંહિ પણ દેખાતો નથી, તેમ તે પોપટ પણ અદૃશ્ય થયો ! પછી રાજાએ વિચાર્યું કે, " હું ઉપકારનો બદલો કાંઈ પણ આપીશ, એવા ભયથી એ સારો જીવ (પોપટ) ઉપકાર કરતાજ ક્યાંહિ પણ દૂર જતો રહ્યો. એમાં સંશય નથી. કહ્યું છે કે—બુદ્ધિશાળી સત્પુરૂષોના મનની એ કોઇ અલૌકિક અને ઘણીજ કઠોરતા છે કે, તેનો ઉપકાર કરીને તુરતજ પ્રત્યુપકારના ભયથી ખસી જાય છે. એવો જ્ઞાનનિધિ જીવ નિરંતર પાસે હોય તો દુઃખાદી સમય તત્કાળ જાણવામા આવે ? ગમે તે વિઘ્ન આવે તો પણ તે તત્કાળ દૂર કરી શકાય. અથવા એવો ઉત્તમ મદદગારી જીવ કોઇ સ્થળે પ્રાયે મળે નહીં અને વખતે મળે તો દરિદ્રીના હાથમાં આવેલા દ્રવ્યની પેઠે લાંબો વખત ટકે નહીં, વળી આ પોપટ તે કોણ ? એ આટલો જાણુ શી રીતે થયો ? મ્હારા ઉપર એટલો દયાળ કેમ ? ક્યાંથી આવ્યો ? અને આ વૃક્ષ ઉપરથી ક્યાં જતો રહ્યો ? આ સર્વ વાત શી રીતે બની હશે ? તેમજ મ્હારી સેના પણ અહિં શી રીતે આવી ? ઈત્યાદિક મને ઘણો સંશય થાય છે. ગુફાની અંદર રહેલા અંધકારને જેમ દીપક વિના કોઇ પણ દૂર કરી શકતો નથી, તેમ તે પોપટ વિના આ સંશયને કોણ દૂર કરે ? "

મૃગધ્વજ રાજા એવા વિચારથી વ્યગ્ર થયો, એટલામાં તેના મુખ્ય સેવકોએ થએલી બાબતમા પ્રશ્ન કર્યું, ત્યારે રાજાએ તુરત મૂળથી માંડીને પોપટનો સર્વ વૃત્તાંત પ્રકટપણે કહ્યો તે સાંભળી સર્વ સેવકો આશ્ચર્ય તેમજ આનંદ પામ્યા. અને તેમણે કહ્યું કે, "હે મહારાજ ? થોડા કાળમાજ તે પોપટનો અને આપનો કોઇ પણ કારણે સમાગમ થશે. કેમ કે, જે પુરૂષ જેનું હિત કરવા ઇચ્છે છે, તે તેની અપેક્ષા રાખ્યા વિના રહેતો નથી જેમ સૂકાએલું પાન સહજમા ભગાય છે, તેમ આપણા મનમાં રહેલો સર્વ સંશય પણ જ્ઞાની મુનિરાજને પૂછવાથી તુરત ભાગી જાય તેમ છે. કારણ કે. જ્ઞાની પુરૂષોથી નહી જાણી શકાય એવું શું છે ! માટે હે

મહારાજ! આપ એ ચિંતા મૂકી દઈ આપણા નગરમા પધારો જેમ મેઘના દર્શનથી મોર હર્ષ પામે છે, તેમ આપના દર્શનથી નગરવાસી લોકોને આનંદ થાઓ '

સેવકનું આ કહેવું મૃગધ્વજ રાજાને ઠીક લાગ્યું ઠીકજ છે અવસરે જોઈ કરેલું કાર્ય અને કહેલું વચન કોને સમ્મત ન થાય? પછી મૃગધ્વજ રાજા પરિવાર સહિત મંગળ વાજિંત્રોના મધુર ધ્વનિથી દિશાઓને ક્ષણ માત્ર શબ્દવાળી કરતો છતો પોતાના નગર તરફ ચાલ્યો જેમ બીનાડીથી દૂર રહેલો ઉગ્ર નાગ આવતા તક્ષક નાગને જોઈને નાશી જાય છે, તેમ પરિવાર સહિત ઘણા આડંબરથી આવતા મૃગધ્વજ રાજાને જોઈને ચંદ્રશેખર રાજા નાશી ગયો અને ઔત્પાતિક બુદ્ધિનો ધણી હોવાથી તેજ અવસરે સર્વેની યુક્તિને અનુસરી તેણે મૃગધ્વજ રાજા તરફ તુરત પોતાના એક સુભટને સાથે ભેટણું આપી મોકલ્યો તે સુભટે મૃગધ્વજ રાજા પાસે આવી ઘણા વિનયથી કહ્યું કે 'હે મહારાજ અમારો સ્વામી આપના ચરણકમળની પાસે આપ સાહેબનું ચિત્ત પ્રસન્ન કરવા સારૂ વિનતિ કરે છે કે કોઈ ઠગ લોકોએ છળ કરવાથી આપ જાણે રાજ્ય મૂકીનેજ હોય જતા રહ્યા એમ જાણી હું આપના નગરમા સાન્નિધ્ય રાખી તેની રક્ષા કરવાને અર્થ આવ્યો હતો, પરંતુ તમારા સુભટોને આ વાતનું જ્ઞાન નહી હોવાથી તે સર્વ બખતરો પહેરી, હથિયારો ઉપાડી જેમ શત્રુની સાથે લડે તેમ મારી સાથે લડવા લાગ્યા, ત્યાર મે શસ્ત્રોના સર્વ પ્રહાર સહન કર્યા અને તમામ નગરનું મારાથી બન્યું તેટલું શત્રુઓથી રક્ષણ કર્યું સ્વામીનું કોઇ કાર્ય ઉત્પન્ન થાય, ત્યારે એક દિનથી કામ ન કરે તે કોઈ સેવક કહેવાય? ના માટે તેવોજ કોઈ પ્રસંગ આવે તો પુત્ર પિતાને અર્થે, શિષ્ય ગુરૂને અર્થ, સેવક સ્વામીને અર્થ અને સ્ત્રી ભર્તારને અર્થે પોતાના પ્રાણો તરખના માફક ગણે છે તે યોગ્યજ છે "

ચંદ્રશેખરના સુભટનું એવું વચન સાંભળીને મૃગધ્વજ રાજાના મનમાં એ વર્તનની સત્યતા વિષે કાંઇક સંશય તો પડયો, પણ 'કદાચ આ વચન સત્ય હશે,' એમ તેણે સરળ સ્વભાવથી માન્યું પછી તુરત મળવા માટે સામા આવેલા ચંદ્રશેખર રાજાને મૃગધ્વજ રાજાએ

સન્માન આપ્યું આ મૃગધ્વજ રાજાની કેટલી દક્ષતા, સરળતા અને ગંભીરપણું ? પછી લક્ષ્મી સરખી કમળમાળાથી વિષ્ણુની પેઠે શોભતા મૃગધ્વજ રાજાએ ઘણા આનંદથી નગરમા પ્રવેશ કર્યો અને જેમ શંકરે ચંદ્રની કલા મસ્તકે ચઢાવી, તેમ પોતાની સુંદર પ્રિય પત્ની કમળમાળાને રાજાએ પટ્ટરાણીના પદે સ્થાપી. તે ઉચિતજ કર્યું. "જેમ યુદ્ધમાં જય મેળવનાર મુખ્ય રાજા છે અને પાયદળ વગેરે સેના તેને માત્ર મદદજ કરે છે, તેમ પુત્રાદિક ઈષ્ટ વસ્તુ આપનાર મુખ્ય ધર્મજ છે અને મંત્ર વગેરે તો તેને સહાય્ય માત્ર કરે છે." એમ વિચારી મૃગધ્વજ રાજાએ પુત્ર પ્રાપ્તિને અર્થે એક દિવસે મન સ્થિર રાખી ગાંગલિ ઋષિએ આપેલા મંત્રનો યથાવિધિ જપ કર્યો. તેથી સર્વે રાણીઓને એકેક પુત્ર થયો. ઠીકજ છે. સર્વે કારણોનો યોગ બરોબર મળી આવે તો કાર્યની સીદ્ધી થાયજ. મૃગધ્વજ રાજા સરળ સ્વભાવથી ચંદ્રવતી રાણીને બહુ માન આપતો હતો; તો પણ પૂર્વે ભર્થારની સાથે વૈર બાંધ્યું, તે પાતકથીજ અગર બીજા કારણથી તેને પુત્ર થયો નહીં. એક દિવસે કમળમાળા રાણી રાત્રીના સમયે સુખે સૂતી હતી, તે વખતે દિવ્ય પ્રભાવથી તેણે સ્વપ્ન જોયું અને રાજાને એવી રીતે કહ્યું કે, "હે પ્રાણનાથ! આજે થોડી રાત્રી બાકી રહી, ત્યારે કાંઇક ઉંઘતાં, કાંઈક જાગતાં એવી અવસ્થામાં મેં સ્વપ્નમાં તે તાપસના આશ્રમના ચૈસને વિષે નિવાસ કરનારા શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનને વંદના કરી. તેજ વખત પ્રસન્ન થએલા શ્રી ઋષભદેવ ભગવાને મને કહ્યું કે, "હે ભદ્રે! આ પોપટ તું લે અને બીજી કોઇ વખતે તને હું એક હંસ આપીશ" એમ કહી ભગવાને જાણે એક દિવ્ય વસ્તુજ આપી હોયની! એવો સર્વ અવયવોથી સુંદર પોપટ મને આપ્યો. તે પ્રભુના પ્રસાદથી જાણે ચારે તરફથી ઐશ્વર્યની પ્રાપ્તિજ થઇ હોયની! એવો મને પરમ આનંદ ઉપજ્યો, અને તેજ સમયે હું જાગી ઉઠી માટે હે પ્રાણનાથ! ઓચિંતા મળેલા આ સ્વપ્ન રૂપ વૃક્ષનાં આપણને કેવાં ફળ મળશે? તે આપ કહો."

પરમાનંદ રૂપ કંદને નવપલ્લવ કરવાને જાણે વરસતો મેઘજ હોયની! એવું કમળમાળાનું વચન સાંભળીને સ્વપ્નમાં ફળ જાણનારા રાજાએ

ક્યુ કે, "જેમ દેસન ૫ ર્શન ગમ છે, તેમ આવા સ્વપ્નોના દર્શન પા ગમ છે મ્હારા ભાગ્ય ટો તોજ એવા સ્વપ્નો દેખાય છે અને તેના પૂ ફળ પણ મળે છે હે પ્રિયે ! જેમ પૂ ર્ણિમાના ચન્દ્રમા અને સૂર્ય એ બે વિપ પુન થાય છે, તેમ આ દિવ્ય સ્વપ્ન થકી તેને દિવ્ય સ્વરૂપને ધારણ કરનાર બે પુત્રો અનુક્રમે થશે જેમ પોપટ અને હંસ પક્ષીના કુળમા મર પ્રમાણે શ્રેષ્ઠ ગણાય છે, તેમ હે સુન્દરી ત્હારા બે પુત્રો પણ આપણા ગ ્રમા કુળ દીપક થ ે પ્રિયે, જે માટે ભગવાને પોતાને હાથે તને પ્રસાદ તરીકે બે પુત્રો આપ્યા તે માટે તે પુત્રો અતે મુક્ત થઈ ભગવાન્ જેવા ર થશે, એમા જરા પણ સશય નથી'

એ સાભળી ખુશી થએલી ભક્તિમાતાએ જેમ પૃથ્વી અનુક્રમે ગર્ભને અથવા આકાશ સૂર્યને ધારણ કરે છે, તેમ ગર્ભ ધારણ કર્યા જેમ બે રૂપવતી ભૂમિમા દિવ્ય બીજથી કપલ્લવો ક પુષ્ટ થાય છે, તેમ ધર્મની અનુસરતા રમણીરત્નને શુભ બીજ રજાએ પણ કરવાથી એ ગર્ભાવાનો ગર્ભ વૃદ્ધિ પામ્યો એક વખત શુભ દિવસ શુભ લગ્ન અને લગ્નનો ભાગ પણ ઉચ્ચ જેવા સમય ઉપર ભક્તિમાતાના ગર્ભથી, જેમ પૂર્વ દિશા પ્રભુ ચન્દ્રમાને પ્રસવે છે તેમ સુપુત્ર પ્રસવ્યો પટરાણીનો પુત્ર હા થાથી તેએ તેનો જન્મ મહોત્સવ બાન્ત સર પુત્રો કર્તા અરીક મ્યા આ તે રજવાડી ગીતા ર છે પછી ત્રિજે દિવસે સર્વ રાણીએ પોતાના પુત્રને ઉમ વ્રતના દિન સૂર્યનું અને ચન્દ્રમાનું દર્શન કરાવ્યું છઠે દિવસ રાણીએ કિરતા પછી દેવીપ્રસાદ તેનાથી પોતાની યોગ્યતાને સારે [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

લવું, ચિત્તને ઘણોજ સંતોષ કરનાર કપડાં પહેરાવવાં, જાણે મૂર્તિમાન્ પ્રેમ-ગ્રંથિજ હોયની! એવી વરસગાંઠ ઇત્યાદિક તે પુત્રનાં સર્વે કૃત્યો મૃગધ્વજ રાજાએ મ્હોટા ઉત્સવથી અનુક્રમે કર્યાં. મ્હોટા પુરૂષોની એવીજ પદ્ધતિ હોય છે. ન્યાયમાર્ગે ચાલનારો શુકરાજ અનુક્રમે મ્હોટો થતાં પાંચ વર્ષનો થયો, ત્યારે એટલી ન્હાની અવસ્થામાં પણ જેમ આંબાનું વૃક્ષ પાંચ વર્ષનું થતાંજ મધુર ફળ આપે છે, તેમ તે જે જે કાંઇ કરતો હતો, તેમાંથી સારૂંજ ફળ નિપજતું હતું. પરિપૂર્ણ એવા સર્વે સદ્ગુણોએ પોતાના રૂપે કરી **જયંત** નામા ઇંદ્રના પુત્ર નીરૂપ સંપદાને જીતનારા શુકરાજનો માહો માહે સ્પર્ધા રાખીને આશ્રય કર્યો. બોલવાની ચતુરતા, મધુરતા, પટુતા અને અંદર રહેલા અર્થની ખુબી એવા ગુણોએ કરી તે બાળકે (શુકરાજે) મ્હોટા પંડિતની પેઠે સજ્જનોનું મન રીઝાવ્યું.

એક વખત વસંત ઋતુમાં સુગંધી પુષ્પોથી સર્વે ઉદ્યાન સુગંધમય થઈ ગયું હતું, તે વખતે મૃગધ્વજ રાજા રાણીના અને પુત્રના પરિવાર સાથે ત્યાં ગયો. જે આંબાના ઝાડ ઉપર પોપટનો સંવાદ થયો હતો, તેજ વૃક્ષના સુંદર તળીને વિષે રાજા બેઠો અને પૂર્વે થએલી સર્વ વાત સંભાળીને રાણી પ્રત્યે બોલ્યો. "જે વૃક્ષ ઉપર પોપટે કહેલું ત્હારૂં નામ સાંભળીને હું મ્હોટા વેગથી તે આશ્રમ તરફ દોડતો ગયો, અને ત્યાં તને પરણીને મેં મ્હારો આત્મા કૃતાર્થ કર્યો, તેજ આ સુંદર આંબાનું ઝાડ છે." આ સર્વે વાત પિતાના ખોળામાં બેઠેલા શુકરાજે સાંભળી.

તે વાત સાંભળતા વેંતજ શુકરાજ જબરી મૂર્છા ખાઇને, જેમ શસ્ત્રથી છેદેલી કલ્પવૃક્ષની ડાળી ભૂમી ઉપર તૂટી પડે છે, તેમ તે તુરત પડી ગયો આણી તરફ માતા પિતાનો હર્ષ જે છેક ઉંચે ચઢી ગયો હતો, તે પણ તેજ વખતે તદ્દન જતો રહ્યો ઘણા આતુર થએલાં માતા પિતાએ એવો કોલાહલ કર્યો કે, જેથી સર્વે લોકો ત્યાં એકઠા થઇ ગયા! "હાય હાય! આ શું થયું!!" એમ કહી સર્વે લોકો બહુ આકુળ વ્યાકુળ થયા. કહ્યું છે કેઃ—મ્હોટા પુરૂષો સુખી હોય તો સર્વે સુખી અને તે દુઃખી હોય, તો સર્વે દુઃખી. પછી ચંદનના શીતળ જળ છાંટવાથી, કેળના પત્રનો પવન નાખવાથી તથા બીજા પણ ઘણા શીતળ ઉપચાર કરવાથી ઘણી

વાર થયા પછી તે કુંવર (શુકરાજ) ચેતના થયો. તેની આંખોની પાંપણો કમળપત્રની પેઠે ઉઘડી ગઈ. ચેતનારૂપ મનનો ... થયો. તો પણ તેનું મુખકમળ પ્રફુલ્લિત થયું નહીં. તે મે આંખોથી ચારે તરફ વિચાર પૂર્વક જોવા લાગ્યો, પરંતુ ઉચ્ચસ્વરે ઘણા બોલાવતા છતાં પણ તે બોલ્યો નહીં. છદ્મસ્થ તીર્થંકરની પેઠે તે કુમાર મૌન ધરી બેઠો, ત્યારે માતા પિતાએ વિચાર કર્યો કે, "વ્યંતરદોષથી આ આમ તેમ જોયા કરે છે, એમાં કાંઈ પણ છળ-કપટ હોતું નથી. પણ વળી દુઃખની વાત છે કે, અમારા દુર્ભાગ્યથી એની જીભ ઉઘડતી નથી."

એમ વિચારી ગભરાટ બની ગયેલા માતા પિતા ક્ષમા ને ઘેર લઈ ગયા પછી મૃગધ્વજ રાજાએ શુકરાજ કુમારની વાણી પ્રગટ કરવા માટે નાના પ્રકારના ઉપાય કર્યા. પણ દુર્જન ઉપર કરેલા ઉપકારની પેઠે તે સર્વે નિષ્ફળ થઈ ગયા! આમ કુમાર મૌન અવસ્થામાં છતાં છ માસ જતા રહ્યા પણ કોઈ પણ તે મૌનનું કારણ નિશ્ચય કહી શક્યો નહીં. ઘણી ખેદકારી વાત છે કે વિધાતા પોતાના સર્જેલા પ્રત્યેક રત્નમાં કાંઈ પણ દોષ રાખે છે જેમ ચંદ્રમામાં કલંક, સૂર્યમાં તીક્ષ્ણતા, આકાશમાં શૂન્યતા, કૌસ્તુભ મણિમાં પત્થરપણું, કલ્પવૃક્ષમાં કાષ્ઠપણું, પૃથ્વીમાં રજકણ, સમુદ્રમાં ખારાપણું, સર્વ જગતને ઠંડક આપનાર એવા મેઘમાં શ્યામમુખપણું, જળમાં નીચગતિ, સુવર્ણમાં મેરૂપર્વતમાં કઠણપણું, કપૂરમાં અસ્થિરપણું, કસ્તૂરીમાં કાળાશ, સજ્જનોમાં નિર્ધનતા, શ્રીમાનોમાં મૂર્ખતા અને રાજાઓમાં લોભીપણું રાખ્યું છે, તેમ સર્વથા નિર્દોષ એવા એ કુમારમાં મૂંગાપણું છે. એવી રીતે કુચ્ચરવચ્ચોથી અમરત લોકો ઘણો ... કરતા મોટા લોકોનું કાંઈ માઠું થાય તો મનમાં ... ન ઉપજે?

પછી, જેની અત્યંત લોકો ઉજાગરા કરી ... સ્થાપના કરી તે લોકોના નેત્રોને આનંદ ઉત્પન્ન કરનાર એવો કૌમુદી મહોત્સવ આવ્યો ત્યારે પાછો મૃગધ્વજ રાજા કમળમાલા તથા ... પુત્ર સાથે લઈને ઉદ્યાનમાં ગયો. અને તે આમ્રવૃક્ષને જોઈ દિલગીર થઈ કમળમાલાને કહેવા લાગ્યો કે, 'દેવિ! ઝેર જેવા આ આમ્રવૃક્ષો દૂરથીજ તજવું જોઈએ કેમકે, એની નીચે આપણા પુત્ર રત્નની એવી ખરાબ અવસ્થા થઈ!'

એમ કહીને આગળ જાય છે, એટલામાં તેજ વૃક્ષની નીચે દર્પ રૂપજાય-નાગે દુંદુભીનો દિવ્યધ્વનિ થયો. ત્યારે રાજાના પૂછવાથી કોઇએ કહ્યુ કે, "શ્રીદત્ત મુનિમહારાજને હમણાંજ કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, તેનો દેવતાઓ મહોત્સવ કરે છે." "ત્યાં જઇને કેવળી ભગવાને પુત્રના સ્વરૂપ વિષે પુછીયું" એમ વિચારી ઘણી ઉત્સુકતાથી પરિવાર સહિત મૃગધ્વજ રાજા ત્યા ગયો. અને મુનિરાજને વંદના કરી પુત્રની સાથે પર્ષદામાં બેઠો. પછી કેવળી મહારાજે કલેશનો નાશ કરનારી અમૃત સમાન દેશના દીધી. અવ-સર જોઇ રાજાએ પૂછ્યુ કે, "હે મહારાજ! એ મ્હારા પુત્રની વાણી થભાણી, તેનું શુ કારણ છે?" કેવળી મહારાજે કહ્યુ કે, "એ બાળક બોલશે" તે સાભળી ખુશી થયેલા રાજાએ કહ્યુ કે, "તો એ ફરી ફરી અમારી તરફ કેમ જોઈ રહે છે?" કેવળી મહારાજે કહ્યુ કે, "હે શુ-કરાજ! તુ અમને યથાવિધિ વંદના કર." તે સાભળી શુકરાજે ઉચ્ચ-સ્વરથી વંદનાસૂત્ર* બોલી કેવળી મહારાજને વંદના કરી. તે જોઈ પર્ષદામા બેઠેલા સર્વે લોકો અજબ થયા અને કહેવા લાગ્યા કે "કેવી આ-શ્ચર્યની વાત છે! આ મુનિ મહારાજનો મહિમા તે કેવો! કે આ બાળક કોઇપણ મંત્ર કે તંત્ર વગર જોતાં જોતા સ્પષ્ટ બોલનારો થઈ ગયો? પછી રાજાએ એ વાતનો ખુલાસો પૂછ્યો ત્યારે કેવળી મહારાજે કહ્યુ કે, "હે ચતુર! આ વાત બનવાનું કારણ પૂર્વભવે થયુ, તે સાભળ

પૂર્વકાળમા મલય દેશની અંદર ભદ્દિલપુર નામનું એક નગર હતું. ત્યાં યાચક જનોને અલંકાર વગેરે આપનારો, તથા પોતાના દુસ્મનોને બંદીખાને મોકલનારો, ચાતુર્ય ઔદાર્ય, શૌર્ય વગેરે ગુણોનું વસતિ સ્થાન અને જેનુ ચરિત્ર આશ્ચર્યકારી છે એવો જિતારિ નામા રાજા રાજ્ય કરતો હતો એક વખત તે સભામા બેઠો છે, એટલામા દ્વારપાળે આવીને વિનતિ કરી કે, "હે દેવ! આપના દર્શનની ઇચ્છાથી આવેલો વિજયદેવ રાજા-નો દૂત, જે શુદ્ધ મનનો દેખાય છે તે દ્વાર આગળ ઉભો છે

રાજાએ "અંદર આવવા દે" એમ કહ્યુ ત્યારે દ્વારપાળ તેને લઈ-ને અંદર આવ્યો પોતાના કર્તવ્યનો જાણ અને સત્યવક્તા એવો દૂત

---

* ઇચ્છામી ખમાસમણોનો પાઠ.

રાજાને પ્રણામ કરી પોતાનું નામ કહેવા લાગ્યો. તે આ રીતે —

'હે મહારાજ ! સાક્ષાત્ દેવપુર-(સ્વર્ગ)-જ હોયની ! એવું દેવ પુર નામા નગર છે ત્યાં વાસુદેવ જેવો પરાક્રમી વિજયદેવ નામે રાજા છે તેની પ્રીતિમતી નામે પટ્ટરાણી મહાસતી છે, સારી રાજનીતિ જેમ સામ, દામ, ભેદ અને દંડ આ ચાર ઉપાયોને પ્રસવે છે, તેમ તે રાણીએ સારા ચાર પુત્રોને જન્મ આપ્યો પછી તે રાણીને ચાર પુત્ર ઉપર, જેમ હંસીની બન્ને પાંખો સફેદ હોય છે, તેમ જેનો મોસાળનો પક્ષ અને પિતાનો પક્ષ શુદ્ધ છે એવી એક સુલક્ષણ અને સુંદર હંસી નામે પુત્રી થઇ જે વસ્તુ થોડી હોય, તે ઉપર વધારે પ્રીતિ રહે છે એવી લૌકિક રીતિ પ્રમાણે માતા પિતાની ચારે પુત્રો કરતા તે પુત્રી ઉપર વધારે પ્રીતિ હતી એવી તે પુત્રી વખત જતા મોટી થતી આઠ વર્ષની થઇ એટલામાં જેમ સારસ પક્ષીની સ્ત્રી સરોવરના સુંદર જળમાં પુત્રીને પ્રસવે, તેમ અમારા મહારાજની બીજી સ્ત્રીએ પણ એક બહુજ રૂપવાન સારસી નામની પુત્રીને જન્મ આપ્યો મને એમ લાગે છે કે, પૃથ્વીનો અને સ્વર્ગનો સાર લઇને વિધાતાએ તે બે પુત્રીઓ ઉત્પન્ન કરી છે કેમકે, તે બન્નેની સરખામણી મહોમાંહેજ થાય છે સર્વ જગતમાં એવી કોઈ કુમારીકા નથી કે, જે એમની બરોબરી કરી શકે તે બન્નેની પરસ્પર પ્રીતિ ગાઢી થઇ તેથી તેઓ એમ માનવા લાગી કે, 'આપણા બન્નેના શરીર જૂદા છે, તે કરતા એક હોત તો ઠીક, પણ તેમ નથી તેથી તે વાત ઘણી ખેદકારક છે' જાણે કામદેવરૂપ હસ્તીને ક્રીડા કરવાનું મનજ હોયની એવી તરુણ અવસ્થા પ્રાપ્ત થઈ તો પણ પોતાની બહેનનો વિયોગ થાય એ ભયથી હંસીએ પોતાનો વિવાહ પ્રથમ કરવાની વાત મોડી વાળી વખત જતાં સારસી પણ યૌવન દશામાં આવી, ત્યારે બન્ને બહેનોએ "આપણે બન્ને એકજ પતિને વરશું" એવો પ્રીતિથી નિશ્ચય કર્યો પછી અમારા મહારાજે તે બે પુત્રીઓને મનોહર વરની પ્રાપ્તિને અર્થે સ્વયંવર મંડપની પોતેજ યથાવિધિ રચના કરી તેમાં બેઠકોની રચના એવી કરી છે કે તેની શોભા કોઈથી પણ કહી શકાય નહીં ત્યાં ધામના ગ્યારે ફેરવવાના તો એટલા મોગ દેગ ન હતાં છે કે તેની આગળ પર્વતની ગોઠ પણ ગણત્રીમાં નથી! વળી અમારા મહારાજે નાગ, ઇન્દ્ર, કવિ,

આંધ્ર, જાલંધર, મરૂસ્થળ, લાટ, ભોટ, મહાભોટ, મેદપાટ, વિરાટ, ગૌડ, ચૌડ, મહારાષ્ટ્ર, સૌરાષ્ટ્ર, કુરૂજંગલ, ગૂર્જર, આભીર, કીક, કાશ્મીર, ગોલ્લ, પંચાલ, માલવ, હૂણ, ચીન, મહાચીન, કચ્છ, કર્ણાટક, કોકણ, સપાદલક્ષ, નેપાલ, કાન્યકુબ્જ, કુતલ, મગધ, નિષધ, સિંધુ, વિદર્ભ, દ્રવિડ, ઉડ્ર વગેરે દેશોના અનેક રાજાઓને સ્વયંવરમા પધારવા માટે વિનતિપત્ર મોકલ્યા છે. હે મલયદેશાધિપતિ મહારાજ! ત્યા પધારવા વિનતિ કરવા માટે મને મ્હારા સ્વામીએ આપ સમીપ મોકલ્યો છે, માટે આપ ત્યાં પધારીને સ્વયંવરને શોભા આપશો."

દૂતનું એવું વચન સાંભળી જિતારિ રાજાના મનમાં કન્યાનો અભિલાષ હોવાથી ઘડીકમા જવાનો વિચાર થાય અને 'એ આપણનેજ વરશે એની શુ ખાત્રી?' એવા સશયથી પાછો વિચાર ફરી જાય, એમ હોવાથી તેનુ મન ચકડોળે ચઢ્યુ છેવટ 'પાચની સાથે આપણે પણ જવું જોઈએ.' એમ વિચારી જિતારિ રાજા સ્વયંવરમા જવા નીકળ્યો. માર્ગમાં શકુન સારા થયા, તેથી તે ઉત્સાહભેર ત્યાં ગયો, તેમજ બીજા પણ ઘણા રાજાઓ ત્યા આવ્યા હતા

વિજયદેવ રાજાએ બધા પધારેલા રાજાઓનો ઘણો સારો આદરમત્કાર કર્યો. પછી દેવતાઓ જેમ વિમાનમા વિરાજે છે, તેમ તેઓ ઊંચા સિંહાસન ઉપર વિરાજ્યા. એટલામાં જાણે સાક્ષાત્ સરસ્વતી અને લક્ષ્મી જ હોયની! એવી તે બન્ને કુમારીકાઓ ન્હાઇ ધોઇ, તિલક કરી, શુદ્ધ વસ્ત્રો અને આભૂષણો પહેરી પાલખીમા બેસીને તે મંડપમા આવી જેમ ગ્રાહકો કોઇ નહી મળતી ચીજ વેચાથી લેવી હોય, ત્યારે આગળ થઇ થઇને હરિફાઇથી તે વસ્તુનુ ઘણુ મૂલ્ય આપે છે, તેમ મંડપની અંદર બેઠેલા સર્વે રાજાઓએ તે બે કન્યાઓ મળવાની ઇચ્છાથી 'હું પહેલો આપીશ, હુ પહેલો આપીશ' એમ ધારી પોતાની દૃષ્ટિ અને મન એજ સર્વોત્કૃષ્ટ મૂલ્ય કન્યાઓને આપ્યું. અર્થાત્ સર્વે રાજાઓએ પોતાની દૃષ્ટિ અને મન કન્યા તરફ ફેરવ્યું પછી કન્યાઓએ વશ કરેલા સર્વે રાજાઓએ પોતાની મનની અંદર રહેલી અભિલાષા પ્રકટ જણાવવાને માટેજ હોયની! તેમ નાનાવિધ ચેષ્ટાઓ કરી. તે ઉપરાત સખીએ કન્યાઓની આગળ રાજાઓની નીચે

પ્રમાણે પ્રશંસા કરી —

સર્વ રાજાઓના રાજા એવો આ રાજગૃહ નગરનો રાજા છે. શત્રુઓનું મુખ ઉખેડી નાંખવામાં કુશળ એવો આ ગૌડદેશનો રાજા છે. ... શોભાથી દેદીપ્યમાન એવો આ ગર્જાધિપતિનો પુત્ર છે. ... નામા છ પુત્રની ઋદ્ધિને પણ જીતે એવી ઋદ્ધિવાળો ગોભનનો એવો આ મિથુદેશાધિપતિનો પુત્ર છે. ગાયનલક્ષ્મીનું અને આનંદલક્ષ્મીનું ... સ્થાનરૂપ ... એવો આ અંગદેશનો રાજા છે. રણભૂમિ એવી ઋદ્ધિએ પોતાની મેળે આવીને તેને આલિંગન દીધું છે એવો આ વંગદેશ ... કલિંગદેશનો રાજા છે. પોતાના રૂપે કરી કામદેવના અહંકારને ખંડિત કરનાર એવો આ બંગદેશનો રાજા છે. જેના તાબામાં પાર વિનાની લક્ષ્મી છે, એવો આ માળવદેશનો રાજા છે. પ્રજાનું સારી રીતે પાલન કરનાર અને પરોપકાર ... એવો આ નેપાળદેશનો રાજા છે. પ્રસિદ્ધ સદ્ગુણોથી જેનો ઘણું આદરમાન થાય છે એવો આ કુરુદેશનો રાજા છે. ... સ્ત્રીઓને અલંકાર પહેરવાની મનાઈ કરનાર ... એવો આ સિંધુદેશનો રાજા છે. ... ચંદન ... જાણે સાક્ષાત્ ... એવો આ મલયદેશનો રાજા છે."

આમ સખીએ રાજાઓની પ્રશંસા કરી, ત્યારે ... અને ... રાજાનું ... કર્યું તે વખત બીજા રાજાઓના મનમાં ..., ... પશ્ચાત્તાપ અને ... વગેરે ... પ્રગટ થયા ... ખુશી પણ થયા ... પોતાના ... પોતાના ... ઉપર તથા ... પોતાના ... ઉપર પણ ...

પછી ... ગમતી ... અને ... વગેરે ... છે કે,

પુણ્ય વિના માણસોને મનગમતી વસ્તુની પ્રાપ્તિ થતી નથી. તે વખત જિતારિ રાજાના ઉપર ઈર્ષા રાખનારા સેંકડો રાજાઓ હતા પણ આશ્ચર્યની વાત એ છે કે, તેમા કોઈ પણ જિતારિ રાજાને ઉપદ્રવ કરી શક્યો નહી? અથવા જે જિતારી × તેનો પરાભવ કોણ કરી શકે? પછી રતિ પ્રીતિ સરખી બે સ્ત્રીઓથી કામ દેવને લજાવતો, અને બીજા રાજાઓનો મદ ઉતારતો જિતારિ રાજા પોતાના નગરે ગયો. અને ત્યા જઇ તેણે હંસીને તથા સારસીને પટ્ટાભિષેક કરી. પટ્ટરાણીઓ બનાવી. જેમ બન્ને આખ ઉપર મનુષ્યની સરખી પ્રીતિ રહી રાજા બન્નેનુ માન સરખું રાખતો હતો, તો પણ તે રાણિઓને સપત્નીભાવથી કાંઇક એમ લાગ્યુ કે, "મ્હારા ઉપર રાજાનો પ્રેમ થોડો છે અને બીજી ઉપર વધારે છે." બે મનુષ્યોને એક વસ્તુની અભિલાષા હોય ત્યારે એવા વ્હેમથી પ્રેમ સ્થિર રહતો નથી હરી, હંસલીની પેઠે સરલ સ્વભાવની હતી પણ સારસી તો કપટી હોવાથી વારવાર થોડું થોડું કપટ કરતી હતી. એવી રીતે રાજાના મનને રાજી રાખનારી સારસીએ માયાથી ઘણુ ભારે કર્મ બાંધ્યુ' અને હંસી તો સરલ સ્વભાવથી કર્મબંધોને શિથિલ કરી રાજાને પણ માન્ય થઈ છતો કપટ કરીને ફોગટ પોતાને પરલોકને વિષે નીચ ગતિમા લઈ જાય છે. એ તેમનું કેટલુ અજ્ઞાન છે?

એક વખત જિતારિ રાજા, હંસી અને સારસીની સાથે ગોખમા બેસી નગરની શોભા જોતો હતો, એટલામા નગરમાથી બહાર નીકળતો યાત્રાળુ લોકોનો પવિત્ર સંઘ તેની નજરે પડયો. પછી રાજાએ પોતાના એક માણસને પૂછ્યુ કે, "આ શુ છે?" ત્યારે તે માણસે ત્યા જઇ તપાસ કરી રાજાને કહ્યુ, "હે મહારાજ! આ તો શંખેશ્વરથી આવેલો સંઘ શ્રી મહાતીર્થ પાલીતાણે જાય છે."

આ સાંભળી જિતારિ રાજા કૌતકથી તે સંઘની અંદર ગયો. ત્યા શ્રુતસાગર નામા આચાર્યને જોઈ તેણે તેમને વંદના કરી, અને શુદ્ધ પરિણામથી પૂછ્યુ કે, "આ જગતમા વિમલાદ્રિ (પાલીતાણા) તે કોણ છે? તેને 'તીર્થપણુ ક્યાથી આવ્યું? અને તેનુ માહાત્મ્ય શુ છે?"

× દુશ્મનને હરાવી જય મેળવનાર. ૧. શોક્યપણાથી.

ક્ષીરાશ્રવ ામા મહાન઼ંનના ધારક એવા શ્રુતસાગરસૂરિએ ાજાનુ વચન સાભળીને આ રીતે કહ્યુ હે રાજા ! વાંછિત ઇષ્ટ મનોરથની સફળતા પ્રેમ થાય છે રત્નુ ક જગત્મા ધર્મ સિવાય બીજુ કાઇ એટ નથી ધર્માગમા પણ સમ્યક્ત્વહીન ધર્મ એટ કે તેમા પણ તત્ત્વશ્રદ્ધારૂપ સમકિત વટ છે કારણ કે સમકિત વિના સર્વે અનુષ્ઠાન રૂપ કિયા કાજીયા રણની પેઠે નિષ્ફળ છે તત્ત્વશ્રદ્ધા રૂપ સમ્યક્ત્વમા વીતરાગ દેવ શુદ્ધ પ્રરૂપક ગુરૂ અને કેવળ ભાષિત ધર્મ આ ત્રણ તત્ત્વો આવે છે તે ત્રણ તત્ત્વોમા વીતરાગ દેવ મુખ્ય છે અને વીતરાગોમા યુગાદિ શ્રી ઋષભદેવ ભગવાન્ એટ છે તે ભગવાન્ના શાસનમા આ વિમલાદ્રિ તીર્થનો અદ્ભુત મહિમા પ્રગટ થયો સર્વ તીર્થોમા વિમલાદ્રિ તીર્થ પ્રથમ સ્થાન ભોગવે છે જૂદા જૂદા કારણથી તે તીર્થના ઘણા નામ છે જેવા કે ૧ સિદ્ધિક્ષેત્ર, ૨ તીર્થરાજ, ૩ મરુદેવ ૪ ભગીરથ ૫ વિમલાચલ ૬ બાહુબલિ ૭ સહસ્રકમલ, ૮ તાલધ્વજ ૯ કદંબ, ૧૦ શતપત્ર ૧૧ નગાધિરાજ, ૧૨ અષ્ટોત્તરશતકૂટ ૧૩ સહસ્રપત્ર ૧૪ ઢંક, ૧૫ લૌહિત્ય ૧૬ કપર્દિનિવાસ ૧૭ સિદ્ધિશેખર, ૧૮ પુંડરીક, ૧૯ મુક્તિનિલય, ૨૦ સિદ્ધિપર્વત અને ૨૧ શત્રુંજય એવા આ તીર્થના એકવીશ નામ દેવતા, મનુષ્ય તથા વિદ્યાધરોએ રચેલા છે, તે નામમાના કેટલાકથી ગવાય છે આ તીર્થના ... ઓ ... આ અવસર્પિણીમા થઇ ગયા છેલા કેટલાક નામ ... થઇ ગયા છે અને કેટલાક આગત કાળના થશે છે તેમા જેનો અર્થ ... ખાય છે એવુ 'શત્રુંજય' એ નામ આવતા ભવમાં તુજ નિર્વાણ ... એમ અમે જ્ઞાનીઓના મુખથી સાભળ્યુ છે વળી શ્રી સુરમા ... શ્રી શત્રુંજય મહાત્મ્ય આ તીર્થના એકસો આઠ નામ ... આ પ્રમાણે બતાવ્યા છે—૧ વિમલાદ્રિ ૨ સુરક્ષેત્ર, ૩ મહિક્ષેત્ર, ૪ મહાચલ ૫ શત્રુંજય ૬ પુંડરીક, ૭ પુણ્યરાશિ ૮ શ્રીપદ ૯ સુગ ,૧૦ પર્વતે ૧૧ કર્મશાંતિ, ૧૨ ગમ્મક, ૧૩ મહાપદ્મ ૧૪ પુષ્પદંત ૧૫ શાશ્વત, ૧૬ સર્વકામદ ૧૭ મુક્તિગેહ, ૧૮ મહાતીર્થ ૧૯ પૃથ્વીપીઠ ૨૦ પ્રભુપદ, ૨૧ પાતાળમૂળ ૨૨ કૈલાસ, ૨૩ ક્ષિતિમંડળમંડન આદી એકસો આઠ નામ જાણવા એ અવસર્પિણીમા ઋષભદેવ ભગવાનથી માંડી

ચાર તીર્થંકરનું અહિં સમવસરણ થયુ છે અને નેમીનાથને વર્જીને, બાકીના ઓગણીશ તીર્થંકરોનું સમવસરણ આવતા કાળમાં અહિં થવાનુ છે. તેમજ પૂર્વકાળે અહિં અનંતા સિદ્ધ થયા અને આવતે કાળે પણ અનંતા સિદ્ધ થશે, માટે આ તિર્થને સિદ્ધક્ષેત્ર કહે છે. જગતને સ્તુતિ કરવા લાયક એવા, મહાવિદેહ—ક્ષેત્રની અંદર વિચરતા શાશ્વતા તીર્થંકરો પણ આ તીર્થની ઘણીજ પ્રશંસા કરે છે. તેમજ ઇહાના ભવ્ય જીવો પણ હમેશાં એનુ સ્મરણ કરેછે જેમ સારી ભૂમીમા વાવેલું બીજ અતીઘણી સંખ્યામાં થાયછે, તેમ આશાશ્વતા તીર્થે કરેલી યાત્રા, પૂજા, તપસ્યા, સ્નાત્ર અને દાન એ સર્વ અતીઘણું ફળ આપેછે, વળી કહ્યુ છે કે-શત્રુંજય તીર્થનુ ધ્યાન કરવાથી હજાર પલ્યોપમ જેટલી અશુભ કર્મની સ્થિતિ ક્ષય પામે છે અને સત્રુંજયે જવા માર્ગે પગ મૂકવાથી એક સાગરોપમ જેટલી અશુભ કર્મની સ્થિતિનાશ થાય છે. શત્રુંજય પર્વત ઉપર શ્રી આદીનાથ ભગવાનના દર્શન કરવાથી તિર્યંચ અને નારકી એ બે દુર્ગતિનો નાશ થાય છે તેમજ કોઈ ભવ્ય જીવ ત્યા સ્નાત્રપૂજા કરે તો હજાર સાગરોપમ જેટલી અશુભ કર્મની સ્થિતિ ખપાવે છે કોઈ ભવ્ય જીવ શત્રુજય પર્વત તરફ જવા માટે એકેક પગલુ મૂકે તો ક્રોડો ભવોમા કરેલાં પાતકોમાથી પણ તે મુક્ત થાય છે. શુદ્ધ પરિણામનો કોઇ જીવ બીજે ઠેકાણે ક્રોડ પૂર્વ સુધી શુભ ધ્યાન કરીને જેટલુ શુભકર્મ બાંધે છે, તેટલુ શુભકર્મ આ પર્વતને વિષે બે ઘડી શુભધ્યાન કરવાથી નિશ્ચે બંધાય છે ક્રોડો વર્ષ સુધી મુનિરાજને સૂઝતો ઈચ્છિત આહાર આપવાથી તથા સાધર્મીને ઇચ્છાભોજન દીધાથી જે પુણ્ય બંધાય છે, તે પુણ્ય શત્રુજય પર્વત ઉપર એક ઉપવાસ કરવાથી બંધાય છે, જે ભવ્ય જીવ ભાવથી શત્રુંજય પર્વતને વંદના કરે તેણે સ્વર્ગમાં, પાતાળમાં તથા મનુષ્યક્ષેત્રમાં જેટલા તીર્થો છે તે સર્વેના દર્શન કર્યા એમ જાણવું. ભવ્ય જીવ શ્રેષ્ટ એવા શત્રુજયનાં દર્શન કરે, અથવા ન કરે; પણ જો શત્રુંજયે જતા સંઘનુ વાત્સલ્ય કરે, તો પણ ઘણા શુભકર્મ ઉપાર્જે છે. તે જેવા કે.—શત્રૂજય પર્વતને ન જોતાં જો શત્રુંજયના સંઘનુજ કેવળ વાત્સલ્ય કરે, તો, સાધારણ સાધર્મિવાત્સલ્ય કરતા ક્રોડગણુ પુણ્ય પ્રાપ્ત કરે અને જો શત્રુંજયનાં દર્શન કરીને સંઘનુ વાત્સલ્ય કરે

તો અનંત ગણું પુણ્ય પ્રાપ્ત કરે જે ભવ્ય જીવ મન વચન કાયાની શુદ્ધિ રાખી પ્રથમ શત્રુંજય તીર્થનું સ્મરણ કરે અને પછી આહારનો ત્યાગ કરવાને અર્થે નોકારસી, પોરિસી, પુરિમડ્ઢ, એકાશન, આંબિલ, છઠ, અઠમ દશમ (ચાર ઉપવાસ) દુવાલસ (પાંચ ઉપવાસ), માસખમણ, અર્ધમાસખમણ (૧૫ ઉપવાસ) વગેરે પચ્ચખાણ કરે, તે પચ્ચખાણનું પૂરેપૂરૂં ફળ પામે શત્રુંજય પર્વત ઉપર પૂજા તથા સ્નાત્ર કરવાથી જે પુણ્ય ભવ્ય જીવ પામે છે, તે પુણ્ય અન્ય તીર્થને વિષે ગમે તેટલું સુવર્ણ ભૂમિ તથા આભૂષણ દીધાથી પણ પામી શકે નહીં ભવ્ય જીવ શત્રુંજય પર્વત ઉપર ધૂપ ઉવેખે તો પંદર ઉપવાસનું કપૂરનો દીવો કરે તો માસખમણનું અને મુનિરાજને સૂઝતો આહાર આપે તો કાર્તિક માસમાં કરેલા માસખમણનું પુણ્ય પ્રાપ્ત કરે છે જેમ બીજા તળાવ સરોવર નદીઓ વગેરે સ્થાનક જળાશય કહેવાય છે અને સમુદ્ર તો જળનો નિધિ કહેવાય છે તેમ બીજા સર્વે તીર્થો છે અને શત્રુંજય તો મહા તીર્થ કહેવાય છે તે શત્રુંજયની યાત્રા કરીને જેણે પોતાનું કલ્યાણ કર્યું નથી, તે મનુષ્યના મનુષ્ય ભવ, જીવિત, ધન અને કુટુંબ એ સર્વ શા કામના? જેણે શત્રુંજય તીર્થની સ્પર્શના કરી નહીં, તે મનુષ્ય મનુષ્ય ભવ પામ્યા છતાં પણ નથી પામ્યો એમ સમજવું વળી ગર્ભવાસના પણ મુવા જેવો જાણવો, અને મોટો જાણ હોય તો પણ અજ્ઞાનીજ સમજવો જે કે દાન, શીલ તપ અને તીવ્ર ધર્મ ક્રિયાઓ કરે સાધુ છે પણ શત્રુંજયની યાત્રા નહીં એવી તીર્થની ના કેમ બહુ માનથી ન કરી? જે પુરૂષો *છ'રી પાળીને પોતાને પગે શત્રુંજય તીર્થની યથાવિધિ સાત યાત્રાઓ કરે છે તે પુરૂષોને ધન્ય છે અને તેઓ જગતમાં માન્ય છે વળી કહ્યું છે કે—જે પુરૂષ ત્યાગ ચઉવિહારા છઠ કરીને શત્રુંજય તીર્થે સાત યાત્રાઓ કરે તે ત્રીજે ભવે સિદ્ધિ પામે છે.

---

* એકલ આહાર કરે—એક વખત જમવું ૧ સચિત્ત પરિહાર—સચિત્ત વસ્તુનો ત્યાગ કરવો ૨ પાદચારી—ઉઘાડે પગે ચાલવું ૩ સંથારો—રાત્રે ભોંય સુવું ૪ ગુરૂ સહચારી—ગુરૂની સાથે ચાલવું ૫ અને ભૂમિ શયન—ભૂમિ ઉપર શયન કરવું ૬ એ છ'રી કહેવાય છે આ શબ્દ તેના નામ ઉપરથી પ્રચલિત થઇ ગયો છે

જેમ વર્ષાદનુ પાણી કાળી માટી ઉપર પડવાથી ચીકાશ આપે છે, તેમ ગુરૂ મહારાજ શ્રી શ્રુતસાગરસૂરિના વચનથી જિતારિ રાજાનુ મન ભદ્રિક હોવાથી (કોમળ બન્યુ) સૂર્ય સમાન શ્રી શ્રુતસાગરસૂરિજી અને સૂર્યકિરણ સમાન તેમની વાણી એવો યોગ મળતા જિતારી રાજાના મનમા મિથ્યાત્વ રૂપ જે અધકાર હતો, તે કયાય પણ જતો રહ્યો, અને સમ્યકત્વ રૂપ પ્રકાશ થયો, સમકિતનો લાભ થવાથી જિતારિ રાજાને શત્રુજયની યાત્રા કરવાને માટે ઘણીજ ઉત્સુકતા થઇ અને તેથી તેણે ઉતાવળથી મત્રિયોને કહ્યું કે, "અરે મત્રિજનો! ઘણી ઉતાવળથી યાત્રાની તૈયારી કરો." એમ કહી જિતારિ રાજાએ સહસા એવો અભિગ્રહ કર્યો કે, "જ્યારે હુ પગે ચાલીને શત્રુજય પર્વત ઉપર શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનને વદના કરીશ, ત્યારેજ હુ અન્નપાણી લઇશ" હંસી, સારસી તથા બીજા ઘણા લોકોએ પણ આ વાત સાભળી રાજાના જેવો અભિગ્રહ કર્યો. કહ્યું છે કે, જેવા રાજા તેવી પ્રજા. જ્યારે કોઇ ધર્મનુ કાર્ય કરતી વખતે માણસને વિચાર કરવો પડે, ત્યારે તેનો ભાવ તે શુ? માટેજ રાજાદિકોએ કાઇ પણ વિચાર કર્યા વિના કેવળ ભાવથીજ અભિગ્રહ કર્યો. "આ આપણુ નગર કયા અને તે શત્રુંજય તીર્થ કયા? વિચાર ન કરતા સહસા એવો અભિગ્રહ લેવાનો કદાગ્રહ તે કેવો?! એ ઘણી ખેદની વાત છે" એમ ઘણી રીતે મત્રી વગેરે લોકોએ રાજાને કહ્યું, તેમજ શ્રી શ્રુતસાગરસૂરિજીએ પણ કહ્યુ કે, "હે રાજન્! અભિગ્રહ વિચાર કરીનેજ લેવાય છે કેમકે, વગર વિચારે કાઇ કાર્ય કર્યું હોય, તેનો પાછળથી પશ્ચાત્તાપ થાય છે, અને પશ્ચાત્તાપ થાય તો કાઇ લાભ થતો નથી, એટલુંજ નહીં પણ આર્ત્તધ્યાનથી અશુભ કર્મનો બધ થાય છે."

જિતારિ રાજાએ કહ્યુ કે, "ગુરૂ મહારાજ! જેમ પાણી પીધા પછી પાનારનુ નામ ઠામ પૂછવામા તથા મુંડન કરાવ્યા પછી નક્ષત્ર પૂછવામા કાઇ લાભ નથી, તેમ અભિગ્રહ લીધા પછી વૃથા વિચાર કરવામાં શું લાભ? ગુરૂ મહારાજ! પશ્ચાત્તાપ ન કરતાં હુ પોતાના અભિગ્રહનો નિર્વાહ કરીશ, અને આપના ચરણના પ્રસાદથી શત્રુજયે શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનને વદના કરીશ. એમાં અશકય વાત તે શી છે? અરૂણ (સૂર્યનો

સારથિ) પણ છતા પણ સૂર્યના પ્રમાદથી દરરોજ આકાશના એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી શુ જતો નથી ? " આટલુ કહી રાજા પરિવાર સહિત સઘ આવે ચાલ્યો

જાણે કમ રૂપ શત્રુ ઉપર ચઢાઈ કરવી હોયની ! એવી ઉતાવળથી પથ કાપતા કેટલેક દિવસે જિતારિ રાજા મારવાડ દેશની અંદર એક અટવીમા આવી પહોંચ્યો જે વખતે ક્ષુધા, તૃષા, પગે ચાલવુ તથા માર્ગનો પરિશ્રમ ઈત્યાદિ કારણોથી રાજા તથા તેની બે રાણીઓ ઘણાં આકુળ વ્યાકુળ થયાં હતા તેમજ જિતારિ રાજાનો સિંહ નામા મુખ્ય પ્રધાન ઘણો ચતુર હતો, તેણે ચિંતાતુર થઈ શ્રુતસાગરસૂરિજીને કહ્યુ કે " ગુરૂ મહારાજ ! આપ યુક્તિથી રાજાના મનનુ સમાધાન કરો, નહિ તો ધર્મને સ્થાનકે લોકમા ઘણો ઉડ્ડાહ થશે " તે સાભળી શ્રુતસાગર સૂરિજીએ રાજાને કહ્યુ કે, " હે રાજન્ ! હવે તું લાભાલાભનો વિચાર કર મહસાકારથી કરેલુ ભગ્નપણુ કાંઈ પ્રમાણુ મનાતુ નથી માટેજ પચ્ચખ્ખાણના દડકમા સર્વ ઠેકાણે સહસાકારાદિ આગાર કહેલા છે ' ,

જિતારિ રાજા શરીર થી અશક્ત હતો, પણ મનથી સાવધાન હતો, તેથી તેણે કહ્યુ કે ' ગુરૂ મહારાજ ! જે જીવ આદરેલુ પાળવાને અશક્ત હોય, તેને એવો ઉપદેશ કરવો ઘટે છે પરતુ હુ તો મ્હારો અભિગ્રહ પાળવાને સમર્થ છુ પ્રાણની હાનિ થાય તો ચિંતા નથી પણ મ્હારા અભિગ્રહનો ભગ ન થાઓ ' પોતે ધૈર્ય તથા ઉત્સાહ રાખીને પોતાના પતિએ લીધેલો અભિગ્રહ પાળવાના કામમા ઉત્તેજન આપની એવી હસી અને સારગીએ તે સમયે પોતાનુ વીરપત્નીપણું પ્રગટ કર્યું ત્યાર પછી પતિને ધૈર્ય આપી અભિગ્રહ પાળવા માટે આગ્રહ કર્યો ' અહો આ રાજાનુ ચિત્ત ધર્મને વિષે કેટલુ તલ્લીન છે ? એનુ ધૈર્ય પણ કેવુ ધર્મ છે ? અને એનુ મન પણ કેવુ દૃઢ છે ? ' તે વખતે જિતારિ રાજાની એવી સર્વે એ સ્તુતિ કરી

પછી " હવે શુ થશે ! અને શું કરવુ ? ' એવી ચિંતા સમાન સિંહ તથી સિંહ મત્રી આકુળવ્યાકુળ થયો તેનુ હૃદયકમળ તાપથી કરમાઈ ગયુ અને અવસર થયો ત્યારે તે સિંહના ઉપર જાણે ચન્દ્ર રહ્યો. એ સમયમાં

શત્રુંજયના અધિષ્ઠાયક ગોમુખ નામા યક્ષે સિંહ મંત્રીના સ્વપ્નમાં પ્રકટ થઈને કહ્યું કે, "હે મંત્રી ! ચિંતા કરીશ નહીં. જિતારિ રાજાના સાત્વિકપણાથી ખેંચાયલો હું સંતુષ્ટ થઈ પોતાની દિવ્ય શક્તિથી શત્રુંજય તીર્થને અહિં નજીક લાવું છું. પ્રાતઃકાળમાં તમે પ્રયાણ કરશો, ત્યારે નિશ્ચયથી તમને શત્રુંજય પર્વતનાં દર્શન થશે. ત્યાં ઋષભદેવ ભગવાનને વંદના કરીને તમે પોતાના અભિગ્રહ પૂરા કરજો." એમ સાંભળી મંત્રીએ સ્વપ્નમાંજ યક્ષને કહ્યું કે, "હે યક્ષ! જેમ મને જણાવ્યું તેમ તું સર્વ લોકોને પણ જણાવજે. એટલે તેમને વિશ્વાસ આવશે." મંત્રીનું એવું વચન સાંભળી યક્ષે સર્વે લોકોને સ્વપ્નમાં આવેલી ઉપરની વાત જણાવી. પછી યક્ષે તે અટવીમાં પર્વત ઉપર ક્ષણમાત્રમાં અમોઘ શત્રુંજય તીર્થ લાવી આપ્યું. દેવતા શું નથી કરી શકતા? દેવતાએ આણેલી વસ્તુ ઘણો કાળ રહે તો એક પખવાડિયા સુધી રહે છે, પણ ગિરનાર ઉપરની જિનમૂર્તિની માફક દેવતાએ તૈયાર કરેલી વસ્તુ તો ઘણા કાળ સુધી રહે છે.

પછી પ્રભાત થતાં શ્રી શ્રુતસાગરસુરિ, જિતારિ રાજા, સિંહ મંત્રી, રાણીઓ તથા બીજા પણ સંઘના લોકો પોતાને આવેલાં સ્વપ્ન માંહો માંહે કહેવા લાગ્યા. સર્વેના સ્વપ્ન સરખા મળતા આવ્યા ત્યારે સર્વે લોકો આગળ ગયા, અને સ્વપ્નમાં કહ્યા પ્રમાણે પર્વત ઉપર શત્રુંજય તીર્થ જોઈને ઘણોજ હર્ષ પામ્યા. પછી રાજા અને રાણી વગેરે લોકોએ ઋષભદેવ ભગવાનની વંદના પૂર્વક પૂજા કરી પોતાના અભિગ્રહ પૂર્ણ કર્યા. તે વખતે ભગવાનના દર્શનથી તેમના શરીર ઉપર હર્ષથી રોમરાજિ વિકસ્વર થઈ, અને સુકૃત રૂપ અમૃતમાં તેમનો આત્મા નિમગ્ન થઈ રહ્યો. પછી જિતારિ રાજાએ તથા બીજા લોકોએ સ્નાત્રપૂજા કરી, ધ્વજા ચઢાવી, માળા પહેરાવી, તથા બીજા પણ તીર્થ ઉપર કરવા લાયક ધર્મકૃત્ય કરીને સર્વે લોકો ત્યાંથી નીકળ્યા. જિતારી રાજા પરિવાર સહિત ત્યાંથી વિદાય થયો ખરો. પણ ભગવાનના ગુણ રૂપ કામણથી ખેંચાયો, ત્યારે ભગવાનને વંદના કરવાને અર્થે પાછો વળ્યો. જાણે નરક રૂપ સાત દુર્ગતિમાં પડતા થકી આત્માનું રક્ષણ કરવા માટેજ કે શું? તેમ જિતારિ રાજા પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે સાત વાર માર્ગે ચાલ્યો અને સાત વાર ભગવાનને વંદના કરવા

માટે પાછો વળ્યો તે જોઈ મિત્ર મંત્રીએ રાજાને પૂછ્યું કે, "આ શું!"
ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે "જેમ બાળક માતાને છોડી શકતો નથી તેમ
હું પણ આ તીર્થરાજને છોડી શકતો નથી તેથી મને રહેવા માટે અહિંજ
એક મારા નગરની સ્થાપના કર" હવે બુદ્ધિવાન પુરૂષ નિધાન જેવું
મનગમતું સ્થાનક માગે તો તે મળી શકે? પછી મંત્રીએ વાસ્તુશાસ્ત્રમાં
કહેલી રીતિ પ્રમાણે ત્યાં એમ નગર સ્થાપન કર્યું ઠીકજ છે, મની બુદ્ધિનો
અધિકારી કયો માણસ સ્વામીનું યોગ્ય વચન ન માને? તે નગરમાં કોઈ
પાસેથી પણ ભિન્ન કર લેવાનો નહોતો, તેમજ, શ્રી મલ્લમાના બીજા
પણ ઘણા લોકો સ્વાર્થના તથા શ્રીર્થના કૃત્યો સાધવાને અર્થે ત્યાં રહ્યા
પછી તે નગરનું 'નિમળપુર' એવું યોગ્ય નામ પડી ગયું જે વસ્તુમાં
નામ પ્રમાણે ગુણ રહ્યા હોય તેજ વસ્તુનું નામ યથાર્થ કહેવાય છે પછી
જિનેશ્વરના ધ્યાનને વિષે તત્પર એવો જિતારિ રાજા ઉત્તમ રાજ્ય રીદ્ધિ
ભોગવતો છતો દ્વારિકામાં કૃષ્ણની પેઠે સુખે રહેવા લાગ્યો ત્યાં ભગવાનના
મંદિર ઉપર હંસની પેઠે સુન્દર વાણીવાળો એક પોપટ હતો તે રાજાના
મનને ઘણોજ રીઝવતો હતો તેથી જિતારિ રાજાનું તે એક ક્રીડાનું સ્થા
નક થઈ ગયો અરિહંત પ્રભુના મંદિર પ્રત્યે ગએલા એવા પણ એ રા
જાનું અરિહંત ધ્યાન ધૂમથી મલીન થએલા ચિંતામણીની પેઠે પોપટના
ક્રીડારસથી મલિન થયું સમય જતા જિતારિ રાજાનો અંતકાળ આવ્યો
ત્યારે તેણે શ્રી રૂષભદેવ ભગવાનના ચરણકમળ પાસે અનશન કર્યુ ધર્મી
હોવાથી એવીજ રીતિ હોય છે તે વખતે હંસીએ અને સારસીએ મનમાં
ધીરજ રાખી રાજાની સારવાર કરી અને તેને નવકાર મંત્ર સંભળાવ્યા
મંદબુદ્ધિવાળા મનુષ્યો સમયના જાણુજ હોય છે તે અવસરે પેલા પોપટ
મંદિરના શિખર ઉપર બેસી મધુર ધ્વનિ કર્યો ત્યારે ભાવી વિચિત્ર ગ
તિથી રાજાનું ચિત્ત તે તરફ ગયું પછી પોપટના ધ્યાનથી રાજાનો જીવ
પોપટનીજ યોનિમાં ઉત્પન્ન થયો, જેમ પોતાની છાયાનું ઉલ્લંઘન કરવું
અશક્ય છે, તેમ ભવિતવ્યતાનું પણ ઉલ્લંઘન કરી શકાતું નથી 'અંતે
મતિ તેવી ગતિ' એવી પ્રવાદ લોકમાં કહેવત છે, તે ખોટી ન પડે તે
માટેજ કે શું? જિતારિ રાજા પોપટ થયો 'પોપટ અને મેના વગેરે

તિર્યંચની સાથે ક્રીડા કરવાથી અનર્થ નિપજે છે," એમ જે જિનેશ્વર મહારાજે કહ્યું છે, તે ખરેખર છે જુઓ, જિતારિ રાજા સમકિતી છતાં પણ તેની તે ક્રીડાથીજ એવી માઠી ગતિ થઇ! જિતારિ રાજા જેવા ધર્મી માણસની પણ એવી ગતિ થઈ, તેથી જીવની વિચિત્ર ગતિ અને જિન-ભાષિત સ્યાદ્વાદ પ્રગટ દેખાય છે. ભવ્ય જીવ શત્રુંજય તીર્થની યાત્રા કરવાથી નારકી અને તિર્યંચ એ બે દુર્ગતિને પમાડનાર અશુભ કર્મ ખપાવે છે, પણ ખપાવ્યા પછી ફરીથી જો તે કર્મ બાંધે, તો અવશ્ય ભોગવવું પડેજ. એમ થવાથી તીર્થનું માહાત્મ્ય લેશમાત્ર પણ ઓછું થતું નથી. વૈદ્યે સાજો કરેલો માણસ ફરીથી અપથ્ય વસ્તુનું સેવન કરીને જો માંદો થાય તો તેમાં વૈદ્યનો શો દોષ? જો કે પૂર્વ ભવના દુર્દૈવથી ઉત્પન્ન થએલા માઠા ધ્યાનથી જિતારી રાજા તિર્યંચ યોનિમાં ગયો; તો પણ તે થોડા કાળમાંજ કલ્યાણકારિ સમકિતનું શ્રેષ્ઠ ફળ પામશે. પછી જિતારી રાજાનું અગ્નિસંસ્કારાદિક ઉત્તરકાર્ય થઈ રહ્યા પછી હંસી તથા સારસી એ બન્ને રાણીઓએ તેજ દીવસે દીક્ષા લીધી, અને અનુક્રમે કાળ કરી તેઓ સ્વર્ગમાં દેવીઓ થઇ. પછી અવધિજ્ઞાનથી તેમણે પોતાના પતિનો જીવ ક્યાં છે, તે જોવાથી તેમના જાણવામાં આવ્યું કે, તે તો તિર્યંચ યોનિ-પોપટ થયો છે ત્યારે તેમણે ઘણા સ્નેહથી ત્યાં જઈ પોતાના પતિને પ્રતિબોધ્યો, અને તેજ તીર્થ ઉપર તેમણે તેની પાસે અનશન લેવરાવ્યું. પછી તે મરણ પામી તે દેવીઓનો પોતે રૂપ દેવ થયો. એ સર્વ વાત યોગ્યજ છે. કાળક્રમથી પ્રથમ તે દેવીઓ સ્વર્ગથી ચ્યવી, ત્યારે પાછળ રહેલા દેવે કેવળી ભગવાનને પૂછ્યું કે, "હે પ્રભો! હું સુલભબોધિ છું કે દુર્લભબોધિ?" ત્યારે કેવળી ભગવાનને કહ્યું કે, "તું સુલભબોધિ છે." એમ કેવળીએ કહ્યું ત્યારે પાછું એણે પૂછ્યું કે, "એ વાત શી રીતે? તે મને કહો" કેવળીએ કહ્યું. "જે ત્હારી બે દેવીઓ સ્વર્ગથી ચ્યવી, તેમાં હસીનો જીવ ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત પુરમાં રૂતુધ્વજ રાજાનો પુત્ર મૃગધ્વજ નામે થયો, અને સારસીનો જીવ, પૂર્વે માયા કરવાથી કાશ્મીરદેશમાં આવેલા વિમળાચળની પાસે એક આશ્રમમાં ગાગલિ ઋષિની કમળમાળા નામે પુત્રી થઇ. તું હવે તેમનો જાતિસ્મરણ જ્ઞાનવાળો પુત્ર થઇશ" (શ્રીદત્ત મુનિ

કહે છે) હે મૃગધ્વજ રાજન્! દેવીના મુખથી એવી વાત સાંભળીને પોપટનો જીવ દેવના મધુર વચનથી તે આશ્રમમાં તેને લઇ ગયો. ત્યાં તેણે કમ્પાને પહેરવા યોગ્ય અને ખાવા આપ્યા. પાછો તેને લઇ આવીને હારી સેનાની સાથે ભેગો કર્યો અને પછી તે સ્વર્ગે ગયો. સ્વર્ગથી ચ્યવીને હવે એ તમારો પુત્ર થયો છે. એણે પોતાનો વૃત્તાંત સાંભળી જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પામી વિચાર કર્યો કે "પૂર્વ ભવમાં જે મ્હારી એ સ્ત્રીઓ હતી, તેજ આ ભવમાં મ્હારાં માતાપિતા થયાં છે, હવે હું તેમને 'હે તાત! હે માત!' એમ શી રીતે કહું?" આમ ધારીને મૌન કરી બેસનાર ગૂંગો લાગે છે. મુંગો હોય નહીં છતાં પણ એણે આજ સુધી મૌન આદર્યું. હમણાં અમારૂં વચન ઉલ્લંઘાય નહીં એમ જાણી બોલવા લાગ્યો. પૂર્વ ભવના અભ્યાસથી બાલ્યાવસ્થામાં પણ એવું સામર્થ્ય દેખાય છે. પૂર્વ ભવના અભ્યાસથી જીવને સંસ્કાર રહે છે.

પછી કુમારે પણ એ સર્વ વાત દેશભાષામાં કહી. પોતાની તેને દેવતાએ કહ્યું કે, "હે રાજપુત્ર! એમાં શું આશ્ચર્ય છે? આ સંસારનું નાટક એવું જ છે. સર્વે જીવ સર્વ જીવોની સાથે માતા પિતા સ્ત્રી સ્વજનના સંબંધ અનંતી વાર પામ્યા છે. માતા તે આ ભવમાં સ્ત્રી થાય છે, તે આવતા ભવમાં પુત્ર થાય છે, પુત્ર છે, તે પિતા થાય છે, જે પિતા છે તે માતા થાય છે, માતા છે તે પિતા થાય છે. તે કેમકે સર્વે જીવ અનંતી વાર જન્મ મરણ પામ્યા, કોઇ અવસ્થા બાકી નથી, એવાં કોઇ પણ જાતિ નથી, યોનિ નથી, સ્થાન નથી, તેમજ કુળ પણ નથી, કે જ્યાં પૂર્વે સમસ્ત પ્રાણી જીવ પણ અનંત વાર ગયા અથવા રહ્યા નહીં. એમ વ્યવહાર માર્ગનું અનુસરણ કરવું (શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે) હે રાજન્! અમે પણ એવાજ સંબંધ વિરોધ વૈરાગ્યના કારણ થયો, તે કાં પૂર્વ ભવના.

વળી કેટલાક કહે છે કે, હે રાજન્! સર્વ તીર્થંકર પ્રમુખ અનંતા જીવો અર્હત્ પદ પામે છે. ધર્મ આરાધ્યા છતાં (એટલે ભવ્ય જીવો) દુર્લભ (મનુષ્ય જન્મ પામી) એવો હવે તે નગરમાં ઉત્તરનામાં જે કોઇ ન ભણી કેવળ ઘર રહી એવો આદર પામતા ધર્માંતર સ્વરૂપ પામ્યા એટલે કહેવા લાગ્યા.

રૂપવતી સોમશ્રી નામે તે શેઠની સ્ત્રી હતી. તેમનો શ્રીદત્ત નામે પુત્ર હતો, અને શ્રીમતી નામે પુત્રની સ્ત્રી હતી. એ ચારેનો મેળાપ સારા પુણ્યના યોગથીજ થયો હતો. કહ્યુ છે કે—જે પુરૂષનો પુત્ર આજ્ઞામાં હોય, સ્ત્રી પતિ ઉપર પ્રેમ રાખનારી અને મન માફક ચાલનારી હોય, તથા જે જેટલુ દ્રવ્ય મળે તેટલામાંજ સતોષ રાખતો હોય, તે પુરૂષને આ લોકમાંજ સ્વર્ગ છે. એક વખત, સોમશેઠ સોમશ્રીની સાથે ક્રીડા કરવાને અર્થે ઉદ્યાનમાં ગયો. દૈવના યોગથી સૂરકાંત રાજા પણ તેજ ઉદ્યાનમાં આવ્યો. ત્યાં સું-દર એવી સોમશ્રીને જોઇને રાજાના મનની અંદર રહેલો રાગ રૂપી સાગર તોફાની થયો. પછી દુષ્ટ મનના સૂરકાંત રાજાએ રાગ વશ થઇને ક્ષણમાત્રમાં સોમશ્રીને પોતાના અંતઃપુરમાં મોકલાવી દીધી. કહ્યું છે કે—તરૂણ અવસ્થા, ધનની વિપૂલતા, અધિકાર અને અવિવેક એ ચારેમાં એકેક વસ્તુ પણ અનર્થ ઉપજાવે છે, તો પછી જો ચારે એકઠી હોય તો અનર્થ ઉપજાવે એમાં શુ કહેવું! "અન્યાય એ રાજ્ય રૂપ લતાને બાળી નાખનાર દાવાગ્નિ જેવો છે, એમ છતાં રાજ્યની વૃદ્ધિનો અર્થી કયો પુરૂષ પરસ્ત્રીની ઇચ્છા કરે? હમ્મેશા રાજાઓજ લોકોને અન્યાય માર્ગે જતાં અટકાવે છે, તેને બદલે જો તેઓજ પોતે અન્યાય માર્ગે ચાલે, તો જેમ સાગરમા બળવાન્ મત્સ્ય દુર્બળ મત્સ્યને ખાય છે, તેવો પ્રકાર થયો" સોમશ્રેઠીની પ્રેરણાથી મંત્રી વગેરે લોકોએ રાજાને ઉપર કહેલી યુક્તિથી સમજાવ્યો તેથી તેણે ન સમજતા મંત્રી વગેરેનેજ કાઢી મૂકયા પરંતુ અગ્નિના વર્સાદ માફક મુખમાથી દુર્વચન નિકળતાં હતા, તે જેણે છોડયાં નહીં. એવા દુષ્ટ ચિત્તના લોકોને ધિક્કાર થાઓ. અથવા સૂર્યકાંત મણિ જેમ સૂર્યના યોગથી અગ્નિની વૃષ્ટિ કરે છે, તેમ પ્રધાન રૂપ સૂર્યના યોગથી સૂર્યકાંત સરખો સૂરકાંત રાજા ક્ષણમાં અગ્નિ સરખા દુર્વચન મુખમાથી કાઢવા લાગ્યો એમા શુ આશ્ચર્ય! પછી મંત્રી વગેરે લોકોએ કહ્યું કે, "હે શેઠ! આ વાતમા હવે કાંઇ પણ ઉપાય જણાતો નથી. હાથીને કાન ઉપર શી રીતે રાખવો? તેમ રાજાને શી રીતે અન્યાયથી વારવો? બીજાથી રક્ષણ કરવા માટે કરેલી વાડજ જો અંદર પાકેલાં ચીભડાં ખાય, તો મ્હોટો દક્ષ માણુસ હોય તે પણ તેમની રક્ષા શી રીતે કરી શકે? લોક-

માં પણ કહ્યું છે કે—જો માતા પુત્રને વિષ દે પિતા પુત્રને વેચે, અને રાજા સર્વસ્વ લૂટે, તો ત્યાં શું ઉપાય ?

પછી સોમશ્રેષ્ઠી ઘણોજ ગુસ્સે થયો અને પોતાના પુત્રને કહેવા લાગ્યો "હે શ્રીદત્ત ! જો, જિનરૂપ સમાન નહીં હતો એવું આપણા દુર્ભાગ્યથી મ્હેં તું અપમાન થયું વળી કહ્યું છે કે કોઇ પિતાનો અથવા માતાનો પરાભવ કરે, તો વખતે પુત્ર સહન કરી શકે, પણ કોઇ સ્ત્રીનો પરાભવ કરે તો તેને તિર્યંચ પણ સહન કરી શક્તા નથી ! માટે ગમે તે ઉપાય કરીને એ વાતનો બદલો વાળવો જોઇએ હે પુત્ર ! દ્રવ્યનો વ્યય કરવો એજ ઉપાય મ્હારી નજરે આવે છે છ લાખ રૂપિયા આપણી પાસે છે તેમાંથી પાંચ લાખ સાથે લઇને હું કોઇ દૂર દેશ જઇશ, ત્યાં જઇ કોઇ મહાન્ બળવાન રાજાની સેવા કરીશ. પછી તે પ્રસન્ન થાય ત્યારે તેની મદદથી એક ક્ષણમાં ત્હારી માતાને પાછી લઇ આવીશ પોતામાં પ્રભુતા ન હોય અને રાજા પણ વશ ન હોય તો ઇષ્ટ કાર્યની સિદ્ધિ શી રીતે થાય ! જો આપણી પાસે વહાણ ન હોય, અને વહાણનો ચલાવનાર પણ અનુકૂળ ન હોય, ત્યારે તે પુરૂષ શી રીતે સાગર તરી શકે ? એમ કહી સાથે ધન લઇ સોમશ્રેષ્ઠી છાનો માનો એક દિશા તરફ જતો રહ્યો પુરુષો સ્ત્રીને અર્થે શું ન કરે ? કહ્યું છે કે, પ્રિય પતિઓ પ્રિય સ્ત્રીને અર્થે દુષ્કર કાર્યો પણ કરે છે શું પાંડવો દ્રૌપદીના માટે સમુદ્ર ઉલ્લંઘી ગયા નહીં કે ?

હવે સોમશ્રેષ્ઠી પરદેશ ગયા પછી શ્રીદત્ત ઘરમાં રહેતો હતો. તેની એક પુત્રી થઇ દુર્દૈવ પણ અવસર મળે પોતાનું જોર ચલાવે છે ત્યારે શ્રીદત્ત મનમાં વિચાર્યું કે "વિસ્મય થાઓ ! મ્હારા ઉપર કેટલાં દુઃખો આવી પડ્યાં ! એક તો માતા પિતાનો વિયોગ થયો ધનની હાનિ થઇ રાજા દ્વેષી થયા અને તેમાં વળી પુત્રીની ઉત્પત્તિ થઇ ! પારકા ઘરને વિષમાં સ્થાપિત કરનાર દુર્દૈવ હજી પણ આગળ શું કરશે ? એવી રીતે ખેદ કરતા શ્રીદત્તને દસ દિવસ વીત્યા પછી શ્રીદત્તનો શંખદત્ત નામનો મિત્ર હતો, તેણે તેને કહ્યું કે "હે શ્રીદત્ત ! તું ખેદ કરીશ નહીં ચાલો આપણે દ્રવ્ય ઉપાર્જવા અર્થે સમુદ્રમાં મુસાફરી કરીએ તેમાં જે લાભ થાય તેમાં અર્ધો ભાગ ત્હારો અને અર્ધો મ્હારો." શ્રીદત્ત તે વચન ક

ભૂલ કરી. પછી પોતાની સ્ત્રીને તથા પુત્રીને કોઇ તેના સગાને ત્યાં બાળાવીને શ્રીદત્ત તૈયાર થઇ શંખદત્તની સાથે વહાણ ઉપર ચઢ્યો, અને સિંહલદ્વીપમાં આવી ઘણાં વર્ષ રહ્યો. પછી 'કટાહ દ્વીપમાં ઘણો લાભ થશે,' એમ વિચારી તે બન્ને જણા ત્યાં જઇ સુખે બે વર્ષ રહ્યા. વખત જતાં તે બન્ને જણાએ આઠ ક્રોડ દ્રવ્ય સંપાદન કર્યું અનુકૂળ દૈવ અને દીર્ઘ પ્રયત્ન એ બેનો યોગ થાય તો દ્રવ્ય મળે એમાં શું આશ્ચર્ય ! જેમ પોતાના પુણ્યની ગણત્રી નથી, તેમ અગણિત કરિયાણાં તેમણે ખરીદ કર્યા, અને પર્વત સરખાં સેંકડો વહાણોમા હાથી સરખા તે કરિયાણાં ચઢાવીને પોતે બંન્ને જણા વહાણમા બેસી ત્યાંથી સુખરૂપ વિદાય થયા. એક વખત વહાણના છજામા તે બન્ને જણ બેઠા હતા, એટલામાં સમુદ્રમાં તરતી એક પેટી તેમની નજરે પડી કે, તુરત તે તેમણે વહાણ ચલાવનારા લોકો પાસેથી બહાર કઢાવી. "અંદર જે વસ્તુ નીકળે, તેનો અર્ધો અર્ધ ભાગ દરેકે લેવો " મધ્યસ્થ માણસને સાક્ષામાં રાખી તે બન્ને જણે આ ઠરાવ કર્યો અને પછી પેટી ઉપાડી. તેમા જુએ છે તો, લીંબડાના પાંદડામા વીંટાયલી, નીલવર્ણની અચેતન થઇ ગએલી એક કન્યા તેમના જોવામાં આવી સર્વે લોક "આ તે શું?" એમ કહેવા લાગ્યા. ત્યારે શંખદત્તે કહ્યું "આ કન્યાને કોઇ દુષ્ટ સર્પે દંશ કર્યો છે, તેથી તેને કોઇએ જળમા વહેતી મૂકી દીધી છે " એમ કહી શંખદત્તે તેને કપડા ઓરાડી મંત્રેલા પાણીથી સચેતન કરી, અને હર્ષથી કહ્યું કે, " અરે શ્રીદત્ત ! મેંજ એને સચેતન કરી છે, માટે સૌંદર્યથી મેનકાની બરાબરી કરનારી એ સ્ત્રીને હુંજ પરણીશ " ત્યારે શ્રીદત્તે કહ્યું કે, " અરે શંખદત્ત ! એમ કહીશ નહીં. કેમકે મેં પહેલાથીજ અર્ધોઅર્ધ ભાગ લેવાની વાત કરી છે માટે એ કન્યા હુંજ લઇશ, અને ત્હારા અર્ધા વિભાગને બદલે તને દ્રવ્ય આપીશ " જેમ મીંઢળના સેવનથી વમન થાય છે, તેમ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે વિવાદ કરનારા તે બન્ને જણાએ સ્ત્રી સંભોગની ઇચ્છા પરસ્પર જે પ્રીતિ હતી, તે છોડી દીધી. કહ્યું છે કે—એક બીજા ઉપર ઘણી પ્રીતિ કરનારા ભાઇઓના અથવા મિત્રોના મનમા એક સ્ત્રી વિના બીજી કોઈ વસ્તુ ભેદ ઉત્પન્ન કરતી નથી. તાળું ગમે તેવુ મજબૂત હોય, તો પણ કૂંચી રૂપ સ્ત્રી અંદર પેસતાજ

તે ઉતરે છે પછી વાદી પ્રતિવાદીની પેઠે તે બન્ને ઘણો કલહ કરવા લાગ્યા ત્યાર બાદ સીપાઈ લોકોએ કહ્યું કે, "હમણાં તમે સ્વસ્થ રહો એ દિવસમાં આપણે વહાણ સુવર્ણદ્વીપ નામના બંદરે પહોંચશે, ત્યારે ત્યા જાણીતા પુરૂષો પાસે એ વાતનો સંદેહ ટાળીશું" ખલાસી લોકોના કહેવાથી શંખદત્ત સ્વસ્થ થઈને બેઠો ત્યારે શ્રીદત્તે વિચાર્યું કે, શંખદત્તે આ કન્યાને સચેતન કરી માટે ન્યાયપૂર્વક ઇન્સાફ કરનારા ન્યાયી પુરૂષો પણ એને જ આ કન્યા અપાવશે માટે તેવો સમય આવ્યા પહેલાં જ હું કાંઈ ઉપાય કરું" એમ વિચારી દુષ્ટ બુદ્ધિવાળા શ્રીદત્તે શંખદત્તનો પોતાના ઉપર ઘણો જ વિશ્વાસ બેસાડ્યો પછી તે શ્રીદત્ત તેને સાથે લઈ વહાણના છજામાં આવી બેઠો અને કહેવા લાગ્યો કે, 'હે શંખદત્ત! જો, આ આઠ મુખનો મત્સ્ય જાય છે' એમ કહેવાથી શંખદત્ત ત્યાં આવી કૌતુક જુએ છે, એટલામાં મિત્ર શ્રીદત્તે શત્રુની પેઠે શંખદત્તને ધક્કો મારી સમુદ્રમાં નાખ્યો જો કે સર્પ આદિ ક્રૂર જીવો, પણ મિત્રદ્રોહ જેવું મહા પાપ કરે છે તે દેખાતાં આઠ મુખની, પણ ખરેખર જેના તો જેનું મુખ જોવા લાયક જ નથી એવી ઓને ધિક્કાર થાઓ! ધિક્કાર થાઓ!' દુષ્ટ બુદ્ધિવાળા શ્રીદત્તનું ધારેલું કાર્ય સિદ્ધ થવાથી હર્ષ થયો ને પ્રાતઃકાળ પણ થવા થતાં ખોટો પોકાર કરી કહેવા લાગ્યો કે, "હાય દૈવ! મ્હારો મિત્ર કેમ ક્યાંય દેખાતો નથી?" જેમ સર્પ પોતાના અંદર વિષ ન હોય તો પણ લોકને બતાવવા માટે ફણા કરે છે, તેમ કપટથી દિલગિરી દેખાડનારા શ્રીદત્ત પણ પછી સુવર્ણકુલબંદર આવ્યો અને તેણે ત્યાંના રાજાને મોટા હાથી ભેટ મોકલ્યા આથી રાજા ખુશી થયા અને બહુ માન દઈ શ્રીદત્તે પણ જ્યાં સુધી બંદર ઉપર ઉતાર્યા, અને તેણે હાથીની કિંમત આપી બંદરનો કર માફ કર્યા પછી એક મોટી વખાર લઈ શ્રીદત્ત ત્યાં મોટા વ્યાપાર માંડ્યો ને કન્યાની સાથે પરણવા માટે શ્રીદત્તે પોતાને ઘેર લગ્ન નક્કી કર્યું વિવાહની સર્વ સામગ્રી તૈયાર થતાં માટે મહારાજા દરબારમાં જતો હતો એક વખત રૂપમાં રંભાને લજાવે એમ નારી ગુણની સામ્રાજ્ય દેવીને તેણે તેનું સ્વરૂપ કોઈ માણસને પૂછ્યું તે માણસે કહ્યું 'આ રાજાની

આશ્રિત સુવર્ણ રેખા નામે પ્રખ્યાત વેશ્યા છે. અર્ધ લક્ષ દ્રવ્ય આપ્યા વિના એની સાથે વાર્તાલાપ પણ થતી નથી. ' આ સાંભળી શ્રીદત્તે તે વેશ્યાને અર્ધ લક્ષ દ્રવ્ય આપવુ કબૂલ કર્યું અને તેને તથા તે કન્યાને રથમા બેસારી તે વનમાં ગયો. ત્યા સ્થિર મન કરી શ્રીદત્ત એક ચંપકવૃક્ષની છાયામા બેઠો, અને એક પાસે તે કન્યાને તથા બીજે પાસે વેશ્યાને બેસારી હાસી મશ્કરીની વાતો કરવા લાગ્યો. એટલામાં એક વાનર ચતુરાટથી અનેક વાનરીઓની સાથે કામક્રીડા કરતો ત્યા આવ્યો. શ્રીદત્તે તેને જોઇ સુવર્ણ રેખાને પૂછ્યું કે, “ એ સર્વ વાનરીઓએ વાનરની પોતાની સ્ત્રીઓ હશે કે કેમ ? ” વેશ્યાએ કહ્યું. “ અરે દક્ષ ! તિર્યંચની જાતિમાં આ તે શુ પ્રશ્ન ? એમાં કોઇ એની માતા હશે, કેટલીક બહેનો હશે, કેટલીક પુત્રીઓ હશે, અને કેટલીક બીજી કોઇ પણ હશે ” તે સાંભળી શ્રીદત્તે શુદ્ધ ચિત્તથી અને ગંભીર વાણીથી કહ્યું કે, “ જેમા માતા, પુત્રી, બહેન એટલે પણ ભેદ નથી, એવા અવિવેકી તિર્યંચના અતિ નિંદ્ય જન્મને ધિક્કાર થાઓ, ધિક્કાર થાઓ ! જેમાં કૃત્યનો અથવા અકૃત્યનો વિભાગ પણ કરી શકાય નહી, એવી બલવત્તર મૂઢતા રહે છે, તે નીચ જન્મ અને તે જીવીત પણ શા કામનું ? ” જેમ કોઇ અહંકારી વાદી કોઇનુ આક્ષેપ વચન સાંભળીને પાછો વળી તુરત જવાબ આપે છે, તેમ તે વાનર જતો હતો, તે શ્રીદત્તનું વચન સાંભળતાજ તુરત પાછો વળી કહેવા લાગ્યો કે, “ અરે દુષ્ટ ! અરે દુરાચારી ! પરના દોષને કહેનારા ! તું પર્વત ઉપર બળતુ માત્ર જુએ છે, પણ પોતાના પગ નીચે શુ બળે છે ? તે જોતો નથી પારકા દોષજ માત્ર તને કહેતા આવડે છે ! કહ્યું છે કે— દુષ્ટ માણસ રાઇ જેટલા અથવા સરસવ જેટલાં પણ પારકા છિદ્ર જુએ છે, અને પોતાના બીલીફળ જેવડાં છિદ્ર જોતા છતાં પણ દેખતો નથી. રે દુષ્ટ ! ખરાબ નિષ્ઠાથી એક બાજૂએ પોતાની પુત્રીને અને બીજી બાજૂએ પોતાની માતાને બેસારીને તથા પોતાના મિત્રને સમુદ્રમા ફેકી દઇને તું મ્હારી નિંદા કરે છે ? ” એમ કહી વાનર ફૂદકા મારતો પોતાના ટોળામા જઇ ભેગો થયો પછી અંદર વજ્રપ્રહાર જેવી વેદના ભોગવતો શ્રીદત્ત વિચાર કરવા લાગ્યો કે, “ ધિક્કાર થાઓ ! વાનરે એકદમ આ શું

દુવચન કહ્યુ ? જેનો સમુદ્રમા મને લાભ થયો, તે આ કન્યા મ્હારી પુત્રી શી રીતે હોય ? અને આ સુવર્ણરેખા પણ મ્હારી માતા શી રીતે હોય ? મ્હારી માતા તો એના કરતા કિંચિત્ માત્ર ઊંચી છે અને તેના શરીરનો વર્ણ પણ જરા શ્યામ છે આ સુવર્ણરેખા તેવી નથી અનુમાનથી ઉન્મનના વચનથી નિશ્ચયે તો કદાચિત્ એ કન્યા માત્ર મ્હારી પુત્રી હશે એવો સંભવ છે, પણ સુવર્ણરેખા તો મ્હારી માતા સંભવતીજ નથી તથાપિ હુ એને પૂછુ તો ખરો' એમ વિચારી શ્રીદત્તે સુવર્ણરેખાને પૂછ્યુ ત્યારે તેણે માફ કહ્યુ કે, 'અરે મુગ્ધ ! વગડામા તને કોણ એકલો મૂકે છે? તુ જાનવરની નાભીથી પ્રગટ થયો છતા પણ શુ સમજે છે?' સુવર્ણરેખાએ એમ કહ્યુ તો પણ શ્રીદત્તના મનની શંકા ગઈ નહી તુરત તે ત્યાથી ઉઠ્યો જે કૃત્યમાં અનર્થની શંકા આવી તે કૃત્ય કરવુ સત્પુરુષને યોગ્ય નથી કયો શુભ ઇચ્છનાર પુરુષ જાણી જોઇને અયોગ્ય પાણીમા પ્રવેશ કરે ? પછી આમ તેમ ભમતા શ્રીદત્તે એક મુનિરાજને દીઠા અને તેમને વંદના કરીને પૂછ્યુ કે, હે સ્વામિન્ ! વાનરે મને પ્રતિરૂપ સમુદ્રમા નાખ્યો છે આપ જ્ઞાનની સહાયતાથી મ્હારો ઉદ્ધાર કરો " મુનિરાજે કહ્યુ 'આ જગતમાં સૂર્યની પેઠે બધા જીવ રૂપ કમળને બોધ કરનાર મ્હારો ગુરુ કેવળી છે અને તે આજ દેશમા છે હુ અવધિજ્ઞાનથી જે જાણુ છુ, તે તને હમણા કહુ છુ વાનરે જે વાત કરી, તે સર્વ સત્ય મનુષ્યના વચનની પેઠે તુ સત્ય જાણ" "શી રીતે સત્ય જાણુ? એમ શ્રીદત્તે પૂછ્યુ, ત્યારે પાછુ મુનિરાજે કહ્યુ કે, હે ચતુર પુરુષ ! સાંભળ તને પ્રથમ ત્હારી પુત્રીનું વૃત્તાન્ત કહુ છુ

ત્હારો પિતા પોતાની સ્ત્રીને તાબામા લેવા માટે જે નીકળ્યો, તે વનમા દૂર એવા સમરનામા પલ્લીપતિ પાસે આવ્યો, 'એવો રાજા જ (પલ્લીપતિ) આપણુ કામ કરવા યોગ્ય છે' એમ વિચારી તેમણે ઠીકે પલ્લીપતિને સર્વ વાત કહી, અને ધન પણ આપ્યુ ત્યારે પલ્લીપતિની સેના મંદિરપુર તરફ ચાલવા માંડી લેવા ઉત્સાહ ચઢી જવેગ આવ્યો ત્યાં જેમ લાગે કે જ તેમ પલ્લીપતિની સેનાથી શ્રી મંદિરપુરની સર્વ પ્રજા ભય પામી ...ભય પામેલા અવ્યક્ત જેમ દિશામુખની દિશા

કરે છે, તેમ સર્વ પ્રજાએ કોઇ સુરક્ષિત સ્થાને જવાનો વિચાર કર્યો. તે વખત તે ત્હારી સ્ત્રી પોતાની પુત્રીને સાથે લઇ ઉતાવળથી ગંગા નદીના કિનારા ઉપર સિદ્ધપુરમા આવેલા પોતાના પિતાને ઘેર ગઇ. ત્યાં એ પોતાના ભાઇ પાસે ઘણું વર્ષ રહી. સ્ત્રીઓને પતિ, સાસુ, સસરા વગેરેનો વિયોગ થાય, ત્યારે પિતા અથવા ભાઇ રક્ષણ કરે. એક વખત અષાઢ મહિનામા એક ઘણા ઝેરી સર્પે ત્હારી પુત્રીને ડશ દીધો દુષ્ટ જીવોના દુષ્કર્મને ધિક્કાર થાઓ! પછી ત્હારી પુત્રી મૂર્છા ખાઇ અચેતન થઇને પડી. ત્હારી સ્ત્રી વગેરે લોકોએ ઘણી દવા કરી, પણ જેમ વધ્યા સ્ત્રીને સંતતિ થતી નથી, તેમ તે પણ ચૈતન્ય પામી નહી. "સર્પથી ડશાયેલા માણસને ઉતાવળથી અગ્નિસસ્કાર કરવો ઠીક નથી. આયુષ્ય દઢ હશે તો કદાચિત્ એ પાછી જીવતી થશે." ત્હારી સ્ત્રી વગેરે લોકોએ એવો વિચાર કરી ત્હારી પુત્રીને લીબડાના પાંદડાથી વીટી એક સારી પેટીમાં રાખી, અને તે પેટી ઘણા શોકથી ગંગા નદીના પ્રવાહમાં તરતી મૂકી પછી ઘણી વૃષ્ટિ થવાથી ગંગા નદીમાં પૂર આવ્યું તેથી તેના કિનારા ઉપરનાં આશ્રિત એવા વૃક્ષો પણ જડમૂળથી ઉખડીને પ્રવાહમાં તણાતા ગયા. જેમ વાયુના વેગથી વહાણ ચાલે છે, તેમ તે પ્રવાહના વેગથી પેટી પણ તરતી તરતી સમુદ્રમાં આવી તે ત્હારા હાથમાં આવી આગળ જે થયુ તે સર્વ તુ જાણે છે તેથી આ ત્હારી પુત્રીજ છે, એમા બિલકુલ શશય નથી.

હવે તારી માતાનુ વૃત્તાત કહું છુ, તે સ્થિર ચિત્ત કરીને સાંભળ તે પલ્લીપતિનો દાવાનળ સમાન ઉસ્સહ સેના પાસે આવી, ત્યારે તેના તેજથી સૂરકાન્ત રાજા તેજ રહિત થઇ ગયો. પછી તેણે પહાડ જેવો કિલ્લો તુરત સજ્જ કર્યો, અને પૂરની અદર ઘાસ, દાણો, લાકડા વગેરે સર્વ વસ્તુ પૂરેપૂરી ભરી મૂકી કિલ્લાની અંદર ઠેકાણે ઠેકાણે સારા પરાક્રમી સુભટોને રાખ્યા જે રાજા શત્રુ ઉપર ચઢાઈ લઇ જઇને યુદ્ધ કરી શકે નહી, તેનો એવો બદોબસ્ત કરી રહેવુ એજ બળ છે પછી પલ્લીપતિની સેનાએ એક દમ મૂકી ચારે તરફથી ચઢાઇ કરવા માડી. જેમ મુનિરાજને દુષ્કર્મ તોડતાં વાર લાગતી નથી, તેમ શૂરવીર સેનાને કિલ્લો તોડી નાખતાં શી વાર? જેમ મદોન્મત્ત હાથી અકુશના પ્રહારને ગણતા નથી, તેમ પલ્લીપતિની

સેનાએ કિલ્લા ઉપરથી શત્રુ વીરોના આવતા બાણો તૃણખના સમાન પણ ગણ્યા નહી પછી જૂની વસ્તુ જેમ તોડી પાડતા વાર લાગતી નથી તેમ શ્રીગદીગપુરી પોતાની રાજ્ય તે સેનાના લોકોએ ક્ષણમાત્રમા ઘણુ થી અને યુદ્ધથી તોડી નાખ્યો અને સર્વે લોકો નદીના પ્રવાહની પેઠે એ મ અંદર પેસી ગયા તારા પિતા સોમશ્રેષ્ઠી ઘણી ઉત્સુકતાથી આગળ જતો હતો,- એટલામા સ્પાળમા એક આકરૂ બાણ વાગવાથી તે તુરત મરણ પામ્યો માણસ શું ધારીને કાઇ કામ કરે છે, અને દૈવ તેનુ કેવુ માઠુ પરિણામ નિપજાવે છે! સ્ત્રીને પોતાના તાબામા લેવા માટે ગોમભ્રષ્ટીએ કરેલો પ્રયત્ન તેના પોતાના જ નાશને અર્થે થયો કહ્યુ છે કે—હાથીના મનમા કાંઈ બીજુ જ હતુ બાંધનારના મનમા બીજુ સપનાના મનમા બીજુ શિકારીના મનમા પણ બીજુ અને (વનના) મનમા તો અવશ્ય કાંઈ જુદુ જ હતું શ્રીમદિરપુરમા પ નીપતિની સેનાએ હરિણીની પેઠે ભયથી ધ્રૂજતી ગોમશ્રીને તુરત પકડી લીધી પછી નગર લૂટીને પોતાની મરજી પ્રમાણે ભિન્ન લોકો પોતાના સ્થાન તરફ જવા લાગ્યા, ત્યારે સારા દૈવના યોગથી ગોમશ્રી પણ કોઈ રીતે તેમનાથી જૂદી પડી અટવીમા ભમતા તેણે એક વૃક્ષનું ફળ ખાધુ તેથી તેનુ શરીર કિંચિત્ માત્ર ઠીંગણુ થયુ પણ શરીરની કાંતિ પહેલા કરતા ઘણી વધી ગઈ વળી, અને વિ પ થઇ મણિ મંત્ર અને ઔષધી એમનો પ્રભાવ અચિંત્ય છે પછી આગળ જતા કેટલાક વણિક લોકો તે સોમશ્રીને જોઇને ઘણું આશ્ચર્ય પામ્યા અને તેઓ કહેવા લાગ્યા કે “હે સુંદરી! તું વિદ્યાધરના છે? કે, કોઇ વનદેવતા છે? અથવા કોઇ સ્થળદેવી કે, જળદેવી છે? અમારી ખાત્રી છે કે, તું મનુષ્યણી તો નથીજ, સોમશ્રીએ ગદ્ગદ સ્વરથી કહ્યુ કે, હે ભાગ્ય પુરૂષો! હું કોઇ પણ દેવતા નથી, પરંતુ મનુષ્યની સ્ત્રી છુ એમ તમે ખાતરીથી સમજો આ સુંદર રૂપથીજ દુઃખ રૂપ ફળ લાગ્યા પછી દૈવ પ્રતિકૂળ થાય, ત્યારે ગુણનો પણ દોષ થાય છે” સોમશ્રીનુ આવુ વચન સાંભળી વૃદ્ધ માર્ગ વણિકોએ કહ્યુ કે, તું સુખેથી અમારી પાસે રહે,’ એમ કહી હર્ષ પામેલા તે વણિક લોકોએ સોમશ્રીનું ગુપ્ત રત્નની પેઠે ઘણા યત્નથી રક્ષણ કર્યુ પછી સુંદર અને રૂપવાળી એવી સોમશ્રીને જોઇને તે વણિક જન

તેમાં પ્રત્યેક જણ તેને પોતાની સ્ત્રી કરવાની ઇચ્છા કરવા લાગ્યા. ઠીકજ છે, સુંદર ભક્ષ્ય વસ્તુ જોઇને ખાવાનું મન કોને ન થાય? એમ કરતાં તે સર્વે અનુક્રમે આ સુવર્ણકૂળ બંદરે આવ્યા. અહિં તેમણે નાના પ્રકારનાં કરિયાણા ખરીદ્યા, તેટલા માટેજ તે અહિં આવ્યા હતા. તે વખતે એક કરિયાણું ઘણું મોઘું થઇ ગયું ત્યારે સર્વનું મન વિશેષે કરી તે વસ્તુ ખરીદવી એ વ્યાપારી રીત છે, પણ ફળ ભોગવવાથી જેમ પૂર્વ ભવનું પુણ્ય ખવાઇ જાય છે, તેમ મોંઘી ઘણી વસ્તુ પહેલા ખરીદવાથી તેમની પાસે બિલકુલ પૈસો રહ્યો નહી. ત્યારે સર્વે વણિકોએ વિચાર કરી પૈસાની ખાતર આ સોમશ્રીને વેશ્યાને ઘેર વેચી દીધી માણસને લોભ પાર વિનાનો હોય છે, અને તેમાં વણિક જનોને તો વિશેષજ એમાં સંશય નથી. આ ગામમાં રહેનારી વિભ્રમવતી નામની વેશ્યાએ લક્ષ દ્રવ્ય આપીને આનંદથી સોમશ્રીને લીધી. ખરું છે, વેશ્યાની જાતિજ એવી છે કે, તેને રૂપાળી સ્ત્રી મળે તો તે કામધેનુ સમાન તેને લાગે છે. વિભ્રમવતીએ સોમશ્રીનુ સુવર્ણરેખા એવુ નવીન નામ પાડ્યુ. સ્ત્રી એક ઘર મૂકીને બીજે ઘેર જાય, ત્યારે તેનું પ્રાયે નામ બદલાય છે. વિભ્રમવતીએ ઘણી સખતાઇથી શીખામણ દઇને સુવર્ણરેખાને ગીત, નૃત્ય ઇત્યાદિ શીખવ્યું ગીત નૃત્યાદિ કળામાં નિપુણપણું એજ વારાંગનાઓનું ધન કહેવાય છે વખત જતા સુવર્ણરેખા વેશ્યાની ચાલચલગતમા એટલી બધી નિપુણ થઇ કે જાણે જન્મથી માંડીનેજ વેશ્યાનો ધંધો કરતી હોયની! ઠીકજ છે, પાણી જેની સાથે મિશ્ર થાય, તેનો રંગ રૂપ તે તુરત પકડે છે દુર્જનની સંગતિને ધિક્કાર થાઓ! જુઓ, આ સોમશ્રી એક ભવ છોડીને જાણે બીજે ઠેકાણે બીજા ભવમા ગઇજ હોયની! એવી તદ્દન જુદીજ થઇ ગઇ. અથવા દૈવના વશ થકી એક ભવમાંજ ઘણા ભવ થાય છે. પછી સુવર્ણરેખાએ પોતાની કળાથી રાજાને એટલો બધો પ્રસન્ન કર્યો કે, જેથી તેણે એને પોતાની ચામર ધારિણી કરી મુનિ કહે કે અરે શ્રીદત્ત! આ તારી માતા જાણે બીજો ભવ પામી હોયની! એવી થઇ છે. પૂર્વનું રૂપ તથા વર્ણ બદલાઇ ગયાથી તને તેની બીલકુલ ઓળખાણ પડી નહી, પણ એણે તને ઓળખ્યો, તથાપિ શરમથી અને દ્રવ્યના લોભથી ઓળખાણ કાઢી નહી. જગતમા લોભનું કેવુ અખંડ સામ્રાજ્ય છે? એણે કોઇને

પણ મૂએો નહીં વશ્યાનું પાપ મ ે, ને એકમ ી મીમા કહેવાય છે, અો જેની અ ેર પ્રત્યક્ષ માતા પુન ો ઓળખીને પણ દ્રવ્યના લોભથી તે ી સાથે મમ ક્રીડા કરવા ઇચ્છે છે, તે વેશ્યાના દુષ્કર્મને ધિક્કાર થાઓ! ધિક્કાર થાઓ!! ને એવી શીગ્રથી ભ્રષ્ટ થએલી, તે વેશ્યાઓ ો જાણુ પુરા નિંદામાં િંધ અને ત્યાજ્યમા ત્યાજ્ય ગણે છે, તે મનવા ચોગ્ય છે, ”

મુનિનું એવું વચન સાભળી શ્રીદત્ત ી ઘણો ખેદ અને આશ્ચર્ય થયો પાછું તેણે મુનિને પૂછ્યું કે “ હે ત્રૈલોક્યના ઈશ! આ સર્વ વાત સાંભરે શી રીતે લાગી? મહારાજ! મુનિરાજ જેમ જીવો ો સંસારમા પડતા બચાવે છે, તેમ અધ ્પમા પ ના મને તેણું દે ો દઈ ો ડા ો એ ઠીક થયું, પણ તે મનુષ્ય ી ભાષા શી રીતે બોલતો હતો તે મને કહો? ' મુનિ મહારાજે કહ્યું કે ‘ હે શ્રી ત્ત! તારા પિતા સોમશ્રેઠી પોતા ી ઓ ા ધ્યાનમા નિમગ્ન થઈ પુરમાં પ્રવેશ કરતો હતો, એટલામા ગળુ ર ું બાણુ વાગવાથી મરણ પામી ો વાનર થયો ચિત્તમા ઘણો રાગ રાખનારા તેણે ભ્રમર ી પેઠે એક વનમાથી બીજા વ ામા ફરતા ફરતા અહિં આવી માતા ો વિષે આસક્ત થએલો ત ો જોયો પછી તેણે વા ાગ્ના રાગી મા પ્રવેશ કરીને તને બોધ ્યા પિતા પરભવે જાય, તો પણ પુત્રો હિતા ાક્ષી તો ખરાજ તેજ ત ારો પિતા ામળા વાનર ર ે અહિં આવશે અો પૂ ભવના પ્રેમથી ત્હારી માતા ો પીઠ ઉપર બેસારી ત્હારા જોતા છતા શીઘ્ર લઇ જશે 'મુનિ ા ે એમ કહે છે એટલામા તેજ વાનર આવીને સિંહ જેમ અ માછ દેવી ો પીઠ ઉપર ધારણ કરે છે તેમ સુવર્ણરેખાને પોતાની પીઠ ઉપર બેસાડી પોતાના ઇષ્ટ સ્થાને ગયો મોહનુ પરિણામ કેવું છે! અને મ મા ની અ ર ેકી ી વિટંબણાઓ થાય છે! એમ કહી માથું ધુણાવતા શ્રી ત્ત કન્યા ો ઈ પોતા ો સ્થાન ે ગયો

એટલામા વિભ્રમવતીએ ‘ સુવર્ણરેખા ક્યાં છે? ” એમ પોતાની દાસીઓ ો પૂછ્યું ત્યારે તેમણે કહ્યું કે ‘ શ્રી ત્ત નામા શેઠી અને લક્ષ ્ય આપવાની કબૂલત કરી સુવર્ણરેખા ો ઉદ્યાનમા લઇ ગયો ” પછી વિભ્રમવતીએ સુવર્ણરેખાને તેડવા માટે ાગીઓ ો મોકલી તે દાસીઓએ જેતુંકા ઉપર બેઠેલા શ્રીદત્તને જોઈ ઉતાવળથી પૂછ્યુ ે, “ સુવર્ણરેખા ા

છે ? ત્યારે શ્રીદત્તે કહ્યું કે, "ક્યા ગઈ કોણ જાણે ? હુ કાંઈ તેનો ચાકર હુ ? " જાણે દોષની ભરેલી પેટીજ હોયની ! એવી તે દાસીઓએ તે વાત વિભ્રમવતીને કહી. ત્યારે રોષથી રાક્ષસી જેવી થએલી તે વેશ્યાએ રાજા આગળ જઇ "હે રાજન્ ! હુ લૂટાણી, લૂટાણી." એવો મ્હોટા સ્વરથી પોકાર કર્યો. રાજાએ "આ શું છે ?" એમ પૂછ્યુ, ત્યારે વેશ્યાએ ઘણા કષ્ટથી કહ્યુ કે, "હે પ્રભો ! સુવર્ણરેખા કે, જે અમારો સાક્ષાત સુવર્ણ પુરૂષજ કહેવાય છે, તેને ચોરમાં શિરોમણી એવો શ્રીદત્ત ક્યાય હરણ કરી ગયો છે." "શ્રીદત્તે ગણિકાની ચોરી કરી, એ વાત કેવી અસભવીત છે ?" એમ વિચારી રાજા ઘણુ આશ્ચર્ય પામ્યો, અને શ્રીદત્તને બોલાવીને આ વાત પૂછી "જો આપણે ખરૂ કહીશું, તો પણ એ વાત કોઇ સાચી માનશે નહી." એમ વિચારી શ્રીદત્તે તુરત કાંઇ પણ જવાબ આપ્યો નહી; કહ્યું છે કે—કાઇ અણઘટતી વાત નજરે જોઇ હોય, તો પણ તે પ્રકટપણે કહેવી નહીં જેમ વાનરની સગીતકળા અને પાણી ઉપર તરતી શિલા તેની પેઠે જેમ પાપ કર્મ નર્કમાં નાખે છે, તેમ રાજાએ શ્રીદત્તને બધીખાનામાં નાખ્યો. ઘણો રોષ આવ્યાથી તેણે તેની વખારે પણ તાળુ માર્યું અને સીલ કરી તે પોતાના તાબામા લઈ લીધી અને તેની પુત્રીને ઘરમાં ચાકરડી તરીકે રાખી, ઠીકજ છે, જેમ નશીબ, તેમ રાજા પણ કોઇનો સગો નથી. પછી શ્રીદત્તે વિચાર કર્યો કે, "જેમ પવનથી અગ્નિ સળગે છે, તેમ મેં કાઇ પણ ઉત્તર આપ્યો નહી, તેથી રાજાનો કોપાગ્નિ સળગાયો માટે હવે હું યથાર્થ કહું તો કદાચિત્ છુટકો થાય" એમ વિચારી તેણે રખવાળ પાસે આ વાત રાજાને જણાવી. પછી રાજાએ બદીખાનામાથી કાઢી પાછું પૂછ્યુ, ત્યારે શ્રીદત્તે કહ્યુ કે, "વાનર સુવર્ણરેખાને લઈ ગયો." તે સાભળી સર્વે હસવા લાગ્યા, અને ઘણું આશ્ચર્ય પમી કહેવા લાગ્યા કે, "અહો ! આ કેવી સાચી વાત કહી ! આ દુષ્ટ પુરૂષ કેવો ધીઠો છે ?" પછી રાજા અતી કોપાયમાન થયો. અને તેણે એકદમ શ્રીદત્તનો વધ કરવાનો હુકમ કર્યો. યોગ્યજ છે, મ્હોટા પુરૂષનો રોષ અને તોષ એ બન્ને અનુક્રમે તુરત સારૂં અને માઠું ફળ

- ખુશાલી.

કેવળી ભગવાને કહ્યું કે, "પૂર્વભવના સંબંધથી એ સર્વ થયું. માટે તું ત્હારો પૂર્વભવ સાંભળ.

પાંચાલ દેશની અંદર કાંપિલ્યપુર નગરમાં અગ્નિશર્મા નામે બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેને ચૈત્ર નામનો પુત્ર હતો. તેને શંકરની પેઠે ગંગા અને ગૌરી નામની બે સ્ત્રીઓ હતી. એક વખત તે ચૈત્ર, મૈત્ર નામના મિત્રની સાથે કોકણ દેશમાં યાચના કરવા ગયો. બ્રાહ્મણોને માગવાનું ઘણું પ્રિય હોય છે. ગામો ગામ ફરતાં તેમણે ઘણું દ્રવ્ય ઉપાર્જ્યું. એક સમયે ચૈત્ર સુતો હતો, ત્યારે હૃદયમાં દુષ્ટ અધ્યવસાય રાખી મૈત્રે વિચાર્યું કે, "હું આ ચૈત્રને મારી નાખીને સર્વે દ્રવ્ય પોતે લઉં." એમ વિચારી તુરત તે તેને હણવા ઉઠ્યો. અનર્થને આપનાર એવા દ્રવ્યને ધિક્કાર થાઓ. જેમ દુષ્ટ વાયુ મેઘને છિન્નભિન્ન કરે છે, તેમ દ્રવ્યનો લોભી માણસ વિવેક, સત્ય, સંતોષ, લજ્જા, પ્રીતિ અને દયા વગેરે સદ્ગુણોનો તત્કાળ નાશ કરે છે. પણ સુદૈવના યોગથી મૈત્રના હૃદયમાં તેજ વખતે વિવેક રૂપી સૂર્યનો ઉદય થયો અને તેથી લોભ રૂપ ગાઢ અંધકારનો વિધ્વંશ થયો. ત્યારે તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે, "મ્હારા ઉપર વિશ્વાસ રાખનારા મિત્રનો વધ કરવા માટે તૈયાર થએલા મને ધિક્કાર થાઓ! હું એવા અધ્યવસાયથી નિંદ્ય લોકોમાં પણ નિંદ્ય થયો. એમ વિચારી તે મૈત્ર જેમનો તેમ પોતાને સ્થાને બેઠો. "જેમ ખરજ ખણવાથી વધે છે, તેમ લાભથી લોભ વધે છે.' એ કહેવતને અનુસરી તે બન્ને બ્રાહ્મણો લોભથી વળી ગામો ગામ ભ્રમણ કરવા લાગ્યા. અતિ લોભ કરવાથી આ લોકમાંજ એકદમ અનર્થ ઉત્પન્ન થાય છે, એમાં સંશય નથી. એક વખતે તે બન્ને બ્રાહ્મણો લોભથી વ્યાપ્ત થઇને વૈતરણી નદીમાં પેઠા. પ્રથમથીજ લોભ રૂપ નદીના પૂરમાં ડુબી ગએલા તે બન્ને જણા ફરીથી વૈતરણીના પૂરમાં ડુબી ગયા અને મરણ પામી તિર્યંચ યોનિમાં ઉત્પન્ન થયા. (કેવળી ભગવાન કહે છે) હે શ્રીદત્ત! ઘણા ભવ ભ્રમણ કરીને પછી તમે બે (શ્રીદત્ત અને શંખદત્ત નામના) મિત્ર થયા. શંખદત્તે પૂર્વભવે મનમાં ત્હારો વધ ચિંતવ્યો હતો તેથી તે તેને સમુદ્રમાં નાખી દીધો. જેમ લેણદારને દેવું વ્યાજ સુદ્ધાં આપવું પડે છે, તેમ જીવ પૂર્વભવે, જે જેવું અને જે રીતે

કર્મ કરે છે, તે તેવું અને તેવી રીતે તો પાછળથી ભોગવવું પડે છે. હારી સ્ત્રીઓ નાગશ્રી અને ગંગા એ બન્ને જણીઓ રહી. વિયોગની સમા ઉપરનો રાગ છોડી દઇ તાપસણી થઈ, અને મહિનાના ઉપવાસ રૂપ તપસ્યા કરવા લાગી. જ્યારે વિધવાપણું પ્રાપ્ત થાય ત્યારે જિનભાષિત ધર્મની આરાધના કરવી એજ કુલસ્ત્રીઓને ઉચિત છે. મનુષ્ય ભવ પામીને આ ભવ તથા પરભવ એ બન્ને ફોગટ ગુમાવી બેસે એવો મૂર્ખ માણસ કોણ હશે? એક દિવસે ઘણી તૃષા લાગવાથી આકુળ વ્યાકુળ થએલી ગૌરીએ એક દાસી પાસે વળી વાર પાણી માગ્યું. બપોરનો સમય હોવાથી તે વખતે તે દાસીની આંખો નિદ્રાથી ઘણી સુસ્ત થઇ હતી. તેથી તેણે ધણી માની રહી ધીઠ માણસની પેઠે કાંઇ પણ ઉત્તર આપ્યો નહીં. ગૌરી સ્વભાવથી ઘણી ક્રોધી નહોતી તો પણ તેણે તે વખતે દાસી ઉપર ઘણોજ ક્રોધ કર્યો. પ્રાયે તપસ્વી, રોગી અને તૃષાથી તથા ક્ષુધાથી પીડાયેલા એટલા લોકોને થોડા કારણથી ઘણો કોપ ચડે છે, ક્રોધથી ગૌરીએ કહ્યું "રે નીચ! જેમ મરીગએલું માણસ જવાબ આપતું નથી તેમ તું મને જવાબ આપતી નથી તેનું શું કારણ? શું ઘણા ઝેરી સર્પે તને કરડી છે કે શું?" એમ ગૌરીએ ઘણો તિરસ્કાર કરીને કહ્યું ત્યારે દાસીએ શીઘ્ર ઉઠી, મધુર વચનથી સમાધાન કરી તુરત પાણી લાવી ગૌરીને પાયું પણ ગૌરીએ તે દુષ્ટ વચનથી ઘણા દુઃખથી ભોગવાય એવું કર્મ બાંધ્યું. હાંસીમાં દુષ્ટ વચન બોલે તો પણ તેવી દુષ્કર્મ બંધાય છે તો પછી ક્રોધથી બોલે તો બંધાય એમાં તો કહેવુંજ શું? ગંગાએ પણ કામનો વખત વીતી ગયા પછી આવેલી દાસીને ચિત્ત વ્યગ્ર હોવાથી ક્રોધથી કહ્યું કે "અરે દુષ્ટ દાસી! તું હમણાં આવી, તને કોઇએ બંદીખાનામાં નાંખી હતી કે શું?" ગૌરીની સાથે સ્પર્ધા હોવાથીજ કે શું? ગંગાએ પણ તેના જેવુંજ અશુભ કર્મ બાંધ્યું. એ માઠા પરિણામ ઉત્પન્ન કરનાર ક્રોધને ધિક્કાર થાઓ. પછી ગંગાએ એક વખત ઘણા મનમાની લોકોની સાથે વિલાસ કરતી એક વેશ્યાને જોઇ પોતાના મનમાં ચિંતવ્યું, "ભમરો જેમ પુષ્પોથી પ્રફુલ્લિત થએલી મોગરાની વેલને ભોગવે છે, તેમ ઘણા કામી લોકો જેને ભોગવે છે, એવી આ સ્ત્રીને ધ

ન્ય છે, અને જેનો પતિ પણ મૂકીને પરલોકે ગયો એવી હું અભાગ-ણીમાં અભાગિણી છું. માટે મને ધિક્કાર થાઓ." દુષ્ટ છે મતિ જેની એવી ગંગાએ એવા આર્ત્તધ્યાનથી જેમ વર્ષાકાળમાં લોઢા ઉપર કાટ વળે છે, તેમ પાછું દુષ્કર્મ બાંધ્યું. જીવની મૂઢતાને ધિક્કાર થાઓ. અનુક્રમે મરણ પામેલી ગૌરી અને ગંગા દેવલોકે જ્યોતિષી દેવતાની દેવીઓ થઇ. ત્યાંથી ચ્યવીને એક જણ (ગંગા) ત્હારી માતા થઈ, અને બીજી (ગૌરી) ત્હારી પુત્રી થઇ. પૂર્વભવે દાસીને દુર્વચન કહ્યું હતું, તેથી ત્હારી પુત્રીને સર્પ દંશ થયો અને ત્હારી માતાને પણ તેથીજ ભિલ્લની પલ્લીમા રહેવું પડયું, તથા ગણિકાની પ્રશસા કરી તેથી ગણિકાપણું ભોગવવું પડયું. કદી ન બની શકે એવી વાત પણ પૂર્વ કર્મથી બનતી નથી કે શું ? ઘણી ખેદની વાત છે કે, જે કર્મ કેવળ વચનથી અથવા મનથીજ બધાય છે. તે કર્મની જો આલોચના ન થાય તો તે કાયાએ કરી એવી રીતે ભોગ-વવું પડે છે તેં પૂર્વભવના અભ્યાસથી એ બન્ને ઉપર કામવાસના રાખી. જેવો અભ્યાસ હોય તેવો સંસ્કાર પરભવમાં પ્રકટ થાય છે. ઘણો અભ્યા-સ હોય તો પણ ધર્મના સંસ્કાર પરભવે પ્રકટ થતા નથી; પરંતુ કાચા પાકા ગમે એવા બીજા સસ્કાર પરભવમા આગળ દોડે છે."

કેવળી ભગવાનનું એવુ વચન સાભળી શ્રીદત્તને સસાર ઉપર વૈરાગ્ય અને ખેદ થયો. પાછું તેણે પૂછ્યું કે, "હે મહારાજ! સસારથી છૂટકો થાય એવો કાંઈ ઉપાય કહો. જેમાં એવી એવી મનુષ્યોની વિટંબણા થાય છે, તે સ્મશાન જેવા સંસારમાં કોણ જીવતો માણસ રતિ પામે ?" મુનિ-રાજે કહ્યું. "સસાર રૂપ અપાર માયામાથી છૂટવાનું સાધન તો એક ચારિત્રનુજ બળ છે. માટે શીઘ્ર ચારિત્ર લેવા માટે તુ પ્રયત્ન કર." શ્રી-દત્તે કહ્યું. "બહુ સારૂં, પણ મ્હારે આ કન્યા કોઇ સારૂં સ્થળ જોઇને આ-પવાની છે. કારણ કે, કન્યાની ચિંતા એ મને સંસાર રૂપી સાગર તરતાં ગળામા બાધેલા પથ્થર સરખી છે." મુનિરાજે કહ્યું. "હે શ્રીદત્ત! તુ ફોગ-ગટ મનમા પુત્રીની ચિંતા કરે છે. કારણ કે, ત્હારો મિત્ર શખદત્ત ત્હા-રી પુત્રીને પરણશે" શ્રીદત્તે ખેદથી આખમા આસુ લાવી ગદ્‌ગદ સ્વરે કહ્યું કે, "હે મહારાજ! ક્રૂર અને પાપી એવા મને તેં મિત્ર ત્યાથી મ-

છે ?" મુનિરાજે કહ્યુ કે, "રે શ્રીદત્ત! તું ખેદ નહી કર અને દુખી પણ નહી થા હમણાજ ત્હારો મિત્ર જાણે બોલાવ્યોજ હોયની! એવી રીતે અહિ આવશે '

પછી શ્રીદત્ત આશ્ચર્યથી હાસ્ય કરી મનમા વિચાર કરે છે એટલામા તેણે પોતાના મિત્ર શખદત્તને દૂરથી આવતાં જોયો, શખદત્ત પણ શ્રીદત્તને જોઇને ક્રોધથી લાલચોળ થઇ ગયો અને યમની પેઠે દૂર થકી શ્રીદત્તને મારવા દોડ્યો શ્રીદત્ત પણ ક્ષોભ પામ્યો હતો ' રાજા વગેરે ના । પામે છે ' એમ જોઇ ક્ષણમાત્ર રોક્યો એટલામા મુનિરાજે તેમને કહ્યુ કે ' હે શખદત્ત! તું ક્રોધ ચિત્તમાથી કાઢીને દુર કર, કારણ કે, તે અગ્નિની પેઠે તીવ્ર હોવાથી પોતાના ઉત્પત્તિ સ્થાનને પણ બાળી નાખે છે કોધ એ ચાડાલ છે માટે તેનો સ્પર્શ ન કરવો એજ ઉચિત છે કદાચિત્ સ્પર્શ કરે તો આચાર એ છે કે, ઘણીય ગગાસ્નાન વગેરે કરે, તો પણ શુદ્ધ થાય નહી ' જેમ મ્હોટા ઝેરી સર્પ ગારૂડીના મત્ર સાભળી શાત થાય છે, તેમ મુનિરાજની તત્વગર્ભિત વાણી સાભળીને શખદત્ત શાત થયો પછી શ્રીદત્તે શખદત્તને પ્રીતિથી હાથે પકડીને પોતાની પાસે બેસાડ્યો એમ કરવાથી વૈર દૂર થાય છે પછી શ્રીદત્તે કેવળી ભગવાનને પૂછ્યુ કે, ' હે સ્વામિન્! એ શખદત્ત સમુદ્રમાથી અહિ શી રીતે આવ્યો ?' કેવળી ભગવાનને કહ્યુ "જ્યારે તે શખદત્તને સમુદ્રમા નાખ્યો, ત્યારે ભુખથી પીડાયલા માણસને જેમ ફળ મળે, તેમ સાગરના યોગથી એને હાથ એક પાટિયું આવ્યુ આયુષ્ય પુરુ થયા વિના મૃત્યુ થાય નહી જેમ મનુષ્ય સારા વૈદ્ય કરેલા આપવથી સાત દિવસમા દુસ્તર વ્યાધિથી પણ મુક્ત થાય છે, તેમ શખદત્ત કિનારે જવા સાઉ મળેલા પવને ચલાવેલા પાટીઆથી સાત દિવસમા સમુદ્ર તરી ગયો જેમ થાકેલો માણસ નદીના પ્રવાહ પામે આવ તેમ તે શખદત્ત સમુદ્રના કિનારા ઉપર આવેલા સારસ્વત નામના ગામમા આવી સતોષ પામ્યો શખદત્તનો મવર નામનો મામો તે ગામમા રહેતો હતો, તે શખદત્તને જોઇ ઘણો હર્ષ પામ્યો, અને ઘણા પ્રેમથી તેને પોતાને ઘેર લઇ આવ્યો ત્યાર શખદત્તના મનમા અગ્નિ સમાન ગરમીથી ભાગી ગયા હતા. જેમ ગરમ પે

તાના મૂર્ખ શિષ્યને સારી શીખામણથી સારો કરે છે, તેમ સંવરે સારા ઔષધથી એક મહિનામાં શંખદત્તને સારો કર્યો એક વખત શંખદત્તે પોતાના મામાને સુવર્ણકૂલ બંદરની હકીકત પૂછી, ત્યારે તેણે તે સર્વ કહી. તે આ રીતે—" અહિંથી એંશી ગાઉ ઉપર સુવર્ણકૂલ બંદર છે. ત્યાં આજ કાલ મ્હોટા શેઠીનાં ઘણા વહાણ આવ્યા છે, એમ સંભળાય છે "

નટના મનમા જેમ સમકાલે હર્ષ તથા રોષ ઉત્પન્ન થાય છે, તેમ આ હકીકત સાભળી શંખદત્તના મનમા હર્ષ અને રોષ ઉત્પન્ન થયા શ્રીદત્તનો પત્તો લાગ્યો તેથી તેને હર્ષ થયો અને તેની કપટ ચેષ્ટાનુ સ્મરણ થવાથી રોષ ઉત્પન્ન થયો. મનમા એવા પરસ્પર વિરૂદ્ધ ભાવ ધારણ કરતો શંખદત્ત મામાને પૂછીને આ નગરમાં શીઘ્ર આવ્યો, અને ક્રોધથી વ્યાપ્ત થઇ ત્હારો તપાસ કરતો તે અહિ આવ્યો. એવી રીતે જીવના પરસ્પર સયોગ અને વિયોગ પૂર્વકર્મના અનુસારે થાય છે." પછી કરૂણાસાગર કેવળી ભગવાને શંખદત્તને પૂર્વભવનો સર્વ સબંધ કહી સભળાવ્યો, અને કહ્યુ કે, " હે શંખદત્ત! પૂર્વભવે તેં એને મારવાની ઇચ્છા કરી હતી, માટે આ ભવમા એણે તને મારવાની ઇચ્છા કરી. માટે જેમ ગાળ ઉપર ગાળ દીધાથી બદલો વળે છે, તેમ ઘાતથી ઘાતનો બદલો વળી ગયો. હવે પછી તમે બન્ને જણા માહો માહે ઘણી પ્રીતી રાખજો કેમ કે, મૈત્રી છે તે આ લોકમાં તથા પરલોકમા પણ સર્વ કાર્યની સિદ્ધિ કરનારી છે, એમા સંશય નથી." કેવળી ભગવાનનુ એવુ વચન સાભળી શ્રીદત્ત, શંખદત્તને તથા શંખદત્તે શ્રીદત્તને સર્વ અપરાધ ખમાવ્યા અને માહો માહે તે બન્ને ઘણી પ્રીતિ રાખવા લાગ્યા. ઉન્હાળા પછી આવેલા પહેલા વર્ષાદની પેઠે સફળ એવા સદ્ગુરૂના વચનથી શુ ન થાય? પછી કેવળી ભગવાને દેશના દીધી કે, " હે ભવ્ય જીવો! તમે સમકિત પૂર્વક જૈનધર્મની આરાધના કરો. તેથી તમારા સર્વે ઇષ્ટ કાર્ય સિદ્ધ થશે. બીજા ધર્મ સારી પેઠે આરાધ્યા હોય, તો પણ તે આબા વગેરેના વૃક્ષ સરખા છે એટલે જેમ આંબાનુ વૃક્ષ આમ્રફળજ આપે છે, જાબૂનુ વૃક્ષ જાબૂ ફળજ આપે છે, તેમ તે ધર્મ પણ નિયમિત ફળનાજ દાતાર છે, અને જો જૈનધર્મની સપૂર્ણપણે આરાધના કરી હોય, તો તે કલ્પવૃક્ષની પેઠે ગમે તે ઇષ્ટ ફળ

આવે છે મોક્ષના અભિલાષી એવા ગજાર્દિ તેમણે એવી દેશના સાં
ભળી કેવળી ભગવાન્ પાસે નગ બાર વ્રત લીધા તે બતર (ના ાે
૭૧) અને સુદર્શનાએ પણ સમકિતનો અંગીકાર કર્યો મોટથી
ત બનેનો હિત તથા આનંદિત સંયોગ ઘણા કાળ સુધી રહ્યો રીત
પોતાના સ્થાનકે આવ્યો ત્યારે તેને ગજાએ બહુમાન આપ્યું પછી
તે નાખદત્તને પોતાની પુત્રી અને દ્રવ્યનો બહુ ભાગ આપ્યો પછી
પવિત્ર બુદ્ધિવાળા શ્રીદત્તે પોતાનું સર્વ દ્રવ્ય સાત ક્ષેત્રોમાં વાવ્યું, અને તે
મુની ગુરુ પાસે દીક્ષા લઈ વિહાર કરતા અહિં આવ્યો છે

(શ્રી ત કેવળી કહે છે) હે મૃગધ્વજ રાજન્! દુસ્તર મોહને જીતીને
કેવળજ્ઞાન પામેલા શ્રીદત્ત તે હુંજ છું એમ તું જાણ એવી રીતે જે પૂર્વ
ભવમાં મારી સ્ત્રીઓ હતી તે આ ભવમાં મ્હારી પુત્રી તથા માતા
થઈ માટે આ સંસારમાં આ વાત કાંઈ પણ અસંભવ કરનારી નથી એમ
વિચારી પતિ પુત્રે વ્યાવહારિક સત્યને અનુસરી સર્વ વ્યવહાર કરવો
સિદ્ધાંતમાં દશ પ્રકારનું સત્ય કહ્યું છે તે એક ' ૧ જનપદ સત્ય, ૨
સંમત સત્ય ૩ સ્થાપના સત્ય, ૪ નામ સત્ય ૫ રૂપ સત્ય, ૬ પ્રતીત્ય
સત્ય, ૭ વ્યવહાર સત્ય ૮ ભાવ સત્ય, ૯ યોગ સત્ય, અને ૧૦ ઉપમા
સત્ય તેમાં કોંકણ વગેરે દેશોમાં ' પય, પિચ્ચ, નીર, ઉદક ' એવા
નામથી પાણીને ઓળખે છે, તે પ્રથમ જનપદ સત્ય જાણવું કુમુદ
કેરવ) ઈત્યાદિ (વીજું મળ) વગેરે સર્વ જાતના કમળો કાદવથી ઉ
ત્પન્ન થાય છે તો પણ અરવિંદ-(રાતુંકમળ)—તેજ કમળ કહેવું એ
લોક સંમત સત્ય છે, માટે એ બીજું સંમત સત્ય જાણવું લેપ્યાદિ પ્રતિ
માને અર્હંત સમજવા એ ત્રીજું સ્થાપના સત્ય. અંક લખ્યા તે,
જિન વિના પૈસા મળ્યાદિ ઉપર "આ જિનો છે, પૈસો છે એવા
અર્થની મુદ્રા સહિત (૧૫) કરીએ તે ત્રીજું સ્થાપના સત્ય જાણવું
કુળની વૃદ્ધિ ન કરે તો પણ કુળવર્ધન ' કહેવાય તે ચોથું નામ સત્ય
જાણવું વેષ માત્ર ધારણ કરનાર પણ સાધુ કહેવાય છે, એ પાંચમું રૂપ
સત્ય જાણવું ત્રીજી અનામિકા (ટચલી પછીની આંગળી) કનિ
ષ્ઠિકાની (ટચલી આંગળીની) અપેક્ષાથી લાંબી અને મધ્યમાની (વ

ચલી આંગળીની) અપેક્ષાથી ટુંકી કહેવાય છે, એ છઠ્ઠું પ્રતીત્ય સત્ય જાણવું. પર્વત ઉપર રહેલાં વૃક્ષ, તૃણ વગેરે બળતાં હોય તો પર્વત બળે છે, એમ કહેવાય છે, વાસણમાંથી પાણી ગળતુ હોય તો વાસણ ગળે છે, એમ કહેવાય છે, કૃશ ઉદરવાળી કન્યા ઉદર રહિત કહેવાય છે, અને જેના શરીર ઉપર થોડા રોમ હોય એવી ઘેટી રોમ રહિત કહેવાય છે, એ સાતમુ વ્યવહાર સત્ય જાણવું અહિ ભાવ શબ્દથી વર્ણાદિક લેવુ છે, માટે પાંચ વર્ણનો સંભવ છતાં બગલી સફેદ કહેવાય છે, તે આઠમું ભાવ સત્ય જાણવું. દંડના યોગથી દંડી કહેવાય છે, એ નવમુ યોગ સત્ય જાણવુ અને "આ તળાવ તો સાક્ષાત્ સમુદ્ર છે" એમ કહેવાય છે, તે દસમુ ઉપમાં સત્ય જાણવું એવા સત્યના પ્રકાર જાણી વ્યવહારમાં વ્યવહાર સત્યથીજ ચાલવુ"

સમજુ શુકરાજ મુનિરાજની એવી વાણી સાભળી પોતાના પિતાને "બાપા" અને માને ",મા" એમ પ્રકટપણે કહેવા લાગ્યો તેથી સર્વ લોકો સતોષ પામ્યા પછી મૃગધ્વજ રાજાએ કહ્યુ "હે પ્રભો ! યૌવન અવસ્થામા પણ આપને એવો વૈરાગ્ય થયો, તેથી તમને ધન્ય છે. એવો વૈરાગ્ય મને પણ કોઇ કાળે થશે ?" કેવળી ભગવાને કહ્યુ "હે મૃગધ્વજ રાજા ! ત્હારી ચંદ્રવતી નામે સ્ત્રીનો પુત્ર દૃષ્ટિગોચર થતાજ તને દૃઢ વૈરાગ્ય થશે." મૃગધ્વજ રાજા કેવળી ભગવાનનુ એવુ વચન સાચુ માની તથા તેમને વદના કરી, હર્ષભેર પરિવાર સહિત પોતાના મહેલમા આવ્યો પોતાની સૌમ્યદૃષ્ટિથી અમૃતનીજ વૃષ્ટિ કરતો હોયની ! એવો શુકરાજ દશ વર્ષનો થયો ત્યારે કમળમાળા રાણીને બીજો પુત્ર થયો પુર્વે રાણીએ સ્પષ્ટ દેખેલા સ્વપ્નના અનુસારથી મૃગધ્વજ રાજાએ તે પુત્રનુ હંસરાજ એવુ નામ રાખ્યું. જેમ ચદ્ર શુક્લ પક્ષમા દિવસે દિવસે વધે છે, તેમ હંસરાજ પણ પોતાની રૂપાદિકની સમૃધ્ધી સાથે વધવા લાગ્યો. મનુષ્યોના મનમાં ઘણા હર્ષ રૂપી ઉત્સવને ઉત્પન્ન કરનારો તે હંસરાજ, જેમ રામની સાથે લક્ષ્મણ રમે, તેમ શુકરાજની સાથે રમવા લાગ્યો. જેમ પુત્ર સરખા અર્થ અને કામ ધર્મની સેવા કરે છે, તેમ શુકરાજ અને હંસરાજ એ બે પુત્રોથી સેવાતો એવો મૃગધ્વજ રાજા એક વખત સભામા બેઠો હતો, ત્યારે

દ્વારપાળે આવીને વિનતિ કરી કે—"હે મહારાજ! ગાગલિ ઋષિ પણ શિષ્યના પરિવાર સાથે દરવાજા આગળ આવ્યા છે " આશ્ચર્ય પામેલા રાજાની આજ્ઞા થવાથી દ્વારપાળ ગાગલિ ઋષિને અંદર લઇ આવ્યો. મૃગધ્વજ રાજાએ પોતે કુશળ સમાચાર પૂછ્યા તથા આસનાદિક આપી ઋષિને ખુશી કર્યા. ઋષિએ પણ ક્ષેમ કુશળની વાત પૂછી રાજાને આશી વચન આપ્યું. મૃગધ્વજ રાજાએ ગાગલિ ઋષિને પ્રથમ વિમળાચળનું તથા તેના આશ્રમનું ક્ષેમ કુશળ પૂછ્યું, અને પછી " અત્રે આપનું આવવું કેમ અને શા કારણથી થયું છે?' એવું પ્રશ્ન કર્યું. ત્યારે ગાગલિ ઋષિએ કમળમાળાને પડદાની અંદર બોલાવીને કહ્યું કે, 'આજે ગોમુખ નામના યક્ષ સ્વપ્નમાં આવી મને કહેવા લાગ્યો કે, હું મુખ્ય શ્રી વિમળાચળ તીર્થે જવાનો છું " પછી મેં યક્ષને પુછ્યું કે, 'આ તીર્થની રક્ષા કોણ કરશે?' ત્યારે તેણે મને કહ્યું કે, "હે ગાગલિ ઋષિ! જાણે બીજા ભીમ અને અર્જુનજ હોયની! એવા લોકોત્તર ચરિત્રને ધારણ કરનાર શુકરાજ અને હંસરાજ નામના ત્હારી પુત્રીના બે પુત્રો છે માટે તે બેમાંથી એકને તું અહિં લઇ આવ, તો તેના માહાત્મ્યથી આ તીર્થને વિષે ઉપદ્રવ રૂપ ન થાય. નહી મ્હોટા પુરૂષોનું માહાત્મ્ય કાંઇ પ્રમાણવાળું હોય છે?' પછી મેં પૂછ્યું કે 'ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નગર અહિંથી બહુ દૂર છે માટે ત્યાં તેને બોલાવવા સારૂ મ્હારૂં જવું આવવું શી રીતે થાય?" મ્હારા એવા પ્રશ્નથી યક્ષે કહ્યું કે "હે ગાગલિ ઋષિ! ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નગર બહુ દૂર છે, તો પણ મ્હારા પ્રભાવથી ત્હારૂં ત્યાં જવું આવવું 'કાંઇ નજીક જવું આવવું હોય' તેમ થઇ એટલે બપોરની અંદર થશે." એમ કહી યક્ષ ગયો. પ્રભાત સમય થતાંજ હું જાગૃત થયો, તેથી ત્યાંથી વિદાય થયો, અને તુરતજ અત્રે આ દેવના પ્રભાવથી હું આવ્યો! માટે હે મૃગધ્વજ રાજા! જેમ દક્ષિણા આપે, તેમ તમો બેમાંથી એક પુત્ર દઇ આપો એટલે અમે સ્વામ વિના પ્રભાતના બે પહોરમાં આશ્રમે જઇશું. તાપસના આવા વચન સાંભળી મૂંઝાયા છતાં પણ મના પરાક્રમવંત એવો 'હંસ' કનિષ્ઠ છતાં બીજા પુત્ર હંસરાજે ઉન ત્રખી ઉભાર વળીથી પોતાના પિતાને આદરથી કહ્યું કે 'હે તાત!

હું તીર્થની રક્ષા કરવા જઈશ" તે સાંભળી માતા પિતાએ કહ્યું કે, "હે વત્સ! ત્હારા વચન ઉપર અમે ઉવારણા લઈએ છીએ" ગાગલિ ઋષિએ કહ્યું "અહો! બાલ્યાવસ્થામાં પણ આ ક્ષત્રિયતેજ કેટલું આશ્ચર્યકારક છે? સૂર્યના જેમ સત્પુરુષોનું તેજસ્વિપણું અવસ્થાની અપેક્ષા રાખતું નથી" મૃગધ્વજ રાજાએ કહ્યું "આ બાળકને (શુકરાજને) શી રીતે મોકલી શકાય? બાળક શક્તિવંત હોય તો પણ માતા પિતાના મનમાં પુત્રસ્નેહથી નાશની શંકા તો આવેજ. પુત્રસ્નેહ એવો છે કે, તે ભયનું સ્થાનક નહોય, તો પણ પગલે પગલે ભય જુએ છે. સિંહની માતા પોતાનો પુત્ર સિંહ છતાં પણ તેના સબંધમાં નાશની શંકા મનમા રાખતી નથી કે શું?" ઉચિત કાર્ય જાણવામા ચતુર એવા શુકરાજે તેજ વખતે ઉત્સાહથી કહ્યું કે, 'હે તાત! હું પહેલાથીજ વિમળાચળ તીર્થને વંદના કરવાની ઇચ્છા રાખું છુ, અને તેમાં આ કારણપણ આવી મળ્યું છે જેમ નૃત્ય કરવાની ઇચ્છા કરનારા કાને મૃદંગનો ગંભીર શબ્દ પડે, ક્ષુધાથી આકુળ વ્યાકુળ થએલા પુરુષને જેમ ભોજનનું નિમંત્રણ આવે, તથા જેની આંખમા નિદ્રા આવી રહી હોય એવા પુરુષને જેમ પાથરેલું બિછાનું મળે, તેમ મને એ કાર્ય ઠીક આવી મળ્યુ. માટે આપની આજ્ઞાથી હું ત્યાં જઇશ." શુકરાજાનુ આવું વચન સાભળી મૃગધ્વજ રાજા મંત્રિઓના મુખ તરફ જોવા લાગ્યો, ત્યારે મંત્રિઓએ કહ્યું "ઋષિમા શ્રેષ્ઠ ગાગલિઋષિ માગનાર છે, શું દાતા છે, તીર્થના સ્થાનકનુ રક્ષણ કરવું છે અને રક્ષણ કરનારો શુકરાજ છે, માટે અમારી આ કાર્યમા સમ્મતિ છે" જેમ દુધમાં ઘી અને સાકર નાખવી, તેમ મંત્રીઓનુ વચન અનુકૂળ સમજી શુકરાજ જવા માટે ઘણોજ ઉત્સુક થયો, અને જેની આંખોમાં આસુ વહે છે એવા માતા પિતાના ચરણને નમસ્કાર કરી ગાગલિઋષિની સાથે ચાલ્યો. અર્જુનની પેઠે ધનુષ્ય બાણ ધારણ કરવામા સૂરો એવો તે શુકરાજ, ક્ષણમાત્રમાં તે સેવા કરવા યોગ્ય તીર્થ ઉપર આવ્યો અને ત્યાં સજ્જ થઇ રહ્યો. શુકરાજના પ્રભાવથી તે પર્વત ઉપર પુષ્પ તથા ફળનો સમુદાય ઘણોજ ઉત્પન્ન થયો અને હિંસક પશુ તથા વનનો અગ્નિ ઇત્યાદિકનો ઉપદ્રવ ત્યાં કિંચિતમાત્ર પણ થયો નહીં. પૂર્વ ભવે આરાધન કરેલા ધર્મનો મ્હોટો મહિ-

મા દેખી શકાય નહી એવો અદ્ભુત હોય છે ત્યારે કે, શુકરાજ જેવા આ
ધારણ મનુષ્યની ત્યું યોગ્યતા એમ મ્હોટા તીર્થ જેવી થઇ તાપસોના
આનિ થથી રૂડો ત્યાં રહેનારા શુકરાજે એક વખત ગતિ॥ નમરે માઠ
સ્વરે સ્ત્રી ન ઝતી સાભળી ॥ અને મર્ગો નિદિ એવો શુકરાજ
તે સ્ત્રી પાસે ગયો, અને મધુર વચન બોલી તેને તેના દુખનુ કારણ પુછ્યુ
તે સ્ત્રીએ કહ્યુ "શત્રુ॥ મમુદાયની પણ નહિ હારી એવી નપાપુરીમા
શત્રુ મર્દન કરનારો શત્રુમર્દન નામે રાજા છે ગુણથી સાક્ષાત્ પદ્માવતી
સમાન એવી તે રાજાની પદ્માવતી નામે પુત્રી છે હુ તેની ધાવમાતા
હોવાથી એક વખત મે તેને રમાડવા માટે ખોળામા લીધી એટલામા
જેમ સિંહ ગાય સહિત વાછડાને હરણ કરે, તેમ કોઇ પાપી વિદ્યાધરે
મ્હારા સહિત તે પુત્રીને વેગથી હરણ કરી પછી મને અહિં મુકી અને
પુત્રીને સાથ લઇ તે વિદ્યાધર કાગડાની પેઠે ક્યાંક ભાગી ગયો માટે તે
દુખથી હું રડુ છુ" એમ તે સ્ત્રીએ કહ્યુ ત્યારે શુકરાજે ધીરજ આપી
અને તેને તાપસની ઝુપડીમા મૂકી અને પોતે વિદ્યાધરની શોધ કરવા માટે
નીકળ્યો ભમતા ભમતા તે પાછો ગયો જિનમંદિરના પાછળ ભાગે આ
વ્યો ત્યા ભૂમી ઉપર પડી આક્રંદ કરતા એક માણસને શુકરાજે
જોયો, અને તુ કોણ છે તને શુ દુખ છે ? એમ તેને પૂછ્યુ
થાકુ હોય તો સર્વ વાત સારી પેઠે કહેવી ' એમ વિચારી તે પુરૂષે
કહ્યુ કે, ગગનવલ્લભ પુરનો રાજા જે એક પ્રસિદ્ધ વિદ્યાધર છે તેનો હુ
પુત્ર છુ વાયુવેગ એવુ મ્હારૂ સત્ય નામ છે હુ શત્રુમર્દન રાજાની પુત્રીને
હરણ કરીને આ માર્ગ જતો હતો, એટલામાં તારના ઉપરથી મ્હારી
વિદ્યા ભ્રષ્ટ થઇ તેથી હુ અહિં પડ્યો જેના ગર્વે અંગ ભંગ પામ્યા છે
તેવા હુ 'પારકી સ્ત્રીના અપહારના પાતકથી રોગ દુખિયો પડ્યો ' "
એમ વિચારી તે પુત્રી અને તેના ઉપરનો રાગ પણ છંડ્યો જેમ ઝાડ
ઉપરથી પક્ષી ફળ ખાઇને ઉડી જાય છે, તેમ તે કન્યા મને મુકી ક્યાંક
જતી રહી ત્યારથી કન્યાના વિરહમાં પડ્યો પણ પાપ કરનાર એવા પાપી
મને ધિક્કાર થાઓ જે પાપ કરવામાં હતી તે જગતમાં આવી, તેવી
આ નિંદ્ય પાપના કર્મથી શોભ આ ભોગ કરતા ગતિ થી અરે કઇ

સરખી તે કન્યાને દીઠી. પછી શુકરાજે ધાત્રીનો અને કન્યાનો મેળાપ કર્યો. ત્યારે તે બન્નેને ઘણો હર્ષ થયો ઘણા ઉપાય કરી વિદ્યાધરને પણ શુકરાજે હલકે હલકે સાજો કર્યો જીવતદાન રૂપ ઉપકારથી જાણે વેચાણોજ હોયની ! એવો તે વિદ્યાધર, શુકરાજ ઉપર ઘણી પ્રિતિ રાખી તેનો સેવક થયો પુણ્યનુ મહાત્મ્ય અદ્દ્ભુત છે. એક વખત શુકરાજે વિદ્યાધરને પૂછ્યું કે, "અરે વિદ્યાધર ! આકાશગામિની વિદ્યા ત્હારી પાસે છે ?" વિદ્યાધરે કહ્યું "મહારાજ, છે, પણ તે બરાબર સ્ફુરણ પામતી નથી. કોઇ વિદ્યાસિદ્ધ પુરૂષ જો મ્હારા મસ્તક ઉપર પોતાનો હાથ મૂકીને વિદ્યા મને ફરીથી આપે, તો તે મને સિદ્ધ થશે નહી તો નહિ." શુકરાજે કહ્યું. "ત્યારે તું મને પ્રથમ એ વિદ્યા આપ એટલે હું વિદ્યાસિદ્ધ થઇ પછી ત્હારી વિદ્યા તને લીધેલા દ્રવ્યની પેઠે પાછી આપીશ" પછી વાયુવેગ વિદ્યાધરે સંતોષથી આકાશગામિની વિદ્યા શુકરાજને આપી ત્યારે તે પણ વિધિપૂર્વક સાધવા લાગ્યો દૈવ અનુકૂળ અને પૂર્વભવનું પુણ્ય દ્રઢ હોવાથી પવિત્ર શુકરાજને આકાશ ગામિની વિદ્યા તુરત પ્રાપ્ત થઇ. પછી તેણે વિદ્યાધરને તે વિદ્યા પાછી આપી તેને પણ મુખપાઠ હોય તેમ સિદ્ધ થઇ તેથી બન્ને જણા આકાશગામી ભૂમિગામી થયા. વાયુવેગે બીજી પણ ઘણી વિદ્યાઓ શુકરાજને આપી. ગણત્રી કરાય નહીં એટલા પૂર્વ પુણ્યનો યોગ હોય તો મનુષ્યને દુર્લભ તે શુ છે ? પછી ગાંગલીઋષિની આજ્ઞાથી તે બન્ને જણા એક મ્હોટું વિમાન વિકૂર્વીને તથા તે બન્ને સ્ત્રીઓને સાથે લઇ ચંપા નગરીએ ગયા, અને મંત્રવાળો પુરૂષ જેમ પિશાચને કાઢી નાખે, તેમ તેમણે રાજાને અપહારથી ઘણુ દુઃખ થયું હતુ, તે દૂર કર્યું "શુકરાજ કોણ છે ?" તે રાજાએ જાણવા માગ્યું, ત્યારે વાયુવેગે શુકરાજનો સર્વ વૃત્તાંત કહી બતાવ્યો. તે ઉપરથી રાજાએ જાણ્યુ કે, એ (શુકરાજ) મ્હારા મિત્રનો પુત્ર છે. શાસ્ત્રમાં મિત્ર પુત્રનો (શનિનો) રાજા (રવિ) શત્રુ છે, એમ કહ્યું છે, તો પણ આશ્ચર્યની વાત એ છે કે, તે મિત્ર પુત્ર ઉપર (શુકરાજ ઉપર) રાજા ઘણો પ્રેમ કરવા લાગ્યો, અને પછી તો તેણે હર્ષથી પોતાની પુત્રી પણ ચતુર એવા વર શુકરાજને આપી. એમ કરવાથીજ પ્રીતિ વધે છે. પછી ચંપાપુરીના રાજાએ

નર મ્યાનો મ્હોટો વિવાહ ઉત્સવ થયા તે સમયે વરનો વરઘોડો મ
હા ત્યાં ત્યારે પ્રીતિ હોય ત્યાં એવીજ રીતિ છે રાજાની નથી વિ
નંતિથી શુકરાજ પદ્માવતીની સાથે ત્યાં સુખવિલાસ કરતો કેટલોક કાળ
રહ્યા જેમ કોઈ લવણાર્થીને વળી રુચિ ર થાય છે, તેમ આત્માના અર્થ
કામો પૂર્વ પુણ્યથીજ મળી થાય છે, માટે વિવેકી પુરુષે સાંસારિક કાર્યો
કરતા વચ્ચે યોગતા માફક ધર્મકાર્ય પણ અવશ્ય કરવા જોઈએ " એમ
વિચારી એક દિવસે શુકરાજે રાજાની આજ્ઞા લીધી પ્રિય પદ્માવતીને પણ
પૂછ્યુ, અને વિદ્યાધરને સાથે લઈ તે વૈતાઢ્ય પર્વત ઉપર ચૈત્યવંદન ક
રવા ગયો. ચિત્ર વિચિત્ર જિનમંદિરથી શોભતા વૈતાઢ્ય પર્વતની શોભા
જોતો તે શુકરાજ માર્ગે ચાલતા ગગનવલ્લભ નગરમાં આવ્યો ત્યાં સસુ
રાએ પોતાના માતા પિતાને શુકરાજનો કરેલો ઉપકાર કહ્યો, ત્યારે તેમણે
હરખી પોતાની વાયુવેગા નામે કન્યા શુકરાજને આપી વિવાહ ઉત્સવ
થઈ રહ્યા પછી તીર્થવંદના કરવા માટે શુકરાજ તૈયાર થયો, તો
પણ વાયુવેગના માતા પિતાએ અંતરંગની પ્રીતિથી ઘણો સત્કાર કરી
તેને રહેવા નિમંત્ર્યો ભાગ્યશાળી હોય કે અભાગી હોય, તો તીર્થ
યાત્રા જેવા ધર્મકૃત્યો કરતાં વિઘ્નો તો આવેજ, પણ તેમાં ફરક એટલો જ
કે ભાગ્યશાળીને ઠેર ઠેર વધતો સત્કાર મળે છે અને અભાગીને પગલે પ
ગલે થતો તિરસ્કાર પડે છે. એ વખત થઈ પર્વ આવ્યું તો હવે શ્રી વા
યુવેગ અને શુકરાજ બન્ને જણા દેવતાની પેઠે વિમાનમાં બેસી તીર્થને
વંદના કરવાને અર્થે ચાલ્યા 'શુકરાજ શુકરાજ' એમ પાછળથી ઉચ્ચ
સ્વરથી બોલાવતી કોઈ સ્ત્રીને સાંભળી બન્ને જણા આશ્ચર્ય પામી ઉભા
રહ્યા અને 'તું કોણ છે?' એમ પૂછ્યું, ત્યારે તે સ્ત્રીએ કહ્યું 'હું
ચક્રેશ્વરી નામની દેવી છું જેમ સદ્ગુરુની, તેમ ગોમુખ યક્ષની આજ્ઞાથી
હું કાશ્મીર દેશની અંદર આવેલા વિમળાચળ તીર્થ ઉપર રક્ષા કરવા માટે
જતી હતી એટલામાં હું ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિતપુર ઉપર આવી, ત્યારે એક ઉચ્ચ
સ્વરથી રોતી સ્ત્રી મ્હારા સાંભળવામાં આવી તેના દુઃખથી દુઃખી થયેલી
હું તેજ વખતે નીચે ઉતરી જે પારકા માણસને દુઃખી જોઈને પોતે
દુઃખી થતો નથી, તે શું જીવતો માણસ કહેવાય? તો થી આકુળ વ્યાકુળ

થએલી તે સ્ત્રીને ઘરના ઉદ્યાનમાં લક્ષ્મીની પેઠે જોઇને મેં તેને પૂછ્યું કે, "હે કમળાક્ષિ ! તને શું દુ:ખ છે ?" ત્યારે તેણે કહ્યું કે, "મ્હારા શુકરાજ નામના પુત્રને ગાગલિ ઋષિ પોતાના આશ્રમમાં લઇ ગયો. ઘણો કાળ થયો પણ તેનું કાંઇ કુશળ વૃત્તાંત જણાતું નથી, માટે હું રૂદન કરૂં છું." પછી મે કહ્યું "હે ભદ્રે ! રૂદન કરીશ નહી. હું ત્યાંજ જઉં છું. પાછી આવતા હું ત્હારા પુત્રનું કુશળ વૃત્તાંત લેતી આવીશ." એ રીતે તેનું સમાધાન કરીને હું વિમળાચળ તીર્થે ગઈ ત્યા તું દીક્ષામાં આવ્યો નહી, ત્યારે અવધિજ્ઞાનથી જાણીને હું અહિં આવી માટે હે જાણ પુરૂષ ! તું અમૃત મેઘની પેઠે શીઘ્ર આવી આતુર થએલી માતાને પોતાના દર્શન રૂપ અમૃતથી સિંચન કર જેમ સેવક સ્વામીના મન માફક વર્તે, તેમ વિશેષે કરી સુપુત્ર પોતાની માતાના, સુશિષ્ય પોતાના ગુરૂના અને સારી વહુઓ પોતાની સાસૂના મન માફક વર્ત્તે છે, માતા પિતા પોતાના સુખને અર્થે પુત્રોની ઇચ્છા કરે છે. તે પુત્રો જો દુ:ખના કારણ થાય, તો પછી જળમાંથી અગ્નિ ઉત્પન થયો એમ સમજવું. માતા પિતામા પણ માતા વિશેષ પૂજનીય છે. કારણ કે, પિતા કરતાં માતા હજારગણી અધિક છે, એમ કહેવાય છે. વળી કહ્યું છે કે—જેણે ગર્ભ ધારણ કર્યો, પ્રસૂતિને સમયે અતિ વિષમ વેદના સહન કરી અને બાળ્યાવસ્થામાં ન્હવરાવી, દૂધપાનની યતના રાખી, મળમૂત્ર કાઢી તથા સદતી વસ્તુ ખવરાવી ઘણા પ્રયાસથી રક્ષણ કર્યું, તે માતાજ પ્રશંસા કરવા યોગ્ય છે." એમ સાભળી શુકરાજ આખમાથી શોકના બિંદુ માફક આંસુ પાડતો કહેવા લાગ્યો કે, "હે દેવિ ! સમીપ આવેલા તીર્થને વંદના ન કરતા શી રીતે આવું ? ડાહ્યા પુરૂષે ગમે તેટલી ઉત્સુકતા હોય, તો પણ ઉચિત હોય તેજ અવશ્ય કરવું જોઇએ. જેમ અવસરે ભોજન કરીએ, તેમજ અવસર મળે ધર્મકૃત્ય પણ અવશ્ય કરવું જોઇએ માતા આ લોકનો સ્વાર્થ કરનારી છે, અને આ તિર્થ તો આલોકમાં તથા પરલોકમા હિતકારી છે, માટે હું ઉત્સુક છતા પણ આ તિર્થને વંદના કરીને ત્યા આવીશ. 'હું હમણાં આવ્યોજ ' એમ તું માતાને કહજે" શુકરાજે એમ કહ્યું, ત્યારે ચક્રેશ્વરી દેવીએ પણ શીઘ્ર તેમ કર્યું શુકરાજ પણ વૈતાઢ્ય પર્વતના તિર્થ ઉપર આવ્યો. ત્યાં આશ્ચર્યનું સ્થાનક એવા શાશ્વત

ચૈત્યમાં શાશ્વતી જિન પ્રતિમાનું પૂજન કરી તે શુકરાજે પોતાનો મનુષ્ય ભવ સફળ માન્યો. પાછા વળતા નવી પરણેલી બે સ્ત્રીઓને તેણે સાથે લીધી. પછી બે સસરાની તથા માતામહ ગાંગલિ ઋષિની આજ્ઞા લઇ ઋષભ દેવ ભગવાનના ચરણે લાગી તે સર્વોત્તમ વિમાનમાં બેઠો, અને ઘણા આડંબરથી ઘણા વિદ્યાધરોનો સમુદાય સાથે લઈ પોતાના નગરના આગના ભાગમાં આવ્યો. તે વખતે વાજીંત્ર વગાડતા તમામ નગરવાસી લોક તેને જોવા લાગ્યા. પછી જયંત જેમ ઇંદ્રની નગરીમાં પ્રવેશ કરે તેમ તે શુકરાજે પોતાના પિતાની નગરીમાં પ્રવેશ કર્યો ત્યારે મૃગધ્વજ રાજાએ 'પુત્ર કુશળ આવ્યો' તેથી નગરમાં ઉત્સવ કર્યો. જેમ વર્ષાકાળનો મેઘ સર્વ ઠેકાણે વરસે છે તેમ મ્હોટા પુરુષોનો હર્ષ પણ સર્વ ઠેકાણે પ્રસરે છે. પછી શુકરાજ યુવરાજની પેઠે રાજ્યસંપત્તિને તપાસવા લાગ્યો. ઠીક જ છે જે સમર્થ છતાં પિતાનો રાજ્યભાર ઉપાડી ન ધરે તે કોઇ સુપુત્ર કહેવાય? ક્રીડાના સાગર રૂપ વસંતઋતુ શરૂ થઇ, ત્યારે એક વખત મૃગધ્વજ રાજા પોતાના બે પુત્રોને સાથે લઈ પરિવાર સહિત ઉદ્યાનમાં ગયો. લાજ મૂકી સર્વ લોકો જુદી જુદી ક્રીડા કરવા લાગ્યા. એટલામાં સાંભળવામાં નહીં એવો કોઈ કોલાહલ એકદમ ઉત્પન્ન થયો. રાજાના પૂછવાથી કોઇ સુભટે તપાસ કરીને કહ્યું કે 'હે પ્રભો! સારંગપુર પત્તનમાં વીરાંગ નામે રાજા છે તેનો શૂરનામા એ શૂરવીર પુત્ર જેમ હાથી ઉપર હાથી ધસી આવે છે તેમ પૂર્વ વૈરથી લાગ પામી હંસ ઉપર ક્રોધથી ધસી આવ્યો છે' એમ સાંભળીને તર્ક કરવામાં કુશળ એવા મૃગધ્વજ રાજાએ મનમાં તર્ક કર્યો કે "હું રાજ કરું છું, શુકરાજ કારભાર તપાસે છે, વીરાંગ મારો સેવક છે, એમ છતાં શૂર આવી હંસ એ બેમાં ગમે તે વિરોધ કરનાર વૈર પક્ષાનું કારણ શું હશે?" એમ મનમાં વિચાર કરી મૃગધ્વજ રાજા ઉત્સુક થઇ શુકરાજ અને હંસરાજની સાથે શૂર તરફ દોડી જવા લાગ્યો. એટલામાં એક સેવકે આવીને રાજાને કહ્યું કે 'હે રાજન્! પૂર્વે ભવમાં હંસરાજે શૂરનો પરાભવ કર્યો હતો તે વૈરથી એ (શૂર) હંસરાજની સાથે યુદ્ધ લડવા લાગે છે." તે સાંભળી મૃગધ્વજ રાજા અને શુકરાજ યુદ્ધની તૈયારી કરવા લાગ્યા પણ શૂરવીર હંસરાજ, તેઓને વારીને પોતે સીધો તૈયાર થઇ યુદ્ધ કરવા

ગયો. શૂર પણ ઘણાં શસ્ત્રો સાથે લઈ રણના ભયંકર રથ ઉપર ચઢી મ્હોટા અહંકારથી રણાંગણમાં આવ્યો. અર્જુન અને કર્ણની પેઠે તે બન્ને જણાનો શસ્ત્રથી થનો મ્હોટો સંગ્રામ બીજા સર્વ લોકો જોતાં છતાં ઘણો આશ્ચર્યકારી થયો તે વખતે જેમને યુદ્ધ કરવાની ઘણી ઇચ્છા છે, એવા તે બન્ને જણા (સૂર અને હંસરાજ) જેમ શ્રાદ્ધભોજી બ્રાહ્મણ ભોજન કરતાં ધરાતા નથી, તેમ યુદ્ધ કરતાં કેટલાક કાળ સુધી ધરાયા નહીં. માહો માહે સરખા શૂરવીર, સરખા ઉત્સાહી અને સરખા બલિષ્ટ એવા તે બન્ને જણાને જોઇ જયશ્રીને પણ ક્ષણમાત્ર સંશય પડ્યો કે, હું હવે કોને વરૂં ? એટલામા જેમ ઇંદ્ર પર્વતની પાંખ તોડે, તેમ હંસરાજે શૂરના સર્વે શસ્ત્રો અનુક્રમે તોડી નાખ્યા. તેથી સૂર ઘણા ક્રોધમા આવી મદોન્મત્ત હાથી સરખો થયો, અને વજ્ર જેવી મૂઠી વાળી હંસરાજને હણવા દોડ્યો. તે જોઈ મૃગધ્વજ રાજાના મનમા શંકા આવી, તેથી તેણે શુકરાજાના મુખ તરફ જોયું. એટલે ચતુર શુકરાજે પિતાનો અભિપ્રાય જાણી તુરત હંસરાજના શરીરમા પોતાની વિદ્યાઓ ઉતારી. હંસરાજે વિદ્યાના બળથી ક્ષણમાત્રમા શુરને ઉપાડ્યો, અને ઘણા આક્ષેપ વચન કહી દડાની પેઠે ઘણોજ ઉંચો ફેકી દીધો, શુર પોતાનુ સૈન્ય ઉલંઘીને સૈન્યના લુંછણાની પેઠે ઘણો દૂર એક બાજુ જઇને પડ્યો અને જબરી મૂર્છા પામ્યો ત્યારે સેવકોએ તુરત તેની ઉપર પાણી છાંટ્યું, તેથી તે ઘણા પ્રયાસથી બાલચેતના પામ્યો, અને કોપનું પ્રકટ ફળ જોઇ અંદર પણ ચેતી ગયો પછી તે મનમા વિચારવા લાગ્યો કે, "મે ફોગટ ક્રોધથી પોતાનો પરાભવ કરાવ્યો અને અનંત દુ:ખ આપનારો સંસાર પણ રૌદ્રધ્યાનથી કર્મબંધન કરીને ઉપાર્જ્યો માટે મને ધિક્કાર થાઓ" એવા વિચારથી પોતાનો આત્મા શુદ્ધ કરી તથા વૈરબુદ્ધિનો ત્યાગ કરી શુરે મૃગધ્વજ રાજાને અને તેના બે પુત્રોને ખમાવ્યા પછી આશ્ચર્ય પામેલા મૃગધ્વજ રાજાએ શુરને પૂછ્યું કે, "તુ પૂર્વભવનુ વૈર શી રીતે જાણે છે ?" ત્યારે શુરે કહ્યું કે, "અમારા નગરમા શ્રીદત્ત કેવળી આવ્યા હતા મે તેમને મ્હારો પૂર્વભવ પૂછ્યો. તેથી તેમણે કહ્યું કે, "ભદ્દિલપુરમાં જિતારિ નામે રાજા હતો. હંસી અને સારસી નામે તેની બે સ્ત્રીઓ હતી, અને સિંહ નામે મંત્રી હતો. તે રાજા કઠણ અભિગ્રહ લઇ તીર્થયા-

નાગે નીકળ્યો. કશ્મીર દેશની અંદર પહોંચ્યો ત્યારે તેના શ્રીવિમલ તીર્થ ઉપર તેણે જિનભગવાનને વંદના કરી ત્યાં વિમલ[illegible] ની સ્થાપના કરી ઘણો કાળ રહ્યો. મગધ જતા [illegible] રાજા [illegible] માન્યો પછી [illegible] મંત્રી રાજાના [illegible] [illegible] અને [illegible] નગરનાગી [illegible] અને લઇ [illegible] ત [illegible] [illegible] ઉ [illegible] ([illegible]) [illegible], [illegible] નિદ્રા, [illegible] વસ્તુનો સંયોગ અને સારી ચાલતી વાત એ પાંચ [illegible] ત્યાં [illegible] [illegible] અવા [illegible] ગયા પછી [illegible] આ શું કે "આપણી એક ઉત્તમ વસ્તુ ભૂલથી [illegible] રહી ગઈ" ત્યારે મંત્રીએ એક [illegible] કે "અરે! તું [illegible] વિમલપુરે જા અને તે વસ્તુ [illegible] [illegible] " દૂતે કહ્યું "[illegible] વસ્તી [illegible] એકલા [illegible] રીતે જઉં?" ત્યારે [illegible] જો [illegible] તે [illegible] પણ વિમલપુર [illegible] પરંતુ એક [illegible] વસ્તુને ઉપાડી પોતાને ઘેર [illegible] વસ્તુ [illegible] [illegible] તે તે પ્રમાણે [illegible] ઘણા [illegible] "તે [illegible] લીધી" [illegible] તેને તે [illegible] માર્યો અને [illegible] ખાઈ [illegible] તો [illegible] [illegible] તે [illegible] [illegible] સાંભળી [illegible] તો [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તરફ તેના પણ [illegible] [illegible] એના [illegible] સાથ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નિદ્રા [illegible] [illegible] —[illegible] [illegible], પગ [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] દુખી થો [illegible] મનમાં [illegible] [illegible] તે [illegible] [illegible] [illegible] વખતે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

વિષે હંસનું બચ્ચું થયો. તેને વિમળાચળના દર્શનથી જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું " પૂર્વભવે મે સમ્યક્પ્રકારે જિનમહારાજની આરાધના કરી નહીં, તેથી મને તિર્યંચપણું પ્રાપ્ત થયું." એમ વિચારી તે હંસબાળક ચાચમા લાવેલા ફૂલથી જિનમહારાજની પૂજા કરવા લાગ્યો. ઉદકથી બે પાંખો ભરીને તે ભગવાનને ન્હવરાવે. એવી આરાધના કરી, મરણ પામી મંત્રીનો જીવ હંસ, સૌધર્મ દેવલોકમા દેવતા થયો. તે ત્યાંથી ચ્યવીને હાલમાં મૃગધ્વજ રાજાનો હંસરાજ નામે પુત્ર થયો છે " શ્રીદત્ત મુનિરાજનું એવું વચન સાભળવાથી મને જાતિસ્મરણની પેઠે પૂર્વભવના સર્વ વૈરનુ સ્મરણ થયુ. અને "હમને હમણા મારી નાખુ" એમ અહંકારથી જલ્પના કરતો હુ અહિ આવ્યો આવતા મ્હારા પિતાએ મને ઘણો વાર્યો, તો પણ મે તેનુ વચન માન્યુ નહી. અહિ આવ્યા પછી ત્હારા પુત્રે હમણા સગ્રામમા મને જીત્યો. ભાગ્યથી મળેલા એવા એજ વૈરાગ્યથી હુ શ્રીદત્ત મુનિરાજની પાસે દીક્ષા લઇશ" દુષ્કર્મ રૂપ અધકારનો નાશ કરવામા સૂર્ય સમાન શૂરે એમ કહી પોતાને સ્થાનકે આવી તુરતજ દીક્ષા લીધી. ઠીકજ છે, ધર્મના કાર્યમાં ઉતાવળ કરવી એજ બહુ વખાણવા લાયક છે. જે માણસનુ જે ચીજ ઉપર મન હોય, તે ચીજ ઉપર આસક્ત થએલા બીજા માણસને જોઇને તે ઘણોજ ઉત્સુક થાય છે એવી રીતે છે, તેથી મૃગધ્વજ રાજા પણ દીક્ષા લેવાને ઘણો આતુર થઇ મનમા વિચારવા લાગ્યો કે, "શાશ્વત આનદનો મેલાપ કરનારો વૈરાગ્યરગ હજુ કેમ મ્હારા ચિત્તમાં ઉત્પન્ન થતો નથી? અથવા કેવળી ભગવાને તે વખતે કહ્યુ છે કે, "જ્યારે તુ ચદ્રવતીના પુત્રને જોઈશ, ત્યારે તને યોગ્યતાની પ્રાપ્તિ થવાથી સારો વૈરાગ્ય થશે." "ચદ્રવતીને તો હજુ પણ વધ્યાની પેઠે પુત્ર થનો નથી, માટે શુ કરૂ?" એમ વિચાર કરતો મૃગધ્વજ રાજા એકાતમા બેઠો હતો, એટલામા તરૂણ અવસ્થાથી ઘણા શોભતા એવા એક પુરૂષે ત્યા આવી મૃગધ્વજ રાજાને નમસ્કાર કર્યો. રાજાએ "તું કોણ છે?" એમ તેને પૂછ્યુ. તે પુરૂષ રાજાને ઉત્તર આપે છે, એટલામા દિવ્ય આકાશવાણી ઉત્પન્ન થઇ, કે "હે રાજન્! એ (આવેલો પુરૂષ) ચદ્રાવતીનો પુત્ર છે, એમ તુ જાણ્. આ વાતમા તને જો કાઇ સંશય

સામતો ફેરતો અહિંથી ઇશાન ખૂણામાં પાંચ યોજન ઉપર બે પર્વતો
ની વચ્ચે એક કુટીર છે, ત્યાં યશોમતી નામે જાણ યોગિની રહે છે
તેની પાસે જઈને તું તપાસ કર તે તને સર્વ હકીકત કહેશે ' એવી દિ
વ્ય આકાશવાણી સાંભળીને મૃગધ્વજ રાજા મનમાં ઘણું આશ્ચર્ય પામતો
થકો અને તે પુરૂષને સાથે લઈ ઇશાન કોણમાં કહેલા સ્થાનકે ગયો
ત્યાં યોગિની પણ જોવામાં આવી યોગિનીએ રાજાને પ્રીતિથી કહ્યું કે,
' હે રાજન્! તેં જે દિવ્ય વચન સાંભળ્યું તે સત્ય છે સંસાર રૂપી
વિકટ જંગલની અંદર આવેલો મોહ ધતુરાજ વિષમ છે જેથી તારા જેવા
તત્ત્વજ્ઞાની પુરૂષો પણ મુંઝાઇ જાય છે એ ઘણી આશ્ચર્યની વાત છે હે
રાજન્! આ પુરૂષનું મૂળથી માંડીને વૃત્તાન્ત કહું છું તે તું સાંભળ

ચંદ્રપુર નગરમાં ચંદ્રમા જેવા આહ્લાદકારી જશવાળો સોમચંદ્ર નામે
રાજા અને ભાનુમતી નામે તેની રાણી હતી એક યુગલ (જોડલું) હેમવંત
ક્ષેત્રથી સૌધર્મ દેવલોકના સુખ ભોગવીને ભાનુમતીના ગર્ભમાં અવતર્યું
ભાનુમતીને વખત જતાં જીવિતવ્યને આનંદ પમાડનારા પુત્ર અને પુત્રી થયા
તેમાં પુત્રનું નામ ચંદ્રશેખર અને પુત્રીનું નામ ચંદ્રવતી પાડ્યું સાથે વૃદ્ધિ
પામતા અને સાથે સ્વધાર્થીજ રહેવાની! તેમ એક રમતા એક વારે
શોભતા એવા તે બન્ને બચ્ચાંને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું એટલામાં સોમ
ચંદ્ર રાજાએ ચંદ્રવતીને લાગી આવે પરણાવી અને ચંદ્રશેખરનું યશો
મતી નામે રાજકન્યાની સાથે પાણિગ્રહણ કરાવ્યું પૂર્વભવના અભ્યા
સથી ચંદ્રશેખર અને ચંદ્રવતી એ બન્ને જણા મોટા થતાં ઘણા અનુરાગી
થયા અને કામવાસનાથી પરસ્પર ગાઢ સબંધ કરવાની ઇચ્છા કરવા
લાગ્યા એવા ગાઢ ધનને ધિક્કાર થાઓ! આ સંસારમાં જીવોને મુખથી
ઉચ્ચારણ કરાય નહીં એવી ખોટી વાસના ઉત્પન્ન થાય છે જેથી ચંદ્રશે
ખર અને ચંદ્રવતી જેવાં ઉત્તમ આ પુરૂષને પણ આવો કુમાર્ગ સુઝે છે!
હે રાજન્! જ્યારે તું ગાગલિ ઋષિના આશ્રમે ઘણી જ ઉતાવળથી એક
દમ ગયો ત્યારે પોતાના મનોરથ પૂર્ણ કરવાને અર્થે ચંદ્રવતીએ ચં
દ્રશેખરને રૂપથી તે રાણીનો ત (ચંદ્રશેખર) તહાઈ રાજ લેવા માટે
આ [illegible] દીધો, પણ ઉતાવળથી જેમ અગ્નિ દાહ ઠરી ગયો નથી તેમ તે

ત્હારા પુણ્યથી પોતાની મતલબ પાર પાડી શક્યો નહીં. પછી ચંદ્રવતી અને ચંદ્રશેખર એ બન્ને જણા ચતુર એવા તને બાળકની પેઠે ઠગવાની બુદ્ધિથી શીઘ્ર નાના પ્રકારના વચનની યુક્તિ કરીને વારે વારે સમજાવતા હતા. એક વખતે ચંદ્રશેખરે કામદેવ નામા યક્ષની આરાધના કરી. તેણે પ્રકટ થઇને કહ્યું કે, "અરે ચંદ્રશેખર! હું ત્હારૂં શું પ્રિય કરૂં" ચંદ્રશેખરે કહ્યું. "તું મને શીઘ્ર ચંદ્રવતી આપ" તે સાંભળી યક્ષે તેને અંજન આપીને કહ્યું કે, "મૃગધ્વજ રાજા ચંદ્રવતીના પુત્રને પ્રત્યક્ષ જોશે નહીં. ત્યાં સુધી ચંદ્રવતીની સાથે કામવિલાસ કરતા તને કોઇ પણ આ અદૃશ્યકરણ અંજનથી જાણશે નહીં. જ્યારે મૃગધ્વજ રાજા ચંદ્રવતીના પુત્રને જોશે, ત્યારે આ સર્વે વાત્ત પ્રકટ થશે" યક્ષની એવી ઉક્તિ સાંભળીને આનંદ પામેલો ચંદ્રશેખર ચંદ્રવતીને મંદિરે ગયો ત્યાં અંજનયોગથી અદૃશ્ય રહી ઘણા કાળ સુધી ઇચ્છા પ્રમાણે ક્રીડા કરનાર ચંદ્રશેખરથી ચંદ્રવતીને ચંદ્રાંક નામે પુત્ર થયો. યક્ષના પ્રભાવથી પુત્રજન્મ કોઇના પણ જાણવામાં આવ્યો નહીં. પુત્ર ઉત્પન્ન થતાજ ચંદ્રશેખરે તેને પોતાની સ્ત્રી યશોમતીને સોંપ્યો પતિનું મુખ પણ નહીં જોનારી એવી તે યશોમતીએ પણ પોતે પ્રસવેલા પુત્રની પેઠે તેનું લાલન પાલન કર્યું સ્ત્રીઓનો સ્નેહ અદ્‌ભુત છે. પતિના ઘણા વિયોગથી પીડાયલી તે યશોમતી પોતાની તરૂણ અવસ્થાની પ્રાપ્તિથી અને સૌંદર્યથી શોભતા તે પુત્રને જોઇને મનમાં ચિંતવવા લાગી કે, "જેનો પતિ હમેશ પરદેશ જાય છે, તે સ્ત્રી જેમ પતિને જોઇ પણ શકતી નથી, તેમ ચંદ્રવતી ઉપર જેનું ચિત્ત ઘણું આસક્ત છે એવા ચંદ્રશેખર પતિને હું જોઈ પણ શકતી નથી. માટે પોતે ઉછેરેલા ઝાડનું ફળ જેમ પોતે ભોગવવું, તેમ પોતે પાલન કરેલા આ રમણીય પુત્રનેજ હું રમણ (પતિ) કરીને પાલન કર્યાનું ફળ લેઉં." એમ વિચારી વિવેક અને ડાહાપણ કોરે મૂકી તેણે પુત્રને કહ્યું કે, "હે ભદ્ર! જો તું મ્હારો અંગીકાર કરીશ, તો તને સંપૂર્ણ રાજ્ય મળશે, અને હું પણ ત્હારા વશ્યમાં રહીશ." એવું વચન સાંભળી અકસ્માત્ થએલા ભયંકર પ્રહારથી જેમ માણસને વેદના થાય છે, તેવી વેદના પામેલો ચંદ્રાંક પુત્ર કહેવા લાગ્યો. "હે માત! તું આ મુખથી બોલાય નહીં અને કાનથી પણ

સમજાય નહીં એવું અયુક્ત વચન કેમ બોલે છે?" યશોમતીએ કહ્યું 'હે પુત્ર! હું ત્હારી માતા નથી, પણ મૃગધ્વજ રાજાની રાણી ચંદ્રવતી તે ત્હારી માતા છે" એવું વચન સાંભળીને સત્યપ્રિય ચંદ્રાંકુ મન ખરી વાત જાણવાને અથ ઘણુ આતુર થયું તેણે સમજાય નહીં એવા યશોમતીના વચનનો તિરસ્કાર કર્યો અને ખરા માતા પિતાની પરીક્ષા કરવાને તથા તેમને જોવાને ત્યાંથી નીકળ્યો, તે આજ તને આવીને મળ્યો તે યશોમતી બ્રગાલીની પેઠે પતિથી અને પુત્રથી ભ્રષ્ટ થઈ બન્નેના વિયોગથી તેને વૈરાગ્ય થયો દીક્ષા લેવાનો વિચાર હતો, પણ જૈન સાધ્વીનો યોગ નહિ મળવાથી તે યોગિની થઇ તેજ યશોમતી હું છું સારા ભાગ્યના બળવાથી મને ત્યાં અમુક જ્ઞાન થયું તેથી હું આ સર્વ વાત જાણું છું તેજ દક્ષ પક્ષે આકાશવાણીના રૂપે મ્હારી આગળ આ સર્વ વાત કહી તે મે તને જેવી હતી તેવી કહી સંભળાવી ' નહિ સાંભળવા લાયક એવી તે વાત સાંભળીને મૃગધ્વજ રાજાને ઘણો ક્રોધ ચઢ્યો, અને તેના મનમાં ઘણો ખેદ ઉત્પન્ન થયો ઘણુ ભયંકર વૃત્તાંત સાંભળવાથી કોના ચિત્તને ખળભળાટ ન થાય? પછી સત્ય જાણનારી યોગિનીએ મૃગધ્વજ રાજાને પ્રતિબોધ કરવાને અર્થે યોગિનીની ભાષાની રીત પ્રમાણે મધુર વચનથી કહ્યું તે આ રીતે —

કવણકેરા પુત્તા મિત્તા રે કવણ કેરી નારી ॥
મોહે મોહ્યો મેરી મેરી, મૂઢ ગણે અવિચારી ॥ ૧ ॥
જાગ જાગ રે જોગી હો, જોઇને જોગવિચારા ॥
મેલિ અભાગ આદરિ ભાગ જિમ પામે ભવપાર ॥૨॥ આંકણી ॥
અતિહિ લના અતિહિ રૂપા, અતિહિ અતિ ગમારા ॥
બાંધુ ઘડી યેગ જુ માડી કીજે નિજ ધર્મ સારા ॥ ૩ ॥ જાગ ॥
ગોરે ગોરિયો મ્હેં ખેલિયો રે વાહિયો મહ ॥
સુખિયા તિહું જગ વિચાર મ ... ॥ ૪ ॥ જાગ ॥
એકો મને નિંદ કરે, ... ॥
... પાણી ... આપે ... ॥ ૫ ॥ જાગ ॥

(ઇતિ યોગિની વાણી)

એ યોગિનીની વાણી સાંભળી મૃગધ્વજ રાજાનું ચિત્ત શાંત અને વિરાગી થયું. પછી મૃગધ્વજ રાજા તે યોગિનીની આજ્ઞા લઇ ચંદ્રાંક પુત્ર સહિત પોતાના પુરના ઉદ્યાને ગયો ચંદ્રાંકને મોકલી પોતાના પુત્રોને તથા મંત્રી આદિકને તેડાવ્યા, અને સંસારથી ઉદ્વિગ્ન અને તત્ત્વમાં નિમગ્ન થઇ તેણે સર્વ પરિવારને કહ્યું કે, "હું હવે તપસ્યાનો અંગીકાર કરીશ, કારણ કે, દાસ સરખા આ સંસારથી મ્હારો ઘણો પરાભવ થયો. હવે પછી શુકરાજને રાજ્ય આપવું. હું હવે ઘેર આવીશ નહીં" મંત્રીઆદિ લોકોએ કહ્યું. "હે મહારાજ! ઘેર પધારો. ઘેર પધારવામા શું દોષ છે? મનમાં મોહ ન હોય તો ઘર પણ જંગલ સમાન છે, અને જો મોહ હોય તો જંગલ પણ ઘર માફક કર્મબંધ કરનારૂં છે. સાર એ છે કે, જીવને બંધનમા નાંખનાર માત્ર એક મોહજ છે" મંત્રી આદિકના આગ્રહથી રાજા પરિવાર સહિત ઘેર આવ્યો ત્યારે ચંદ્રશેખરે રાજાના પડખામાં ચંદ્રાંકને દીઠો. તેને દેખતાજ ચંદ્રશેખરને યક્ષનું વચન યાદ આવ્યું કે, તુરતજ તે કોઇ પણ જાણે નહીં એવી રીતે, જેમ જીવ એક સમયમા અલોક સુધી પહોચે છે, તેમ વેગથી પોતાને નગરે ગયો. મૃગધ્વજ રાજાએ ઘણા ઉત્સવથી શુકરાજને રાજ્ય આપ્યુ, અને દીક્ષા લેવા માટે સમ્મતિ એજ પુત્ર પાસેથી લીધી. રાજ્યાભિષેકનો ઉત્સવ થઇ રહ્યા પછી રાત્રિ થઇ યુક્તજ છે, રાજા (ચંદ્ર તથા પૃથ્વીનો પાળક) જ્યારે નવા ઉદયથી શોભે, ત્યારે રાત્રી ઉલ્લાસ પામે એમા શુ આશ્ચર્ય! ચોતરફથી અંધકારનો સમુદાય ફેલાઇ રહ્યો. તો પણ જ્ઞાનરૂપ ઉદ્યોત ઉજ્વલ હોવાથી જેના ચિત્તમાં લેશમાત્ર, અંધકાર (અજ્ઞાન) નથી, એવો મૃગધ્વજ રાજા મનમા વિચારવા લાગ્યો કે, "પ્રાતઃકાળ ક્યારે થસે? અને હુ દીક્ષા લઇને હર્ષ ક્યારે પામીશ? અતિચાર રહિત સુન્દર ચારિત્રની ચર્યાએ હું ક્યારે ચાલીશ? અને સકળ કર્મનો ક્ષય ક્યારે કરીશ?" એવી રીતે ઉત્કર્ષની છેલી મર્યાદાએ પહોચેલા અને શુભ ધ્યાનમા તલ્લીન થએલા મૃગધ્વજ રાજાએ રાત્રિએ એવી શુભ ભાવના ભાવી કે, જેથી પ્રાતઃકાળ થતાંજ રાત્રિની સાથે ઘનઘાતી કર્મ પણ અત્યંત ક્ષય પામ્યા! અને તેની (કર્મની) સાથે સ્પર્ધા હોવાથીજ કે શુ? અનાયાસે તેને કેવળજ્ઞાન પણ

પ્રાપ્ત થયું સામાયિક કૃત્યો કરવાનો અર્થ જેમ એટલો પ્રયત્ન કરે તે સઘ
નિષ્ફળ છે પરંતુ આશ્ચર્યની વાત છે કે દીવા જેવું ધર્મકૃત્ય કરવાથી
માત્ર શુભ ભાવનાથીજ મૃગાંકરાજ રાજાની પેઠે કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે
મહારાજ મૃગેન્દ્ર નિર્ગ્રંથ મુનિરાજના ચિરોગણિ ભૂમિના તે મૃગાંકરાજને
તુરત સાધુનો વેષ આપનાર દેવતાઓએ કરેલો ઉત્સવ કરી તે સમયે
આનંદ અને આશ્ચર્ય પામેલા શુભાંગજ ઈત્યાદિ લોકોના આગ્રહથી મૃગાંકરાજ
રાજર્ષિએ પણ અમૃત સરખી દેશના દીધી કે—'હે ભવ્ય જીવો! સાધુ
ધર્મ અને શ્રાવકધર્મ એ બે સંસારરૂપ સમુદ્રને તરવાને સેતુબંધ છે તેમાં પહેલો
સીધો પણ કઠણ માર્ગ છે, અને બીજો વાંકો પણ સુખે જવાય એવો માર્ગ
છે એમાં જે માર્ગ જવાની ઇચ્છા હોય તે માર્ગ જાઓ' એવી દેશના સાં
ભળી કમળમાળા, મદર્મ ર ર ગરોત્ર ને વિષે ઉત્તમ સમાધિવાળા એવા
ચ ૧૮ એ રીતે જણા પ્રતિબોધ પામ્યા, અને દીક્ષા લઈ અનુક્રમે જતા
સિદ્ધ થયા શુભાંગજ વગેરે લોકોએ સાધુવચન ઉપર શ્રદ્ધા રાખી શક્તિ મા
ફક દૃઢ સમકિત પૂર્વક બાર વ્રત લીધા મૃગાંકરાજર્ષિએ તથા ચં-
દ્રલેખાઓ વિરાગી થવાથી અસતી ચંદ્રલેખાનું કુકર્મ જો કે જાણ્યું પણ સુસમ ધી
બહાર માંડ્યું નહી દૃઢ વૈરાગ્ય હોય તો પાપકર્મ પ્રગટ કરવાનું પ્રયો
જન શું? બત્રીસમાં છત્રીસ પારકી નિંદા કરવામાં નિપુણ હોય છે પો
તાની સ્તુતિ કરવી અને પારકી નિંદા કરવી એ નિર્ગુણીમાણસનું લક્ષણ
છે, તથા પોતાની નિંદા કરવી અને પારકી સ્તુતિ કરવી એ ગુણી માણ
સનું લક્ષણ છે, કેવળજ્ઞાનથી સૂર્ય સમાન મૃગાંકરાજર્ષિ પોતાના ચ
રણથી પૃથ્વીને પવિત્ર કરતા હતા અને છદ્મ સરખો પાપકર્મી ચંદ્રશેખર
રાજા રાજ્ય ચલાવવા લાગ્યો

આ પાપી લોકમાં અધમ એવો ચંદ્રશેખર કુયોગથી નગરની ઉપર
ઘોર રોદ અને દુરાચાર ઉપર ધર્યો દેવી કરવા લાગ્યો તેથી એક દિવસ
અતિશય ક્રોધ થવાથી રાજ્યની અધિષ્ઠાયક ગોત્રદેવીની ધાક લાગી શું ધી
આ ખેદકારી વિશ્વાસ પુરુષના કર્મ ને ધિક્કાર થાઓ! અધિષ્ઠાયક
દેવીએ પ્રગટ થઈ ચંદ્રશેખરને કહ્યું કે, 'હે નરાધમ! રાજ્ય મારું' ચંદ્રશે
ખર કહ્યું 'હે દેવિ! તુમારું રાજ્ય મને આપ' દેવીએ કહ્યું જેમ

સિંહ આગળ હરિણીનું કાંઇ પણ પરાક્રમ ચાલે નહી” તેમ દૃઢ સમ્યક્ત્વ ધારી શુકરાજ આગળ મારૂં પરાક્રમ ચાલે નહિ, એમ ચંદ્રશેખરે કહ્યું. “હે દેવિ ! જો તું પ્રસન્ન થઇ હોય, અને મને વર આપતી હોય, તો બળથી અથવા છળથી મ્હારૂં ઉપર કહેલું કાર્ય કર” ચંદ્રશેખરની આ વગેરે ઉક્તિથી તથા ભક્તિથી સંતુષ્ટ થએલી દેવીએ કહ્યું. “અહિં છળનુંજ કામ છે, બળનું નથી. કોઇ વખતે શુકરાજ બહાર ગામ જાય, ત્યારે તું શીઘ્ર રાજમહેલમાં જા મ્હારા પ્રભાવથી તહારૂં રૂપ તદ્દન શુકરાજ જેવુંજ થશે તેથી તું શુકરાજનું રાજ્ય યથેચ્છ ભોગવ.” એમ કહીને દેવી અદૃશ્ય થઈ ચંદ્રશેખરે ઘણા સંતોષથી એ વાત ચંદ્રવતીને કહી એક વખતે તીર્થ યાત્રા કરવાને મન ઉત્સુક થવાથી શુકરાજે પોતાની બે સ્ત્રીઓને કહ્યું કે, “હે પ્રિયાઓ ! હું વિમળાચળ તીર્થને વંદન કરવા માટે તે આશ્રમે જવાનો વિચાર કરૂં છું” સ્ત્રીઓએ કહ્યું “ત્યારે અમે પણ સાથે આવીએ. કેમકે, અમને પણ અમારા પુજ્ય માત પિતાનો મેલાપ થશે.” પછી શુકરાજ પોતાની બે સ્ત્રીઓને સાથે લઇ કોઇને પણ ન કહેતા દેવતાની પેઠે વિમાનમાં બેસી વિદાય થયો એ વાતની કોઇને પણ ખબર પડી નહી ચંદ્રવતીનું ચિત્ત એ વાત તરફજ હોવાથી તેણે આ વાત જાણી તુરત ચંદ્રશેખરને જણાવી. તે પણ જેમ પરકાયામાં પ્રવેશ કરવો, તેમ છળથી શીઘ્ર તે નગરમાં આવ્યો, કે તુરતજ તે રૂપથી શુકરાજ સરખો થયો રૂપધારી સુગ્રીવ જેવા તે માયિકને સર્વે જનો શુકરાજ સમજવા લાગ્યા. રાત્રે મ્હોટો પોકાર કરીને ચંદ્રશેખર ઉઠ્યો અને કહેવા લાગ્યો કે, “અરે દોડો દોડો ! એ વિદ્યાધર મ્હારી બે સ્ત્રીઓને હરણ કરી જાય છે ?” તે સાંભળી મંત્રી વગેરે સર્વે લોકો હાહાકાર કરતા ત્યાં આવ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે, “હે પ્રભો ! તમારી તે સર્વે વિદ્યાઓ ક્યાં ગઇ ?” ચંદ્રશેખરે દુઃખી માણસ જેવી મુદ્રા દેખાડીને કહ્યું કે, “હું શું કરૂં ? તે દુષ્ટ વિદ્યાધરે યમ જેમ પ્રાણ ખેંચી લે છે, તેમ મ્હારી વિદ્યાઓ પણ હરણ કરી.” ત્યારે લોકોએ કહ્યું “હે મહારાજ ! તે વિદ્યાઓ અને સ્ત્રીઓ ભલે જાઓ. આપ મહારાજનું શરીર કુશળ છે તેથી અમે સંતુષ્ટ છીએ” એવી રીતે પૂરેપૂરા કપટથી સર્વ રાજકુળને ઠગીને ચંદ્ર-

પછી પ્રીતિ પૂર્વક તે ચંદ્રશેખર રાજ કરવા લાગ્યો.

શુકરાજ વિમળાચળ તીર્થને વંદના કરી નમરીને નગરે ગયો. ત્યાં જેના [illegible] પોતાના નગરના ઉદ્યાનમાં આવ્યો. પોતાના કુળથી નામ પામેલો [illegible] ગભાર [illegible] હતો [illegible] સામા આવતા નગરજનને જોઈને આકુળ વ્યાકુળ થયો, અને સાદાર મળીને કહેવા લાગ્યો કે, "જેણે મારી બે સ્ત્રીઓ અને વિમાનો હરણ કરી, તે જ આ દુષ્ટ વિદ્યાધર મારૂં રૂપ કરીને અહીં ઉપદ્રવ કરતો [illegible] છે માટે મધુર વચનથી કોઈ પણ રીતે તેને સાચો શીઘ્ર પાછો વિદાય કર. બળવાન પુરૂષ આગળ સમતાથી વર્તવું એજ પોતાનું મોટું બળ મનાવું" '[illegible] પુરુષની [illegible] [illegible] પણ [illegible] છે' એમ વિચારી મંત્રી કેટલાક પુરૂષોની સાથે લઈ ગયો. "આ [illegible] સામા આવે છે" એમ [illegible] પામેલો શુકરાજ પોતાના વિમાનમાંથી ઉતરીને આદરથી તે મંત્રીને [illegible] ના પણ [illegible] ગયો અને [illegible] કરી કહેવા લાગ્યો કે, "હે [illegible]! તમારી [illegible] સંબંધિત છે કારણ કે, તમે, અમારા સ્વામિની બે સ્ત્રીઓ અને [illegible] હરણ કરી, હવે [illegible] પ્રસન્ન થઈ આપ [illegible] પોતાના [illegible] પધારો.'

મંત્રીનું આવું વચન સાંભળી 'એનું ચિત્ત [illegible] ગયું [illegible] ગયું, [illegible] કે [illegible]?' ઇત્યાદિ મનમાં તર્ક કરી આગળ [illegible] કહ્યું કે, 'હે [illegible]! તે આ શું કહ્યું? [illegible] [illegible] કહ્યું 'હે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]) [illegible] છે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

વસ્તુ, ૩ શય્યા, ૪ રમણીય ઘર, ૫ રૂપવતી સ્ત્રી, અને ૬ ધન એ ૭ વસ્તુઓને ધણીની ગેરહાજરીમા પારકા લોકો હરણ કરે છે હવે શું કરવુ ? જો હુ એને મારીને પોતાનુ રાજ્ય લેઉ, તો જગત્મા મ્હારો મોટો અપરાધ કહેવાશે. તે એવી રીતે કે, "કોઈ મહાપાપી ઠગે મગરમછની પેઠે જોરાવર થઇ મૃગધ્વજ રાજાના પુત્ર શુકરાજને હણી તેનું રાજ્ય પોતે લઇ લીધુ. પછી ખરા શુકરાજે તથા તેની બે સ્ત્રીઓએ પોતાને ઓળખાવવા માટે ઘણી નિશાનીઓ કહી, પણ તે કોઇએ સાચી માની નહી. દંભના કૃત્યને ધિક્કાર થાઓ ! પછી પોતાનું અપમાન થયું એમ માની ચિતાથી પીડાયલો ખરો શુકરાજ, વિમાનમા બેસી આકાશ માર્ગે ગયો. મંત્રીએ હર્ષ પામીને વેષધારી શુકરાજ પાસે આવી ખરો શુકરાજ પાછો ગયાનો વૃત્તાત કહ્યો. ત્યારે તે સ્ત્રીલપટ વેષધારી હર્ષ પામ્યો. શુકરાજ પોપટની પેઠે આકાશમા ઉતાવળથી જવા લાગ્યો ત્યારે તેની બન્ને સ્ત્રીઓએ પોતાને પિયર જવા માટે કહ્યુ, પણ તે શરમથી ત્યા ગયો નહી. પોતાના પદથી ભ્રષ્ટ થએલા પુરૂષે ઓળખીતા, તથા સગા વહાલાને ત્યાં જવુ નહી અને સસરાને ઘેર તો જવુજ નહીં. કારણ કે, ત્યા આડબરથી જવુ એજ યોગ્ય છે કહ્યુ છે કે—સભામા, વ્યાપારમા શત્રુ આગળ, સાસરાને ઘેર, સ્ત્રીને વિષે અને રાજ્યદરબારમા આડબરજ પૂજાય છે વિદ્યાબળથી કામભોગની સામગ્રી પરિપૂર્ણ છતા પણ રાજ્ય ગયાની ચિતાથી દુ:ખી થયેલા ખરા શુકરાજે શૂન્ય સ્થળમા નિવાસ કરીને ૭ માસ કાઢ્યા. ઘણી ખેદની વાત છે કે, મ્હોટા પુરૂષોને પણ એવો દુ:સહ ઉપદ્રવ ભોગવવો પડે છે! અથવા કોને સર્વે દિવસ સર્વ પ્રકારે સરખા સુખના આપનારા થાય છે? વળી દોષને પાત્ર કોણ નથી ? ઉત્પન્ન થએલો કોણ મરણ નહી પામશે ? સકટ કોની ઉપર નથી આવ્યુ ? અને કોને નિરતર સુખજ મળે છે ? એક વખત સૌરાષ્ટ્ર દેશમા ફરતા શુકરાજનું વિમાન નદીનુ પૂર જેમ પર્વતે અટકે છે, તેમ આકાશમાજ અટકી ગયું. તેથી ચિત્તમા આકુળ વ્યાકુળ થએલા શુકરાજે આ વાત દાઝી ગએલા અવયવ ઉપર વિસ્ફોટક (ચાઠા) થાય તેમ પડી ગએલા પુરૂષ પ્રહાર ઉપર પડે તેમ અથવા ક્ષતચાઠા ઉપર ખાર પડે તેમ માની. પછી પ-

રાકમી શુક્રરાજ પોતે ક્ષણમાત્રમાં વિમાનમાંથી નીચે ઉતરીને વિમાન અટકી પડવાનું કારણ જોવા લાગ્યો એટલામાં તેણે કેવળજ્ઞાન પામેલા પોતાના પિતા મૃગધ્વજ રાજર્ષિને જોયા મેરૂપર્વત ઉપર જેમ મંદાર કલ્પવૃક્ષ શોભે છે, તેમ તે સુવર્ણકમળ ઉપર શોભતા હતા અને દેવતાઓ તેમની સેવામાં હતા પછી શુકરાજ પોતાના પિતા મૃગધ્વજ રાજર્ષિને મહા ભક્તિથી વંદના કરીને ઘણો સંતોષ પામ્યો અને આંખમાંથી આંસુ લાવીને તેણે રાજ પોતાના રાજ્યનો અપહાર થવાની વાત કહી લોક, પોતાના પિતાદિક, મિત્ર, આપણો સ્વામી અથવા આશ્રિત એમાં ગમે તેની આગળ પોતાનું દુઃખ કહીને એક વાર પોતાના જીવને સુખી જોવો માને છે મૃગધ્વજ રાજર્ષિએ કહ્યું "આ તો પૂર્વકર્મનો વિપાક છે" એમ કહ્યું ત્યારે પાછું શુકરાજે પૂછ્યું "મેં પૂર્વભવે એવું શું કર્મ ઉપાર્જ્યું હતું?" કેવળી રાજર્ષિએ કહ્યું

"જિતારિ રાજાના ભવથી પૂર્વભવમાં શ્રીગ્રામ નામના ગામમાં તું સ્વભાવથી ભદ્રક અને ન્યાયનિષ્ઠ ઠાકુર હતો પિતાએ જુદા પાડી આપેલા ગામને ભોગવનારો એક ત્હારો ઓરમાઈ ભાઈ સ્વભાવથી ઘણોજ કાયર હતો એક વખત તે શ્રીગ્રામે આવીને પોતાને સ્થાનકે પાછો જતો હતો એટલામાં તે મશ્કરીમાં ગદીવાનની માફક કરીને તેને રાખ્યો અને કહ્યું કે, તું અહિંજ સુખે રહે ત્હારે ગામની ચિંતા કરીને શું કરવું છે? મ્હોટો ભાઈ છતાં ન્હાનો ભાઈ ફોગટ કલેશ ઉપજાવનારી ચિંતા શું કરવા કરે? એક તો મો માઇ બાપ ગએરો અને તેમાં સ્વભાવનો કાયર એવો સંયોગ મળ્યો આ વાથી તેણે મનમાં એવો તર્ક બાંધ્યો કે "હા હા! નિશ્ચે મ્હારૂં રાજ્ય ગયું! હું શું કરવા અહિં આવ્યો? હવે હું શું કરૂં?" એમ વિચારી તે ઘણો આકુળ વ્યાકુળ થયો કેટલાક મુહૂર્ત (બે ઘડી કાળ) ગયા પછી તે છોડ્યો ત્યારે તેણે પોતાનો છુટકો માન્યો તે ભવે મશ્કરીમાં પણ તે ઘણું ઉગ્ર કર્મ બાંધ્યું તેના ઉદયથી હમણાં તને પણ અતિ દુસ્સહ રાજ્ય વિયોગ થયો જીવો અજ્ઞાનમાં મશ્કરી સંબંધી ક્રિયાઓ કરે છે, પણ તેથી બંધાયેલા કર્મનો ઉદય થાય ત્યારે કત્તા અને દાવાગ્નિથી દાઝેલા વાનરની પેઠે વિલખા થાય છે.'

મૃગધ્વજ રાજા એ ગોત્રનું સર્વ કૃત્ય જાણતા હતા, તથાપિ તે સભામાં એક શબ્દ પણ બોલ્યા નહીં કારણ કે, શુકરાજે મંડપમાં તે વાત પૂછી હતી નહી એવી વાત પૂછયા વિના કેવળી મહારાજ કહેતા નથી જગતમાં સર્વ કેવળી કેવળ ઉદાસીનપણું રાખવું એજ કેવળ જ્ઞાનનું ફળ છે. પછી શુકરાજે બાળકની પેઠે પિતાને પગે લાગીને પૂછયું કે, "હે તાત ! તમારૂં દર્શન થયા છતા પણ સ્વકીય રાજ્ય જાય, આ કેવી વાત ? સાક્ષાત્ ધન્વંતરી વૈદ્ય પ્રાપ્ત થયાં છતા આ તે કયા રોગનો ઉપદ્રવ ? પ્રત્યક્ષ કલ્પવૃક્ષ હોવા છતા આ દરિદ્રની શી વાત ? સૂર્ય ઉદય પામ્યા છતાં અંધકારનો આ તે શું ઉપદ્રવ ? માટે હે પ્રભો ! કોઈ પણ અંતરાય વિના શીઘ્ર તે રાજ્યની પાછી પ્રાપ્તિ થાય એવો કાંઈ પણ ઉપાય આપ મને કહો." ઇત્યાદિ વચન કહીને શુકરાજે ઘણોજ આગ્રહ કર્યો, ત્યારે મૃગધ્વજ મહર્ષિએ કહ્યું "ઉગ્રસાધ્ય કાર્ય પણ ધર્મ કૃત્યથી સુસાધ્ય થાય છે. તીર્થમાં મુખ્ય એ વિમળાચળ તીર્થ અહિંથી નજીક છે ત્યાં જઈ શ્રી આદિનાથ ભગવાનની ભક્તિથી વંદના પૂર્વક સ્તુતિ કર એ પર્વતની છ માસ સુધી પરમેષ્ઠી મંત્રનો જપ કરે તો, તે (મંત્ર) સતતપણે સર્વ પ્રકારની સિદ્ધિઓને આપે છે અને જો શત્રુ હોય, તો તે પણ બીક પામેલા બિલાડીની પેઠે જોતા વારજ પોતાનો જીવ લઇને તેમાંથી પોતાની મેળેજ નાસી જાય છે, અને તેના સર્વ કપટો નિષ્ફળ થાય છે ગુફાની અંદર મ્હોટું તેજ પ્રકાશ પામે, ત્યારે 'કાર્ય સિદ્ધિ થઇ' એમ તુ સમજજે અને મનમા નિશ્ચયથી એવું ધાર કે, પોતાનો શત્રુ ગમે તેટલો દુર્જય હોય, તો પણ એ તેને જીતવાનો ઉપાય છે " કેવળીનુ એવુ વચન સાંભળી જેમ પુત્ર રહિત પુરૂષને પુત્ર પ્રાપ્તિની વાર્તાથી આનંદ થાય છે, તેમ તે શુકરાજને આનંદ થયો. પછી શુકરાજ વિમાનમા બેશીને વિમળાચળે ગયો ત્યાં તેણે પાપને હરણ કરનારો પરમેષ્ઠિ મંત્ર યોગીંદ્રની પેઠે નિશ્ચળ રહીને જપ્યો. કેવળીએ કહ્યા પ્રમાણે છ માસ ગયા, ત્યારે તેણે ચારે બાજુએ ફેલાતુ પોતાના ઉદય પામેલા પ્રતાપ સરખુ તેજ જોયુ. તે અવસરે ચંદ્રશેખરને પ્રસન્ન થએલી ગોત્રદેવી નિ પ્રભાવ થઈ અને તે ચંદ્રશેખરને કહેવા લાગી. " અરે ચંદ્રશેખર ! ત્હારૂં શુક સ્વરૂપ જતુ રહ્યું. માટે તુ હવે અહિંથી

નીચ લ્હારે ત્યારે ના [illegible] એમ હીરોગોનહેરી [illegible] ચંદ્રશેખર પોતાનું મૂળ સ્વરૂપ પામ્યો. જેઠ પુત્રથી લક્ષ્મી જની [illegible] ત્યારે તે જેમ કૃતિય થાય છે તેમ ઉદ્દિગ્ન ચિતાકાન્ત અને [illegible] રહિત શઓને જોઈશું [illegible] રીપેઠે [illegible] બહાર [illegible] છે, એટલામાં ખરો શુભ [illegible] [illegible] વેપારી પૂત્રના શુભ [illegible] નહા જોનારા [illegible] [illegible] જોતા [illegible] મનમાં [illegible] શું [illegible] દાક્ષ [illegible] આપ્યું [illegible] રાજમંદિરમાં [illegible] પણ ન [illegible] સોભાગ્યે જાણ્યું પરંતુ [illegible] વારે [illegible] નહી. પછી [illegible] [illegible] જોનાર [illegible] આ [illegible] દિવ્યમાન [illegible] વિમાનો તથા [illegible] પણ જોતા [illegible] લાગ્યો, [illegible] [illegible] વિચારો [illegible] પવિત્ર સહિત [illegible] રહિત [illegible] [illegible] પોતાના [illegible] [illegible] પુત્રની પેઠે [illegible] [illegible] ચંદ્રશેખર [illegible] [illegible] સાથે આવ્યો. પછી તે [illegible] મુનિ તથા [illegible] [illegible] લાગ્યો [illegible] આ તીર્થની [illegible] [illegible] આ તીર્થનું [illegible] [illegible] એવા કારણથી આ તીર્થનું [illegible] [illegible] તે [illegible] પામ્યું [illegible] [illegible] પામે છે [illegible] પોતાના [illegible] [illegible] પામ્યો [illegible] પોતાના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] મુનિ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] આ તીર્થની [illegible] કરીને તો [illegible] છે કે—તીર્થ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નથી [illegible] એવું [illegible] તેમની [illegible]

આલોચના કરી પછી તુરત દીક્ષા લીધી. અને માસખમણ પ્રમુખ તપસ્યા કરીને ત્યાંજ તે મોક્ષે ગયો. શત્રુ રહિત રાજ્યને ભોગવતા શુકરાજ જિનપ્રણીત ધર્મ ચાલનારા સમ્યક્દૃષ્ટિ રાજાઓમાં એક દૃષ્ટાંત રૂપ થયો. પછી દ્રવ્યશત્રુને અને ભાવશત્રુને જીતનાર શુકરાજે અઠ્ઠાઈયાત્રા, રથયાત્રા અને તીર્થયાત્રા એવી ત્રણ પ્રકારની યાત્રા, અશન, પાન, ખાદિમ, સ્વાદિમ એ ચાર પ્રકારે ચતુર્વિધ સંઘની ભક્તિ તથા જિનેશ્વર ભગવાનની વિવિધ પ્રકારની પૂજા ઈત્યાદિ ધર્મ કૃત્યો વારંવાર કર્યાં. પટ્ટરાણી પદ્માવતિ, વાયુવેગા તથા બીજી પણ ઘણી રાજપુત્રીઓ તથા વિદ્યાધરની પુત્રી એટલો શુકરાજનો અંતઃપુરનો પરિવાર હતો લક્ષ્મીનું નિવાસસ્થાન પદ્મસરોવરજ હોયની! એવો પદ્માવતી રાણીને પદ્માકર નામા પુત્ર થયો, અને વાયુવેગા રાણીને ખરૂં નામ ધારણ કરનારો વાયુસાર નામે પ્રસિદ્ધ પુત્ર થયો. પૂર્વકાળે થયેલા કૃષ્ણના પુત્ર શાંબ અને પ્રદ્યુમ્નની પેઠે તે બન્ને પુત્રોએ "પિતા સરખો પુત્ર હોય" એ કહેવતની પોતાના ગુણથી સત્યતા દેખાડી. શુકરાજે અનુક્રમે ઘણા હર્ષથી પોતાના મ્હોટા પુત્ર પદ્માકર કુમારને રાજ્ય અને બીજા પુત્ર વાયુસારને યુવરાજ પદ આપ્યું. કર્મશત્રુને જીતવાને અર્થે સ્ત્રીઓની સાથે ઘણા ઉત્સવથી દીક્ષા લઈને સ્થિરતાથી તે શત્રુંજય તીર્થે ગયો. પર્વતની સાથેજ શુક્લધ્યાને ચડતા તેને શીઘ્ર કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. મહાત્મા પુરૂષોની લબ્ધિ અદ્ભુત હોય છે! પછી ચિરકાળ પૃથ્વી ઉપર વિહાર કરતો અને ભવ્ય જીવોના મોહરૂપી અંધકારને દૂર કરતો શુકરાજ રાજા પછી બે સ્ત્રીઓની સાથે મોક્ષે ગયો. હે ભવ્ય જીવો! પ્રથમ ભદ્રકપણું ઇત્યાદિ ગુણોથી અનુક્રમે રૂડા સમકિતની પ્રાપ્તિ, પછી તેનો નિર્વાહ ઈત્યાદિ શુકરાજને મળેલું અપૂર્વ ફળ સાંભળી તમે તે ગુણોને ઉપાર્જવાનો આદરથી ઉદ્યમ કરો." ઇતિ ભદ્રકપણાદિક ગુણ ઉપર શુકરાજની કથા

(मूलगाथा)

नामाइचउभेओ, सड्ढो भावेण इत्थ अहिगारो ॥
तिविहो अ भावसड्ढो, दंसण-वय-उत्तरगुणेहिं ॥ ८ ॥

ભાવાર્થ — ૧ નામ, ૨ સ્થાપના ૩ દ્રવ્ય, અને ૪ ભાવ એથી ચાર પ્રકારનો શ્રાવક થાય છે જેનામાં શાસ્ત્રમાં કહેલા શ્રાવકના લક્ષણ નથી, અને જેમ કોઈ ઈશ્વરદાસ નામ ધરાવે, પણ દરિદ્રીનો દાસ હોય, તેમ જે કેવળ 'શ્રાવક' નામથી ઓળખાય તે ૧ નામ શ્રાવક. ચિત્રામણની અથવા કાષ્ઠ પાષાણાદિકની જે શ્રાવકની મૂર્તિ તે ૨ સ્થાપના શ્રાવક. ચંડપ્રદ્યોતન રાજાની આજ્ઞાથી અભયકુમારને પકડવાને અર્થે કપટવડે શ્રાવિકાનો વેષ ધારણ કરનારી ગણિકાની પેઠે અંતરથી ભાવશૂન્ય અને બહારથી શ્રાવકની કરણી કરે તે ૩ દ્રવ્ય શ્રાવક. જે ભાવથી શ્રાવકની ધર્મ ક્રિયા કરવામાં તત્પર હોય તે, ૪ ભાવ શ્રાવક. જેમ નામધારી ચિત્રામણની અથવા જેમાં ગાયના લક્ષણ નથી તે ગાય જેમ પોતાનું કામ કરી શકતી નથી તેમ ૧ નામ, ૨ સ્થાપના અને ૩ દ્રવ્ય શ્રાવક પણ પોતાનું ઈષ્ટ ધર્મ કાર્ય કરી શકતો નથી. માટે અહિં ભાવ શ્રાવકનોજ અધિકાર જાણવો. ૧ દર્શન શ્રાવક, ૨ વ્રત શ્રાવક અને ૩ ઉત્તરગુણ શ્રાવક એવા ભાવશ્રાવકના ત્રણ પ્રકાર છે. શ્રેણિકાદિકની પેઠે કેવળ સમ્યક્ત્વધારી હોય તે ભાવથી ૧ દર્શન શ્રાવક. સુરસુંદરકુમારની સ્ત્રીઓની પેઠે સમ્યક્ત્વ મૂળ પાંચ અણુવ્રતનો ધારક હોય તે ભાવથી ૨ વ્રત શ્રાવક. સુરસુંદરકુમારની સ્ત્રીઓની સંક્ષિપ્ત કથા નીચે લખી છે —

એક સમય કોઈ મુનિરાજ સુરસુંદરની સ્ત્રીઓને પાંચ અણુવ્રતનો ઉપદેશ કરતા હતા, ત્યારે એકાંતમાં છાનો ઉભો રહી જોનાર સુરસુંદર જોતો હતો અને તેથી તેના મનમાં મુનિરાજ ઉપર ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો. તેણે મનમાં ચિંતવ્યું કે, 'આ મુનિના શરીર ઉપર હું લાકડીના પાંચ પાંચ પ્રહાર કરીશ.' મુનિરાજે પ્રથમ પ્રાણાતિપાત વિરમણ નામા અણુવ્રત દૃષ્ટાંત સહિત કહ્યું ત્યારે તે સ્ત્રીઓએ અંગીકાર કર્યું તેથી કુમારે વિચાર કર્યો કે 'જો સ્ત્રીઓ કદાચ રીસાણી હશે તો પણ વ્રત લીધેલું હોવાથી મને મારશે નહીં' "એમ વિચારી લાકડીના પાંચમાંથી એક એક પ્રહાર ઓછો કર્યો. એવી રીતે એક

વ્રતની પૂંઠે એકેક પ્રહાર-ઓછો કરતો ગયો. તે સ્ત્રીઓએ તો પાંચે અણુવ્રત લીધા. ત્યારે ' મને ધિક્કાર થાઓ, "મેં માઠું ચિંતવ્યું ' એમ સુરસુંદર ઘણોજ પશ્ચાત્તાપ કરી મુનિરાજને ખમાવી વ્રત લઇ અનુક્રમે સ્ત્રીઓ સહિત સ્વર્ગે ગયો '

સુદર્શન શેઠ આદિ શ્રાવકની પેઠે જે સમ્યક્ત્વ મૂળ પાંચ અણુવ્રત તથા ઉત્તર ગુણ એટલે ત્રણ ગુણવ્રત અને ચાર શિક્ષાવ્રત એમ બાર વ્રત ધારણ કરે, તે ભાવથી ૩ ઉત્તરગુણ શ્રાવક જાણવો અથવા સમ્યક્ત્વ મૂળ બારવ્રતને ધારણ કરે તે ભાવથી ૨ વ્રત શ્રાવક જાણવો. અને આનંદ, કામદેવ, કાર્તિકશેઠ ઇત્યાદિકની પેઠે જે સમ્યક્ત્વ મૂળ બારવ્રત તથા સર્વ સચિત્ત પરિહાર, એકાશન પચ્ચખાણ, ચોથું વ્રત, ભૂમિશયન, શ્રાવક પ્રતિમાદિક અને બીજા વિશેષ અભિગ્રહને ધારણ કરતો હોય, તો તે ભાવથી ૩ ઉત્તરગુણ શ્રાવક જાણવો. બારવ્રતમાં એક બે ઇત્યાદિવ્રત અંગીકાર કરે તો પણ ભાવથી વ્રતશ્રાવકપણું થાય. અહિ બારવ્રતના એકેક, દ્વિક, ત્રિક, ચતુષ્ક ઇત્યાદિ સંયોગમાં દ્વિવિધ ત્રિવિધ ઇત્યાદિ ભાગા તથા ઉત્તરગુણ અને અવિરતિ રૂપ બે ભેદ મેળવ્યાથી શ્રાવક વ્રતના સર્વ ગણીને તેરસો ચોરાશી ક્રોડ, બારલાખ, સત્યાશી હજાર, બસેને બે ભાંગા થાય છે

શંકા—શ્રાવકવ્રતમાં ત્રિવિધ ત્રિવિધ એ ભાગાનો ભેદ ક્યાય પણ કેમ ન જોડાયો ?

સમાધાન.—શ્રાવક પોતે અથવા પુત્રાદિકની પાસે પૂર્વે આરભેલા કાર્યમાં અનુમતિનો નિષેધ કરી શકે નહીં, માટે ત્રિવિધ ત્રિવિધ ભાગો લીધો નહી. હવે પ્રજ્ઞપ્ત્યાદિ ગ્રંથમાં શ્રાવકને ત્રિવિધ ત્રિવિધ પચ્ચખાણ પણ કહ્યું છે, તે વિશેષ વિધિ છે. તે આ રીતે —જે શ્રાવક દીક્ષા લેવાની જ ઇચ્છા કરતો હોય, પણ કેવળ પુત્રાદિ સંતતિનું પાલન કરવા માટેજ ગૃહવાસમાં અટકી રહ્યો હોય, તેજ ત્રિવિધે ત્રિવિધે કરી શ્રાવક પ્રતિમાનો અંગીકાર કરે અથવા કોઈ શ્રાવક સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રમાં રહેલા મત્સ્યના માંસાદિકનું કિંવા મનુષ્યક્ષેત્રથી બહાર સ્થુલ હિંસાદિકનું કોઈ અવસ્થામાં પચ્ચખાણ કરે તો, તેજ ત્રિવિધ ત્રિવિધ ભાગાથી કરે. એવી રીતે ત્રિવિધ ત્રિવિધનો વિષય ઘણો અલ્પ હોવાથી તે અહિ કહેવાની

પ્રત્યાખ્યાન ગણી નથી મહાભાષ્યમા પણ કહ્યું છે કે, કેટલાક કહે છે કે, શ્રાવકો ત્રિવિધ ત્રિવિધ પચ્ચખાણ નથી પણ એમ નથી કેમ કે, પન્નત્તિમાં વિશેષ આશ્રયી ત્રિવિધ ત્રિવિધનુ કથન કહ્યું છે કોઈ શ્રાવક વિશેષ અવસ્થામા સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રના મચ્છ આદિના માંસની પેરે મનુષ્ય ક્ષેત્રથી બહાર હસ્તિદંત ચિત્તાનુ ચામડું, ઇત્યાદિ નહિ મળી શકે એવી વસ્તુનું અથવા કાગડા માંસ વગેરે પ્રયોજન રહિત વસ્તુનું પચ્ચખાણ ત્રિવિધ ત્રિવિધે કરે તો દોષ નથી કેટલાક એમ કહે છે, જે ગૃહસ્થ દીક્ષા લેવાને તત્પર હોય તો પણ કેવળ પુત્રાદિક સંતતિનું પાલન કરવાને અર્થે જ (દીક્ષા ન લેતા) શ્રાવક પડિમા વહે તો તે ત્રણ ત્રિવિધ ત્રિવિધે પચ્ચખાણ હોય ”

પ્રશ્ન —આગમમા બીજી રીતે શ્રાવક બે પ્રકારે છે શ્રીઠાણાંગ સૂત્રમા કહ્યું છે કે—શ્રમણોપાસક ચાર પ્રકારના કહ્યા છે તે જેમ કે ૧ માતા પિતા સમાન ૨ બંધુ સમાન, ૩ મિત્ર સમાન અને ૪ સપત્ની સમાન અથવા બીજી રીતે ચાર પ્રકારના શ્રમણોપાસક કહ્યા છે તે જેમ કે, ૧ આરિસા સમાન, ૨ ધ્વજ સમાન, ૩ થાંભલા સમાન અને ખરંટ સમાન.

સમાધાન —એ હવે તે શ્રાવકો સાધુની સાથે જે વ્યવહાર તે આશ્રયી જાણવા

શંકા—કેવા પ્રકારે તેના ભેદ માતા પિતા સમાન છે?

સમાધાન —સૂત્રમા કહ્યું છે કે (રૂપ કહેવા) ચાર પ્રકાર જાણવા કે કેમકે તેનો વ્યવહાર છે ચિત્ત નથી મન ગોચર સમાન અને ગ્રામ સમાન તે સાધુની સાથે નિશ્ચયાદિ સંબંધ કરતાં શ્રાવક અને બાળ ૨ પ્રકારે ચાર જાણવા કહ્યું છે કે—સાધુના જે કાંઈ કાર્ય હોય, તે મનમા વિચાર, રખાવ સાધુની સાથે પ્રેમ રાખે ના પણ સાધુ રૂપ થી ઓછા ન કરે અને જેમ માતા પોતાના બાળકને પ્રેમ જે મુનિરાજ રૂપ અતિશય ભાવના પરિણામ છે, તે શ્રાવક માતા પિતા સમાન જાણવા જે શ્રાવક સાધુ ઉપર મનમા તો ઘણો પ્રેમ રાખે, પરંતુ બહારથી વિનય આદરમા મંદ આદર દેખાડે, પણ સાધુના

કોઈ પરાભવ કરે. તો તે સમયે તુરત ત્યાં જઈ મુનિરાજને સાહાય્ય કરે, તે શ્રાવક બન્ધુ સરખો જાણવો. જે શ્રાવક પોતાને, મુનિના સ્વજન કરતાં પણ અધિક ગણે, અને કાંઈ કામ કાજમાં મુનિરાજ એની સલાહ ન લે. તો અહંકારથી રોષ કરે, તે શ્રાવક મિત્ર સરખો જાણવો. જે મોટો ગર્વિષ્ટ શ્રાવક સાધુના છિદ્ર જોયા કરે, તેમની પ્રમાદથી થએલી ભૂલ હમેશા કહ્યા કરે, અને તેમને તરખલા સમાન ગણે, તે શ્રાવક શોકય સરખો જાણવો. બીજા ચાર ભાગામા, ગુરૂએ કહેલો સૂત્રાર્થ જેવો કહ્યો હોય, તેવોજ જે શ્રાવકના મનમાં ઉતરે તે સુશ્રાવકને સિદ્ધાતમાં આરિસા સમાન વર્ણવ્યો છે. જે શ્રાવકે ગુરૂના વચનનો બરાબર નિર્ણય કર્યો નહીં માટેજ પવન જેમ ધ્વજાને આમતેમ ભમાવે, તેમ અજ્ઞાની લોકો જેને ભમાવે તે શ્રાવક ધ્વજા સમાન જાણવો. ગીતાર્થ મુનિરાજ ગમે તેટલું સમજાવે તો પણ જે પકડેલો હઠ છોડે નહીં, પરંતુ જે મુનિરાજ ઉપર દ્વેષભાવ ન ગણે, તે શ્રાવક સ્તંભ સમાન જાણવો જે શ્રાવક સદ્ધર્મનો ઉપદેશ કરનારા મુનિરાજ ઉપર પણ "તુ ઉન્માર્ગ દેખાડનારો, નિન્હવ, મૂઢ અને મદધર્મી છે" એવા નિંદાના શબ્દ બોલે, તે શ્રાવક ઝાંખરા સમાન જાણવો જેમ પાતાળ વિષ્ટાદિ અશુચિ દ્રવ્ય, સ્પર્શ કરનાર માણસને પણ લેપ કરે છે, તેમ સારો ઉપદેશ કરનારને પણ જે દૂષણ આપે, તે ઝાંખરા સમાન કહેવાય છે, નિશ્ચય નયમતે શોકય સમાન અને ઝાંખરા સમાન એ બન્ને મિથ્યાત્વી જાણવા અને વ્યવહાર નયમતે તો શ્રાવક કહેવાય છે, કારણ કે, તે જિનમંદિરાદિકને સ્થળે જાય છે

(હવે 'શ્રાવક' એ શબ્દનો અર્થ કહે છે) શ અને સ એ બે સરખા જાણીને શ્રાવક શબ્દનો-અર્થ આ રીતે થાય છે. પ્રથમ સકાર માનીને '**स्रवति अष्टप्रकारं कर्मेतिश्रावकः**' એટલે દાન, શીલ, તપ, ભાવના ઇત્યાદિ શુભ યોગથી આઠ પ્રકારના કર્મને ત્યાગ કરે, તે શ્રાવક જાણવો બીજો શકાર માનીને **शृणोति यतिभ्यः सम्यक् सामाचारीमिति श्रावकः** એટલે સાધુ પાસેથી સમ્યક્ પ્રકારે સામાચારી સાભળે તે શ્રાવક જાણવો. એ બન્ને અર્થ ભાવ શ્રાવકની અપેક્ષાથીજ જાણવા.-વળી જેનાં પૂર્વે બંધાયલાં અનેક પાપો ખપે છે, અર્થાત્ જીવ પ્રદેશથી

બહાર નીકળી જાય છે, અને જે તેનાથી નિરંતર વીંટાયેલો છે, તે શ્રાવક કહેવાય છે, જે પુરૂષ સમ્યક્ત્વાદિક પામીને હંમેશાં મુનીરાજ પાસે ઉત્કૃષ્ટ સામાચારી સાંભળે છે, તેને જાણ લોકો શ્રાવક કહે છે. જે પુરૂષ (શ્રા એટલે) સિદ્ધાન્તના પદનો અર્થ વિચારીને જે પોતાની આગમ ઉપરની શ્રદ્ધા પરિપક્વ કરે (વ એટલે) નિરંતર સુપાત્રને વિષે ધનનો વ્યય કરે અને (ક એટલે) સારા મુનિરાજની સેવા કરીને પોતાના સારા કર્મ છેદન અર્થાત્ ખપાવે, એ માટેજ તેને ઉત્તમ પુરૂષો શ્રાવક કહે છે.” અથવા “જે પુરૂષ શ્રા એટલે પદના અર્થ ચિંતવીને પ્રવચન ઉપરની શ્રદ્ધા પરિપક્વ કરે તથા સિદ્ધાંત સાંભળે, ‘વ’ એટલે સુપાત્રે ધનનો વ્યય કરે, અને દર્શન—સમક્તિ આદરે, ક એટલે સારાં કર્મને છોડવે, અને ઈંદ્રિયાદિકનો સંયમ કરે, તેને વિચક્ષણ પુરૂષો શ્રાવક કહે છે.’ હવે શ્રાદ્ધ શબ્દનો અર્થ કહે છે જેની સદ્ધર્મને વિષે શ્રદ્ધા છે તે શ્રાદ્ધ કહેવાય છે અહીં શબ્દ શ્રદ્ધા હતો તેને **प्रज्ञाश्रद्धार्चावृत्तेर्णः** એ વ્યાકરણસૂત્રથી ણ પ્રત્યય થયો ત્યારે પ્રત્યયના ણ અને નો લોપ અને આદિ વૃદ્ધિ થવાથી શ્રાદ્ધ એવું રૂપ થાય છે શ્રાવક શબ્દની પેઠે શ્રાદ્ધ શબ્દનો પણ ઉપયોગ કરેલો અર્થ બાર વ્રતની અપેક્ષાથીજ જાણવો માટેજ અહિં ગાથામાં શું કે અહિં બાર વ્રતનો અધિકાર છે.’

એવી રીતે ચોથી ગાથામાં શ્રાવકનું સ્વરૂપ કહ્યું—હવે પાંચમી ગાથામાં ‘દિનકૃત્ય’ રાત્રિકૃત્ય ઇત્યાદિ છ વિષય કહેવામાં આવ્યા છે તેમાં પ્રથમ દિનકૃત્યની વિધિ કહે છે.

(**मूलगाथा**)

नवकारेण विबुद्धो, सरेइ सो सकुलधम्मनियमाई ॥

पडिक्कमिअ सुइ पूइअ, गिहे जिणं कुणइ संवरणं ॥ ५ ॥

ભાવાર્થ—“नमो अरिहंताणं ઇત્યાદિ નવકાર ગણીને જાગૃત થયેલો શ્રાવક પોતાનું કુળ ધર્મ, નિયમ વગેરેનું ચિંતવન કરે એનો ભાવાર્થ—પ્રથમ તો શ્રાવક નિદ્રામાંથી ઉઠી પાછલી રાત્રે પહોર રાત્રિ બાકી રહે તે વખતે ઉઠવું તેમ કરવામાં આલોક સંબંધી તથા પરલોક સંબંધી સઘળો અનેક વિચાર કરવાથી તે સારી સિદ્ધિ તથા બીજા પણ

ઘણા ફાયદા છે, અને તેમ ન કરવામા આલોક પરલોક સબંધી કાર્યની હાનિ વગેરે ઘણા દોષ છે લોકમાં પણ કહ્યું છે કે—

"कम्मीणं धण संपडइ. धम्मीणं परलोअ ॥
जिंहिं सुत्ता रवि उग्गमइ, तिहि नर आऊ न ओअ" ॥१॥

અર્થ—મજૂર લોકો જો વહેલા ઉઠીને કામે વળગે તો, તેમને ધન મળે છે, ધર્મિ પુરૂષો વહેલા ઉઠીને ધર્મકાર્ય કરે તો, તેમને પરલોકનું સારૂં ફળ મળે છે; પરંતુ જેઓ સૂર્યોદય થયા છતાં પણ ઉઠતા નથી. તેઓ બળ, બુદ્ધિ, આયુષ્ય અને ધનને હારી જાય છે. ॥ ૧ ॥

નિદ્રાવશ થવાથી અથવા બીજા કોઈ કારણથી જો પહેલા કહેલા વખતે ન ઉઠી શકે તો, પંદર મુહૂર્ત્તની રાત્રિમા જઘન્યથી ચૌદમે બ્રાહ્મ મુહૂર્ત્તે (અર્થાત્ ચાર ઘડી રાત્રિ બાકી રહે છતે) ઉઠવુ. ઉઠતાંજ દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી તથા ભાવથી ઉપયોગ કરવો તે આ પ્રમાણે—"હું શ્રાવક છુ, કે બીજો કોઇ છુ?" એવો વિચાર કરવો તે દ્રવ્યથી ઉપયોગ "હુ પોતાના ઘરમા છુ કે બીજાના ઘેર?, મેડા ઉપર છું કે, ભોંતળીએ? એવો વિચાર કરવો તે ક્ષેત્રથી ઉપયોગ. "રાત્રિ છે કે દિવસ છે?" એવો વિચાર કરવો તે કાળથી ઉપયોગ. "કાયાના, મનના અથવા વચનના દુઃખથી હું પીડાયલો છું કે નહી?" એવો વિચાર કરવો તે ભાવથી ઉપયોગ એવો ચતુર્વિધ વિચાર કર્યા પછી નિદ્રા બરાબર ગઈ ન હોય, તો નાસિકા પકડીને શ્વાસોશ્વાસને રોકે. તેથી નિદ્રા તદન જાય. ત્યારે દ્વાર (બારણુ) જોઇને કાયચિંતા વગેરે કરવી સાધુની અપેક્ષાથી ઓઘનિર્યુક્તિમાં કહ્યુ છે કે—દ્રવ્યાદિ ઉપયોગ, અને શ્વાસોશ્વાસનો નિરોધ કરવો રાત્રે જો કાંઈ કોઈ બીજાને કામકાજ જણાવવું પડે તો, તે બહુજ ધીમા સાદે જણાવવુ. ઊંચા સ્વરથી ખાસી, ખુંખાર, હુંકાર અથવા કોઈ પણ શબ્દ ન કરવો, કારણ કે તેમ કરવાથી ગરોળી વગેરે હિંસક જીવ જાગે અને માખી પ્રમુખ ક્ષુદ્ર જીવોને ઉપદ્રવ કરે, તથા પડોશના લોકો પણ જાગ્રૃત થઈ પોત પોતાના કાર્યનો આરંભ કરવા લાગે. જેમ પાણી લાવનારી તથા રાંધનારી સ્ત્રી, વેપારી, શોક કરનાર, મુસાફર, ખેડૂત, માળી, રહેંટ ચલાવનાર, ઘરટ્ટ પ્રમુખ યંત્રને ચલાવનાર, સલાટ, ઘાચી,

માખી કુભાર, લુહાર, સુતા જુગારી શસ્ત્ર તૈનાર કરનાર કાન મા છી, કસાઈ શિકારી ઘાતપાત કરનાર પરસ્ત્રાગમન કરનાર, ચોર, ઘાડ પાડનાર ઇત્યાદિ લોકો પરસ્પર પોત પોતાના નિજ વ્યાપારને વિષે પ્રવૃત્તિ કરવાનો તથા બીજા પણ નિરર્થક અનેક દોષ લાગે છે શ્રીભગવતી સૂત્રમા કહ્યુ છે કે—ધર્મી પુરુષો જાગતા અને અધર્મી પુરુષો સુતા સારા તે માગ જાણવા એવી રીતે વસદેશના રાજા શતાનિકની મહેન જયતીને શ્રીમહાવીરસ્વામીએ કહ્યુ છે

નિદ્રા જતી રહે, ત્યારે સ્વરશાસ્ત્રના જાણપુરુષે પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ વાયુ અને આકાશ એ પાચે તત્ત્વમા કયુ તત્ત્વ શ્વાસોશ્વાસમા ચાલે છે? તે તપાસવુ કહ્યુ છે —પૃથ્વીતત્ત્વ અને જળતત્ત્વને વિષે નિદ્રાનો ત્યાગ [illegible] શુભકારી છે પણ અગ્નિ, વાયુ અને આકાશ તત્ત્વને વિષે તો તે દુઃખદાયક છે શુક્લપક્ષના પ્રાતઃકાળમા ચંદ્ર નાડી અને કૃષ્ણપક્ષના પ્રાતઃકાળમા સૂર્ય નાડી સારી જાણવી શુક્લપક્ષમા અને કૃષ્ણપક્ષમા ત્રણ દિવસ પડવે બીજ અને ત્રીજ સુધી પ્રાતઃકાળમા અનુક્રમે ચંદ્રનાડી અને સૂર્યનાડી શુભ જાણવી અજવાળી પડવેથી માંડીને પહેલા ત્રણ દિવસ (ત્રીજ) સુધી ચંદ્રનાડીમાં વાયુતત્ત્વ વહે તે પછી ત્રણ દિવસ (ચોથ પાચમ અને છઠ) સુધી સૂર્યનાડીમા વાયુતત્ત્વ વહે એ રીતે આગળ ચાલે તો શુભ જાણવુ પણ એથી ઉલટુ એટલે પહેલા ત્રણ દિવસ સૂર્યનાડીમા વાયુ તત્ત્વ અને પાછલા ત્રણ દિવસ ચંદ્રનાડીમા વાયુ તત્ત્વ એ પ્રમાણે ચાલે તો દુઃખકારી જાણવુ

ચંદ્રનાડીના વાયુતત્ત્વ ચાલતા છતા જો સૂર્યનો ઉદય થાય તો સૂર્યનાડીમા અસ્ત થવો તે શુભ જાણવુ તથા જો સૂર્યને ઉદયે સૂર્યનાડી વહેતી હોય તો ચંદ્રનાડી શુભ જાણવી કેટલાકનો મત એવો છે કે વારને અનુક્રમે સૂર્ય ચંદ્રનાડીના ઉદયનો અનુક્રમ જાણવો તે એમ કે—રવિ મગળ ગુરુ અને શનિ આ ચાર વારને વિષે પ્રાતઃકાળમા સૂર્યનાડી તથા સોમ બુધ, અને શુક્ર એ ત્રણ વારને વિષે પ્રાતઃકાળમા ચંદ્રનાડી હોય તો સારી કહેવાય મનુષ્યોને સક્રાન્તિના અનુક્રમથી સૂર્ય ચંદ્ર નાડીનો ઉદય કહ્યો છે તે એમ કે—મેષ સક્રાન્તિને વિષે પ્રાતઃકાળમા

સૂર્યનાડી અને વૃષભ સંક્રાતિને વિષે ચંદ્ર નાડી સારી ઇત્યાદિ. કેટલાકને મત ચંદ્રરાશિના પરાવર્તનના ક્રમથી નાડીનો વિચાર છે. જેમ કે-સૂર્યના ઉદયથી માંડીને એકેક નાડી અઢી ઘડી નિરંતર વહે છે. રહેટના ઘડા જેમ અનુક્રમે વારંવાર ભરાય છે, અને ખાલી થાય છે, તેમ નાડીઓ પણ અનુક્રમે ફરતી રહે છે. છત્રીશ ગુરૂ વર્ણ (અક્ષર) નો ઉચ્ચાર કરતાં જે ટલો કાળ લાગે છે, તેટલો કાળ પ્રાણવાયુને એક નાડીમાંથી બીજી નાડીમા જતા લાગે છે. એવી રીતે પાચ તત્વોનુ સ્વરૂપ જાણવું. અગ્નિતત્ત્વ ઉંચું, જળતત્ત્વ નીચું, વાયુતત્ત્વ આડુ, પૃથ્વીતત્ત્વ નાસિકાપુટની અંદર અને આકાશતત્ત્વ ચારે બાજુ વહે છે વહેતી સૂર્ય અને ચંદ્રનાડીમાં અનુક્રમે વાયુ, અગ્નિ, જળ, પૃથ્વી અને આકાશ એ પાચ તત્વો વહે છે એ સર્વદા જાણવો. પૃથ્વીતત્ત્વ પચાસ, જળતત્ત્વ ચાલીશ, અગ્નિતત્ત્વ ત્રીશ, વાયુતત્ત્વ વીશ અને આકાશતત્ત્વ દસ પળ વહે છે. સૌમ્ય (સારા) કાર્યને વિષે. પૃથ્વી અને જળતત્ત્વથી ફળની ઉન્નતિ થાય છે. ક્રૂર તથા અસ્થિર એવા કાર્યને વિષે અગ્નિ, વાયુ અને આકાશ એ ત્રણ તત્ત્વોથી સારૂ ફળ થાય. આયુષ્ય, જય, લાભ, ધાન્યની ઉત્પત્તિ, વૃષ્ટિ, પુત્ર, સંગ્રામનુ પ્રશ્ન, જવુ અને આવવું એટલા કાર્યમાં પૃથ્વીતત્ત્વ અને જળતત્ત્વ શુભ જાણવાં, પણ અગ્નિતત્ત્વ અને વાયુતત્ત્વ શુભ નથી. પૃથ્વીતત્ત્વ હોય તો કાર્યસિદ્ધિ ધીરે ધીરે અને જળતત્ત્વ હોય તો તુરતજ જાણવી. પૂજા, દ્રવ્યોપાર્જન, વિવાહ, કિલ્લાદિનુ અથવા નદીનું ઉલંઘન, જવુ, આવવુ, જીવિત, ઘર, ક્ષેત્ર ઇત્યાદિકનો સંગ્રહ, ખરીદવું, વેચવું, વૃષ્ટિ, રાજાદિકની સેવા, ખેતી, વિષ, જય, વિદ્યા, પટ્ટાભિષેક ઇત્યાદિ શુભ કાર્યમાં ચંદ્રનાડી શુભ છે. કોઇ કાર્યનું પ્રશ્ન અથવા કાર્યનો આરંભ કરવાને સમયે ડાબી નાસિકા વાયુથી પૂર્ણ હોય, તથા તેની અંદર વાયુનું જવુ આવવુ, સારી પેઠે ચાલતુ હોય તો નિશ્ચે કાર્યસિદ્ધિ થાય. બંધનમાં પડેલા, રોગી, પોતાના અધિકારથી ભ્રષ્ટ થએલા એવા પુરૂષોનુ પ્રશ્ન, સંગ્રામ, શત્રુનો મેળાપ, સહસા આવેલો ભય, સ્નાન. પાન, ભોજન, ગઇ વસ્તુની શોધ ખોળ, પુત્રને અર્થે સ્ત્રીનો સંભોગ, વિવાદ તથા કોઇ પણ ક્રૂર કર્મ એટલી વસ્તુમાં સૂર્યનાડી સારી છે. કોઇ ઠેકાણે એમ છે કે વિદ્યાનો આરંભ,

દાક્ષા, શાસ્ત્રો અભ્યાસ, વિવાદ જાનું કામ, ગીત ઇત્યાદિ, મત્ર ય-
ત્રાદિકનુ સાધન એટલા ભવમા સૂર્યનાડી શુભ છે, જમણી અથવા ડાબી
જે નાસિકામા વાયુસાયુ એક સરખો ચાલતો હોય, તે બાજુનો પગ આ
ગળ મૂકીને પોતાના મંદિરમાથી નીકળવુ સુખ, લાભ અને જય એના
રથી પુરુષોએ પોતાના દેવા ગ, રાજુ ચોર વિવાદ કરનારા ઇત્યાદિકને
પોતાની સુખ (શ્વાસોશ્વાસ રહિત) નાસિકાના ભાગમા રાખવા માયસિ
દ્ધિની ઇચ્છા કરનારા પુરુષોએ સ્વજન, પોતાનો સ્વામી, ગુરુ તથા બીજા
પોતાના હિતચિંતક એ સર્વ તેઓને પોતાની જે નાસિકા વહેતી
હોય તે નાસિકાના ભાગમા રાખવા પુરુષે બિછાના ઉપરથી ઉઠતા જે
નાસિકા પવનના પ્રવેશથી પરિપૂર્ણ હોય, તે નાસિકાના ભાગનો પગ પ્ર
થમ ભૂમિ ઉપર મૂકવો

શ્રાવકે એવી વિધિથી નિદ્રાનો ત્યાગ કરીને પરમ મંગલને અર્થે અતુ-
લાનંદકર નવકાર મંત્રનુ સ્મરણ કરાન ગણાય (જોઇ નવકાર ન બોલજો)
એવી રીતે સ્મરણ કરવું કહ્યું છે કે—બિછાના ઉપર બેઠેલા પુરુષે પચ પર
મેષ્ઠીનું ચિંતવન મનમા કરવું એમ કહેવાથી સુતેલા માણસના સબંધમા
નવકારની પ્રવૃત્તિ રોકાય છે બીજા આચાર્યો તો—એવી રીત પણ અ
વસ્થા નથી કે, જેની અંદર નવકાર મત્ર ગણવાનો અધિકાર નથી, એમ
માનીને 'નવકાર ક્ષેમ માટે ગણવા' એમ કહે છે માટે બને મતો
પ્રથમ પચાશકની વૃત્તિમા કહ્યા છે શ્રાદ્ધદિનકૃત્યમા તો એમ કહ્યું છે કે,
શય્યાનુ સ્થાનક મૂકીને નીચે ભૂમી ઉપર બેસવું અને ભાવબંધુ તથા જ
ગતના નાથ એવા નવકારનુ સ્મરણ કરવુ યતિદિનચર્યામા તો આ રીતે કહ્યું છે
કે રાત્રિને પાછલે પહોરે બાળ, વૃદ્ધ વગેરે સર્વે લોકો જાગે છે માટે તે
સમયે ભવ્ય જીવ આઠ સાત વાર નવકાર મત્ર ગણે છે એવી રીતે ન
વકાર ગણવાની વિધિ કહ્યો

નિદ્રા કરીને નવકાર મનમા નવકાર ગણવાનો નાસ્તા મળે, પવિત્ર
થઇને પલંગ છોડી અથવા પદ્માસનાદિ સુખાસને બેસીને પૂર્વ દિશાએ,
ઉત્તર દિશાએ અથવા જ્યા જિનપ્રતિમા હોય તે દિશાએ મુખ કરી અને
ચિત્તની એકાગ્રતા રાખીને અર્થે કમળબધથી અથવા કરજાપથી

નવકાર મંત્ર ગણે. તેમા કલ્પિત અષ્ટદળ કમળની કર્ણિકા ઉપર પ્રથમપદ સ્થાપન કરવું, પૂર્વ, દક્ષિણ, પશ્ચિમ તથા ઉત્તર દિશાના દળ ઉપર અનુક્રમે બીજું ત્રીજું, ચોથું અને પાચમુ પદ સ્થાપન કરવુ. અને અગ્નિ, નૈરુત્ય, વાવ્ય અને ઇશાન એ ચાર કોણ દિશામાં બાકી રહેલાં ચાર પદ અનુ ક્રમે સ્થાપન કરવાં શ્રી હેમચંદ્રસૂરિજીએ આઠમા પ્રકાશમાં કહ્યુ છે કે, આઠ પાખડીના શ્વેતકમળની કર્ણિકાને વિષે ચિત્ત સ્થિર રાખીને ત્યાં પવિત્ર સાત અક્ષરનો મંત્ર–**नमो अरिहंताणं**નુ ચિંતવન કરવું. પૂર્વાદિ ચાર દિશાની ચાર પાંખડીને વિષે અનુક્રમે સિદ્ધાદિ ચાર પદનુ, અને વિદિશાને વિષે બાકીના ચાર પદનું ચિંતવન કરવુ. મન વચન કાયાની શુદ્ધિથી જો એ રીતે એકસો આઠ વાર મૌન રાખીને નવકારનુ ચિંતવન કરે, તો ભોજન કરતા છતા પણ ઉપવાસનુ ફળ અવશ્ય મળે નંદ્યાવર્ત. શંખાવર્ત, ઇત્યાદિ પ્રકારથી હસ્તજપ કરે, તો પણ ઇષ્ટસિદ્ધિ આદિક ઘણા ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે કહ્યુ છે કે—જે ભવ્ય હસ્તજપને વિષે નંદ્યાવર્ત્ત બાર સંખ્યાએ નવ વાર એટલે હાથ ઉપર ફરતા રહેલા બાર સ્થાનક (વેઢા) ને વિષે નવ ફેરા અર્થાત્ એક સો આઠ વાર નવકાર મંત્ર જપે, તેને પિશાચાદિ વ્યંતરો ઉપદ્રવ કરે નહિ બંધનાદિ સંકટ હોય તો નંદ્યા વર્ત્તને બદલે તેથી વિપરીત (અવળા) શંખાવર્ત્તથી અથવા મંત્રના અક્ષરના કિંવા પદના વિપરીત ક્રમથી નવકાર મંત્રનો લક્ષાદિ સંખ્યા સુધી પણ જપ કરવો એટલે ક્લેશનો નાશ વગેરે તુરતજ થાય.

ઉપર કહેલો કમળબંધ જપ અથવા હસ્તજપ કરવાની શક્તિ ન હોય તો, સૂત્ર, રત્ન, રુદ્રાક્ષ ઇત્યાદિકની નોકારવાળી પોતાના હૃદયની સમશ્રેણીમાં પહેરેલા વસ્ત્રને કે, પગને સ્પર્શ કરે નહિ, એવી રીતે ધારણ કરવી. અને મેરુનુ ઉલ્લંઘન ન કરતા વિધિ પ્રમાણે જપ કરવો. જેમ કે–અંગુલિના અગ્રભાગથી, વ્યગ્રચિત્તથી, તથા મેરુના ઉલ્લંઘનથી કરેલો જપ, પ્રાયે અલ્પ ફળનો આપનારો થાય છે. લોક સમુદાયમા જપ કરવા કરતા એકાંતમા કરવો તે, મંત્રાક્ષરનો ઉચ્ચાર કરીને કરવા કરતા મૌનપણે કરવો તે, અને મૌનપણે કરવા કરતા પણ મનની અંદર કરવો તે શ્રેષ્ઠ છે. એ ત્રણે જપમા પહેલા કરતા બીજો અને બીજા કરતા ત્રીજો શ્રેષ્ઠ જા-

ણુવો જપ કરતા થાકી જાય તો ધ્યાન કરવુ અને ધ્યાન કરતા થાકી જાય તો જપ કરવો તેમજ બે કરતા થાકી જાય તો સ્તોત્ર કહેવુ એમ ગુરૂ મહારાજે કહ્યુ છે શ્રીપાલિપ્ત સૂરિજીએ પોતે કરેલી પ્રતિષ્ઠાપદ્ધતિમા પણ કહ્યુ છે કે, માનસ ઉપાંશુ અને ભાષ્ય એવા જપના ત્રણ પ્રકાર છે તેમા વળી મનોવૃત્તિથીજ ઉત્પન્ન થયેલા અને માત્ર પોતાથીજ જાણી શકાય તે માનસ જપ, બીજાથી સભળાય નહી એવી રીતે અન્દર બોલવુ તે ઉપાંશુ જપ તથા બીજાથી સભળાય તેવી રીતે કરવો તે ભાષ્ય જપ જેમા પહેલાનો શાન્ત્યાદિ ઉત્તમ કાર્યને વિષે, બીજાનો પુષ્ટ્યાદિ મધ્યમ કાર્યને વિષે તથા ત્રીજાનો અભિચાર આદિ અધમ કાર્યને વિષે ઉપયોગ કરવા માનસ જપ યત્નથી સાધ્ય છે અને ભાષ્યજપ અધમ ફળ આપનારો છે માટે સાધારણ હોવાથી ઉપાંશુ જપનોજ ઉપયોગ કરવો નવકારના પાચ અથવા નવ પદ અનાનુપૂર્વીથી પણ ચિત્તની એકાગ્રતાને અર્થે ગણવા, તેમ (નવકારનો) એક એક અક્ષર પદ વગેરે પણ ગણવુ આ વાત આઠમા પ્રકાશમા કહ્યુ છે કે પંચપરમેષ્ઠિના નામથી ઉત્પન્ન થએલી સોળ અક્ષરની વિદ્યા છે તેને બસો જપ કરે તો ઉપવાસનુ ફળ મળે અરિહંત સિદ્ધ આયરિય ઉવજ્ઝાય સાહુ એ સોળ અક્ષર જાણવા તેમજ છ અક્ષરના, ચાર અક્ષરના મંત્રનો ત્રણસો વાર ચારસો વાર અક્ષરના મંત્રનો અને પાચસો વાર 'અ' એ વર્ણને ચિત્તની એકાગ્રતાથી જપ કરે તો ઉપવાસનુ ફળ પામે અહિ અરિહંત સિદ્ધ એ છ અક્ષરો તથા અરિહંત એ ચાર અક્ષરોના મંત્ર જાણવો ... કહેલુ ફળ જીવની પ્રવૃત્તિ થાને અર્થ છે પરમાર્થથી તે ... જપનુ ફળ સ્વર્ગ તથા મોક્ષ છે તેમજ કહ્યુ છે ‌— નાભિકમળને વિષે રહેલા સર્વમુખી 'અ' ..., મસ્તકને વિષે 'સિ' ..., મુખકમળને વિષે 'આ' ..., હૃદયકમળને વિષે 'उ' ... 'सा' ... રહેલ છે એમ ધ્યાન કરવુ તથા બીજા પણ ... ના બીજ ... ચિતવવા ... ની ... કરનાર પુરૂષોએ એ (નવકાર) મંત્ર, ॐकार સહિત ... રહો અને નિર્વાણપદની ઇચ્છા કરનારા હોય તેમણે ॐकार રહિત ... કરવા એવી રીતે ચિત્ત સ્થિર થવાને અર્થે મ

મંત્રના વર્ણ અને પદ અનુક્રમે જુદાં કરવાં જપાદિકનું ઘણુ ફળ કહ્યુ છે, જેમ ક્રોડો પૂજન સમાન એક સ્તોત્ર છે, ક્રોડો સ્તોત્ર સમાન એક જપ છે, ક્રોડો જપ સમાન ધ્યાન છે, અને ક્રોડો ધ્યાન સમાન લય (ચિત્તની સ્થિરતા) છે. ચિત્તની એકાગ્રતા થવાને અર્થે જીન ભગવાનની જન્મકલ્યાણકાદિ ભૂમિ વગેરે તિર્થનો અથવા બીજા કોઈ ચિત્તને સ્વસ્થ્ય કરનાર, પવિત્ર અને એકાંત સ્થાનનો આશ્રય કરવો. ધ્યાન શતકમાં કહ્યુ છે કે—તરૂણ સ્ત્રી, પશુ, નપુંસક અને કુશળ પુરૂષ એથી હમ્મેશાં રહિત એવું પવિત્ર અને એકાંત સ્થાનક મુનિરાજનું કહ્યુ છે. ધ્યાન કરવાને સમયે એવું સ્થાનક વિશેષ કરી ખાસ જોઇએ.

જેમના મન વચન કાયાના યોગ સ્થિરતા પામ્યા હોય અને તેથીજ ધ્યાનને વિષે નિશ્ચલ મન થયું હોય તે મુનિરાજને તો માણસની ભીડવાળા ગામમાં અને શૂન્ય અરણ્યમાં કાંઇ પણ વિચાર નથી. માટે જ્યાં મન વચન કાયાના યોગ સ્થિર રહે અને કોઇ જીવને હરકત ન થતી હોય, તે સ્થાન ધ્યાન કરનારને યોગ જાણવુ. જે સમયે મન વચન કાયાના યોગ ઉત્તમ સમાધિમા રહેતા હોય, તેજ કાળ ધ્યાનને માટે યોગ્ય છે. ધ્યાન કરનારને દિવસનો કે રાત્રિનોજ સમય જોઇએ ઇત્યાદિ નિયમ શાસ્ત્રમાં કહ્યો નથી. દેહની અવસ્થા જીવને ધ્યાનને વિષે હરકત કરનારી ન હોય, તેજ અવસ્થામાં ગમે તો ઉભો રહી, બેસી અથવા બીજી રીતે પણ ધ્યાન કરવું કારણ કે, સાધુઓ સર્વ દેશમાં, સર્વ કાળમાં અને સર્વ પ્રકારની દેહની ચેષ્ટામાં વર્તતાં પાપકર્મ શમાવીને સર્વોત્કૃષ્ટ કેવળજ્ઞાનાદિક પામ્યા. માટે ધ્યાનના સબંધમાં દેશનો, કાળનો અને દેહની અવસ્થાનો કોઇ પણ નિયમ સિદ્ધાંતમા કહ્યો નથી. જેમ મન વચન કાયાના યોગ સમાધિમાં રહે, તેમ ધ્યાન કરવાનો પ્રયત્ન કરવો. નવકાર મંત્ર આલોકમાં તથા પરલોકમાં ઘણો ગુણકારી છે. મહાનિશિદ્ધ સૂત્રમાં કહ્યુ છે કે—નવકાર મંત્રનુ ભાવથી ચિંતવન કર્યું હોય તો તે ચોર, શ્વાપદ (જંગલી જાનવરો), સર્પ, જળ, અગ્નિ, બંધન, રાક્ષસ, સંગ્રામ અને રાજા એટલા થકી ઉત્પન્ન થતા ભયનો નાશ કરે છે. બીજે ઠેકાણે પણ કહ્યુ છે કે, જીવના જન્મ સમયે નવકાર ગણવા. કારણ કે, તેથી ઉત્પન્ન થનાર જીવને

સારી ફળ પ્રાપ્તિ થાય છે દેહના અંત સમયે પણ નવકાર ગણવા કારણ કે, તેથી મરનાર સુગતિએ જાય છે આપદા આવી પડે તોપણ ગણવા કારણ કે, તેથી સેંકડો આપદાનો નાશ થાય છે ઘણી ઋદ્ધિ હોય તોપણ ગણવા કારણ કે, તેથી ઋદ્ધિની વૃદ્ધિ થાય છે ।

નવકારનો એક અક્ષર ગણે તો સાત સાગરોપમ સ્થિતિવાળુ એક પદ ગણે તો પચાસ સાગરોપમ સ્થિતિવાળુ, અને સમગ્ર નવકાર ગણે તો પાંચસો સાગરોપમ સ્થિતિવાળુ પાપ નાશ પામે છે જે જીવ એક લાખ નવકાર મંત્ર ગણે, અને વિધિપૂર્વક જિન નમસ્કારની પૂજા કરે, તે તીર્થંકર નામગોત્ર બાંધે એમાં સંશય નથી જે જીવ આઠ ક્રોડ, આઠ લાખ આઠ હજાર આઠસો આઠ (૮૦૮૦૮૮૦૮) વાર નવકાર મંત્ર ગણે તે ત્રીજે ભવે મુક્તિ પામે નવકાર માહાત્મ્ય ઉપર આલોક સંબંધમાં શ્રેષ્ઠિપુત્ર શિવકુમારનું દૃષ્ટાંત છે જેમ—તે (શ્રેષ્ઠિપુત્ર શિવકુમાર) ધૂતાદિ વ્યસનમાં આસક્ત હોવાથી તેના પિતાએ તેને શિખામણ આપી કે, મોટું સંકટ આવી પડે ત્યારે નવકાર મંત્ર ગણજે કેટલેક કાળે પિતા મરી ગયા પછી વ્યસનથી નિર્ધન થએલો શિવકુમાર ધનને અર્થે કોઇ ત્રિદંડીના કહેવાથી ઉત્તરસાધક થયો અંધારી ચૌદશની રાત્રિએ સ્મશાનમાં (મૃતકને ના) લગ વખતે બીધો, તેથી તેણે તેજ વખતે ત્રણ વાર નવકાર મંત્ર ગણ્યો તેથી ઉભા થએલા શબની શક્તિ તેના ઉપર ચાલી નહી ત્યારે તેણે ત્રિદંડીને હણ્યો તે ત્રિદંડીનો સુવર્ણ પુરૂષ થયો તેથી ઘણી ઋદ્ધિવાળો થએલા શિવકુમારે અનેક જિનમંદિરાદિક બંધાવ્યાં

પરલોક સંબંધમાં વડ ઉપર રહેલી સમળીનો દાખલો છે કે જ્યારે તે સમળીને પારધીએ બાણથી વિંધી ત્યારે મુનિરાજે તેને નવકાર મંત્ર દીધો અને તેથી તે સિંહલદ્વીપના રાજાની સાત પુત્રી પછી થઇ એક દિવસ વૈદ્યએ છીંક આવતાં પોતાની માતાનું પ્રથમ પદ કહ્યું તે સાંભળવાથી તેને (પુત્રીને) જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું તેથી તેણે પચાસ વહાણ ભરી, સાથે લઈ ભરૂચ આવી, શકુનિકાવિહારનો ઉદ્ધાર કર્યો

માટે નિદ્રા કરતાં પ્રથમ નવકાર મંત્ર ગણવો પછી ધર્મ જાગરિકા કરવી કે હું કોણ છું વિચાર કરવો તે આ રીતે—હું કોણ? અને

મ્હારી જાતિ કઇ? કુળ કયું? દેવ કોણ? ગુરૂ કયા? ધર્મ કયો? અભિગ્રહ કયા? અને અવસ્થા કઇ? મેં પોતાનું કર્ત્તવ્ય કર્યું કે નહિ? કાંઇ અકૃત્ય (ન કરવા યોગ્ય) કર્યું કે શું? મ્હારે કાંઇ કર્ત્તવ્ય કરવાનું બાકી રહ્યું છે કે શું? કરવાની શક્તિ છતાં (પ્રમાદથી) હું કરતો નથી એવું કાંઇ છે? પારકા જન મ્હારૂં શું (સારૂં કે માઠું) જુએ છે? હું પોતાનું (સારૂં માઠું) શું જોઉં છું? (મ્હારામાં રહેલો) કયો દોષ હું છોડતો નથી? એમજ આજે તિથિ કઇ? અરિહંતનું કલ્યાણક કયું? તથા મ્હારે આજે શું કરવું જોઇએ? ઇત્યાદિ વિચાર કરે,

આ ધર્મજાગરિકામાં ભાવથી પોતાનું કુળ, ધર્મ, વ્રત, ઇત્યાદિકનું ચિંતવન, દ્રવ્યથી સદ્ગુરૂ આદિકનું ચિંતવન, ક્ષેત્રથી "હું કયા દેશમાં? પુરમાં? ગામમાં? અથવા સ્થાનકમાં છું?" એ વિચાર તથા કાળથી "હમણાં પ્રભાતકાળ છે? કે, રાત્રિ બાકી છે?" ઇત્યાદિ વિચાર કરવો. પ્રસ્તુત ગાથાના "सकुलधम्मनियमाइ" એ પદમાં "આદિ" શબ્દ છે. તેથી ઉપર કહેલા સર્વ વિચારનો અહિં સંગ્રહ કર્યો. એવી ધર્મજાગરિકા કરવાથી પોતાનો જીવ સાવધાન રહે છે, અને તેથી વિરૂદ્ધ કર્મનો તથા દોષાદિકનો ત્યાગ, પોતાના આદરેલા વ્રતનો નિર્વાહ, નવા ગુણનો લાભ, અને ધર્મની ઉપાર્જના ઇત્યાદિક સારા પરિણામ થાય છે. સંભળાય છે કે, આનંદ, કામદેવાદિક ધર્મી લોકો પણ ધર્મ જાગરિકા કરવાથી બોધ પામ્યા, અને શ્રાવકપ્રતિમાદિ વિશેષ ધર્મ આચરવા લાગ્યા. માટે ધર્મ જાગરિકા જરૂર કરવી.

ધર્મજાગરિકા કરી રહ્યા પછી પ્રતિક્રમણ કરનાર શ્રાવકે રાત્રિ પ્રતિક્રમણ કરી, તથા ન કરનારે ન કરી *રાગાદિમય કુસ્વપ્ન, ‡દ્વેષાદિમય દુઃસ્વપ્ન તથા માઠા ફળનું સૂચક સ્વપ્ન એ ત્રણેમાં પહેલાના પરિહારને અર્થે એકસો આઠ શ્વાસોશ્વાસનો કાઉસ્સગ્ગ કરવો, અને બાકીના પરિહારને અર્થે સો શ્વાસોશ્વાસનો કાઉસ્સગ્ગ કરવો. વ્યવહાર ભાષ્યમાં કહ્યું છે કે—

---

* મોહ, માયા, લોભાદીકથી ઉત્પન્ન થયેલ કુસ્વપ્ન એટલે સ્ત્રી ભોગ વગેરે.

‡ ક્રોધ, માન, ઇર્ષા, વિવાદથી ઉત્પન્ન થયેલ સ્વપ્ન.

પ્રાણાતિપાત (હિંસા), મૃષાવાદ (અસત્ય વચન) અદત્તાદાન (ચોરી), મૈથુન (સ્ત્રીસંભોગ), અને પરિગ્રહ (ધન ધાન્યાદિકનો સંગ્રહ) એ પાંચે [illegible] પોતે કર્યા, કરાવ્યાં અથવા અનુમોદ્યા હોય તો [illegible] સો શ્વાસોશ્વાસનો કાઉસ્સગ્ગ કરવો. મૈથુન (સ્ત્રીસંભોગ) પોતે કર્યું હોય તો [illegible] [illegible] (એકસો આઠ શ્વાસોશ્વાસનો) કાઉસ્સગ્ગ કરવો. કાઉસ્સગ્ગમાં પચીસ શ્વાસોશ્વાસ પ્રમાણવાળા લોગસ્સ ચાર વાર ગણવો અથવા પચીસ શ્લોક પ્રમાણવાળા દશવૈકાલિક સૂત્રના ચોથા અધ્યયનમાં કહેલા પંચ મહાવ્રત ચિંતવવા અથવા સ્વાધ્યાય રૂપ ગણે. તે પચીસ શ્લોક [illegible] એવી રીતે [illegible] પ્રતિમા [illegible] પ્રથમ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પ્રતિક્રમણ [illegible] [illegible] શ્વાસોશ્વાસનો કાઉસ્સગ્ગ કરવો.

[illegible] પછી [illegible] પ્રતિક્રમણની વેળા થાય ત્યાં સુધી [illegible] થાય તો [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પણ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પણ તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પ્રતિક્રમણ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નહીં, અને [illegible]

નિષ્ફળ જાણવાં અને છેલ્લા ચાર કારણથી દીઠેલા શુભ અશુભ સ્વપ્ન પોતાનું ફળ દેનારાં જાણવાં. રાત્રિના પહેલા, બીજા, ત્રિજા અને ચોથા પહોરે દીઠેલાં સ્વપ્ન અનુક્રમે બાર, છ, ત્રણ અને એક માસે પોતાનાં ફળ આપે જે, રાત્રિની છેલ્લી બે ઘડીએ દીઠેલું સ્વપ્ન દસ દિવસમાં ફળે છે, અને સૂર્યોદયને સમયે દીઠેલું તો તત્કાળ ફળ આપે છે. ઉપરા ઉપરી આવેલાં, દિવસે દીઠેલા, મનની ચિંતાથી, શરીરના કોઇ વ્યાધિથી અથવા મળ મૂત્રાદિકના રોકાણથી આવેલાં સ્વપ્ન ફોગટ જાણવાં. પહેલાં શુભ અને પછી અશુભ આવે, અથવા પહેલા શુભ અને પછી અશુભ આવે. તોએ પાછળથી આવે તેજ ફળ આપનારૂં જાણવું. ખોટું સ્વપ્ન આવે તો તેની શાંતિ કરવી જોઇએ. સ્વપ્નચિંતામણી શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે, અનિષ્ટ સ્વપ્ન જોતાંજ રાત્રિ હોય તો ફરીવાર સુઇ જવું. તે સ્વપ્ન કોઇને ક્યારે પણ કહેવું નહીં. કારણ કે, તેમ કરવાથી તેનું ફળ થતું નથી. જે પુરૂષ સવારમાં ઉઠીને જિનભગવાનનું ધ્યાન અથવા સ્તુતિ કરે, કિંવા પાંચ નવકાર ગણે, તેનું દુઃસ્વપ્ન ફોગટ થાય. દેવ ગુરૂની પૂજા તથા શક્તિ માફક તપસ્યા કરવી. એ રીતે જે લોકો હમેશાં ધર્મકરણીમાં રમી રહે છે તેમને આવેલા માઠા સ્વપ્ન પણ સારા ફળના આપનારાં થાય છે. દેવ, ગુરૂ, ઉત્તમ તીર્થ, તથા આચાર્ય એમનું નામ લઇને તથા સ્મરણ કરીને જે લોકો સુવે છે, તેમને કોઇ કાળે પણ માઠું સ્વપ્ન આવતું નથી.

પછી ખસ વગેરે થઇ હોય તો તેને થુંક લગાડીને ઘસવું, અને શરીરના અવયવ દૃઢ થવાને અર્થે બે હાથથી અંગમર્દન કરવું પુરૂષે પ્રાતઃકાળમાં પહેલાં પોતાનો જમણો હાથ જોવો, અને સ્ત્રીએ ડાબો હાથ જોવો. કેમ કે, તે પોતાનું પુણ્ય પ્રકટ દેખાડે છે. જે લોકો માતા, પિતા ઇત્યાદિ વૃદ્ધ લોકોને નમસ્કાર કરે છે, તેને તીર્થયાત્રાનું ફળ મળે છે. માટે તે (નમસ્કાર) પ્રતિદિન કરવો. જે લોકો વૃદ્ધ પુરૂષની સેવા કરતા નથી, તેમનાથી ધર્મ વેગળો રહે છે, જે લોકો રાજસેવા કરતા નથી, તેમનાથી લક્ષ્મી વેગળી રહે છે, અને જે લોકો વેશ્યાની મિત્રતા રાખતા નથી, તેમનાથી વિષયવાસનાની તૃપ્તિ દુર રહે છે.

રાત્રિ પ્રતિક્રમણ કરનારને પચ્ચખ્ખાણનો ઉચ્ચાર કરતાં પહેલા સચિ-

તાર્ં ચાૈદ નિયમ લેવા જોઇએ પ્રતિક્રમણ નહી કરે, તેણે પણ સુતાદયની પહેલા ચાૈદ નિયમ ગ્રહણ કરવા, શક્તિ માફક નવકારશી, ગઠીમહિઅ, બિયાસણુ એકાસણુ ઇત્યાદિ પચ્ચખાણ કરવુ તથા સચિત દ્રવ્યનો અને વિગય વગેરેનો જે નિયમ રાખેલો હોય, તેમા સક્ષેપ કરીને દેશાવકાશિક વ્રત કરવુ વિવેકી પુરૂષે પહેલા સદ્ગુરૂ પાસે યથાશક્તિ સમકિત મૂળ બારવ્રત રૂપ શ્રાવકધર્મનુ ગ્રહણ અવશ્ય કરવુ કારણ કે, તેમ કરવાથી ચારિત્રનો લાભ થવાનો સભવ રહે છે ચારિત્ર ફળ ઘણુ મ્હોટુ છે મન વચન કાયાના વ્યાપાર ચાલતા ન હોય તો પણ અવિરતિથી નિગોદિયા જીવની પેઠે ઘણો કર્મબધ અને બીજા મહા દોષ થાય છે જેમ —જે ભાવ જીવ ભાવથી વિરતિનો (દેશવિરતિનો અથવા સર્વવિરતિ-નો) સ્વીકાર કરે તેની વિરતિ કરવાને અસમર્થ એવા દેવતા વખાણ કરે છે।

એકેદ્રિય જીવો બિલકુલ આહાર કરતા નથી તો પણ તેમને ઉપવાસનુ ફળ મળતુ નથી તે અવિરતિનુ ફળ જાણવુ એકેદ્રિય જીવો મન વચન કાયાથી સાવદ્ય વ્યાપાર કરતા નથી તો પણ તેમને ઉત્કૃષ્ટી અનતકાળ સુધી તે જાતિમા રહેવુ પડે છે એનુ કારણ અવિરતિ જાણવુ જો પરભવે વિરતિ કરી હોત તો, તિર્યંચ જીવો આ ભવમા કશા (ચાબુક), અકુશ, પરોણી ઇત્યાદિ ના પ્રહાર તથા વધ બધન મારણ આદિ સેકડો દુખ ન પામત સદ્ગુરૂનો ઉપદેશ વગેરે સર્વ સામગ્રી છતા પણ અવિરતિ કર્મનો ઉદય હોય તો શ્રેણીક રાજાની પેઠે વિરતિ સ્વીકાર-વાના પરિણામ થતા નથી માટે જ શ્રેણીક રાજા ક્ષાયિક સમ્યગ્દૃષ્ટિ છતા તથા વીર ભગવાનનુ વચન સાભળવુ ઇત્યાદિ ઉત્કૃષ્ટ યોગ છતા પણ કાગડા માસની પણ બાધા લઈ શક્યો નહીં અવિરતિને વિરતિથી જીતાય છે અને વિરતિ અભ્યાસથી સાધ્ય થાય છે અભ્યાસથીજ સર્વ ક્રિયાઓમા નિપુણતા ઉત્પન્ન થાય છે લખવુ, ભણવુ, ગણવુ, ગાવુ, નાચવુ વગેરે સર્વે કળા કૌશલ્યમા એ વાત સર્વે લોકોને અનુભવ સિદ્ધ છે અભ્યાસથી સર્વે ક્રિયાઓ સિદ્ધ થાય છે, અભ્યાસથીજ સર્વ કળાઓ આવે છે અને અભ્યાસથીજ ધ્યાન, મૌન ઇત્યાદિ ગુણોની પ્રાપ્તિ થાય છે.

માટે કઇ ચીજ એવી છે કે જે અભ્યાસથી ન બને ? જો નિરંતર વિ-રતિના પરિણામ રાખવાનો અભ્યાસ કરે, તો પરભવે પણ તે પરિણા-મની અનુવૃત્તિ થાય છે. કહ્યું છે કે—જીવ આ ભવમાં જે કોઇ ગુણનો અથવા દોષનો અભ્યાસ કરે છે. તે અભ્યાસના યોગથીજ પરભવે તે વસ્તુ પામે છે. માટે જેવી ઇચ્છા હોય તે પ્રમાણે પણ વિવેકી પુરૂષે બારવ્રત સબંધી નિયમ ગ્રહણ કરવા.

આ સ્થળને વિષે શ્રાવકે અને શ્રાવિકાએ પોતાની ઇચ્છાથી પરિમાણ કેટલું રાખવું ? તેની સવિસ્તર વ્યાખ્યા કરવી જોઇએ જેથી સારી પેઠે જાણી, ઇચ્છા માફક પરિમાણ રાખી, નિયમનો સ્વીકાર કરે તો તેનો ભંગ ન થાય, નિયમ તો વિચાર કરીને એવી રીતેજ લેવા કે, જે રીતે આપણે પાળી શકીએ. સર્વ નિયમોમાં [1]સહસાનાભોગાદિ ચાર આગાર છે, એ ધ્યાનમાં રાખવા. માટે અનુપયોગથી અથવા સહસાગારાદિકથી નિયમમાં રાખેલી વસ્તુ નિયમથી વધારે લેવાય, તો પણ નિયમનો ભંગ થતો નથી, પણ અતિચાર માત્ર થાય છે જાણી જોઇને નિયમ કરતાં વધારે લેશ-માત્ર ગ્રહણ કરે તો નિયમનો ભંગ થાય છે. કોઈ સમયે પાપકર્મના વશ-થી જાણતા નિયમનો ભંગ થાય, તો પણ ધર્માર્થી જીવે આગળ નિયમ અવશ્ય પાળવો. પડવે, પાંચમ, અને ચૌદશ ઇત્યાદિ પર્વતિથીએ જેણે ઉપવાસ કરવાનો નિયમ લીધો હોય, તેને કોઇ સમયે તપસ્યાની તિથિએ બીજી તિથિની ભ્રાંતિ વગેરે થવાથી, જો સચિત જળપાન, તાંબૂલ ભક્ષણ, કાંઇક ભોજન વગેરે થાય, અને પછી તપસ્યાનો દિવસ જણાય, તો મુ-ખમાં કોળીઓ હોય તે પણ ગળી જવો નહી પરંતુ તે કાઢી નાંખીને પ્રાસુક જળથી મુખશુદ્ધિ કરવી અને તપસ્યાની રીતી પ્રમાણે રહેવું. જો કદાચિત્ ભ્રાંતિથી તપસ્યાને દિવસે પૂરે પૂરૂં ભોજન કરે, તો બીજે દિ-વસે દંડને અર્થે તપસ્યા કરવી, અને સમાપ્તિને અવસરે તે તપ વર્ધમાન (જેટલા દિવસ પડી ગયા હોય, તેટલાની વૃદ્ધિ કરીને) કરવુ. એમ કરે તો અતિચાર માત્ર લાગે, પણ નિયમનો ભંગ થાય નહી. "આજે તપ-

---

૧ અન્નત્થણાભોગેણં, ૨ સહસાગારેણ. ૩ મહત્તરાગારેણ, અને ૪ સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણ

ચ્યાનો નિયમ છે ' એમ જાણ્યા પછી જો મારો ભાગી જાય, તો નિય મનો ભગ થવાથી નરક ગતિનું કારણ થાય છે આજે તપસ્યાનો દિ વસ છે કે નહી ?" અથવા 'એ વસ્તુ લેવાય કે નહી ?' એવો મ નમા સશય આવે, અને તે (વસ્તુ) ન તો નિયમભગાદિ દોષ લાગે ર ણો મહાન ભૂત પિશાચાદિકના ઉપ ર થવાથી પરવશપણુ અને સર્પ દાદિકથી અસમાધિપણુ થવાને લીધે તપ ન થાય તો પણ ચોથા આ ગા ગો (**सव्वसमाहिवत्तियागारेण**) ઉચ્ચાર કર્યા છે માટે નિયમનો ભગ ન થાય એવી રીતે મર નિયમને વિષે જાણવુ વળી નિયમનો ભગ થાય તો મ્હારો દોષ લાગે છે માટે થોડો નિયમ કરીને તે ભગ સર પાળવામાજ ઘણો ગુણ છે ધર્મના મર્મમા તારતમ્ય અવશ્ય જા ણવુ જોઇએ માટેજ (પચ્ચખાણમા) આગાર રાખેલા છે

જો કે કમળશેઠિએ સમીપ રહેતા કુભારના માથાની ટાલ જોયા વિના મ્હારે ભોજન ન કરવુ ' એવો નિયમ માત્ર કૌતુકથીજ લીધો હતો તોપણ તેથી તેને અખૂટ નિધાનની પ્રાપ્તિ થઇ અને તેથીજ નિયમ સફળ થયો તો પુણ્યને અર્થ જો નિયમ લે, તો તેનુ મ્હોટુ ફળ કહેવુ ? કહ્યુ છે કે—પુણ્ય ની ઇચ્છા કરનાર પુરૂષે ગમે તે નિયમ પણ અવશ્ય ગ્રહણ કરવો તે (નિયમ) ગમે તેટલો નાનો હોય તો પણ કમળશેઠની પેઠે ઘણા લાભને અર્થ થાય છે પરિણામ પરિણામ હતો વિષે રતા રાખવા ઉપર રત્નસાર શ્રેષ્ઠીનુ દૃષ્ટાન્ત આગળ કહીશુ નિયમ એવી રીતે લેવા કે—તેમા પ્રથમ તો મિ થ્યાત્વ છોડી દેવ પછી દરરોજ શક્તિ પ્રમાણે ત્રિકાળ ત્રણ બે અથવા એક વાર ભગવાનની પૂજા, દર્શન, સપૂર્ણ દેવવદન અથવા ચૈત્યવદન કરવાનો નિયમ રાખવો અને વળી જો જોગવાઈ હોય તો સદ્ગુરૂને મ્હોટી અથવા નાની વદના કરવી જોગવાઈ ન હોય તો સદ્ગુરૂનું નામ ગ્રહણ કરીને નિત્ય વદના કરવી, દરરોજ વર્ષાકાળના ચાતુર્માસમા અથવા [1]પ- ર્વતિથિ ઇત્યાદિને વિષે અષ્ટ પ્રકારી પૂજા અથવા સ્નાત્રપૂજા કરવી યાવ જ્જીવ સુધી નવુ આવેલુ અન્ન પકવાન અથવા ફળાદિક ભગવાનને અર્પણ કર્યા વગર ન લેવુ નિત્ય નૈવેદ્ય, સોપારી વગેરે ભગવાન આગળ મૂકવુ,

---

1 બીજ પાચમ, આઠમ, અગીઆરશ અને ચૌદશ

નિત્ય ત્રણ ચોમાસામા અથવા સંવત્સરી અને દીવાળી આદિક ને વિષે અષ્ટમંગલિક મૂકવાં. નિત્ય, પર્વતિથિએ અથવા વર્ષની અંદર કેટલીક વાર ખાદ્ય (સુખડી), સ્વાદ્ય (મુખવાસ) વગેરે સર્વ વસ્તુ દેવને અને ગુરૂને અર્પણ કરીને (બાકી રહેલી) પોતાના ભોગમાં લેવી. દર મહિને અથવા દર વર્ષે મ્હોટી ધ્વજા ચઢાવી ઘણા વિસ્તારથી સ્નાત્ર મહોત્સવ પૂર્વક મ્હોટી પૂજા તથા રાત્રિજાગરણ વગેરે કરવું.

દરરોજ અથવા મહિનામાં કિંવા વર્ષમાં કેટલીકવાર ચૈત્યશાળા પ્રમાર્જવી, સમારવી ઇત્યાદિ. પ્રતિમાસે અથવા પ્રતિવર્ષે મંદિરને વિષે અંગલૂહણાં, દીવાને અર્થે રૂની પૂણી, કેટલાક દીવાનું તેલ, ચંદન, કેશર ઇત્યાદિક આપવુ, તથા પૌષધશાળાને વિષે મુહપત્તિ, નવકારવાળી તથા કટાસણાં, ચરવલા ઇત્યાદિકને અર્થે કેટલાંક વસ્ત્ર, સૂત્ર, કંબળ ઉન ઇત્યાદિ મૂકવાં. વર્ષાકાળમાં શ્રાવક વગેરે લોકોને બેસવાને અર્થે કેટલીક પાટ વગેરે કરાવવી. પ્રતિવર્ષે સૂત્રાદિકથી પણ સંઘની પૂજા કરવી, તથા કેટલાક સાધર્મિકોનું વાત્સલ્ય કરવુ. દરરોજ કેટલાએક કાયોત્સર્ગ કરવા, તથા ત્રણસે ગાથાની સઝાય ઇત્યાદિક કરવું, નિત્ય દિવસે નવકારસી પ્રમુખ તથા રાત્રે દિવસચરમ પચ્ચખાણ કરવું, દરરોજ બે ટંક પ્રતિક્રમણ કરવું. ઇત્યાદિ નિયમ શ્રાવકે પ્રથમ લેવા. પછી યથાશક્તિ બારવ્રતને સ્વીકારવાં. તેમાં સાતમા (ભોગોપભોગ વિરમણ) વ્રતને વિષે સચિત્ત, અચીત અને મિશ્ર વસ્તુ પ્રકટ કહી છે તે સારી રીતે જાણવી.

જેમ—પ્રાયે સર્વ ધાન્ય, ધાણા, જીરૂં, અજમો, વરિયાળી સવા, રાઇ, ખસખસ ઇત્યાદિ સર્વ કણ, સર્વ ફળ અને પત્ર, લવણ, ખારી, ખારો, રાતો સેંધવ, સંચળ વગેરે અકૃત્રિમ ખાર, માટી, ખડી, ગેરૂ તેમજ, લીલાં દાતણ વગેરે વ્યવહારથી સચિત્ત છે. પાણીમાં પલાળેલા ચણા તથા ગહૂં વગેરે ધાન્ય તથા ચણા અને મગ વગેરેની દાળ પાણીમાં પલાળેલી હોય, તો પણ કોઇક ઠેકાણે અંકુરનો સંભવ હોવાથી તે મિશ્ર છે. પ્રથમ લવણાદિકનો હાથ અથવા બાફ દીધા વિના કિંવા રેતીમાં નાખ્યા વિના શેકેલા ચણા, ઘઉં, જાર ઇત્યાદિકની ધાણીઓ, ખારાદિક દીધા વિનાના તલ, ઓળા, †

† લીલા ચણા.

ચોખ પકના ગેહુની મગફળી, પાપડી વગેરે, મગી રાઈ વગેરેનો વઘાર માત્ર દઈને તૈયાર કરેના ચીભડા વગેરે તથા તેની, બીજ સચિત્ત છે, એના મત પામ ફળ મિશ્ર (કાઇક સચિત્ત કાંઇક અચિત્ત) છે જે દિવસે તનપાપડી કરી હોય, તે દિવસે તે મિશ્ર હોય છે અને અથવા રોટલી વગેરેમા નાખી હોય તો તે બે ઘડી ઉપરાત અચિત્ત થાય છે ક્ષિણ માળના ઇત્યાદિ દેગોમા ઘણો ગોળ નાખવાથી બીજ પણ જે વસ્તુ પ્રબળ અગ્નિના સંયોગ વિના અચિત્ત કરેની હોય તે બે ઘડી સુધી મિશ્ર અને તે પછી અચીત થાય છે, એનો વ્યવહાર છે તેમજ કાચા ફળ, કાચા ધાન્ય વટુ મર્દન કરેલુ એવુ પણ મીઠુ ઇત્યાદિ ચીજ કાચા પાણીની પેઠે અગ્નિ વગેરે પ્રબળ શસ્ત્ર વીના અચિત્ત થતા નથી શ્રી ભગવતી સૂત્રના ઓગણીશમા શતકના ત્રીજા ઉદ્દેશામા કહ્યુ છે કે—વજ્રમય શીલા ઉપર અલ્પ પૃથ્વીકાય રાખી તેને વજ્રમય પથ્થરથીજ જો એકવીસ વાર ચુર્ણ કરીએ તો તે પૃથ્વીકાયમા કેટના કજીવો એવા રહે છે કે, જેને પથ્થરનો સ્પર્શ પણ થયો નથી! હરડે, ખારેક, ખીમખીમ, દ્રાક્ષ, ખજૂર, મરી, પીપર, જાયફળ બદામ, વાનડગ અખોડ, નિમજા અજીર, જળનળ, પસ્તા ચિનીકબાના, સ્ફટિક જેવા સઘવ વગેરે, સાજીખાર, બીડનનુ (ભઠ્ઠીમા પકાવેલુ મીઠુ) બનાવરી ખાર કુભાર વગેર લોકોએ તૈયાર કરેની માટી વગેરે, એલચી, લવિગ, જવની, તુળ નાગરમોથ કોકણ ચોરે દેશમા પાકેના કેળા ઉકાળેના સીંગોડા, સોપારી ઇત્યાદિ વસ્તુ સો યોજન ઉપરથી આવેની હોય તો અચિત્ત માનવાનો વ્યવહાર છે શ્રી કલ્પમા કહ્યુ છે કે, લવણાદિ વસ્તુ સો યોજન ગયા પછી (ઉત્પત્તિ સ્થાનમા મળતો હતો તે) આહાર ન મળવાથી, એક પાત્રમાથી બીજા પાત્રમા નાખવાથી અથવા એક વખારમાથી બીજી વખારમા નાખવાથી, પવનથી, અગ્નિથી તથા ધુમાડાથી અચિત્ત થાય છે (વળી એજ વાત વિસ્તારથી કહે છે) લવણાદિ વસ્તુ પોતાના ઉત્પત્તિ સ્થાનથી પરદેશ જતા પ્રતિદિન પ્રથમ થોડુ, પછી તે કરતા વધારે, તે પછી તે કરતા પણ વધારે એમ કરતા અનુક્રમે અચિત્ત થતા સો યોજન ઉપર જાય છે ત્યાર તો તે સર્વથા અચિત્ત થાય છે

તત્કાળ કરેલી તલપાપડી તેજ દિવસે પણ અચિત્ત ગણવાનો વ્યવહાર છે વૃક્ષ ઉપરથી તત્કાળ ગ્રહણ કરેલો ગુંદ, લાખ, છાલ વગેરે તથા તત્કાળ કાઢેલો લિંબુ, લીમડો, નાળિએર, કેરી, શેલડી વગેરેનો રસ, તેમજ તત્કાળ કાઢેલું તલાદીકનું તેલ, તત્કાળ ભાગેલું અને નિર્બીજ કરેલું નાળિએર, શીંગોડાં, સોપારી વગેરે નિર્બીજ કરેલાં પાકાં ફળ, ઘણું ખાંડીને એટ રહીત કરેલું જીરૂં, અજમો વગેરે બે ઘડી સુધી મિશ્ર અને તે પછી અચિત્ત એવો વ્યવહાર છે.

શંકા:—શસ્ત્રનો સંબંધ નહીં છતાં કેવળ સો યોજન ઉપર ગયાથીજ લવણાદિક વસ્તુ અચિત્ત શી રીતે થાય છે?

સમાધાન—જે વસ્તુ જે દેશમા ઉત્પન્ન થાય છે, તેને તે દેશ, ત્યાનાં હવા પાણી વગેરે માફક આવે છે, તેજ વસ્તુને ત્યાંથી પરદેશ લઇ જઇએ તો તેને પૂર્વે જે દેશ, હવા પાણી વગેરેની પુષ્ટિ આપનારો આહાર મળતો હતો, તેનો વિચ્છેદ થવાથી તે વસ્તુ અચિત્ત થાય છે. એક પાત્રથી બીજા પાત્રમા અથવા એક વખારમાંથી બીજી વખારમાં એમ વારવાર ફેરવ્યાથી પણ લવણાદિ વસ્તુ અચિત્ત થાય છે. તેમજ પવનથી, અગ્નિથી અને રસોડા વગેરે સ્થાનકને વિષે ધૂમાડો લાગવાથી પણ લવણાદિક વસ્તુ અચિત્ત થાય છે "લવણાદિ" એ પદમાં "આદિ" શબ્દનુ ગ્રહણ કર્યું છે તેથી હરતાળ, મનશીલ, પીંપર, ખજુર, દ્રાક્ષ, હરડાં એ વસ્તુ પણ સો યોજન ઉપરાત ગયાથી અચિત્ત થાય છે એમ જાણવું; પણ એમાં કેટલાક વાપરવા યોગ્ય અને કેટલાક નહિં વાપરવા યોગ્ય છે. પીંપર, હરડે ઈત્યાદી વાપરવા યોગ છે, અને ખજૂર દ્રાક્ષ વગેરે નહી વાપરવા યોગ છે

હવે સર્વ વસ્તુનું પરિણામ થવાનુ સાધારણ (સર્વેને લાગુ પડે એવું) કારણ કહે છે. ગાડામા અથવા બળદ વગેરેની પીઠ ઉપર વારંવાર ચઢાવવા ઉતારવાથી, ગાડામાં અથવા બળદ ઉપર લાવેલા લવણાદિ વસ્તુના ભારને વિષે માણસ બેસવાથી, બળદના તથા માણસના શરીરની ઉષ્ણતા લાગવાથી, જે ચીજનો જે આહાર છે, તે ન મળવાથી, અને ઉપક્રમથી લવણાદિ વસ્તુનો પરિણામ થાય છે, અર્થાત્ તે અચીત્ત થાય છે. ઉપક્રમ એટલે શસ્ત્ર તે (શસ્ત્ર) સ્વકાય ૧, પરકાય ૨, અને ઉભકાય ૩, એવા

એ થી ત્રણ પ્રકારનુ ક ખારૂ પાણી મીઠ પાણીનુ શસ્ત્ર છ, તે સ્વકાય શસ્ત્ર જાણવુ અથવા કાળી જમીન અને જમીનનું સ્વકાય શસ્ત્ર જાણવુ જળનુ અગ્નિ અને અગ્નિનુ જળ શસ્ત્ર છે, તે પરકાય શસ્ત્ર જાણવુ મા ટીથી મીશ્ર થએલુ જળ શુદ્ધ જળનું શસ્ત્ર છે, તે ઉભયકાય શસ્ત્ર જાણ વુ અચિત્ત વસ્તુના પરિણામ થવા (અચિત્ત થવાના) ઇત્યાદિક કારણ જાણવા ઉત્પલ (કમળ વિશેષ) અને પદ્મ (કમળ વિશેષ) જળયોનિ હોવાથી તડકામા રાખીએ તો એક પહોર પણ સચિત્ત રહેતા નથી અ ર્થાત પહોર પુરો થતા પહેલાજ અચિત્ત થાય છે મોગરાના મૃગ તિલકના અને જૂઇના ફૂલ ઉષ્ણયોનિ હોવાથી ઉષ્ણ પ્રદેશમા રાખીએ તો ઘણા કાળ સુધી સચિત્ત રહે છે મૃગતિલકના ફૂલ પાણીમા રાખીએ તો એક પહોર પણ સચિત્ત રહેતા નથી ઉપલકમળ તથા પદ્મકમળ પાણીમા રાખીએ તો ઘણા વખત સુધી સચિત્ત રહે છે પાનના ફૂલ બીજ (અથવા થડ?) અને વગેરેના પ્રમુખ હરિત (વનસ્પતિ?) ના અગ્રભાગમાંથી તૃણ તથા વનસ્પતિ એમનું બીટ અથવા મૂળનાલ સુકાય તો અચિત્ત થયુ એમ જાણવુ એ પ્રમાણે કલ્પવૃત્તિમા કહ્યુ છ શ્રી ભગવતીસૂત્રના છઠ્ઠા શતકના સાતમા ઉદેશામાં શાલિ પ્રમુખ ધાન્યનો સચિત્ત અચિત્ત વિભાગ એવી રીતે કહ્યો છે

પ્રશ્ન —હે ભગવત ! શાલિ (કલમ વગેરે ચોખાની જાતિ), વ્રીહિ (સામાન્ય ચોખા વગેરે), ગહુ જવ જવજવ (એક જાતના જવ) એ ધાન્યો કોઠીમા, વાંસથી ગુંથેલા પાત્રમા, માંચામા, મ ચમા, માળામા ઢાંકેલાં, ચારે બાજુથી ગાણ માટીથી લીંપેલાં, અથવા સર્વ બાજુએ છાણમાટીથી લીંપેલા (મોઢા ઉપર) મુદ્રિત કરેલા લાંછન વગેરે કરી સાચવી મૂકેલા હોય તો તેમની યોનિ કેટલા કાળ સુધી રહે છે ?

ઉત્તર —હે ગૌતમ ! જઘન્યથી અંતર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ વર્ષ (યોનિ રહે) તે પછી યોનિ કરમાય છે, ધ્વસ (તે નાશ) પામે છે અને બીજ તે અબીજ થાય છે

પ્રશ્ન —હે ભગવત ! વટાણા મસૂર તિલ મગ અડદ, વાલ, ક

લથી, ચોળા, તુવેર, કાળા ચણા ઇત્યાદિ ધાન્યો શાલિ માફક કોઠી વગે-રેમાં રાખીએ તો તેમની યોનિ કેટલા કાળ સુધી રહે?

ઉત્તર—હે ગૌતમ! જઘન્યથી અંતર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી પાંચ વર્ષ સુધી (યોનિ રહે છે.) તે પછી યોનિ સુકાય ત્યારે (ધાન્યો) અચિત્ત થાય છે, અને બીજ છે તે અબીજ થાય છે.

પ્રશ્ન—હે ભગવંત! અળશી, કુસુંભક, કોદરા, કાંગ, બંટી, મસૂર, કોદૂસગ (કોદ્રાની એક જાતિ), સણ, સરશવ, મૂલબીજ ઇત્યાદિ ધાન્યો શાલિ માફક રાખીએ તો તેમની યોનિ કેટલા કાળ સુધી રહે?

ઉત્તર.—હે ગૌતમ! જઘન્યથી અંતર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી સાત વર્ષ (યોનિ રહે છે.) તે પછી યોનિ સુકાય ત્યારે (તે ધાન્યો) અચિત્ત થાય છે, અને બીજ તે અબીજ થાય છે.

આ બાબતમાં પૂર્વાચાર્યોએ નીચેની ગાથાઓ રચી છેઃ—

जघ जव जव गोहुम सा-लि वीहि धणाण कुठमाईसु ॥
खिविआणं उक्कोसं, वरिस तिगं होइ सजिअत्तं ॥ १ ॥
तिल मुग्ग मसूर कला-य मास चवलय कुलच्छ तुवरीणं ॥
तह वट्ट चणय वल्ला-ण वरिस पणगं सजीवत्तं ॥ २ ॥
अयसी लट्टा कंगू, कोडूसग सण वरट्ट सिद्धच्छा ॥
कुद्दव रालय मूलग-बीआणं सत्त वरिसाणि ॥ ३ ॥

(એ ત્રણે ગાથાઓનો અર્થ ઉપરના પ્રશ્નોત્તરમા આવી ગયો છે.)

કપાસ ત્રણ વર્ષે અચિત્ત થાય છે. શ્રીકલ્પબૃહદ્ભાષ્યમાં કહ્યું છે કે, કપાસ ત્રણ વર્ષે લે છે એટલે કપાસ ત્રણ વરસનો અચિત્ત થએલો લેવો કલ્પે છે

લોટના અચિત્ત, મિશ્ર ઇત્યાદિ પ્રકાર પૂર્વાચાર્યોએ એવી રીતે કહ્યા છે. કે—લોટ ચાળેલો ન હોય તો શ્રાવણ તથા ભાદરવા માસમાં પાચ દિ-વસ, આસો માસમા ચાર દિવસ' કાર્તિક, માગશર અને પોષ માસમા ત્રણ દિવસ, માહા અને ફાગણ એ બે માસમાં પાચ પહોર, ચૈત્ર તથા વૈશાખ માસમાં ચાર પહોર અને જ્યેષ્ટ તથા અષાઢ માસમા ત્રણ પહોર મિશ્ર (કાંઇક સચિત્ત કાંઇક અચિત્ત) હોય છે. તે પછી અચિત્ત થાય

છે આટેનો લોટ તો બે ઘડી પછી અચિત્ત થાય છે

શંકા—અચિત્ત થયેલો લોટ વગેરે અચિત્ત ભોજન કેટલાને કે-ટલા દિવસ સુધી કલ્પે છે

સમાધાન—સિદ્ધાંતને વિષે આ વિષયના સંબંધમાં કાળ દિવસનો નિયમ સાંભળવામાં નથી. પણ દ્રવ્યથી ધાન્યના નવા જૂનાપણા ઉપરથી, ક્ષેત્રથી સરસ નિરસ ક્ષેત્ર ઉપરથી, કાળથી વર્ષાકાળ, શીતકાળ તથા ઉષ્ણકાળ ઇત્યાદિ ઉપરથી અને ભાવથી કહેતા વસ્તુના તે તે પરિણામ ઉપરથી પખવાડીયું, માસ ઇત્યાદિક અવધિ જ્યાં સુધી વર્ણ ગંધ રસાદિમાં ફેરફાર થાય નહીં, અને ઇયળ વગેરે જીવની ઉત્પત્તિ થાય નહીં, ત્યાં સુધી કહેવું. સાતુને આશ્રીને (સાથવાની—શેકેલા ધાન્યના લોટની) યતના કલ્પવૃત્તિના ચોથા ખંડમાં એવી રીતે કહી છે—જે દેશ, નગર ઇ-ત્યાદિકમાં સાથવાને વિષે જીવની ઉત્પત્તિ થતી હોય ત્યાં તે લેવો નહીં. લીધા વિના નિર્વાહ ન થતો હોય, તો તેજ દિવસે કરેલો લેવો. તેમ છ-તા પણ નિર્વાહ ન થાય તો બે ત્રણ દિવસનો કરેલો જૂનો પણ લેવો. તે ચાર, પાંચ ઇત્યાદિ દિવસનો કરેલો હોય તો તે સત્વ એ ગ્રહણ કરવો. તે લેવાનો વિધિ આ પ્રમાણે છે—ઊણકંબલ નીચે પાથરીને તે ઉપર પાત્ર-સ્થાન રાખી તેના ઉપર સાથવાને વિખેરવો. પછી ઉંચા મુખે ગતમંથન (?) કરીને એક બાજુ જઇને જે ઇયળ (જીવ વિશેષ) જ્યાં લાગી રહી હોય તેને ઉપાડી ઠીકરામાં રાખવી. એમ નવ વાર પ્રતિલેખન કરતા જો જીવ ન દેખાય તો તે સાથવો ભક્ષણ કરવો અને જો જીવ દેખાય તો ફરીથી નવ વાર પ્રતિલેખન કરવું. તો પણ જીવ દેખાય તો પાછું નવવાર પ્રતિલેખન કરવું. એવી રીતે શુદ્ધિ થાય તો ભક્ષણ કરવો અને ન થાય તો પરઠવો. પણ જો તે ખાધા વિના નિર્વાહ ન થતો હોય તો, શુદ્ધ થાય ત્યાં સુધી પ્રતિલેખન કરી શુદ્ધ થએ ભક્ષણ કરવો. માટી ઉખેળી ઇયળ વગેરે જીવની પાસે એક ગોળ મ્હોટો (?) ઠીકરો હોય, ત્યાં જઇ સાચવી રાખવી. પાસે ઘર ન હોય તો ઠીકરા વગેરે ઉપર થોડો સાથવો વિખેરીને જ્યાં નાશ ન થાય એવી જગ્યાએ રાખવી

પકવાન ઇત્યાદિકની કલ્પનાને એવી રીતે [illegible]

સાધુ મુનિરાજને વર્ષાકાળમાં કરેલા દિવસથી માંડી પન્દર દિવસ સુધી, શીતકાળમાં એક માસ સુધી અને ઉષ્ણકાળમાં વીશ દિવસ સુધી લેવું કલ્પે. કેટલાક આચાર્યો એમ કહે છે કે, આ ગાથા મૂળ કયા ગ્રંથમાંની છે? તે જણાતું નથી, માટે જ્યાં સુધી વર્ણ ગંધ રસાદિ ન પલટે, ત્યાં સુધી ઘૃતપક્વાદિ વસ્તુ શુદ્ધ જાણવી. જો મગ, અડદ ઇત્યાદિ વિદળ કાચા ગોરસમાં પડે તો તેમાં અને બે દિવસ ઉપરાંત રહેલા દહિંમાં પણ ત્રસ જીવની ઉત્પત્તિ થાય છે. એમ પૂર્વાચાર્યો કહે છે. આ ગાથામાં "**दुदिणुवरि**" (બે દીવસ ઉપરાંત) ને બદલે "**तिदिणुवरि**" (ત્રણ દીવસ ઉપરાંત) એવો પાઠ ક્વચિત્ છે, પણ તે ઠીક નથી એમ જણાય છે. કારણ કે, "**दध्यहर्द्वितयातीम्**' એવું હેમચંદ્રાચાર્યનું વચન છે ઘાણીમાં પીલીએ તો જેમાંથી તેલ નીકળતુ નથી, તેને **વિદળ** કહે છે. વિદળ જાતીમા ઉત્પન્ન થયુ હોય તોપણ જેમાથી તેલ નીકળતું હોય તે વિદળમા ગણવું નહીં. વિદળના લોટનો પદાર્થ વગેરે. માત્ર પાણીમાં રાધેલા ભાત વગેરે તથા એવીજ બીજી વસ્તુ વાશી હોય તો, તેમજ સડેલુ અન્ન, કુલેલો ભાત અને પક્વાન્ન અભક્ષ્ય હોવાથી શ્રાવકે વર્જવું બાવીસ અભક્ષ્યનું તથા બત્રીસ અનંતકાયનુ પ્રકટ સ્વરૂપ મેં કરેલી શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણસૂત્ર વૃત્તિથી જાણી લેવું. વિવેકી પુરૂષે જેમ અભક્ષ્ય વર્જવા, તેમ રિંગણાં. કાયમા, ટિંબરૂ, જાબૂડાં, બિલીફળ, લીલાંપીલુ, પાકાં કરમદા, ગુંદા, પિલુ, મહુડાં, મકરોડાં, વાલ્હઉલી, મ્હોટાં બોર, કાચા કોઠિબડાં, ખસખસ, તલ, સચિત્ત લવણ ઇત્યાદિક વસ્તુ બહુબીજ તથા જીવાકુળ હોવાથી વર્જવી. લાળ વગેરે હોવાથી જેના ઉપર બરાબર તેજ નથી, એવા ગિલોડાં, કટોલાં, ફણસ ઇત્યાદિ વસ્તુ તથા જે દેશ નગર ઇત્યાદિકમાં કડવું તુમડુ, ભૂરૂં કોહલું વગેરે લોકવિરૂદ્ધ હોય તો તે પણ શ્રાવકે વર્જવુ કારણ કે, તેમ ન કરે તો જૈનધર્મની નિંદા પ્રમુખ થવાની પ્રાપ્તિ થાય. બાવીશ અભક્ષ્ય તથા બત્રીસ અનંતકાય પારકે ઘેર અચિત્ત થએલાં હોય તોપણ તે લેવા નહીં. કારણ કે, તેથી પોતાનું ક્રૂરપણું પ્રકટ થાય. તથા "આપણે અચિત્ત અનંતકાય વગેરે લઇએ છીએ" એમ જાણી તે લોકો વધારે અનંતકાયાદિકનો આરંભ કરે ઇત્યાદિ દોષ થવાનો સંભવ છે માટેજ

ઉકાળેના લોધર, રાંધેલુ આદુ સૂરણ, નિગળ્યા ઇત્યાદિક નવ અચિત્ત હોય તોપણ વર્જવુ વખતે કદાચિત્ દોષ થાય તે ટાળવાને અર્થે મૂળના પાચે અંગ (મૂળ, પત્ર, ફુલ, ફળ અને કાંડ) વર્જવા સૂ વગેરે તો નામમા અને સ્વાદમા ફેર થવાથી કલ્પે છે

ગરમ પાણી તો ત્રણ ઉકાળા આવે ત્યા સુધી મિશ્ર હોય છે પિંડ નિર્યુક્તિમા કહ્યુ છે કે, ત્રણ ઉકાળા ન આવ્યા હોય, ત્યા સુધી ગરમપાણી મિશ્ર હોય છે તે ઉપરાંત અચિત્ત થાય છે તેમજ વૃષ્ટિ પડતા માનજ ગ્રામ, નગર ઇત્યાદિકને વિષે જ્યા મનુષ્યનો પ્રચાર વધો હોય, તે સ્થાનક પડેલુ જળ જ્યા સુધી પરિણમતુ નથી, ત્યા સુધી મિશ્ર હોય છે અર ણ્યમા તો જે પ્રથમ વૃષ્ટિનુ જળ પડે છે તે સર્વ મિશ્ર અને પાછળથી પડે તે સર્વ સચિત્ત હોય છે

ચોખાનુ પાણી તો ત્રણ આદેશ મૂકીને વર્ણ સ્વચ્છ ન હોય તો મિશ્ર અને ઘણુ સ્વચ્છ હોય તો અચિત્ત હોય છે ત્રણ આદેશ આ રીતે—કેટલાક કહે છે કે ચોખાનુ પાણી—જે વાસણમા ચોખા ધોયા હોય તે વાસણમાથી બીજા વાસણમા કાઢી નાખતા ધારાથી તૂટીને આજુ બાજુએ વળગી રહેલા ટીપાં જ્યા સુધી ટકી રહે, ત્યા સુધી મિશ્ર હોય છે બીજા એમ કહે છે કે, ચોખાનુ પાણી બીજા વાસણમા કાઢી નાખતા આવેલા પરપોટા જ્યા સુધી ટકી રહે ત્યા સુધી મિશ્ર હોય છે ત્રીજા એમ કહે છે કે જ્યા સુધી ધોયેલા ચોખા રંધાયા નહી હોય ત્યા સુધી મિશ્ર હોય છે આ ત્રણે આદેશ બરાબર નથી માટે અનાદેશ સમજવા કારણ કે, પાત્ર રૂક્ષ (લૂખુ) હોય અથવા પવનનો કે અગ્નિનો સંયોગ થાય તો બિંદુ થોડી વાર ટકી રહે અને પાત્ર ચીકણુ હોય તથા પવનનો કે, અગ્નિનો સંબંધ ન હોય તો ઘણી વાર ટકી રહે તાત્પર્ય એ છે કે, આ ત્રણે આ દેશના કાળ નિયમો અનિયમિત છે, માટે અતિ સ્વચ્છ હોય તેજ ચોખાનુ પાણી અચિત્ત જાણવુ

હવે નીતો પ્રમાણથી ધમરાજ્યો સૂત્ર નિર્યુક્તિના વચનથી શો, નામ ગોળ છે તેથી અચિત્ત છે માટે તે લેતમા કાંઈ પણ વિરોધના થતી નથી એટલુ કહે છે, તે પોતાના પત્રમા ગ્રહણ કરવુ

અહિ આચાર્ય કહે છે કે, નિશેદક અશુચિ હોવાથી પોતાના પાત્રમા સેવા-
ની મનાઇ છે. માટે ગૃહસ્થની કુંડી વગેરે વાસણમાજ લેવું. વરસાદ પડતો
હોય ત્યારે તે મિશ્ર હોય છે. માટે વર્ષાદ બંધ થયા પછી બે ઘડીએ સ-
ત્રુ શુદ્ધ જળ ત્રણ ઉકાળા આવ્યાથી અચિત્ત થએલું હોય, તો પણ ત્રણ
પહોર ઉપરાંત ને પાછું સચિત્ત થાય છે, માટે તેમાં રક્ષા નાંખવી. તેથી
તે પાણી સ્વચ્છ રહે છે. એમ પિંડનિર્યુક્તિની વૃત્તિમા કહ્યું છે.

ચોખાનું ધોવણ પહેલું, બીજું અને ત્રીજું તત્કાળનુ કાઢેલું હોય
તો મિશ્ર અને કાઢયા પછી ઘણો કાળ રહ્યું હોય તો અચિત્ત હોય છે.
ચોથુ, પાંચમુ વગેરે તંદુલોદક ઘણી વાર રહે તો પણ સચિત્ત હોય છે.
પ્રવચનસારોદ્ધારાદિક ગ્રંથમાં અચિત્ત જળાદિકનુ કાળમાન એવી રીતે કહ્યું
છે કેઃ—ગરમ પાણી ત્રણ ઉકાળા આવે એવું ઉકાળેલુ હોય તો અચિત્ત
હોવાથી સાધુને કલ્પે છે. પરંતુ ગ્લાનાદિકને અર્થે ત્રણ પહોર ઉપરાંત પણ
રાખવુ. અચિત્ત જળ ગ્રીષ્મઋતુમાં પાચ પહોર ઉપરાત, શીત ઋતુમાં
ચાર પહોર ઉપરાત અને વર્ષા ઋતુમાં ત્રણ પહોર ઉપરાંત સચિત્ત થાય છે.
ગ્રીષ્મ ઋતુમા કાળ અતિ લૂખો હોવાથી જળમાં જીવની ઉત્પત્તિ થતાં ઘણો
વખત (પાંચ પહોર) લાગે છે. શીત ઋતુમાં વખત સ્નિગ્ધ હોવાથી ગ્રી-
ષ્મ કરતાં થોડો વખત (ચાર પહોર) લાગેછે અને વર્ષાઋતુમા વખત અ-
તિશય સ્નિગ્ધ હોવાથી શિત ઋતુ કરતા પણ થોડો વખત (ત્રણ પહોર)
લાગે છે. જો ઉપર કહેલા વખત કરતાં વધારે રાખવું હોય તો, તેમા
રક્ષા નાખવી. જેથી પાછું સચિત્ત ન થાય. એમ ૧૩૬ મા દ્વારમા કહ્યું
છે. જે અપ્કાયાદિક (જળ વગેરે) અગ્નિ આદિક બાહ્ય શસ્ત્રનો સંબંધ
થયા વિના સ્વભાવથીજ અચિત્ત થયું હોય તેને કેવળી, મન પર્યવજ્ઞાનિ,
અવધિજ્ઞાની, તથા શ્રુતજ્ઞાની અચિત્ત છે, એમ જાણે તો પણ મર્યાદાભંગના
પ્રસંગથી તેનું સેવન કરતા નથી. સભળાય છે કે, શેવાળ તથા ત્રસ
જીવથી રહીત અને સ્વભાવથી અચીત્ત થએલા પાણીથી ભરેલો મ્હોટો
દ્રહ નજીક છતાં પણ ભગવાન્ શ્રી વર્ધમાન સ્વામીએ અનવસ્થા દોષ ટા-
ળવાને અર્થે અને શ્રુતજ્ઞાન પ્રમાણભૂત છે એમ દેખાડવા માટે તૃષાથી
બહુ પીડાએલા અને તેથીજ પ્રાણાંત સંકટમાં આવી પડેલા પોતાના

શિષ્યોને તેનું પાણી પીવાની આજ્ઞા આપી નહી તેમજ ભુખથી પીડા યેલા શિષ્યોને અચિત્ત તલથી ભરેલું શકટ અને વડીનીતિની સંજ્ઞાથી પીડાએલા શિષ્યોને અચિત્ત એવી સ્થંડિલની ભૂમિ ઉપભોગમા લેવાની પણ આજ્ઞા આપી નહી આને ખુલાસો એવો છે કે શ્રુતજ્ઞાની સાધુ બાહ્ય શસ્ત્રનો સંબંધ થયા વિના જળાદિક વસ્તુ અચિત્ત છે, એમ વ્યવહાર કરતા નથી માટે બાહ્યશસ્ત્રનો સંબંધ થવાથી જેના વર્ણ ગંધ, રસ વગેરે પરિણમ્યા હોય એવુજ જળાદિક વાપરવુ કષ્ટ સમ, દરેક કુનિક ર્લાક્ષ વસ્તુ અચેતન હોય તો પણ અવિનષ્ટ (નાશ ન પામેલી) યોનિના રક્ષણને અર્થે તથા દ્રષ્ટાંત વગેરે ટાળવાને અર્થે દાત વગેરેથી ભાંગી નહી શ્રી ઓઘનિર્યુક્તિમા પચોતેરમી ગાથાની વૃત્તિને વિષે કહે છે —

શંકા—અચિત્ત વનસ્પતિકાયની યતના રાખવાનું પ્રયોજન શું ?

સમાધાન—વનસ્પતિકાય અચેત્ત હોય તો પણ ગળો, મગ ઈત્યાદિ કેટલી વનસ્પતિની યોનિ નાશ પામતી નથી જેમ ગળો સુકાયલી હોય તો પણ પાણી છાંટવાથી પોતાના સ્વરૂપને પામતી દેખાય છે એમ ... કંકટમગ પણ જાણવા માટે યોનિનુ રક્ષણ કરવાને અર્થે અચિત્ત વનસ્પતિકાયની પણ યતના રાખવી એ ન્યાયની વાત છે

એવી રીતે સચિત્ત અચિત્ત વસ્તુનુ સ્વરૂપ જાણી સચીતાદિક વસ્તુના ... નામ લઈ નક્કી કરી, તથા બીજી પણ બની વાત ધ્યાનમા ... જેમ આનંદ કામદેવ વગેરેએ લીધુ તેમ શ્રાવકે ... વેવી રીતે સાતમુ વ્રત લેવાની શક્તિ ન હોય તો સામાન્યથી એક બે ... વસ્તુ ... વિગય ... નિયમ રોજ કરવો પણ દરરોજ નામ ન લેતા સામાન્યથી ... એક સચીત વસ્તુ ... અને ૯૭ દીવસ ... એક ... વસ્તુ ... સર્વ સચીત વસ્તુનુ ... એમ ... વિશેષ ... નામ ... નિયમ કર્યો હોય તે નિયમમા ... એ ... સ્પષ્ટ દેખાય છે

કહ્યું છે કે—પુષ્પનો, ફળનો, મદ્યાદિકનો, માંસનો અને સ્ત્રીનો રસ જાણતા છતાં પણ જે વૈરાગી થયા, તે દુષ્કરકારક ભવ્ય જીવોને વંદના કરું છું.

સર્વે સચિત્ત વસ્તુમાં નાગરવેલનાં પાન છોડવાં બહુ મુશ્કેલ છે. કારણ કે, બાકી સર્વે સચિત્ત વસ્તુ તેમાં પણ વિશેષે કરીને કેરીઆદિક અચિત્ત થાય તો પણ તેમાં પ્રાયે મીઠાશ, સ્વાદ વગેરે રહે છે, પણ નાગરવેલના પાનમા તો બિલકુલ સ્વાદ રહેતો નથી. સચિત્ત નાગરવેલના પાનમાં તો જળની ભીનાશ વગેરે હમેશાં રહેવાથી નીલી (લીલફૂલ) તથા કુંથુઆ વગેરે જીવોની ઉત્પત્તિ થવાને લીધે તેની ઘણી વિરાધના થાય છે. માટેજ પાપ ભીરૂ પુરૂષો રાત્રે પાન વાપરતા નથી અને જે કોઇ વાપરે છે તે પણ રાત્રે ખાવાના પાન દિવસે સારી પેઠે તપાસી શોધી રાખેલાંજ વાપરે છે. બ્રહ્મચારી શ્રાવકે તો તે કામવિકારની વૃદ્ધિ કરનારાં હોવાથી (નાગરવેલનાં પાન) જરૂર ખાવાં નહિ જોઇએ. આ (નાગરવેલના પાન)પ્રત્યેક વનસપતિ છે ખરાં, પણ પ્રત્યેક પાન, ફૂલ, ફળ ઇત્યાદિક એકેક પ્રત્યેક વનસ્પતિને વિષે તેની નિશ્રાથી રહેલા અસખ્યાતા જીવની વિરાધના થવાનો સભવ છે. કહ્યું છે કે—પર્યાપ્તા જીવની નિશ્રાએ અપર્યાપ્તા જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે તે પણ જ્યાં એક પર્યાપ્ત જીવ, ત્યા અસંખ્યાતા અપર્યાપ્ત જીવ જાણવા. બાદર એકેન્દ્રિયોને વિષે એમ કહ્યું છે તેમજ સુક્ષ્મને વિષે તો જ્યા, એક અપર્યાપ્ત, ત્યા તેની નિશ્રાએ અસખ્યાતા પર્યાપ્ત હોય છે. એ વાત આચારાંગસુત્ર વૃત્તિ વગેરે ગ્રથને વિષે કહી છે. એવી રીતે એક પણ પત્ર, ફળ ઇત્યાદિકને વિષે અસંખ્યાતા જીવની વિરાધના થાય છે. અને જો કદાચિત્ તે પત્રાદિક ઉપર લીલફુલ વગેરે હોય તો તો અનતા જીવની પણ વિરાધના થાય છે. જળ, મીઠું ઇત્યાદિ વસ્તુ- અસંખ્યાતા જીવ રૂપ છે. પૂર્વાચાર્યનુ વચન એવું છે કે, તીર્થંકરોએ એક જળબિંદુને વિષે જે જીવ કહ્યા છે, તે જીવ સરસવ જેટલા થાય તો જંબૂદ્વીપમાં સમાય નહિ. લીલા આમળા જેટલી પૃથ્વીકાય પિંડમાં જે જીવ હોય છે, તે પારેવા જેટલા થાય તો જંબૂદ્વીપમા સમાય નહિ. સર્વ સચિત્તનો ત્યાગ કરવા ઉપર અંબડ પરિવ્રાજકના સાતસો શિષ્યોનું દૃષ્ટાંત જાણવું.

શ્રાવકધર્મ અંગીકાર કરી અચિત્ત અને કોઈએ આપેલા અન્ન પાનને ભોગવનારા તે (અંબડના શિષ્ય) એક વખત એક અટવીમાંથી બીજી અટવીમાં ફરતા ગ્રીષ્મ ઋતુને વિષે ઘણા તૃષાતુર થઈ ગંગા નદીના તટ ઉપર આવ્યા ત્યાં "ગંગા નદીનું જળ સચિત્ત અને અદત્ત (કોઈએ ન આપેલું) હોવાથી, ગમે તે થાય તો પણ અમે નહી લઈશું" એવા દૃઢ નીશ્ચયથી અનશન કરી પાંચમા બ્રહ્મ દેવલોકમાં ઉત્કૃષ્ટ સમાન દેવતા થયા એવી રીતે સચીત્ત વસ્તુના ત્યાગને વીષે યતના રાખવી જેણે પૂર્વે ચૌદ નીયમ લીધા હોય તેણે તે નીયમોમાં પ્રતીદીન સંક્ષેપ કરવો અને બીજા પણ નવા નીયમ યથાશક્તી ગ્રહણ કરવા ચૌદ નીયમ આ છે તે એવી રીતે —સચીત્ત ૧, દ્રવ્ય ૨ વીગય ૩ પગરખા ૪, તાંબુલ ૫ વસ્ત્ર ૬ કુસુમ ૭ વાહન ૮, શયન ૯ વિલેપન ૧૦, બ્રહ્મચર્ય ૧૧, દિશાપરિમાણ ૧૨, સ્નાન ૧૩, ભોજન ૧૪ એ ચૌદ નિયમ જાણવા

૧ સુશ્રાવક મુખ્ય માર્ગથી તો સચિત્તનો સર્વથા ત્યાગ કરવો જોઈએ ત્યાગ કરવાની શક્તિ ન હોય તો નામ લઈ અથવા સામાન્યથી એક બે ઇત્યાદિ સચિત્ત વસ્તુનો નિયમ કરવો કહ્યું છે કે—અચિત્ત અને નિરવદ્ય આહારથી આહારથી આત્માનું પોષણ કરનાર સુશ્રાવક એવા (સચિત્ત ત્યાગી) હોય છે ૨ સચિત્ત અને વિગય છોડીને બાકી રહેલી જે કાંઈ વસ્તુ મુખમાં નખાય છે તે સર્વ દ્રવ્ય જાણવું ખીચડી રોટલી નીવી-યાતા લાડવા લાપશી પાપડ ચૂરમું કરંબો ક્ષીર ઇત્યાદિ વસ્તુ ઘણા ધાન્યાદિકથી બનેલી હોય છે, તોપણ આદિકો સ્વાદ પરિણામ થવાથી એક દ્રવ્ય વસ્તુ ગણાય છે પોળી લાપસી ચૂરમાં, ખાખરા, ઘેવરી, રોટલા, થૂલી, ખાટ કરંબા વગેરે વસ્તુ એક ધાન્યથી બનેલી હોય છે તો પણ પ્રત્યેકનું નામ જુદું પડવાથી તથા સ્વાદમાં પણ ફેર પડવાથી જુદા જુદા દ્રવ્ય ગણાય છે ફળ, ફળિકા ઇત્યાદિકને વિષે નામ એક છે તોપણ ભિન્ન સ્વાદ પ્રગટ દેખાય છે, તેથી તથા સ્વાદિકનો પરિણામ પણ અન્ય હોવાથી તે ઘણા દ્રવ્ય ગણાય છે અથવા બાંધનો અભિપ્રાય તથા સં-પ્રદાય ઉપરથી બીજી કોઈ રીતે પણ દ્રવ્ય ગણવા જાણવા ખાસ

(શલી) તથા હાથની આંગળી મુખ દ્રવ્યમાં, ગણાય નહિ. ૩ ખાવા યોગ્ય વિગય ૭ છે, તે આ રીતે—દૂધ ૧, દહી ૨, ઘી ૩, તેલ ૪, ગોળ ૫, અને ઘીમાં અથવા તેલમાં તળેલી વસ્તુ ૬, એ ૭ વીગય જાણવાં. ૪ ઉપાન્હ એટલે પગરખાં અથવા મોજા. પાવડીનું વગેરે તો જીવની ઘણી વિરાધનાનો હેતુ હોવાથી શ્રાવકને તે પહેરવી યુક્ત નથી. ૫ તાંબૂલ એટલે નાગરવેલના પાન, સોપારી કાથો વગેરેથી બનેલી સ્વાદિમ વસ્તુ જાણવી. ૬ વસ્ત્ર એટલે પંચાગાદિક વેષ જાણવો ધોતી, પોતી, તથા રાત્રે પહેરવા માટે રાખેલું વસ્ત્ર વગેરે વેષમાં ગણાતાં નથી. ૭ પુષ્પ તે માથે તથા ગળા વગેરેમાં પહેરવાના અને ગુથીને બીછાના ઉપર અથવા ઓશીકે પાથરવા લાયક લેવાં. ફૂલનો નિયમ કર્યો હોય તો પણ ભગવાનની શોભામાળા કલ્પે છે. ૮ વાહન તે રથ, અશ્વ, પોઠિયા, સુખાસન પ્રમુખ જાણવાં. ૯ શયન તે ખાટ પ્રમુખ લેવા. ૧૦ વિલેપન તે ચોપડવાને અર્થે તૈયાર કરેલી ચંદન, ચૂવા, જવાસાદિ કસ્તુરી પ્રમુખ વસ્તુ લેવી. વિલેપનનો નિયમ લીધો હોય તો પણ ભગવાનની પૂજા પ્રમુખ કાર્યમા તિલક, હસ્તકંકણ, ધૂપ વગેરે કરવો કલ્પે છે. ૧૧ બ્રહ્મચર્ય (ચોથું વ્રત) તે દિવસે સર્વથા અને રાત્રે પોતાની સ્ત્રી વગેરે અપેક્ષાથી જાણવું. ૧૨ દિશા પરિમાણ તે ચારે તરફ અથવા ફલાણી દિશાએ આટલા ગાઉ સુધી અથવા આટલા જોજન સુધી જવું એવી મર્યાદા કરવી. ૧૩ સ્નાન તે તેલ ચોપડીને અથવા તે વગર ન્હાવું. ૧૪ ભક્ત એટલે રાંધેલું અન્ન તથા સુખડી પ્રમુખ સર્વ લેવું, આ ભક્તના નિયમમાં સર્વ મળી ત્રણ ચાર શેર અથવા એથી વધારે અન્ન સંભવ માફક રાખવું. ખડબૂચાં વગેરે લે તો ઘણાએ શેર થાય એ ચૌદે વસ્તુનો નિયમ કરવો તેમાં બે ત્રણ અથવા એથી વધારે સચિત્ત વસ્તુનાં નામ લઇને અથવા સામાન્યથી નિયમ કરવાનું જેમ ઉપર કહ્યું, તેમ દ્રવ્યાદિક તેરે વસ્તુના નિયમ વસ્તુનાં નામ લઇને અથવા સામાન્યથી યથાશક્તિ યુક્તિપૂર્વક કરવા. ઉપર કહેલા ચૌદ નિયમ એ એક નિયમની દિશા બતાવી છે. એ ઉપરથી બીજા પણ શાક, ફળ, ધાન્ય વગેરે વસ્તુના પ્રમાણનો તથા આરંભનો નિશ્ચય વગેરે કરી યથાશક્તિ નિયમ ગ્રહણ કરવા.

એવી રીતે નિયમ લીધા પછી યથાશક્તિ પચ્ચખાણ કરવું તે નવકારશી, પોરશી વગેરે કાળ પચ્ચખાણ જો સૂર્યોદય પહેલાં ઉચ્ચર્યું હોય, તો શુદ્ધ થાય, નહિ તો નહિ બાકીના પચ્ચખાણ તો સૂર્યોદય પછી પણ કરાય છે નવકારશી પચ્ચખાણ જો સૂર્યોદય પહેલાં ઉચ્ચાર્યું હોય તો તે પૂરું થયા પછી પણ પોત પોતાની કાળમર્યાદામાં પોરશી વગેરે અને કાળ પચ્ચખાણ થાય છે નવકારશી પચ્ચખાણ પહેલાં ન કર્યું હોય તો, સૂર્યોદય થયા પછી કાળ પચ્ચખાણ શુદ્ધ થતું નથી જો સૂર્યોદય પહેલાં નવકારશી પચ્ચખાણ વિના પોરસી વગેરે પચ્ચખાણ કર્યું હોય તો, તે પૂરું થયા પછી બીજું કાળ પચ્ચખાણ શુદ્ધ થતું નથી પણ તે સમાપ્ત થયા પહેલાં કરેલું પચ્ચખાણ પૂરું થતા પહેલાં બીજું કાળ પચ્ચખાણ લે તો શુદ્ધ થાય છે, એવો વૃદ્ધ પુરુષોનો વ્યવહાર છે નવકારની પચ્ચખાણનું બે ઘડી જેટલું પ્રમાણ તેના થોડા આગાર ઉપરથીજ જણાય છે નવકારશી પચ્ચખાણ કર્યા પછી બે ઘડી ઉપરાંત પણ નવકાર ગણ્યા વગર ભોજન કરે તો પચ્ચખાણનો ભંગ થાય કારણ કે, પચ્ચખાણમાં 'નમુક્કાર સહિઅં' એમ કહ્યું છે

જો પ્રમાદ છોડવાની ઇચ્છા હોય, તેણે પચ્ચખાણ વિના ક્ષણમાત્ર રહેવું ઉચિત નથી નવકારશી પ્રમુખ કાળ પચ્ચખાણ પૂરું થાય ત્યારે ગંઠિસહિઅ વગેરે કરવું જો વારંવાર ઔષધ વગેરે લેવું પડતું હોય, તેવા બાળક, રોગી ઇત્યાદિકને પણ ગંઠિસહિત પચ્ચખાણ ગૌરવ સહિત થાય એમ છે એથી હમેશાં પ્રમાદ રહિતપણું રહે છે માટે તેનું ફળ મોટું છે એક માણસ માંસ વગેરે વ્યસનોમાં ઘણો આસક્ત હતો, તે માત્ર એકવાર ગંઠિસહિત પચ્ચખાણ કરવાથી કપર્દીયક્ષ થયો એ દૃષ્ટાંત આદિ ઘણું કહ્યું છે કે— જે પુરુષો પ્રમાદરહિત થઈ ગંઠિસહિત પચ્ચખાણની ગાંઠ બાંધે છે તેમણે સ્વર્ગ તથા મોક્ષનું સુખ પોતાની ગાંઠે બાંધ્યું જે ધન્ય પુરુષો ન ભૂલતાં નવકાર ગણીને ગંઠિસહિત પચ્ચખાણની ગાંઠ છોડે છે, તે પોતાના કર્મની ગાંઠ છોડે છે જો મુક્તિ પામવાની ઇચ્છા હોય તો એ રીતે પચ્ચખાણ કરી નવકાર ગણવા તો અનાગત કરનારા જિનશાસનના જાણ પુરુષો એનું પુણ્ય ઉપવાસ જેટલું કહે

છે. જે પુરુષ રાત્રે ચઉવિહાર પચ્ચખાણ અને દિવસે ગ્રંથિસહિત પચ્ચખાણ લઇ એક ઠેકાણે બેસી એક વાર ભોજન તથા તાંબૂલ વગેરે ભક્ષણ કરવું, અને પછી વિધિપૂર્વક મુખશુદ્ધિ વગેરે કરવી, એવી રીતે એકાશન કરે, તેને એક માસમાં ઓગણત્રીસ ચઉવિહાર ઉપવાસ કર્યાનું ફળ પ્રાપ્ત થાય. તેમજ ઉપર કહેલ વિધિ પ્રમાણે રાત્રે ચઉવિહાર પચ્ચખાણ અને દિવસે બિયાસણુ કરે તો તેને એક માસમાં અઠાવીસ ચઉવિહાર ઉપવાસ કર્યાનું ફળ પ્રાપ્ત થાય. એમ વૃદ્ધ લોકો કહે છે. ભોજન, તાંબુલ, પાણી વગેરે વાપરતાં રોજ બે બે ઘડી લાગવાનો સંભવ છે, એ રીતે ગણતાં એકાશન કરનારની સાઠ ઘડી અને બિયાસણુ કરનારની એકસો વીસ ઘડી એક મહિનાની અંદર ખાવા પીવામા જાય છે. તે બાદ કરતાં બાકી રહેલા અનુક્રમે ઓગણત્રીશ, અઠાવીસ દિવસ ચઉવિહાર ઉપવાસમા ગણાય એ પ્રકટ છે. પદ્મચરિત્રમાં કહ્યું છે કે—જે પુરુષ લાગટ બિયાસણાનું પચ્ચખાણ લઇને પ્રતિદિન બે વાર ભોજન કરે, તે એક માસમા અઠાવીસ ઉપવાસનું ફળ પામે છે. જે પુરુષ બે ઘડી સુધી દરરોજ ચઉવિહાર પચ્ચખાણ કરે, તે એક માસમાં એક ઉપવાસનું ફળ પામે, અને તે ફળ દેવલોકમા ભોગવે. કોઇ અન્યદેવતાની ભક્તિ કરનારો જીવ તપસ્યાથી જો દેવલોકમાં દસ હજાર વર્ષની સ્થિતિ પામે, તો જિનધર્મી જીવ જિનમહારાજે કહેલી તેટલીજ તપસ્યાથી ક્રોડ પલ્યોપમની સ્થિતિ પામે. એવી રીતે યથાશક્તિ બે બે ઘડી ચઉવિહાર વધારે, અને તે પ્રમાણે રોજ કરે તો તે જીવને એક મહિનામાં પચ્ચખાણના કાળમાનની વૃદ્ધિ માફક ઉપવાસ, છઠ, અઠમ ઇત્યાદિક શાસ્ત્રોક્ત ફળ થાય. એવી યુક્તિથી ગ્રંથસહિત પચ્ચખાણનું ફળ ઉપર કહેલું વિચારી લેવું. ગ્રહણ કરેલા સર્વે પચ્ચખાણનું વારંવાર સ્મરણ કરવું પચ્ચખાણની પોત પોતાની કાળ મર્યાદા પૂરી થતાંજ મ્હારૂ ફલાણું પચ્ચખાણ પૂરું થયું, એમ વિચારવું. ભોજનની વેળાએ પણ પચ્ચખાણનું સ્મરણ કરવું. જો તેમ ન કરે તો કદાચિત્ પચ્ચખાણનો ભંગ વગેરે થવાનો સંભવ છે.

હવે અશન, પાન, ખાદિમ, સ્વાદિમ વગેરેનો વિભાગ એ રીતે જાણવો. અન્ન, ખાજા, દહિથરા પ્રમુખ પક્વાન્ન, માંડા, સાથુઉં વગેરે સર્વ જે

કાઈ ક્ષુધાને શીઘ્ર ઉપશમાવી શકે છે, તે અશન જાણવું (૧) છાશ, ખજૂરી મ૨, મંજી વગેર સવ પાન જાણવું (૨) સર્વ જાતના ફળ, ગ લડી, પટુઆ, મુખડી વગેરે ખાદ્ય જાણવું (૩) તથા સૂઠ હરડે, પીપર, મરી, જીરૂ, અજમો, જાયફળ, જાવ ત્રી, કસેલો કાથો, ખ ખિ દિગ, જેઠીમધ, તજ, તમાલપત્ર, એલચી, લવિંગ કાડી વાવડંગ બિ લવણ અજમોદ, કુલિંજણ પીપરીમૂળ ચિ ત્રિકમાળા ચૂરો મોથ ક ઠા, એનિય કપુર, સચળ, હર । બેહે । કુબડો, બાવળ, ધ માસો ખેર, ખીજ । વગેરે ી છાલ, ખાવાના પાન, સોપારી, હિગાષ્ટ હિંગુત્રેવીસો પચમૂળ પુષ્કરમૂળ, જવાસાના મૂળ, બાવચી, તુલસી કપૂરીકદ ઈત્યાદિ ખાદિમ જાણવું (૪) ભાષ્ય અને પ્રવચનસારોદ્ધાર એ બે ગ્રથના અભિપ્રાય પ્રમાણે છટ સ્વાદ્ય છ અ ે ... પ્રજ્ઞપ્તિના અભિપ્રાય પ્રમાણે ખાદ્ય છે અજમો પણ ખાદ્ય છે એમ કેટલાક કહે છે સવ ખાદ્ય વસ્તુ અને એલચી કપૂર ઇત્યાદિકનું જળ વિહાર પચ્ચખાણમા ખપે છે તેમજ વરિયાળી, મ ... ... આમનાગરી આ ... ગોળી ... લીબૂ ... ઇત્યાદિ ખાદ્ય વગેરે હોવાથી દુવિહાર પચ્ચખાણમા ... પે નહિ તિવિહારમાં તો એમ પાણીજ ... કરે છે ... જળ તથા શીંકરી કપૂર, એલચી, કાથો, ખદિરચૂર્ણ ... પાડલ ઇત્યાદિકનું જળ નીતર્યું અથવા ગાળેલું હોય તોજ ... અ ... નહી

શાસ્ત્રને વિ ... મધ, ગો ... સાકર, ખા વગેરે સ્વાદમા અ ... સાકર ઇત્યાદિકનુ જળ અને છાશ વગેરે પાનમા કહ્યું ... પણ તે દુવિહાર વગેરેમા કલ્પે નહિ ... ગપુરીય ગચ્છ પચ્ચખાણ ભા ... કહ્યું છે ... પણ ... ... પાનકાદિક ... અને ગોળ વગેરે સ્વાદિમમા કહ્યું છે, તો પણ તે તૃપ્તિનું ... હોવાથી તિવિહારાદિકમા અનાચ રિત છે એમ ... પૂર્વાચાર્યોએ લીધું નથી એનો ... કારણથી ચઉવિહારનો ભગ થતો નથી, પણ ... ... ઇત્યાદિનુ ... કરે તો ભગ થાય દુવિહારમા તો ... ... તથા ... પણ ... છે ચઉવિહારાદિ પચ્ચખાણ તો ... ... તેમા ... નથી એમ ન હોય તો શરીર ... ... થી તથા ગ

દર્શનગત ઉપર ચોટીસ બાંધવાથી પણ અનુકને આંગિલ તથા ઉપવાસનો ભંગ થવાનો પ્રસંગ આવે એમ માનવાનો વ્યવહાર પણ નથી કદાચિત્ કોઇ એમ માને તો, સોજ્ઞાહાર નિરંતર થતાનો સંભવ હોવાથી પચ્ચખાણના અભાવનો પ્રસંગ આવી પડે છે.

હવે અનાહાર વસ્તુ વ્યવહારમાં ગણાય છે તે આ રીતેઃ—લીંબડાનાં પંચાંગ (મૂળ, છાલ, પત્ર, ફુલ, ફળ), મૂત્ર, ગળો, કડુ, કરિયાતું, અતિવિષ, કુડો, ચીડ, સુખડ, રક્ષા, હળદર, રોહિણી, ઉપલેટ, વજ, ત્રિફળાં, બાવળની છાલ, ધમાસો, નાહિ, આસંધ, રિંગણી, એળીઓ, ગુગ્ગલ, હરડેદલ, વડઉંબર, બોર, કંથેરીમૂળ, કેરડા મૂળ, પૂઆડ, બોડથેરી, આછી, મજીઠ, બોળ, બીઉ, કુંઆરી, ચિત્રક, કુંદરૂ વગેરે એ સ્વાદની વસ્તુ રોગાદિ સંકટ હોય તો ચઉવિહારમા પણ કલ્પે છે. શ્રીકલ્પમા અને જેની વૃત્તિમા ચોથા ખંડને વિષે શિષ્ય આહાર અને અનાહાર વસ્તુના લક્ષણ તે વિશેષ પુછે છે. આચાર્ય કહે છે —ભાત પ્રમુખ શુદ્ધ એકલોજ ક્ષુધાને શમાવે, તેને આહાર કહે છે. તે અશન, પાન, ખાદિમ અને સ્વાદિમ એ ભેદથી ચાર પ્રકારનો છે. તથા તે આહારમાં બીજી વસ્તુ જે પડે છે, તે પણ આહારજ કહેવાય છે હવે એકાંગિક ચતુર્વિધ આહારની વ્યાખ્યા કરીએ છીએ. ભાત એકાંગિક એટલે શુદ્ધ એકલોજ ભુખનો નાશ કરે છે, માટે એ અશન આહાર રૂપ પ્રથમ ભેદ જાણવો (૧) છાશ, જળ મદ્યાદિક વસ્તુ પણ એકાંગિક એટલે શુદ્ધ એકલી ક્ષુધાનો નાશ કરે છે, માટે એ પાન આહાર રૂપ બીજો ભેદ જાણવો (૨) ફળ માંસ ઇત્યાદિક વસ્તુ એકાંગિક એટલે શુદ્ધ એકલી ભુખનો નાશ કરે છે, માટે એ ખાદિમ આહાર રૂપ ત્રીજો ભેદ જાણવો (૩) મધ, શેળડીનો ઉકાળી ઘટ કરેલો રસ વગેરે વસ્તુ એકાંગિક એટલે શુદ્ધ એકલી ભુખનો નાશ કરી શકે છે, માટે એ સ્વાદિમ આહાર રૂપ ચોથો ભેદ જાણવો ૪.

હવે આહારમા જે બીજી વસ્તુ પડે છે, તે પણ આહાર કહેવાય છે. એમ કહ્યું તેની વ્યાખ્યા એ છે કે જે વળી લવણાદિક એકાંગિક (શુદ્ધ એકલી) વસ્તુ ભુખ ટાળવાને સમર્થ ન હોય, પણ ચતુર્વીધ આહારને વિષે કામમા આવતી હોય, તે વસ્તુ ગમે તો આહારમાં પડેલી હોય

અથવા તો છૂટી હોય, તો પણ આહારની અંદર ગણાય છે ભાત પ્રમુખ અશનમાં મીઠું હીંગ જીરૂ વગેરે વસ્તુ આવે છે, પાણી પ્રમુખ પાનમાં કપૂર વગેરે વસ્તુ આવે છે આમાં આદિ ફળ રૂપ ખાદિમમાં સૂંઠ વગેરે વસ્તુ આવે છે, તથા મધ વગેરે સ્વાદિમમાં ગોળ ઇત્યાદિ વસ્તુ આવે છે. એ અહાર આવનારી કપૂરાદિ વસ્તુ પોતે ક્ષુધાનો નાશ કરી શકતી નથી, તથાપિ ક્ષુધાનો નાશ કરનાર આહારને મદદ કરે છે માટે એ પણ આહારમાંજ ગણાય છે એ ચતુર્વિધ આહાર મૂકી બાકી બીજી સર્વ વસ્તુ અનાહાર કહેવાય છે અથવા ભુખથી પીડાયેલો જીવ જે માંહે કાંઇ ગરણી વસ્તુ પેટમાં નાખે છે, તે સર્વ આહાર જાણવો ઓસડ વગેરેની ભજના છે એટલે ઓસડમાં તો કેટલાક આહાર છે અને કેટલાક અનાહાર છે તેમાં સાકર અને ગોળ પ્રમુખ એ તમ આહારમાં ગણાય છે, અને સર્પ કરડેલા માણસને માટી પ્રમુખ ઓસડ અપાય છે, તે અનાહાર જાણવું અથવા જે વસ્તુ ભુખથી પીડાયેલા, માણસો ખાધા કરતા ન આવે, તે, સર્વ આહાર જાણવો અને 'આ વસ્તુ ભક્ષણ કરૂં' એવી રીતે જે, વસ્તુ ખાતાં જીભને પણ ઇચ્છા ન થાય, તથા જે ઉલટો પણ બેસ્વાદ આપે તે સર્વ વસ્તુ અનાહાર જાણવી તે આ રીતે —માવિકી, લીમડાદિની છાલ, પંચમૂલાદિક મૂળ, આમળા હરડા બહેડા ઇત્યાદિ ફળ એ સર્વ અનાહાર છે

નિશીથચૂર્ણિમાં તો —લીમડા પ્રમુખ વૃક્ષોની છાલ તેમનાંજ લિંબોળી પ્રમુખ ફળ અને તેમનાંજ મૂળ ઇત્યાદિ સર્વ અનાહાર જાણવાં

વળી પચ્ચખાણ ઉચ્ચારવાને વિષે પાંચ ભેદ છે પ્રથમ ભેદને, વિષે નવકારશી, પોરિસી પ્રમુખ તેર કાળ પચ્ચખાણ ઉચ્ચરાય છે એ કાળ પચ્ચખાણ પ્રાયે સર્વ ચઉવિહાર (ચતુર્વિધ આહાર ત્યાગ રૂપ) હોય છે બીજા ભેદને વિષે વિગય નીવી અને આંબીલ એમનો ઉચ્ચાર (પાઠ) આવે છે વિગયનું પચ્ચખાણ વિગયનો નિયમ રાખનાર તથા ન રાખનાર એ સર્વને પણ હોય કારણ કે, શ્રાવક માત્રે પ્રાયે ચાર અભક્ષ્ય વિગયનો ત્યાગ હોય છે તેથી ત્રીજા ભેદને વિષે એકાસણું, બીયાસણું અને

એકલઠાણું ઉચ્ચરાય છે. એમાં દુવિહાર તિવિહાર તથા ચઉવિહાર આવે છે. ચોથા ભેદને વિષે "પાણસ્સ લેવેણ" ઇત્યાદિક પાણીના છ આગાર ઉચ્ચરાય છે પાંચમા ભેદને વિષે પૂર્વે ગ્રહણ કરેલા સચિત્ત, દ્રવ્ય ઇત્યાદિ ચૌદ નિયમમાં સંક્ષેપ કરવા રૂપ દેશાવકાશિક વ્રત સવાર સાંજ ઉચ્ચરાય છે. ઉપવાસ, આંબિલ, અને નીવી એ ત્રણે પચ્ચખાણો પ્રાયે તિવિહાર અથવા ચઉવિહાર હોય છે; પણ અપવાદથી તો નીવી, પોરિસી ઇત્યાદિક પચ્ચખાણ દુવિહાર પણ હોય છે, કહ્યું છે કે—સાધુઓને રાત્રિને વિષે નમસ્કાર સહિત ચઉવિહારજ હોય છે. અને ભત્તચરિમ, ઉપવાસ તથા આંબિલ, એ ત્રણે પચ્ચખાણ તિવિહાર તથા ચઉવિહાર હોય છે. બાકીનાં પચ્ચખાણ દુવિહાર, તિવિહાર તથા ચઉવિહાર પણ હોય છે. એ રીતે પચ્ચખાણના વિષે આહારના ભેદ જાણવા.

હવે નીવી, આંબિલ ઇત્યાદિકને વિષે કઇ વસ્તુ કલ્પે, અને કઇ ન કલ્પે? એ વાતનો નિર્ણય પોત પોતાની સામાચારી ઉપરથી જાણવો. અનાભોગ, સહસાત્કાર ઇત્યાદિક આગારનું પચ્ચખાણ ભાષ્યાદિકમાં કહેલું પ્રકટ સ્વરૂપ સિદ્ધાંતના અનુસારે મનમાં સારી પેઠે રાખવું એમ ન કરે તો, પચ્ચખાણ શુદ્ધ થવાનો સંભવ રહેતો નથી.

એ મૂળગાથાના ઉત્તરાર્ધમાં આવેલા 'पडिक्कमिअ' એ પદની એવી રીતે સવિસ્તર વ્યાખ્યા કરી. હવે "सुईपूइअ" ઇત્યાદિ પદની વ્યાખ્યા કરિયે છીએ મળમૂત્રનો ત્યાગ, દાતણ કરવું, જીભનું ઘસવું, કોગળા કરવા અને સર્વસ્નાન અથવા દેશસ્નાન ઇત્યાદિક કરીને પવિત્ર થવું. અહિં પવિત્ર થવું એ લોક પ્રસિદ્ધ વાતનો અનુવાદ માત્ર જાણવો. કારણ કે, મળમૂત્ર ત્યાગ વગેરે પ્રકાર લોક પ્રસિદ્ધ હોવાથી શાસ્ત્ર તે કરવા વિષેનો ઉપદેશ કરતું નથી. જે વસ્તુ લોક સંજ્ઞાથી પ્રાપ્ત થતી નથી, તેજ વસ્તુનો ઉપદેશ કરવો એ પોતાનું કર્તવ્ય છે, એમ શાસ્ત્ર સમજે છે. મળમલિન ગાત્ર હોય તો ન્હાવું, ભૂખ લાગે તો ખાવું, એવી વાતોમાં શાસ્ત્રના ઉપદેશની બીલકુલ આવશ્યકતા નથી. લોકસંજ્ઞાથી અપ્રાપ્ત એવા ઇહ પરલોક હિતકારી ધર્મ માર્ગનો ઉપદેશ કરવાથીજ શાસ્ત્રની સફળતા થાય છે. એમ બીજે ઠેકાણે પણ જાણી લેવું. શાસ્ત્રના ઉપદેશ કરનારને

સાવદ્ય આરંભી વચનથી અનુમોદના કરવી એ પણ યોગ્ય નથી વળી કહ્યું છે કે— જે સાવદ્ય અને અનવદ્ય વચનના ભેદ વિશેષ જાણતો નથી, તે મુખમાંથી એક વચન બોલવા પણ યોગ્ય નથી તો પછી દેશના કરવાની તો વાત કયાંથી હોય !

મળમૂત્રનો ત્યાગ તો મૌન કરી નિરવદ્ય તથા યોગ્ય સ્થાન વગેરે જોવાના વિધિથીજ કરવો ઉચિત છે કહ્યું છે કે— મળમૂત્રનો ત્યાગ, સ્ત્રી સંભોગ, સ્નાન, ભોજન, સંધ્યાદિકર્મ, દેવપૂજા અને જપ એટલા કાર્યો મૌન રાખીનેજ કરવાં વિવેક વિલાસમાં પણ કહ્યું છે કે— પ્રભાતે સાયંકાળે તથા દિવસે ઉત્તર દિશાએ અને રાત્રિને વિષે દક્ષિણ દિશાએ મુખ કરી, મૌન રાખી તથા વસ્ત્ર ઓઢીને મળમૂત્રનો ત્યાગ કરવો સંપૂર્ણ નક્ષત્રો નિસ્તેજ થએ છતે સૂર્યબિંબનો અર્ધો ઉદય થાય ત્યાં સુધી પ્રભાત સંધ્યાનો સમય કહેવાય છે સૂર્યબિંબના અર્ધા અસ્તથી માંડી બે ત્રણ નક્ષત્રો આકાશમાં ન દેખાય, ત્યાં સુધી સાયં સંધ્યાનો સમય જાણવો મળમૂત્રનો ત્યાગ કરવો હોય તો જવ રક્ષા, છાણ ગાયોનું રહેઠાણ, રાફડો, વિષ્ટા કરેલ હોય તે સ્થાન તથા ઉત્તમ વૃક્ષ, અગ્નિ માર્ગ તળાવ વગેરે સ્મશાન, નદી કિનારો તથા સ્ત્રીઓ અને પોતાના વડીલો એમની જ્યાં દૃષ્ટિ પડતી હોય, એવી જગા તજવી આ નિયમો શ્રાવકને માટે તો સાચવવા ઉચિત હોય તો પણ નિયમ સાચવવાજ જોઇએ એમ નથી

શ્રી ઓઘનિર્યુક્તિ આદિક ગ્રંથોને વિષે પણ સાધુઓને ઉદ્દેશીને કહ્યું છે કે— જ્યાં કોઇ માણસની આવજાવ નથી, તથા જે સ્થાનની અંદર કોઇની દૃષ્ટિ પણ પડતી નથી જ્યાં કોઇને અપ્રીતિ ઉપજવાથી શાસનના ઉડ્ડાહનું કારણ ના તાડન થવાનો સંભવ નથી, ભૂમી સરખી હોવાથી જ્યાંથી પડી જવાય તેવું નથી, તૃણ આદિ વસ્તુથી જે ઢંકાતું નથી જ્યાં વીંછી આદિ જીવ ઉત્પન્ન નથી, જ્યાંની ભૂમિ અગ્નિ વગેરેના તાપથી થોડાકાળની અચિત્ત કરેલી છે જેની નીચે ઓછામાં ઓછી ચાર આંગળ ભૂમિ અચિત્ત છે, વાડી બગીચા વગેરેના સમીપ ભાગમાં જે આવેલું નથી ઓછામાં ઓછું એક હાથજ વિસ્તારવાળું છે, ઉંદર, કીડી પ્રમુખના બિલ, ત્રસજીવ અને જ્યાં બીજ (સચિત્ત ધાન્યના દાણા પ્રમુખ) નથી

એવા સ્થંડિલને (સ્થળને) વિષે વડીનીતિનો તથા લઘુનીતિનો ત્યાગ કરવો. ઉપર તૃણ આદિક વસ્તુથી ઢંકાયેલું સ્થળ નહીં જોઈએ એમ કહ્યું એનું કારણ કે, ઢંકાયલું સ્થળ હોય તો ત્યાં વીંછી વગેરે કરડવાનો સંભવ રહે છે તથા વડીનીતિ વગેરેથી કીડી પ્રમુખ ચોલી જાય માટે તૃણાદિકથી ઢંકાયલું નહીં હોવું જોઈએ તેમજ જ્યાંની ભૂમિ થોડા કાળની અચિત્ત કરેલી છે, એમ કહેવાનું કારણ કે, અગ્નિનો તાપ વગેરે કરીને અચિત્ત કરેલી ભૂમિ બે મહિના સુધી અચિત્ત રહે છે, અને તે પછી મિશ્ર થાય છે. જે ભૂમીએ ચોમાસામા ગામ વસ્યુ હોય, તે ભૂમી બાર વર્ષ સુધી શુદ્ધ સ્થંડિલ રૂપ જાણવી વળી કહ્યું છે કે—દિશા ધારીને બેસવું, પવન, ગામ તથા સૂર્ય એમની તરફ મુખ કરીને બેસવુ નહી છાયાને વિષે ત્રણ વાર પૂછી, "अणुजाणह जस्सग्गो" કહી, પોતાના શરીરની શુદ્ધિ થાય તેમ વડીનીતિ લઘુનીતિનો ત્યાગ કરવો ઉત્તર અને પૂર્વ દિશા ભણી મુખ કરવુ સારૂ છે. દક્ષિણ દિશાને વિષે કરે તો રાક્ષસ, પિશાચાદિક આવી પડે છે. પવન સામું મુખ કરે તો નાસિકાને પીડા થાય, સૂર્ય અને ગામ સામું મુખ કરે તો નિંદા થાય, જો છાયા જીવ ઉત્પત્તિવાળી હોય તો ત્યાથી વેગળે જઈને ત્યાગ કરવો. છાયા ન હોય તો તડકામાંજ ત્યાગ કરવો. ત્યાગ કરીને એક મુહૂર્ત (બે ઘડી) સુધી ત્યાં બેસવુ લઘુનીતિ રોકે તો નેત્રપીડા થાય, અને વડીનીતિ રોકે તો જીવિતની હાનિ થાય, ઊર્ધ્વ વાયુને (ઓડકારને) રોકે તો કોઢ રોગ થાય, અથવા ત્રણેના રોકવાથી ગાંડાપણુ થાય વડીનીતિ, સલેખમ ઇત્યાદિકનો ત્યાગ કરતા પહેલા "अणुजाणह जस्सग्गो" એમ કહેવુ તથા ત્યાગ કરી રહ્યા પછી તુરત "वोसिरे" એમ ત્રણ વાર મનમા ચિંતવવુ સળેખમ પ્રમુખને ધૂળથી ઢાંકવા યત્ન કરવો. ન કરે તો તેને વિષે અસંખ્યાતા સંમૂર્છિમ મનુષ્યની ઉત્પત્તિ થાય તથા તેમની વિરાધના પ્રમુખ દોષ લાગે છે. શ્રીપન્નવણા સૂત્રમાં પ્રથમ પદને વિષે કહ્યુ છે કે—હે ભગવત! સમૂર્છિમ મનુષ્ય શી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે? ઉત્તરઃ—હે ગૌતમ! પિસ્તાલીશ લાખ જોજનવાળા મનુષ્યક્ષેત્રને વિષે, અઢીદ્વીપ સમુદ્રની અંદર, પંદર કર્મભૂમિને વિષે, તથા છપ્પન્ન અંતર્દ્વીપને વિષે, ગર્ભજ મનુષ્યની વિષ્ટા, મૂત્ર, બળ-

ખો, નાસિકાનો મળ આંખની પિત્ત જીભ ફુરફીયમાં મિશ્ર થયેલું અને વીર્ય (લોહી) બાદાર મહીં નાખેલા પુગલ સના પ્રયોગ, ઇત્યાદિ કરે વર, સ્ત્રીપુરૂષસંયોગ નગરની ખાળ તથા સર્વ અશુચિ સ્થાનક એ ચૌદ સ્થાનકે સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્ય ઉત્પન્ન થાય છે. આગમીના અસંખ્યાતમા ભાગ જેટલી અવગાહનાવાળા, અસંજ્ઞી, મિથ્યાદૃષ્ટિ અજ્ઞાની, સર્વ પર્યાપ્તિએ અપર્યાપ્ત અને અંતર્મુહૂર્ત આયુષ્યવાળા એવા તે સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્ય (ખુ તમુહૂર્તમાં કાળ કરે છે. પેશાબ વગેરે અશુચિ સ્થાન એમ કહ્યું તેથી તે મળ મૂત્ર વગેરે અશુચિ માત્ર છે તે સર્વ સ્થાનક લેવા એમ પન્નવણા સૂત્રમાં કહ્યું છે.

દાતણ વગેરે કરવું હોય તો દેવ હિત (અચિત્ત) સ્થાનકે આચિત્ત અને અચિત્ત અને નિર્જીવ દાતણથી અથવા, નવી ચર્ચા કરનાર એવું નવલી આંગળીથી ઘસીને કરવું દાંત તથા નાક તોગનો મળ નાખ્યો હોય તે ઉપર ધૂળ નાખવી. વચ્ચેના શાસ્ત્રમાં તો આ રીતે કહ્યું છે — દાતની દૃઢતા અર્થે પ્રથમ તર્જની આંગળીથી દાતની દાઢો ઘસવી પછી યતનાથી દાતણ કરવું. જો પાણીના પહેલા કોગળામાંથી એક બિંદુ ગળામાં જાય, તો સમજવું કે આજે ભોજન સારું મળશે, સરળ, ગાંઠ વિનાનું સારા કૂચો થાય એવું પાતળી અણીવાળું દશ આંગળ લાંબુ, [2]કનિષ્ઠા આંગળીના ટોચ જેટલું જાડું, જાણીતા વૃક્ષનું દાતણ કનિષ્ઠિકા અને [3]અનામિકા આંગળીની વચ્ચે લઈને દાતણ કરવું તે વખતે જમણી અથવા ડાબી દાઢના તળે ઘસવું દાતના પાળાને પીડા ઉપજાવવી નહીં સ્વસ્થ થઈ મનમાં જ મન રાખવું ઉત્તર અથવા પૂર્વદિશા સામું મુખ કરીને બેસવું બેસતાં આસન સ્થિર રાખવું અને ધારણી વખતે મૌન રહેવું દુર્ગંધવાળું, પોલું સૂકાયેલું મીઠું ખાટું અને ખારું એવું દાતણ ન લેવું. વ્યતિપાત રવિવાર, સંક્રાંતિ ગ્રહણ એ સર્વનું ગ્રહણ નોમ આઠમ પડવા ચૌદશ, પૂનમ અને અમાસ એ છ દિવસમાં દાતણ કરવું નહિ દાતણ ન મળે તો બાર કોગળા કરીને મોઢું શુદ્ધ કરવું અને જીભ ઉપરથી મળ તો સોનાની, રૂપાની અથવા કાષ્ઠની સળીથી ઉતારવો.

1 આ નાસિકાનો મળ 2 ટચલી આંગળી 3 ટચલી આંગળીની જોડેની

ઉભા થઈને આગળ ચોખ્ખા સ્થળને વિષે દાતણ ફેંકી દેવું. દાતણ પોતાની સામું અથવા શાંત દિશામાં પડે તો કિંવા ઊંચું રહે તો સુખને અર્થે જાણવું, અને એથી બીજી કોઈ રીતે પડે તો દુ:ખને અર્થે સમજવું. ક્ષણમાત્ર ઊંચું રહીને જો પડી જાય તો, તે દિવસે મિષ્ટાન્નનો લાભ મળે છે એમ શાસ્ત્રના જાણ લોકો કહે છે. ખાસી, શ્વાસ, જ્વર, અજીર્ણ, શોક, તૃષ્ણા, મોઢું આવવું એ જેને થયું હોય, અથવા જેને માથાનો, આંખનો, હૃદયનો અને કાનનો રોગ થયો હોય. તે માણસે દાતણ કરવું નહિ.

પછી સ્થિર રહીને નિત્ય વાળ સમારવા, પોતાના માથાના વાળ પોતે સમકાળે બે હાથે સમારવા નહિ. તિલક જોવાને અર્થે અથવા મંગળને અર્થે દર્પણમાં મુખ જોવાય છે. જો પોતાનું શરીર દર્પણમાં ધડ વગરનું દેખાય તો પંદર દિવસે પોતાનું મરણ થાય એમ સમજવું. ઉપવાસ, પોરિસી ઇત્યાદિ પચ્ચખાણ કરનારને તો દાતણ પ્રમુખ કર્યા વિના પણ શુદ્ધિ જાણવી. કારણ કે, તપસ્યાનું ફળ બહુ મોટું છે. લોકમાં પણ ઉપવાસાદિક હોય, ત્યારે દાતણ વગેરે કર્યા સિવાય પણ દેવપૂજાદિક કરાય છે. લૌકિક શાસ્ત્રમાં પણ ઉપવાસાદિક હોય, ત્યારે દાતણ વગેરે કરવાનો નિષેધ કર્યો છે. વિષ્ણુભક્તિ ચંદ્રોદયમાં કહ્યું છે કે— પડવે, અમાસ, છઠ અને નોમ એટલી તિથિને વિષે, મધ્યાહ્નને સમયે, તથા ઉપવાસનો, સંક્રાન્તિનો અને શ્રાદ્ધનો દિવસ હોય ત્યારે દાતણ ન કરવું. કારણ કે, ઉપર કહેલા દિવસે દાતણ કરે તો સાત કુળનો નાશ થાય છે વ્રતને વિષે બ્રહ્મચર્ય, અહિંસા, સત્ય વચન અને માંસનો ત્યાગ એ ચાર નિયમ નિત્ય પાળવા. વારંવાર પાણી પીવાથી, એક વખત પણ તાંબૂલ ભક્ષણ કરવાથી, દિવસે સૂવાથી, અને સ્ત્રીનો સંગ કરવાથી ઉપવાસને દોષ લાગે છે.

કે— નગ્ન રોગી, મુસાફરી કરીને આવેલા, સારા વસ્ત્ર તથા અલંકાર પહેરેલા, ભોજન કરી રહેલા પોતાના સગા વહાલાને વળાવીને આવેલા અને કોઈ પણ મંગલિક કાર્ય કરી રહેલા એટલા લોકોએ ન્હાવું નહીં અજાણ્યા, વિષમ માર્ગવાળા ચંડાલાદિક મલિન લોકોએ દૂષિત કરેલા, વૃક્ષોથી ઢંકાયેલા અને શેવાળવાળા એવા પાણીમાં ન્હાવું ઠીક નથી ઠંડા પાણીથી ન્હાઈ તુરત ગરમ અન્ન તથા ગરમ પાણીથી ન્હાઈને તુરત ઠંડું અન્ન ભક્ષણ ન કરવું અને ગમે તેવા પાણીથી ન્હાયા પછી શરીરે કોઈ સમયે પણ તેલ ચોળવું નહીંજ ન્હાએલા પુરુષની છાયા જો ભિન્ન ભિન્ન અથવા વિરૂપ દેખાય, દાંત માંહો માંહે ઘસાય અને શરીરે મૃતકલેવર જેવો ગંધ આવે તો ત્રણ દિવસમાં તેનું મરણ થાય ન્હાઈ રહ્યા પછી જો તુરતજ છાતી અને બે પગ સૂકાઈ જાય, તો છઠે દિવસે મરણ થાય એમાં સંશય નથી સ્ત્રીસંગ કર્યો હોય, ઉલટી થઈ હોય સ્મશાનમાં ચિતાનો ધુમાડો લાગ્યો હોય, ખોટું સ્વપ્ન આવ્યું હોય, અને હજામત કરાવી હોય તો ગાળેલા શુદ્ધ જળથી ન્હાવું

તેલમર્દન સ્નાન અને ભોજન કરી તથા આભૂષણ પહેરી રહ્યા પછી યાત્રાના તથા સંગ્રામના અવસરે વિદ્યાના આરંભમાં, ઉત્સવમાં, રાત્રિએ, સંધ્યા સમયે કોઈ પર્વને દિવસે તથા (એક વાર હજામત કરાવ્યા પછી) નવમે દિવસે હજામત ન કરાવવી પખવાડીયામાં એક વાર દાઢી મૂછ માથાના વાળ તથા નખ કઢાવવા પણ ઉત્તમ પુરુષે પોતાના હાથથી પોતાના વાળ તથા પોતાના દાંતની અણીથી પોતાના નખ ન કાઢવા

જળસ્નાન, શરીરને પવિત્ર કરી સુખ ઉપજાવી પરંપરાએ ભાવશુદ્ધિનું કારણ થાય છે શ્રીહરિભદ્રસૂરિએ બીજા અષ્ટકમાં કહ્યું છે કે—પ્રાયે બીજા જીવોનો ઉપદ્રવ ન થાય તેમ શરીરની ચામડી વગેરે ભાગની ક્ષણમાત્ર શુદ્ધિને અર્થે જે પાણીથી ન્હાય છે, તેને દ્રવ્યસ્નાન કહે છે સાવદ્ય વ્યાપાર કરનારો ગૃહસ્થ આ દ્રવ્યસ્નાન યથાવિધિ કરી દેવની તથા સાધુની પૂજા કરે તો તો એ સ્નાન પણ શુભ કરનાર છે કારણ કે એ દ્રવ્યસ્નાન ભાવશુદ્ધિનું કારણ છે અને દ્રવ્યસ્નાનથી ભાવશુદ્ધિ થાય એ વાત અનુભવસિદ્ધ છે માટે દ્રવ્યસ્નાનમાં કોઈ અપ્કાય

વિરાધનાદિ દોષ છે, તો પણ બીજા સમકિત શુદ્ધિ વગેરે ઘણા ગુણો હો-વાથી એ (દ્રવ્યસ્નાન) ગૃહસ્થને શુભકારી જાણવું વળી કહ્યુંછે કે-પૂજાને વિષે જીવહિંસા થાય છે ને નિષિદ્ધ છે તો પણ જીનેશ્વર ભગવાનની પૂજા સમકિત શુદ્ધિનું કારણછે, માટે શુદ્ધ જાણવી. સિદ્ધ એ થયું કે, દેવપૂજાદિક કાર્ય કરવું હોય તોજ ગૃહસ્થને દ્રવ્યસ્નાનની અનુમોદના (સિદ્ધાંતમાં) કહીછે. માટે દ્રવ્યસ્નાન પુણ્યને અર્થે છે, એમ જે કેટલાક કહેછે, તે દુર કર્યું એમ જાણવું. તીર્થમાં કરેલા સ્નાને કરીને દેહની કાંઈક શુદ્ધિ થાય છે. પરન્તુ જીવની તો એક અંશમાત્ર પણ શુદ્ધિ થતી નથી. સ્કંદપુરાણમાં કાશીખંડને વિષે છઠ્ઠા અધ્યાયની અંદર કહ્યું છે કે—દુરાચારી પુરૂષો હજારો મણ માટીથી સેંકડો ઘડા પાણીથી તથા શેકડો તીર્થોના જળથી ન્હાય, તો પણ શુદ્ધ થતા નથી. જળચર જીવ જળમાંજ ઉત્પન્ન થાય છે, અને જળમાંજ મરણ પામે છે. પણ મનના મેલ નહિ ધોવાયાથી તેઓ સ્વર્ગે પણ જતા નથી. જેનું ચિત્ત શમદમાદિકથી, મુખ સત્ય વચનથી અને શરીર બ્રહ્મચર્યથી શુદ્ધ છે, તે ગંગા નદીએ ગયા વિના પણ શુદ્ધજ છે. જેનું ચિત્ત રાગાદિકથી, મુખ અસત્ય વચનથી અને શરીર જીવ હિંસાદિકથી મલિન હોય, તે પુરૂષથી ગંગા નદી પણ વેગળી રહે છે. જે પુરૂષ પરસ્ત્રીથી, પરદ્રવ્યથી અને પારકું (વૈર) કરવાથી વેગળો રહે, તેને ઉદ્દેશીને ગંગા નદી પણ કહે છે કે—એ પુરૂષ ક્યારે આવીને મને પવિત્ર કરશે ?

એના ઉપર એક કુળપુત્રની વાત છે, તે આ પ્રમાણે —કોઇએક કુળપુત્ર ગંગા નામના તીર્થને વિષે જતો હતો, તેને તેની માતાએ કહ્યું કે, "હે વત્સ ! તું જ્યાં ન્હાય, ત્યાં આ મ્હારા તુંબડાને પણ ન્હવરાવજે" એમ કહી તેને તેની માતાએ એક તુંબડુ આપ્યું. કુળપુત્ર પણ ગંગા પ્રમુખ તીર્થ જઇ માતાના વચન પ્રમાણે પોતાની સાથે તુંબડાને ન્હવરાવી ઘેર આવ્યો. ત્યારે માતાએ તે તુંબડાનું શાક રાંધી પુત્રને પીરસ્યું. પુત્રે કહ્યું ' બાહુજ કડવું છે." માતાએ કહ્યું. "જો શેકડોવાર ન્હવરાવ્યાથી પણ એ તુંબડાની કડવાશ ન ગઇ, તો સ્નાન કરવાથી ત્હારૂં પાપ શી રીતે જતું રહ્યું ? તે (પાપ) તો તપસ્યારૂપ ક્રિયાનુષ્ઠાનથીજ જાય." માતાના એવા વચનથી કુળપુત્ર પ્રતિબોધ પામ્યો.

અસંખ્યાત ઉદકમય જળ અનંત ત્રસમય પોરાદિક અને અણ ગળ પાણી હોય તો તેમાં હેવા પોરા પ્રમુખ ત્રસજીવ એમની વિરાધના થતી હોવાથી ન્હાવું ત્યાગવા યોગ્ય છે એ વાત પ્રસિદ્ધ છે જળ ઉદકમય છે એ વાત નક્કીમાં પણ કહી છે ઉત્તરમીમાંસામાં કહ્યું છે કે — રે ગીધના મુખમાંથી નીકળતા તંતુ ઉપરથી ગળીને પડતા પાણીના એક બિંદુમાં જે સૂક્ષ્મ જીવો છે તે જો ભ્રમર જેટલા થાય, તો ત્રણે જગતમાં ન માય નહિ

હવે ભાવસ્નાન કહે છે — ધ્યાનરૂપ જળથી કર્મરૂપ મળ દૂર કરનારી અને જે મહાભાગ પુરુષનું મરણ તે ભાવસ્નાન કહેવાય છે કોઈ પુરુષ પોતે સ્નાન કરે છતે પણ જો ગુમડા પ્રમુખ ઝરતા હોય તો તેણે પોતાની ચંદન, કેસર, પુષ્પ પ્રમુખ સામગ્રી આપીને બીજા માણસ પાસે ભગવાનની અંગપૂજા કરાવવી અને અગ્રપૂજા, તથા ભાવપૂજા પોતે કરવી શરીર અપવિત્ર હોય તો પૂજાને વિષે આશાતના થવાનો સંભવ છે, માટે પોતે અંગપૂજા કરવાનો નિષેધ કર્યો છે કહ્યું છે કે — જે અપવિત્ર પુરુષ સંસારમાં પડવાનો ભય ન રાખતા દેવપૂજા કરે છે અને જે પુરુષ ભૂમિ ઉપર પડેલા ફૂલથી પૂજા કરે છે તે બંને ચંડાલ જાણવા એ ઉપર નીચે પ્રમાણે દૃષ્ટાંત છે —

કામરૂપ નગરમાં એક ચંડાલને પુત્ર થયો તે વખતે તેના પૂર્વભવનો વૈરી કોઈ વ્યંતર દેવતા હતો તેણે તેને હરણ કરી વનમાં મૂક્યો એટલામાં સમરૂપ નામનો રાજા રયવાડીએ નીકળ્યો છે તેણે વનમાં તે બાળકને દીઠો રાજા પુત્રહીન હતો તેથી તેણે તે બાળક લીધો, પાળ્યો, અને તેનું પુષ્પસાર એવું નામ દીધું પુષ્પસાર તરુણ અવસ્થામાં આવ્યો ત્યારે પિતાએ તેને રાજ્ય સોંપી દીક્ષા લીધી કેટલેક કાળે સમરૂપ રાજર્ષિ કેવળી થયા સમરૂપ નગરમાં આવ્યા પુષ્પસાર, કેવળીને વાંદવા ગયો સર્વ નગરના લોકો વાંદવા આવ્યા પુષ્પસારની માતા ચંડાલણી પણ ત્યાં આવી પુષ્પસાર રાજાને જોઈ ચંડાલણીના સ્તનમાંથી દૂધ ઝરવા લાગ્યું ત્યારે પુષ્પસાર રાજાએ કેવળી ભગવાનને એનું કારણ પૂછ્યું કેવળીએ કહ્યું "હે રાજન્! આ ચંડાળી માતા છે તું વનમાં પડ્યો

હતો તે મ્હારા હાથે આવ્યો" પુણ્યસારે પાછું કેવળીને પૂછ્યું "હે ભગવન્! કયા કર્મથી હું ચંડાલ થયો." કેવળીએ કહ્યુ. "પૂર્વભવે તું વ્યવહારી હતો. એક વખતે ભગવાનની પૂજા કરતાં "ભૂમી ઉપર પડેલું ફૂલ ચઢાવવું નહીં" એમ જાણતાં છતાં પણ તેં ભૂમી ઉપર પડેલું ફૂલ અવજ્ઞાથી ભગવાન ઉપર ચઢાવ્યું. તેથી તું ચંડાલ થયો. કહ્યુ છે કે—જે પુરૂષ એવું ફળ, ફૂલ અથવા નૈવેદ્ય ભગવાનને અર્પણ કરે, તે પ્રાયે પરભવે નીચગોત્ર કર્મ બાંધે છે. ત્હારી માતાએ પૂર્વભવે રજસ્વલા છતાં દેવપૂજા કરી, તે કર્મથી એ ચંડાળી થઇ." કેવળીનાં એવાં વચન સાંભળી વૈરાગ્યથી પુણ્યસાર રાજાએ દીક્ષા લીધી. એવી રીતે અપવિત્ર છતાં તથા ભૂમી ઉપર પડેલા ફૂલથી દેવપૂજા કરવા ઉપર ચંડાળની કથા છે.

આથી ભૂમિ ઉપર પડેલુ ફૂલ સુગંધિ હોય, તો પણ તે ભગવાનને ચઢાવવું નહીં, અને થોડી અપવિત્રતા હોય તો પણ ભગવાનને અડવું નહિ વિશેષે કરી સ્ત્રીઓએ રજસ્વલાપણામાં બિલકુલ પ્રતિમાને સ્પર્શ કરવો નહિ. કારણ કે, મ્હોટી આશાતના પ્રમુખ દોષ લાગે છે. ન્હાઇ રહ્યા પછી પવિત્ર, કોમળ અને સુગંધિ એવા કાષાયિકાદિક વસ્ત્રે કરી અંગ લ્હોઇ પલાળેલુ ધોતિયું મૂકી બીજું પવિત્ર વસ્ત્ર પહેરી ઇત્યાદિ યુક્તિથી ભીને પગે ભૂમિને સ્પર્શ ન કરતાં પવિત્ર સ્થાનકે આવવુ. ઉત્તર દિશા તરફ મુખ કરીને ચળકતા, નવાં, પૂરેપૂરા, સાંધેલા નહીં, અને પહોળાંએવા બે શ્વેત વસ્ત્રમાથી એક પહેરવુ તથા બીજુ ઓઢવું. કહ્યુ છે કે—જેમ ઘટે હોય તે પ્રમાણે પાણીથી શરીર શુદ્ધિ કરીને ધોએલાં, ધૂપ દઈ સુગંધિ કરેલાં અને પવિત્ર એવા બે વસ્ત્ર ધારણ કરવા. લોકને વિષે પણ કહ્યું છે કે—હે રાજન્! દેવપૂજામાં સાંધેલુ, બળેલુ, અને ફાટેલું વસ્ત્ર ન લેવું. તથા પારકુ પણ ધારણ ન કરવુ એક વાર પહેરેલુ વસ્ત્ર, જે વસ્ત્ર પહેરીને વડીનીતિ, મૂત્ર તથા સ્ત્રીસંગ કર્યો હોય, તે વસ્ત્ર દેવપૂજામાં વર્જવું. એકજ વસ્ત્ર ધારણ કરીને જમવુ નહિ, તથા પૂજા કરવી નહિ. સ્ત્રીઓએ પણ કાચળી કે ચોળી વગર દેવપૂજા ન કરવી. આ ઉપરથી એમ સિદ્ધ થયું કે, પુરૂષોને બે વસ્ત્ર વગર અને સ્ત્રીઓને ત્રણ વસ્ત્ર વગર દેવપૂજા કરવા શાસ્ત્ર નિષેધ કરે છે. ધોએલું

વસ્ત્ર મુખ્ય પક્ષથી તો ક્ષીરોદક પ્રમુખ બહુ ઉચુ અને તે શ્વેતવર્ણુજ રા ખવુ ઉદાયન રાજાની રાણી પ્રભાવતી પ્રમુખનુ પણ શ્વેત વસ્ત્ર નિશિ ટાકિ ગ્રથમા કહ્યુ છે દિનકૃત્યાદિ ગ્રથોમા પણ કહ્યુ છે કે—સેઅ **वच्छनिवसणोत्ति** " (એટલે શ્વેતવસ્ત્ર પહેરનાર ઇત્યાદિ) ક્ષીરોદક પ્ર મુખ વસ્ત્ર રાખવાની શક્તિ ન હોય તો (રેશમી વસ્ત્ર) પ્રમુખ શ્રે વસ્ત્રજ રાખવુ પૂજા પોડશ મા કહ્યુ છે કે—" **सितशुभवस्त्रेणेति**" એની ટીકામા કહ્યુ છે કે—શ્વેત અને શુભ વસ્ત્ર પહેરી પૂજા કરવી અ દિ શુભ વસ્ત્ર તે પટ્ટયુગ્માદિ ગતા પીળા પ્રમુખ વર્ણનુ જાણવુ છે " **एग साडिअ उत्तरासग करेइ** ' (એટલે એ ઝાડી ઉત્તરાસગ કરે) ઇત્યાદિ સિદ્ધાતના પ્રમાણભૂત વચન છે, તેથી ઉત્તરીય વસ્ત્ર અખડજ રાખવુ એ અથવા તેની વધારે કકરા સાધેના ન રાખવા ' દુકુલ (રે શમી) વસ્ત્ર પહેરી ભોજનાદિ કરે તો પણ તે અપવિત્ર થતુ નથી,' એ લૌકિક પૂજાના વિષયમા પ્રમાણભૂત ન માનવી પરતુ બીજા વસ્ત્ર ની પેરે દુકુલ વસ્ત્ર પણ ભોજન, મળ મૂત્ર તથા અશુચિ વસ્તુનો સ્પર્શ વર્જવા પ્રમુખ ઉપાયથી નાયવનુ જોઇએ જેમ વપરાય તેમ ધોવુ ધૂપ દે વો ઇત્યાદિ સસ્કાર કરીને પાછુ પવિત્ર કરવુ તથા એ (પૂજા સબધી) વસ્ત્ર થોડી વારજ વાપરવુ પસેવો નાખો મળ પ્રમુખ એ વસ્ત્રથી લ્હો વુ નહિ કારણ કે, તેથી અપવિત્ર પણુ ઉપજે છે વાપરેલા બીજા વ સ્ત્રથી એ વસ્ત્ર વેગળુ મૂકવુ પ્રાયે પૂજાનુ વસ્ત્ર પારકુ ન લેવુ વિશેષે ક રી બાળક વૃદ્ધ, સ્ત્રીઓ પ્રમુખનુ તો નજ લેવુ

સભળાય છે કે—કુમારપાળ રાજાનુ ઉત્તરીય વસ્ત્ર બાહડ મત્રીના હાના ભાઈ ચાહડે વાપર્યું, ત્યારે રાજાએ કહ્યુ કે,"નવુ વસ્ત્ર મને આ પ' ચાહડે કહ્યુ કે "આવુ નવુ વસ્ત્ર તો સવાલક્ષનુ બબ્બેરાપુરીને વિષે જ થાય છે અને તે ત્યાથી ત્યાના રાજાએ વાપરેલુજ અહિ આવે છે ' પછી કુમારપાળે નહિ વાપરેલુ એક (રેશમી) વસ્ત્ર બબ્બેરાના રાજા પાસે માગ્યુ પણ તે તેણે આપ્યુ નહિ ત્યારે કુમારપાળ રાજાએ રુષ્ટ થઈ ચા હડને " ઘણુ દ્રવ્ય દાન કરવુ ' એમ કહીને સાથે સૈન્ય આપી મોકલ્યો ત્રીજે પ્રયાણે ચાહડે ભડારી પાસે લક્ષ દ્રવ્ય માગ્યુ, ત્યારે તેણે આપ્યુ

નહિ, તેથી તેણે તેને કાઢી મૂક્યો, અને યથેષ્ટ દાન દઇ રાત્રિએ ગરિષ્ઠ સાત હજાર સ્વાર સાથે જઇ બંબેરાપુરને ઘેર્યું ત્યારે નગરમાં સાતસો કન્યાઓનો વિવાહનો સમય હતો, તેમાં વિઘ્ન ન આવે માટે તે રાત્રિ વીતી જાય ત્યાં સુધી વિલંબ કરીને પ્રભાત કાળ થતાંજ ચાહડે દુર્ગ (કિલ્લો) હસ્તગત કર્યો. તેણે સાતક્રોડ સોનૈયા અને અગ્યારસો ઘોડા બંબેરાના રાજાના લીધા, અને ઘરટ્ટથી દુર્ગનું ચુર્ણ કરી નાખ્યું તે દેશમાં પોતાના સ્વામીની (કુમારપાળની) આજ્ઞા ચલાવી, અને સાતસો સાલવીને ઉત્સવ સહિત પોતાના નગરમાં લઇ આવ્યો કુમારપાળે કહ્યું "બહુ ઉદારતા એ એક ત્હારામાં દોષ છે. તેજ દોષ તને દૃષ્ટિ દોષથી પોતાનું રક્ષણ કરવાનો એક મંત્ર છે એમ હું જાણું છું. કારણ કે, તું મ્હારા કરતાં પણ દ્રવ્યનો વ્યય અધિક કરે છે." ચાહડે કહ્યું. 'મને મ્હારા સ્વામિનું બળ છે તેથી હું અધિક વ્યય કરૂં છું. આપ કોના બળથી અધિક વ્યય કરો ?" ચાહડના એવા ચતુરતાના વચનથી કુમારપાળ પ્રસન્ન થયો, અને તેણે બહુ માન કરી ચાહડને "राजघरट्ट" એવું બિરુદ આપ્યું. બીજાએ વાપરેલું વસ્ત્ર ન લેવું તે ઉપર આ દૃષ્ટાંત છે.

વળી પોતે સારા સ્થાનકથી અથવા પોતે જેના ગુણ જાણતો હોય, એવા સારા માણસ પાસેથી પાત્ર, ઢાંકણું, લાવનાર માણસ, માર્ગ એ સર્વેની પવિત્રતાની યતના રાખવા પ્રમુખ યુક્તિથી પાણી, ફૂલ ઇત્યાદિક વસ્તુ લાવવી. ફૂલ પ્રમુખ આપનારને સારૂં મૂલ્ય વગેરે આપીને રાજી કરવો તેમજ, સારો મુખકોશ બાંધી પવિત્ર ભૂમિ જોઇ યુક્તિથી જેમાં જીવની ઉત્પત્તિ ન હોય, એવા કેશર, કસ્તૂર પ્રમુખ વસ્તુથી મિશ્ર કરેલું ચંદન ઘસવું. વીણેલા અને ઉંચા આખા ચોખા, શોધેલો ધૂપ અને દીપ, એવું નહિ થએલું એવું સરસ નૈવેદ્ય તથા મનોહર ફળ ઇત્યાદિ સામગ્રી એકઠી કરવી એવી રીતે દ્રવ્ય શુદ્ધિ કહી છે. રાગ, દ્વેષ, કષાય, ઇર્ષ્યા, ઇહલોકની તથા પરલોકની ઇચ્છા, કૌતુક તથા ચિત્તની ચપળતા ઇત્યાદિ દોષ મૂકીને ચિત્તની એકાગ્રતા રાખવી તે ભાવશુદ્ધિ જાણવી કહ્યું છે કે—મન, વચન, કાયા, વસ્ત્ર, ભૂમિ, પૂજાના ઉપકરણ અને સ્થિતિ (આસન પ્રમુખ) એ સાતેની શુદ્ધિ ભગવાનની પૂજા કરતી વેળાએ રાખવી.

એવી રીતે દ્રવ્યથી અને ભાવથી શુદ્ધ થએલો મનુષ્ય ઘર દેરાસરમા જાય શુકે અને કહ્યુ છે કે—પુરૂષ જમણો પગ આગળ મૂકીને જમણી બાજૂએ યતનાથી પ્રવેશ કરે અને સ્ત્રી ડાબો પગ આગળ મૂકીને ડાબી બાજુએ યતનાથી પ્રવેશ કરે પૂર્વ અથવા ઉત્તર દિશાએ મુખ કરીને જ બી નાડી ચાલતી વખત મૌન કરી સુગધિ અને મધુર દ્રવ્યથી ભગવાનની પૂજા કરવી ઇત્યાદિ વચનમા કહ્યા પ્રમાણે ત્રણ નિસિહી કરી, ત્રણ પ્ર ક્ષિણા ચિતવી તથા બીજી પણ વિધિ સાચવી પવિત્ર પાટલા પ્રમુખ આસન ઉપર પદ્માસનાદિક સુખકારક આસને બેસવુ પછી ચદનના પા ત્રમાંથી થોડુ ચદન બીજા પાત્રમા અથવા હાથ ઉપર લઇ કપાળમા તિલક કરી તથા હાથે સુવર્ણના કકણ અને ચદનનો લેપ કરી તથા ધૂપ ઇ બે હાથે જિનેશ્વર ભગવાનની અગ્રપૂજા, અગપૂજા તથા ભાવપૂજા કરવી તે પછી પૂર્વે કરેલુ અથવા ન કરેલુ પચ્ચખાણ ભગવાનની સાખે ઉચ્ચરવુ

(मूलगाथा)

विहिणा जिण जिणगेहे, गतु अच्चेइ उचियचितरओ ॥
उच्चरइ पच्चक्खाण, दढपच्चायारगुरुपासे ॥ ६ ॥

ભાવાર્થ—ઉપની ગાથામાં **विहिना** (વિધિથી) એ પદ છે, તે સર્વ ઠેકાણે જોડવુ તે આ રીતે—પછી વિધિથી જિનમદિરે જઇ, વિ ધિથી ઉચિતચિતા (વિચાર) કરતો છતો વિધિથી ભગવાનની પૂજા કરે

તે વિધિ આ પ્રમાણે — જો રાજા પ્રમુખ મ્હોટા રૂદ્ધિવત પુરૂષ હોય તો "સર્વ રૂદ્ધિથી, સર્વ દીપ્તિથી સર્વ દ્યુતિથી સર્વ બળથી, સર્વ પરાક્રમથી' ઇત્યાદિ આગમ વચન છે તેથી તે (પુરૂષ) જિનશાસનની પ્ર ભાવનાને અર્થ મ્હોટી રૂદ્ધિથી દશાર્ણભદ્ર રાજાની પેઠે જિનમદિરે જાય

જેમ તે દશાર્ણભદ્ર રાજા "પૂર્વે કોઇએ વાવા નહિ એવી મ્હોટી રૂદ્ધિથી હુ વીરભગવાનને વદના કરૂ ' એવા અહકારથી મોટી રૂદ્ધી સજ્જ કરી પોતાના અત પુરની સ્ત્રીઓને સર્વાગે શૃગાર પહેરાવી આર હાથી ઘોડા રથ પ્રમુખ ચતુરગ સૈન્ય સાથે લઇ હસ્તિદતની રૂપાની ત થા સોનાની પાચસે પાલખીઓમા બેસારી શ્રી વીરભગવાનને વદના કરવા

આવ્યો. તેનો (દશાર્ણભદ્ર રાજાનો) મદ દૂર કરવાને અર્થે સૌધર્મેદ્રે વીરભગવાનને વંદના કરવા આવતાં દિવ્ય રૂદ્ધિ વિકૂર્વી બૃહત્ ઋષિગંડળ સ્તવમાં કહ્યું છે કે—ચોસઠ હજાર હાથી. તે દરેક હાથીને પાચસે બાર મુખ. દરેક મુખે આઠ દાંત, દરેક દાતને વિષે આઠ વાવ્યો. દરેક વાવ્યમાં લાખ પાખડીના આઠ કમળ, દરેક પાખડી ઉપર બત્રીસબદ્ધ દિવ્ય નાટક, દરેક કર્ણિકામા એકેક દિવ્ય પ્રાસાદ, અને દરેક પ્રાસાદમાં અગ્રમહિષીની સાગે ઈંદ્ર (ભગવાનના ગુણ) ગાય છે. એવી રૂદ્ધિથી એરાવત હાથી ઉપર બેસી આવતા ઇંદ્રને જોઇ જેની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થઇ નહિ એવા દશાર્ણભદ્ર રાજાએ દીક્ષા લીધી.

આ વિષયમાં પૂર્વાચાર્યોએ કરેલી હાથીના મુખ પ્રમુખ વસ્તુની ગણત્રી દેખાડનારી ગાથાઓ છે તેનો અર્થ એ છે કેઃ—એક હાથીને પાંચસે બાર મુખ, ચાર હજાર છન્નુ દાત, બત્રીસ હજાર સાતશો અડસઠ વાવ્યો એ લાખ બાસઠ હજાર એકસો ચુમ્માલીશ કમળ. કર્ણિકા પ્રાસાદની અંદર આવેલા નાટકની સખ્યા કમળ જેટલીજ. છવીસસો ક્રોડ, એકવીસ ક્રોડ અને ચોપન લાખ એટલી એક હાથીના કમળદળની સખ્યા શક્રેદ્રની જાણવી.

હવે ચોસઠ હજાર હાથીનાં સર્વેનાં મુખ, દત સાથેની બધી વસ્તુની સખ્યા ભેગી કહીએ છીએ: સર્વ હાથીનાં મુખ ત્રણ ક્રોડ, સત્તાવીસ લાખ, અડસઠ હજાર. સર્વેના દાતની સખ્યા છવીસ ક્રોડ, એકવીશ લાખ, ચોપન હજાર. સર્વે વાવડીની સંખ્યા બસે ક્રોડ, નવક્રોડ, ઇકોતેર લાખ, બાવન હજાર. સર્વે કમળની સખ્યા એક હજાર ક્રોડ, છસે ક્રોડ, સિત્તોતેર ક્રોડ, બહોતેર લાખ, સોળ હજાર. સર્વે પાંખડીની તથા નાટકની સખ્યા સોળ કોડાકોડી, સિત્તોતેર લાખ કોડ, બહોત્તેર હજાર ક્રોડ, એકસોને સાઠ ક્રોડ.

હવે સર્વે નાટકના રૂપની સંખ્યા પાંચસે કોડાકોડી, છત્રીસ કોડાકોડી, સત્યાશી લાખ ક્રોડ, નવ હજાર ક્રોડ, એકસો ક્રોડ અને વીસ ક્રોડ. એ સર્વ સખ્યા આલશ્યક ચૂર્ણીમાં કહી છે પ્રત્યેક પ્રાસાદને વિષે આઠ અગ્રમહિષીની સાથે ઇંદ્ર ભગવાનના ગુણ ગાય છે, એમ કહ્યુ. ત્યાં અ-

અમહિષીની મખ્યા કમળ જેટલી જાણવી ઈંદ્રાણીની સખ્યા તો, તેર હજાર ક્રોડ ચારમોને એકત્રીસ ક્રોડ, શિત્તોતેર લાખ, અઠાવીસ હજાર એટલી જાણવી એક નાટકમા સરખા છે ૨૫ શૃંગાર અને નાટયોપક રણુ જેના એવા એકસો આઠ દિવ્યકુમાર અને તેટલીજ દેવકન્યા હોય એમજ ૧ શખ ૨ શૃગ, ૩ શખિમ, ૪ પેવા, ૫ પરિપરિકા, ૬ પણુવ ૭ પટહ, ૮ ભભા, ૯ હોરભા, ૧૦ ભેરી ૧૧ ઝલ્લરી ૧૨ દુદુભી ૧૩ મુરજ, ૧૪ મૃદગ, ૧૫ નાદીમૃદગ ૧૬ આલિગ, ૧૭ કુસ્તુબ, ૧૮ ગોમુખ, ૧૯ માદલ, ૨૦ વિપચી, ૨૧ વ લકી, ૨૨ ભ્રામરી ૨૩ ષડ્ ભ્રામરી, ૨૪ પરિવાદિની, ૨૫ બબ્બીસા ૨૬ સુઘોષા, ૨૭ નદિઘોષા ૨૮ મહતી ૨૯ કચ્છપી ૩૦ ચિત્રવીણા ૩૧ આમોટ ૩૨ ઝાઝ, ૩૩ નકુલ ૩૪ તૃણા, ૩૫ તુબવીણા ૩૬ મુકુદ, ૩૭ હુડક્કા, ૩૮ ચિચ્ચિકી ૩૯ કરટીકા ૪૦ ડિડિમ, ૪૧ કિણિત, ૪૨ કડબા ૪૩ દદરક, ૪૪ દર્દરિગ, ૪૫ કુસુબર, ૪૬ કલસિગ, ૪૭ તલ, ૪૮ તાલ, ૪૯ કાસ્યતાલ, ૫૦ ગિરિગિમ, ૫૧ ગકરિગ, ૫૨ શિશુમારિકા ૫૩ વશ ૫૪ વાલી, ૫૫ વેણુ ૫૬ પરિલી, ૫૭ બધક પ્રમુખ વિવિધ વાજિત્રના વગાડનાર પ્રત્યેકમા એકસો આઠ જાણવા ૩ શખિમ એટલે તીક્ષ્ણ સ્વરવાળો ન્હાનો શખ હોય છે અને શખનો તો ગભીર સ્વર હોય છે ૪ પેવા તે મ્હોટા વાદલા જાણવી ૫ પરિપરિગ એટલે કરોળિયાના પડથી બધાયલુ એક મુખવાજિત્ર છે ૬ પણુવ તે પટહ વિશેષ અથવા ભાડપટહ જાણવો ૮ ભભા એટલે ઢક્કા અને ૯ હોરભા એટલે મહાઢક્કા ૧૦ ભેરી તે ઢક્કા જેવા આકારનો વાદ્ય વિશેષ છે ૧૧ ઝલ્લરી તે ચામડાથી વીટાયલી પહોળી અને વલયાકાર જાણવી ૧૨ દુદુભી તે ભેરી સરખા આકારનુ સાકડા મુખનુ દેવવાદ્ય છે ૧૩ મુરજ એટલે મ્હોટો માદલ ૧૪ મૃદગ એટલે ન્હાનો માદલ ૧૫ નાદીમૃદગ તે એક બાજૂથી સાકડો અને બીજી બાજૂથી પહોળા હોય છે ૧૬ આલિગ એ એક મુરજની જાતિ છે ૧૭ કુસ્તુબ તે ચામડાથી બધાયલુ ઘડા જેવુ વાજિત્ર જાણવુ ૧૯ માદલ તે બે બાજૂથી સરખો હોય છે ૨૦ વિપચી તે ત્રણ તાતની વીણા હોય છે ૨૧ વલકી એટલે સામાન્ય વીણુ ૨૪ પરિવાદિની એટલે

સાત તાંતની વીણા. ૨૮ મહતી એટલે સો તારની વીણા. ૩૫ તુંબવીણા તે તુંબડાવાળી વીણા જાણવી. ૩૬ મુકુંદ તે એક જાતનો મુરજ છે. જે પ્રાયે ઘણું લીન થઇને બગડાય છે. ૩૭ હુડુક્કા પ્રસિદ્ધ છે. ૪૦ ડિંડિમ તે પ્રસ્તાવનાનું સૂચક એક જાતનું વાજિંત્ર છે. ૪૨ કડંબા, ૩૯ કરટિકા અને ૪૩ દર્દરક પ્રસિદ્ધ છે. ૪૪ દર્દરિકા તે ન્હાનો દર્દરક જાણવો. ૪૭ તલ એટલે હસ્તતાલ. ૫૪ વાલી એ એક જાતનું મુખવાજિંત્ર છે. ૫૭ બંધૂક એ પણ તૃણ સરખું મુખવાજિંત્રજ છે. બાકીના ભેદ લોકમાં પ્રસિદ્ધ હોય તે માફક જાણવા.

સર્વે વાજિંત્રના ભેદ ઓગણપચાસ જાતના વાજિંત્રના ભેદમાં સમાય છે. જેમ વંશમાં વીલી, વેણુ, પરિલી અને બંધૂક એ વાજિંત્રો સમાય છે. શંખ, શૃંગ, શંખિકા, ખરમુખી, પેયા અને પરપરિકા એ વાજિંત્રો ઘણા ધમધમતા શબ્દે પૂરતા વાગે છે. પટહ અને પએવ એ બે ડાંડીથી ઠોકતાં વાગે છે. ભંભા અને હોરંભા એ બે આસ્ફાલન કરતાં વાગે છે. ભેરી, ઉલ્લરી અને દુંદુભિ એ ત્રણ ઠોકતાં વાગે છે. મુરજ, મૃદંગ અને નાંદી મૃદંગ એ ત્રણ આલાપ કરતાં વાગે છે. આલિંગ, કુસ્તુંબ, ગોમુખી અને મર્દલ એ ચાર જોરથી તાડના કરતાં વાગે છે વિપંચી, વીણા અને વલ્લકી એ ત્રણ મૂર્ચ્છના કરતા વાગે છે. ભ્રામરી, ષડ્ભ્રામરી અને પરિવાદની એ ત્રણ કિંચિત્ હલાવતાં વાગે છે. બબ્બીસા, સુઘોષા અને નંદીઘોષા એ ત્રણ ફેરવતાં વાગે છે. મહતી કચ્છપી અને ચિત્રવીણા એ ત્રણ કૂટતા વાગે છે. આમોટ, ઝંઝા અને નકુલ એ ત્રણ મરડતાં વાગે છે. તૂણ અને તુંબવીણા એ બે સ્પર્શ કરતા વાગે છે. મુકુંદ, હુડુક્ક અને ચિચ્ચિકી એ ત્રણ મૂર્ચ્છના કરતા વાગે છે. કરટી, ડિંડિમ, કિણિત અને કંદબા એ ચાર વગાડતા વાગે છે. દર્દરક, દર્દરિકા, કુસ્તુંબ અને કલશિકા એ ચાર ઘણી તાડના કરતાં વાગે છે. તલ, તાલ અને કાંસ્યતાલ એ ત્રણ માંહો માંહે અફાળતા વાગે છે. રિંગિસિકા, લત્તિકા, મકરિકા અને શિશુકુમારિકા એ ચાર ઘસતા વાગે છે. વંશ, વેણુ, વાલી, પિરલી અને બંધૂક એ પાંચ ફૂંકતા વાગે છે. આ પ્રમાણે વાજિંત્રના જુદા જુદા પ્રકાર કહ્યા છે.

સવ વિષકન્યા અને કુમાર સાયેજ ગાયન, અને નૃત્ય કરે પ્રમગે બત્રીશબદ્ધ નાટકના નામ કહે છે—સ્વસ્તિક, શ્રીવત્સ, નધાવત વર્ધમાનક, ભદ્રાસન, કળશ, મત્સ્ય યુગ્મ દર્પણ, એ આઠ મગલિકની વિચિત્ર રચના એ મગલ ભક્તિ ચિત્ર નામા પ્રથમ ભેદ (૧) આવત્ત, (દક્ષિણાવત), પ્રત્યાવર્ત (વામાવત) શ્રેણિ (ગમીપક્તિ) પ્રશ્રેણિ (ઉનગી પક્તિ) ખસ્તિક સૌવસ્તિક, પુષ્પમાન (લક્ષણ વિશેષ) વર્દ્ધમાન મત્સ્યાડક (મત્સના ઈંડા), મકરાડક (મગરના ઈંડા) જારમાર (મણિ વિશેષ) પુષ્પાવલિ પદ્મપત્ર સાગરતરગ, વાસતીલતા અને પદ્મલતા એમની વિચિત્ર રચના રૂપ બીજો ભેદ (૨) ઇહામૃગ (વરૂ), ઋષભ (બળદ) અશ્વ મનુષ્ય, મગર પક્ષી, સર્પ, કિન્નર, રૂરૂ (હરિણ ભેદ) શરભ (અષ્ટાપદ), ચમર (ચમરી ગાય) હસ્તી, વનલતા, પદ્મલતા એમની વિચિત્ર રચનારૂપ ત્રીજો ભેદ (૩) એકતોવક્ર (એક બાજુએ વાકુ) એકત ખડ્ગ (એક બાજુએ ધારવાળુ), એકત ચક્રવાલ (એક બાજુએ ચક્રાકાર) દ્વિધા ચક્રવાલ, (બે બાજુએ ચક્રાકાર) ચક્રાદ્ધ ચક્રવાલ એવી રચના રૂપ ચોથો ભેદ (૪) ચદ્રાવલિ (ચદ્રની પક્તિ), સૂર્યાવલિ (સૂર્યની પક્તિ), વલયાવલિ, તારાવલિ હસાવલિ, એકાવલિ, મુક્તાવલિ, કનકાવલિ, રત્નાવલિ એ આવલિ પ્રવિભક્તિ (પક્તિની રચના) નામા પાચમો ભેદ (૫) ચદ્રોદય પ્રવિભક્તિ (ચદ્રોદયની રચના) સૂર્યોદય પ્રવિભક્તિ (સૂર્યોદયની રચના) એ ઉદય પ્રવિભક્તિ નામા છઠ્ઠો ભેદ (૬) ચદ્રાગમન પ્રવિભક્તિ (ચદ્રના આગમનની રચના) સૂર્યાગમન પ્રવિભક્તિ (સૂર્યના આગમનની રચના) એ ગમનાગમન પ્રવિભક્તિ નામા સાતમો ભેદ (૭) ચદ્રાવરણ પ્રવિભક્તિ (ચદ્રના આવરણની રચના) સૂર્યાવરણ પ્રવિભક્તિ (સૂર્યના આવરણની રચના) એ આવરણાવરણ પ્રવિભક્તિ નામા આઠમો ભે (૮) ચદ્રાસ્તમન પ્રવિભક્તિ (આથમતા ચદ્રની રચના), સૂર્યાસ્તમન પ્રવિભક્તિ (આથમતા સૂર્યની રચના) એ અસ્તમન પ્રવિભક્તિ નામા નવમો ભેદ (૯) ચદ્રમડળ પ્રવિભક્તિ (ચદ્રમડળની રચના) સૂર્યમડળ પ્રવિભક્તિ (સૂર્યમડળની રચના), નાગમડળ પ્રવિભક્તિ, યક્ષમડળ પ્રવિભક્તિ ભૂતમડળ પ્રવિભક્તિ રાક્ષસ મહોરગ ગધર્વમડળ પ્રવિભક્તિ એ મડળ પ્રવિભક્તિ (મડ

જની રચના) નામા દશમો ભેદ (૧૦). ઋષભલલિત વિક્રાંત (બળદની એક જાતની ગતિ), સિંહલલિત વિક્રાંતિ (સિંહની વિશેષ ગતિ), અશ્વ વિલંબિત (ઘોડાની વિશેષ ગતિ), ગજ વિલંબિત (હાથીની વિશેષ ગતિ), મત્તહય વિલસિત (મસ્ત ઘોડાની ચેષ્ટા), મત્તગય વિલસિત (મસ્ત હાથીની ચેષ્ટા) એ દ્રુતવિલંબિત નામા અગ્યારમો ભેદ (૧૧) શકટોપધિ પ્રવિભક્તિ (ગાડલાના ઉપકરણની રચના), સાગર પ્રવિભક્તિ (સમુદ્રની રચના), નગર પ્રવિભક્તિ (નગરની રચના) એ સાગર નાગર પ્રવિભક્તિ નામા બારમો ભેદ (૧૨). નંદા પ્રવિભક્તિ, ચંપા પ્રવિભક્તિ એ નંદાચંપા પ્રવિભક્તિ નામા તેરમો ભેદ (૧૩). મત્સ્યાંડ પ્રવિભક્તિ (મત્સ્યનાં ઇંડાંની રચના), મકરાંડ પ્રવિભક્તિ, જાર પ્રવિભક્તિ, માર પ્રવિભક્તિ એ મત્સ્યાંડાદિ પ્રવિભક્તિ નામા ચૌદમો ભેદ (૧૪). ક, ખ, ગ, ઘ, ઙ પ્રવિભક્તિ એ પંદરમો ભેદ (૧૫). ચ, છ, જ, ઝ, ઞ પ્રવિભક્તિ એ સોળમો ભેદ (૧૬). ટ, ઠ, ડ, ઢ, ણ પ્રવિભક્તિ એ સત્તરમો ભેદ (૧૭). ત, થ, દ, ધ, ન પ્રવિભક્તિ એ અઢારમો ભેદ (૧૮) પ, ફ, બ, ભ, મ પ્રવિભક્તિ એ ઓગણીશમો ભેદ (૧૯). અશોકપલ્લવ પ્રવિભક્તિ (આસોપાલવની રચના), આમ્રપલ્લવ પ્રવિભક્તિ (આંબાના પાલવની રચના), જંબૂપલ્લવ પ્રવિભક્તિ, કોશાંબપલ્લવ પ્રવિભક્તિ એ પલ્લવ પ્રવિભક્તિ નામાં વીસમો ભેદ (૨૦). પદ્મલતા પ્રવિભક્તિ, નાગલતા પ્રવિભક્તિ, અશોકલતા પ્રવિભક્તિ, ચંપકલતા પ્રવિભક્તિ, આમ્રલતા પ્રવિભક્તિ, વનલતા પ્રવિભક્તિ, કુંદલતા પ્રવિભક્તિ, અતિમુક્તલતા પ્રવિભક્તિ અને શ્યામલતા પ્રવિભક્તિ એ લતાપ્રવિભક્તિ નામા એકવીસમો ભેદ (૨૧). દ્રુતનૃત્ય (ઉતાવળું નાચવું) એ બાવીસમો ભેદ (૨૨). વિલંબિત નૃત્ય (ધીમે નાચવું) એ ત્રેવીસમો ભેદ (૨૩). દ્રુતવિલંબિત નૃત્ય એ ચોવીસમો ભેદ (૨૪). અંચિતનૃત્ય નામા પચીશમો ભેદ (૨૫). રિંભિતનૃત્ય નામા છવીશમો ભેદ (૨૬) અંચિતરિભિત નૃત્ય નામા સત્તાવીશમો ભેદ (૨૭). આરભટનૃત્ય નામા અઠાવીસમો ભેદ (૨૮). ભસોલનૃત્ય નામા ઓગણત્રીશમો ભેદ (૨૦). આરભટ ભસોલનૃત્ય નામા ત્રીશમો ભેદ (૩૦). ઉત્પાત—(ઊંચુ ચઢવું). નિપાત (નીચે પડવુ), પ્રસક્ત

) વળગવું), મિદુ ચત (અંગ સંકોચવું), પ્રમાર્જિત (અંગ પસારવું), રેચક આરચિત, ભ્રાત (ભમવું), સંભ્રાત (ઘણું ભમવું), એ ઉત્પાતા દિદ્રાથ નામા એકત્રીશમો ભેદ (૩૧) તીર્થંકરાદિ મહાપુરૂષના ચરિત્રનો વિનય કરવા એ બત્રીશમો ભેદ (૩૨) એવી રીતે બત્રીશબદ્ધ નાટકના ભેદ રાયપસેણી સૂત્રમાં કહ્યા છે

એવી રીતે રાજા પ્રમુખ મ્હોટા રૂદ્ધિવંત શ્રાવક જિનમંદિરે જાય પણ જે સાધારણ રૂદ્ધિનો ધણી હોય, તેણે તો લોકોની હાંસી ટાળવાને માટે અહંમદ છોડી પોતાના કુળને તથા દ્રવ્યને ઉચિત એવો આડંબર રાખીને ભાઇ, મિત્ર પુત્રાદિક પરિવારને સાથે લઇ જિનમંદિરે જવું ત્યાં જઈ (૧) ફૂલ, તાંબૂલ, સરશવ, દુવા (દરો), તથા છરી, પાદુકા મુકુટ, વાહન પ્રમુખ સચિત્ત અને અચિત્ત વસ્તુનો ત્યાગ કરે એ પ્રથમ અભિગમ જાણવો (૨) મુકુટ વર્જીને બાકી રહેલા અનંકાર પ્રમુખ અચિત્ત દ્રવ્યનો ત્યાગ ન કરે એ બીજો અભિગમ જાણવો (૩) એક (વગર સાધેના) તથા પહોળા વસ્ત્રથી ઉત્તરાસંગ કરે એ ત્રીજો અભિગમ જાણવો (૪) ભગવાનને દીઠે છતે બે હાથ જોડી 'नमो जिणाणं' એમ કહી વંદના કરે, એ ચોથો અભિગમ જાણવો (૫) મનને એકાગ્ર કરે એ પાંચમો અભિગમ જાણવો એવા પાંચ અભિગમ સાચવી તથા **નિસિહી** કરી જિનમંદિરમાં પ્રવેશ કરે આ વિષયમાં પૂર્વાચાર્યનું વચન એવું છે કે—સચિત્ત દ્રવ્યનો ત્યાગ કરવાથી (૧), અચિત્ત દ્રવ્યનો ત્યાગ નહિ કરવાથી (૨), એક શાટક (એક પનાનું સાંધા વગરનું) ઉત્તરાસંગ કરવાથી (૩), ભગવાનને દીઠે બે હાથ જોડવાથી (૪) અને મનનું એકાગ્રપણું કરવાથી (૫) ઇત્યાદિ રાજા પ્રમુખ નો જિનમંદિરમાં પ્રવેશ કરતા તેજ સમે પોતાના રાજચિન્હ મૂકી દે, કહ્યું છે કે—ખડ્ગ છત્ર મોજડી મુકુટ અને ચામર એ પાંચ શ્રેષ્ટ રાજચિન્હ મૂકીને અંદર જવું

મંદિરના પ્રથમ દ્વારમાં પ્રવેશ કરતા, 'મન વચન કાયાથી ઘર સંબંધી વ્યાપારો નિષેધ કરાય છે એમ જણાવવાને અર્થે ત્રણ વાર **નિસિહિ** કરાય છે, પણ તે નિસિહિ એકજ ગણાય છે કારણ કે, તે ઘર સંબંધી વ્યાપારનોજ તેમાં નિષેધ કર્યો છે પછી મૂળનાયકને વ

દના કરી, કલ્યાણને વાંછનારા લોકોએ સર્વ ઉત્કૃષ્ટ વસ્તુ પ્રાયે જમણે ભાગેજ રાખવી." એવી નિતિ છે માટે મૂળનાયકજીને પોતાને જમણે ભાગે કરતો જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ ત્રણની આરાધના કરવાને અર્થે ત્રણ પ્રદક્ષિણા દે, કહ્યું છે કે— તે પછી ભક્તિથી પરિપૂર્ણ મને ફરી "नमो जिणाण" એમ પ્રકટ કહે અર્ધાવનત જેમાં અરધુ શરીર નમાય છે એવો અથવા પચાંગ પ્રણામ કરે પછી પૂજાનાં ઉપકરણ હાથમાં લઇ ભગવાનના ગુણગણથી રચાયલા સ્તવનોને પોતાના પરિવારની સાથે ગભીર અને મધુર સ્વરથી ગાતો હાથમાં યોગમુદ્રાને ધારણ કરતો, પગે પગે જીવરક્ષાનો ઉપયોગ રાખતો અને ભગવાનના ગુણગણને એકાગ્ર મનથી ચિતવતો થકો ત્રણ પ્રદક્ષિણા દે. ઘરદેરાસરને વિષે એવી રીતે પ્રદક્ષિણા આદિ ક્રિયા કરવાનુ બનતુ નથી. બીજા મ્હોટા મદિરને વિષે પણ કારણથી એ સર્વ કરાય છે. તોપણ બુદ્ધિશાળી પુરૂષે એ સર્વ ક્રિયા કરવાનો પરિણામ નિરંતર રાખવો, પણ છોડવો નહીં સુશ્રાવક પ્રદક્ષિણા દેવાને અવસરે સમવસરણમાં બેઠેલા ચતુર્મુખ ભગવાનનુ ધ્યાન કરતો છતો ગભારાને વિષે ભગવાનની પૂંઠ અને ડાબો તથા જમણો ભાગ એ ત્રણે દિશાએ રહેલા જિનબિંબને વાદે. એ માટેજ સર્વ જિનમદિર સમવસરણને ઠેકાણે હોવાથી ગભારાના બહારના ભાગમાં ત્રણે દિશાએ મૂળનાયકજીના નામથી જિનબિંબ કરાય છે. એમ કરવાથી, "અરિહતની પૂંઠ વર્જવી" એમ કહ્યુ છે, તેથી ચારે દિશાએ અરિહંતની પૂઠે રહેવાનો દોષ ટળે છે.

પછી જિનમદિરનું પૂજવુ, પોતિયા પ્રમુખનું નામું લખવું ઇત્યાદિ આગળ કહેશે તે પ્રમાણે યથાયોગ્ય ચૈત્યચિંતા તથા પૂજાની સપૂર્ણ સામગ્રી પ્રથમથીજ તૈયાર કરીને મુખ્ય મંડપાદિકને વિષે ચૈત્ય વ્યાપાર નિષેધરૂપ બીજી **निसिही** કરે. અને મૂળનાયકજીને ત્રણ વાર વાદી પૂજા કરે ભાષ્યમાં કહ્યું છે કે—તે પછી પ્રથમ **निसिही** કરી મુખમંડપમા પેસી, જિન ભગવાનની આગળ ઢીંચણ અને હાથ ભૂમિએ લગાડી યથાવિધિ ત્રણ વાર વંદના કરે. પછી હર્ષથી ઉલ્લાસ પામતો સુશ્રાવક મુખકોશ કરીને જિનેંદ્ર પ્રતિમા ઉપરનો રાત્રિનો વાસી ફૂલ પ્રમુખ નિર્માલ્ય મોરપીંછીથી ઉતારે.

તે પછી પોતે જિનેશ્વરના દે ાને પૂજે અથવા બીજા પાસે પૂજાવે ઉપ રાત જોગવાઇ હોય તે પ્રમાણે વિધિએ જિનબિબની પૂજા કરે મુખકોશ આઠ પડવાળા વસ્ત્રના છેડાથી મુખનો અને નાસિકાનો નિશ્વાસ રોકવાને અથ બાંધવો ચોમાસુ હોય ત્યારે નિમાલ્યમા કુથુઆ પ્રમુખ છવોની ઉ ત્પત્તિ પણ થાય છે, માટે તેવે સમયે નિર્માલ્ય અને સ્નાત્રનું જળ જ્યા પ્રમાદી માણસની હાલચાલ નથી એવા પવિત્ર સ્થાનકને વિષે નાખવુ એમ કરવાથી જીવની રક્ષા થાય છે, અને આશાતના પણ ટળે છે વગેરાસરને વિષે તો પ્રતિમાને ઊચે સ્થાનકે ભોજનાદિ કૃત્યોમા વાપરવામા ન આવ નારા પવિત્ર પાત્રમા સ્થાપન કરી બે હાથે પકડેલા પવિત્ર કળશાદિકના જળે કરી અભિષેક કરવો તે સમયે—

बालतणम्मि सामिअ, सुमेरुसिहरम्मि कणयकलसेहिं ॥
तिअसासुरेहिं न्हविओ, ते धन्ना जेहिं दिठोसि ॥ १ ॥

૧ હે સ્વામિન્ ! ચોસઠ ઇંદ્રોએ બાલ્યાવસ્થામા મેરૂપર્વત ઉપર સોનાના કળશથી આપને ન્હવરાવ્યા તે સમયે જેમણે આ પના દર્શન કર્યા છે, તે જીવોને ધન્ય છે ॥ ૧ ॥

આ ગાથાનુ મનમાં ચિતવન કરવુ પછી ઘણી યતના રાખી વાળા કુચીથી જિનબિબ ઉપરના ચદનાદિક ઉતારી ફરીથી પખાળીને બે અ ગલૂહણાથી જિનબિબ ઉપરનુ સર્વ પાણી લોહી લેવુ પછી પગના બે અગૂઠા બે ઢીચણ હાથના બે કાંડા બે ખભા અને મસ્તક એટલા સ્થા નકે અનુક્રમે પૂજા કરવી એમ કહ્યું છે માટે આગળ કહીશુ તે પ્રમાણે સોધા ક્રમથી નવે અગને વિષે ચદન કેસર આદિ વસ્તુએ કરી પૂજા કર કેટલા આચાર્ય કહે છે કે પહેલા કપાળે તિલક કરી પછી નવાગે પૂજા કરવી શ્રી જિનપ્રભસૂરીએ કરેલી પૂજાવિધિને વિષે તો સરસ અને સુગધી ચદને કરી ભગવાનનુ જમણુ ઢીચણ જમણો ખભો, કપાળ ડાબો ખભો અને ડાબુ ઢીચણ એ પાચ અથવા હૃદય સહિત છ અગને વિષે પૂજા કરી તાજા ફૂલ અને વાસક્ષેપ એ બે દ્રવ્યથી પૂજા કરે એમ કહ્યુ છે

જો પહેલા કોઇએ પૂજા કરી હોય, અને આપણી પાસે પહેલાની પૂજા

કરતાં શ્રેષ્ઠ પૂજા કરવાની સામગ્રી ન હોય તો, તે પૂજા દૂર ન કરવી. કારણ કે, તે (પહેલી) સુંદર પૂજાના દર્શનથી ભવ્ય જીવોને થનારા પુણ્યાનુબંધિ પુણ્યના અનુબંધને અંતરાય કરવાનો પ્રસંગ આવે. માટે પહેલી પૂજા ન ઉતારતા પોતાની પાસે રહેલી સામગ્રીથી પહેલી પૂજા વધારવી. બૃહદ્‌ભાષ્યમા કહ્યું છે કે—જો પૂર્વે કોઇએ સારો દ્રવ્ય વ્યય કરીને પૂજા કરી હોય, તો તેજ (પહેલી) પૂજા જેમ વિશેષ શોભા આપનારી થાય, તેમ પોતાની પૂજા સામગ્રી વાપરીને કરવું. એમ કરે તો પહેલી પૂજા નિર્માલ્ય પણ ગણાય નહીં કારણ કે, ત્યાં નિર્માલ્યનુ લક્ષણ આવતું નથી. ગીતાર્થ આચાર્યો ઉપભોગ લીધાથી નિરૂપયોગી થએલી વસ્તુને નિર્માલ્ય કહે છે. એ માટેજ વસ્ત્ર, આભરણ, બે કુંડલ જેવી ઘણી વસ્તુ એક વાર ઉતારેલી ફરીથી જિનબિંબ ઉપર ચઢાવે છે. એમ ન હોય તો એક ગંધકાષાયિકા વસ્ત્રથી એકસો આઠ જિન પ્રતિમાની અંગલૂહણા કરનારા વિજયાદિક દેવતાનુ વર્ણન સિદ્ધાંતમાં કર્યું છે તે શી રીતે ઘટે ? જિનબિંબ ઉપર ચઢાવેલી જે વસ્તુ ફીકી, દુર્ગંધી, જોનારને શોભાકારી ન લાગે, તથા ભવ્ય જીવના મનને હર્ષ ન ઉપજાવે એવી થઇ ગઈ હોય, તેનેજ બહુશ્રુતના જાણ પુરૂષો નિર્માલ્ય કહે છે. એમ સંઘાચારવૃત્તિમાં કહ્યું છે પ્રદ્યુમ્નસૂરીએ કરેલા વિચારસાર પ્રકરણમા તો એવી રીતે કહ્યું છે. ચૈત્યદ્રવ્ય (દેવદ્રવ્ય) બે પ્રકારનુ છે. એક પૂજાદ્રવ્ય અને બીજું નિર્માલ્ય દ્રવ્ય. પૂજાને અર્થે જે લાવીને દ્રવ્ય એકઠું કરેલું હોય તે પૂજાદ્રવ્ય જાણવું. અને અક્ષત, ફળ, બલિ (સૂખડી વગેરે) વસ્ત્ર પ્રમુખ સંબંધી જે દ્રવ્ય, તે નિર્માલ્ય દ્રવ્ય કહેવાય તેનો જિનમંદિરને વિષે ઉપયોગ જાણવો. આ વચનમાં પ્રતિમા આગળ ધરેલા ચોખા આદિ દ્રવ્યને પણ નિર્માલ્યપણું કહ્યું છે. પણ બીજે ઠેકાણે આગમમાં, પ્રકરણમાં અથવા ચરિત્રાદિકમા કોઈ સ્થળે એ વાત જણાતી નથી. સ્થિવિરનો સંપ્રદાયાદિકથી પણ કોઇ ગચ્છમાં એ પ્રકાર જણાતો નથી. વળી જે ગામડા આદિકમાં લાવેલા દ્રવ્ય પ્રાપ્તિનો ઉપાય નથી હોતો, ત્યા પ્રતિમા આગળ ધરેલા ચોખા આદિ વસ્તુના દ્રવ્યથીજ પ્રતિમા પૂજાય છે. જો ચોખાદિક નિર્માલ્ય હોત તો તેથી પ્રતિમાની પૂજા પણ કેમ થાય ? માટે ઉપભોગ

કરવાથી નિરૂપયોગી થએલી વસ્તુનેજ નિર્માલ્ય કહેવું યુક્તિયુક્ત લાગે છે અને "भोगविणट्ठ दव्वं, निम्मल्लं बिंति गीअत्था" એ આગમ વચન પણ એ વાતને આધાર ભૂત છે તત્ત્વ તો કેવળી જાણે ચન્દન, ફુલ આદિ વસ્તુથી પૂજા એવી રીતે કરવી કે જેથી પ્રતિમાના ચક્ષુ તથા મુખ ઢંકાઇ જાય નહી, અને પૂર્વ કરતા વધારે શોભા થાય કારણ કે તેમ કરવાથીજ જોનારને હર્ષ પુણ્યની વૃદ્ધિ ઇત્યાદિ થવાનો સંભવ રહે છે

અંગપૂજા અગ્રપૂજા અને ભાવપૂજા એવા પૂજાના ત્રણ પ્રકાર છે તેમા પ્રથમ અંગપૂજામા શી શી વસ્તુ આવે તે કહે છે નિર્માલ્ય ઉતારવુ પૂજણીએ પૂજવુ અંગ પ્રક્ષાલન કરવુ, વાળાકુંચીએ કેસર પ્રમુખ દ્રવ્ય ઉતારવા કેશરાદિક દ્રવ્ય પૂજા કરવી; પુષ્પ ચઢાવવા, પંચામૃત સ્નાત્ર કરવુ શુદ્ધ જળની ધારા દેવી, ધૂપ દીધેલા નિર્મળ અને કોમળ એવા ગંધકાષાયિકાદિ વસ્ત્રે કરી અંગ લુહવુ કપૂર કુંકુમ આદિ વસ્તુથી મિશ્ર કરેલા ગોશીર્ષચંદને વિલેપન કરવુ આંગી પ્રમુખની રચના કરવી ગોરોચના, કસ્તુરી પ્રમુખ દ્રવ્યે કરી તિલક તથા પત્રવલ્લી (પીળ) આદિકની રચના કરવી મનોહર રત્નજડિત સુવર્ણના તથા મોતીના આભરણ અને સોના રૂપાનાં ફુલ વગેરે ચઢાવવા જેમ શ્રી વસ્તુપાળ મંત્રીએ પોતે કરાવેલા સવાલાખ જિનબિંબ ઉપર તથા શ્રી સિદ્ધાચળજી ઉપર આવેલી સર્વ પ્રતિમા ઉપર રત્નજડિત સુવર્ણના આભરણ ચઢાવ્યા, તથા જેમ દમયંતીએ પૂર્વભવે અષ્ટાપદ તીર્થ ઉપર આવેલી ચોવીશે પ્રતિમા ઉપર રત્નનાં તિલક ચઢાવ્યા તેમ સુશ્રાવકે જેમ બીજા ભવ્ય જીવોના ભાવ વૃદ્ધિ પામે, તેમ આભરણ ચઢાવવાં, વળી કહ્યું છે કે–પ્રશંસનીય સાધનોથી પ્રાયે પ્રશંસનીય ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે પ્રશંસનીય સાધનોનો એ વિના બીજો સારો ઉપયોગ નથી તથા પહેરામણી, ચંદ્રોદય પ્રમુખ નાનાવિધ દુકૂલાદિ વસ્ત્ર ચઢાવવા શ્રેષ્ઠ તાજા અને શાસ્ત્રમાં કહેલી વિધિ પ્રમાણે લાવેલા શતપત્ર (કમળની જાતિ), સહસ્રપત્ર (કમળની જાતિ), જાઈ, કેતકી ચંપા પ્રમુખના ફુલોની ગુંથેલી, વીંટેલી, પુરેલી અને ભેગી કરેલી એવી ચાર પ્રકારની માળા મુકુટ શેખર ફુલઘર પ્રમુખની રચના કરવી, જિનેશ્વર ભગવાનના હાથને વિષે સોનાના બીજોરા, નાળીએર, સોપારી, ના

ગરવેલનાં પાન, સોનામ્હોર, વીંટીઓ, મોદક પ્રમુખ મૂકવાં. ધુપ ઉખેવ-વો, સુગંધી વાસક્ષેપ કરવો ઇત્યાદિ સર્વ ઉપચાર અગપૂજાને વિષે થાય છે. બૃહદ્ભાષ્યમા કહ્યું છે કે—સ્નાત્ર, વિલેપન, આભરણુ, વસ્ત્ર, ફળ, વાસક્ષેપ, ધુપ અને પુષ્પ એટલા ઉપચારથી જિનેશ્વર ભગવાનની અંગપૂજા કરાય છે. તેનો વિધિ એ પ્રમાણે જાણુવો. વસ્ત્રથી નાસિકા બાંધીને અથવા જેમ ચિત્તની સમાધિ રહે તેમ કરીને પૂજા કરવી. તે સમયે શરીરે ખરજ ખણુવા પ્રમુખ ક્રિયા અવશ્ય વર્જવી, અન્ય સ્થળે પણુ કહ્યુ છે કે–જગતના બાન્ધવ શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનની પૂજા કરતી વખતે શરીરે ખરજ ખણુવી, બળખો નાખવો, અને સ્તુતિ સ્તોત્ર ભણુવાં એ ત્રણુ વાના વર્જવાં. દેવપૂજાને અવસરે શ્રેષ્ટ માર્ગ એ છે કે મૌનજ કરવુ, કદાચિત્ તેમ ન કરી શકાય તો સાવદ્ય વચન તો સર્વથા છોડવું. કારણુ કે, **निस्सिहि** કરવામા ગૃહવ્યાપારનો નિષેધ કર્યો છે. તે માટેજ હસ્ત, મુખ, નેત્ર આદિ અવયવથી પાપહેતુ સંજ્ઞા પણુ ન કરવી. કરે તો અનુચિતપણુાનો પ્રસગ આવે.

અહિં જિણુહા શેઠનુ દષ્ટાંત કહે છે. તે આ પ્રમાણે—ધોળકા નગરમા જિણુહા નામે અતિ દરિદ્રી શ્રાવક રહેતો હતો. તે ઘીનાં કુલ્લાં, કપાસની ગાંસડીઓ આદિ ભાર ઉપાડીને પોતાનો નિર્વાહ કરતો હતો. ભક્તામર પ્રમુખ સ્તોત્રના સ્મરણુથી પ્રસન્ન થએલી ચક્રેશ્વરી દેવીએ તેને વશીકરણુ કરી શકે એવુ એક રત્ન આપ્યું તે રત્નના પ્રભાવથી જિણુહાએ માર્ગમાં રહેલા ત્રણુ પ્રસિદ્ધ દુષ્ટ ચોરોને હણી નાખ્યા. ને અદ્ભૂત વૃત્તાંત સાંભળી પાટણુના ભીમદેવ રાજાએ બહુ માન સહિત બોલાવી તેને દેશની રક્ષાને અર્થે એક ખડ્ગ આપ્યુ. ત્યારે શત્રુશલ્ય નામા સેનાપતિએ અદેખાઇથી કહ્યું કે,

खांडो तासु समप्पिइ, जसु खांडे अभ्यास ॥
जिणहा इक्कुं समप्पिइ, तुलचेलउ कप्पास ॥ १ ॥

ખાડું તેનેજ આપવુ જોઇએ કે, જેને ખાડાનો અભ્યાસ હોય. જિણુહાને તો માત્ર તેલના કુલ્લાં અને કપાસ એજ આપવું જોઇએ. ॥ ૧ ॥ આ સાભળી જિણુહાએ જવાબ આપ્યો કે:—

असिधर धणुधर कुतधर, सति नरा अ बहु य ॥
मतुसल रणि जे शूर नर, जणणी विरल पसूअ ॥ ७ ॥

तलवार, धनुष्य अने भालाने पकडनार तो जगत्‌मां घणा पुरुषो छे, परंतु शत्रुओना नाश रूप रणभूमिमा शूरवीर पुरुषोने प्रसवनारी तो कोई ज माता होय छे

अश्व शस्त्र, शास्त्र वीणा, वाणी नर अने स्त्री એટલી વસ્તુ યોગ્ય પુરુષના હાથમાં જાય તો સારી યોગ્યતા પામે, અને અયોગ્ય પુરુષના હાથમા જાય તો યોગ્યતા પામે નહીં જિણહાના આવા વચનથી ભીમદેવ રાજા ખુશી થયો અને તેને કોટવાળની જગ્યા આપી પછી જિણહાએ ગુજરાત દેશમા ચોરનુ નામ પણ રહેવા દીધુ નહીં

એક દિવસે સોરઠ દેશના કોઇ ચારણે જિણહાની પરીક્ષા કરવાને અર્થે ઊંટની ચોરી કરી ત્યારે જિણહાના સુભટો તેને પકડી સવારમા દેરપૂજાને અવસરે જિણહા આગળ લઈ આવ્યા. જિણહાએ ફુલનુ બીટુ તોડવાથી સૂચવ્યુ કે, 'એને હણી નાખો' ત્યારે ચારણે કહ્યુ

जिणहानें जिणवरह, न मिले तारो तार ॥
जिणकर जिनवर पूजिए ते किम मारणहार ॥ ३ ॥

ચારણનુ આવુ વચન સાંભળી શરમાયેલા જિણહાએ 'ફરીથી ચોરી ન કરીશ' એમ કહી તેને છોડી દીધા ત્યારે ચારણે કહ્યુ

इका चोरी सा किया, जा खोल्डे न माय ॥
बीजी चोरी किम करे, चारण चोर न थाय ॥ ४ ॥

ચારણની ચતુરાઈથી ભરેલી ઉક્તિ સાંભળી જિણહાએ તેને પહેરામણી આપી પછી જિણહાએ તીર્થયાત્રાઓ કરી જિનમંદિર બંધાવ્યા પુસ્તક લખાવ્યા, તથા બીજુ પણ ઘણુ પુણ્ય કર્યુ પોટલી ઉપર નું નામ બંધ કરાવ્યુ વગેરે વાતો તો હજી સુધી લોકમાં ચાલે છે આવી રીતે જિણહાની કથા છે

મૂળનાયકજીની સવિસ્તર પૂજા કરી રહ્યા પછી અનુક્રમે સામગ્રી હોય તે પ્રમાણે સર્વે જિનબિંબની પૂજા કરવી બાકી ઉપરના તથા સમવસરણના જિનબિંબની પૂજા પણ મૂળનાયકજીની પૂજા કરી ગભારામાંથી બહાર ની

કળતી વખતે કરવી સંભવે છે, પણ પહેલાં નહી. કારણ કે, મૂળનાયક-જીનીજ પ્રથમ પૂજા કરવી ઉચિત લાગે છે બારણા ઉપરનુ બિંબ બારણામા પેસતા પ્રથમ પાસે આવે છે, તેથી તેની પ્રથમ પૂજા કરવી, એમ જો કદાપિ કહો, તો મ્હોટા જિનમંદિરમાં પેસતાં ઘણાં જિનબિંબ પ્રથમ પાસે આવે છે, તેથી તેમની પણ પ્રથમ પૂજા કરવાનો પ્રસંગ આવે, અને તેમ કરે તો પુષ્પાદિકની સામગ્રી થોડી હોય ત્યારે મૂળનાયકજી સુધી જતાં સામગ્રી ખૂટી જવાથી મૂળનાયકજીની પૂજા કદાચ ન થાય તેમજ શ્રી સિદ્ધાચળજી, ગિરનાર પ્રમુખ તીર્થોને વિષે પ્રવેશ કરતાં માર્ગમા નજીક ઘણા ચૈત્ય આવે છે, તેમની અંદર રહેલી પ્રતિમાઓનું પ્રથમ અનુક્રમે પૂજન કરે તો, છેક છેડે મૂળનાયકજીના મંદિરે જવાનું થાય. એ વાત્ત યોગ્ય નથી. જો યોગ્ય માનિયે તો ઉપાશ્રયમાં પ્રવેશ કરતાં ગુરૂને વાંદતાં પહેલાં નજીક આવેલા સાધુઓને પ્રથમ વંદના કરવાનો પ્રસંગ આવે છે. નજીક આવેલી પ્રતિમાઓને મૂળનાયકજીની પૂજા કરતા પહેલાં માત્ર પ્રણામ કરવો યોગ્ય છે. સંઘાચારમા ત્રીજા ઉપાંગને મળતી વિજયદેવતાની વક્તવ્યતામાં પણ દ્વારના અને સમવસરણના જિનબિંબની પૂજા મૂળનાયકજીની પૂજા કર્યા પછી કહી છે તે આ રીતે—તે પછી સુધર્મા સભાએ જઇને જિનેશ્વર ભગવાનની દાઢા દેખતાંજ વંદના કરે, ડાબડો ઉઘાડીને મોરપીછીની પુંજણીએ પ્રમાર્જન કરે, સુગંધી જળથી એકવીશ વાર પ્રક્ષાલન કરી ગોશીર્ષચંદનનો લેપ કરે, અને પછી સુગંધી પૂજા આદિ દ્રવ્યે કરી પૂજા કરે. તે ઉપરાંત પાંચે સભાઓને વિષે પૂર્વની પેઠે દ્વાર પ્રતિમાની પૂજા કરે. દ્વારની પૂજા પ્રમુખ બાકી રહ્યું તે ત્રીજા ઉપાંગમાંથી જાણી લેવું માટે મૂળનાયકજીની પૂજા બીજી સર્વે પ્રતિમાથી પહેલી અને વિશેષ શોભા સહિત કરવી. વળી એમ પણ કહ્યુ છે કે—મૂળનાયકજીની પૂજાને વિષે વિશેષ શોભા કરવી ઉચિત છે; કારણ કે, મૂળનાયકજીને વિશેજ ભવ્ય જીવોની દૃષ્ટિ અને મન પ્રથમ આવીને પડે છે.

શિષ્ય પૂછે છે કે, "પૂજા, વંદન પ્રમુખ ક્રિયા એકને કરીને પછી બાકીના બીજા સર્વેને કરવામા આવે, તો તેથી તીર્થંકરોમા સ્વામિ સેવકભાવ કરેલો પ્રકટ દેખાય છે. એક પ્રતિમાની ઘણા આદરથી વિશિષ્ટ પૂજા

કરી, અને બીજી પ્રતિમાઓની સામગ્રી માફક થોડી કરી, એ પણ મ્હોટી અવજ્ઞા થાય છે એ વાત શુ નિપુણબુદ્ધિવાળા પુરૂષોના ધ્યાનમા આવશે ?"

સમાધાન કરતા આચાર્યજી કહે છે કે— સર્વે જિનપ્રતિમાઓનો પ્રતિષ્ઠાનપ્રમુખ પરિવાર સરખો જ છે, તેથી પ્રત્યક્ષ જોનારા જાણ પુરૂષોના મનમા તિર્થંકરોને વિષે માંહોમાહે સ્વામિ સેવક ભાવ છે એવી બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય નહી મૂળનાયકજીની પ્રતિષ્ઠા પ્રથમ થઇ માટે તેમની પૂજા પ્રથમ કરવી એ વ્યવહાર છે એથી બાકી રહેલી તીર્થંકરની પ્રતિમાનુ નાયકપણુ જતુ નથી ઉચિત પ્રવૃત્તિ કરનારો પુરૂષ એક પ્રતિમાને વંદના, પૂજા તથા બલિદાન કરે તો, તેમા બીજી પ્રતિમાઓની આશાતના જોવામા આવતી નથી જેમ માટીની પ્રતિમાની પૂજા ફૂળ ચોખા આદિ વસ્તુથીજ કરવી ઉચિત છે, અને સુવર્ણ આદિ ધાતુની પ્રતિમાને તો સ્નાન, વિલેપન ઇત્યાદિક ઉપચાર પણ કરવા ઉચિત છે કલ્યાણક ઇત્યાદિકનો મહોત્સવ હોય તો એકજ પ્રતિમાની વિશેષ પૂજા કરે તો, એ જેમ ધર્મના જાણ પુરૂષોના મનમા બાકીની પ્રતિમાને વિષે અવજ્ઞા પરિણામ આવતા નથી એ રીતે ઉચિત પ્રવૃત્તિ કરનાર પુરૂષથી જેમ બાકીની પ્રતિમાની અવજ્ઞા થતી નથી, તેમ મૂળનાયકજીની વિશેષ પૂજા કરે તો પણ બીજી પ્રતિમાની આશાતના થતી નથી

જિનમંદિરમા જિન પ્રતિમાની પૂજા કરવામા આવે છે, તે જિનેશ્વર ભગવાનને અર્થે નથી પણ બોધ પામેલા પુરૂષોને શુભભાવના ઉત્પન્ન કરવા માટે તથા બોધ નહી પામેલા પુરૂષોને બોધ પમાડવાને અર્થે કરાય છે કેટલાક ભવ્ય જીવ ચૈત્યના દર્શનથી, કેટલાક પ્રશાંત જિનબિંબ જોવાથી, કેટલાક પૂજાનો અતિશય જોવાથી અને કેટલાક ઉપદેશથી પ્રતિબોધ પામે છે માટે મ્હોટા મંદિરો અને ઘરદેરાસરો તથા તેમાની સર્વે પ્રતિમાઓ તથા વિગેરે કરી મુળનાયકજીની પ્રતિમા એ સર્વ પોતાનુ સામર્થ્ય, દેશ તથા કાળ એમના અનુસારથી સર્વોત્કૃષ્ટ કરાવવા ઘર દેરાસર તો પીતળ, તાંબા આદિ ધાતુનું હમણા પણ કરી શકાય છે ધાતુનુ કરવાની શક્તિ ન હોય તો, હસ્તિદંત આદિ વસ્તુનું કરાવવુ, અથવા હસ્તિદંતની ભમરી પ્રમુખની રચનાથી શોભતુ પીતળની પટ્ટીથી અને હિંગળોકના

રંગથી સુંદર દેખાતુ અને શ્રેષ્ઠ કારણોથી રળિયામણું એવું કાષ્ટાદિકનું ઘર-દેરાસર કરાવવું. મ્હોટા જિન મંદિરે તથા ઘરદેરાસરને વિષે પણ ચારે તરફથી પ્રતિદિન પૂજવું, તેમજ બાંધકામમાં આવેલા લાકડાં ઉજ્વળ કરવાને અર્થે તેની ઉપર તેલ ચોપડવું, તથા ભીંતો ચૂનાથી ધોળાવવી, જિનેશ્વર ભગવાનનુ ચરિત્ર દેખાડે એવી ચિત્રામણની રચના કરવી, પૂજાની સમગ્ર સામગ્રી બરાબર ગોઠવી રાખવી, પડદા તથા ચંદરવા બાંધવા. ઇત્યાદિક મંદિરના કામો એવી રીતે કરવા કે, જેથી મંદિરની અને પ્રતિમાની વિશેષ શોભા વધે. ઘરદેરાસર ઉપર ધોતીઆં, પછેડી આદિ વસ્તુ પણ ન મૂકવી. કારણ કે, મ્હોટા ચૈત્યની પેઠે તેની (ઘરદેરાસરની) પણ ચોરાશી આશાતના ટાળવાની છે. પીતળ, પાષાણ વગેરેની પ્રતિમા હોય તો તેના ન્હવણ કરી રહ્યા પછી દરરોજ એક અંગલૂહણાથી સર્વ અવયવો જળ રહિત કરવા અને તે પછી કોમળ અને ઉજ્વળ અંગલૂહણાથી વારવાર પ્રતિમાનાં સર્વ અંગને સ્પર્શ કરવો. એમ કરવાથી પ્રતિમાઓ ઉજ્વળ રહે છે. જે જે ઠેકાણે થોડી પણ જળની ભીનાશ રહે છે, તે તે ઠેકાણે કાળા ડાઘ પડે છે. માટે જળની ભીનાશ સર્વથા દૂર કરવી. ઘણા કેશર સહિત ચંદનનો લેપ કરવાથી પણ પ્રતિમાઓ અધિકાધિક ઉજ્વળ થાય છે. પંચતીર્થી, ચતુર્વિંશતિ પટ્ટ ઇત્યાદિ સ્થળને વિષે સ્નાત્ર જળનો માંહો માહે સ્પર્શ થાય છે, તેથી કાંઇ પણ શંકા મનમાં ન લાવવી.

શ્રીરાયપસેણી સૂત્રને વિષે કહ્યુંછે કે—સૌધર્મદેવ લોકે સૂર્યાભ દેવતાના અધિકારમાં તથા જીવાભિગમને વિષે પણ કહ્યું છે કે, વિજ્જાપુરી રાજધાનીમા વિજયાદિ દેવતાનાભૃંગાર (નાળવાળા કળશ), મોરપીંછ, અંગલૂહણું તથા ધૂપધાણું પ્રમુખ જિનપ્રતિમાનાં તથા જિનેશ્વર ભગવાનની દાઢાનાં ઉપકરણ પૂજાને વિષે એકેકજ હોય છે. નિર્વાણ પામેલા જિનેશ્વર ભગવાનની દાઢાઓ દેવલોકના ડાબડામાં તથા ત્રણે લોકમાં છે, તે માહોમાંહે એક બીજાને લાગેલી છે. તેથીજ તેમનુ ન્હવણ જળ પણ માહોમાંહે ફરસે છે. પૂર્વધર આચાર્યોના વારામાં બનાવેલી પ્રતિમાઓ વગેરે કેટલાક નગરોમાં હાલ છે. તેમા કેટલીક પ્રતિમાઓ વ્યક્તા નામની છે, કેટલીક ક્ષેત્રા નામની છે, તથા કેટલીક મહા નામની છે. વળી બીજી પણ

ચોવીસ પ્રતિમાઓ છે અતિતની એ જ પાટ ઉપર એકેક પ્રતિમા હોય તો તે એકતા કહેવાય એ જ પાટ પ્રમુખ ઉપર ચોવીસ પ્રતિમાઓ હોય તો તે ચોવીસા નામથી કહેવાય અને એ જ પાટપ્રમુખ ઉપર એકસો સિત્તેર પ્રતિમાઓ હોય તો તે [illegible] નામથી કહેવાય પૂર્વ [illegible] એના આધાર શ્રાવકોની પ્રતિમા જે જિનબિંબને સાથે હોય છે તેનું [illegible] પણ જિનબિંબને કરે છે તથા જિનપ્રતિમાના ચિત્રામણવાળા પુસ્તક ઉપરા ઉપરી રહે છે, અને એક બીજાને ફરસે છે માટે ચોવીસ પટ પ્રમુખ પ્રતિમાઓનું પૂજન નું [illegible] ગાડાંગાડું કરે તેમાં કાંઈ દોષ જણાતો નથી કારણ કે, ચોવીને વિષે તેની આચરણાની યુક્તિઓ દેખાડી છે બૃહદ્ભાષ્યમાં પણ કહ્યું છે કે—કોઈ ભક્તિમાન્ શ્રાવક જિનેશ્વર ભગવાન્ ની ઋદ્ધિ દેખાડવાને અર્થે દેવતાના આગમન તથા અષ્ટ પ્રાતિહાર્ય સહિત એકજ પ્રતિમા કરાવે છે, કોઈ દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર એ ત્રણેની આરાધનાને અર્થે ત્રણ પ્રતિમા કરાવે છે, કોઈ પંચ પરમેષ્ઠી નમસ્કારના ઉજમણામાં પંચતીર્થી (પાંચ પ્રતિમા) કરાવે છે, કોઈ ભરતક્ષેત્રમાં ચોવીસ તીર્થંકર થાય છે, માટે બહુમાનથી કલ્યાણક તપના ઉજમણામાં ચોવીસ પ્રતિમા કરાવે છે, કોઈ ધનાઢ્ય શ્રાવક મનુષ્યક્ષેત્રમાં ઉત્કૃષ્ટ એકસો સીત્તેર તીર્થંકર વિચરે છે, માટે ભક્તિથી એકસો સીત્તેર પ્રતિમા કરાવે છે માટે ત્રિતીર્થી (ત્રણ પ્રતિમા), પંચતીર્થી (પાંચ પ્રતિમા) ચતુર્વિંશતિ પટ, (ચોવીસ પ્રતિમા) પ્રમુખ કરવું ન્યાયયુક્ત છે

હવે અગ્રપૂજા વિષે કહે છે કે વિવિધ પ્રકારનું ઓદન (ભાત) પ્રમુખ અશન, સાકર ગોળ આદિ પાન પક્વાન્ન સુખડી તથા ફળ આદિ ખાદ્ય અને તાંબુલ આદિ સ્વાદ્ય એવું ચાર પ્રકારનું નૈવેદ્ય ભગવાન્ આગળ મૂકવું તેમ શ્રેણિક રાજા પ્રતિદિન સોનાના એકસો આઠ જવ કરી મંગલિક લખતો હતો તેમ સોનાના અથવા રૂપાના ચોખા અથવા ઉજળા ચોખા ઈત્યાદિ વસ્તુથી અષ્ટ મંગલિક લખવાં, અથવા જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રની આરાધનાને અર્થે પાટલા આદિ વસ્તુ ઉપર [illegible] અખંડ ચોખાના ત્રણ પુંજ (ઢગલીઓ) કરીને મૂકવા, ગોશીર્ષચંદનના રસથી પાંચ આંગળીના [illegible] તથા પુષ્પ [illegible]

રતિ આદિ સર્વ અગ્રપૂજાની અંદર આવે છે. ભાષ્યમાં કહ્યું છે કે—ગાયન, નૃત્ય, વાજિંત્ર, લૂણ ઉતારવુ, જળ તથા આરતિ દીપ પ્રમુખ જે કાંઇ કરાય છે, તે સર્વે અગ્રપૂજામાં સમાય છે. નૈવેદ્ય પૂજા તો પ્રતિદિન સુખથી કરી શકાય તેમ છે, અને તેનુ ફળ પણ બહુ મ્હોટું છે. કારણ કે, સાધારણ ધાન્ય તથા ઘણુ કરી રાંધેલું ધાન્ય જગત્‌નુ જીવન હોવાથી સર્વોત્કૃષ્ટ રત્ન કહેવાય છે. માટે વનવાસથી આવેલા રામચંદ્રજીએ મહાજનને અન્નનું કુશલ પૂછ્યુ. કલહનો અભાવ અને પ્રીતિ આદિ માહો માહે જમાડવાથી અતિશય દૃઢ થાય છે. ઘણું કરીને દેવતાદિક પણ નૈવેદ્યથીજ પ્રસન્ન થાય છે. સંભળાય છે કે—ભૂત, પ્રેત, પિશાચ પ્રમુખ પણ ખીર, ખીચડી, વડા વગેરે અન્નનોજ ઉતાર પ્રમુખ માગે છે. તેમજ દિક્પાલનો અને તીર્થંકરની દેશના થયા પછી જે બલિ કરાય છે, તે બલિ પણ અન્નથીજ કરાય છે.

કોઇ નિર્ધન ખેડૂત સાધુના વચનથી સમીપ આવેલા જિનમંદિરે પ્રતિદિન નૈવેદ્ય ધરતો હતો. એક દિવસે મોડુ થવાથી અધિષ્ઠાયક યક્ષે સિંહના રૂપથી ત્રણ ભિક્ષુ દેખાડી તેની પરિક્ષા કરી. પરિક્ષામાં ટકી રહ્યો તેથી સંતુષ્ટ થએલા યક્ષના વચનથી સાતમે દિવસે સ્વયંવરમાં કન્યા, રાજજય અને રાજ્ય એ ત્રણે વસ્તુ તેને મળી. લોકમા પણ કહ્યું છે કે—ધૂપ પાપોને બાળી નાખે છે, દીપ મૃત્યુનો નાશ કરે છે, નૈવેદ્ય આપવાથી વિપુળ રાજ્ય મળે છે, અને પ્રદક્ષિણાથી કાર્યસિદ્ધિ થાય છે. અન્ન પ્રમુખ સર્વે વસ્તુ નીપજવાનુ કારણ હોવાથી જળ અન્નાદિકથી પણ વધારે શ્રેષ્ઠ છે. માટે તે પણ ભગવાન્ આગળ મૂકવુ. નૈવેદ્ય, આરતી આદિ આગમને વિષે પણ કહ્યુ છે. આવશ્યક નિર્યુક્તમા કહ્યુ છે કે—"બલિ કરાય છે" ઇત્યાદિ. નિશીથને વિષે પણ કહ્યું છે કે—તે પછી પ્રભાવતી રાણીએ બલિ પ્રમુખ સર્વ કરીને કહ્યુ કે, "દેવાધિદેવ વર્ધમાનસ્વામીની પ્રતિમા હોય તો પ્રકટ થાઓ" એમ કહી પેટી ઉપર કૂહાડો નાખ્યો. તેથી પેટીના બે ભાગ થયા અને અંદર સર્વે અલંકારથી શોભિત ભગવતની પ્રતિમા જોવામા આવી. નિશીથપીઠમાં પણ કહ્યુ છે કે— બલિ એટલે ઉપદ્રવ શમાવવાને અર્થે કૂર (અન્ન) કરાય છે. નિશીથચૂર્ણિમાં પણ કહ્યું છે કે—

સંપ્રતિ રાજા તથયાના કરતા પહેરના વિવિધ પ્રકારનાં ફળ, સુખડી, શાલિ, દાલિ, ટો । વસ્ત્ર પ્રમુખ ભેટણુ કરે કલ્પને વિષે પણ કહ્યુ છે કે—

साहम्मिओ न सच्छा, तस्सक्य तण कप्पइ जईण ॥
ज पुण पडिमाणकए, तस्स कहा का अ जीवत्ता ॥ १ ॥

શ્રીપાદલિપ્તસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા બાબતમાથી ઉદ્ધરેલી પ્રતિષ્ઠા પદ્ધતિને વિષે કહ્યુ છે કે— "આગમમા કહ્યું છે કે, આરતિ ઉતારી મગલ દીવો પછી ચાર સ્ત્રીઓએ મળી નિમ્મછણુ (ગીતગાન) પ્રમુખ વિધિ માફક કરવુ મહાનિશીથને વિષે ત્રીજા અધ્યયનમા કહ્યુ છે કે—અરિહંત ભગવતની ગધ, માલ્ય, દીપ, પૂજવુ વિલેપન, વિવિધ પ્રકારનો બલિ, વસ્ત્ર, ધૂપ પ્રમુખ ઉપચારથી આદર પૂર્વક પૂજા પ્રતિદિન કરતા થકા તીર્થની ઉન્નતિ કરીયે ' આ અગ્રપૂજાના સબધમા છે

(હવે ભાવપૂજા વિષે કહે છે) જેની અ દર જિનેશ્વર ભગવાનની પૂજા સબધી વ્યાપારનો નિષેધ આવે છે, એવી ત્રીજી નિસિહી કરી પુરો ભગવાનની જમણી બાજુએ અને સ્ત્રીએ ડાબી બાજુએ આશાતના ટાળવા અર્થે ભગવડ હોય તો જઘ ન્યથી પણ નવ હાથ, ઘ દેરાસર હોય તો એક હાથ આથવા અધા હાથ અને ઉત્કૃષ્ટથી તો સાઠ હાથ અવગ્રહથી જુદા રહી ચૈત્યવદન, સારી સ્તુતીઓ ઇત્યાદિ ભણવાથી ભાવપૂજા થાય છે કહ્યુ છે કે—ચૈત્યવદન કરવાને ઉચિત એવા સ્થાનકે બેસી પોતાની શક્તિ માફક વિવિધ આશ્ચર્યકારી ગુણ વર્ણન રૂપ સ્તુતિ સ્તોત્ર આદિ કહીને દેવવદન કરે તે ત્રીજી ભાવપૂજા કહેવાય છે નિશીથમાં પણ કહ્યુ છે કે—તે ગધાર શ્રાવક સ્તુતિએ કરી ભગવાનની સ્તવના કરતો વૈતાઢ્ય ગિરિની ગુફામા અહોરાત્ર રહ્યો તેમજ વસુદેવહિડમા પણ કહ્યુ છે કે— વસુદેવ પ્રાતઃ સમ્યક્ત્વ પૂર્વક શ્રાવકના આગારિક પ્રમુખ વ્રતો ધારણ કરી પચ્ચખાણ લઈ અને કાયોત્સર્ગ સ્તુતિ તથા વદના કરી એવી રીતે ઘણુ કરીને "શ્રાવક પ્રમુખ મનુષ્યોએ કાયોત્સર્ગ સ્તુતિ વગેરે કરીને ચૈત્યવદન કર્યુ એમ કહ્યુ છે ચૈત્યવદન જઘ ન્યાદિ ભેદથી ત્રણ પ્રકારનુ છે ભાષ્યમા કહ્યું છે કે—

नमुक्कारेण जहन्ना, चिइवंदण मज्झ दंडथुइजुअला ॥
पणदंड थुइचउक्कग—थयपणिहाणेहिं उक्कोसा ॥ १ ॥

અર્થ—નમસ્કાર એટલે હાથ જોડીને મસ્તક નમાવવું વગેરે લક્ષણવાળો પ્રણામ માત્ર કરવાથી, અથવા નમો અરિહંતાણં એમ કહી નમસ્કાર કરવાથી, કિંવા શ્લોકાદિ રૂપ એક અથવા ઘણા નમસ્કારથી, કિંવા પ્રણિપાત દંડક નામા શક્રસ્તવ (નમુત્થુણં) એક વાર કહેવાથી જઘન્ય ચૈત્યવંદન થાય છે. ચૈત્યસ્તવ દંડક એટલે "અરિહંત ચેઇયાણં" કહી અંતે પહેલી એકજ સ્તુતિ (થુઇ) બોલે તો મધ્યમ ચૈત્યવંદન થાય. પાંચ દંડક એટલે ૧ શક્રસ્તવ, ૨ ચૈત્યસ્તવ (અરિહંત ચેઇયાણં), ૩ નામસ્તવ (લોગસ્સ), શ્રુતસ્તવ (પુક્ખરવરદી), ૫ સિદ્ધસ્તવ (સિદ્ધાણં બુદ્ધાણં) એ પાંચ દંડક કહી અંતે પ્રણિધાન એટલે જયવીયરાય કહેવાથી ઉત્કૃષ્ટ ચૈત્યવંદન થાય.

બીજા આચાર્ય એમ કહે છે કે, એક શક્રસ્તવથી જઘન્ય, બે અથવા ત્રણ શક્રસ્તવથી મધ્યમ અને ચાર અથવા પાંચ શક્રસ્તવથી ઉત્કૃષ્ટ ચૈત્યવંદન થાય છે. ઇરિયાવહી પહેલા અથવા પ્રણિધાન (જયવીયરાય) ને અંતે શક્રસ્તવ કહેવો, અને દ્વિગુણ ચૈત્યવંદનને અંતે પણ શક્રસ્તવ કહેવાથી ત્રણ શક્રસ્તવ થાય. એક વાર વંદનામાં અંતે પૂર્વે તથા છેડે શક્રસ્તવ કહેવાથી ચાર શક્રસ્તવ થાય અથવા દ્વિગુણ ચૈત્યવંદનમા અંતે પૂર્વે તથા છેડે શક્રસ્તવ ભણવાથી ચાર શક્રસ્તવ થાય. દ્વિગુણ ચૈત્યવંદનમાં ત્રણ શક્રસ્તવ, સ્તુતિ, પ્રણિધાન અને શક્રસ્તવ મળી પાંચ શક્રસ્તવ થાય છે.

મહાનિશીથસૂત્રમા સાધુને પ્રતિદિન સાત ચૈત્યવંદન કહ્યા છે, તથા શ્રાવકને પણ ઉત્કૃષ્ટતાથી સાતજ કહ્યા છે. ભાષ્યમા કહ્યું છે કે—રાત્રિ પ્રતિક્રમણમા ૧, જિનમંદિરે ૨, આહાર પાણીને સમયે ૩, દિવસ ચરિમ પચ્ચખાણને અવસરે ૪, દેવસિક પ્રતિક્રમણમા ૫, સુઈ રહેવા પહેલા ૬, અને જાગ્યા પછી ૭ એવી રીતે સાધુઓને અહોરાત્રમા મળી સાત વાર ચૈત્યવંદન હોય છે. પ્રતિક્રમણ કરનાર શ્રાવકને પ્રતિદિન સાત વાર ચૈત્યવંદન હોય છે, એ ઉત્કૃષ્ટ ભાગો જાણવો. પ્રતિક્રમણ ન કરનારને પા-

ચ વાર હોય છે એ મધ્યમ ભાગે જાણવો. નિત્ય પૂજામાં પ્રત્યે પૂજાને છો એમ્ક ગણીને ત્રણ વાર વંદન ન કરે તે જઘન્ય ભાગો જાણવો. સાત ચૈત્યવંદન એ રીતે જાણવા—બે પ્રતિક્રમણને અવસરે બે, સૂતા અને જાગતા મળી બે, ત્રિકાળ પૂજામાં પ્રત્યેક પૂજાને છો એક મળી ત્રણ એવી રીતે અહોરાત્રમાં સર્વ મળી સાત ચૈત્યવંદન શ્રાવક આશ્રયી થયા. એક વાર પ્રતિક્રમણ કરતો હોય તો છ થાય સૂતી વખતે વગેરે ન કરે તો પાંચ ચાર પ્રમુખ પણ થાય જિનમંદિર ઘણા હોય તો પ્રતિદિન સાત કરતાં પણ વધારે ચૈત્યવંદન થાય. ત્રણે વખત પૂજા કરવાનું કદાચિત ન બને તો પણ ત્રણ આવશ્યક દેવ વાંદવા. આગમમાં કહ્યું છે કે—હે દેવાનુપ્રિય! આજથી માંડી જાવજ્જીવ સુધી ત્રણ કાળ નિર્મે પ્રતિદિન અને એકાગ્ર ચિત્તથી દેવ વાંદવા. હે દેવાનુપ્રિય! અપવિત્ર, અશાશ્વત અને ક્ષણભંગુર એવા મનુષ્યપણાથી એજ સાર લેવા યોગ્ય છે. પ્રભાતે પહેલા જ્યાં સુધી દેવને તથા સાધુને વંદના ન કરાય, ત્યાં સુધી પાણી ન પીવું. મધ્યાહ્ને જ્યાં સુધી દેવને તથા સાધુને વંદના ન કરાય ત્યાં સુધી ભોજન ન કરવું. તેમજ પાછલે પહોરે દેવને વંદના કર્યા વગર પથારીએ ન જવાય. તેમ કહ્યું છે કે—પ્રભાત સમયે શ્રાવકે જ્યાં સુધી દેવને તથા ગુરુને વિધિપૂર્વક વાંદ્યા ન હોય ત્યાં સુધી પાણી પણ પીવું યોગ્ય નથી. મધ્યાહ્ન સમયે ફરી વંદના કરીને નિરવદ્ય ભોજન કરવું કલ્પે. સંધ્યા સમયે પણ ફરીથી દેવને તથા સાધુને વંદના કરી પછી જ સૂવું યોગ્ય છે.

ગીત નાટક પ્રમુખ અગ્રપૂજામાં કહ્યું છે ને ભાવપૂજામાં પણ આવે છે તે (ગીત નાટક) મોટા ફળનું કારણ હોવાથી મુખ્ય માર્ગે તો ઉદાયન રાજાની રાણી પ્રભાવતીની પેઠે પોતે કરવું. નિશીથચૂર્ણિમાં કહ્યું છે કે—પ્રભાવતી રાણી સ્નાન, કૌતુકમંગળ કરી ઉજ્જવળ વસ્ત્ર પહેરી દરરોજ આઠમ ચૌદશ પ્રમુખ પર્વ દિવસે પોતે ભગવાનની આગળ નાટક કરે ત્યારે ઉદાયન રાજા પણ રાણીની અનુમતિથી પોતે મૃદંગ વગાડે.

પૂજા કરતી વખતે અરિહંતની છદ્મસ્થ, કેવળી અને સિદ્ધ એ

ત્રણ અવસ્થાની ભાવના કરવી. ભાષ્યમાં કહ્યું છે કે—

न्हवणच्चगेहिं छउम—च्छवच्छ पडिहारगेहिं केवलिअं ॥
पलिअंकुस्सग्गेहिं, जिणस्स भाविज्ज सिद्धत्तं ॥ १ ॥

અર્થ —પ્રતિમાના પરિવાર ઉપર રચેલા જે હાથમાં કળશ લઈ હાથી ઉપર ચડેલા એવા ભગવાનને ન્હવરાવનારા દેવતા, તથા તે પરિવારમાંજ રચેલા જે ફૂલની માળા ધારણ કરનાર પૂજ્ય દેવતા, તે મનમાં ચિંતવી ભગવાનની છદ્મસ્થ અવસ્થા ભાવવી. છદ્મસ્થ અવસ્થા ત્રણ પ્રકારની છે. એક જન્માવસ્થા. બીજી રાજ્યાવસ્થા અને ત્રીજી શ્રામણ્યાવસ્થા—તેમાં, પરિવારમાં રચેલા ન્હવરાવનાર દેવતા ઉપરથી ભગવાનની જન્માવસ્થા ભાવવી. પરિવારમાં રચેલાજ માળાધારક દેવતા ઉપરથી ભગવાનની રાજ્યાવસ્થા ભાવવી, તથા ભગવાનનું મસ્તક તથા મુખ લોચ કરેલું જોવાથી ભગવાનની શ્રામણ્યાવસ્થા (દીક્ષા લીધી તે વખતની અવસ્થા) તો સુખથી જણાય. એવી છે. પરિવારની રચનામાં પત્રવેલની રચના આવે છે, તે જોઇને અશોકવૃક્ષ, માળાધારી દેવતા જોઇને પુષ્પવૃષ્ટિ અને બન્ને બાજુએ વીણા તથા વાંસળી હાથમા ધારણ કરનાર દેવતા જોઇને દિવ્યધ્વનિની કલ્પના કરવી. બાકીના ચામર, આસન આદિ પ્રાતિહાર્ય તો પ્રકટ જણાય એવા છે. એવા આઠ પ્રાતિહાર્ય ઉપરથી ભગવાનની કેવળી અવસ્થા ભાવવી, અને પદ્માસને બેઠેલા અથવા કાઉસ્સગ્ગ કરી ઉભા રહેલા ભગવાનનું ધ્યાન કરી સિદ્ધાવસ્થા ભાવવી. ॥ ૧ ॥ આ પ્રમાણે ભાવ પૂજાના ભેદ છે.

બૃહદ્‌ભાષ્યમાં કહ્યુ છે કે—પાંચ પ્રકારી, અષ્ટ પ્રકારી તથા વિશેષ રૂદ્ધિ હોય તો સર્વ પ્રકારી પણ પૂજા જાણવી. તેમાં ફૂલ, ચોખા, ગંધ, ધૂપ અને દીપ એ પાંચ વસ્તુથી પંચ પ્રકારી પૂજા જાણવી. ફૂલ, ચોખા ગંધ. દીપ, ધૂપ, નૈવેદ્ય, ફળ અને જળ એ આઠ વસ્તુથી આઠ કર્મનો ક્ષય કરનારી અષ્ટ પ્રકારી પૂજા થાય છે, સ્નાત્ર, અર્ચન, વસ્ત્ર, આભુષણ, ફળ, નૈવેદ્ય, દીપ, નાટક, ગીત, આરતી પ્રમુખ ઉપચારથી સર્વ પ્રકારી પૂજા થાય છે. એવી રીતે બૃહદ્‌ભાષ્યાદિ ગ્રંથોમાં પૂજાના કહેલા ત્રણ પ્રકાર, તથા ફળ ફૂલ આદિ પૂજાની સામગ્રી પોતે લાવે તે પ્રથમ પ્રકાર,

બીજા પાસે મગાવે ને બીજો પ્રકાર અને મનમા મવ સામગ્રીની કલ્પના કરવી એ ત્રીજો પ્રકાર એવી રીતે મન વચન કાયાના યોગથી તથા કરણ કરાવણ અનુમોદનાની કહેલા ત્રણ પ્રકાર, તેમજ પુષ્પ, આમિષ (અશનાદિ પ્રધાન ભોગ્ય વસ્તુ), સ્તુતિ અને પ્રતિપત્તિ (ભગવાનની આજ્ઞા પાળવી) એવી રીતે ચાર પ્રમારની પૂજા છે તે યથાશક્તિ કરવી લલિતવિસ્તરાદિક ગ્રંથોમા તો પુષ્પપૂજા, આમિષ પૂજા, સ્તોત્ર પૂજા અને પ્રતિપત્તિ પૂજા એ ચારે પૂજામા ઉત્તરોત્તર એ કરતાં એક પૂજા શ્રેષ્ઠ છે, એમ કહ્યુ છે આમિષ શબ્દથી શ્રેષ્ઠ અશનાદિક ભોગ્ય વસ્તુજ લેવી ગૌડકોશમા કહ્યુ છે કે—उत्क्रोचे पललें न स्त्री, आमिष भोग्य वस्तुनि એનો અર્થ—સ્ત્રીલિંગ નહી એવા આમિષ શબ્દના લાચ, માસ અને ભોગ્ય વસ્તુ એવા ત્રણ અર્થ થાય છે પ્રતિપત્તિ શબ્દનો અર્થ "તીર્થંકર ભગવાનની આજ્ઞા સર્વ પ્રમારે પાળવી" એનો જાણવો એવી રીતે આગમમા કહેલા ચાર પ્રકાર, તેમજ જિનેંદ્ર ભગવાનની પૂજા દ્રવ્યથી અને ભાવથી એવી રીતે બે પ્રમારની છે તેમા ફૂલ ચોખા આદિ દ્રવ્યથી જે પૂજા કરાય છે તે દ્રવ્યપૂજા અને ભગવાનની આજ્ઞા પાળવી તે ભાવપૂજા જાણવી એવી રીતે કહેલા બે પ્રમાર, તેમજ ફુલ ચડાવવા, ચંદન ચડાવવુ વગેરે ઉપચારથી કહેલી સત્તર પ્રકારી પુજા તથા સ્નાત્ર, વિલેપન આદિ ઉપચારથી કહેલી એકવીસ પ્રકારી પૂજા એ સર્વ પૂજાના પ્રકાર અંગપૂજા, અગ્રપૂજા અને ભાવપૂજા એ સર્વ વ્યાપક ત્રણ પ્રકારમા સમાઇ જાય છે સત્તર પ્રકારી પૂજાના ભેદ એવી રીતે કહ્યા છે—૧ અંગપૂજામા સ્નાત્ર અને વિલેપન કરવુ ૨ વાસપૂજામાં બે ચક્ષુ ચડાવવી, ૩ ફૂલ ચડાવવા, ૪ ફૂલની માળા ચડાવવી, ૫ વર્ણક (ગંધ વિશેષ) ચડાવવુ ૬ ચૂર્ણ ચડાવવુ મુકુટ પ્રમુખ આભરણ ચડાવવા, ૮ ફૂલઘર કરવુ, ૯ ફૂલનો પગર (ઢગલો) કરવો ૧૦ આરતિ તથા મંગળદીવો કરવો, ૧૧ દીવો કરવો, ૧૨ ધુપ ઉખેવવો, ૧૩ નૈવેદ્ય ધરવુ ૧૪ સારા ફળ ધરવા ૧૫ ગાયન કરવુ ૧૬ નાટક કરવુ ૧૭ વાજિંત્ર વગાડવા એવી રીતે પૂજાના સત્તર પ્રકાર કહ્યા છે એકવીસ પ્રકારી પ્રમુખ પૂજાનો વિધિ પણ એ રીતે કહેલો છે તે નીચે પ્રમાણે—

પશ્ચિમ દિશાએ મુખ કરીને દાતણ કરવું, પુર્વ દિશાએ મુખ કરીને ન્હાવું, ઉત્તર દિશાએ મુખ કરીને ઉજળાં વસ્ત્ર પહેરવાં, અને પૂર્વ અથવા ઉત્તર દિશાએ મુખ કરીને ભગવાનની પુજા કરવી. ઘરમાં પેસતાં શલ્ય વર્જિત ડાબે ભાગે દોઢ હાથ ઉંચી ભૂમી ઉપર ઘરદેરાસર કરવું. જો નીચે ભૂમીએ લાગતું દેરાસર કરે તો તેનો વંશ એક સરખો નીચે જાય છે, અર્થાત્ ધીમે ધીમે નાશ પામે છે. પુજા કરનાર માણુસ પુર્વ અથવા ઉત્તર દિશા તરફ મુખ કરીને બેસે, પણ દક્ષિણ દિશાએ તથા ચારે કોણ દિશાએ મુખ કરીને ન બેસે. જો પશ્ચિમ દિશાએ મુખ કરીને ભગવાનની પુજા કરે, તો તે માણસની ચોથી પેઢીએ તેનો કુલક્ષય થાય; અને દક્ષિણ દિશાએ મુખ કરે તો તે માણસની આગળ સંતતિ વૃદ્ધિ પામે નહી. અગ્નિ કોણ તરફ મુખ કરીને પૂજા કરે તો, તે માણસની દિવસે દિવસે ધન હાનિ થાય વાયવ્ય કોણ તરફ મુખ કરે તો સંતતિ ન થાય, નૈઋત્ય કોણ તરફ મુખ કરે તો કુળ ક્ષય થાય, અને ઇશાન કોણ તરફ મુખ કરે તો સંતતિ ગિલકુલ ન થાય. પ્રતિમાના બે પગ, બે ઢીંચણ બે હાથ, બે ખભા અને મસ્તક એ નવે અંગની અનુક્રમે પુજા કરવી. ચંદન વિના કોઈ કાળે પણ પુજા ન કરવી. કપાળ, કંઠ, હૃદય, ખભાં અને પેટ એટલે ઠેકાણે તિલક કરવાં. નવ તિલકથી હમેશા પુજા કરવી. જાણ પુરૂષોએ પ્રભાત કાળમાં પ્રથમ વાસપુજા કરવી. મધ્યાન્હ સમયે ફુલથી પુજા કરવી, અને સંધ્યા સમયે ધુપ દીપથી કરવી. ધુપધાણું ભગવાનના ડાબે પડખે રાખવું, અગ્રપુજામાં ધરાય છે તે સર્વે વસ્તુ ભગવાનની સન્મુખ મૂકવી. ભગવાનની જમણી બાજુએ દીવાની જગા રાખવી ધ્યાન તથા ચૈત્યવંદન ભગવાનની જમણી બાજુએ કરવું. હાથથી ખસી પડેલું વૃક્ષ ઉપરથી ભૂમીએ પડેલું, કોઇ પણ રીતે પગે લાગેલું, માથે ઉચકી લાવેલું, ખરાબ વસ્ત્રમાં રાખેલું, નાભિથી નીચે પહેરેલા વસ્ત્ર પ્રમુખમાં રાખેલું દુષ્ટ મનુષ્યોએ કરસેલું, ઘણા લોકોએ ઉપાડી મુકી ખરાબ કરેલું અને કીડીઓએ કરડેલું એવું ફળ ફૂલ તથા પત્ર ભક્તિથી જિન ભગવાનની પ્રીતિને અર્થે ચઢાવવું નહીં. એક ફૂલના બે ભાગ ન કરવા. કળી પણ તોડવી નહી. ચંપા અને કમળ એના બે ભાગ કરે તો ઘણો દોષ લાગે.

ત્ર, ધુપ દીપ ચોખા, માળાઓ બલિ (નૈવેદ) જળ અને શ્રેષ્ઠફળ એ
ટલી વસ્તુથી શ્રી જિન ભગવાનની પૂજા કરી શાતિને અર્થ ધેતુ હોવ તો
ધોળુ વેતુ લાભને અર્થ પીળુ લેવુ શત્રુને જીતવાને અર્થે શ્યામ વા
લેવુ મગલિકને અર્થે રાતુ લેવુ અને સિદ્ધિને અર્થ પચવર્ણ લેવુ પચા
મૃતનુ સ્નાન આદિ કરવુ અને શાતિને અર્થ ઘી ગોળ સહિત દીવો કર
વા શાતિ તથા પુષ્ટિને અર્થે અગ્નિમા લવણ નાખવુ સારૂ છે ખડિત
સાધેલુ ફાટેલુ રાતુ તથા બીહામણુ એવુ વસ્ત્ર પહરીને કરેલુ દાન, પૂજા,
તપસ્યા, હોમ, આવશ્યક પ્રમુખ અનુષ્ઠાન સર્વ નિષ્ફળ છે રૂપ પદ્માસ
ને બેસી નાસિકાના અગ્રભાગ ઉપર દૃષ્ટિ રાખી, મૌન કરી, વસ્ત્રથી મુખ
કોશ કરી જિનેશ્વર ભગવાનની પૂજા કરે ૧ સ્નાન ૨ વિલેપન, ૩ આભૂ
ષણ ૪ ફૂલ ૫ વાસ ૬ ધૂપ, ૭ દીપ ૮ ફળ ૯ અક્ષત ૧૦ પત્ર, ૧૧
સોપારી, ૧૨ નૈવેદ, ૧૩ જળ, ૧૪ વસ્ત્ર, ૧૫ ચામર, ૧૬ છત્ર ૧૭ વા
જિત્ર, ૧૮ ગીત ૧૯ નાટક, ૨૦ સ્તુતિ, ૨૧ ભંડારની વૃદ્ધિ આ એક
વીસ ઉપચારથી એકવીસ પ્રકારી પૂજા થાય છે સર્વે જાતના દેવતા એવી
ભગવાનની એકવીસ પ્રકારની પ્રસિદ્ધ પૂજા હમેશા કરે છે પરતુ કલિકા
ળના દોષથી કુમતિ જીવોએ ખડિત કરી આ પૂજામા પોતાને જે જે
વસ્તુ ઇષ્ટ હોય તે તે વસ્તુ ભગવાનને અર્પણ કરવી પૂજાનુ આ પ્રકરણ
ઉમાસ્વાતિ વાચકે કર્યું છે એમ જાહેર છે

"દક્ષિણ નાસિકાએ સ્વર વહેતો હોય ત્યારે દેવપૂજા કરવુ" એમ વિવેકવિલાસમા કહ્યુ છે તે
મજ, વિષમ આસને બેસી, પગ ઉપર પગ ચડાવી, ઉભા પગે બેસી અ
થવા ડાબો પગ ઉંચો રાખી પૂજા કરવી નહીં તથા ડાબે હાથે પણ પૂજા
ન કરવી સૂકા ભૂમી ઉપર પડેલા સડેલી પાખડીવાળા, નીચ લોકોએ
સ્પર્શેલા, ખરાબ અને નહિ ખીલેલા કીડાથી ખવાયલા, બાગથી બહાર
પડેલા વાસી કરોળિયાના ધરવાળા દુર્ગંધી, સુગધ રહિત ખાટા ગધવાળા
તથા મૂત્રના સ્થાનમાં ઉપજેલા અપવિત્ર એવા ફૂલ પૂજામા લેવા નહી

નિરતર પૂજા કરવાને અવસરે, તથા વિશેષ કરી પર્વ
દિવસે સર્વ પ્રકારના સામગ્રી સહિત ભગવાનને સ્નાત્ર કરવુ

† વડીનીતિ લઘુનીતિ કરતા વખતે પાસ રાખેલા

તેનો વિધિ એવો છે કે :—પ્રભાત સમયે પ્રથમ નિર્માલ્ય ઉતારવું, પખાલ કરવો, સક્ષેપથી પૂજા, આરતી અને મંગળદીવો કરવો. પછી સ્નાત્ર આદિ સવિસ્તર બીજી પૂજા કરવી. પૂજાના આરંભ સમયે પ્રથમ ભગવાન્ આમળ કુંકુમ જળથી ભરેલો કળશ સ્થાપન કરવો. પછી

मुक्तालंकार विकार-रसारसौम्यत्वकांतिकमनीयम् ॥
सहजनिजरूपनिर्जित-जगत्त्रयं पातु जिनबिंबम् ॥ १ ॥

અલંકારના સંબંધ વિના અને ક્રોધાદિક વિના પણ સારભૂત સૌમ્ય કાંતિથી રમણીય અને પોતાના સ્વભાવિક સુંદર રૂપથી ત્રણ જગને જીતનારૂં જિનબિંબ તમારી રક્ષા કરો. ॥ ૧ ॥

એ મંત્ર કહી અલકાર ઉતારવા.

अवणिअ कुसुमाहरणं, पयइपइठिअमणोहरच्छायं ॥
जिणरूवं मज्जाणपीठसंठिअं वो सिवं दिसउ ॥ १ ॥

ફૂલ તથા આભરણથી રહિત, પણ સ્વભાવસિદ્ધ રહેલી મનોહર કાંતિથી શોભતું સ્નાત્રપીઠ ઉપર રહેલું જિનબિંબ તમને શિવ સુખ આપો.

એમ કહી નિર્માલ્ય ઉતારવું પછી પૂર્વે કહેલો કળશ ઢોળવો, અને સક્ષેપથી પુજા કરવી પછી ધોએલા અને સુગધી ધૂપ દીધેલા કળશોમાં સ્નાત્ર યોગ્ય સુગંધી જળ ભરવું, અને તે સર્વે કળશ એક હારમાં સ્થાપન કરી તેમની ઉપર શુદ્ધ ઉજ્વલ વસ્ત્ર ઢાકવું. પછી સર્વે શ્રાવકો પોતાની ચન્દન ધૂપ આદિ સામગ્રીથી તિલક કરી, હાથે સુવર્ણનાં કકણ પહેરી, હાથને ધૂપ દઇ, તથા એવી બીજી ક્રિયા કરીને હારબધ ઉભા રહે, અને કુસુમાજલિનો પાઠ બોલે તે આ રીતે :—

सयवत्त कुंद मालइ-बहुविह कुसुमाइ पंचवन्नाइं ॥
जिणनाहन्हवणकाले, दिंति सुरा कुसुमजली हिठा ॥ १ ॥

દેવતાઓ કમળ, મોગરાના પુષ્પ, માલતિ પ્રમુખ પાંચ વર્ણનાં બહુ જાતના ફૂલનો પુષ્પાંજલિ જિનભગવાનના સ્નાત્રને વિષે આપેછે.

એમ કહી ભગવાનના મસ્તકે ફૂલ ચડાવવા.

गधायड्डिअमहुयर-मणहरझंकारसद्दसंगीआ ॥

जिणचलणोवरि मुक्का, हरउ तुम्ह कुसुमंजली दुरिअं ॥ १ ॥

સુગંધીથી ખેંચાયલા ભ્રમરોના મનોહર ગુંજારવ રૂપ સંગીત થી યુક્ત એવો ભગવાનના ચરણ ઉપર મૂકેલો પુષ્પાંજલિ તમારૂં દુરિત હરણ કરો ॥ ૧ ॥

ઇત્યાદિ પાઠ કહેવો પ્રત્યેક ગાથાદિનો પાઠ થાય, ત્યારે ભગવાનના ચરણ ઉપર એક એક શ્રાવકે કુસુમાજંલિનાં ફૂલ ચડાવવાં, પ્રત્યેક પુષ્પાજંલિનો પાઠ થએ છતે તિલક, ફૂલ, પત્ર ધૂપ આદિ પૂજાનો વિસ્તાર જાણવો પછી મ્હોટા અને ગંભીર સ્વરથી પ્રસ્તુત જે ભગવાનની સ્નાત્ર પીઠ ઉપર સ્થાપના હોય, તે ભગવાનના જ અભિષેક કળશનો પાઠ બોલવો પછી ઘી, શેલડીનો રસ, દૂધ, દહી અને સુગંધી જળ એ પંચામૃતથી સ્નાત્ર કરવા સ્નાન કરતાં વચમાં પણ ધૂપ દેવો, તથા સ્નાત્ર ચાલતું હોય ત્યારે પણ જિનબિંબને માથે ફૂલ જરૂર રાખવું

વાદિવેતાલ શ્રીશાંતિસૂરિજીએ કહ્યું છે કે—સ્નાત્ર પૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી ભગવાનનું મસ્તક ફૂલથી ઢાંકેલુ રાખવું સારાં સુગંધી ફૂલ તે ઉપર એવી રીતે રાખવા કે જેથી ઉપર પડતી જળધારા દેખાય નહી સ્નાત્ર ચાલતું હોય ત્યારે શક્તિ માફક એક સરખો ચામર, સંગીત, વાજિંત્ર આદિ આડંબર કરવો સર્વ લોકોએ સ્નાત્ર કરે છતે ફરીથી ન કરવાને અર્થે શુદ્ધ જળની ધારા દેવી તેનો પાઠ આ રીતે —

अभिषेकतोयधारा, धारेव ध्यानमंडलाग्रस्य ॥

भवभवनभित्तिभागान्, भूयोऽपि भिनत्तु भागवती ॥ १ ॥

ધ્યાન રૂપ મંડલની ધારા સરખી ભગવાનના અભિષેકની જળધારા સંસાર રૂપ મહેલની ભીંતોને ફરી ફરીવાર તોડી નાખો ॥ ૧ ॥

પછી અંગલૂછણાં કરી વિલેપન આદિ પૂજા, પહેલા કરતાં વધુ કરવી સર્વ જાતના ધાન્યનાં પકવાન્ન શાક, ઘી, ગોળ આદિ વિગય તથા

શ્રેષ્ઠ પૂજા આદિ બલિ ભગવાન્ આગળ ધરવા. જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ ત્રણ રત્નના ધણી એવા ત્રણ લોકના સ્વામી ભગવાન્ આગળ મ્હોટા ન્હાના ક્રમથી પ્રથમ શ્રાવકોએ ત્રણ પુંજ (ઢગલીઓ) કરી ઉચિત સ્નાત્રપૂજાદિક કરવું. પછી શ્રાવિકાએ પણ અનુક્રમથી કરવું. ભગવાનના જન્માભિષેકને અવસરે પણ પ્રથમ અચ્યુત ઇંદ્ર પોતાના દેવતાના પરિવાર સહિત સ્નાત્ર આદિ કરે છે, અને તે પછી અનુક્રમે બીજા ઇંદ્ર કરે છે. શેષાની (ચઢાવેલી ફૂલની માળાની) પેઠે સ્નાત્ર જળ માથે છાંટયું હોય તો 'તેમાં કાંઇ દોષ લાગશે,' એવી કલ્પના ન કરવી. હેમચંદ્ર કૃત વીરચરિત્રમાં કહ્યું છે કે—સુર, અસુર, મનુષ્ય અને નાગકુમાર એમણે તે સ્નાત્ર જળને વારંવાર વંદન કર્યું, અને પોતાના સર્વ અંગે છાંટયું. શ્રીપદ્મચરિત્રમાં પણ ઓગણીશમા ઉદ્દેશમાં આષાડ શુદિ આઠમથી માંડી દશરથ રાજાએ કરાવેલા અઠાઇ મહોત્સવના ચૈત્ય સ્નાત્રોત્સવને અધિકારે કહ્યું છે કે—દશરથ રાજાએ તે શાંતિ કરનારૂં ન્હવણ જળ પોતાની ભાર્યાઓ તરફ મોકલ્યું. તરૂણ દાસીઓએ શીઘ્ર જઇ બીજી રાણીઓને માથે તે ન્હવણ જળ છાંટયું, પણ મ્હોટી રાણીને પહોંચાડવાનું ન્હવણ જળ દાસીના હાથમાં આવ્યું. તેની વૃદ્ધાવસ્થા હોવાથી પહોંચતાં વાર લાગી, ત્યારે મ્હોટી રાણી શોકાતુર અને દીલગીર થઇ પછી દાસીએ આવી ક્રોધ પામેલી રાણીને તે ન્હવણ જળ આપ્યું ત્યારે તે રાણીનું ચિત્ત અને શરીર શીતળ થયાં અને તે દાસી ઉપર પ્રસન્ન થઇ.

બૃહદ્શાંતિ સ્તવમાં પણ કહ્યું છે કે— સ્નાત્રજળ મસ્તકે ચઢાવવું. સંભળાય છે કે—શ્રીનેમિનાથ ભગવાનના વચનથી કૃષ્ણે નાગેંદ્રની આરાધના કરી પાતાળમાંથી શ્રી પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા શંખેશ્વર પુરે લાવી તેના ન્હવણ જળથી પોતાનું સૈન્ય જરાસંધની જરાથી પીડાણું હતું તે સાજું કર્યું. આગમમાં પણ કહ્યું છે કે—જિનેશ્વર ભગવાનની દેશનાને સ્થાનકે રાજા આદિ લોકોએ ઉછાળેલો અન્નનો બલિ પાછો ભૂમીએ પડતાં પહેલાંજ દેવતાઓ તેનો અર્ધો ભાગ લે છે. અર્ધનો અર્ધ ભાગ રાજા લે છે, અને બાકી રહેલો ભાગ બીજા લોકો લે છે. તેનો એક દાણો પણ માથામાં રાખ્યો હોય તો રોગ મટે, અને છ મહિના સુધી બીજો રોગ થાય નહીં.

પછી મહગુરૂએ સ્થાપના કરવો, મોટે ઉમવે આવેલો અને ફૂલાદિ એટ ન આવી શોભતા એવા મોટા જ ત્રણ પ્રતિમા તથા બલિદાન નમુ ન વિધિ કરીને અગારને ના ગર બેઠાએ ભક્તિ ભાવ- પૂર્વક મૂકી પછી ભગવાન આગળ મંગળદીવા અને આરતીનો ઉદ્યોત કરવો તેની પાસે પાગડી મૂકી તેમાં લવણ અને જળ ॥ ૫ ॥

उवणेउ मंगलं वो, जिणाण मुहलालिजालसंवलिआ ॥
तित्थपवत्तणसमए, तिअसविमुक्का कुसुमवुट्ठी ॥ १ ॥

તીર્થંકરના તીર્થ પ્રવૃત્તિને અવસરે શબ્દ કરતા ભ્રમર ॥ સમુદાયથી યુક્ત એવી દેવતાની કરેલી પુષ્પવૃષ્ટિ તમને કલ્યાણકારી થાઓ ॥ ૧ ॥

એ મંત્ર કહી પ્રથમ પુષ્પવૃષ્ટિ કરી પછી—

उअह पडिभग्ग पसरं, पयाहिणं मुणिवइं करेऊण ॥
पडइ सलोणत्तणलज्जिअं व लोणं हुअवहंमि ॥ २ ॥

જુઓ, લવણ જાણે પોતાના લાવણ્યથી લજ્જિત થયું અને કાંઈ ઉપાય ન રહેવાથી ભગવાનને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ અગ્નિમાં પડે છે ઈત્યાદિ પાઠ કહીને જિનેશ્વર ભગવાન ઉપરથી ત્રણ વાર લવણ સહિત જળ ઉતારવા વગેરે કરવું પછી અનુક્રમે પૂજા કરી તે પછી આરતી કરવી તે આ રીતે—આરતિ વખતે ધૂપ ઉખેવવો બે બાજુએ ઉંચી અને અખંડ કળશ જળની ધારા દેવી શ્રાવકોએ ફૂલ પગર વિખેરવા સહિત આરતી લેવી

मरगय मणि घडिअ विसाल थाल माणिक्कमंडिअपईव ॥
ण्हवणयरकरुक्खित्तं, भमउ जिणारत्तिअं तुम्ह ॥ २ ॥ વગેરે

પાઠ કહીને ત્રણ વાર ભગવાન આગળ આરતિ ઉતારવી ત્રિષષ્ટિ આદિ ગ્રંથમાં કહ્યું છે કે—પછી કૃતકૃત્ય પુરૂષની પેઠે આરતી હાથમાં લઈ આગળ ભગવાનની આરતિ ઉતારી દેદીપ્યમાન ઔષધિઓની કાંતિથી જેમ મેરુ પર્વતના શિખરની જેમ શોભાયમાન દેખાય

છે, તેમ સુંદર દેખાશો. શ્રદ્ધાળુ દેવતાઓ ફુલની વૃષ્ટિ કરતા છતા ઉંચે ત્રણ વાર ભગવાન્ ઉપરથી આરતિ ઉતારી. મંગળદીવો પણ આરતિની પેઠે પૂજાય છે.

कोसंबिसंठिअस्स व, पयाहिणं कुणइ मउलिअपईवो ॥
जिण सोमदंसणे दिण- यरुव्व तुह मंगलपईवो ॥ १ ॥
भामिज्जंतो सुरसुं-दरीहिं तुह नाह मंगलपईवो ॥
कणयायलस्स नज्जइ, भाणुव्व पयाहिणं दिंतो ॥ २ ॥

સૌમ્ય દ્રષ્ટિવંત એવા હે ભગવાન્ ! જેમ કોશાંબીમાં રહેલા તમને સૂર્યે આવી પ્રદક્ષિણા કરી તેમ કલિકા સમાન દીપવાલો એ મંગલદીવો તમને પ્રદક્ષિણા કરે છે. ॥ ૧ ॥

હે નાથ ! દેવીઓએ ભમાડેલો તમારો મંગલદીવો મેરૂને પ્રદક્ષિણા કરતા સૂર્ય માફક દેખાય છે. ॥ ૨ ॥

એવો પાઠ કહી મંગળદીવો આરતિ માફક ઉતારી દેદીપ્યમાન એ-વોજ જિનભગવાનની આગળ મૂકવો. આરતિ તો ઓલવાય છે. તેમાં દોષ નથી. મંગળદીવો તથા આરતિ પ્રમુખ મુખ્ય માર્ગથી તો ઘી, ગોળ, કપૂર આદિ વસ્તુનો કરાય છે. કારણ કે, તેમ કરવામા વિશેષ ફળ છે. લોકમાં પણ કહ્યું છે કે—ભક્તિમાન્ પુરૂષ દેવાધિદેવની આગળ કપૂરનો દીવો પ્રજ્વાલિત કરીને અશ્વમેધનું પુણ્ય પામે, તથા કુળનો પણ ઉદ્ધાર કરે. અહિં "મુક્તાલંકાર–" ઈત્યાદી ગાથાઓ હરીભદ્રસૂરિની કરેલી હશે એવું અનુમાન થાય છે. કારણ કે, તેમના રચેલા સમરાદિત્ય ચરિત્રના આરંભમાં " उवणेउ मंगलं-वो " એવો નમસ્કાર દેખાય છે. આ ગાથાઓ તપાપક્ષ આદિ ગચ્છમા પ્રસિદ્ધ છે માટે અત્રે બધી લખી નથી. સ્નાત્ર આદિ ધર્માનુષ્ઠાનમાં સામાચારીના ભેદથી નાનાવિધ વિધિ દેખાય છે, તો પણ તેથી ભવ્ય જીવે મનમા મુઝવણ ન કરવી. કેમકે, સર્વેને અરિહંતની ભક્તિ રૂપ ફળજ સાધવાનુ છે. ગણધરોની સામાચારીમાં પણ ઘણા ભેદ હોય છે, માટે જે જે આચરણોથી ધર્માદિકને વિરોધ ન આવે, અને અરિહંતની ભકિતની પુષ્ટિ થાય તે તે

આચ સુ ગોઠને પણુ નાકશુન નથી એજ ન્યાન સર ધર્મકૃત્યોમા જ જુવો આ પૂજનના અધિકારમાં લાણુ આરતિ આદિનુ ઉતારવુ સપ્રદાયથી અર્વ ગચ્છમા તથા પ્ર શૈનમા પણ સૃષ્ટિથીજ કરાતું દેખાય છે શ્રી જિનપ્રભસૂરિએ કરેના પૂજાવિધિમાં તો એવી રીતે કહ્યુ છે કે—પાદલિપ્ત કે પ્રમુખ પૂર્વાચાર્યાએ લવણાદિકનુ ઉતારણુ મહારથી કરવાની અનુજ્ઞા આપી છે, તો પણ સાંપ્રત સૃષ્ટિથીજ કરાય છે

સ્નાત્ર કરવામાં સર્વ પ્રકારની સવિસ્તર પૂજા તથા પ્રભાવના વગેરે થવાનો સભવ છે, કેમકે તેની પરલોકે ઉત્કૃષ્ટ ફળ નક્કી જાણુવું તથા જિનેશ્વર ભગવાનના જન્મ કલ્યાણકને સમયે સ્નાત્ર કરનારા ચોસઠ ઈન્દ્ર તથા તેમના સામાનિક દેવતા આદિનુ અનુકરણ અહિં મનુષ્યો કરે છે એ ઈહલોકે પણ ફળ જાણુવું આમ સ્નાનવિધિ વિધિ કથન છે

પ્રતિમાઓ ઘણા પ્રકારની છે તેમની પૂજા કરવાના વિધિમા સમ્યક્ત્વ પ્રકરણ ગ્રથને વિષે એવી રીતે કહ્યુ છે કે—

गुरुकारिआइ केई, अन्ने सयकारिआइ त बिंति ॥
विहिकारिआइ अन्ने, पडिमाए पूजणविहाण ॥ १ ॥

એ ગાથાનો અર્થ—કેટલાક આચાર્ય ગુરુ એટલે મા, બાપ, દાદા આદિ લોકોએ કરાવેલી પ્રતિમાની બીજા કેટલાએક આચાર્યો પોતે કરાવેલી પ્રતિમાની, તથા બીજા વળી વિધિથી કરાવેલી પ્રતિમાની વિધિ પૂર્વક પૂજા કરવી એમ કહે છે રાગ છેલ્લે પક્ષે નિશ્ચય એ છે કે બાપ દાદાએ કરાવેલી એ વાત નિરુપયોગી છે માટે મમત્વ તથા કદાગ્રહ છોડી દઈ સર્વે પ્રતિમાઓ સમાન બુદ્ધિથી પૂજવી કારણુ કે સર્વ પ્રતિમાને વિષે તીર્થંકરનો આકાર જણાય છે, તેથી આ તીર્થંકર છે એવી બુદ્ધિ ઉપન્ન થાય છે એમ ન કરતા પોતાના કદાગ્રહથી અરિહંતની પ્રતિમાની પણ અવજ્ઞા કરે તો, તે અજ્ઞાનતાથી અનંત સંસાર રૂપ દંડ ભોગવનો પડે છે જો એમ કરે તો અવિધિથી કરેલી પ્રતિમાનું પણ પૂજન કરવાનો પ્રસગ આવે, અને તેથી અવિધિકૃત પ્રતિમાને અનુમતિ આપવાથી ભગવાનનો આજ્ઞા ભગ થવાનો દોષ આવે માટે એવો કુતર્ક ન કરવો કારણુ કે, આગમનું એવુ પ્રમાણુ છે

શ્રીકલ્પભાષ્યમાં કહ્યું છે કે—

निस्सकड मनिस्सकडे, अ चेइए संव्वहिं थुई तिन्नि ॥
वेलं व चेइआणि व, नाउं इक्किकिआ वा वि ॥ १ ॥

અર્થ:—નિશ્રકૃત એટલે ગચ્છ પ્રતિબદ્ધ અને અનિશ્રાકૃત એટલે ગચ્છ પ્રતિબદ્ધ રહિત એવા ચૈત્યને વિષે સર્વ ઠેકાણે ત્રણ સ્તુતિ કહેવી, હવે સર્વ ઠેકાણે ત્રણ સ્તુતિ કહેતા વખત જતો રહેતો હોય અથવા ત્યાં ચૈત્ય ઘણા હોય તો વખત અને ચૈત્ય એ બન્નેનો વિચાર કરી પ્રત્યેક ચૈત્યને વિષે એક એક સ્તુતિ પણ કહેવી

ચૈત્યમા જો કરોળિયાના જાળ આદિ થાય તો તે કાઢી નાખવાનો વિધિ કહે છે.

सीलेह मंखफलए, इयरे चोइंति तंतुमाईसु ॥
अभिजोइंति सवित्तिसु, अणिच्छ फेडंतऽदीसंता ॥ १ ॥

અર્થ—સાધુઓ મંદિરમા કરોળિયાના જાળ વગેરે હોય તો મંદિરની સંભાળ કરનાર બીજા ગૃહસ્થી લોકોને પ્રેરણા કરે. તે એવી રીતે કે—"તમે ચિતારાના પાટિયાની પેઠે મંદિરને સ્વચ્છ રાખો. જેમ ચિતારાનુ ચિત્રનુ પાટીયુ ઉજ્જ્વલ હોય તો સર્વ લોક તેને વખાણે છે, તેમ તમે જો મંદિરોને વારંવાર સમાર્જન (પુંજવું) પ્રમુખ કરી ઉજ્જ્વલ રાખો તો ઘણા લોકો તમારો પૂજા સત્કાર કરશે" હવે તે મંદિરના સેવક લોકો જો મંદિરના ઘર ક્ષેત્ર (ખેતર) આદિની વૃત્તિ ભોગવનારા હોય તો, તેમને ઠપકો દેવો. તે આ રીતે—"એક તો તમે મંદિરની વૃત્તિ ભોગવો છો, અને બીજું મંદિરની સંમાર્જન આદિ સારવાર પણ કરતા નથી" એમ કહ્યા પછી પણ તે લોકો જો કરોળિયાના જાળા આદિ કાઢી નાખવા ન ઇચ્છે, તો જેની અંદર જીવ દેખાતા ન હોય તેવા તંતુજાળોને સાધુ પોતેજ કાઢી નાખે. એવા સિદ્ધાંત વગરના પ્રમાણુથી સાધુએ પણ વિનાશ પામતા ચૈત્યની સર્વથા ઉપેક્ષા ન કરવી, એમ સિદ્ધ થયુ ચૈત્યે જવું, પૂજા કરવી, સ્નાત્ર કરવુ ઇત્યાદિ જે આ ઉપર વિધિ કહ્યો, તે સર્વ ઋદ્ધિપાત્ર શ્રાવક આશ્રયી જાણવો. કારણ કે, તેનાથીજ એ સર્વ બની શકવાનો સંભવ છે. ઋદ્ધિ રહિત શ્રાવક તો પોતાને ઘેરજ સામાયિક

આહરિને ભોજનુ દેવુ અથવા કોઈની સાથે વિવાદ આદિ ન હોય તો ઇર્યાસમિતિ આદિને વિષે ઉપયોગ રાખી સાધુની પેઠે ત્રણ નિસિહિ આદિ ભાવપૂજાને અનુસરતા વિધિથી મદિરે જાય પુષ્પ આદિ સામગ્રી ન હોવાથી તે શ્રાવક દ્રવ્યપૂજા કરવાને અસમર્થ હોય છે, માટે ફૂલ ગૂથવા વગેરે કામ કાયાથી બની શકે એમ હોય તો સામાયિક પારીને તે કરે

શકા—સામાયિક મૂકીને દ્રવ્યસ્તવ કરવો ઉચિત શી રીતે થાય ?

સમાધાન—ઋદ્ધિ રહિત શ્રાવકથી સામાયિક કરવુ પોતાના હાથમાં હોવાથી ગમે તે સમયે પણ બની શકે એમ છે, પણ મદિરનું કાર્ય તો સમુદાયને આધીન હોવાથી કોઈ કોઈ સમયેજ તે કરવાનો પ્રસગ આવે છે માટે પ્રસગ આવે ત્યારે તે કરવાથી વિશેષ પુણ્યનો લાભ થાય છે આગમમા કહ્યુ છે કે—(દ્રવ્યસ્તવથી) ભવ્ય જીવોને બોધિલાભ થાય છે, સમ્યદૃષ્ટિ જીવોનુ પ્રિય કર્યું એમ થાય છે, ભગવાનની આજ્ઞા પળાય છે, જિનેશ્વર ભગવાનની ભક્તિ થાય છે, અને શાસનની પ્રભાવના થાય છે આ રીતે અનેક ગુણ દ્રવ્યસ્તવમા રહ્યા છે, માટે તેજ કરવો દિન કૃત્ય સૂત્રમા પણ કહ્યુ છે કે—આ રીતે આ સર્વ વિધિ ઋદ્ધિવત શ્રાવકનો કહ્યો સામાન્ય શ્રાવકનો પોતાને ઘેરજ સામાયિક લઈને જો કોઈનુ દેવુ ન હોય અને કોઈની સાથે વિવાદ ન હોય તો સાધુની પેઠે ઉપયોગથી જિનમદિરે જાય જો જિનમદિરે કાયાથી બની શકે એવુ કાઈ કાર્ય હોય તો સામાયિક પારીને જે કાર્ય કરવો હોય તે કરે સૂત્ર ગાથામા 'વિહિના' એવુ પદ છે, તેથી ભાષ્યાદિ ગ્રથમા ચોવીસમા દ્વારથી અને બે હજાર ચુમોત્તેર પ્રતિદ્વારથી કહેલો દશ ત્રિક તથા પાચ અભિગમ પ્રમુખ સર્વ વિધિ આ ઠેકાણે જાણવો તે આ રીતે—૧[૧]ત્રણ નિસિહી ૨[૨]ત્રણ પ્રદક્ષિણા,

---

૧ ત્રણ નિસિહિ આ રીતે—દેરાસરના મૂળ બારણે ઘરના પોતાના ઘર સબધી વ્યાપારનો ત્યાગ કરવા રૂપ પ્રથમ નિસિહિ જાણવી ૧ ગભારાની અદર પેસતા દેરાસરની પૂજા સમારવાના કાર્યનો ત્યાગ રૂપ બીજી નિસિહિ જાણવી ૨ ચૈત્યવદન કરતી સમયે દ્રવ્યપૂજાનો ત્યાગ કરવા રૂપ ત્રીજી નિસિહિ જાણવી ૩

૨ જિનપ્રતિમાની જમણી બાજુથી જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રની આરાધના રૂપ ત્રણ પ્રદક્ષિણા દેવી

ણા, ૩ ³ત્રણ પ્રણામ, ૪ ⁴ત્રિવિધ પૂજા, ૫ ⁵અરિહંતની ત્રણ અવસ્થાની ભાવના, ૬ ⁶ત્રણ દિશાએ જોવાથી વિરમવું, ૭ ⁷પગ નીચેની ભૂમિ ત્રણ વાર પૂંજવી, ૮ ⁸ત્રણ વર્ણાદિક, ૯ ⁹ત્રણ મુદ્રા, અને ૧૦ ¹⁰ત્રિવિધ પ્ર-

૩ ત્રણ પ્રકારના પ્રણામ આ રીતે—જિનપ્રતિમાને દેખી બે હાથ જોડી કપાળે લગાડીને પ્રણામ કરીએ તે પહેલા અંજલિબદ્ધ પ્રણામ ૧. કેડ ઉપરનો ભાગ લગારેક નમાવીને પ્રણામ કરીએ તે બીજો અર્ધાવનત પ્રણામ ૨ બે ઢીંચણ, બે હાથ, અને મસ્તક એ પંચાંગ નમાવી ખમાસણ દઇએ તે ત્રીજો પંચાંગ પ્રણામ૩.

૪ ત્રણ પ્રકારની પૂજા ભગવાનને અંગે કેસર, ચંદન, પુષ્પ વગેરે ચડાવવાં તે પહેલી અંગપૂજા ૧. ધૂપ, દીપ, અને નૈવેદ્યાદિ ભગવાનની આગળ મૂકવા રૂપ બીજી અગ્રપૂજા ૨. ભગવાનની આગળ સ્તુતિ, સ્તોત્ર, ગીત, ગાન, નાટક આદિ કરવા રૂપ ત્રીજી ભાવપૂજા ૩.

૫ ત્રણ અવસ્થા — પિંડસ્થ એટલે છદ્મસ્થાવસ્થા૧. પદસ્થ એટલે કેવળિઅવસ્થા ૨. રૂપસ્થ એટલે સિદ્ધાવસ્થા ૩.

૬ જે દિશાએ જિનપ્રતિમા હોય, તે દિશા વિના બીજી ત્રણ દિશાએ ન જોવું.

૭ ચૈત્યવંદનાદિક કરતાં પગ મૂકવાની ભૂમિ ત્રણ વાર પૂંજવી.

૮ નમુત્થુણં વગેરે ભણતાં સૂત્ર શુદ્ધ બોલવું ૧. તેના અર્થ વિચારવા ૨ જિનપ્રતિમાનું સ્વરૂપ—આલંબન ધારવું ૩

૯ ત્રણ મુદ્રા —બે હાથની દશે આંગળીઓ માહો માહે મેળવી કમળના દોડાને આકારે હાથ જોડી પેટ ઉપર કોણી રાખવી તે પહેલી યોગમુદ્રા ૧ બે પગના આગળાના વચમા આગળથી ચાર આંગળનો અને પાછળથી કાંઈક ઓછો અંતર રાખી કાઉસ્સગ્ગ કરવો તે બીજી જિનમુદ્રા ૨. બે હાથ ભેગા કરી કપાળે લગાડવા તે ત્રીજી મુક્તાશુક્તિમુદ્રા ૩.

૧૦ ત્રણ પ્રણિધાન —જાવંતિ ચેઇયાઈં એ ગાથાએ કરી ચૈત્ય વાંદવા રૂપ પ્રથમ પ્રણિધાન ૧. જાવંત કેવિ સાહૂ એ ગાથાએ કરી ગુરુને વાંદવા રૂપ બીજું પ્રણિધાન ૨ જયવીયરાય કહેવા રૂપ ત્રીજું પ્રણિધાન જાણ ૩ અથવા મન, વચન અને કાયાનું એકાગ્રપણું કરવું તે રૂપ ત્રણ પ્રણિધાન જાણવા.

વિધાન એ [illegible] જાણવા ઇત્યાદિ વિધિપૂર્વક, પરંતુ દેવપૂજા, દેવત ન
પ્રમુખ [illegible] થાય છે. જો વિધિ પૂર્વક ન કરે તો
[illegible] થાય છે તેમ જ અતિચાર લાગે તો વખતે માગ [illegible]
[illegible] ઉપજે છે કહ્યું છે ક—જેમ ઔષધ અવિધિથી આપ[illegible]
તો ઉલટો અનર્થ ઉપજે છે તેમ ધર્માનુષ્ઠાનમાં અવિધિ થાય તો [illegible]
[illegible] દુઃખ [illegible] મોટો અનર્થ થાય છે [illegible]
[illegible] ધર્માનુષ્ઠાનમાં અવિધિ થાય તો સિદ્ધાંતમાં તેનું પ્રાયશ્ચિત પણ કહ્યું
છે મહાનિશીથ [illegible] સાતમા અધ્યયનમાં કહ્યું છે—જે અવિધિથી
ચૈત્ય [illegible] કરે, તો તેને પ્રાયશ્ચિત લાગે [illegible] કે અવિધિથી [illegible]
[illegible] પુરુષ [illegible] મારર્ગિઓને [illegible] દેવતા [illegible]
અને [illegible] આરાધના [illegible] વિધિથી કરી હોય તો [illegible] સિદ્ધિ થાય છે
નહિ તો [illegible] અનર્થાદિ થાય છે [illegible]

[illegible] ગરીમાં [illegible] નામે [illegible] છે તે પ્રતિ[illegible]
[illegible] તો [illegible] ને [illegible] અને [illegible] તો [illegible]
[illegible] લાગે [illegible] પછી [illegible] તાલ [illegible] ત્યાર
[illegible] વગેરે [illegible] ચિત્ર [illegible] ચેડીની [illegible]
[illegible] નમસ્કાર [illegible] એ [illegible] ના [illegible]
[illegible] કરી [illegible] તે [illegible] વખત [illegible]
[illegible] પૂર્ણ [illegible] ત્યાર તે [illegible] રેવા [illegible]
[illegible] આવશે [illegible] પુ
[illegible] પવિત્રી [illegible] છે [illegible] વિનતી [illegible]
[illegible] દેવું [illegible] પછી તે [illegible] પુને [illegible]
[illegible] નહી, [illegible] પ્રમુખ [illegible] પરિ
[illegible] મુખકોશ બાંધ્યો અને [illegible] પણ [illegible]
[illegible] તે [illegible] કોઈ [illegible] નથી [illegible]
[illegible] પ્રમા[illegible] કોઈ [illegible] પૂછ્યું કે, [illegible]
[illegible] નહિ [illegible]
[illegible] તેને [illegible] આપતું [illegible]

અંશમાત્ર જોવાથી વસ્તુનો સર્વ આકાર ચિત્રાય એવી અદ્‌ભૂત ચિત્રકળા આપી
એક વખત કોશાંબી નગરીને વિષે રાજસભામાં ગએલા તે ચિત્રકાર પુત્રે ગોખમાંથી મૃગાવતી રાણીનો અંગૂઠો જોઈ, તે ઉપરથી તે રાણીનું યથાસ્થિત રૂપ ચિતર્યું. રાજાએ મૃગાવતીની સાથળ ઉપર તલ હતો, તે પણ છબીમાં કાઢેલો જોઈ ચિત્રકાર પુત્રને મારી નાંખવાની આજ્ઞા કરી. બીજા સર્વ ચિત્રકારોએ યક્ષના વરની વાત રાજાને કહી. ત્યારે રાજાએ પરીક્ષા કરવા માટે એક દાસીનુ મુખમાત્ર દેખાડી રૂપ ચિતરવા કહ્યું. તે ચિત્રકાર પુત્રે બરાબર ચિત્રેલું જોઈ રાજાએ તેનો જમણો હાથ કાપી નાખ્યો. ત્યારે ચિત્રકાર પુત્રે ફરીથી યક્ષની આરાધના કરી વર મેળવી મૃગાવતીનુ રૂપ ફરી વાર ડાબે હાથે ચીતર્યું, અને તે ચંડપ્રદ્યોત રાજાને દેખાડયું પછી મૃગાવતીની માગણી કરવા માટે ચંડપ્રદ્યોતે કોશાંબી નગરીએ દૂત મોકલ્યો. તેનો ધિક્કાર કરેલો જોઈ, ચંડપ્રદ્યોતે કોશાંબી નગરીને કટકથી ચારે બાજૂએ વીંટી. શતાનિક રાજા મરી ગયો, ત્યારે મૃગાવતીએ ચંડપ્રદ્યોતને કહેવરાવ્યું કે, "ઉજ્જયિનીથી ઇંટો મંગાવીને કોટ કરાવ, અને નગરમાં અન્ન તથા ઘાસ ઘણુ ભરી રાખવા કહે." તે પ્રમાણે ચંડપ્રદ્યોતે કર્યું. એટલામાં વીર ભગવાન્ સમવસર્યા. ભિલના પૂછવાથી ભગવાને કહેલો "या सा सा सा नो" સંબંધ સાંભળી મૃગાવતી રાણી અને ચંડપ્રદ્યોતની અંગારવતી પ્રમુખ આઠ રાણીઓએ દીક્ષા લીધી. એ રીતે વિધિ અવિધિ ઉપર દૃષ્ટાંત કહ્યું છે

આ ઉપરથી "અવિધિથી કરવા કરતા ન કરવું તે સારૂં" એવા વિરૂદ્ધ પક્ષની કલ્પના ન કરવી. કહ્યુ છે કે—અવિધિએ કરવું, તે કરતા ન કરવુ એ સારૂં, એ વચન સિદ્ધાંત વિરૂદ્ધ છે. એમ સિદ્ધાંતના જાણ આચાર્યો કહે છે, કારણ કે, ન કરે તો ઘણું પ્રાયશ્ચિત્ત લાગે છે, અને કરે તો થોડુ લાગે છે. માટે ધર્માનુષ્ઠાન હમેશા કરવુંજ. પણ તે કરતા સર્વ શક્તિથી વિધિ સાચવવાની યતના રાખવી. એમ કરવુ એજ શ્રદ્ધાવંત જીવોનુ લક્ષણ છે. કહ્યુ છે કે—શ્રદ્ધાવંત અને શક્તિમાન્ પુરૂષ વિધિથીજ સર્વ ધર્મક્રિયા કરે છે, અને કદાચિત્ દ્રવ્યાદિક દોષ લાગે તો પણ તે "વિધિથીજ કરવુ" એવો વિધિને વિષેજ પક્ષપાત રાખે છે. જેમને વિધિ

પૂરક ધર્મક્રિયા કરવાનો યોગ મળી આવે છે તે પુરૂષો તથા વિધિપક્ષના આરાધના કરનારા વિધિપક્ષનો બહુમાન આપનાર અને વિધિપક્ષને દોષ ન દેતા પુરૂષોને પણ ધન્ય છે આસન્નસિદ્ધિ જીવેનેજ વિધિથી ધર્માનુષ્ઠાન કરવાનો સારો પરિણામ થાય છે તથા અભવ્ય અને દુર્ભવ્ય હોય તેને તો વિધિનો ત્યાગ અને અવિધિની સેવા કરવાનો પરિણામ થાય છે ખેતી, વ્યાપાર, સેવા આદિ તથા ભોજન શયન, બેસવું આવવું જવું બોલવું ઇત્યાદિ ક્રિયા પણ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર કાળ પ્રમુખ વિધિથી કરી હોય તો ફળવાળી થાય છે નહી તો અલ્પ ફળવાળી થાય છે

આ વાત ઉપર દાખલો સમજાય છે કે—કોઈ બે માણસોએ દ્રવ્યને અર્થ દેશાંતરે જઈ એક સિદ્ધ પુરૂષની ઘણી સેવા કરી જેથી સિદ્ધ પુરૂષ પ્રસન્ન થઇ તેમને અદ્ભુત પ્રભાવવાળા તુંબી ફળના બીજ આપ્યા તેનો સર્વ આમ્નાય પણ કહ્યો તે આ રીતે—સો વાર ખેડેલા ખેતરમાં તડકો ન હોય અને અમુક વાર નક્ષત્રનો યોગ હોય, ત્યારે તે બીજ વાવવા વેલડી થાય ત્યારે કેટલાક બીજ લઇને પત્ર પુષ્પ, ફળ સહિત તે વેલડી તેજ ખેતરમાં બાળવી તેની રાખ એક ગદિયાણા ભાર લઇ ચોસઠ ગદિયાણા ભાર તાંબામાં નાખી દેવી તેથી સો ટચનું સુવર્ણ થાય એવી સિદ્ધ પુરૂષની શીખામણ લઇને તે બન્ને જણા ઘેર આવ્યા તેમા એક જણાને બરાબર વિધિ પ્રમાણે ક્રિયા કરવાથી સો ટચનું સોનું થયું બીજાએ વિધિમા કાંઇક કસુર કરી તેની રૂપું થયું માટે સર્વ ઠામમા વિધિ સારી પેઠે જાળવી પોતાની સર્વ શક્તિથી તે (વિધિ) સાચવવી

પૂજા આદિ પુણ્યક્રિયા કરી રહ્યા પછી મન કાળવિધિની કાંઈ આશાતના થઇ હોય, તે માટે મિથ્યાદુષ્કૃત દેવું હવે પૂર્વાચાર્યો અંગપૂજાદિ ત્રણ પૂજાઓનુ ફળ આ રીતે કહે છે—પહેલી અંગપૂજા વિઘ્નની શાંતિ કરનારી છે બીજી અગ્રપૂજા અભ્યુદય કરનારી છે, અને ત્રીજી ભાવપૂજા નિર્વાણની સાધક છે એવી રીતે ત્રણે પૂજાઓ નામ પ્રમાણે ફળ આપનારી છે અહિં પૂર્વે કહેલી અગ્રપૂજા તથા અંગપૂજા એ ચૈત્ય કરાવવા માટે જિનબિંબની સ્થાપના કરાવવી તીર્થયાત્રા કરવી ઇત્યાદિ સર્વ દ્રવ્યસ્તવ જાણવો, કહ્યું છે કે—જિનમંદિરની અને જિનબિંબની પ્રતિષ્ઠા, યા

ત્રા, પૂજા આદિ ધર્માનુંષ્ટાન સૂત્રોમાં કહેલા વિધિ માફક કરવુ. યાત્રા આદિ આ સર્વ દ્રવ્યસ્તવ છે એમ જાણવુ. કારણ કે, એ ભાવસ્તવનું કારણ છે પણ જો પૂજા દરરોજ પરિપૂર્ણપણે કરી શકાય નહી, તો પણ ચોખા. દીવો વગેરે દઈને હમેશા પૂજા કરવી. જળનો એક બિંદુ મહા સમુદ્રમાં નાંખવાથી તે જેમ અક્ષય થાય છે, તેમ વીતરાગને વિષે પૂજા અર્પણ કરીએ તો અક્ષય થાય. સર્વ ભવ્ય જીવો આ પૂજા રૂપ બીજથી આ સંસાર રૂપ અટવીમા દુખ ન પામતાં અત્યત ઉદાર ભોગ ભોગવીને મોક્ષ પામે છે. પૂજાથી મનને શાતિ થાય છે, મનની શાતિથી શુભ ધ્યાન થાય છે, શુભ ધ્યાનથી મુક્તિ પામે છે, અને મુક્તિ પામવાથી નિરાબાધ સુખ થાય છે.

જિનભક્તિ પાંચ પ્રકારની છે એક ફૂલ આદિ વસ્તુથી પૂજા કરવી. બીજી ભગવાનની આજ્ઞા પાળવી, ત્રીજી દેવદ્રવ્યનુ સારી પેઠે રક્ષણ કરવું, ચોથી જિનમંદિરે ઉત્સવ કરવો, પાંચમી તીર્થયાત્રા કરવી. દ્રવ્યસ્તવ આભોગથી અને અનાભોગથી એવી રીતે બે પ્રકારનુ છે. કહ્યું છે કે—ભગવાનના ગુણનો જાણપુરૂષ વીતરાગ ઉપર ઘણો ભાવ રાખી વિધિથી તથા ઘણા આદરથી જિનરાજની ઉત્તમ પ્રકારે પુજા કરે, તે આભોગ દ્રવ્યસ્તવ જાણવો. આ આભોગ દ્રવ્યપૂજાથી સકળ કર્મનુ નિર્દલન કરી શકે એવો ચારિત્રનો લાભ શીઘ્ર થાય છે. માટે સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવોએ આ પૂજાને વિષે સારી પેઠે પ્રવૃત્ત થવું. પૂજાનો વિધિ બરાબર ન હોય, જિનભગવાનના ગુણોનુ પણ જ્ઞાન ન હોય, અને માત્ર શુભ પરિણામથી કરેલી જે પૂજા, તે અનાભોગ દ્રવ્યપૂજા 'કહેવાય છે. એ રીતે કરેલી અનાભોગ દ્રવ્યપૂજા પણ ગુણસ્થાનનુ સ્થાનક હોવાથી ગુણકારીજ છે. કારણ કે, એથી અનુક્રમે શુભ, શુભતર પરિણામ થાય છે, અને સમ્યક્ત્વનો લાભ થાય છે, ભાવિકાળે કલ્યાણ પામનારા ઘણા ધન્ય જીવોનેજ ' ગુણ નહી જાણ્યા તો પણ પૂજાદિ વિષયે જેમ અરિહંતના બિંબને વિષે સૂડાના જોડલા ને ઉત્પન્ન થઇ,' તેમ પ્રીતિ ઉત્પન્ન થાય છે. ભારેકર્મી અને ભવાભિનંદી જીવોનેજ, પૂજાદિ વિષયમાં જેમ નિશ્ચયથી મરણ નજીક આવે, ત્યારે રોગી મનુષ્યને પથ્ય વસ્તુને વિષે દ્વેષ ઉત્પન્ન થાય છે, તેમ દ્વેષ ઉત્પન્ન થા-

ય છે માટે તત્વજ્ઞ પુરુષ જિનબિંબની વિરો અથવા જિનેંદ્ર પ્રણીત ધર્મની વિરો અશુભ પરિણામનો અભ્યાસ થવાની બીકથી લેશ માત્ર પણ દ્વેષ વર્જે છે પારકી જિનપૂજાનો દ્વેષ કરવા ઉપર કુંતલા રાણીની નીચે લખી કથા છે

અવનિપુરમાં જિતશત્રુ રાજાની ઘણી વલ્લભ એવી કુંતલા નામે પટરાણી હતી તે બીજાની ધર્મની વિરો પ્રવર્તાવનારી હતી માટે તેના વચનથી તેની સર્વ શોક્યો ધર્મનિષ્ઠ થઇ, અને કુંતલા રાણીને ઘણું માનવા લાગી એક વખત સર્વ રાણીઓએ પોત પોતાના જૂદા સારાં અનોપમ સર્વ દિન નવા જિનમંદિર તૈયાર કરાવ્યાં તેથી કુંતલા રાણીના મનમાં ઘણોજ મત્સર ઉત્પન્ન થયો તે પોતાના મંદિરમાંજ સારી પૂજા, ગીત નાટક વગેરે કરાવે અને બીજી રાણીઓની પૂજા આદિનો દ્વેષ કરે ઘણી ખેદની વાત એ છે કે, મત્સર એવો દુસ્તર છે! કહ્યું છે કે—મત્સર રૂપ સાગરમાં ભલુ પુણ્ય રૂપ વહાણ પણ બૂડી જાય છે તો પછી પત્થર સરખા બીજા જન ડૂબી જાય એમાં શી નવાઇ? વિદ્યા વ્યાપાર, કળાકૌશલ્ય, વૃદ્ધિ સમૃદ્ધિ ગુણ જાતિ, ખ્યાતિ ઉન્નતિ વગેરેમાં માણસ અદેખાઇ કરે તે વાત જૂદી પણ ધર્મમાં એ મત્સર કરે છે! તેઓને ધિક્કાર થાઓ! ધિક્કાર થાઓ!! (નોકરો) સરળ સ્વભાવની હોવાથી તેનું હમેશાં કુંતલાના કરેલા પૂજા આદિ શુભ કૃત્યની અનુમોદના આપતી હતી અનુક્રમે કમનસીબ કુંતલા રાણી તો દુર્દૈવથી અસાધ્ય રોગે પીડાઇ રાજાએ આભરણ આદિ કિંમતી વસ્તુ તેની પાસે હતી તે સઘળી લઇ લીધી પછી તે (કુંતલા) ઘણી અશાતા વેદતી મરણ પામી બીજાની પૂજાનો દ્વેષ કરવાથી કુત્રી થઇ તે પૂર્વભવના અભ્યાસથી પોતાના ચૈત્યના બારણામાં બેસતી હતી એક વખત ત્યાં કેવળી સમવસર્યા રાણીઓએ કેવળીને પૂછ્યું કે 'કુંતલા રાણી મરણ પામીને કઇ ગતિએ ગઇ?' કેવળીએ યથાર્થ વાત હતી તે કહી તેથી રાણીઓના મનમાં ઘણો વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો તેઓ હમેશાં તે કુત્રીને ખાવા પીવા આપતી અને સ્નેહથી કહેતી કે, 'હા હા! ધર્મિષ્ઠ હોવા છતાં તેં મત્સર કર્યો કે જેથી તારી આવી દશા થઇ' આવાં વચન સાંભળી તથા પોતાનું ચૈત્ય જોઇને તે (કુત્રી) જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પામી તે વખતે વૈરાગ્ય પામી સિદ્ધની સાક્ષીએ પોતે કરેલા કર્મની આલોચના

કર્મ આલોચ્યાં, અને અનશન કરી મરણ પામી વૈમાનિક દેવતા થઇ. અદેખાઇનાં એવાં કટવાં ફળ છે માટે દ્વેષ કરવો નહી.

આ ઠેકાણે સર્વ ભાવપૂજા (જિનેશ્વરની આજ્ઞા પાળવી) એ ભાવસ્તવ જાણવો. જિનાજ્ઞા સ્વીકાર રૂપ, અને પરિહાર રૂપ એવી રીતે બે પ્રકારની છે. તેમા શુભકર્મનું સેવન કરવુ તે સ્વીકાર રૂપ આજ્ઞા જાણવી, અને નિષિદ્ધનો ત્યાગ કરવો તે પરિહાર રૂપ આજ્ઞા જાણવી. સ્વીકાર રૂપ આજ્ઞા કરતાં પરિહાર રૂપ આજ્ઞા શ્રેષ્ટ છે. કારણ કે, નિષિદ્ધ એવા પ્રાણાતિપાત પ્રમુખ સેવન કરનારો મનુષ્ય ગમે તેટલુ શુભકર્મ કરે, તો પણ તેથી વિશેષ ગુણ થતો નથી. જેમ રોગી માણસના રોગની ચિકિત્સા ઔષધનો સ્વીકાર અને અપથ્યનો પરિહાર એ બે પ્રકારથી કરાય છે. રોગીને ઘણુ ઔષધ આપતા પણ તે જો પથ્ય (ચરી) પાળે નહી, તો તેનો રોગ મટતો નથી વળી કહ્યું છે કે—રોગ દવા વગર ફક્ત ચરીથીજ મટે છે, પણ ચરી ન પાળે તો સેકડો દવાથી પણ રોગ મટે નહીં. એ રીતે જિનભગવાનની ભક્તિ પણ નિષિદ્ધ આચરણ કરનારને વિશેષ ફળવાળી થાય નહી. જેમ ચરી પાળનારને દવાથી આરામ થાય છે, તેમ સ્વીકાર રૂપ અને પરિહાર રૂપ એ આજ્ઞાનો યોગ થાય તો સંપૂર્ણ ફળસિદ્ધિ થાય છે. શ્રી હેમચંદ્રસૂરીએ પણ કહ્યું છે કે—હે વીતરાગ! તમારી પૂજા કરવા કરતાં તમારી આજ્ઞા પાળવી બહુ લાભકારી છે. કારણ કે, આજ્ઞાની આરાધના કરી હોય તો શિવસુખ અને વિરાધના કરી હોય તો ભવની વૃદ્ધિ થાય છે. હે વીતરાગ! તમારી આજ્ઞા હમેશા છાંડવા યોગ્ય વસ્તુના ત્યાગ રૂપ અને આદરવા યોગ્ય વસ્તુના આદર રૂપ હોય છે. આશ્રવ સર્વથા છાડવા યોગ્ય છે, અને સંવર સર્વથા આદરવા યોગ્ય છે. પૂર્વાચાર્યોએ દ્રવ્યસ્તવનુ અને ભાવસ્તવનુ ફળ કહ્યુ છે. તે આ રીતે —દ્રવ્યસ્તવની ઉત્કૃષ્ટપણે આરાધના કરી હોય તો બારમા અચ્યુત દેવલોક સુધી જાય છે, અને ભાવસ્તવની ઉત્કૃષ્ટપણે આરાધના કરી હોય તો અંતર્મુહૂર્તમાં નિર્વાણ પામે છે. દ્રવ્યસ્તવ કરતાં જો પણ કાંઇક પટ્કાય જીવોની ઉપમર્દનાદિક વિરાધના થાય છે, તો પણ કૂવાને દષ્ટાંતે ગૃહસ્થને તે (દ્રવ્યસ્તવ) કરવો ઉચિત છે. કારણ કે, તેથી કર્ત્તા (દ્રવ્ય-

સ્તવનો કરનાર), દ્રષ્ટા (દ્રવ્યસ્તવનો જોનાર) અને શ્રોતા (દ્રવ્યસ્તવનો સાંભળનાર) એ ત્રણેને અગણિત પુણ્યાનુબંધિ પુણ્યનો લાભ થાય છે

કૂવાનું દૃષ્ટાંત આ રીતે છે—એક નવા ગામના લોકોએ કૂવો ખોદવા માંડ્યો ત્યારે તેમને તૃષા થાય, મહેનતથી મલિનતા વગેરે થયું, પણ જ્યારે કૂવામાંથી જળ નીકળ્યું, ત્યારે વળી તેમનાજ તૃષાદિક તથા શરીર અને વસ્ત્ર પ્રમુખ વસ્તુ ઉપર ચઢેલા મલાદિક દૂર થયા એટલુંજ નહિ પણ બીજા મળ લોકોના પણ દૂર થયા, અને ઘણા સર્વ પ્રકારે સુખ થયું તેમ દ્રવ્યસ્તવની વાતમાં પણ જાણવું આવશ્યકનિર્યુક્તિમાં કહ્યું છે કે—સર્વ વિરતિ ન પામેલા દેશવિરતિ જીવોને સંસાર પાતળો કરનારો એ દ્રવ્યસ્તવ કૂપને દૃષ્ટાંતે ઉચિત છે બીજે ઠેકાણે પણ કહ્યું છે કે—આરંભને વળગી રહેલા ષટ્કાય જીવોની વિરાધનાથી વિરતિ ન પામેલા અને તેથીજ સંસાર અટવીમાં પડતા જીવોને દ્રવ્યસ્તવ એજ મોટું આલંબન છે જે વળિક વાયુ સરખા ચંચળ, નિર્વાણને અંતરાય કરનાર, ઘણા નાશકના તાબામાં રહેલા સ્વલ્પ અને અસાર એવા ધનથી સ્થિર ફળને આપનારી, નિર્વાણને સાધનારી, પોતાની સ્વાધિનતામાં રહેલી ઘણું ફળ આપનારી અને સારભૂત એવી જિનેશ્વર ભગવાનની પૂજા કરીને નિર્મળ પુણ્ય ઉપાર્જે છે, તેજ વણિક વાણિજ્ય કળામાં ઘણો નિપુણ જાણવો

શ્રદ્ધાવંત મનુષ્ય જિનમંદિરે જઈશ એમ ચિંતવતાં એક ઉપવાસનું, જવા માટે ઉઠતાં છઠ્ઠનું, જવાનું નક્કી કરતાં અઠ્ઠમનું, માર્ગે જતાં ચાર ઉપવાસનું, જિનમંદિરના બાહ્ય ભાગે જતાં પાંચ ઉપવાસનું મંદિરની અંદર જતાં પંદર ઉપવાસનું અને જિન પ્રતિમાનું દર્શન કરતાં એક માસ ઉપવાસનું ફળ પામે પદ્મચરિત્રમાંનો વળી એમ કહ્યું છે કે—શ્રદ્ધાવંત શ્રાવક જિનમંદિરે જઈશ એમ મનમાં ચિંતવતાં એક ઉપવાસનું, ઉઠતાં બે ઉપવાસનું, માર્ગે જવા લાગતાં ત્રણ ઉપવાસનું જતાં ચાર ઉપવાસનું, થોડો માર્ગ ઉલ્લંઘતાં પાંચ ઉપવાસનું અર્ધ માર્ગે જતાં પંદર ઉપવાસનું જિનપ્રતિમાનું દર્શન કરતાં એક મહિનાના ઉપવાસનું જિન મંદિરે પ્રવેશ કરતાં છ મહિનાના ઉપવાસનું મંદિરને બારણે જતાં બાર મહિનાના ઉપવાસનું પ્રદક્ષિણા દેતાં સો વરસના ઉપવાસનું જિનપ્રતિમા

ની પૂજા કરતાં હજાર વર્ષના ઉપવાસનું ફળ પામે, અને જિનભગવાનની સ્તુતિ કરતા અનંત પુણ્ય પામે પ્રમાર્જન કરતા સો ઉપવાસનું, વિલેપન કરતા હજાર ઉપવાસનું, માળા પહેરાવતાં લાખ ઉપવાસનું, અને ગીત વાદિત્ર પૂજા કરતાં અનંત ઉપવાસનું ફળ પામે. પૂજા પ્રતિદિન ત્રણ ટંક કરવી. કહ્યું છે કે—પ્રાતઃકાળે કરેલી જિનપૂજા રાત્રે કરેલા પાપનો નાશ કરે છે, મધ્યાન્હ સમયે કરેલી પૂજા જન્મથી માંડીને કરેલા પાપનો ક્ષય કરે છે, અને સંધ્યા સમયે કરેલી પૂજા સાત જન્મમાં કરેલાં પાપ ટાળે છે જળપાન, આહાર, ઔષધ, નિદ્રા, વિદ્યા, દાન ખેતી એ સાત વસ્તુ યોગ્ય સમયે કરી હોય તો સારું ફળ આપે છે; તેમ જિનપૂજા પણ અવસરે કરી હોય તો તે પણ સારૂ ફળ આપે છે. ત્રિકાળ જિનપૂજન કરનારો ભવ્ય જીવ સમકિતને શોભાવે, અને શ્રેણિક રાજાની પેઠે તીર્થંકર નામગોત્ર કર્મ બાંધે જે પુરુષ દોષ રહિત જિનભગવાનની ત્રિકાળ પૂજા કરે, તે ત્રીજે અથવા સાતમે આઠમે ભવે સિદ્ધિસુખ પામે ચોસઠ ઇંદ્રો પરમ આદરથી પૂજા કરે છે, તોપણ ભગવાન્ પૂજાતા નથી. કારણ કે, ભગવાન્‌ના ગુણ અનંત છે હે ભગવન્! અમે તમને નેત્રથી દેખી શકતા નથી, અને સારી પૂજાથી પરિપૂર્ણ આરાધી શકતા નથી; પરંતુ ગુરુભક્તિ રાગના વશથી અને આપની આજ્ઞા પાળવાને અર્થે પૂજાદિકને વિષે પ્રવૃત્તિ કરીએ છીએ. દેવપૂજાદિ શુભ કૃત્યમા પ્રીતિ, બહુમાન અને સમ્યગ્ વિધિ વિધાન (સારી પેઠે સાચવવો) એ બન્નેને વિષે ખરા ખોટા રૂપિયાના દૃષ્ટાંતથી ચૌભંગી જાણવી. તે વિષે કહ્યું છે કે—

ખરૂ રૂપું અને ખરી મુદ્રા એ પ્રથમ ભાંગો જાણવો ખરૂં રૂપું અને ખોટી મુદ્રા એ બીજો ભાંગો જાણવો. ખરી મુદ્રા અને ખોટું રૂપું એ ત્રીજો ભાંગો જાણવો. ખોટું રૂપું અને ખોટી મુદ્રા એ ચોથો ભાંગો જાણવો એ રીતેજ દેવપૂજા આદિ કાર્યોમા પણ સારૂં બહુમાન અને સારો વિધિ હોય તો પ્રથમ ભાંગો જાણવો સારૂં બહુમાન હોય, પણ સારો વિધિ ન હોય તો બીજો ભાંગો જાણવો સારો વિધિ હોય, પણ સારૂ બહુમાન ન હોય તો ત્રીજો ભાંગો જાણવો અને સારૂ બહુમાન ન હોય અને સારો વિધિ પણ ન હોય તો ચોથો ભાંગો જાણવો. બૃહદ્ભાષ્યમા કહ્યું છે કે—આ વંદનાને

ક્રિયા રૂપ ગણવું. પુરૂષના ચિત્તમાં રહેલું બહુમાન જાણવું અને સંપૂર્ણ આ
દર (મહાન રહેલી) ક્રિયા, શુદ્ધ સમાન જાણવી. બહુમાન અને આદિ
યા એ બેનો યોગ મળી આવે તો ખરા રત્નિકાની પેઠે સારી રચના જાણ
વી. મનમાં બહુમાન છતાં પ્રમાદથી વંદના કરનારની વંદના બીજા ભાગા
માં કહેલા રત્નિકા જેવી જાણવી. કોઈ વસ્તુના લાભને માટે સંપૂર્ણ આદ
ક્રિયા આચરીને પણ વંદના કરનારની વંદના ત્રીજા ભાગામાં કહેલા
રત્નિકા સરખી જાણવી. મનમાં બહુમાન ન હોય અને આદિક્રિયા પણ
બરાબર ન હોય તો એ તરતની વંદના [illegible] મનમાં બહુમાન
રાખનારા પુરૂષો દેશકાળને અનુસરીને થોડી ક્રિયા ઘણી રચના વિધિથી
કરવી એ આશય છે. બીજું આ વિભાગનો ક્રિયાનુષ્ઠાન ચાર પ્રકા
રનું છે. જેમ પ્રીતિ અનુષ્ઠાન, બીજું ભક્તિ અનુષ્ઠાન, ત્રીજું વચન
અનુષ્ઠાન અને ચોથું અસંગ અનુષ્ઠાન બાળાદિકની જેમ જે ક્રિયા પ્રીતિ
[illegible] છે, તેમ [illegible] પ્રકૃતિવાળા જીવો જે પૂજા વંદનાદિ આદરથી કરતા
મનમાં પ્રીતિરસ ઉપજાવે, તે પ્રીતિ અનુષ્ઠાન જાણવું. શુદ્ધ વિવેકી ભ
વ્ય જીવો જિનેશ્વર ભગવાનની પૂજા વંદનાદિ અનુષ્ઠાન કરતાં જો પ્રીતિ
રસ ઉપજાવે તો તે ભક્તિ અનુષ્ઠાન જાણવું. જેમ પુરૂષ પોતાની મા
તાનું અને સ્ત્રીનું ખાનપાનાદિ વગેરે સંપૂર્ણ કરે છે, તોપણ માતાનું
ખાનપાનાદિ ભક્તિથી કરે છે, અને સ્ત્રીનું ખાનપાનાદિ પ્રીતિથી કરે છે
તેમ અહિં પ્રીતિ અનુષ્ઠાનમાં અને ભક્તિ અનુષ્ઠાનમાં પણ ભેદ જાણવો.
જિનેશ્વર ભગવાનના ગુણો જાણીને [illegible] શાસ્ત્રમાં કહેલા વિધિથી જો
વંદના કરે તો તે વચનાનુષ્ઠાન જાણવું. એ વચનાનુષ્ઠાન ચારિત્રવંત પુરૂ
ષોને નિશ્ચયથી હોય છે. ફળની આશા ન રાખનારા ભવ્ય જીવો [illegible]
[illegible] પૂર્વના અભ્યાસના સંસ્કારથી જે અનુષ્ઠાન કરે તે
નિપુણ પુરૂષો અસંગ અનુષ્ઠાન જાણવું. એ જિનકલ્પી પ્રમુખોને હોય છે.
જેમ કુંભારના ચક્રનું ભ્રમણ દંડના સંયોગથી થાય છે, તેમ વચન
અનુષ્ઠાન આગમથી વર્તે છે અને જેમ દંડ [illegible] પછી પણ [illegible]
[illegible] તેમ [illegible]
[illegible]

વચન અનુષ્ઠાનમાં અને અસંગ અનુષ્ઠાનમાં ભેદ સમજવો. પ્રથમ બાલાદિકને લેશમાત્ર, પ્રીતિથી અનુષ્ઠાન સંભવે છે, પણ ઉત્તરોત્તર નિશ્ચયથી અધિક ભક્તિ વગેરે ગુણની પ્રાપ્તિ થાય છે. માટે પ્રીતિ ભક્તિ વગેરે ગુણની પ્રાપ્તિ થાય છે માટે પ્રીતિ ભક્તિ આદિ ચારે પ્રકારનું અનુષ્ઠાન પ્રથમ ભાગામા કહેલા રૂપિયા સરખું નિશ્ચયથી જાણવું. કારણ કે, પૂર્વાચાર્યોએ ચારે પ્રકારનું અનુષ્ઠાન મુક્તિને અર્થે કહ્યું છે બીજા ભાંગામાં કહેલા રૂપિયા સરખુ ધર્માનુષ્ઠાન પણ સમ્યગ્ ધર્માનુષ્ઠાનનુ કારણ હોવાથી એકાત દૂષિત ન જાણવુ. કારણ કે, પૂર્વાચાર્યો કહે છે કે, દંભ કપટાદિ રહીત ભવ્ય જીવની અશુદ્ધ ધર્મક્રિયા પણ શુદ્ધ ધર્મક્રિયા આદિનુ કારણ થાય છે, અને તેથી અંદર રહેલુ નિર્મળ સમ્યકત્વ રૂપ રત્ન બાહ્યમળનો ત્યાગ કરે છે. ત્રીજા ભાગામાં કહેલા રૂપિયા સરખું ધર્માનુષ્ઠાન માયામૃષાદિ દોષ યુક્ત હોવાથી ખોટા રૂપિયાથી વ્યવહાર કરનારની પેઠે મહાન્ અનર્થ ઉત્પન્ન કરે છે. એ (ત્રીજા ભાંગામાં કહેલા રૂપિયા સરખું) ધર્માનુષ્ઠાન પ્રાયે ભવાભિનંદી જીવોને અજ્ઞાનથી, અશ્રદ્ધાથી અને ભારે કર્મિપણાથી થાય છે. ચોથા ભાગામા કહેલા રૂપિયા સરખું ધર્માનુષ્ઠાન તો નિશ્ચે આરાધનાથી અને વિરાધનાથી રહીત છે તે અભ્યાસ વશથી કોઈ વખત એકાદ જીવને શુભને અર્થે થાય છે. જેમ કોઈ શ્રાવકનો પુત્ર કાંઈ પણ પુણ્યકર્મ કર્યા વિના કેવળ હમેશાં જિનબિંબને જોતા જોતાં મરણ પામ્યો, અને મત્સ્યને ભવે જઈ ત્યા પ્રતિમાકાર મત્સ્યના દર્શનથી સમ્યક્ત્વ પામ્યો. એ ચોથા ભાગાનું દૃષ્ટાંત જાણવુ. એ રીતે દેવપૂજા આદિ ધર્મકૃત્યોમાં એકાતથી પ્રીતિ અને બહુમાન હોય તથા વિધિપૂર્વક ક્રિયા કરે તો ભવ્ય જીવ યોગ્ય ફળ પામે માટે પ્રીતિ, બહુમાન અને વિધિ વિધાન (વિધિ માફક કરવુ) એ ત્રણેને વિષે સારી પેઠે યત્ન કરવો. આ વિષય ઉપર ધર્મદત્ત રાજાનુ દૃષ્ટાત નીચે આપ્યું છે —

રૂપાના જિનમંદિરથી શોભતા એવા રાજપુર નગરમાં ચંદ્રમાની પેઠે શીતકર અને +કુવલયવિકાસી એવો રાજધર નામે રાજા હતો. જેમની પાસે દેવાંગનાઓએ પોતાની રૂપ સંપદા જાણે થાપણજ મૂકી હોયની !

× કમળને ખીખવનાર, પૃથ્વીને આનદ પમાડનાર.

એવી તે ગણની પ્રીતિમતી પ્રમુખ પાચસે પરણેલી રાણીઓ હતી એક પ્રીતિમતી રાણી વિના બાકી સર્વે રાણીઓ જગતને આનંદકારી પુત્રના લાભથી ચિત્તમા સંતોષ પામી પુત્ર ન હોવાથી વંધ્યા જેવી પ્રીતિમતી રાણી મનમા ઘણોજ ખેદ પામી પંડિતને સદન કરવો કહ્યુ છે, અને તેમા પણ પ્રમુખ માણસને જે પંક્તિને થાય તો તેનાથી તે સદન ક ગણ એ ધણીજ કરણ વાત છે અથવા જે વસ્તુ દૈવના આધીનમા રહી, તે વસ્તુની બાબતમા સુખ અસુખનો વિચાર કરવાથી શુ લાભ થવાનો? એમ છતા મનમા તે વાતથી દુખ ધારણ કરનારા મૂઢ હૃદયવાળા લોકો . સૂર્યનાને વિરુદ્ધ થાઓ દેવતાઓને કરેલી વિવિધ પ્રકારની માનતાઓ પણ જ્યારે નિષ્ફળ નીવડી, ત્યારે તો પ્રીતિમતીનું દુખ ઘણું વૃદ્ધિ પામ્યું કદાચ નિષ્ફળ ઉતરે, ત્યારે આશા સફળ ન થાય એમ જાણવું એક સમયે એક હંસનુ બચ્ચુ ઘરમા બાળકની પેઠે રમતું હતુ તે તેણે હાથ ઉપર લીધુ તો પણ મનમા ભાવ ન રાખતા હસે મનુષ્ય વાણીથી તે બોલીને કહ્યુ કે "હે બહેન! તું યદિ પક્ષી ઉપરથી રમતો હતો, તો મને તુ નિપુણ છતા કેમ રમાડવાના રસથી પડે છે? પક્ષી વિગેરે હતાર જીવો નરકમા દેવુ વિરતિ સરખુ સમાન છે તું પોતે આપણી બો ગણની પછી પણ તેની એવું અશુભ કર્મ કેમ કરે છે? શુભ કર્મથી ધન થાય છે, અને ધનથી પોતાનું વાંછિત સફળ થાય છે" પછી પ્રીતિમતીએ મનમા ચમત્કાર આશ્ચર્ય પામી હસીને કહ્યુ કે, "હે મનુષ્ય વાણી બોલનારા! તું મને એમ કેમ કહે છે? તારી થોડી વારમા તૂટી હ પણ તે પક્ષી એ વાત તને કહુ છુ કે, જોકે દેવતાઓની પૂજા વિધિ વગેરે નાના આદિ ઘણા ગુણોમાં હું હમેશા રહુ છુ તો પણ ગાય પામેલી આની પેઠે ગર્ભ અસારમા સુખકર પુત્ર કેમ નથી થતો પુત્ર વિના હું દુખી છુ તે તું શી રીતે જાણે છે, અને મનુષ્યની વાણી શી રીતે બોલે છે?" હંસ બોલ્યો "મારી વાતચિત પૂછવાનું તારે શું કામ છે? હું તને સાનાકારી વચન કહું છુ ધન પુત્ર સુખ આદિ સર્વે વસ્તુની પ્રાપ્તિ પૂર્વભવ કરેલા કર્મની આધીન છે અવિરતિ કરેલુ શુભ કામ તો નવી આપના ફળ પેઠે ફળ કરે છે બુદ્ધિહીન મનુષ્યો તે

દેવતાની પૂજા કરે છે, તે મિથ્યા છે, અને તેથી મિથ્યાત્વ લાગે છે. એક જિનપ્રણીત ધર્મજ જીવોનો આલોકમા તથા પરલોકમા વાછિત વસ્તુનો દાતાર છે જો જિનધર્મથી વિઘ્નની શાનિ વગેરે ન થાય, તો તે બીજા ઉપાયથી કયાથી થવાની? જે અંધકાર સૂર્યથી દૂર થઇ શકે નહી, તે કાઇ બીજા ગ્રહથી દૂર થાય? માટે તુ કુપથ્ય સરખા મિથ્યાત્વને છોડી દે, અને રૂડા પથ્ય સમાન અર્હદ્ધર્મની આરાધના કર તેથી આલોકમા તથા પરલોકમા પણ ત્હારા મનોરથ ફળીભૂત થશે "

હંસ આટલુ કહી-પારાની પેઠે ઝટ કયાંય ઉડી ગયો પછી ચમત્કાર પામેલી પ્રીતિમતી રાણી પુત્રની આશા પાછી ઉત્પન્ન થવાથી હાસ્યમુખી થઇ. ચિત્તમા કાઇ પીડા થઈ હોય તો ધર્મ, ગુરૂ આદિ વસ્તુ ઉપર બહુ સ્થિર આસ્થા રહે છે જીવનો એવો સ્વભાવ હોવાથી પ્રીતિમતી રાણીએ સદ્ગુરૂ પાસેથી શ્રાવક ધર્મનો અંગીકાર કર્યો. સમ્યકત્વ ધારણ કરનારી અને ત્રિકાળ જિનપૂજા કરનારી પ્રીતિમતી રાણી અનુક્રમે સુલસા શ્રાવિકા જેવી થઇ. હંસની વાણીનો એ કોઇ મ્હોટો ચમત્કારી ગુણ જાણવો હશે, એક વખતે રાજધર રાજાના ચિત્તમા એવી ચિંતા ઉત્પન્ન થઈ કે "હજી પટ્ટરાણીને એકે પુત્ર થયો નથી, અને બીજી રાણીઓને તો સેકડો પુત્ર છે. એમા રાજ્યને યોગ્ય પુત્ર કોણ હશે?" રાજા એવી ચીંતામા છે, એટલામા રાત્રે સ્વપ્નમા જાણે સાક્ષાતજ હોયની! એવા કોઇ દિવ્ય પુરૂષે આવી રાજાને કહ્યુ "હે રાજન્! પોતાના રાજ્યને યોગ્ય પુત્રની તું કોકટ ચીતા ન કર. દુનીયામા કલ્પવૃક્ષ સમાન ફળ દાયક એવા એક જિનધર્મનીજ તુ આરાધના કર. તેથી આ લોક પરલોકમા ત્હારી ઇષ્ટ સિદ્ધિ થશે." એવું સ્વપ્ન જોવાથી રાજધર રાજા પવિત્ર થઇ હર્ષથી જિનપૂજા આદિ કરવાથી જિનધર્મની આરાધના કરવા લાગ્યો. એવુ સ્વપ્ન જોયા પછી કોણ આળસ્યમા રહે? પછી કોઇ ઉત્તમ જીવ હંસ જેમ સરોવરમા અવતરે છે, તેમ પ્રથમ અરિહંતની પ્રતિમા સ્વપ્નમા દેખાડી પ્રીતિમતીની કૂખમા અવતર્યો. તેથી સર્વે લોક આનંદ પામ્યા. ગર્ભના પ્રભાવથી તે પ્રીતિમતી રાણીને મણિરત્નમય જિનમંદિર અને જિનપ્રતિમા કરાવવી તથા તેની પૂજા કરવી ઇત્યાદિ દોહલો ઉત્પન્ન થયો. પૂર્ણ ફળને

અનુક્રમે થાય તેમાં શી નવાઈ? દેવતાઓની કાર્યસિદ્ધિ મનમાં ચિંતવતાંજ થઈ જાય છે, રાજાઓની કાર્યસિદ્ધિ મુખમાંથી વચન નિકળતાં વારજ થાય છે, ધનવંત લોકોની કાર્યસિદ્ધિ ધનથી તત્કાળ થાય છે, અને બાકી રહેલા મનુષ્યોની કાર્યસિદ્ધિ તે પોતે અંગ મહેનત કરે ત્યારે થાય છે. પ્રીતિમતિનો દોહલો દુઃખથી પૂર્ણ થાય એવો હતો, તો પણ રાજાએ ઘણા હર્ષથી તેનો સંપૂર્ણ દોહલો તત્કાળ પૂર્ણ કર્યો. જેમ મેરૂ પર્વત ઉપરની ભૂમિ પારિજાત કલ્પ [illegible] તેમ પ્રીતિમતી રાણીએ શુભ [illegible] શત્રુને નાશ કરનાર પુત્ર પ્રસવ્યો. તે પુત્ર અનુક્રમે મહિમાવંત થયો.

રાજવર રાજાને પુત્ર જન્મ સાંભળી વધારે હર્ષ થયો તેથી તેણે [illegible] સમયે [illegible] એવા મોટા તે પુત્રનો જન્મોત્સવ વગેરે તે સમયે કર્યા, અને તે પુત્રનું સારા શુભ મુહૂર્તે ધનદત્ત એવું નામ રાખ્યું. એક દિવસે નવરાત્ર ઉત્સવ કરીને આનંદથી તે પુત્રને જિનમંદિરે લઇ જઇ અરિહંતની પ્રતિમાને નમસ્કાર કરી ભગવાન આગળ બેઠેલા [illegible] મૂક્યો ત્યારે ઘણી ચતુર [illegible] પ્રીતિમતી રાણીએ પોતાની સખીને કહ્યું કે "હે સખી! તે ચતુર હંસે ચિત્તમાં ચમત્કાર ઉત્પન્ન કરે એવો ધર્મોજ ઉપકાર મ્હારા ઉપર કર્યો. તેમના વચન પ્રમાણે કરવાથી નિર્ધન પુરૂષ જેમ દૈવયોગથી પોતાની [illegible] એવો નિધિ પામે તેમ મ્હારાથી મેળવી ન શકાય એવું જિનધર્મ રૂપ એ રત્ન અને બીજું આ પુત્રરત્ન હું પામી [illegible], એટલામાં [illegible] પેઠે તે બાળક એકાએક આવેલી મૂર્છાથી તત્કાળ બેભાન થઈ ગયું, અને તેની પાછળ તેની માતા પણ આકરા દુઃખથી મૂર્છા પામી બેભાન થઇ. તુરત પરિવારના તથા આસપાસના લોકોએ [illegible] જોઈ દૈવના [illegible] એમ મનમાં કલ્પના કરી ઘણા ખેદથી ઉંચે સ્વરે પોકાર કર્યો, "હાય હાય! માતા અને પુત્ર બન્નેને [illegible] આ શું થયું?" ક્ષણમાત્રમાં રાજા પ્રધાન પ્રમુખ લોકો ત્યાં આવી બન્ને માતા પુત્રનો શીતળ ઉપચાર કર્યો તેથી [illegible] તેની પાછળ તેની માતા પણ સચેતન થઈ [illegible] તેજ સમયે [illegible]

સહિત લઇ ગયા. તે દિવસે રાજપુત્રની તબિયત સારી રહી. તેણે વારંવાર દૂધપાન વગેરે કર્યું. પણ બીજે દિવસે શરીરની પ્રકૃતિ સારી છતા અરૂચિવાળા માણસની માફક તે બાળકે દૂધ પીધુ નહીં, અને ચઉવિહાર પચ્ચખાણ કરનારની પેઠે ઔષધ વગેરે પણ ન લીધું તેથી તે બાળકના માતાપિતા મંત્રી, નગરના લોકો એ સર્વે ઘણા દુખી થયા, અને શુ કરવુ? તે કોઇને સૂઝે નહીં. ત્યારે જાણે બાળકના પુણ્યથી ખેંચાયલાજ હોયની! એવા એક મુનિરાજ મધ્યાન્હ સમયે આકાશમાંથી ઉતર્યા. પ્રથમ પરમ પ્રીતિથી બાળકે અને તે પછી રાજા આદિ લોકોએ, મુનિરાજને વંદના કરી. રાજાએ બાળકે દૂધ વગેરે ત્યાગ કરવાનું કારણ પૂછ્યું, ત્યારે મુનિરાજે સ્પષ્ટ કહ્યું કે, "હે રાજન્! આ બાળકને રોગાદિકની અથવા બીજી કાંઇ પણ પીડા નથી. એને તમે જિનપ્રતિમાના દર્શન કરાવો. એટલે એ હમણા દૂધપાન વગેરે કરશે" મુનિરાજના વચન પ્રમાણે તે બાળકને જિનમદિરે લઇ જઇ દર્શન, નમસ્કાર આદિ કરાવ્યું. ત્યારે તે પૂર્વની માફક દૂધ પીવા લાગ્યો, અને તેથી સર્વ લોકો આશ્ચર્ય અને સતોષ પામ્યા. ફરીથી રાજાએ મુનિરાજને પૂછ્યું કે, "આ શું ચમત્કાર?" મુનિરાજે કહ્યું. "હે રાજન્! તને એ વાત એના પૂર્વભવથી માંડીને કહુછુ તે સાભળ.

જેમાં નિંદ્ય પુરૂષ થોડા અને ઉતમ પુરૂષ ઘણા એવી પુરિકા નામે નગરીમાં દીન જીવ ઉપર દયા અને શત્રુ ઉપર ક્રૂરદૃષ્ટિ રાખનારો રૂપ નામે રાજા હતો બુદ્ધિથી બૃહસ્પતિની બરાબરી કરી શકે એવો તે રાજાનો ચિત્રમતિ નામે મંત્રી હતો; અને દ્રવ્યથી કુબેરની બરાબરી કરનારો વસુમિત્ર નામે શ્રેષ્ઠી તે મંત્રીનો મિત્ર હતો નામથીજ એક અક્ષરે ઓછો, પણ ઋદ્ધિથી બરાબરીનો એવો સુમિત્ર નામે એક ધનાઢ્ય વણિકપુત્ર વસુમિત્રનો મિત્ર હતો. વણિકપુત્ર પણ અનુક્રમે શ્રેષ્ઠીની બરાબરીનો અથવા તેના કરતાં અધિક ચઢતો પણ થાય છે. સારા કુળમા જન્મ્યાથી પુત્ર સરખો માન્ય એવો એક ધન્ય નામે સુમિત્રનો સેવક હતો તે ધન્ય એક દિવસે ન્હાવાને અર્થે ન્હાવા સારૂ સરોવરે ગયો. સારાં કમળ, સારી શોભા અને સારૂ જળ ધરાવનારા તે સરોવરમાં હાથીના બચ્ચાની પેઠે જળક્રીડા કરતા તે ધન્યને દિવ્ય કમળ સરખું ઘણું સુગંધી હજાર પાંખડીવાળું કમળ મળ્યું પછી તે

ધન્ય સરોવરમાથી બહાર નીકળી ઘણું હર્ષથી ચાલતો થયો અનુક્રમે આગળ જતા ફૂલ ઉતારીને જતી માળીની ચાર કન્યાઓ તેને મળી પૂર્વનો ઘણો પરિચય હોવાથી તે કન્યાઓએ કમળના ગુણ જાણી ધન્યને કહ્યુ કે, "હે ભદ્ર ! ભદ્રશાલ વનમાના વૃક્ષનું ફુલ જેમ અહિ દુર્લભ છે, તેમ આ કમળ પણ દુર્લભ છે આ ઉત્તમ વસ્તુ ઉત્તમ પુરૂષનેજ માટે છે, માટે એનો ઉપયોગ જેવા તેવા પાત્રને વિષે કરીશ નહી " ધન્યે કહ્યુ "આ કમળનો ઉત્તમ પુરૂષને વિષેજ મુકુટ સમાન ઉપયોગ કરીશ "

પછી ધન્યે વિચાર કર્યો કે, "સુમિત્રજ સર્વ સજ્જનોમા શ્રેષ્ઠ છે, અને તેથીજ તે મ્હારે પૂજ્ય છે," જેની આજીવિકા જે માણસથી ચાલતી હોય, તેને તે માણસ કરતા બીજો કોણ વધુ સારો લાગે ? હશે, ભોળા સ્વભાવના ધન્યે એમ વિચારી જેમ કોઇ દેવતાને ભેટણું આપવુ હોય તેમ સુમિત્રની પાસે જઇ વિનયથી નમસ્કાર કરી અને યથાર્થ વાત હતી તે કહી, પેલું કમળ ભેટ કર્યું ત્યારે સુમિત્રે કહ્યુ કે, "મ્હારા શેઠ વસુમિત્ર સર્વ લોકોમા ઉત્તમ હોવાથી તેમનેજ આ ઉત્તમ વસ્તુ વાપરવા યોગ્ય છે તેમના મ્હારા ઉપર એટલા બધા ઉપકાર છે કે, હુ અહોનિશ તેમનું કામ પણ કરૂ તોપણ તેમના ઋણમાંથી હું મુક્ત ન થઉ " સુમિત્રે એમ કહ્યાથી ધન્યે તે કમળ વસુમિત્રને ભેટ આપ્યુ ત્યારે વસુમિત્રે પણ કહ્યુ કે આ-લોકમા મ્હારા સર્વ કાર્ય સફળ કરનારો એક ચિત્રમતી મંત્રીજ સર્વમા ઉત્તમ છે " વસુમિત્રના એવા વચનથી ધન્યે તે કમળ ચિત્રમતિ મંત્રીને નજરાણા તરીકે આપ્યુ ત્યારે ચિત્રમતિએ પણ કહ્યુ કે 'મ્હારા કરતા શ્રેષ્ઠ નૃપ રાજા છે કારણ કે તે પૃથ્વીનો અને પ્રજાનો અધિપતિ હોવાથી તેની દૃષ્ટિનો પ્રભાવ પણ દૈવ ગતિની પેઠે ઘણો અદ્ભુત છે તેની ક્રૂર દૃષ્ટિ જે કોઇ ઉપર પડે તે ઘણો માલદાર હોય તોપણ કંગાળ જેવા થઇ જાય, અને તેની કૃપાદૃષ્ટિ જેની ઉપર પડે તે કંગાળ હોય તો પણ માલદાર થાય ' ચિત્રમતિના એવા વચનથી ધન્યે તે કમળ નૃપ રાજાને આપ્યુ નૃપ રાજા પણ જિનેશ્વર ભગવાનની અને સદ્ગુરૂની સેવા કરવામા તત્પર હતો, તેથી તેણે કહ્યુ કે 'જેના ચરણકમળને વિષે મ્હારા જેવા રાજાઓ ભમરાની પેઠે તલ્લીન રહે છે, તેજ મહારાજ સર્વમા શ્રેષ્ઠ છે પણ

તેમનો યોગ સ્વાતિ નક્ષત્રના જળની પેઠે સ્વલ્પ મળે."

કૃપ રાજા એમ કહે છે, એટલામાં સર્વ લોકોને આશ્ચર્ય પમાડનાર કોઇ ચારણ મુનિ દેવતાની પેઠે ત્યાં આકાશમાંથી ઉતર્યા. ઘણી આશ્ચર્યની વાત છે કે, આશા રૂપ વેલડી કેવી રીતે સફળ થાય છે! કૃપ રાજા આદિ લોકો મુનિરાજને બહુમાનપૂર્વક આસન દઈ, વંદના આદિ કરી પોત પોતાને ઉચિત સ્થાનકે બેઠા. પછી ધન્યે વિનયથી તે કમળનું મુનિરાજ આગળ ભેટણું મૂક્યું ત્યારે ચારણ મુનિએ કહ્યું કે, "જો તારતમ્યતાથી કોઇ પણ મનુષ્યને વિષે ઉત્કૃષ્ટપણું આવતુ હોય તો તેનો છેડો અરિહંતને વિષેજ આવવો યોગ્ય છે. કારણ કે, અરિહંત ત્રણે લોકમાં પૂજ્ય છે. માટે ત્રણ જગતમાં ઉત્તમ એવા અરિહંતનેજ આ કમળ ધારણ કરવું ઉચિત છે. આલોકે અને પરલોકે વાછિત વસ્તુ આપનારી તે અરિહંતની પૂજા એક નવી ઉત્પન્ન થએલી કામધેનુ સમાન છે." ભદ્રક સ્વભાવનો ધન્ય, ચારણ મુનિના વચનથી હર્ષ પામ્યો, અને પવિત્ર થઇ જિનમંદિરે જઇ તેણે તે કમળ ભાવથી ભગવાનને મસ્તકે છત્રની માફક ચઢાવ્યું. તે કમળથી ભગવાનનું મસ્તક જેમ મુકુટ પહેરવાથી શોભે, તેમ શોભવા લાગ્યું. તેથી ધન્યના મનમા ઘણોજ આનંદ ઉત્પન્ન થયો. પછી તે ધન્ય સ્વસ્થ મન કરી ક્ષણ માત્ર શુભ ભાવના ભાવવા લાગ્યો. એટલામાં તે માળીની ચારે કન્યાઓ ત્યા ફૂલ વેચવા આવી ત્યારે ધન્યે અરિહંતને મસ્તકે મૂકેલું તે કમળ તેમના જોવામાં આવ્યુ. તે શુભ કર્મને અનુમોદના દઈ તે ચારે કન્યાઓએ જાણે સંપત્તિનું બીજજ હોયની! એવું એક એક ઉત્કૃષ્ટ ફૂલ ભગવાનની પ્રતિમા ઉપર સમકાળે ચઢાવ્યું. ઠીકજ છે, શુભ અથવા અશુભ કર્મ કરવું, ભણવું, ગણવું, દેવું, લેવું, કોઇને માન આપવું, શરીર સબંધી અથવા ઘર સબંધી કાંઈ કાર્ય કરવું, ઇત્યાદિ કૃત્યને વિષે ભવ્ય જીવની પ્રવૃત્તિ પ્રથમ ભગવાનનું દર્શન કરીનેજ થાય છે.

પછી પોતાના જીવને ધન્ય માનતો ધન્ય અને તે ચાર કન્યાઓ પોતપોતાને ઘેર ગયા. તે દિવસથી માડી ધન્ય ભગવાનને બનતાં સુધી દરરોજ વંદના કરવા આવે, અને એવી ભાવના ભાવે કે, "રાંક જાતવરતી પેઠે અહોરાત્ર પરતંત્રતામા રહેવાથી દરરોજ જેનાથી ભગવાનને વાંદવા-

નો નિયમ પણ લેવાતો નથી, એવા દુષ્ટ તે વિચાર થાઓ' હશે, નૃપ રાજા, ચિત્રમતિ મંત્રી, વસુમિત્ર શ્રેષ્ઠી અને સુમિત્ર વણિકપુત્ર એ ચારે જણાએ ચારણ મુનિના ઉપદેશથી શ્રાવકધર્મ આદર્યા અને અનુક્રમે તેઓ સૌધર્મ દેવલોકે ગયા. ધન્ય પણ અરિહંત ઉપર ભક્તિ રાખવાથી સૌધર્મ દેવલોકે મહર્દ્ધિક દેવતા થયો અને તે ચારે માળીની દયાઓ તેના (ધન્યના) મિત્રદેવતા થયા. નૃપ રાજાનો જીવ દેવલોકથી ચ્યવી જેમ સ્વર્ગમાં દેવતાઓનો રાજા ઇંદ્ર છે, તેમ વૈતાઢ્ય પર્વત ઉપર આવેલા ગગનવલ્લભ નગરમાં તે ચિત્રગતિ નામે વિદ્યાધરનો રાજા થયો. મંત્રીનો જીવ દેવલોકથી ચ્યવીને ચિત્રગતિ વિદ્યાધરનો પુત્ર થયો. તેની ઉપર માતા પિતા ઘણીજ પ્રીતિ કરવા લાગ્યા. બાપથી વધારે તેજસ્વી એવા તે પુત્રનું વિચિત્રગતિ નામ રાખ્યું. વિચિત્રગતિએ યૌવન અવસ્થામાં આવી એક વખતે રાજ્યના ઘણા લોભથી પોતાના બાપને મારી નાખવા માટે, મજબૂત અને શુભ વિચાર કર્યો. લોભાંધ થઈ પિતાનું અનિષ્ટ કરવા ધારનાર એવા કુપુત્રને ધિક્કાર થાઓ! સારા દૈવયોગથી ગોત્રદેવીએ તે સર્વ શુભ વિચાર ચિત્રગતિને કહ્યો. એકાએક ઘણો ભય આવવાથી ચિત્રગતિ તેજ સમયે ઉદાસ વૈરાગ્ય પામ્યો અને વિચાર કરવા લાગ્યો કે 'હાય, હાય! હવે હું શું કરૂં? કોને શરણ જાઉં? મારે શું કરવું? પૂર્વભવે પુણ્ય ઉપાર્જ્યું નહીં, તેથી પોતાનાજ પુત્રથી મ્હારા ભાગ્યમાં પશુની માફક મરણ અને માઠી ગતિ પામવાનો પ્રસંગ આવ્યો, તો હજી પણ હું ચેતી જઉં' એમ ચિત્રગતિ મનના અધ્યવસાય નિર્મળ થવાથી તેણે તેજ વખતે પંચમુષ્ટિ લોચ કર્યો. દેવતાઓએ આવી સાધુનો વેષ આપ્યો. ત્યારે ઉત્તમ બુદ્ધિવાળા તે ચિત્રગતિએ પંચ મહાવ્રત આદર્યા. પછી પશ્ચાત્તાપ પામેલા વિચિત્રગતિએ ચિત્રગતિને ખમાવ્યા અને ફરીથી રાજ્ય ઉપર બેસવા વાસ્તે વિનંતિ કરી. ચિત્રગતિએ ચારિત્ર લેવાની વાત જેવી રીતે બની તે સર્વ કહી પવનની પેઠે અપ્રતિબંધ વિહાર કર્યો. સાધુના કલ્પને અનુસરી વિહાર કરતા અને દુઃખથી આચરાય એવી તપસ્યા આચરતા તે ચિત્રગતિ મુનિરાજને અવધિજ્ઞાન અને તેની પછી તેની સ્પર્ધાથી જ કે શું! મન:પર્યવ જ્ઞાન પણ ઉત્પન્ન થયું.

(ચિત્રગતિ મુનિ રાજા પ્રત્યે કહે છે કે,) તે હું જ્ઞાનથી લાભ થાય એમ જાણીને તમારો મોહ દૂર કરવા માટે અહિં આવ્યો. હવે બાકીનો સમગ્ર સંબંધ કહું છું. વસુમિત્રનો જીવ દેવલોકથી ચ્યવીને તું રાજા થયો, અને સુમિત્રનો જીવ ચ્યવીને ત્હારી પ્રીતિમતી નામે રાણી થયો. એ રીતે તમારી બન્નેની પ્રીતિ પૂર્વભવથી દૃઢ થએલી છે. પોતાનું ઉત્કૃષ્ટ શ્રાવકપણું જણાવવાને અર્થે કોઇ કોઇ વખત સુમિત્રે કપટ કર્યું, તેથી તે સ્ત્રીપણું પામ્યો. ઘણી ખેદની વાત છે કે, સમજુ મનુષ્યો પણ પોતાનું હિત અને અહિત જાણવામાં મુઝાઇ જાય છે. "મ્હારા કરતાં પહેલાં મ્હારા ન્હાના ભાઇને પુત્ર ન થાઓ." એમ ચિંતવ્યું, તેથી આ ભવમાં ઘણા વખત પછી પુત્ર થયો, એક વાર કોઇનું ખોટું ધાર્યું હોય તોપણુ તે પોતાનુ ઘણુંજ આકરૂં ફળ આપ્યા વગર રહે નહીં. ધન્યના જીવે દેવતાના ભવમાં એક દિવસે સુવિધિ જિનેશ્વરને પૂછ્યું કે, "હું અહિંથી ચ્યવીને ક્યાં ઉત્પન્ન થઇશ?" ત્યારે તે ભગવાને તમારા બન્નેના પુત્ર થવાની વાત ધન્યના જીવને કહી પછી ધન્યના જીવે વિચાર કર્યો કે, "માતા પિતા ધર્મ પામ્યા ન હોય, તો પુત્રને ધર્મની સામગ્રી ક્યાંથી મળે? મૂળ કૂવામાં જો પાણી હોય, તોજ પાસેના હવાડામા સહજથી મળી આવે." એમ વિચારી પોતાને બોધિબીજનો લાભ થવા માટે હંસનુ રૂપ ધારણ કરી રાણીને પ્રસ્તાવને ઉચિત વચનથી અને તને સ્વપ્ન દેખાડીને બોધ કર્યો. એ રીતે ભવ્ય જીવો દેવતાના ભવમાં છતાં પણ પરભવે બોધિલાભ થવાને અર્થે ઉદ્યમ કરે છે. બીજા કેટલાએક લોકો મનુષ્ય ભવમાં છતાં પણ પૂર્વે પામેલા ચિંતામણિરત્ન સમાન બોધિરત્નને (સમ્યક્ત્વને) ખોઇ બેસે છે.

તે સમ્યક્ત્વધારી દેવતા (ધન્યનો જીવ) સ્વર્ગથી ચ્યવીને તમારો બન્ને જણાનો પુત્ર થયો. હવે એની માતાને સારાં સ્વપ્ન આવ્યાં અને સારા દોહલા ઉત્પન્ન થયા, તેનું કારણ એજ છે કે, જેમ શરીર પછવાડે છાયા, પતિની પછવાડે પતિવ્રતા સ્ત્રી, ચંદ્રની પછવાડે ચંદ્રિકા, સૂર્યની પછવાડે તેનો પ્રકાશ, અને મેઘની પછવાડે વીજળી જાય છે, તેમ એની પછવાડે પૂર્વભવથી જિનભક્તિ આવેલી છે. તેથી દોહલા અને સ્વપ્નાં સારાં આવ્યાં. ગઇ કાલે એને જિનમંદિરે લઈ ગયા, ત્યારે ફરી ફરીને જિનપ્રતિમાને

જોવાથી તથા હંસના આગમનની વાત સાંભળવાથી એ મૂર્છા આવી અને તત્કાળ જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, તેથી પૂર્વભવનું સર્વ કૃત્ય એની યાદમાં આવ્યું ત્યારે એણે પોતાના મનથીજ એવો નિયમ લીધો કે "જિનેશ્વર ભગવાનનું દર્શન અને વંદના કર્યા વિના મ્હારે યાવજ્જીવ સુધી મુખમાં કાંઈ પણ નાખવું ન કલ્પે," નિયમ રહિત ધર્મ કરતા નિયમ સહિત ધર્મનું અનંતગુણું અધિક ફળ કહ્યું છે કે—નિયમ સહિત અને નિયમ રહિત એવો બે પ્રકારનો ધર્મ છે તેમાં પહેલો ધર્મ થોડો ઉપાર્જ્યો હોય, તો પણ નિશ્ચયથી બીજા કરતાં અનંતગુણું ફળ આપે છે અને બીજો ધર્મ ઘણો ઉપાર્જ્યો હોય, તો પણ પ્રમાણવાળું અને અનિશ્ચિત ફળ આપે છે જો કોઈ પણ ઠરાવ કર્યા વગર કાંઈ ઘણા કાળ સુધી અને ઘણુંજ દ્રવ્ય ધીર્યું હોય, તો તેથી કિંચિત્માત્ર પણ વ્યાજ ઉત્પન્ન ન થાય અને જો ધીરતી વખતે ઠરાવ કર્યા હોય તો ધીરેલા દ્રવ્યની પ્રતિદિન વૃદ્ધિ થતી જાય છે, એમ ધર્મના વિષયમાં પણ નિયમ કરવાથી વિશેષ ફળવૃદ્ધિ જાણવી તદ્દન ઓછું પુણ્ય હોય તો પણ અવિરતિનો ઉદય હોય તો શ્રેણિક રાજાની પેઠે તેનાથી નિયમ લેવાતો નથી, અને અવિરતિનો ઉદય ન હોય તો લેવાય છે તો પણ કષ્ટ વખત આવતા દૃઢતા રાખી નિયમનો ભંગ ન કરવો, એ વાત તો આસન્નસિદ્ધિ જીવથીજ બની શકે છે એ ધર્મ તે પૂર્વભવની આવેલી ધર્મરુચિથી અને ભક્તિથી પોતાની એક મહિનાની ઉમ્મરે ગઈ કાલે નિયમ ગ્રહણ કર્યો ગઈ કાલે જિનદર્શન અને જિનવંદના કર્યા હતા, માટે એણે દૂધ વગેરે પીધું આજે સુધા તૃષાની પીડા છે તો પણ દર્શનનો અને વંદનાનો યોગ ન મળવાથી એણે મન દૃઢ રાખી દૂધ ન પીધું આમારા વચનથી એનો અભિગ્રહ પૂર્ણ થયો ત્યારે એણે દુગ્ધપાન વગેરે કર્યું પ વેભવે જે શુભ અથવા અશુભ કર્મ કર્યું હોય અથવા કરવાધાર્યું હોય, તે સર્વ પરભવે પૂર્વભવની પેઠે મળી આવે છે એ મહિમાવંત પુરુષને પૂર્વભવે કરેલી જિનેશ્વર ભગવાનની ઉત્કૃષ્ટ ભક્તિથી પણ ચિત્તને ચમત્કાર ઉત્પન્ન કરનારી પરિપૂર્ણ સમૃદ્ધિ મળશે માળીની ચારે કન્યાઓના જીવ સ્વર્ગથી ચ્યવીને જુદા જુદા મ્હોટા રાજકુળમાં અવતરી એની

સુખીઓ થશે. સાથે સુકૃત કરનારાઓનો યોગ પણ સાથેજ રહે છે."

મુનિરાજની એવી વાણી સાંભળી તથા બાળકના નિયમની વાત પ્રત્યક્ષ જોઇ રાજા આદિ લોકો નિયમ સહિત ધર્મનો સ્વીકાર કરવામાં અગ્રેસર થયા. "પુત્રને પ્રતિબોધ કરવાને અર્થે વિહાર કરું છું." એમ કહી તે મુનિરાજ ગરૂડની પેઠે વૈતાઢય પર્વતે ઉડી ગયા. જગતને આશ્ચર્યકારી પોતાની રૂપ સંપત્તિથી કામદેવને પણ લજાવનાર એવો જાતિસ્મરણ પામેલો ધર્મદત્ત, ગ્રહણ કરેલા નિયમને મુનિરાજની પેઠે પાળતો દિવસ જતાં વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો. તેના સર્વોત્કૃષ્ટ શરીરની વૃદ્ધિ થતી હોવાથી તેના રૂપ, લાવણ્ય પ્રમુખ લોકોત્તર સદ્‌ગુણ જાણુ માંહો માંહે સ્પર્ધાથીજ કે શું! પ્રતિદિન વધવા લાગ્યા. તે ધર્મદત્તના સદ્‌ગુણોને ધર્મ કરવાથી વિશેષ શોભા આવી. કારણ કે, એણે ત્રણ વર્ષની ઉમ્મરેજ "જિનેશ્વર ભગવાનની પૂજા કર્યા વગર જમવું નહી." એવો અભિગ્રહ લીધો. નિપુણ ધર્મદત્તને લખવું, ભણવું આદિ બહોતેર કળાઓ જાણે પૂર્વે લખેલી ભણેલીજ હોયની! તેમ સહજમાત્ર લીલાથીજ શીઘ્ર આવડી ગઇ. પુણ્યનો મહિમા ઘણો ચમત્કારી છે! પછી ધર્મદત્તે "પુણ્યાનુબંધી પુણ્યથી પરભવે પણ પુણ્યની પ્રાપ્તિ સુખે થાય છે." એમ વિચારી સદ્‌ગુરૂ પાસેથી પોતે સારા શ્રાવકધર્મનો સ્વીકાર કર્યો.

"ધર્મકૃત્ય વિધિ વિના સફળ થતું નથી." એમ વિચારી તેણે ત્રિકાળ દેવપૂજા વગેરે શુભ કૃત્ય શ્રાવકની સામાચારીને અનુસરી કરવા માંડ્યું. હમેશા ધર્મ ઉપર ઉત્કૃષ્ટ ભાવ રાખનારો તે ધર્મદત્ત, અનુક્રમે મધ્યમ વય પામ્યો. ત્યારે જાડી શેલડીની પેઠે તેનામાં લોકોત્તર મીઠાશ આવી. એક દિવસે કોઇ પરદેશી પુરૂષે ધર્મદત્તને અર્થે ઇંદ્રના અશ્વ સરખા લક્ષણવાળા એક અશ્વનું રાજાને ભેટણું કર્યું ત્યારે ધર્મદત્ત પોતાની માફક 'તે અશ્વ પણ સ્વર્ગમાં દુર્લભ છે' એમ જાણી યોગ્ય વસ્તુનો યોગ કરવાની ઇચ્છાથી તેજ સમયે પિતાની આજ્ઞા લઇને તે અશ્વ ઉપર ચઢ્યો. સમજુ માણસને પણ મોહ વશ કરી લે છે, એ ઘણી ખેદની વાત છે! હશે ધર્મદત્ત ઉપર ચડતાં વારંજ પોતાનો અલૌકિક વેગ આકાશમાં પણ દેખાડવાને અર્થેજ કે શું! અથવા ઇંદ્રના અશ્વને મળવાની ઉત્સુકતાથીજ કે શું!

તે અશ્વ એકદમ આકાશમાં ઉડી ગયો. થોડી વારમાં દેખાતો હતો, તે ક્ષણમાત્રમાં અદૃશ્ય થયો, અને હજારો યોજન ઉન્નતથી તે ધર્મદત્તને ઘણી વિકટ અટવીમાં મૂકી કરાય ચાલ્યો ગયો. સર્પના ફુત્કારથી, વાનરના બૂત્કારથી, સૂઅરના ઘુત્કારથી, દીપડાના ચીત્કારથી, ચમરી ગાયના ભાંકારથી, રોઝના નાદ્મારથી અને ખગન શિયાળિયાના ફેત્કારથી ઘણીજ ભયંકર એવી તે અટવીમાં પણ સ્વભાવથીજ ભય રહિત એવા ધર્મદત્તે લેશમાત્ર પણ ભય મનમાં રાખ્યો નહીં. એ તો ખરૂં છે કે સારા પુરૂષ વિપત્તીના વખતે ઘણીજ ધીરજ રાખે છે, અને સુખ આવે ત્યારે ગર્વ વિલકુલ કરતા નથી. હાથીની પેઠે અટવીમાં યથેષ્ટ ફરનારો ધર્મદત્ત નિર્જન અટવીમાં પણ મન શૂન્ય ન રાખતાં જેમ પોતાના રાજમંદિરના ઉદ્યાનમાં રહેતો હોય, તેમ ત્યાં સ્વસ્થપણે રહ્યો. પરંતુ જિનપ્રતિમાનું પૂજન કરવાનો યોગ ન મળવાથીજ માત્ર દુઃખી થયો. તો પણ સમતા રાખી તે દિવસે ફળ આદિ વસ્તુ પણ તેણે ન ખાતાં પાપને ખપાવનારો નિર્જળ ચઉવિહારો ઉપવાસ કર્યો. શીતળ જળ અને જાત જાતના ફળ ઘણાં હોવા છતાં પણ ક્ષુધા તૃષાથી અતિશય પીડાતા ધર્મદત્તને એ રીતે ત્રણ ઉપવાસ થયા. પોતાના આદરેલા નિયમ સહિત ધર્મને વિષે એ કેવી આશ્ચર્યકારી દૃઢતા છે! લૂ લાગવાથી અતિશય કરમાઇ ગએલી ફૂલની માળાની પેઠે ધર્મદત્તનું સર્વ શરીર કરમાઇ ગયું હતું, તો પણ ધર્મોવિર્ના હોવાથી તેનું મન ઘણુંજ પ્રસન્ન જણાતું હતું. આવામાં એક દેવ પ્રગટ થઈ તેને કહેવા લાગ્યો. " અરે સત્પુરૂષ! બહુ સારૂં! બહુ સારૂં! કોઇથી બની શકે નહીં એવું કાર્ય તેં આચર્યું. આ તે કેવું ધૈર્ય! પોતાના જીવિતની અપેક્ષા ન રાખતાં આદરેલા નિયમને વિષે ત્હારી દૃઢતા નિરૂપમ છે. શક્રેન્દ્રે પણ સભામાં કરી તે યોગ્ય છે. તે વાત મ્હારાથી ખમાઇ નહિં, તેથી મેં અહિં અટવીમાં લાવીને ત્હારી ધર્મ મર્યાદાની પરીક્ષા કરી. હે સુજ્ઞ! ત્હારી દૃઢતાથી હું પ્રસન્ન થયો છું, માટે મુખમાંથી એક વચન કાઢીને ત્હારે જે ઇષ્ટ માગવું હોય તે માગ." દેવતાનું એવું વચન સાંભળી ધર્મદત્તે વિચાર કરીને કહ્યું કે, "હે દેવ! હું જ્યારે તને યાદ કરૂં, ત્યારે તું પાછો આવી જે હું કહું તે મ્હારૂં કાર્ય કરજે."

પછી તે દેવ "એ ધર્મદત્ત અદ્‌ભુત ભાગ્યનો નિધિ ખરો કારણ કે, એણે મને એ રીતે તદન વશ કરી લીધો." એમ કહેતો ધર્મદત્તનું વચન સ્વીકારી તેજ વખતે ત્યાંથી તે જતો રહ્યો. પછી "ધર્મદત્ત, મને હવે મ્હારા રાજભુવનની પ્રાપ્તિ વગેરે શી રીતે થશે ?" એવા વિચારમાં છે, એટલામાં તેણે પોતાને પોતાના મહેલમાં જોયો. ત્યારે ધર્મદત્તે વિચાર્યું કે, "હમણા મેં દેવતાનું સ્મરણ નહીં કર્યું હતું, તો પણ તેણે પોતાની શક્તિથી મને મ્હારે સ્થાનકે લાવી મૂક્યો. અથવા પ્રસન્ન થએલા દેવતાને એટલું કાર્ય કરવું એમાં શું કઠણ છે?" હવે ધર્મદત્ત રાજપુત્રે પોતાના મેળાપથી મા બાપને, બીજા સગા વહાલાને તથા પોતાના ચાકરોને આનંદ પમાડ્યો. પુણ્યનો મહિમા અદ્‌ભુત છે. પછી રાજપુત્રે પારણાને અર્થે ઘણી ઉત્સુકતા ન રાખતાં જિનપ્રતિમાની પૂજા તે દિવસે પણ વિધિપૂર્વક કરી, અને તે પછી પારણું કર્યું. ધર્મનિષ્ટ પુરૂષોનો આચાર ઘણો આશ્ચર્યકારી હોય છે.

હવે તે ચારે કન્યાઓના જીવ, પૂર્વ, પશ્ચિમ, દક્ષિણ અને ઉત્તર એ ચારે દિશાઓમાં આવેલા દેશના ચાર રાજાઓની, સર્વેને ઘણી માન્ય એવી ઘણા પુત્ર ઉપર અનુક્રમે પુત્રીઓ થઇ. તેમાં પહેલીનું નામ ધર્મરતિ, બીજીનું ધર્મમતિ, ત્રીજીનું ધર્મશ્રી અને ચોથીનું ધર્મિણી આ નામ પ્રમાણે તેમનામા ગુણ પણ હતા. તે ચારે કન્યાઓ વખત જતાં તરૂણ અવસ્થામાં આવી ત્યારે, જાણે લક્ષ્મીદેવીયેજ પોતાના ચાર રૂપ બનાવ્યાં હોયની ! એ રીતે તેઓ દેખાવા લાગી. એક દિવસે તે કન્યાઓ આનંદ ઉત્પન્નકારી ઉત્સવનું સ્થાનક એવા જિનમંદિરમાં આવી, અને અરિહંતની પ્રતિમા જોઇને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પામી. તેથી "જિનપ્રતિમાની પૂજા કર્યા વગર અમારે ભોજન કરવુ ન કલ્પે" એવો નિયમ લઇ હમેશાં જિનભક્તિ કરતી રહી. વળી તે ચારે કન્યાઓએ એક દિલ થઇ એવો નિયમ કર્યો કે, "આપણા પૂર્વ ભવનો મિત્રાપિ ધનનો મિત્ર જ્યારે મળે ત્યારે તેનેજ આપણે વરીશુ. અને બીજા કોઇને વરીશ નહીં તે જાણી પૂર્વ દેશના રાજાએ પોતાની પુત્રી ધર્મરતિને અર્થે મ્હોટો સ્વયંવર મંડપ કરાવ્યો, અને તેમાં તમામ રાજાઓને તેડાવ્યા. પુત્ર સહિત રાજધર રાજાને આમંત્રણ

આયુ હતુ, તો પણ ધમદત્ત ત્યાં ગયો નહી કારણ કે, તેણે વિચાર્યુ કે, "ત્યાં કન્યા પ્રાપ્તિ થાય કે નહી? તેનો નિશ્ચય નથી એવા કાર્યના કારણ ગમન માણસ હલકો જાય છે." એટલામાં વિચિત્રગતિ નામા વિદ્યાધરનો રાજા ચારિત્રવ્રત થએલા પોતાના પિતાના ઉદ્દેશથી પંચ મહાવ્રત આદરવા તૈયાર થયો તેને એક પુત્રી હતી માટે તેણે પ્રજ્ઞપ્તિ વિદ્યાને પુછ્યુ કે, "મ્હારી પુત્રીને પરણી મ્હારૂ રાજ્ય ચલાવવા યોગ્ય કોણ પુરૂષ છે?" પ્રજ્ઞપ્તિએ કહ્યું "તુ ત્હારી પુત્રી અને રાજ્ય સુપાત્ર એવા ધર્મદત્ત કુમારને આપજે" વિદ્યાના એવા વચનથી વિચિત્રગતિ ઘણો હર્ષ પામ્યો. અને ધર્મદત્તે બોલાવ્યાને અર્થ રાજપુર નગરે આવ્યો ત્યાં ધર્મદત્તના મુખથી ધર્મરતિ કન્યાના સ્વયંવરના સમાચાર જાણી, તે વિચિત્રગતિ ધર્મદત્તને સાથે લઇ દેવતાની પેઠે અદૃશ્ય થઇ કૌતુક થી ધર્મરતિના સ્વયંવરમંડપે આવ્યો. અદૃશ્ય રહેલા તે બન્ને જણાઓએ આશ્ચર્યકારી તે સ્વયંવરમંડપમાં જોયું તો કન્યાએ અંગીકાર ન કરવાથી ઝાંખા પડી ગએલા અને જાણે લુંટાઇ ગયા હોયની! એવા નિસ્તેજ થએલા સર્વ રાજાઓ જોવામાં આવ્યા. સર્વ લોકો 'હવે શુ થશે?' એમ મનમાં આકુળ વ્યાકુળ થઇ ગયા એટલામાં વિચિત્રગતિએ અરૂણ સહિત સૂર્ય જેમ પ્રાતઃકાળે પ્રગટ થાય છે, તેમ પોતે અને ધર્મદત્ત ત્યાં પ્રગટ થયા. ધર્મરતિ રાજકન્યા ધર્મદત્તને જોતા બરોબર સંતોષ પામી, અને જેમ રોહિણી વસુદેવને વરી, તેમ તેણે ધર્મદત્તને વરમાળ આરોપી પૂર્વભવનો પ્રેમ અથવા દ્વેષ એ બન્ને પોત પોતાને ઉચિત એવા કૃત્યોને વિષે જીવની પ્રેરણા કરે છે. બાકી ત્રણે દિશાઓના રાજાઓ ત્યાં આવ્યા હતા, તેમણે વિદ્યાધરની સહાયથી પોતાની ત્રણે પુત્રીઓ વિમાનમાં બેસારી ત્યાં તેડાવી અને ઘણા હર્ષથી તેજ સમયે ધર્મદત્તને આપી પછી ધર્મદત્તે, વિદ્યાધરે કરેલા દિવ્ય ઉત્સવમાં તે ચારે કન્યાઓનું પાણિગ્રહણ કર્યું ને પછી વિચિત્રગતિ વિદ્યાધર ધર્મદત્તને તથા સર્વ રાજાઓને વૈતાઢ્ય પર્વતે લઇ ગયો ત્યાં વિવિધ પ્રકારના ઉત્સવ કરી તેણે પોતાની પુત્રી અને રાજ્ય ધર્મદત્તને અર્પણ કર્યું. તથા તેજ સમયે વિદ્યાધરે આપેલી એક હજાર વિદ્યાઓ ધર્મદત્તને સિદ્ધ થઇ એ રીતે વિચિત્રગતિ નમુગ

વિદ્યાધરોએ આપેલી પાંચસે કન્યાઓનું વૈતાઢ્ય પર્વત ઉપર પાણિગ્રહણ કરી ધર્મદત્ત અનુક્રમે પોતાને નગરે આવ્યો. અને ત્યાં પણ રાજાઓની પાંચસે કન્યાઓ પરણ્યો. તે પછી રાજધર રાજાએ આશ્ચર્યકારી ઘણા ઉત્સવ કરીને જેમ વેલડી સારા ક્ષેત્રમાં વાવવી, તેમ પોતાની સમગ્ર રાજ્યસંપદા પોતાના સદ્‌ગુણી પુત્ર ધર્મદત્તને માથે વૃદ્ધિને અર્થે સોંપી; અને ચિત્રગતિ સદ્‌ગુરુની પાસે પોતાની પટ્ટરાણી પ્રીતિમતીની સાથે દીક્ષા લીધી. પોતાનો સુપુત્ર રાજ્ય ચલાવવા યોગ્ય થયા પછી કોણ પોતાના આત્માનું હિત ન કરે? વિચિત્રગતિએ પણ ધર્મદત્તને પૂછીને દીક્ષા લીધી અનુક્રમે ચિત્રગતિ, વિચિત્રગતિ, રાજધર રાજા અને પ્રીતિમતી રાણી એ ચારે મોક્ષે ગયા.

ધર્મદત્તે રાજ્યની લગામ હાથમાં લીધા પછી હજારો રાજાઓને સહજમાં જીતી લીધાં. અને તે દસ હજાર રથ, દસ હજાર હાથી, એકલાખ ઘોડા અને એક ક્રોડ પાયદલ એટલા સૈન્યનો સાહબીવાળો થયો. ઘણા પ્રકારની વિદ્યાનો મદ ધરનારા હજારો વિદ્યાધરોના રાજાઓ ધર્મદત્તના તાબે થયા. એ રીતે ઘણા કાળ સુધી ઈંદ્રની પેઠે તેણે ઘણું રાજ્ય ભોગવ્યું. સ્મરણ કરતાંજ આવનારો જે પૂર્વે પ્રસન્ન થએલ દેવતા તેના સહાયથી ધર્મદત્તે પોતાના દેશને દેવકુરુ ક્ષેત્રની પેઠે મારિ, દુર્ભિક્ષ વગેરેનું જેમાં નામ પણ ન જણાય એવો કર્યો. પૂર્વે ભગવાનની સહસ્રદળ કમળથી પૂજા કરી, તેથી એટલી સંપદા પામ્યો' તો પણ યથાવિધિ ત્રિકાળ પૂજા કરવામાં તે ઘણોજ તત્પર રહેતો હતો. "પોતાના ઉપર ઉપકાર કરનારનું પોષણ અવશ્ય કરવું જોઇએ" એમ વિચારી તે ધર્મદત્તે નવાનવા ચૈત્યમાં પ્રતિમા બેસારી તથા તીર્થયાત્રા સ્નાત્રમહોત્સવ આદિ શુભ કૃત્ય કરીને પોતાની ઉપર ઉપકાર કરનારી જિનભક્તિનું ઘણુંજ પોષણ કર્યું. તે ધર્મદત્તના રાજ્યમાં અઢારે વર્ણ "જેવો રાજા તેવી પ્રજા" એવી કહેવત પ્રમાણે ઘણા ખરા જૈનધર્મી થયા. તે જૈનધર્મથીજ આભવે તથા પરભવે ઉદય થાય છે. તે ધર્મદત્તે અવસર ઉપર પુત્રને રાજ્ય આપી પોતે રાણીઓની સાથે દીક્ષા લીધી, અને મનની એકાગ્રતાથી તથા અરિહંત ઉપર દૃઢ ભક્તિથી તીર્થંકર નામગોત્ર કર્મ બાંધ્યું. અહિં બે લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય ભોગવીને તે સહસ્રાર દેવલોકે દેવતા થયો. તથા તે ચારે રાણી-

ઓ જિનભક્તિથી ગણધર કર્મ બાંધીને તેજ દેવલોકે ગઈ. પછી ધર્મદ
ત્તનો જીવ ચારે રાણીઓના જીવની સાથે ત્યાંથી ચ્યવ્યો. ધર્મદત્તનો
જીવ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં તીર્થંકર થયો અને ચારે રાણીઓના જીવ તેના
ગણધર થયા. ધર્મદત્તનો જીવ તીર્થંકર નામગોત્ર વેદીને અનુક્રમે ગણધર
સહિત મુક્તિએ ગયો. આ ધર્મદત્તનો અને ચારે રાણીઓનો સંયોગ કેવો
આશ્ચર્યકારી છે? ભવ્ય જીવોએ આ રીતે જિનભક્તિનું અદ્ભુત ફળ જાણી
ધર્મદત્ત રાજાની પેઠે જિનભક્તિ તથા બીજાં શુભ કૃત્ય કરવાને અર્થે સ
દૈવ તત્પર રહેવું. આ રીતે વિધિપૂર્વક જિનપૂજા કરવાથી ઉત્તમ ફળ
મળે, પ્રાપ્ત થાય છે અને તે ઉપર આ ધર્મદત્ત રાજાની કથા છે.

મૂળગાથામાં "ઉચિઅ ચિંતરઓ" એટલે "ઉચિત ચિંતા કરવામાં ત-
ત્પર" એમ કહ્યું છે. માટે ઉચિત ચિંતા તે શું? તે કહે છે. જિનમં
દિરમાં સફાઈ રાખવી. જિનમંદિર અથવા તેનો ભાગ પડી જતો હોય તો
તે તુરત દુરસ્ત કરાવવો, પૂજાના ઉપગરણ ખૂટતાં હોય તો પૂરાં પાડવાં.
ભગવાનની તથા પરિવારની પ્રતિમાઓ નિર્મળ રાખવી, ઉત્કૃષ્ટ પૂજા તથા
દીપાદિકની ઉત્કૃષ્ટ શોભા કરવી, ચોરાશી આશાતનાઓ ટાળવી. ચોખા,
ફળ, નૈવેદ્ય આદિની સંભાળ કરવી, ચંદન, કેસર, ધૂપ, દીવા, તેલ એટલી
વસ્તુનો સંગ્રહ કરવો, દેરાસરના પૈસાનો નાશ થતો હોય તો આગળ કહે
વાશે તે દૃષ્ટાંત માફક તેની રક્ષા કરવી, બે ચાર સારા શ્રાવક સાક્ષી રા-
ખીને દેવદ્રવ્યની ઉઘરાણી કરવી. ઉઘરાણીમાં આવેલું દ્રવ્ય સારે ઠેકાણે
યતનાથી રાખવું. દેવદ્રવ્યના જમે ખર્ચનું નામું ચોખ્ખું રાખવું. પોતે દેવ
દ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવી તથા બીજા પાસે કરાવવી, મંદિરમાં કામ કરનાર
લોકોને પગાર આપવા, તથા તે લોકો બરાબર કામ કરે છે કે નહીં?
તે તપાસવા માટે તેમની ઉપર દેખરેખ રાખવી વગેરે અનેક પ્રકારની
ઉચિત ચિંતા જાણવી. દ્રવ્યથી અથવા વાણી તથા શરીરથી બની શકે એવા
ઋદ્ધિ તો માત્ર ભાગ્યવાન શ્રાવકથી વગર પ્રયાસે થાય એમ છે. તથા પો
તાની ઋદ્ધિ અથવા સહાયથી અથવા પોતાના કુટુંબના માણસોથી બની શકે
એવા કામ હોય તે નિયમ મુજબ કરાવવાં બને ત્યાં સુધી કરવાં જોઈએ.
જે કરાવી શકે તેણે જિનદેવ દેરાસરને કરવા તથા ઉચિત ચિંતા કરવી.

જે ઉચિત ચિંતા થોડા સમયમાં થાય એવી હોય, તે બીજી **નિસિહી** કરતાં પહેલાજ કરવી. પછી પણ જેવા યોગ હોય, તે પ્રમાણે કરવી.

જેમ ઉપર મંદિરની ઉચિત ચિંતા કહી, તેમજ ધર્મશાળા, ગુરૂ, જ્ઞાન આદિની પણ ઉચિત ચિંતા પોતાની સર્વ શક્તિથી કરવી. કારણ કે દેવ, ગુરૂ પ્રમુખની ચિંતા કરનાર શ્રાવક વગર બીજો કોઇ નથી. જેમ એક ગાયના ઘણા માલીક બ્રાહ્મણો તેને દોહતા, પણ તેને ઘાસ પાણી નીરતા નહી. એવી રીતે દેવ, ગુરૂ આદિની ઉપેક્ષા અથવા તેમના કામમાં ઢીલ ન કરવી કારણ કે, તેમ કરે તો સમ્યકત્વનો પણ વખતે વિનાશ થઈ જાય. આશાતના વગેરે થતાં જો પોતાને ઘણું દુઃખ ન થાય તો તે કેવી અરિહંત પ્રમુખની ભક્તિ? લૌકિકમાં પણ સંભળાય છે કે, મહાદેવની આંખ ઉખડી ગએલી જોઈ ઘણા દુઃખી થએલા ભિલ્લે પોતાની આંખ મહાદેવને અર્પણ કરી. માટે હમેશાં દેવ, ગુરૂ આદિનાં કામ પોતાના કામ કરતાં પણ ઘણા આદરથી કરવા. અમે એમ કહીએ છીએ કે—સર્વ સંસારી જીવોની દેહ, દ્રવ્ય અને કુટુંબ ઉપર જેવી પ્રીતિ હોય છે, તેવીજ પ્રીતિ મોક્ષાભિલાષી જીવોની જિનપ્રતિમા, જિનમત અને સંઘ ઉપર હોય છે. દેવ, ગુરૂ અને જ્ઞાન આદિની આશાતના જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ ભેદથી ત્રણ પ્રકારની છે. તેમા પુસ્તક, પાટલી, ટિપ, જપમાળા આદિને થુંક લગાડવું, ઓછા અથવા વધારે અક્ષર બોલવાં, જ્ઞાનોપકરણ પાસે છતાં વાયુસંચાર કરવો, ઇત્યાદિક જઘન્ય આશાતના જાણવી. ભણવાનો કાળ ન હોય ત્યારે ભણવું, યોગના ઉપધાન તપસ્યા વગર સૂત્રનું અધ્યયન કરવું, ભ્રાંતિથી અર્થનો અનર્થ કરવો, પ્રમાદથી પુસ્તક આદિ વસ્તુને પગ વગેરે લગાડવો, પુસ્તક આદિ ભૂમિ ઉપર નાંખી દેવું, જ્ઞાનોપગરણ પાસે છતાં આહાર અથવા લઘુનીતિ કરવી, ઇત્યાદિક મધ્યમ આશાતના જાણવી. પાટલી વગેરે ઉપરના અક્ષર થુંકથી ઘસીને ભુંસી નાખવા, જ્ઞાનોપગરણ ઉપર બેસવું, સુઇ રહેવું વગેરે, જ્ઞાનોપગરણ પાસે છતાં વડીનીતિ વગેરે કરવું, જ્ઞાનની અથવા જ્ઞાનીની નિંદા, દુશ્મનાઇ, નુકશાન વગેરે કરવું, તથા ઉત્સૂત્ર ભાષણ કરવું, એ ઉત્કૃષ્ટ આશાતના જાણવી.

જિનપ્રતિમાની ત્રણ પ્રકારની આશાતના આ રીતેઃ—તેમાં વાળાકુંચી

વગેરે પૂજાવી, જિનપ્રતિમાને પોતાના નિશ્વાસનો સ્પર્શ કરાવવો, પોતાના વસ્ત્રના છેડા પ્રતિમાને અડાડવા વગેરે જઘન્ય આશાતના જાણવી વગર ધોએલા ધોતીયાથી જિનપ્રતિમાની પૂજા કરવી, તથા જિનબિંબને ભૂમી ઉપર પાડવું વગેરે મધ્યમ આશાતના જાણવી લગાડવો, જિનપ્રતિમાને નાકનો મળ અથવા ચક વગેરે લગાડવું પ્રતિમાનો ભંગ કરવો પ્રતિમાને લઇ જવી તથા જિનેશ્વર ભગવાનની નીંદના કરવી, વગેરે ઉત્કૃષ્ટ આશાતના જાણવી અથવા જિનપ્રતિમાની જઘન્યથી આશાતના દસ મધ્યમથી ચાલીશ, અને ઉત્કૃષ્ટથી ચોરાશી જાણવી તે નીચે પ્રમાણે છે —

જિનમંદિરની અંદર ૧ પાન નેપાગી ખાવી, ૨ પાણી આદિ પીવું ૩ ભોજન કરવું, ૪ પગરખાં પહેરવા, ૫ સ્ત્રીસંભોગ કરવો, ૬ નિદ્રા લેવી ૭ થુંકવું ૮ લઘુનીતિ કરવી, ૯ વડીનીતિ કરવી, તથા ૧૦ જુગાર રમવું એ રીતે જિનમંદિરમાં જઘન્યથી દસ આશાતના જરૂર ટાળવી

જિનમંદિરની અંદર ૧ લઘુનીતિ કરવી, ૨ વડીનીતિ કરવી, ૩ પગરખાં પહેરીને જવું, ૪ પાણી આદિ પીવું, ૫ ભોજન કરવું, ૬ નિદ્રા લેવી, ૭ સ્ત્રી સંભોગ કરવો, ૮ પાન નેપાગી ખાવી, ૯ થુંકવું, ૧૦ જુગાર રમવું, ૧૧ ઘુતક્રીડા રમવાની હોય તે જોવી, ૧૨ વિકથા કરવી, ૧૩ પલાઠી વાળી (પગ ઉપર પગ ચઢાવીને) બેસવું ૧૪ પગ પહોળા કરીને બેસવું ૧૫ માંહો માંહે વિવાદ કરવો, ૧૬ મશ્કરી કરવી, ૧૭ અદેખાઇ કરવી, ૧૮ બેસવા સિંહાસન વગેરે ઉપભોગ્ય વસ્તુ વાપરવી, ૧૯ કેશની અથવા શરીરની આભૂષણ વગેરેથી શોભા કરવી, ૨૦ છત્ર ધારણ કરવું ૨૧ ખડ્ગ ધારણ કરવું ૨૨ મુકુટ ધારણ કરવો, ૨૩ ચામર ધારણ કરવા, ૨૪ ધરણા બેસવું ૨૫ સ્ત્રીઓની સાથે વિકાર સહિત હાસ્ય આદિ કરવું, ૨૬ વિટ (જાર) પુરૂષોની સાથે પ્રસંગ કરવો, ૨૭ પૂજાને અવસરે મુખકોશ ન કરવો ૨૮ પૂજાને અવસરે શરીર તથા વસ્ત્ર મલિન રાખવાં, ૨૯ પૂજાને અવસરે મનની એકાગ્રતા ન કરવી, ૩૦ સચિત્ત દ્રવ્યનો બહાર ત્યાગ ન કરવો, ૩૧ હાર, મુદ્રિકા આદિ અચિત્ત વસ્તુઓનો ત્યાગ કરવો, ૩૨ એકશાટી ઉત્તરાસંગ ન કરવું ૩૩ જિનપ્રતિમાનું દર્શન થએ

અંજલિ ન કરવી, ૩૪ જિનપ્રતિમાનું દર્શન થએ પૂજા ન કરવી, ૩૫ ખરાબ ફૂલ આદિ વસ્તુથી પૂજા કરવી, ૩૬ પૂજાદિકને વિષે ઘણા આદરથી પ્રવૃત્તિ ન કરવી, ૩૭ જિનપ્રતિમાના શત્રુનું નિવારણ ન કરવું, ૩૮ ચૈત્યદ્રવ્યની ઉપેક્ષા કરવી, ૩૯ શરીરમાં શક્તિ, છતાં ગાડી પ્રમુખ વાહનમાં બેસી જિનમંદિરે આવવું, ૪૦ પ્રથમજ ચૈત્યવંદનાદિક બોલવું, એ રીતે જિનમંદિરમાં મધ્યમથી ચાલીશ આશાતના જાણવી.

૧ મંદિરમાં ખેલ, શ્લેષ્મ (નાસીકા દ્વારા લીંટ આદિ મળ) નાંખવો. ૨ દ્યુતક્રીડા આદિ કરવું, ૩ કલહ કરવો, ૪ ધનુર્વેદાદિ કળા પ્રકટ કરવી, ૫ કોગળા કરવા, ૬ પાન સોપારી ખાવી, ૭ તાંબૂલના કૂચા આદિ નાંખવા, ૮ ગાળો દેવી, ૯ લઘુનીતિ તથા વડીનીતિ વગેરે કરવું, ૧૦ શરીર ધોવું, ૧૧ કેશ સમારવા ૧૨ નખ સમારવા, ૧૩ લોહી આદિ નાંખવા, ૧૪ શેકેલા ધાન્ય, સુખડી આદિ ખાવાં, ૧૫ ગડ ગૂમડાં વગેરેની ચામડી નાંખવી, ૧૬ પિત્તનું ઔષધાદિકથી વમન કરવું, ૧૭ ઔષધાદિકથી અન્નાદિકનું વમન કરવું, ૧૮ ઔષધાદિકથી પડેલા દાંત નાંખવા, ૧૯ પગ વગેરે ચંપાવવા, ૨૦ હાથી, ઘોડા આદિ પશુઓને દમાવવા ૨૧ દાંતનો, ૨૨ આંખનો, ૨૩ નખનો, ૨૪ ગાલનો, ૨૫ નાસિકાનો, ૨૬ મસ્તકનો, ૨૭ કાનનો, અથવા ૨૮ ચામડીનો મળ જિનમંદિરમાં નાંખવો, ૨૯ જારણ મારણ ઉચ્ચાટનના મંત્ર અથવા રાજકાર્ય વગેરેની મસલતો કરવી, ૩૦ પોતાના ઘરના વિવાહ આદિ કૃત્યમાં ભેગા થવાનું નક્કી કરવા માટે વૃદ્ધ પુરૂષોને મંદિરે ભેગા કરી બેસારવા, ૩૧ લેખાં લખવાં, ૩૨ ધન આદિની વહેંચણ કરવી, ૩૩ પોતાનો દ્રવ્ય ભંડાર ત્યાં સ્થાપન કરવો, ૩૪ પગ ઉપર પગ ચઢાવીને અથવા અવિનય થાય એવી કોઈ પણ રીતે બેસવું, ૩૫ છાણાં, ૩૬ વસ્ત્ર, ૩૭ દાળ, ૩૮ પાપડ, ૩૯ વડી તથા કેરા, ચીભડાં, આદિ વસ્તુ જિનમંદિરે સૂકવવા માટે તડકો વગેરેમાં રાખવી, ૪૦ રાજાદિકના રણ આદિના ભયથી ગભારા વગેરેમાં સંતાઈ રહેવું, ૪૧ સ્ત્રી, પુત્ર વગેરેના વિયોગથી રૂદન આક્રંદ કરવું, ૪૨ સ્ત્રીઓ, ભોજનાદિક અન્ન, રાજા અને દેશ એ ચાર સંબંધી વિકથા કરવી. ૪૩ બાણ તથા ધનુષ્ય, ખડ્ગ આદિ શસ્ત્ર ઘડવાં, ૪૪ ગાય, બળદ વગેરે જા-

નવરોને ત્યાં રાખવા ૪૫ ચીતનો ઉપદ્રવ દૂર કરવા માટે અગ્નિને સેવવો ૪૬ અન્નાદિક રાંધવું ૪૭ નાણું વગેરે પરખવું, ૪૮ યથાવિધિ નિસિહી ન કરવી ૪૯ છત્ર, ૫૦ પગરખાં, ૫૧ શસ્ત્ર તથા ૫૨ ચામર એ ચાર વસ્તુ મંદિરથી બહાર ન મૂકવી, ૫૩ મનની એકાગ્રતા ન કરવી ૫૪ શરીરે તેલ આદિ ચોપડવું, ૫૫ સચિત્ત પુષ્પાદિનો ત્યાગ ન કરવો, ૫૬ અજીવ એવા હાર વીંટી વગેરે અચિત વસ્તુ બહાર ઉતારી મૂકી શોભા હીન થઈ મંદિરમાં પેસવું (એમ કરવાથી અન્યદર્શની લોકો "શોભા હીન થઈ મંદિરમાં પેસવું, "આ તે કેવો ભિક્ષાચર લોકોનો ધર્મ છે," એવી નિંદા કરે છે માટે હાર વીંટી વગેરે ન ઉતારતાં અંદર જવું,) ૫૭ ભગવાન દીઠે છતે હાથ ન જોડવા ૫૮ એકસાડી ઉત્તરાસંગ ન કરવું, ૫૯ મસ્તકે મુકુટ ધારણ કરવો, ૬૦ માથે મુકુટ અથવા પાઘડી ઉપર ફેંટા વગેરે રાખવો, ૬૧ ફૂલના તોરા, કલગી આદિ માથે રાખેલા ન ઉતારવા, ૬૨ પારેવા, નાળિયેર આદિ વસ્તુની હોડ રમવી, ૬૩ દડે રમવું ૬૪ મા બાપ આદિ સ્વજનોને જુહાર કરવો, ૬૫ ગાળ, શંખ વગાડવા વગેરે ભાંડચેષ્ટા કરવી, ૬૬ રેકાર તુંકાર વગેરે તિરસ્કારનાં વચન બોલવાં, ૬૭ લેણું ઉઘરાવવાને ધરણું નાંખી બેસવું ૬૮ કોઈની સાથે સંગ્રામ કરવો, ૬૯ વાળ ઓળવા, ૭૦ પલાંઠી વાળીને બેસવું, ૭૧ લાકડાની પાવડીઓ પગે પહેરવી, ૭૨ સ્વેચ્છાએ પગ લાંબા કરીને બેસવું ૭૩ [illegible] પુડપુડી વગાડવી, ૭૪ પોતાનું શરીર અથવા શરીરના અવયવ ચોળી [illegible] કરવો ૭૫ પગે લાગેલી ધૂળ જિનમંદિરમાં ખંખેરવી, ૭૬ સંભોગ કરવો, ૭૭ માથાની અથવા વસ્ત્ર આદિની જૂઓ જોવરાવવી તથા નખાવવી, ૭૮ ત્યાં ભોજન કરવું, અથવા દૃષ્ટિયુદ્ધ બાહુયુદ્ધ કરવું ૭૯ શરીરના ગુહ્ય અવયવ ખુલ્લા કરવા ૮૦ વૈદું કરવું, ૮૧ ક્રય વિક્રય આદિ વ્યાપાર કરવો, ૮૨ પથારી પાથરીને સૂઈ રહેવું, ૮૩ જિનમંદિરમાં પીવાનું પાણી રાખવું, ત્યાં પાણી પીવું અથવા બાર માસ પીવાય તેવા હેતુથી મંદિરના ટાંકાના વરસાદનું પાણી લેવું ૮૪ જિનમંદિરે ન્હાવું, તે એ [illegible] આશાતનાથી વૈરાગી [illegible]

બૃહદ્ભાષ્યમાં તો [illegible] પાંચ આશાતના કહી છે તે એ -૧ [illegible]

આશાતના, ૨ અનાદર આશાતના, ૩ ભોગ આશાતના, ૪ દુઃપ્રણિધાન આશાતના અને ૫ અનુચિતવૃત્તિ આશાતના; એવી જિનમંદિરે પાંચ આશાતના થાય છે. તેમાં પલાઠી વાળવી, ભગવાન્ તરફ પૂંઠ કરવી, પુડપુડી વગાડવી, પગ પસારવા, તથા જિનપ્રતિમાની આગળ દુષ્ટ આસને બેસવું. એ સર્વે પહેલી અવર્ણ આશાતના જાણવી. જેવાં તેવાં કપડાં વગેરે પહેરી, જેવા તેવા સમયે જેમ તેમ શૂન્ય મનથી જિનપ્રતિમાની પૂજા વગેરે કરવી તે બીજી અનાદર આશાતના જાણવી. જિનમંદિરે પાન-સોપારી આદિ ભોગ ભોગવવા, તે ત્રીજી ભોગ આશાતના જાણવી. એ આશાતના કરવાથી અવશ્ય આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણોને આવરણ આવે છે, માટે એ આશાતના જિનમંદિરે અવશ્ય તજવી રાગથી, દ્વેષથી અથવા મોહથી મનની વૃત્તિ દૂષિત થએલી હોય તો, તે ચોથી દુઃપ્રણિધાન આશાતના કહેવાય છે. તે જિનરાજને વિષે વર્જવી. લેણ દેણને નિમિત્તે લાંઘવા બેસવું, વાદ વિવાદ કરવો, રોવું કૂટવું, રાજકથા આદિ વિકથા કરવી, જિનમંદિરે પોતાના ગાય બળદ આદિ બાંધવા, ત્યાં વિવિધ પ્રકારનાં અન્ન રાંધવાં, વગેરે ઘરનાં કાર્યો તથા કોઇને ગાળો દેવી વગેરે પાંચમી અનુચિતવૃત્તિઆશાતના જાણવી. અત્યંત વિષયાસક્ત અને અવિરતિ એવા દેવતાઓ પણ સર્વથા જિનમંદિરાદિકને વિષે આશાતનાઓ ટાળે છે. કહ્યું છે કે—કામ વિષય રૂપ વિષયથી મૂળાયલા દેવતાઓ પણ જિનમંદિરને વિષે અપ્સરાઓની સાથે હાસ્યક્રીડા આદિ કોઇ કાળે કરતા નથી

ગુરૂની આશાતના તેત્રીશ છે. તે આ રીતેઃ— ૧ કારણ વિના ગુરૂથી આગળ ચાલવું. માર્ગ દેખાડવા આદિ કારણ વિના ગુરૂની આગળ ચાલવુ ન કલ્પે. કારણ કે, તેથી અવિનય રૂપ દોષ થાય છે. માટે એ આશાતના જાણવી. ૨ ગુરૂના બેહુ પડખે ચાલવું (એથી પણ અવિનય થાય છે, માટે એ આશાતના જાણવી) ૩ ગુરૂની પૂઠને અડકતા અથવા થોડે છેટે ચાલવું (એમ કરવાથી ખાસી અથવા છીંક આવતાં સળેખમ મળ નીકળે તે ગુરૂના વસ્ત્ર આદિને લાગવાનો સંભવ છે, માટે એ આશાતના જાણવી એમ બીજી આશાતનાના પણ દોષ જાણવા) ૪ ગુરૂની મુખ આગળ ઉભા રહેવું. ૫ પડખે ઉભા રહેવુ, ૬ પૂઠે નજીક ઉભા રહેવું, ૭

ગુરુના મુખ આગળ બેસવું, ૮ તે પડખે બેસવું ૯ પૂંઠે નજીક બેસવું ૧૦ આહાર આદિ લેવાના વખતે ગુરુથી પ્રથમજ આચમન કરવું ૧૧ ગમનાગમનની આલોચના (ઇરિયાવહિ) ગુરુથી પહેલા કરવી ૧૨ રાત્રિએ "કોણ સૂતા છે?" એમ કહી ગુરુ બોલાવે ત્યારે ગુરુનું વચન સાભળીને પણ નિદ્રાદિકનું મિષ કરી પાછો ઉત્તર ન દેવો ૧૩ ગુરુઆદિકને કોઇ બોલાવવા આવે તો તેને પ્રથમ રાખવાને અર્થે ગુરુથી પહેલા પોતેજ બોલાવે, ૧૪ આહાર આદિ પ્રથમ બીજા સાધુઓની પાસે આલોઇ, પછી ગુરુ પાસે આલોવે, ૧૫ આહાર આદિ બીજા સાધુઓને પ્રથમ દેખાડી પછી ગુરુને દેખાડવો, ૧૬ આહાર વગેરે કરવાના વખતે પ્રથમ બીજા સાધુઓને બોલાવી પછી ગુરુને બોલાવવા, ૧૭ ગુરુને ન પૂછતા સ્વેચ્છાએ સ્નિગ્ધ તથા મિષ્ટ અન્ન બીજા સાધુઓને આપવું ૧૮ ગુરુને જેવો તેવો આપીને મરમ તથા સ્નિગ્ધ આહાર પોતે વાપરવો ૧૯ ગુરુ બોલાવે ત્યારે સાભળીને પણ અણસાભળ્યાની પેઠે ગુરુને પાછો ઉત્તર ન આપવો ૨૦ ગુરુની આગે ઘણા કર્કશ વચનો તથા ઉંચે સ્વરે બોલવું, ૨૧ ગુરુ બોલાવે ત્યારે પોતાને આસને બેઠાંજ ઉત્તર આપવો ૨૨ ગુરુ બોલાવે ત્યારે "કહો શું છે? કોણ બોલાવે છે?" એવા વિનયહીન વચન બોલવા ૨૩ ગુરુ કાંઇ કાર્ય કરવાને કહે, ત્યારે "તમે કેમ કરતા નથી?" એવો ઉત્તર આપવો, ૨૪ ગુરુ કહે કે "તમે સમર્થ છો, પર્યાયે (દીક્ષાએ) લઘુ છો, માટે વૃદ્ધ ગ્લાનાદિકનું વૈયાવૃત્ય કરો" ત્યારે "તમે પોતે કેમ નથી કરતા? તમારા બીજા શિષ્ય લાભના અર્થી નથી? તેમની પાસે કરાવો" વગેરે ઉત્તર આપવો, ૨૫ ગુરુ ધર્મકથા કહે ત્યારે નાખુશ થાય, ૨૬ ગુરુ સૂત્ર આદિનો પાઠ આપે, ત્યારે "એનો અર્થ તમને સાંભરતો નથી આનો એવો અર્થ નથી, આનોજ છે" એવાં વચન બોલવા ૨૭ ગુરુ કાંઇ કથા આદિ કહેતા હોય તો તેને પોતાનું ડહાપણ બતાવવા અર્થ "હું કહું?" એમ કહીને કથામાં ભંગ પાડવો ૨૮ પર્ષદાથી ધર્મકથા સાંભળતી હોય, ત્યારે "ગોચરીનો સમય થયો" વગેરે વચન કહી પર્ષદાનો ભંગ કરવો, ૨૯ પર્ષદા ઉઠ્યા પછી પોતાની ચતુરાઈ જણાવવાને અર્થે ગુરુએ કહેલીજ કથા વિશેષ વિસ્તારથી કહેવી, ૩૦ ગુરુની શય્યા

આસન, સંથારો વગેરે વસ્તુને પગ લગાડવો, ૩૧ ગુરૂની શય્યા વગેરે ઉપર બેસવું, ૩૨ ગુરૂ કરતાં ઉંચે આસને બેસવું, ૩૩ ગુરૂ સમાન આસને બેસવું. આવશ્યકચૂર્ણિ આદિ ગ્રંથમાં તો ગુરૂ ધર્મકથા કહેતા હોય, ત્યારે વચ્ચે "હાજી, આ એમજ છે" એમ શિષ્ય કહે તો તે એક જૂદી આશાતના ગણી છે, અને ગુરૂથી ઉંચે અથવા સરખે આસને બેસવું એ બન્ને મળી એકજ આશાતના ગણી છે. આ રીતે ગુરૂની તેત્રીશ આશાતનાઓ છે.

હવે ગુરૂની ત્રિવિધ આશાતના ગણાય છે, તે એ છે કે—૧ ગુરૂને શિષ્યના પગ આદિની સંઘટ્ટ થાય તો જઘન્ય આશાતના થાય, ૨ ગુરૂને શિષ્યના સળેખમ થૂક આદિનો સ્પર્શ થાય તો મધ્યમ આશાતના થાય, અને ૩ ગુરૂની આજ્ઞા ન પાળવી, પણ તેથી ઉલટું કરવું, ગુરૂની આજ્ઞા ન સાંભળવી, તથા કઠોર વચન બોલવા વગેરેથી ઉત્કૃષ્ટ આશાતના થાય.

સ્થાપનાચાર્યજીની આશાતના ત્રણ પ્રકારની છે. તે એ છે કે—૧ સ્થાપનાચાર્યજીને આમ તેમ ફેરવે, અથવા પગ આદિ લગાડે તો જઘન્ય આશાતના થાય, ૨ ભૂમી ઉપર પાડે, અથવા તિરસ્કારથી મૂકી દે તો મધ્યમ આશાતના, થાય અને ૩ ગુમાવે અથવા ભાગી નાખે તો ઉત્કૃષ્ટ આશાતના થાય જ્ઞાનોપકરણની પેઠે રજોહરણ, મુહપત્તિ, દાંડો, દાંડી, આદિ દર્શનનાં અને ચારિત્રના ઉપકરણની પણ આશાતના વર્જવી. કારણ કે, 'नाणाइत्ति-' એવા વચનથી જ્ઞાનોપકરણની પેઠે દર્શનોપકરણની અને ચારિત્રોપકરણની પણ ગુરૂને સ્થાનકે સ્થાપના થાય છે, માટે વિધિથી વાપરવા કરતાં વધારે વાપરી તેની આશાતના ન કરવી. શ્રીમહાનિશીથ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે— પોતાનું આસન, ઉત્તરાસંગ, રજોહરણ અથવા દાંડો અવિધિથી વાપરે તો, એક ઉપવાસનું આલોયણ આવે છે. માટે શ્રાવકોએ પણ ચરવળો મુહપત્તિ વગેરે ઉપગરણ વિધિથી વાપરવા, અને બરાબર પોત પોતાને સ્થાનકે રાખવાં એમ ન કરે તો ધર્મની અવજ્ઞા આદિ કર્યાનો દોષ માથે આવે એ આશાતનાઓમાં ઉત્સૂત્ર વચન, અરિહંતની અથવા ગુરૂ આદિની અવજ્ઞા વગેરે ઉત્કૃષ્ટ આશાતના સાવદ્ય આચાર્ય, મરિચી, જમાલિ, કુલવાલક આદિને જેમ અનંતસંસારી કરનારી થઇ, તેમ અનંતસંસારની કરનારી જાણવી. કહ્યું છે કે— "ઉત્સૂત્ર વચન બોલનારનું સમકિત નાશ થાય છે, અને તે

અનત મસારી થાય છે માટે ધીર પુરૂષો પ્રાણનાશ થાય તોપણ ઉત્સૂત્ર વચન બોલતા નથી તીર્થ ભગવાન, ગણધર પ્રવચન, શ્રુત, આચાર્ય અથવા બીજા મહર્દ્ધિક સાધુ આદિ એઓની આશાતના કરનારા અનતસંસારી થાય છે

એવીજ રિતે દેવ દ્રવ્ય, જ્ઞાનદ્રવ્ય, સાધારણદ્રવ્ય અને વસ્ત્ર પાત્રાદિક દ્રવ્ય એમનો નાશ કરે અથવા નાશ થતો જોય તો ઉપેક્ષા વગેરે કરે તો પણ મોટી આશાતના લાગે છે કહ્યું છે કે—ચૈત્ય દ્રવ્યનો ભક્ષ કરે ઋદ્ધિનો નાશ કરતા યતિનીના શીલનો ઘાત કરતો, પ્રવચનનો ઉડ્ડાહ કરતો અને સાધુના ચતુર્થવ્રતનો ભંગ કરવા એવા કાર્ય કરનારા સમકિતના લાભરૂપ વૃક્ષના મૂળમાં અગ્નિ મૂકે છે ઇત્યાદિ શાસ્ત્રથી ચૈત્યદ્રવ્ય ભક્ષણ અને ઉપેક્ષા કરનાર સમકિત સ્થાનથી ભ્રષ્ટ થાય છે દર્શનશુદ્ધિ ઇત્યાદિ ગ્રંથમાં કહ્યું છે કે—જે મૂઢમતિ શ્રાવક ચૈત્યદ્રવ્ય અથવા સાધારણ દ્રવ્યનો ભક્ષણાદિકથી વિનાશ કરે તેને ધર્મતત્વનું જ્ઞાન થાય નહીં અથવા તે નરકગતિનું આયુષ્ય બાંધે એ પ્રસિદ્ધ છે તેમજ શ્રીમાન્ શાસ્ત્રોમે પુસ્તક લખાવવા, નિર્ધન અનાથ શ્રાવકોને સહાય આપવા ઇત્યાદિ સાધારણ ધર્મકૃત્ય કરવા માટે એકઠું કરેલ સાધારણ દ્રવ્ય વાપરવું નહીં (ગોરક્ષાનું) તથા ગુરૂના કામમાં લાગી ગયેલી ઉપાડી ર... પટ્ટ વસ્ત્ર પાત્ર આદિ વસ્તુ એના જે પ્રકારના દ્રવ્યનો નાશ થતો દેખી અને જો શક્તિ છતાં ઉપેક્ષા કરે તો, તેને પણ સિદ્ધાંતમાં તીર્થંકરે અનંતસંસારી કહ્યા છે અને દેવદ્રવ્ય ભક્ષી પણ એ પ્રમાણે થાય છે તેમાં જ્ઞાનદ્રવ્ય વગેરે સ્થાનમાં ઘણાક દોષ જાણવું અથવા સ્વપક્ષ અને પરપક્ષ એ બે રીતે સંસારનું ચક્ર જાણવું તેમાં શ્રાવકાદિક સ્વપક્ષ અને મિથ્યાદ્રષ્ટિ આદિ પરપક્ષ એમના સર્વ આપત્તિ સાધુ પણ ચૈત્યની ઉપેક્ષા કરવાથી જો અનંતસંસારી થાય તો પછી શ્રાવક થાય એમાં તો શું આશ્ચર્ય!

પ્રશ્ન—વિવિધ ત્રિવિધ ..... પચ્ચખાણ કરનાર શ્રાવક ..... કરવાનો અધિકાર શા રીતે આવે છે?

સમાધાનઃ—જો સાધુ રાજા, મંત્રી વગેરે પાસે માગણી કરીને ઘર, દુકાન, ગામ વગેરે મંદિર ખાતે અપાવી આદાન કર્મથી ચૈત્યદ્રવ્યમાં નવો ઉમેરો કરે, તો તે સાધુને દોષ લાગે. કારણ કે, એવા સાવદ્ય કામ કરવાનો સાધુને અધિકાર નથી. પણ કોઇ ભદ્રક જીવે ધર્માદિકને અર્થે પૂર્વે આપેલા અથવા બીજા ચૈત્યદ્રવ્યનો વિનાશ થતો હોય તો તેનું જો સાધુ રક્ષણ કરે, તો કાંઈ દોષ નથી એટલુંજ નહી પણ એમ કરવામાં જિનાજ્ઞાની સમ્યક્ પ્રકારે આરાધના થતી હોવાથી સાધુધર્મને ઉલટી પુષ્ટી મળે છે. જેમ સાધુ નવું જિનમંદિર કરાવે નહી, પણ પૂર્વે કરેલા જિનમંદિરનુ તેના શત્રુને યોગ્ય શિક્ષા કરી રક્ષણ કરે, તો તે સાધુને કાઇ પ્રાયશ્ચિત્ત લાગતું નથી, અથવા સર્વ સાવદ્યવિરતિ રૂપ પ્રતિજ્ઞાને પણ બાધ આવતો નથી. તેમ ચૈત્યદ્રવ્યની રક્ષામાં પણ જાણવું. આગમમા પણ એવીજ વ્યવસ્થા છે. શંકાકાર કહે છે કે—"જિનમંદિર સબંધી ક્ષેત્ર, સુવર્ણ, ગામ, ગાય વગેરે વસ્તુના સબંધમા આવનાર સાધુને ત્રિકરણશુદ્ધિ શી રીતે થાય?" ઉત્તરમા સિદ્ધાંતી કહે છે કે—"અહિં એ વાત છે, જો સાધુ મંદિર સંબંધી વસ્તુ પોતે માગે તો તેને ત્રિકરણ શુદ્ધિ ન થાય, જો કોઇ એ (ચૈત્ય સબંધી) વસ્તુ હરણ કરે, અને તે બાબતની જો સાધુ ઉપેક્ષા કરે, તો તેની ત્રિકરણ શુદ્ધિ ન થાય; એટલુંજ નહિં પણ ચૈત્યદ્રવ્ય હરણોપેક્ષા રૂપ અભક્તિ પણ થાય. માટે કોઇને પણ હરણ કરતા અવશ્ય વારવો જોઇએ, કારણ કે, સાધુઓને સર્વ શક્તિએ સંઘની સાથેજ સબંધ છે. ચારિત્રી હોય કે અચારિત્રી હોય, પરંતુ સર્વેને સંઘની સાથે કાર્ય તો છેજ

તેમજ પોતે ચૈત્યદ્રવ્ય ખાનારો, બીજા ખાનારની ઉપેક્ષા કરનારો અને અંગ ઉપર ઉધાર આપીને કિંવા બીજી રીતે ચૈત્યદ્રવ્યનો નાશ કરનારો અથવા કિયું કામ થોડા દ્રવ્યમા થાય? અને કિયા કામને ઘણુ દ્રવ્ય લાગે? એ વાતની ખબર ન હોવાથી મતિમંદપણાને લીધે ચૈત્યદ્રવ્યનો નાશ કરનારો અથવા ખોટું નામું લખનારો શ્રાવક પાપકર્મે લેપાય છે, દેવદ્રવ્યની આવકમા ભંગ આવે એવું કોઇ પણ કૃત્ય કરે, અથવા પોતે આપવા કબૂલ કરેલુ દેવદ્રવ્ય ન આપે, તથા દેવદ્રવ્ય ભક્ષણ કરનારની ઉ-

પેક્ષા કરે, તો પણ તે સંસારમાં ભમે છે કેવળિભાષિત ધર્મની વૃદ્ધિ કર નાર અને જ્ઞાન દર્શનના ગુણની પ્રભાવના કરનાર એવા જે ચૈત્યદ્રવ્યનું ભક્ષણ કરે, તો અનંતસંસારી થાય દેવદ્રવ્ય હોય તો મંદિરની સારસંભાળ તથા હમેશાં પૂજા સત્કાર થવાનો સંભવ છે ત્યાં મુનિરાજનો પણ યોગ મળી આવે છે તેમનું વ્યાખ્યાન સાંભળવાથી કેવળિભાષિત ધર્મની વૃદ્ધિ અને જ્ઞાન દર્શનના ગુણની પ્રભાવના થાય છે કેવળિભાષિત ધર્મની વૃદ્ધિ કરનારા અને જ્ઞાન દર્શનના ગુણોની પ્રભાવના કરના। દેવદ્રવ્યનું જે રક્ષણ કરે તે પરિમિત (અલ્પ) સંસારી થાય કેવળિભાષિત ધર્મની વૃદ્ધિ કરનારા અને જ્ઞાન દર્શનના ગુણોની પ્રભાવના કરનારા દેવદ્રવ્યની, પૂર્વનું હોય તેનું રક્ષણ તથા નવાનો ઉમેરો કરી જે વૃદ્ધિ કરે તે કેવળિભાષિત ધર્મની અતિશય ભક્તિ કરવાથી તીર્થંકરપદ પામે પંદર કર્માદાન તથા બીજા નિંદ્ય વ્યાપાર વર્જીને સારા વ્યવહારથી તથા ન્યાયમાર્ગજ દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવી કહ્યું છે કે—મોહથી મુઝાયેલા કેટલાક અજ્ઞાની લોકો જિનેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞાથી વિપરીત માર્ગે દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરતા છતાં સંસાર સમુદ્રમાં બૂડે છે " શ્રાવક સિવાય બીજા લોકો પાસેથી બદલામાં વધારે વસ્તુ રખાવી તથા વ્યાજ પણ વધારે લઈ દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવી ઉચિત છે" એવો કેટલાક લોકોનો અભિપ્રાય છે સમ્યક્ત્વવૃત્તિ આદિ ગ્રંથોમાં એ કારણથી સ્થાને સ્થિર એમજ કહ્યું છે દેવદ્રવ્યના ભક્ષણ રક્ષણ ઉપર સાગરશેઠનું દૃષ્ટાંત નીચે આપ્યું છે—

સાકેતપુર નામના નગરમાં અરિહંતનો ભક્ત એવો સાગર શેઠ નામનો એક સુશ્રાવક રહેતો હતો ત્યાંના બીજા સર્વ શ્રાવકોએ સાગર શેઠને સુશ્રાવક જાણી સર્વ દેવદ્રવ્ય સોંપ્યું, અને કહ્યું કે 'મંદિરનું કામ કરનારા સુતાર આદિને આ દ્રવ્ય આપતા રહેજો' પછી સાગર શેઠે લોભથી દેવદ્રવ્ય વાપરીને ધાન્ય, ગોળ, ઘી, તેલ, કપડાં આદી ઘણી ચીજો વેચાથી લઈ મૂકી અને તે સુતાર વગેરેને રોકડ નાણું ન આપતાં તેના બદલામાં ધાન્ય, ગોળ, ઘી આદી વસ્તુ મોંઘે ભાવે આપે અને એમ કરતાં લાભ મળે તે પોતે રાખે એમ કરતાં તેણે રૂપિયાના એંશીમા ભાગ રૂપ એક હજાર કાકણીનો લાભ લીધો અને તેથી મહાઘોર પાપકર્મ ઉપા

ર્યું. તેની આલોચના ન કરતાં મરણ પામી સમુદ્રની અંદર જળમનુષ્ય થયો. ત્યાં જાત્ય રત્નના ગ્રાહકોએ જળના અને જલચર જીવોના ઉપદ્રવને ટાળનાર અંડગોલિકાનું ગ્રહણ કરવાને અર્થે તેને વજ્રઘરટ્ટમાં પીલ્યો. તે મહા વ્યથાથી મરણ પામી ત્રીજી નરકે નારકી થયો. વેદાંતમાં પણ કહ્યું છે કે—દેવદ્રવ્યથી તથા ગુરુદ્રવ્યથી થએલી દ્રવ્યની વૃદ્ધિ પરિણામે સારી નથી. કેમકે, તેથી ઇહલોકે કુલ નાશ અને મરણ પછી નરક ગતિ થાય છે. નરકમાંથી નીકળીને પાંચસે ધનુષ્ય લાંબો મહામત્સ્ય થયો. તે ભવે કોઇ મ્લેચ્છે તેના સર્વાંગે છેદ કરી મહા કદર્થના કરી તેથી મરણ પામી ચોથી નરકે નારકી થયો એમ એકેક અથવા બે બે ભવ વચ્ચે કરીને સાતે નરકોમાં બે બે વાર ઉત્પન્ન થયો પછી તે સાગર શ્રેષ્ઠીના જીવે એક હજાર કાંકણી જેટલા દેવદ્રવ્યનો ઉપભોગ કર્યો હતો, તેથી લાગટ તથા આંતરાથી શ્વાન, ભૂંડ, મેષ, બોકડો, ઘેટો, હરિણ, સસલો, સાબર, શિયાળિયો, બિલાડી, ઉંદર, નોળિયો, કરોળિયો, ગિરોલી, ઘો, સર્પ, વીંછી, વિષ્ટાના કૃમિ, પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, તેઉકાય, વાયુકાય, વનસ્પતિકાય, શંખ, છીપ, જળો, કીડી, કીડા, પતંગ, માખી, ભમરો, મચ્છર, કાચબો ગર્દભ, પાડો, બળદ, ઉંટ, ખચ્ચર, ઘોડો, હાથી વગેરે જીવયોનિમાં પ્રત્યેક જીવયોનિએ એકેક હજાર વાર ઉત્પન્ન થઇ સર્વ મળી લાખો ભવ સંસારમાં ભમતાં પૂરા કર્યા, પ્રાયે સર્વ ભવે શસ્ત્રઘાત આદિ મહા વ્યથા સહન કરીને તે મરણ પામ્યો પછી ઘણું ખરૂં પાપ ક્ષીણ થયું, ત્યારે વસંતપુર નગરમાં ક્રોડપતિ વસુદત્ત શ્રેષ્ઠી તેની સ્ત્રી વસુમતિની કૃખે પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. તે ગર્ભમાં છતાંજ વસુદત્ત-શ્રેષ્ઠીનું સર્વ દ્રવ્ય નાશ પામ્યું. પુત્ર અવતર્યો તેજ દિવસે વસુદત્ત શ્રેષ્ઠી મરણ પામ્યો, અને તેને પાંચમું વર્ષ બેસતાં વસુમતી પણ દેવગત થઇ તેથી લોકોએ તેનું " નિષ્પુણ્યક " એવું નામ પાડયું. કોઇ રાંકની પેઠે જેમ તેમ નિર્વાહ કરી તે વૃદ્ધિ પામ્યો.

એક દિવસે તેનો મામો તેને સ્નેહથી પોતાને ઘેર લઇ ગયો. દૈવયોગે તેજ દિવસની રાત્રીએ મામાનું ઘર પણ ચોરોએ લૂટયું. એમ જેને જેને ઘેર તે એક દિવસ પણ રહ્યો, તે સર્વને ત્યાં ચોર, ધાડ, અગ્નિ વગેરે ઉપદ્રવ થયો. કોઇ ઠેકાણે તો ઘરધણીજ મરણ પામ્યો પછી " આ પારેવાનું

બન્યુ છે ? કે મરતી મારી છે ? અથવા મૂર્તિમાન ઉત્પાત છે ? ' એવી રીતે લોકો તેની નિંદા કરવા લાગ્યા તેથી, ઉદ્વેગ પામી તે નિષ્પુણ્યક નામા સાગર શ્રેષ્ઠીનો પુત્ર બહુ દેશાંતરે ભમતો તામ્રલિપ્તિ નગરીએ ગયો ત્યાં વિનયધર શ્રેષ્ઠીને ત્યાં ચાકરપણે રહ્યો તેજ દિવસે વિનયધર શ્રેષ્ઠીનું ઘર બળી ગયું તેથી તેણે પોતાના ઘરમાંથી હડકાયા શ્વાનની પેઠે તેને કાઢી મૂક્યો પછી શું કરવું ? તે ન સૂઝવાથી પૂર્વભવે ઉપાર્જન કરેલા દુષ્કર્મની નિંદા કરવા લાગ્યો કહ્યું છે કે—“સર્વ જીવ સ્વતંત્રપણે કર્મ કરે છે પણ તે ભોગવવાનો અવસર આવે ત્યારે પરવશ થઈને ભોગવે છે જેમ માણસ પોતાની સ્વતંત્રતાથી વૃક્ષ ઉપર ચઢી જાય છે, પણ પડવાનો સમય આવે ત્યારે પરવશ થઈને નીચે પડે છે નિષ્પુણ્યક “યોગ્ય સ્થાનનો લાભ ન થવાથી ભાગ્યના ઉદયનો પ્રગટ આવે છે ” એમ વિચારી સમુદ્રતીરે ગયો અને ધનાવહ શ્રેષ્ઠીની ચાકરી કરવી કબૂલ કરી તેજ દિવસે વહાણ ઉપર ચઢ્યો, શ્રેષ્ઠીની સાથે ક્ષેમ કુશળથી પરદ્વીપે ગયો, અને મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે “ મ્હારૂ ભાગ્ય ઉઘડ્યું ! કારણ કે, હું અહીં આવ્યો પછી પણ વહાણ ભાગ્યું નથી અથવા મ્હારૂ દુર્દૈવ આ વખતે પોતાનું કામ ભૂલી ગયું હશે તેથી પાછા વળતાં તેને તે યાદ આવે ! ” નિષ્પુણ્યકના મનમાં આવેલી કલ્પના ખરી કરવાને અર્થેજ કે શું ? તેમ દુર્દૈવે લાકડીનો પ્રહાર કરીને જેમ ઘડાના સેંકડો કકડા કરે, તેમ પાછા વળતાં તે વહાણના કકડા કર્યા દૈવયોગથી નિષ્પુણ્યકને હાથે પાટિયું આવી ગયું તેના યોગથી તે સમુદ્ર કાંઠાના એક ગામે આવ્યો અને ત્યાંના ઠાકોરના આશ્રય તળે રહ્યો

એક દિવસે ચોરોએ ઠાકોરના ઘર ઉપર ધાડ પાડી અને નિષ્પુણ્યકને ઠાકોરનો પુત્ર જાણી પકડી બાંધીને તેઓ પોતાની પલ્લીએ લઈ ગયા તેજ દિવસે બીજા કોઈ પલ્લીપતિએ ધાડ પાડીને તે પલ્લીનો નાશ કર્યો પછી તે ચોરોએ પણ તે નિષ્પુણ્યકને કમનસીબ જાણીને કાઢી મૂક્યો કહ્યું છે કે—એક માથે ટાલવાળો પુરૂષ માથે તડકો લાગવાથી ઘણોજ તપી ગયો અને શીતળ છાયાની ઈચ્છાથી દૈવયોગે બીલીના ઝાડ નીચે જઈ પહોંચ્યો ત્યાં પણ ઉપરથી પડતા એક મોટા બીલીના ફળથી

તેનું નામું " [illegible] " [illegible] કરી [illegible], [illegible] છે કે, [illegible] પુરુષ જ્યાં જાય, ત્યાં આપદા [illegible] તેની [illegible] [illegible] નામે નગરમાં [illegible] રોગ, [illegible], [illegible], મરકી આદિ અનેક રોગ થવાથી તે નિષ્પુણ્યકને [illegible] કાઢી મૂક્યો. ત્યારે તે મહા દુઃખી થઈ એક મોટી અટવીમાં આગળ જતાં [illegible] મુખ આગળ [illegible] નામા યક્ષને મંદિરે આવ્યો. પોતાનું સર્વ દુઃખ યક્ષ આગળ કહી એકચિત્તથી તેની આરાધના કરવા લાગ્યો. એક દિવસ ઉપ-વાસ કરવાથી પ્રસન્ન થએલા યક્ષે તેને કહ્યું કે, " દરરોજ " સંધ્યા સ-મયે મ્હારી આગળ સુવર્ણમય એક હજાર ચંદ્રકનો ધારણ કરનાર મોર નૃત્ય કરશે. તેનાં દરરોજ પડી ગએલાં પિચ્છાં ત્હારે લેવાં." યક્ષના આવાં વચનથી ખુશી થએલા નિષ્પુણ્યકે કેટલાક પિચ્છાં સંધ્યા સમયે પડી ગયાં. તે એકઠાં કર્યાં. એમ દરરોજ એકઠાં કરતા નવસો પિચ્છાં ભેગાં થયાં. એકસો બાકી રહ્યાં. પછી નિષ્પુણ્યકે દૈવની પ્રેરણાથી મનમાં વિચાર્યું કે, " બાકી રહેલા પિચ્છાં લેવાને માટે હવે કેટલા દિવસ આ જંગલમાં રહેવું ? માટે બધા પિચ્છાં સામટાં એક મુઠીથી પકડીને ઉખેડી લેવાં એ ઠીક " એમ વિચારી તે દિવસે મોર નાચવા આવ્યો, ત્યારે એક મુઠીથી તેનાં પિચ્છાં પકડવા ગયો. એટલામાં મોર કાગડાનું રૂપ કરીને ઉડી ગયો, અને પૂર્વે એકઠા કરેલા નવસો પિચ્છાં પણ જતા રહ્યાં ! ખરૂં છે કે—દૈવની મર્યાદા ઉલ્લંઘીને જે કાર્ય કરવા જઈએ, તે સફળ થાય નહીં. જુઓ, ચાતકે ગ્રહણ કરેલું સરોવરનું જળ પેટમાં ન ઉતરતા ગળામાં રહેલા છિદ્રથી બહાર જતું રહે છે. માટે " ધિક્કાર થાઓ મને ! કેમકે મેં ફોગટ એટલી ઉતાવળ કરી. " એમ દીલગીરી કરતા નિષ્પુણ્યકે આમ તેમ ભમતાં એક જ્ઞાની ગુરૂને દીઠા. તેમની પાસે જઈ વંદના કરી. તેણે તેમને પોતાના પૂર્વકર્મનું સ્વરૂપ પૂછ્યું જ્ઞાનીએ પણ તેના પૂર્વભવનું સ્વરૂપ જેવું હતું તેવું પ્રકટપણે કહી દીધું તે સાંભળી પૂર્વે દેવદ્રવ્ય ઉપર પોતાની આશક્તિ કરી તેનું પ્રાયશ્ચિત મુનિરાજ પાસે માગ્યું. મુનિ મહારાજે કહ્યું કે, " જેટલું દેવદ્રવ્ય તેં પૂર્વભવે વાપર્યું, તે કરતા વધારે દ્રવ્ય દેવદ્રવ્ય ખા-

---

૧ મોરના પીંછ ઉપર નેત્રાકાર ચિન્હ હોય છે તેને ચંદ્રક કહે છે.

તામા આપ, ઓ દેવદ્રવ્યની રક્ષા તથા તેની વૃદ્ધિ વગેરે યથાશક્તિ કર એટલે ત્હારૂ દુષ્કર્મ ટળશે, તથા પરિપૂર્ણ ભોગ, ઋદ્ધિ અને સુખનો લાભ થશે ' તે સાભળી નિષ્પુણ્યકે જ્ઞાની ગુરૂ પાસે નિયમ લીધો કે, "મે પૂર્વભવે જેટલુ દેવદ્રવ્ય વાપર્યું હોય તે કરતાં હજારગણું દ્રવ્ય દેવદ્રવ્ય ખાતે મ્હારાથી ન અપાય ત્યા સુધી અન વસ્ત્ર ચાલે તે કરતા વધારે દ્રવ્યનો સગ્રહ ન કરવો " એવા નિયમની સાથે શુદ્ધ શ્રાવકધર્મ પણ તેણે ગુરૂની સાખે આદર્યો તે નિયમથી માડી તેણે જે જે વ્યવહાર કર્યા તે સર્વમા તેને બહુ દ્રવ્યનો લાભ થયો જેમ જેમ લાભ થયો તેમ તેમ તે સાથે ગ્હેણુ દેવદ્રવ્ય ઉતારતો ગયો પૂર્વભવે વાપરેલી એક હજાર કાકિણીના બદલામા દસ લાખ કાકિણી તેણે થોડા દિવસમા દેવદ્રવ્ય ખાતે આપી દેવદ્રવ્યના ઋણમાથી છૂટયા પછી ઘણું દ્રવ્ય ઉપાર્જીને તે પોતાને નગરે આવ્યો સર્વે મ્હોટા શેઠોમા શેઠ થવાથી તે નિષ્પુણ્યક રાજાને પણ માન્ય થયો પછી તે પોતે કરાવેલા તથા બીજા પણ સર્વ જિનમંદિરોની સાર સભાળ પોતાની સર્વ શક્તિથી કરે, રરોજ મ્હોટી પૂજા તથા પ્રભાવના કરાવે અને દેવદ્રવ્યનુ ઉત્તમ પ્રકારે રક્ષણ કરી તેની યુક્તિથી વૃદ્ધિ કરે એવા સત્કૃત્યથી ચિરકાલ પુણ્ય ઉપાર્જીને છેવટ તેણે જિનનામ કર્મ બાધ્યુ પછી તે નિષ્પુણ્યકે અવસરે દીક્ષા લઇ ગીતાર્થ થઇ યથાયોગ્ય ઘણી ધર્મદેશના આદિ દેવાથી જિનભક્તિ રૂપ પ્રથમ સ્થાનકની આરાધના કરી અને તેથી પૂર્વ બાધેલુ જિનનામકર્મ નિકાચિત કર્યું તે ઉપરાત સર્વાર્થસિદ્ધ મહા વિમાને દેવતાપણુ તથા અનુક્રમે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા અરિહતની રૂદ્ધી ભોગવી સાગર શ્રેષ્ટીનો જીવ નિષ્પુણ્યક સિદ્ધ થયો એવી રીતે દેવદ્રવ્ય ઉપર સાગર શ્રેષ્ટીની કથા કહી

હવે જ્ઞાનદ્રવ્યના અને સાધારણ દ્રવ્યના વિષયમા દૃષ્ટાત કહીએ છીએ ભોગપુર નગરમા ચોવીસ ક્રોડ સોનૈયાનો ધણી ધનાવહ નામે શેઠ હતો, તથા ધનવતી નામે તેની સ્ત્રી હતી તે સ્ત્રી ભરતારને કર્મસાર અને પુણ્યસાર નામે બે સુન્દર પુત્ર એક સાથે જન્મ્યા હતા એક દિવસે ધનાવહ શ્રેષ્ઠીએ કોઇ નિમિત્તિઆને પૂછ્યુ કે "મ્હારા બન્ને પુત્રો આગળ જતા કેવા નીવડશે?" નિમિત્તિઆએ કહ્યુ "કર્મસાર જડ સ્વભાવનો અને

ઘણોજ મંદમતિ હોવાથી આડું અવળું ડહાપણ વાપરીને ઘણા ઉદ્યમ કરશે; પણ પિતાનું સર્વ દ્રવ્ય ખોઇ દેવાથી અને નવું ન મેળવવાથી તે ઘણા કાળ સૂધી દુખી અને દરિદ્રી રહેશે. પુણ્યસાર પણ પિતાનુ તથા પોતે નવુ કમાએલું, સર્વ દ્રવ્ય વારવાર જતુ રહેવાથી કર્મસાર જેવોજ દુખી થશે; તથાપિ પુણ્યસાર વેપાર વગેરે કળામાં બહુ ડાહ્યો થશે, બન્ને પુત્રોને પાછલી અવસ્થામા ધન, સુખ, સતતિ વગેરેની ઘણી સમૃદ્ધિ થશે."

શેઠે બન્ને પુત્રોને એક પછી એક સર્વ વિદ્યા તથા કળામા નિપુણ એવા ઉપાધ્યાય પાસે ભણવાને અર્થે મૂક્યા પુણ્યસાર સુખથી સર્વ વિદ્યાઓ ભણ્યો કર્મસારને તો ઘણો પરિશ્રમ કરે છતે એક અક્ષર પણ આવડે નહીં ઘણુ શુ કહીએ! લખતા વાચતા વગેરે પણ ન આવડે ત્યારે વિદ્યાગુરૂએ પણ "એ સર્વથા પશુ તુલ્યજ છે." એવો ઠરાવ કરી તેને ભણાવવાનું મૂકી દીધું - પછી બન્ને પુત્ર યુવાવસ્થામા આવ્યા. ત્યારે મા બાપે ધન ઘણુ હોવાથી સુખે મળેલી બે શેઠની પુત્રીઓની સાથે બન્ને જણાને ગાજતે વાજતે પરણાવ્યા. "માહો માહે કલહ ન થવો જોઇએ" એમ વિચારી ધનાવહ શેઠે એકેક પુત્રને બાર બાર ક્રોડ સોનૈયા જેટલો ભાગ વહેચી આપી બન્ને પુત્રોને જૂદા રાખ્યા; અને ધનાવહ શેઠ પોતાની પત્ની સાથે દીક્ષા લઇ સ્વર્ગે ગયો.

હવે કર્મસાર પોતાના સ્વજન સબંધીનું વચન ન માનતા પોતાની કુબુદ્ધિથી એવા એવા વ્યાપાર કરવા લાગ્યો કે, જેમાં તેને પૈસે ટકે નુકશાનજ થયુ થોડા દિવસમા પિતાએ આપેલા બાર ક્રોડ સોનૈયા તે ખોઇ બેઠો. પુણ્યસારના બારક્રોડ સોનૈયા તો ચોરોએ ખાતર પાડીને લૂટી લીધા બન્ને ભાઇ દરિદ્રી થયા સ્વજન સંબંધી આદિ લોકોએ તેમનુ નામ પણ મૂકી દીધુ બન્ને જણાની સ્ત્રીઓ અન્ન વસ્ત્ર પણ ન મળવાથી પોતાને પિયર ગઇ. કહ્યુ છે કે—લોકો ધનવંત પુરૂષની સાથે પોતાનુ ખોટુંજ સગપણ જગતમા દેખાડે છે, અને કોઇ નિર્ધન પુરૂષની સાથે ખરેખર અતિ નજીકનું સગપણ હોય તોપણ તેથી શરમાય છે ધન જતુ રહે છે, ત્યારે ગુણવાન પુરૂષને પણ તેના પરિવારના લોકો નિર્ગુણ માને છે, અને ચતુરતા આદિ ખોટા ગુણોની કલ્પના કરીને પરિવારના લોકો ધનવાન પુરૂષોના

ગીન આવ્યા છે પછી 'તમે બુદ્ધિહીણ તથા ભાગ્યહીણ છો ' એમ લોકો વળી નિંદા કરવા લાગ્યા, ત્યારે લજ્જા પામીને તેઓ બન્ને ભાઈ દેશાંતર ગયા બીજો કાંઇ ઉપાય ન હોવાથી બન્ને જણા કોઈ મ્હોટા શેઠને ઘેર જૂદા જૂદા ચાકરી કરવા રહ્યા જેને ઘેર કર્મસાર રહ્યો હતો તે શેઠ કપટી અને અતિકૃપણ હતો તે કરેલો પગાર પણ આપે નહીં ' કાલે તમને આપીશ' એમ વારંવાર કહ્યા કરે આમ હોવાથી કર્મસારે ઘણો વખત થયા છતાં કાંઇ પણ પૈસા એકઠા કર્યા નહીં પુણ્યસારે તો થોડા ઘણા પૈસા ભેગા કર્યા અને તેનું પ્રયત્નથી રક્ષણ પણ કર્યું હતું, ધૂર્ત લોકો તે સર્વ હરણ કરી ગયા પછી કર્મસાર જૂદા જૂદા ઘણા શેઠીઆઓ પાસે ચાકરીએ રહ્યો તથા કિમિયા, ભૂમિમાંથી દ્રવ્ય કાઢવાની વિદ્યા, સિદ્ધ રસાયણ, રોહણાચલે ગમન કરવાને અર્થે મંત્રસાધન રુદન્તી આદિ ઔષધીની શોધ ખોળ વગેરે કૃત્યો તેણે મ્હોટા આરંભથી અગીઆર વાર કર્યા તો પણ પોતાની કુબુદ્ધિથી તથા વિધિ વિધાનમાં વિપરીતપણું હોવાથી તે કિંચિત્‌માત્ર પણ ધન સંપાદન કરી શક્યો નહીં ઉલટું ઉપર કહેલાં કામ કરતાં તેને નાનાવિધ દુઃખો ભોગવવાં પડ્યાં

પુણ્યસારે તો અગીઆર વાર ધન મેળવ્યું અને તેટલીજ વાર પ્રમાદાદિકથી ખોયું છેવટ બન્ને જણા ખેદ પામ્યા અને એક વહાણ ઉપર ચઢી રત્નદ્વીપે ગયા ત્યાંની ભક્ત જનોને સાક્ષાત્ ફળ દેખાડનારી એક દેવી આગળ "મૃત્યુ અંગીકાર કરી બન્ને જણા બેઠા એમ કરતાં સાત ઉપવાસ થયા, ત્યારે આઠમે ઉપવાસે દેવીએ કહ્યું કે 'તમે બન્ને ભાગ્યશાળી નથી ' દેવીનું વચન સાંભળી કર્મસાર ઉઠ્યો એકવીસ ઉપવાસ થયા ત્યારે દેવીએ પુણ્યસારને તો ચિંતામણિ જ આપ્યું કર્મસાર પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો, ત્યારે પુણ્યસારે કહ્યું 'ભાઇ ખેદ કરીશ નહીં આ ચિંતામણિરત્નથી ત્હારી કાર્યસિદ્ધિ થશે ' પછી બન્ને ભાઈ આનંદ પામી પાછા વળ્યા અને એક વહાણ ઉપર ચઢ્યા રાત્રે પૂર્ણ ચંદ્રમાનો ઉદય થયો ત્યારે મ્હોટા ભાઇએ કહ્યું 'ભાઇ! ચિંતામણિરત્ન ! આપણે જોઇએ કે તે રત્નનું તેજ વધારે છે કે, ચન્દ્રમાનું તેજ વધારે છે ? પછી વહાણના કાંઠા ઉપર બેસીને ન્હાના ભાઈએ [illegible] ચિ

તામણિરત્ન હાથમાં લીધું, અને ક્ષણમાત્ર રત્ન ઉપર તથા ક્ષણમાત્ર ચંદ્રમા ઉપર એમ આમ તેમ દૃષ્ટિ ફેરવતા તે રત્ન સાગરમાં પાડ્યું. તેથી પુણ્યસારના સર્વ મનોરથનો ભંગ થયો. પછી એક સરખા દુ:ખી થએલા બન્ને ભાઇ પોતાને ગામે આવ્યા.

એક સમયે તેમણે બન્ને જણાએ જ્ઞાની મુનિરાજને પોતાનો પૂર્વભવ પૂછ્યો ત્યારે જ્ઞાનીએ કહ્યું. "ચંદ્રપુર નગરમા જિનદત્ત અને જિનદાસ નામે પરમ શ્રાવક શેઠ રહેતા હતા. એક સમયે શ્રાવકોએ ઘણું એકઠું થએલું જ્ઞાનદ્રવ્ય જિનદત્ત શેઠને અને સાધારણ દ્રવ્ય જિનદાસ શેઠને રાખવા માટે સોપ્યું. તે બન્ને શેઠોએ સોપેલા દ્રવ્યની ઉત્તમ પ્રકારે રક્ષા કરતા હતા એક દિવસે જિનદત્ત શેઠે પોતાને માટે કોઇ લખનાર પાસે પુસ્તક લખાવ્યુ, અને પાસે બીજું દ્રવ્ય ન હોવાથી 'એ પણ જ્ઞાનનુંજ કામ છે' એમ વીચારી જ્ઞાનદ્રવ્યમાંથી બાર *દ્રમ્મ લખનારને આપ્યા.

જિનદાસ શેઠે તો એક દિવસે વિચાર કર્યો કે, "સાધારણ દ્રવ્ય તો સાતેક્ષેત્રે વપરાય છે, તેથી શ્રાવકથી પણ એ વાપરી શકાય એમ છે, અને હું પણ શ્રાવક છું. માટે હુ મ્હારા કામને અર્થે વાપરૂ તો શી હરકત છે?" એમ વિચારી કાઇ ઘણું જરૂરનુ કામ પડવાથી અને પાસે બીજું નાણું ન હોવાથી તેણે સાધારણ દ્રવ્યમાના બાર દ્રમ્મ ઘરમકામમાં વાપર્યા. પછી તે બન્ને જણા કાળક્રમે મરણ પામી તે પાપથી પહેલી નરકે ગયા. વેદાંતિઓએ પણ કહ્યુ છે કે—પ્રાણ કંઠગત થાય, તો પણ સાધારણ દ્રવ્યનો અભિલાપ ન કરવો. અગ્નિથી બળી ગએલ ભાગ રૂઝે છે, પણ સાધારણ દ્રવ્યના ભક્ષણથી જે દઝાણો તે પાછો રૂઝતો નથી. સાધારણ દ્રવ્ય, દરિદ્રીનુ ધન, ગુરૂની સ્ત્રી અને દેવદ્રવ્ય એટલી વસ્તુ ભોગવનારને તથા બ્રહ્મહત્યા કરનારને સ્વર્ગમાથી પણ નીચે ઉતારે છે. નરકમાથી નીકળીને તે બન્ને જણા સર્પ થયા. ત્યાથી નીકળી બીજી નરકે નારકી થયા. ત્યાથી નીકળી ગીધ પક્ષી થયા પછી ત્રીજી નરકે ગયાં. એ રીતે એક અથવા બે ભવ આતરામા કરીને સાતે નરકમાં ગયા પછી એકેંદ્રિય,

* વીશ કોડીયે એક કાકિણી, ચાર કાંકિણીયે એક પણ, અને તેવા સોળ પણે એક દ્રમ્મ થાય.

એકેંદ્રિય, તેઇંદ્રિય, ચૌરિંદ્રિય અને પચેંદ્રિય તથા તિર્યંચયોનિમાં બાર હજાર ભવ કરી તેમા ઘણુંજ અશાતના વેદનીય કર્મ ભોગવી ઘણું ખરૂં પાપ ક્ષીણ થયું ત્યારે જિનદત્તનો જીવ કર્મસાર અને જિનમિત્રનો જીવ પુણ્યસાર એવા નામથી તમે ઉત્પન્ન થયા બાર દ્રમ્મ દ્રવ્ય વાપર્યું હતું તેથી તમારે બન્ને જણાને બાર હજાર ભવમા ઘણું દુઃખ ભોગવવું પડ્યું આ ભવમા પણ બારક્રોડ સોનૈયા જતા રહ્યા બાર બાર વર્ષો ઉદ્યમ કર્યા તો પણ એમને બિલકુલ ધનલાભની પ્રાપ્તી થઈ નહી, અને બીજાને જે દ્રવ્ય મળ્યું હતું તે પણ જતું રહ્યું તેમજ પારકે ઘેર દાસપણું તથા ઘણું દુઃખ ભોગવવું પડ્યું કર્મસારને તો પૂર્વભવે જ્ઞાનદ્રવ્ય વાપરવાથી બુદ્ધિની ઘણીજ મંદતા વગેરે માઠું ફળ થયું ”

મુનિરાજનું એવું વચન સાંભળી બન્ને જણાએ શ્રાવકધર્મનો અંગીકાર કર્યો અને જ્ઞાનદ્રવ્ય તથા સાધારણ દ્રવ્ય લીધાના પ્રાયશ્ચિત તરીકે કર્મસારે બાર હજાર દ્રમ્મ જ્ઞાન ખાતે તથા પુણ્યસારે બાર હજાર દ્રમ્મ સાધારણ ખાતે જેમ ઉત્પન્ન થતા જાય તેમ આપવા એવો નિયમ લીધો પછી પૂર્વભવના પાપનો ક્ષય થવાથી તે બન્ને જણાને પુષ્કળ નાણું મળ્યું તેમણે જ્ઞાનદ્રવ્ય તથા સાધારણ દ્રવ્ય કબૂલ કર્યું હતું તેટલું આપ્યું તે ઉપરાંત બન્ને ભાઈની પાસે થોડા વખતમા બારક્રોડ સોનૈયા જેટલું ધન થયું તેથી તે મ્હોટા શેઠ અને સુશ્રાવક થયા તેમણે જ્ઞાનદ્રવ્ય તથા સાધારણ દ્રવ્યની સારી રક્ષા તથા વૃદ્ધિ વગેરે કરી આરીતે ઉત્તમ પ્રકારે શ્રાવકધર્મની આરાધના કરી તથા અંતે દીક્ષા લઈ તે બન્ને જણા સિદ્ધ થયા આ રીતે જ્ઞાનદ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્ય ઉપર કર્મસારની અને પુણ્યસારની કથા કહી

જ્ઞાનદ્રવ્ય દેવદ્રવ્યની પેઠે શ્રાવકને નજ કલ્પે સાધારણદ્રવ્ય પણ સંઘે આપ્યું હોય તોજ વાપરવું કલ્પે નહિ તો નહી સંઘે પણ સાધારણ દ્રવ્ય સાત ક્ષેત્રોને વિષેજ વાપરવું, પણ યાચકાદિકને આપવું નહી લોકના વ્યવહારથી તો જે દ્રવ્ય ગુરૂના * પુંછણાદિકથી સાધારણ ખાતે એકઠું કરેલું હોય, તે શ્રાવક શ્રાવિકાઓને આપવાને કાંઈ પણ યુક્તિ

* ગુરૂની સન્મુખ ઉભા રહી તેમના ઉપરથી ઉતારી ભેટ તરીકે મૂકવું

દેખાતી નથી અર્થાત્ તે દ્રવ્ય શ્રાદ્ધ શ્રાવિકાને આપાય નહીં. ધર્મશાળાદિકના કાર્યમા તો તે શ્રાવકથી વપરાય. એવી રીતે જ્ઞાનદ્રવ્યમાંથી સાધુને આપેલા કાગળ પત્રાદિક શ્રાદ્ધે પોતાના કામમા ન વાપરવા, તેમજ અધિક નકરો આપ્યા વિના તેમાથી પોતાને માટે પણ પુસ્તક ન લખાવવુ સાધુ સંબંધી મુહપત્તિ વગેરેનુ વાપરવુ પણ યોગ્ય નથી. કારણ કે, તે ગુરૂદ્રવ્ય છે માટે સ્થાપનાચાર્ય અને નોકાર વાળી આદી તો પ્રાયે શ્રાવકોને આપવા માટેજ ગુરૂએ વોહરી હોય, અને તે ગુરૂએ આપી હોય તો તે વાપરવાનો વ્યવહાર દેખાય છે. ગુરૂની આજ્ઞા વિના સાધુ, સાધ્વીને, લેખક પાસે લખાવવું અથવા વસ્ત્ર સૂત્રાદિકનુ વોહરવુ પણ ન કલ્પે ઇત્યાદિક વાત જાણવી. આ રીતે દેવદ્રવ્ય જ્ઞાનદ્રવ્ય આદિ થોડુ પણ જો પોતાની આજીવિકાને અર્થે ઉપયોગમા લે તો, તેનુ પરિણામ દ્રવ્યના પ્રમાણ કરતા ઘણુંજ મ્હોટુ અને ભયંકર થાય છે તે જાણીને વિવેકી લોકોએ થોડા પણ દેવદ્રવ્ય, જ્ઞાનદ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્યનો ઉપભોગ સર્વ પ્રકારે વર્જવો. માટેજ માળ પહેરાવવી, પહેરામણી, ન્હુછન ઇત્યાદિકનુ કબૂલ કરેલુ દ્રવ્ય તેજ વખતે આપવુ કદાચિત્ તેમ ન થઇ શકે તો જેમ શીઘ્ર અપાય, તેમ અધિક ગુણ છે વિલબ કરે તો વખતે દૈવથી સર્વ દ્રવ્યની હાનિ અથવા મરણ વગેરે થવાનો સભવ છે, અને તેમ થાયતો શ્રાવકને પણ અવશ્ય નરકાદિ દુર્ગતિએ જવુ પડે. આ વિષય ઉપર એવી વાત કહેવામા આવે છે કે—

મહાપુર નામે નગરમા અરિહતનો ભક્ત એવો રૂષભદત્ત નામે મ્હોટો શેઠ રહતો હતો. તે કોઇ પર્વ આવે છતે મદિરે ગયો. પાસે દ્રવ્ય ન હોવાથી ઉધાર ખાતે પહેરામણીનુ દ્રવ્ય આપવાનુ કબૂલ કર્યુ જૂદા જૂદા કામમાં વળી જવાથી તેનાથી કબૂલ કરેલું દેવદ્રવ્ય શીઘ્ર અપાયું નહી. એક સમયે દૈવથી તેના ઘર ઉપર ધાડ પડી શસ્ત્રધારી ચોરોએ ઘરમા હતું તેટલુ સર્વ દ્રવ્ય લૂટી લીધું, અને " શેઠ આગળ જતા આપણને રાજદડ વગેરે કરાવશે " એવો મનમા ભય ઉત્પન્ન થવાથી તેમણે શસ્ત્ર પ્રહારથી રૂષભદત્ત શ્રેષ્ઠીનો પ્રાણ લીધો. રૂષભદત્તનો જીવ મરણ પામી તેજ મહાપુર નગરમા નિર્દય, દરિદ્રી અને કૃપણ એવા એક પખાલીના ઘર પાડો અવતર્યો. તે નિત્ય જળાદિક ભાર ઘેર ઘેર ઉપાડે છે. તે નગર ઉંચુ હતું, અને

નગી નાગી ઉંડાણમા હતી તેથી ઉચી ભૂમિ ચરવાની, અહોરાત્ર ભા ઉપાડવા
ના અને આકરી તુખા તથા પીઠ ઉપર પડતો માર સહવાને એવા એવા કારણ
થી તે પાડાએ ગણા કાળ સુધી મહા વેદના સહન કરી એક દિવસ નગર
ના જિનમંદિ તો ઘર ભ નાતો હતો, તને માટે પાણી ઉપા ના નિ
મિંદિ તથા જિનપ્રતિમા આદી જોઇ તે પાડાને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન
થયુ તેથી તે ાઇ પણ રીતે જિનમંદિ છોડી જાય નહી પછી પૂરવભ
વના પુનોએ ચાલી સુ ાા વચન ઉપરથી બીરતીને દ્ર ન આપીતે પાડાને
છોડાવ્યો અને તેણે પૂનભવે જેટલુ દેવદ્રવ્ય આપવા કબૂલ કર્યુ હતુ, તે
કરતા હજાર ગણુ દ્રવ્ય આપી પૂરવભવના પોતાના પિતાને રણમાથી મુક્ત
કર્યા પછી તે પાડો અનશન કરી સ્વર્ગ ગયો, અને અનુક્રમે મુનિ પા
મ્યો આ રીતે દેવદ્ર વાદિ આપવા વિલબ કરવા ઉપર રૂષભ દત્ત શેઠનુ
દૃષ્ટાંત કહ્યુ છે

આગ કબૂલ કરનુ દેવાદિ દ્રવ્ય વખતના પાક ધરમા લાગણનુ વિ
વેળ પૂરો ભી જ જેતુ દેનુ હોય તો પણ વ્યવહાર મા ગવાને અથ
આપવાને વિલબ નથી લગાડતા, તો પછી દેવાદિ દ્રવ્ય આપવાને વિલબ
શી રીતે લગાડાય ? તે કારણ માટે દેવ જ્ઞાન સાધારણ અને ખાતામા,
માન કારામણી વગેરનુ જેટલુ દ્રવ્ય જે ખાતે આપવા કબૂલ કર્યુ
હય તેટલુ દ્રવ્ય તે ખાતાનુ થયુ માટે તે શી રીતે ભોગવાય ? અથવા
તેના મધી ઉત્પન્ન થયેલુ પા શ આદિ લાભ પણ શી રીતે લેવાય ? માગણ
ગ તમ કરે તો ઉતાવળ કહેલો દેવાદિ દ્રવ્યોપભોગને દોષ માથે આવે
મા ટે દેવાદિકનુ દ્રવ્ય તત્કાળ આપવુ જેથી તત્કાળ આપવાનુ ન બની
શકે તો પ્રથમથીજ પખવાડિયાની અથવા અઠવાડિયાની મુદત બાંધી
અને મુદતની અંદર ઉઘરાણીની વાટ ન જોતા પોતે જ આપી દેવુ મુદત
વીતી ગયા તો દેવાદિ દ્રવ્યોપભોગનો દોષ લાગે દેવાદિકની ઉઘરાણી
પ ા તે માગ કરનાર ગ ઇઓ પોતાના ઘેમાથી ઉઘરાણી ગામ તાવ
તોવ અને ા ા ગર ગન તે ક ા તેમ ન કર આો ગ ગગ કરે તો,
વખતે વેતના મોગળી ુ તે ા ગો ાે નર ા ા તિ નહિ ઇલ્વાર્િ પ ા,
તો પછી ગને ત ગ્ર કર તાપ ા ઉપ કી ા ય ા ગો રે ા લાગ

દોષ લાગે આ વિષય ઉપર એવું દૃષ્ટાંત છે કે—

મહેંદ્ર નામા નગરમા એક સુંદર જિનમંદિર હતુ તેમાં ચંદન, બરાસ, ફૂલ, ચોખા ફળ, નૈવેદ્ય, દીવો, તેલ, ભંડાર; પૂજાની સામગ્રી, પૂજાની રચના, મંદિરનું સમારવુ, દેવદ્રવ્યની ઉઘરાણી, તેનું નામુ લખવુ, સારી યતનાથી દેવદ્રવ્ય રાખવુ, તેના જમે ખરચનો વિચાર કરવો, એટલાં કામ કરવાને અર્થે શ્રીસંઘે દરેક કામમાં ચાર ચાર માણસ રાખ્યા હતા. તે લોકો પોત પોતાનું કામ બરાબર કરતા. એક દિવસે ઉઘરાણી કરનાર પૈકી નો મુખ્ય માણસ એક ઠેકાણે ઉઘરાણી કરવા ગયો, ત્યાં ઉઘરાણી ન થતા ઉલટા દેણદારના મુખમાથી નીકળેલી ગાળો સાંભળવાથી તે મનમા ઘણો ખેદ પામ્યો. અને તે દિવસથી તે ઉઘરાણીના કામમાં આલસ કરવા લાગ્યો, "જેવો ઉપરી તેવા તેના હાથ નીચેના લોકો હોય છે," એવો લોક વ્યવહાર હોવાથી તેના હાથ નીચેના લોકો પણ આળસ કરવા લાગ્યા તેટલામા દેશનો નાશ વગેરે થવાથી ઉધાર રહેલું ઘણું દેવદ્રવ્ય નાશ પામ્યું. પછી તે કર્મના દોષથી ઉઘરાણી કરનારનો ઉપરી અસંખ્યાતા ભવ ભમ્યો. આ રીતે દેવદ્રવ્યની ઉઘરાણી કરવાના કામમા આલશ કરવા ઉપર દૃષ્ટાંત કહ્યુ છે.

તેમજ દેવદ્રવ્ય આદી જે આપવાનું હોય તે સારૂં આપવું ઘસાયલું અથવા ખોટું નાણું વગેરે ન આપવુ કારણ કે, તેમ કરવાથી કોઇ પણ રીતે દેવદ્રવ્યાદિકનો ઉપભોગ કર્યાનો દોષ માથે આવે છે. તેમજ દેવ, જ્ઞાન, તથા સાધારણ દ્રવ્ય સંબધી ઘર દુકાન ક્ષેત્ર, વાડી, પાષાણ, ઇટ, કાષ્ટ, વાસ, નળીયાં, માટી, ખડી આદી ચીજો તથા ચદન, કેશર બરાસ ફૂલ. છાબડીઓ, ચંગેરીઓ, ધૂપધાણું, કળશ, વાળાકુચી, છત્ર સહિત સિંહાસન, ચામર, ચંદુઓ. ઝલ્લરી, ભેરી આદિ વાજિત્ર, તબૂ કોઠિયા, પડદા, કાંબળ, સાદડી, કમાટ, પાટ, પાટલા અને પાટલીઓ, કૂંડી, ઘડા, ઓરસીઓ, કાજળ, જળ અને દીવા આદી વસ્તુ તથા મંદિરની શાળામાં થઇને નીકને માર્ગે આવેલું જળ વગેરે પણ પોતાના કામને માટે ન વાપરવું. કારણ કે, દેવદ્રવ્યની પેડે તેના ઉપભોગથી પણ દોષ લાગે છે. ચામર, તંબૂ આદી વસ્તુ તો વાપરવાથી કદાચિત્ મલિન થવાનો તથા

તુગ્મા ગાટવાો પણ સંભવ છે, તેથી ઉપભોગ કરતા પણ અધિક દોષ લાગે કહ્યું છે કે ભગવાન્ આગળ દીવો કરીને તેજ દીવાથી ઘરના કામ કરતાં તેમ કરે તો તિર્યંચ યોનિમા જાય એ ઉપર એવું દૃષ્ટાન્ત છે કે—

ઇંદ્રપુર નગરમા દેવસેન નામે એક વ્યવહારી હતો, અને ધનસેન નામે એક ઉટસ્વાર તેનો સેવક હતો. ધનસેનના ઘરથી દરરોજ એક ઉટડી દેવસેનને ઘેર આવતી ધનસેન તેને મારી કૂટીને પાછી લઇ જાય તો પણ તે સ્નેહને લીધે પાછી દેવસેનને ઘેરજ આવીને રહે એમ થવા લાગ્યું ત્યારે દેવસેને તેને વેચાથી લઇને પોતાના ઘરમા રાખી કોઇ સમયે જ્ઞાની મુનિરાજને ઉટડીના સ્નેહનું કારણ પૂછતા તેમણે કહ્યું કે "એ ઉટડી પૂર્વભવે તારી માતા હતી, એણે ભગવાન આગળ દીવો કરીને તેજ દીવાના ઘરના કામ કર્યાં ધુપધાણામા રહેલા અંગારાથી ચૂલો સળગાવ્યો તે પાપકર્મથી એ ઉટડી થઇ કહ્યું છે કે—જે મૂઢ મનુષ્ય ભગવાનને અર્થ દીવો તથા ધૂપ કરીને તેથીજ પોતાના ઘરના કામ મોહથી સાધે છે, તે વારંવાર તિર્યંચપણું પામે આ રીતે તમારો બન્નેનો સ્નેહ પૂર્વભવના સંબંધથી આવેલો છે એ રીતે ભગવાન્ આગળ કરેલો દીવો વાપરવા ઉપર દૃષ્ટાન્ત છે

માટે દેવની આગળ કરેલા દીવાના પ્રકાશમા કાગળ ન વંચાય કાંઇ પણ ઘરનું કામ ન કરાય, તથા નાણું ન પરખાય, દેવ આગળ કરેલા દીવાથી પોતાને અર્થે બીજો દીવો પણ સળગાવવો નહી ભગવાનના ચંદનથી પોતાના કપાળાદિકમાં તિલક ન કરવું ભગવાનના જળથી હાથ પણ ધોવાય નહી પોતાની મેળે નીચે પડેલી ભગવાનની ચઢાવેલી માળા આદી પણ પોતાના હાથે લેવાય છે પરંતુ તે પ્રતિમા ઉપરથી ઉતારીને ન લેવાય ભગવાનના ભેરી ઝલરી વગેરે વાજિંત્ર પણ ગુરુ અથવા સંઘને કામે વગાડાય નહી છતાં કેટલાકનો મત એવો છે કે કાંઇ તેવું જરૂરનું કામ હોય તો દેવના ભેરી આદી વાજિંત્ર વાપરવા, પણ વાપરતા પહેલા તેના બદલામાં દેવદ્રવ્ય ખાતે મ્હોટો નકરો આપવો કહ્યું છે કે— જે મૂઢ પુરુષ જિનેશ્વર મહારાજના ચામર છત્ર, કળશ આદી ઉપકરણ પોતાને કામે કિમ્મત આપ્યા વિના વાપરે, તે દુઃખી થાય નકરો આ

પોતે વાપરવા લીધેલાં વાજિંત્ર કદાચિત્ ભાગી તૂટી જાય તો પોતાના ગાંઠના પૈસાથી તે સમારી આપવા. ઘરકામ સારૂ કરેલો દીવો દર્શન કરવાને અર્થેજ જો જિનેશ્વર ભગવાન્‌ની પ્રતિમા આગળ આણેલો હોય, તો તે તેટલા કારણથી દેવદીપ થતો નથી. પૂજાને અર્થેજ ભગવાન્ આગળ મૂક્યો હોય તો, તે દેવદીપ થાય. મુખ્યમાર્ગથી તો દેવદીપને અર્થે કોડિયા વગેરે જૂદાજ રાખવાં, અને તેમા પૂજાને અર્થે દીવો કર્યો હોય તો તેના કોડિયા, બત્તી અથવા ઘી, તેલ પોતાને કામે ન વાપરવા. કોઈ માણસે પૂજા કરનાર લોકોને હાથ પગ ધોવાને માટે મંદિરે જૂદું જળ રાખ્યું હોય, તો તે જળથી હાથ પગ ધોવાને કાંઇ હરકત નથી. છાબડિઓ, અંગેરી, ઓરસીયા આદી તથા ચંદન, કેશર, કપૂર, કસ્તૂરી આદી વસ્તુ પોતાની નિશ્રાએ રાખીનેજ દેવના કામમા વાપરવી; પણ દેવની નિશ્રાએ ન રાખવી. કારણ કે, દેવની નિશ્રાએ ન રાખી હોય તો પોતાના ઘરમા કાંઇ પ્રયોજન પડે તો તે વાપરી શકાય છે. એજ રીતે ભેરી, ઝલરી આદી વાજિંત્ર પણ સાધારણ ખાતે રાખ્યું હોય તો તે સર્વ ધર્મકૃત્યોમાં વાપરી શકાય છે. પોતાની નિશ્રાએ રાખેલી તંબૂ પડદા આદી વસ્તુ દેવમંદિર વગેરેમા વાપરવાને અર્થે કેટલાક દિવસ મૂકી રાખી હોય તોપણ તેટલા કારણથી તે વસ્તુ દેવદ્રવ્યમા ગણાય નહીં. કારણ કે, મનના પરિણામજ પ્રમાણભૂત છે એમ ન હોય તો, પોતાના પાત્રમા રહેલું નૈવેદ્ય ભગવાન્ આગળ મૂકે છે, તેથી તે પાત્ર પણ દેવદ્રવ્ય ગણવું જોઇએ શ્રાવકે દેરાસર ખાતાની અથવા જ્ઞાનખાતાની ઘર, પાટ આદી વસ્તુ ભાડુ આપીને પણ ન વાપરવી કારણ કે, તેથી નિર્લજ્જપણુ વગેરે દોષની પ્રાપ્તિ થાય છે સાધારણ ખાતાની વસ્તુ સંઘની અનુમતિથી વાપરવી તોપણ લોકવ્યવહારની રીતને અનુસરી ઓછુ ન પડે એટલુ ભાડુ આપવું, અને તે પણ કહેલી મુદતની અંદર પોતેજ જઇને આપવુ તેમા જો કદાચિત્ તે ઘરની ભીંત, કરા, આદી પૂર્વના હોય, તે પડી જવાથી પાછા સમારવા પડે તો તેમા જે કાંઇ ખરચ થયુ હોય, તે ભાડામાં વાળી લેવુ કારણ કે, તેવો લોકવ્યવહાર છે; પરંતુ જે પોતાને અર્થે એકાદ માળ નવો ચણાવ્યો હોય અથવા તે ઘરમાં બીજુ કાંઈ નવુ કર્યુ હોય તો તેમાં જે ખરચ થયું

હોય તે ભાડામા વાળી લેવાય નહિ કારણ કે, તેથી સાધારણ દ્રવ્યનો ઉપભોગ કર્યાનો દોષ આવે છે કોઇ સાધર્મીભાઈ ગરીબ અવસ્થામાં હોય, તો તે સંઘની સમ્મતિથી સાધારણ ખાતાના ઘરમા વગર ભાડે રહી શકે તેનજ બીજુ સ્થાનક ન મળવાથી તીર્થાદિ ને વિષે તથા જિનમંદિરમાંજ જો ઘણી વાર રહેવું પડે તથા નિદ્રા આદિ લેવી પડે તો જેટલું વાપર વામા આવે, તે કરતા પણ વધારે નકરો આપવો થોડો નકરો આપે તો સાક્ષાત્ દોષજ છે આ રીતે દેવ, જ્ઞાન અને સાધારણ એ ત્રણે ખાતાના વસ્ત્ર નાળીયેર, સોના રૂપાની પાટી, કળશ, કુંડ, પકવાન, સુખડી વગેરે વસ્તુ ઉજમણામા, નંદિમા અને પુસ્તકપૂજા વગેરે કૃત્યોમા સારી રીતે નકરો આપ્યા વિના ન મુકવી ઉજમણા આદી કૃત્યો પોતાના નામથી મોટા આડંબર માંડ્યા હોય તો લોકમા ઘણી પ્રશંસા થાય એવી ઇચ્છાથી થોડો નકરો આપીને ઘણી વસ્તુ મુકવી એ યોગ્ય નથી આ વાત ઉપર લક્ષ્મીવતીનું દૃષ્ટાંત છે જે નીચે લખ્યું છે —

કોઇ લક્ષ્મીવતી નામે શ્રાવિકા ઘણી ધનવાન ધર્મિષ્ઠ અને પોતાની મોટાઇ દેખાડનારી હતી. તે થોડો થોડો નકરો આપીને ઘણા આડંબરથી વિવિધ પ્રકારના ઉજમણાં આદી ધર્મકૃત્યો કરે અને મનમાં તથા જનમા એમ જાણે કે 'હું દેવ-દ્રવ્યની વૃદ્ધિ તથા પ્રભાવના કરું છું' એવી રીતે સાધર્મીપણુ પાળીને તે મરણ પામીને સ્વર્ગે ગઇ તોપણ બુદ્ધિપૂર્વક અપરાધના દોષથી ત્યા નીચ દેવીપણે ઉત્પન્ન થઇ કાળ કરીને ધનાઢ્ય શેઠની અતી પ્રિય પુત્રી થઇ તથા પુત્રાદિક હતા તેમાં તે ગર્ભમાં આવી ત્યારે શેઠ ધનવાન થયો તેમજ તે જન્મી ત્યારે એ નિર્ધન થયો અને તેના જન્મથી તેના માતાનો શ્રીમંતાઇ ઉત્કર્ષ ન થયો તથા જન્મોત્સવ પણ ન થયો. ગમનાગમન નામ પણ વાનો નાશ આદી ઉત્સવ પિતાએ કર્યા નહિ જ પણ દીકરીની વાત પણ ન સાંભળી અને તેમ જ પાછલી તથા બીજી જાતનાં ઘણા કષ્ટ પામી રૂપ પણ ઘરથી તે નવાં તેમજ રૂપે કરી અદ્ભૂત છતાં પણ એના નસીબથી તે સહાય આદિ પામી નહિ તેથી તે દુઃખી એક દિવસ કેવળી ભગવાનને પૂછ્યું તથા બીજા કેટલાક પણ ઘણા જન

હતી, તો પણ પૂર્વકર્મના દોષથી તેને ખાવા પીવાની તથા પહેરવા ઓઢ-વાની વસ્તુ ઘણે ભાગે એવી મળતી હતી કે, જે સામાન્ય માણસને પણ સુખે મળી શકે. કહ્યું છે કે— હે સાગર! તું રત્નાકર કહેવાય છે, અને તેથી તું રત્નથી ભરેલો છે, છતાં મ્હારા હાથમાં કંકરો આવ્યો! એ ત્હારો દોષ નથી પણ મ્હારા પૂર્વકર્મનો દોષ છે. પછી શેઠે "એ પુત્રીનો એકે ઉત્સવ થયો નથી એમ વિચારી મ્હોટા આડંબરથી તેનો લગ્ન મહોત્સવ કરવા માંડ્યો. લગ્ન વખત નજીક આવ્યો, ત્યારે તે પુત્રીની માતા અકસ્માત મરણ પામી! ત્યારે બિલકુલ ઉત્સવ ન થતાં વર-વહુનો હસ્તમેળાપ માત્ર રૂઢી પ્રમાણે કર્યો. મ્હોટા ધનવાન્ અને ઉદાર શેઠને ઘેર તે પડી હતી. અને સાસરા આદી સર્વ લોકોને માનીતી હતી, તો પણ પૂર્વની પેઠે નવા નવા ભય, શોક, માદગી આદી કારણ ઉત્પન્ન થવાથી તે પુત્રીને પોતાના મનગમતા વિષયસુખ, તથા ઉત્સવ ભોગવવા-નો યોગ પ્રાયે નજ મળ્યો. તેથી તે મનમાં ઘણી ઉદ્વિગ્ન થઇ, અને સવેગ પામી. એક દિવસે તેણે કેવળી મહારાજને એ વાતનું કારણ પૂછવાથી તે મણે કહ્યું છે કે, "પૂર્વ ભવે તેં થોડો નકરો આપીને મંદિર આદીની ઘ-ણી વસ્તુ વાપરી અને મ્હોટો આડંબર દેખાડ્યો. તેથી જે દુષ્કર્મ તે ઉ-પાર્જ્યું તેનું આ ફળ છે." કેવળીના એવા વચન સાંભળી તે પ્રથમ આ-લોયણ અને પછી દીક્ષા લઈ અનુક્રમે નિર્વાણ પામી. એ રીતે લક્ષ્મીવ-તીની કથા છે.

માટે ઉજમણા આદીમા મૂકવા માટે પાટલિઓ, નાળિયેર, લાડુ, આદી વસ્તુ તેનું જેટલું મૂલ્ય હોય, તથા તે તૈયાર કરતાં, લાવતા જે દ્ર-વ્ય બેઠું હોય તેથી પણ કાંઇક વધારે રકમ આપવી. એમ કરવાથી શુદ્ધ નકરો કહેવાય છે કોઇએ પોતાના નામથી ઉજમણા વગેરે માંડ્યું હોય, પરંતુ અધિક શક્તિ આદી ન હોવાથી માંડેલા ઉજમણાની રીત બરાબર સાચવવાને અર્થે કોઈ બીજો માણસ કાંઇ મૂકે, તો તેથી કોઇ દોષની પ્રાપ્તિ થતી નથી. પોતાના ઘરદેરાસરમાં ભગવાન આગળ મૂકેલા ચોખા, સોપારી, નૈવેદ્ય આદી વસ્તુ વેચવાથી નિપજેલી રકમમાથી પુષ્પ, ભોગ (કેસર, ચંદન) વગેરે વસ્તુ પોતાના ઘરદેરાસરમા ન વાપરવી, અને બી-

જ જિનમંદિરમાં પણ પોતે ભગવાન ઉપર ન ચડાવતાં પરંતુ ખરી વાત કહીને પૂજક લોકોના તે હાથથી ચડાવે જિનમંદિરે પુષ્પાદિકનો યોગ ન હોય તો ગૃહસ્થ લોકો તે વસ્તુનું સ્વરૂપ પ્રકટ કરીને પોતેજ તે વસ્તુ ભગવાન ઉપર ચડાવે એમ ન કરે તો, ગાડું ન જાણનારા ફોગટ લોક પાસેથી પોતાની પ્રશંસા કરાવ્યાનો દોષ માથે આવે છે. ઘરદેરાસરની નૈવેદ્ય આદી વસ્તુ માળીને આપવી, પણ તે તેના માસિક પગારની રકમમાં ન ગણવી. જો પ્રથમથી માસિક પગારની જ નૈવેદ્ય આદી આપવાનો ઠરાવ કર્યો હોય, તો કાંઈ દોષ નથી. મુખ્યમાર્ગે જોતાં માળીને માસિક પગાર જૂદોજ આપવો. ઘરદેરાસરમાં ભગવાન આગળ ધરેલા ચોખા નૈવેદ્ય આદી વસ્તુ મ્હોટા જિનમંદિરે મૂકવી. નહીં તો ઘરદેરાસરની વસ્તુથીજ ઘરદેરાસરની પૂજા કરી પણ પોતાના દ્રવ્યથી ન કરી' એમ થાય અને અનાદર, અવજ્ઞા આદી દોષ પણ લાગે એમ થવું યોગ્ય નથી.

પોતાના શરીર, કુટુંબ વગેરેને અર્થે ગૃહસ્થ માણસ ગમે તેટલો દ્રવ્ય વ્યય કરે છે માટે જિનમંદિરે જિનપૂજા પણ શક્તિ પ્રમાણે પોતાના દ્રવ્યથીજ કરવી, પણ પોતાના ઘરદેરાસરમાં ભગવાન આગળ ધરેલી નૈવેદ્ય આદિ વસ્તુ વેચીને નિપજેલા દ્રવ્યથી અથવા દેવદ્રવ્ય મળવી ફૂલ આદી વસ્તુથી ન કરવી. કારણ કે, તેમ કરવાથી ઉપર કહેલા દોષ આવે છે. તેમજ જિનમંદિરે આવેલી નૈવેદ્ય, ચોખા, સોપારી આદી વસ્તુ પોતાની વસ્તુની માફક સભાળ લેવી. સારૂ મૂલ્ય ઉત્પન્ન થાય એવી રીતે વેચવી, પણ જેમ તેમ આવે તેટલી કિમ્મતથી કાઢી નાખવી નહીં. કારણ કે, તેમ કરવાથી દેવદ્રવ્યનો વિનાશ આદી થયાનો દોષ આવે છે. સર્વ પ્રયત્નથી રક્ષણ આદી ચીવટ કરતાં છતાં પણ જો કદાચિત્ ચોર અગ્નિ આદીના ઉપદ્રવથી દેવદ્રવ્યાદિકનો નાશ થઈ જાય તો સાર સભાળ કરનારને માથે કાંઈ દોષ નથી. કારણ કે અવશ્ય બનનારી વાત—ભવિષ્ય આગળ કોઈનો ઉપાય નથી. યાત્રા તીર્થ અથવા સઘની પૂજા, સાધર્મિક વાત્સલ્ય, સ્નાત્ર, પ્રભાવના પુસ્તક લખાવવું, વાચન આદી ધર્મકૃત્યમાં જો બીજા કોઈ ગૃહસ્થના દ્રવ્યની મદદ લેવાય તો, તે ચાર પાંચ પુરુષોને સાક્ષી રાખીને લેવી, અને તે દ્રવ્ય ખરચવાને સમયે ગુરુ, સંઘ

આદી લોકોની આગળ તે દ્રવ્યનું ખરૂ સ્વરૂપ યથાસ્થીત કરી દેવું, એમ ન કરે તો દોષ લાગે. તીર્થ આદી સ્થળને વિષે દેવપૂજા, સ્નાત્ર, ધ્વજાગેપણ, પહેરામણી આદી અવશ્ય કરવા યોગ્ય ધર્મકૃત્યો ગાંઠના દ્રવ્યથીજ કરવા અને તેમાં બીજા કોઇનું દ્રવ્ય ભેગુ ન લેવું.

ઉપર કહેલાં ધર્મકૃત્યો ગાંઠના દ્રવ્યથી કરીને પછી બીજા કોઇએ ધર્મકૃત્યોમાં વાપરવા દ્રવ્ય આપ્યું હોય તો, તે મહાપૂજા, ભોગ, અંગપૂજા આદી કૃત્યોમાં સર્વની સમક્ષ જૂદું વાપરવું. જ્યારે ઘણા ગૃહસ્થ ભેગા થઇને યાત્રા, સાધર્મિક વાત્સલ્ય, સંઘપૂજા આદી કૃત્ય કરે, ત્યારે જેનો જેટલો ભાગ હોય, તેનો તેટલો ભાગ વગેરે સર્વ સમક્ષ કહી દેવો. એમ ન કરે તો પુણ્યનો નાશ, તથા ચોરી આદી દોષ માથે આવે. તેમજ માતા પિતા આદી લોકોની આયુષ્યની છેલ્લી ઘડી આવે, ત્યારે જો તેના પુણ્યને અર્થે દ્રવ્ય ખરચવાનુ હોય તો, મરનાર માણસ શુદ્ધિમાં છતા ગુરૂ તથા સાધર્મિક વગેરે સર્વ લોકોની સમક્ષ મરનારને કહેવું કે, " તમારા પુણ્યને અર્થે આટલા દિવસની અંદર આટલુ દ્રવ્ય હુ ખરચીશ. તેને તમે અનુમોદના આપો. " એમ કહી તે દ્રવ્ય કહેલી મુદતમાં સર્વ લોકો જાણે એવી રીતે ખરચવું. પોતાના નામથી તે દ્રવ્યનો વ્યય કરે તો પુણ્યને સ્થાનકે પણ ચોરી આદી કર્યાનો દોષ આવે. પુણ્યસ્થાનકે ચોરી વગેરે કરવાથી મુનિરાજને પણ હીણતા આવે છે. કહ્યું છે કે— જે માણસ (સાધુ) તપ, વ્રત, રૂપ, આચાર અને ભાવ એની ચોરી કરે તે કિલ્બિષી દેવતાનું આયુષ્ય બાંધે.

મુખ્યવૃત્તિએ વિવેકી પુરૂષે ધર્મખાતે કાઢેલુ દ્રવ્ય સાધારણ રાખવું. તેમ કરવાથી ધર્મસ્થાન બરાબર જોઇને તે ઠેકાણે તે દ્રવ્યનો વ્યય કરી શકાય છે. સાતે ક્ષેત્રમાં જે ક્ષેત્ર સીઝાતુ હોય, તેને આશ્રય આપવામાં બહુ લાભ દેખાય છે. કોઇ શ્રાવકજ માઠી અવસ્થામા હોય, અને તેને જો તે દ્રવ્યથી સહાય્ય કરાય, તો તે શ્રાવક આશ્રય મળવાથી ધનવાન થઇ સાતે ક્ષેત્રોની વૃદ્ધિ કરે એવો સભવ રહે છે લૌકિકમા પણ કહ્યુ છે કે— હે રાજેંદ્ર! તુ દરિદ્ર માણસનું પોષણ કર, પણ ધનવાન પુરૂષનુ કરીશ નહીં. કારણ કે, રોગી માણસનેજ ઔષધ આપવું હિતકારી છે, પણ ની-

રોગી માણસને ઓષધ આપવાથી શું લાભ થવાનો? માટેજ પ્રભાવના, સંઘની પહેરામણી, દ્રવ્ય યુક્ત મોદક (લાડુ) અને લ્હાણા આદી વસ્તુ સાધર્મિકોને આપવી હોય, ત્યારે દરિદ્રી સાધર્મિકને સારામાં સારી વસ્તુ હોય તેજ આપવી યોગ્ય છે એમ ન કરે તો ધર્મની અવગના આદી કર્યાનો દોષ આવે. યોગ હોય તો ધનવાન્ કરતાં દરિદ્ર સાધર્મિકને વધારે આપવું. પણ યોગ ન હોય તો સર્વને સમાન આપવું સંભળાય છે કે, યમુનાપુરમાં જિનદાસ ઠક્કુરે ધનવાન્ સાધર્મિને આપેના સગન્તિ મોદકમાં એક એક સોનૈયો અંદર નાખ્યો હતો અને દરિદ્ર સાધર્મિને આપેના મોદકમાં બે બે સોનૈયા નાખ્યા હતા હશે, ધર્મ ખાતે વાપરવા કબૂલ કરેલું સર્વ દ્રવ્ય તેજ ખાતે વાપરવું જોઈએ

મુખ્યમાર્ગ જોતાં તો પિતા આદિ લોકોએ પુત્ર વગેરે લોકોની પાછળ અથવા પુત્ર આદિ લોકોએ પિતા આદીની પાછળ જે પુણ્યમાર્ગે ખરચવું હોય, તે પ્રથમથીજ મનની સમક્ષ કરવું કારણ કે, આયુ જાણે, કોનું ક્યાં અને શી રીતે મરણ થશે! માટે પ્રથમ નક્કી કરીને જેટલું કબૂલ કર્યું હોય, તેટલું અવસર ઉપર જૂદુંજ વાપરવું, પણ પોતે કરેલા સાધર્મિક વાત્સલ્ય વગેરે કૃત્યોમાં ન ગણવું, કારણ કે, તેથી ધર્મસ્થાનને મિથ્યા દોષ આવે છે

એમ ઘણા કેટલાક લોકો યાત્રાને અર્થે 'આટલું દ્રવ્ય ખરચીશું' એમ કબૂલ કરીને તે કબૂલ કરેલી રકમમાંથીજ ગાડી ભાડું, ખાવું પીવું, મોકલવું વગેરે માર્ગે આવી સ્થાકે લાગેલું ખર્ચ તે દ્રવ્યમાં ગણે છે તે મૂઢલોકો ખરેખર જાણે કે, કઈ ગતિ પામશે? યાત્રાને અર્થે જેટલું માન્યુ હોય તેટલું દેવ ગુરૂ આદીનું દ્રવ્ય થયું તે દ્રવ્ય જો પોતાના ઉપભોગમાં વાપરે તો દેવદ્રવ્ય ભક્ષણ કર્યાનો દોષ કેમ ન લાગે?

એવી રીતે જાણતાં અથવા અજાણતાં જે કોઈ ઠેકાણે કાંઈ દ્રવ્યનો ઉપભોગ થયો હોય, તેની આલોયણા તરીકે, જેટલા દ્રવ્યનો ઉપભોગ અનુમાનથી ધ્યાનમાં આવતો હોય, તેના પ્રમાણમાં પોતાની પાસેનું દ્રવ્ય દેવાદિ ખાતામાં નાખે એ આલોયણા મરણ સમય નજીક આવે ત્યારે તો અવશ્ય કરવી. વિવેકી પુરૂષે પોતાની અલ્પ શક્તિ હોય તો ધન્ના

સાત ક્ષેત્રોને વિષે પોતાની શક્તિ પ્રમાણે અલ્પ દ્રવ્ય વાપરવું, પણ માગે કોઇનુ ઋણ રાખવું નહીં. પાઇએ પાઈ ચૂકતી કરવી. તેમાં પણ દેવ, જ્ઞાન અને સાધારણ એ ત્રણ ખાતાનુ ઋણ તો બિલકૂલ નજ રાખવું. કહ્યુ છે કે— શ્રેષ્ઠ પુરૂષે કોઇનુ ઋણ એક ક્ષણમાત્ર પણ કોઇ કાળે ન રાખવુ. તો પછી અતિ દુઃસહ દેવાદિકનુ ઋણ કોણ માથે રાખે? માટે બુદ્ધિમાન્ પુરૂષે ધર્મનુ સ્વરૂપ જાણીને સર્વ ઠેકાણે ચોખ્ખો વ્યવહાર રાખવો. કહ્યુ છે કે— જેમ ગાય પડવેના ચંદ્રને, નોળિયો નોળિયણને, હંસ પાણીમા રહેલા દૂધને અને પક્ષી ચિત્રાવેલને જાણે છે, તેમ બુદ્ધિમાન્ પુરૂષ સૂક્ષ્મ-ધર્મ જાણે છે. હવે આ વિષયને આ કરતા વધારે વિસ્તારની જરૂર નથી.

હવે ગાથાના ઉત્તરાર્દ્ધની વ્યાખ્યા વિષે કહીએ છીએ. આ રીતે જિન-પૂજા કરીને જ્ઞાનાદિ પાંચ આચારને દૃઢપણે પાળનાર એવા ગુરૂની પાસે જઇ પોતે પૂર્વે કરેલું પચ્ચખાણ અથવા તેમા કાંઇક વધારીને ગુરૂ પાસે ઉચ્ચરવું. જ્ઞાનાદિ પાંચ આચારની વ્યાખ્યા અમારા રચેલા આચારપ્રદીપ ગ્રંથથી જાણવી. પચ્ચખાણ ત્રણ પ્રકારનું છે. એક આત્મ સાક્ષિક, બીજું દેવસા-ક્ષિક અને ત્રીજું ગુરૂ સાક્ષિક. તેનો વિધિ આ પ્રમાણે—જિનમંદિરે દે-વવંદનને અર્થે, સ્નાત્રમહોત્સવના દર્શનને અર્થે અથવા દેશના આદી કા-રણથી આવેલા સદ્‌ગુરૂની પાસે વંદના વગેરે કરી વિધિપૂર્વક પચ્ચખાણ લેવુ. મંદિરે ન હોય તો ઉપાશ્રયમાં જિનમંદિરની પેઠે ત્રણ **નિસિહી** તથા પાંચ અભિગમ વગેરે યથાયોગ્ય વિધિથી પ્રવેશ કરી દેશનાથી પ-હેલા અથવા તે થઇ રહ્યા પછી સદ્‌ગુરૂને પચ્ચીશ આવશ્યકથી શુદ્ધ એવી દ્વાદશાવર્ત્ત વંદના કરે. એ વંદનાનું ફળ બહુ મ્હોટુ છે. વળી કહ્યુ છે કે— માણસ શ્રદ્ધાથી વંદના કરે તો, નીચગોત્ર કર્મને ખપાવે, ઉચ્ચગોત્ર કર્મ બાંધે, અને કર્મની દૃઢગ્રંથિ શિથિલ કરે. કૃષ્ણે ગુરૂવંદનાથી સાતમીને બદલે ત્રીજી નરકનું આયુષ્ય અને તીર્થંકર નામકર્મ બાંધ્યું, તથા તે ક્ષા-યિક સમ્યક્ત્વ પામ્યો. શીતળાચાર્યને વંદના કરવા માટે આવેલા, રાત્રીએ બહાર રહેલા અને રાત્રે કેવળજ્ઞાન પામેલા પોતાના (શીતળાચાર્યના) ચાર ભાણેજોને પહેલા ક્રોધથી દ્રવ્ય વંદના કરી અને પછી તેમના વચનથી ભાવવંદના કરી ત્યારે તેમને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયુ.

ગુરુવંદન પણ ત્રણ પ્રકારના છે ભાષ્યમાં કહ્યું છે કે—ગુરુવંદન ત્રણ પ્રકારના છે એ ફેટા વંદન, બીજુ થોભ વંદન અને ત્રીજુ દ્વાદશાવર્ત્ત વંદન એટલું માથું નમાવે અથવા બે હાથ જોડે તે ફેટા વંદન જાણવું, બે ખમાસમણા દે તે બીજુ થોભ વંદન જાણવું, અને બાર આવર્ત્ત પચ્ચીશ આવશ્યક વગેરે વિધિ સહિત બે ખમાસમણા દે તે ત્રીજુ દ્વાદશાવર્ત્ત વંદન જાણવું તેમાં પ્રથમ ફેટા વંદન સર્વ સંઘે માંહોમાંહે કરવું બીજુ થોભ વંદન ગચ્છમાં રહેલા રૂડા મુનિરાજને અથવા કારણથી લિંગમાત્ર ધારી સમકિતીને પણ કરવું ત્રીજુ દ્વાદશાવર્ત્ત વંદન તો આચાર્ય ઉપાધ્યાય આદિ પદે રહેલા મુનિરાજનેજ કરવું જે પુરું પ્રતિક્રમણ કર્યું નથી, તેણે વિધિથી વંદના કરવી ભાષ્યમાં કહ્યું છે કે—પ્રથમ ઇરિયાવહી પ્રતિક્રમીને "कुसुमिण दुसुमिण" ટાળવાને માટે ચાર લોગસ્સનો અથવા સો ઉચ્છ્વાસનો કાઉસ્સગ્ગ કરે, દુઃસ્વપ્નાદિ પોતાને અનુભવ્યા હોય તો એકસો આઠ ઉચ્છ્વાસનો કાઉસ્સગ્ગ કરવો પછી આદેશ માગીને ચૈત્યવંદન કરે, પછી આદેશ માગી મુહપત્તિ પડિલેહે, પછી બે વાંદણા દેઇ રાઇઅ આલોવે, પછી ફરીથી બે વાંદણાં દે, અભ્ભુઠ્ઠિઓ ખમાવે પછી બે વાર વાંદણા દેઇ, પચ્ચખાણ કરે પછી ચાર ખમાસમણા દેઇ આચાર્યાદિકને થોભ વંદન કરે, પછી સજ્ઝાય સંદિસાહું ? અને સજ્ઝાય કરું ? એ બે ખમાસમણે બે આદેશ માગી સજ્ઝાય કરે એ પ્રમાણે પ્રભાત વખતનો વંદન વિધિ કહ્યો છે

પ્રથમ ઇરિયાવહિ પ્રતિક્રમીને આદેશ માગી ચૈત્યવંદન કરે, પછી મુહપત્તિ પડિલેહે બે વાંદણા દે, પછી દિવસચરિમ પચ્ચખાણ કરે, પછી બે વાંદણા દેઇ દેવસિઅ આલોવે પછી બે વાંદણા દેઇ દેવસિઅ ખમાવે પછી ચાર ખમાસમણા દેઇ, આચાર્યાદિકને વાંદીને આદેશ માગી દેવસિ પાયચ્છિત્ત વિસોહણત્થં ચાર લોગસ્સનો કાઉસ્સગ્ગ કરે, પછી સજ્ઝાય સંદિસાહુ ? અને સજ્ઝાય કરું ? એ પ્રમાણે આદેશ માગી બે ખમાસમણ દઇ સજ્ઝાય કરે એ સાંજના સમયનો વંદન વિધિ કહ્યો છે ગુરુ કોઇ કામમાં વ્યગ્ર હોવાથી જો દ્વાદશાવર્ત્ત વંદના કરવાનો જોગ ન આવે તો માત્ર વંદનથીજ ગુરુને વંદના કરી એવી રીતે વંદના કરી ગુરુ પાસે

પચ્ચખાણ કરવું. કહ્યું છે કેઃ—પોતે જે પહેલાં પચ્ચખાણ કર્યું હોય, તેજ અથવા તેથી વધારે ગુરૂ સાક્ષિએ ગ્રહણ કરવું. કારણ કે, ધર્મના સાક્ષી ગુરૂ છે. ધર્મકૃત્ય ગુરૂ સાક્ષિએ કરવામાં એટલા લાભ છે. એક તો "**गुरु सक्खिओ हु धम्मो**" (ગુરૂ સાક્ષિએ ધર્મ હોય છે.) જિનેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞાનું પાલન થાય છે. બીજો, ગુરૂના વચનથી શુભ પરિણામ ઉત્પન્ન થવાથી અધિક ક્ષયોપશમ થાય છે. ત્રીજો, પૂર્વે ધાર્યું હોય તે કરતાં પણ વધારે પચ્ચખાણ લેવાય છે એ ત્રણ લાભ છે. શ્રાવકપ્રજ્ઞપ્તિમાં કહ્યું છે કે—પ્રથમથીજ પચ્ચખાણ વગેરે લેવાના પરિણામ હોય, તો પણ ગુરૂ પાસે જવામાં એ લાભ છે કે, પરિણામની દૃઢતા થાય છે, ભગવાન્‌ની આજ્ઞા પળાય છે અને કર્મના ક્ષયોપશમની વૃદ્ધિ થાય છે. એમજ દિવસના અથવા ચાતુર્માસના નિયમ આદિ પણ યોગ હોય તો ગુરૂ સાક્ષિએજ ગ્રહણ કરવા.

અહિ, પાંચ નામાદિ બાવીસ મૂળદ્વાર તથા ચારસો બાણું પ્રતિદ્વાર સહિત દ્વાદશવર્ત વંદનનો વિધિ તથા દશ પ્રત્યાખ્યાનાદિ નવ મૂળદ્વાર અને નેવું પ્રતિદ્વાર સહિત પચ્ચખાણ વિધિ પણ ભાષ્ય આદિ ગ્રંથમાંથી જાણી લેવો, પચ્ચખાણનું લેશમાત્ર સ્વરૂપ પૂર્વે કહ્યું છે

હવે પચ્ચખાણના ફળ વિષે કહીએ છીએ. ધમ્મિલ્લ કુમાર છ માસ સુધી આંબિલ તપ કરી મ્હોટા શેઠીઓની, રાજાઓની અને વિદ્યાધરોની બત્રીશ કન્યા પરણ્યો, તથા ઘણી ઋદ્ધિ પામ્યો. એ ઇહલોકમાં ફળ જાણવું. તથા ચાર હત્યા આદીનો કરનાર દૃઢપ્રહારી છ માસ તપ કરીને તેજ ભવે મુક્તિ જનારો થયો એ પરલોકનું ફળ જાણવું કહ્યું છે કે—પચ્ચખાણ કરવાથી આશ્રવ દ્વારનો ઉચ્છેદ થાય છે. આશ્રવના ઉચ્છેદથી તૃષ્ણાનો ઉચ્છેદ થાય છે. તૃષ્ણાના ઉચ્છેદથી માણસોને ઘણો ઉપશમ થાય છે ઘણા ઉપશમથી પચ્ચખાણ શુદ્ધ થાય છે શુદ્ધ પચ્ચખાણથી ચારિત્રધર્મ પ્રાપ્ત થાય છે ચારિત્રધર્મની પ્રાપ્તિથી કર્મનો વિવેક થાય છે. કર્મના વિવેકથી અપૂર્વકરણ મળે છે. અપૂર્વકરણની પ્રાપ્તિથી કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે. કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયાથી સદાય સુખનું દાતાર એવું મળે છે.

પછી શ્રાવકે સાધુ સાધ્વી આદી ચતુર્વિધ સંઘને વંદન કરવું. જિન-

મંદિર આદી સ્થળે ગુરૂનું આગમન થાય તો તેમનો સારી પેઠે આદર સત્કાર સાચવવો અને વળી ગુરૂને જોતાંજ ઉભા થવું સામા આવતા હોય તો સન્મુખ જવું બે હાથ જોડી માથે અંજળિ કરવી પોતે આસન આપવું ગુરૂ આસને બેઠા પછી પોતે આસને બેસવું ગુરૂને ભક્તિથી વંદના કરવી ગુરૂની સેવા પૂજા કરવી અને ગુરૂ જાય તેમની પાછળ જવું એ રીતે સંક્ષેપથી ગુરૂનો આદર સત્કાર જાણવો તેમજ ગુરૂની બે બાજૂએ મુખ આગળ, અથવા પૂઠે પણ ન બેસવું ગુરૂની સાથળને પોતાની સાથળ લગાડીને તેમની પાસે ન બેસવું તેમજ આવશ્યક ચુરણી પાસે નગની આરના બાહુની પલાંઠી વાળીને અથવા પગ લાંબા કરીને પણ ન બેસવું બીજે ઠેકાણે પણ કહ્યું છે કે—પલાંઠી વાળવી ઓઠિંગણ દેવું પગ લાંબા કરવા, વિકથા કરવી, અને ઘણું હસવું એટલાવાના ગુરૂ પાસે વર્જવા વળી કહ્યું છે કે—આવશ્યક નિદ્રા તથા વિકથા વર્જી મન વચન કાયાની ગુપ્તિએ, હાથ જોડી અને બરાબર ઉપયોગ સહિત ભક્તિથી બહુમાન પૂર્વક ગુરૂના ઉપદેશ વચન સાંભળવા વળી સિદ્ધાંતમાં કહેલી રીત પ્રમાણે ગુરૂની આશાતના ટાળવાને માટે ગુરૂથી સાડા ત્રણ હાથનું અવગ્રહ ક્ષેત્ર મુકી તેને નિર્દોષ જીવજંતુ રહિત ભૂમીએ બેસીને ધર્મદેશના સાંભળવી કહ્યું છે કે—શાસ્ત્રથી, નિંદિત આચરણ આચરવાથી ઉત્પન્ન થએલા તાપને નાશ કરનાર સદ્ગુરૂના મુખ રૂપ મલય પર્વતથી ઉત્પન્ન થએલું ચંદન સરખું વચન રૂપી અમૃત ધન્ય પુરૂષનેજ મળે છે

ધર્મદેશના સાંભળવાથી અજ્ઞાનનો અને મિથ્યા જ્ઞાનનો નાશ થાય, સમ્યક્તત્વનું જ્ઞાન થાય સંશય ટળે ધર્મને વિષે દ્રઢપણું થાય વ્યસન આદિ કુમાર્ગની નિવૃત્તિ થાય, સન્માર્ગને વિષે પ્રવૃત્તિ થાય કષાય આદિ દોષનો ઉપશમ થાય, વિનય આદિ ગુણોની પ્રાપ્તિ થાય, કુસંગતિનો ત્યાગ થાય સત્સંગતિનો લાભ મળે સંસારને વિષે વૈરાગ્ય ઉપજે મોક્ષની ઈચ્છા થાય, શક્તિ માફક દેશવિરતીની અથવા સર્વ વિરતિની પ્રાપ્તિ થાય અને અંગીકાર કરેલી દેશવિરતીની અથવા સર્વવિરતિની સમ્યગ્ પ્રકારે એકાગ્ર ચિત્તથી આરાધના થાય વગેરે અનેક ગુણ છે તે માટે પ્રદેશી રાજા, આમ રાજા, કુમારપાળ યાવચ્ચાપુત્ર વગેરે દ્રષ્ટાંત ઉપરથી જાણવા

કહ્યું છે કે—જિનેશ્વર ભગવાનનું વચન સાંભળે તો બુદ્ધિનો મોહ જતો રહે, કુપંથનો ઉચ્છેદ થાય, મોક્ષની ઇચ્છા વૃદ્ધિ પામે, શાન્તિ વિસ્તાર પામે, અધિક વૈરાગ્ય ઉપજે, અને અતિશય હર્ષ થાય. એવી કઇ વસ્તુ છે કે, જે જિનેશ્વર ભગવાનનું વચન સાંભળવાથી ન મળે ? પોતાનું શરીર ક્ષણભંગુર છે, બાવન બચન સમાન છે, લક્ષ્મી વિવિધ અનર્થને ઉત્પન્ન કરનારી છે માટે જૈનસિદ્ધાન સાંભળવું તેથી સંવેગ વગેરે ઉત્પન્ન થાય છે, અને તે સિદ્ધાંત માણસ ઉપર કાંઈ ઉપકાર કરવામાં ખામી રાખતું નથી. એ પ્રદેશી રાજાનું દૃષ્ટાન્ત ટુકામાં નીચે પ્રમાણે છેઃ—

શ્વેતામ્બી નગરીમા પ્રદેશી નામે રાજા અને ચિત્રસારથી નામે તેનો મત્રી હતો. ચિત્રસારથી મંત્રીએ ચાર જ્ઞાનના ધારક શ્રીકેશિ ગણધર પાસે શ્રાવસ્તિ નગરીમાં શ્રેષ્ટ શ્રાવકધર્મ સ્વીકાર્યો હતો. એક વખતે ચિત્રસારથી મંત્રિના આગ્રહથી કેશિ ગણધર શ્વેતાંબી નગરીએ પધાર્યા ચિત્રસારથી મંત્રી ઘોડા ઉપર બેસી ફરવાના બ્હાને પ્રદેશી રાજાને કેશિ ગણધર પાસે લઇ ગયો. ત્યારે ગર્વથી રાજાએ મુનિરાજને કહ્યું "હે મુનિરાજ ! તમે વૃથા કષ્ટ ન કરો. કારણ કે, ધર્મ વગેરે જગત્માં સર્વથા છેજ નહિ. મ્હારી માતા શ્રાવિકા હતી અને પિતા નાસ્તિક હતો. મરણ સમયે મેં એમને ઘણું કહ્યું કે, "મરણ થયા પછી સ્વર્ગમાં તમને જે સુખ અથવા નરકમાં દુઃખ થાય, તે મને જણાવજો." પણ મરણ પામ્યા પછી આવીને માતાએ સ્વર્ગ સુખ આદિ તથા પિતાએ નરક દુઃખ આદિ કાંઇ પણ મને જણાવ્યું નહી. એક ચોરના મેં તલ જેટલા કટકા કર્યા, તો પણ તેમાં કયથી મને જીવ દેખાયો નહીં. તેમજ જીવતા તથા મરણ પામેલા માણસને તોલતાં ભારમાં કાંઇ પણ ફેર જણાયો નહી. વળી મં છિદ્ર વિનાની કોઠીની અંદર એક માણસને પૂર્યો, અને તે કોઠી ઉપર સજ્જડ ટાકણુ ઢાંક્યું. અંદર તે માણસ મરી ગયો. તેના શરીરમાં પડેલા અસંખ્ય કીડા મે જોયા, પણ તે માણસનો જીવ બહાર જવાને તથા તે કીડાના જીવોને અંદર આવવાને વાળના અગ્રભાગ જેટલો પણ માર્ગ મારા જોવામા આવ્યો નહી એવી રીતે ઘણી પરિક્ષા કરીને હું નાસ્તિક થયો છું."

શ્રી કેશિ ગણધરે કહ્યું "તારી માતા સ્વર્ગસુખમાં નિમગ્ન હોવાથી તને કહેવા આવી નહીં તથા તારો પિતા પણ નરકની રોગ વેદનાથી આકુળ હોવાથી આવી શકે નહીં. અરણીના લાકડાની અંદર અગ્નિ છતાં તેના ગમે તેટલા ઝીણા કટકા કરીએ, તોપણ તેમાં અગ્નિ દેખાય એમ નથી તેમજ શરીરના ગમે તેટલા ઝીણા કટકા કરો, તો પણ તેમાં જીવ ક્યાં છે? તે દેખાય નહીં. લુહારની ધમણ વાયુથી ભરેલી અથવા ખાલી તોળો, તથાપિ તોલમાં રતિમાત્ર પણ ફેર જણાશે નહીં. તેમજ શરીરની અંદર જીવ છતાં અથવા તે નીકળી ગયા પછી શરીર તોળો, તો તોલમાં કાંઇ ફેર જણાશે નહીં. કોઠીની અંદર પૂરેલો માણસ અંદર શંખ આદિ વગાડે તો શબ્દ બહાર સંભળાય પણ તે શબ્દ ક્યાંથી બહાર આવ્યો? તે જણાય નહીં. તેમજ કુંભીની અંદર પૂરેલા માણસનો જીવ કઇ રીતે બહાર ગયો? અને કુંભીની અંદર થએલા કીડાના જીવ કઇ રીતે અંદર આવ્યા? તે પણ જણાય નહીં."

એવી રીતે શ્રી કેશિ ગણધરે યુક્તિથી બરાબર બોધ કર્યો ત્યારે પ્રદેશી રાજાએ કહ્યું "આપ કહો છો તે વાત ખરી છે પણ કુળપરંપરાએ આવેલું નાસ્તીકપણું કઇ રીતે તજાય?" શ્રી કેશિ ગણધરે કહ્યું "જેમ કુળપરંપરાથી આવેલા દારિદ્ર, રોગ, દુઃખ આદી તજાય છે તેમ નાસ્તિકપણું પણ મૂકી દેવું." આ સાંભળી પ્રદેશી રાજા સુશ્રાવક થયો. તે રાજાની સૂર્યકાંતા નામે એક રાણી હતી. તેણે પરપુરુષને વિષે આસક્ત થઇ એક દિવસે પૌષધને પારણે પ્રદેશી રાજાને ઝેર ખવરાવ્યું. તે વાત તુરત તે રાજાના ધ્યાનમાં આવી ને તેણે ચિત્તમાં ધારીને કહી. તે પછી તેણે ચિત્રસારથી મંત્રિના વચનથી પોતાનું મન સમાધિમાં રાખ્યું અને આરાધના તથા અનશન કરી તે સૌધર્મ દેવલોકે સૂર્યાભ વિમાનની અંદર દેવતા થયો. વિષપ્રયોગની વાત ખબર પડવાથી સૂર્યકાંતા ઘણી શરમાઇ અને બીકથી જંગલમાં નાસી ગઇ, અને ત્યાં સર્પના ડંશથી મરણ પામી નરકે પહોંચી. એક વખતે આમલકલ્પા નગરીમાં શ્રીવીરભગવાન્ સમવસર્યા ત્યારે સૂર્યાભ દેવતા ડાબા તથા જમણા હાથથી એકસો આઠ કુમાર તથા કુમારીઓ પ્રગટ કરવા વગેરે નાટકથી ભગવાન્ આગળ આગમમાં

દિવ્ય નાટક કરી સ્વર્ગે ગયો. ત્યારે ગૌતમ સ્વામીના પૂછવાથી શ્રીવીર ભગવાને સૂર્યાભ દેવતાનો પૂર્વભવ તથા દેવના ભવથી ચ્યવી મહાવિદેહ ક્ષેત્રે સિદ્ધિ પામશે, વગેરે વાત કરી આ રીતે પ્રદેશી રાજાનું દૃષ્ટાંત છે. આમ રાજા બપ્પભટ્ટસૂરીના અને કુમારપાળ રાજા શ્રી હેમચંદ્રસૂરીના સદુપદેશથી બોધ પામ્યા એ વાત પ્રસિદ્ધ છે. હવે થાવચ્ચાપુત્રની કથા સંક્ષેપથી નીચે લખી છે.—

દ્વારિકા નગરીમાં કોઈ સાર્થવાહની થાવચ્ચા નામે સ્ત્રી ઘણી દ્રવ્યવાન હતી. **થાવચ્ચા પુત્ર** એ નામે ઓળખાતો તેનો પુત્ર બત્રીશ કન્યા પરણ્યો હતો. એક સમયે શ્રી નેમિનાથ ભગવાનની દેશનાથી તે પ્રતિબોધ પામ્યો. થાવચ્ચા માતાએ ઘણો વાર્યો, તો પણ તેણે દીક્ષા લેવાનો વિચાર માંડી વાળ્યો નહિ. ત્યારે તે થાવચ્ચા માતા પુત્રના દીક્ષા ઉત્સવને અર્થે કેટલાક રાજચિન્હ કૃષ્ણ પાસે માગવા ગઈ. કૃષ્ણે પણ થાવચ્ચાને ઘેર આવી તેના પુત્રને કહ્યું કે, "તું દીક્ષા લઈશ નહીં. વિષયસુખ ભોગવ." થાવચ્ચા પુત્રે કહ્યું કે, "ભય પામેલા માણસને વિષયભોગ ગમતા નથી" કૃષ્ણે પૂછ્યું. "મ્હારા છતાં તને ભય, શાનો?" થાવચ્ચાપુત્રે કહ્યું "મૃત્યુનો." પછી કૃષ્ણે પોતે તેનો દીક્ષા ઉત્સવ કર્યો થાવચ્ચાપુત્રે એક હજાર શ્રેષ્ટી આદિની સાથે દીક્ષા લીધી. અનુક્રમે તે ચૌદપૂર્વી થયો, અને સેલક રાજાને તથા તેના પાંચસે મંત્રીઓને શ્રાવક કરી સૌગંધિકા નગરીમાં આવ્યો તે સમયે વ્યાસનો પુત્ર શુક નામે એક પરિવ્રાજક ત્યાં પોતાના એક હજાર શિષ્ય સહિત હતો. તે ત્રિદંડ, કમંડલુ, છત્ર, ત્રિકાષ્ટી, અંકુશ, પવિત્રક, અને કેસરી નામાં વસ્ત્ર એટલી વસ્તુ હાથમાં રાખતો હતો. તેનાં વસ્ત્ર ગેરૂથી રંગેલાં હતા તે સાંખ્ય શાસ્ત્રના સિદ્ધાંત પ્રમાણે ચાલનારો હોવાથી પ્રાણાતિપાત વિરમણાદિ પાંચ વ્રત અને શૌચ (પવિત્રતા) સંતોષ, તપ, સ્વાધ્યાય તથા ઈશ્વરપ્રણિધાન એ પાંચ નિયમ મળીને દશ પ્રકારના શૌચમૂળ પરિવ્રાજક ધર્મની તથા દાનધર્મની પ્રરૂપણા કરતો હતો. તેણે પૂર્વે સુદર્શન નામે નગર શેઠ પાસે પોતાનો શૌચમૂળ ધર્મ લેવરાવ્યો હતો. થાવચ્ચાપુત્ર આચાર્યે તેનેજ ફરી પ્રતિબોધ કરી વિનયવાળા જિનધર્મનો અંગીકાર કરાવ્યો પછી સુદર્શન શેઠના દેખતાં શુક

પરિવ્રાજકને તથા થાવચ્ચા પુત્ર આચાર્યો એક બીજાને નીચે લખ્યા પ્રમાણે પ્રશ્નોત્તર થયા —

શુક પરિવ્રાજક — હે ભગવન્! *સરિસવા ભક્ષ્ય છે કે અભક્ષ્ય છે? થાવચ્ચાપુત્ર — હે શુકપરિવ્રાજક! સરિસવા ભક્ષ્ય છે, અને અભક્ષ્ય પણ છે તે આ રીતે — સરિસવય બે પ્રકારના છે મિત્ર સરિસવય (સરખી ઉમ્મરના) અને બીજા ધાન્ય સરિસવય (સરસવ દાણા) મિત્ર સરિસવય ત્રણ પ્રકારના છે, એક સાથે ઉત્પન્ન થયેલા, બીજા સાથે વૃદ્ધિ પામેલા અને ત્રીજા બાલ્યાવસ્થામાં સાથે ધૂળમાં રમેલા એ ત્રણે પ્રકારના મિત્ર સરિસવય સાધુઓને અભક્ષ્ય છે ધાન્ય સરિસવય બે પ્રકારના છે એક શસ્ત્રથી પરિણમેલા અને બીજા શસ્ત્રથી નહિ પરિણમેલા શસ્ત્ર પરિણમેલા સરિસવય બે પ્રકારના છે એક પ્રાસુક અને બીજા અપ્રાસુક પ્રાસુક સરિસવય પણ બે પ્રકારના છે એક જાચેલા અને બીજા અજાચેલા. જાચેલા સરિસવય પણ બે પ્રકારના છે એક એષણીય અને બીજા અનેષણીય એષણીય સરિસવય પણ બે પ્રકારના છે લબ્ધ અને બીજા અલબ્ધ ધાન્ય સરિસવયમાં અશસ્ત્ર પરિણમેલા અપ્રાસુક, અજાચેલા અને અનેષણીય અને અલબ્ધ એટલા પ્રકારના અભક્ષ્ય છે અને બાકી રહેલા એક પ્રકારના ધાન્ય સરિસવય સાધુઓને ભક્ષ્ય છે એવી રીતેજ [1]કુલત્થ અને [2]માસ પણ જાણવા તેમાં એટલો જ વિશેષ કે, માસ ત્રણ પ્રકારના છે એક માસ માસ (મહિનો), બીજો અર્થ માસ (સોના રૂપાના તોલ

---

* "સરિસવય" આ માગધી શબ્દ છે 'સદૃશવય' અને "સર્ષપ" એ બે સંસ્કૃત શબ્દનું માગધીમાં 'સરિસવય' એવું રૂપ થાય છે. અર્થાત્ એકને સરખી ઉમ્મરના અને બીજો સરસવ એવો અર્થ થાય.

[1] 'કુલત્થ' શબ્દ માગધી છે 'કુલસ્થ' (કળથી) અને "કુલસ્થ" એ બે સંસ્કૃત શબ્દોનું 'કુલત્થ' એવું એક માગધી રૂપ થાય છે.

[2] માસ (મહિનો), માષ (અડદ) અને માસ (તોલાનું એક માપ) એ ત્રણે શબ્દનું માગધીમાં "માસ" એવું એકજ રૂપ થાય છે.

ક્ષમાં આવે છે તે) અને ત્રીજો ધાન્યમાષ (અડદ).

એવી રીતે થાવચ્ચાપુત્ર આચાર્યે બોધ કર્યો, ત્યારે પોતાના હજાર શિષ્યના પરિવાર સહિત શુક પરિવ્રાજકે દીક્ષા લીધી. થાવચ્ચાપુત્ર આચાર્ય પોતાના હજાર શિષ્યના પરિવાર સહિત શત્રુંજય તિર્થે સિદ્ધિ પામ્યા. પછી શુકાચાર્ય શેલકપુરના શેલક નામે રાજાને તથા તેના પાંચસો મંત્રીને પ્રતિબોધ કરી દીક્ષા આપી પોતે સિદ્ધિપદ પામ્યા. શેલક મુનિ અગિયાર અંગના જાણ થઇ પોતાના પાંચસો શિષ્યોની સાથે વિચરવા લાગ્યા. એટલામાં હમેશાં લૂખો આહાર ખાવામા આવવાથી શેલક મુનિરાજને ખસ, પિત્ત આદિ રોગ થયા. પછી તે વિહાર કરતા પરિવાર સહિત શેલકપુરે આવ્યા. ત્યા તેમનો ગૃહસ્થપણાનો પુત્ર મંડુક રાજા હતો. તેણે તેમને પોતાની વાહનશાળામા રાખ્યા. પ્રાસુક ઔષધનો અને પથ્યનો સારો યોગ મળવાથી શેલક મુનિરાજ રોગ રહિત થયા, તો પણ સ્નિગ્ધ આહારની લોલુપતાથી વિહાર ન કરતા તે ત્યાંજ રહ્યા. પછી પંથક નામે એક સાધુને શેલક મુનિરાજની વૈયાવચ્ચ કરવા માટે રાખીને બીજા સર્વ સાધુઓએ વિહાર કર્યો.

એક સમયે કાર્તિક ચોમાસીને દિવસે શેલક મુનિરાજ યથેચ્છ સ્નિગ્ધ આહાર કરી સુઇ રહ્યા. પ્રતિક્રમણનો સમય આવ્યો ત્યારે પંથકે ખમાવવાને અર્થે તેમને પગે પોતાનુ માથુ અડાડ્યુ. તેથી તેમની (શેલક મુનિરાજની) નિદ્રા ઉડી ગઇ. પોતાના ગુરૂને રોષમાન થએલા જોઇને પંથકે કહ્યું. "ચાતુર્માસમા થએલા અપરાધ ખમાવવાને અર્થે મેં આપસાહેબના ચરણને સ્પર્શ કર્યો." પંથકનું એવું વચન સાંભળી શેલક મુનિરાજ વૈરાગ્ય પામ્યા, અને મનમા વિચાર કરવા લાગ્યા કે, "રસવિષયમા લોલુપ થએલા મને ધિક્કાર થાઓ!" એમ વિચારી તેમણે તુરત વિહાર કર્યો, પછી બીજા શિષ્યો પણ શેલક મુનિરાજને મળ્યા. તેઓ શત્રુંજય પર્વત ઉપર પોતાના પરિવાર સહિત સિદ્ધ થયા. આ રીતે થાવચ્ચાપુત્રની કથા છે.

માટે સુશ્રાવકે નિત્ય સદ્‌ગુરૂ પાસે ધર્મોપદેશ સાંભળવો અને ધર્મોપદેશમાં કહ્યા પ્રમાણે યથાશક્તિ ધર્માનુષ્ઠાન પણ કરવુ. કારણ કે, જેમ

નાપત્ર માન જાણવાથીજ આવે ત્યાં થવાનુ નથી તથા ભક્ષ્ય પદાર્થ પણ કેવળ જોવાથી પેટ ભરાતુ નથી તેમ કેવળ ધર્મોપદેશ સાંભળવાથી પણ ફળ મળતુ નથી માટે ઉપદેશ મુજબ ધર્મક્રિયા કરવી જોઈએ કેમકે—પુરુષોને ક્રિયાજ ફળ આપનારી છે કેવળ જ્ઞાન ફળ આપતુ નથી કારણ કે સ્ત્રીના ભક્ષ્ય પદાર્થના ભોગ શી રીતે ભોગવવા ? તે જાણતો હોય તોપણ તે કેવળ જ્ઞાનથી તે પુરુષને ભોગથી મળનાર સુખ મળતું નથી તેમજ કોઈ પુરુષ તરવાનું જાણતો હોય, તોપણ જો નદીમા પડી શરીરને હલાવે નહિ, તો તે નદીના પ્રવાહમા તણાઇ જાય તેમ જ્ઞાનવાન્ પુરુષ ધર્મક્રિયા ન કરે તો સંસાર સમુદ્રમા ડૂબે દશાશ્રુતસ્કંધની ચૂર્ણિમા કહ્યુ છે કે—જે અક્રિયાવાદી છે, તે ભવ્ય હોય, અથવા અભવ્ય હોય પણ નિયમથી કૃષ્ણપક્ષનો તો હોયજ, અને ક્રિયાવાદી નિયમથી ભવ્ય અને શુક્લપક્ષી હોયજ તે સમ્યગ્દૃષ્ટિ હોય અથવા મિથ્યાદૃષ્ટિ હોય, તો પણ તે પુદ્ગલપરાવર્તની અંદર સિદ્ધ થશેજ આ ઉપરથી "જ્ઞાન વિનાની ક્રિયા પણ હિતકારી છે, એમ ન સમજવુ" કહ્યુ છે કે—જ્ઞાન વિનાની ક્રિયાથી કર્મનો ક્ષય થાય તે દેડકાના ચૂર્ણ સમાન જાણવો અને જ્ઞાનપૂર્વક ક્રિયાથી કર્મનો ક્ષય થાય તે દેડકાની ભસ્મ સમાન જાણવો અજ્ઞાની જીવ ક્રોડોગમે વર્ષોથી જેટલુ કર્મ ખપાવે તેટલા કર્મો મન વચન કાયાની ગુપ્તિ રાખનાર જ્ઞાની એક ક્ષણમાત્રમા ખપાવે છે એજ વાસ્તે તામલિ તાપસ પૂરણ તાપસ વગેરે લોકોએ તપસ્યાનું ઘણું કષ્ટ સહન કર્યું હોય તેમાં ઈશાનેંદ્રપણુ ચમરેંદ્રપણુ ઇત્યાદિક અલ્પ ફળજ મળ્યુ જો જ્ઞાની પુરુષ હોય, તથાપિ ચિત્તમા શ્રદ્ધા ન હોય તો તેને સમ્યક પ્રકારે ક્રિયાને વિષે પ્રવૃત્તિ થાય નહી આદિ અગમ્ય ક આચારાંગનું દૃષ્ટાંત જાણવું કહ્યું છે—જ્ઞાન રહિત પુરુષની ક્રિયા કરવાની શક્તિ, ક્રિયા કરવાને અસમર્થ પુરુષનું જ્ઞાન અને મનમાં શ્રદ્ધા નથી એવા પુરુષની ક્રિયા કરવાની શક્તિ અને જ્ઞાન એ સર્વ નિષ્ફળ છે આદિ જ્ઞાનની શક્તિ પણ તન મનમા આળસ આપવાનુ ... ના જાણ પણ ચાલવાની શક્તિ નહી પાલવારે પાપનુ ... જ્ઞાન તથા ચાલવાની શક્તિ પાલવા ... [illegible] પુરુષનું જેવા

ત્રણે દૃષ્ટાંત એક પછી એક લાગુ કરવાં કારણ કે, દૃષ્ટાંતમાં કહેલા ત્રણે પુરુષો અંતરાય રહિત કોઈ ઠેકાણે જઈ શકે તેમ નથી. આ ઉપરથી આટલું સિદ્ધ થયું કે, જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ ત્રણના યોગથી મોક્ષ થાય છે માટે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રની આરાધના કરવાનો હમેશાં પ્રયત્ન કરવો.

વળી સુશ્રાવક મુનિરાજને સંયમયાત્રાનો નિર્વાહ પૂછે. તે એમ કેઃ—"તમારી સંયમયાત્રા નિર્વહે છે? તમારી રાત્રિ સુખથી ગઈ? તમારું શરીર નિરાબાધ છે? કોઈ વ્યાધિ તમને પીડા તો નથી કરતો? વૈદ્યનું પ્રયોજન શું પડે તેવું કાંઈ નથી? ઔષધ આદીનો ખપ નથી? કાંઈ પથ્ય વગેરેની આવશ્યકતા નથી?" વગેરે પ્રશ્ન કરવા એવાં પ્રશ્ન કરવાથી કર્મની મ્હોટી નિર્જરા થાય છે કહ્યું છે કે—સાધુઓની સન્મુખ જવાથી, તેમને વંદના તથા નમસ્કાર કરવાથી અને સંયમયાત્રાના પ્રશ્ન પૂછવાથી ચિરકાળનું સંચિત કરેલું કર્મ પણ ક્ષણમાત્રમાં શિથિલબંધવાળું થાય છે. પ્રથમ સાધુઓને વંદના કરી હોય, ત્યારે સામાન્યથી "સુહરાઇ સુહદેવસી" આદિ શાતાપ્રશ્ન કર્યું હોય. તો પણ વિશેષે કરી અહિં પ્રશ્ન કરવાનું કહ્યું તે, પ્રશ્નનું સ્વરૂપ સમ્યક્ પ્રકારે જણાવવાને અર્થે તથા પ્રશ્નમાં કહેલા ઉપાય કરવાને અર્થે છે, એમ જાણવું માટેજ અહિં સાધુ મુનિરાજને પગે લાગીને પ્રકટ નિમંત્રણા કરવી તે આ રીતેઃ—

"ઇચ્છકારિ ભગવાન્! **પસાય** કરી પ્રાસુક અને **એષણીય** અશન, પાન, ખાદિમ, સ્વાદિમ વસ્ત્ર, પાત્ર, કંબલ, પાદપ્રોછનક, પ્રાતિહાર્ય, પીઠ, ફલક, સિજ્જા (પગ પહોલા કરી સુવાય તે), સંથારો (પગ પહોલા ન કરાય એવો સાકડો), ઓષધ (એક વસ્તુનું કરેલું), તથા ભેષજ (ઘણી વસ્તુ એકઠી કરીને કરેલું) એમાં જે વસ્તુનો ખપ હોય તેનો સ્વીકાર કરી હે ભગવન્! મ્હારા ઉપર અનુગ્રહ કરો" હાલના કાળમાં આ નિમંત્ર બૃહદ્વંદન દીધા પછી શ્રાવકો કરે છે. જેણે સાધુની સાથે પ્રતિક્રમણ કર્યું હોય, તે શ્રાવક સૂર્યોદય થયા પછી પોતાને ઘેર વગેરે જઈને પછી નિમંત્રણ કરે. જે શ્રાવકને પ્રતિક્રમણનો અને વાંદવાનો યોગ ન હોય, તેણે પણ વંદના આદીને અવસરેજ નિમંત્રણા કરવી. મુખમાર્ગે તો બીજી વાર દેવપૂજા કરી તથા ભગવાન્ આગળ નૈવેદ્ય ધરી પછી ઉપાશ્રયે જવું, અને

સાધુ મુનિરાજને નિમંત્રણા કરી આહાર દેવા આદિ ગદ્યોમા જેમ કહ્યું છે પણ જો મહાત્મા યોગ્ય હોય તે પ્રમાણે રાગની રીતિમા ... તે ઔષધ આદિ આપે ઉચિત એવો પથ્ય આહાર વગેરેનું અથવા બીજું સાધુ મુનિરાજના જે ઓઘા હોય તે પૂરી કરવું છે—સાધુ મુનિરાજના નાના ... ઉપયોગ આલંબન દેનારો ચતુર્વિધ આહાર તથા આધ, વસ્ત્ર આદિ જે મુનિરાજને યોગ્ય હોય તે તેમને આપવું

સાધુ મુનિરાજ આપણે ઘેર વહોરવા આવે ત્યારે શ્રાવકે જે જે યોગ્ય વસ્તુ હોય, તે સર્વ તેમને વહોરાવવી અને સર્વે વસ્તુ નામ લઈને કરવું કરી "મહારાજ! આ૫ક વસ્તુની જોગવાઈ છે" એમ કહે. તો સૂઝે એવી નિમંત્રણા નિષ્ફળ થાય. ... જો ... વસ્તુ ... આ ... કદાચિત્ મુનિરાજ ન વહોરે તો પણ દેનાર શ્રાવકને પુણ્યનો લાભ થાય જ છે કે—સાધુ મુનિરાજને વહોરાવવાની ભાવના મનમા ચિતવે તો પણ પુણ્ય થાય જ ... થી વહોરાવવાની ભાવ ઉચ્ચરે, તો વિશેષ પુણ્ય થાય, અને જો તેવો યોગ બની આવે તો ... ઉત્કૃષ્ટ ફળ ... રોગ ... જે વસ્તુનો ... ને તે વસ્તુનું નામ લઈને ... કદાચ તો ... દેખાય તો પણ ... વગેરે ... તેથી ઘણી હાનિ થાય છે ... નિમંત્રણા ... પણ જો કદાચિત્ સાધુ મુનિરાજ આપને ઘેર ન આવે તો પણ નિમંત્રણા કરનારને પુણ્યનો લાભ તો થાય, અને ... ભાવ ... અધિક પુણ્ય થાય જેમ ... નગરીમા શ્રી ... જીરણ શેઠ ... ચોમાસી તપ ... દિન ... શ્રી મહાવીર ... પારણાને અર્થે નિમંત્રણા કરવા આવે ... ચાર માસી તપ પૂરું થયું તે દિવસે ... નિમંત્રણા ... પારણું ... એમ ... તે ... ઘણા ... નિમંત્રણા કરી પારણાને માટે ગયો અને ... ધન્ય છું ... ઘેર પારણું કરશે ... ભાવના ભાવતા ... અચ્યુત દેવલોક ... બાંધ્યું ... વિશે ... અભિનવ શ્રેષ્ઠીએ દાસી પાસે ... રીતિ ... બાકળાનો ... તે ... પરથુ ... પાંચ ... પ્રગટ ... ત્યાર

કેવડુંહુભીનો પ્રકટ થએલો સ્વર જો છાણેથી ન સાંભળત, તો કેવળજ્ઞાન પણ પામત, પરંતુ દુંહુભીનો સ્વર સાંભળતાંજ ભાવના ખંડિત થઈ. એમ જ્ઞાનીએ કહ્યુ છે. આ રીતે સાધુને નિમંત્રણ કરવા ઉપર દૃષ્ટાંત છે.

સાધુ મુનિરાજને આહાર વહોરાવવાના વિષયમાં શ્રીશાલિભદ્ર આદીનુ અને રોગ વગેરે આવે અને ઔષધ ભેષજ દેવાના વિષયમા શ્રીવીરભગવાનને ઔષધ દેનારી તથા જિનનામકર્મ બાંધનારી રેવતીનું દૃષ્ટાંત જાણવું ગ્લાન સાધુની સારવાર કરવામા મ્હોટું ફળ છે. સિદ્ધાંતમા કહ્યુ છે કે— હે ગૌતમ ! જે જીવ ગ્લાન સાધુની સારવાર કરે, તે મ્હારા દર્શનનો (શાસનનો) સ્વીકાર કરે, અને જે મ્હારા દર્શનનો સ્વીકાર કરે, તે ગ્લાન સાધુની સારવાર કરે કારણ કે, અરિહંતના દર્શનમા શાસનની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલવું એજ પ્રધાન છે એમ નિશ્ચયથી જાણવુ. વગેરે અહિં કૃમિ કુષ્ટરોગથી પીડાયલા સાધુની સારવાર કરનારો ઋષભદેવનો જીવ જે જીવાનંદ વૈદ્ય, તેનુ દૃષ્ટાંત જાણવું. તેમજ સુશ્રાવકે સુપાત્ર સાધુઓને સારા સ્થાનકે યોગ્ય એવો ઉપાશ્રય આદી દેવો. કેમકે—ઇચ્છા જેટલુ ઘરમાં ધન ન હોય, તો પણ સુશ્રાવકે મુનિરાજને વસતિ, શય્યા, આસન, આહાર, પાણી, ઔષધ, વસ્ત્ર, પાત્ર આદી થોડામા થોડું પણ આપવું. જયંતી, વકચૂલ, કોશાવેશ્યા, અવંતિ સુકુમાર આદી જીવો સાધુને ઉપાશ્રય આપવાથીજ સંસાર સાગરને તરી ગયા તેમજ સુશ્રાવકે સાધુની નિંદા કરનારા, તથા જિનશાસનના પ્રત્યનીક લોકોને પોતાની સર્વ શક્તિથી વારવા કહ્યું છે કે—સુશ્રાવકે પોતામા સામર્થ્ય છતા, ભગવાનની આજ્ઞાથી ઉલટા ચાલનારા લોકોની કદી પણ નિંદા ન કરવી અનુકૂળ અથવા પ્રતિકૂળ ઉપાય યોજીને અવશ્ય શિખામણના વચન કહેવાં" અહિં દ્રમક મુનિની નિંદા કરનારને યુક્તિથી વારનાર અભયકુમારનુ દૃષ્ટાંત જાણવુ.

સાધુની પેઠે સાધ્વીઓને પણ સુખ સંયમયાત્રાનાં પ્રશ્ન વગેરે કરવાં. તેમાં એટલી વાત વળી અધિક જાણવી કે, સાધ્વીઓનુ દુરાચારી અને નાસ્તિક લોકોથી રક્ષણ કરવું પોતાના ઘરની પાસે ચારે બાજૂથી સારી રીતે રક્ષણ કરેલા અને જેના બારણા ગુપ્ત એટલે જ્યા કોઇ ઝટ આવી શકે તેમ ન હોય તેવી જગ્યા આપવી. પોતાની સ્ત્રીઓ પાસે તેમની સે-

વા ભગવતી પોતાની પુત્રીઓને જ્ઞાનાદિ ગુણો અર્થે તેમની પાસે રાખવી પોતાના કુટુંબમાંની પુત્રી આદિ કોઈ સ્ત્રી દીક્ષા લેવા તૈયાર થાય તો તે સાધ્વીઓનેજ સોંપવી, જો આ શીષ્યા પોતાનો કોઇ આચાર ભૂલી જાય, તો તેઓને તે સંભારવો જો તે સાધ્વીઓ અયોગ્ય માર્ગે ચાલે, એવો સંભવ દેખાય તો તેમને તે માર્ગે જતા રોકવી જો તેમનો પગ એવે માર્ગ પડી ગયો હોય તો પાછી વાર તેમને સારી શિખામણ દેવી અને જો તે શિખામણ ન માનતા વારંવાર તે સાધ્વીઓ કુમાર્ગે ચાલતા જાય, તો તે ને કઠોર વચન સંભળાવવા તથા બીજો ઉપાય હોય તો દંડાદિકે શિક્ષા કરવી તેમજ ઉચિત વસ્તુ આપી તેમની સેવા કરવી એ રીતે મા ત્વી ગમની વિચાર જાણવો

સુશ્રાવકે સાધુ મુનિરાજ પાસે જઇ કાંઈ પણ ભણવું કેમકે વિવેકી પુરૂષે કાળજાનો ક્ષય અને રાજ્યની વૃદ્ધિ જોઈને દાન અને ભણવા આદિ શુભ કૃત્યોથી પોતાનો દિવસ સફળ કરવો પોતાની સ્ત્રી ભોજન અને ધન એ ત્રણ વસ્તુએ વિષે સંતોષ રાખવો અર્થાત્ એ ત્રણેનો વધારે લોભ ન રાખવો પરંતુ દાન ભણવું અને તપસ્યા એ ત્રણ વસ્તુમાં સંતોષ ન રાખવો અર્થાત્ ન ધરવાના હમેશા તે ત્રણે વસ્તુની વૃદ્ધિ કરવી જાણે મૃત્યુએ આપણા મસ્તકના કેશ પકડ્યા હોયની! એમ જાણી વિવેકી પુરૂષે ધર્મકૃત્ય ઉતાવળથી કરવું અને અમારી કાયા અજરામર છે એમ જાણી વિદ્યા અને ધનનું ઉપાર્જન કરવું જેમ જેમ ઘણી રૂચિથી સાધુ મુનિરાજ નવા નવા શાસ્ત્રમાં પ્રવેશ કરે, તેમ તેમ પોતાના ભવ્યજીવપણા ઉપર નવી નવી શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થવાથી તેઓને ઘણોજ હર્ષ થાય છે જો જીવ આ મનુષ્યભવમાં દરરોજ નવુ નવુ ભણે છે, તે પરભવે તીર્થંકરપણું પામે છે, હવે જો બીજા જાણાવ્યાને તેનું જ્ઞાન સારૂ છે એમ કહેવાની શી જરૂર છે? થોડી બુદ્ધિ હોય તો પણ જો પરમ ભાવે નિત્ય ઉદ્યમ કરે તો માષ તુષાદિકની પેઠે તેજ ભવે કેવળ જ્ઞાનાદિકનો લાભ થાય એમ જાણવું આ રીતે ૮મી ગાથાનો અર્થ કહ્યો છે

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે જિનપૂજા કરી જ્ઞાન પઢી રાજા આદિ હોય તો પોતાના રાજમંદિરે જાય મંત્રી આદિ હોય તો ન્યાયસભાએ જાય અને

વણિક આદી હોય તો પોતાની દુકાને અથવા બીજો જે ઉદ્યમ કરતો હોય તે ઉદ્યમે જાય. આ રીતે પોત પોતાના ઉચિત સ્થાનકે જઇ ધર્મને વિરોધ ન આવે, તે રીતે દ્રવ્ય સંપાદન કરવાનો વિચાર કરવો જો રાજાઓ દરિદ્રીને અને ધનવાનને, પોતાના માન્ય પુરૂષને અને અમાન્ય પુરૂષને તથા ઉત્તમને અને અધમને મધ્યસ્થ વૃત્તિ રાખી સરખી રીતે ન્યાય આપે, તો તેમના કાર્યમાં ધર્મનો વિરોધ નથી એમ જાણવું આ વિષય ઉપર નીચે દૃષ્ટાંત આપ્યું છે.

કલ્યાણકટક પુરમાં ઘણો ન્યાયી યશોવર્મા નામે રાજા હતો. તેણે પોતાના રાજમંદિરના દ્વારમાં ન્યાયઘંટા નામે એક ઘંટા બંધાવી હતી. એક વખતે રાજાની ન્યાયીપણાની પરીક્ષા કરવાને અર્થે રાજ્યની અધિષ્ટાયિકા દેવી તત્કાળ પ્રસૂત થએલી ગાયનું અને વાછડાનું રૂપ પ્રકટ કરી રાજમાર્ગમાં બેઠી એટલામાં રાજપુત્ર ઘણા વેગથી દોડતો એક ઘોડી ઉપર બેસી ત્યાં આવી પહોચ્યો વેગ ઘણો હોવાથી વાછરડાના બે પગ ઘોડીની અડફટમાં આવ્યા. તેથી વાછરડુ મરણ પામ્યુ ત્યારે ગાય શબ્દ કરવા અને નેત્રમાંથી આંસુ કાઢવા લાગી. કોઇએ ગાયને કહ્યું કે, "તુ રાજદ્વારે જઇને ન્યાય માગ" ત્યારે તેણે ત્યાં જઇ પોતાના શિંગડાની અણીથી ન્યાયઘંટા વગાડી. યશોવર્મા રાજા તે સમયે ભોજન કરવા બેઠો હતો, તેણે ઘંટાનો શબ્દ સાંભળીને પૂછ્યું કે, "ઘંટા કોણ વગાડે છે?" સેવકોએ ત્યાં જઇ જોઇને કહ્યુ કે, 'હે દેવ! કોઇ નથી. આપ ભોજન કરો" રાજાએ કહ્યું. "કોણે વગાડી તેનો નિર્ણય થયા વિના શી રીતે હું ભોજન કરૂ?" પછી તુરત ભોજનનો થાળ પડતો મૂકીને રાજા બારણે આવ્યો, અને બીજું કોઇ નજરે પડયું નહી, તેથી તેણે ગાયને પૂછ્યું કે, "તને કોઇએ ઉપદ્રવ કર્યો કે શુ? ઉપદ્રવ કરનાર કોણ છે? તે મને દેખાડ." રાજાએ એમ કહ્યુ, ત્યારે ગાય આગળ ચાલી, અને રાજા પાછળ જવા લાગ્યો. ગાયે મરણ પામેલું વાછરડું દેખાડયું. રાજાએ કહ્યું. "એ વાછરડા ઉપરથી જે ઘોડીને કૂદાવતો ગયો, તેણે મારી આગળ હાજર થવું" ત્યારે કોઇ કાંઇ બોલ્યો નહી, ત્યારે રાજાએ પાછું કહ્યુ કે જ્યારે અપરાધી હાજર થશે, ત્યારેજ હું ભોજન કરીશ"

રાજાને ભાન થઇ ત્યારે એવારે રાજકુમારે કહ્યું 'હે તાત હું અપરાધી છુ મને યથાયોગ્ય દંડ કરો પછી રાજાએ સ્મૃતિના જાણ પુરુષોને પૂછ્યુ કે, "એને શુ દંડ કરવો ' જાણ પુરુષોએ કહ્યુ હે રાજન્! રાજ્યને યોગ્ય એવો આ તારો એકજ પુત્ર છે માટે એને શુ દંડ કરીએ?" રાજાએ કહ્યુ 'કોનુ રાજ્ય અને કોનો પુત્ર? હુ તો ન્યાયનેજ સર્વ વસ્તુ કરતા ઉત્તમ ગણુ છુ કેમકે— ૧ દુર્જનનો દંડ કરવો ૨ સજ્જનની પૂજા કરવી, ૩ ન્યાયથી ભંડારની વૃદ્ધિ કરવી ૪ પક્ષપાત ન રાખવો અને ૫ શત્રુ થકી રાજ્યની રક્ષા કરવી એજ રાજાઓના નિરંતર કરવા યોગ્ય પાંચ મહા યજ્ઞ કહ્યા છે સોમનિતિમા પણ કહ્યું છે કે—રાજાએ પોતાના પુત્રનો પણ અપરાધના અનુમાનથી દંડ કરવો માટે જે એને યોગ્ય દંડ હોય તે કહો" રાજાએ એમ કહ્યુ તો પણ તે તે વિદ્વાન લોકો જ્યારે કાંઇ બોલ્યા નહી ત્યારે જે જીવ બીજા જીવને જે રીતે આપે જે દુખ? તે જીવને તે દુઃખના બદલામા તે રીતે તેજ દુખ ભોગવવુ જોઇએ" તથા 'કોઇ અપકાર કરે તો તેનો અવશ્ય પાછો બદલો વાળવો જોઇએ' વગેરે વિદ્વાનોના વચન ઉપરથી રાજાએ પોતેજ પુત્રને કેવો દંડ આપવો? તેનો નિર્ણય કર્યો પછી ઘોડી મગાવીને પુત્રને કહ્યુ 'તું અહિં માર્ગમા સૂઇ રહે' પુત્ર પણ વિનીત હતો તેથી પિતાનુ વચન માની માર્ગમા સૂઇ રહ્યો રાજાએ પોતાના સેવકને કહ્યુ 'એના ઉપરથી દોડતી ઘોડી લઇ જાઓ' રાજાનું આ વચન કોઇએ માન્યુ નહીં ત્યારે સર્વ લોકોએ વાર્યા, તો પણ રાજા પોતે ઘોડી ઉપર અસ્વાર થયો, અને ઘોડીને દોડાવીને પુત્રના શરીર ઉપર લઇ જાય છે એટલામા રાજ્યની અધિષ્ઠાયિકા દેવીએ પ્રકટ થઇ પુષ્પવૃષ્ટિ કરીને કહ્યુ કે, હે રાજન્! મે ત્હારી પરિક્ષા કરી પ્રાણ કરતા પણ વહાલા એવા પોતાના પુત્રથી પણ તને ન્યાય પ્રિય છે એમા સંદેહ નથી માટે તુ ચિરકાળ નિર્વિઘ્નપણે રાજ્ય કર આ રીતે ન્યાયને વિષે તત્પર રહેવા ઉપર દૃષ્ટાંત છે

હવે જે રાજાના અધિકારી છે, તે જો અભયકુમાર, ચાણક્ય આદિ પુરુષની પેઠે રાજાનુ અને પ્રજાનુ હિત થાય તેવી રીતે રાજકાજ કરે તો તેમના કામમા ધર્મને વિરોધ ન આવે કહ્યુ છે કે—કેવળ રાજાનુજ હિ

તકરનારો માણસ પ્રજાનો શત્રુ થાય છે, અને કેવળ પ્રજાનુંજ હિત કરનારો માણસ રાજાથી તજી દેવાય છે. એવી રીતે એકના હિતમાં બીજાનું અહિત સમાયલું હોવાથી રાજા અને પ્રજા એ બન્નેનું હિત કરનારો અધિકારી દુર્લભ છે. વણિક્ આદી લોકોએ ચોખ્ખો વ્યવહાર રાખવો, એટલે ધર્મને વિરોધ ન આવે. (૬). તેજ વાત મૂળગાથામાં કહે છે.

(મૂળગાથા.)

ववहारसुद्धि देसा—इविरुद्धच्चाय उचिअचरणोहिं ॥
तो कुणइ अत्थचिंतं, निव्वाहिंतो निअं धम्मं ॥ ७ ॥

ભાવાર્થ—પૂર્વે કહેલી ધર્મક્રિયા કરી રહ્યા પછી, અર્થચિંતા (ધન સંપાદન કરવા સંબંધી વિચાર) કરે. તે કરતાં ત્રણ વસ્તુ ઉપર અવશ્ય ધ્યાન રાખવું જોઇએ. એક તો ધન આદી મેળવવાનું સાધન એવા વ્યવહારની નિર્દોષતા રાખવી. અર્થાત્ વ્યવહારમાં મન, વચન અને કાય એ ત્રણે સરળ રાખવાં. કપટ ન કરવું. બીજું જે દેશમાં રહીએ, તે દેશમાં લોકવિરૂદ્ધ મનાયલાં કૃત્યો ન કરવાં. ત્રીજું ઉચિત કૃત્યો અવશ્ય કરવાં. આ ત્રણેનું વિસ્તારથી વિવેચન આગળ આવશે. તે ધ્યાનમાં રાખીને ધનની ચિંતા કરવી. ચોથી અવશ્ય ધ્યાનમાં રાખવા યોગ્ય વાત એ છે કે, પોતાના અંગીકાર કરેલા ધર્મનો તથા આદરેલા વ્રતનો નિર્વાહ થાય, પરંતુ કોઈ સ્થળે કોઇ પણ રીતે તેને (ધર્મને અને વ્રત આદીને) લોભથી અથવા ભૂલ વગેરેથી પણ હરકત ન આવે એવી રીતે ધનની ચિંતા કરવી. કેમકે એવી કોઇ પણ વસ્તુ નથી કે, જે દ્રવ્યથી ન મેળવી શકાય. માટે બુદ્ધિશાળી પુરૂષે સર્વ પ્રકારના પ્રયત્ન કરીને ધન સંપાદન કરવું. આ ઠેકાણે "અર્થચિંતા કરવી" એમ આગમ કહેતું નથી. કારણ કે, માણસ માત્ર અનાદિ કાળની પરિગ્રહ સંજ્ઞાથી પોતાની મેળેજ અર્થચિંતા કરે છે. કેવળિભાષિત આગમ તેવા સાવદ્ય વ્યાપારમાં જીવોની પ્રવૃત્તિ શા માટે કરાવે! અનાદિ કાળની સંજ્ઞાથી સુશ્રાવકને અર્થચિંતા કરવી પડે, ત્યારે તેણે ધર્મ વગેરેને બાધ ન આવે તેવી રિતે કરવી, એટલીજ આગમની આજ્ઞા છે લોક જેમ ઇહલોકના (સંસાર સંબંધી) કાર્યના સર્વે આરંભ કરીને અહોરાત્ર ઉદ્યમ કરે છે, તેના એક લાખમા ભાગ જેટ-

લો પણ જેમ જો વમો ફિરે છે, તો હું મેળવવાનું માગું છું ?

આજીવિકાની આ પ્રકાર : ૧ વ્યાપાર, ૨ વિદ્યા, ૩ ખેતી ૪ ગાય ભેંસ આદિ પશુનું રક્ષણ, ૫ કળા કારીગરી ૬ સેવા અને ૭ ભિક્ષા એ સાત ઉપાયથી થાય છે તેમા વણિક લોકો વ્યાપારથી, વૈદ્ય આદિ લોકો પોતાની વિદ્યાથી કણબી લોક ખેતીથી ગોવાળ તથા ભરવાડ લોકો ગાય આદીના રક્ષણથી ચિત્રકાર સુતાર વગેરે લોકો પોતાની કારીગરીથી સેવક લોકો સેવાથી અને ભિખારી લોકો ભિક્ષાથી પોતાની આજીવિકા કરે છે તેમાં ધાન્ય ઘૃત, તેલ કપાસ, સૂતર કાપડ ત્રાંબા પિત્તળ આદિ ધાતુ મોતી ઝવેરાત નાણું વગેરે કરિયાણાના ભેદથી અનેક પ્રકારના વ્યાપાર છે ' ત્રણસેં સાઠ પ્રકારના કરિયાણા છે " એવી લોકમાં પ્રસિદ્ધિ છે પેટાના ભેદ જાણવા જોઈએ તો વ્યાપારની સંખ્યાનો પાર આવે એમ નથી વ્યાજે ધીરવું એ પણ વ્યાપારની અંદર જ સમાય છે

આયુર્વેદ, રસાયન, ચૂર્ણ અંજન, વાસ્તુ શકુન, નિમિત્ત, સામુદ્રિક ધર્મ, અર્થ, કામ જ્યોતિષ, તર્ક વગેરે ભેદથી ઘણા પ્રકારની વિદ્યાઓ છે તેમા વૈદ્યવિદ્યા અને ગાંધીપણું એ બે વિદ્યા પ્રાયે માઠું ધ્યાન થવાનો સંભવ હોવાથી વિશેષ ગુણકારી નથી કોઈ ધનવાન પુરુષ માંદો પડી જાય અથવા બીજા કોઈ એવાજ પ્રસંગે વૈદ્યને તથા ગાંધીને ઘણો લાભ થાય છે કેમકે તેમણે મનમાં માન્યું છે કે શરીરે રોગ થાય ત્યારે વૈદ્ય વિના શરણો છે, તથા રોગીના મિત્ર વૈદ્ય રાજાના મિત્ર હાજી હાજી કરી મીઠાં વચન બોલનારા સભાગી દુઃખી પીડાતા માણસના મિત્ર મુનિરાજ અને લક્ષ્મી ખોઈ બેઠેલા પુરુષોના મિત્ર જોશી જાણવા

વ્યાપારમાં વ્યાપાર ગાંધીનો સારો છે કારણ કે તે વ્યાપારમાં એક ટકે ખરીદેલી વસ્તુ સો ટકે વેચાય છે આ ગાંધીની વાત સાચી છે પણ તેથી ગાંધીને લાભ તથા માન ઘણું મળે છે પરંતુ એવો નિયમ છે કે જે જે કારણથી લાભ થાય છે તે મુજબ તેવું કારણ ઇચ્છે છે વળી આ રસાયણ મનમાં ગમે છે કહ્યું છે કે :— દુર્ભિક્ષ ઇચ્છે વણિક, વૈદ્ય રોગ પીડાયા પુરુષ ચાહે છે તથા મૂર્ખ ભાવના યોગ્ય વાંછે છે અને નિયત મુનિને રોગના ગુણિજની તથા સેવકોની હાનિ કરે છે અનમા પણ

ઉપાર્જવાની ઇચ્છા રાખનાર જે વૈદ્ય લોકો માંદા પડવાની ઈચ્છા કરે છે રોગી માણુસના રોગને ઔષધથી સાજા થતા અટકાવીને દ્રવ્ય લોભથી ઉલટી તેની હાની કરે છે, એવા વૈદ્યના મનમાં દયા ક્યાથી હોય ? કેટલાક વૈદ્ય તો પોતાના સાધર્મી, દરિદ્રી, અનાથ, મરણને કાંઠે આવેલા એવા લોકો પાસેથી પણ બળાત્કારે દ્રવ્ય લેવાને ઇચ્છે છે અભક્ષ્ય વસ્તુ પણ ઔષધમા નાખી રોગીને ખવરાવે, અને દ્વારિકાના અભવ્ય વૈદ્ય ધન્વંતરિની પેઠે જાત જાતના ઔષધ આદિના કપટથી લોકોને ઠગે છે. હવે થોડો લોભ રાખનારા, પરોપકારી અને સારી પ્રકૃતિના જે વૈદ્યો છે, તેમની વૈદ્યવિદ્યા રૂપભદેવ ભગવાનના જીવ જીવાનંદ વૈદ્યની પેઠે ઈહલોકે તથા પરલોકે ગુણકારી જાણવી.

હવે, ખેતી ત્રણ પ્રકારની છે એક વરસાદના પાણીથી થનારી, બીજી કૂવા આદિના પાણીથી તથા ત્રીજી બન્ને વર્ષાદ તથા કુવાના પાણીથી થનારી, ગાય, ભેસ, બકરી, ઉંટ, બળદ, ઘોડા હાથી વગેરે જાનવરો પાળીને પોતાની આજીવિકા કરવી તે પશુરક્ષાવૃત્તિ કહેવાય છે તે પાળવાના જાનવર જાતજાતના હોવાથી અનેક પ્રકારની છે. ખેતી અને પશુરક્ષાવૃત્તિ એ બન્ને વિવેકી માણસને કરવા યોગ્ય નથી વળી કહ્યુ છે કે—હાથીના દાતને વિષે રાજાઓની લક્ષ્મી, બળદના ખધ ઉપર ખેડુત લોકોની, ખડ્ગની ધારા ઉપર સુભટોની લક્ષ્મી તથા શૃંગારેલા સ્તન ઉપર વેશ્યાઓની લક્ષ્મી રહે છે કદાચિત્ બીજી કાઇ વૃત્તિ ન હોય, અને ખેતીજ કરવી પડે તો વાવવાનો સમય વગેરે બરાબર ધ્યાનમા રાખવો. તથા પશુરક્ષાવૃતિ કરવી પડે તો મનમા ઘણી દયા રાખવી કેમકે જે ખેડુત વાવવાનો વખત ભૂમીનો ભાગ કેવો છે ? તે, તથા તેમા કયો પાક આવે ? તે જાણે, અને માર્ગમા આવેલુ ખેતર મૂકી દે, તેનેજ ઘણો લાભ થાય. તેમજ જે માણુસ દ્રવ્ય પ્રાપ્તિને અર્થે પશુરક્ષાવૃત્તિ કરતો હોય, તેણે પોતાના મનની અંદર રહેલો દયાભાવ છોડવો નહીં. તે કામમા સર્વ ઠેકાણે પોતે જાગૃત રહી †છવિચ્છેદ વગેરે વર્જવુ.

હવે શિલ્પકળા સો જાતની છે, કહ્યુ છે કે—કુભાર, લુહાર, ચિત્ર-

† ખાસી કરવા, નાક વિંધવા વગેર

આવ્યો, ત્યારે રાજાએ મદનને સાક્ષી તરીકે બોલાવ્યો. ત્યારે બન્ને સુભટોએ મદનને કહ્યું કે, "જો મ્હારી તકરારમાં સાક્ષી નહિ પૂરે, તો ત્હારૂં આવી બન્યું એમ જાણજે." એવી ધમકીથી આકુળ વ્યાકુળ થએલા ધનશ્રેષ્ઠીએ પોતાના પુત્રના રક્ષણ માટે ક્રોડ દ્રમ્મ આપીને બુદ્ધિ દેનારની પાસેથી એક બુદ્ધિ લીધી કે, "તુ ત્હારા પુત્રને ગાંડો કર" એમ કરવાથી ધનશ્રેષ્ઠી સુખી થયો. એ બુદ્ધિકર્મ ઉપર દૃષ્ટાંત કહ્યું છે.

વ્યાપાર આદિ કરનારા લોકો હાથથી કામ કરનારા જાણવા. દૂતપણું વગેરે કામ કરનારા લોકો પગથી કામ કરનારા જાણવા. ભાર ઉપાડનારા વગેરે લોકો મસ્તકથી કામ કરનારા જાણવા ૧ રાજાની, ૨ રાજાના અમલદાર લોકોની, ૩ શ્રેષ્ઠીની અને ૪ બીજા લોકોની મળી ચાર પ્રકારની સેવા છે. રાજાદિકની સેવા અહોરાત્ર પરવશતા આદિ ભોગવવું પડતું હોવાથી જેવા તેવા માણસથી થાય તેમ નથી. કહ્યું છે કે—જો સેવક કાંઈ ન બોલે, તો મૂગો કહેવાય, જો છૂટથી બોલે તો બકનારો કહેવાય, જો પાસે બેસી રહે તો ધીઠો કહેવાય, જો આઘો બેસે તો બુદ્ધિહીન કહેવાય, સ્વામી કહે તે સર્વ સહન કરે તો કાયર કહેવાય, જો ન સહન કરે તો હલકા કુળનો કહેવાય, માટે યોગીઓથી પણ ન જાણી શકાય એવો સેવાધર્મ બહુજ કઠણ છે. જે પોતાની ઉન્નતિ થવાને અર્થે નીચું માથું નમાવે, પોતાની આજીવિકાને અર્થે પ્રાણ આપવા પણ તૈયાર થાય, અને સુખ પ્રાપ્તિને અર્થે દુઃખી થાય, એવા સેવક કરતાં બીજો કોણ મૂર્ખ હશે?

પારકી સેવા કરવી તે શ્વાનવૃત્તિ સમાન છે, એમ કહેનારા લોકોએ બરાબર વિચાર કર્યો જણાતો નથી, કારણ કે, શ્વાન ધણીની ખુશામત પૂંછડીથી કરે છે, અને સેવક તો ધણીની ખુશામત માથું નમાવી નમાવીને કરે છે. માટે સેવકની વૃત્તિ શ્વાન કરતાં પણ નીચ છે. એમ છતા પણ બીજી કોઇ રીતે નિર્વાહ ન થાય તો, સેવા કરીને પણ વિવેકી પુરૂષે પોતાનો નિર્વાહ કરવો કેમકે—મ્હોટો શ્રીમાન્ હોય તેણે વ્યાપાર કરવો, અલ્પ ધનવાન્ હોય તેણે ખેતી કરવી, અને સર્વે ઉદ્યમ જ્યારે ખુટી પડે, ત્યારે છેવટ સેવા કરવી. સમજુ, ઉપકારનો જાણ તથા જેનામાં

બીજા એનાજ ગુણ હોય તે ધણીની મના કરી જેમકે— જે મનનો કાચો ન હોય, તથા શરીર, કરેના ઉપકારનો જાણ પોતાનું સત્વ રાખનારો, ગુણી દાતા, ગુણ ઉપર પ્રીતિ રાખનારો એવો ધણી સેવકો ભાગ્યવાન્ મળે છે ક્રર, વ્યસની લોભી નીચ ઘણા કાળનો રોગી મૂર્ખ અને અન્યાયી એવા માણસોને કદિ પણ પોતાનો અધિપતિ ન કરવો જે માણસ અવિવેકી રાજા પામેથી પોતે સમૃદ્ધિમાન થવાની ઇચ્છે છે, તે પોતાને ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત થવાને અર્થે સો યોજન પગે જવાની ધારણા કરે છે, અથાત્ તે નકામી એમ સમજવુ કામ નીતિ નીતિસારમા પણ કહ્યું છે કે— વૃદ્ધ પુરુષોની સમ્મતિની ચાલનારો રાજા સત્પુરુષોને માન્ય થાય છે કારણ કે ખરાબ ચાલના લોકો ક્વચિત્ તેને ખોટે માર્ગે દોરે તે પણ તે જાય નહી ધણીએ પણ સેવકના ગુણ પ્રમાણે તેનો આદર સત્કાર કરવો જોઇએ, કહ્યુ છે કે—જ્યારે રાજા સારા તથા નરસા સર્વ સેવકોને સરખી પંક્તિમા ગણે, ત્યારે ઉદ્યમ કરવાને સમર્થ એવા સેવકોનો ઉત્સાહ ભાગી જાય છે

સેવકે પણ પોતાને વિષે ભક્તિ ચતુરતા વગેરે અવશ્ય રાખવાજ જોઇએ જેમકે—સેવક ધણી ઉપર ઘણી પ્રીતિ રાખનારો હોય તો પણ તે જો બુદ્ધિહીન અને કાયર હોય તો તેની ધણીને શું લાભ થવાનો ? તથા સેવક બુદ્ધિશાળી અને પરાક્રમી હોય, તો પણ તે જો ધણી ઉપર પ્રીતિ રાખનારો ન હોય તો તેથી પણ શું લાભ થવાનો ? માટે જેમનામા બુદ્ધિ શરીરબળ અને પ્રીતિ એ ત્રણ ગુણ હોય, તેજ રાજાના સંપત્કાળમા તથા વિપત્તિકાળમા ઉપયોગી થઇ પડે એવા જાણવા અને જેમનામા એવા ગુણ હોય, તે સેવકને સ્ત્રી સમાન ગણવા કદાચિત્ રાજા પ્રસન્ન થાય તો તે સેવકોને માન પણ આપે છે પણ સેવકો તો તે માનના બદલામા વખતે પોતાના પ્રાણ આપીને પણ રાજાનો ઉપકાર કરે છે સેવકે રાજાદિકની સેવા બહુ ચતુરાઇથી કરવી જેમકે—સેવકે સર્પ વ્યાઘ્ર હાથી અને સિંહ એવા ક્રૂર જીવોને પણ ઉપાયથી વશ કરતા જોઇને મનમા વિચારવુ કે, બુદ્ધિશાળી અને ચતુર પુરુષને રાજાને વશ કરવો એ વાત સહેજ છે રાજાદિકને વશ કરવાનો પ્રકાર નીતિશાસ્ત્ર આદિ ગ્રંથોમા

કહ્યા છે. તે એ છે કે—ડાબા નેવકે ધણીની બાજૂએ બેસવું, તેના મુખ તરફ દૃષ્ટિ રાખવી હાથ જોડવા, અને ધણીનો સ્વભાવ જાણીને સર્વ કાર્યો સાધવા સેવકે સભામાં ધણીની પાસે બહુ નજીક ન બેસવું, તથા બહુ દૂર પણ ન બેસવું, ધણીના આસન જેટલા અથવા તેથી વધારે ઊંચા આસન ઉપર પણ ન બેસવું ધણીની આગળ તેમ પાછળ પણ ન બેસવું. કારણ કે, બહુ પાસે બેસે તો ધણીને અકળામણ થાય, બહુ દૂર બેસે તો બુદ્ધિહીન કહેવાય, આગળ બેસે તો બીજા કોઇ માણસને ખોટું લાગે, અને પાછળ બેસે તો ધણીની દૃષ્ટિ ન પડે, માટે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે બેસવું.

થાકી ગએલો, ક્ષુધાથી તથા તૃષાથી પીડાયલો, ક્રોધ પામેલો, કોઈ કાર્યમા રોકાયલો, સુવાનો વિચાર કરનારો, તથા બીજા કોઇની વિનંતી સાંભળવામાં રોકાયલો એવી અવસ્થામા ધણી હોય, તે સમયે સેવકે તેને કાંઇ વાત કહેવાની હોય તો કહેવી નહીં સેવકે જેમ રાજાની સાથે તેમજ રાજમાતા, પટ્ટરાણી, પાટવી કુમાર, મુખ્યમંત્રી, રાજગુરૂ અને દ્વારપાળ એટલા માણસોની સાથે પણ વર્તવું 'પૂર્વે મેજ એ સળગાવ્યો છે, માટે હું એની અવહીલના કરૂં, તોપણ એ મને બાળશે નહીં" એવી ખોટી સમજથી જો કોઇ માણસ પોતાની આગળી દીવા ઉપર ધરે, તો તે તત્કાળ બાળી નાખે છે. તેમ "મેંજ એને હિકમતથી રાજપદવીએ પહોચાડયો છે, માટે ગમે તે કરૂં તો પણ મ્હારા ઉપર એ રૂષ્ટ થાય નહી. એવી ખોટી સમજથી જો કોઇ માણસ રાજાને આગવી અડાડે, તો પણ તે રૂષ્ટ થયા વગર રહે નહી માટે તે રૂષ્ટ ન થાય તેમ ચાલવું કોઇ પુરૂષ રાજાને ઘણો માન્ય હોય, તો પણ મનમા તેણે તે વાતનો ગર્વ ન કરવો. કારણ કે, "ગર્વ વિનાશનું મૂળ છે." એમ કહ્યું છે આ વિષય ઉપર એક વાત એવી સભળાય છે કે—

દિલ્લી શહેરના બાદશાહના મ્હોટા પ્રધાનને ઘણો ગર્વ થયો. તે મનમા એમ સમજવા લાગ્યો કે, "રાજ્ય મ્હારા આધાર ઉપરજ ટકી રહ્યું છે" એક સમયે કોઇ મ્હોટા માણસ આગળ તેણે તેની ગર્વની વાત પણ કહી દીધી તે વાત બાદશાહને કાને પડતાજ તેણે મુખ્ય પ્રધાનને પદ ઉપરથી ઉતારી મૂક્યો, અને તેની જગ્યા ઉપર હાથમા રાપડી રાખનારો એક

ન઼ાઆ ોટી હતો, તેને ગણો તે ગમાજના ાગળ ૩૯ર ગીની
નીરાણી તરીકે ચાપડી ખાતે હતો તેનો વશ હ઼જી પણ ઇિસીમાં હયાત છે,
આ રીતે ગજાદિક પ્રમાદ થાય તો એશ્વર્ય આદિનો લાભ થતા
અરાયનાં હતું છે કે—ગેરડીન બેન ગમુ, યોનિ પેઠણ આ
ઠાનો પ્રમ ઓગણાના તરમાળ હરિશ્ચંદ્ર દૂર રે છે સુખી વાળા
. રાગ અભિમાની સેતા રાજ આદિ લેતી ીગેયાર નાાાજતે નિારફેર
પણ રાજ સેના મા નાર સ્વતનનો ઉદ્ધાર નો ચાતુનો મહાર થાર
તી કુમા પાળ નાઠી ગયો ત્યારે દેવિર બ્રાહ્મણે તેને મદદ આપી
તેથી તેણે પ્રમાદ ગઈ અરમ આનતા તે બ્રાહ્મણને લાટદેશનું રાજ
આપ્યુ ોઈ દેશ નામે ળજપુર નિતશત્રુ રાને સા પૈનિસાનું કામ
કરતો હતો તણે એક મગરે સ્પનો ઉપદ્રવ દૂર કર્યા, તેથી પ્રસન્ન થએ
ા જિતશત્રુ રાજા તે ૈવર હને પોતાનું રાજ આપી પોતે દીક્ષા લઇ
સિદ્ધ થયો મ ીગેઢા, સેનાપતિ અ િના સર્ કામો પણ ાજનેવામાંજ
સમાય છે એ ગ રી અ િાકામો ઘણા પાપગમ છે, આ ી પરિણામે
ાહ્ાર માટે ખરખર જેવા શકે તે ન્ના હોતું ઞ ટે જે ગાણુસને
જે અધિકાર ઇર ગ્ણીઞે તેમા તે ોરી ાપાર રહે નહી જુઓ,
ોળી તાના પર ાાયગ વેગાથી વાો પરે છે ક શું ? મામા
અધિક અધિ ચિતા હેર ાતાજ અધિકાર ઠાઠ. ગમાન છે ાતના
અધિકારીઓને પ્રપગ ની ા પરિણામે બંધન થાય છ

હ હેરકે ગયા સામાએ ુ કામકાજ કરવાનું મળી ન ીકે તો
ાગ સુમાર િ કોટવાળ નીમાવાળ વગેરન અધિકાર તો ઘણા પાપમય
ારે નિક ગમ્ભુરથી બની શકે એવા છે માટે ગ ાથત ગણુકે તે ઞ્રાર
ત ા ેગે—હ ાર, કોટવાળ ગીમાવાળ, પરસ આદિ અધિકારી કેઇ
માણુમે પણ ૨ હેતા નથી બાળા અધિકાર કદાચિત્ માદ્ શર
ાી ગ તો તેને ગની પ્રભુપાળ તથા પૂર્વાપરની પેઠે ગાયોની ઝેનની
નિત્ય પર તેવી રીતે તે અધિકા ચ ાવર કેમ—જે માણસે
પાપમય નોકરી અગીકાર કરી હતી તેની ગરે પાઠ કેરા ાોને પુણ્ય
ઉ ઙ ાહી, તે માણુમો બનો આવેશ ગન સેન ા દેરા ાનો ગુ

હું મૂઢ જાણું છું પોતાની ઉપર રાજાની ઘણી કૃપા હોય તો પણ તુને શાશ્વતપણું ધારી રાજાના કોઇ પણ માણસને કોપાવવો નહીં. તથા રાજા આપણને કાંઈ કાર્ય કરવા સોંપે તો રાજા પાસે તે કામ ઉપર ઉપરી માણસ માગવો સુશ્રાવક આ રીતે રાજસેવા કરવી. તે બનતા સુધી શ્રાવક રાજાની જ કરવી. એ ઉચિત છે. કહ્યું છે કે—શ્રાવકે જ્ઞાન અને દર્શન સંપાદન કરેલા કોઇ શ્રાવકને ઘેર દાસપણે રહેવું તે પણ શ્રેષ્ઠ છે, પણ મિથ્યાત્વથી મૂઢમતિ થએલો કોઇ મોટો રાજા અથવા ચક્રવર્ત્તિ હોય, તો તેને ઘેર રહેવું શ્રેષ્ઠ નથી. હવે કદાચિત્ બીજું કાંઇ નિર્વાહનું સાધન ન હોય, તો સમકિતના પચ્ચખાણમાં "वित्तीकंतारेणं" એવો આગાર રાખ્યો છે, તેથી કોઇ શ્રાવક જો મિથ્યાદૃષ્ટિની સેવા કરે, તો પણ તેણે પોતાની શક્તિથી અને યુક્તિ કરી શકાય તેટલી સ્વધર્મિની પીડા ટાળવી. તથા બીજા કોઈ પ્રકારે થોડો પણ શ્રાવકને ઘેર નિર્વાહ થવાનો યોગ મળે, તો મિથ્યાદૃષ્ટિની સેવા મૂકી દેવી. એ પ્રકારે સેવાવિધિ કહ્યો છે.

સોનું વગેરે ધાતુ, ધાન્ય, વસ્ત્ર ઇત્યાદિ વસ્તુના ભેદથી ભિક્ષા અનેક પ્રકારની છે. તેમા સર્વસંગ પરિત્યાગ કરનારા મુનિરાજની ધર્મકાર્યના રક્ષણને અર્થે આહાર, વસ્ત્ર, પાત્ર વગેરે વસ્તુની ભિક્ષા ઉચિત છે, કેમકે—હે ભગવતિ ભિક્ષે ! તું પ્રતિદિન પરિશ્રમ વિના મળી શકે એવી છે, ભિક્ષુક લોકોની માતા સમાન છે, સાધુ મુનિરાજની તો કલ્પવલ્લી છે, રાજાઓ પણ તને નમે છે, તથા તું નરકને ટાળનારી છે, માટે હું તને નમસ્કાર કરું છું. બાકી સર્વે પ્રકારની ભિક્ષા માણસને અતિશય લઘુતા ઉત્પન્ન કરનારી છે કેમકે માણસ જ્યા સુધી મ્હોડેથી "આપો" એવો શબ્દ બોલે નહી, એટલી માગણી કરે નહી ત્યાં સુધી તેનામા રૂપ ગુણ, લજ્જા, સત્યતા, કુલીનતા અને અહંકાર રહેલા છે એમ જાણવું. તૃણ બીજી વસ્તુ કરતા (હલકું) છે, રૂ તૃણ કરતાં હલકું છે, અને યાચક તો રૂ કરતાં પણ હલકો છે, ત્યારે એને પવન કેમ ઉડાડીને લઇ જતો નથી ? તેનું કારણ એ છે કે, પવનના મનમા એવો ભય રહે છે કે, હું એને (યાચકને) લઈ જઉ તો મારી પાસે એ કાંઇ માગશે ? રોગી, ઘણા કાળ સુધી પ્રવાસ કરનાર, નિત્ય પારકું અન્ન ભક્ષણ કરનાર અને

પા કે ઘેર સુધ દેનાર એટના માણસોનુ ચિત ગ ગ સમાન છે એ હુન નકી પણ મરણ પામવુ તે એમની સારી વિશ્રાંતિ કે ર્તિના મા ની વિવાદ કરનારો માણસ નિ દ્રાળુ, બહુ ખાનારો, આળસુ અને ઘાણી નિ લેનારો હોવાથી જગતમા તે નમમો થાય છે વળી એમ પણ વાર્તા કહેવાય છે કે—

કોઇ નપાવિકના ભિક્ષા માગવાના હીઙગા એક ધાન્યીના બજારે જો ધા યુ ત્યારે ઘણો કોનાહલ કરીને કાપાવિકે કહ્યુ કે, મને બીજી ઘણી ભિક્ષા મળશે, પણ એ બજારે ભિક્ષાના વાસણમા પડ્યા ધાન્યુ તેથી ગ એ એ ામાં ભિક્ષાચર્યના આગમ, બહુ નિદ્રા અ િ ગુણઆવે અને તમો નમમો થઇ પડો માટે મને બહુ દીલ ગીરી થાય છે ' શ્રીજીનસૂરીએ પાચ મા અષ્ટકમા ત્રણ પ્રકારની ભીક્ષા કહી છે તે એ કે—તત્વના જાણ પુરૂષોએ ૧ સર્વસંપત્કરી, ૨ પૌરૂષઘ્ની, અને ૩ વૃત્તિભિક્ષા આ રીતે ત્રણ પ્રકારની ભિક્ષા કહી છે ગુરુની આજ્ઞામાં રહેલા ધ્યાન આદિ મા ધ્યાન કરનારા અને યાવજ્જીવ મોક્ષ આરંભથી નિવૃત્તિ પામેલા સાધુઓની ભિક્ષા સ સ પ ત્ કરી કહેવાય છે જે પુણ્ય પચ મહા વ્રતનો અગીકાર કરીને યતિધર્મને વિરોધ આવે એવી રીતે ચાલે, તે ગૃ સ્થ ની પેઠે આરંભ સારંભ કરનાર સાધુની ભિક્ષા પૌરૂષઘ્ની કહેવાય છે જેમ કે ધર્મની લઘુતા ઉત્પન્ન કરનારો તે ગ સાધુ શરીરે પુષ્ટ છતા દીન થઈ ભિક્ષા માગી ઉ ગો ા કરે, તેથી તેનો કેવળ પુરુષાર્થ નાશ પામે છે વળી, આપણ, પાગળા તથા બીજા પણ જેમાથી કાંઈ ધંધો થઇ શકે એમ નથી તે ર ા તે પોતાની આજીવિકાને અર્થે ભિક્ષા માગે છે તે વૃત્તિભિક્ષા કહેવાય તે ભિક્ષામા બહુ દોષ નથી, કારણ કે, તેના મ ાગ ા ા અ દિ ધર્મના વધતા કરાવતા નથી માત્રા દયા સ ી લોકો તેઓને ભિક્ષા આપે છે માટે ગૃહસ્થ અને ભિક્ષે કરી પામી ાર ા ાના ી ા ી

બીજુ પણ એ છે કે ભિક્ષા માગનાર પુરૂષને તેટલુ ાહ ા સાધુજન કહે તો પણ તેમ દુર્જનની સંગતથી ન તેથી કાશા ાન ભિક્ષા કરે ાાં ા ા ા ા ાનિ ા ા ા ા ા ાિ ા ાિ ા ા ા ા ા ા ા

છે, પટ્કજીવનિકાય ઉપર દયા રાખનાર સંયમી સાધુ પણ, આહાર નિહાર કરતા તથા ગોચરીએ અન્ન ગ્રહણ કરતાં જો કોઈ ધર્મની નિંદા ઉપજાવે, તો તેને બોધિલાભ દુર્લભ થાય. ભિક્ષા માગવાથી કોઈને લક્ષ્મી અને સુખ વગેરેની પ્રાપ્તિ થતી નથી. કહ્યું છે કે—પૂર્ણ લક્ષ્મી વ્યાપારની અંદર વસે છે, થોડી ખેતીમા છે, સેવામા નહીં જેવી છે અને ભિક્ષામાં તો બિલકુલ છેજ નહી. ઉદરપોષણ માત્રનો ભિક્ષાથી પણ થાય છે, તેથી અધમ પ્રમુખને તે આજીવિકાનુ સાધન થઈ પડે છે, મનુસ્મૃતિના ચોથા અધ્યાયમા કહ્યુ છે કે—ઋત, અમૃત, મૃત, પ્રમૃત અને સત્યાનૃત એટલા ઉપાયથી પોતાની આજીવિકા કરવી, પરંતુ નીચની સેવા કરી પોતાનો નિર્વાહ કદી પણ ન કરવો. ચોટામાં પડેલા દાણા વીણવા તે ઋત કહેવાય છે. યાચના કર્યા વગર મળેલુ તે અમૃત અને યાચના કરવાથી મળેલુ તે મૃત કહેવાય છે. પ્રમૃત તે ખેતી અને સત્યાનૃત એટલે વેપાર જાણવો. વણિક લોકોને તો દ્રવ્ય સંપાદન કરવાનો મુખ્ય માર્ગ રૂપ સાધન વ્યાપારજ છે. કહ્યું છે કે—લક્ષ્મી વિષ્ણુના વક્ષસ્થળે અથવા કમળ વનમા રહેતી નથી, પણ પુરૂષોના ઉદ્યમ રૂપ સમુદ્રમા તેનુ મુખ્યસ્થાન છે. વિવેકી પુરૂષે પોતાનો અને પોતાના સહાયક, ધન, બળ, ભાગ્યોદય, દેશ કાળ આદિનો વિચાર કરીનેજ વ્યાપર કરવો નહીં તો ખોટ વગેરે આવવાનો સંભવ રહે છે. અમે કહ્યુ છે કે—બુદ્ધિશાળી પુરૂષે પોતાની શક્તિ હોય તે પ્રમાણેજ કાર્ય કરવું તેમ ન કરે તો લોકમા કાર્યની અસિદ્ધિ, લજ્જા, લોકમા ઉપહાસ, હીલના તથા લક્ષ્મીની અને બળની હાનિ થાય. અન્ય ગ્રંથકારોએ પણ કહ્યુ છે કે—દેશ કયો છે? મ્હારા સહાયકારી કેવા છે? કાળ કેવો છે? મ્હારે આવક તથા ખરચ કેટલુ છે? હું કોણ છુ? અને મ્હારી શક્તિ કેટલી છે? એ વાતનો દરરોજ વારવાર વિચાર કરવો

શીઘ્ર હાથ આવનારા, વિઘ્ન વિનાના, પોતાની સિદ્ધિને અર્થે ઘણાં સાધનો ધરાવનારા એવા કારણો પ્રથમથીજ શિઘ્ર કાર્યની સિદ્ધિ સૂચવે છે યત્ન વગર પ્રાપ્ત થનારી અને ઘણા યત્નથી પણ પ્રાપ્ત ન થનારી લક્ષ્મી પુણ્યમા અને પાપમા કેટલો ભેદ છે? તે જણાવે છે. વ્યાપારના વ્યવહારની શુદ્ધિ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ એ ભેદથી ચાર પ્રકારની છે તેમા દ્રવ્યથી

તો પ ર કમાદાન આદિનુ માગણુ એનુ કરિવાનુ સવગા ન નુ કહ્યુ છે કે—ધર્મને પીડા કરનારૂ તથા લોકમા અપયશ ઉત્પન્ન કરનારૂ કરિવાનુ ઘણો લાભ થતો હોય, તો પણ પુણ્યાર્થી લોકોએ કદિ ન લેવુ કરાખવુ તૈયાર થ એલા વસ્ત્ર સુતર નાખુ સુર્ણ અને રૂપુ વગેર વ્યાપારની ચીજ પ્રાયે નિ પ હોય કે જ્યા મા જેમ આરંભ ઓછો થાય, તેમ હમેશા ચાલતુ દુર્ભિક્ષ આદિ આવે અને બીજી કોઇ રીતે નિર્વાહ ન થતો હોય તો ઘણા આરંભથી થાય એવો વ્યાપાર તથા ખરકમ વગેરે પણ કરે તથાપિ ખરકર્મ વગેરે કરવાની ઇચ્છા મનમા ન રાખવી તેવો પ્રસંગ આવે કરવુ પડે તો પોતાના આત્માની અને ગુરુની સાખે તેની નિંદા કરી તથા મનમા લજ્જા રાખીનેજ તેમ કરવુ ॥

સિદ્ધાંતમા બાર વ્રતમા લક્ષણમા કહ્યુ છે કે—સુશ્રાવક તીવ્ર આરંભ ન વર્જે, અને તે વિના નિર્વાહ ન થતો હોય તો મનમા તેવા આરંભની ઇચ્છા ન રાખતા કેવળ નિર્વાહ અર્થ તીવ્ર આરંભ કરે પણ આરંભ પરિગ્રહ રહિત એવા ધન્ય જીવોની સ્તુતિ કરતી તથા સર્વ જીવ ઉપર દયા રાખવી જે મનથી પણ કોઇ જીવને પીડા ઉપજાવતા નથી અને જે આરંભના પાપથી વિરતિ પામેલા છે એવા ધન્ય મહા મુનિઓ નવ કોટિ શુદ્ધ આહાર ગ્રહણ કરે છે નહી દીઠેલુ તથા નહી પારખેલુ કરિયાણુ ગ્રહણ ન કરવુ તથા જો નિર્વાહ થાય તો ન ચાલે એવી રકમ હોય, અથવા જેમા બીજી ઘણી વસ્તુ ભેગી થએલી હોય એવુ કરિયાણુ ઘણા વ્યાપારિઓએ પાતિથી લેવુ એટલે વખતે ટોટો આવે તો સરખો ભાગે આવે કેમકે— ભાગી પુરૂષ વ્યાપારમા ધન મેળવવા ઇચ્છતો હોય તો તેણે નાણા દીધા વિના ઉધારનુ ન આપવુ અને આપવુ હોય તો બીજા વ્યાપારીઓની સાથે આપવુ

ક્ષેત્રથી તો જ્યા સ્વચક્ર પરચક્ર મરકી, અને વ્યસન આદિનો ઉપદ્રવ ન હોય તથા ધર્મની સર્વ સામગ્રી હોય તે ક્ષેત્રમા વ્યાપાર કરવો પણ તે સિવાય બહુ લાભ થતો હોય તો પણ ન કરવો કાળથી તો બાર માસની અંદર આવતી અઠ્ઠાઇઓ પર્વતિથિ વ્યાપારમા વર્જવી, અને વર્ષાઋતુ આશ્રી જે જે વ્યાપારનો સિદ્ધાંતમા નિષેધ કર્યો છે તે તે વ્યાપાર

પણ વર્જવો. કઇ ઋતુમાં કયો વ્યાપાર વર્જવો ? તે આ ગ્રંથમાંજ કહીશું ભાવથી તો વ્યાપારના ઘણા ભેદ છે. તે આ રીતે—ક્ષત્રિય જાતના વ્યાપારી તથા રાજા વગેરે એમની સાથે થોડા વ્યવહાર કર્યો હોય તો પણ પ્રાયે તેથી લાભ થતો નથી. પોતાને હાથે આપેલું દ્રવ્ય માગતા પણ જે લોકોથી ડર રાખવો પડે, તેવા શસ્ત્રધારી આદિ લોકોની સાથે થોડો વ્યવહાર કરવાથી પણ લાભ ક્યાંથી થાય ? કહ્યું છે કે—ઉત્તમ વણિક ક્ષત્રિય વ્યાપારી, બ્રાહ્મણ વ્યાપારી તથા શસ્ત્રધારી એમની સાથે કોઇ કાળે પણ વ્યવહાર ન રાખવો. તથા પાછળથી આડું બોલનાર લોકોની સાથે ઉધારનો વ્યાપાર પણ ન કરવો, કેમકે—વસ્તુ ઉધાર ન આપતા સંગ્રહ કરી રાખે, તો પણ અવસર આવે તેના વેચવાથી મૂળ કિમ્મત જેટલું નાણું તો ઉપજશે. પણ આડુ બોલનારા લોકોને ઉધાર આપ્યુ હોય તો તેટલું દ્રવ્ય પણ ઉત્પન્ન ન થાય. તેમા વિશેષે કરી નટ, વિટ (વેસ્યાના દલાલ), વેસ્યા તથા દ્યૂતકાર (જુગારી) એમની સાથે ઉધારનો વ્યાપાર થોડો પણ ન કરવો. કારણ કે, તેથી મૂળ દ્રવ્યનો પણ નાશ થાય છે. વ્યાજ વટાવનો વ્યાપાર પણ જેટલું દ્રવ્ય આપવું હોય, તે કરતાં અધિક મૂલ્યની વસ્તુ ગિરવી રાખીનેજ કરવો ઉચિત છે તેમ ન કરે તો, ઉઘરાણી કરતા ઘણો ક્લેશ તથા વિરોધ થાય વખતે ધર્મની હાનિ થાય, તથા લાઘના બેસવા આદિ અનેક અનર્થ પણ ઉત્પન્ન થાય. આ વિષય ઉપર એક વાત એવી સંભળાય છે કે —

જિનદત્ત નામે એક શેઠી તથા તેનો મુગ્ધ નામે એક પુત્ર હતો. મુગ્ધ પોતાના નામ પ્રમાણે ઘણો ભોળો હતો પોતાના બાપની મહેરબાનીથી તે સુખમા લીલાલહેર કરતો હતો અવસર આવતા જિનદત્ત શ્રેઠીએ દશ પેઢીથી શુદ્ધ કુળમા ઉત્પન્ન થએલી નંદિવર્ધન શ્રેષ્ટીની કન્યાની સાથે મ્હોટા ઉત્સવથી પોતાના પુત્રને પરણાવ્યો. આગળ જતા પુત્રની ભલમનસાઇ જેવી અગાઉ હતી તેવીજ જોવામા આવી, ત્યારે જિનદત્ત શ્રેઠીએ ગૂઢ અર્થના વચનથી તેને આ રીતે ઉપદેશ કર્યો "હે વત્સ ! ૧ સર્વ ઠેકાણે દાતનો પડદો રાખજે ૨ કોઇને વ્યાજે દ્રવ્ય ધીર્યા પછી તેની ઉઘરાણી ન કરવી ૩ બન્ધનમા પડેલી સ્ત્રીને મારવી. ૪ મીઠુંજ ભોજન

૪ નુ ૫ સુખેજ નિદ્રા લેવી ૬ ગામે ગાગ ઘર કરવુ ૭ દરિદ્રાવસ્થા આવે તો ગંગાતટ ખોદવો ૮ ઉપર કહેલી વાતમા મહ રાખ પછી તે પાટલિપુર નગરે જઈ ત્યા સોમ દત્ત શ્રેષ્ઠી નામે મારે સ્નેહી રહે છે, તેને પૂછવુ એ પ્રમાણે શ્રેષ્ઠીએ પિતાનો આ ઉપદેશ માનવો પણ તેનો ભાવાર્થ તેના ગ મગજમા આવ્યો નહી આગળ જતા તે મુગ્ધ ઘણો દુખી થયા લોકપણમા સઘળુ નારૂં બોલ્યુ સ્ત્રી આદિ લોકોને તે અપ્રિય લાગવા લાગ્યો 'એક માગ એનુ પાર પડતુ નથી એની પામેલું નાણુ પણ ખુટી ગયુ એ મર્મ છે એવી રીતે તેના મા તેની હાંસી થવા લાગી

પછી તે (મુગ્ધ શ્રેષ્ઠી) પાટલીપુર નગરે ગયો સોમ દત્ત શેઠને પિતાના ઉપદેશનો ભાવાર્થ પૂછ્યો સોમ દત્તે કહ્યું '૧ ચારે કોરે દાંતનો પડદો રાખવો એટલે મુખમાથી ખોટુ વચન બોલવુ નહી અથવા સઘળા લોકોને પ્રિય લાગે એવુ હિતકારી વચન બોલવુ ૨ કોઈને વ્યાજે પૈસા ધીરવા પછી તેની ઉઘરાણી ન કરવી એટલે પ્રથમથીજ અધિક મૂલ્યવાળી વસ્તુ ગિરો રાખીને દ્રવ્ય ધીરવુ કે જેથી દેણદાર પોતે આવીને વ્યાજ સહિત નાણું પાછુ આપી જાય ૩ બંધનમાં પડેલી સ્ત્રીને મારવી એટલે પોતાની સ્ત્રીને જ્યારે પુત્ર અથવા પુત્રી થઈ હોય ત્યારે તેની તાડના કરવી તેમ ન હોય તો તે તાડના કરવાથી રોષ કરીને પિયર અથવા બીજે કોઈ સ્થળે જાય અથવા કુવામા પડીને કિંવા બીજી કોઈ રીતે આપઘાત કરે ૪ મીઠુંજ ભોજન કરવુ એટલે જ્યા પ્રીતિ તથા આદર મળે ત્યાંજ ભોજન કરવુ કારણ કે પ્રીતિ તથા આદર એજ ભોજનની ખરેખર મીઠાશ છે અથવા ભૂખ લાગે ત્યારેજ ખાવુ એટલે સઘળું મીઠું લાગે ૫ સુખેજ નિદ્રા કરવી એટલે જ્યા કોઈ પ્રકારની શંકા ન હોય, ત્યાંજ રહેવુ એટલે ત્યા સુખે નિદ્રા આવે અથવા આંખમાં નિદ્રા આવે, ત્યારે જ સુવુ એટલે સુખે નિદ્રા આવે ૬ ગામે ગામ ઘર કરવુ એટલે ગામે ગામ એવી મૈત્રી કરવી કે જેથી પોતાના ઘરની પેઠે ત્યા ભાવ નહિ સુખે રહી શકે ૭ દરિદ્રાવસ્થા આવે તો ગંગાતટ ખોદવો એટલે તારા ઘરમા જ્યાં ગંગા નામે ગાય બંધાય છે, તે ભૂમિ ખોદવી જેથી પિતાએ દાટી રાખેલુ નિધાન તને મળે " સોમદત્ત શેઠના મુખથી

એ ભાવાર્થ સાંભળી મુગ્ધશ્રેષ્ઠીએ તે પ્રમાણે કર્યું, તેથી તે દ્રવ્યવાન, સુખી અને લોકમાં માન્ય થયો. એ રીતે પુત્રશિક્ષાનું દૃષ્ટાંત કહ્યું છે.

માટે ઉધારનો વ્યવહાર નજ રાખવો. કદાચિત્ તે વિના ન ચાલે તો સત્ય બોલનાર લોકોની સાથેજ રાખવો. વ્યાજ પણ દેશ, કાળ આદિનો વિચાર કરીનેજ એક, બે, ત્રણ, ચાર. પાંચ અથવા એથી વધારે ટકા લેવું, પણ તે એવી રીતે કે, જેથી શ્રેષ્ટ લોકોમાં આપણી હાસી ન થાય. દેવાદારે પણ કહેલી મુદતની અંદરજ દેવું પાછું આપવું. કારણ કે, માણસની પ્રતિષ્ટા મુખમાથી નીકળેલું વચન પાળવા ઉપરજ આધાર રાખે છે; કેમકે—જેટલાં વચનનો નિર્વાહ કરી શકો, તેટલાંજ વચન તમે મુખમાંથી બહાર કાટો અર્ધા માર્ગમા મૂકવો ન પડે, તેટલોજ ભાર પ્રથમથી ઉપાડવો. કદાચિત્ કાઇ ઓચિંતા કારણથી ધનની હાની થઇ જાય, અને તેથી કરેલી કાળ મર્યાદામા ઋણ પાછું ન વાળી શકે, તો કટકે કટકે લેવાનું કબૂલ કરાવી લેણદારને સંતોષ કરવો. એમ ન કરે તો વિશ્વાસ ઉઠી જવાથી વ્યવહારમાં વાધો પડે.

વિવેકી પુરૂષે પોતાની સર્વ શક્તિથી ઋણ ઉતારવાનો પ્રયત્ન કરવો. આભવે અને પરભવે દુઃખ દેનારૂં ઋણ ક્ષણ માત્ર પણ માથે રાખે એવો કોણ મૂઢમતિ હશે ? કહ્યું છે કે—ધર્મનો આરંભ, ઋણ ઉતારવું, કન્યાદાન ધન મેળવવું, શત્રુનો ઉચ્છેદ, અને અગ્નિનો તથા રોગનો ઉપદ્રવ મટાડવો એટલાવાનાં જેમ બને તેમ જલદીથી કરવા. શરીરે તેલનું મર્દન કરવું, ઋણ ઉતારવું અને કન્યાનુ (દીકરીનું) મરવું એ ત્રણવાનાં પ્રથમ દુઃખ દઇને પાછળથી સુખ આપે છે. પોતાનું ઉદરપોપણ કરવાને પણ અસમર્થ હોવાથી જો ઋણ પાછું આપી ન શકાય તો, પોતાની યોગ્યતા માફક શાહુકારની સેવા કરીને પણ ઋણ ઉતારવું એમ ન કરે તો આવતે ભવે શાહુકારને ત્યાં સેવક, પાડો, બળદ, ઉંટ, ગર્દભ, ખચ્ચર, અશ્વ આદિ થવુ પડે. શાહુકારે પણ રુણ પાછું વાળવા અસમર્થ હોય તેની પાસે માગવુ નહીં. કારણ કે, તેથી ફોગટ સંક્લેશ તથા પાપની વૃદ્ધિ માત્ર થવાનો સંભવ રહે છે. માટે એવા નાદારને શાહુકારે કહેવુ કે, "તને આપવાની શક્તિ આવે ત્યારે મ્હારૂં ઋણ આપજે, અને ન આવે તો મ્હારૂં

કેટલું દ્રવ્ય ધર્મખાતે થાઓ " દેવાદારે ઘણા કાળ સુધી ઋણનો સંબંધ માથે ન રાખવો મરણ કે, તેમ કરવાથી વખતે આયુષ્ય પૂરું થઈ જાય તો, આવતે ભવે પાછો તે જણનો સંબંધ થઇ વેર વગેરે વધે છે ભાવડ શ્રેષ્ઠીને પૂર્વભવના ઋણના સંબંધથીજ પુત્ર થયા એની વાત સંભળાય છે, તે નીચે લખી છે —

ભાવડ નામે એક શ્રેષ્ઠી હતો તેની સ્ત્રીને પેટે એક જીવ અવતર્યા તે વખતે ખોટા સ્વપ્ન આવ્યા, તથા શ્રેષ્ઠીની સ્ત્રીને દોહદા પણ ખરાબજ થયા ઉત્પન્ન થયા બીજા પણ ઘણા અપશુકન થયા અમર પૂર્ણ થએ શ્રેષ્ઠીને મૃત્યુયોગ ઉપર દુષ્ટ પુત્ર થયો તે વરતા રખાય નહી, તેથી ગાહલી નગરી હાંડે એક સૂત્રયના વૃક્ષની નીચે તે બાળકને મૂક્યો ત્યારે તે બાળકે પ્રથમ રુદન કરી અને પાઠ્યથી જગીને કહ્યુ કે 'એક લાખ સોનૈયા હું તમારી પાસે માગુ છુ, તે આપો નહીં તો તમારા ઉપર ઘણા અનર્થ આવી પડશે ' તે સાંભળી ભાવડ શેઠીએ પુત્રનો જન્મોત્સવ કરી છઠ્ઠે દિવસે એક લાખ સોનૈયા વાપર્યા ત્યારે તે બાળક મરણ પામ્યો એજ રીતે બીજો પુત્ર પણ ત્રણ લાખ સોનૈયા આપ્યા, ત્યારે મરણ પામ્યો ત્રીજો પુત્ર થવાને અવસરે સ્વપ્ન તથા શકુન પણ સારા થયા પુત્ર ઉત્પન્ન થયા પછી તેણે કહ્યું કે, 'મ્હારે ઓગણીશ લાખ સોનૈયા લેવા છે" એમ કહી તેણે મા બાપ પાસેથી ઓગણીસ લાખ સોનૈયા ધર્મખાતે કરાવ્યા પછી તે નવ લાખ સોનૈયા ખરચીને કાસ્મીર દેશમાં શ્રી ઋષભદેવ ભગવાન્, શ્રી પુંડરીક ગણધર અને ચક્રેશ્વરી દેવી એ ત્રણની પ્રતિમા લઈ ગયો દશ લાખ સોનૈયા ખરચીને ત્યાં પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી પછી ઉપાર્જન કર્યુ અસંખ્ય સુવર્ણ અઢાર વહાણમાં ભરીને તે શત્રુંજયે ગયો ત્યાં લેપમય પ્રતિમાઓ હતી તે કાઢીને તેને ઠેકાણે તેણે મમ્માણી રત્નની પ્રતિમાઓ સ્થાપન કરી આ રીતે ઋણ ભવાન્તરે વાળવું પડે એ વિષય ઉપર ભાવડ શ્રેષ્ઠીની કથા છે

ઋણના સંબંધમાં પ્રાયે કલહ તથા વૈરની વૃદ્ધિ વગેરે થાય છે તે લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે માટે ઋણનો સંબંધ ચાલતા ભવમાંજ ગમે તે ઉપાય કરીને વાળી નાખવો બીજુ, વ્યવહાર કરતાં જો ઉપાય ન આવે તો

ગનમા એમ જાણવુ કે, તેટલું દ્રવ્ય મેં ધર્માર્થે વાપર્યું. આપેલું દ્રવ્ય ઉઘરાણી કરતા પણ પાછુ ન મળે તો, તે ધર્માર્થે ગણવાને માર્ગે રહે, તે માટેજ વિવેકી પુરૂષે સાધર્મી ભાઈઓની સાથેજ મુખ્ય માર્ગે વ્યવહાર કરવો, એ યોગ્ય છે. મ્લેચ્છ આદિ અનાર્ય લોકો પાસે લેહેણું હોય, અને તે જો પાછુ ન આવે તો તે દ્રવ્ય ધર્માર્થે છે, એવુ ચિંતવવાને કાંઇ પણ રસ્તો નથી, માટે તેનો કેવળ ત્યાગ કરવો, અર્થાત્ તેના ઉપરથી પોતાની મમતા છોડી દેવી. કદાચિત્ ત્યાગ કર્યા પછી તે દ્રવ્ય દેણદાર આપે, તો તે શ્રીસંઘને ધર્માર્થ વાપરવાને અર્થે સોંપવુ. તેમજ દ્રવ્ય, શસ્ત્ર આદિ આયુધ અથવા બીજી પણ કોઇ વસ્તુ ખોવાઇ જાય, અને પાછી મળવાનો સંભવ ન રહે, ત્યારે તેનો પણ ત્યાગ કરવો જોઇએ. અર્થાત્ તેને વીસરી નાખવા જોઈએ એમ કરવાથી જો ચોર આદિ, ચોરાઇ ગએલી વસ્તુનો ઉપયોગ પાપકર્મમા કરે, તો તે પાપના ભાગીયા આપણે થતા નથી એટલો લાભ છે વિવેકી પુરૂષે પાપનો અનુબંધ કરનારી, અનંતા ભવ સંબંધી શરીર, ગૃહ, કુટુંબ, દ્રવ્ય શસ્ત્ર આદિ વસ્તુનો આ રીતે ત્યાગ કરવો. એમ ન કરે તો અનંતા ભવ સુધી તેમના (તે વસ્તુના) સંબંધથી થનારા માઠા ફળ ભોગવવા પડે

આ અમારૂ વચન સિદ્ધાંતથી વિરૂદ્ધ છે, એમ નથી શ્રીભગવતી સૂત્રના પાંચમા શતકના છઠા ઉદ્દેશામા "આહેડીએ હરિણને માર્યો, ત્યારે જે ધનુષ્યથી, બાણથી, ધનુષ્યની દોરીથી તથા લોઢાથી હરિણ હણાયો. તે *જીવોને પણ હિંસા (પાચ ક્રિયા) લાગે. એમ કહ્યુ છે હશે, વિવેકી પુરૂષે કોઈ ઠેકાણે કાંઇ ધન હાનિ આદિ થાય તો, તેથી મનમા દીલગીર ન થવુ કારણ કે, દીલગીરી ન કરવી એજ લક્ષ્મીનું મૂળ છે. કહ્યુ છે કે— દૃઢ નિશ્ચયવાળો કુશળ, ગમે તેટલા ક્લેશને ખમનારો અને અહોરાત્ર ઉદ્યમ કરનારો માણસ પાછળ લાગે તો લક્ષ્મી કેટલી દૂર જવાની? જ્યાં ધનનુ ઉપાર્જન કરાય, ત્યા થોડું ઘણુ ધન તો નાશ પામેજ. ખેડૂતને વાવેલા બીજથી ઉત્પન્ન થએલા ધાન્યના પર્વત સરખા ઢગલે ઢગલા મળે, તોપણ વાવેલું બીજ તેને પાછુ મળતું નથી તેમ જ્યા ઘણો લાભ થાય, ત્યા થોડી

* ધનુષ્ય બાણ વગેરેના મૂળ જીવોને.

પણ ખોટ ખમવીજ પડે જેમ સમયે દુર્ભાગ્યથી ધનની ઘણી હાનિ થાય, તો પણ હિંમત પુરી દીનતા ન કરવી પણ ઉપર કહેલી રીત પ્રમાણે ખોટ ગએલું દ્રવ્ય કમાવા ચિંતવવું તેમ કરવાને માગ ન હોય તો તેનો મનથી ત્યાગ કરવો, અને લેશ માત્ર પણ ઉદાસીનતા ન રાખવી કહ્યું છે કે—ઉતરેલો વૃક્ષ પાછો નવપલ્લવ થાય છે, અને ક્ષીણ થએલો ચંદ્રમા પણ પાછો પરિપૂર્ણ થતો આવે છે એમ વિચાર કરનારા સત્પુરુષો આ પ્રમાણ આવે મનમા ખેદ કરતા નથી સંપત્તિ અને વિપત્તિ એ બને મોટા પુરૂષોને ભોગવવી પડે છે જુઓ ચંદ્રમાને નિરંતર ક્ષય અને વૃદ્ધિ દેખાય છે, પણ નક્ષત્રોને તેવી જણાતી નથી હે આમ્રવૃક્ષ! 'ફાગણ માસે મ્હારી સર્વ શોભા એકદમ હરણ કરી' એમ જાણી તું શા માટે ઝાંખો પડે છે? થોડા સમયમા વસંત ઋતુ આવે છતે પાછી પૂર્વ હતી, તેવીજ તારી શોભા તને અવશ્ય મળશે આ વિષય ઉપર દૃષ્ટાંત કહેવાય છ, જે નીચે પ્રમાણે છે —

પાટણમા શ્રીમાળી નાતનો નાગરાજ નામે એક કોટિધ્વજ શેઠ હતો અને મેલાદેવી નામે તેની સ્ત્રી હતી એક સમયે મેલાદેવી ગર્ભવતી થઈ છતે નાગરાજ શેઠ ...રોગથી મરણ પામ્યો શેઠને પુત્ર નથી એમ જાણી રાજાએ તેનું સર્વ ધન પોતાના કબજામાં લઈ લીધું ત્યારે મેલાદેવી પોતાને પિયર ગઈ ... ગર્ભના પ્રભાવથી મેલાદેવીને અમારી પડહ વજડાવવાનો દોહલો ઉત્પન્ન થયો તે તેના પિતાએ પૂર્ણ કર્યો અવસરે આવે પુત્ર થયો તેનું અભય એવું નામ પાડ્યું તે લોકમા ... એવે નામે પ્રખ્યાત થયો આઠ વર્ષનો થયો ત્યારે તેને નિશાળે ભણવા મોકલ્યો એક વખતે ... ... છોકરાએ એને ઉપહાસ કર્યો 'નબાપો નબાપો' એમ કહ્યું તેથી ઘેર આવી ઘણા આગ્રહથી ... ... પિતાએ ... ... પૂરા થયા

અનુક્રમે સમય જતાં માઠા કર્મના ઉદયથી તે આભડ નિર્ધન થયો. પોતાના ત્રણ પુત્રો સહિત તેણે સ્ત્રીને પિયર મોકલી દીધી અને પોતે મણિઆરની દુકાન ઉપર મણિ આદિ ઘસવાના કામ ઉપર રહ્યો. તેને એક માપ જવ મળતા હતા. તે તે પોતે દળીને તથા રાંધીને ખાતો હતો. લક્ષ્મીની ગતિ એવી વિચિત્ર છે. કહ્યું છે કે— જે લક્ષ્મી સ્નેહથી ખોળામાં બેસારનાર સમુદ્રના અને કૃષ્ણના રાજમહેલમાં સ્થિર ન રહી, તે લક્ષ્મી બીજા ઉડાઉ લોકોના ઘરમાં શી રીતે સ્થિર રહે? એક સમયે આભડ શ્રીહેમાચાર્યજી પાસેથી પરિગ્રહ પરિમાણ વ્રત લેવા ઉભો થયો. દ્રવ્ય પરિમાણનો બહુજ સંક્ષેપ કરેલો જોઇ શ્રીહેમાચાર્યજીએ તેને તેમ કરતાં વાર્યો. ત્યારે એક લાખ દ્રમ્મનું અને તેના અનુસારથી બીજી વસ્તુનું પણ તેણે પરિમાણ રાખ્યું. પરિમાણ કરતા ધન આદિ વૃદ્ધિ પામે તો, તેણે ધર્મ કાર્યે વાપરવાનો નિશ્ચય કર્યો. આગળ જતાં પાંચ દ્રમ્મ ગાંઠે થયા.

એક સમયે આભડે પાંચ દ્રમ્મ આપી એક બકરી વેચાથી લીધી. ભાગ્યના ઉદયથી બકરીના ગળામાં મણિ બાંધ્યો હતો, તે આભડે ઓળખ્યો તેના કટકા કરી એકેકનું લાખ લાખ મૂલ્ય ઉત્પન્ન થાય એવા મણિ તૈયાર કરાવ્યા. તેથી અનુક્રમે તે પૂર્વે હતો તેવો દ્રવ્યવાન થયો. ત્યારે આભડના કુટુંબના સર્વ માણસો ભેગા થયા. તેના ઘરમાંથી દરરોજ સાધુ મુનિરાજને એક ઘડા જેટલું ઘૃત વહોરાવતા. પ્રતિદિન સાધર્મિવાત્સલ્ય, સદાવર્ત તથા મહાપૂજા આદિ આભડને ગેર થતુ હતુ. વર્ષે વર્ષે સર્વ દર્શન સંઘની પૂજા બે વાર થતી હતી. તથા નાના પ્રકારનાં પુસ્તક લખાતા, તેમજ જીર્ણમંદિરના જીર્ણોદ્ધાર થતા હતા! તથા ભગવાનની મનોહર પ્રતિમાઓ પણ તૈયાર થતી હતી. એવા ધર્મકૃત્ય કરતાં આભડની ચોરાશી વર્ષની અવસ્થા થઇ અંત સમય નજદીક આવ્યો, ત્યારે આભડે ધર્મખાતાનો ચોપડો વંચાવ્યો, તેમાં ભીમરાજાના સમયના અઠાણુ લાખ દ્રમ્મનો વ્યય થએલો તેના સાંભળવામાં આવ્યો તેથી આભડે દીલગીર થઇને કહ્યુ કે "મેં કૃપણે એક ક્રોડદ્રમ્મ પણ ધર્મકાર્યે વાપર્યો નહીં." તે સાંભળી આભડના પુત્રોએ તેજ સમયે દશલાખ દ્રમ્મ ધર્મકૃત્યમાં વાપર્યા. તેથી સર્વ મળી એક ક્રોડ અને આઠ લાખ દ્રમ્મ ધર્મખાતે થયા.

વળી બીજા આઠ લાખ દમ્મ ધર્મ માટે વાપરવાનો આભડના પુત્રોએ નિશ્ચય કર્યો પછી કાળ સમય આવે આભડ અનશન કરી સ્વર્ગ ગયો આ રીતે આભડનો પ્રબંધ કહ્યો છે

પૂર્વભવે કરેલા દુષ્કૃતના ઉદયથી પૂર્વના સરખી અવસ્થા ફરીથી ન આવે તો પણ મનમાં ધીરજ રાખવી કારણ કે, આપત્તિકાળ રૂપ સમુદ્રમાં ડૂબતા જીવો ધીરજ વહાણ સમાન છે સર્વ દિવસ સરખા કોના રહે છે? કહ્યું છે કે—આ જગતમાં જન્મથી સુખી કોણ છે? લક્ષ્મી કોની પાસે સ્થિર રહી? સ્થિર પ્રેમ ક્યાં છે? મૃત્યુના વશમાં કોણ નથી? અને વિષયાસક્ત કોણ નથી? માઠી અવસ્થા આવે, ત્યારે સર્વ દુઃખ દૂર કરનારો એવો સંતોષજ નિત્ય મનમાં રાખવો તેમ ન કરે તો ચિંતાથી આ લોકના તથા પરલોકના પણ તેના કાર્ય વિનાશ પામે કહ્યું છે કે—ચિંતા નામે નદી આશા રૂપ પાણીથી ભરપૂર ભરેલી વહે છે હે મૂઢ જીવ! તે નદીમાં તું ડુબે છે, માટે તને એમાંથી તારનાર સંતોષ રૂપ જહાજનો આશ્રય લે નાના પ્રકારના ઉપાય કર્યા પછી પણ જો એમ જણાય કે "પોતાની ભાગ્યદશાજ હીણ છે" તો કોઈ ભાગ્યશાળીની કૃપાનો આશ્રય યુક્તિથી કોઇ પણ રીતે આશ્રય કરવો કારણ કે કાષ્ઠનો આધાર મળે તો લોઢું અને પથ્થર આદિ વસ્તુ પણ પાણીમાં તરે છે એવી વાત સાંભળવામાં છે કે—એક ભાગ્યશાળી શેઠ હતો તેનો વણિકપુત્ર (મુનમ) ઘણોજ વિચક્ષણ હતો તે પોતે ભાગ્યહીણ છતાં શેઠના સંબંધથી દ્રવ્યવાન થયો અનુક્રમે શેઠ મરણ પામ્યો ત્યારે તે પણ નિર્ધન થયો પછી તે શેઠના પુત્રોની પાસે રહેવા લાગ્યો હતો પણ નિર્ધન જાણી તેની સાથે શેઠના પુત્રો એક અક્ષર પણ બોલતા નહોતા. ત્યારે તેણે બે નજર ભાગ સાક્ષી રાખીને યુક્તિથી શેઠના જૂના ચોપડામાં પોતાના હાથ વડે એવા અક્ષર લખ્યા કે, 'શેઠના મારે ત્યાં બે હજાર ટકા લેણા છે' આ કામ તેણે બાજ છુપી રીતે કર્યું એક વખતે શેઠના પુત્રોના જોવામાં તેના હાથના અક્ષર આવ્યા ત્યારે તેમણે મુનમ પાસે બે હજાર ટકાની માગણી કરી તેણે કહ્યું 'વેપાર અર્થે થોડું ધન મને આપો તો હું થોડા દિવસમાં તમારું દેવું આપું' પછી શેઠના પુત્રોએ તેને નાણાં આપ્યાં અને

પ્રશુ અનુક્રમે મુનમે પણ દ્રવ્ય સંપાદન કર્યું ત્યારે શેઠનાપુત્રોએ પોતાનું લેહેણુ તેની પાસે માગ્યું મુનમે સાક્ષી સહિત યથાર્થ વાત હતી તે કહી. આ રીતે શેઠના પુત્રોના આશ્રયથી તે મુનમ ધનવાન્ થયો.

નિર્દયપણું, અહંકાર, ઘણો લોભ, કઠોર બોલવુ અને નીચ વસ્તુ ઉપર પ્રીતિ રાખવી એ પાચવાનાં લક્ષ્મીની સાથે નિરંતર રહે છે. એવું એક વચન પ્રસિદ્ધ છે, પણ તે સજ્જન પુરૂષોને લાગુ પડતુ નથી હલકા સ્વભાવના લોકોને ઉદ્દેશીને ઉપરનુ વચન પ્રવૃત્ત થયુ છે માટે વિવેકી પુરૂષે દ્રવ્ય આદિ ઘણુ મળે તો પણ અહંકાર વગેરે ન કરવો. કેમકે—જે સત્પુરૂષોનુ ચિત્ત આપદા આવે દીન થતુ નથી, સંપદા (લક્ષ્મી) આવે અહંકાર પામતુ નથી, પારકુ દુઃખ જોઇને દુખી થાય, અને પોતે સંકટમા આવે તો સુખી થાય, તેમને નમસ્કાર થાઓ. સામર્થ્ય છતા પારકા ઉપદ્રવખમે, ધનવાન્ છતા ગર્વ ન કરે, અને વિદ્વાન્ છતા પણ વિનય કરે, એ ત્રણ પુરૂષો પૃથ્વીના ઉત્તમ અલંકાર છે વિવેકી પુરૂષે કોઇની સાથે સ્વલ્પમાત્ર પણ કલેશ ન કરવો. તેમા પણ મ્હોટા પુરૂષોની સાથે તો કયારે પણ નજ કરવો. કહ્યું છે કે—જેને ખાંસીનો વિકાર હોય, તેણે ચોરી ન કરવી, જેને ઘણી નિદ્રા આવતી હોય, તેણે જાર કર્મ ન કરવું, જેને રોગ થયો હોય તેણે મધુરાદિ રસ ઉપર આસક્તિ ન કરવી, કેમકે પોતાની જીભ સ્વાધીનતામા રાખવી, અને જેની પાસે ધન હોય, તેણે કોઇની સાથે કલેશ ન કરવો. ભંડારી, રાજા, ગુરૂ અને તપસ્વી એમની સાથે તથા પક્ષપાતી, બલિષ્ટ, ક્રૂર અને નીચ એવા પુરૂષની સાથે વિવેકી પુરૂષે વાદ ન કરવો કદાચિત્ કોઈ મ્હોટા પુરૂષની સાથે દ્રવ્ય આદિનો વ્યવહાર થયો હોય, તો વિનયથીજ પોતાનુ કાર્ય સાધવુ બળાત્કાર, કલેશ આદિ ન કરવો પંચોપાખ્યાનમા પણ કહ્યું છે કે—ઉત્તમ પુરૂષને વિનયથી, શૂર પુરૂષને ફિતુરીથી, નીચ પુરૂષને અલ્પ દ્રવ્યાદિકના દાનથી અને આપણી બરાબરીનો હોય તેને પોતાનુ પરાક્રમ દેખાડીને વશ કરવો.

ધનનો અર્થી અને ધનવાન્ એ બન્ને પુરૂષોએ વિશેષે કરી ક્ષમા રાખવી જોઇએ કારણ કે, ક્ષમા કરવાથી લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ અને રક્ષણ થાય છે. કહ્યું છે કે—બ્રાહ્મણનુ બળ હોમમંત્ર, રાજાનું બળ નીતિશાસ્ત્ર, અનાથ

પ્રજાઓનુ મગ ગત અને વનિષ્પુનું બળ શમા છે ીડું વચા અને દાગા એ તે ધનના કારણ છે ધન ગીગ અને ચોરી અવસ્થા એ જાગ મમતાના મા ણુ છે ન ા અને નનિવિગદ એ નગુ ધનના મારગુ છે અને મસગગ પરિત્યાગ જ તે એ મોક્ષનુ મા ગુ છે પ નન ન્તે તોમર કેમણે મતથા વ રતા ી શાદ્રિમશાસ્મા કહ્યું છે કે—(લક્ષ્મી કહે છે)

ર દિ ા જ્યાં મહેગ પુરુષોની દૂ ા થાય છે ત્યાંથી ધન કેશા ર છે, અને નશામ ા પણ નયન કનડ નથી ત્યા દ ર હુ (દ િર કે છ) હમેશા વતન (જુગાર) રમનાર મ નની સાથે ક ા કરનાર ધાતુવાદ (કિમિયા) કરનાર મ ા માગ આગમમા ગગાનાર, અને પોન તથા ખ ચ તક ઈટિ ન રાખનાર એ પુરુષની પમે હમેશા ર હુ િ વેળ પુરો પોતાના તેણુ ી ઉતગણી પણ કામગના ખી િગ ા યાર તેની રીતે ી વેપ ગે ા છ એમ ા કર તો દેવાગી િ મતા લ ન વોગેના લેપ થાર અને તેથી પોતાના ધન ધ ા અને પ્રતિન જો ાએની હાનિ થતનો સનાર છે ગાગર પ ન કદાચિત લાવગુ કર તો પણ બીજાને લાધ્યુ ન કાતી પોતે બો ન કરીને બા-ટાો લાધગુ કાતી એ ગતથા અરોગ્ય છે બન્ન આદિ અત શાર કરવો, એ દુષ્કુગાગ િ ી પેઠે બહુ દુ મ છ

મત પુર ા ગ તથા ાગ કરી વણિજનોએ ગવથા સપ ાાાતીર પનાનું મન મમ સાધવુ ેમ—મામ લાગ બેઠ અને દન એ મા ગાધન કાાા ચગ ઉપર પ્રિા છ, તા રમુ આગથી ર નન કાદિ િ થા ા ન બધોના ઉપાનો ેતા નમ ન છ ેાદ તીનુ તથા ઘણા ફેર ઘાત તો પણ તે મમથી નમ થ ા છે કુઓ છે ના ા ભાગશ ભાાી મોગ દાન પણ દાસની પે ના (ભની) મત ક છે તેનું દેશના નગધમા જે ાાનિથી બાધના િગ્ગમનુ ા ગતથી શાર િ ાા પા તે ા ા માર નગમ િા (મએ) ન ક ના પ ગુ નગર કર્મો નિ પ ાા દિવાગી અને આ ા કરી શકે તો નર પાર પુાા નિ ાપનતી જે કાઇ ભુ ન ા ક ન નમ ાા ન તેના પગ કર્યુ છ ક— ના ાોમા િાાદ

હોય, તો પણ તેને પાગ્ર પુરૂષોજ ગટાડી શકે કારણ કે, ગુંથાઇ ગએલા વાળ કાંકશીથીજ જુદા થઇ શકે છે. ન્યાય કરનારા પુરૂષોએ પણ પક્ષપાત મૂકી મધ્યસ્થ વૃત્તિ રાખીનેજ ન્યાય કરવો અને તે પણ સ્વજનનું અથવા સ્વધર્મી આદિનું કાર્ય હોય તોજ સારી પેઠે સર્વ વાતનો વિચાર કરીને કરવો. જ્યા ત્યા ન્યાય કરવા ન બેસવું. કારણ કે લોભ ન રાખતા સારી પેઠે ન્યાય કરવામા આવે, તો પણ તેથી જેમ વિવાદનો ભંગ થાય છે અને ન્યાય કરનારને મ્હોટાઈ મળે છે, તેમ તેથી એક મ્હોટો દોષ પણ ઉત્પન્ન થાય છે તે આ કે, વિવાદ ભાગના ન્યાય કરનારના ધ્યાનમા વખતે ખરી ગીના ન આવવાથી કોઇનું દેવું ન હોય તો તે માથે પડે છે, અને કોઇનું ખરૂ દેવું હોય તો તે ભાગી જાય છે. પ્રસ્તુત વિષય ઉપર એક વાત સંભળાય છે. તે એ છે કે —

એક ઋદ્ધિવંત શ્રેઠી લોકમા બહુ પ્રખ્યાત હતો. તે મ્હોટાઇના અને બહુમાનના અભિલાષથી જ્યા ત્યા ન્યાય કરવા જાય તેની બાળવિધવા પણ ઘણી સમજુ એવી એક પુત્રી હતી, તે હમેશા શ્રેઠીને તેમ કરતાં વારે, પણ તે તેનું કહ્યું માને નહી એક વખત શ્રેઠીને બોધ કરવાને અર્થે પુત્રીએ ખોટો ઝગડો માંડ્યો તે એ રીતે કે, "પૂર્વે થાપણ મુકેલા મ્હારા બે હજાર સોનૈયા આપો, તોજ હુ ભોજન કરૂં" એમ કહીને તે શ્રેઠીપુત્રી લાંઘણ કરવા લાગી કોઇ પણ રીતે માને નહી "પિતાજી વૃદ્ધ થયા, તો પણ મ્હારા ધનનો લોભ કરે છે" ઇત્યાદિ જેવા તેવા વચન બોલવા લાગી. પછી શ્રેઠીએ લજવાઇને ન્યાય કરનાર લોકોને બોલાવ્યા. તેમણે આવીને વિચાર કર્યો કે, "આ શ્રેઠીની પુત્રી છે, અને બાળવિધવા છે, માટે એની ઉપર દયા રાખવી જોઇએ" એમ વિચારી ન્યાય કરનાર પંચોએ શ્રેઠી પાસેથી બે હજાર સોનૈયા પુત્રીને અપાવ્યા. તેથી શ્રેઠી "એ પુત્રીએ ફોગટ મ્હારૂં ધન લીધું અને લોકમા ખમાય નહી એવો અપવાદ ફેલાયો." એવો વિચાર કરી મનમા બહુ ખેદ પામ્યો. થોડીવાર પછી પુત્રીએ પોતાના સર્વ અભિપ્રાય શ્રેઠીને સારી પેઠે કહી સમજાવી સોનૈયા પાછા આપ્યા. તેથી શ્રેઠીને હર્ષ થયો, અને ન્યાય કરવાના પરિણામ ધ્યાનમા ઉતરવાથી જ્યા ત્યા ન્યાય કરવા જવાનું તેણે છોડી દીધું આ રીતે ન્યાય કરનારનું

દૃષ્ટાંત કહ્યું છે

માટે ન્યાય કરનાર પંચોએ જ્યાં ત્યાં જેવો તેવો ન્યાય ન કરવો. આધર્માદું, સધનુ, મ્હોટા ઉપમારનું અથવા એવુંજ યોગ્ય કારણ હોય તો ન્યાય કરવો તેમજ ... સાથે મત્સર પણ ન કરવો લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ કર્માધીન છે, માટે નકામો મત્સર કરવામાં શું લાભ છે? તેથી બંને ભવમાં દુઃખમાત્ર થાય છે અમે કહ્યું છે કે—જેવું બીજાનું ચિંતવે તેવું પોતે પામે, એમ જાણતા છતાં ક્યો માણસ બીજાની લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ જોઇને મત્સર કરે? તેમજ ધાન્યના વેચાણમાં લાભ થવાને અર્થે દુર્ભિક્ષની, ... લાભ થવાને અર્થે રોગવૃદ્ધિની તથા ... લાભ થવાને અર્થ અગ્નિ ... ઇચ્છા ... કારણ કે જેથી લોકો સંકટમાં આવી પડે એવી ઇચ્છા કરવાથી કર્મબંધ થાય છે ... ના યોગથી કદાચિત્ દુર્ભિક્ષાદિ આવે તો પણ વિવેકી પુરુષે ... થયું એમ કહી અનુમોદના પણ ન કરવી કારણ કે, તેથી વૃથા પોતાનું મન મલિન થાય છે આ વિષય ઉપર ટુંકામાં એક દૃષ્ટાંત છે તે એ કે—

બે મિત્ર હતા તેમાં એક ઘૃતની અને બીજો ચામડાની ખરીદી કરવા જતા હતા માર્ગમાં એક વૃદ્ધ સ્ત્રીને ત્યાં ભોજન કરવા રહ્યા વૃદ્ધ સ્ત્રીએ તેમનો ભાવ જાણી ઘૃતના ખરીદનારને ઘરની અંદર અને ... ને બહાર બેસારીને જમાડ્યા ... ખરીદ કરીને પાછા તેજ વૃદ્ધ સ્ત્રીને ત્યાં આવ્યા ત્યારે તે સ્ત્રીએ ચામડાના ખરીદનારને અંદર અને બીજાને બહાર બેસાડી જમાડ્યા ... પૂછવાથી વૃદ્ધ સ્ત્રીએ કહ્યું કે જેનું મન ... હતું તેને અંદર બેસાડ્યો અને જેનું મન મલિન હતું તેને બહાર બેસાડ્યો. આ રીતે ... ન રાખવા ઉપર દૃષ્ટાંત કહ્યું છે

કહ્યું છે કે—

उचि त मुत्तूण फल, दव्वाइचउक्कमागय च उक्करिस ॥
निव डिअमविजाणता, परस्स सत न गिण्हिज्जा ॥ १ ॥

એનો અર્થ— ... અથવા ... ઉચિત ... અથવા "જ્યાં ... અભાવ ... થાય" એવું વચન છે, તેથી ... ની ... વૃદ્ધિ અને ... ધાન્યની ...

લાભ વિવેકી પુરૂષે લેવો તથા જે ગળિમ ધરિમાદિ વસ્તુનો સર્વત્ર કોઇ કારણથી ક્ષય થઈ ગયો હોય, અને આપણી પાસે હોય તો તેનો વખતે આવે જેટલો ઉત્કૃષ્ટો લાભ થાય તેટલો લેવો, પણ એ વિના બીજો લાભ ન લેવાય. તાત્પર્ય એ છે કે, જો કોઇ સમયે ભાવિભાવથી સોપારી આદિ વસ્તુનો નાશ થવાથી પોતાની પાસે સંગ્રહ કરેલી તે વસ્તુ વેચતા બમણો અથવા તેથી વધારે લાભ થાય, તે મનના પરિણામ શુદ્ધ રાખીને લેવો, પણ "સોપારી આદિ વસ્તુનો જ્યા ત્યા નાશ થયો એ ઠીક થયું." એમ મનમા ન ચિંતવે. તેમજ કોઈ પણ ઠેકાણે પડેલી વસ્તુ પારકી છે, આપણી નથી, એમ જાણતા છતાં ઉપાડવી નહી. વ્યાજ વટાવ અથવા ક્રય વિક્રય આદિ વ્યાપારમા દેશ, કાળ વગરેની અપેક્ષાએ ઉચિત તથા શિષ્ટ જનોને નિંદાપાત્ર ન થાય તેવી રીતે જેટલો લાભ મળે તેટલોજ લેવો." એમ પ્રથમ પચાશકની વૃત્તિમા કહ્યું છે.

તેમજ ખોટા કાટલા અથવા ખોટા માપ રાખીને, ન્યૂનાધિક વ્યાપાર કરીને રસની અથવા બીજી વસ્તુની ભેળસેળ કરીને, મર્યાદા કરતાં અધિક અયોગ્ય મૂલ્ય વધારીને, અયોગ્ય રીતે વ્યાજ વધારીને, લાચ આપીને અથવા લેઇને, કૂડકપટ કરીને, ખોટુ અથવા ઘસાયલું નાણું આપીને, કોઇના ખરીદ વેચાણનો ભંગ કરીને, પારકા ગ્રાહકો ભરમાવી ખેંચી લઇને, નમુનો એક બતાવી બીજો માલ આપીને, જ્યા બરાબર દેખાતુ ન હોય એવા સ્થાનકે વસ્ત્રાદિકનો વ્યાપાર કરીને, લેખમાં ફેરફાર કરીને તથા બીજા એવાજ પ્રકારથી કોઇને પણ ઠગવુ નહીં કહ્યુ છે કે—જે લોકો વિવિધ પ્રકારે કપટ કરીને પરને ઠગે છે, તે લોકો મોહજાળમા પડી પોતાના જીવનેજ ઠગે છે. કારણ કે, તે લોકો કૂડ કપટ ન કરત તો વખતે સ્વર્ગના તથા મોક્ષના સુખ પામત. આ ઉપરથી એવો કુતર્ક ન કરવો કે, કૂડ કપટ કર્યા વિના દરિદ્રી તથા ગરીબ લોકો વ્યાપાર ઉપર શી રીતે પોતાની આજીવિકા કરે? આજીવિકા તો કર્મને આધીન છે, તોપણ વ્યવહાર શુદ્ધ રાખે તો ઉલટા ગ્રાહકો વધારે આવે અને તેથી વિશેષ લાભ થાય. આ વિષય ઉપર એક દૃષ્ટાંત છે, તે એ કે—

એક નગરમા હેલાક નામે શેઠ હતો. તેને ચાર પુત્ર હતા. તથા

તેનો બીજો પરિવાર પણ એવોજ હતો. હેનાક શ્રેષ્ઠીએ ત્રણ શેર પાંચ શેર
આદિ ખોટા માપ તથા ખોટા કાટલા વગેરે રાખ્યા હતા તથા ત્રિપુષ્કર
પંચપુષ્કર આદિ સંજ્ઞા કહી પુત્રોને ભણાવી દીધા હતા. માપવાનાથી ખોટા તોલ
માપ વાપરીને તે લોકોને ઠગતો હતો. તેના ચોથા પુત્રની સ્ત્રી બહુ સમજુ
હતી. તેણે તે વાત જાણી એક સમયે સસરાને વઢીને ઠપકો દીધો. ત્યારે
શેઠીએ કહ્યું કે, "શું કરીએ? એમ ન કરીએ તો નિર્વાહ શી રીતે થાય?
કહ્યું છે કે—ભૂખ્યો માણસ શું પાપ ન કરે?" તે સાંભળી પુત્રની
સ્ત્રીએ કહ્યું કે "હે તાત! એમ ન કહો. કારણ કે, વ્યવહાર શુદ્ધ રાખ-
વામાંજ મહા લાભ થાય છે. કહ્યું છે કે—લક્ષ્મીના અર્થી સુમાણસો
ધર્મ તથા નીતિને અનુસરીને ચાલે તો તેમના સર્વ કાર્ય યથાર્થ સિદ્ધ
થાય છે. ધર્મ વિના કોઈ પણ રીતે ધનની સિદ્ધિ થતી નથી. માટે હે તા-
ત! પરીક્ષા જોવાને અર્થે છ માસ સુધી શુદ્ધ વ્યવહાર કરો. તેથી ધનની
વૃદ્ધિ થશે અને તેનાના પ્રતીત આવે તો આગળ પણ તેમજ ચલાવ
જો." પુત્રની સ્ત્રીના એવા વચનથી શેઠીએ તેમ કરવા માંડ્યું.

ક્રમે જતાં ગ્રાહક વધ્યા અને તેની ઘણી આજીવિકા સુખે થઈ, અને
થોડે કાળે તેના ઘરમાં પાંચ શેર સોનું થયું. પછી "ન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલું દ્રવ્ય ખોવાય
તો પણ તે પાછું હાથ આવે છે" એ વાતની પરીક્ષા કરવાને અર્થે પુ-
ત્રની સ્ત્રીના વચનથી શેઠીએ ચાર તોલા સોના ઉપર લોઢું મઢાવી તેનું
એક કાટલું પોતાના નામનું બનાવ્યું અને છ માસ સુધી તે વાપરી એક
નદીમાં નાખી દીધું. એ કાટલું 'મારી ભદ્રક વસ્તુ છે' એમ જાણી તે
ગળી ગઈ. પછી તે માછલી પકડી, ત્યારે તેના પેટમાંથી પેલું કાટલું
નીકળ્યું. નામ ઉપરથી ઓળખીને ધીવરે તે કાટલું શેઠીને આપ્યું. તેથી
શેઠને તથા સર્વ પરિવારના સર્વ માણસોને શુદ્ધ વ્યવહાર ઉપર વિશ્વાસ
ઉત્પન્ન થયો. આ રીતે શેઠીનો બોધ થયો. ત્યાર પછી તે સમ્યક્ પ્રકારે શુદ્ધ
વ્યવહાર કરી મોટો ધનવાન થયો. રાજાના માનનો ભાજન થયો. તે
શેઠ તીર્થયાત્રા આદિ અનેક સત્કાર્યોમાં એનો પ્રભાવ થયો. કે
તેનું નામ લેવાથી પણ ડાકિની-શાકિની તથા ભૂત પ્રેત આદિ વિઘ્ન પણ
ટળે છે. ચાલના વખતમાં તેનું નામ વહાણ ચલાવનારાઓ લે છે. એમ

કહે છે તે સંભળાય છે. આ રીતે વ્યવહારશુદ્ધિ ઉપર દૃષ્ટાંત કહ્યું છે.

વિવેકી પુરૂષે સર્વ પાપકર્મ તજવા, તેમાં પણ પોતાના સ્વામી, મિત્ર, આપણા ઉપર વિશ્વાસ રાખનાર, દેવ, ગુરૂ, વૃદ્ધ તથા બાળક એટલાની સાથે વેર કરવું, અથવા તેમની થાપણ ઓળવવી એ તેમની હત્યા કરવા સમાન છે. માટે એ તથા બીજા મહા પાતકો વિવેકી પુરૂષે અવશ્ય વર્જવા. કહ્યું છે કે—ખોટી સાક્ષી પુરનાર, ઘણા કાળ સુધી રોષ રાખનાર, વિશ્વાસઘાતી અને કૃતઘ્ન એ ચાર કર્મચાંડાળ કહેવાય છે, અને પાચમો જાતિચાંડાળ જાણવો. અહિં વિસેમિરાનો સંબંધ કહીએ છીએ. તે એ કે.—

વિશાલા નગરીમાં નંદ નામે રાજા, ભાનુમતી નામે રાણી, વિજયપાળ નામે પુત્ર અને બહુશ્રુત નામે દિવાન હતા. નંદરાજા ભાનુમતી રાણીને વિષે ઘણો મોહિત હોવાથી તે રાજ્યસભામાં પણ રાણીની સાથે બેસતો હતો. જે રાજાના વૈદ્ય, ગુરૂ અને દિવાન પ્રસન્નતા રાખવાને અર્થે કેવળ મધુર વચન બોલનારાજ હોય, રાજાનો કોપ થાય એવા ભયથી સત્ય વાત પણ કહે નહી, તે રાજાના શરીરનો, ધર્મનો અને ભંડારનો વખત જતાં નાશ થાય. એવું નીતિશાસ્ત્રનું વચન હોવાથી રાજાને સત્ય વાત કહેવી એ આપણુ કર્તવ્ય છે, એમ વિચારી દિવાને રાજાને કહ્યુ કે, "મહારાજ! સભામા રાણી સાહેબને પાસે રાખવાં એ ઘટિત નથી. કેમકે—રાજા, અગ્નિ, ગુરૂ અને સ્ત્રીઓ એ ચાર વસ્તુ બહુ પાસે હોય તો વિનાશ કરે છે, અને બહુ દૂર હોય તો તે પોતાનુ ફળ બરાબર આપી શકતી નથી. માટે ઉપર કહેલી ચારે વસ્તુ બહુ પાસે અથવા બહુ દૂર ન રાખતાં સેવવી. માટે રાણીની એક સારી છબી ચિતરાવી તે પાસે રાખો." નદરાજાએ દીવાનની વાત સ્વીકારી એક છબી ચિતરાવી શારદાનદન નામે પોતાના ગુરૂને દેખાડી. શારદાનંદને પોતાની વિદ્વતા બતાવવાને અર્થે કહ્યું કે, "રાણીના ડાબા સાથળ ઉપર તલ છે, તે આ ચિત્રમાં બતાવ્યો નથી" ગુરૂના આ વચનથી રાજાના મનમાં રાણીના શીળને વિષે શક આવ્યો, અને તેથી તેણે દિવાન શારદાનંદને મારી નાખવા દિવાનને હુકમ આપ્યો.

લાંબી નજરવાળા વિદ્વાને વિચાર કર્યો કે કાંઇ સહસા કાર્ય ન કરવું વિચાર ન કરવો એ મ્હોટા સંકટોનું સ્થાનક છે સદ્‌ગુણોથી લલચાયેલી સંપદાઓ પ્રથમ પૂરું વિચાર કરીને પછી કાર્ય કરનાર પુરુષને પોતે આવીને વરે છે પંડિત પુરુષે શુભ અથવા અશુભ કાર્ય કરતાં પહેલાં તેના પરિણામો યત્નથી નિર્ણય કરવો કારણ કે અતિશય ઉતાવળથી કરેલા કામનું પરિણામ શલ્યની પેઠે મરણ સુધી હૃદયમાં વેદના ઉત્પન્ન કરનારું થાય છે

એવાં નીતિશાસ્ત્રનાં વચન તેને યાદ આવ્યાં, તેથી તેણે પોતાના ઘરમાં શારદાનંદની છાયા રાખી એક વખતે વિજયપાળ રાજપુત્ર શિકાર રમતાં એક સૂઅરની પછવાડે લાગી બહુ દૂર ગયો સંધ્યા સમયે એક સરોવરનું પાણી પી રાજપુત્ર વાઘના ભયથી એક ઝાડ ઉપર ચડ્યો ત્યાં વ્યંતરાધિષ્ઠિત વાનર હતો, તેના ખોળામાં પહેલાં રાજપુત્ર સુઇ રહ્યો અને પછી રાજપુત્રના ખોળામાં વાનર સૂતો હતો, એટલામાં ક્ષુધાથી પીડાયેલા વાઘના વચનથી રાજપુત્રે વાનરને નીચે નાખ્યો વાનર વાઘના મુખમાં પડ્યો હતો પણ વાઘે હસ્યો ત્યારે તે મુખમાંથી બહાર નીકળ્યો, અને રુદન કરવા લાગ્યો વાઘે રુદન કરવાનું કારણ પૂછવાથી વાનરે કહ્યું કે ‘હે વાઘ ! પોતાની જાતિ મૂકીને જે લોકો પરજાતિને વિષે આસક્ત થાય તેમને ઉદ્દેશીને હું એટલા માટે રુદન કરું છું કે, તે જડ લોકોની શી ગતિ થશે ?

પછી એવાં વચનથી તથા પોતાના કૃત્યથી શરમાયેલા રાજપુત્રને તે બોલાવ્યો કર્યો ત્યારે રાજપુત્ર વિસેમિરા, વિસેમિરા એમ કહેતો જંગલમાં ભટકવા લાગ્યો રાજપુત્રનો ઘોડો એકલો નગરમાં જઇ પહોંચ્યો તે ઉપરથી નંદરાજાએ શોધ ખોળ કરાવી પોતાના પુત્રને ઘેર આણ્યો ઘણા ઉપાય કર્યા, તો પણ રાજપુત્રને લેશમાત્ર પણ ફાયદો થયો નહીં ત્યારે નંદરાજાને શારદાનંદ યાદ આવ્યો “જે રાજપુત્રને સાજો કરે તેને હું મારું અર્ધ રાજ્ય આપીશ.” એવો ઢંઢેરો પીટાવવાનો રાજાએ વિચાર કર્યો ત્યારે દીવાને કહ્યું “મહારાજ, મારી પુત્રી થોડું ઘણું જાણે છે” તે સાંભળી નંદરાજા પુત્ર સહિત દીવાનને ઘેર આવ્યો.

ત્યારે પડદાની અંદર બેસી રહેલા શારદાનન્દને કહ્યું કે, " વિશ્વાસ રાખ-નારને ઠગવું એમાં શી ચતુરાઇ ? તથા ખોળામાં સૂતેલાને મારવો એમાં પણ શું પરાક્રમ ? "

શારદાનન્દનું એ વચન સાંભળી રાજપુત્રે " વિસેમિરા " એ ચાર અ-ક્ષરમાંથી પ્રથમ અક્ષર વિ મૂક્યો. " સેતુ (રામે બંધાવેલી સમુદ્રની પાળ) જોવાથી તથા ગંગાના અને સાગરના સંગમને વિષે સ્નાન કરવાથી બ્રહ્મ-હત્યા કરનાર પોતાના પાતકથી છૂટે છે, પણ મિત્રને હણવાની ઇચ્છા કરનાર માણસ પાળને જોવાથી અથવા સંગમ સ્નાનથી શુદ્ધ થતો નથી. " આ બીજું વચન સાંભળી રાજપુત્રે બીજો સે અક્ષર મૂકી દીધો. ' મિ-ત્રને હણવાની ઇચ્છા કરનાર, કૃતઘ્ન, ચોર અને વિશ્વાસઘાત કરનાર એ ચારે જણા જ્યાં સુધી ચંદ્ર સૂર્ય છે, ત્યાં સુધી નરકગતિમાં રહે છે " આ ત્રીજું વચન સાંભળી રાજપુત્રે ત્રીજો મિ અક્ષર મૂક્યો " રાજન્ ! તું રાજપુત્રનું કલ્યાણ ઇચ્છતો હોય તો સુપાત્રે દાન આપ કારણ કે, ગૃહસ્થ માણસ દાન આપવાથી શુદ્ધ થાય છે. ' એ ચોથું વચન સાંભળી રાજ-પુત્રે ચોથો રા અક્ષર મૂક્યો પછી સ્વસ્થ થયેલા રાજપુત્રે વાઘ અને વા-નર આદિનું સર્વ વૃત્તાન્ત કહ્યું રાજા પડદાની અંદર રહેલા શારદાનન્દને દિવાનની પુત્રી સમજતો હતો, તેથી તેણે તેને પૂછ્યું કે, " હે બાળા ! તું ગામમાં રહે છે, તેમ છતાં જંગલમાં થયેલી વાઘની, વાનરની અને મા-ણસની વાત શી રીતે જાણે છે ? " રાજાએ એમ પૂછ્યું, ત્યારે શારદાન-ન્દને કહ્યું કે, " હે રાજન્ ! દેવ ગુરૂના પ્રસાદથી મ્હારી જીભની અણી ઉપર સરસ્વતી વસે છે, તેથી જેમ મેં ભાનુમતી રાણીનો તલ જાણ્યો, તેમ આ વાત પણ હું જાણું છું "

આ સાંભળી રાજા આનંદમય થયો અને કહેવા લાગ્યો કે, " શું શા-રદાનન્દ ? ' અને સામો હકારનો જવાબ મળતાં બન્નેનો મેળાપ થયો, અને તેથી બન્ને જણાને ઘણો આનંદ થયો. આ રીતે વિશ્વાસઘાત ઉપર દ-ષ્ટાંત કહ્યું છે

આ લોકમાં પાપ બે પ્રકારનું છે. એક ગુપ્ત અને બીજું જાહેર ગુપ્ત પાપ પણ બે પ્રકારનું છે એક લઘુ પાપ અને બીજું મહા પાપ. ખોટા

ત્રાજવા તથા ખોટા માપ વગેરે રાખવા એ શુક્ષ્મ લઘુ પાપ અને વિશ્વા સઘાત વગેરે કરવો એ શુક્ષ્મ મહા પાપ કહેવાય છે જાણે પાપના પણ બે પ્રકાર છે એક કુળાચારથી કરવું તે અને બીજું લાકલજ્જા મૂકીને કરવું તે ગૃહસ્થ લોકો કુળાચારથી આરંભ સમારંભ કરે છે, તથા એનેચ્છ લોકો કુળાચારથીજ હિંસા આદિ કરે છે તે જાહેર લઘુ પાપ જાણવું અને આ લુનો વેષ પહેરી નિર્લજ્જપણાથી હિંસા આદિ કરે તે જાહેર મહા પાપ જાણવું લજ્જા મૂકીને કરેલા જાહેર મહા પાપની અનંતસંસારીપણું વગેરે થાય છે, કારણ કે જાહેર મહા પાપથી શાસનનો ઉડ્ડાહ આદિ થાય છે કુળાચારની જાહેર લઘુ પાપ કરે તો થોડો કર્મબંધ થાય, અને જો ગુપ્ત લઘુ પાપ કરે તો તીવ્ર કર્મબંધ થાય છે કારણ કે તેવું પાપ કરનાર માણસ અસત્ય વ્યવહાર કરે છે મન વચન કાયાથી અસત્ય વ્યવહાર કરવો એ ઘણુંજ મ્હોટું પાપ કહેવાય છે, અને અસત્ય વ્યવહાર કરનાર માણસો શુક્ષ્મ લઘુ પાપ કરે છે

અસત્યનો ત્યાગ કરનાર માણસ કોઇ સમયે પણ શુક્ષ્મ પાપ કરવાને પ્રવૃત્ત થાય નહી જેથી નહિ અસત્ય, તદ્ થઈ તે માણસ નિર્ભય થાય છે અને નિર્લજ્જ થએલો માણસ ગુરુ, દેવ, મિત્ર અને પોતાના ઉપર વિશ્વાસ રાખનારનો ઘાત કરવો આદિ શુક્ષ્મ મહા પાપ કરે એવી વાત યોગશાસ્ત્રમાં કહી છે તે એ કે—એક બાજુએ ત્રાજવાના અસત્ય ઝંખ એ, અને બીજી બાજુએ સર્વ પાતક મૂકીએ તો તે બેમાં પહેલુંજ તોલમાં વધારે ઉતરશે તેથી કોઈને ઠગવું એ અસત્યમય શુક્ષ્મ લઘુ પાપ અંદર સમાય છે માટે કોઈને ઠગવું સર્વથા તજવું ન્યાયમાર્ગ ચાલવું એજ દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ કરાવનાર એક શુક્ષ્મ મર્મ છે રમણી પણ જ્યાર ન્યાયમાર્ગે અનુસરનાર કંગાલ લોકો થોડું દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરે તો પણ તેઓ ધન સ્થાનકે નિત્ય ખર્ચે છે તેમ છતાં જેમ કુવાનું પાણી ટકે વારુ પણ કોઇ વખત ખૂટે પડે નહિ તેમ તેમનો પૈસો નાશ પામતો નથી બીજા પાપકર્મ કરનારા લોકો ઘણા પૈસા પેદા કરે છે તથા બહુ ખરચ કરતા નથી તો પણ મરૂદેશના સરોવર થોડા વખતમાં સુકાઇ જાય છે, તેમ તે લોકો થોડા વખતમાં નિર્ધન થાય છે કેમકે

પારકાં છિદ્ર કાઢીને સ્વાર્થ સાધવાથી પોતાની ઉન્નતિ થતી નથી, પણ ઉલટો પોતાનો નાશજ થાય છે જુઓ, રેંટના ઘડા છિદ્રથી પોતામાં જળ ભરી લેછે, તેથી તેમાં જળ ભરાએલું રહેતું નથી, પણ વારંવાર ખાલી થઇને તેને જળમાં ડુબવું પડે છે.

શંકાઃ—ન્યાયવાન અને ધર્મી એવા પણ કેટલાક લોકો નિર્ધનતા આદિ દુઃખથી ઘણા પીડાયેલા દેખાય છે. તેમજ બીજા અન્યાયથી અને અધર્મથી ચાલનારા લોકો પણ ઐશ્વર્ય આદિ ઘણું હોવાથી સુખી દેખાય છે. ત્યારે ન્યાયથી અને ધર્મથી સુખ થાય એમ આપ કહો છો તે પ્રમાણભૂત કેમ મનાય?

સમાધાન.—ન્યાયથી ચાલનારા લોકોને દુઃખ અને અન્યાયથી ચાલનારા લોકોને સુખ દેખાય છે, તે પૂર્વ ભવના કર્મનાં ફળ છે, પણ આ ભવમાં કરેલા કર્મનાં ફળ નથી. પૂર્વ કર્મના ચાર પ્રકાર છે. શ્રી ધર્મઘોષસૂરીજીએ કહ્યું છે કે— ૧ પુણ્યાનુબંધિ પુણ્ય, ૨ પાપાનુબંધિ પુણ્ય, ૩ પુણ્યાનુબંધિ પાપ અને ૪ પાપાનુબંધિ પાપ, એવા પૂર્વકર્મના ચાર પ્રકાર છે. જિનધર્મની વિરાધના ન કરનારા જીવો ભરત ચક્રવર્તીની પેઠે સંસારમાં દુઃખ રહિત નિરૂપમ સુખ પામે છે, તે પુણ્યાનુબંધિ પુણ્ય જાણવું. અજ્ઞાન કષ્ટ કરનારા જીવો કોણિક રાજાની પેઠે મ્હોટી ઋદ્ધિ તથા રોગ રહિત કાયા આદિ ધર્મસામગ્રી છતાં પણ ધર્મકૃત્ય કરે નહિ, અને પાપકર્મને વિષે રક્ત થાય, તે પાપાનુબંધિ પુણ્ય જાણવું. જે જીવો દ્રમક મુનિની પેઠે પાપના ઉદયથી દરિદ્રી અને દુખી છતા પણ લેશ માત્ર દયા આદિ હોવાથી જિનધર્મ પામે છે, તે પુણ્યાનુબંધિ પાપ જાણવુ. જે જીવો કાલશૌકરિકની પેઠે પાપી, ઘાતકી કર્મ કરનારા, અધર્મી, નિર્દય, કરેલા પાપનો પસ્તાવો ન કરનાર અને જેમ જેમ દુઃખી થતા જાય, તેમ તેમ અધિક અધિક પાપકર્મ કરતા જાય એવા છે, તે પાપાનુબંધિ પાપનું ફળ જાણવુ. પુણ્યાનુબંધિ પુણ્યથી બાહ્ય ઋદ્ધિ અને અંતરંગ ઋદ્ધિ પણ પમાય છે. તે બે ઋદ્ધિમા એક પણ ઋદ્ધિ જે માણસ ન પામ્યો તેના મનુષ્યભવને ધિક્કાર થાઓ. જે જીવો પ્રથમ શુભ પરિણામથી ધર્મકૃત્યનો આરંભ કરે, પણ પાછળથી શુભ પરિણામ ઉતરી જવાથી

પરિપૂર્ણ ધર્મ કરે નહી, તે જીવો પરભવે આપદા સહિત સંપદા પામે આ રીતે કોઈ જીવને પાપાનુબંધિ પુણ્યના ઉદયથી આલોકમાં દુઃખ જ જણાતું નથી તો પણ તેને આવતા ભવમાં પરિણામે નિશ્ચયથી પાપકર્મનું ફળ મળવાનું એમાં કાંઈ શક નથી કેમકે—દ્રવ્ય સંપાદન કરવાની બહુ ઇચ્છાથી અંધ થએલો માણસ પાપકર્મ કરીને જે કાંઈ દ્રવ્ય વગેરે પામે, તે દ્રવ્ય આદિ વસ્તુ માંસમાં પરોવેલા લોઢાના કાંટાની પેઠે તે માણસનો નાશ કર્યા વગર પચતી નથી માટે જેથી સ્વામિદ્રોહ થાય એવા દાણચોરી વગેરે અકાર્ય સર્વથા તજવાં કેમકે, જેથી આલોક તથા પરલોકે અનર્થ પેદા થાય છે જેથી કોઈને સ્વલ્પ માત્ર પણ તાપ ઉત્પન્ન થતો હોય તે વ્યવહાર, તથા ઘર હાટ કરાવવાં તથા લેવાં તથા તેમાં રહેવું વગેરે સર્વ છોડવું. કારણ કે બીજાને તાપ ઉત્પન્ન કરવાથી પોતાની સુખાદિ વૃદ્ધિ થવી નથી. કેમકે—જે લોકો મૂર્ખતાથી મિત્રને, કપટથી ધર્મને, સુખથી વિદ્યાને અને ક્રૂરપણાથી સ્ત્રીને વશ કરવા તથા પરને તાપ ઉપજાવી પોતે સુખી થવા ઇચ્છતા હોય, તે મૂર્ખ જાણવા.

વિવેકી પુરુષે જેમ લોકો આપણા ઉપર પ્રીતિ કરે તેમ પોતે વર્તવું. કહ્યું છે કે-ઇંદ્રિયો જીતવાથી વિનય ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે વિનયથી ઘણા સદ્ગુણોની પ્રાપ્તિ થાય છે ઘણા સદ્ગુણોથી લોકોના મનમાં પ્રીતિ ઉત્પન્ન થાય છે, અને લોકોના અનુરાગથી સર્વે સંપત્તિ ઉત્પન્ન થાય છે વિવેકી પુરુષે પોતાના ધનની હાનિ, વૃદ્ધિ અથવા કરેલો સંગ્રહ વગેરે વાત બીજાની આગળ ખુલ્લી ન કરવી કેમકે—જાણ પુરુષે સ્ત્રી આહાર, પુણ્ય, ધન ગુણ, દુરાચાર મર્મ અને મંત્ર એ આઠ પોતાની વસ્તુ ગુપ્ત રાખવી કોઈ અજાણ્યો માણસ ફરી ફરીને આઠ વસ્તુનું સ્વરૂપ પૂછે તો, અસત્ય ન બોલવું, પણ એમ કહેવું કે "એવા સવાલનું શું કામ છે?" વગેરે જવાબ ભાષાસમિતિથી આપવો રાજા, ગુરુ વગેરે મોટા પુરુષ ઉપર કહેલી આઠ વસ્તુ વિષે પૂછે તો, પરમાર્થથી જે વસ્તુ જેવી હોય તેવી કહી દેવી કેમકે—મિત્રોની સાથે સત્ય વચન બોલવું સ્ત્રીની સાથે મધુર વચન બોલવું શત્રુની સાથે અસત્ય પણ મધુર વચન બોલવું અને પોતાના સ્વામીની સાથે તેને અનુકૂળ પડે એવું સત્ય વચન બોલવું સત્ય વચ

એ એક માણસને મ્હોટો આધાર છે. કારણ કે, સત્ય વચનથીજ વિશ્વાસ આદિ ઉત્પન્ન થાય છે. આ વિષય ઉપર એક દૃષ્ટાંત સંભળાય છે, તે એ કેઃ—

દિલ્હી નગરીમાં એક મહણસિંહ નામે શેઠ રહેતો હતો. તેની સત્યવાદીપણાની કીર્તિ સઘળે સ્થળે જાહેર હતી. બાદશાહે એક દિવસે મહણસિંહની પરીક્ષા કરવાને અર્થે તેને પુછ્યું કે, "ત્હારી પાસે કેટલું ધન છે?" ત્યારે મહણસિંહે કહ્યું કે, "હું ચોપડામાં લેખ જોઈને પછી કહીશ" એમ કહી મહણસિંહે સર્વ લેખ સમ્યક્ પ્રકારે જોઈ બાદશાહને સાચે સાચું કહ્યું કે, "મ્હારી પાસે આશરે ચોરાશી લાખ ટંક હશે" "મેં થોડું ધન સાંભળ્યું હતું, અને એણે તો બહુ કહ્યું." એમ વિચાર કરી બાદશાહ ઘણો પ્રસન્ન થયો, અને તેણે મહણસિંહને પોતાનો ભંડારી બનાવ્યો.

આવીજ રીતે ખંભાત નગરમાં વિષમ દશામાં આવે તો પણ સત્ય વચનને ન છોડે એવો શ્રીજગચ્ચંદ્રસૂરીનો શિષ્ય ભીમ નામે સોની રહેતો હતો. એક વખતે શસ્ત્રધારી યવનોએ શ્રીમલ્લિનાથજીના મંદિરમાં ભીમને પકડી બંદીખાનામાં રાખ્યો. ત્યારે ભીમના પુત્રોએ પોતાના પિતાજીને છોડાવવાને માટે ચાર હજાર ખોટા ટંકનું તે લોકોને ભેટણું કર્યું. યવનોએ તે ટંકની પરીક્ષા ભીમ પાસે કરાવી. ત્યારે ભીમે જે હતું તે કહ્યું. તેથી પ્રસન્ન થઈ તેમણે ભીમને છોડી દીધો, અને તેના પુત્રોને તેજ વખતે મારી નાખ્યા. તેમને અભિગ્રહ દીધા પછી યવનોએ ભોજન કર્યું. વચન આપવાથી તેમના મરણ દિવસે એમના નિમિત્તથી હજી પણ ત્યાં શ્રીમલ્લિનાથજીની મહાપૂજા વગેરે થાય છે.

વિવેકી પુરૂષે આપત્તિ વખતે મદદ મળે તે સારૂ એવો એક મિત્ર કરવો કે જે ધર્મથી, ધનથી, પ્રતિષ્ઠાથી તથા બીજા એવાજ સદ્ગુણોથી આપણી બરાબરીનો, બુદ્ધિશાળી તથા નિર્લોભી હોય. રઘુકાવ્યમાં કહ્યું છે કે—રાજાના મિત્ર તદન શક્તિ વિનાના હોય તો પ્રસંગ આવે રાજા ઉપર ઉપકાર કરી ન શકે તથા તેના મિત્ર રાજાથી વધારે શક્તિમાન હોય તો તે રાજાની સાથે સ્પર્ધાથી વેર વગેરે કરે. માટે રાજાના મિત્ર મધ્યમ શક્તિના ધારણ કરનારા જોઈએ. બીજા એક સ્થળને વિષે પણ કહ્યું છે કે—

આવેની આપ ાે ન્ર ક તાર િન માણસો એવી અવસ્થામા સાથ્ય કરે છે ક જે આરશામા ાગમનો સ ા કાઈ પ્રત્ય ા પિતા અવના બીજા નવ્ટ ા પણ તેની પાસે ભા રહી ન શકે હે લક્ષ્મણ ! આપણા કરતા મ્હોગા સમથની સાથ પ્રીતિ રાખવી એ મને ઠીક લાગતું નથી કે મકે તેને ોર આપણે જઇએ તો આપણો કાઇ પણ આ ર સત્કાર થાન નરી અને તે જે આપણે ઘેર આવે તો આપણે શક્તિ કરતા વધારે ધન ખરચીને તેની પરાણુાગત ક ાી પડે એવી રીતે આ વાત યુક્તિવાળી છે ખરી તો પણ કાઇ પ્રમારે જો મ્હોટાની સાથે પ્રીતિ થાય તો તેથી બી જાની ન મધાય એવા આપણા કાયા બ ાી શકે છે તથા બીજા પણ કે ટલાક લાભ થાન છે કેમક—ભાષામા પણ કહેલુ છે —પોતેજ સમથ થઇને રહેવુ અગર કોઇ મ્હોટા પોતાનો હાથ કરી રાખવો આમ કરવાથી ધારેલુ કામ પા પાડી શકાય છે કામ કાઢી લેવાનો આ ઉત્તમ ઉપાય છે

મ્હોટા પુ પે હન ા માણુમની સાથે પણ મૈત્રી કરવી કારણ કે મ્હોટા પુરૂષ ઉપર કોઇ વખત આવે હલકા માણુસ પણ સહાય્ય કરી શકે છે પચોપાખ્યાનમા હ્યુ છે કે—બળવાન્ અને દુબળ એના બને પ્રકારના િત્રા કરવા જુઓ અરણીની અદર બધનમા પડેલા હાથીના ટોળાને ઉ ડે હોગ યુ ઝુ ક છ વી થઇ શકે એવા કામો ગમ મ્હોટા લોકો એક ા થાય તોપણ તેમનાથી તે થઇ શકે નહીં સોયનુ કામ સો યજ કરી શ ે પણ તે ખ ગ આદિ સસ્ત્રોથી થાય નહી તૃણનુ કાય તૃ ણજ કરી શકે, પણ તે હાથી વગેરથી થાય નહી તેમજ કહ્યુ છે ે—તૃણ ધા ય, મીઠુ અગ્નિ જળ કાજળ ાખુ માટી પત્થ રક્ષા લોહુ, સોય ઔાષધીચૂ ા અને કૂચી વગેર વસ્તુઓ પોતાનુ કાય પોતેજ કરી શ ે પણ બાજી વસ્તુથી થાય નહી દુર્જનાી સાથે પણ વચનાી સરળ તા આદિ ાચિબ્રતા રાખવી કહ્યુ છે કે—મિત્રને શુદ્ધ મનથી માનવાને સ ન્માનથી, સ્ત્રીઓને પ્રેમથી, સેવકોને દાનથી અને બીજા લોકોને દાક્ષિ ણ્યતાથી વશ કરવા

ાJ વખતે પોતાની કાર્યસિદ્ધિ થાય ખળ પુરુષોને પણ અગ્રેસર કરવા કેમકે—કાઇ સ્થળે ખળ પુ ષોને પણ અગ્રેસર કરીને હ્યાણ પુ ે

સ્વકાર્ય સાધવું રસને ચાખનારી જિહ્વા કલહ કલેશ કરવામાં નિપુણ એવા દાંતોને અગ્રેસર કરી પોતાનુ કાર્ય સાધે છે. કાંટાનો સંબંધ કર્યા વિના પ્રાયઃ નિર્વાહ થતો નથી. જુઓ, ક્ષેત્ર, ગ્રામ, ગૃહ, બગીચા આદિ વસ્તુની રક્ષા કાટાવડેજ થાય છે. જ્યા પ્રીતિ હોય ત્યાં દ્રવ્ય સંબધ આદિ રાખવોજ નહીં. જ્યા મૈત્રી કરવાની ઇચ્છા ન હોય, ત્યાં દ્રવ્ય સંબંધ કરવો અને પોતાની પ્રતિષ્ઠાનો ભંગ થાય એવા ભયથી જ્યાં ત્યાં ઉભા ન રહેવું. સોમનીતિને વિષે પણ કહ્યું છે કે—જ્યાં દ્રવ્ય સંબધ અને સહવાસ એ બે વાના હોય, ત્યાં કલહ થયા વિના રહે નહીં. પોતાના મિત્રને ઘેર પણ કોઇ સાક્ષી રાખ્યા વિના થાપણ મૂકવી નહીં. તેમજ પોતાના મિત્રને હાથે દ્રવ્ય મોકલવું પણ નહીં કારણ કે, અવિશ્વાસ ધનનુ અને વિશ્વાસ અનર્થનું કારણ છે. કહ્યુ છે કે—વિશ્વાસુ તથા અવિશ્વાસુ બન્ને માણસો ઉપર વિશ્વાસ ન રાખવો. કારણ કે, વિશ્વાસથી ઉત્પન્ન થએલો ભય મૂળથી નાશ કરે છે. એવો કોણ મિત્ર છે કે, જે ગુપ્ત થાપણ મૂકી હોય તો તેનો લોભ ન કરે? કહ્યુ છે કે—શેઠ પોતાના ઘરમાં કોઇની થાપણ આવી પડે ત્યારે તે પોતાના દેવતાની સ્તુતિ કરીને કહે કે, "જો એ થાપણનો સ્વામી શીઘ્ર મરણ પામે તો તને માનેલી વસ્તુ આપીશ." વળી એમ પણ કહ્યુ છે કે ધન અનર્થનું મૂળ છે, પણ જેમ અગ્નિ વિના, તેમ તે ધન વિના ગ્રહસ્થનો નિર્વાહ કોઈ પણ રીતે થાય નહીં. માટે વિવેકી પુરૂષે ધનનું અગ્નિની પેઠે રક્ષણ કરવું. આ વિષય ઉપર ધનેશ્વર શ્રેષ્ઠીનુ દૃષ્ટાંત નીચે આપ્યું છે.

ધનેશ્વર નામે એક શેઠ હતો, તેણે પોતાના ઘરમાની સર્વ સાર વસ્તુ એકઠી કરી તેનું રોકડું નાણુ કરી એકેકનુ ક્રોડક્રોડ સોનૈયા દામ ઉપજે, એવાં આઠ રત્ન વેચાથી લીધા, અને કોઇ ન જાણે તેવી રીતે પોતાના એક મિત્રને ત્યાં અનામત મૂકયાં પછી પોતે ધન મેળવવા માટે પરદેશ ગયો. ત્યાં બહુ કાળ રહ્યા પછી દુર્દૈવના યોગથી ઓચિંતી શરીરે માંદગી થઇ, અને મરણ પામ્યો કહ્યુ છે કે-પુરૂષ મુચકુંદના ફૂલ સરખા શુદ્ધ મનમા કાંઇ જૂદુજ ચિંતવે છે, અને દૈવયોગથી કાંઇ જૂદુંજ થાય છે. ધનેશ્વર શ્રેષ્ઠીનો અંત સમય સમીપ આવ્યો, ત્યારે પાસે સ્વજન સં-

બધી હતા તેમણે શેઠીને દ્રવ્ય આદિનુ સ્વરૂપ પૂછ્યુ શેઠીએ કહ્યુ કે "પર દેશે ઉપાર્જન કરેલ બહુ દ્રવ્ય છે, તો પણ તે જ્યા ત્યા વિખરાયેલુ છે. જેથી મ્હારા પુત્રોની તે લેવાની તેમ નથી, પણ મ્હારા એક મિત્રની પાસે મે આઠ રત્ન અનામત મૂક્યા છે તે મ્હારા આ પુત્રાદિકને આપાવજો " એમ કહી ધોશ્વર શેઠ મરણ પામ્યો પછી સ્વજનોએ આવી ધોશ્વર શેઠના પુત્રાદિકને એ વાત કહી ત્યારે તેમણે પોતાના પિતાના મિત્રને વિનયથી પ્રેમથી અને બહુ માનથી ઘેર બોલાવ્યો અને આ વચનાદિ અનેક પ્રકારની યુક્તિથી તેની માગણી કરી તો પણ લોભી મિત્રે તે વાત માની નહીં અને રત્ન પણ આપ્યા નહીં પછી તે વિવાદ ન્યાયસભામા ગયો સાક્ષી, લેખ વગેરે પુરાવો નહીં હોવાથી રાજા મત્રી વગેર ન્યાયાધીશો રત્ન અપાવી શકયા નહીં આ રીતે સાક્ષી રાખીને દ્રવ્ય આપવા ઉપર ધોશ્વર શેઠનુ દૃષ્ટાંત કહ્યુ છે

માટે કાઈને પણ સાક્ષી રાખીને દ્રવ્ય આપવુ સાક્ષી રાખ્યો હોય તો યોગે આપેલ દ્રવ્ય પણ પાછુ મળે છે એ ઉપર એક દૃષ્ટાંત કહે છે –

એક વણિક ધનવાન્ અને બહુ ઠગ હતો પરદેશ જતા માર્ગમા તેને ચોરોની ધાડ નડી ચોરોએ જુહાર કરીને તેની પાસે દ્રવ્ય માગ્યુ વણિકે કહ્યુ "સાક્ષી રાખીને આ સર્વ દ્રવ્ય તમે ગ્રહણ કરો અને અવસર આવે પાછુ આપજો પણ મને મારશો નહીં " પછી ચોરોએ "આ કાઈ પરદેશી મૂર્ખ માણસ છે" એમ ધારી એક જગલી કાબરચિત્ર વખના બિલાડાને સાક્ષી રાખી સર્વ દ્રવ્ય લઈ નઈ વણિકને છોડી દીધો તે વણિક અનુક્રમે તે સ્થાન બરાબર ધ્યાનમા રાખીને પાછો પોતાને ગામ ગયો કેટલાક વખત ગયે છતે એક દિવસે તે ચોરો વણિકના ગામના કેટલાક ચોરાની સાથે મળી વસ્તુ લઈને (વણિકના ગામના) આવ્યા તે વણિકે ચાને ઓળખી પોતાના દ્રવ્યની માગણી કરી તેથી કજીઓ થયો અને છેવટ તે વાત રાજદ્વારે ગઈ ન્યાયાધીશોએ વણિકને પૂછ્યુ "દ્રવ્ય આપ્યુ તે વખતે કોઈ સાક્ષી હતુ?" વણિક પાસે એક કાબરા બિલાડાને આગળ મૂકીને કહ્યુ "આ મ્હારો સાક્ષી છે" ચોરોએ કહ્યુ "ત્હારા કેવો સાક્ષી છે તે દેખાડ" વણિકે દેખાડ્યો ત્યારે ચોરે અ ક

કે "જે આ નથી તે ડાબરચિત ખર્ચનો દ્રેતો, અને આ તો ડાબો છે." આ રીતે પોતાને મુખેજ ચોરોએ કબૂલ કર્યું, ત્યારે ન્યાયાધીશોએ તેમની પાસેથી વણિકને તેનું સર્વ ધન પાછું અપાવ્યું. એ પ્રકારે સાક્ષી રાખવા ઉપર દૃષ્ટાંત છે.

માટે થાપણ મૂકવી, તથા લેવી હોય તો છાની મૂકવી નહીં, તેમ લેવી પણ નહીં પણ સ્વજનોને સાક્ષી રાખીનેજ મૂકવી તથા લેવી ધણીની સમ્મતિ વિના થાપણ હલાવવી ચલાવવી પણ નહીં, તો પછી વાપરવાની તો વાતજ શી? કદાગિત થાપણ મૂકનાર માણસ પરદેશે મરણ પામે તો તે થાપણ તેના પુત્રોને આપવી. તેને પુત્ર આદિ ન હોય તો સર્વ સંઘના સમક્ષ તે ધર્મસ્થાને વાપરવી. ઉધાર થાપણ આદિની નોંધ તેજ વખતે કરવામાં, લેશમાત્ર પણ આળસ ન કરવી કહ્યું છે કે—ગાંઠમાં દ્રવ્ય રાખવામાં, વસ્તુની પરીક્ષા કરવામાં, ગણવામાં, છાનું રાખવામાં, ખરચ કરવામાં અને નામું રાખવામાં જે માણસ આળસ કરે તે શીઘ્ર વિનાશ પામે છે. પાછળથી માણસના ધ્યાનમાં સર્વ વાત રહેતી નથી, ઘણું ભૂલી જવાય છે, અને ભૂલી જવાથી વૃથા કર્મબંધ આદિ દોષ માથે આવે છે. પોતાના નિર્વાહને અર્થે ચંદ્રમા જેમ રવિને અનુસરે છે, તેમ રાજા તથા મંત્રી આદિને અનુસરવું. નહીં તો વખતે વખતે પરાભવ આદિ થવાનો સંભવ છે. કહ્યું છે કે—ડાહ્યા પુરુષો પોતાના મિત્રજન ઉપર ઉપકાર કરવાને માટે તથા શત્રુજનનો નાશ કરવાને માટે રાજાનો આશ્રય માગે છે, પણ પોતાના ઉદરપોષણને અર્થે નહિ. કારણ કે રાજાના આશ્રય વિના કોણ પોતાનું ઉદરપોષણ કરતું નથી? ઘણા કરે છે. વસ્તુપાળ મંત્રી, પેથડશેઠ આદિ લોકોએ પણ રાજાના આશ્રયથી જિનમંદિર આદિ અનેક પુણ્યકૃત્ય કર્યા છે.

હશે, વિવેકી પુરુષે જુગાર, કિમિયા આદિ વ્યસનોનો દૂરથીજ ત્યાગ કરવો કહ્યું છે કે—દૈવનો કોપ થાય ત્યારેજ દ્યૂત, ધાતુર્વાદ, અંજનસિદ્ધિ, રસાયન અને યક્ષિણીની ગુફામાં પ્રવેશ, એટલાં વાનાં કરવાની બુદ્ધિ થાય છે. તેમજ સહજ કામમાં જેમ તેમ સોગન વગેરે પણ ન ખાવા, અને તેમાં પણ વિશેષે કરીને દેવ, ગુરુ, જ્ઞાન આદિના તો નજ ખાવા. કહ્યું

છે કે—જે મૂળ પુરુષ મેલ (દેવ) ના માથા અથવા જૂના સમ ખાય તે બોધિબીજ વખતે અને અનતગમાગી થાય જાણુ પુરુષે કેટલા જ મીન થવા વગેરેના ન મરમાં ન પડવું મયામિકે કર્યુ છ કે—હિદ્રીઓ જે સ્ત્રીઓ, ગામમા હોય બે પ્રમાણે ખેતી, જમીનપડ અને માલીપડ એ પાચ અનવ માણસોએ પોતે ઉત્પન્ન કરેલા હોય છ તેમજ નિરોગી પુરુષે રતના સુધી જે ગામમા પોતાનુ રહેવાનુ મકાન હોય તેજ ગામમા વ્યાપાર કરિ કરવો તેથી પોતાના કુટુંબના માણસોનો વિયોગ થતો નથી વરના તથા ધર્મનાં કામો યથાસ્થિત થાય છે આ આદિ ગુણ પોતાના ગામમાજ વ્યાપાર વગેરે કરવામા છે પોતાના ગામમા નિર્વાહ ન થતો હોય તો પોતાના દેશમા વ્યાપાર વગેરે કરવો પણ પરગામ ન જવુ પોતાના દેશમા વ્યાપાર કરવાથી વીર તથા વારે વારે પોતાને ગામે જવાય છે, તથા ઘરના કામો વગેરે સારી જોવાય છે [illegible] માણસ પોતાના ગામમાં અથવા દેશમા નિર્વાહ થતાં છતા પરદેશ જાય [illegible] જનોને માટે કહ્યુ છે કે—હે અર્જુન! દરિદ્રી રોગી મૂર્ખ મુસાફર અને નિત્ય સેવા કરનાર એ પાચ જીવતા છતા મરણ પામ્યા જેવા છે એમ શાસ્ત્રમા સંભળાય છે અને જો પરદેશ ગયા વિના નિર્વાહ ન થતો હોય, તેથી પરદેશમા વ્યાપાર કરવો પડે તો પોતે વ્યાપાર ન કરવો તથા પુત્રાદિ પાસે પણ ન કરાવવો પરન્તુ અમુક વખતે પરીક્ષા કરેલા વિશ્વાસપાત્ર વણોતર મુનિમો પાસે વ્યાપાર ચલાવવો જો કદિ અવશ્ય પોતાને પરગામે જવુ પડે તો સારા શકુન આદિ જોઈ તથા ગુરુ વગેરે માગલિક કરી નમસ્કાર પૂર્વક જવુ જતા સાથે પોતાની જાતિના [illegible] પણ [illegible] ગામા ગમા વિના [illegible] પગ ન [illegible] તથા [illegible] જવુ પરગામા વ્યાપાર કરવો પડે અથવા જવુ પડે તો પણ આ રીતે કરવુ કહ્યુ છે, એ ઉપરાન્ત મોટા લોકો તો સર્વે લોકોનું હિત કરે છે આ વિષે ઉપર દષ્ટાન્ત છે તે આ રીતે—

એક ગામમાં [illegible] ગામે જતા હતા, તે ગામના સાથે જેમ મદિર ઉપર [illegible] વારે વારે જિનની મહિમા [illegible]

આવીને જાય. તે સર્વ જણાએ મનમાં ભય થવાથી કહ્યું કે, " આપણામાં કોઇ અભાગી પુરૂષ છે, માટે એકેક જણાએ મંદિરને ફરતી પ્રદક્ષિણા દઇને પાછું અહિંજ આવવું." તેમ કરતાં વીસ જણાએ એક પછી એક એમ પ્રદક્ષિણા દઇ મંદિરમા પાછો પ્રવેશ કર્યો એકવીશમો પુરૂષ બહાર નીકળતો નહોતો. તેને વીશ જણાએ બળાત્કારથી ખેંચીને બહાર કાઢયો ત્યારે વીસ જણા ઉપર વીજળી પડી. તેઓમા એકજ ભાગ્યશાળી હતો. આ રીતે ભાગ્યવાન પુરૂષની સાથે જવા ઉપર દૃષ્ટાંત છે.

માટે ભાગ્યશાળી પુરૂષોના સાથમાં તેમની સંગાથે જવું, તથા જે કાંઇ લેણુ દેણુ હોય, અથવા નિધિ આદિ રાખ્યો હોય તો તે સર્વ પિતા, ભાઈ અથવા પુત્ર આદિને નિત્ય જણાવવું. તેમાં પણ પરગામ જતી વખતે તો અવશ્ય જણાવવુજ તેમ ન કરે તો દુર્દૈવના યોગથી જો કદાચિત્ પરગામે અથવા માર્ગમાં પોતે મરણ પામે તો ધન છતાં પિતા, ભાઇ. પુત્ર વગેરેને વૃથા દુઃખ ભોગવવુ પડે.

વિવેકી પુરૂષે પરગામ જતી વખતે ધનાદિકની યથાયોગ્ય ચિંતા કરવાને અર્થે કુટુંબના સર્વ લોકોને સારી શિખામણ દેવી, તથા બહુમાનથી સર્વ સ્વજનોની સાથે વાત કરી વિદાય થવું. કહ્યું છે કે— જેને જગતમાં જીવવાની ઇચ્છા હોય, તે માણસે પૂજ્ય પુરૂષોનુ અપમાન કરી, પોતાની સ્ત્રીને કટુ વચન કહી, કોઇને તાડના કરી તથા બાળકને રોવરાવી પરગામે ગમન ન કરવૂ. પરગામ જવાનો વિચાર કરતાં જો પાસે કાંઈ પર્વ અથવા ઉત્સવ આદિ આવ્યો હોય તો તે કરીને જવું. કહ્યું છે કે—ઉત્સવ, ભોજન, મ્હોટું પર્વ તથા બીજાં પણ સર્વ મંગળ કાર્યની ઉપેક્ષા કરીને તથા જન્મના અને મરણનાં મળી બે પ્રકારના સૂતક હોય તો અને પોતાની સ્ત્રી રજસ્વલા હોય તો પરગામે ગમન ન કરવું. એમજ બીજી વાતોનો પણ શાસ્ત્રાનુસારથી વિચાર કરવો વળી કહ્યુ છે કે—દૂધનું ભક્ષણ, સ્ત્રીસંભોગ, સ્નાન, પોતાની સ્ત્રીને તાડના, વમન તથા થૂંકવુ એટલાં વાનાં કરીને તથા આક્રોશ વચન સાભળીને પરગામે ન જવૂ. હજામત કરાવીને, નેત્રમાથી આસુ ગાળીને તથા સારા શકુન થતા ન હોય તો પરગામે ન જવુ. પોતાના સ્થાનકની કાંઇ કાર્યને અર્થે બહાર જતાં જે ભાગની

નાડી વહેતી હોય, તે બાજુનો પગ આગળ મૂકવો તેમ કરવાથી માણ્ સના વાંછિત કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે જાણુ પુરૂષે માર્ગે જતા સામા આ વેના રોગી, વૃદ્ધ, બ્રાહ્મણ, અંધ, ગાય પૂ ન પુરુષ, રાજા ગર્ભિણી સ્ત્રી અને માથે ભાર હોવાથી નમી ગએલો માણસ એટલા લોકોને પ્રથમ માગ આપીને પછી પોતે જવુ પકવ અથવા અપકવ ધાન્ય, પૂજવા યોગ્ય મ ત્રનુ મડળ નાખી દાવેલુ ઉવટણુ, સ્નાનનુ ઉદક, રુધિર અને મડદુ એ ટના વાના ઉલ્લઘીને ગમન ન કરવુ થૂ , શ્લેષ્મ, વિષ્ઠા, મૂત્ર, પ્રજ્વલિત અગ્નિ, સર્પ, માણસ અને આયુધ એટલા વાના બુદ્ધિશાળી પુરૂષે કોઇ કાળે પણ ઉલ્લઘન ન કરવા વિવેકી પુરૂષે નદીના કાઠા સુધી, ગાયો બાધવાના સ્થાનક સુધી વડ આદિ વૃક્ષ તળાવ સરોવર, કૂવા, આરામ વગેરે આવે ત્યા સુધી પોતાના બધુને વળાવવા જવુ

કલ્યાણના અર્થી પુરૂષે રાત્રિને વખતે ઝાડના નીચે રહેવુ નહી ઉત્સવ તથા સૂતક સમાપ્ત થયા પહેલાં કોઇ દૂર ગામે જવુ નહી જાણુ પુરૂષે એવા અજાણ્યા માણસોની સાથે અથવા દાસની સાથે ગમન ન કરવુ તથા મધ્યાહ્ન સમયે અથવા મધ્ય રાત્રિએ પણ માર્ગે ગમન ન કરવુ ક્રૂર પુરૂષ, રખવાળ, ચાડીયા શિલ્પી લોક અને અયોગ્ય મિત્ર એટલાની સાથે ઘણી વાતો ન કરવી તથા અકાળે એમની સાથે ક્યાય પણ ગમન ન ક રવુ લક્ષ્મીની ઇચ્છા કરનાર માણસે માર્ગમા ગમે એટલો થાક લાગે તો પણ પાડા, ગધેડા અને ગાય એમની ઉપર બેસવુ નહી માણસે માર્ગે જતા હસ્તિથી એક હજાર, ગાડાથી પાચ, તથા શિગડાવાળા પશુથી અને અશ્વથી દશ હાથને છેટે ચાલવુ બુદ્ધિશાળી પુરૂષે ભાતું લીધા વિના માર્ગે ગમન ન કરવુ મુકામ કર્યા હોય ત્યા ઘણી નિદ્રા ન લેવી, તથા સાથે આવનાર લોકોના ઉપર વિશ્વાસ ન રાખવો સેંકડો કામ હોય તો પણ ક્યાંય એકલા ન જવુ જૂઓ એકલા કાકીડા જેવા તીર્યચ જીવે બ્રાહ્ મણની રક્ષા કરી એકલા માણસે કોઈ પણ માણસને ઘેર ગમન ન કરવુ કોઇના ઘરમા આડે માર્ગે પણ પ્રવેશ ન કરવો

બુદ્ધિમાન્ પુરૂષે જીર્ણ નાવમાં ન બેસવુ, એકલાએ નદીમા પ્રવેશ ન કરવો અને સગા ભાઈની સાથે માર્ગ જવુ નહી વિવેકી પુરૂષે પોતાની પ મે

સાધન ન હોય તો જળના તથા સ્થળના વિષમ પ્રદેશ, ઘોર અટવી તથા ઊંડું જળ એટલા વાનાનું ઉલ્લંઘન ન કરવું. જેમાં ઘણા ખરા લોકો ક્રોધી, સુખના અભિલાષી અને કૃપણ હોય, તે સમુદાય પોતાનો સ્વાર્થ ખોઇ બેસે છે. જેમાંના સર્વે લોકો નાયકપણું ધરાવે છે, સર્વે પોતાને પંડિત માને છે, અને મ્હોટાઇ ઇચ્છે છે, તે સમુદાય ખરાબ અવસ્થામાં આવી પડે છે. જ્યાં બંદીવાનોને તથા ફાંશીની શિક્ષા પામેલા લોકોને રાખતા હોય, જ્યાં જુગાર રમાતો હોય, જ્યાં પોતાનો અનાદર થતો હોય ત્યાં તથા કોઇના ખજાનામાં અને અંતઃપુરમાં ગમન ન કરવું. જાણું પુરુષે મનને ગમે નહીં તેવા સ્થળે, સ્મશાન, શૂન્ય સ્થાન, ચકૌટું, ફોતરાં તથા જ્યાં સૂકું ઘાસ ઘણું પથરાયેલું હોય, જ્યાં પ્રવેશ કરતાં ઘણું દુઃખ થાય, તથા જ્યાં કચરો નખાતો હોય એવું સ્થાનક, ખારી ભૂમિ, વૃક્ષનો અગ્રભાગ, પર્વતની ટૂંક, નદીનો તથા કૂવાનો કાંઠો અને જ્યાં ભસ્મ, કોયલા, વાળ અને માથાની ખોપરીઓ પડેલી હોય એટલી જગ્યાએ ઘણી વાર ઉભા ન રહેવું. ઘણો પરિશ્રમ થાય તો પણ જે સમયે જે કૃત્ય કરવાનું હોય તે ન મૂકવું. કલેશને વશ થએલો પુરુષ પુરુષાર્થના ફળ રૂપ ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણે મેળવી શકતો નથી.

માણસ છેક આડમ્બર રહિત હોય તો તેનો જ્યાં ત્યાં અનાદર થાય છે, માટે બુદ્ધિશાળી પુરુષે કોઇ પણ સ્થળે વિશેષ આડમ્બર છોડવો નહીં. વિવેકી પુરુષે પરદેશ ગયા પછી પોતાની યોગ્યતા માફક સર્વાંગે વિશેષ આડમ્બર તથા સ્વધર્મને વિષે પરિપૂર્ણ નિષ્ઠા રાખવી. કારણ કે તેમ કરવાથીજ મ્હોટાઇ, બહુ માન તથા ધારેલા કાર્યની સિદ્ધિ આદિ થવાનો સંભવ છે. પરદેશે બહુ લાભ થાય તો પણ ઘણા કાળ સુધી ન રહેવું. કારણ કે, તેમ કરવાથી ગૃહકાર્યની અવ્યવસ્થા આદિ દોષ ઉત્પન્ન થાય છે. કાષ્ટશ્રેષ્ટ્યાદિકની પેઠે લેવા વેચવા આદિ કાર્યના આરંભમાં, વિઘ્નનો નાશ અને ઇચ્છીત લાભ વગેરે કામ સિદ્ધ થવાને અર્થે પંચ પરમેષ્ટીનું સ્મરણ કરવું, ગૌતમાદિકનું નામ ઉચ્ચારવું, તથા કેટલીએક વસ્તુ દેવના, ગુરૂના અને જ્ઞાન આદિના ઉપયોગમાં આવે એવી રીતે રાખવી. કારણ કે, ધર્મની પ્રધાનતા રાખવાથીજ સર્વ કાર્ય સફળ થાય છે. ધનનું ઉપા-

જૈન કરવાને અર્થે જેને આરંભ સમારંભ કરવો પડે તે શ્રાવકે સાત ક્ષેત્રમાં ધન વાપરવાના તથા બીજા એવાજ ધર્મકૃત્યના નિત્ય મ્હોટા મનોરથ કરવા કહ્યુ છે કે—વિચારવાન પુરૂષે નિત્ય મ્હોટા મ્હોટા મનોરથ કરવા કારણ કે, પોતાનું ભાગ્ય જેવા મનોરથ હોય તે પ્રમાણે કાર્યસિદ્ધિ કરવામાં યત્ન કરે છે ધન, કામ અને યશ એ ત્રણ વસ્તુની પ્રાપ્તિને અર્થ કરેલો યત્ન વખતે નિષ્ફળ થાય છે પરંતુ ધર્મકૃત્ય કરવાનો કેવળ મનમાં કરેલો સંકલ્પ પણ નિષ્ફળ જતો નથી

લાભ થાય ત્યારે પૂર્વે કરેલા મનોરથ લાભના અનુસારથી સફળ કરવા કેમ કે—ઉદ્યમનું ફળ લક્ષ્મી છે, અને લક્ષ્મીનું ફળ સુપાત્રે દાન દેવું એ છે માટે જો સુપાત્રે દાન ન કરે તો ઉદ્યમ અને લક્ષ્મી બન્ને દુર્ગતિના કારણ થાય છે સુપાત્રે દાન દે તોજ પોતે ઉપાર્જન કરેલી લક્ષ્મી તે ધર્મની ઋદ્ધિ કહેવાય, નહી તો પાપની ઋદ્ધિ કહેવાય કહ્યુ છે કે— ઋદ્ધિ ત્રણ પ્રકારની છે એક ધર્મઋદ્ધિ, બીજી ભોગઋદ્ધિ અને ત્રીજી પાપ ઋદ્ધિ તેમાં જે ધર્મકૃત્યને વિષે વપરાય છે તે ધર્મઋદ્ધિ, જે શરીર સુખને અર્થે વપરાય તે ભોગઋદ્ધિ અને જે દાનના તથા ભોગના કામમાં આવતી નથી તે અનર્થ ઉત્પન્ન કરનારી પાપઋદ્ધિ કહેવાય છે પૂર્વભવે કરેલા પાપકર્મથી અથવા ભાવિ પાપથી પાપઋદ્ધિ પમાય છે આ વિષય ઉપર નીચેનું દૃષ્ટાંત વિચારો —

વસંતપુર નગરમાં-એક બ્રાહ્મણ એક ક્ષત્રિય એક વણિક અને એક સોની, એ ચાર જણા મિત્ર હતા તેઓ દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવાને અર્થે સાથે પરદેશ જવાને નીકળ્યા રાત્રિએ એક ઉદ્યાનમાં રહ્યા ત્યાં વૃક્ષની શાખાએ લટકતો એક સુવર્ણ પુરૂષ તેમણે દીઠો ચારમાંથી એક જણે કહ્યું "દ્રવ્ય છે" સુવર્ણપુરૂષે કહ્યું "દ્રવ્ય અનર્થ આપનારો છે" તે સાંભળી સર્વે જણાએ ભયથી સુવર્ણપુરૂષને તજ્યો પણ સોનીએ સુવર્ણપુરૂષને કહ્યું "નીચે પડ" ત્યારે સુવર્ણપુરૂષ નીચે પડ્યો પછી સોનીએ તેની એક આંગળી કાપી લીધી, અને બાકી રહેલ સુવર્ણપુરૂષને એક ખાડામાં દાટ્યો તે સર્વેએ દીઠો પછી તે ચાર જણામાંથી બે જણા ભોજન લાવવાને અર્થ ગામમાં ગયા, અને બે જણા બહાર રહ્યા ગામમાં ગએલા બે જણા

બહાર રહેલાને મારવાને અર્થે વિષ મિશ્રિત અન્ન લાવ્યા. બહાર રહેલા બે જણાએ ગામમાથી આવતા બે જણાને ખડ્ગ પ્રહારથી મારી નાખી પોતે વિષ મિશ્રિત અન્ન ભક્ષણ કર્યું. આ રીતે ચાર જણા મરણ પામ્યા. એ પાપરૂદ્ધિ ઉપર દૃષ્ટાંત છે.

માટે દરરોજ દેવપૂજા, અન્નદાન આદિ પુણ્ય તથા અવસર આવે સઘપૂજા, સાધર્મિવાત્સલ્ય વગેરે અવસર પુણ્ય કરીને પોતાની લક્ષ્મી ધર્મકૃત્યે લગાડવી. સાધર્મિવાત્સલ્ય વગેરે અવસર પુણ્યો ઘણા દ્રવ્યનો વ્યય કરવાથી થાય છે, અને તેથી તે શ્રેષ્ઠ પણ કહેવાય છે. અને દરરોજ થતાં પુણ્યો ન્હાના કહેવાય છે. એ વાત સત્ય છે, તો પણ દરરોજનાં પુણ્યો નિત્ય કરતા રહીએ તો તેથી પણ મ્હોટું ફળ ઉત્પન્ન થાય છે. માટે દરરોજના પુણ્ય કરીનેજ અવસર પુણ્ય કરવા એ ઉચિત છે. ધન અલ્પ હોય, તથા બીજાં એવાજ કારણ હોય તોપણ ધર્મકૃત્ય કરવામા વિલબાદિક ન કરવો. કહ્યું છે કે—થોડુ ધન હોય તો થોડામાથી થોડુ પણ આપવું, પણ મ્હોટા ઉદયની અપેક્ષા ન રાખવી. ઈચ્છા માફક દાન આપવાની શક્તિ ક્યારે કોને મળવાની? આવતી કાલે કરવા ધારેલુ ધર્મકાર્ય આજજ કરવું. પાછલે પહોરે કરવા ધારેલુ ધર્મકાર્ય બપોર પહેલાજ કરવું. કારણ કે, મૃત્યુ આવશે ત્યારે એમ નહીં વિચાર કરે કે, "એણે પોતાનુ કર્તવ્ય કેટલુ કર્યું છે, અને કેટલું બાકી રાખ્યું છે?" દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવાનો પણ યથાયોગ્ય ઉદ્યમ પ્રતિદિન કરવો. કેમકે— વણિક, વેશ્યા, કવિ, ભટ્ટ, ચોર, દગારા, બ્રાહ્મણ, એટલા લોકો જે દિવસે કાંઈ પણ લાભ ન થાય તે દિવસ નકામો માને છે. થોડી લક્ષ્મી મળવાથી ઉદ્યમ છોડી ન દેવો. માઘ કવિએ કહ્યુ છે કે—જે પુરૂષ થોડા પૈસા મળવાથી પોતાને સારી સ્થિતિમા આવેલો માને, તેનુ દૈવ પણ પોતાનું કર્તવ્ય કર્યું એમ જાણી તેની સપત્તિ વધારતું નથી, એમ મને લાગે છે. અતિ લોભ પણ ન કરવો. લોકમા પણ કહ્યું છે કે—અતિ લોભ ન કરવો. તથા લોભનો સમૂળ ત્યાગ પણ ન કરવો. અતિ લોભને વશ થએલો સાગરશ્રેષ્ઠી સમુદ્રમાં બૂડીને મરણ પામ્યો.

ઉદ્દ વિનાની ઈચ્છા જેટલુ ધન કોઈને પણ મળવાનો સંભવ નથી.

રંક પુરૂષ ચક્રવર્તિપણું વગેરે ઉચ્ચ પદની ઇચ્છા કરે તોપણ તે તેને કોઈ વખત મળવાનું નથી ભોજન, વસ્ત્ર, આદિ તો ઇચ્છા પ્રમાણે મળી શકે કહ્યું છે કે—ઇચ્છા માફક ફળ મેળવનાર પુરૂષે પોતાની યોગ્યતા માફક ઇચ્છા કરવી લોકમાં પણ પરિમિત (પ્રમાણવાળી) વસ્તુ માગે તો મળે છે અને અપરિમિત (પ્રમાણ વિનાની) માગે તો મળતી નથી માટે પોતાના ભાગ્ય આદિના અનુમાનથીજ ઇચ્છા રાખવી જે માણસ પોતાની યોગ્યતા કરતા અધિક ને અધિકજ ઇચ્છા કર્યા કરે તેને ઇચ્છિત વસ્તુનો લાભ ન થવાથી હમેશા દુખીજ રહેવું પડે છે નવાણુ લાખ ટકનો અધિપતિ છતા ક્રોડપતિ થવાની આશાએ અહોનિશ ઘણી ચીંતા કરનાર ધનશ્રેષ્ઠીના તરાક એનાજ બીજા દ્રષ્ટાન્ત આદિ જાણવા વળી કહ્યું છે કે—માણસોના મનોરથ જેમ જેમ પૂર્ણ થતા જાય તેમ તેમ તેનુ મન વધુ લાભને માટે દુખી થતું જાય છે જે માણસ આશાનો દાસ થયો તે ત્રણે જગતનો દાસ સમજવો અને જેણે આશાને પોતાની દાસી કરી તેણે ત્રણે જગતને પોતાના દાસ કર્યા ।

ગૃહસ્થ પુરૂષે ધર્મ અર્થ અને કામ એ ત્રણેનું એક બીજાને બાધ ન થાય તેવી રીતે સેવન કરવું કેમકે—ધર્મ અર્થ અને કામ એ ત્રણ પુરૂષાર્થ લોકમાં મુખ્ય ગણાય છે ડાહ્યા પુરૂષો અવસર જોઈ ત્રણેનું સેવન કરે છે તેમા જંગલી હાથીની પેઠે ધર્મનો અને અર્થનો ત્યાગ કરીને ક્ષણિક વિષયસુખથી આસક્ત થએલાનો કોણ આશ્રય આપતા નથી પરંતુ એટલે સર્વે પર છે જે માણસ વિષયસુખને વિષે ઘણી આસક્તિ રાખે છે તેના ધનની, ધર્મની અને શરીરની પણ હાનિ થાય છે ધર્મને અને કામને છોડી દઈને મેળવેલું ધન પારકા લોકો ભોગવે છે અને મેળવનાર પોતે હાથીને મારનાર સિંહની પેઠે માત્ર પાપનો ધણી થાય છે અર્થ અને કામ છોડીને એકલા ધર્મનીજ સેવા કરવી એ તો સાધુ મુનિરાજનો ધર્મ છે પણ ગૃહસ્થનો નથી ગૃહસ્થે પણ ધર્મને બાધા ઉપજાવીને અર્થનું તથા કામનું સેવન ન કરવું કારણ કે બીજ ભોજી (વાવવાને અર્થે રાખેલા દાણા ભક્ષણ કરનાર) કણબીની પેઠે અધાર્મિક પુરૂષનું પરિણામે કાંઈ પણ કલ્યાણ થતું નથી નીતિમાં પણ કહ્યું છે કે—જે માણસ

પરલોકના સુખને બાધા ન આવે, તેવી રીતે આ લોકનું સુખ ભોગવે તેજ સુખી કહેવાય. તેમજ અર્થને બાધા ઉપજાવીને ધર્મનું તથા કામનું સેવન કરનારને માથે ઘણું દેવું થાય, અને કામને બાધા ઉપજાવીને ધર્મનુ અને અર્થનું સેવન કરનારને સંસારી સુખનો લાભ ન થાય. આ રીતે ક્ષણિક વિષયસુખને વિષે આસક્ત થએલા, મૂળભોજી (મૂળને ખાઈ જનાર) અને કૃપણુ એ ત્રણે પુરૂષના ધર્મ, અર્થ તથા કામને બાધા ઉત્પન્ન થાય છે.

જે માણસ કાંઇ પણ એકઠું નહીં કરતાં જેટલું ધન મળે તેટલું વિષય સુખને અર્થેજ ખરચે, તે ક્ષણિક વિષયસુખને વિષે આસક્ત કહેવાય જે માણસ પોતાના બાપ-દાદાનું ઉપાર્જન કરેલું નાણું અન્યાયથી ભક્ષણુ કરે તે બીજભોજી કહેવાય, અને જે માણસ પોતાના જીવને, કુટુંબને તથા સેવક વર્ગને દુઃખ દઇને દ્રવ્યનો સંગ્રહ કરે, પણ યોગ્ય—જેટલું ખરચવું જોઇએ તેટલું પણ ન ખરચે તે કૃપણુ કહેવાય. તેમાં ક્ષણિક વિષયસુખને વિષે આસક્ત થએલા અને મૂળભોજી એ બન્ને જણાનુ નાણું નાશ પામે છે, તેથી તેમનાથી ધર્મ અને કામ સચવાતાં નથી. માટે એ બન્ને જણાનું કલ્યાણ થતુ નથી. હવે કૃપણે કરેલો દ્રવ્યનો સંગ્રહ પારકો કહેવાય છે. રાજા, ભાયાત, ભૂમિ, ચોર આદિ લોકો કૃપણના-ધનના ધણી થાય છે, તેથી તેનું ધન ધર્મના અથવા કામના ઉપયોગમા આવતું નથી. કેમકે—જે ધનને બાંધુ ઇચ્છે, ચોર લૂટે, કાંઈ છળભેદ કરી રાજાઓ હરણ કરે, ક્ષણમાત્રમા અગ્નિ ભસ્મ કરી નાખે, જળ ડુબાવે, ભૂમિમાં દાટયું હોય તો યક્ષ હરણ કરે, પુત્રો દુરાચારી હોય તો બળાત્કારથી ખોટે માર્ગ ઉડાડે, તે ધણીના તાબામાં રહેલા ધનને ધિક્કાર થાઓ. પોતાના પુત્રને લાડ લડાવનાર પતિને જેમ દુરાચારીણી સ્ત્રી હસે છે. તેમ મૃત્યુ શરીરની રક્ષા કરનારને અને પૃથ્વી ધનની રક્ષા કરનારને હસે છે. કીડિઓએ સંગ્રહ કરેલુ ધાન્ય, મધમાખીઓએ ભેગુ કરેલું મધ અને કૃપણે મેળવેલુ ધન એ ત્રણે વસ્તુ પારકાના ઉપભોગમાંજ આવે છે. માટે ધર્મ, અર્થ અને કામને બાધા ઉત્પન્ન કરવી એ વાત ગૃહસ્થને ઉચિત નથી. જ્યારે પૂર્વકર્મના યોગથી તેમ થાય,

ત્યારે ઉત્તરોત્તરથી બાધા આવે તોપણ પૂર્વ પૂર્વનું રક્ષણ કરવું તે એ રીતે —

કામને બાધા થાય તો પણ ધર્મનું અને અર્થનું રક્ષણ કરવું કારણ કે ધર્મ અને અર્થની સારી રીતે રક્ષા કરી હશે તો કામ ઇચ્છા મુજબથી પૂર્ણ થઇ શકશે વળી અર્થ અને કામ એ બન્નેને બાધા થાય તો પણ સર્વ પ્રકારે ધર્મની રક્ષા કરવી કેમકે, અર્થનું અને કામનું મૂળ ધર્મ છે કેમ — ગમે તો ખપરીમાં ભિક્ષા માગીને પોતાની આજીવિકા ચલાવતો હોય તો પણ માણસ જો પોતાના ધર્મને બાધા ન ઉપજાવે, તો તેણે એમ જાણવું કે, "હુ મ્હોટો ધનવાન્ છુ" કારણ કે, ધર્મ તેજ સત્પુરૂષોનું ધન છે જે માણસ મનુષ્યજન્મ પામીને ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણેનુ સાધન ન કરે, તેનું આયુષ્ય પશુના આયુષ્યની પેઠે વૃથા જાણવુ તે ત્રણમા પણ ધર્મ શ્રેષ્ઠ ગણાય છે કારણ કે તે વિના અર્થ અને કામ ઉત્પન્ન થતા નથી દ્રવ્યની પ્રાપ્તિના પ્રમાણમા ઉચિત ખરચ કરવુ નીતિશાસ્ત્રમા કહ્યું છે કે —જેટલી નાણાની પેદાશ હોય તેના ચોથા ભાગનો સગ્રહ કરવો બીજો ચોથો ભાગ વ્યાપારમા અથવા વ્યાજે લગાડવો ત્રીજો ચોથો ભાગ ધર્મકૃત્યમા તથા પોતાના ઉપભોગમા લગાડવો અને ચોથો ચતુર્થ ભાગ કુટુંબના પોષણને અર્થે ખરચવો કેટલાક એમ કહે છે કે—પ્રાપ્તિનો અર્ધો અથવા તે કરતા પણ અધિક ભાગ ધર્મકૃત્યમા વાપરવો બાકી રહેલા દ્રવ્યના બાકીના સઘળા કામ કરવા કારણ કે એક ધર્મ વિના બાકીના કાર્યો નમાલાં છે

કેટલાક લોકો કહે છે કે —ઉપર આપેલા બે વચનોમા પહેલુ વચન ગરીબ ગૃહસ્થને તથા બીજુ ધનવાન્ ગૃહસ્થને માટે કહ્યુ છે એમ સમજવુ તથા જીવિત અને લક્ષ્મી એ ચિરસ્થાયી નથી! પણ ઉદાર સત્પુરૂષો તે બન્નેને તણખલા કરતાં પણ હલકા ગણે છે ૧ યશનો ઉદ્ધાર કરવો હોય, ૨ મિત્રના કાર્ય હોય, ૩ પોતાની સ્ત્રીઓ માટે સંઘ કરવું હોય, ૪ પોતાના નિર્ધન બાંધવોને સહાય કરવી હોય ૫ પરોપકાર કરવુ હોય, ૬ વિવાહ કરવો હોય, ૭ શત્રુનો નાશ કરવો હોય, અથવા ૮ કાંઇ સંકટ આવ્યુ હોય, તો ડાહ્યા પુરૂષો (એ આઠ કૃત્યોમાં) ધનના ખરચની ગણત્રી રાખતા નથી જે પુરૂષ એક કાકિણી (પૈસાનો

ચોથો ભાગ). પણ ખોટે માર્ગે જાય તો એક હજાર સોનૈયા ગયા એમ સમજે છે, તેજ પુરૂષ યોગ્ય અવસર આવે, જો ક્રોડો ધનનું ફ્રુગ્ગ હાથથી ખરચ કરે, તો લક્ષ્મી તેને કોઇ વખતે પણ છોડે નહીં. આ વિષય ઉપર એક દૃષ્ટાંત નીચે પ્રમાણે છેઃ—

એક શેઠના પુત્રની વહૂ નવી પરણેલી હતી તેણે એક દિવસે પોતાના સસરાને દીવામાંથી નીચે પડેલા તેલના છાંટા વડે પગરખાંને ચોપડતાં જોયો તે જોઇને તે મનમાં વિચાર કરવા લાગી કે, "મ્હારા સસરાની એ કૃપણતા છે કે ઘણી કરકસર છે?" એવો સંશય આવ્યાથી તેણે સસરાની પરીક્ષા કરવાનું ધાર્યું. એક દિવસે "મ્હારૂં માથું દુખે છે." એવા બહાનાથી તે સુઇ રહી, અને ઘણી ઘણી બૂમો પાડવા લાગી. સસરાએ ઘણા ઉપાય કર્યા, ત્યારે તેણે કહ્યું, "મને પહેલાં પણ કોઇ કોઇ વખતે એવો દુખાવો થતો હતો ત્યારે ઊંચાં મોતીના ચૂર્ણના લેપથી તે મટતો." તે સાંભળી સસરાને ઘણો હર્ષ થયો તેણે તુરત ઊંચાં મોતી મગાવી વાટવાની તૈયારી કરી, એટલામાં વહૂએ જે ખરી વાત હતી તે કહી

ધર્મકૃત્યમાં ખરચ કરવું એ એક લક્ષ્મીનું વશીકરણ છે. કારણ કે તેમ કરવાથીજ તે સ્થિર થાય છે. કહ્યું છે કે—દીધાથી ધનનો નાશ થાય છે, એમ તું કોઇ કાળે પણ સમજીશ નહીં જુઓ કુવા, બગીચા, ગાય વગેરે જેમ જેમ દેતા જાય છે, તેમ તેમ તેમની સંપદા વૃદ્ધિ પામે છે. આ વિશય ઉપર નીચે પ્રમાણે દૃષ્ટાંત છેઃ—

વિદ્યાપતિ નામે એક શ્રેષ્ટી ઘણો ધનવાન્ હતો. લક્ષ્મીએ સ્વપ્નમાં આવી તેને કહ્યું કે, "હું આજથી દશમે દિવસે ત્હારા ઘરમાંથી નીકળી જવાની છું." પછી શ્રેષ્ઠીએ પોતાની સ્ત્રીના કહેવાથી સર્વે ધન તેજ દિવસે ધર્મના સાત ક્ષેત્રોમાં વાપર્યું, અને તે ગુરૂ પાસેથી પરિગ્રહનું પ્રમાણ કરીને રાત્રે સુખે સુઇ રહ્યો. પ્રભાત સમયે જોયું તો પાછું ઘરમાં પહેલાંની માફક પરિપૂર્ણ ધન તેના જોવામાં આવ્યું: ત્યારે ફરીથી તેણે સર્વ ધન ધર્મકૃત્યમાં વાપર્યું એમ કરતાં નવ દિવસ ગયા. દશમે દિવસે ફરી સ્વપ્નમાં આવી લક્ષ્મીએ કહ્યું કે, "ત્હારા પુણ્યને લીધે હું ત્હારા ઘરમાંજ ટકી રહી છું." લક્ષ્મીનું આ વચન સાંભળી વિદ્યાપતિ શ્રેષ્ઠી

પરિગ્રહ પરિણામ નગરનો કદાચ ભંગ થાય, એવા ભયથી નગર મૂકી બહાર જઈ રહ્યો. એટલામાં કોઈ એક રાજા પાછળથી પુત્ર ન મૂકતાં મરી ગયો હતો. તેની ગાદીએ યોગ્ય પુરુષને બેસારવાને માટે પટહસ્તીની સૂંઢમાં મંત્રી વગેરે લોકોએ અભિષેક કળશ રાખ્યો હતો. તે હાથીએ આવી આ વિદ્યાપતિ શ્રેષ્ઠીને અભિષેક કર્યો. પછી આકાશવાણી થવા પ્રમાણે વિદ્યાપતિએ રાજા તરીકે જિનપ્રતિમા સ્થાપન કરી રાજ્ય ચલાવ્યું અને છેવટે તે પાંચમે ભવે મોક્ષ પામ્યો.

ન્યાયથી ધનનું ઉપાર્જન કરનાર માણસ ઉપર કોઈ શક રાખતું નથી પણ જ્યાં ત્યાં તેની પ્રશંસા થાય છે, તેમજ તેની કોઈ પ્રકારની હાનિ થતી નથી, અને તેની શુભ મનવૃદ્ધિ વગેરે નિરંતર વૃદ્ધિ પામે છે. માટે ધનનું ઉપાર્જન કરવું તે ઉપર કહેલી રીતે આ લોકમાં તથા પરલોકમાં લાભકારી છે. કેમ — પવિત્ર પુરૂષો પોતાની શુદ્ધ ચાલ ચલગતના બળની મગરૂરી હોવાથી સર્વ ઠેકાણે ધીરજથી વર્તે છે પણ પાપી પુરૂષો પોતાના દુષ્કર્મોથી ઘેરાયેલા હોવાને લીધે સર્વ ઠેકાણે મનમાં શંકા રાખીને ચાલે છે. આ વિષય ઉપર નીચે પ્રમાણે એક કથા છે —

દેવ અને યશ નામે શેઠ બહુ પ્રીતિથી સાથે ફરતા હતા. કોઈ નગરને સીમાડામાં પડેલું રત્નજડિત કુંડલ તેમના જોવામાં આવ્યું. દેવશ્રેષ્ઠી સુશ્રાવક, પોતાના વ્રતને દૃઢ વળગી રહેલો અને પરધનને સર્વ અનર્થ સમાન ગણનારો હોવાથી પાછો વળ્યો. યશશ્રેષ્ઠી પણ તેની સાથે પાછો વળ્યો પણ 'પડેલી વસ્તુ લેવામાં બહુ દોષ નથી' એમ વિચારી તેણે દેવશ્રેષ્ઠીની નજર ચૂકાવીને કુંડલ ઉપાડ્યું અને પાછું મનમાં વિચાર્યું, 'મારા (દેવશેઠ) જેવા મિત્રને ધન્ય છે કારણ કે એનામાં એવી અલૌકિક નિર્લોભતા વર્તે છે તો પણ યુક્તિથી હું એને આ કુંડલમાં ભાગીદાર કરીશ.' એમ વિચારી યશશ્રેષ્ઠીએ કુંડલ છુપાવી રાખ્યું અને બીજે શહેર જઈને તે કુંડલના દ્રવ્યથી ઘણાં કરિયાણાં ખરીદ્યાં. અનુક્રમે બંને જણ પોતાને ગામે પાછા આવ્યા. કરિયાણાની વહેંચણ કરવાનો અવસર આવ્યો ત્યારે ઘણું કરિયાણું જોઈ દેવશ્રેષ્ઠીએ ઘણા આગ્રહથી તેનું કારણ પૂછ્યું. યશશ્રેષ્ઠીએ પણ જે વાત બની તે કહી. પછી દેવશ્રેષ્ઠી

એ કહ્યું, "અન્યાયથી મેળવેલું એ ધન કોઈ પણ રીતે સંઘરવા યોગ્ય નથી. કેમકે, જેમ ખાટી કાંજી અંદર પડે તો દૂધનો નાશ થાય છે, તેમ એ ધન લીધાથી પોતાનુ ન્યાયથી ઉપાર્જેલું ધન પણ એની સાથે અવશ્ય નાશ પામે છે" એમ કહી દેવશ્રેષ્ઠીએ તે સર્વ અધિક કરિયાણું હતુ તે જૂદુ કરી યશશ્રેષ્ઠીને આપ્યું. "પોતાની મેળે ચાલ્યું આવેલુ ધન કોણ મૂકે!" એવા લોભથી યશશ્રેષ્ઠી તે સર્વ કરિયાણું પોતાની વખારે લઇ ગયો. તેજ દિવસની રાત્રિએ ચોરોએ યશશ્રેષ્ઠીની વખારે ધાડ પાડી સર્વ કરિયાણું લઈ ગયા. પ્રભાત કાળમાં કરિયાણાના ગ્રાહક ઘણા આવ્યા. તેથી બમણું તથા તેથી પણ વધારે મૂલ્ય મળવાથી દેવશ્રેષ્ઠીને બહુ લાભ થયો. પછી યશશ્રેષ્ઠી પણ પસ્તાવો થવાથી સુશ્રાવક થયો, અને શુદ્ધ વ્યવહારથી ધન ઉપાર્જીને સુખ પામ્યો. આ રીતે ન્યાયથી તથા અન્યાયથી ધન ઉપાર્જન કરવા ઉપર એ મિત્રોની કથા કહી છે.

આ વિષય ઉપર લૌકિક શાસ્ત્રમાં કહેલી એક વાર્તા નીચે પ્રમાણે છે.

ચંપાનગરીમા સોમ નામે રાજા હતો. તેણે "સુપર્વને વિષે દાન આપવા યોગ્ય સારૂં દ્રવ્ય કયું? અને દાન લેવાને સુપાત્ર કોણ?" એવુ મંત્રીને પૂછ્યું. મંત્રીએ કહ્યું. "આ નગરમાં એક સુપાત્ર બ્રાહ્મણ છે, પણ ન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલા શુભ દ્રવ્યનો યોગ મળવો સર્વે લોકોને અને વિશેષે કરી રાજાને દુર્લભ છે. કેમ કે—જેમ સારા બીજનો અને સારા ક્ષેત્રનો યોગ મળવો કઠણ છે, તેમ શુદ્ધ મનનો દાતા અને યોગ્ય ગુણને ધરાવનાર પાત્ર એ બન્નેનો યોગ મળવો પણ દુર્લભ છે. તે સાંભળી સોમ રાજાએ પર્વ ઉપર પાત્રે દાન દેવાના હેતુથી કોઇ ન જાણે તેવી રીતે વેષ બદલીને રાત્રિને સમયે વણિક લોકોની દુકાને જઇ સાધારણ વણિક પુત્રને કરવા યોગ્ય કામ આઠ દિવસ સુધી કર્યું, અને તેના બદલામા આઠ દ્રમ્મ ઉપાર્જન કર્યા. પર્વ આવેથી સર્વ બ્રાહ્મણોને નિમંત્રણ કરી સુપાત્ર બ્રાહ્મણને બોલાવવા સારૂ મંત્રીને મોકલ્યો મંત્રીએ તે બ્રાહ્મણને બોલાવતાં તેણે કહ્યું કે, "જે બ્રાહ્મણ લોભથી મોહમા સપડાઇને રાજા પાસેથી દાન લે, તે તમિસ્ત્રાદિક ઘોર નરકમાં પડી દુઃખી થાય રાજાનું દાન મધમાં મિશ્ર કરેલા ઝેર સરખું છે. અવસર આવે

અને પોતાના પુત્રનુ માંસ ખાવુ તે સારૂ પણ રાજા પાસેથી દાન ન લેવુ ચક્રી પાસેથી દાન લેવુ તે દસ હિસા સમાન, કનાર પાસેથી લેવુ તે સો હિસા સમાન, વેશ્યા પાસેથી લેવુ તે હજાર હિસા સમાન અને રાજા પાસેથી લેવુ તે દશ હજાર હિસા સમાન છે એવા સ્મૃતિના, તથા પુરાણ આદિના વચનોમા રાજા પાસેથી દાન લેવામા દોષ કહ્યો છે માટે હું રાજ દાન નહી લઉ " પછી મંત્રીએ કહ્યુ ', રાજા પોતાના ભુજાબળથી ન્યા યમાર્ગે મેળવેલુ સારૂ નાણુ તમને આપશે માટે તે લેવામા કાઇ પાપ નથી ' વગેરે વચનોથી ઘણુ સમજાવી મંત્રી તે સુપાત્ર બ્રાહ્મણને રાજા ની પાસે લઇ ગયો તેથી રાજાએ ઘણા હર્ષથી બ્રાહ્મણને બેસવા સારૂ આસન આપ્યુ પગ ધોઇ વિનયથી તેની પૂજા કરી અને ન્યાયથી ઉપા ર્જના આઠ દ્રમ્મ તેને દક્ષિણા તરીકે કોઇ ન જોય શકે એવી રીતે તેની મુઠીમા આપ્યા બીજા બ્રાહ્મણો તે જોઇ થોડા ગુસ્સે થયા તેમના મનમા એવો વહેમ આવ્યો કે, " રાજાએ કાંઇ સાર વસ્તુ છાની રીતે એને આપી " પછી રાજાએ સુવર્ણ વગેરે આપીને બીજા બ્રાહ્મણોને સતુષ્ટ કર્યા. સર્વેની રાજા તરફથી વિદાગીરી થઇ બીજા સર્વે બ્રાહ્મણોનુ રા જાએ આપેલુ ધન કોઇનુ છ માસમા, તો કોઇનુ તેથી થોડી વધુ મુ દતમા ખપી ગયું પણ સુપાત્ર બ્રાહ્મણને આપેલા આઠ દ્રમ્મ અન્ન વસ્ત્ર આદિ કાયમા વાપર્યા તો પણ ન્યાયથી ઉપાર્જેલા તેથી ખુટ્યા નહી પણ અક્ષય નિધિની પેઠે તથા ક્ષેત્રમા વાવેલા સારા બીજની પેઠ લક્ષ્મી ની વૃદ્ધિ ઘણા કાળ સુધી થતી રહી આ રીતે ન્યાયાર્જિત ધન ઉપર સોમ રાજાની કથા છે ,

૧ ન્યાયથી મેળવેલુ ધન અને સુપાત્રે દાન એ બેના સબંધથી ચ ઉભગી (ચાર ભાગા) થાય છે તેમા ૧ ન્યાયથી મેળવેલુ ધન અને સુ પાત્ર દાન એ બેના યોગથી પ્રથમ ભાગો થાય છે, એ પુણ્યાનુબંધિ પુ ણ્યનુ કારણ હોવાથી એથી ઉત્કૃષ્ટ દેવતાપણુ યુગલિયાપણુ તથા સમકિત વગેરેનો લાભ થાય છે, અને એવી સામગ્રીના લાભને અંતે મોક્ષ પણ થોડા વખતમા પ્રાપ્ત થાય છે અહિ ધનસાર્થવાહ તથા શાલિભદ્ર વગેરેનુ દૃષ્ટાંત જાણવુ

છે મ્હોટા આરંભ, સમારંભ વગેરે અનુચિત કર્મ કરીને ભેગુ કરેલુ ધન ધર્મકૃત્યમાં ન વાપરે તો તે ધનથી આલોકમાં અપયશ અને પર લોકમાં નરકજ પ્રાપ્ત થાય. અહિં મમ્મણશેઠ વગેરેના દૃષ્ટાંત જાણવા

(૪) અન્યાયથી મેળવેલુ ધન અને કુપાત્ર દાન એ બેના યોગથી ચોથો ભાગો થાય છે એથી આભવમાં આલોકમાં સત્પુરુષોને તિરસ્કારના યોગ થાય છે અને પરલોકમાં નરકાદિક દુર્ગતિમાં જાય છે માટે એ ચોથો ભાગો વિવેકી પુરુષોએ અવશ્ય તજવો કેમ?—અન્યાયથી મેળવેલા ધનનું દાન આપવામાં બહુ દોષ છે ગાયને મારી તેના માંસથી કાગડાને તૃપ્ત કરવા જેવી આ વાત છે અન્યાયે મેળવેલા ધનથી લોકો જે શ્રાદ્ધ કરે છે તેથી ચંડાલ ભિલ અને એવાજ (મુસલ્માન) હલકી જાતના લોકો ધરાઈ રહે એ ન્યાયથી મેળવેલું થોડું પણ ધન જો સુપાત્રે આપે તો તેથી કલ્યાણ થાય છે પરંતુ અન્યાયથી મેળવેલું ઘણું ધન આપે તો પણ તેથી માઠું ખરૂં ફળ નિપજવાનું નથી અન્યાયે મેળવેલા ધનથી જે માણસ પોતાના કલ્યાણની ઈચ્છા રાખતો હોય તે માનવું નામે ઝેર ભક્ષણ કરી જીવવાની આશા રાખે છે. અન્યાયે મેળવેલા ધન ઉપર પોતાનો નિર્વાહ ચલાવનાર ગૃહસ્થ પ્રાયે અન્યાયમાર્ગે ચાલનારો, કલહ કરનારો અહંકારી અને પાપ કર્મી હોય છે અહિં રંકશ્રેષ્ઠી વગેરેના દૃષ્ટાંત જાણવાં રંકશ્રેષ્ઠીની કથા નીચે પ્રમાણે છે—

મારવાડ દેશને વિષે પાલી ગામમાં કાકુયાક અને પાતાક નામે બે ભાઈ હતા. તેમાં ન્હાનો ભાઈ પાતાક ધનવંત અને મ્હોટો ભાઈ કાકુયાક બહુ દરિદ્રી હતો મ્હોટો ભાઈ દરિદ્રી હોવાથી ન્હાનાને ઘેર ચાકરી કરી પોતાનો નિર્વાહ કરે એક સમયે વર્ષાકાળમાં દિવસે બહુ મહેનત કરવાથી થાકી ગએલો કાકુયાક રાત્રિએ સુઈ રહ્યો એટલામાં પાતાકે એને બોલાવીને કહ્યું કે, "ભાઈ! આપણાં ખેતરોના ક્યારડામાં પાણી ઘણું ભરાઈ ગયાથી ફાટી ગયા, છતાં તને કાંઈ તેની ચિંતા નથી?" એવો ઠપકો સાંભળી તુરત પોતાની પથારી છોડી કાકુયાક દરિદ્રી પારકે પ્રેષ્ય ચાકરી કરનારા પોતાના જીવની નિંદા કરતો છતો કોદાળો લઈ ખેતરે ગયો અને ફુટનાર લોકો ફાટી ગએલા ક્યારડાને ફરીથી સમા કરતા જોઈ

તેણે છળભેદ કરી તેને ઠગીને સુવર્ણસિદ્ધિ ગ્રહણ કરી આ રીતે ત્રણ પ્રકારની સિદ્ધિ હાથ આવવાથી કશ્રેષ્ઠી કેટલાક કરોડો ધનનો માલીક થયો પોતાનુ ધન ગાઈ તીવ, સુપાત્રે તથા અનુકપા દાનમા યથેચ્છ વાપરવાનુ દૂર રહ્યું પણ અન્યાયથી મેળવેના ધન ઉપર નિર્વાહ કરવાનું તથા પૂર્વની ગરીબ સ્થિતિ અને પાછળથી મળેની મનસપતાનો પાર વિનાનો અહંકાર એવા મદ શેથી રકશ્રેષ્ઠીએ સવ લોકોને ઉખેડી નાખ્યા, નવા નવા કર નાખી ના બીજા ધનવાન લોકો સાથે હરીફાઇ તથા મત્સર વગેરે કરવા વગેરે દુષ્ટ કામો કરી પોતાની લક્ષ્મી લોકોને પ્રલયકાળની રાત્રી સરખી ભયકર દેખાડી

એક સમયે રકશ્રેષ્ઠીની પુત્રીની રત્નજડિત કાંશળી બહુ સુન્દર હોવાથી રાજાએ પોતાની પુત્રી માટે માગી, પણ તે શેઠે આપી નહી ત્યારે રાજાએ બળાત્કારથી તે કાંશળી લીધી તેથી રાજા ઉપર રોષ કરી રકશ્રેષ્ઠી મ્લેચ્છ લોકોના રાજ્યમાં ગયો અને ત્યા કોડો સોનૈયા ખરચી મોગલ લોકોને વલ્લભીપુર ઉપર ચઢાઈ કરવા લઇ આવ્યો મોગલોએ વલ્લભીપુરના રાજ્યના તાબાનો દેશ ભાગી નાખ્યો, ત્યારે રકશ્રેષ્ઠીએ સવ ભયથી આવેલા અશ્વના રખવાળ લોકોને છાનુ દ્રવ્ય આપી તેમને ફાડી સ્પષ્ટ ક્રિયાનો પ્રપંચ કરાવ્યો પૂર્વે વલ્લભીપુરમા એવો નિયમ હતો કે, સંગ્રામનો પ્રવેશ આવે એટલે રાજા સૂર્યના વચનથી આવેલા ઘોડા ઉપર ચઢે અને પછી પહેલેથીજ તે કામ માટે ઠગવી રાખેલા લોકો પચવાજિત્રો વગાડે, એટલે તે ઘોડો આકાશમા ઉડી જાય પછી ઘોડા ઉપર સ્વાર થએલો રાજા શત્રુઓને હણે અને સગ્રામની સમાપ્તિ થાય ત્યારે ઘોડો પાછો સૂર્યમડળે જાય આ પ્રસગે રકશ્રેષ્ઠીએ પચવાજિત્રો વગાડનાર લોકોને ફોડયા હતા, તેથી તેમણે રાજા ઘોડા ઉપર ચઢયા પહેલાજ પચવાજિત્રો વગાડયા એટલે ઘોડો આકાશમા ઉડી ગયો શિલાદિત્ય રાજાને તે સમયે શુ કરવુ તે સૂઝ્યું નહી ત્યાર શત્રુઓએ શિલાદિત્યને મારી નાખ્યો, અને સુખે વલ્લભીપુરનો ભગ કર્યો કહ્યુ છે કે—વિક્રમ સવત્ ૩૭૫ વરસ ગયા પછી વલ્લભીપુર ભાગ્યું રકશ્રેષ્ઠીએ મોગલોને પણ જળ વિનાના પ્રદેશમા પાડીને મારી નાખ્યા. એ રીતે રકશ્રેષ્ઠીનો સબધ કહ્યો

અન્યાયથી મેળવેલા ધનનું એવું પરિણામ ધ્યાનમાં લઈ ન્યાયથી ધન મેળવવાને સારૂ ઉદ્યમ કરવો. કેમકે—સાધુઓના વિહાર, આહાર, વ્યવહાર અને વચન એ ચારે વાના શુદ્ધ છે કે નહી તે જોવાય છે. પણ ગૃહસ્થ-નો તો માત્ર એક વ્યવહારજ શુદ્ધ છે કે નહિ તે જોવાય છે વ્યવહાર શુદ્ધ હોય તોજ સર્વ ધર્મકૃત્યો સફળ થાય છે દિનકૃત્યકારે કહ્યું છે કે, વ્યવહાર શુદ્ધ રાખવો એ ધર્મનુ મૂળ છે. કેમકે વ્યવહાર શુદ્ધ હોય તો તેથી મેળ-વેલુ ધન શુદ્ધ હોય છે. ધન શુદ્ધ હોય તો આહાર શુદ્ધ હોય છે. આહાર શુદ્ધ હોય તો દેહ શુદ્ધ હોય છે, અને દેહ શુદ્ધ હોય તો માણસ ધર્મકૃત્ય કર-વાને ઉચિત થાય છે, તથા તે માણુસ જે જે કાંઇ કૃત્ય કરે છે, તે તે કૃત્ય તેનુ સફળ થાય છે. પરન્તુ વ્યવહાર શુદ્ધ ન હોય તો, માણુસ જે જે કાંઈ કૃત્ય કરે તે સર્વે તેનુ નકામુ છે. કેમકે, વ્યવહાર શુદ્ધ ન રાખનાર માણસ ધર્મની નિંદા કરાવે છે, અને ધર્મની નિંદા કરાવનાર માણસ પોતાને તથા પરને અતિશય દુર્લભબોધિ કરે છે. એમ સૂત્રમા કહ્યું છે. માટે વિચક્ષણ પુરૂષે બની શકે તેટલો પ્રયત્ન કરી એવા કૃત્ય કરવા કે, જેથી મૂર્ખજનો ધર્મની નિંદા કરે નહીં. લોકમા પણ આહાર માફક શરીરપ્રકૃતિ બધાય છે, એ વાત પ્રકટ દેખાય છે જેમ પોતાની બાલ્યાવસ્થામા ભેંશનુ દૂધ પીનારા ઘોડાઓ જળમા સુખે પડ્યા રહે છે, અને ગાયનું દૂધ પીનારા ઘોડાઓ જળથી દૂર રહે છે. તેમ માણસ પણ નાનપણુ આદિ અવસ્થામાં જેવો આહાર ભોગવે છે, તેવી તેમની પ્રકૃતિ બધાય છે. માટે વ્યવહાર શુદ્ધ રાખવાને માટે સારો પ્રયત્ન કરવો. આ રીતે વ્યવહારશુદ્ધિનુ સ્વરૂપ કહ્યું છે.

વળી દેશાદિ વિરૂદ્ધ વાતનો ત્યાગ કરવો. એટલે જે વાત દેશવિરૂદ્ધ (દેશની રૂઢીને મળતી ન આવે એવી) અથવા સમયને અનુસરતી ન હોય એવી કિંવા રાજાદિકને ન ગમે એવી હોય, તે છોડી દેવી. હિતોપદેશમા-લામા કહ્યુ છે કે, જે માણુસ દેશ, કાળ, રાજા, લોક તથા ધર્મ એટલામા કોઇને પણ પ્રતિકૂળ આવે તેવી વાત જો વર્જે, તો તે સમકિત અને ધર્મ પામે. તેમા સિંધ દેશમા ખેતી અને લાટ દેશમાં દારૂ નિપજાવવો એ દેશવિરૂદ્ધ છે. બીજુ પણ જે દેશમાં શિષ્ટ લોકોએ જે વર્જ્યું હોય તે તે દેશમા દેશવિરૂદ્ધ જાણવુ. અથવા જાતિ, કુળ વગેરેની રીતભાતને જે અ-

નુચિત હોય તે દેશ વિરૂદ્ધ કહેવાય, જેમ, આહારે મદ્યપાન કરવું, તથા તલ, લવણ વગેરે વસ્તુનો વિક્રય કરવો એ દેશવિરૂદ્ધ છે. તેમના શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે, તલનો વ્યાપાર કરનાર બ્રાહ્મણો જગતમાં તલ માફક હલકા તથા કાળું કામ કરનારા હોવાથી કાળા ગણાય છે, તથા મરણાંતે, તલની પેઠે ઘાણીમાં પીલાય છે. કુળની રીતભાત પ્રમાણે તો ચૌલુક્ય વગેરે કુળમાં થએલા લોકોને મદ્યપાન કરવું તે દેશવિરૂદ્ધ છે. અથવા પરદેશી લોકો આગળ તેમના દેશની નિંદા કરવી વગેરે દેશવિરૂદ્ધ કહેવાય છે.

હવે કાળવિરૂદ્ધ આ રીતે—શિયાળામાં હિમાલય પર્વતના આસ પાસના પ્રદેશમાં જ્યાં ઘણી ટાઢ પડતી હોય ત્યાં, અથવા ગરમીની મોસમમાં, મારવાડ જેવા અતિશય નિર્જળ દેશમાં, અથવા વર્ષાકાળમાં જ્યાં ઘણું પાણી, ભેજ અને ઘણોજ ચીકણો કાદવ રહે છે, એવા પશ્ચિમ તથા દક્ષિણ સમુદ્રને કાંઠે આવેલા કોકણ વગેરે દેશોમાં પોતાની સારી શક્તિ તથા કોઈ સારી સહાય્ય વગેરે ન છતાં જવું. તથા ભયંકર દુષ્કાળ પડ્યો હોય ત્યાં, બે રાજાઓની માંહોમાંહે તકરાર ચાલતી હોય ત્યાં, ધાડ વગેરે પડવાથી માર્ગ બંધ પડ્યો હોય ત્યાં, અથવા પાર ન જઈ શકાય એવા મ્હોટા જંગલમાં, તથા સંધ્યાકાળ વગેરે, ભયંકર સમયમાં, પોતાની તેવી શક્તિ વિના તથા કોઈની તેવી સહાય્ય વગેરે વિના જવું કે જેથી પ્રાણની અથવા ધનની હાનિ થાય, નહીં તો બીજો કોઈ અનર્થ સામો આવે, તે કાળવિરૂદ્ધ કહેવાય. અથવા ફાગણ માસ ઉતરી ગયા પછી તલ પિલવા, તિલનો વ્યાપાર કરવો. અથવા તિલ ભક્ષણ કરવા વગેરે, વર્ષાકાળમાં તાંદળજા વગેરેની ભાજી લેવી વગેરે. તથા જ્યાં ઘણી જીવાકુળભૂમિ હોય ત્યાં ગાડી ગાડાં ખેડવાં વગેરે, એવો મ્હોટો દોષ ઉપજાવનાર કૃત્ય કરવું, તે કાળવિરૂદ્ધ કહેવાય.

હવે રાજવિરૂદ્ધ આ રીતે—રાજા વગેરેના દોષ કાઢવા, રાજાના માનનીક મંત્રી વગેરેનું અપમાન ન કરવું, રાજાથી વિપરીત એવા લોકોની સોબત કરવી, વૈરિના સ્થાનકમાં લોભથી જવું, વૈરિના સ્થાનકથી આવેલાની સાથે વ્યવહાર વગેરે રાખવો, રાજાની મ્હેરબાની છે એમ સમજી રાજાના કરેલા કામમાં પણ ફેરફાર કરવો, નગરના આગેવા

લોકોથી વિપરીત ચાલવું, પોતાના ધણીની સાથે નીમકહરામી કરવી, વગેરે રાજવિરૂદ્ધ કહેવાય છે. તેનુ પરિણામ ઘણું દુઃસહ છે. જેમ ભુવનભાનુ કેવળીના જીવ રૂપ રોહિણીનું થયુ તેમ. તે રોહિણી નિષ્ઠાવાળી તથા ભણેલી, સ્વાધ્યાય ઉપર લક્ષ રાખનારી એવી હતી, તો પણ વિકથાના રસથી વૃથા રાણીનુ કુશીલપણું વગેરે દોષો બોલવાથી રાજાને તેના ઉપર રોષ ચઢયો, તેથી ઉત્તમ શેઠીની પુત્રી હોવાથી માનીતી એવી રોહિણીની જીભના રાજાએ કટકે કટકા કર્યા, અને દેશ બહાર કાઢી મૂકી. તેથી દુઃખી થએલી રોહિણીએ અનેક ભવોમા જિવ્હાછેદ વગેરે દુઃખો સહ્યા.

લોકની તથા વિશેષે કરીને ગુણી જનોની નિંદા ન કરવી. કેમ કે, લોકની નિંદા કરવી, અને પોતાના વખાણ કરવાં એ બન્ને લોકવિરૂદ્ધ કહેવાય છે. કેમકે—ખરા ખોટા પારકા દોષ બોલવામાં શુ લાભ છે ? તેથી ધનનો અથવા યશનો લાભ થતો નથી, એટલુજ નહીં પણ જેના દોષ કાઢિયે, તે એક પોતાનો નવો શત્રુ ઉત્પન્ન કર્યો એમ થાય છે. ૧ પોતાની સ્તુતિ, ૨ પારકી નિંદા, ૩ વશ ન રાખેલી જીભ, ૪ સારાં વસ્ત્ર અને ૫ કષાય આ પાંચ વાનાં સંયમ પાળવાને અર્થે સારો ઉદ્યમ કરનારા એવા મુનિરાજને પણ ખાલી કરે છે. જો પુરૂષમાં ખરેખરા ઘણા ગુણ હોય, તો તે ગુણો વગર કહે પોતાનો ઉત્કર્ષ કરશેજ, અને જો તે (ગુણો) ન હોય તો ફોગટ પોતાના પોતે કરેલાં વખાણથી શું થાય ! પોતે પોતાના બહુ વખાણ કરનારા સારા માણસને તેના મિત્ર હસે છે, બાંધવજનો નિંદા કરે છે, મ્હોટા લોકો તેને કોરે મૂકે છે, અને તેનાં મા બાપ પણ તેને બહુ માનતા નથી. બીજાનો પરાભવ અથવા નિંદા કરવાથી તથા પોતાની મ્હોટાઇ પોતે પ્રકટ કરવાથી ભવે ભવે નીચ ગોત્ર કર્મ બંધાય છે. તે કર્મ કરોડો ભવ થએ પણ છૂટવું મુસ્કેલ છે. પારકી નિંદા કરવી એ મહા પાપ છે. કારણ ઘણી ખેદની વાત છે કે, નિંદા કરવાથી પારકાં પાપો વગર કરે માત્ર નિંદા કરનારને ખાડામાં ઉતારે છે. એક નિંદક વૃદ્ધ સ્ત્રીનુ દૃષ્ટાંત નીચે પ્રમાણે છે :—

સુગ્રામ નામના ગામમા સુંદર નામનો એક શ્રેઠી હતો. તે મ્હોટો ધર્મી અને મુસાફર વગેરે લોકોને ભોજન, વસ્ત્ર, રહેવાનું સ્થાનક વગેરે

આપીને તેમના ઉપર મ્હોટા ઉપકાર કરતો હતો. તેની પડોશમાં એક વૃદ્ધ બ્રાહ્મણી રહેતી હતી. તે શેઠની હમ્મેશાં નિંદા કર્યા કરે, અને કહે કે, 'મુસાફર લોકો પરદેશમાં મરણ પામે છે, તેમની થાપણ વગેરે ગળી જવાની લાલચથી એ શેઠ પોતાની સચ્ચાઈ બતાવે છે વગેરે.' એક વખતે ભુખ તરસથી પીડાએલો એક કાર્પટિક આવ્યો. તેને ઘરમાં ન હોવાથી ભરવાડણ પાસે છાશ મગાવીને તે પાઈ, અને તેથી તે મરી ગયો. કારણ કે, ભરવાડણે માથે રાખેલા છાશના વાસણમાં ઉપરથી જતી સમડીએ મોંમાં પકડેલા સર્પના મુખમાંથી ઝેર પડયું હતું. કાર્પટિક મરણ પામ્યો તેથી ઘણી ખુશી થએલી બ્રાહ્મણીએ કહ્યું કે, "જુઓ, આ કેવું ધાર્મિકપણું!" તે સમયે આકાશમાં ઉભી રહેલી હત્યાએ વિચાર કર્યો કે, દાતાર (શેઠ) નિરપરાધી છે. સર્પ અજ્ઞાની તથા સમડીના મોંમાં સપડાએલો હોવાથી પરવશ છે, સમડીની જાતજ સર્પને ભક્ષણ કરનારી છે, અને ભરવાડણ પણ એ વાતમાં અજાણ છે. માટે હવે હું કોને વળગું!' એમ વિચારી છેવટ તે હત્યા વૃદ્ધ બ્રાહ્મણીને વળગી. તેથી તે કાળી કુબડી અને કોઢ રોગ વાળી થઈ. એ રીતે પારકા ખોટા દોષ બોલવા ઉપર લોકપ્રસિદ્ધ દૃષ્ટાંત છે.

હવે કોઈ રાજાની આગળ કોઈ પરદેશીએ લાવેલી ત્રણ કોપરીઓની પંડિતોએ પરીક્ષા કરી. તે એમ કે—એકના કાનમાં દોરો નાખ્યો, તે તેના મુખમાંથી બહાર નીકળ્યો. તે સાંભળ્યું હોય તેટલું મોઢે બકનારી કોપરીની કિમ્મત કુટી કોડી કરી. બીજી કોપરીના કાનમાં નાખેલો દોરો તેના બીજા કાનમાંથી બહાર નીકળ્યો. તે એક કાને સાંભળી બીજે કાને બહાર નાખી દેનારીની કિમ્મત લાખ સોનૈયા કરી. ત્રીજીના કાનમાં નાખેલો દોરો તેના ગળામાં ઉતર્યો. તે સાંભળેલી વાત મનમાં રાખનારીની કિમ્મત પંડિતો કરી શક્યા નહીં. એ સાચા દોષ કહેવા ઉપર દૃષ્ટાંત છે.

તેમજ સરળ લોકોની મશ્કરી કરવી, ગુણવાન લોકોની અદેખાઈ કરવી, કૃતઘ્ન થવું, ઘણા લોકોની સાથે વિરોધ રાખનારની સોબત કરવી, લોકમાં પૂજાએલાનું અપમાન કરવું, સદાચારી લોકો સંકટમાં આવે રાજી થવું, આપણામાં શક્તિ છતાં આફતમાં સપડાયેલા સારા માણસને મદદ

ન કરવી, દેશ વગેરેની ઉચિત રીતભાત છોડવી, ધનના પ્રમાણથી ઘણો ઉજળો અથવા ઘણો મલિન વેષ વગેરે કરવો એ સર્વ લોકવિરૂદ્ધ કહેવાય છે. એથી આ લોકમાં અપયશ વગેરે થાય છે વાચક શિરોમણિ શ્રીઉમાસ્વાતિ વાચકજીએ કહ્યું છે કે, સર્વે ધર્મી લોકોનો આધાર લોક છે માટે જે વાત લોકવિરૂદ્ધ અથવા ધર્મવિરૂદ્ધ હોય તે સર્વથા છોડવી. લોકવિરૂદ્ધ તથા ધર્મવિરૂદ્ધ વાત છોડવામાં લોકની આપણા ઉપર પ્રીતિ ઉપજે છે, સ્વધર્મ સચવાય છે, અને સુખે નિર્વાહ થાય છે, વગેરે ગુણ રહેલા છે. કહ્યું છે કે— લોકવિરૂદ્ધ વાતને છોડનાર માણસ સર્વ લોકોને પ્રિય થાય છે, અને લોકપ્રિય થવું એ સમકિત વૃક્ષનું મૂળ છે

હવે ધર્મવિરૂદ્ધ કહીએ છીએ મિથ્યાત્વ કૃત્ય કરવું, મનમાં દયા ન આણતાં બળદ વગેરેને મારવું, બાંધવું વગેરે જૂઓ તથા માંકણ વગેરે તડકે નાંખવા માથાના વાળ મ્હોટી કાંસકીથી સમારવા, લીખો વગેરે ફોડવી, ઉષ્ણકાળમાં ત્રણ વાર અને બાકીના કાળમાં બે વાર મજબૂત મ્હોટા જાડા ગળણાથી સંખારો વગેરે સાચવવાની યુક્તિથી પાણી ગાળવામાં તથા ધાન્ય, છાણાં, શાક, ખાવાના પાન ફળ વગેરે તપાસવામાં સમ્યક્ પ્રકારે ઉપયોગ ન રાખવો આખી સોપારી, ખારેક, વાલોળ ફળી, વગેરે મોટામાં એમની એમ નાખવી, નાળવાનું અથવા ધારાનું જળ વગેરે પીવું, ચાલતાં, બેસતાં, સુતાં, ન્હાતાં, કંઈ વસ્તુ મૂકતાં અથવા લેતાં, રાંધતાં, ખાંડતાં, દળતાં, ઘસતાં અને મળમૂત્ર, બળખો, કોગળો, ધર્મકરણીને વિષે જળ, તાંબૂલ, વગેરે નાખતાં બરાબર યત્ના ન રાખવી. આદર ન રાખવો. દેવ, ગુરૂ તથા સાધર્મિ એમની સાથે દ્વેષ કરવો, દેવદ્રવ્ય વગેરેનો ઉપભોગ કરવો, અધર્મી લોકોની સોબત કરવી, ધાર્મિક વગેરે સારા લોકોની મશ્કરી કરવી, કષાયનો ઉદય બહુ રાખવો, બહુ દોષથી ભરેલું ખરીદ વેચાણ કરવું, ખરકર્મ તથા પાપમય અધિકાર આદી કાર્ય વિષે પ્રવર્તવું એ સર્વ ધર્મવિરૂદ્ધ કહેવાય છે ઉપર આવેલા મિથ્યાત્વ વગેરે ઘણા ખરા પદોની વ્યાખ્યા અર્થદીપિકામાં કરી છે. ધર્મી લોકો દેશવિરૂદ્ધ, કાળવિરૂદ્ધ, રાજવિરૂદ્ધ અથવા લોકવિરૂદ્ધ આચરણ કરે તો તેથી ધર્મની નિંદા થાય છે, માટે તે સર્વ ધર્મવિરૂદ્ધ સમજવું ઉપર કહેલું પાંચ

પ્રકારનું વિરુદ્ધ શ્રાવકે છોડવું આ રીતે દેશાદિ પાંચ વિરુદ્ધનો ત્યાગ કરવાનું કહ્યું છે.

હવે ઉચિતકર્મ કહીએ છીએ. ઉચિતાચરણના પિતા સંબંધી, માતા સંબંધી વગેરે નવ પ્રકાર છે. ઉચિતાચરણથી આલોકમાં પણ સ્નેહની વૃદ્ધિ તથા યશ વગેરેની પ્રાપ્તિ થાય છે તે હિતોપદેશમાળામાં જે ગાથાઓ કહેલ છે તે ગાથાઓ અહીં લખીએ છીએ.

सामन्ने मणुयत्ते, जं केइ पाउणंति इह कित्तिं ॥
तं मुणह विविहविलसिय, उचियाचरणस्स माहप्पं ॥ १ ॥

અર્થ—સામાન્ય મનુષ્યપણું સરખું છતાં કેટલાક મનુષ્યો આ લોકમાં યશ પામે છે તે ઉચિત આચરણનો મહિમા છે એમ તમે જાણવું (૧)

तं पुण पिइमाइसहोअरेसु पणइणिअवच्च सयणेसु ॥
गुरुजण नायरपरतित्थिएसु पुरिसेण कायव्वं ॥ २ ॥

અર્થ—તે ઉચિત આચરણ નવ પ્રકારનું છે તે એ કે—૧ પોતાના પિતા સંબંધી ૨ માતા સંબંધી ૩ સગા ભાઈ સંબંધી, ૪ સ્ત્રી સંબંધી ૫ પુત્ર પુત્રી સંબંધી ૬ સગાં વહાલાં સંબંધી ૭ વડીલ લોક સંબંધી, ૮ શહેરના રહીશ લોક સંબંધી તથા ૯ અન્યદર્શની સંબંધી એ નવ પ્રકારનું ઉચિત આચરણ દરેક માણસે કરવું જોઈએ (૨)

હવે પિતાના સંબંધમાં મન વચન કાયાથી ત્રણ પ્રકારે ઉચિત આચરણ કરવું પડે છે તે નીચે હિતોપદેશમાળાના કર્તા કહે છે.

पिउणो तणुसुस्सूसं, विणएण किंकरुव्व कुणइ सयं ॥
वयणं पि से पडिच्छइ, वयणाओ अपडिअं चेव ॥ ३ ॥

અર્થ—પિતાની શરીર સંબંધી સેવા ચાકરની પેઠે પોતે વિનયથી કરવી તે એમ કે—તેમના પગ ધોવા, તથા દાબવા, વૃદ્ધાવસ્થામાં તેમને ઉઠાડવા તથા બેસાડવા, દેશકાળને અનુસારથી તેમને રુચે એવું ભોજન, બિછાનું, વસ્ત્ર, ઉવટણ વગેરે ચીજો આપવી એ તથા એવાં બીજાં પિતાનાં સર્વ કાર્ય વિનયથી કરવાં પણ નોકર ચાકરની પાસે ... ચાકરના મારફત ... ન કરાવતાં પોતે ...

વગેરે પાસે ન કરાવવાં. કહ્યું છે કે-પુત્ર પિતા આગળ બેઠો હોય ત્યારે તેની જે શોભા દેખાય છે, તે શોભાનો સોમો ભાગ પણ તે ઉંચા સિંહાસન ઉપર બેસે તો પણ ક્યાંથી આવે ? તથા મુખમાંથી બહાર પડ્યું ન પડ્યું એટલામાં પિતાનું વચન ઉઠાવી લેવું એટલે પિતાનું વચન સત્ય કરવાને અર્થે રાજ્યાભિષેકને અવસરેજ વનવાસને અર્થે નીકળેલા રામચંદ્રજીની પેઠે સુપુત્રે પિતાના મુખમાંથી વચન નીકળતાંજ "હાજી, આપની આજ્ઞા પ્રમાણે છે. આજ્ઞા માફક હમણાંજ કરૂં છું " એમ કહી ઘણા માનથી તે વચન સ્વીકારવું, પણ સાંભળ્યું ન સાંભળ્યું કરી, માથું ધુણાવી, કહ્યા માફક કરતાં ઘણી વાર લગાડી અથવા કહેલું કામ અધુરૂં મૂકીને પિતાના વચનની અવજ્ઞા કરવી નહીં. (૩)

चित्तं पि हु अणुअत्तइ, सव्वपयत्तेण सव्वकज्जेसु ॥
उवजीवइ बुद्धिगुणे, निअसप्भावं पयासेइ ॥ ४ ॥

અર્થ—સુપુત્રે દરેક કામમાં દરેક રિતે પિતાના મનને પસંદ પડે તેમ કરવું કેમકે પોતાની બુદ્ધિથી કાંઇ ખાસ કરવા જેવું કામ ધાર્યું હોય તો પણ તે પિતાને મનગમતુ હોય તોજ કરવું તથા સેવા, ગ્રહણ આદી તથા લૌકિક અને અલૌકિક સર્વ વ્યવહારમા આવનારા બીજા સર્વે જે બુદ્ધિના ગુણો તેમનો અભ્યાસ કરવો. બુદ્ધિનો પહેલો ગુણ મા બાપ વગેરેની સેવા કરવી એ છે. બહુ જાણ એવા મા બાપ વગેરેની સારી સેવા કરી હોય તો, તેઓ દરેક કાર્યના રહસ્ય અવશ્ય પ્રકટ કરે છે. કહ્યુ છે કે—જ્ઞાનવૃદ્ધ લોકોની સેવા ન કરનારા અને પુરાણ તથા આગમ વિના પોતાની બુદ્ધિથી જૂદી જૂદી કલ્પના કરનારા લોકોની બુદ્ધિ ઘણી પ્રસન્ન થતી **નથી** એક અનુભવી વૃદ્ધ જે જાણે છે, તે કરોડો તરૂણ લોકો પણ જાણી શકતા નથી જુઓ, રાજાને લાત મારનાર માણસ વૃદ્ધના વચનથી પૂજાયછે. વૃદ્ધ પુરૂષોનું વચન સાંભળવુ, તથા કામ પડે બહુશ્રુત એવા વૃદ્ધનેજ પૂછવું. જુઓ, વનમા હંસનુ ટોળુ બંધનમા પડ્યું હતુ તે વૃદ્ધના વચનથી છૂટ્યું. તેમજ પોતાના મનમાનો અભિપ્રાય પિતાની આગળ જાહેર રિતે કહેવો. (૪)

आपुच्छिऊं पयट्टइ, करणिज्जेसु निसेहिओ ठाइ ॥
खलिए खरं पि भणिओ, विणीअयं न हु विलंघेइ ॥ ५ ॥

અર્થ—પિતાને પૂછીને જ દરેક કામને વિષે પ્રવર્ત્ત જો કદાચ પિતા એક કામ કરવાની ના કહે તો તે ન કરે, કોઈ ગુન્હો થયે પિતાજી કઠણ શબ્દ બોલે તો પણ પોતાનુ વિનીતપણુ ન મૂકે, અર્થાત્ મર્યાદા મૂકી ગમે તેમ દુરુત્તર ન કરે

सविसेसं परिपूरइ, धम्माणुगए मणोरहे तस्स ॥
एमाइ उचिअकरणं पिउणो जणणीइ वि तहेव ॥ ६ ॥

અર્થ—જેમ અભયકુમારે શ્રેણિક રાજાના તથા ચિલ્લણા માતાના મનોરથ પૂર્ણ કર્યા તેમ સુપુત્રે પિતાના સાધારણ લૌકિક મનોરથ પણ પૂર્ણ કરવા તેમા પણ દેવપૂજા કરવી, સદ્ગુરુની સેવા કરવી, ધર્મ સાંભળવો વ્રત પચ્ચખાણ કરવુ, ષડાવશ્યકને વિષે પ્રવર્તવુ સાત ક્ષેત્રમાં ધન વાપરવુ તીર્થયાત્રા કરવી, અને દીન તથા અનાથ લોકોનો ઉદ્ધાર કરવો, વગેરે જે ઇચ્છા થાય તે ધર્મ મનોરથ કહેવાય છે પિતાના ધર્મ મનોરથ ઘણા આદરથી પૂર્ણ કરવા કેમકે, આ લોકમા મોટા એવા માબાપના સબંધમાં સુપુત્રોનું એ કર્તવ્ય જ છે કોઇ પણ રીતે જેમના ઉપકારનો બદલો વાળી શકાતો નથી એવા મા બાપ વગેરે ગુરુજનોને કેવળિ ભાષિત ધર્મને વિષે જોડ્યા વિના બીજો ઉપકારનો બદલો વાળવાનો ઉપાય જ નથી સ્થાનાંગ સૂત્રમા કહ્યુ છે કે ત્રણ જણના ઉપકાર વાળી ન શકાય એવા છે

तिण्हं दुप्पडिआरं समणाउसो । तं जहाअम्मापिओणो ॥ १ ॥
भट्टिस्स २, धम्मायरिअस्स ३ ॥ सवाभाविअण । તે આ રીતે —૧ મા બાપના, ૨ ધણીના અને ૩ ધર્માચાર્યના

केइ पुरिसे अम्मापिअरं सयपाग सहस्सपागेहिं तिल्लेहिं अब्भंगित्ता सुरभिणागंधट्टयेण उव्वट्टित्ता तिहिं उदगेहिं मज्जावित्ता सव्वालंकार विभूसिअंकरित्ता मणुन्नं थालिपाग सुद्ध अट्ठारसवंजणाउलभोयणभोआवित्ता जावज्जीव पिट्ठवडंसिआए परिवहिज्जा। तेण.वि तस्स अम्मापिउस्स दुप्पडिआरं भवइ? अहेणं से तं अम्मापिअरं केवलिपन्नत्ते धम्मे आघवइत्ता, पन्नवइत्ता, परूवइत्ता, ठावइत्ता भवइ, तेणामेव तस्स अम्मापिउस्स सुप्पडियारं भवइ समणाउसो ॥ १ ॥

કોઇ પુરૂષ જાવજ્જીવ સુધી પ્રભાત કાળમાં પોતાના મા બાપને શતપાક તથા સહસ્ત્રપાક તેલવડે અભ્યંગ કરે, સુગંધી પીઠી ચોળે, ગંધોદક, ઉષ્ણોદક, અને શીતોદક એ ત્રણ જાતના પાણીથી ન્હવરાવે, સર્વે વસ્ત્ર પહેરાવી સુશોભિત કરે, પાકશાસ્ત્રમાં કહેલી રીત પ્રમાણે બરોબર રાંધેલું, અઢાર જાતિના શાક સહીત મનગમતુ અન્ન જમાડે, અને જાવજ્જીવ પોતાના ખભા ઉપર ધારણ કરે, તો પણ તેનાથી પોતાના મા બાપના ઉપકારનો બદલો વાળી ન શકાય; પરંતુ જો તે પુરૂષ પોતાનાં મા બાપને કેવળિ ભાષિત ધર્મ સંભળાવી, મનમાં બરોબર ઉતારી તથા ધર્મના મૂળ ભેદની અને ઉત્તર ભેદની પ્રરૂપણા કરી તે ધર્મને વિષે સ્થાપન કરનારો થાય તોજ તે પુરૂષથી પોતાના મા બાપના ઉપકારનો બદલો વાળી શકાય

केइ महच्चे दरिद्दं समुक्कसिज्जा । तएणं से दरिद्दे समुक्किट्ठे समाणे पच्छापुरं च णं विउलभोगसमिइसमन्नागए यावि विहरिज्जा । तएणं से महच्चे अन्नया कयाइ दरिद्दिहूए समाणे तस्स दरिद्दस्स अंतिअं हव्वमागच्छिज्जा । तएणं से दरिद्दे तस्स भट्टिस्स सव्वस्समवि दलमाणे तेणावि तस्स दुप्पडियारं भवइ? अहेणं से तं भट्टिं केवलिपन्नत्ते धम्मे आघवइत्ता जाव ठावइत्ता भवइ, तेणामेव तस्स भट्टिस्स सुप्पडियारं भवइ ॥ २ ॥

કોઇ મહાન ધનવાન પુરૂષ એકાદ દરિદ્રી માણસને ધન વગેરે આપીને સારી અવસ્થામા લાવે, અને તે માણસ સારી અવસ્થામા આવ્યો, તે વખતની પેઠે તે પછી પણ ઘણી ભોગ્ય વસ્તુઓ સમગ્રનો ભોગવનારો એવો રહે, પછી તે માણસને સારી સ્થિતિમા લાવનાર ધનવાન પુરૂષ કોઇ વખતે પોતે દરિદ્રી થઇ પૂર્વે જે દરિદ્રી હતો તે માણસ પાસે શીઘ્ર આવે ત્યારે તે માણસ પોતાના તે ધણીને જો સર્વસ્વ આપે, તો પણ તેનાથી તે ધણીના ઉપકારનો બદલો વાળી શકાય નહી, પરંતુ જો તે માણસ પોતાના ધણીને કેવળિ ભાષિત ધર્મ કહી, સમજાવી અને અંતર્ભેદ સહિત પ્રરૂપીને તે ધર્મને વિષે સ્થાપન કરનારો થાય, તોજ તેનાથી ધણીના ઉપકારનો બદલો વાળી શકાય

केवइ तहारूवस्स समणस्स वा माहणस्स वा अंतिए एग-

मत्रि आरिअ धम्मिअ सुवयण सुच्चा निसम्म कालमासे कालकिच्चा अन्नयरेसु देवलोगेसु देवत्ताए उववण्णे ॥ तएण से देवे त धम्मायरियं दुब्भिक्खाओ वा देसाओ सुभिक्खंदेस साहरिज्जा । कंताराओ निक्कंतार करिज्जा । दीहकालिएण वा रोगायंकेण अभिभूअं विमोइज्जा । तेणावि तस्स धम्मायरियस्स दुप्पडियार भवइ ? अहण से त धम्मायरिय केवलिपन्नत्ताओ धम्माओ भट्ठ समाण भुज्जो केवलिपन्नत्ते धम्मे आघवइत्ता जाव ठावइत्ता भवइ तेणामेव तस्स धम्मायरियस्स सुप्पडियार भवइ ॥ २ ॥

એજ પ્રમાણ સિદ્ધાંતમા કહેલા ત્રણ જણામાં ત્રીજા શ્રમણ ધર્માચાર્યની પાસે જે ધર્મ સંબંધી ઉત્તમ એકજ વચન સાંભળી મનમા તેનો વિચાર વિચાર કરી મરણનો સમય આવે મરણ પામી કોઈ દેવલોકને વિષે દેવપણે ઉત્પન્ન થાય. પછી તે દેવતા પોતાના તે ધર્માચાર્યને દુર્ભિક્ષવાળા દેશમાંથી સુભિક્ષ દેશમા લાવી મૂકે, નિર્જળ જંગલમાંથી પાર ઉતારે અથવા કોઈ દીર્ઘકાળના રોગથી પીડાતા તે ધર્માચાર્યને તેમાંથી મુકાવે, તો પણ તેનાથી તે ધર્માચાર્યના ઉપકારનો બદલો વાળી શકાતો નથી. પણ તે પુરુષ કેવલિભાષિત ધર્મથી ભ્રષ્ટ થએલા તે પોતાના ધર્માચાર્યને કેવલિભાષિત ધર્મ કહી, સમજાવી, અનેક યુક્તિ પ્રયુક્તિ કરી ફરીને તે ધર્મને વિષે સ્થાપન કરનારા થાય, તોજ તે પુરુષથી તે ધર્માચાર્યના ઉપકારનો બદલો વાળી શકાય "

માત પિતાની સેવા કરવા ઉપર પોતાના આંધળા મા બાપને કાવડમા બેસાડી કાવડ પોતે ઉપાડી તેમને તીર્થયાત્રા કરાવનાર શ્રવણનું દૃષ્ટાંત જાણવું. મા બાપને કેવલિભાષિત ધર્મને વિષે સ્થાપન કરવા ઉપર પોતાના પિતાને દીક્ષા આપનાર શ્રી આર્યરક્ષિત સૂરિનું અથવા કેવળજ્ઞાન ઉપજ્યે છતે પણ મા બાપને પ્રતિબોધ થાય ત્યાં સુધી નિરવદ્ય વૃત્તિએ ઘરમા રહેનાર કૂર્મપુત્રનું દૃષ્ટાંત જાણવું. પોતાના શેઠને ધર્મને વિષે સ્થાપન કરવા ઉપર પ્રથમ કોઈ મિથ્યાત્વી શેઠના મુનીમપણાથી પોતે મોટો શેઠ થએલો અને વખત જતા દુર્ભાગ્યથી દરિદ્રી થએલા તે મિથ્યાત્વી શેઠને પૈસા વગેરે આપી ફરીથી તેને મોટો શેઠ બનાવનાર એવો મત

ધર્મને વિષે સ્થાપન કરનાર જિનદાસ શેઠનું દૃષ્ટાંત જાણવું. પોતાના ધર્માચાર્યને ફરીથી ધર્મને વિષે સ્થાપન કરવા ઉપર નિદ્રા વગેરે પ્રમાદમાં પડેલા સેલકાચાર્યને બોધ કરનાર પંથક શિષ્યનુ દૃષ્ટાંત જાણવું. આ વગેરે પિતા સબંધી ઉચિત આચરણ છે. માતા સંબંધી ઉચિત આચરણ પણ પિતાની પેઠેજ સમજવું (૬)

હવે માતા સબંધી ઉચિત આચરણમા કહેવા યોગ્ય છે તે કહે છે.

नवरं से सविसेसं, पयडइ भावाणु वित्तिमप्पडिमं ॥

इच्छोसहावसुलहं. पराभवं वहइ न हु जेण ॥ ७ ॥

અર્થ:—માતા સબંધી ઉચિત આચરણ પિતા સરખુ છતાં પણ તેમાં એટલુ વિશેષ છે કે, માતા જાતે સ્ત્રી હોય છે. અને સ્ત્રીનો સ્વભાવ એવો હોય છે કે, નજીવી બાબતમા તે પોતાનુ અપમાન થયું એમ માની લે છે, માટે માતા પોતાના મનમાં સ્ત્રી સ્વભાવથી કાંઇ પણ અપમાન ન લાવે એવી રીતે સુપુત્રે તેમની ઇચ્છા પ્રમાણે પિતાજી કરતા પણ વધારે ચાલવુ. વધારે કહેવાનું કારણ એ છે કે, માતા, પિતાજી કરતાં અધિક પૂજ્ય છે. મનુએ કહ્યુ છે કે— ઉપાધ્યાયથી દસ ગણો શ્રેષ્ઠ આચાર્ય છે, આચાર્યથી સો ગણો શ્રેષ્ઠ પિતા છે, અને પિતાથી હજાર ગણી શ્રેષ્ઠ માતા છે. બીજાઓએ પણ કહ્યું છે કે—પશુઓ દૂધપાન કરતું હોય ત્યા સુધી માતાને માને છે, અધમ પુરૂષો સ્ત્રી મળે ત્યાં સુધી માને છે, મધ્યમ પુરૂષો ઘરનુ કામકાજ તેને હાથે ચાલતુ હોય ત્યાં સુધી માને છે, અને સારા પુરૂષો તો જાવજ્જીવ તીર્થની પેઠે માને છે. પશુઓની માતા પુત્રને જીવતો જોઇનેજ ફક્ત સતોષ માને છે. મધ્યમ પુરૂષોની માતા પુત્રની કમાઈથી રાજી થાય છે, ઉત્તમ પુરૂષોની માતા પુત્રના શૂરવીરપણાના કૃત્યોથી સંતોષ થાય છે, અને લોકોત્તર પુરૂષોની માતા પુત્રના પવિત્ર આચરણથી ખુશી થાય છે. (૭)

હવે ભાઈ ભાંડુ સબધી ઉચિત આચરણ કહે છે.

उचिअं एअं तु सहो-अरंमिज निअइ अप्पसममेअं ॥

जिठं व कणिठं पि हु, बहु मन्नइ सव्वकज्जेसु ॥ ८ ॥

અર્થ:—પોતાના સગા ભાઇના સબધમાં યોગ આચરણ એ છે

કે તેને પોતની માફક જાણવો નાના ભાઇને પણ મ્હોટા ભાઇ માફક મન નાના બડુ માનવો 'મોટા ભાઇ માફક' એમ કહેવાનુ કારણ એ છે કે, 'ज्येष्ठा भ्राता पितु सम' એટલે મ્હોટા ભાઈ પિતા સમાન છે, એમ કહ્યુ છે માટે મ્હોટા ભાઇ માફક એમ કહ્યુ જે લક્ષ્મણ શ્રી રા મને પ્રસન રાખતો હતો તેમ સારા જેવા ન્હાના ભાઇએ પણ મ્હોટા ભાઇની મરજી માફક ચાલવુ એ રીતેજ ન્હાના મ્હોટા ભાઇઓ॥ સ્ત્રી પુત્ર વગેરે લોકોએ પણ ઉચિત આચરણ ધ્યાનમા રાખવુ (૮)

दसइ न पुट्ठो भाव, सप्भाव कहइ पुच्छइ अ तरस ॥
ववहारंमि पयट्टइ, न निगूहइ थेवमवि हविण ॥ ९ ॥

અર્થ —ભાઇ પોતાના ભાઇને જુદો ભાવ ન દેખાડે, મનમાનો સારો અભિપ્રાય કહે તો સારો અભિપ્રાય પૂછે તેને વ્યાપારમા પ્રવર્તાવે તથા થોડુ પણ ધન છાનુ ન રાખે વ્યાપારમા પ્રવર્તાવે એટલે જેથી તે વ્યાપારમા હોશિયાર થાય, તથા ઠગ લોકોથી ઠગાય નહી ધન છાનુ ન રાખે એટલે મનમા ખોટી બુદ્ધીને ધન ન છુપાવે પણ ભવિષ્યમા કાંઈ દુખ પડશે અને સામા કાંઈ ધનનો સંગ્રહ કરવો જોઇએ એમ વાત જો ભાઇ છુપુ ધન રાખે તો તેમાં કાંઈ દોષ નથી (૯)

હવે નઠારી સોબતથી પોતાનો ભાઇ ખરાબ રસ્તે ચડે તો શું કરવુ તે વિષે કહે છે

अविणीअ भणुसत्तइ, मित्तेहिं तो रहो उवालंभइ ॥
सयणजणाओ सिक्खं, दावइ अन्नावएसेण ॥ १० ॥

અર્થ —વિનય રહિત થએલા પોતાના ભાઇને તે॥ રસ્તો પામે સમજાવે, પછી પેલે એકાતમા તેને તેના મામા માસા, સગો સાળા, વગેરે લોકો પાસે શીખામણ દેવાવે પણ પાતે તેનો તિરસ્કાર કરે નહી કારણ કે તેમ કરવાથી તે કદાચ બેશરમ થાય અને મર્યાદા મૂકી દે (૧૦)

हिअय ससिणहो वि हु, पयडइ कुविअ व तस्स अप्पाण ॥
पडिवन्न विणयमग्ग, आलवइ अछम्मपिम्मपरा ॥ ११ ॥

અર્થ —હૃદયમા સારો ભાવ હોય તો પણ બહારથી તેને પોતાનુ સ્વરૂપ ક્રોધી જેવુ દેખાડે સારો જ્યારે તે ભાઇ વિનય માર્ગ સ્વીકાર

ત્યારે તેની સાથે ખૂબ પ્રેમથી વાત કરે. ઉપર કહેલા ઉપાય કર્યા પછી પણ જો તે ભાઈ ઠેકાણે ન આવે તો "તેનો એ સ્વભાવજ છે" એવું તત્ત્વ સમજી તેની ઉપેક્ષા કરે. (૧૧)

तप्पणइणिपुत्ताइसु, सम्मदिट्ठी होइ दाणसम्माणे ॥
सावक्कंमि उइत्तो, सविसेसं कुणइ सव्वं पि ॥ १२ ॥

અર્થ—ભાઇની સ્ત્રી, પુત્ર વગેરેને વિષે દાન, આદર વગેરે આપવામા સમાન દૃષ્ટિ ગણવી, એટલે પોતાના સ્ત્રી પુત્ર વગેરેની માફક તેમની પણ આસના વાસના કરવી. તથા સાવકા ભાઇના સ્ત્રી પુત્ર વગેરેના માન વગેરે સર્વ ઉપચાર તો પોતાના સ્ત્રી પુત્ર કરતા પણ વધુ કરવા. કારણ કે, સાવકા ભાઇના સબંધમા થોડો પણ ભેદ રાખવામા આવે તો તેમના મન બગડે છે, અને લોકમા પણ અપવાદ થાય છે. એ રીતે પોતાના પિતા સમાન, માતા સમાન તથા ભાઇ સમાન લોકોના સંબંધમા પણ ઉચિત આચરણ તેમની યોગ્યતા પ્રમાણે ધ્યાનમા લેવુ. કેમ કે— ૧ ઉત્પન્ન કરનાર, ૨ ઉછેરનાર, ૩ વિદ્યા આપનાર, ૪ અન્ન વસ્ત્ર દેનાર, અને ૫ જીવને બચાવનાર, એ પાચે પિતા કહેવાય છે. ૧ રાજાની સ્ત્રી, ૨ ગુરૂની સ્ત્રી, ૩ પોતાની સ્ત્રીની માતા, ૪ પોતાની માતા અને ૫ પોતાની ધાવમાતા એ પાચે માતા કહેવાય છે. ૧ સગો ભાઈ, ૨ સાથે ભણનાર, ૩ મિત્ર, ૪ માદગીમાં માવજત રાખનાર અને ૫ માર્ગમા વાતચીત કરી મૈત્રી કરનાર એ પાચે ભાઇ કહેવાય છે. ભાઇઓએ માહોમાહે ધર્મકરણીની એક બીજાને સારી પેઠે યાદ કરાવવી. કેમ કે—જે પુરૂષ, પ્રમાદરૂપ અગ્નિથી સળગેલા સંસાર રૂપ ઘરમા મોહનિદ્રાથી સૂતેલા માણસને જગાડે તે તેનો પરમ બંધુ કહેવાય. ભાઇઓની માહોમાહે પ્રીતિ ઉપર ભરતનો દૃષ્ટાંત આવે શ્રીઋષભદેવ ભગવાનને સાથે પૂછવા ગયેલા અઠાણુ ભાઇઓનુ દૃષ્ટાંત જાણવુ. ભાઇ માફક દોસ્તની સાથે પણ ચાલવું. (૧૨)

इअ भाइगयं उचिअं, पणइणिविसयं पि किं पि जंपेमो ॥
सप्पणयवयणसम्मा-णणेण तं अभिमुहं कुणइ ॥ १३ ॥

અર્થ—આ રીતે ભાઇના સબંધમા ઉચિત આચરણ કહ્યું. હવે

સ્રીની બાબતમા પણ માટે નીચે છીએ પુરૂષ પ્રીતિ વચન કહી ગાઢ આ ણથી પોતાની સ્રીને મનમા ઉલ્લાસવત રાખવી પતિનુ પ્રીતિ વચન તે એક મત્રની વિદ્યા છે તેથી બધી સ્રી પ્રીતિવાળી થાય છે પ્રેમ અવસરે પ્રીતિવચનનો ઉપયોગ નો હોય તો તે નાહિ મ્ભી પણ ઘણુજ વધારે ગાઢ પ્રેમ કરે છે જેમ —પ્રીતિ વચન જેવુ બીજુ વશીકરણ નથી કળા મશરૂ જેવુ બીજુ ધન નથી અહિંસા જેવો બીજો ધર્મ નથી, અને સતોષ સમાન બીજુ સુખ નથી (૧૩)

सुरूमाइ दयइ, वड्डामरुणाइ तासुचिय देइ ॥
ताडयविच्छणयाइसु, जणसमइसु वारेइ ॥ १४ ॥

અર્થ —પુરુષ પોતાની સ્રીને ભરાવનુ, પગ દબાવવા વગેરે પો તાની કાયસેવામા પ્રવર્તાવે છે, માન, પોતાનુ કુળ ધન વગેરેનો વિચાર કરી ઉચિત એવા વસ્ર, આભૂષણ આદિ તેને આપે તથા જ્યા નાટક ખેલ વગેરે જોવાય છે, એવા ઘણા લોકોના મેળાવડામા તેને જતા વારે છે પોતાની મયાદામા સ્રીને જોડવાનુ કારણ એ છે કે તેમ કરવાથી તેનો પતિ ઉપર સારો વિશ્વાસ રહે છે તેના મનમા સ્વાભાવિક રીતે પ્રેમ રહે છે, અને તેથી તે અંત સમયે પણ પતિને અણગમતુ થાય તેવુ કામ કરે નહી આભૂષણ આદિ આપવાનુ કારણ એ છે કે સ્રીઓ આભૂષણ વગેરેથી શોભતી હોય તો તેથી ગૃહસ્થની લક્ષ્મી વધે છે કેમ —લક્ષ્મી મગળ કાર્ય કરવાથી પેદા થાય છે ધીરજથી વધે છે ચતુરાઈથી પોતાનુ મૂળ સ્થાન કરીને રહે છે, અને ઇન્દ્રિયોને વશ રાખવાથી સ્થિર રહે છે નાટક વગેરેના મેળાવડામા સ્રીઓને જતા અટકાવવાનુ કારણ એ છે કે ત્યા ઉત્તમ લોકોના આડમ્બરો, મરજી વગરના હલકાં વચન તથા ભીડ વગેરેના ચેષ્ટાઓ જોવાથી નૂતન વિભ્રમ એટલે કામવિકાર ઉત્પન્ન થાય છે પવનથી જેમ અગ્નિની પેઠે પ્રજ્વલિત થાય છે માટે નાટક જોવા વગેરે તજવુ (૧૪)

रुंधइ रयणिपयारं कुसीलपामंडिसंगमवणेइ ॥
गिहकज्जेसु निजोअइ न विओअइ अप्पणा सद्धि ॥ १५ ॥

અર્થ —પુરુષ પોતાની સ્રીને રાત્રિએ બહાર ફરવા જતા અટકાવે

ઇને ઘેર જતાં અટકાવે, કુશીળની તથા પાખંડીની સોબતથી દૂર રાખે, દેવું લેવું, સગાં વહાલાનુ આદરમાન કરવું, રસોઇ કરવી વગેરે ગૃહકાર્યમાં તેને અવશ્ય જોડે, તથા આપણાથી છુટી–એકલી ને જૂદી ન રાખે. સ્રીને રાત્રિએ બહાર જતાં અટકાવવાનું કારણ એ છે કે, મુનિરાજની પેઠે કુલીન સ્રીઓને પણ રાત્રિએ ફરવુ હરવું ઘણું નુકશાનકારી છે. ધર્મ સબધી આવશ્યક વગેરે કામને અર્થે મોકલવી હોય તો મા, બ્હેન વગેરે સુશીલ સ્રીઓના સમુદાયની સાથેજ જવાની આજ્ઞા આપવી. સ્રીઓએ ઘરમા કયા કયા કામ કરવા એ વિષે કહે છે કે–પથારી વગેરે ઉપાડવી, ઘર સાફ કરવુ, પાણી ગળવુ ચૂલો તૈયાર કરવો, થાળી આદિ વાસણ ધોવાં, ધાન્ય દળવા તથા ખાંડવા, ગાયો દોહવી, દહીં વલોવવું, પાક કરવો, જમનારાંઓને ઉચિતપણે અન્ન પિરસવું, વાસણ વગેરે ચોખ્ખાં કરવા, તથા સાસૂ, ભરથાર, નણંદ, દીયર વગેરેનો વિનય સાચવવો. એ રીતે કુલવધુનાં ગૃહકૃત્યો જાણવા. સ્રીને ગૃહકૃત્યોમા અવશ્ય જોડવાનું કારણ એ છે કે, તેમ ન કરે તો સ્રી સર્વદા ઉદાસ રહે. સ્રી ઉદાસીન હોય તો ગૃહકૃત્યો બગડે છે. સ્રીને કાંઈ ઉદ્યમ ન હોય તો તે ચપળ સ્વભાવથી બગડે છે. ગૃહકૃત્યોમા સ્રીઓનુ મન વળગાડવાથીજ તેમનુ રક્ષણ થાય છે શ્રી ઉમાસ્વાતિવાચકજીએ પ્ર-શમરતિ ગ્રંથમા કહ્યું છે કે, પુરૂષે પિચાશનુ આખ્યાન સાંભળીને કુળસ્રીનુ હમેશા રક્ષણ કરવુ, અને પોતાનો આત્મા સંયમ યોગવડે હમેશા ઉદ્યમમા રાખવો સ્રીને આપણાથી છૂટી ન રાખવી એમ કહ્યુ એનુ કારણ એ છે કે—પ્રાયે માહોમાહ્ જોવા ઉપરજ પ્રેમ રહ્યો છે. કહ્યુ છે કે—જોવાથી, વાર્તાલાપ કરવાથી, ગુણના વખાણ કરવાથી, સારી વસ્તુ આપવાથી, અને મન માફક કામ કરવાથી પુરૂષને વિષે સ્રીનો દૃઢ પ્રેમ થાય છે. ન જોવા-થી, અતિશય જોવાથી, ભેગા થયે ન બોલવાથી, અહંકારથી અને અપમાનથી એ પાંચ કારણથી પ્રેમ ઘટે છે. પુરૂષ હમેશા સુસાફરી કરતો રહે તો સ્રીનુ મન તેના ઉપરથી ઉતરી જાય, અને તેથી કદાચ વિપરિત કામ પણ કરે, માટે સ્રીને આપણાથી બહુ દિવસ છૂટી ન રાખવી. (૧૫)

अवमाणं न पयंसइ खलिए सिक्खेइ कुविअमणुणेइ ॥
धणहाणिवुड्ढिघरमं-तवइयरं पयडइ न तीसे ॥ १६ ॥

અર્થ—પુરુષ રાગને અરણે ક્રોધાદિકથી પોતાની સ્ત્રીને આગળ "હારા ઉપર બીજી પરણીશ' એવા અપમાનવચન ન કહે, કદાચ અપરાધ થયો હોય તો તેને એકાંતમાં એવી શીખામણ દે કે પાછો તે તેવો અપરાધ ન કરે વળી ક્રોધે ભરાણી હોય તો તેને સમજાવે ધનના લાભની અથવા નુકશાનની વાત તથા ઘરમાંની ગુપ્ત મસલતો તેની આગળ કહે નહીં હારા ઉપર બીજી પરણી લાવીશ એવા વચન ન બોલવા, એનું કારણ એ છે કે, જે એવો મૂર્ખ છે કે, જે સ્ત્રી ઉપર ક્રોધ વગેરે આવ્યાથી બીજી સ્ત્રી પરણવાના સંકટમાં પડે ' કેમકે—બે સ્ત્રીના વશમાં પડેલો પુરુષ ઘરમાંથી ભૂખ્યો બહાર જાય, ઘરમાં પાણીનો છાંટો પણ ન પામે અને પગ ધોયા વિનાજ સુઈ રહે પુરુષ કારાગૃહમાં નખાય, દેશાંતરમાં ભટકતો રહે, અથવા નરકાવાસ ભોગવે તે કાંઇક ઠીક પણ તેણે બે સ્ત્રીઓનો ભર્તાર થવું એ ઠીક નથી કદાચ કંઇ યોગ્ય કારણથી પુરુષને બે સ્ત્રીઓ પરણવી પડે, તો તે બન્નેને વિષે તથા બન્નેના પુત્રાદિકને વિષે સમદૃષ્ટિ વગેરે રાખવી પરંતુ એમાંથી કોઇનો પણ વારો ખંડિત ન કરવો કારણ કે, ગોમતનો વારો તોડીને પોતાના પતિની સાથે કામસંભોગ કરનાર સ્ત્રીને ચોથા વ્રતનો બીજો અતિચાર લાગે છે એમ કહ્યું છે ઘણી ક્રોધે ભરાણી હોય તો તેને સમજાવવાનું કારણ એ છે કે, તેમ ન કરે તો તે કદાચ સોમદત્તની સ્ત્રીની પેઠે સહસાત્કારથી કૂવામાં પડે, અથવા બીજું એવુંજ કાંઇ અકૃત્ય કરે, માટે સ્ત્રીઓની સાથે હમેશાં નરમાશથી વર્તવું કોઇ કાળે પણ કઠોરપણું ન બતાવવું કેમકે, पाञ्चाल स्त्रीषु मार्दवम् (પાંચાલ ઋષિ કહે છે કે, સ્ત્રીઓને વિષે નરમાશ રાખવી) નરમાશથીજ સ્ત્રીઓ વશ થાય છે અને તે રીતેજ તેમનાથી સર્વ સારાં કામ સિદ્ધ થએલાં દેખાય છે અને નરમાશ ન હોય તો કાર્યસિદ્ધિને બદલે કાર્યમાં બગાડ થએલો પણ અનુભવમાં આવે છે નગુણી સ્ત્રી હોય તો બહુજ નરમાશથી કામ લેવાની કાળજી રાખવી જોઇએ દેહમાં જ્યાં છે ત્યાં સુધી ગળગૂમ બેડી સરખી વળગેલી તે (નગુણી) સ્ત્રીથીજ કોઇ પણ રીતે પોતાનું ગૃહસ્થ ચલાવવું અને સર્વ પ્રકારનો નિર્વાહ કરી લેવો કારણ કે, 'ગૃ

હિણી તેજ ઘર" એવું શાસ્ત્રનું વચન છે "ઘરના છાનાની આગળ ગુહ્યા-
ની વાત ન કરવી" એમ કહેવાનું કારણ એ છે કે, પુરુષ છાની વાત
સ્ત્રી આગળ કરે, તો તે તુચ્છપણાથી જ્યાં ત્યાં તે વાત કહે માટે તેવી
ભર્તારની ઘણા કાળથી મેળવેલી પ્રતિષ્ઠા જાય છે. તથા ઘરનાની છાની
વાતો તેની આગળ નહિં કહેવાનું કારણ એ છે કે, સ્ત્રી સ્વભાવથી જ કો-
મળ હૃદયની હોવાથી તેના મુખમાં છાની વાત ટકે નહીં. તે પોતાની
બહેનપણીઓ વગેરેની આગળ તે વાત જરૂર કહે, અને તેની આગળથી
ધારેલાં કાર્યો નિષ્ફળ કરી નાખે કદાચ કોઈ છાની વાત તેને કહે અને
ફરવાથી રાજદ્રોહનો વાંક પણ ઉભો થાય. માટે જ ઘરમાં એનું મુખ્ય
ચલણ ન રાખવું કહ્યું છે કે—'स्त्री पुंवच्च प्रभवति यदा तद्धि गेहं
विनष्टम्' (સ્ત્રી, પુરુષ જેવી પ્રબળ થાય તો તે ઘર પુરુષ વગરનું ગયું
ગયું એમ સમજવું.) આ વિષય ઉપર નીચે લખેલી એક કથા છે—

કોઇ નગરમાં મગર નામનો એક કોળી હતો તે વણવાનો ધંધો વ-
ગેરે કરતાં એક વખત લાકડાં કાપવા જંગલમાં ગયો ત્યાં એક શીશમના ઝા-
ડને કાપતાં તેના અધિષ્ઠાયક વ્યંતરે ના પાડી, તો પણ તે મરકલ્લી તો-
ડવા લાગ્યો ત્યારે વ્યંતરે કોળીને કહ્યું, "વર માગ" તે કોળીના ઘરમાં
તેની સ્ત્રીનું જોર હોવાથી તે સ્ત્રીને પૂછવા ગયો માર્ગમાં તેનો એક (નાઈ નો)
દોસ્ત મળ્યો. તેણે કહ્યું "તું રાજ્ય માગ" તો પણ તેણે સ્ત્રીને પૂછ્યું
સ્ત્રી તુચ્છ સ્વભાવની હતી, તેથી એક વચન તેની યાદમાં આવ્યું તે
આ રીતે—

प्रवर्धमानः पुरुषस्त्रयाणामुपघातकृत् ॥
पूर्वोपार्जितमित्राणां, दाराणामथ वेश्मनाम् ॥ २ ॥

અર્થ—પુરુષ લક્ષ્મીના લાભથી ઘણો વધી જાય ત્યારે પોતાના જૂના
દોસ્ત, સ્ત્રી અને ઘર એ ત્રણ વસ્તુને છોડી દેછે. એમ વિચારી તેણે ભર્તારને
કહ્યું કે, "વધુ દુઃખદાયિ રાજ્ય લઇને શું કરવું છે? બીજા બે હાથ અને એક
મસ્તક માગ એટલે મ્હારાથી બે વસ્ત્ર સાથે વણાશે" પછી કોળીએ
સ્ત્રીના કહ્યા પ્રમાણે માગ્યું, અને વ્યંતરે આપ્યું પણ લોકોએ તેના વિ-
ચિત્ર સ્વરૂપે ગામમાં પેસનારા તે કોળીને રાક્ષસ સમજી લાકડાથી અને

પગ્ય થી મારી નાખ્યો અર્થાત્—જેને પોતાને અકન નથી, તથા જે મિત્રનુ કહ્યુ પણ માને નહિ એવો સ્ત્રીના વશમાં રહે તે મથર કૌળી ની પેઠે નાશ પામે ઉપર કહેલો પ્રકાર કવચિતજ બને છે માટે સુશિક્ષિત એવી બુદ્ધિશાળી સ્ત્રી ગમે તો તેની સલાહ મસલત લેવાથી ઉલટો ઘણો ફાયદો જ થાય છે આ વાતમાં અનુપમાદેવી એવી વસ્તુપાળ તેજપાળનુ દૃષ્ટાંત જાણવું (૧)

सुउ कुलयाहिं परिणय-वयाहिं निच्चम्मजम्मनिरयाहिं ॥
सहरमणाहिं पीइ, पाउणइ नमाणसम्माहिं ॥ १७ ॥

અર્થ—સારા કુળમા પેદા થએલી પાકી વયની કપટ વિનાની, ધર્મકરણી કરવામાં તત્પર, પોતાની સાધર્મિ અને પોતાની સગા સ્નેહી એવી જે સ્ત્રીઓ તેની સાથે પોતાની સ્ત્રીની પ્રીતિ કરાવવી સારા કુળમાં પેદા થએલીની સ્ત્રીની સાથે પ્રીતિ કરાવવું કારણ જે છે કે ખરાબ કુળમા પેદા થએલી સ્ત્રીની સાથે સોબત કરવી એ કુલીન સ્ત્રીઓને અપવાદ રૂપ છે (૧૭)

रोगाइसु नो त्रिप्पइ, सुसहाओ होइ धम्मकज्जेसु ॥
एमाइ पणइणिगए, उचिअं पायण पुरिसस्स ॥ १८ ॥

અર્થ —સ્ત્રીને રોગાદિક થાય તો તેની ઉપેક્ષા ન કરે તપ ના, ઉજમાળ દાન, દેવપૂજન તીર્થયાત્રા આદી ધર્મ કૃત્યમાં સ્ત્રીને તેનો ઉત્સાહ વધારી ધન વગેરે આપીને સહાય્ય કરે પણ અંતરાય ન કરે કારણ કે ગૃહસ્થોના પુણ્યનો ભાગ લેનાર છે તથા ધર્મ કૃત્ય કરાવવું એજ પરમ ઉપકાર છે પુરૂષનું સ્ત્રી સંબંધી વગેરે ઉચિત આચરણ પ્રથમ જાણવું (૧)

पुत्त पइ पुण उचिअ, पिउणो लालेइ बालभावम्मि ॥
उम्मीलिअबुद्धिगुणं, कलासु कुसलं कुणइ कमसो ॥ १९ ॥

હવે પુત્ર પ્રત્યેનું પિતાનું ઉચિત આચરણ કહીએ છીએ પિતા બાલ્યાવસ્થામાં સારી ખાન, પાન, સ્નેહથી હરવું ફરવું આનંદનાં રમકડાં વગેરે ઉપચારથી પુત્રનું લાલન પાલન કરે અને તેના બુદ્ધિના ગુણ ખીલે ત્યારે કેળવણી આપીને કળામાં કુશળ કરે માતાપિતાએ પુત્રનું લાલન પાલન કરવાનું

કારણ એ છે કે, તે અવસ્થામાં તેનું શરીર જો શકાએલું અને દૂબળું રહે તો તે કોઈ કાળે પણ પુષ્ટ ન થાય માટેજ કહ્યું છે કે, પુત્ર પાચ વર્ષનો થાય ત્યા સુધી તેનું લાલન પાલન કરવું, તે પછી દસ વર્ષ સુધી અર્થાત્ પંદર વર્ષનો થાય ત્યા સુધી તાડના કરવી, અને સોળમુ વર્ષ બેઠા પછી પિતાએ પુત્રની સાથે મિત્રની પેઠે વર્તવું (૧૯)

गुरुदेवधम्मसुहिसयण-परिचयं कारवेइ निच्चं पि ॥
उत्तम लोएहिं सम्मं, मित्तीभावं रयावेइ ॥ २० ॥

અર્થઃ—પિતાએ પુત્રને ગુરૂ, દેવ, ધર્મ, સુખી, તથા સ્વજન એમનો હમેશા પરિચય કરાવવો તથા સારા માણસોની સાથે તેને મૈત્રી કરાવવી ગુરૂ આદિકનો પરિચય બાલ્યાવસ્થાથીજ હોય તો વલ્કલચીરિની પેઠે હમેશા મનમાં સારી વાસનાજ રહે છે ઉત્તમ જાતના, કુલીન તથા સુશીલ લોકોની સાથે મૈત્રી કરી હોય તો કદાચ નશીબના વાંકથી ધન ન મળે તો પણ આવનારા અનર્થ તો ટળી જાયજ એમા શક નથી. અનાર્ય દેશમા થએલા એવા પણ આર્દ્રકુમારને અભયકુમારની મૈત્રી તેજ ભવમાં સિદ્ધિને અર્થે થઇ (૨૦)

गिण्हावेइ अ पाणिं, समाणकुलजम्मरूवकन्नाणं ॥
गिहभारंमि निजुंजइ, पहुत्तणं विअरइ कमेण ॥ २१ ॥

અર્થ—પિતાએ પુત્રને કુળથી, જન્મથી અને રૂપથી બરાબર હોય એવી કન્યા પરણાવવી. તેને ઘરના કાર્યભારમાં જોડવો, તથા અનુક્રમે તેને ઘરની માલકી સોપવી. "કુળથી, જન્મથી અને રૂપથી બરાબર હોય એવી કન્યા પરણાવવી" એમ કહેવાતું કારણ એ છે કે, કજોડ સ્ત્રી સાથે ભર્તારનો યોગ થાય તો તેમનો તે ગૃહવાસ નથી, પણ માત્ર વિટંબણા છે; તથા એક બીજા ઉપરનો રાગ ઉતરી જાય તો કદાચ બન્ને જણા અનુચિત કૃત્ય કરે એવો પણ સભવ છે. આ વિષય ઉપર એક દૃષ્ટાત સભળાય છે તે એ કે.—

ભોજરાજાના રાજ્યમાં આવેલી ધારાનગરીની અંદર એક ઘરમાં ઘણો કુરૂપ અને નિર્ગુણી એવો પુરૂષ તથા અતિ રૂપવતિ અને ગુણવાન એવી સ્ત્રી હતી. બીજા ઘરમા તેથી ઉલટું એટલે પુરૂષ સારો અને સ્ત્રી

બેહીજ હતી એક સમયે તે નગરના ઘરમાં ચોરે ખાતર પાડ્યું અને
બન્ને કન્યાઓ જોઈ ઠાઈને તેમના સુરૂપ સ્ત્રી સુરૂપ પુરૂષ પાસે, અને
કુરૂપ સ્ત્રી કુરૂપ પુરૂષ પાસે ફરી નાખી. આ રૂપે કુરૂપનો યોગ
થયો, તે મને સ્ત્રી પુરૂષ પ્રથમ ઘણા ઉદ્વિગ્ન થતા હતા તે હર્ષના પામ્યા
જેને કુરૂપ સ્ત્રીનો યોગ થયો તે કુરૂપે [illegible] રાજાને
ફરિયાદ કીધી ત્યારે ચોરોએ આવીને કહ્યું કે 'હે રાજા! વિધિ
વિધિ પરસ્પરનો અસ્વીકાર કરનાર આ બે વિધાતાની ભૂલ સુધારી એક જણનો
બીજા રૂપ સાથે યોગ કર્યો." ચોરનું વચન સાંભળી [illegible] રાજાએ
તેજ વાત પ્રમાણ કરી.

વિદુરના બોધ વગેરે આગળ કહેલાંગે "તેને ધર્મ માર્ગમાં
જોડવો' એમ કહેવાનું કારણ એ છે કે, ધર્મ માર્ગમાં જોડેલા
પુત્ર હમેશાં ઘરની ચિંતાના બોજાથી [illegible] મનોન્મત્ત ન થાય
તેમજ ઘણા દુઃખ [illegible] કમાવું પડે છે એ વાતનો જાણ થઈ
અનુચિત વ્યય કરવાનું મનમાં ન લાવે. "ઘરની માલકી સોંપવી" એમ
કહ્યું તેનું કારણ એ કે મોટા લોકોએ યોગ્ય સર્વે જ્ઞાનને માટે
[illegible] પ્રતિષ્ઠા થાય છે. ઘરનો કારભાર સોંપી પરીક્ષા
કરી [illegible] પુત્ર યોગ્ય હોય તો તેને [illegible] તેમ
[illegible] વિવાદ થવાનો, તથા [illegible] વધવાનો પણ સંભવ
છે. પ્રસેનજિત રાજાએ પહેલાં પુત્રોની પરીક્ષા કરી તેમાં [illegible]
શ્રેણિક તેને સાથે [illegible] સોંપ્યું. પુત્રની પેઠેજ પુત્રી [illegible]
[illegible] પણ યોગના [illegible] આચરણ કરવું જાણવું. તેમજ પુત્રની
વહુના [illegible] પણ [illegible] જેમ ધનશ્રેષ્ઠિએ શાળાના પાંચ દાણા આ
પી પરીક્ષા કરી, તેથી [illegible] રોહિણી [illegible] તથા [illegible]
[illegible] અનુક્રમે [illegible]
વગેરે [illegible] તથા [illegible] કામ સોંપ્યું (૭૧)

पव्वारेज न पमस्सर, परम्मि पंडुपाण पहर [illegible] ॥
आय व्वयमव्वतेमं, च [illegible] ॥ २ ॥

અર્થ—વિત પ્રમાણે [illegible] પ્રથમ [illegible]

પુત્ર વ્યસનમાં સપડાય એમ હોય તો તેને દ્યુતાદિ વ્યસનથી થનો ધનનો નાશ, લોકમાં અપમાન, તર્જના, તાડના આદી દુર્દશા સમ-જાવે, તેથી તે વ્યસનમાં સપડાતો અટકે છે. તથા લાભ ખરચ અને શિલક એ ત્રણે પુત્ર પાસેથી તપાસતા રહે. તેથી તે સ્વચ્છંદી થનો નથી, તથા પોતાની મહોટાઇ રહે છે " પુત્રની તેના દેખતાં પ્રશંસા ન કરે" એમ કહેવાનું કારણ એ છે કે, પહેલા તો પુત્રની પ્રશંસાજ ન કરવી. કહ્યું છે કે—ગુરૂની તેમના મુખ આગળ, મિત્રોની તથા બાંધવોની તેમની પઠ વાડે, દાસની તથા ચાકરની તેમનું કામ સારૂ નીવડે ત્યારે, તથા સ્ત્રીઓની તેઓ મરી ગયા પછી સ્તુતિ કરવી. પણ પુત્રની તો બિલકુલ સ્તુતિ કરવી જ નહી. એમ છતા તે વગર ન ચાલે તો સ્તુતિ કરવી; પણ પ્રત્યક્ષ ન કરવી. કારણ કે, તેથી તેના ગુણ આગળ વધતા અટકે છે, અને વૃથા અહંકાર વગેરે આવે છે. (૨૨)

दंसेइ नरिंदसभं, देसंतरभाववयडणं कुणइ ॥
इच्चाइ अवच्चगयं, उचिअं पिउणो मुणेअव्वं ॥ २३ ॥

અર્થઃ—પિતાએ પુત્રને રાજસભા દેખાડવી, તથા પરદેશના આચાર અને વ્યવહાર પણ પ્રકટપણે દેખાડવા. પિતાનું પુત્રના સંબંધમાં વગેરે ઉચિત આચરણ જાણવું રાજસભા દેખાડવાનું કારણ એ છે કે, રાજસભાનો પરિચય ન હોય તો કોઇ વખતે દુર્દૈવથી ઓચિંતુ કાંઇ દુઃખ આવી પડે ત્યારે તે કાયર થાય, તથા પારકી લક્ષ્મી જોઇ અદેખાઇ કરનારા શત્રુઓ તેને નુકશાનમાં નાખે. કેમ કે—રાજદરબારે જવું, રાજાના માનીતા લોકો જોવા, તેથી કાંઇ અર્થલાભ ન થાય તો પણ અનર્થનો નાશ તો થાયજ. માટે રાજસભાનો અવશ્ય પરિચય કરાવવો. પરદેશના આચાર તથા વ્યવહાર દેખાડવાનું કારણ એ છે કે, પરદેશના આચાર વ્યવહારનું જ્ઞાન ન હોય, અને કારણ પડેથી ત્યાં જવું પડે તો ત્યાંના લોકો એને પરદેશી જાણીને સહજ વારમાં વ્યસનના ખાડામાં નાખી દે. માટે પરદેશના આ-ચાર વ્યવહાર દેખાડવા. પિતાની પેઠે માતાએ પણ પુત્રના સબંધમાં તથા પુત્રની વહૂના સબંધમાં સંભવ માફક ઉચિત આચરણ સાચવવું. માતાએ ઓરમાઇ પુત્રના સંબંધમાં વિશેષ ઉચિત આચરણ સાચવવું, કા-

રણુ છે, તે પ્રાયે મહાજનમાં પોતાનો કાંઈ ઓછું પણુ એમ માનનારો હોય છે આ વિષયમાં ગાથામાં આગળ આવેલી ચંડની સાગડી એ નામ ઉપર પુનો નાખેલ નમુના (૨૩)

सयणाणमसुच्चिगमिण, ज ते निगगेहसुच्चिकोन्तु ॥
नमाणिज्ज सयावि हु, पच्चिन हाणीसु वि नमोज ॥२४॥

અર્થ—પિતાના, માતાના તથા સ્ત્રીના પક્ષના જે સ્વજન હોય છે તેમના મગળમાં પુરૂષ ઉચિત આચરણુ આ રીતે છે પોતાના ઘરમાં પુત્રજન્મ તથા વિવાહ સગાઈ આદી મંગળમય હોય ત્યારે તેમનો હમેશા આદર સત્કાર કરવો તેમજ તેમની માથે નાણું ગુમાવાની આવી પડે તો તેમનો પોતાની પાસે રાખવા

सयनावि तेसिं नसजू सयेसु हो रन्नमतिजमि सया ॥
दीर्णानिहयाण रोगा, उराण कायव्वयुद्धरण ॥ २५ ॥

અર્થ—સ્વજનોને મધ્યે માંદા માણસ આવે અથવા તેમની સાથે ઉત્સવ હોય તો પોતે પણુ તેમના સાથે જવું તથા તેઓ નિર્ધન અથવા રોગાતુર થાય તો તેઓને મદદ કરવી, જેમકે–રોગ, આપત્તિ દુકાળ તથા નઠારું સમય સાથે આવે ત્યારે તથા તેમને આજીવિકા આવી અવસર જે સાવ રહે તે સાવધ કહેવાય માટે તેમનો ઉદ્ધાર કરવો તે બાબત જોતા પોતાનો ઉદ્ધાર કરવા બરાબર છે કેમકે કહે છે ઘણા લોક બાર કે અને ગાઢો થાય કે તેમજ આવુંમ પગ પેમાનાર અને દરિદ્રી થાય છે કેટલી રીતે અથવા પૈમાનથી અવસ્થા વિભાગ કરની તેની માટે દયાચ દૂરથી આપો ગાઢો માટે અવસ્થા આવી પડે તે પૂર્વ આપો તેમના ઉપર ઉપકાર કર્યા હોય તેઓ આપણી આપત્તિથી ઉદ્ધાર કર માટે અવસર આવે સ્વજનોનો સત્કારથી ઉદ્ધાર કરવોજ (૨૫)

यादज्ज पिटिमस्स, न तावि सुज्जा न सुम्मसम्द च ॥
तदमिरोहिं नित्ति न पच्चिन पच्चिन मित्तेहिं ॥ २६ ॥

અર્થ—પુરૂષે સ્વજનોની પરોક્ષે નિંદા ન કરવી, તેમની સાથે મશ્કરી હોય તો પણ વગર કામે શુષ્ક વાદ ન કરવા માણુસ તેથી ઘણા કાળની પણ પ્રીતિ તૂટી જાય છે તેમના શત્રુઓ સાથે દોસ્તી ન કર તથા

તેમના મિત્રની સાથે મૈત્રી કરે.

तयभावे तग्गेहं, न चइज्ज चइज्ज अत्थ संबंधं ॥
गुरुदेवधम्मकज्जे, सु एकचित्तेहिं होअव्वं ॥ २७ ॥

અર્થ—પુરૂષ સ્વજન ઘરમા ન હોય, અને તેના કુટુબની એકલી સ્ત્રીઓજ ઘરમા હોય, તો તેના ઘરમાં પ્રવેશ ન કરવો, તેમની સાથે પૈસાનો વ્યવહાર ન કરવો, તથા દેવનુ. ગુરૂનુ અથવા ધર્મનુ કાર્ય હોય તો તેમની સાથે એકદિલ થવુ સ્વજનોની સાથે પૈસાનો વ્યવહાર ન કરવાનું કારણ એ છે કે, તેમની સાથે વ્યવહાર કરતા પ્રથમ જરાક એમ લાગે છે કે, એથી પ્રીતિ વધે છે, પણ પરિણામે તેથી પ્રીતિને બદલે શત્રુપણુ વધે છે. કહ્યુ છે કે–જ્યા ઘણી પ્રીતિ રાખવાની ઈચ્છા હોય ત્યા ત્રણ વાના ન કરવા. એક વાદવિવાદ, બીજો પૈસાનો વ્યવહાર અને ત્રીજું તેની પછવાડે તેની સ્ત્રીની સાથે ભાષણ ધર્માદિક કાર્યમા એકદિલ થવાનું કારણ એ છે કે, સંસારી કામમા પણ સ્વજનોની સાથે એકદિલપણું રાખવાથીજ પરિણામ સારૂં આવે છે. તો પછી જિનમદિર આદી દેવાદિકના કાર્યમા તો જરૂર એકદિલપણું હોવુજ જોઇએ. કેમ કે, તેવા કાર્યોનો આધાર સર્વ સંઘના ઉપર છે. અને તે સર્વ સઘના એકદિલથી થાય તેમાજ નિર્વાહ તથા શોભા વગેરેનો સંભવ છે માટે તે કાર્યો સર્વની સમતિથી કરવાં. સ્વજનોની સાથે એકદિલ રાખવા ઉપર પાચ આગળીઓનો દાખલો છે, તે નીચે પ્રમાણે છે —

પ્રથમ તર્જની (અંગૂઠાની જોડેની) આગળી લખવામા તથા ચિત્રકલા વગેરે સર્વ કાર્યોમા પ્રથમ હોવાથી તથા વસ્તુ દેખાડવામા, ઉત્તમ વસ્તુનાં વખાણ કરવામા, વાળવામા અને ચપટી વગેરે ભરવામા ડહી હોવાથી અહકાર પામી મધ્યમા (વચલી) આગળીને કહે છે "ત્હારામા શા ગુણ છે?" મધ્યમાએ કહ્યુ. "હુ સર્વ આગળીઓમાં મુખ્ય, મ્હોટી અને મધ્ય ભાગમા રહેનારી છુ તત્રી, ગીત, તાલ, વગેરે કળામા કુશળ છું, કાર્યની ઉતાવળ જણાવવા માટે અથવા દોષ, છળ વગેરેનો નાશ કરવાને માટે ચપટી વગાડુ છુ, અને ટચકોરાથી શિક્ષા કરનારી છું." એમજ ત્રીજી આગળીને પૂછ્યુ ત્યારે તેણે કહ્યુ, "દેવ, ગુરૂ, સ્થાપના-

ચાવ, સાધર્મિક વગેરેની નવાંગ ચંદનપૂજા, મંગલદીપ, સ્વસ્તિક મંઘાવર્ત વગેરે કરવાનું તથા જળ ચંદન, વાસક્ષેપ ચૂર્ણ વગેરેનું અભિમંત્રણ કરવું મહાગ તાગામાં છે" પછી ચોથી આગમિને પૂછ્યું ત્યારે તેણે કહ્યું કે, ' હું પાતળી હોવાથી તાની આડ ખાળવા આદી ઉણા ગામા કરી શકું છું, શરીરે દુઃખ આવે છેવાદિ પીડા મટાડું છું શાકિની વગેરેના ઉપદ્રવ દૂર કરું છું, જપ વગેરે કરવામાં પણ અગ્રેસર છું " તે સાંભળી ચાર આગળીઓએ માહો માહે મિલના કરી અંગૂઠાને પૂછ્યું કે, ' તમા નામા શા ગુણ છે?' અંગૂઠે કહ્યું 'અરે ઓ! હું તો તમારો ધણી છું! જૂઓ લખવું ચિત્રામણ કરવું મેળવો ગાંઠો, ચપટી વગાડવી ટચકારો કરવો ગૂંથી વાળવી ગાંઠ વાળવી હથિયાર વગેરે વાપરવા તાલી મૂઠ વાળવી તથા મત ડી, કતરવું લોચ કરવો, પીંજવું વણવું ધોવું, ખાંડવું દળવું, સિરમવું કાંટો માખવા ગાળો વગેરે ગણવી જપની સંખ્યા કરવી વાળ અથવા સૂત્ર ફૂલના પુષ્પ પૂજા કરવી વગેરે મારા વિના થતા નથી તમારે વૈરીનું ગળું પકડવું તિલક કરવું ગજિનામૃતનું પાન કરવું અંગૂઠા પ્રમાણે જો ચાર હાથ એમના કાર્યો જ થાય છે તે સાંભળી ચાર આંગળીઓ અંગૂઠાની આશ્રા કરી સ્વ કાર્યો કરવા લાગી (૭)

पमाइ स्सयणाचिज, मद वम्म यरिज रपुचिग जणिमो ॥
भत्तियसमाणपुव्व, देसि तिव हाणि पणिजाणो ॥ २८ ॥

અર્થ—સ્વજનના મરણમાં ઉપગ કરવું વગેરે ઉચિત આચરણ જાણવું તથા વમાચાવાના અવસરમાં ઉચિત આચરણ ભક્તિએ ઉઠાએ પુ કાર્ય ગેરલાભ કરી અગ્નિથી તથા શારીર વગેરે વગન ને ગળુ પૃથ્વી ધમાગાળો રચના કરવી ૨૮

तग्गिन निर्देण, अ तन्मयपयुहविच्चकरण च ॥
धम्मावयम्मनरण, तद्दतिप सुद्धसरणाप ॥ २९ ॥

અર્થ—ધનાભાવ દેખાતી રીતે રમણે આવશ્યક વગેરે કાર્યો કરવા તથા તેમની પાસે શુદ્ધ શ્રદ્ધાથી ધર્મોપદેશ સાંભળવો (૨૯)

आप्पम घणु नमद, इमेसिं मणसा वि कुणइ नायह ॥
यमइ भयवराय, गुरुवाय पयडइ सया वि ॥ ३० ॥

અર્થઃ—ધર્માચાર્યના આદેશનું બહુમાન કરે, એમની મનથી પણ અવજ્ઞા ન કરે. અધર્મી લોકોએ કરેલા ધર્માચાર્યના અવર્ણવાદને પોતાની શક્તિ માફક રોકે, પણ ઉપેક્ષા ન કરે કહ્યુ છે કે—મ્હોટાઓની નિંદા કરનારજ કેવળ પાપી નથી, પણ તે નિંદા સાંભળનાર પણ પાપી છે. તથા ધર્માચાર્યનો સ્તુતિવાદ હમેશા કરે. કારણ કે, સમક્ષ અથવા પાછળ ધર્માચાર્યની પ્રશંસા કરવાથી અસંખ્ય પુણ્યાનુબંધિ પુણ્ય બંધાય છે. (૩૦)

न हवइ छिद्दप्पेही, सुहिव्व अणुअत्तए सुहदुहेसु ॥
पडिणीअपच्चवायं, सव्वपयत्तेण वारेइ ॥ ३१ ॥

અર્થ—ધર્માચાર્યના છિદ્ર ન જોવા, સુખના તથા દુઃખમાં મિત્રની પેઠે તેમને અનુવર્તવુ, તથા પ્રત્યનીક લોકોએ કરેલા ઉપદ્રવને પોતામાં જેટલી શક્તિ હોય, તેટલી શક્તિથી વારવા. અહિં કોઈ શંકા કરે કે, "પ્રમાદથી રહિત એવા ધર્માચાર્યમાં છિદ્રોજ ન હોય, ત્યારે તે ન જોવા એમ કહેવુ વ્યર્થ છે તથા મમતા રહિત ધર્માચાર્યની સાથે મિત્રની પેઠે શી રીતે વર્તવુ," એનો જવાબ—"ખરી વાત છે, ધર્માચાર્ય તો પ્રમાદથી અને મમતાથી રહિતજ છે, પણ જૂદી જૂદી પ્રકૃતિના શ્રાવકોને પોતાની પ્રકૃતિના અનુસારથી ધર્માચાર્યને વિષે પણ જૂદો જૂદો ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે. સ્થાનાંગ સૂત્રમાં કહ્યુ છે કે—હે ગૌતમ! ચાર પ્રકારના શ્રાવક કહ્યા છે. એક માતા પિતા સમાન, બીજા ભાઇ સમાન, ત્રીજા મિત્ર સમાન, ચોથા શોક્ય સમાન" વગેરે આ ગ્રંથમાં પૂર્વે કહી ગયા છીએ. પ્રત્યનીક લોકોએ કરેલો ઉપદ્રવ દૂર કરવાના સંબંધમાં કહ્યું છે કે, સાધુઓનો, જિનમંદિરનો તથા વિશેષે કરી જિનશાસનનો કોઈ વિરોધી હોય, અથવા કોધથી અવર્ણવાદ બોલતો હોય, તો તેને સર્વ શક્તિથી વારવો" આ વિષય ઉપર ભગીરથ નામના સગર ચક્રવર્તીના પોત્રાનો જીવ કુંભાર, કે જેણે પ્રાંત ગામના રહીશ સાઠ હજાર લોકોએ કરેલા ઉપદ્રવથી પીડાયલા યાત્રાએ જનાર સંઘનો ઉપદ્રવ ટાળ્યો હતો તેનો દ્રષ્ટાંત જાણવો. (૩૧)

खलिअंमि चोइओ गुरु, जणेण मन्नइ तहत्ति सव्वं पि ॥
चोएइ गुरु जणं पि हु, पमायखलिएसु एगंते ॥ ३२ ॥

અર્થ—પુરૂષો પોતાનો માટે ખપરાત થશે અને ધર્માચાર્ય શીખ
મણ ? ત્યારે "આપ દ્યા તે યોગ્ય છે" એમ કહી ગુરુ પ્રસ્તુત કરવું
કરાય ધર્માચાર્ય [illegible] ભૂલ જણાય તો તેમને એકાંતમાં 'મહારાજ
આપ જેવા [illegible] આ વાત ઉચિત છે કે?" એમ કહું (૩૨)

કુણઇ વિણઓવયાર, મસીએ સમયમનુચિઅ ચ્ચ ॥
ગાઢ ગુણાણુરાય [illegible] હિઅયમિ ॥ ૩૨ ॥

અર્થ—શિષ્યે સામુ આવવું, ગુરૂ આવે ત્યારે ઉભું થવું, આસન આપવું,
પગચંપી કરવી, તથા શુદ્ધ એવા વસ્ત્ર પાત્ર આહાર [illegible] વગેરે
સમયને ઉચિત એવો સર્વ વિનય [illegible] ઉપચાર ભક્તિથી કરવો અને
પોતાના [illegible] ધર્માચાર્યને વિષે દૃઢ તથા કપટ રહિત ગુણાનુરાગ ધારણ
કરવો (૩૩)

[illegible], દેસન્તરિઓ વિ સુમરઇ [illegible] ॥
ઇઅ ધમ્મગુરુણ સમુચિઅમુચિઅ ગુરૂવરઇ ॥ ૩૪ ॥

અર્થ—પુરૂષ પરદેશમાં હોય તો પણ ધર્માચાર્યે કરેલા ઉપકાર
ને યાદ કરે [illegible] ધર્માચાર્યનું સ્મરણ કરવું [illegible]
ઉચિત આચરણ [illegible] (૩૪)

જત્થ સયં નિવસિજ્જઇ, નયરે તત્થેવ જે કિર વસંતિ ॥
સમમાણવિત્તિણો તે, નાયરયા નામ વુચ્ચંતિ ॥ ૩૫ ॥

અર્થ—પુરૂષ જે નગરમાં પોતે રહેતો હોય, તે નગરમાં બીજા
જે [illegible] નગરમાં રહેતા હોય તે [illegible]
[illegible] કહેવાય છે (૩૫)

[illegible] ॥
[illegible] હોઅવ્વ ॥ ૩૬ ॥

અર્થ—નગર લોકોના સમૂહમાં [illegible] જાણીને
પુરૂષે તેમને—નગરમાં રહેનાર લોકોને દુઃખ આવે પોતે દુઃખી થવું તથા
સુખ આવે પોતે સુખી થવું [illegible] પોતાને [illegible]
[illegible] એમ પણ તેઓ ઉત્સવમાં હોય તો પોતાને પણ
ઉત્સવમાં રહેવું એમ ન કરતા એક નગરમાં રહેના સરખા ધર્મવાળા [illegible]

જો કુસંપમાં રહે, તો રાજાના અધિકારીઓ તેમને, શીકારીઓ જેમ મૃગલાઓને જાળમા ફસાવે છે, તેમ સંકટમા ઉતારે. (૩૬)

कायव्वं कज्जे वि हु, न इक्कमिक्केण दंसणं पहुणो ॥
कज्जो न मतभेओ, पेसुन्नं परिहरेअव्व ॥ ३७ ॥

અર્થ—મ્હોટુ કાર્ય હોય તો પણ પોતાની મ્હોટાઇ વધારવા સારૂ સર્વે નાગરોએ રાજાની ભેટ લેવા જૂદા જૂદા ન જવું કોઇ કામની છાની મસલત કરી હોય તો તે ઉઘાડી ન પાડવી તથા કોઇએ કોઇની ચાડી ન કરવી. એકેક જણ જૂદો જૂદો રાજાને મળવા જાય તો તેથી બીજાના મનમા વૈર વગેર પેદા થાય છે માટે સર્વેએ ભેગા થઇને જવુ. તથા સર્વેની યોગ્યતા સરખી હોય તો પણ યવનની પેઠે કોઇને પણ મુખ્ય કરી સર્વેએ તેની પછવાડે રહેવુ, પણ રાજાના હુકમથી મંત્રીએ પરીક્ષા કરવાને અર્થે આપેલી એક શય્યા ઉપર સર્વે સુવાને માટે વિવાદ કરનાર પાચસો મૂર્ખની પેઠે કુસંપથી રાજાની ભેટ લેવા અથવા તેને વિનતિ વગેરે કરવા ન જવું. કેમકે—ગમે એવી અસાર વસ્તુ હોય તો પણ તે જો ઘણી ભેગી થાય, તો તેથી જય થાય છે. જુઓ, તૃણના સમુદાયથી બનેલુ દોરડું હાથીને પણ બાધે છે ગસલત બહાર પાડવાથી કાર્ય ભાગી પડે છે, તથા વખતે રાજાનો કોપ વગેરે પણ થાય છે. માટે ગુપ્ત મસલત બહાર ન પાડવી માહોમાહે ચાડી કરવાથી રાજા આદિ અપમાન તથા વખતે દંડ વગેરે પણ કરે તથા સરખા ધંધાવાળા લોકોનુ કુસંપમા રહેવું નાશનું કારણ છે. કહ્યુ છે કે—એક પેટવાળા, બે ડોકવાળા અને જૂદા જૂદા ફળની ઇચ્છા કરનારા ભારંડ પક્ષિની પેઠે કુસંપમા રહેનારા લોકોનો નાશ થાય છે. જે લોકો એક બીજાના મર્મોનુ રક્ષણ કરતા નથી તે રાફડામા રહેલા સર્પની પેઠે મરણ પર્યંત દુઃખ પામે છે. (૩૭)

समुवट्ठिए विवाए, तुलासमाणेहिं चेव ठायव्वं ॥
कारण सावेरक्केहिं, विहुणेअव्वो न नयमग्गो ॥ ३८ ॥

અર્થ—કંઈ વિવાદ ઉત્પન્ન થાય તો ત્રાજુઆ સમાન રહેવુ પણ સ્વજન સંબંધી તથા પોતાની જ્ઞાતિના લોકો ઉપર ઉપકાર કરવાની અ-

થવા લાગ્યા ખાવાની ઇચ્છાએ ન્યાયમાર્ગનું ઉલ્લંઘન ન કરવું (૩૮)

बलियहिं दुब्बल जणो, सुक्करादीहिं नाभिभविअव्वो ॥
थेवावराह दोसे, वि देसभूमिं न नेअव्वो ॥ ३९ ॥

અર્થ—પ્રબળ લોકોએ દુર્બળ લોકોને ઘણા દાણ, કર, રાજદંડ વગેરેથી સતાવવા નહીં તથા થોડો અપરાધ હોય તો એકદમ તેનો દેશનિકાલ ન કરવો. દાણ, કર વગેરેથી પીડાતા લોકો માંહોમાંહે પ્રીતિ ન હોવાથી સઘળા મળી દે છે અને ન દેવાય તો ઘણા અનિષ્ટ રોગો પણ વગડામાંથી જૂદા પડેલા સિંહની પેઠે નાશ પામે છે માટે માંહોમાંહે સંપ રાખવો એજ સારૂં છે. કેમકે—મનુષ્યોનો સંપ સુખકારી છે તેમાં પણ પોતાના પક્ષવાળાનો અવશ્ય સંપ હોવોજ જોઈએ. જુઓ ફોતરાથી પણ જૂદા પડેલા ચોખા ઉગતા નથી. જે સ્વજનોને કાઢી નાખે છે તથા ભૂમિને પણ બિગાડે છે, તે જગતના પ્રસાદને તૃણનો સમુદાય રાખે છે એ અપૂર્વ મહિમા છે (૩૯)

कारणियेहिं पि समं कायव्वो ता न अत्थसंबंधो ॥
किं पुण परणा सद्धिं, अप्पहियं आहियसत्तेहिं ॥ ४० ॥

અર્થ—પોતાનું હિત ઇચ્છનારા લોકોએ રાજાના દેવસ્થાનના અથવા ધર્મખાતાના અધિકારી તથા તેમના હાથ નીચેના લોકોની સાથે લેણદેણનો વ્યવહાર ન કરવો અને વ્યવહાર કરવો જ પડે છે તો ગરજથી સાથે વ્યવહાર કરવો એમાં તો કહેવુંજ શું? રાજાના અધિકારીઓ વગેરેની સાથે વ્યવહાર ન કરવાનું કારણ એ છે કે, તેઓ ધન લેવું હોય તે વખતે મારા પ્રત્યે પગલાં મુખથી વાતચીત કરી તથા તેમને ત્યાં આવે ત્યારે બેસવા આસન, પાન સોપારી આપી પોતાનો ખોટો આડંબર દેખાડે છે, અને બનાવટ ઉપાડી કરે છે પણ અવસર આવે પાછું લેવા માગીએ ત્યારે 'અમે ક્યારે તમારૂં કામ નહોતું કર્યું?' એમ કહી પોતે કરેલા તલના ફોતરા સરખો યત્કિંચિત્ માત્ર ઉપકાર પ્રગટ કરે છે અને ધનના દાક્ષિણ્યથી તેજ વખતે મૂકી દે છે એવો તેમનો સ્વભાવજ છે. કહ્યું છે કે—૧ બ્રાહ્મણમાં ક્ષમા ૨ માતામાં દ્વેષ ૩ ગણિકામાં પ્રેમ અને ૪ અધિકારીઓમાં દાક્ષિણ્યતા એ ચારે અનિષ્ટ જાણવાં. એટલુંજ

નહીં, પણ તે ઉલટા લેણદારને ખોટા તહોમતમાં લાવી રાજા પાસે શિક્ષા કરાવે છે કહ્યુ છે કે—લોકો પૈસાદાર માણસ ઉપર ખોટાં તહોમત મૂકી તેને હેરાન કરે છે, પણ નિર્ધન માણસ અપરાધી હોય, તો પણ તેને કોઇ ઠેકાણે નુકસાન થતુ નથી. રાજાની સાથે ધનનો વ્યવહાર ન રાખવાનું કારણ એ કે, કોઇ સામાન્ય ક્ષત્રિ પાસે પણ લહેણું માગીએ તો તરવાર દેખાડે છે, તો પછી સ્વભાવથીજ ક્રોધી એવા રાજાઓની શી વાત કહેવી ? આ રીતે સરખો ધધો કરનારા નાગર લોકના સબંધમા ઉચિત આચરણ કહ્યુ સરખો ધધો ન કરનારા નાગર લોકોની સાથે પણ ઉપર કહ્યા પ્રમાણેજ યથાયોગ્ય રીતે વર્તવુ. (૪૦)

एअं परुप्परं ना, यराण पायण समुचिआचरणं ॥
परतित्थिआण समुचिअ, मह किं पि भणामि लेसेणं ॥ ४१ ॥

અર્થ —નાગર લોકોએ એક બીજાની સાથે શી રીતે ઉચિત આચરણ કરવુ, તે કહ્યું હવે, અન્યદર્શની લોકોની સાથે શી રીતે ઉચિત આચરણ કરવુ તે કહીએ છીએ (૪૧)

एएसि तिथ्थिआणं, भिक्खठमुवठिआण निअगेहे ॥
कायव्वमुच्चिअकिच्चं, विसेसओ रायमहिआणं ॥ ४२ ॥

અર્થ —અન્યદર્શની ભિક્ષુકો આપણે ઘેર ભિક્ષાને અર્થે આવે તો તેમને યથાયોગ્ય દાન આદિ આપવુ તેમા પણ રાજાના માનનીક એવા અન્યદર્શની ભિક્ષાને અર્થે આવે તો તેને વિશેષે કરી દાન અવશ્ય આપવુ. (૪૨)

जइ वि न मणंमि भत्ती, न पक्खवाओ अ तग्गयगुणेसु ॥
उचिअं गिहागएसुं, ति तह वि धम्मो गिहीण इमो ॥ ४३ ॥

અર્થઃ—જો શ્રાવકના મનમા અન્યદર્શનીને વિષે ભક્તિ નથી, તેના ગુણને વિષે પક્ષપાત નથી તો પણ ઘેર આવેલાનુ યોગ્ય આદરમાન કરવુ એ ગૃહસ્થનો ધર્મ છે. (૪૩)

गेहागयाणमुचिअं, वसणावडीआण तह समुद्धरणं ॥
दुहिआण दया एसो, सव्वेसिं संमओ धम्मो ॥ ४४ ॥

અર્થ—ઘેર આવેલાની સાથે ઉચિત આચરણ કરવું, એટલે જેની જેવી યોગ્યતા હોય તે પ્રમાણે તેની સાથે મધુર બાપણ

કરવું તેને ભેગના અમન આપવું, આમનાદિને માટે નિમંત્રણ કરવું કયા કારણથી આવું થયું? તે પૂછવું તથા તેનું શમન કરવું, વગેરે યોગ્ય આચરણ જાણવું તથા ગરગા પડેલા લોકો તેમાંથી મરતા અને દીન અનાથ આંધળા, બહેરા રોગી વગેરે દુઃખી લોકો ઉપર દયા કરવી તથા તેમને પોતાની શક્તિ પ્રમાણે મદદ કરી તે દુઃખમાંથી છોડાવવા એ ધર્મ સર્વ દર્શનીઓને સંમત છે આદિ શબ્દથી એ લૌકિક ઉચિત આચરણ કરવાનું કહ્યું એવું મારું એ છે, જે માણસો ઉપર કહેલું લૌકિક ઉચિત આચરવું કરવામાં પણ કુશળ નથી તેઓ લોકોત્તર પુણ્યની સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી ગ્રહણ કરાય એવા જૈનધર્મને વિષે શી રીતે કુશળ થાય માટે ધર્માર્થી લોકોએ અવશ્ય ઉચિત આચરણ કરવામાં નિપુણ થવું બીજે સ્થળે પણ કહ્યું છે સર્વ ઠેકાણે ઉચિત આચરણ કરવું ગુણ ઉપર અનુરાગ રાખવો દોષને વિષે મધ્યસ્થપણું રાખવું અને જિનવચનને વિષે રુચિ રાખવી એ સમ્યગ્દૃષ્ટિના લક્ષણ છે સમુદ્ર પોતાની મર્યાદા મૂકતા નથી પર્વતો ચલાયમાન થતા નથી, તેમ ઉત્તમ પુરુષો પણ કોઈ સમયે પણ ઉચિત આચરણો છોડતા નથી માટે જગતના ગુરુ એવા તીર્થંકરો પણ ગૃહસ્થપણામાં માતા પિતાના સંબંધમાં અભ્યુત્થાન (બેઠા હોય ને આવે ત્યારે ઊભું થવું) વગેરે કરે છે આ રીતે નવ પ્રકારનું ઉચિત આચરણ કહ્યું (૪૪)

અવસરે કહેલા યોગ્ય વચનથી ઘણો લાભ થાય છે જેમ આંબડ મંત્રીએ મલ્લિકાર્જુનની ઉપરની ચૌદ કરોડ મૂલ્યની મોતીના બત્રીસ મૂઢા એક સોનાના ચૌદ ભાર જેવા એવા ધનના બત્રીસ કુંભ, અગિયાર રત્નજડિત હાર, તથા વિષનો હરણ કરનાર શુક્તિ (છીપ) વગેરે વસ્તુ કુમારપાળના ભંડારમાં ઉમેરી તેથી તેણે (રાજાએ) સંતુષ્ટ થઈ આંબડ મંત્રીને રાજપિતામહ એ બિરુદ, ક્રોડ દ્રવ્ય, ચોવીશ સારા જાતિવંત અશ્વ વગેરે રિદ્ધિ આપી ત્યારે આંબડ મંત્રીએ પોતાના ઘરસુધી પહોંચતા પહેલાં જ માર્ગમાં તે સર્વ રિદ્ધિ યાચક જનોને આપી એ વાતની રાજા પાસે કોઈએ ચાડી ખાધી, ત્યારે મનમાં માઠા અધ્યવસાય આવ્યા કુમારપાળ રાજાએ ક્રોધથી આંબડ મંત્રીને કહ્યું કે કેમ તું

મ્હારા કરતાં પણ વધારે દાન આપે છે ?" આંબડે કહ્યું, "મહારાજ ! આપના પિતાજી દશ ગામડાના ધણી હતા, અને આપ તો અઢાર દેશના ધણી છો એમા આપ તરફથી પિતાજીનો કાંઇ અવિનય થએલો ગણાય ?" વગેરે ઉચિત વચનથી રાજાએ રાજી થઈ આંબડને રાજપુત્ર એવો કિતાબ અને પૂર્વે આપી હતી તે કરતાં બમણી ઋદ્ધિ આપી. એમજ ગ્રંથાતરમા કહ્યુ છે કે, દાન દેતા, ગમન કરતા, સુતા, બેસતાં, ભોજન પાન કરતા, બોલતાં તથા બીજે સર્વ સ્થાનકે ઉચિત વચનનો મ્હોટો રસમય અવતાર હોય છે. માટે સમયનો જાણ પુરૂપ સર્વ ઠેકાણે ઉચિત આચરણ કરે છે કેમ કે—એક તરફ એક ઉચિત આચરણ અને બીજી તરફ બીજા ક્રોડો ગુણો છે એક ઉચિત આચરણ ન હોય. તો સર્વ ગુણોનો સમુદાય ઝેર માફક છે. માટે પુરૂષે સર્વ અનુચિત આચરણ છોડી દેવુ. તેમજ જે આચરવાથી પોતાની મૂર્ખમા ગણતરી થાય તે સર્વ અનુચિત આચરણમા સમાય છે તે સર્વ લૌકીક શાસ્ત્રમા કહ્યુ છે, તે ઉપકારનુ કારણ હોવાથી અહિ દેખાડીએ છીએ

"રાજા ! સો મૂર્ખ કયા ? તે સાભળ, અને તે તે મૂર્ખપણાના કારણ મૂક તેમ કરવાથી તુ આ જગતમા નિર્દોષ રત્નની પેઠે શોભા પામીશ. ૧ છતી શક્તિએ ઉદ્યમ ન કરે, ૨ પડિતોની સભામા પોતાના વખાણ કરે, ૩ ગણિકાના વચન ઉપર વિશ્વાસ રાખે, ૪ દભ તથા આડબર ઉપર ભરૂસો રાખે, ૫ જુગાર, કિમિયા વગેરેથી ધન મેળવવાની આશા રાખે, ૬ ખેતી આદિ લાભના સાધનોથી લાભ થશે કે નહીં ? એવો શક રાખે, ૭ બુદ્ધિ નહીં છતા મ્હોટુ કામ કરવા ધારે, ૮ વણિક થઇ એકાતવાસ કરવામા રૂચિ રાખે, ૯ માથે દેવુ કરી ઘરબાર વગેરે ખરીદે, ૧૦ પોતે વૃદ્ધ થઈ કન્યા પરણે, ૧૧ ગુરૂ પાસે ન ધારેલા ગ્રથની વ્યાખ્યા કરે, ૧૨ ખુલ્લી વાત ઢાકવાનો પ્રયત્ન કરે, ૧૩ ચચળ સ્ત્રીનો ભર્તાર થઈ ઈર્ષ્યા રાખે, ૧૪ શત્રુ સમર્થ છતા મનમા તેની શકા ન રાખે, ૧૫ પ્રથમ ધન આપીને પાછળથી પશ્ચાત્તાપ કરે, ૧૬ અભણ છતા મ્હોટા સ્વરથી કવિતા બોલે, ૧૭ અવસર નહીં છતા બોલવાની ચતુરતા દેખાડે, ૧૮ બોલવાનો અવસર આવે મૌન રાખે, ૧૯ લાભને અવસરે કલહ કલેશ કરે, ૨૦ ભો-

જનને સમયે ક્રોધ કરે, ૨૧ મ્હોટા લાભની આશાથી ધન વિખેરે, ૨૨ આધારપુ ભોજનમા મિષ્ટ એવા સંસ્કૃત શબ્દ વાપરે, ૨૩ પુત્રના હાથમાં સર્વ ધન આપી પોતે દીન થાય ૨૪ સ્ત્રી પક્ષના લોકો પાસે યાચના કરે ૨૫ સ્ત્રી સાથે ટંટો થવાથી બીજી સ્ત્રી પરણે ૨૬ પુત્ર ઉપર ક્રોધ કરી તેનુ નુકશાન કરે ૨૭ કામી પુરૂષોની સાથે હરીફાઈ કરી ધન ઉડાવે, ૨૮ યાચકોએ કરેલી સ્તુતિથી મનમા અહંકાર લાવે, ૨૯ પોતાની બુદ્ધિના અહંકારથી બીજાના હિત વચન ન માને, ૩૦ હમારું મ્હોટું કુળ એવા અહંકારથી કોઈની ચાકરી ન કરે, ૩૧ દુર્લભ એવું ધન આપીને કામભોગ મેળવે ૩૨ મૂલ્ય આપીને ખરાબ માર્ગે જાય ૩૩ લોભી છતાં તેની પાસેથી લાભ થવાની આશા રાખે ૩૪ અધિકારી દુષ્ટ છતાં ન્યાયની આશા રાખે, ૩૫ કાયસ્થને વિષે સ્નેહની આશા રાખે ૩૬ મંત્રી ક્રૂર છતાં ભય ન રાખે ૩૭ કૃતઘ્ન પાસે ઉપકારના બદલાની આશા રાખે, ૩૮ અરસિક પુરૂષ આગળ પોતાના ગુણ જાહેર કરે ૩૯ શરીર નિરોગી છતાં વહેમથી દવા ખાય ૪૦ રોગી છતાં પરેજ ન પાળે ૪૧ લોભથી સ્વજનને છોડી દે, ૪૨ જેથી મિત્રના મનમાંથી રાગ ઉતરી જાય એવા વચન બોલે, ૪૩ લાભનો અવસર આવે આળસ કરે, ૪૪ મ્હોટો ઋદ્ધિવંત છતાં કલહ કલેશ કરે ૪૫ જોશીના વચન ઉપર ભરોસો રાખી રાજ્યની ઇચ્છા કરે, ૪૬ મૂર્ખની સાથે મસલત કરવામા આદર રાખે, ૪૭ દુર્બળ લોકો ઉપર પરાક્રમ કરવામા શૂરવીરપણું બતાવે ૪૮ જેના દોષ જાહેર દેખાય છે, એવી સ્ત્રી ઉપર પ્રીતિ રાખે, ૪૯ ગુણનો અભ્યાસ કરવામા ક્ષણમાત્ર રુચિ રાખે ૫૦ બીજાએ ભેગું કરેલું ધન ઉડાવે, ૫૧ મા[illegible] જેવે રોગ ધારે ૫૨ લોકમાં રાજાદિકની નિંદા કરે ૫૩ દુઃખ આવે દીનતા બતાવે ૫૪ સુખ આવે ભાવિમાં થનારી દુર્ગતિ ભૂલી જાય ૫૫ થોડા બચાવને અર્થે ઘણો વ્યય કરે, ૫૬ પરીક્ષાને અર્થે ઝેર ખાય ૫૭ કિમિયામા ધન હોમે ૫૮ ક્ષયરોગી છતાં રસાયન ખાય, ૫૯ પોતે પોતાની મ્હોટાઈનો અહંકાર રાખે ૬૦ ક્રોધથી આત્મઘાત કરવા તૈયાર થાય, ૬૧ નિરંતર વગર કામે આમ તેમ ભટકતો રહે, ૬૨ બાણના પ્રહાર થયા હોય તો પણ યુદ્ધ જૂએ ૬૩ મ્હોટાની સાથે વિરોધ કરી

નુકશાનમાં ઉતરે, ૬૪ થોડું ધન છતાં આડંબર મ્હોટો રાખે, ૬૫ હું પંડિત છું એમ સમજી બહુ અહંકાર કરે, ૬૬ પોતાને શરવીર સમજી કોઇની બીક ન રાખે, ૬૭ ઘણાં વખાણ કરી સાના માણસને ત્રાસ ઉપજાવે, ૬૮ હાંસી કરતા મર્મ વચન બોલે, ૬૯ દરિદ્રીના હાથમા પોતાનુ ધન આપે, ૭૦ લાભ નક્કી નહી છતા ખરચ કરે. ૭૧ પોતાના ખરચનો હિસાબ રાખવાનો પોતે કંટાળો કરે, ૭૨ નશીબ ઉપર ભરસો રાખી ઉદ્યમ ન કરે, ૭૩ પોતે દરિદ્રી થઇ વાતો કરવામા વખત ગુમાવે, ૭૪ વ્યસનાસક્ત થઇ ભોજન કરવાનુ પણ ભૂલી જાય, ૭૫ પોતે નિર્ગુણી છતા પોતાના કુળની ઘણી પ્રશંસા કરે, ૭૬ કઠોર સ્વર છતા ગીત ગાય, ૭૭ સ્ત્રીના ભયથી યાચકને દાન આપે નહી, ૭૮ કૃપણતા કરવાથી ખાડી અવસ્થા પામે, ૭૯ જેના દોષ ખુલ્લા દેખાતા હોય તેના વખાણ કરે, ૮૦ સભાનું કામ પૂરૂ થયા વિના વચમાંથી ઉઠી જાય, ૮૧ દૂત થઇ સંદેશો ભૂલી જાય, ૮૨ ખાંસીનો રોગ છતા ચોરી કરવા જાય, ૮૩ યશને અર્થે ભોજનનુ ખરચ મ્હોટુ રાખે, ૮૪ લોકો વખાણ કરે એવી આશાથી થોડો આહાર કરે, ૮૫ જે વસ્તુ થોડી હોય તે ઘણી ભેગી કરવાની મરજી રાખે, ૮૬ કપટી અને મીઠાબોલા લોકોના પાસમા સપડાય, ૮૭ વેશ્યાના યારની સાથે કલહ કરે, ૮૮ બે જણા ઉપર ગમસલત કરતા હોય તો વચ્ચે વીજ્ઞે જાય, ૮૯ આપણા ઉપર રાજાની મહેરબાની હમેશા રહેશે એવી ખાત્રી રાખે, ૯૦ અન્યાયથી સારી અવસ્થામા આવવાની ઇચ્છા કરે, ૯૧ ધન પાસે નહી છતા ધનથી થનાર કામો કરવા જાય, ૯૨ લોકમા ગુપ્ત વાત જાહેર કરે, ૯૩ યશને અર્થે અજાણ માણસનો જામીન થાય, ૯૪ હિતના વચન કહેનારની સાથે વેર કરે, ૯૫ આ બધાને ભરસો રાખે, ૯૬ લોક વ્યવહાર ન જાણે, ૯૭ યાચક થઇ ઉન્હું ભોજન જમવાની ટેવ રાખે, ૯૮ મુનિરાજ થઇ ક્રિયા પાળવામા શિથિળતા રાખે, ૯૯ કુકર્મ કરતા શરમાય નહીં, અને ૧૦૦ ભાષણ કરતા બહુ હસે, તે મૂર્ખ જાણવો. " આ રીતે સો પ્રકારના મુર્ખ કહ્યા છે

વળી જેથી આપણો અપયશ થાય તે છોડવું. વિવેક વિલાસ નામના ગ્રંથમાં કહ્યું છે કે—વિવેકી પુરૂષે સભામાં બગાસું, હેડકી, ઓડકાર, હા-

[illegible] કરવા પડે તો તે [illegible] રાખીને કરવા, તથા [illegible]
[illegible] નથી, અને [illegible] પતાવી ન નાખવી, પણ
[illegible] ન કરવા, તથા [illegible] ન કરવી અને
[illegible] પ્રત્યેક [illegible]
[illegible] પણ [illegible] અનુચિત [illegible]
[illegible] પ્રયોજનને [illegible]
[illegible] બેતરફી [illegible]
[illegible] નથી [illegible]
[illegible] પ્રસંગ [illegible] ન [illegible]
[illegible] કરે તે તે ઉપરથી [illegible]
[illegible] હતો, પણ [illegible] પુરુષોને
[illegible] તથા [illegible]
[illegible] તેના [illegible] મુખમાંથી [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

આકાશ ન જોવું. સ્ત્રી પુરૂષનો સંભોગ, મૃગયા, તરૂણ અવસ્થામાં આવેલ નગ્ન સ્ત્રી, જાનવરોની ક્રીડા અને કન્યાની યોની એટલા વાના ન જોવા. વિદ્વાન્ પુરૂષ પોતાના મુખનો પડછાયો તેલમા, જળમાં હથિયારમાં, મૂત્રમાં તથા લોહીમા ન જુએ. કારણકે, એમ કરવાથી આયુષ્ય ઘટે છે. સારા માણસે કબૂલ કરેલ વચનનો ભંગ. ગઈ વસ્તુનો શોક તથા કોઇનો નિદ્રાભંગ કોઇ કાળે પણ ન કરવો. ઘણાની સાથે વૈર ન કરવા ઘણા મતમા પોતાનો મત આપવો. જેમા સ્વાદ નથી એવા કાર્યો પણ સમુદાયની સાથે કરવા. સુજ્ઞ પુરૂષોએ સર્વે સારા કાર્યમા અગ્રેસર થવું. માણસો કપટથી પણ નિસ્પૃહસ્થપણુ દેખાડે તો પણ તેવી ફળ નીપજે છે. પુરૂષોએ કોઇનુ નુકસાન કરવાથી નીપજે એવું કામ કરવા તત્પર ન થવુ. તથા સુપાત્ર માણસોની કોઇ કાળે અદેખાઇ કરવી નહીં. પોતાની જાતિ ઉપર આવેલા સંકટની ઉપેક્ષા ન કરવી, પણ ઘણા આદરથી જાતિનો સંપ થાય તેમ કરવું. કારણ કે, એમ ન કરે તો માન્ય પુરૂષોની માનખંડના અને અપયશ થાય. પોતાની જાતિ છોડીને પરજાતિને વિષે આસક્ત થએલા લોકો કુર્દમ રાજાની પેઠે મરણ પર્યંત દુઃખ પામે છે. જ્ઞાતિયો માંહોમાંહે કલહ કરવાથી પ્રાયે નાશ પામે છે, અને સંપમાં રહે તો, જેમ જળમાં કમળિની વધે છે તેમ વૃદ્ધિ પામે. સમજુ માણસે દરિદ્રી અવસ્થામા આવેલા પોતાનો મિત્ર, સાધર્મી, જ્ઞાતિનો આગેવાન, મ્હોટા ગુણી તથા પુત્ર વિનાની પોતાની બ્હેન એટલા લોકોનુ અવશ્ય પોષણ કરવુ. જેને મ્હોટાઇ ગમતી હોય. એવા પુરૂષે સારથિનું કામ, પારકી વસ્તુનું ખરીદ વેચાણ તથા પોતાના કુળને અનુચિત કાર્ય કરવા તૈયાર ન થવું.

મહાભારત વગેરે ગ્રંથોમા પણ કહ્યુ છે કે, પુરૂષે બ્રાહ્મ મુહૂર્ત્તને વિષે ઉઠવુ, અને ધર્મનો તથા અર્થનો વિચાર કરવો. સૂર્યને ઉગતા તથા આથમતા કોઇ વખતે પણ ન જોવો. પુરૂષે દિવસે ઉત્તર દિશાએ તથા રાત્રિએ દક્ષિણ દિશાએ અને કાંઇ હરકત હોય તો ગમે તે દિશાએ મુખ કરીને મળમુત્રનો ત્યાગ કરવો. આચમન કરીને દેવની પૂજા વગેરે કરવી, ગુરૂને વંદના કરવી, તેમજ ભોજન કરવું. હે રાજા! જાણ પુરૂષે ધન સંપાદન કરવાને પ્રયત્ન અવશ્ય કરવોજ કારણ કે તે હોય તોજ ધર્મ કામ

વગેરે થાય કે જેટલો ધનનો લાભ હોય તેનો ચોથો ભાગ ધર્મકૃત્યમા, ચોથો ભાગ સંગ્રહમા અને બાકી રહેલા બે ચોથા ભાગમા પોતાનુ પોષણ ચલાવવુ અને નિત્ય નૈમિત્તિક ક્રિયાઓ કરવી વાળ સમારવા, આરસીમા મ્હોડુ જોવુ, તથા દિવસે બે વાર દેવ પૂજા કરવી એટલા વાના બપોર પહેલાંજ કરવા પોતાના હિતની વાંછા કરનાર પુરુષે કદી પણ મ થી આવેલુ જઈ મળ મૂત્ર કરવું પગ ધોવા, તથા એંઠવાડ નાંખવો જે પુરુષ માર્ગના ગાડા ભાગે, તૃણના ઢગ ઉપર, તરવડે ભૂખ ઉતારે, તથા મળ મૂત્ર કર્યા પછી બરાબર શુદ્ધિ ન કરે તે આયુષ્ય ન પામે ભાંગેલા આસન ઉપર ન બેસવું બીજાનુ જમાનુ પાત્ર રાખવુ નહી વાળ છૂટા મૂકી ભોજન ન કરવું તથા નગ્ન થઈને ન ન્હાવુ અપવિત્ર મુખ ન રહેવુ ઘણી વાર બે હાથ વગેરે ન રાખવા મસ્તકના આધારે મન પ્રાણ રહે છે, માટે બે હાથ મસ્તકે ન લગાડવા માથાના વાળ ન પકડવા, તથા મસ્તકને વિષે ભાર પણ ન કરવો પુત્ર તથા શિષ્ય વિના શીખામણ અર્થે બીજાને તાડના પણ ન કરવી પુરુષોએ કદી કાળે પણ બે હાથે મસ્તક ન ખણવુ તથા વગર કારણે વારંવાર ન્હાવુ નહી ગ્રહણ વિના રાત્રીએ ન્હાવુ સારૂ નથી તથા ભોજન કરી રહ્યા પછી અને ઊંડા ધરમા પણ ન ન્હાવુ ગુરૂનો દોષ ન કહેવો ગુરૂ ક્રોધ કરે તો તેમને પ્રસન્ન કરવા તથા બીજા નાખે આપણા ગુરૂની નિંદા કરતા હોય તો તે સાંભળવી પણ નહીં

હે ભારત ! ગુરૂ સતીસ્ત્રીઓ ધર્મી પુરૂષો તથા તપસ્વીઓ એમની મશ્કરીમા પણ નિંદા ન કરવી કોઈ પણ પારકી વસ્તુ ચોરવી નહીં કિંચિત્માત્ર પણ કડવું વચન ન બોલવું નિષ્ઠુર વચન પણ વગર માગ્યે બોલવુ નહીં પારકા દોષ ન કહેવા મહા પાપ કરનારા પતિત થયેલા લોકોની સાથે વાર્તાલાપ પણ ન કરવો તેમના હાથનું આપેલું ન લેવું તથા તેમની સાથે કાંઇ પણ કામ કરવું નહીં એક આસન ઉપર ન બેસવું, ઘણા માણસે લોકમા નિંદા પામેલા, પતિત ઉન્મત્ત, ઘણા લોકની સાથે વેર કરનારા, અને મૂર્ખ એવાની દોસ્તી કરવી નહીં તથા એમના મુસાફરી કરવી નહીં હે રાજન ! દુષ્ટ રથમા ન ચઢવું કિનારા ઉપર

આવેલી છાયામાં ન બેસવું, તથા આગળ પડી જળના પ્રવાહની સામા જવુ નહી. સળગેલા ઘરમા દાખલ થવું નહીં, પર્વતની ટૂક ઉપર ન ચઢવું, મુખ ઢાક્યા વિના બગાસુ, ઉધરસ તથા શ્વાસ ખાવા નહીં. ડાહ્યા માણસે ચાલતા ઉંચી, આડી અવળી અથવા દૂર દૃષ્ટિ ન રાખવી, પણ આગળ ચાર હાથ જેટલી ભૂમી ઉપર નજર રાખીને ચાલવુ. ડાહ્યા માણસે ખડખડ હસવું નહીં, સીસોટી ન વગાડવી, દાતથી નખ ન છેદવા, તથા પગ ઉપર પગ ચઢાવીને બેસવું નહીં. દાઢી મૂછના વાળ ચાવવા નહીં, હોઠ દાતમા વારવાર ન પકડવા, એઠું હોય તો તે કાઇ ભક્ષણ ન કરવુ, તથા કોઈ પણ ઠેકાણે દ્વાર ન હોય તો ચોરમાર્ગે જવુ નહીં ઉનાળાની તથા ચોમાસાની રૂતુમા છત્ર લઇને તથા રાત્રીએ અથવા વગડામાં જવું હોય તો લાકડી લઇને જવુ. પગરખા, વસ્ત્ર અને માળા એ ત્રણ વાના કોઇએ પહેરેલા હોય તો પહેરવા નહીં સ્ત્રીઓને વિષે ઈર્ષ્યા કરવી નહીં, તથા પોતાની સ્ત્રીનુ પ્રયત્નથી રક્ષણ કરવું, ઇર્ષ્યા કરવાથી આયુષ્ય ઘટે છે માટે ઈર્ષ્યા કરવી નહીં

હે મહારાજ! રાત્રીએ જળનો વ્યાપાર, દહીં, અને સાથવો તેમજ મધ્યરાત્રિએ ભોજન કરવુ નહીં. ડાહ્યા માણસે ઘણી વાર સુધી ઢીંચણ ઉચા કરીને ન સુવુ ગોદોહિકા આસને ન બેસવું, તથા પગે આસન ખેંચીને પણ ન બેસવું. પુરૂષે તદન પ્રાત.કાળમા, તદન સંધ્યાને વિષે તથા તદન બપોરમાં તથા એકાકીપણે અથવા ઘણા અજાણ લોકોની સાથે જવુ નહીં. હે મહારાજ! બુદ્ધિશાળી પુરૂષોએ મલિન દર્પણમાં પોતાનું મુખ વગેરે ન જોવુ. તથા દીર્ઘાયુષ્યની વાચ્છા કરનાર પુરૂષે રાત્રિએ પણ દર્પણમા પોતાનુ મો જોવું નહીં. હે રાજા! પંડિત પુરૂષે એક કમળ અને કુવલય* વર્જીને રતી માળા ધારણ કરવી નહીં, પણ સફેદ ધારણ કરવી. હે રાજન્! સૂતા, દેવપૂજા કરતા તથા સભામાં જતાં પહેરવાનાં વસ્ત્ર જૂદા જૂદાં રાખવાં. બોલવાની તથા હાથ પગની ચપળતા, અતિશય ભોજન, શય્યા ઉપર દીવો, તથા અધમ પુરૂષની અને થાંભલાની છાયા એટલા વાના અવશ્ય તજવા. નાક ખોતરવું નહી; પોતે પોતાનાં પગરખાં ન ઉપાડવા માથે ભાર

* રાતુ કમળ.

ન કપા નો તથા વરમા જગમને [illegible] ગયું નહી [illegible]
તે પ્રાણે [illegible] થાય છે અને બાર ભાગે તો [illegible] ઘાય [illegible]
[illegible] અને [illegible] વમતા [illegible] ના [illegible] પાણીનો [illegible] નથી

ગુરુએ તૈયાર કરતા અન્નથી પહેલા [illegible] સ્ત્રી, ગર્ભિણી, વૃદ્ધ
[illegible] અને રોગી એમને જમાડવા અને પછી પોતે જમવું [illegible]
[illegible] ગાય, [illegible] આદિ ઘરમા [illegible] રાખી તથા [illegible] માણસોને
[illegible] ભાગ [illegible] આપી પોતે [illegible] જે માણસ [illegible], તે [illegible]
[illegible] છે ગૃહસ્થ [illegible] પોતાની [illegible]
[illegible] માણસ [illegible] પોતાને [illegible] મિત્ર [illegible]
[illegible] માણસે [illegible] તથા [illegible] રાખી
[illegible] કે [illegible]
[illegible] નુકસાન [illegible] નહી [illegible]
[illegible]
[illegible], તે [illegible]
[illegible] છે [illegible]
[illegible] નહી [illegible]
[illegible] તથા ન આપતા [illegible]
[illegible] નહી [illegible]
[illegible] અને [illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

તાડનાઓ સહન કરી, અને તેનો અવસર આવે કાળા સાપની માફક થવી જવું. એક સંપમાં રહેલા ગમે તેવા તુચ્છ લોકો હોય તો પણ તેમને બલિષ્ટ લોકો ઉપદ્રવ કરી શકતા નથી. જુઓ, સાગો પવન હોય તો પણ તે એક જથામાં રહેલી વેલડીઓને કાંઇ પણ બાધા ઉત્પન્ન કરી શકતો નથી. વિદ્વાન્ પુરૂષો શત્રુને એક વાર વધારીને પછી તેનો નદન નાશ કરે છે. કારણ કે, પ્રથમ ગોળ ખાઇને સારી પેઠે વધારેલો કફ, સુખે બહાર કાઢી શકાય છે. જેમ સમુદ્ર વડવાનળને દરરોજ નિરંતર જળ આપે છે, તેમ બુદ્ધિશાળી પુરૂષો સર્વસ્વ હરણ કરવા સમર્થ એવા શત્રુને અલ્પ અલ્પ દાન કરીને પ્રસન્ન કરે છે. લોકો પગમાં લાગેલા કાંટાને જેમ હાથમાંના કાંટાથી કાઢી નાખે છે, તેમ ડાહ્યો પુરૂષ એક તીક્ષ્ણ શત્રુથી બીજા તીક્ષ્ણ શત્રુને જીતી શકે છે જેમ અષ્ટાપદ પક્ષી મેઘનો શબ્દ સાંભળી તેની તરફ કુદકા મારી પોતાનું અંગ ભાગી નાખે છે, તેમ પોતાની તથા શત્રુની શક્તિનો વિચાર ન કરતા જે મનુષ્ય શત્રુ ઉપર દોડે છે તે નાશ પામે છે જેમ કાગડીએ સુવર્ણસૂત્રથી કૃષ્ણ સર્પને નીચે પાડયો, તેમ ડાહ્યા પુરૂષે બળથી નહીં થઇ શકે એવું કાર્ય યુક્તિથી કરવું. નખવાળા અને શીંગડાવાળા જાનવરો, નદીઓ, શસ્ત્રધારી પુરૂષો, સ્ત્રીઓ અને રાજાઓ એમનો વિશ્વાસ કોઇ કાળે કરવો નહીં.

સિંહથી એક, બગલાથી એક, કૂકડાથી ચાર, કાગડાથી પાંચ, કૂતરાથી છ અને ગધેડાથી ત્રણ શીખામણો લેવી. સિંહ જેમ સર્વ શક્તિવડે એક ફાળ મારી પોતાનું કામ સાધે છે, તેમ ડાહ્યા પુરૂષે થોડું અથવા ઘણું જે કામ કરવું હોય તે સર્વ શક્તિથી કરવું બગલાની પેઠે કર્યાનો વિચાર કરવો, સિંહની પેઠે પરાક્રમ કરવું, વરૂની માફક લૂટવું, અને સસલાની પેઠે નાસી જવું. ૧ સઉના પહેલા ઊઠવું, ૨ લઢવું, ૩ બંધુવર્ગમાં ખાવાની વસ્તુ વહેંચવી અને ૪ સ્ત્રીને પ્રથમ તાબામાં લઇ પછી ભોગવવી, એ ચાર શીખામણો કૂકડા પાસેથી લેવી. ૧ એકાંતમાં સ્ત્રીસંભોગ કરવો, ૨ ધિટાઇ રાખવી, ૩ અવસર આવે ઘર બાંધવું, ૪ પ્રમાદ ન કરવો અને ૫ કોઇ ઉપર વિશ્વાસ ન રાખવો, એ પાંચ શીખામણો કાગડા પાસેથી લેવી. ૧ મરજી માફક ભોજન કરવું; ૨ અવસરે અલ્પ

આત્મા મતોષ રાખવો ૩ સુખે નિદ્રા લેવી ૪ સહજમા જાગૃત થવુ ૫ સ્વાની ઉપર ભક્તિ રાખવી, અને ૬ શરીર રહેવુ એ છ શીખામણો દ્રાગ પામેથી લેવી ૧ 'ઉપાડેલો બાર વેઠવો,' ૨ તાઢી તથા તાપની પરવા રાખવી નહી અને ૩ હમેશાં સતુષ્ટ રહેવુ, એ ત્રણ શીખામણો ગધેડા પાસેથી લેવી "

આ વગેરે નીતિશાસ્ત્રમા કહેલા મન ઉચિત આચરણનો સુશ્રાવકે સમ્યક્ પ્રકારે વિચાર કરવા કહ્યુ છે :—જે માણસ હિત કયુ ? અહિત કયુ ? ઉચિત વાત કઇ ? અનુચિત કઈ ? વસ્તુ કઇ ? અવસ્તુ કઇ ? એ પોતે જાણી શકતો નથી તે શિગડા વિનાનો પશુ સસાર રૂપી વનમા ભટકે છે જે માણસ બેસવામાં જોવામા રમવામા પ્રેરણા કરવામા, રહેવામા પરીક્ષા કરવામા, વ્યવહાર કરવામા શોભવામા પેદા મેળવવામાં, દાન દેવામા હાલવા ચાલવામા અભ્યાસ કરવામા, ખુશી થવામા અને વૃદ્ધિ પામવામા કાઇ જાણતો નથી, તે બેશરમ શિરોમણિ દુનિયામા શા માટે જીવતો હશે ? જે માણસ પોતાને અને પારકે ઠેકાણે બેસવુ, સુવુ, ભોગવવુ, પહેરવુ બોલવુ, એ સર્વ બરાબર જાણે તે ઉત્તમ વિદ્વાન્ જાણવો આ સબધી વિસ્તારથી લખવાની કાઇ વિશેષ જરૂર જણાતી નથી

વ્યવહાર શુદ્ધિ વગેરે ત્રણ શુદ્ધિથી પૈસા મેળવવા સબધી આ પ્રમાણે દૃષ્ટાત છે :—વિજયપુર નગરમા ધનવાન એવો વસુભદ્રનો ધનમિત્ર નામનો પુત્ર હતો' નાનપણમાં તેના માત'પિતા મરણ પામવાથી તે ઘણો દુ ખી તથા ધનની હાનિ થવાથી ઘણો દરિદ્રી થયો તરુણ અવસ્થામા પણ તેને કન્યા મળી નહી ત્યારે તે શરમાઇને ધન મેળવવા માટે પરદેશ ગયો જમીનમાં દાટેલુ ધન કાઢવાના ઉપાય કિમિયા, સિદ્ધરસ મત્ર, જડીની તથા સ્થળની મુસાફરી જાત જાતના વ્યાપાર, રાજાદિકની સેવા વગેરે ઘણા ઉપાય કર્યા, તો પણ તે ધનમિત્રને ધન મળ્યું નહી તેથી તેણે અતિશય ઉદ્વિગ્ન થઇ ગજપુર નગરમા' કેવળી ભગવાનને પોતાનો પૂર્વભવ પૂછ્યો કેવળી ભગવાને કહ્યુ, 'વિજયપુર નગરમાં ઘણો કૃપણ એવો ગમન્ત નામનો ગૃહપતિ રહેતો હતો. તે ઘણો મત્સરી તથા બીજા

ને દાન મળતું હોય અથવા બીજા કોઇને લાભ થતો હોય તો તેમાં પણ અંતરાય કરતો હતો. એક વખતે સુંદર નામનો શ્રાવક તેને મુનિરાજ પાસે લઇ ગયો. કાંઇક ભાવથી તથા કાંઇક દાક્ષિણ્યથી તેણે દરરોજ ચૈત્યવંદન કરવાનો અભિગ્રહ બરાબર પાળ્યો તે પુણ્યથી હે ધનમિત્ર! તું ધનવાન વણિકનો પુત્ર થયો, અને અગને મળ્યો. તથા પૂર્વભવે કરેલા પાપથી ઘણો દરિદ્રી અને દુઃખી થયો. જે જે રીતે કર્મ કરાય છે, તેજ તેના કરતા હજાર ગણું તેજ રીતે ભોગવવું પડે છે. એમ જાણીને ઉચિત હોય તે આચરવું."

કેવળીનાં એવાં વચનથી પ્રતિબોધ પામેલા ધનમિત્રે શ્રાવકપણું સ્વીકાર્યું. તથા રાત્રિના અને દિવસના પહેલા પહોરમાં ધર્મ જ આચરવો, એવો અભિગ્રહ પણ ગ્રહણ કર્યો. પછી એક શ્રાવકને ઘેર તે ઉતર્યો પ્રભાતકાળમાં માળીની સાથે બાગમાં ફુલ ભેગાં કરીને તે ઘરદેરાસરમા ભગવાનની પરમ ભક્તિથી પૂજા કરતો હતો. તથા બીજા, ત્રીજા વગેરે પહોરમાં દેશવિરૂદ્ધ, રાજવિરૂદ્ધ વગેરેને છોડી દઇને વ્યવહારશુદ્ધિથી તથા ઉચિત આચરણથી શાસ્રોક્ત રીતિ પ્રમાણે તે ધનમિત્ર વ્યાપાર કરતો હતો. તેથી તેને નિર્વાહ જેટલું સુખે મળવા લાગ્યુ એમ કરતા જેમ જેમ તેની ધર્મને વિષે દઢતા થઇ, તેમ તેમ તેને વધુ ને વધુ ધન મળવા લાગ્યુ, અને ધર્મકરણીમાં વધુ ને વધુ વ્યય થવા લાગ્યો. આગળ જતાં ધનમિત્ર જૂદા ઘરમા રહ્યો અને ધર્મિષ્ટ જાણીને કોઇ શેઠે તેને પોતાની કન્યા પણ આપી. એક વખતે ગાયોનો સમુદાય વગડામા જવા નીકળ્યો, ત્યારે ગોળ, તેલ આદિ વસ્તુ વેચવા તે જતો હતો. ગાયોના સમુદાયનો ધણી ગોવાળિયો આ 'અંગારા છે,' એમ સમજીને સોનાનો નિધિ નાખી દેતો હતો, તેને જોઇ ધનમિત્રે કહ્યુ. "સોનુ છે, કેમ નાખી દો છો." ગોકુળના ધણીએ કહ્યુ, "પૂર્વે પણ અમારા પિતાજીએ 'આ સોનું છે" એમ કહી અમને ઠગ્યા, તેમ તું પણ અમને ઠગવા આવ્યો છે." ધનમિત્રે કહ્યું. "હું ખોટું કહેતો નથી." ગોકુળના ધણીએ કહ્યુ, "એમ હોય તો અમને ગોળ વગેરે આપીને તુંજ આ સોનું લે." પછી ધનમિત્રે તે પ્રમાણે કર્યુ, અને તેથી તેને ત્રીશ હજાર સોનૈયા મળ્યા. તથા બીજું પણ તેણે ઘણું ધન મેળ-

ળ્યું તેથી તે મ્હોટો શેઠ થયો તેજ ભવમાં ધર્મનું માહાત્મ્ય કેવું સાક્ષાત્ દેખાય છે ? એક દિવસે ધનમિત્ર કર્મને વશ થઈ સુમિત્ર શેઠને ઘેર એકલોજ ગયો ત્યારે સુમિત્ર શેઠ કોઈ મૂલ્યનો રત્નનો હાર બહાર મૂકી કાંઇ કાર્યથી ઘરમાં ગયો, અને તુરત પાછો આવ્યો એટલામાં રત્નનો હાર માત્ર જતો રહેલ ત્યારે “ અહિં બીજો કોઇ આવ્યો નથી માટે તેજ લીધો ” એમ કહી સુમિત્ર, ધનમિત્રને રાજસભામાં લઇ ગયો ધનમિત્રે જિનપ્રતિમાના અધિષ્ઠાયક સમકિતી દેવતાનો કાઉસ્સગ્ગ કરી પ્રતિજ્ઞા કરવા માંડી એટલામાં સુમિત્રના ખોળામાંથીજ રત્નનો હાર નીકળ્યો તેથી સર્વ લોકોને અજાયબી થઈ આ વાત જ્ઞાનીને પૂછતાં તેમણે યથાયોગ રીતે કહ્યું “ ગંગદત્ત નામનો ગૃહપતિ અને મગધા નામની તેની સ્ત્રી હતી ગંગદત્તે પોતાના શેઠની સ્ત્રીનું એક લાખ રૂપિયાની કિમ્મતનું ઘરેણું કોઇ ન જાણે એવી ગુપ્ત રીતે મેળવ્યું શેઠની સ્ત્રીએ ઘણી માગણી કરી, તો પણ પોતાની સ્ત્રીને વિષે મોહ હોવાથી ગંગદત્તે તેને ' તારા સગા વહાલાઓએજ તે રત્ન ચોર્યું છે ' એમ કહી ખોટું આળ દીધું પછી શેઠની સ્ત્રી બહુ દીલગીર થઇ તાપસી થઈ અને મરણ પામી વ્યંતર થઇ મગધા મરણ પામી સુમિત્ર થઇ અને ગંગદત્ત મરણ પામીને ધનમિત્ર થયો તે વ્યંતરે ક્રોધથી સુમિત્રના આઠ પુત્ર મારી નાખ્યા હમણાં રત્નનો હાર હરણ કર્યો હજી પણ સર્વસ્વ હરણ કરશે, અને ઘણા ભવ સુધી વેરનો બદલો વાળશે અરે રે ! વેરનું પરિણામ કેવું અંત વિનાનું અને અસહ્ય આવે છે ! આળ દીધાથી ધનમિત્રને માથે આળ આવ્યું ધનમિત્રના પુણ્યથી ખેંચાયેલી સમ્યગ્દૃષ્ટિ દેવતાએ વ્યંતર પાસેથી ના વગો હાર ચમત્કારથી ઊતાર્યો ”

જ્ઞાનીનાં એવા વચન સાંભળી સંવેગ પામેલો રાજા તથા ધનમિત્ર મ્હોટા પુત્રને પોતાની ગાદીએ બેસાડી દીક્ષા લઈ સિદ્ધ થયો આ રીતે વ્યવહારશુદ્ધિ આદિ ઉપર ધનમિત્રની કથા છે

(मूळगाथा)

मज्झण्हे जिणपूआ, सुपत्तदाणाइजुत्तिभुंजित्ता ॥
पच्चक्खाइ य गीयत्थअंतिए कुणइ सज्झायं ॥ ८ ॥

અર્થ—બપોરના વખતે પૂર્વે કહેલા વિધિથી ઉત્તમ કમોદના ચોખા આદિથી તૈયાર કરેલી સઘળી રસવતી ભગવાન્ આગળ ધરીને બીજી વાર પૂજા કરી, તથા સુપાત્રદાન વગેરે આપવાની યુક્તિ ન મૂકતાં પોતે ભોજન કરી ગીતાર્થ ગુરૂ પાસે જવું, અને ત્યાં પચ્ચખાણ તથા સ્વાધ્યાય કરવું. બપોરની પૂજાનો તથા ભોજનનો વખત નિયમિત નથી. જ્યારે ખરી ભુખ લાગે, ત્યારે જમવાનો વખત જાણવાની રીત છે માટે બપોર પહેલા પણ આદરેલ પચ્ચખાણ પાળીને દેવપૂજા કરી ભોજન કરે તો દોષ નથી. વૈદ્યશાસ્ત્રમાં તો વળી કહ્યું છે કે, પહોર દિવસ આગમ્યા પહેલા ભોજન ન કરવું. તથા ભોજન વિના બપોરનું ઉલ્લંઘન ન થવા દેવું કેમકે, પહેલા પહોરમાં પહેલા દિને ખાવેલા અન્નનો રસ બને છે. માટે નવું ભોજન ન કરવું, અને ભોજન વિના બપોર થઈ જાય તો બળનો ક્ષય થાય છે, માટે બીજે પહોરે અવશ્ય ભોજન કરવું. સુપાત્રદાન આદિ કરવાની રીત આ પ્રમાણે છે—શ્રાવકે ભોજનને અવસરે પરમ ભક્તિથી મુનિરાજને નિમંત્રી તેમને પોતાને ઘેર લાવવા.

અથવા શ્રાવકે પોતાની મેળે આવતા મુનિરાજને જોઈ તેમની આગળ જવું પછી ક્ષેત્ર સંવેગીનું ભાવિત છે કે, અભાવિત છે? કાળ સુભિક્ષનો છે કે, દુર્ભિક્ષનો છે? આપવાની વસ્તુ સુલભ છે કે, દુર્લભ છે? તથા પાત્ર (મુનિરાજ) આચાર્ય છે, અથવા ઉપાધ્યાય, ગીતાર્થ તપસ્વી, બાળ વૃદ્ધ, રોગી સમર્થ કિંવા અસમર્થ છે? ઇત્યાદિ વિચાર મનમાં કરવો. અને હરીફાઈ, મોટાઈ, અદેખાઈ, પ્રીતિ, લજ્જા, દાક્ષિણ્ય, “બીજા લોકો દાન આપે છે. માટે મ્હારે પણ તે પ્રમાણે કરવું જોઈએ” એવી ઇચ્છા, ઉપકારનો બદલો વાળવાની ઇચ્છા, કપટ, વિલંબ, અનાદર, કડવું ભાષણ, પશ્ચાત્તાપ વગેરે દાનના દોષ તજવા. પછી કેવળ પોતાના જીવ ઉપર અનુગ્રહ કરવાની બુદ્ધિથી બેંતાળીસ તથા બીજા દોષથી રહિત એવી પોતાની સંપૂર્ણ અન્ન, પાન, વસ્ત્ર આદિ વસ્તુ, પ્રથમ ભોજન, પછી બીજી વસ્તુ એવા અનુક્રમથી પોતે મુનિરાજને આપવી, અથવા પોતે પોતાના હાથમાં પાત્ર વગેરે ધારણ કરી પાસે ઉભો રહી પોતાની સ્ત્રી વગેરે પાસેથી અપાવવું. આહારના બેંતાળીશ દોષ પિંડવિશુદ્ધિ ના-

મના પ્રથમા જોઈ તેવા દાન દીધા પછી મુનિરાજને વંદના કરી તેમને પોતાના ઘરના બારણા સુધી પહોંચાડી પાછુ વળવું. મુનિરાજનો યોગ ન હોય તો "મેં નિર્દોષ વૃત્તિ માફક જો કદાચ મુનિરાજ આવી પધારે તો કૃતાર્થ થઈશ" એવી ભાવના કરી મુનિરાજની આવવાની દિશા તરફ જોવું. જે વસ્તુ સાધુ મુનિરાજને ન અપાય તે વસ્તુ શ્રાવક પણ રીતે સુશ્રાવકો ભોગવ્યા કરતા નથી માટે ભોજનનો અવસર આવે દ્વાર તરફ નજર રાખવી.

મુનિરાજનો નિર્વાહ બીજી રીતે થતો હોય તો અશુદ્ધ આહાર આપનાર ગૃહસ્થ તથા લેનાર મુનિરાજનો હિતમાર્ગ નથી પરંતુ દુર્ભિક્ષ આદિ હોવાથી જો નિર્વાહ ન થતો હોય તો આતુરના દૃષ્ટાંતથી તેજ આહાર તેને હિતકારી છે તેમજ માર્ગ કાપવાથી થાકી ગએલા ગ્લાન થએલા, લોચ કરેલા એવા આગમ શુદ્ધ વસ્તુનું ગ્રહણ કરનાર મુનિરાજને ઉત્તરપારણાને વિષે દાન આપ્યું હોય, તે દાનથી બહુ ફળ મળે છે. આ રીતે શ્રાવક દેશ તથા ક્ષેત્ર જાણીને પ્રાસુક અને એષણીય એવો આહાર જે જે યોગ્ય હોય તે તેને આપે. અશન, પાન, ખાદિમ સ્વાદિમ આ ચાર (એક વસ્તુના બોલ) અને બાકી ઘણા દ્રવ્યના મિશ્રણથી બનેલું એમ વસ્તુ પ્રાસુક અને એષણીય હોય તે મુનિરાજને આપે. મુનિરાજને કેવી રીતે નિમંત્રણા કરવી? તથા ગોચરી કેવી રીતે ગ્રહણ કરવી? ઇત્યાદિ વિધિ આ ગ્રંથમાં કરેલી શ્રાદ્ધદિનકૃત્ય વૃત્તિથી જાણી લેવો. એ સુપાત્ર દાનજ અતિથિસંવિભાગ વ્રત કહેવાય છે. કહ્યું છે કે—ન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલા તથા કલ્પનીય એવા અન્ન પાન આદિ વસ્તુનું દેશ, કાળ, શ્રદ્ધા, સત્કાર અને ક્રમ અનુસરીને પરમ ભક્તિએ પોતાના આત્મા ઉપર અનુગ્રહ કરવાની બુદ્ધિએ સાધુ મુનિરાજને દાન આપવું તેજ અતિથિસંવિભાગ કહેવાય છે. સુપાત્ર દાનથી દિવ્ય તથા ઔદારિક વગેરે વાંછિત ભોગની પ્રાપ્તિ થાય છે, સર્વ સુખની સમૃદ્ધિ થાય છે તથા ચક્રવર્તિ વગેરે પદવી પણ મળે છે અને અંતે થોડા સમયમાંજ નિર્વાણ સુખનો લાભ થાય છે. કહ્યું છે કે—૧ અભયદાન ૨ સુપાત્રદાન ૩ અનુકંપાદાન, ૪ ઉચિતદાન, અને ૫ કીર્તિદાન એવા દાનના પાંચ પ્રકાર છે તેમાં પહેલા બે પ્રકારના દાનથી

ભોગ સુખ પૂર્વક મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને છેલ્લા ત્રણ પ્રકારના દાનથી માત્ર ભોગ સુખાદિક વગેરે મળે છે. સુપાત્રનું લક્ષણ આ રીતે કહ્યું છે. ઉત્તમ પાત્ર સાધુ, મધ્યમ પાત્ર શ્રાવકો અને જઘન્ય પાત્ર અવિરતિ સમ્યગદૃષ્ટિ જાણવા. તેમજ કહ્યું છે કે—હજારો મિથ્યાદૃષ્ટિ કરતાં એક બાર વ્રતધારી શ્રાવક ઉત્તમ છે, અને હજારો બાર વ્રતધારી શ્રાવકો કરતાં એક પંચ મહાવ્રતધારી મુનિરાજ ઉત્તમ છે. હજારો મુનિરાજ કરતાં એક તત્ત્વજ્ઞાની ઉત્તમ છે. તત્ત્વજ્ઞાની જેવું પાત્ર થયું નહીં, અને થશે પણ નહીં. સત્પાત્ર, મ્હોટી શ્રદ્ધા, યોગ્ય કાળ, ઉચિત એવી આપવાની વસ્તુ. એવી ધર્મસાધનની સામગ્રી ઘણા પુણ્યથી મેળવાય છે. ૧ અનાદર, ૨ વિલંબ, ૩ પરાઙ્મુખપણું, ૪ કડવું વચન અને ૫ પશ્ચાત્તાપ એ પાંચ વાનાં શુદ્ધ દાનને પણ દૂષિત કરે છે ૧ ભમર ઊંચી ચઢાવવી, ૨ દૃષ્ટિ ઊંચી કરવી, ૩ અંતર્વૃત્તિ રાખવી, ૪ પરાઙ્મુખ થવું, ૫ મૌન કરવું, અને ૬ કાળવિલંબ કરવો, એ છ પ્રકારનો નાકારો કહેવાય છે. ૧ આંખમાં આનંદના આંસુ, ૨ શરીરના રૂંવાટાં ઉંચા થવાં, ૩ બહુમાન ૪ પ્રિય વચન અને ૫ અનુમોદના એ પાંચ પાત્રદાનના ભૂષણ કહેવાય છે. સુપાત્રદાન ઉપર અને પરિગ્રહ પરિમાણવ્રત પાળવા ઉપર નીચે પ્રમાણે રત્નસાર કુમારની કથા છે—

સંપત્તિના મ્હોટા નિવાસસ્થાન રૂપ રત્નવિશાળા નામની નગરી હતી તેમાં **સમરસિંહ** એવું યથાર્થ નામ ધારણ કરનારો રાજા રાજ્ય કરતો હતો માઠી અવસ્થામાં આવી પડેલા લોકોનાં દુઃખોને હરણ કરનારો વસુસાર નામનો એક મ્હોટો ધનાઢ્ય વ્યાપારી તે રત્નવિશાળામાં રહેતો હતો તેની વસુંધરા નામે સ્ત્રી હતી. તેમને રત્ન સરખા ઉત્કૃષ્ટ ગુણોને ધારણ કરનાર રત્નસાર નામે એક પુત્ર હતો તે એક વખતે પોતાના દોસ્તો સાથે વનમાં ગયો. વિચક્ષણ રત્નસારે ત્યાં વિનયંધર આચાર્યને જોઈ વંદન કરી તેમને પૂછ્યું કે, "હે મહારાજ! આલોકમાં પણ સુખ શી રીતે મળે છે?" વિનયંધર આચાર્યે કહ્યું, "હે દક્ષ! જીવ સંતોષની વૃદ્ધિ રાખવાથી આલોકમાં પણ સુખી થવાય છે; પરંતુ બીજી કોઈ રીતે નથી થતો. સંતોષ દેશથી અને સર્વથી એવા બે પ્રકારનો છે. તેમાં દેશથી સંતોષ જે છે

તેથી ગૃહસ્થ પુરુષોને સુખ મળે છે પરિગ્રહ પરિમાણ વ્રતના અંગીકારથી ગૃહસ્થ પુરુષો દેશથી સંતોષ વૃદ્ધિ પામે છે કારણ કે, પરિગ્રહ પરિમાણ કરવાથી પાર વિનાની આશા મર્યાદામાં આવી રહે છે સર્વથી સંતોષની વૃદ્ધિ તો મુનિરાજથી જ કરી શકાય છે તેથી અનુત્તર વિમાનવાસી દેવતા કરતા પણ સારૂં સુખ આલોકમાં જ મળે છે

ભગવતી સૂત્રમાં કહ્યું છે કે—એક માસ સુધી દીક્ષાપર્યાય પાળનારા સાધુ આદરેલા ચારિત્રના વિશુદ્ધ પરિણામથી વાણમંતરની, બે માસ સુધી પાળનારા ભવનપતિની, ત્રણ માસ સુધી પાળનારા અસુરકુમારની, ચાર માસ સુધી પાળનારા જ્યોતિષીની, પાંચ માસ સુધી પાળનારા ચંદ્ર સૂર્યની, છ માસ સુધી પાળનારા સૌધર્મ તથા ઈશાન દેવતાની, સાત માસ સુધી પાળનારા સનત્કુમારવાસી દેવતાની, આઠ માસ સુધી પાળનારા બ્રહ્મવાસી તથા લાન્તક વાસી દેવતાની, નવ માસ સુધી પાળનારા શુક્રવાસી તથા સહસ્રારવાસી દેવતાની, દશ માસ સુધી પાળનારા આનત આદિ ચાર દેવલોકમાં રહેનાર દેવતાની, અગીઆર માસ સુધી પાળનારા ગ્રૈવેયક વાસી દેવતાની તથા બાર માસ સુધી પાળનારા અનુત્તરોપપાતિક દેવતાની મનમાં ઉત્પન્ન થએલી સુખની પ્રાપ્તિનું ઉલ્લંઘન કરે છે

જે માણસ સંતોષી નથી, તેને ઘણા ચક્રવર્તિ રાજ્યોથી, અખુટ ધનથી તથા સર્વ ભોગોપભોગના સાધનોથી પણ સુખ પ્રાપ્ત થતું નથી સુભૂમ ચક્રવર્તી, કોણિક રાજા, મમ્મણ શેઠ, હામા પ્રહામા પતિ વગેરે મનુષ્યો સંતોષ ન રાખવાથીજ દુઃખી થયા કેમકે—અભય કુમારની પેઠે સંતોષ રાખનારને જે કાંઈ સુખ મળે છે, તે સુખ અસંતોષી એવા ચક્રવર્તીને તથા ઈંદ્રને પણ મળી શકતું નથી ઉપર ઉપર જોનારા સર્વ દરિદ્રી થાય છે પણ નીચે નીચે જોનાર કયા માણસની મ્હોટાઈ વૃદ્ધિ ન પામી? માટે સુખને પુષ્ટિ આપનાર એવા સંતોષને રાખવાને અર્થે તું પોતાની ઈચ્છા માફક ધન ધાન્ય આદિ પરિગ્રહનું પરિમાણ કર. ધર્મ નિયમપૂર્વક લેશ માત્ર આચર્યો હોય તો પણ તેથી પાર વિનાનું ફળ મળે છે પરંતુ નિયમ લીધા વિના ઘણો ધર્મ આચર્યો હોય, તો પણ તેથી સ્વલ્પ માત્ર ફળ મળે છે જુઓ! કૂવામાં સ્વલ્પ માત્ર ઝરણું હોય છે, તો પણ તે

નિયમિત હોવાથી તેનું જળ કોઇ કાળે ખૂટતું નથી, અને સરોવરનું જળ કાંઠા સુધી ભર્યું હોય તો પણ તે નિયમ વિનાનું હોવાથી ખૂટે છે. માણસે નિયમ લીધો હોય તો સંકટ સમય આવે પણ તે ન મૂકાય અને નિયમનું બંધન ન હોય તો સારી અવસ્થામાં છતાં પણ કદાચ ધર્મકૃત્ય મૂકાય છે. તેમજ નિયમ લીધો હોય તોજ માણસની ધર્મને વિષે દૃઢતા થાય છે. જુઓ! દામણું બાંધવાથીજ જાનવરો પણ ઉભાં રહે છે. ધર્મનું જીવિત દૃઢતા, વૃક્ષનું જીવિત ફળ, નદીનું જીવિત જળ, સુભટનું જીવિત બળ, ઠગ માણસનું જીવિત જુઠ, જળનું જીવિત શીતળપણું અને ભોજનનું જીવિત ઘૃત છે. માટે ડાહ્યા પુરુષોએ ધર્મકરણીનો નિયમ લેવામાં તથા લીધેલા નિયમને વિષે દૃઢતા રાખવામાં ઘણોજ મજબૂત પ્રયત્ન કરવો. કારણ કે, તેમ કરવાથી વાંછિત સુખની સુખે પ્રાપ્તિ થાય છે."

રત્નસાર કુમારે સદ્ગુરુની એવી વાણી સાંભળીને સમ્યકત્વ સહિત પરિગ્રહ પરિમાણવ્રત લીધું. તે એ રીતે કે.—"મ્હારે મ્હારી માલેકીમાં એક લાખ રત્ન, દસ લાખ સુવર્ણ, મોતીના અને પરવાળાના એમ એકેકના આઠ આઠ મૂડા, નાણાબંધ આઠ ક્રોડ સોનૈયા, દસ હજાર ભાર રૂપું વગેરે ધાતુઓ, સો મૂડા ધાન્ય, એક લાખભાર બાકીના કરીયાણા, ૬૦ હજાર ગાયો, પાંચસો ઘર તથા દુકાનો, ચારસો વાહન, એક હજાર ઘોડા અને સો હાથી રાખવા. એથી વધારે સંગ્રહ ન કરવો. તથા મ્હારે રાજ્ય અને રાજ્યનો વ્યાપાર પણ ન સ્વીકારવો. શ્રદ્ધાવંત એવો તે રત્નસાર કુમાર આ રીતે પાંચ અતિચારથી રહિત એવા પાંચમા અણુવ્રતનો અંગીકાર કરી શ્રાવક ધર્મ પાળવા લાગ્યો.

બીજે કોઈ વખતે તે પાછો પોતાના શુદ્ધ મનવાળા દોસ્તોની સાથે ફરતા ફરતા "રોલંબલોલ" નામના બગીચામાં આવ્યો. બગીચાની શોભા જોતો તે ક્રીડા પર્વત ઉપર ગયો. ત્યાં કુમારે દિવ્યરૂપ અને દિવ્ય વેષ ધારણ કરનારું તથા દિવ્ય ગાયન કરી રહેલું એક કિન્નરનું જોડલું જોયું. તે બન્નેનું મુખ ઘોડા જેવું, અને બાકીના શરીરનો તમામ ભાગ માણસ સરખો એવું કોઇ દિવસે તે જોએલું સ્વરૂપ જોઇ ચમત્કાર પામેલા કુમારે હાસ્ય કરીને કહ્યું કે, "જો એ માણસ અથવા દેવતા હોત તો એનું

મુખ ઘોડા જેવું કેમ હોય? માટે એ માણસ નથી, અને દેવતા પણ નથી, પરંતુ કોઈ બીજા દ્વીપમાં ઉત્પન્ન થએલો મોટો તીર્યંચ દેખાય છે અથવા કદાચ કોઈ દેવતાનું એ વાહન હશે" તે કુમારનું મનને ખોટું લાગે એવું વચન સાંભળી દુઃખ પામેલા કિન્નરે કહ્યું 'હે કુમાર! તું કુરૂપના જેવીને મ્હારી ફોગટ વિડંબના શા કરવા કરે છે? જગત્માં પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે કામરૂપ કરનારો હું વ્યંતર દેવતા છું પણ તું માત્ર તિર્યંચ સરખો છે કારણ કે, ત્હારા પિતાએ તને દેવતાઓ પણ ન મળી શકે એવી એક દિવ્ય વસ્તુથી એકાદ ચાકરની માફક દૂર રાખ્યો છે.

અરે કુમાર! સમરાધમર નામનો એક દીવ્ય ધારણ કરનારો છે તેમ ચોરે ત્હારા પિતાને મોટું દ્રવ્ય આપતા મા પૂર્વે મળ્યો. જેમ ખરાબ રાજા દુર્ગ અને વક્ર મુખને ધારણ કરનારો, હલકા કાનનો, ઠેકાણા વગરનો, પગે પગે દંડ કરનારો અને ક્રોધી હોય છે. તેમ તે અશ્વ પણ દુર્બલ અને વાંકા મુખને ધારણ કરનારો, ટુંકા મનને ધારણ કરનારો બહુ જ ચપળ સ્કંધને વિષે બેડીરૂપ ચિહ્ન ધારણ કરનારો અને પ્રહાર ખમી શકે એવો છે. આ રીતે ખરાબ રાજા સરખો તે અશ્વ છે. ખરો તો પણ એ આશ્ચર્ય છે કે તે સર્વ લોકોના મનને મોહનારો તથા પોતાની અને પોતાના ધણીની સર્વ પ્રકાર ઋદ્ધિને વધારનારો છે. કેમકે—કૃશ મુખમાળા નહીં બહુ જાડા તથા નહીં બહુ પાતળા એવા મધ્યભાગને ધારણ કરનારા ટુંકા કાનવાળા ઉંચા ખભા અને પહોળી છાતીને ધારણ કરનારા, સ્નિગ્ધ મેઘ સરખાળા પુષ્ટ એવા પાછળના બે પાસાને ધારણ કરનારા, પૂર્ણભાગો ઘણાજ વિશાળ, અને ઘણા વેગવાળા એવા સર્વ ઉત્તમ ગુણોને ધારણ કરનાર ઘોડા ઉપર જાણે બેસવું" પવન કરતા પણ ચપળ એવો તે ઘોડો 'અસવારનું મન ત્યારે આગળ દોડે છે કે હું દોડું છું' એવી હરીફાઈથીજ કે શું? એક દિવસમાં સો ગાઉ જાય છે. જાણે લક્ષ્મીનો અંકુર જ હોયની! એવા બેસવા લાયક ઘોડા ઉપર જે પુરૂષ અસવાર થાય તે સાત દિવસમાં જગત્માં શ્રેષ્ઠ એવી વસ્તુ મેળવે છે, એ ઘણી આશ્ચર્યકારી વાત છે. અરે કુમાર! તું પોતાના ઘરમાંની ડાહી વાત જાણતો નથી, અને પોતે પંડિતાઈનો મ્હોટો અહંકાર ધારણ કરી માત્ર અજ્ઞાનથી

હોવાથી રામ જેમ સુખે પાછા આવ્યા, તેમ ત્હારા જેવો પ્રેમ મિત્ર સાથે હોવાથી તે કુમાર પોતાની વાંછા પૂર્ણ કરીને સુખે નિશ્ચયથી પાછો પોતાને સ્થાનકે આવશે" શેઠનાં એવા વચન સાંભળી પોતાને કૃતાર્થ માનનારો તે ભાગ્યવંત પોપટ શેઠની આજ્ઞા મળતાંજ, સંસારમાંથી જેમ સદ્બુદ્ધિ માણસ બહાર નીકળે છે, તેમ શીઘ્ર પાંજરામાંથી બહાર નીકળ્યો બાણની પેઠે ગમન કરનાર તે પોપટ તુરતજ કુમારને આવી મળ્યો કુમારે પોતા-ના ન્હાના ભાઈની પેઠે પ્રેમથી બોલાવી ખોળામા બેસાર્યો જાણે મનુષ્ય રત્નની (રત્નસારની) પ્રાપ્તિ હોવાથી પ્રમાણ વિનાના આનંદમાં આવ્યો હોયની ! એવા તે અશ્વરત્ને વેગથી ગમન કરતા રત્નસારના મિત્રના અશ્વોને નગરની પાછળ ભાગોળના ભાગમાંજ મૂક્યા બુદ્ધિશાળી પુરૂષ મતિમંદ પુરૂષોને જેમ પાછળ મૂકે છે, તેમ કુમારના અશ્વરત્ને પાછળ મૂકેલા બા-કીના ઘોડા પ્રથમથીજ નિરૂત્સાહ હતા, તે ત્યાંજ થાકી ઉભા રહ્યા

હવે અતિશય કૂદકા મારનારો શરીરથી પ્રાયે અદ્ધર ચાલનારો કુમા-રનો ઘોડો જાણે શરીરે રજ લાગવાની બીકથીજ કે શું ભૂમીને સ્પર્શ પણ કરતો નહોતો તે સમયે નદીઓ, પર્વતો, જંગલની ભૂમીઓ વગેર સર્વ વસ્તુ જાણે કુમારના અશ્વની સાથે હરીફાઇથીજ કે શું ! વેગથી ચાલતી હોય એવી ચારે તરફ દેખાતી હતી ! ઝડપથી ભૂમિનું ઉલ્લંઘન કરનાર તે અશ્વ ઘોડો કૌતુકથી ઉત્સુક થએલા કુમારના મનની પ્રેરણા થીજ કે શુ ! પોતાને થતા શ્રમ તરફ કોઈ સ્થળે પણ બિલકુલ ધ્યાન નહીં પહોંચાડયું એમ કરતા તે ઘોડો અનુક્રમે વારંવાર ફરતી ભિલ્લની સેનાથી ઘણી ભયંકર એવી શબરસેના નામની મ્હોટી અટવીમાં આ-વ્યો. તે મ્હોટી અટવી સાંભળનારને ભય અને ઘેલછા ઉત્પન્ન કરનાર, તથા ન સંભળાય એવા જંગલી ક્રૂર જાનવરોની ગર્જનાઓના બહાનાથી જાણે "હુ સર્વ અટવીઓમા અગ્રેસર છું" એવા અહંકારવડે ગર્જના જ કરતી હોયની ! એમ લાગતું હતુ. ગજ, સિંહ, વાઘ, સૂઅર, પાડા વગેરે જાનવરો કુમારને કૌતુક દેખાડવાને અર્થેજ કે શુ ! ચારે તરફ પરસ્પર લડતા હતા. તે મહા અટવી શિયાળીયાના શબ્દના બહાનાથી "અ-પૂર્વ વસ્તુના લાભની તથા કૌતુક જોવાની ઇચ્છા હોય તો શીઘ્ર આમ

આ... એમ કરી કુમા[illegible] મોસ[illegible] દેખતી [illegible] દેખતી [illegible]
[illegible] શાખાઓના [illegible]
[illegible]
[illegible] દેખાતા હતા તે [illegible]
[illegible]
[illegible] મતી હતી

આગળ [illegible] કુમાર [illegible] ઉપર [illegible]
[illegible] કુમારને [illegible] તે [illegible] કુમાર [illegible]
[illegible] કુમાર [illegible], [illegible]
[illegible] હતી [illegible] તો [illegible]
છે, હવે [illegible] પણ [illegible] નથી [illegible] પણ [illegible]
[illegible] કુમાર [illegible] એમ [illegible]
[illegible] તેમ તે [illegible]
[illegible]
[illegible] કુમાર [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

તિરસ્કાર કરનારી એવી આ અતિશય કૃતાવળ કરવાનું પ્રયોજન શું ? અને મ્હારી સાથે તું પ્રીતિ કરવા ઇચ્છે છે, તેનું પણ કારણ શું ?"

તાપસ કુમારનું એવું મનોહર ભાષણ પૂર્ણપણે સાંભળતાં એટલો રત્નસારજ નહીં, પરંતુ ઘોડો પણ ઉત્સુક થયો. તેથી કુમારનું મન જેમ ત્યા સ્થિર થયું, તેમ તે અશ્વ પણ ત્યાં સ્થિર ઉભો રહ્યો. ઉત્તમ અશ્વોનું વર્તન અસવારની મરજી માફકજ હોય છે. રત્નસાર તાપસ કુમારના સૌન્દર્યથી અને બોલવાની ચતુરાઇથી મોહિત થવાથી તથા ઉત્તર આપવા જેવી બાબત ન હોવાથી કાંઇ ઉત્તર આપી શક્યો નહી. એટલામાં તે ભલો પોપટ વાચાળ માણસની માફક ઉચ્ચસ્વરે બોલવા લાગ્યો. જે સર્વ અવસરનો જાણ હોય, તે અવસર મળે કાંઇ વિલંબ કરે ? પોપટ કહે છે. "હે તાપસ કુમાર ! કુમારનું કુળ વગેરે પૂછવાનું પ્રયોજન શું છે ? હાલમાં તેં અહિ કાંઇ વિવાહ માડયો નથી. ઉચિત આચરણ આચરવામાં તું ચતુરજ છે. તથાપિ તે તને કહું છું સર્વે વ્રતધારીઓને ઘેર આવેલો અતિથી સર્વ પ્રકારે પૂજવા લાયક છે લૌકિક શાસ્ત્રકારોએ કહ્યું છે કે—ચારે વર્ણોનો ગુરૂ બ્રાહ્મણ છે, અને બ્રાહ્મણનો ગુરૂ અગ્નિ છે, સ્ત્રીઓનો ભરથાર એજ એક ગુરૂ છે, અને સર્વે લોકોનો ગુરૂ ઘેર આવેલો અતિથિ છે. માટે હે તાપસ કુમાર ! જો ત્હારૂં ચિત્ત આ કુમાર ઉપર હોય તો, એની ઘણી પરોણાગત કર બીજા સર્વ વિચાર કોરે મૂકી દે" પોપટની એવી ચતુર ઉક્તિવી રાજી થએલા તાપસ કુમારે રત્નના હાર સરખી પોતાની કમળમાળા ઝટ પોપટના ગળામા પહેરાવી. અને રત્નસારને કહ્યું કે, "હે શ્રેષ્ઠ કુમાર ! તુંજ જગતમા વખાણવા લાયક છે. કારણ કે, ત્હારો પોપટ પણ વચન ચાતુરીમા ઘણોજ નિપુણ છે. ત્હારૂં સૌભાગ્ય સર્વે કરતા ઉત્તમ છે. માટે હે કુમાર ! હવે ઘોડા ઉપરથી ઉતર, મ્હારો ભાવ ધ્યાનમા લઇ મ્હારો પરોણો થા, અને અમને કૃતાર્થ કર. વિકાસ પામેલાં કમળોથી શોભતુ અને નિર્મળ જળને ધારણ કરનારૂં એવુ આ ન્હાનું સરખુ એક તળાવ છે. આ સઘળો સુદર વનનો સમુદાય છે, અને અમે ત્હારા તાબેદાર છીએ. મ્હારા જેવા તાપસથી ત્હારી પરોણાગત તે શી થવાની ? નસ તપસ્વિનો સકમા રાજાની આસના વાસના તે શી થાય ?

તથાપિ હું મ્હારી શક્તિ પ્રમાણે તને મારી ભક્તિ દેખાડું. મેઘ જ્યારે ઉગાનું જળ પોતાની છાયાથી નીચે બેસનારને વિનાશિ સુખ નથી આપતું કે શું? માટે શીઘ્ર મારે આ ભાગી અજ મારી વિનતિ કબૂલ કર. સુમાઢ્ઢી કરનારા સત્પુરૂષો પ્રણામની વિનતિ કાઇ પણ વખતે ફોગટ જવા દેતા નથી.'

રત્નમાળના મનમાં પોતા ઉપરથી ઉતરતાં વિચાર પહેલેથીજ આવ્યો હતો પાછળથી બન્ને ભાઇ શત્રુનીજ દેવની મેવા તાપસ કુમારના [illegible] નથી તે નીચે ઉતર્યા પછી તે બન્ને કુમારો ત્યાંથી મોટીજ ભક્તિ ભાવની તે રીતે પ્રથમ મનથી મળ્યા હતા તે ઉભયની પ્રીતિથી એક બીજાને સુખ ઉપજાવનાર વધીરત પણ મહોત્સવ વાલિગા કરી ગયા પછી આશ્રમમાં દર વર્ષે પ્રીતિ તેઓને તેઓજ રાખવાને આવ્યા તે બન્ને જણ [illegible] થી તેનો હાથ પકડી થોડી વાર ત્યાં આગળ ફરવા લાગ્યા પ્રીતિના [illegible] ઉત્સવ કરનારા બન્ને કુમાર જ [illegible] કોડા [illegible] એ ફરીથી બગીચાની કેડે ગોખમાં લાગ્યા તાપસ કુમાર જેમ પોતાનું [illegible] દેખાડ્યું તેમ તે આટલીમાં પવન નદીઓ, તળાવો, કીડા કરવાના સ્થાનકો [illegible] દેખાડ્યા કોઇની તથા [illegible] સમૃદ્ધિ [illegible] [illegible] પૂર્વે [illegible] ન આવે. [illegible] નામ [illegible] તાપસ કુમારે [illegible] પોતાના [illegible] [illegible] પછી રત્નમાળ તાપસ કુમારના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પમ કુમારે [illegible] [illegible] [illegible] ને આ પ્રમાણે [illegible] પ્રણામ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

નારંગીઓ, સર્વોત્કૃષ્ટ દાડમો, પાકાં સાકરનિંબૂ, જાંબુડાં, બોર, ગુંદાં, પીલુ, ફણસ, શીંગોડાં, સક્કરટેટી, ચીભડાં, પાકાં તથા કાચાં એવાં જુદાં જુદાં ચાક્ષુક વગેરે ફળો, કમળપત્રના દડાથી પીવાય એવા દ્રાક્ષ વગેરેના સરસ શરબતો, નાળિયેરનું તથા સ્વચ્છ સરોવરનું જળ. ચાકને ઠેકાણે કાચાં આમ્લવેતસ, આમલી, લિંબૂ વગેરે: સ્વાદિમને ઠેકાણે કાંઈક લીલી તથા કાંઈક સૂકી હારબંધ સોપારીઓ, પત્રોળાં અને નિર્મળ પાન, એલચી, લવિંગ, લવલીફળ, જાયફળ વગેરે, તથા ભોગ સુખને અર્થે શતપત્ર બકુલ, ચંપક, કેતકી, માલતી, મોગરા, કુંદ, મુચકુંદ, ઘણાજ સુગંધી જાતજાતનાં કમળો, દર્પ ઉત્પન્ન કરનારા દમણા આદિ પુષ્પો તથા પત્રો, તેમજ કર્પૂર-વૃક્ષથી ઉત્પન્ન થએલાં કપૂરના રજકણ અને જેટલી મળી તેટલી કસ્તૂરી, વગેરે તાપસ કુમારે ઉપર કહેલી સર્વ ઉત્તમ વસ્તુઓ બરોબર ગોઠવીને રત્નસાર કુમારની આગળ મૂકી. એટલી બધી વસ્તુઓ મૂકવાનું કારણ એમ છે કે, તે અટવીમાં સર્વ ઋતુનાં ફળ ફૂલ હમેશાં સુખે મળતાં હતાં તથા પ્રત્યેક માણસના મનની રૂચિ ભિન્ન ભિન્ન હોય છે, માટે વિસ્તારથી સર્વ વસ્તુ તાપસ કુમારે મૂકી.

પછી મ્હોટા મનને ધારણ કરનારા રત્નસાર કુમારે તાપસ કુમારે કરેલી ભક્તિની રચના અંગીકાર કરવાને માટે તે સર્વ વસ્તુઓ ઉપર ઘણા આદરથી એક વાર નજર ફેરવી, અને જાણે પૂર્વે કોઈ વખતે ભક્ષણ કરીજ ન હોય! એવી તે સર્વ વસ્તુઓ ઉપયોગમાં આવી તે રીતે થોડી થોડી ભક્ષણ કરી. દાતાર પુરૂષની ચોરીજ મહુરમાની હોય છે! પછી તાપસ કુમારે, રાજા ભોજન કરી રહ્યા પછી જેમ તેના સેવકને જમાડે તેમ તે પોપટને તેની જાતને ઉચિત એવાં ફળોથી તૃપ્ત કર્યો. ઘોડાની પણ તેની જાતિને લાયક આસ્વાદના વાસના કરી, તથા યોગ્ય વસ્તુ ખવરાવી તાપસ કુમાર થાક વિનાનો તથા તૃપ્ત કર્યો હોયજ છે. મ્હોટા પુરૂષો કોઈ કાળે પણ ઉચિત આચરણ મૂકતા નથી. પછી મ્હોટા મનવાળો પોપટ રત્નસાર કુમારનો અભિપ્રાય સમ્યક્ પ્રકારે જાણી પ્રીતિથી તાપસ કુમારને પૂછવા લાગ્યો કે, "હે તાપસ કુમાર! જેને જોતાંજ રોમરાજિ વિકસ્વર થાય એવા આ નવયૌવનના ફળનો પણ ન કરી શકાય એવું આ તાપસ

મનથી ખરેખર પ્રેમ રાખનાર માણસ આગળ છાનુ રખાય એવું તે શું હોય ?" તાપસ કુમાર આમ બોલે છે, એટલામાં મહોન્મત્ત હાથીની પેઠે વનને વેગથી સમૂળ ઉખેડી નાખનારો, એક સરખી ઉછળતી ધૂળના ઢગલાથી ત્રણે જગતને કોઇ વખતે જોવામા ન આવેલા ઘનઘોર ધુમાડામાં અતિશય ગર્ક કરનારો, ન સંભળાય એવા મહા ભયંકર ધુત્કાર શબ્દથી દિશાઓમાં રહેનારા માણસોના કાનને પણ જર્જર કરનારો, તાપસ કુમારના પોતાનો વૃત્તાત કહેવાના મનોરથ રૂપ રથને બળાત્કારથી ભાગી નાંખી પોતાના **પ્રભંજન** એવા નામને યથાર્થ કરનારો, અકસ્માત્ ચઢી આવેલા મહા નદીના પૂરની પેઠે સમગ્ર વસ્તુને ડૂબાડનારો તથા તોફાની દુષ્ટ ઉત્પાત પવનની પેઠે ખમી ન શકાય એવો પવન સખત વેગથી વાવા લાગ્યો પછી કળેલ ચોરની માફક મત્રથીજ કે શુ! રત્નસારની અને પોપટની આખ ધૂળવડે બધ કરીને તે પવને તાપસ કુમારને હરણ કર્યો. ત્યારે પોપટે અને રત્નસાર કુમારે કાને ન સભળાય એવો તાપસ કુમારનો વિલાપ માત્ર સાભળ્યો તે નીચે પ્રમાણે.—

"હાય હાય! ઘણી વીપત્તી આવી પડી!! સકળ લોકોના આધાર, અતિશય સુંદર, સપૂર્ણ લોકોના મનનુ વિશ્રાતિ સ્થાનક, મ્હોટા પરાક્રમી, જગતની રક્ષા કરવામા દક્ષ એવા હે કુમાર! આ દુ ખમાથી મને બચાવ, બચાવ!" ક્રોધથી યુદ્ધ કરવા સિદ્ધ થએલા રત્નસાર, "અરે પાપી! મ્હારા જીવિતના જીવન એવા તાપસ કુમારને હરણ કરીને ક્યા જાય છે?" એમ ઉચ્ચ સ્વરે કહી તથા દૃષ્ટિવિષ સર્પ સરખી વિક્રાળ તરવાર મ્યાનમાથી કાઢીને હાથમા લઇ વેગથી તેની પછવાડે દોડયો ભલે, પોતાને શૂરવીર સમજનાર લોકોની રીતી એવીજ છે. વીજળીની પેઠે અતિશય વેગથી રત્નસાર થોડોક દૂર ગયો, એટલામાં રત્નસારના અદ્ભૂત ચરિત્રથી અજાયબ થયેલા પોપટે કહ્યુ કે, "હે રત્નસાર કુમાર! તુ ચતુર છતા મુગ્ધ માણસની પેઠે કેમ પાછળ દોડે છે? તાપસ કુમાર ક્યા અને આ તોફાની પવન ક્યા? યમ જેમ જીવિત લઇ જાય છે, તેમ આ ઘણો તોફાની પવન તાપસ કુમારને હરણ કરી, કૃતાર્થ થઇ કોણ જાણે તેને ક્યાં અને કેવી રીતે લઇ ગયો? હે કુમાર! એટલી વારમા તે પવન તાપસ

કુમારે અસંખ્ય લક્ષ યોજન દૂર લઇ જઇને ક્યાંએ સતાડ઼ી ગયો માટે તું હવે શીઘ્ર પાછા ફર ’

ઘણા વખતથી કરવા માંડેલું કામ નિષ્ફળ જવાથી શરમાયલો રત્નસાર પોપટના વચનથી પાછો આવ્યો, અને ઘણો ખિન્ન થઇ વિલાપ કરવા લાગ્યો કે — હે પવન! મ્હારા પ્રેમનું સર્વસ્વ એવા તાપસ કુમારને હરણ કરીને દાવાગ્નિ સરખું ક્રૂર વર્તન કેમ કર્યું? હાય હાય! તાપસ કુમારનો મુખચંદ્રમા જોઇ મ્હારા નેત્રરૂપ નીલકમળો ક્યારે વિકસ્વર થશે? અમૃતની લહરી સરખા નિર્મળ સુગંધ અને મધુર એવા તે મનને પ્રસન્ન કરનારા દ્રષ્ટિવિલાસ ફરીથી મને શી રીતે મળશે? રાંક સરખો હું તેના કલ્પવૃક્ષના પુષ્પ સરખા, અમૃતને પણ તુચ્છ કરનારા વારંવાર મોંમાંથી નીકળતા મધુર વચન હવે શી રીતે સાંભળીશ?’ સ્ત્રીના વિયોગથી દુઃખી થએલા પુરુષની માફક એવા નાનાવિધ વિલાપ કરનાર રત્નસાર કુમારને પોપટે યથાર્થ જે વાત તે આ રીતે કહી — “હે રત્નસાર! જેને માટે તું શોક કરે છે, તે નક્કી તાપસ કુમાર નથી પણ કોઇ પુરુષે પોતાની શક્તિથી રૂપાંતરમાં ફેરવી નાખેલી એ કોઈક વસ્તુ છે, એવું મ્હારી ધારણામાં આવે છે. તેના દેખાયલા જૂદા જૂદા મનોવિકારથી મનોહર વચન બોલવાના પ્રકારથી કટાક્ષવાળી ખેંચાયલી નજરથી અને બીજા એવા જ લક્ષણોથી હું તો નક્કી એમ અનુમાન કરૂં છું કે તે એક કન્યા છે. એમ ન હોત તો તે પૂછ્યું ત્યારે તેના નેત્ર આંસુથી કેમ પુરેપુરા ભરાઇ ગયા? એ તો સ્ત્રીજાતિનું લક્ષણ છે. ઉત્તમ પુરુષને વિષે એવા લક્ષણનો સંભવ જ નથી. તે ઘનઘોર પવન નહોતો, પણ તે કોઇક દિવ્યસ્વરૂપ હતું. એમ ન હોત તો તે પવને પેલા તાપસ કુમારને જ હરણ કર્યો, અને આપણા બે જણાને કેમ છોડી દીધા? હું તો નક્કી કહી શકું છું કે તે કોઇક બિચારી બલી કન્યા છે અને તેને કોઇ પાપી દેવતા, પિશાચ વગેરે હેરાન કરે છે. ખરે એમજ છે દુષ્ટ દૈવ આગળ કોનું ચાલે એમ છે? તે કન્યા દુષ્ટ પિશાચના હાથમાંથી છૂટશે, ત્યારે જરૂર તનેજ વરશે. કેમ કે કલ્પવૃક્ષ જોયું છે તેની બીજા ઝાડ ઉપર પ્રીતિ શી રીતે રહે? જેમ સાનો ઉદય થએ નિદ્રારૂપ પિશાચિનીના હાથમાંથી કમલિની

છૂટે છે, તેમ તે કન્યા પણ ત્હારા શુભ કર્મનો ઉદય થએ દુષ્ટ પિશાચના હાથમાંથી છૂટશે, એમ હું ધારૂં છું. પછી સારા ભાગ્યના વશથી તે કન્યા તને ક્યાય પણ શીઘ્ર મળશે. કેમ કે, ભાગ્યશાળી પુરૂષોને જોઈતી ચીજની પ્રાપ્તિ જરૂર થાય છે. હે કુમાર! હું જે કલ્પના કરીને કહું છું તો ત્હારે તે કબુલ રાખવી. એ તો સત્યપણું અથવા અસત્યપણું થોડા કાળમા જણાઈ જશે. માટે હે કુમાર! તું ઉત્તમ વિચારવાળો છતા મુખમાથી ન ઉચ્ચરાય એવા આ વિલાપ કેમ કરે છે? આ વાત ધીર પુરૂષને કામની નથી.'

કર્તવ્યના જાણ એવા રત્નસાર કુમારે એવી યુક્તિથી પરિપૂર્ણ ભરેલી પોપટની વાણી મનમા ધારીને શોક કરવો મૂકી દીધો. જાણ પુરૂષનુ વચન શુ ન કરી શકે? પછી રત્નસાર કુમાર અને પોપટ તાપસ કુમારને ઈષ્ટદેવની પેઠે સંભારતા છતા અશ્વરત્ન ઉપર બેસી પૂર્વની પેઠે માર્ગે ચાલવા લાગ્યા. તે બન્ને જણાએ એક સરખુ પ્રયાણ કરતા અનુક્રમે હજારો મ્હોટાં વનો, પર્વતો, ખાણો, નગરો, સરોવરો, અને નદીઓ ઉલ્લંઘી આગળ આવેલું એક અતિશય મનોહર ઝાડોથી શોભતુ ઉદ્યાન જોયુ. તે ઉદ્યાન, બીજે સ્થળે ન મળી શકે એવા સુગંધી પુષ્પોને વિષે ભમતા ભ્રમરોના ઝંકાર શબ્દવડે જાણે રત્નસાર કુમારને ઘણા આદરથી માન આપતુ હોયની! એવુ દેખાતુ હતું. પછી બન્ને જણા તે ઉદ્યાનમાં જતા ઘણો હર્ષ પામ્યા, એટલામા નવનવા રત્નોથી શોભતું શ્રીઆદિનાથનુ મંદિર તેમણે જોયુ. એ મંદિર પોતાની ફરકતી ધ્વજાથી 'હે કુમાર! આ ઠેકાણે તને આ ભવની તથા પરભવની ઈષ્ટ વસ્તુનો લાભ થશે" એમ કહી રત્નસાર કુમારને જાણે દૂરથી બોલાવતુ જ હોયની! એવુ લાગતું હતું. કુમાર અશ્વ ઉપરથી ઉતરી, તેને તિલકવૃક્ષને થડે બાંધી, તથા કેટલાક સુગંધી પુષ્પ ભેગા કરી પોપટની સાથે મંદિરમા ગયો. પૂજાવિધિના જાણ એવા રત્નસાર કુમારે શ્રી આદિનાથ ભગવાનની જાતજાતના ફૂલોવડે યથાવિધિ પૂજા કરીને જાગૃત બુદ્ધિથી આ રીતે સ્તુતિ કરવા માંડી "સંપૂર્ણ જગતને જાણનાર અને દેવતાઓ પણ જેમની સેવા કરવા ઘણા તત્પર થઇ રહે છે, એવા શ્રી દેવાધિદેવ શ્રી આદિનાથ ભગવાનને મ્હારો નમસ્કાર થાઓ. પરમ આનંદ કંદ સરખા, પરમાર્થનો ઉપદેશ કરનારા, પરબ્રહ્મ સ્વરૂપવાન, અને

પ મનોગી એવા શ્રી આદિનાથ ભગવાનને નમસ્કાર થાઓ. પરમાત્મસ્વરૂપ પરમ આનંદના દાતાર વળી જગતના સ્વામિ અને ભવ્ય જનના હિત એવા શ્રી યુગાદિ દેવને મ્હારો નમસ્કાર થાઓ. મહાત્મા પુરૂષોને ન ન કરવા યોગ્ય લક્ષ્મીનું અને મંગળનું સ્થાનક તથા યોગિઓ પણ જેમના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થતું નથી એવા શ્રી આદિનાથ ભગવન્તને મ્હારા નમસ્કાર થાઓ." ઉલ્લાસથી જેના શરીર ઉપર કદમ્બના ફુળ માફક રોમરાજી વિકસ્વર થઇ છે એવા રત્નસાર કુમારે જિનેશ્વર ભગવાનની આ રીતે સ્તુતિ કરી તત્ત્વથી પ્રભુ દર્શનથી એમ માન્યું કે, 'મને મુસાફરીનું પૂરેપૂરૂ ફળ આજે મળ્યું.'

પછી રત્નસાર કુમારે તૃષાથી મંદિરના આગલા ભાગમાં રહેલી શોભારૂપ પીડાયલા મામુગની પેઠે ઉત્તમ અમૃતનું વાત્સાર પાન કરીને તૃપ્તિસુખ ભોગવ્યું તે ઉપરાંત શ્રેષ્ઠ શોભાનું સ્થાનક એવા મંદિરના ઓટલા ઉપર બેઠેલા રત્નસાર મદોન્મત્ત ભગવત હાથી ઉપર ચઢેલા ઇન્દ્રની પેઠે શોભવા લાગ્યો. પછી રત્નસાર કુમાર પોપટે કહ્યું કે, "તાપસ કુમારની ઉત્પન્ન કરનારી કાંઇ પણ શુદ્ધિ હજી કેમ નથી મળતી?" પોપટે કહ્યું કે, "હે મિત્ર! ચિંતા ન કર હું ધારૂં છું કે આગલા ભાગમાં શકુન થયાં છે તથા નિશ્ચે આજ તો તે તાપસ કુમાર મળશે." એટલામાં, મારૂં જાણે પહેરેલા ઉત્તમ આભૂષણથી સર્વે દિશાઓ પ્રકાશિત કરતી એવી એક સુંદર સ્ત્રી ત્યાં આવી. મસ્તકે તલમરખી શિખા સરખું કરનાર જોનાર સારૂં દેખાય... મનોહર ચિન્હવાળું સર્વ શોભાને ધારણ કરનાર મુખે મધુર બોલનાર, બીજા મૃગનો પોતાની આકૃતિમાંથી હાંકી કાઢનાર અને પણ પોતાના વેગથી તુરંગ જીતનાર એવા એક દિવ્ય મયૂરપક્ષી ઉપર તે બેઠી હતી. તેના શરીરની કાંતિ દીપતી હતી. માંસ ની આમના કરવામાં નિપુણ એવી તે સ્ત્રી પ્રકૃતિની મારફત દેખાતી હતી. કમલિની પર પોતાના મનહર શરીરમાંથી તે કમળ પુષ્પોની સુગંધીની વૃષ્ટિ કરતી હતી. તેની ઉપર તરુણ અવસ્થા દીપતી હતી અને તનુ લાવણ્ય અમૃતની નીક સરખું જણાતું હતું... બાલ્ય પૂરી

ઉપર આવેલી રોયતી ! એવી તે સ્ત્રીએ આદિનાથ ભગવાનને ભક્તિથી વન્દના કરી, મયુર ઉપર બેમીનેજ નૃત્ય કરવા લાગી. એકાદ નિપુણ નર્તકી માફક તેણે મનને આકર્ષણ કરનાર હસ્તપલ્લવના કંપાવવાથી, અનેક પ્રકારના અંગવિક્ષેપથી, મનનો અભિપ્રાય વ્યક્ત કરનારી અનેક ચેષ્ટાથી તથા બીજા પણ નૃત્યના જુદા જુદા પ્રકારથી મનોહર નૃત્ય કર્યું. જાણે સર્વ વાત ભૂલી જઇ તન્મયજ થઈ ગયા હોયની ! એવી રીતે કુમારનુ અને પોપટનુ ચિત્ત તે નૃત્યથી ચકીત થયુ. હરણી જેવાં ચાલાક નેત્રને ધારણ કરનારી તે સ્ત્રી પણ આ સુંદર કુમારને જોઇને ઉલ્લાસથી વિલાસ કરતી અને ઘણા કાળ સુધી ચમત્કાર પામેલી હોય તેવી દેખાઇ. પછી રત્નસાર કુમારે તે સ્ત્રીને કહ્યું, "હે સુદર સ્ત્રી ! જો ત્હારા મનને કાઇ પણ ખેદ ન થતો હોય તો હુ કાઇક પુછુ છુ" તે સ્ત્રીએ "પૂછો કાઇ હરકત નથી" એમ કહ્યું. ત્યારે કુમારે તેની સર્વ હકીકત પૂછી. બોલવામા ચતુર એવી તે સ્ત્રીએ મૂળથી છેડા સુધી પોતાનો મનોવેધક વૃત્તાત નીચે પ્રમાણે કહ્યો.—

"ઘણા સુવર્ણની શોભાથી અલૌકિક શોભાને ધારણ કરનારી કનકપુરી નગરીમા પોતાના કુળને દીપાવનાર સુવર્ણની ધ્વજા જેવો **કનકધ્વજ** નામે રાજા હતો તે રાજાએ પોતાની અમીનજરથી તૃણખલાને પણ અમૃત સમાન કર્યા. એમ ન હોત તો તેના શત્રુઓ દાતમા તૃણખલા પકડી તેનો સ્વાદ લેવાથી શી રીતે મરણ ટાળીને જીવતા રહેત ? પ્રશંસા કરવા જેવા ગુણોને ધારણ કરનારી અને સ્વરૂપથી ઇંદ્રાણી જેવી સુંદર એવી કુસુમસુદરી નામે ઉત્તમ રાણી કનકધ્વજના અત પુરમાં હતી. તે સુન્દર સ્ત્રી એક વખતે સુખનિદ્રામા સુતી હતી, એટલામા જાગૃત અવસ્થામાં સ્પષ્ટ દેખાતુ એવુ કન્યાની પ્રાપ્તિ કરાવનારું સ્વપ્ન તેના જોવામા આવ્યુ. મનમા રતિ અન પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરનારું રતિ અને પ્રીતિ એ બન્નેનું જોડુ કામદેવના ખોળામાથી ઉઠીને પ્રીતિથી મ્હારા ખોળામા આવીને બેઠું. તેના સ્વપ્નમા એવો સંભવ હતો શીઘ્ર જાગૃત થએલી કુસુમસુદરીએ વિકસ્વર કમળ સરખા પોતાના નેત્ર ઉઘાડયા જેમ મ્હોટા પુરથી નદી ભરાય છે, તેમ કહી ન શકાય એવા આનંદપૂરથી તે પરિપૂર્ણ ભરાઇ ગઈ.

પછી તેણે કનક રાજ રાજા પાસે જઈને એવું જોયું હતું, તેનું સ્વપ્ન કહ્યું સ્વપ્ન વિચારના જાણ એવા રાજાએ પણ સ્વપ્નનું ફળ કહ્યું તે નીચે પ્રમાણે —

"હે સુંદરી! વિધાતાની સૃષ્ટિને એક પંક્તિએ ચલાવનાર અને જગતમાં સારભૂત એવું એક કન્યાનું જોડું તને થશે" એવું વચન સાંભળી કન્યાનો લાભ થવાનો છતાં પણ કુસુમનું મન ધનોત્સ હર્ષ થયો ઠીકજ છે પુત્ર અથવા પુત્રી ગમે તે બીજા મનના ઉત્તમ હોય તો કોને ન ગમે? પછી કુસુમસુંદરી ગર્ભવતી થઈ વખત જતાં ગર્ભના પ્રભાવથી તેનું શરીર રીકું થઈ ગયું જાણે ગર્ભ પવિત્ર હોવાને લીધે પાંડુતાના મિષથી તે નિર્મળ થઈ હોયની! ગર્ભમાં જડને રાખનારી કાદંબિની (મેઘની પંક્તિ) જો કૃષ્ણવર્ણ થાય છે, તો ગર્ભમાં મૂઢને ન રાખનારી કુસુમસુંદરી પાંડુવર્ણ થઈ તે ઠીકજ છે સારી નીતિ જેમ કીર્તિ અને લક્ષ્મીરૂપ જોડાને પ્રસવે છે તેમ અવસર આવે કુસુમસુંદરીને એક વખતે બે પુત્રીનું જોડું અવતર્યું રાજાએ પહેલી પુત્રીનું અશોકમંજરી અને બીજીનું તિલકમંજરી એવું નામ રાખ્યું જેમ મેરૂપર્વત ઉપર કલ્પલતાઓ વૃદ્ધિ પામે છે, તેમ પાંચ ધાત્રમાતાઓએ લાલન પાલન કરેલી તે કન્યાઓ સારી મોટી થવા લાગી તે બન્ને થોડા દિવસમાં સર્વ કળાઓમાં નિપુણ થઈ બુદ્ધિશાળી મનુષ્યોને બુદ્ધિથી બની શકે એવું કામ કરતાં શી વાર? પહેલેથી તે કન્યાઓની રૂપ સંપત્તિમાં કાંઈ ખામી નહોતી તથાપિ સ્વભાવથીજ સુંદર વનશ્રી જેમ વસંતઋતુ આવે ત્યારે વિશેષ શોભે છે તેમ તે નવી યૌવન દશા આવે વધારે શોભવા લાગી કામદેવે જગતને જીતવા માટે બે હાથમાં પકડવાના બે ખડ્ગ ઉજ્જ્વળ કરી રાખ્યાં હોયની! એવી તે કન્યાઓની શોભા દેખાતી હતી મયની બે જિહ્વા માફક અથવા કૂર ગ્રહના બે નેત્ર માફક જગતને ચમત્કાર કરનારી તે કન્યાઓની આગળ પોતાનું મન વશ રાખવામાં કોઈનું ધૈર્ય ટકી ન રહ્યું સુખમાં, દુઃખમાં આનંદમાં અથવા વિષાદમાં એક બીજીથી જૂદી ન પડનારી સર્વ કાર્યોમાં અને સર્વ વ્યાપારોમાં સાથે રહેતી, નારી તથા શીલથી અને સર્વ ગુણોથી માંહોમાંહે સરખી એવી તે કન્યાઓની

જન્મથી બંધાયલી પરસ્પર પ્રીતિને જો કદાચ ઉપમા આપી શકાય તો બે આંખનીજ આપી શકાય. કહ્યું છે કે—

सह जग्गिराण सह सो, विराग सह हरिस्स सोअवंताण ॥
नयणाण व धन्नाण, आजम्मं निच्चलं पिम्मं ॥ १ ॥

અર્થ.—સાથે જાગનારી, સાથે નિદ્રા લેનારી, સાથે હર્ષ પામનારી અને સાથે શોક કરનારી બે આંખોની પેઠે જન્મથી માંડીને નિશ્ચળ પ્રેમને ધારણ કરનારાઓને ધન્ય છે ॥ ૧ ॥

કન્યાઓ યૌવનદશામાં આવી ત્યારે કનકધ્વજ રાજા મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે, "એમને એમના જેવો વર કોણ મળશે? રતિ પ્રીતિનો જેમ એક કામદેવ વર છે, તેમ એ બન્નેનો એકજ વર શોધી કાઢવો જોઈએ. જો કદાચ એમને જુદા વર થશે, તો માંહોમાંહે બન્નેનો વિરહ થવાથી મરણાંત કષ્ટ થશે. એમને આ જગત્માં કયો ભાગ્યશાળી તરૂણ વર ઉચિત છે? એક કલ્પલતાને ધારણ કરી શકે એવો એક પણ કલ્પવૃક્ષ નથી, તો બન્નેને ધારણ કરનારો ક્યાંથી મળી શકે? જગત્માં એમાંથી એકને પણ પરણવા જેવો એવો વર નથી હાય હાય! હે કનકધ્વજ! તું એ કન્યાઓનો પિતા થઈને હવે શું કરીશ? યોગ્ય વરનો લાભ ન થવાથી આધાર વિનાની કલ્પલતા જેવી થએલી આ લોકોત્તર નિર્ભાગી કન્યાઓની શી ગતિ થશે?" એવી રીતે અતિશય ચિંતાના તાપથી તપાયલા કનકધ્વજ રાજા મહિનાઓને વર્ષ માફક અને વર્ષોને યુગ માફક કાઢવા લાગ્યો. શંકરની દૃષ્ટિ આમા પુરૂષને જેમ દુઃખદાયક થાય છે, તેમ કન્યા તેટલી સારી હોય. તો પણ તે પોતના પિતાને દુઃખ આપનારી તો ખરીજ! કહ્યું છે કે—પિતાને કન્યા ઉત્પન્ન થતાજ કન્યા થઈ એવી મ્હોટી ચિંતા મનમાં રહે છે. પછી હવે તે કોને આપવી? એવી ચિંતા મનમાં રહે છે. લગ્ન કર્યા પછી પણ "ભર્તારને ઘેર સુખે રહેશે કે નહીં?" એવી ચિંતા રહે છે, માટે કન્યાના પિતા થવું એ ઘણું કષ્ટકારી છે, એમાં સંશય નથી. હવે કામદેવ રાજાનો મહિમા જગત્માં અતિશય પ્રસિદ્ધ કરવાને અર્થે પોતાની પરિપૂર્ણ ઋદ્ધિ સાથે લઈ વસંતઋતુ વનની અંદર ઊતર્યો. તે વસંતઋતુ જેનો અહંકાર સર્વત્ર પ્રસરી રહ્યો છે, એવા કામદેવ રાજાનો ત્રણ જગત્ને જિત-

જેથી ઋતુ ન પક્ષો કશ મનોહર ગણ ગાતાં? તેજ કાળની ! એમ [illegible] નામનો હતો [illegible] ગીતોમાં મલયપવન કરવાથી આવતા પવનનો [illegible] એ પહેલું ગીત ભમરોના ઝંકાર [illegible] એ બીજું ગીત અને કો- કિલ પક્ષીઓ [illegible] એ [illegible] ગીત [illegible]

તે સમયે ક્રીડા કરવા [illegible] ઘણી ઋતુ પક્ષીઓ તે [illegible] [illegible] આનંદ [illegible] પાની વનમાં [illegible] હાથીના [illegible] તે [illegible] ઉપર [illegible] જાતિના [illegible] પાલખી [illegible] એવી રીતે [illegible] બેસી ઘણો [illegible] તેમની [illegible] પાલખીમાં [illegible] સખીઓના પરિવારથી શોભતી [illegible] રંગી [illegible] [illegible] લક્ષ્મી [illegible] નારા [illegible] આગળ [illegible] [illegible] એવા [illegible] નામના [illegible] તે [illegible] ભમર [illegible] પોતાના [illegible] નારી [illegible] યૌવન [illegible] આવેલી [illegible] અશોક [illegible] [illegible] પ્રથમ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

ક્રીડારસમાં નિમગ્ન થએલી અશોકમંજરી તરફ તરૂણ પુરુષો વિકસ્વર રોમ રાજિવાળા થઇ અને તરૂણ સ્ત્રીઓ મનમાં ઈર્ષ્યા લાવી ક્ષણમાત્ર જોતાં હતા, તેટલામાં દુર્ભાગ્યથી પ્રચંડ પવનના વેગવડે હિંડોળો ત્રડ ત્રડ શબ્દ કરી અકસ્માત્ તૂટી ગયો, અને તેની સાથે લોકોના મનમાંનો ક્રીડારસ પણ જતો રહ્યો. શરીરમાંની નાડી તૂટતાં જેમ લોકો આકુળ વ્યાકુળ થાય છે, તેમ હિંડોળો તૂટતાંજ સર્વે લોકો "આનું હવે શું થશે?" એમ કહી આકુળ વ્યાકુળ થઇ હાહાકાર કરવા લાગ્યા. એટલામાં જાણે કૌતકથી આકાશમાં ગમન કરતી હોયની! એવી તે અશોકમંજરી હિંડોળા સહિત આકાશમાં વેગથી જતી વ્યાકુળ થએલા સર્વે લોકોના જોવામાં આવી તે વખતે લોકોએ, "હાય હાય! કોઇ યમ સરખો અદૃશ્ય પુરૂષ એને હરણ કરી જાય છે!!" એવા ઉચ્ચ સ્વરે ઘણો કોલાહલ કર્યો. પ્રચંડ ધનુષ્યો અને બાણના સમુદાયોને ધારણ કરનારા, શત્રુને આગળ ટકવા ન દેનારા એવા શૂરવીર પુરૂષો ઝડપથી ત્યાં આવી પાસે ઉભા રહી અશોકમંજરીનું હરણ ઊંચી દૃષ્ટિએ જોતા હતા; પરંતુ તેઓ કાંઇ પણ કરી શક્યા નહી. ઠીકજ છે, અદૃશ્ય અપરાધીને કોણ શિક્ષા કરી શકે?

કનકધ્વજ રાજા કાનમાં શૂળ પેદા કરે એવું કન્યાનું હરણ સાંભળીને ક્ષણમાત્ર વજ્રપ્રહાર થયાની માફક ઘણો દુઃખી થયો. "હે વત્સે! તું ક્યાં ગઇ? તું મને કેમ પોતાનું દર્શન દેતી નથી? હે શુદ્ધ મનવાળી! પૂર્વનો અતિશય પ્રેમ તેં છોડી દીધો કે શું? હાય હાય!!" કનકધ્વજ રાજા વિરહાતુર થઇ આ રીતે શોક કરતો હતો, એટલામાં એક સેવકે આવીને કહ્યું કે, "હાય હાય! હે સ્વામીન્! અશોકમંજરીના શોકથી જર્જર મનવાળી થએલી તિલકમંજરી જેમ વૃક્ષની મંજરી પ્રચંડ પવનથી પડે છે, તેમ જલદી મૂર્છા ખાઇને પડી તે જાણે કંઠમાં પ્રાણ રાખી શરણ વિનાની થઇ ગઇ હોયની! એવી જણાય છે." કનકધ્વજ રાજા ઘા ઉપર ખાર નાખ્યા જેવું અથવા શરીરના બળી ગએલા ભાગ ઉપર ફોલ્લો થાય તેવું આ વચન સાંભળી કેટલાક માણસોની સાથે શીઘ્ર તિલકમંજરી પાસે આવ્યો. પછી તિલકમંજરી, ચંદનનો રસ છાટવા આદિ ઠંડા ઉપચાર

કરવાથી મહા મહેનત મચેનત થઇ અને વિલાપ કરવા લાગી 'મદોન્મત્ત હસ્તિ પેઠે ગમન કરનારી ભ્રાતિ સ્વગિનિ! તુ કયા છ? તુ મ્હાર ઉપર ઘણો પ્રેમ રાખનારી બ્હા મને અહિ મૂળીને ક્યા ગઇ? હાય હાય! બાગર વિગાની મ્હારા પ્રાણ ત્યાગ વિયોગથી વાગ્યુ વિનાના અને ચારે બાજુની બાણુવડે વાધાયલા જેવા થએના હવે શી રીતે ટળી શકે? હે તાત! હુ છતની એ કરતા બીજી શી માગી વાત છે? મદન કરી ન શકાય એવો મ્હારી બ્હેનનો વિયોગ હુ હવે શી રીતે સહન કરૂ? એવો વિલાપ કરનારી તિલકમજરી તેની થયા ઈ માફક ધુળમા આળોટવા અને જળમા માછલી ઈ માફક ઉછળવા લાગી

જેમ દવના સ્પર્શથી વેનડી સુકાય છે તેમ તે હવાને ફુનીજ એ ટલી સુકાઈ ગઇ કે, કોઈને પણ તેના જીવવાની આશા ન રહી! એટ લામા તેની માતા પણ ત્યા આવીને આ રીતે વિલાપ કરવા લાગી 'હે દૈવ! તે વિશ્ય થઈ એવુ દુખ મને શા સારૂ આપ્યુ? તુ એક મ્હા રી પુત્રીને હરણ કરી ગયો અને આ બીજી પુત્રી તેના વિરહથી દુખી થઇ મ્હા રેખતાં મરણ પામશે! હાય હાય! અભાગી એવી હુ હણાણી!!! હે ગોત્રદેવીઓ! વનદેવીઓ! આકાશદેવીઓ! તમે હવે તુરત પાસ આવો, અને એ મ્હારી પુત્રી કોઇ પણ રીતે તાજા આયુષ્યવાળી કરો' રા ણીની સખીઓ દાસીઓ અને નગરની સતી સ્ત્રીઓ ત્યા આવી રાણીના દુખ થી પોતે દુખી થઇ ઉચ્ચસ્વરે અતિશય વિલાપ કરવા લાગી તે વખત ત્યાના સર્વ લોકોને શોક થયો એમા શું કહેવુ? અશોક એવુ નામ ધરાવનાર ઝાડા પણ ચાર તરફથી શોક કરતા હોય એમ લાગ્યુ તે વખતે તે લો કોના દુખથી જાણે અતિશય દુખી થઇ ત્યા રહી ન શકતો હોય ની! એવો સૂર્ય પણ પશ્ચિમ સમુદ્રમા ડૂબી ગયો પૂર્વદિશા તરફથી આવતા અંધકારને અશોકમજરીના વિરહથી થએલા શોક માગ દેખાડ્યો તેથી તે સુખે ઝપાટી ત્યા સર્વ ઠેકાણે પ્રસરી રહ્યો મનની અદર શોક રોવાથી પ્રથમથીજ ઘણા આકુળ વ્યાકુળ થએલા સર્વ લોકો બહાર અધકાર થઇ ગયો ત્યારે ઘણાજ અકળાણા મલીન વસ્તુના રૂપ એવાજ હોય છે પછી આનદ મ ખ્યા સુખદાયી એ કિરણ જેના એવો ચદ્રમા ત્રૈલોકાને

મલિન કરનારા અંધકારને દૂર કરતો છતો જાહેર થયો જેમ સજળ મેઘ મેલડીને તૃપ્ત કરે છે, તેમ ચંદ્રમાએ મનમા દયા લાવીનેજ કે શું! પોતાની ચંદ્રિકા રૂપ અમૃતરસની વૃષ્ટિથી તિલકમંજરીને પ્રસન્ન કરી

પછી રાત્રિને પાછલે પહોરે જેમ માર્ગનો જાણ પથિક મુસાફર ઊઠે છે, તેમ જાણુમાં ઉત્તમ એવી તિલકમંજરી મનમા કાંઈક વિચાર કરીને ઊઠી, અને મનમા કપટ ન રાખતા સખીઓનો પરિવાર સાથે ઉદ્યાનની અંદર આવેલા ગોત્રદેવી ચક્રેશ્વરીના મંદિરમાં શીઘ્ર ગઈ. મહિમાનુ સ્થાનક એવી ચક્રેશ્વરી દેવીની પરમ ભક્તિવડે સારા કમળોની માળાઓથી પૂજા કરીને તિલકમંજરીએ તેને નીચે પ્રમાણે વિનતિ કરી.—

"હે સ્વામિનિ! મે જો મનમા કપટ રહિત ભક્તિ ગણીને સર્વ કાળ ત્હારી પૂજા, વંદના અને સ્તુતિ કરી હોય, તો આજ મ્હારા ઉપર પ્રસાદ કરી પોતાની પવિત્ર વાણીથી દીન એવી મ્હારી બ્હેનની શુદ્ધિ કહે હે માતાજી! એ વાત ત્હારાથી ન બને તો, "મેં ભોજનનો આ જન્મ છે ત્યાંસુધી ત્યાગ કર્યો એમ માનજે. કેમકે, કયો નીતિનો જાણ માણસ પોતાના ઈષ્ટ માણસના અનિષ્ટની કલ્પના મનમા આવે ભોજન કરે?"

તિલકમંજરીની ભક્તિ, શક્તિ અને બોલવાની યુક્તિ જોઈ ચક્રેશ્વરી દેવી પ્રસન્ન થઇ શીઘ્ર જાહેર થઈ. માણસ મનની એકાગ્રતા કરે તો શુ ન થાય? ચક્રેશ્વરીએ હર્ષથી કહ્યુ કે, "હે તિલકમંજરી! ત્હારી બ્હેન સારી પેઠે છે હે વત્સે! તુ મનમા ખેદ કરે છે તે છોડી દે, અને ભોજન કર અશોકમંજરીની શુદ્ધિ એક માસમા તને એની મેળે મળશે, અને તેજ અવસરે દૈવયોગે તેનો અને ત્હારો મેળાપ પણ થશે. "મ્હારો મ્હારી બ્હેનની સાથે મેળાપ ક્યા, ક્યારે અને કેવી રીતે થશે?" એમ જો તુ પૂછતી હોય તો સાંભળ. વૃક્ષોની બહુ ભીડ હોવાને લીધે કાયર માણસથી ઉલ્લંઘન ન કરી શકાય એવી એક મ્હોટી અટવી આ નગરીની પશ્ચિમ દિશાએ દૂર આવેલી છે ને સમૃદ્ધ અટવીમા કોઈ ઠેકાણે પણ રાજાનો હાથ પેસી શકતો નથી. તથા સૂર્યના કિરણ પણ પ્રવેશ કરી શકતા નથી. ત્યાનાં (શિયાળીઆ) પણ અંત:પુરમા રહેલી રાણીઓની પેઠે સૂર્યને કોઇ કાળે જોઈ શકતા નથી. ત્યા જાણે સૂર્યનુ વિમાનજ પૃથ્વી ઉપર ઉતર્યું હોયની!

એવુ શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનનું શોભીતુ એક રત્નજડિત મ્હોટુ મંદિર છે આકાશમા જેમ પૂર્ણ ચંદ્રમા શોભતો રહે છે તેમ તે મંદિરમા શ્વેત ચંદ્રકાન્ત મણિની જિનપ્રતિમા શોભે છે દિવ્ય વાજાએ કલ્પવૃક્ષ કામકુંભ વગેરે વસ્તુથી મહિમાનો પાર લહી તે પ્રતિમા વડી કોણ જાણે ! હે તિલકમંજરી ! તુ તે પ્રશસ્ત અને અતિશયવાળી ભગવાની પ્રતિમાની પૂજા કર તેથી ત્હારી બ્હેનનો પત્તો મળશે, અને મેળાપ પણ થશે તેમજ તારૂં બીજુ પણ મન સારૂં જ થશે દેવાધિદેવ જિનેશ્વર મહારાજની સેવાથી શું ન થાય ? જો તુ એમ કહીશ કે, ' તે દૂર મંદિરે પૂજા કરવા હમેશ હુ શી રીતે જઉ ? અને પાછી શી રીતે આવુ ? તો હે સુંદરી ! હુ તેનો પણ ઉપાય કહુ છુ તે તું સાંભળ મારો ઉપાય ગજગજમા પૂરેપૂરો ન કહ્યો હોય તો કાંઈ સફળ થતુ નથી ગરુડની પેઠે ગમે તે કાર્ય કરવા સમર્થ અને કહ્યુ ગમે તે કાર્ય કરવા તૈયાર એવો એક ચંદ્રચુડ નામે સેવક દેવતા છે જેમ મ્હારા આદેશથી હંસ સરસ્વતીને વહી જાય છે તેમ મ્હારા આદેશથી તે દેવ મયૂરપક્ષીનુ રૂપ કરીને તને વાંછિત જગ્યાએ લઈ જશે '

ચક્રેશ્વરી દેવીએ એમ કહેતા વારજ જાણે આકાશમાંથીજ પડ્યો કે શુ ! માણુ જાણે એવો મધુર કેકારવ કરનારો એક સુંદર વિચિત્ર મયૂરપક્ષી ત્યાંથી પ્રગટ થયો જેની ગતિની કોઈ બરાબરી ન કરી શકે એવા તે દિવ્ય મયૂરની ઉપર બેસીને તિલકમંજરી દેવીની પેઠે જિનમહારાજની પૂજા કરવા ક્ષણમાત્રમા આવે છે અને પાછી જાય છે હે તિલકમંજરી આવે છે તેજ આ મનને આનંદ ઉત્પન્ન કરનારી મહાટી તેજ આ મંદિર તેજ હુ તિલકમંજરી અને તેજ એ મ્હારા વિમાનરૂપ મયૂરપક્ષી છે હે કુમાર ! આ મ્હારો વૃત્તાંત મે તને કહ્યો હે ભાગ્યશાળી ! હવે હુ શુદ્ધ મનથી તને કાંઈક પૂછુ છુ આજ એક માસ પુરો થયાં હુ હરરોજ અહિં આવુ છુ માર્ગમાં દેશમા જેમ ગંગા નદીનુ નામ પણ ન મળે તેમ મે મ્હારી બ્હેનનુ હજી સુધી નામ પણ સાંભળ્યુ નથી જગતમાં એક ! હે કુમાર ! રૂપ વગેરેથી મ્હારા સરખી એવી કોઈ સ્ત્રી જગતની અંદર ભમતા કોઈ સ્થળે ત્હારા જોવામા આવી ?

તિલકમંજરીએ એવું પ્રશ્ન કર્યું, ત્યારે રત્નસાર કુમારે વશ થયાની પેઠે મધુર સ્વરથી કહ્યુ કે, "બીક પામેલા હરણીની પેઠે ચંચળ નેત્રવાળી ત્રૈલોક્યની અંદર રહેલી સર્વ સ્ત્રીઓના શિરોમણી એવી હે તિલકમંજરી! જગત્માં ભ્રમણ કરતા મેં તદ્દન ત્હારા જેવી તો ક્યાંથી! પરંતુ એક અંશથી પણ ત્હારા જેવી કન્યા જોઇ નહિ, અને જોવામા આવશે પણ નહીં. કેમકે, જગત્મા જે વસ્તુ હોય, તેજ જોવામા આવે, ન હોય તે ક્યાથી આવે? તથાપિ હે સુંદરિ! દિવ્ય દેહને ધારણ કરનારો, હિંડોળા ઉપર ચઢી બેઠેલો, શોભતી ભરજુવાનીની અવસ્થામાં આવી પહોચેલો, લક્ષ્મી દેવી સરખો મનોહર એવો એક તાપસ કુમાર શબરસેના અટવીમાં મ્હારા જોવામા આવ્યો. તે માત્ર વચનની મધુરતા, રૂપ, આકાર વગેરેથી ત્હારા જેવોજ હતો મ્હોટા મનવાળી હે તિલકમંજરી! તે તાપસ કુમારે સ્વાભાવિક પ્રેમથી જે મ્હારો આદરસત્કાર કર્યો, તે સર્વ વાતનો સ્વમ ગાઢ નિરૂઢ થયો એ વાત જ્યારે જ્યારે યાદ આવે છે, ત્યારે ત્યારે મ્હારૂ મન હજી પણ કટકે કટકા થતુ હોય, અથવા બળતુ હોય એમ મને લાગે છે. તે તાપસ કુમારજ તુ છે, અથવા તે ત્હારી બ્હેન હશે, એમ મને લાગે છે. કેમ કે, દૈવની ગતિ મુખથી કહી ન શકાય એવી હોય છે," કુમાર એમ કહે છે એટલામા બોલવામાં ચતુર એવો પોપટ કલકલ શબ્દ કરી કહેવા લાગ્યો કે, "હે કુમાર! એ વાત પહેલેથીજ મેં જાણી હતી, અને તને કહી પણ હતી હુ નિશ્ચયથી કહુ છું કે, તે તાપસ કુમાર ખરેખર કન્યાજ છે, અને તે પણ એની બ્હેનજ છે મ્હારી સમજ પ્રમાણે માસ પૂર્ણ થયો છે, તેથી આજ કોઇ પણ રીતે તેનો મેળાપ થશે" તિલકમંજરીએ પોપટના એવા વચન સાંભળી કહ્યુ કે, "હે શુક! જગત્મા સારભૂત એવી મ્હારી બ્હેનને જો હુ આજે જોઇશ, તો હું નિમિત્તના જાણ એવા ત્હારી આનંદ કમળવડે પૂજા કરીશ."

આ રીતે તિલકમંજરીએ અને કુમારે પણ આદરથી "હે ચતુર બહુ સારૂ વચન કહ્યુ" આ પ્રમાણે તે પોપટના વખાણ કર્યા. એટલામાં મધુર શબ્દ કરનારા નેપુરથી શોભતી, જાણે આકાશમાથી ચંદ્રમંડળીજ પડતી હોયની! એવી ભ્રાંતિ ઉત્પન્ન કરનારી, અતિશય લાંબો આકાશપં-

ર કાપવાથી થાકી ગએલી તથા બીજા હસીઓ અંખ્યાઇથી, હમો અ
નુરાગ દૃષ્ટિથી અને કુમાર વગેરે લોકો આશ્ચર્યથી તથા પ્રીતિથી જેની
તરફ જોતા રહ્યા છે, એવી એક દિવ્ય હસી તત્સાર કુમારના ખોળામા
પડી આઝાદવા લાગી, અને ઘણી પ્રીતિથીજ કે શું ! કુમાર ા મે તરફ
જોતી તથા ભયથી ધ્રૂજતી છતા મનુષ્ય ભાષાએ બોલવા લાગી "સત્ર
વાની લોકની પક્તિમા માણિકરત્ન સમાન શરણે આવેલા જીવો ઉપર
ના કરનાર અને તેમની રક્ષા કરનાર એવા હે કુમાર ! તુ મ્હારી રક્ષા
કર શરણની અર્થી એવી હું શરણે જવા યોગ્ય જેવા ત્હા । નરણે આવી
છુ કેમકે, મ્હોટા પુરુષો શરણે આવેલા લોકોને વજના પાજ્જ નમા ।
કે કોઇ વખતે અથવા કોઇ સ્થળે પ । ા સ્થિર થાય પર્વત હાલે, જળ
તપાસા વગર સ્વાભાવિક રીતે અગ્નિ પ્રકાશ બળવા લાગે અગ્નિ બરફ
સરખો શીતળ થાય, પરમાણુ મેરુ થાય મેરું પરમાણુ થાય આના
શમા સ્દ્ધર કમળ ઉગે તથા ગધેડાને સીંગડા આવે, તથાપિ ધીર પુરુષો
શરણે આવેલાને ગમે તેવા ઉત્પાત થએ પણ છોડતા નથી વીર પુરુષા શરણે
આવેલા જીવોની રક્ષા કરવાના માટે પોતાના રાજ્યને રજ જેવા ગણે
છે ધનનો નાશ તૃણ છે અને પ્રાણને પણ તણખલા જેવા ગણે છે'
પછી રત્નસાર કુમાર કમળ સરખા કોમળ એવા તે હસીના પિચ્છ ઉપર
હાથ ફેરવી કહેવા લાગો હે હસિ ! બીજી ગતી માફક મનમા બીક ન
રાખ કોઈ મનુષ્યોનો રાજા, વિદ્યાધરાનો રાજા તથા વૈમાનિક દેવનાેા
અથવા ભવનપતિનો ઇંદ્ર પણ મારા ખોળાના મોંઢેલી તને હરણ કરવા
સમર્થ નથી હે હસિ ! મ્હારા ખોળામા બેઠી છતા તુ જનારી તુ શોના ગ્રહી
કાયળી જેવા સર્ફ એવા પોતાના પિચ્છના જોડાને કેમ ધ્રુજાવે છે?'
એમ કહી દયાળુ રત્નસાર કુમારે આકુળ વ્યાકુળ થએલી હસીને સરોવર
માથી નિર્મળ જળ અને સરસ કમળતતુ મંગાવી આપીને સતુષ્ટ કરી

આ કોણ છે? ક્યાથી આવી? કોનાથી ભય પામી? અને મનુષ્ય
વાણીથી શી રીતે બોલે છે? એવો મનમાં કુમાર વગેરે લોકોના મનમા આવે
છે એટલામા શત્રુના કોડો સુભટોના ભયકર વચન તેમને કાને પડ્યા
તે એવી રીતે કે—'કોણ ત્રૈલોક્યનો અત કરવા યમને બોલાવે? કાણ

પોતાના જીવિતની દરકાર ન રાખતાં શેષનાગના મસ્તકે રહેલા મણિને સ્પર્શ કરે ? તથા કોણ પ્રલય કાળના અગ્નિની જ્વાળાઓમા વગર વિચારે પ્રવેશ કરે ?" એવા વચન સાભળતાજ ચતુર પોપટના મનમા શંકા આવી, અને તે શીઘ્ર મંદિરના દ્વારમાં આવી શું બનાવ બને છે, તે જોવા લાગ્યો એટલામા ગંગા નદીના પૂરની માફક આકાશમાર્ગે આવતી વિદ્યાધર રાજાની ઘણી શૂરવીર સેના તેના જોવામા આવી. તીર્થના પ્રભાવથી, કાંઇ દૈવિક પ્રભાવથી; ભાગ્યશાળી રત્નસારના આશ્ચર્યકારી ભાગ્યથી અથવા રત્નસારના પરિચયથી કોણ જાણે કયા કારણથી પોપટ શૂરવીર પુરૂષોનુ વ્રત પાળવામાં અગ્રેસર થયો. તેણે ગભીર અને ઉચ્ચ સ્વરથી શત્રુની સેનાને હોકારો કરીને કહ્યું કે, "અરે વિદ્યાધર સુભટો ! દુષ્ટ બુદ્ધિથી ક્યાં દોડો છો ? દેવતાથી પણ ન જીતાય એવો કુમાર આગળ બેઠો છે તેને નથી જોતા ? સુવર્ણ સરખી તેજસ્વી કાયાને ધારણ કરનાર એ કુમાર જેમ ગરૂડ ચારે તરફ દોડનારા સર્પનો મદ ઉતારે છે, તેમ મદોન્મત્ત એવા તમારો અહંકાર ક્ષણમાત્રમાં ઉતારશે. આ કુમારને જો ક્રોધ ચઢશે તો યુદ્ધની વાર્ત્તા તો દૂર રહી ! પણ તમને નાસતા નાસતાં પણ ભૂમિનો છેડો નહી આવે" વિદ્યાધરના સુભટો વીરપુરૂષ સરખો પોપટનો એવો હોંકારો સાભળીને વિલખા થયા, આશ્ચર્ય પામ્યા, ડરી ગયા, અને મનમાં વિચારવા લાગ્યા કે, "એ કોઇ દેવતા અથવા ભવનપતિ પોપટના રૂપે બેઠો છે એમ ન હોય તો એ આ રીતે વિદ્યાધરોને પણ હોકારથી શી રીતે બોલાવે ? આગળ રહેલો કુમાર કેવો ભયંકર છે ? કોણ જાણે આજ સુધી વિદ્યાધરોના ઘણા સિંહનાદ પણ અમે સહન કર્યા છે. એમ છે છતા આજ આ એક પોપટનો તુચ્છ હોકારો અમારાથી કેમ સહન કરાતો નથી ? વિદ્યાધરોને પણ ભય ઉત્પન્ન કરે એવો જેનો પોપટ પણ શૂરવીર છે, તો આગળ રહેલો કુમાર કોણ જાણે કેવો હશે ? યુદ્ધ કરવામા નિપુણ હોય તો પણ અજાણ્યાની સાથે કોણ યુદ્ધ કરે ! કાઇ તરવાનો અહંકાર રાખનો હોય તો પણ તે પાર વિનાના સમુદ્રને તરી શકે કે શું ?"

બીક પામેલા, આકુળ વ્યાકુળ થએલા અને પરાક્રમથી ભ્રષ્ટ થએલા સર્વે વિદ્યાધરના સુભટો પોપટનો હોકારો સાંભળતાંજ ઉપર પ્રમાણે વિચારી

શિયાળિયાની માફક એમ ભાગી ગયા ! જેમ ગાગો રિતા પાસે જઇને કહે, તેમ તે સુભટોએ પોતાના રાજા પાસે જઇ યથાર્થ વાત હતી તે કહી દીજ છે, પોતાના સ્વામી આગળ કાઇ ગુપ્ત રખાય ? સુભટોનુ વચન સાંભળતાજ વિદ્યાધર રાજાના નેત્ર રોષથી રક્તવર્ણ થયા, અને વિજળીની પેઠે આમતેમ ચમકારો મારવા લાગ્યા, અને તેનુ મુખ લલાટ ઉપર ચ ઢાવેલ ભ્રમ થી ભયંકર દેખાવા લાગ્યુ પછી સિંહ સરખા બલિષ્ટ અને કીર્તિમાન તે રાજાએ કહ્યુ કે, અરે સુભટો ! શૂરવીરતાનો અહંકાર ઘણુ કરનારા પણ પરાક્રમ જોતા કાયર અને વગર કારણે ડર રાખનારા તમને ધિક્કાર થાઓ ! પોપટ કુમાર અથવા બીજો કોઇ દેવતા કે ભવ નપતિ તે શુ ? અરે કુસુભટો ! તમે હવે મ્હારૂ પરાક્રમ જોતા રહો' આ રીતે ઉચ્ચ સ્વરથી ધિક્કારયુક્ત વચન કહી વિદ્યાધર રાજાએ દશ મુખવાળુ અને વીસ હાથવાળુ રૂપ પ્રગટ કર્યુ એક જમણા હાથમા શત્રુના બખતરને સહજમા કાપી નાખનાર ખડ્ગ અને એક ડાબા હાથ-માં ઢાલ, એક હાથમા નક્ષિધર સર્પ સરખા બાણોનો સમુદાય અને બીજા હાથમા યમના બાહુદંડની માફક બાણ ઉત્પન્ન કરનારૂ ધનુષ્ય, એક હાથમા જાણે પોતાનો મૂર્તિમંત યશજ હોયની ! એવા ગંભીર સ્વરવાળા શંખ અને બીજા હાથમાં શત્રુના યશ રૂપ નાગને બંધનમા રાખનારો નાગ પાશ, એક હાથમાં યમ રૂપ હાથીના દંત સરખો શત્રુનો નાશ કરનાર ભાલો અને બીજા હાથમા શત્રુથી દેખી ન શકાય એવી ફરશી, એક હાથમા પર્વત સરખો મ્હોટો મુદ્ગર અને બીજા હાથમા ભયંકર વજ્રપાશ એક હાથમા બળતી કાંતિવાળો ભિંદિપાળ અને બીજા હાથમા તીક્ષ્ણરૂપ ધારથી જેની માઇ બરોબરી ન કરી શકે એવુ શલ્ય એક હાથમા મ્હોટુ બાકર તોમર અને બીજા હાથમા શત્રુને શલ્ય ઉત્પન્ન કરનારૂ ત્રિશૂળ એક હાથમા પ્રચંડ લોહદંડ અને બીજા હાથમા મૂર્તિમંત પોતાની મ નોરથ હોયની ! એવી શક્તિ એક હાથમાં શત્રુના નસ કપાવનાર ઘણ નિર્ગુણ મોટો પટ્ટીશ અને બીજા હાથમા કોઇ પણ રીતે તૂટી ન શકે એવા દુસ્ફોટ એક હાથમા શરિ લોકોને ભય કરનારી ગદાથી અને બીજા હાથમા પરચક્રને કાળચક્ર સમાન ચક્ર આ રીતે વીસ હાથમા અનુક્રમે

વીસ આયુધો ધારણ કરી તે વિદ્યાધર રાજા જગતને ભય ઉત્પન્ન કરનારો થયો. તેવીજ રીતે, એક મુખથી સાઢ જેમ ત્રાટકાર શબ્દ કરે, તેમ હોકારો કરતો, બીજા મુખથી તોફાની સમુદ્રની પેઠે ગર્જના કરતો, ત્રીજા મુખથી સિંહ સરખો સિંહનાદ કરતો, ચોથા મુખથી અટ્ટહાસ્ય કરનાર પુરૂષની માફક શત્રુને ભય પેદા કરનારૂ અટ્ટહાસ્ય કરતો, પાચમા મુખથી વાસુદેવની માફક મ્હોટો શખ વગાડતો, છઠ્ઠા મુખથી મંત્રસાધક પુરૂષની પેઠે દિવ્ય મંત્રોનો જાપ કરતો, સાતમા મુખથી મ્હોટો વાનરો જેમ બુક્કારવ કરે છે, તેમ હક્કારવ કરતો, આઠમા મુખથી પિશાચની પેઠે ઉચ્ચ સ્વરે ભયંકર કિલકિલ શબ્દ કરતો, નવમા મુખથી ગુરૂ જેમ કુશિષ્યોને તર્જના કરે છે, તેમ પોતાની સેનાને તર્જના કરતો, તથા દશમા મુખથી વાદી જેમ પ્રતિવાદીને તિરસ્કાર કરે, તેમ રત્નસાર કુમારને તિરસ્કાર કરતો એવો તે વિદ્યાધર રાજા જૂદી જૂદી ચેષ્ટા કરનારાં દશ મુખથી જાણે દશે દિશાઓને સમકાળે ભક્ષણ કરવાજ તૈયાર થયો હોયની ' એવો દેખાતો હતો એક જમણી અને એક ડાબી એવી બે આખવડે પોતાની સેના તરફ અવજ્ઞાથી અને ધીક્કારથી જોતો, બે આખવડે પોતાની વીસ ભુજાઓને અહંકારથી અને ઉત્સાહથી જોતો, બે આખવડે પોતાના આયુધોને હર્ષથી અને ઉત્કર્ષથી જોતો, બે આખવડે પોપટને આક્ષેપથી અને દયાથી જોતો, બે આખવડે હંસી તરફ પ્રેમથી અને સમજાવટથી જોતો, બે આખવડે તિલકમંજરી તરફ અભિલાષથી અને ઉત્સુકતાથી જોતો, બે આખવડે મયૂરપક્ષી તરફ ઇચ્છાથી અને કૌતુકથી જોતો, બે આખવડે જિનેશ્વર ભગવાનની પ્રતિમા તરફ ઉલ્લાસથી અને ભક્તિથી જોતો, બે આંખવડે કુમારને અદેખાઈથી અને રોષથી જોતો, બે આખવડે કુમારના તેજ તરફ ભયથી અને આશ્ચર્યથી જોતો એવો તે વિદ્યાધર રાજા પોતાની વીસ ભુજાની હરિફાઇથીજ કે શું! પોતાની વીસ આંખવડે ઉપર લખ્યા મુજબ જૂદા જૂદા વીસ મનોવિકાર પેદા કરતો હતો. પછી તે વિદ્યાધર રાજા યમની માફક કોઇને વશ ન થાય એવો, પ્રલય કાળની પેઠે કોઇથી ન ખમાય એવો અને ઉત્પાતની પેઠે જગતને ક્ષોભ ઉત્પન્ન કરનારો એવો થઇ આકાશમા ઉછળ્યો. વાનર

સરખો પોપટ ભયંકરમાં ભયંકર અને જોઈ ન શકાય એવા સાક્ષાત્ રા
વણ સરખા વિદ્યાધર રાજાને જોઈને શીઘ્ર બીક પામ્યો

ઠીકજ છે, તેવા ક્રૂર સ્વરૂપ આગળ કોણ સામો ઉભો રહે? કોણ પુરૂષ અગ્નિની બળતી જ્વાળાને પીવા ઇચ્છે? હશે, બીક પામેલો પોપટ શ્રીરામ સરખા રત્નસાર કુમારને શરણે ગયો. તેવો ભય આવે બીજે કોણ શરણ જવા યોગ્ય છે? પછી વિદ્યાધર રાજાએ આ રીતે હોંકારો કરી બોલાવ્યો ' અરે કુમાર! છેટે ચાલ્યો જા, નહિ તો હમણા નાશ પામીશ અરે દુષ્ટ! નિર્લજ્જ! અમર્યાદ! નિરંકુશ! તું મ્હારા ઝવેરાત સરખી એવી કામીને બોળામાં લઇને બેઠો છે? અરે! તને બિલકુલ કોઇની બીક કે લાજ નથી? જેથી તુ મ્હારા આગળ હજુ ઉભો છે રે મૂઢ! હમેશાં રૂપી ઝેરી મારેલ તુ તુરતજ મરણને શરણ થઈશ

આ પ્રમાણે વિદ્યાધરનો રાજા તિરસ્કાર વચન બોલી જ્યારે બોલ્યો ત્યારે પોપટ શંકાથી ભય પછી કૌતુકથી કમળ સમાન નેત્ર ધારણ કરનારી તિલકમંજરી નામથી ઓળખાતી સંશયથી કુમારના મુખ તરફ નીહાળતી હતી. એટલામાં કુમારે કિંચિત્ હાસ્ય કરીને કહ્યું, " અરે! તુ વગર પ્રોજને કેમ બડબડાટ કરે છે? એ મ્હારા પોપટનું કોઈ બાળક આગળ ચાલે પણ શૂરવીર આગળ નહીં ચાલે. બીજા પક્ષીઓ તાળી વગાડવાથી ડરે છે પરંતુ પડહ વાગે તો પણ ધીઠાઈ નાખનારા મઠમાંનો કબૂતર બિલકુલ નથી બીહતુ. એ કારણે આવેલી હકીકતે સ્થાન થાય તો પણ હું નથી ગુણ દેખું. એમ છતાં સાપના માથામાં રહેલા મણિની પેઠે તું એની ઈચ્છા કરે છે, માટે તને ધિક્કાર થાઓ. અરે! એની આશા છોડીને તું શીઘ્ર અહિંથી દૂર ચાલ્યો જા. નહીં તો હું મ્હારા હાથ મસ્તકથી ઉતારી પાડી બલિ આપીશ

એટલામાં રત્નસાર કુમારને પોતે સહાય કરવાની ઈચ્છા કરનારા ચંદ્રચૂડ દેવતાએ મયૂરપક્ષીનું રૂપ મૂકી દઈ પોતાનું દેવતાઈ રૂપ ધારણ કરીને હાથમાં જાતજાતના આયુધ ધારણ કરીને જાણે કુમારનો સહોદર હોય તેમ કુમારની પાસે આવી પોતાની શક્તિ બતાવી. પછી ચંદ્રચૂડે કુમારને કહ્યું કે, ' હે કુમાર! તુ લડ

મરજી પ્રમાણે લડાઈ કર, હું તને હથિયાર પૂરા પાડું, અને હારા શત્રુના ચુરે ચુરા કરી નાંખુ." ચંદ્રચૂડનું એવુ વચન સાંભળી યોદ્ધાનું કવચ તથા કુબેરનો પક્ષ મળવથી તક્ષકાદિકની માફક કુમાર બમણો ઉત્સાહ પામ્યો, અને તિલકમંજરીના હાથમાં હંગીને આપી પોતે તૈયાર થઈ વિષ્ણુ જેમ ગરૂડ ઉપર ચઢે છે તેમ સમરાંધકાર અશ્વ ઉપર ચઢયો. ત્યારે ચંદ્રચૂડે શીઘ્ર એકાદ ચાકરની માફક કુમારને ગાડીવને તુચ્છ કરનારૂં ધનુષ્ય અને બાણના ભાથા આપ્યા. તે વખતે રત્નસાર કુમાર દેદીપ્યમાન કાળની માફક પ્રચંડ ભુજાદંડને વિષે ધારણ કરેલા ધનુષ્યોનો મ્હોટો ટંકાર શબ્દ કરતો આગળ આવ્યો પછી બન્ને મહાન યોદ્ધાઓએ, ધનુષ્યના ટંકારથી દશે દિશાઓને બ્હેરી કરી નાખે એવું બાણયુદ્ધ ચલાવ્યું. બન્ને જણા ચાલાક હસ્તવાળા હોવાથી તેમનુ બાણનુ ભાથામાથી કાઢવુ, ધનુષ્યે જોડવુ અને છોડવુ દક્ષ પુરૂષોથી પણ દેખાયુ નહીં માત્ર બાણની વૃષ્ટિ એક સરખી થતી હતી તે પોપટ વગેરે સર્વના જોવામાં આવી.

ઠીકજ છે, જળથી ભરેલો નવો મેઘ વૃષ્ટિ કરે, ત્યારે વૃષ્ટિની ધારાનો પૂર્વાપર ક્રમ ક્યાંથી જણાય? બાણ ફેંકવામાં સ્વાભાવિક હસ્તચાતુર્ય ધારણ કરનારા અને કોઇ કાળે પણ આકુળ વ્યાકુળ ન થાય એવા તે બન્ને વીરોના બાણજ માહોમાહે એક બીજાને પ્રહાર કરતાં હતા, પરંતુ તેમને શરીરે એક પણ બાણ લાગ્યું નહીં ઘણા ક્રોધ પામેલા તે બન્ને મહા યોદ્ધાઓનુ ઘણા કાળ સુધી સેલ, બાવલ્લ, તીરો, તોમર, તબલ, અર્ધચંદ્ર, અર્ધનારાચ, નારાચ વગેરે જાત જાતના તીક્ષ્ણ બાણથી યુદ્ધ ચાલ્યુ સંગ્રામ કરવામા કુશળ એવા તે બન્ને જણા ઘણો કાળ સંગ્રામ થયો તો પણ થાકયા નહીં 'સરખે સરખા બે જબ્બર જુગારી હોય તો તેમનામા માહોમાહે કોણ કોને જીતે? તેનો જેમ સંશય રહે છે, તેમ તે બન્ને જણામાં કોણ જીતશે? તેનો સંશય રહ્યો. ઠીકજ છે, એક વિદ્યાના બળથી અને બીજો દેવતાના બળથી બલિષ્ટ થએલા, વાલિ અને રાવણ સરખા તે બન્ને યોદ્ધાઓમા કોનો જય થાય, તે શીઘ્ર શી રીતે નક્કી કરાય? સારી નીતિથી ઉપાર્જન કરેલુ ધન જેમ વખત જતા ચઢતી દશામા આવે છે, તેમ નીતિનુ અને ધર્મનુ બળ ઘણુ હોવાથી રત્નસાર કુ-

મારો અનુક્રમે જય થયો તેથી દિલગીર થએલા વિદ્યાધર રાજાએ પોતાનો પરાજય થશે એમ જાણીને સંગ્રામ કરવાની રીતી નીતિ છોડી દીધી અને તે પોતાની સર્વ શક્તિથી કુમાર ઉપર ધસી આવ્યો વીસ ભુજાઓમા ધારણ કરેલા વિવિધ પ્રકારના શસ્ત્રોથી કુમારને પ્રહાર કરનાર તે વિદ્યાધર રાજા સહસ્ત્રાર્જુનની માફક મહાભયંકર દેખાય એવો થયો મનમા શુદ્ધ વિચાર કરનારો રત્નસાર કુમાર ન્યાયથી સંગ્રામ કરનાર કોઈ પણ પુરૂષની કોઈ કાળે હાર ન થાય એમ ધારી ઘણો ઉત્સાહવંત થયો

વિદ્યાધર રાજાએ ફેંકેલા ગર્વે પ્રહારવાળા શસ્ત્રોની ચાલાકીવડે પોતનો બચાવ કરનારા કુમારે ક્ષુરપ્ર નામે બાણ હાથમા લીધું તે શસ્ત્રો કઈ રીતે તોડવા ? તેનો મર્મ જાણનારા કુમારે અક્ષર વડે જેમ વાક્ય કાપે તેમ તેના સર્વ શસ્ત્રો તોડી નાખ્યા પછી કુમારે સંગ્રામમા એક બારીક અર્ધચંદ્ર બાણવડે વિદ્યાધર રાજાના ધનુષ્યના પણછ શીઘ્ર બે કટક કર્યા અને બીજા અર્ધચંદ્ર બાણવડે દેખાતી ન જોય એવા વિદ્યાધર રાજાની છાતીમા પ્રહાર કર્યા ઘણું આશ્ચર્ય છે કે, એક બાળકુમારમા પણ એવું અલૌકિક પરાક્રમ હતું લાખના રસ સરખા લોહીને ઝરનારો અને છાતીમા થએલા પ્રહારથી દુ:ખી થએલો વિદ્યાધર રાજા હથિયાર વિનાનો હોવાથી પાનખર ઋતુમા પાંદડા વિનાના થએલા પીંપળાના ઝાડ જેવો થયો વિદ્યાધર રાજા તેની વિદ્યાઓમા હતો તો પણ ક્રોધાંધ થઈ તેણે વેગ બહુ હોવાને લીધે કોઈથી પકડાય નહી એવા અનેક જાતના રૂપ બહુરૂપિણી વિદ્યાવડે કર્યા વિદ્યાધર રાજાએ આકાશમા પ્રગટ કરેલા તે લાખો રૂપો પવનના તોફાનની માફક સંપૂર્ણ જગતને ભયકારી થયા તે સમયે વર્ષાકાળના બાદળાં સરખા તે રૂપોથી સર્વ પ્રદેશ રોકાયાનો લેશની આકાશ ન જોવાય એવું ભયંકર થયું રત્નસાર કુમારે જ્યાં જ્યાં પોતાની નજર ફેરવી ત્યાં ત્યાં ભયંકર ભુજાના સમુદાયથી ન જોવાય એવો વિદ્યાધર રાજાજ તેના જોવામાં આવ્યો એટલું થયું તો પણ કુમારને આશ્ચર્ય લાગ્યું, અને કિંચિત્માત્ર પણ ભય ન લાગ્યો ધીર પુરૂષો ઉત્પાત આવી પડે તો પણ કાયર થાય કે શું ?

પછી કુમારે નિશાન કર્યા વિના ચારે તરફ બાણની વૃષ્ટિ શરૂ કરી

હીકજ છે, સંકટનો વખત આવે ધીર પુરૂષો અધિક પરાક્રમ પ્રકટ કરે છે. કુમારને ભયંકર સંકટમા સપડાયલો જોઇને ચંદ્રચૂડ દેવતા હાથમા મ્હોટો મુદ્ગર લઇ વિદ્યાધર રાજાને પ્રહાર કરવા દોડ્યો હાથમા ગદા ધારણ કરનાર ભીમસેનની માફક ભયંકર સ્વરૂપ ધારણ કરીને આવતા ચંદ્રચૂડને જોઇ દુઃશાસન સરખો વિદ્યાધર રાજા શીઘ્ર ક્ષોભ પામ્યો તથાપિ તે ઘણુ ધૈર્ય પકડી પોતાના સર્વ રૂપથી, સર્વ ભુજાઓથી સર્વ શક્તિથી અને બધી તરફથી દેવતાને પ્રહાર કરવા લાગ્યો દેવતાની શક્તિ અચિંત્ય અને કુમારનુ ભાગ્ય અદ્ભુત હોવાથી ચંદ્રચૂડ ઉપર થએલા શત્રુના સર્વે પ્રહાર, કૃતઘ્ન માણસ ઉપર કરેલા ઉપકારની માફક નિષ્ફળ ગયા ! જેમ ઇંદ્ર વજ્રવડે પર્વતને તોડી પાડે, તેમ ક્રોધથી દુર્ધર થએલા ચંદ્રચૂડે મુદ્ગર વડે વિદ્યાધર રાજાના મુખ્ય સ્વરૂપ ઉપર પ્રહાર કર્યો. ચંદ્રચૂડે પોતાની સર્વ શક્તિથી વિદ્યાધર રાજા ઉપર પ્રહાર કર્યો ત્યારે કાયર માણસના પ્રાણ નીકળી જાય એવો ભયંકર અવાજ થયો વિદ્યાબળથી અહંકારી થએલા, ત્રૈલોક્યને જીતવાની સત્તા રાખનારા એવા વાસુદેવ જેવા વિદ્યાધર રાજાનુ વજ્ર સરખુ મજબુત માથું તે પ્રહારથી છેદાયું નહિ. તથાપિ તેની બહુ રૂપ ધારણ કરનારી મહોવિદ્યા ભય પામીનેજ કે શુ ! કાગડાની પેઠે શીઘ્ર નાસી ગઇ. દેવતાનું સહાય્ય આશ્ચર્યકારી હોય એમાં શક નથી.

"આ કુમાર સ્વભાવથીજ શત્રુઓને રાક્ષસ સરખો ભયંકર લાગતો હતો, અને તેમા, અગ્નિને મહાય્યકારી જેમ વાયુ મળે, તેમ તેને જેનો પગભવ ન કરાય એવો દેવતા સહાય્યકારી મળ્યો." એમ વિચારી બોકણની માફક વિદ્યાધર રાજા નાસી ગયો કહ્યું છે કે—જે ભાગે તે જીવે. પાયદળનો સ્વામી તે વિદ્યાધર રાજા પોતાની ભાગી ગએલી ઇષ્ટ વિદ્યાને જોવાને અર્થે તેની પાછળ શીઘ્ર વેગથી દોડતો ગયો સંનિયોગ શિષ્ટ (પરસ્પર સયોગથી બની ગએલા) એ કાર્યોમા જેમ એકનો નાશ થવાથી બીજાનો પણ નાશ થાય છે, તેમ વિદ્યાનો લોપ થતાજ વિદ્યાધર રાજાનો પણ લોપ થયો સુકુમાર ક્યા ? અને કઠોર વિદ્યાધર ક્યા ? તથાપિ કુમારે વિદ્યાધરને જીત્યો એનુ કારણ કે, જ્યા ધર્મ હોય, ત્યા જય છે વિદ્યા-

ધર રાજાના ગેહ જે વિદ્યાધરો હતા તે પણ તેની સાથેજ નાસી ગ
યા ! ઠીક જ છે, દીવો બુઝાઇ ગયા પછી તેનો પ્રકાશ પાછળ રહે કે
શુ? જેમ રાજા સેવકની સાથે મહેલમા આવે તેમ કુમાર દુર્જય શત્રુને
જીતવાથી ઉત્કર્ષ પામેલા દેવતાની સાથે મહેલમા આવ્યો અતિશય ચ
મત્કાર ઉત્પન્ન કરનારૂ કુમારનુ એવુ ચરિત્ર જોઇને તિલકમજરી હર્ષથી
વિસ્વર થએલી રોમરાજી ધારણ કરતી છતી મનમા વિચાર કરવા
લાગી કે, " નક્કી લોકમા શ્રેષ્ઠ એવો એ તરુણ કુમાર પુરૂષમા એક
રત્ન છે માટે ભાગ્યથી જો મ્હારી બ્હેન હમણા મળે તો એવા બધા
નો લાભ થાય ' એમ વિચારી મનમા ઉત્સુક્તા લજ્જા અને ચિંતા
ધારણ કરનારી તિલકમજરી પાસેથી કુમારે માગની માફક હસીને ઉપા
ડી લીધી અને તેથી હસી કહે કે —' ધીર પુરૂષોમા અગ્રેસર, કામમાર
ચતાકવા મમથ, વીર પુરૂષોની ગણનામા મુખ્ય એવા હે કુમારરાજ' તુ
ચિરકાળ જીવતો અને જયવતો રહે હે ક્ષમાશીળ કુમાર ! દીન રાક અનિરાન
બીકણ અને અભય એવી મે મ્હારે માટે તને ઘણો ખેદ ગાપ્યો તેની
ક્ષમા કર ખરેખર જોતા વિદ્યાધર રાજા જેવો મ્હારા ઉપર ઉપકાર કના
રો બીજો કોઇ નથી કેમકે જેની બીકથી હુ અનત પુણ્યોથી પણ ન
મળી શકે એવા ત્હારા ખોળામા આવીને બેઠી ધનવાન પુરૂષના પ્રસાદથી
જેમ નિધન પુરૂષ સુખી થાય છે, તેમ અમારા જેવા પરાધિન અને દુખી
જીવ ત્હારા યોગથી ચિરકાળ સુખી થાઓ' કુમારે કહ્યુ 'મીઠુ બોલનારી
હે હસી ! તુ કોણ છે ? વિદ્યાધરે તને શી રીતે હરણ કરી ? અને આ
મનુષ્યની વાણી તુ શી રીતે બોલે છે તે કહે ' પછી તે ઉત્તમ હસી
કહેવા લાગી —

'મ્હોટા જિનમંદિરથી શોભતા વૈતાઢ્ય પર્વતના ઉચ્ચ શિખરો
ના કારણભૂત એવા રથનુપુર ચક્રવાળ નામે નગરી રક્ષા કરનારા અને
શત્રુઓને વિષે આપત્તિ એવો તરૂણીમૃગાક નામે વિદ્યાધર રાજા છે એ
વખત તેણે આકાશમાર્ગે જતા કનકપુરીમા મહોત્સવ ચ ચેષ્ટા કરનારી
અશોકમજરી નામે રાજકન્યા જોઇ સમુદ્ર ચદ્રમાને જોતા જેમ
ખળભળે છે, તેમ ડોળા ઉપર ક્રીડા કરનારી સાક્ષાત દેવાગના સરખી

તે કન્યાને જોઇ વિદ્યાધર રાજા ક્ષોભ પામ્યો. પછી તેણે તોફાની પવન વિકૂર્વીને હિંડોળા સાથે રાજકન્યાને હરણ કરી! અથવા પોતાની મતલબ સાધવા યથાશક્તિ કોણ પ્રયત્ન કરતો નથી? વિદ્યાધર રાજાએ રાજકન્યાને હરણ કરી શબરસેના નામે મ્હોટી અટવીમા મૂકી. ત્યા તે હરિણીની પેઠે બીક પામવા લાગી, અને ટીટોડીની માફક આક્રંદ કરવા લાગી. વિદ્યાધર રાજાએ તેને કહ્યું "હે સુદર સ્ત્રી! તું કેમ બીકથી ધ્રૂજે છે? દિશાઓને વિષે નજર કેમ ફેંકે છે? અને હે સુંદરિ! આક્રંદ પણ કેમ કરે છે? હુ કોઇ બદીખાનામા રાખનારો, ચોર કે પરસ્ત્રીલપટ નથી, પણ ત્હારા પાર વિનાના ભાગ્યથી તને વશ થએલો એક વિદ્યાધર રાજા છું. હુ ત્હારો દાસ થઇ ત્હારી પ્રાર્થના કરૂં છું. માટે મ્હારી સાથે પાણિગ્રહણ કર, અને તમામ વિદ્યાધરોની તું સ્વામિની થા." "અગ્નિની માફક બીજાને ઉપદ્રવ કરનારા કામાંધ લોકો એવી દુષ્ટ અને અનિષ્ટ ચેષ્ટા કરીને પાણિગ્રહણ કરવા ઇચ્છે છે, એમને અતિશય ધિક્કાર થાઓ!' મનમાં એવો વિચાર કરનારી અશોકમંજરીએ વિદ્યાધર રાજાને કાંઈ પણ ઉત્તર આપ્યો નહીં. જેની અનિષ્ટ ચેષ્ટા પ્રકટ દેખાતી હોય, તે પુરૂષને કોણ સત્પુરૂષ મોઢે ના હા નો જવાબ સરખો આપે? "માતા પિતાના તથા સ્વજનના વિરહથી હાલમાં એને નવું દુઃખ થયું છે, તથાપિ અનુક્રમે સુખથી એ મ્હારી ઇચ્છા ફળીભૂત કરશે." મનમા એવી આશા રાખીને વિદ્યાધર રાજાએ, શાસ્ત્રી જેમ પોતાના શાસ્ત્રનુ સ્મરણ કરે છે, તેમ પોતાનુ સર્વ કામ પરિપૂર્ણ કરનારી સુદર વિદ્યાને સંભારીને તેનુ સ્મરણ કર્યું

કન્યાનુ સ્વરૂપ ગુપ્ત રાખવાને અર્થે વિદ્યાના પ્રભાવથી તે વિદ્યાધર રાજાએ રાજકન્યાને નટની માફક એક તાપસ કુમારના સ્વરૂપમાં પ્રકટ કરી જેનામા બિલકુલ સત્ત્વ નથી, તથા બાળક જેવા બુદ્ધિવાળો એવો વિદ્યાધર રાજા કેટલીક વાર સુધી અશોકમંજરીને મનાવતો હતો. મનાવતાં તેણે જે આદરસત્કારના વચન કહ્યા, તે અશોકમંજરીને તિરસ્કાર રૂપ લાગ્યા. બીજા સાર ઉપચાર કર્યા તે આપદાની પ્રાપ્તિ જેવા લાગ્ય, અને પ્રેમપૂર્વક આલાપ કર્યા તે પાપની વાવણી સરખા લાગ્યા. રાખમાં હોમ

કે વો, જળના પ્રવાહમાં પેશાબ કે તે અથવા ખાલી ભૂમિમાં વાવવું, સીંચવું, વગેરે જેમ નકામું છે તેમ વિદ્યાધર રાજાના સર્વ મનાવવાના પ્રકાર અશોકમંજરીને વિષે નકામા થયા તો પણ વિદ્યાધર રાજાએ મનાવવાના નિષ્ફળ પ્રકાર તજ્યા નહીં ચિત્તભ્રમ રોગવાળા પુરુષની માફક કામી પુરુષોનો દુરાગ્રહ કહી ન શકાય એવા હોય છે તે પાછી વિદ્યાધર રાજા એક વખતે કાઇ કારણે પોતાને શહેર ગયો ત્યારે તેં ધાણી તાપસ કુમાર વિદ્યાધરીની ક્રીડા કરતા તેને જોયા તે તાપસ કુમાર ત્હારા ઉપર ભરમો રાખી, પોતાની હળકત કરે છે એટલામાં વિદ્યાધર રાજા ત્યાં આવી પવન જેમ આકાશના કપાસને હરણ કરે છે તેમ તેને હરણ કરી ગયો અને મણિરત્નોથી દેદીપ્યમાન પોતાના વિમાનમાં લઈ જઈ તેણે ક્રોધથી તેને કહ્યું કે, 'અરે દેખાતી ભોળી! ખરેખર ચતુર! અને બોલવામાં ડાહી! એવી હે સ્ત્રી! તું કુમારી તથા બીજા લોકોની સાથે પ્રેમથી વાતચિત કરે છે અને ત્હારા વશમાં પડેલા મને ઉત્તર સરખો પણ આપતી નથી! હવે મ્હારી વાત કબુલ કર દુરાગ્રહ મૂકી દે નહી તો દુઃખથી વગર મરેલો હું ત્હારા ઉપર રૂઠ થયો એમ સમજ'

એવું વચન સાંભળી, મનમાં ધૈર્ય પકડી અશોકમંજરીએ કહ્યું "અરે વિદ્યાધર રાજા! બળાત્કારથી શું લાભ થાય! બળાત્કાર તથા બળાત્કાર સામથી કાય ગજ્યાદિ આદી મનાય પણ કોઈ કાળે પણ બળાત્કારથી પ્રેમ ન મનાય બન્નેના ચિત્ત મળેલ હોય તો જ ચિત્તરૂપ ભૂમિમાં પ્રેમરૂપ અંકુર ઉત્પન્ન થાય છે જેમ ઘી વિના લડ્ડુ બાંધવા તે ! સ્નેહ વિનાનો સ્ત્રી પુરુષનો પ્રેમ શા કામનો? એવો સ્નેહ વિનાનો મનુષ્ય નો જગતમાં મેં ના જોયો તો પણ વાહોવાહો થાય છે માટે ભૂમિ વિના બી જો મિથ્યા પુરૂષ સ્નેહ વિના બીજા માણસની મનવાર કરે? જોઈનું સ્થાનક જોયા વિના દુરાગ્રહ પકડનાર મનિષ્ય માણસને ધિક્કાર થાઓ'

અંકુશ વિનાનો વિદ્યાધર રાજા અશોકમંજરીના એવા વચન સાંભળી ઘણો રોષ પામ્યો અને મ્યાનમાંથી શીઘ્ર ખડ્ગ બહાર કાઢી કહેવા લાગ્યો "અરરે! હમણાં હું તને મારી નાખું! મ્હારી પણ નિંદા કરે છે" અશોકમંજરીએ કહ્યું 'અનિષ્ટ માણસની સાથે સમય કરવા કરતાં

રનાં મરવું એ મને વધુ પસંદ છે. જો મને છોડવાની હારી ઈચ્છા ન હોય તો તું બીજો કાંઈ પણ વિચાર ન કરતા અત્યારેજ મને મારી નાખ."

પછી અશોકમંજરીના પુણ્યના ઉદયથી વિદ્યાધર રાજાના મનમાં વિચાર આવ્યો કે, "હાય હાય! ધિક્કાર થાઓ! આ શું મેં દુષ્ટ બુદ્ધિનું કામ માડયું? પોતાનું જીવિત જેના હાથમા હોવાથી જે જીવિતની માલીક કહેવાય છે, તે પ્રિય સ્ત્રીને વિષે કયો પુરૂષ ક્રોધથી એવું ઘાતકીપણાનું આચરણ કરે? સામોપચારથીજ સર્વ ઠેકાણે પ્રેમ ઉત્પન્ન થવાનો સંભવ છે. તેમા પણ સ્ત્રીને વિષે એ નિયમ વિશેષે કરી લાગુ પડે છે. પાચાળ નામે નીતિશાસ્ત્રના કર્તાએ કહ્યું છે કે—'સ્ત્રીઓની સાથે ઘણી સરળતાથી કામ લેવું" કૃપણનો સરદાર જેમ પોતાનું ધન ભંડારમા રાખે છે, તેમ વિદ્યાધર રાજાએ એમ વિચારી, મનમા ક્રોધ લાવી પોતાનું ખડ્ગ પાછું શીઘ્ર મ્યાનમા રાખ્યું, અને નવો સૃષ્ટિકર્તા જેવો થઈ કામકરી વિદ્યાથી અશોકમંજરીને મનુષ્યની ભાષા બોલનારી હંસી બનાવી પછી માણિકયરત્નમય મજબૂત પાંજરામા હંસીને રાખી તે પૂર્વની માફક આદરથી તેને સારી રીતે પ્રસન્ન કરતો રહ્યો. વિદ્યાધર રાજાની કમળા નામે સ્ત્રી હતી. જેના મનમા કાંઈક શંકા આવી તેથી, તેણે સાવચેત રહી એક વખતે પોતાના ભર્તારને હંસીની સાથે કટાક્ષપણાથી ભરેલાં ચાટુ વચન બોલતા પ્રકટપણે દીઠો. તે કમળા, મનમા અદેખાઈ ઉત્પન્ન થવાથી સામું જોવાય નહી એવી તથા મત્સર ઉત્પન્ન થવાથી કાઢવી મનાવી શકાય નહીં એવી થઈ. એમાં કાંઈ નવાઈ નથી, સ્ત્રીઓનો સ્વભાવ એવોજ હોય છે.

કમળાએ પોતાની સખી જેવી વિદ્યાની મદદથી હંસીનું વૃત્તાંત મૂળથી જાણ્યું, અને હૃદયમા ખૂંચેલું શલ્ય જેમ કાઢે, તેમ તે હંસીને પાંજરામાંથી કાઢી છૂટી મૂકી. કમળાએ શોકયભાવથી હંસીને કાઢી મૂકી પણ તેજ હંસીને ભાગ્યયોગથી અનુકૂળ પડયું. નરકમાથી બહાર નીકળવા પ્રમાણે તે વિદ્યાધર રાજાના ઘરમાથી બહાર પડેલી હંસી શબરસેના અટવી તરફ ચાલી. પછી 'વિદ્યાધર આવશે' એવી બ્હીકથી ઘણી આકૂળ વ્યાકૂળ થએલી હંસી ધનુષ્યથી છૂટેલા બાણની માફક વેગથી ગમન કરતાં થાકી

ગઈ, અને પોતાના ભાગ્યોદયથી વિશ્રાંતિ લેવા અહિં ઉતરી તેમજ કમળમાં જેમ મતાઈ જતું તેમ તને જોઈ મ્હારા ખોળામાં મતાઈ ગઈ હે કુમારરાજ! તે હજી તુંજ છું અને જે મ્હારી પાછળ આવ્યો, અને જેને તે ઇચ્છતો તેજ હું કહું છું તે તેજ વિદ્યાધર છે'

તિલકમંજરી પોતાની બ્હેનની એવી હકીકત જાણી સ્નેહના દુઃખથી દુઃખી થઈ અશોક વિલાપ કરવા લાગી સ્ત્રીઓની રીતિ એવીજ હોય છે તિલકમંજરીએ કહ્યું હાય હાય! હે સ્વામિનિ! ભયથી જાણે ગજધારીનીજ હોતની! એવા અટવીમાં એકલી તાપસપણામાં શી રીતે રહી દૈવની વિચિત્ર ગતિને ધિક્કાર હોજો બ્હેન! આજ સુધી સુખમાં રહેતી તે દેવાંગનાએ જેમ તિર્યંચના ગર્ભમાં રહેવું તેમ મેં અહીંથી સહન ન કરાય એવા વર્ણો દુઃખની પજવાણ શી રીતે સહન કર્યાં! હાય હાય! વડી બ્હેન! આ ભવમાંજ તને તિર્યંચપણું પ્રાપ્ત થયું! નટની માફક સુખાનની પણ વિડંબના કરે છે! માટે તને ધિક્કાર થાઓ! બ્હેન! પૂર્વભવે તે કૌતુકથી કોઈનો વિયોગ પડાવ્યો હશે અને મેં તે વાતની ઉપેક્ષા કરી હશે, તેનું આ કહી ન શકાય તેવું માઠું ફળ મળ્યું હાય હાય! જેથી ઉત્પન્ન થએલું અથવા જાણે મૂર્તિમંત દુર્ભાગ્યજ હોયની! એવું ત્હારૂં તિર્યંચપણું હવે શી રીતે દૂર થશે!' તિલકમંજરી એવો વિચાર કરે છે એટલામાં મણિની માફક ખેદ દૂર કરનાર ચંદ્રચૂડ દેવતાએ તે હરણી ઉપર જળ છાંટીને પોતાની શક્તિથી તેની પૂર્વ પ્રમાણે કન્યા બનાવી જાણે નવી સરસ્વતીજ ઉત્પન્ન થઈ કે શું! અથવા લક્ષ્મીજ સમુદ્રમાંથી નીકળી કે શું! એવી કુમાર વગેરેને ઘણો હર્ષ ઉત્પન્ન કરનારી કન્યા તે વખતે બહુ શોભવા લાગી વિસ્મય રોમરાજિના બહાનાથી જેમના શરીર ઉપર હર્ષના અંકુરોજ ઉત્પન્ન થયા હોયની! એવી તે બન્ને બ્હેનો ઉતાવળથી એક બીજાને આલિંગન કરી રહી પ્રેમનો મહિમા એવોજ છે

પછી રત્નસાર કુમારે કૌતુકથી કહ્યું 'હે તિલકમંજરી! અમને આ કામમાં ઇનામ અવશ્ય મળવું જોઈએ હે ચંદ્રમુખી! કહે, શું આપવા યોગ્ય છે? જે આપવા યોગ્ય હોય તે તુરત જ આપ. ધર્મની માફક ઔચિત્ય દાન વગેરે લેવામાં વિલંબ કોણ કરે? ઔચિત્યાદિ દાન, ઋણ ઉતા

ગવું, હોડ ઠરાવેલો પગાર લેવો, ધર્મ અને રોગનો તથા શત્રુનો ઉચ્છેદ, એટલા વાના કરવા હોય તો વિલંબ વખત ન ગાળવો. ક્રોધનો ઉભરો આવ્યો હોય, નદીના પૂરમાં પ્રવેશ કરવો હોય, કાંઈ પાપકર્મ કરવું હોય, અજીર્ણ ઉપર ભોજન કરવું હોય તથા ભયવાળી જગ્યાએ જવું હોય તો વખત ગાળવો એજ ઉત્તમ છે. એટલે આ બધા વાના કરવા હોય તો આજનું કાલ ઉપર મુલતવી રાખવું નહિ."

કુમારના વિનોદવચન સાંભળી તિલકમંજરીના મનમાં લજ્જા ઉત્પન્ન થઇ શરીરે કંપ છૂટ્યો, પરસેવો વળ્યો અને રોમરાજિ વિકસ્વર થઇ. સ્ત્રીઓની લીલા અને વિલાસ તેણે પ્રગટ કર્યા, તથા કામવિકારથી ઘણી પીડાઇ તો પણ તેણે ધૈર્ય પકડીને કહ્યું કે, "આમારા ઉપર સર્વ પ્રકારે ઉપકાર કરનાર હું સર્વસ્વ આપવા યોગ્ય છો એમ માનું છું માટે હે સ્વામિન્! હું આપને દાનનું એક આ બ્હાનું આપું છું એમ આપ નક્કી જાણજો એમ કહી ખુશી થયેલી તિલકમંજરીએ જાણે પોતાનું મૂર્તિમંત મનજ હોયની! એવો મોતીનો મનોહર હાર કુમારના ગળામા પહેરાવ્યો ઇચ્છા વિનાના એવા કુમારે પણ તે હાર ઘણાજ માનથી સ્વીકાર્યો. પોતાના ઇષ્ટ માણસે આપેલી વસ્તુ સ્વીકારવા પ્રેરણા કરનારી પ્રીતિજ હોય છે. હશે, તિલકમંજરીએ શીઘ્ર પોપટની પણ પૂજા કરી. ઉત્તમ-પુરૂષોનું સાધારણ વચન પણ કોઇ જગ્યાએ મિથ્યા ન થાય ઉચિત આચરણ કરવામા નિપુણ એવા ચંદ્રચૂડે તે વખતે કહ્યું કે, "હે કુમાર! પહેલેથીજ તને ત્યારા ભાગ્યે આપેલી એ બે કન્યાઓ હું બમણી તને આપું છું, સારા કાર્યોમા વિઘ્ન ઘણા આવે છે, માટે તું પ્રથમથીજ મનમાં સ્વીકારેલી એ બન્ને કન્યાઓનું તુરતજ પાણિગ્રહણ કર.

ચંદ્રચૂડ દેવતા એમ કહી વરને અને કન્યાઓને જાણે શોભાનો સમુદાયજ હોયની! એવા તિલકવૃક્ષના કુંજમા પરણાવવાને માટે હર્ષથી લઇ ગયો. ચક્રેશ્વરી દેવીએ રૂપ ફેરવી શીઘ્ર ત્યા જઇ મૂળથી છેડા સુધી એ સર્વ ઉતમ વૃત્તાન્ત પ્રથમથીજ જાણ્યું હતું. પછી તે ચક્રેશ્વરી વેગથી પવનને પણ જીતે એવા અતિશય મ્હોટા વિમાનમાં ઘણા હર્ષથી બેઠી તે વિમાન રત્નોની પંક્તિઓથી ઘંટાઓથી ટંકાર શબ્દ કરતું હતું, રત્નરૂપ શોભતી

ઘુઘરીઓવડે શબ્દ કરનારી શેકડો ધ્વજાઓ તે વિમાનને વિષે ફરકતી હ-
તી. મનોહર માણિક્ય તોરણોવડે જડેલાં તોરણો તેને ઘણી શોભા આપતાં
હતાં. દેવના ગીતો અને વાજિંત્રના શબ્દથી તે વિમાનની પૂતળીઓ
જાણે ગાન કરતી જ હોય નહીં! એવો ભાસ થતો હતો. પાંચ રંગની પારિજાત
વગેરે પુષ્પોની માળાઓ તથા ઠેકાણે ઠેકાણે ટાંગેલી હતી. હાર અર્ધ
હાર વગેરેથી એક ઉત્તમ શોભા તેને આવી હતી, સુવર્ણ ચામરો તે વિષે
ઉછળતાં હતાં. તેની રચનામાં બધી જાતનાં મણિરત્નો આવેલાં હોવાથી
તે પોતાના પ્રભાવથી સાક્ષાત્ સૂર્યમંડળની માફક નિવિડ અંધકારને પણ
કાપી નાખતું હતું. એવા વિમાનમાં ચક્રેશ્વરી દેવી બેઠી. ત્યારે બીજી તે-
ની બરાબરની ઘણી દેવીઓ પોતપોતાના વિવિધ પ્રકારના વિમાનમાં
બેસી તેની સાથે ચાલવા લાગી. અને બીજા ઘણા દેવતાઓ તેની સેવા-
માં તત્પર થયા. આ રીતે ચક્રેશ્વરી દેવી તિલકમંજરીના કુંજમાં આવી પ-
હોંચી. કુમાર તથા કુમારીઓ ગોત્રદેવીની માફક તેને નમ્યાં. ત્યારે ચક્રેશ્વરીએ
પતિ પુત્રવાળી વૃદ્ધ સ્ત્રી જેમ આશિષ આપે છે તેમ વરને તથા કન્યા-
ઓને આશીર્વાદ આપ્યો કે—'હે વત્સ! તમે હમેશાં પ્રીતિથી સાથે
રહો, અને નિરંતર સુખ ભોગવો. પુત્ર પૌત્રાદિ સંતતિવડે તમારો વંશ
તથા વૃદ્ધિ પામો.'

પછી ઉચિત આચરણ કરવામાં ચતુર એવી ચક્રેશ્વરી દેવીએ પોતે
અગ્રેસર થઈ સારી રીતે વિવાહની સામગ્રી તૈયાર કરી. અને દેવા-
ંગનાઓ ધવલ ગીતો ગાવા લાગી. યથાવિધિ તેમનો વિવાહ મહોત્સવ થા-
ય છે ત્યારે તે બંનેને દેવાંગનાઓએ પોતાને કરવા જેવા મંગ-
ળ માનીને તેના નામથી ધવલ ગીતો ગાયાં. સૌભાગ્ય પુત્રની માફક
તનુ દેવ એવું આ દંપતી થયું છે જેમનું વિરહભગ્ન સામાન્ય. ચક્રેશ્વ-
રીએ હર્ષ ને કૌતુકથી અને તેમના પુણ્યથી ઉપર અર્જુન? પછી
ચક્રેશ્વરી દેવીએ બીજું રત્નમય વિમાન હાથથી? એવો મંગ-
લમય અને ત્યાં બનાવી તેમને રહેવા અર્થે આપ્યો. વિવિધ પ્રકારની
ક્રીડા કરવાની સામગ્રી નવી નવી કરેલા હોવાથી મોહક દેખાતે
મનહર દેવતાથી સાર દંપતીની ગાતો રમણીઓ વિલાસ કરતી હા

યની ! એવો જોવામાં આવતો, હજાર ઉત્કૃષ્ટ ગોખથી હજાર નેત્રવાળા ઇંદ્રજ હોયની ! એવી શોભા ધારણ કરતો, મનનું આકર્ષણ કરનાર એવા ગોખથી વિંધ્યપર્વત સરખો દેખાતો, કોઇ સ્થળે કર્કેતન રત્નોના સમુદાય જડેલા હતા તેથી વિશાળ ગંગા નદી સરખો દેખાતો, કોઈ સ્થળે ઉંચી જાતના વૈડૂર્ય રત્નો જડેલા હોવાથી યમુના નદીના જળ જેવો દેખાતો, કોઇ ભાગમાં પદ્મરાગ રત્નો જડેલા હોવાથી સંધ્યાકાળના જેવો રક્તવર્ણ દેખાતો, કોઇ ઠેકાણે સુવર્ણનું ઘડતર કામ હોવાથી મેરુપર્વતની એક ટૂંક માફક દેખાતો, કોઇ ઠેકાણે હરિત રત્ન જડેલા હોવાથી લીલા ઘાસવાળી ભૂમિ સરખી મનોવેધક શોભા ધારણ કરતો, કોઈ સ્થળે આકાશ જેવા પારદર્શક સ્ફટિક રત્ન જડેલાં હોવાથી સ્થળ છતાં આકાશ છે એવી ભ્રાંતિ ઉત્પન્ન કરનારો, કોઇ સ્થળે સૂર્યકાંત મણિ જડેલા હોવાથી સૂર્યકિરણના સ્પર્શવડે ઉત્પન્ન થએલા અગ્નિને ધારણ કરતો, કોઈ સ્થળે ચંદ્રકાંતમણિ જડેલા હોવાથી ચંદ્રકિરણના સ્પર્શવડે અમૃતની વૃષ્ટિ કરનારો એવો તે મહેલ હતો.

પુણ્યનો ઘણો ઉદય હોવાથી ચક્રેશ્વરી દેવીએ જેનું વાંછિત પૂર્ણ કર્યું એવો રત્નસાર કુમાર, બે સ્ત્રીઓની સાથે મહેલમાં એવું સર્વોત્કૃષ્ટ અને સર્વ પ્રકારનું વિષયસુખ ભોગવવા લાગ્યો કે, કેટલાક તપસ્વીઓ પણ પોતાના તપસ્યા વેચીને તે સુખની વાંછા કરતા રહ્યા. સર્વાર્થસિદ્ધ વૈમાનનું સુખ મનુષ્ય ભવમાં પામવું દુર્લભ છે, તથાપિ રત્નસાર કુમારે તે તીર્થની ભક્તિથી, દિવ્ય ૠદ્ધિના ભોગવવાથી અને બે સુંદર સ્ત્રીઓના લાભથી આ-લના ભવમાંજ સર્વાર્થસિદ્ધપણું મેળવ્યું. ગોભદ્ર દેવતાએ શાલિભદ્રને પિતાના સંબંધથી સંપૂર્ણ ભોગ આપ્યા એમાં શું નવાઇ ! પણ એ ઘણી અજાયબ વાત છે કે, ચક્રેશ્વરીની સાથે કુમારનો માતા પુત્ર વગેરે કોઈ જાતનો સંબંધ નહીં છતાં દેવીએ કુમારને વાંછિત ભોગ પરિપૂર્ણ આપ્યા અથવા પૂર્વ ભવના પ્રબળ પુણ્યનો ઉદય થએ આશ્ચર્ય તે શું છે ! ભરત ચક્રવર્તીએ મનુષ્ય ભવમાંજ ગંગા દેવીની સાથે ચિરકાળ કામભોગ નહીં ભોગવ્યા કે શું ? એક વખતે ચંદ્રચૂડ દેવતાએ ચક્રેશ્વરીની આજ્ઞાથી કનકધ્વજ રાજાને વધૂ વરની શુભ વાર્તાની વધામણી આપી. ઘણા

હવાલો કનકધ્વજ રાજા પુત્રીઓને જોવાની ઘણી આતુરતા તથા પુત્રીઓ ઉપર રહેલી ઘણી પ્રીતિને લીધે પ્રેરણા કરવાને લીધે ગાર્ગે મોટો પરિવાર લઇ નીકળ્યો. થોડા દિવસમાં કનકધ્વજ રાજા અંતઃપુર મંત્રીઓ, મંત્રીઓ, બેટીઓ વગેરે પરિવાર સહિત તથા સેના સહિત ત્યાં આવી પહોંચ્યો.

એક શિષ્યો જેમ ગુરુને નમસ્કાર કરે છે તેમ કુમાર પોતાના ... વગેરે લોકોએ લીધા. મંગુખ આવી ઉતાવળથી રાજાને પ્રણામ કર્યા. ઘણા કાળથી માતાને જોવા ઉત્સુક થએલી મને કન્યાઓ, વાછરડીઓ પોતાની માતાને જેવા પ્રેમથી આવી મળે છે, તેમ કદી ન શમાય તેવા અતિ પ્રેમથી આવી મળી. જગતમાં ઉત્તમ એવા કુમારને તથા તે દિવ્ય રૂદ્ધિને જોઇ પરિવાર સહિત કનકધ્વજ રાજાએ તે દિવસ ઘણો ધન્ય માન્યો. પછી શ્રીપાળ કુમાર નામે ગરપી ચક્રેશ્વરી દેવીના પ્રતાપથી પરિવાર સહિત કનકધ્વજ રાજાની સારી રીતે પરોણાગત કરી. ... રાજા પાસે પોતાની દીકરીએ જતા પહેલા ઉત્સુક હતો, તો પણ ... ગરે કરેલી પરોણાગત જોઇ તેની ઉત્સુકતા જતી રહી ... છે. રિદ્ધિ જોઇ કોનું મન હર્ષ ન પામે? કનકધ્વજ રાજાને તથા તેના પરિવારને કુમારે કરેલી ... પ્રકારની પરોણાગતનો લાભ મળવાથી તથા તીર્થ યાત્રા પણ થતી હોવાથી પોતાના દિવસ સારા ગયા છે, એમ જાણ્યું.

એક વખતે અવસરના જાણ એવા કનકધ્વજ રાજાએ કુમારને પ્રાર્થના કરી કે, 'હે સત્પુરુષ! ધન્ય એવા તે જેમ તારી આ બે કન્યાઓ કૃતાર્થ કરી તેમ મારે આ મારી નગરી પણ કૃતાર્થ કર.' એવી ઘણી વિનંતિ કરી ત્યારે તે કુમારે કબુલ કર્યું. પછી શ્રીપાળ કુમાર, કન્યાઓ તથા બીજા પરિવાર સાથે રાજા પોતાની નગરી તરફ ચાલ્યો. તે વખતે વિમાનમાં બેસી સાથે ચાલનાર ચક્રેશ્વરી વગેરે દેવતાઓએ ભૂમિને ... પતાની સેનાની રજ ... ... પેટે ... નાખ્યું ... કિરણ જેવા ... ગુણના ... જેમ ... પામતી નથી તેમ ... વિમાન ... લાગ્યો એ ... ... કનકધ્વજ રાજા

કુમારની સાથે અનુક્રમે નગરીના નજીક ભાગમાં આવ્યો, ત્યારે વધૂવરોને જોવા માટે ઉત્સુક થએલા શહેરી લોકોને ઘણો હર્ષ થયો. પછી કનકધ્વજ રાજાએ શક્તિથી અને નતિથી જેમ ઉત્સાહ શોભે છે, તેમ બે પ્રિય સ્ત્રીથી શોભતા રત્નસાર કુમારનો ઘણા ઉત્સવથી પોતાની નગરીમાં પ્રવેશ કરાવ્યો. તે નગરી જ્યાં ત્યાં કેસરના છંટકાવ કરેલા હોવાથી તરુણ સ્ત્રી સરખી શોભથી, ઢીંચણ સુધી ફૂલ પાથરેલાં હોવાથી તીર્થંકરની સમવસરણ ભૂમિ સરખી દેખાતી, ઉછળતી ધ્વજા રૂપ ભુજાથી જાણે હર્ષવડે નાચતીજ હોયની! એવી દેખાતી, ધ્વજાની ઘુઘરીઓના મધુર સ્વરથી જાણે ગીત ગાતી હોયની! એવી દેખાતી હતી. તથા તે નગરીની દેદીપ્યમાન તોરણની પંક્તિ જગતની લક્ષ્મીનું ક્રીડાસ્થાનજ હોયની! એવી હતી ત્યાનાં માણસો ઉંચા ખાટલા ઉપર બેસી સુંદર ગીતો ગાતા હતા. પતિ પુત્રવાળી સ્ત્રીઓના હસતાં મુખોથી પદ્મસરોવરની શોભા તે નગરીને આવી હતી તથા સ્ત્રીઓનાં કમળપત્ર સરખાં નેત્રોથી નીલ કમળના વન સરખી તે નગરી દેખાતી હતી

એવી નગરીમા પ્રવેશ થયા પછી રાજાએ માનનીક પુરૂષોમાં શ્રેષ્ટ એવા કુમારને હર્ષથી અનેક જાતના ઘોડા, દાસ, દાસીઓ, ધન વગેરે ઘણી વસ્તુ આપી. રીત ભાતના જાણ પુરૂષોની એવીજ રીત હોય છે. પછી જેને વિલાસ પ્રિય છે, એવો રત્નસાર કુમાર પુણ્યના ઉદયથી સસરાએ આપેલા મહેલમા બીજા રાજાની માફક બે સ્ત્રીઓની સાથે કામવિલાસ ભોગવવા લાગ્યો સોનાના પાજરામાં રહેલો પોપટ ઘણો કૌટકી હોવાથી વ્યાસની માફક કુમારની સાથે હમેશા સમસ્યાપૂર્તિ, આખ્યાયિકા, પ્રહેલિકા વગેરે વિનોદના પ્રકાર કરતો હતો. ત્યાં રહેલા કુમારે દેદીપ્યમાન શ્રેષ્ઠ લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ હોવાથી જાણે માણસ કાયાથીજ સ્વર્ગે ગયો હોયની! તેમ પૂર્વની કોઈ પણ વાત સંભારી નહી એવા સુખમાં કુમારે એક વર્ષ એક ક્ષણની માફક ગાળ્યુ તેવામા દૈવયોગથી જે વાત થઈ તે કહુ છું

એક વખત હલકા લોકોને હર્ષ આપનારી રાત્રિના વખતે કુમાર પોપટની સાથે ઘણી વાર સુધી વાર્તાલાપ રૂપ અમૃતપાન કરી રત્નજડિત ઉત્તમ શય્યાગૃહમા બિછાના ઉપર સૂતો હતો, અને નિદ્રા વશ થઈ ગયો.

અંધકારથી ગર્વ લોકોની દૃષ્ટિને દુઃખ દેનારો મધ્ય રાત્રિનો વખત થયો ત્યારે સર્વે પહેરેગીર લોકો પણ નિદ્રાવશ થયા એટલામાં દિવ્ય આકાર ધારણ કરનારો દેદીપ્યમાન અને ઝળકતા કૃપાણ થી શોભતો ચોર ગતિએ ચાલનારો અને મ્યાનમાંથી બહાર કાઢેલી તરવાર હાથમાં ધારણ કરનારો એવો કાઈક ક્રોધી પુરૂષ યોગીના મંત્રની માફક મહેલના સર્વે દ્વાર ચારે તરફથી બંધ થયા છતાં પણ કોણ જાણે ક્યાંથી ત્યાં આવી પહોંચ્યો! તે પુરૂષ છુપી રીતે શય્યાગૃહમાં પેઠો, તો પણ અલ્પનિદ્રા હોવાથી કુમાર શીઘ્ર જાગ્યો ઠીકજ છે, સત્પુરૂષોની નિદ્રા યોગ સમયમાં તુરતજ જાગૃત થાય એવી હોય છે "આ કોણ છે? અને શા માટે અને શી રીતે શય્યાગૃહમાં પેઠો'? એવો વિચાર કુમારના મનમાં આવે છે એટલામાં ક્રોધથી કાઇને ન ગણે એવા તે પુરૂષે ઉચ્ચ સ્વરે કહ્યું કે, "અરે કુમાર! જો તું શૂરો હોય તો સગ્રામ કરવા તૈયાર થા સિંહ જેમ ધૂતારા શિયાળિયાના ખોટા પરાક્રમને સહન ન કરે તેમ હું તારા જેવા એ-વણિકના ખોટા દેખાવના પરાક્રમને સહન કરૂં કે શુ?" એમ બોલતા બોલતાજ તે પુરૂષ પોતાનું મુખ પાછુ ફેરવી ઉતાવળથી ચાલવા લાગ્યો છુપી રીતના કપટ આગળ અક્રમ કરતી ... હવે કુમાર પણ મનમાં કોપનો આવેશ આવ્યાથી બિલમાંથી જેમ સર્પ બહાર કાઢેલો તેમ મ્યાનમાંથી ખડ્ગ બહાર કાઢીને તે પુરૂષ પાછળ દોડ્યો તે પુરૂષ આગળ અને કુમાર પાછળ એ રીતે ઉતાવળા ચાલતા અને એક બીજાને જોતા એવા તે મને જતા વચ્ચે આવેલા કણ પ્રદેશ ઘર વગેરે વસ્તુને સહજ ઉલ્લંઘન કરતા ચાલ્યા

દુષ્ટ યોનિઓ જેમ મુસાફરને આડે માર્ગે લઇ જાય છે, તેમ તે ... ના પુરૂષના તેજના અનુસારથી તેની પાછળ જનારા કુમારને તે પુરૂષ ઘણે દૂર ક્યાંય લઈ ગયો. પછી કોઈ પણ રીતે તે દાવાગ્નિ સરખો પુ... કુમારને મળ્યો કુમાર ક્રોધથી શીઘ્ર ચોરની માફક તેને જીવતો પકડવા લાગ્યો એટલામાં તે ચોર પુરૂષ કુમારના જોતા છતાંજ ગરૂડ પક્ષીની માફક આકાશમાં ઉડી ગયો! કુમાર આકાશમાં ગમન કરનાર તે પુરૂષને કેટલેક દૂર સુધી જોયો. તે ઉપરાંત તે અદૃશ્ય થયો કુમારના મનથી

નાસી ગયો કે શું ? કોણ જાણે! પછી કુમાર આશ્ચર્યથી મનમાં વિચારે છે કે, "એ કોઈ નક્કી મ્હારો વૈરી છે. કોણ જાણે વિદ્યાધર, દેવ કે દાનવ હશે ! જે કો હશે તે હશે. એ શું મ્હારૂં નુકશાન કરનારો હતો ? પણ મ્હારૂં પોપટ રૂપી રત્ન હરણ કરવાથી એ આજ સુધી મ્હારો શત્રુ હતો, તે હવે ચોર પણ થયો. હાય હાય ! જાણ પુરૂષોની પંક્તિમાં અગ્રેસર, ધીર, શૂર, એવા હે પોપટ ! વ્હાલા દોસ્ત એવા ત્હારા વિના મને હવે સુભાષિત સંભળાવી કાનને સુખ કોણ આપશે ! અને હે કીર શિરોમણે ! મને માઠી અવસ્થામાં ત્હારા વિના બીજો કોણ મદદ આપશે !"

એવો ક્ષણમાત્ર મનમાં ખેદ કરીને પાછો કુમાર વિચાર કરવા લાગ્યો કે, "વિષ ભક્ષણ કરવા જેવો આ ખેદ કરવાથી શું સારૂં પરિણામ નીપજવાનું ? નાશ પામેલી વસ્તુની પ્રાપ્તિ કદાચ થાય તો તે યોગ્ય ઉપાયની યોજનાથીજ થાય. ઉપાયની યોજના પણ ચિત્તની સ્થિરતા હોય તોજ સફળ થાય છે, નહી તો થતી નથી. મંત્ર વગેરે પણ ચિત્તની સ્થિરતા વિના કોઇ કાળે પણ સિદ્ધ થતા નથી. માટે હું હવે એવો નિર્ધાર કરૂં છું કે, "મ્હારો પોપટ મને મળ્યા વિના હું પાછો વળુ નહી," પોતાના કર્ત્તવ્યનો જાણ રત્નસાર કુમાર એવો નિશ્ચય કરી પોપટની શોધમાં ભમવા લાગ્યો ચોર જે દિશાએ આકાશમાં ગયો, તે દિશાએ થાક વિના ઘણે દૂર સુધી કુમાર ગયો, પરંતુ ચોરનો કાંઇ પણ પત્તો લાગ્યો નહીં. ઠીકજ છે, આકાશમાર્ગે ગએલાનો પત્તો જમીન ઉપર ક્યાંથી લાગે ? હશે, તથાપિ "કોઈ પણ ઠેકાણે કોઇ રીતે પોપનો તપાસ લાગશે" મનમા એવી આશા રાખી કુમારે તપાસ કરવામા કંટાળો નહીં કર્યો. સત્પુરૂષોની પોતાના આશ્રિતને વિષે કેવી લાગણી હોય છે ? પોપટે મુસાફરીમાં સાથે રહી અવસરને ઉચિત મધુર સુભાષિત કહી કુમારને માથે જે ઋણ ચઢાવ્યુ હતું તે ઋણ પોપટનો તપાસ કરતાં અનેક કલેશ સહન કરનાર કુમારે ઉતારી નાંખ્યું. કુમારે આ રીતે પોપટની શોધમા ભમતા એક આખો દીવસ ગાળ્યો.

બીજે દિવસે આગળ સ્વર્ગ સમાન એક નગર તેના જોવામાં આવ્યું, તે નગર આકાશ સુધી ઉંચા સ્ફટિકમય દેદીપ્યમાન કોટ વડે ચારે

તરફથી વીંટાએલું હતું તેની દરેક પોળને વિષે માણિક્યના દરવાજા હતા રત્નજડિત મ્હોટા મહેલોના સમુદાયોથી તે નગર રોહણ પર્વતની બરાબરી કરતું હતું મહેલ ઉપર હજારો સરસ ધ્વજાઓ ફરકતી હતી, તેથી તે સહસ્રમુખી ગંગા નદી જેવું દેખાતું હતું ભમર જેમ કમળની સુગંધીથી ખેંચાય છે, તેમ નગરની વિશેષ શોભાથી ખેંચાયેલો રત્નસાર કુમાર તેની પાસે આવ્યો બાવના ચંદનના બારણાં હોવાથી જેની સુગંધી આસપાસ ફેલાઇ રહી છે એવા તથા જગતની લક્ષ્મીનું જાણે મુખજ હોયની! એવા ગોપુરદ્વારમાં કુમાર દાખલ થવા લાગ્યો એટલામાં દ્વારપતિની માફક કપાટ ઉપર બેઠેલી એક સુંદર મેનાએ કુમારને અંદર જતા અટકાવ્યો કુમારને એથી ઘણું આશ્ચર્ય લાગ્યું તેણે ઉચ્ચ સ્વરથી પૂછ્યું કે, "હે સુંદર આકૃતિ! તું શા માટે મને વારે છે?" મેનાએ કહ્યું 'હે મહીપતિ! હારા ભલાને માટે રોકું છું જો હારે જીવવાની ગરજ હોય તો આ નગરની અંદર ન જા તું એમ ન સમજ કે એ મેના વૃથા મને વારે છે અમે જાતના તો પક્ષી છીએ, તો પણ પક્ષી જાતિમાં ઉત્તમપણું હોતુંજ નથી કે શું! ઉત્તમ જીવો હેતુ વિના એક વચન પણ બોલતા નથી હવે તો હું કહું છું તેનો હેતુ જાણવાની ઇચ્છા હોય તો સાંભળ

આ નપુર નગરમાં પરાક્રમથી અને પ્રભુતાથી પ્રતિપુરંદરજ (બી, જે ઇંદ્ર જ) હોયની! એવો પુરંદર નામે રાજા પૂર્વે થયો કોઇથી ન પકડાય એવો દાવામાં જાણે નગરનું એક મૂર્તિમંત દુર્ભાગ્યજ હોયની! એવો કોઇક ચોર જાતજાતના વેશ કરીને આખા શહેરમાં ચોરીઓ કરતો હતો તે મનમાનતાં વિચિત્ર પ્રકારના ખાતર પાડતો હતો અને ધનના ભરેલા પાર વિનાના પાત્રો ઉપાડી જતો હતો મોટાં ઝાડો જેમ નદીના મહાપુરો રોકી શકતાં નથી, તેમ તલાર તથા બીજા રખવાળ વગેરે મ્હોટા સુભટો તેને અટકાવી શક્યા નહિ એક દિવસ રાજા સભામાં બેઠો હતો એટલામાં નગરવાસી લોકોએ આવી પ્રણામ કરી ચોરના ઉપદ્રવ સંબંધી હકીકત રાજાને સંભળાવી તેથી રાજાને રોષ ચઢ્યો તેના નેત્ર રાતા થયા, આ તેજ વખતે તેણે તલારને બોલાવી ઘણો ઠપકો દીધો તલારે કહ્યું 'હે સ્વામિન્! અમારાં ગામ આગળ જેમ કાંઇ ઉપાય ચાલતો

નથી, તેમ મ્હારો અથવા મ્હારા હાથ નીચેના અમલદારોનો તે બિલંદર ચોર આગળ કોઈ પણ ઉપાય ચાલતો નથી. માટે આપને ઉચિત લાગે તે કરો " પછી મ્હોટો પરાક્રમી અને યશસ્વી પુરંદર રાજા પોતે રાત્રિએ છુપી રીતે ચોરની ખોળ કરવા લાગ્યો

એક વખતે રાજાએ કોઇ ઠેકાણે ખાત્ર દઇ પાછો જતો તે ચોરને ચોરીના માલ સુદ્ધાં જોયો. ઠીકજ છે, પ્રમાદ મૂકીને પ્રયત્ન કરનાર પુરૂષો શું ન કરી શકે! ધુતારો બગલો જેમ માછલી પાછળ છાનોમાનો જાય છે, તેમ રાજા છુપી રીતે તે વાતનો બરાબર નિર્ણય કરવાને સારૂ તથા તેનું સ્થાનક પણ જાણવાને માટે તેની પાછળ જવા લાગ્યો. તે ધૂર્ત ચોરે પાછળ પડેલા રાજાને કોઈ પણ રીતે તુરતજ ઓળખ્યો. દૈવ અનુકૂળ હોય તો શું ન થાય! ધીઠો અને તરતબુદ્ધિ એવો તે ચોર ક્ષણમાત્રમાં રાજાની નજર ચુકવીને એક મઠમાં ગયો. તે મઠમાં રૂડી તપસ્યા કરનાર કુમુદ નામે એક શ્રેષ્ઠ તાપસ રહેતો હતો તે મહા શઠ ચોર તાપસ નિદ્રા-માં હતો તેનો લાભ લઇ પોતાના જીવને બારભૂત થએલો ચોરીનો માલ ત્યાં મૂકી ક્યાંક નાશી ગયો. ખાત્રપાડુ ચોરીની શોધ ખોળ કરનાર રાજા આમતેમ તેને ખોળતો મઠમાં ગયો એટલે ત્યાં ચોરીના માલ સહિત તા-પસ તેના જોવામાં આવ્યો. રાજાએ ક્રોધથી તાપસને કહ્યું "દુષ્ટ અને ચોર એવા હે દંડચર્મધારી તાપસ! ચોરી કરી હમણાંજ તું કપટથી સૂઇ રહ્યો છે! ખોટી નિદ્રા લેનાર તને હું હમણાંજ મરણને શરણ કરીશ એ-ટલે કે મહા નીદ્રા લાવીશ"

રાજાનાં વજ્રપાત સરખાં આવાં કઠીણ વચનથી તાપસ ભયભીત થયો, ગભરાયો અને જાગૃત થયો હતો, તોપણ ઉત્તર દઈ શક્યો નહિ. નિર્દય રાજાએ સુભટો પાસે બંધાવીને તેને સવારમાં સૂળીએ ચઢાવવાનો હુકમ કર્યો અરેરે! અવિચારી કૃત્યને ધિક્કાર થાઓ!!! તાપસે કહ્યું. "હાય હાય! હે આર્ય પુરૂષો! હું ચોરી કર્યા વિના તપાસ ન કરવાને લીધે માર્યો જઉં છું." તાપસનું એ કહેવું સાચું હતું, તો પણ તે વખતે અધિક ધિક્કારને પાત્ર થયું જ્યારે દૈવ પ્રતિકૂળ થાય, ત્યારે અનુકૂળ કોણ રહે? જુઓ, રાહુ ચંદ્રમાને એકલો જોઇ તેનો ગ્રાસ કરેછે, ત્યારે તેની મદદમાં કોઇ

પણ આવતું નથી પછી યમના વિકાળ દૂત સરખા તે સુભટોએ તે તાપસને મુંડાવી, ગધેડા ઉપર ચડાવી તથા બીજી પણ ઘણી વિડંબના કરી નાણું ઘાતક શૂળી ઉપર ચડાવ્યો. અરરર! પૂર્વભવે કરેલા ખોટા કર્મોનું પરિણામ કેવું ભયંકર આવે છે!! તાપસ સ્વભાવનો શાન્ત હતો, તો પણ તેને તે વખતે ઘણો ક્રોધ આવ્યો. જગત્ સ્વભાવની રીતિ છે. તે પણ તેને તપાવીએ તો તે ઘણુંજ ગરમ ન થાય કે શું? તાપસ તત્કાળ મરણ પામીને રાક્ષસ યોનિમાં ગયો. મરણ વખતે જેવી અવસ્થામાં (લેશ્યામાં) રહેલા જીવોને પરભવની ગતિ મળે છે. હીન યોનિમાં ઉત્પન્ન થએલા તે દુષ્ટ રાક્ષસે રોષથી ક્ષણમાત્રમાં એ નગરના રાજાને મારી નાખ્યો. અરેરે! અવિચાર્યું કાર્ય કરવાથી કેવું માઠું પરિણામ આવે છે!! પછી રાક્ષસે નગરવાસી બધા લોકોને બહાર કાઢી મૂક્યા. રાજાના અવિચારીપણાથી પ્રજાઓ પણ પીડાય છે. તે રાક્ષસ હજી પણ જો કોઈ નગરની અંદર પ્રવેશ કરે છે, તેને ક્ષણમાત્રમાં હણે છે. અથવા અંતઃપુરમાં પ્રવેશ કરનારને કોણ ક્ષમા કરે? માટે હે વીરપુરુષ! તારૂં શુભ ઈચ્છનારી હું તને યમના મુખ સરખી એ નગરીમાં પ્રવેશ કરતાં અટકાવું છું.

જ્યારે કુમારે મેનાનું એવું હિતકારી વચન સાંભળી અને તેની વાક્ચાતુરી જોઈ આશ્ચર્ય પામ્યું તો પણ રાક્ષસથી તે લેશમાત્ર બીધો નહિ. વિવેકી પુરુષ કોઈ સમય કાર્યના ઉત્સુક થાય તથા આગમું ન થતું જોઈ ભમતા કુમાર તે નગરીની અંદર પ્રવેશ કરવા ઘણોજ ઉત્સુક થયો. પછી મેનાનો ઉપકાર માનતો શૂરવીર કુમાર રાક્ષસનું પરાક્રમ જોવાના કૌતુકથી જેમ સંગ્રામ ભૂમિમાં ઉતરે તેમ શીઘ્ર તે નગરીમાં ગયો. આગળ જતાં કુમારે જોયું તો, મધ્ય ઠેકાણે મનોહર પર્વત સરખા ચંદન વગેરેના ઢગલા પડ્યા હતા. યુગલિયાને જોઈએ તેવા પાન આપનાર ભૃંગાંગ કલ્પવૃક્ષની પેઠે કોઈ ઠેકાણે સુવર્ણના રૂપાના તથા [illegible] ઢગલા પડ્યા હતા. ગોતરના ખજાનામાં જેમ નાણાંના ઢગલા પડેલા હોય છે, તેમ ત્યાં કોઈ ઠેકાણે કપૂર સાકર આદિ ધાન્યના ઢગલા પડેલા હતા. કોઈ ઠેકાણે માલના વિનાશ સ્થાનની માફક સોપારી વગેરે કરિયાણાના

વાણીઆઓની દુકાનની જગા

કરિયાણા પડયા હતાં. સરોવર જેમ ગરસ જળવાળું હોય છે, તેમ કોઇ ઠેકાણે સરસ લાડવાવાળી એવી કંદોઇની દુકાનોની હાર્યો હતી, કોઇ ઠેકાણે સફેદ કિરણવાળા ચંદ્રમાની માફક સફેદ કપડાંવાળી કાપડિયાની દુકાનો હતી; કોઇ ઠેકાણે સોના રૂપા આદી ઉત્તમ વસ્તુવાળા નિધિની માફક કપૂર આદી સુગંધી વસ્તુવાળી સુગંધીની દુકાનો હતી કોઇ ઠેકાણે હિમવંત પર્વતની માફક જાતજાતની ઔષધીનો સંગ્રહ રાખનારી ગાંધીની દુકાનો હતી; અભવ્ય જીવોની ધર્મક્રિયા જેમ ભાવવિનાની હોય છે, તેમ કોઇ ઠેકાણે ભાવ વિનાની અફીનની દુકાનો હતી, સિદ્ધાંતના પુસ્તક જેમ સુવર્ણથી (સારા અક્ષરથી) ભરેલા હોય છે, તેમ કોઈ ઠેકાણે સુવર્ણથી (સોનાથી) ભરેલી સરાફોની દુકાનો હતી; મુક્તિપદ જેમ અનંત મુક્તાઢય (અનંતા સિદ્ધોથી શોભતુ) છે, તેમ કોઇ ઠેકાણે અનંત મુક્તાઢય (પાર વિનાના મોતીથી શોભતી) એવી મોતીની દુકાનો હતી, વનો જેમ વિદ્રુમપૂર્ણ (સારા વૃક્ષથી વ્યાપ્ત) હોય છે, તેમ કોઇ ઠેકાણે વિદ્રુમપૂર્ણ (પરવાળાથી વ્યાપ્ત) એવી પરવાળાની દુકાનો હતી; કોઇ ઠેકાણે રોહણ પર્વતની માફક ઉત્તમ રત્નવાળી જવેરાતની દુકાનો હતી, કોઇ ઠેકાણે આકાશની માફક દેવતાધિષ્ઠિત એવા કુત્રિકાપણ હતા; સુનેલા અથવા પ્રમાદી પુરૂષનુ ચિત્ત જેમ શૂન્ય દેખાય છે, તેમ તે નગરીમા સર્વ ઠેકાણે શૂન્યતા દેખાતી હતી; પણ વિષ્ણુ જ્યા જાય, ત્યા જેમ તેની સાથે લક્ષ્મી હોય છે, તેમ ત્યા સર્વ ઠેકાણે ઘણી લક્ષ્મી દેખાતી હતી

બુદ્ધિશાળી રત્નસાર કુમાર સર્વ રત્નમય તે નગરીને અનુક્રમે જોતો હતો. ઇંદ્ર જેમ પોતાના વિમાનમા જાય તેમ રાજમહેલમા ગયો. એક પછી એક ગજશાળા, અશ્વશાળા, શસ્ત્રશાળા વગેરેને ઉલ્લંઘન કરતો કુમાર ચક્રવર્તીની માફક ચંદ્રશાળાએ (મેહેલને મજલે) ગયો. પછી તેણે ત્યા એક ઇંદ્રની શય્યા સરખી ઘણીજ મનોહર રત્નજડિત શય્યા દીઠી ઇંદ્ર સરખો સાહસી અને ભય રહિત એવો કુમાર ઘણી નિદ્રા આવતી હોવાથી તથા થાક દૂર કરવાને માટે તે શય્યા ઉપર પોતાના ઘરની માફક હર્ષવડે સૂઇ રહ્યો એટલામાં રાક્ષસ માણસના પગની હાલચાલ જાણી કોપ પામ્યો, અને મ્હોટો વાઘ જેમ સિંહની પાછળ જાય, તેમ કુમારની પાસે આવ્યો.

અરે કુમાર સુખે સૂતો છે એમ જોઇ તેણે મનમા વિચાર્યું કે ' જે વાત બીજાને કોઇ મનમા પણ આણી ન શકે તે વાત એણે સહજ લીધાથી કરી દીધી!! કામ કાઇ વિચિત્ર પ્રકારના હોય છે આ મારા વૈરીને હવે કયા મારથી મારૂ ? જેમ નખથી ફળ તોડે છે તેમ એનું મસ્તક નખથી તોડું કે કેમ ? અથવા એને ગદાવડે મારી એકદમ ચુરેચુરા કરી નાખુ ! કિંવા છરી વડે ચીભડાની માફક એના કટકા કરી નાખુ ! અથવા બળતા નેત્રથી નીકળેલા અગ્નિથી શંકરે જેમ કામદેવને બાળી નાખ્યો તેમ એને બાળી નાખુ ! કિંવા આકાશમા જેમ દડો ફેકે છે, તેમ એને ઉચો ફેંકી દઉ કે શું ! અથવા મહેલમા સૂતા છતાજ એને ઉપાડી સ્વયભૂરમણ સમુદ્રમા નાંખી દેઉ ! અથવા એને સુતેલાનેજ અજગરની માફક ગળી જાઉં ! અથવા અહિં આવીને સુતેલા પુરૂષને હું શી રીતે મારૂં ! શત્રુ પણ ઘેર આવે તો તેની પરોણાગત કરવી યોગ્ય છે કેમ —સત્પુરૂષો આપણે ઘેર આવેલા શત્રુની પણ પરોણાગત કરે છે શુક્ર ગુરૂનો શત્રુ છે, અને મિનરાશી એ ગુરૂનું સ્વગૃહ કહેવાય છે એમ છતા પણ શુક્ર જ્યારે મીનરાશિએ આવે ત્યારે ગુરૂ તેને ઉચ્ચ સ્થાન આપે છે માટે એ પુરૂષ જાગૃત થાય ત્યા સુધી પોતાના ભૂતોના ટોળાને બોલાવુ પછી જે ઉચિત લાગશે તે કરીશ

રાક્ષસ એમ વિચાર કરીને ગયો, અને પાયદળનો ઉપરી જેમ તેને લઇ આવે, તેમ ઘણા ભૂતોના ટોળાને તેડી લાવ્યો તો પણ કન્યાનો પિતા જેમ કન્યાદાન કરી વગર ધાસ્તિએ સૂઇ રહે છે, તેમ તે પુરૂષ પહેલાની માફકજ સૂતો હતો તો જોઇ રાક્ષસે તિરસ્કારથી કહ્યું 'અરે અભયા ! મૂર્ખ ! બેશરમ ! નિડર ! તું મારા મહેલમાથી ઝટ નીકળ ! નહીં તો મ્હારી સાથે લડાઇ કર " રાક્ષસના એવા તિરસ્કાર ભરેલાં વચનથી અને ભૂતોના કિલકિલ ધ્વનિથી કુમારની ઉંઘ ઉડી ગઈ પછી કુમારે સુસ્તીમા છતાજ કહ્યું કે, ' અરે રાક્ષસરાજ ! જેમ ભોજન કરતા માણસના ભોજનમા અંતરાય કરવો તેમ સુખે સુતેલા મ્હારા જેવા એક પરદેશી માણસની નિદ્રામા તે કેમ ભંગ કર્યો ? ૧ ધર્મની નિંદા કરનારા ૨ પંક્તિનો ભેદ કરનારા, ૩ વગર કારણે નિદ્રાનો છેદ કરનારા, ૪ વાતની

કથામાં અંતરાય કરનારો અને ૫ વગર કારણે રસોઈ કરનારો એ પાચે પુરૂષો અતિશય પાતકી છે. માટે મને ફરી ઝટ નિદ્રા આવે તે માટે મ્હારા પગના તળિયા તાજા ઘીના મિશ્રણવાળા ઠંડા પાણીથી મસળ." કુમારના એવા વચન સાંભળી રાક્ષસે મનમા વિચાર્યું કે, "આ પુરૂષનું ચરિત્ર જગત્ કરતા કાઇ જૂદા પ્રકારનુ દેખાય છે। એના ચરિત્રથી ઇંદ્રનુ હૃદય થરથર ધ્રુજે, તો પછી બીજા સાધારણ જીવોની શી વાત! ઘણી આશ્ચર્યની વાત છે કે, એ મ્હારી પાસેથી પોતાનાં તળિયાં મસળવાની ધારણા રાખે છે। એ વાત સિંહ ઉપર અસવારી કરીને જવા જેવી છે. એનુ નિડરપણુ કાઇ અજબ પ્રકારનુ છે એમા કાઈ શક નથી એનું કેવું જબરૂ સાહસિકપણુ! કેવુ જબરૂ પરાક્રમ! કેવી ધીટાઇ! અને કેવું નિડરપણું? અથવા ઘણો વિચાર કરવામા શુ લાભ છે? સપૂર્ણ જગતને શિરોમણિ સમાન એવો સત્પુરૂષ આજ મ્હારો અતિથિ થયો છે, માટે એના કહ્યા પ્રમાણે હુ એક વાર કરૂ."

એમ ચિંતવી રાક્ષસે કુમારના પગનાં તળિયા પોતાના કોમળ હાથે ઘી સહિત ઠંડા પાણીવડે થોડી વાર મસળ્યા. કોઇ કાળે જોવાય, સભળાય કે કલ્પના પણ કરાય નહી, તેજ પુણ્યશાળી પુરૂષોને સહજમા મળી આવે છે. પુણ્યની લીલા કોઇ જૂદા પ્રકારની છે। 'રાક્ષસ ચાકરની માફક પોતાના પગના તળિયા થાક વિના મસળે છે" એમ જોઇ કુમારે તુરતજ ઊઠીને પ્રીતિથી રાક્ષસને કહ્યુ કે, "હે રાક્ષસરાજ! તુ મ્હોટો સહનશીલ છે, માટે જે કાઈ મનુષ્યમાત્ર અને અજાણ્યા એવા મે કરેલા અપમાનની મને માફી આપ હે રાક્ષસરાજ! ત્હારી ભક્તિ જોઇ હુ મનમા ઘણો ખૂશી થયો. માટે તુ વર માગ ત્હારૂ કાઇ કષ્ટસાધ્ય કાર્ય હશે તે પણ હું ક્ષણમાત્રમા કરીશ એમા શક નથી" કુમારના એવાં વચનથી અજાયબ પામેલો રાક્ષસ મનમા વિચારવા લાગ્યો કે, "અરે! આ તો વિપરીત વાત થઇ! હુ દેવતા છતા મ્હારા ઉપર એ મનુષ્ય પ્રાણી પ્રસન્ન થયો। મ્હારાથી ન બની શકે એવુ કષ્ટસાધ્ય એ સહજમાં સાધવા ઇચ્છે છે! ઘણી આશ્ચર્યની વાત છે કે, નવાણનું જળ કૂવામા પ્રવેશ કરવા ઇચ્છે છે! આજ કલ્પવૃક્ષ પોતાની સેવા કરનાર પાસ પોતાનું-

વાછિત મેળવવા ઇચ્છે છે ! આજ સુધી પણ પ્રકાશને અર્થે બીજા કોઈની પ્રાર્થના કરતા લાગ્યો ! હુ શ્રેષ્ઠ દેવતા છુ મને એ જે એક માનવી છે તે શુ આપવાનો હતો ! તથા મ્હારા જેવા દાતાને માનવી પાસે માગવા જેવુ તે શુ હોય ! તો પણ માંગી માગુ મનમા એમ વિચારી રાક્ષસે ઉચ્ચ સ્વરથી જોરે રિતે કહ્યુ કે "જે બીજાનું વાછિત આપે, એવો પુરૂષ ત્રેલોકમા પણ દુર્લભ છે તેથી હું માગવાની ઇચ્છા છતા પણ શી રીતે માગુ ?' 'હુ માગુ ' એવો વિચાર મનમા આવતાજ મનમાના સર્વ સદ્ગુણો અને " તો આપો ' એવુ વચન મુખમાથી નિકળતાજ શરીરમાના સર્વ સદ્ગુણો જાણે ભયથીજ કે શુ ! જતા રહે છે

બને પ્રકારના માગણો (બાણ અને યાચક) બીજાને પીડા કરનારા તો ખરાજ પણ તેમા અન્તર એ છે કે, પહેલો શરીરમા પેસે ત્યારેજ પીડા કરે છે, અને બીજો તો જોતા વારજ પીડા ઉપજાવે છે બીજી વસ્તુ કરતા ધૂળ હલકી, ધૂળ કરતા તૃણ હલકુ તૃણ કરતા કપાસ (રૂ) હલકુ કપાસ કરતા પવન હલકો, પવન કરતા યાચક હલકો અને યાચક કરતા યાચકને ઠગનારો હલકો છે કેમકે—હે માતા ! બીજા પાસે માગવા જાય એવા પુત્રને તું જણીશ નહી તથા કોઇ માગવા આવે તો તેનો આશા ભગ કરનાર એવા પુત્રને તો મનમાં પણ ધારણ ન કરજે તો આવા ઉદાર એવા હે રત્નસાર કુમાર ! તેટલા માટે મ્હારી માગણી જો ફોકટ ન જાય એમ હોય તો હુ કાઇક ત્હારી પાસે માગુ '

રત્નસારે કહ્યુ 'અરે રાક્ષસરાજ ! મનથી, વચનથી, કાયાથી ધનથી, પરાક્રમથી ઉદ્યમથી અથવા જીવનો ભોગ આપવાથી પણ ત્હારુ મન ભાવતુ એવુ જે હોય તે હું જરૂર કરીશ ' તે સાભળી રાક્ષસે આદરથી કહ્યુ "હે ભાગ્યશાળી શ્રેષ્ઠિપુત્ર ! એમ હોય તો તું આ નગરીનો રાજા થા હે કુમાર ! ત્હારામાં સર્વ સદ્ગુણો ઉત્કર્ષથી રહ્યા છે એમ જોઈ હુ તને હર્ષથી આ સમૃદ્ધ રાજ્ય આપુ છુ તે તુ પોતાની મરજી પ્રમાણે ભોગવ હુ ત્હારે વશ થએલો છુ માટે હમેશાં ત્હારી પાસે ચાકર જેવો થઇને રહીશ, અને દિવ્ય ઋદ્ધિ, દિવ્યભોગ સેનાનો પરિવાર તથા બીજી જે વસ્તુ જોઇએ તે આપીશ મનમા શત્રુતા રાખનારા સર્વ રાજાઓને

મેં જડમૂળથી ઉખેડી નાખ્યા છે, માટે બીજા અગ્નિ તો જળથી ઓલવાય છે, પણ ત્હારો પ્રતાપ રૂપ નવો અગ્નિ શત્રુની સ્ત્રીના આસુના જળથી વૃદ્ધિ પામો. હે કુમારરાજ! મ્હારા તથા બીજા દેવતાના સહાયથી સંપૂર્ણ જગતને વિષે ત્હારૂં ઈંદ્રની માફક એકછત્ર રાજ્ય થાઓ. લક્ષ્મીથી ઇંદ્રની બરાબરી કરનારો તું આલોકમાં સામ્રાજ્ય ભોગવતાં છતાં, દેવાંગનાઓ પણ સ્વર્ગમાં ત્હારી કીર્તિના ગીત ગાતી રહો."

હવે રત્નસાર કુમાર મનમા વિચાર કરવા લાગ્યો કે, "એ રાક્ષસ મ્હારા પુણ્યના ઉદયથી મને રાજ્ય આપે છે. પૂર્વે મેં તો સાધુ મુનિરાજની આગળ પરિગ્રહ પરિમાણ નામે પાચમુ અણુવ્રત લીધુ, ત્યારે રાજ્યના ગ્રહણનો નિયમ કર્યો છે; અને હમણા મેં એ રાક્ષસની આગળ પોતે કબૂલ કર્યું છે કે, 'જે તું કહીશ, તે હુ કરીશ." એમ મ્હોટું સંકટ આવી પડયું! એક તરફ ખાડો અને બીજી તરફ ધાડ, એક તરફ વાઘ અને બીજી તરફ પર્વતનો ઉંડો ખાડો, એક તરફ પાશી અને બીજી તરફ ફાસો એવી કહેવતો પ્રમાણે હાલ મ્હારી સ્થિતિ થઈ છે. પોતાના વ્રતને વળગી રહીશ તો રાક્ષસની માગણી ફોકટ જશે, અને રાક્ષસની માગણી સ્વીકારીશ તો સ્વીકારેલા વ્રતનો ભંગ થશે હાય હાય! અરે રત્નસાર! તુ ઘણા સંકટમા પડયો! અથવા બીજો ગમે તેવી માગણી કરે તો કોઇ પણ ઉત્તમ પુરૂષ, જેથી પોતાના વ્રતનો ભંગ ન થાય, તેજ વાત કબૂલ કરશે કારણ કે, પોતાના વ્રતનો ભંગ થાય, ત્યારે બાકી શું રહ્યું! જેથી ધર્મને બાધ આવે એવી સરળતા શા કામની? જેથી કાન તૂટી જાય, એવું સોનુ હોય તો પણ તે શા કામનું? જ્યા સુધી દાંત પડવાની વાત બનવાનો સભવ નથી, ત્યા સુધીજ વિચક્ષણ પુરૂષે કપૂર ભક્ષણ કરવો. વિચક્ષણ પુરૂષોએ સરલતા, શરમ, લોભ વગેરે ગુણો શરીર માફક બાહ્ય જાણવા; અને સ્વીકારેલું વ્રત પોતાના જીવ સરખું જાણવું. મૂળનો નાશ થએ આરાનું શુ પ્રયોજન? રાજાનો નાશ થએ સુભટોનુ શું પ્રયોજન! મૂળ બળી ગયે વિસ્તારનુ શું પ્રયોજન? પુણ્યનો ક્ષય થએ ઔષધનું શું પ્રયોજન? ચિત્ત શૂન્ય થએ શાસ્ત્રોનુ શુ પ્રયોજન? હાથ કપાઇ ગએ શસ્ત્રોનું શુ પ્રયોજન? તેમજ પોતાનુ સ્વીકારેલુ વ્રત ખંડિત

યએ િન ઐશ્વર, સુખ વગેરેનુ શુ પ્રયોજન ? "

રત્નમાર કુમાર એવો વિચાર કરી ાક્ષસને પરમ આદરથી તે ર ાર અને સારભૂત વચન કહ્યુ તે આ રીતે — 'હે રાક્ષસરાજ ! તે કહ્યુ તે ઉચિત છે પણ પૂર્વે ગુરુ પાસે મે નિયમ લીધા છે ઘણા પાપોનુ સ્થાનક એવુ રાજ્ય મ્હારે ન સ્વીકારવુ યસ અને નિયમ એ બને વિ રાધ્યા હોય તો તીવ્ર દુખ આપે છે તેમા યમ તો આયુષ્યને અતેજ દુખદાયી છે પણ નિયમ જ સઘળા ભાડીને હમેશા દુખદાયી છે માટે હે મહાનુરૂપ ! મ્હારા નિયમને વિઘ્ન ભગ ન થાઓ એવુ ગમે તે દુખમય ભય મને કહે, હુ તે શીઘ્ર કરુ " પછી રાક્ષસે ક્રોધથી કહ્યુ 'અરે કપટ ક બકવાદ કર છે ? પહેલી માગણી નિષ્ફળ ગુમાવી હવે મ્હારી પાસે બીજી માગણી કરાવે છે ? અરે પાપી ! જેને માટે સગ્રામ આદિ પાપકર્મ કરવુ પડે તે રાજ્યનો ત્યાગ કરવો ઉચિત છે પણ દેવોએ આપેલા રાજ્યમા પાપ તે કયા થી હોય ? અરે મૂઢ ! હુ સમૃદ્ધ રાજ્ય દેતા છતા તું લેવા આગ્રહ કરે છે ? અરે ! સુગધી અન્ન પાતા છતા ખાલી "બૂ-બૂ" એવો શબ્દ કર છે અરે મૂઢ ! તુ ઘણા વિશ્રામથી મ્હારા મહેલમા પગે ગાઢ નિદ્રામા સૂતો રહ્યો ! અને મ્હારી પાસેથી પોતાના પગ ા તળિયા પણ ઘસાવ્યા ! ? ! હે મરણને વાકે આવતા ! મે કહેલુ વચન હિતકારિ છતા તુ માનતો નથી, તો હવે મ્હારા કોપથી ક્રોધના કેવા કડવા ફળ છે ? તે જો '

એમ કહી રાક્ષસ જીવપક્ષી જેમ નિર્બળપણે માસનો કટકો ઉપા ડીને જાય, તેમ કુમારને ઝટ અપહરીને આકાશમા ઉંચે ગયો પછી ક્રોધથી આઇને ન ગણે એવા રાક્ષસે પોતાના હોઠ ધ્રુજાવતા શીઘ્ર પોતાને સસાર સમુદ્રમા નાખવાની પેઠે કુમારને ઘોર સમુદ્રમાં નાખ્યો તે વખતે કુમાર આકાશમાથી ઘી અપાર સમુદ્રમા જગમ મૈનાક પર્વતની પેઠે પડ્યો ત્યારે વજ્રપાત જેવો ભયકર અવાજ થયો જાણે મૈનુકશીજ ક હ્યુ ! પાતાળમા જઇ પાછો તે જળ ઉપર આવ્યો જળનો સ્વભાવજ એવો છે પછી "જળ મય સમુદ્રમા અસ્ત (ગાય) કુમાર કઇ રીતે રહી શકે ? એમ વિચારીનેજ કે શુ ? રાક્ષસે પોતાને હાથે કુમારને સમુદ્ર માથી કા ઢ્યો, અને કહ્યુ કે, ' મહેનુ ઘર અને વિશેષ શ્રય એવા હે કુમાર ! તુ

કેમ કોકટ મરી જાય છે! રાજ્ય લક્ષ્મીનો કેમ અંગીકાર નથી કરતો! અરે નિર્ઘ! હુ દેવતા છતાં મેં ત્હારૂ નિંદ્ય વચન કબૂલ કર્યું, અને તુ જે કાંઇ માનવી છતા મ્હારૂ હિતકારિ વચન પણ માનતો નથી! અરે! તું મ્હારૂ વચન હજી જલદી કબૂલ કર. નહીં તો ધોબી જેમ વસ્ત્રને, તેમ તને પત્થર ઉપર વારંવાર પછાડી પછાડીને યમને ઘેર મોકલી દઇશ, એમાં સંશય લેશમાત્ર રાખીશ નહીં. દેવતાનો કોપ ફોકટ જતો નથી અને તેમા પણ રાક્ષસનો તો નજ જાય." એમ કહી ક્રોધી રાક્ષસ કુમારને પગે પકડી અને તેનુ મુખ નીચુ કરી તેને પછાડવા માટે શિલા પાસે લઇ ગયો. ત્યારે સાહસી કુમારે કહ્યું "અરે રાક્ષસ! તુ મનમા વિકલ્પ ન રાખતા પોતાનુ ધાર્યું કર શું એ વાતમા વારંવાર તુ મને પૂછે છે? સત્પુરુષોનુ વચન તે એકજ હોય છે"

પછી કુમારને પોતાના સત્ત્વનો ઉત્કર્ષ થવાથી આનંદ થયો. તેના શરીર ઉપરની રોમરાજિ વિકસ્વર થઇ, અને તેજ તો કોઇથી ખમાય નહીં એવું દેખાવા લાગ્યુ. એટલામા રાક્ષસે જાદુગરની માફક પોતાનુ રાક્ષસનું રૂપ સંહર્યું. તુરતજ દિવ્ય આભૂષણોથી દેદીપ્યમાન એવું પોતાનું વૈમાનિક દેવતાનુ સ્વરૂપ પ્રકટ કર્યું, અને મેઘ જેમ જળની વૃષ્ટિ કરે, તેમ તેણે કુમાર ઉપર પુષ્પવૃષ્ટિ કરી. પછી ભાટચારણની માફક કુમારની આગળ ઉભો રહી તે દેવતા જય જયકાર બોલ્યો, અને આશ્ચર્યથી ચકિત થએલા કુમારને કહેવા લાગ્યો કે, "હે કુમાર! જેમ મનુષ્યમાં શ્રેષ્ઠ ચક્રવર્તી, તેમ તું સત્ત્વશાળી પુરૂષોમા ઉત્તમ છે તું પુરૂષરત્ન અને અપ્રતિમ શૂરવીર હોવાથી પૃથ્વી આજ ત્હારાવડે ખરેખર રત્નગર્ભા (રત્નવાળી) અને વીરવતી થઇ. જેનુ મન મેરૂપર્વતની ચૂલાની માફક નિશ્ચળ, એવા તે ગુરૂ પાસે ધર્મ સ્વીકાર્યો એ બહુજ સારી વાત કરી ઇંદ્રનો સેનાપતિ હરિણૈગમેષી નામે ઉત્તમ દેવતા બીજા દેવતા પાસે ત્હારી પ્રશંસા કરે છે, તે યથાર્થ છે."

દેવતાનુ એવું વચન સાંભળી રત્નસાર કુમારે આશ્ચર્યથી ચકિત થઇ પૂછ્યું કે, "હરિણૈગમેષી નામે શ્રેષ્ઠ દેવતા જેમા કાંઇ વખાણવા જેવુ નથી એવા મ્હારી કેમ પ્રશંસા કરે છે?" દેવતાએ કહ્યુ. "સાંભળ, કહું. એક વખતે

એટલામા ચંદ્રશેખર દેવતાએ હરિણેગમેષી દેવતાને સહજ કૌતુકથી પૂછ્યુ કે, "સંપૂર્ણ જગતના લોભના સપાટામા ન આવે એવો કોઈ જીવ છે? અથવા ઈંદ્રાદિક પણ લોભવશ થાય છે, તો પછી બીજાની વાત શી? જેણે ઈંદ્રાદિકને પણ સહજમા વ્રજના દાસ જેવા વશ કરી લીધા, તે લોભનું વશે જગતમાં ખરેખર અદ્‌ભૂત એકછત્ર સામ્રાજ્ય છે."

પછી નૈગમેષી દેવતાએ કહ્યુ "હે ચંદ્રશેખર! તુ કહે છે તે વાત ખરી છે, તો પણ એવી કાંઇ પણ ચીજ નથી, કે જેની પૃથ્વીને વિષે બિલકુલ સત્તાજ ન હોય. હાલમાં શ્રેષ્ઠિવર્ય શ્રીવસુસારનો **રત્નસાર** નામે પુત્ર પૃથ્વી ઉપર છે, તે કોઈ પણ રીતે લોભને વશ થાય તેમ નથી એ વાત બિલકુલ નિસંશય છે. તે રત્નસાર કુમારે ગુરૂ પાસે પરિગ્રહ પરિમાણ વ્રત ગ્રહણ કર્યું છે. તે પોતાના વ્રતને એટલો દૃઢ વળગી રહ્યો છે કે, જેને સર્વ દેવતા અથવા ઈંદ્ર પણ ચલાવી ન શકે! દૂર સુધી પ્રસરી ગયેલા અપાર લોભરૂપ જળના મહા પુરમાં બીજા સર્વ તૃણ માફક વહેતા જાય એવા છે, પરંતુ તે કુમાર માત્ર કાળી ચિત્રાવેલિની માફક પલળે નહીં એવા છે." જેમ સિંહ બીજાનો હોંકારો સહન કરી શકતો નથી તેમ નૈગમેષી દેવતાનુ વચન ન સહન કરનારો ચંદ્રશેખર દેવતા ત્હારી પરીક્ષા કરવા માટે આવ્યો. પાંજરા સહિત પોપટને તે હરી ગયો નવી એક મેના તેણે તૈયાર કરી. એક શૂન્ય નગર પ્રકટ કર્યું, અને એક ભયંકર રાક્ષસ રૂપ ધારણ કર્યુ તેણેજ તને સમુદ્રમા ફેંક્યો, અને બીજી પણ ભ્રાન્તી ઉપજાવી પૃથ્વીને વિષે રત્ન સમાન એવા હે કુમાર! તેજ ચંદ્રશેખર દેવતા હું છું. માટે હે સત્પુરૂષ! તુ મ્હારા આ સર્વે દુષ્ટ કૃત્યની માફી આપ. અને દેવતાનું દર્શન નિષ્ફળ જતુ નથી, માટે મને કાંઈક આદેશ કર" કુમારે દેવતાને કહ્યું. "શ્રીધર્મના સમ્યક્ પ્રસાદથી મ્હારાં સર્વે કાર્યો સિદ્ધ થયા છે માટે મ્હારે ત્હારી પાસે માગવા જેવું કાંઈ નથી, પરંતુ હે શ્રેષ્ઠ દેવતા! તુ નંદીશ્વર આદિ તીર્થોને વિષે યાત્રાઓ કર એટલે તેથી ત્હારા દેવતાના ભવની સફળતા થશે"

ચંદ્રશેખર દેવતાએ તે વાત કબૂલ કરી, પોપટનું પાંજરૂં કુમારના હાથમાં આપ્યું, અને કુમારને ઉપાડી ઝટ કનકપુરીમાં મૂક્યો. પછી રાજા

આદિ લોકોની આગળ કુમારનો મહિમા પ્રકટ કહીને ચંદ્રશેખર દેવતા
ઝટ પોતાની જગ્યાએ ગયો. પછી રત્નસારે કોઈ પણ રીતે રાજાની પ
રવાનગી લીધી, અને બન્ને સ્ત્રીઓની સાથે લઈ પોતાના નગર તરફ પ્રયાણ
કર્યું. સામંત મંત્રી વગેરે રાજાના લોકો કુમારની સાથે તેને પહોંચાડવા
આવ્યા. તેથી માર્ગમાં જાણે પુરો પણ રત્નસારને રાજપુર સમજવા
લાગ્યા. ગામેગામના રાજાઓએ ઠેકાણે ઠેકાણે રત્નસારનો સત્કાર
કર્યો. વખત જતાં કુમાર કેટલે દિવસે રત્નવિશાલાપુરીમાં આવી પહોંચ્યો.
સમરસિંહ રાજા પણ રત્નસારની સારી ઋદ્ધિનો વિસ્તાર જોઈ ઘણા લો
કોની સાથે સામો આવ્યો. પછી રાજાએ તથા વસુસાર આદિ વ્યાપારી
શેઠીઆઓએ ઘણી ઋદ્ધિની સાથે કુમારનો નગરીમાં પ્રવેશ કરાવ્યો. પૂર
પુણ્યશાળી પુરુષની કરણી અદ્ભુત છે! પરસ્પર આ રત્નસાર માટે વિચિત્ર
ફરતો થઈ ગયો. પછી ઉચિત કૃત્ય કરવામાં ચતુર એવા પોપટે રત્નસાર
કુમારનો સમગ્ર વૃત્તાંત રાજા વગેરે લોકોની આગળ કહ્યો. કુમારનું આ
ચમત્કારી ચરિત્ર સાંભળી રાજા વગેરે સર્વ લોકો રાજી થયા અને કુમારના
વખાણ કરવા લાગ્યા. એક વખતે ચિદાનંદ નામે ગુરુરાજ ઉદ્યાનમાં
સમોસર્યા. રત્નસાર કુમાર, રાજા વગેરે લોકો તેમને વંદના કરવા માટે
ત્યાં ગયા. આચાર્ય મહારાજે ઉચિત દેશના આપી. પછી રાજાએ આ
શ્ચર્ય પામેલા રત્નસાર કુમારનો પૂર્વભવ ગુરુ મહારાજને પૂછ્યો ત્યારે ચાર
જ્ઞાનના ધણી એવા વિદ્વાન આચાર્ય નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા —
“હે રાજન! રાજપુર નગરમાં ધનથી ભરપૂર અને સુંદર એવો
શ્રીસાર નામે રાજપુત્ર હતો. એક શ્રેષ્ઠિપુત્ર, બીજો મંત્રિપુત્ર અને ત્રીજો
ક્ષત્રિયપુત્ર એવા ત્રણ રાજપુત્રના મિત્ર હતા. ધર્મ, અર્થ અને કામ
જેમ ઉત્સાહ સાથે છે, તેમ તે ત્રણે મિત્રોની સાથે રાજકુમાર નિરંતર ઉત્સવ
કરતો ખેલતો હતો. ચારમાં ક્ષત્રિયપુત્ર જે હતો તે પોતાના ક્ષત્રિ
યોનું કર્તવ્ય કોઈ જાણતો ન હતો. તે પોતાની નિંદા કરતો હતો અને
જુગારી ભારે આળસુ હતો. એક વખતે રાણીના મહેલમાં કોઈ ચોર ખા
તર પાડતું હતું ત્યાંએ તે લોકોએ ચોરીના માલ સહિત પકડ્યો. કોટવા
ળે રાજાએ ચોરને શૂળીએ ચડાવવાનો આદેશ કર્યો. શૂળી ઉપર

અગ્રવતારા લોકો તે ચોરને વધ કરવા લઇ જવા લાગ્યા. એટલામાં રાજકુ શ્રીસારકુમારે હરિણીની માફક ભયભીત આંખથી આમતેમ જોતાં ને ચોરને જોયો. "મ્હારી માતાનું દ્રવ્ય હરણ કરનારો એ ચોર છે, માટે હું એનો પોતે વધ કરીશ." એમ કહી તે વધ કરનાર લોકોની પાસેથી ચોરને પોતાના તાબામાં લઇને કુમાર નગર બહાર ગયો. ચિત્તના ઉદાર અને દયાળુ એવા શ્રીસારકુમારે 'ફરીથી ચોરી કરીશ નહીં." એમ કહી કોઇ ન જાણે એવી રીતે ચોરને છોડી દીધો. સત્પુરુષોની અપરાધી પુરુષને વિષે પણ અદ્ભુત દયા હોય છે. સર્વે મનુષ્યોને બધા ઠેકાણે મિત્ર હોય છે. અને પાછા શત્રુ પણ હોય છે. તેમ કુમારને પણ હોવાથી કોઇએ ચોરને છોડાવવાની વાત રાજાને કાને નાંખી. 'આજ્ઞાભંગ કરવો એ રાજાનો શસ્ત્ર વિનાનો વધ કહેવાય છે." એમ હોવાથી કોપ પામેલા રાજાએ શ્રીસારનો ઘણો તિરસ્કાર કર્યો. તેથી ઘણો દુઃખી થએલો અને કોપ પામેલો શ્રીસાર ઝટ નગરથી બહાર નીકળી ગયો.

માની પુરુષો પોતાની માનહાનિને મરણ કરતાં વધારે અનિષ્ટ ગણે છે. જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર જેમ ભવ્ય જીવને આવી મળે, તેમ હમેશાં મિત્રના રાખનારા ત્રણે મિત્રો શ્રીસારને આવી મળ્યા. કેમકે—સંદેશો મોકલવો પડે ત્યારે દૂતની, સંકટ આવે બાંધવોની, માથે આપદા આવી પડે ત્યારે મિત્રોની અને ધન જતું રહે ત્યારે સ્ત્રીની પરીક્ષા કરાય છે. માર્ગમાં જંગલ આવ્યું ત્યારે તે ચારે જણા એક સાથેના સાથે ચાલતા હતા, પણ કર્મગતિ વિચિત્ર હોવાથી સાર્થથી ભૂલા પડયા ક્ષુધા તૃષાથી પીડાયલા એવા તે ચારે જણા ત્રણ દિવસ સુધી ભમી ભમીને છેવટે એક ગામમાં આવ્યા, અને ભોજનની તૈયારી કરવા લાગ્યા. એટલામાં જેનો ભવ થોડો બાકી રહ્યો છે એવા કોઈ જિનકલ્પિ મુનિરાજ તેમની પાસે ભિક્ષા લેવાને તથા તેમને ઉત્કૃષ્ટ વૈભવ આપવાને સારૂ આવ્યા. રાજકુમાર સ્વભાવે ભદ્રક હોવાથી તેણે ચઢતે ભાવે મુનિરાજને ભિક્ષા આપી. અને ભોગફળ કર્મ ઉપાર્જ્યું. મુનીરાજને ભિક્ષા આપવાથી બે મિત્રોને આનંદ થયો. તેમણે મન વચન કાયાથી દાનને અનુમોદના આપી અથવા ઠીક જ છે, સરખા મિત્રોએ સરખું પુણ્ય ઉપાર્જન કરવું ઉચિત છે. "સર્વ

આપો એવે યોગ ફરી વાર અમને ક્યાથી મળશે?’ આ પ્રમાણે તે બંને મિત્રોએ પોતાની અતિ નિંદા જણાવનારો માર કરુ વચન કહ્યું.

ક્ષત્રિપુત્રનો સ્વભાવ તુચ્છ હતો, તેથી તે દાનની વખતે બોલ્યો કે ‘હે કુમાર! અમોને ઘણી ભુખ લાગી છે માટે અમારા સારૂ કાંઈ રાખો.’ આવી રીતના ક્ષત્રિયપુત્રે દાનમાં અંતરાય કરી બોલાવ્યાથી મન વાળ્યું પછી તે તેઓ બોલાવાથી તે પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા, અને ખુશી થયા ગજ્જમ ગુણગણના તે ચાર જણામાં રાજકુમારને સાર્થ ઈ પુત્રીને મંત્રિપુત્રને ગતીપત, અને ક્ષત્રિયપુત્રને શુભ કોન સંયોગ પછી ગયું અનુક્રમે તેઓ પોતપોતાના પ ભોગવી મરણ પામ્યા. સત્પાત્ર દાનથી શ્રીસાર કુમાર રત્નસાર થયો. શ્રેષ્ઠીપુત્ર અને મંત્રિપુત્ર રત્નસારની સ્ત્રીઓ થઈ. તેમકે કપટ કરવાથી સ્ત્રીભાવ પ્રાપ્ત થાય છે. ક્ષત્રિપુત્ર પોપટ થયો. કારણ દાનમાં અંતરાય કરવાથી તિર્યંચ પણ થાય છે. પોપટના જે ઘણી ચતુરતા દેખાય છે તે પૂર્વભવે જ્ઞાની પકડ માન દીધું હતું તેનું ફળ છે. શ્રીમારે કોલ કરેલો ચોર તાપસ વ્રત પાળી રત્નમાં વિમાનાધ્ય કરનાર ચંદ્રચૂડ દેવતા થયો.”

રાજા આદી લોકો મુનિરાજના એવાં વચન સાંભળી પાત્રદાનને વિષે ઘણા આદરવંત થયા અને સમ્યક્ પ્રકારે જૈનધર્મ પાળવા લાગ્યા. ઠીક છે તત્ત્વનું જ્ઞાન થાય ત્યારે કોણ આનંદ કરે? સત્પુરૂષોનો સત્સંગ સમગ્ર જગતમાં શોભે છે. કેમકે સૂર્ય જેમ અંધકાર દૂર કરી લોકોને માર્ગે લગાડે છે. તેમ સત્પુરૂષો પણ અજ્ઞાન દૂર કરી લોકોને ધર્મમાર્ગે લગાડે છે. પછી પુણ્યશાળી રત્નસાર કુમાર પોતાની બે સ્ત્રીઓની સાથે નિરંતર ઉત્કૃષ્ટ ભોગ ભોગવતાં પોતાના બાલ્યાવસ્થા મનમાં જે જે ઈચ્છ્યું હતું તે ઘણી ગયુ. મુનિરાજના ઉપદેશથી રત્નસારે રત્ન અને સોના રૂપા પ્રમુખના રત્નમાર્ગે બાંધ્યા. આ રીતે સમ્યક્ પ્રકારે આયુ કુમાર રત્નસાર તીર્થયાત્રા કરે, અરિહંતની રત્નની સોનાની તથા રત્નની પ્રતિમાઓ તેમાં પ્રતિષ્ઠા કરાવી, ચતુર્વિધ સંઘનું વાત્સલ્ય બહુમાન પૂર્વક ઉપકાર કરીને રાજ્યમાં દયા ચિંતામણી કરી ગયા કુમારનું સામ્રાજ્ય તેણે જોડે

પણ કુમાર સરખીજ ધર્મનિષ્ટ થઇ. સત્પુરુષોની સાથે સહવાસ કરવાથી શું ન થાય ? પછી રત્નસાર કુમાર આયુષ્ય પૂરૂં થયું ત્યારે બે સ્ત્રીઓની સાથે પંડિત મરણવડે દેહ છોડીને બારમા અચ્યુત દેવલોકે ગયો. શ્રાવકને એ ગતિ ઉત્કૃષ્ટ કહી છે. રત્નસારનો જીવ ત્યાંથી ચ્યવી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં અવતરશે, અને જૈનધર્મની સમ્યક્ પ્રકારે આરાધના કરી શીઘ્ર મોક્ષ સુખ પામશે. ભવ્ય જીવોએ આ રીતે કહેલું આશ્ચર્યકારી રત્નસાર કુમારનું ચરિત્ર બરોબર ધ્યાનમાં લેવું, અને પાત્રદાનને વિષે તથા પરિગ્રહ પરિમાણ વ્રત આદરવાને વિષે ઘણોજ યત્ન કરવો આ રીતે પાત્રદાન ઉપર અને પરિગ્રહ પરિમાણ ઉપર રત્નસાર કુમારની કથા કહી.

વિવેકી પુરૂષ સાધુ આદિનો યોગ હોય તો ઉપર કહેલી રીતે દરરોજ વિધિ પ્રમાણે અવશ્ય પાત્રદાન કરે. તેમજ ભોજનને વખતે અથવા પહેલાં આવેલા સાધર્મીઓને પણ શક્તિ પ્રમાણે પોતાની સાથે જમાડે કારણ કે, સાધર્મી પણ પાત્રજ કહેવાય છે સાધર્મી વાત્સલ્યનો વિધિ વગેરે આગળ આવશે. તેમજ બીજા પણ ભીખારી વગેરે લોકોને ઉચિત દાન આપવું. તેમને નિરાશ કરી પાછા કાઢવા નહીં કર્મબંધ કરાવવો નહીં. ધર્મની હીલના પણ ન કરાવવી. પોતાનું મન નિર્દય ન રાખવું ભોજનને અવસરે દ્વાર બંધ કરવું વગેરે એ મ્હોટા અથવા દયાળુ પુરૂષોનું લક્ષણ નથી. સાંભળવામાં પણ એમ છે કે, ચિત્રકૂટને વિષે ચિત્રાંગદ રાજા હતો. તેના ઉપર ચઢાઈ કરનાર શત્રુની સેનાએ ચિત્રકૂટ ગઢને ઘેરી નાખ્યો શત્રુઓની અંદર પેસવાની ઘણી ધાસ્તી રાખતા છતાં પણ ચિત્રાંગદ રાજા દરરોજ ભોજનને વખતે પોળનો દરવાજો ઉઘડાવતો હતો તે મર્મની વાત ગણિકાએ જાહેર કરવાથી શત્રુઓએ ગઢ તાબામાં લીધો. એવી રીત છે માટે શ્રાવકે અને તેમાં પણ વિશેષ કરી ઋદ્ધિવંત શ્રાવકે ભોજનને વખતે દ્વાર બંધ કરવાં નહીં. કેમકે—કોણ પોતાનું ઉદરપોષણ કરતો નથી ? પરંતુ ઘણા જીવોને નિર્વાહ ચલાવે તેનીજ પુરૂષમાં ગણના છે. માટે ભોજન વખતે આવેલા પોતાના બાંધવ આદિને જરૂર જમાડવા. ભોજનને વખતે આવેલા મુનિરાજને ભક્તિથી, યાચકોને શક્તિના અનુસારથી અને દુઃખી જીવોને અનુકંપાથી યથાયોગ્ય સંતુષ્ટ કર્યા પછીજ મ્હોટા પુરૂષોને

ભોજન કરવુ ઉચિત છે

આગમમા પણ કહ્યુ છે કે—સુશ્રાવક ભોજન કરતા દ્વાર બધ કરે નહી, કેમકે જિનેદ્રોએ શ્રાવકોને અનુકપાદાનની મનાઇ કરી નથી શ્રાવક ભયકર ભવસમુદ્રમા જીવોનો સમુદાય દુખથી દીન થએલો જોઈ નાત જાતની અથવા ધર્મની મનમા તફાવત ન રાખતા દ્રવ્યથી અન્નાદિક વડે તથા ભાવથી સન્માર્ગે લગાડીને યથાશક્તિ અનુકપા કરવી શ્રીભગવતી આદિ સૂત્રોમા શ્રાવકના વર્ણનને પ્રસગે "અવગુઅદુઆરા' એવુ વિશેષણ દીધુ છે સાધુ આદિ લોકોને પ્રવેશ કરવા માટે હમેશા દ્વાર ઉઘાડા રાખવા' એમ કહ્યુ છે તીર્થકરોએ પણ સાવત્સરિક દાન દઈ દીન લોકોનો ઉદ્ધાર કર્યો વિક્રમ રાજાએ પણ પોતાના રાજ્યમાના સર્વ લોકોને ઋણ વિનાના કર્યા તેથી તેના નામનો સવત્ ચાલે છે દુકાળ આદિ આપદા આવી પડે ત્યારે અનાથ લોકોને સહાય આપવાથી ઘણી ફળપ્રાપ્તિ થાય છે કેમકે—નિર્ભાગીની વિનય રૂપથી, સુભટની સગ્રામનો સમય આવવાથી, મિત્રની આપદાનો પ્રસગ આવવાથી અને દાનની દુર્ભિક્ષ પડવાથી પરીક્ષા થાય છે સવત્ ૧૩૧૫ મે વર્ષ દુકાળ પડ્યો ત્યારે ભદ્રેશ્વર નગરના રહીશ શ્રીમાળજ્ઞાતિના જગડુશાહે એકસોબાર સદાવ્રત રાખી દાન આપ્યુ કહ્યુ છે કે—દુકાળ પડ્યો ત્યારે હમ્મીરે બાર, વીસળદેવે આઠ, બાદશાહે એકવીશ અને જગડુશાહે હજાર મૂડા ધાન્યના આપ્યા તેમજ, અણહિલપુર પાટણમા સિંધાક નામે એક મોટો સોદાગર થયો તેણે [illegible] ગજ તુરગ [illegible] આદિ ઘણી ઋદ્ધિ ઉપાર્જન કરી સવત્ ૧૪ [illegible] મે [illegible] નેઢો માડ મંદિરો બધાવ્યાં, અને સદાવ્રતશાળાઓ કરી એક વખતે તેણે [illegible] ના [illegible] આવતા કાળમા [illegible] તેનુ [illegible] બે લાખ [illegible] તેથી [illegible] ઘણો લાભ થયો ત્યારે [illegible] અનાથ લોકોને આપ્યુ [illegible] જિનમંદિરો બધાવ્યા [illegible] તેના [illegible] માટે સારી રીતે કરી ભોજન [illegible] અનુ-

પાત્રદાન કરવું. દરિદ્રી ગૃહસ્થે પણ ઘરમાં અન્ન વગેરે એટલું કરવું કે, જેથી કોઇ ગરીબ આવે તો તેની યથાશક્તિ આસનાવાસના કરાય. એમ કરતાં તેને કંઇ બહુ ખરચમાં ઉતરવુ પડતું નથી કારણ કે, ગરીબ લોકોને થોડામાં પણ સંતોષ થાય છે. કેમકે—કોળિયામાંથી એક દાણો નીચે ખરી પડે તો તેથી હસ્તીના આહારમા શું ઓછુ પડવાનું હતું ? પણ તે એક દાણા ઉપર કીડીનુ તો આખુ કુટુંબ પોતાનો નિર્વાહ કરી લે છે. બીજું એવો નિરવદ્ય આહાર ઉપર કહેલી રીતે કિંચિત્ અધિક તૈયાર કર્યો હોય તો તેથી સુપાત્રનો યોગ મળી આવે શુદ્ધ દાન પણ અપાય છે.

તેમજ માતા, પિતા, બાંધવ, બ્હેન, પુત્ર પુત્રીઓ, પુત્રની સ્ત્રીઓ, સેવક, ગ્લાન, બંધનમાં રાખેલા લોકો તથા ગાય વગેરે જાનવરો આદિને ઉચિત ભોજન આપીને, પંચ પરમેષ્ઠીનુ ધ્યાન કરીને તથા પચ્ચખાણનો અને નિયમનો બરોબર ઉપયોગ રાખીને પોતાને સદતુ હોય તેવું ભોજન કરવુ. કહ્યુ છે કે—ઉત્તમ પુરૂષોએ પહેલા પિતા, માતા, બાળક, ગર્ભિણી, વૃદ્ધ અને રોગી એમને ભોજન કરાવીને પછી પોતે ભોજન કરવુ ધર્મના જાણ પુરૂષે સર્વે જાનવરોની, તથા બંધનમાં રાખેલા લોકોની સાર સંભાળ કરીને પછી પોતે ભોજન કરવું, તે વિના ન કરવુ હવે જે વસ્તુનુ સાત્મ્ય હોય તે વસ્તુ વાપરવી આહાર, પાણી, વગેરે વસ્તુ સ્વભાવથી વિરૂદ્ધ હોય તો પણ કોઇને તે માફક આવે છે, તેને સાત્મ્ય કહે છે જન્મથી માંડીને પ્રમાણસર વિષ ભક્ષણ કરવાની ટેવ પાડી હોય તો તે વિષજ અમૃત સમાન થાય છે અને ખરેખર અમૃત હોય તો પણ કોઈ વખતે ન વાપરવાથી પ્રકૃતિને માફક ન આવતું હોય તો તે વિષ માફક થાય છે એવો નિયમ છે, તથાપિ પથ્ય વસ્તુનું સાત્મ્ય ન હોય તો પણ તેજ ઉપયોગમાં લેવી, અને અપથ્ય વસ્તુનુ સાત્મ્ય હોય તો પણ તે ન વાપરવી. "બલિષ્ટ પુરૂષને સર્વે વસ્તુ હિતકારી છે" એમ સમજી કાળકૂટ વિષ ભક્ષણ ન કરવું વિષશાસ્ત્રનો જાણ પુરૂષ સુશિક્ષિત હોય તો પણ કોઈ વખતે વિષ ખાવાથી મરણ પામે છે. તેમજ કહ્યું છે કે—જે ગળાની નીચે ઉતર્યુ તે સર્વે અશન કહેવાય છે માટે ડાહ્યા લોકો ગળાની નીચે ઉતરે ત્યાં સુધી ક્ષણ માત્ર સુખને અર્થે જિહ્વાની લોલુપતા રાખ-

ચાંડાળ અને પતિત લોકોની નજર પડતી હોય તેવી જગ્યાએ ભોજન કરવુ નહી. તેમજ ભાંગેલા અથવા મલિન વાસણમા ભોજન કરવુ નહી. અપવિત્ર વસ્તુથી ઉત્પન્ન થએલું, ગર્ભહત્યા વગેરે કરનાર લોકોએ જોએલું, રજસ્વળા સ્ત્રીએ સ્પર્શ કરેલું, તથા ગાય, શ્વાન, પક્ષી વગેરે જીવોએ સુંઘેલુ એવુ અન્ન ખાવુ નહી. જે ભક્ષ્ય વસ્તુ ક્યાથી આવી ? તેની ખબર ન હોય, તથા જે વસ્તુ અજાણી હોય તે ખાવી નહી. એક વાર રાંધેલું અન્ન ફરી વાર ઉનુ કર્યું હોય તો તે પણ ન ખાવુ. તથા ભોજન કરતી વેળાએ "બચ બચ" એવો શબ્દ અથવા વાંકુ ચૂંકું મોં કરવુ નહીં

ભોજન કરતી વખતે આસપાસ રહેલા લોકોને ભોજન કરવા બોલાવીને પ્રીતિ ઉપજાવવી પોતાના ઇષ્ટ દેવનુ નામ સ્મરણ કરવું. તથા સરખુ, પહોળુ અને ઘણું નીચુ ઉચું નહીં એવા સ્થિર આસન ઉપર બેસીને પોતાની માશી, માતા, બ્હેન અથવા સ્ત્રી વગેરે લોકોએ રાંધેલું તથા પવિત્ર અને ભોજન કરેલા લોકોએ આદરથી પીરસેલું અન્ન એકાંતમા જમણો સ્વર વહતો હોય ત્યારે ખાવું. ભોજન કરતી વેળાએ મૌન કરવું, તથા શરીર વાંકુ ચુંકુ ન રાખવુ, અને પ્રત્યેક ખાવા યોગ વસ્તુ સૂંઘવી; કેમકે, તેથી દૃષ્ટિદોષ ટળે છે. ઘણુ ખારૂં, ઘણુ ખાટું, ઘણુ ઉનુ તથા ઘણુ ઠંડું અન્ન ખાવું નહીં શાક ઘણું ન ખાવું, અતિશય મીઠી વસ્તુ ન ખાવી તથા રૂચિકર વસ્તુ પણ ઘણી ન ખાવી. અતિશય ઉનુ અન્ન રસનો નાશ કરે, અતિશય ખાટું અન્ન ઇદ્રિયોની શક્તિ ઓછી કરે, અતિશય ખારૂ અન્ન નેત્રોને વિકાર કરે, અને અતિશય ચીકણુ અન્ન ગ્રહણીને (કોઠામાની છઠી કોથળીને) બગાડે કડવા અને તીખા આહારથી કફનો, તૂરા અને મીઠા આહારથી પિત્તનો, સ્નિગ્ધ અને ઉષ્ણ આહારથી વાયુનો તથા ઉપવાસથી બાકીના રોગોનો નાશ કરવો જે પુરુષ શાક ભાજી બહુ ન ખાય, ઘીની સાથે અન્ન ખાય, દૂધ આદિ ચીકણી વસ્તુ સેવે, બહુ પાણી ન પીએ, અજીર્ણ છતા ભોજન ન કરે, મૂળ તથા વિદાહી વસ્તુ ન સેવે, ચાલતા ખાય નહીં, અને ખાધેલુ પચ્યા પછી અવસરે ભોજન કરે, તેને શરીરે રોગ કદાચ થાય તો બહુજ

થોડો થાય
નીતિના જાણ પુરૂષો પ્રથમ મધુર, વચ્ચે તીખુ અને છેડે ... એવુ દુર્જાતી મૈત્રી સરખુ ભાજન કહ્યુ છે ઉતાવળ ન કરતા પ્રથમ મધુર અને સ્નિગ્ધ રસ ભક્ષણ કરવા મધ્યે પાતળા ખાટા ... રસ ભક્ષણ કરવા, તથા અન્તે કડવા અને તીખા રસ ભક્ષણ કરવા પુરુષ પહેલા પાતળા રસ મધ્યે કડવા રસ ... અને પાછા પાતળા રસનો આહાર કરવો તેથી બળ અને આરોગ્ય જળવાય છે ભોજનની શરૂઆત મા જળ પીએ તો અગ્નિ મંદ થાય, મધ્ય ભાગમાં પીએ તો રસાયન માફક પુષ્ટિ આપે, અને અન્તે પીએ તો વિષ માફક નુકશાન કરે માણસે ભોજન કરી રહ્યા પછી સર્વ રસથી ખરડાયેલા હાથે એક પાણીનો ... દરરોજ પીવો પાણી પશુની માફક ગમે તેટલુ ન પીવુ એવુ રહેવુ પણ ન પીવુ તથા ખોબેથી પણ ન પીવુ કેમકે પાણી પરિમિત પીવુ તેજ હિતકારી છે ભોજન કરી રહ્યા પછી ભીને હાથે બે ગાલને, ડાબા હાથને અથવા નેત્રોને સ્પર્શ ન કરવો પરંતુ કલ્યાણને માટે બે ઢીચણને હાથ લગાડવા બુદ્ધિશાળી પુરૂષે ભોજન કરી રહ્યા પછી કેટલીક વાર સુધી ... ગી તુ ..., મળમૂત્રનો ત્યાગ, ભાર ઉપાડવો બેસી રહેવુ, ન્હાવુ વગેરે કરવા નહી ભોજન કર્યા પછી તુરત બેસી રહે તો પેટ ભેળી જાય થાય, ચત્તો સુઈ રહે તો બળની વૃદ્ધિ થાય, ડાબે પાસે સુઈ રહે તો આયુષ્ય વધે અને દોડે તો મૃત્યુ સામુ આવે ભોજન કરી રહ્યા પછી તુરત ડાબે પાસે સુઈ રહેવુ, પણ ઉંઘવુ નહી અથવા સો પગલા ચાલવુ આ રીતે ભોજનનો લૌકિક વિધિ કહ્યો છે સિદ્ધાંતમા કહેલો વિધિ નીચે પ્રમાણે છે —

સુશ્રાવક નિરવદ્ય નિર્જીવ અને પરિમિત એવા આહારવડે પોતાનો નિર્વાહ કરનારા હોય છે શ્રાવક ... માફક ... અથવા ... ન કરતા ઘણી ઉતાવળ અથવા ઘણી સ્થિરતા ન ... નીચે ... ન પાડતાં તથા મન વચન કાયાની બરાબર ગુપ્તિ રાખીને એ રીતે ઉપયોગથી ભોજન કરવુ

જેવી રીતે ... પોતાના ... ઉપયોગથી તેમની યુક્તિ હોય છે તેમ પ્રમાદ ... થ ... માટે સાધુઓને આહાર કહ્યો ...

ગૃહસ્થોએ પોતાને અર્થે કરેલું તીખું, કડવું, તૂરૂં, ખાટું, મીઠું અથવા ખારૂં એવું જેવું અન્ન મળે તેવું સાધુઓએ મીઠા ઘૃતની માફક ભક્ષણ કરવું. તેમજ રોગ, મોહનો ઉદય, સ્વજન વગેરેનો ઉપસર્ગ થએ છતે, જીવદયાનું રક્ષણ કરવાને માટે તપસ્યાને માટે તથા આયુષ્યનો અંત આવે શરીરનો ત્યાગ કરવાને અર્થે આહારનો ત્યાગ કરવો

એ વિધિ સાધુ આશ્રયી કહ્યો શ્રાવક આશ્રયી વિધિ પણ યથાયોગ્ય જાણવો. બીજે સ્થળે પણ કહ્યું છે કે—વિવેકી પુરૂષે શક્તિ હોય તો દેવ, સાધુ, નગરનો સ્વામી, તથા સ્વજન સંકટમાં પડયા હોય, અથવા સૂર્ય ચંદ્રને ગ્રહણ લાગ્યું હોય ત્યારે ભોજન કરવું નહી તેમજ અજીર્ણથી રોગો ઉત્પન્ન થાય છે માટે અજીર્ણ, નેત્રવિકાર વગેરે રોગ થયા હોય તો ભોજન કરવું નહી કહ્યું છે કે—તાવની શરૂઆતમાં શક્તિ ઓછી ન થાય એટલી લંઘન કરી પણ વાયુથી, થાકથી, ક્રોધથી, શોકથી, કામવિકારથી અને પ્રહાર થવાથી ઉત્પન્ન થએલા તાવમાં લાંઘણ કરવી નહી. તથા દેવ, ગુરૂને વંદનાદિકનો યોગ ન હોય, તીર્થને અથવા ગુરૂને વંદના કરવી હોય, વિશેષ વ્રત પચ્ચખાણ લેવા હોય, મ્હોટું પુણ્યકાર્ય આરંભવું હોય તે દિવસે, તેમજ અષ્ટમી ચતુર્દશી વગેરે મ્હોટા પર્વના દિવસે પણ ભોજન કરવું નહી. માસખમણ વગેરે તપસ્યાથી આલોકમાં તથા પરલોકમાં ઘણા ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે કહ્યું છે કે—તપસ્યાથી અસ્થિર કાર્ય હોય તે સ્થિર, વાંકું હોય તે સરળ, દુર્લભ હોય તે સુલભ તથા અસાધ્ય હોય તે સુસાધ્ય થાય છે. વાસુદેવ, ચક્રવર્તી વગેરે લોકોનાં તે તે દેવતાને પોતાનો સેવક બનાવવા વગેરે ઇહલોકના કાર્યો પણ અઠ્ઠમ વગેરે તપસ્યાથીજ સિદ્ધ થાય છે; પણ તે વિના સિદ્ધ થતાં નથી. આ રીતે ભોજન વિધિ કહ્યો છે.

સુશ્રાવક ભોજન કરી રહ્યા પછી નવકાર સ્મરણ કરીને ઉઠે, અને ચૈત્યવંદન વિધિવડે દેવને તથા ગુરૂને યોગ હોય તે પ્રમાણે વાંદે. આસમી ગાથામાં **सुपत्तदाणाइजुत्तीए** એ પદમાં આદિ શબ્દનું ગ્રહણ કર્યું છે, તેથી એ સર્વ વિધિ સૂચવ્યો એમ જાણવું.

હવે ગાથાના ઉત્તરાર્ધની વ્યાખ્યા કરીએ છીએ—ભોજન કરી રહ્યા

પછી નિમચ્ચરિમ અથવા નવિ ગરિત પ્રમુખ પચ્ચખાણ ગુરુ પાસે એ વાંદણા દઈને ગ્રહણ કરવા તે વિધિ ગ્રહણ કરવું અથવા ગીતાર્થ મુનિ ન પાસે અથવા ગીતાર્થ એવા શ્રાવક, સિદ્ધપુત્ર વગેરેની પાસે યોગ હોય તેમ પાંચ પ્રકારનો સજ્ઝાય કરવો ૧ વાચના, ૨ પૃચ્છના ૩ પરાવર્તના ૪ ધર્મકથા અને ૫ અનુપ્રેક્ષા એ સજ્ઝાયના પાંચ પ્રકાર છે તેમાં નિર્જરાને માટે યથાયોગ્ય સૂત્ર વગેરેનું દાન કરવું અથવા ગ્રહણ કરવું તે વાચના કહેવાય છે વાચનામાં સંદેહ પડ્યો હોય તે ગુરુને પૂછવા તે પૃચ્છના કહેવાય છે પૂર્વે ભણેલા સૂત્રાદિકને ભૂલી ન જવાય તે માટે વારંવાર ફેરવવું તે પરાવર્તના કહેવાય છે જંબુસ્વામી વગેરે સ્થવિરોની કથા સાંભળવી અથવા કહેવી તે ધર્મકથા કહેવાય છે મનમાંજ સૂત્ર વિગેરેના અર્થનું સ્મરણ કરવું તે અનુપ્રેક્ષા કહેવાય છે અહિં ગુરુ મુખથી સાંભળેલા શાસ્ત્રાર્થનો જાણ પુરુષો પાસે વિચાર કરવા રૂપ સજ્ઝાય વિશેષ કૃત્ય તરીકે જાણવું કારણ કે તે તે વિષયના જાણ પુરુષોની સાથે શાસ્ત્રાર્થના રહસ્યની વાતોનો વિચાર કરવો’ એવું શ્રી યોગશાસ્ત્રનું વચન છે એ સજ્ઝાય ઘણો ગુણકારી છે. કહ્યું છે કે—સજ્ઝાયથી શ્રેષ્ઠ ધ્યાન થાય છે, સર્વ પરમાર્થનું જ્ઞાન થાય છે તથા સજ્ઝાયમાં રહેલો પુરુષ ક્ષણે ક્ષણે વૈરાગ્યવાળો થાય છે પાંચ પ્રકારની સજ્ઝાય ઉપર દૃષ્ટાંત વગેરે આચારપ્રદીપ ગ્રંથમાં ગ્રંથકારે કહ્યું છે, તેથી અહીં તે કહેલ નથી આ રીતે આઠમી ગાથાનો અર્થ અહીં પુરો થયો (૮)

(મૂળગાથા)

न्हाइ जिण पुअरचि, पुअइ पडिक्कमइ सुणइ तह विहिणा ॥
विस्समइ सज्झाय, गिह गओ तो कहइ धम्म ॥ ९ ॥

સંક્ષેપાર્થ—મધ્યાહ્ન વખતે ફરીથી અનુક્રમે જિનપૂજા, પ્રતિક્રમણ તેમજ વિધિ માફક મુનિરાજની સેવા ભક્તિ અને સજ્ઝાય કરીને પછી ઘેર જઈ સ્વજનોને ધર્મોપદેશ કરવો ॥ ૯ ॥

વિસ્તારાર્થ—શ્રાવકે હમેશાં જેમ બને તેમ ઉભય કાળ છે કહ્યું છે કે—શ્રાવક ઉત્તમ માર્ગે મતિને સ્થાપન કરનારો, દેવતા ગુણના સ્થાનરૂપ તેમજ પ્રાયશ્ચિત્તને પચાવનારો હોય છે, પરંતુ જેનાથી

હરરોજ એકાસણુ થઇ ન શકે એમ હોય, તેણે દિવસના આઠમા ચોઘડિયામા પહેલી બે ઘડીએ અર્થાત્ બે ઘડી દિવસ બાકી રહે છતે ભોજન કરવુ. છેલ્લી બે ઘડી દિવસ રહે ત્યારે ભોજન કરે તો રાત્રિભોજનનો ભંગ દોષ લાગવાનો પ્રસંગ આવે છે. સૂર્ય અસ્ત થયા પછી રાત્રિએ મોડું ભોજન કરે તો ઘણા દોષ લાગે છે. તેનુ દૃષ્ટાંત સહિત સ્વરૂપ આ ગ્રંથકારે કરેલી અર્થદીપિકા ઉપરથી જાણવું. ભોજન કરી રહ્યા પછી પાછો સૂર્યનો ઉદય થાય, ત્યાં સુધીનું ચઉવિહાર અથવા દુવિહાર દિવસચરિમ પચ્ચખાણ કરે. એ પચ્ચખાણ મુખ્ય માર્ગે તો દિવસ છતાંજ કરવું જોઇએ, પણ બીજે માર્ગે રાત્રિએ કરે તો પણ ચાલે એમ છે.

શંકા.—દિવસચરિમ પચ્ચખાણ નિષ્ફળ છે કારણ કે, એકાસન વગેરે પચ્ચખાણોમાં તે સમાઇ જાય છે. સમાધાન:—એમ નહી. એકાસણ વગેરે પચ્ચખાણના આઠ ઇત્યાદિક આગાર છે, અને દિવસચરિમના ચાર આગાર છે માટે આગારનો સંક્ષેપ એજ દિવસચરિમમાં મુખ્ય છે. તેથી તે સફળ છે દિવસ બાકી છતાં કરવાનું છે, તથા રાત્રિભોજન પચ્ચખાણનુ યાદ કરાવનારું છે, માટે રાત્રિભોજન પચ્ચખાણવાળાને પણ તે ફળદાયી છે એમ આવસ્યક લઘુવૃત્તિમા કહ્યુ છે એ પચ્ચખાણ સુખે કરાય એવું તથા બહુ ફળદાયી છે. એના ઉપર નીચે પ્રમાણે એક દૃષ્ટાંત છે—

દશાર્ણ નગરમાં એક શ્રાવિકા સાંજે ભોજન કરીને પ્રતિદિન દિવસચરિમ પચ્ચખાણ કરતી હતી તેનો ભર્તાર મિથ્યાદૃષ્ટિ હતો. તે "સંધ્યાએ જમ્યા પછી રાત્રિએ કોઇ કાંઇ ભક્ષણ કરતુ નથીજ. માટે એ (દિવસચરિમ) મ્હોટું પચ્ચખાણ કરે છે." એવી રીતે શ્રાવિકાની હમેશા હાંસી કરતો હતો એક વખતે શ્રાવિકાએ "તું ભાંગીશ" એમ કહીને ઘણી ના પાડી, તો પણ તેણે દિવસચરિમ પચ્ચખાણ કર્યું. રાત્રિએ સમ્યગ્દૃષ્ટિ દેવી પરીક્ષા કરવા માટે તથા શીખામણ દેવાને માટે તેની બ્હેનનુ રૂપ ધારણ કરી તેને ઘેબર વગેરે આપવા લાગી. શ્રાવિકાએ ઘણો વાર્યો, તો પણ જીભની લોલુપતાથી તેણે તે ખાવા માડ્યું. એટલામા દેવીએ તેને માથા ઉપર એવો એક પ્રહાર કર્યો કે જેથી તેના ડોળા બહાર નીકળી ભૂમિ ઉપર પડ્યા! "મ્હારો અપયશ થશે" એમ ધારી શ્રાવિ-

ઢાએ કાઉસ્સગ્ગ કર્યો પછી શાસનના પ્રભાવથી દેવીએ એક તત્કાળ મેઘએ માગી નાખેલા ગોકળના નેત્ર નાખી તે ફુરતી, નગરના નેથી તેનુ એડકાક્ષ એવુ નામ પડ્યુ પછી પ્રત્યક્ષ ખાત્રી થવાથી તે પુરુષ શ્રાવક થયો લોકો પણ તેને જોવા માટે આવવા લાગ્યા તેથી તે નગરનુ પણ એડકાક્ષ નામ પડ્યુ તેને જોવાથી ઘણા લોકો શ્રાવક થયા આ રીતે દિનત્યજિમ ઉપર એડકાક્ષનુ દ્રષ્ટાંત કહ્યુ છે

પછી મધ્યાહ્ન વખતે યોગ્ય છે તેમ વળી નિયમ કે ત્યારે અર મિઓ આવા અવસ્થ થતા પડેલા ફરીથી ત્રીજી વાર યથાવિધિ જિન પૂજા કરી

પ્રકાશ ૨ રાત્રિકૃત્ય.

દિનકૃત્ય સબંધી કહ્યા પછી, હવે રાત્રિકૃત્ય કહીએ છીએ. શ્રાવક મુનિરાજની પાસે અથવા પૌષધશાળા વગેરેમા જઈ યતનાથી પુંજી સામાયિક કરવા વગેરે વિધિ સહિત ષડાવશ્યક રૂપ પ્રતિક્રમણ કરે, તેમાં સ્થાપનાચાર્યની સ્થાપના, મુહપત્તી, ચરવળો ઈત્યાદિ ધર્મોપકરણ ગ્રહણ કરવા તથા સામાયિક કરવુ. આ સબંધી તથા બીજી કેટલીક વિધિ શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણસૂત્ર વૃત્તિમા કાઈક કરી છે, માટે અહિં કહેવામા આવી નથી શ્રાવકે સમ્યકત્વાદિકના સર્વ અતિચારની શુદ્ધિને માટે તથા ભદ્રક પુરષે અભ્યાસાદિકને સારૂ દરરોજ બે વખત જરૂર પ્રતિક્રમણ કરવુ. વૈદ્યના ત્રીજા રસાયન ઔષધ સરખું પ્રતિક્રમણ છે, માટે કદાચ અતિચાર લાગ્યા ન હોય, તો પણ શ્રાવકે તે ખાસ કરવુ સિદ્ધાતમા કહ્યુ છે કે—પહેલા અને છેલ્લા તીર્થંકરના શાસનમા પ્રતિક્રમણ દરરોજ કરવાનુ છે, અને બાકીના વચલા બાવીસ તીર્થંકરના શાસનમા કારણ હોય તો પ્રતિક્રમણ કરવાનુ કહ્યુ છે. કારણ હોય તો એટલે મધ્ય તીર્થંકરના વારામાં અતિચાર લાગ્યો હોય તો, બપોરનાજ પ્રતિક્રમણ કરે છે. અને ન લાગ્યો હોય તો સવાર સાજ પણ ન કરે ત્રણ પ્રકારના ઔષધ કહ્યા છે તે એ કે — ૧ પ્રથમ ઔષધ વ્યાધિ હોય તો મટાડે અને ન હોય તો નવો ઉત્પન્ન કરે, ૨ બીજુ ઔષધ વ્યાધિ હોય તો મટાડે, પણ ન હોય તો નવો ઉત્પન્ન ન કરે ૩ ત્રીજુ ઔષધ રસાયન એટલે પૂર્વે થએલો વ્યાધિ હોય તો તેને મટાડે અને વ્યાધિ ન હોય તો સર્વાગને પુષ્ટિ આપે, તથા સુખની અને બળની વૃદ્ધિ કરે, તેમજ ભાવિકાળે થનારા દર્દોને બંધ પાડે. પ્રતિક્રમણ ઉપર કહેલા ત્રણ પ્રકારમા ત્રીજા રસાયન ઔષધ સમાન છે. તેથી તે અતિચાર લાગ્યા હોય તો તેની શુદ્ધિ કરે છે, અને ન લાગ્યા હોય તો ચારિત્રધર્મની પુષ્ટિ કરે છે.

શંકા —આવશ્યકચૂર્ણિમાં કહેલો સામાયિક વિધિ તેજ શ્રાવકનું પ્રતિક્રમણ છે. કેમકે, પ્રતિક્રમણના છ પ્રકાર તથા બે વખત જરૂર કરવું

એ મર્ં એનાજ (સામાયિક વિધિમાજ) ઘટાવાય તેમ છે તે એ રીતે :—પ્રથમ ૧ સામાયિક કરી, પછી એક પછી એક એમ ૨ ઇરિયાવહી, ૩ કાયોત્સર્ગ ૪ ચોવીસત્થો, ૫ વાંદણાં, અને ૬ પચ્ચખાણ કરવાથી છ આવશ્યક પૂરા થાય છે તેમજ ' सामाइयमुभयसंझं " એવું વચન છે, તથા પ્રભાતે અને સંધ્યાએ કરવાનું પણ નક્કી થાય છે

સમાધાન :—ઉપર કહ્યું તે બરોબર નથી કેમકે સામાયિક વિધિમાં છ આવશ્યક આ કાળ નિયમ સિદ્ધ થતા નથી તે એમ કે—ત્હારા (શ્રાવકના) અભિપ્રાય મુજબ પણ ચૂર્ણિકારે સામાયિક, ઇરિયાવહી એ વંદણા એ ત્રણજ ભાગ દેખાડ્યા છે, બાકીના દેખાડ્યા નથી તેમાં પણ ઇરિયાવહી પ્રતિક્રમણ કહ્યું છે, તે ગમનાગમન સંબંધી છે, પણ આવશ્યકના ચોથા અધ્યયન રૂપ નથી કારણ કે, ગમનાગમન તથા વિહાર કરે છતે, રાત્રિએ નિદ્રાના અંતે તથા સ્વપ્ન જોયા પછી તેમજ નાવમાં બેસવું પડે ને તથા નદી ઉતરવી પડે તો ઇરિયાવહી કરવી એવું વચન છે તેથી શ્રાવકને સાધુની માફક ઇરિયાવહિયા કાઉસ્સગ્ગ અને ચોવીસત્થો જેમ કર્યા છે તેમ સાધુની માફક પ્રતિક્રમણ પણ કેમ ન કરે વારુ ? વળી શ્રાવકે સાધુનો જોગ ન હોય તો ચૈત્ય સબંધી પૌષધશાળામાં અથવા પોતાના ઘરમાં સામાયિક તથા પ્રતિક્રમણ કરવું એ રીતે આવશ્યક ચૂર્ણિમાં પણ સામાયિકથી પ્રતિક્રમણ જૂદું કહ્યું છે તેમજ સામાયિકનો કાળ પણ નિયમિત નથી કેમ કે, ' જ્યાં વિશ્રાંતિ લે, અથવા નિર્વ્યાપારપણે બેસે ત્યાં સઘળે સામાયિક કરવું તેમજ " જ્યારે અવસર મળે ત્યારે સામાયિક કરવું ' તેથી કાંઇ પણ બાધ ન લાગે એવાં ચૂર્ણિનાં પ્રમાણભૂત વચન છે

હવે " सामाइयमुभयसंझं ' એવું જે વચન છે તે સામાયિક પ્રતિમાની અપેક્ષાથી કહ્યું છે કેમકે, ત્યાંજ સામાયિકનો નિયમિત કાળ સમજાય છે અનુયોગદ્વાર સૂત્રમાં તો ભાવ આવશ્યક પ્રતિક્રમણ કહ્યું છે તે એમ કે—સાધુ સાધ્વી, શ્રાવક તથા શ્રાવિકા એ સઘળાં પોતાના ચિત્ત, મન લેશ્યા સામાન્ય અધ્યવસાય વિશેષ અધ્યવસાય તથા ઉપયોગ પણ આવશ્યકને વિષે તલ્લીન કરી તથા અર્થ ઉપર બરોબર ઉપયોગ

ગની આવશ્યકનીજ ભાવના ભાવતા પ્રભાત કાળે તથા સંધ્યાએ પ્રતિક્રમણ કરે. વળી તેજ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે, જે માટે સાધુને અને શ્રાવકને રાત્રિના તથા દિવસના અંતભાગે પ્રતિક્રમણ કરવું પડે છે, માટે પ્રતિક્રમણને આવશ્યક કહે છે. માટે સાધુની પેઠે શ્રાવકે પણ શ્રીસુધર્માસ્વામી આદિ આચાર્યની પરંપરાથી ચાલતું આવેલું પ્રતિક્રમણ મુખ્ય માર્ગે ઉભય કાળ કરવું કેમકે, તેથી દિવસે તથા રાત્રિએ કરેલાં પાપોની શુદ્ધિ થતી હોવાથી ઘણી ફળપ્રાપ્તિ થાય છે. વળી કહ્યું છે કે—પાતકોને જીવ પ્રદેશમાંથી કાઢી નાખનારું, કષાયરૂપ ભાવશત્રુને જીતનારું, પુણ્યને ઉત્પન્ન કરનારું અને મુક્તિનું કારણ એવું પ્રતિક્રમણ હરરોજ બે વાર કરવું. પ્રતિક્રમણ ઉપર એક દૃષ્ટાંત નીચે પ્રમાણે સંભળાય છે.

દિલ્હીમાં દેવસી રાઇ પ્રતિક્રમણનો અભિગ્રહ પાળનારો એક શ્રાવક રહેતો હતો રાજવ્યાપારમાં કાંઇ તહોમતમાં આવવાથી બાદશાહે તેને સર્વાંગે બેડીઓ જડીને બંદીખાને નાખ્યો તે દિવસે લાંઘણ થઇ હતી, તો પણ તેણે સંધ્યા વખતે પ્રતિક્રમણ કરવાને સારુ રખવાળોને એક ટંકા સોનું આપવાનું કબૂલ કરી બે ઘડી સુધી હાથ છોડાવ્યા, અને પ્રતિક્રમણ કર્યું એ રીતે તેણે એક મહિનામાં સાઠ વાર સોનું પ્રતિક્રમણને માટે આપ્યું. પોતાનો નિયમ પાળવામાં તેની એવી દૃઢતા જાણીને બાદશાહ સંતુષ્ટ થયો, અને તેણે તેને બંદીખાનાથી છોડી મુકી પહેરામણી આપી, અને અગાઉની માફક તેનું વધુ સન્માન કર્યું આ રીતે પ્રતિક્રમણ કરવામાં યતના અને દૃઢતા રાખવી જરૂરની છે.

પ્રતિક્રમણના, ૧ દેવસી, ૨ રાઇ, ૩ પખ્ખી, ૪ ચોમાસી, અને ૫ સંવત્સરી એવા પાંચ પ્રકાર છે એમનો સમય ઉત્સર્ગ માર્ગે કહ્યો છે તે આ પ્રમાણે ગીતાર્થ પુરુષો સૂર્યબિંબનો અર્ધ ભાગ અસ્ત થાય ત્યારે પ્રતિક્રમણ સૂત્ર કહે છે એ વચન પ્રમાણભૂત છે તેથી દેવસી પ્રતિક્રમણનો સમય સૂર્યનો અર્ધો અસ્ત એજ જાણવો. રાઇ પ્રતિક્રમણનો કાળ એવી રીતે કહ્યો છે કે—આચાર્યો આવશ્યક (પ્રતિક્રમણ) કરવાનો વખત થાય છે ત્યારે ઉંઘ તજી દે છે, અને આવશ્યક એ રીતે કરે છે કે, જેથી દશ પડિલેહણા કરતાં વારજ સૂર્યોદય થાય, અપવાદ માર્ગથી તો દેવસી

પ્રતિક્રમણ [illegible] ત્રીજા પહોરથી અ[illegible] રાત્રી સુધી કરાય છે તેમ [illegible] ની પ્રતિમા તો દેવસી પ્રતિક્રમણ બપોરથી માંડી અર્ધી રાત્રી સુધી [illegible] એમ કહ્યું છે તેમજ [illegible] પ્રતિક્રમણ [illegible] થી માંડી બપોર સુધી કરાય વળી કહ્યું છે કે "[illegible] પ્રતિક્રમણ [illegible] ચૂર્ણિના અભિપ્રાય પ્રમાણે ઉગ્ઘાડપોરિસિ સુધી કરાય છે અને વ્યવહાર સૂત્રના અભિપ્રાય પ્રમાણે બપોર સુધી કરાય " પાક્ષિક પ્રતિક્રમણ પખ્ખાડિના [illegible], ચાતુર્માસિક ચોમાસાને અને અને સાંવત્સરિક [illegible] અન્તે કરાય છે [illegible] પખ્ખી પ્રતિક્રમણ [illegible] કરાય ? કે અમાવાસ્યા પૂનમે કરાય ? ઉત્તર — [illegible] એમ અમારૂ કહેવું છે જે અમાસે તથા પૂનમે પખ્ખી પ્રતિક્રમણ કરાય તો ચૌદશે તથા પખ્ખીને [illegible] કરવા પડે છે તેથી પખ્ખી આરાધના પણ [illegible] થાય અને તેમ કરવાથી આગમ વચનનો વિરોધ આવે છે આગમમાં કહ્યું છે કે —[1]अट्ठम छट्ठ चउत्थं, [illegible] चाउमास पक्खेसु [illegible] આગમમાં [illegible] પાક્ષિક [illegible] કહ્યું છે ત્યાં ચતુર્દશી [illegible] લીધો નથી અને ત્યાં ચતુર્દશી [illegible] કહ્યું છે ત્યાં પાક્ષિક [illegible] લીધો નથી [illegible] આ રીતે —[2]अट्ठमि चउद्दसीसु उववासकरण [illegible] એ વચન [illegible] ચૂર્ણિમાં છે [3][illegible] अट्ठमिचउद्दसीसु उववासं करेइ ' [illegible] વચન [illegible] સૂત્રમાં છે "[4]चउ[illegible] अट्ठमि[illegible]चउमास[illegible] એ વચન [illegible] માં [illegible] अट्ठमिचउद्दसीनाण पज्जो चउमास — [illegible] [illegible] पक्खस्स अट्ठमी [illegible] मासस्स य पक्खि[illegible] मुणेयव्व [illegible] [illegible] પાક્ષિક [illegible] [illegible] છે [illegible] પખ્ખી અને ચૌદશ જૂદાં [illegible] તો આગમમાં [illegible] [illegible] તેમ નથી તેથી અમે [illegible] [illegible]

1 [illegible] અને [illegible]
તો 2 આઠમ [illegible]
કર 8 [illegible] તથા [illegible] ચૌદશ [illegible]
એ અષ્ટમ કર્યું

પ૦ખી ચતુર્દશીને દિવસેજ થાય.

અગાઉ ચોમાસી પૂનમે અને સંવત્સરી પાંચમે કરતા હતા, પણ હાલના વખતમાં શ્રી કાલિકાચાર્યની આચરણાથી ચોમાસી ચૌદશે અને સંવત્સરી ચોથે કરાય છે. એ વાત સર્વ સંમત હોવાથી પ્રામાણિક છે શ્રી કલ્પભાષ્ય આદિ ગ્રંથોમાં કહ્યું છે કે-કોઇપણ આચાર્યે કોઇ પણ વખતે મનમા શઠતા ન રાખતાં જે કાંઇ નિરવદ્ય આચરણ કર્યું હોય, અને અન્ય આચાર્યોએ તેનો જો પ્રતિષેધ ન કર્યો હોય, તો તે બહુમત આચરિતજ સમજવું. તીર્થોદ્ધાર નામના ગ્રંથમા પણ કહ્યું છે કે—શાલિવાહન રાજાએ સંઘના આદેશથી શ્રીકાલિકાચાર્ય પાસે ચૌદસને દિવસે ચોમાસી અને ચોથને દિવસે સવત્સરી કરાવી. નવસો ત્રાણુંની સાથે ચતુર્વિધ શ્રી સંઘે ચૌદશને દિવસે ચોમાસી પ્રતિક્રમણ કર્યું તે આચરણ પ્રમાણભૂત છે. આ વિષયમાં અધિક ચર્ચા જોવી હોય તો પૂજ્ય શ્રી કુલમંડનસૂરિએ કરેલો વિચારામૃતસંગ્રહ નામનો ગ્રંથ જોવો.

પ્રતિક્રમણ કરવાનો વિધિ યોગશાસ્ત્રની વૃત્તિમાં ચિરંતનાચાર્ય કૃત ગાથાઓ કહી છે, તે ઉપરથી ધારવો. ને નીચે પ્રમાણે છે.—

पंचविहायारविसु-द्धि हेउमिह साहु सावगो वावि ॥
पडिक्कमणं सह गुरुणा, गुरुविरहे कुणइ इक्को वि ॥ १ ॥

અર્થ—આ મનુષ્યભવમા સાધુએ તથા શ્રાવકે પણ પંચવિધ આચારની શુદ્ધિ કરનારૂં પ્રતિક્રમણ ગુરૂની સાથે, અથવા ગુરૂનો યોગ ન હોય તો એકલાએ અવશ્ય કરવું (૧)

वंदित्तु चेइयाइं, दाउं चउराइए खमासमणे ॥
भूनिहिअसिरो सयला-इआरमिच्छोक्कडं देइ ॥ २ ॥

અર્થ—ચૈત્યવંદન કરી ચાર પ્રમુખ ખમાસમણા દઈ ભૂમીને વિષે મસ્તક ગળી સર્વે અતિચારનુ **मिच्छामीदुक्कडं** દેવુ (૨)

सामाइअपुव्वमिच्छा-मि ठाइउं काउसग्गमिच्चाइ ॥
सुत्तं भणिअपलंबिअ-भुअकुप्परधरिअ पहिरणओ ॥ ३ ॥
घोडगमाई दोसे-हिं विरहिअं तो करेइउस्सग्गं ॥
नाहिअहो जाणुड्ढं, चउरंगुलठइअकडिपट्टो ॥ ४ ॥

અર્થ—પ્રથમ સામાયિક લઈ इच्छामि ठामि काउस्सग्ग ઇ ત્યાદિ સૂત્ર બોલવું અને પછી ભુજાઓ તથા આંગળી લાંબી કરી રજોહરણ અથવા ચરવળો તથા મુહપત્તિ હાથમાં રાખી ઘોડગ વગેરે દોષ ટાળી કાઉસ્સગ્ગ કરે તે વખતે પહેરેલો ચોળપટ્ટો નાભિથી નીચે અને ઢીંચણથી ચાર આંગળ ઉંચો હોવો જોઈએ (૩-૪)

तत्थय धरेइ हिअए, जहक्कमं दिणकए अइयारे ॥
पारेत्तु णमोक्कारे-ण पढइ चउवीसथयदंडं ॥ ५ ॥

અર્થ—કાઉસ્સગ્ગ કરતાં મનમાં દિવસે કરેલા અતિચાર અનુક્રમે ચિંતવવા પછી નવકારવડે કાઉસ્સગ્ગ પારી લોગસ્સ કહેવો (૫)

संडासगे पमज्जिअ, उवविसिअ अलग्ग विअय बाहुजुओ ॥
मुहणंतगं च कायं, च पेहए पंचवीसइहा ॥ ६ ॥

અર્થ—સંડાસક પૂંજી નીચે બેસી અનગી અને લાંબી બે ભુજાઓ કરી મુહપત્તિની તથા કાયાની પચ્ચીશ પચ્ચીશ પડિલેહણા કરવી (૬)

उट्ठिअ ठिओ सविणयं, विहिणा गुरुणो करेइ किइकम्मं ॥
बत्तीस दोस रहिअं, पणवीसावस्सग विसुद्धं ॥ ७ ॥

અર્થ—ઉઠી ઉભા રહી વિનયથી વિધિપૂર્વક ગુરુને વંદના કરવી તેમાં બત્રીસ દોષ ટાળવા અને પચીશ આવશ્યકની વિશુદ્ધિ સાચવવી

अह सम्ममवणयंगो, करजुअ विहि धरिअ पुत्ति रयहरणो ॥
परिचिंतइ अइआरे, जहक्कम गुरुपुरो विअडे ॥ ८ ॥

અર્થ—પછી સમ્યક્ પ્રકારે શરીર નમાવી બે હાથમાં યથાવિધિ મુહપત્તિ અને રજોહરણ અથવા ચરવળો લઈ ગુરુ આગળ અનુક્રમે પ્રગટપણે અતિચાર ચિંતવવા (૮)

अह उवविसित्तु सुत्तं, सामाइअमाइअं पढिअ पयओ ॥
अब्भुट्ठिअम्हि इच्चा-इ पढइ दुहओठिओ विहिणा ॥ ९ ॥

અર્થ—પછી નીચે બેસી સામાયિક વગેરે સૂત્ર યતનથી કહે ત પછી ઉઠીને "अब्भुट्ठिओम्हि" વગેરે પાઠ વિધિપૂર્વક કહે (૯)

दाऊण वंदणं तो, पणगाइसु जइसु खामए तिण्णि ॥
किइकम्म करि आयरि-अमाइ गाहातिगं पढए ॥ १० ॥

અર્થ —પછી વાંદણાં દઈ ત્રણ વાર ખમાવે. આ રીતે વંદના કરી આયરિઅ ઇત્યાદિ ત્રણ ગાથાનો પાઠ કહે. (૧૦)

इअ सामाइअउस्सग-गसुत्तमुच्चरिअ काउसग्गठिओ ॥
चिंतइ उज्जोअदुग, चरित्तअइआरसुद्धिकए ॥ ११ ॥

અર્થ—આ રીતે સામાયિકસૂત્ર તથા કાર્યોત્સર્ગ સૂત્રનો પાઠ કહી, પછી ચારિત્રાચાર શુદ્ધિને અર્થે કાઉસગ્ગ કરી બે લોગસ્સ ચિંતવવા. (૧૧)

विहिणा पारिअ संम-त्तसुद्धिहेउं च पढइ उज्जोअं ॥
तह सव्वलोअअरिहं-तचेइआराहणुस्सग्गं ॥ १२ ॥
काउं उज्जोअगरं, चिंतिअ पारेइ सुद्धसंमत्तो ॥
पुक्खरवरदीवड्ढं, कड्ढइ सुअसोहणानिमित्तं ॥ १३ ॥

અર્થ—પછી યથાવિધિ કાઉસ્સગ્ગ પારીને સમ્યક્ત્વ શુદ્ધિને અર્થે પ્રગટ લોગસ્સ કહે. તેમજ સર્વ લોકને વિષે રહેલા અરિહંત ચૈત્યોની આરાધનાને માટે કાઉસ્સગ્ગ કરી તેમાં એક લોગસ્સ ચિંતવે; અને તેથી શુદ્ધ સમ્યક્ત્વધારી થઈને કાઉસ્સગ્ગ પારે. તે પછી શ્રુતશુદ્ધિને માટે પુક્ખરવરદી કહે. (૧૨-૧૩)

पुण पणवीसोस्सासं, उस्सग्गं कुणइ पारए विहिणा ॥
तो सयलकुसलकिरिआ-फलाणसिद्धाण पढइ थयं ॥ १४ ॥

અર્થ—પછી પચીશ ઉચ્છ્વાસનો કાઉસ્સગ્ગ કરે, અને યથાવિધિ પારે તે પછી સકળ શુભ ક્રિયાના ફળ પામેલા એવા સિદ્ધ પરમાત્માનો સ્તવ કહે (૧૪)

अह सुअसमिद्धिहेउं, सुअदेवीए करेइ उस्सग्गं ॥
चिंतेइ नमोक्कारं, सुणइ व देइ व तीइ थुइं ॥ १५ ॥

અર્થ —પછી શ્રુતસમૃદ્ધિને અર્થે શ્રુતદેવીનો કાઉસ્સગ્ગ કરે, અને તેમા નવકાર ચિંતવે. તે પછી શ્રુતદેવીની થુઈ સાંભળે, અથવા પોતે કહે (૧૫)

एवं खेत्तसुरीए, उस्सग्गं कुणइ सुणइ देइ थुइं ॥
पढिऊण पंचमंगलमुवविसइ पमज्जसंडासे ॥ १६ ॥

અર્થ.—એજ રીતે ક્ષેત્રદેવીનો કાઉસ્સગ્ગ કરી તેની થુઈ સાંભળે,

અથવા પોતે કરે પછી પંચ મંગળ કહી સંડાસા પ્રમાર્જીને નીચે બેસે (૧૬)

पुव्वविहिणेव पेहिअ, पुत्तिं दाऊण वंदणं गुरुणो ॥
इच्छामो अणुसट्ठिं, ति भणिअ जाणूहिं ता ठाइ ॥ १७ ॥

અર્થ—પછી પૂર્વોક્ત વિધિએજ મુહપત્તિ પડિલેહી ગુરુને વાંદણાં દેવાં તે પછી 'इच्छामो अणुसट्ठिं' કહી ઢીંચણ ઉપર બેસવું (૧૭)

गुरुथुइ गहणे थुइतिण्णि वद्धमाणक्खरस्सरा पडइ ॥
सक्कत्थयं थयं पढिअ कुणइ पच्छित्तउस्सग्गं ॥ १८ ॥

અર્થ—ગુરુ સ્તુતિ કહી "नमोस्तु वर्द्धमानाय" વગેરે ત્રણ સ્તુતિ ઉચ્ચ સ્વરે કહેવી તે પછી નમોત્થુણં કહી પ્રાયશ્ચિત્તને માટે કાઉસ્સગ્ગ કરવા (૧૮)

एवं ता देवसिअं, राइअमवि एवमेव नवरिंतहिं ॥
पढमं दाउं मिच्छा-मि दुक्कडं पढइ सक्कथयं ॥ १९ ॥

અર્થ—આ રીતે દેવસી પ્રતિક્રમણની વિધિ જાણવી. રાઈ પ્રતિક્રમણની વિધિ પણ એ પ્રમાણેજ છે તેમાં એ ભેદ વિશેષ છે, પ્રથમ મિચ્છામિ દુક્કડં દઈ પછી શક્રસ્તવ કહેવું (૧૯)

उट्ठिअ करेइ विहिणा, उस्सग्गं चिंतए अ उज्जोअं ॥
बीअं दंसणसुद्धीइ चिंतए तत्थ इममेव ॥ २० ॥

અર્થ—ઉઠીને વિધિપૂર્વક કાઉસ્સગ્ગ કરે, અને તેમાં લોગસ્સ ચિંતવે તથા દર્શન શુદ્ધિને માટે બીજો કાઉસ્સગ્ગ કરી તેમાં પણ લોગસ્સ જ ચિંતવે (૨૦)

तइए निसाइआरं जहक्कमं चिंतिऊण पारेइ ॥
सिद्धत्थयं पढित्ता, पमज्ज संडासमुवविसइ ॥ २१ ॥

અર્થ—ત્રીજા કાઉસ્સગ્ગમાં રાત્રિએ થએલા અતિચાર અનુક્રમે ચિંતવે અને પછી પારે ને પછી સિદ્ધાણં કહી સંડાસા પ્રમાર્જી બેસે ૨૧

पुव्वं व पुत्तिपेहण-वंदणमालोअसुत्तपढणं च ॥
वंदणखामणवंदण-गाहातिगपढणउस्सग्गो ॥ २२ ॥

અર્થ—પૂર્વની પેઠે મુહપત્તિની પડિલેહણા વંદના તથા આલો

સૂત્રના પાઠ સુધી કહેવું. તે પછી વંદના, ખામણાં, પાછી વંદના કરી શ્રુતની ત્રણ ગાથા કહી કાઉસ્સગ્ગ કરવો. (૨૨)

तत्थय चितइ संजम-जोगाण न होइ जेण मे हाणी ॥
तं पडिवज्जामि तवं, छम्मासं ता न काउमलं ॥ २३ ॥

અર્થ—તે કાઉસ્સગ્ગમા આ રીતે ચિંતવે કે, "જેથી મ્હારા સંયમયોગની હાનિ ન થાય, તે તપસ્યાનો હુ અંગીકાર કરૂં. પહેલા છમાસી તપ કરવાની તો મ્હારામા શક્તિ નથી. ૨૩

एगाइ इगुणतीसू-णयं पि न सहो न पंचमासमवि ॥
एवं चउ-ति-दु-मासं, न समत्थो एगमासं पि ॥ २४ ॥

અર્થ—છમાસીમાં એક દિવસ ઓછો, બે દિવસ ઓછા એમ કરતાં ઓગણત્રીશ દિવસ ઓછા કરીએ તોપણ તેટલી તપસ્યા કરવાની મ્હારામાં શક્તિ નથી, તેમજ પંચમાસી, ચોમાસી, ત્રીમાસી, બેમાસી, તથા એક માસખમણ પણ કરવાની મ્હારામાં શક્તિ નથી. (૨૪)

जा तं पि तेरसूणं, चउतीसइमाइओ दुहाणीए ॥
जा चउथं तो आयं-बिलाइ जा पोरिसि नमो वा ॥ २५ ॥

અર્થ:—માસખમણમા તેર ઊણા કરીએ ત્યાં સુધી તથા સોળ ઉપવાસથી માંડી એકેક ઉપવાસ ઓછો કરતાં ઠેઠ ચોથભક્ત (એક ઉપવાસ) સુધી તપસ્યા કરવાની પણ મ્હારામા શક્તિ નથી એમજ આંબિલ આદિ, પોરિસિ તથા નવકારસી સુધી ચિંતવવું. (૨૫)

जं सक्कइ तंहिअए, धरेत्तु पारेत्तु पेहए पोत्तिं ॥
दाउं वंदणमसढो, तं चिअ पच्चक्खए विहिणा ॥ २६ ॥

અર્થ—ઉપર કહેલી તપસ્યામાં જે તપસ્યા કરવાની શક્તિ હોય તે હૃદયમાં ધારવી, અને કાઉસ્સગ્ગ પારી મુહપત્તિ પડિલેહવી. પછી સરળ, ભાવથી વાંદણાં દઈ જે તપસ્યા મનમા ધારી હોય તેનું યથાવિધિ પચ્ચખ્ખાણ લેવું. (૨૬)

इच्छामो अणुसट्ठिं, ति भणिअ उवविसिअ पढइ तिण्णि थुई ॥
मिउसद्देण सक्क-त्थयाइ ता चेइए वंदे ॥ २७ ॥

અર્થ—પછી ઇચ્છામો અણુસટ્ઠિં કહી નીચે બેસી ધીમા સ્વરથી

ત્રણ સુત્રનો પાઠ કહે તે પછી નમોત્થુણં વગેરે કહી ચૈત્યવંદન કરવું ૨૭

अहपक्खिअं चउद्दसि-दिणम्मि पुव्वं व तत्थ देवसिअं ॥
सुत्तंतं पडिक्कमिउं, तो सम्ममिमं कमं कुणइ ॥ २८ ॥

અર્થ—પખ્ખી ચૌદશને દિવસે પખ્ખી પ્રતિક્રમણ કરીએ તેમાં પહેલા આગળ કહ્યા પ્રમાણે દેવસી પ્રતિક્રમણ સૂત્રના પાઠ સુધી વિધિ કરી પ્રતિક્રમણ કરી પછી આગળ કહેવાશે તે અનુક્રમ પ્રમાણે આગળ કરવું (૮)

मुहपोत्ती वंदणयं, संबुद्धा खामणं तहा लोए ॥
वंदणपत्तेअखामणं च वंदणयमह सुत्तं ॥ २९ ॥

અર્થ—પ્રથમ મુહપત્તિ પડિલેહવી તથા વંદના કરી પછી સંબુદ્ધા ખામણા તથા અતિચારની આલોચના કરી પછી વંદના તથા પ્રત્યેક ખામણા કરવા તે પછી વંદિત્તુ સૂત્ર કહેવું (૨૮)

सुत्तं अब्भुट्ठाणं, उस्सग्गो पुत्ति वंदणं तहय ॥
पज्जंति अ खामणयं, तह चउरो छोभवंदणया ॥ ३० ॥

અર્થ—પછી અબ્ભુટ્ઠિઓ સૂત્રનો પાઠ કહી કાઉસ્સગ્ગ કરવા તે પછી મુહપત્તિ પડિલેહી વંદના કરી પાક્ષિક ખામણા કરે અને ચાર થોભવંદના કરે (૩૦)

पुव्वविहिणेव सव्वं, देवसिअं वंदणाइ तो कुणइ ॥
भुवन देवतानो उस्सग्ग, भआ सतिथय पढण ना ॥ ३१ ॥

અર્થ - પછી આગળ કહેલી વિધિ પ્રમાણે દેવસી વંદન કરવ તેમાં ભિજ્જસુરી કાઉસ્સગ્ગ કરે અને અજિત શાંતિ કહે પાઠમાં ફેરાર છે (૩૧)

एवं चिअ चउमासे, वरिसे अ जहक्कम विही णेओ ॥
पक्खचउमास वरिसे-सु नवरि नामम्मि नाणत्तं ॥ ३२ ॥

અર્થ —એ રીતે ચોમાસી પ્રતિક્રમણનો તથા સંવત્સરી પ્રતિક્રમણનો વિધિ જાણવો તેમાં એટલો વિશેષ કે પખ્ખી પ્રતિક્રમણ હોય તો પખ્ખી ચોમાસી હોય તો ચોમાસી અને સંવત્સરી હોય તો સંવત્સરી એવા જુદા જુદા નામ આવે છે (૩૨)

तह उस्सग्गोज्जोआ, बारसवीसा स मंगलचत्ता ॥
संबुद्धखामणं तिप-ण सत्त साहुण जह संखं ॥ ३३ ॥

અર્થ—તેમજ પખ્ખીના કાઉસ્સગ્ગમાં બાર, ચોમાસીના કાઉસ્સગ્ગમાં વીસ અને સંવત્સરીના કાઉસ્સગ્ગમાં ચાળીશ લોગસ્સનો કાઉસ્સગ્ગ નવકાર સહિત ચિંતવવો. તથા સંબુદ્ધખામણાં પખ્ખી, ચોમાસી અને સંવત્સરીએ અનુક્રમે ત્રણ, પાંચ તથા સાત સાધુના અવશ્ય કરવાં. (૩૩) આ રીતે ચિરંતનાચાર્યોક્ત પ્રતિક્રમણ ગાથા કહી.

હરિભદ્રસૂરિ કૃત આવશ્યક વૃત્તિમાં વંદનક નિર્યુક્તિની અંદર આવેલી **चत्तारि पडिक्कमणे** એ ગાથાની વ્યાખ્યાને અવસરે સંબુદ્ધ ખામણાના વિષયમાં કહ્યું છે. તે એ કે—દેવસી પ્રતિક્રમણમાં જઘન્ય ત્રણ, પખ્ખી તથા ચોમાસીમાં પાંચ અને સંવત્સરીમાં સાત સાધુઓને જરૂર ખમાવવા. પ્રવચનસારોદ્ધારની વૃત્તિમાં આવેલી વૃદ્ધસામાચારીમાં પણ એ પ્રમાણે કહ્યું છે

હવે પ્રતિક્રમણના અનુક્રમનો વિચાર પૂજ્ય શ્રીજયચંદ્રસૂરિ કૃત ગ્રંથમાંથી જાણવો. પ્રતિક્રમણ વિધિ ઉપર કહી તે પ્રમાણે છે.

તેમજ આશાતના ટાળવા વગેરે વિધિથી મુનિરાજની અથવા ગુણવંત તથા અતિશય ધર્મિષ્ઠ શ્રાવક આદિની સેવા કરે વિશ્રામણા એક ઉપલક્ષણ છે, માટે સુખ સંયમયાત્રાની પૂછા વગેરે પણ કરે, પૂર્વભવે પાંચસો સાધુઓની સેવા કરવાથી ચક્રવર્તી કરતાં અધિક બળવાન્ થએલા બાહુબળિ વગેરેના દૃષ્ટાંતથી સેવાનું ફળ વિચારવું. ઉત્સર્ગ માર્ગે જોતાં સાધુઓએ કોઈ પાસે પણ સેવા ન કરાવવી. કારણ કે, **संबाहण दंत पहोअणाअ** એ આગમ વચનમાં નિષેધ કર્યો છે અપવાદ-સાધુઓએ સેવા કરાવવી હોય તો સાધુ પાસેજ કરાવવી તથા કારણ પડે સાધુને અભાવે લાયક શ્રાવક પાસે કરાવવી જો કે મોટા મુનિરાજ સેવા કરાવતા નથી, તથાપિ મનના પરિણામ શુદ્ધ રાખી સેવાને બદલે મુનિરાજને ખમાસમણ દેવાથી પણ નિર્જરાનો લાભ થાય છે, અને વિનય પણ સચવાય છે. તે પછી પૂર્વે કહેલા દિનકૃત્ય આદિ શ્રાવકનો વિધિ દેખાડનારા ગ્રંથોની અથવા ઉપદેશમાળા કર્મગ્રંથ વગેરે ગ્રંથોને ફેરવવા રૂપ, શીલાંગ વગેરે

રથની ગાથા ગણવા ૩૫ અથવા નવકારની વનપાગ આવૃત્તિ વગેરે સ્વાધ્યાય પોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે મનની એકાગ્રતાને માટે કરવો

શીલાંગ રથ આ ગાથા ઉપરથી જાણવા

करणे ३ जोए ३ सन्ना ४, इंदिअ ५ भूमाइ १० समणधम्मो अ १० ॥
सिल्ग सहस्साण, अठारसगस्स निप्फत्ती ॥ ८ ॥

અર્થ—કરણ, કરાવણ, અનુમોદન એ ત્રણ કરણ એ ત્રણેને મન, વચન અને કાયાના ત્રણ યોગથી ગુણતા નવ થયા તે નવને આહાર, ભય મૈથુન અને પરિગ્રહ એ ચાર સંજ્ઞાથી ગુણતા ૩૬ છત્રીશ થયા તેને ચક્ષુ સ્પર્શ, શ્રોત્ર રસ અને ઘ્રાણ એ પાંચ ઇન્દ્રિયેથી ગુણતા ૧૮૦ એકસો એંશી થયા તેને પૃથ્વીકાય અપકાય તેઉકાય વાયુકાય, વનસ્પતિકાય, બેઇંદ્રિય, તેઇંદ્રિય, ચઉરેંદ્રિય પચેંદ્રિય, અને અજીવકાય એ દશ ભેદની સાથે ગુણતા ૧૮૦૦ અઢારસો થયા તેને ૧ ક્ષાંતિ, ૨ માર્દવ ૩ આર્જવ, ૪ મુક્તિ (નિર્લોભતા), ૫ તપ ૬ સંયમ, ૭ સત્ય ૮ શૌચ (પવિત્રતા), ૯ અકિંચનતા (પરિગ્રહત્યાગ) અને ૧૦ બ્રહ્મચર્ય એ દશ પ્રકારના સાધુધર્મે ગુણતા ૧૮૦૦૦ અઢાર હજાર થાય એ રીતે શીલાંગ રથના અઢાર હજાર અંગની ઉત્પત્તિ જાણવી હવે શીલાંગ રથના ભાવના આ૦ આ રીતે છે —

*जे नो करति मणसा, निज्जिअ आहार सन्न सोइंदी ॥
पुढविकायारंभ, खंतिजुआ ते मुणी वंदे ॥ १ ॥ વગેરે

એનું વિશેષ સ્વરૂપ યંત્ર ઉપરથી જાણવું હવે સાધુધર્મ યંત્રનો પાઠ આ રીતે છે —

†न हणेइ सय साहू, मणसा आहार सन्न संवुडओ ॥
सोइंदिअ संवरणो, पुढविजिए खंति संपन्नो ॥ १ ॥

---

*આહાર આદિ સંજ્ઞા અને શ્રોત્ર વગેરે ઇન્દ્રિયોને જિતનાર જે મુનીઓ પૃથ્વીકાય વગેરેનો આરંભ મનથી પણ નથી કરતા તે ક્ષાંતિ વગેરે દશવિધ ધર્મના પાળનાર મુનિઓને હું વંદન કરું છું

†આહાર વગેરે સંજ્ઞાઓનો શ્રોત્ર આદિ ઇન્દ્રિયોનો સંવર કરનાર પૃથ્વીકાય વગેરે આરંભનો ત્યાગ તથા ક્ષાંતિ આદિ દશવિધ ધર્મને પાળનાર એવા સાધુ પોતે મનવડે પણ હિંસા કરે

વગેરે સામાચારી રથ, ક્ષમણા રથ, નિયમ રથ, આલોચના રથ, તપો રથ, સંસાર રથ, ધર્મ રથ, સયમ રથ, વગેરેના પાઠ પણ આ રીતેજ જાણવા. વધુ લંબાણ થવાની બીકથી તે અત્રે દાખલ કર્યા નથી.

નવકારની વક્ર ગણનામાં તો પાંચ પદ આશ્રયી એક પૂર્વાનુપૂર્વી, એક પશ્ચાનુપૂર્વી અને બાકી એકસો ને અઢાર (૧૧૮) અનાનુપૂર્વીઓ આવે છે. નવપદ આશ્રયી અનાનુપૂર્વિ તો (૩૬૨૮૭૮) ત્રણ લાખ બાસઠ હજાર આઠસો અઠ્ઠોતેર થાય છે અનાનુપૂર્વિ વગેરે ગણવાનો વિચાર તથા તેનુ સ્વરૂપ પૂજ્યશ્રી જિનકીર્તિસૂરિ કૃત સટીક પરમેષ્ઠિસ્તવથી જાણવુ. આ રીતે નવકાર ગણવાથી દુષ્ટ એવા શાકિની, વ્યંતર, વૈરી, ગ્રહ, મહારોગ વગેરેનો શીઘ્ર નાશ થાય છે. એ એનુ આ લોકમા પણ પ્રત્યક્ષ ફળ છે. પરલોક આશ્રયી એનું ફળ તો અનત કર્મક્ષય પ્રમુખ છે. કેમકે—જે પાપ કર્મની નિર્જરા માસની અથવા એક વર્ષની તીવ્ર તપસ્યાથી થાય છે, તેજ પાપની નિર્જરા નવકારની અનાનુપૂર્વિ ગુણવાથી અર્ધ ક્ષણમાં થાય છે શીલાંગ રથ વગેરેના ગણવાથી પણ મન વચન કાયાની એકાગ્રતા થાય છે, અને તે થકી ત્રિવિધ ધ્યાન થાય છે. સિદ્ધાંતમા કહ્યું છે કે—ભંગિક શ્રુત ગણનારો પુરૂષ ત્રિવિધ ધ્યાનમાં વર્તે છે.

આ રીતે સ્વાધ્યાય કરવાથી ધર્મદાસની માફક પોતાને કર્મક્ષયાદિ તથા બીજાને પ્રતિબોધાદિક ઘણો ગુણ થાય છે. ધર્મદાસનો દાખલો નીચે પ્રમાણે છે —

ધર્મદાસ દરરોજ સધ્યા વખતે દેવસી પ્રતિક્રમણ કરીને સ્વાધ્યાય કરતો હતો. તેનો પિતા સુશ્રાવક હોવા છતા સ્વભાવથીજ ઘણો ક્રોધી હતો એક સમયે ધર્મદાસે પોતાના પિતાને ક્રોધનો ત્યાગ કરવાને માટે ઉપદેશ કર્યો. તેથી તે ઘણો ગુસ્સે થયો, અને હાથમા લાકડી લઈ દોડતા રાત્રિનો વખત હોવાથી થાભલા સાથે અથડાઇને મરણ પામ્યો, અને દુષ્ટ સર્પની યોનિમા ગયો એક વખતે તે દુષ્ટ સર્પ અંધકારમાં ધર્મદાસને કરડવાને માટે આવતો હતો. એટલામાં સ્વાધ્યાય કરવા બેઠેલા ધર્મદાસના મુખમાથી એક ગાથા તેણે સાભળી તે એ કે:—

तिव्व पि पुव्वकोडी, कयपि सुकय मुहुत्तमित्तेण ॥
कोहग्गहिओ हणिउ, ह हा हवइ भवदुग्ग वि दुही ॥ ॥

વગેરે ગ્યા યાય ધમ ામના મુખથી સાભળતાજ તે સપો જાતિ સ્મરણજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયુ પછી તે અનશન કરી ાધમ દેવલોકે દેવતા થયો અને પુત્રને (વમ સો) સત ભમોમા મદ આવવા લાગ્યો એક વખતે સ્વાધ્યાયમા તત્પર છતાજ ધર્મરામને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયુ, અને તેટલાજ સારૂ જરૂર સ્વાધ્યાય કરવી

પછી શ્રાવકે સામાયિક પારીને પોતાને ઘેર જવુ, અને પોતાની સ્ત્રી પુત્ર, મિત્ર, ભાઈ સેવક, બ્હેન, પુત્રની વહુ, પુત્રી પૌત્રો પૌત્રી ભત્રી, ભત્રીજો, અને વાણોતર તેમજ બીજા સ્વજનોને પણ જેની જેવી યોગ્ય તા હોય તે પ્રમાણે ધર્મનો ઉપદેશ કરવો ઉપદેશમા સમ્યક્ત્વ મૂળ બાર વ્રત સ્વીકારવા, સર્વ ધર્મકૃત્યોમા પોતાની સર્વ શક્તિવડે યતના વગેરે કરવી જ્યા જિનમંદિર તથા સાધર્મિ ન હોય એવા સ્થાનકમા ન રહી કુસંગતિ તજવી, નવકાર ગણવા ત્રિકાળ ચૈત્યવંદન તથા જિનપૂજા કરવી, અને પચ્ચખ્ખાણ વગેરે અભિગ્રહ લેવા શક્તિ પ્રમાણે ધર્મના સાતે ક્ષેત્રોમા ધન વાપરવુ વગેરે વિચાર કહેવા દિનકૃત્યમા કહ્યુ છે કે—જે ગૃહસ્થ પોતાના સ્ત્રી પુત્ર વગેરેને સર્વજ્ઞ પ્રણીત ધર્મને વિષે ન લગાડે, તો તે ગૃહસ્થ આ લોકમા તથા પરલોકમા તેમના કરેલા કુકર્મોથી લેપાય કારણ કે, એવો લોકનો રીવાજ છે જેમ ચોરને અન્ન પાન વગેરે સહાય આપ નાર માણસ પણ ચોરીના અપરાધમા સપડાય છે તેમ ધર્મની બાબતમા પણ જાણવુ માટે તત્ત્વના જાણ શ્રાવકે દરરોજ સ્ત્રી પુત્ર વગેરેને યથા યથાયોગ્ય વસ્ત્ર વગેરે આપીને તથા ભાવથી ધર્મોપદેશ કરીને તેમની સારી અથવા માઠી સ્થિતિની ખબર લેવી पोष्य पोषक એવુ વચન છે માટે શ્રાવકે સ્ત્રી પુત્રાદિકોને વસ્ત્રાદિ દાન વગેરે કરવુ અન્ય સ્થળે પણ કહ્યુ છે કે—દેશનુ કરેલુ પાપ રાજાને માથે, રાજાનુ કરેલુ પાપ પુરોહિતને માથે, સ્ત્રીનુ કરેલુ પાપ ભર્તારને માથે અને શિષ્યનુ કરેલુ પાપ ગુરૂને માથે છે સ્ત્રી પુત્ર વગેરે કુટુંબના લોકો ઘરના કામમા વળગી રહેવાથી તથા પ્રમાદી વગેરે હોવાથી સ્ત્રીને તેમનાથી ગુરૂ પાસે જઇ ધર્મ સાંભળવાનો

નથી. માટે ગૃહસ્થ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ધર્મોપદેશ કરવાથી તે ધર્મને વિષે પ્રવર્તે છે અહિં ધન્યશ્રેષ્ઠિના કુટુંબનું દૃષ્ટાંત નીચે પ્રમાણે જાણવું:—

ધન્યપુર નગરમાં રહેનાર ધન્યશેઠ ગુરૂના ઉપદેશથી સુશ્રાવક થયો. તે દરરોજ સંધ્યા વખતે પોતાની સ્ત્રીને અને ચાર પુત્રોને ધર્મોપદેશ કરતો હતો એક પછી એક એમ સ્ત્રી અને ત્રણે પુત્ર પ્રતિબોધ પામ્યા; પણ ચોથો પુત્ર નાસ્તિકની માફક પુણ્ય પાપનું ફળ ક્યાં છે? એમ કહેતો હોવાથી પ્રતિબોધ ન પામ્યો. તેથી ધન્યશ્રેષ્ઠીના મનમાં ઘણો ખેદ થતો હતો. એક વખતે પડોશમાં રહેનારી એક વૃદ્ધ સુશ્રાવિકાને મરણ વખતે તેણે ધર્મ સંભળાવ્યો અને એવો ઠરાવ કરી રાખ્યો કે, "દેવતા થઈને ત્હારે મ્હારા પુત્રને પ્રતિબોધ પમાડવો." તે વૃદ્ધ સ્ત્રી મરણ પામીને સૌધર્મ દેવલોકે દેવી થઈ પછી તેણે પોતાની દિવ્ય ઋદ્ધિ વગેરે દેખાડીને ધન્યશ્રેષ્ઠિના પુત્રને પ્રતિબોધ પમાડ્યો. આ રીતે ઘરના સ્વામીએ પોતાના સ્ત્રી પુત્ર વગેરેને પ્રતિબોધ કરવો. એમ કરતાં પણ કદાચ તેઓ પ્રતિબોધ ન પામે, તો પછી ઘરના ધણીને માથે દોષ નથી કેમકે—સર્વે શ્રોતા જનોને હિત વચન સાંભળવાથી ધર્મ મળેજ છે, એવો નિયમ નથી; પરંતુ ભવ્ય જીવો ઉપર અનુગ્રહ કરવાની ઇચ્છાથી ધર્મોપદેશ કરનારને તો જરૂર ધર્મપ્રાપ્તિ થાય છે. આ રીતે નવમી ગાથાનો વિસ્તાર પૂર્વક અર્થ છે. (૯)

(मूलगाथा)

पायं अबंभविरओ, समए अप्पं करेइ तो निद्दं ॥
निद्दोवरमे थीतणु-असुइत्ताई विचिंतिज्जा ॥ १० ॥

સંક્ષેપાર્થ—તે પછી સુશ્રાવકે ઘણું કરીને સ્ત્રી સંભોગથી છૂટા રહીને થોડા વખત ઉંઘ લેવી અને ઉંઘ ઉડી જાય, ત્યારે મનમાં સ્ત્રીના શરીરનું અશુચિપણું ચિંતવવું. (૧૦)

વિસ્તારાર્થ—સુશ્રાવક સ્વજનોને ધર્મોપદેશ કરી રહ્યા પછી એક પહોર રાત્રિ ગયા પછી અને મધ્યરાત્રિ થયા પહેલાં પોતાની શરીર પ્રકૃતિને અનુકૂળ આવે તે વખતે સુવાના સ્થળે જઈને શાસ્ત્રોક્ત વિધિ પ્રમાણે થોડી ઉંઘ લે ઉંઘતા જતી વખતે શ્રાવકે કેવું રહેવું જોઈએ? તે વિષે

કરે છે અગ્રદ્ધ તે ભોગભોગ તેથી નીગળી રહેવું જોઈએ —ધ્યાન ર
ચતુર્થ નન વાળવાને અસમર્થ એવા તે શું થાય પણ પર્વતિથિ આદિ
ખાસ દિવસોને વિષે બ્રહ્મચારીપણે રહેવું જોઈએ ઉત્કૃષ્ટ બ્રહ્મચર્યનું
ફળ મહોટું અપાર છે ન ભારતમાં પણ કહ્યું છે કે હે યુધિષ્ઠિર ! એક
રાત્રિ સુધી બ્રહ્મચર્ય પાળનાર બ્રહ્મચારી જે શુભગતિ પામે છે તે શુભ
ગતિ હજારો યજ્ઞ કરવાથી પણ પામે કે નહી ? તે વિચાર કરવા જેવું છે
આવતી ગાથામાં નિદ્રા એ વિશેષ્ય છે, અને અલ્પ એ નિદ્રાનું વિશે
ષણ છે તથા એમાં ન્યાય છે કે ... પણ વિધિ અથવા વિશેષણ
સહિત હોય છે તે વિધિ અથવા નિષેધ સઘળું વિશેષણને સારે
લાગે છે ? તેથી ઉંઘ લેવી હોય તો થોડી લેવી એમ અહિં કહેવાનો
ઉદ્દેશ છે, પણ ઉંઘ લેવી એવો ઉદ્દેશ નથી કારણ કે દર્શનાવ
રણીય કર્મનો ઉદય થવાથી ઉંઘ પોતાની મેળે આવે છે માટે ઉંઘ લેવાની
વિધિ શાસ્ત્ર શું કરવા કહે ? જે વસ્તુ બીજે કોઈ પ્રકારે મળતી નથી,
તેનો વિધિ શાસ્ત્ર કરે છે એવો નિયમ છે જે વાત અગાઉ એક વખત
કહેવામાં આવી છે ઘણી નિદ્રા લેનાર માણસ આ લોકથી તથા પરભવની
પણ ભ્રષ્ટ થાય છે એ, એવી રીતે, ... વગેરે લોકો પણ મહત્વમાં
તેની ઉપર ભાર મૂકી કહે છે ... ઘણી નિદ્રા એ મહા પુરૂષનું લક્ષણ
છે આગમમાં કહ્યું છે કે — જે પુરૂષ આળસુ ... ...
નિદ્રા લેનારા તથા ઉદાસિ અને ઉદ્યમ પણ ... રાખનારો એવા હોય
છે તેઓ હોતા પણ પ્રમાદ કરે છે નીતિશાસ્ત્રમાં કહેલો નિદ્રા વિધિ
નીચે પ્રમાણે છે —
ગામ ચોરે જોવાની જરૂરો ... આગેવાન હોય ... કરનાર નેતા પ
...., તથા વાળવાના ... બળવાન જેવો ખાટલો નજાના
કામમાં આવતો નથી સુવાના તથા જેમાં ... કામમાં ચાર ... જોવા
લાક ... તે ... પણ ... આદિ લાકડાનો યોગ કુવાડ ખપતો
તથા તેના ... પોતાના પગની પૂરેથી નીચે થાનકે
... તથા ... બીજાના ... ઉત્તર પશ્ચિમ દિશાએ મસ્તક કરીને

* ... ...

વાંસની પેઠે લાંબો થઈને, પગ મૂકવાને ઠેકાણે મસ્તક કરીને ન સૂવું; પરંતુ હસ્તિના દંતની પેઠે સૂવું. દેવમંદિરમાં, રાફડા ઉપર, ઝાડની નીચે, સ્મશાનમાં તથા વિદિશાએ (ખુણાની દિશાએ) મસ્તક કરીને ન સૂવું. કલ્યાણની ઇચ્છા કરનાર પુરૂષે સૂતાને વખતે મળમૂત્રની શંકા હોય તો તે દૂર કરવી. મળ મૂત્ર કરવાનું સ્થાનક કયાં છે તે બરોબર જાણવું, પાણી પાસે છે કે નહીં તે જોવું. અને બારણું બરોબર બંધ કરવું. ઇષ્ટદેવને નમસ્કાર કરીને અપમૃત્યુનો ભય ટાળવો. પવિત્ર થવું, ને પછી વસ્ત્ર બરોબર પહેરી રક્ષામંત્રથી પવિત્ર કરેલી પહોળી પથારીને વિષે સર્વ આહારનો પરિત્યાગ કરીને ડાબે પડખે સૂઈ રહેવું. ક્રોધથી, ભયથી, શોકથી, મદ્યપાનથી, સ્ત્રીસંભોગથી, ભાર ઉપાડવાથી, વાહનમાં બેસવાથી તથા માર્ગે ચાલવાથી ગ્લાનિ પામેલા, અતિસાર, શ્વાસ, હેડકી, શૂળ, ક્ષત (ઘા), અજીર્ણ વગેરે રોગથી પીડાયલા, વૃદ્ધ, બાળ, દુર્બળ, ક્ષીણ થએલા અને તૃષાતુર થએલા એટલા પુરૂષોએ કોઇ વખતે દિવસે સૂઈ રહેવું. ગ્રીષ્મ ઋતુમાં વાયુનો સંચય, હવામાં રૂક્ષતા તથા ટુંકી રાત્રિ હોય છે, માટે તે ઋતુમાં દિવસે ઉંઘ લેવી લાભકારી છે, પણ બીજી ઋતુમાં દિવસે નિદ્રા લે તો તેથી કફ પિત્ત થાય. ઘણી આસક્તિથી અથવા અવસર વિના ઉંઘ લેવી સારી નથી. કેમકે, તેવી ઉંઘનો વખત રાત્રિની માફક સુખનો તથા આયુષ્યનો નાશ કરે છે. સૂતી વખતે પૂર્વ દિશાએ મસ્તક કરે તો વિદ્યાનો, અને દક્ષિણ દિશાએ કરે તો ધનનો લાભ થાય. પશ્ચિમ દિશાએ મસ્તક કરે તો ચિંતા ઉપજે, તથા ઉત્તર દિશાએ કરે તો મૃત્યુ અથવા નુકશાન થાય. આ રીતે નીતિશાસ્ત્રાદિકમાં કહેલો શયનવિધિ કહ્યો છે.

આગમમાં કહેલો વિધિ આ પ્રમાણે છે—સુતી વખતે ચૈત્યવંદન વગેરે કરીને દેવને તથા ગુરૂને વંદના કરવી. ચઉવિહાર વગેરે પચ્ચખાણ ગ્રંથિ સહિત ઉચ્ચરવું, તથા પૂર્વે ગ્રહણ કરેલા વ્રતમાં રાખેલા પરિમાણનો સંક્ષેપ કરવા રૂપ દેશાવકાશિક વ્રત સ્વીકારવું. દિનકૃત્યમાં કહ્યું છે કે—

કહે છે—ઉત્તર અથવા દક્ષિણ દિશા તરફ સુનારને પુત્ર કે પુત્રી થતી નથી. પણ પશ્ચિમ તરફ માથું કરનારને પુત્ર થાય છે અને પૂર્વ તરફ માથું કરનારને પુત્રી થાય છે. **ટૂંક સ્ત્રી શાસ્ત્ર, પા, ૧૯૫**

पाणिवह मुसादत्त, मेहुण दिणलाभणत्थदंड च ॥
अंगीकय च मुत्तुं, सव्व उपभोगपरिभोग ॥ १ ॥
गिहमज्झ मुत्तूण, दिसिगमण मुत्तुमसग जूआई ॥
वय कायएहिं न करे, न कारवे गंठिसहिएण ॥ २ ॥

અર્થ—પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ, અદત્તાદાન મૈથુન અને દિનલાભ (પ્રભાત સમયે વિદ્યમાન પરિગ્રહ) એ સર્વે પૂર્વે નિયમિત નથી તેનો નિયમ કરૂં છું તે એમ કે—એકેંદ્રિયને તથા મચ્છર, જૂ વગેરે ત્રસ જીવો મુખીને બાળીનો આરંભજ અને અપરાધ વગર જીવ મારવાથી તથા બીજે ત્રસ પ્રાણાતિપાત મનને રોકવું જાય છે માટે વચનથી તથા કાયાથી ગાંઠ ન છોડું ત્યાંસુધી ન કરૂં અને ન કરાવું એ રીતેજ સત્ય અદત્તાદાન અને મૈથુનનો પણ નિયમ જાણવો તથા દિનલાભ પણ નિયમિત નહીં હતો, તેનો હમણાં નિયમ કરૂં છું તેમજ અનર્થદંડનો પણ નિયમ કરૂં છું શયન આચ્છાદન વગેરે મૂકીને બાકીના સર્વ ઉપભોગ પરિભોગને ઘરનો મધ્ય ભાગ મૂકી બાકી સર્વે દિશિગમનને ગાંઠ ન છોડું ત્યાં સુધી વચન તથા કાયાથી ન કરૂં અને ન કરાવું આ રીતે દેશાવકાશિક કરી હોય તો થોડું ફળ મળે છે અને એથી મુનિ ... માટે નિયમ ... પો ... છે આ વ્રત ... દાનરે જેમ પ્રાણાંત સુધી પાળ્યું, અને તેથી તે જેમ જ્ઞાનને બળ મળ્યું ... ફળ પામ્યો, તેમ બીજા ... ના આર્ય મનુષ્યો પણ મુખ્ય ભાગ પાળવું ... તેમ પાળવાની શક્તિ ન હોય તો અણાભોગાદિ ચાર આગારોમાં ચોથા આગાર વડે અગ્નિ મળવા વગેરે કારણથી તે (દેશાવકાશિક) વ્રત મૂકે તો પણ વ્રતભંગ ન થાય વધતા ... દાનરનું દૃષ્ટાંત આ અવસરે જોતાં આચારપ્રદીપ ગ્રંથમાં જોઈ લેવું†

તેમજ ચાર શરણાંનો સ્વીકાર કરીને સર્વ જીવરાશિને ખમાવવા અઢારે પાપસ્થાનકનો ત્યાગ કરવો. પાપની નિંદા કરવી પુણ્યની અનુમોદના કરતી વખતે નવકાર ગણવો,

† આ ગ્રંથના ... પાંચ આચારનો ... શ્રાવક ... દીનાનાથે ... ભાષાંતર કરી બહાર પાડેલું છે

*जइ मे हुज्ज पमाओ, इमस्स देहस्स इमाइ रयणीए ॥
आहारमुवहि देहं, सव्वं तिविहेण वोसिरिअं ॥ १ ॥

આ ગાથાવડે ત્રણ વાર સાગારી અનશણ કરવું, અને સૂતી વખતે નવકાર ચિંતવવો. એકાંત શય્યાને વિષેજ સૂવું, પણ જ્યાં સ્ત્રી વગેરેનો સંસર્ગ હોય ત્યા ન સૂવું. કેમકે, વિષયસેવનનો અભ્યાસ અનાદિ કાળનો છે, અને વેદનો ઉદય ખમવો બહુ મુસ્કેલ છે, તેથી કદાચ કામવાસનાથી જીવ પીડાય. કેમ કે—જેમ લાખની વસ્તુ અગ્નિની પાસે મૂકતાં વાર પીંગળી જાય છે, તેમ ધીર અને દુર્બળ શરીરવાળા પુરૂષ હોય તો પણ તે સ્ત્રી પાસે હોય તો પિગળી જાય છે. પુરૂષ મનમાં જે વાસના રાખીને સૂઈ જાય છે, તેજ વાસનામા તે પાછો જાગૃત થાય ત્યાં સુધી રહે છે એવું ડાહ્યા પુરૂષોનું કહેવુ છે. માટે મોહનો સર્વથા ત્યાગ કરીને વૈરાગ્ય વગેરેની ભાવના ભાવતા ઉંઘ લેવી. તેમ કરવાથી ખોટું સ્વપ્ન અથવા દુઃસ્વપ્ન આવતાં નથી. ધર્મની બાબતનાંજ સારાં સ્વપ્ન આવે છે. બીજુ, સૂતી વખતે શુભ ભાવના ભાવે તો, સૂતો માણસ પરાધીન હોવાથી, આપદા ઘણી હોવાથી, આયુષ્ય સોપક્રમ હોવાથી તથા કર્મગતિ વિચિત્ર હોવાથી કદાચ મરણ પામે તો પણ તેની શુભ ગતિજ થાય. કેમકે, "છેવટે જેવી મતિ, તેવી ગતિ થાય" એવું શાસ્ત્રવચન છે. અહિં કપટી સાધુએ હણેલા પોસાતી ઉદાઇ રાજાનુ દષ્ટાંત જાણવું.

હવે ચાલતી ગાથાના ઉત્તરાર્ધની વ્યાખ્યા કરીએ છીએ. પછી પાછલી રાત્રિએ ઉંઘ ઉડી જાય, ત્યારે અનાદિ કાળના ભવના અભ્યાસના રસથી ઉદય પામતા એવા દુર્જય કામરાગને જીતવાને માટે સ્ત્રીના શરીરનુ અશુચિપણું વગેરે મનમાં ચિતવવું "અશુચિપણું વગેરે" એમાં વગેરે શબ્દ કહ્યો છે, માટે જંબૂસ્વામી, સ્થુળભદ્ર સ્વામી આદિ મ્હોટા ઋષિએએ તથા સુદર્શન વગેરે સુશ્રાવકોએ દુઃખથી પળાય એવું શીળ પાળવાને માટે જે મનની એકાગ્રતા કરી તે, કષાય વગેરેનો જય કરવાને માટે જે ઉપાય કર્યા તે, સંસારની અતિશય વિષમ સ્થિતિ, અને ધર્મના

---

* જો આ રાત્રીમા આ દેહવડે મ્હારાથી પ્રમાદ થાય, તો આ દેહ, આહાર અને ઉપધિ એ સર્વને ત્રિવિધે કરી વોસિરાવું છું. (૧)

મનોરથ મનમા ચિંતવવા તેમા સ્ત્રીના શરીરનું અપવિત્રપણું નિઘપણું વગેરે સર્વ પ્રસિદ્ધ છે પૂજ્ય શ્રી મુની ચન્દ્રસૂરિએ અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમમા કહ્યું છે કે—અરે જીવ ! ચામડી હાડ, મજ્જા, આંતરડા, ચરબી લોહી, માંસ વિષ્ટા વગેરે અશુચિ અને અસ્થિર એવા પુદ્‌ગલોના સ્કંધ સ્ત્રીના શરીરના આકારે પરિણમ્યા છે, તેમાં તને રમણીય શું લાગે છે ? અરે જીવ ! વિષ્ટા વગેરે અપવિત્ર વસ્તુ દૂર થોડી પણ જોવામા આવે, તો તું થુ થુ કરે છે અને નાક મરડે છે, એમ છતા હે મૂર્ખ ! તેજ અશુચિ વસ્તુથી ભરેલા સ્ત્રીના શરીરની તું શા માટે અભિલાષા કરે છે ? વિષ્ટાની જાણે કોથળીજ હોયની ! એવી, શરીરના છિદ્રમાંથી નીકળતા ઘણા મળથી મલીન થએલી, ઉત્પન્ન થએલા કૃમિના જાળાથી ભરેલી, તથા ચપળતાથી, કપટથી, અને અસત્યથી પુરૂષને ઠગનારી એવી સ્ત્રીને તેની બહારની સફાઈથી મોહમા પડી જે ભોગવે છે તેથી તેને નરક મળે છે કામવિકાર ત્રણે લોકને વિડંબના કરનારો છે, તથાપિ મનમા વિષય સંકલ્પ કરવાનું વર્જે, તો કામવિકારને સહજમા જીતાય કહ્યું છે કે—હે કામદેવ ! હું ત્હારૂં મૂળ જાણું છું તું વિષય સંકલ્પથી ઉત્પન્ન થાય છે માટે હું વિષય સંકલ્પજ ન કરૂં કે, જેથી તું મ્હારા ચિત્તમા ઉત્પન્ન ન થઈશ આ રીતે વિવાહ કરી પોતે નવી પરણેલી આઠ શ્રેષ્ઠિ કન્યાઓને પ્રતિબોધ પમાડનાર અને નવાણું ક્રોડ સોનૈયા જેટલા ધનનો ત્યાગ કરનાર શ્રી જંબૂસ્વામીનું, કોશા વેશ્યાને વિષે આસક્ત થઈ, સાડીબાર ક્રોડ સોનૈયા ખરચી કામવિલાસ કરનાર તત્કાળ દીક્ષા લઈ કોશ્યાના મંદિરમાંજ ચોમાસું રહેનાર શ્રી સ્થૂળભદ્રસ્વામીનું, તથા અભયા રાણીએ કરેલા નાનાવિધ અનુકૂળ તથા પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગથી મનમા મનચિંતમાત્ર પણ વિકાર ન પામનાર સુદર્શન શેઠ વગેરેનું દૃષ્ટાંત પ્રસિદ્ધ છે માટે અહિ તે વિસ્તારથી કહેવાની કાંઈ જરૂર જણાતી નથી

હવે કષાય વગેરે દોષનો જય, તે તે દોષથી મનમા વિરૂદ્ધ ભાવના વગેરે કરવાથી થાય છે જેમ ક્રોધનો જય ક્ષમાથી, માનનો નિરભિમાનપણાથી માયાનો સરળતાથી લોભનો સંતોષથી, રાગનો વૈરાગ્યથી દ્વેષનો મૈત્રીથી, મોહનો વિવેકથી કામનો સ્ત્રીના શરીર ઉપર અશુ

ચિ ભાવના કરવાથી, મત્સરનો બીજાની વધી ગએલી સંપદા જોવામાં આવે તો પણ મનમાં અદેખાઈ ન રાખવાથી, વિષયનો ઇંદ્રિયદમનથી, મન વચન કાયાના અશુભ યોગનો ત્રણ ગુપ્તિથી, પ્રમાદનો સાવધાન રહેવાથી અને અવિરતિનો જય વિરતીથી સુખે થાય છે. તક્ષક નાગના માથે રહેલો મણિ મેળવવો, અથવા અમૃતપાન કરવું, એવા ઉપદેશ માફક આ વાત બનવી મુસ્કેલ છે, એવી પણ મનમાં કલ્પના ન કરવી. સાધુ મુનિરાજ વગેરે તે તે દોષનો ત્યાગ કરીને સદ્ગુણી થએલા ચોખ્ખી રિતે દેખાય છે તથા દૃઢપ્રહારી, ચિલાતીપુત્ર, રોહિણિય ચોર વગેરે પુરૂષોના દાખલા પણ આ વિષય ઉપર જાહેર છે કહ્યું છે કે—હે લોકો ! જે જગત્માં પૂજ્ય થયા તે પહેલા આપણા જેવાજ સાધારણ માણસ હતા, એમ સમજી તમે દોષનો ત્યાગ કરવામાં ઘણા ઉત્સાહવંત થાઓ. કાંઇ કોઇ એવું ખેતર નથી કે, જેમાં સત્પુરૂષો ઉત્પન્ન થાય છે ! અને શરીર, ઇંદ્રિયો વગેરે વસ્તુ જેમ માણસને સ્વાભાવિક હોય છે, તેમ સાધુપણું સ્વાભાવિક નથી મળતું પરંતુ જે પુરૂષ ગુણોને ધારણ કરે છે તેજ સાધુ કહેવાય છે, માટે ગુણોનું ઉપાર્જન કરો.

અહો ! હે પ્રિયમિત્ર વિવેક ! તું ઘણા પુણ્યથી મને મળ્યો. ત્હારે ક્યારે પણ અમારી પાસેથી ક્યાય પણ ન જવું. હું ત્હારા સહાય્યથી ઉતાવળથી જન્મનો તથા મરણનો ઉચ્છેદ કરૂ છું કોણ જાણે ફરીથી ત્હારો અને મ્હારો મેળાપ થાય કે ન થાય. ઉદ્યમ કરવાથી ગુણોની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને પ્રયત્ન કરવો આપણા હાથમા છે, એમ છતા “ ફલાણો મ્હોટો ગુણી છે ” એ વાત કોણ જીવતો પુરૂષ સહન કરી શકે ? ગુણથીજ સન્માન મળે છે. જ્ઞાતિ જાતિના આડંબરથી કાંઇ ન થાય. વનમા ઉત્પન્ન થએલું પુષ્પ લેવાય છે, અને પ્રત્યક્ષ પોતાના શરીરથી ઉત્પન્ન થએલો મળ નાખી દેવાય છે ગુણથીજ જગત્માં મહિમા વધે છે; પણ મ્હોટા શરીરથી અથવા પાકટ–મ્હોટી વયથી વધતો નથી. જુઓ, કેવડાના મ્હોટા અને જુના પાંદડાં કોરે રહે છે, અને વચ્ચે આવેલાં ન્હાના અને નવાં પાંદડા સુગંધી હોવાથી તેને સર્વે સ્વીકારે છે. તેમજ, જેથી કષાયાદિકની ઉત્પત્તિ થતી હોય તે વસ્તુનો અથવા પ્રદેશનો ત્યાગ

કરવાથી તે તે દોષનો નાશ થાય છે જેમકે—જે વસ્તુથી કષાયરૂપ અગ્નિની ઉત્પત્તિ થાય તે વસ્તુ મૂકી, અને જે વસ્તુથી કષાયનો ઉપશમ થાય તે વસ્તુ અવશ્ય લેવી એમ સમજાય છે કે, સ્વભાવે ક્રોધી એવા ચડરુદ્ર આચાર્ય ક્રોધની ઉત્પત્તિ ન થવાને માટે શિષ્યોથી જૂદા રહ્યા

હવે સસારની અનિશા નિામ સ્થિતિ, પ્રાયે ચારે ગતિમા દુખ ઘણુ ભોગવવાનુ છે તે ઉપરથી વિચારવી તેમાં નરકી અને તિર્યંચ એ બંનેમા ઘણુ દુખ છે તે તો પ્રસિદ્ધજ છે જેમકે— સાતે નરકભૂમિમા ક્ષેત્રવેદના અને શસ્ત્ર વિના એક બીજાને ઉપજાવેલી વેદના પણ છે પાંચ નરકભૂમિમા શસ્ત્રજન્ય વેદના છે અને ત્રણમા પરમાધામી દેવતાની કરેલી વેદના પણ છે નરકમા અહોનિશ પચી રહેલા નારકી જીવોને આંખ મિચાય એટલા કાળ સુધી પણ સુખ નથી એક સરખુ દુખજ છે હે ગૌતમ! નારકી જીવો નરકમા જે તીવ્ર દુખ પામે છે તેના કરતા અનંતગણુ દુખ નિગોદમા જાણવુ તિર્યંચ પણ ચાબુક, અંકુશ પરોણી આદિનો માર સહે છે વગેરે મનુષ્ય ભવમા પણ ગર્ભવાસ, જન્મ, જરા, મરણ નાનાવિધ પીડા, વ્યાધિ દરિદ્રતા વગેરે ઉપદ્રવ હોવાથી દુખજ છે કહ્યુ છે કે— હે ગૌતમ! અગ્નિમા તપાવી લાલ ચોળ કરેલી સોયો એક સરખી શરીરના ઘોચવાથી જેટલી વેદના થાય છે તે કરતા આઠ ગણી વેદના ગર્ભવાસમા છે જીવ ગર્ભમાંથી બહાર નીકળતા યોનિયંત્રમા પીલાય છે ત્યારે તેને ઉપર કહેલી વેદનાથી લક્ષ ગણી અથવા કોટાકોટ ગણી વેદના થાય છે બંદીખાનામા અટકાવ, વધ, બંધન રોગ ધનનો નાશ મરણ આપદા મનમા તાપ અપયશ, નિંદા એવા દુખ મનુષ્ય ભવમા છે કેટલાક જીવો મનુષ્ય ભવ પામીને પણ મોટી ચિંતા સંતાપ દારિદ્ર અને રોગ એવી ઘણી પીડા પામીને મરી જાય છે દેવ ભવમા પણ ચ્યવન પરાભવ અદેખાઈ વગેરે છેજ વળી કહ્યુ છે કે—અદેખાઈ, ખેદ, મદ અહંકાર ક્રોધ માયા, લોભ, વગેરે દોષથી દેવતાઓ પણ લપટાયા છે તેથી તેઓને સુખ તે ક્યાંથી હોય? વગેરે

ધર્મના મનોરથ આ રીતે ભાવવા —શ્રાવકના ઘરમા જ્ઞાન દર્શનધારી દાસ થવુ સારૂ, પણ મિથ્યાત્વે મોહિત બુદ્ધિવાળો ચક્રવર્તી પણ અન્ય

ઠેકાણે થવું, એ ઠીક નથી. હું સ્વજનાદિકનો સંગ મૂકીને ક્યારે ગીતાર્થ અને સંવેગી એવા ગુરૂ મહારાજના ચરણકમળ પાસે દીક્ષા લઈશ? હું તપસ્યાથી દુર્બળ શરીરવાળો થઇ ક્યારે ભયથી અથવા ઘોર ઉપસર્ગથી ન ડરતા સ્મશાન વગેરેને વિષે કાઉસ્સગ્ગ કરી ઉત્તમ પુરૂષોની કરણી કરીશ? વગેરે અત્રે દશમી ગાથાનો વિસ્તારાર્થ સંપૂર્ણ થયો.

प्रकाश ३ पर्वकृत्य

રાત્રિકૃત્ય કહ્યું, હવે પર્વકૃત્ય કહીએ છીએ.

(मूलगाथा.)

पव्वसु पोसहाइवंभ अणारंभतवविसेसाइ ॥
आसोअचित्तअठाहिअपमुहेसु विसेसेण ॥ ११ ॥

સંક્ષેપાર્થ—શ્રાવકે પર્વોને વિષે તથા ઘણું કરી આસો મહિનાની તથા ચૈત્ર મહિનાની અઠ્ઠાઈ—(ઓળી)—ને વિષે પૌષધ વગેરે કરવું, બ્રહ્મચર્ય પાળવું, આરંભ વર્જવો, અને વળી તપસ્યા વગેરે કરવી (૧૧)

વિસ્તારાર્થ—પોષને (ધર્મની પુષ્ટિને) ધ એટલે ધારણ કરે તે પૌષધ કહેવાય છે. શ્રાવકે સિદ્ધાંતમાં કહેલા આઠમ, ચૌદશ વગેરે પર્વોને વિષે પૌષધ આદિ વ્રત જરૂર કરવું. આગમમાં કહ્યું છે કે—જિનમતમાં સર્વ કાળ પર્વોને વિષે પ્રશસ્ત યોગ છે જ. તેમાં પણ શ્રાવકે આઠમ તથા ચૌદશને વિષે અવશ્ય પૌષધ કરવો. ઉપર પૌષધ વગેરે કહ્યું છે માટે વગેરે શબ્દ વડે શરીરે આરોગ્ય ન હોવાથી અથવા બીજા એવા જ કોઈ યોગ્ય કારણથી પૌષધ ન કરી શકાય, તો બે વાર પ્રતિક્રમણ, ઘણાં સામાયિક, દિશા વગેરેનો અતિશય સંક્ષેપ કરી દેશાવકાશિક વ્રત વગેરે જરૂર કરવું. તેમજ પર્વોને વિષે બ્રહ્મચર્ય પાળવું, આરંભ વર્જવો, ઉપવાસ વગેરે તપ યથાશક્તિ પાછલા પર્વના કરતાં વધારે કરવું. ગાથામાં આદિ શબ્દ છે, તેથી સ્નાત્ર, ચૈત્યપરિપાટી, સર્વ સાધુઓને વંદના, સુપાત્રદાન વગેરે કરીને, હમેશાં કરતાં દેવ ગુરુ પૂજન, દાન વગેરે કૃત્ય જે તે કરતાં પર્વને દિવસે વિશેષ કરવું. કેમકે—જો દરરોજ ધર્મની ક્રિયા સમ્યક્ પ્રકારે પાળી, તો તો ઘણો લાભ છે, પણ જો તેમ કરી શકાતું ન હોય, તો પર્વને દિવસે તો અવશ્ય પાળો. દશેરા, દીવાળી, અખાત્રીજ વગેરે લૌકિક પર્વોને વિષે જેમ મિષ્ટાન્ન ભોજનની તથા વસ્ત્ર આભૂષણ પહેરવાની વિશેષ યતના કરાય છે, તેમ ધર્મના પર્વ આવે ધર્મને વિષે પણ વિશેષ યતના રાખવી

અન્યદર્શની લોકો પણ અગીઆરસ અમાસ વગેરે પર્વોને વિષે કેટલોક આરંભ વર્જે છે, અને ઉપવાસ વગેરે કરે છે; તથા સંક્રાંતિ, ગ્રહણ વગેરે પર્વોને વિષે પણ પોતાની સર્વ શક્તિથી દાનાદિક આપે છે. માટે શ્રાવક તો સર્વ પર્વદિવસો અવશ્ય પાળવા જોઈએ. પર્વ દિન કહ્યા છે, તે આ રીતે.—આઠમ ૨, ચૌદશ ૨, પૂનમ ૧ અને અમાસ ૧ એ છ પર્વ દરેક માસમા આવે છે, અને દરેક પખવાડિયામા ત્રણ (આઠમ, ૧ ચૌદશ, ૧ અને પૂનમ ૧ અથવા અમાસ ૧) પર્વ આવે છે. તેમજ "ગણધર શ્રી ગૌતમસ્વામીએ બીજ, પાંચમ, આઠમ, અગીઆરસ અને ચૌદશ" એ પાંચ પર્વતિથિયો કહી છે. બીજ બે પ્રકારનો ધર્મ આરાધવાને અર્થે, પાચમ પાચ જ્ઞાન આરાધવાને અર્થે, આઠમ આઠ કર્મ ખપાવવાને અર્થે, અગીઆરસ અગીઆર અંગની સેવાને અર્થે તથા ચૌદશ ચૌદ પૂર્વોની આરાધનાને માટે જાણવી. આ પાંચ પર્વમાં અમાસ પૂનમ ઉમેરીએ તો પ્રત્યેક પખવાડિયામાં ઉત્કૃષ્ટ છ પર્વ થાય છે. આખા વર્ષમાં તો અઠાઈ, ચોમાસી વગેરે ઘણા પર્વો છે.

પર્વને દિવસે આરંભ સર્વથા વર્જી ન શકાય તો પણ થોડામાં થોડો અથવા થોડા આરંભ કરવો સચિત્ત આહાર જીવહિંસામય હોવાથી, તે કરવામાં ઘણો આરંભ થાય છે, માટે ચાલતી ગાથામાં આરંભ વર્જવાનું કહ્યું છે, તેથી પર્વને દિવસે સચિત્ત આહાર અવશ્ય વર્જવો એમ સમજવું. માછલાઓ (સચિત્ત) આહારની અભિલાષાથી સાતમી નરક ભૂમીએ જાય છે, માટે સચિત્ત આહાર મનથી પણ માગવો યોગ્ય નથી એવું વચન છે. માટે મુખ્ય માર્ગે તો શ્રાવકે હમેશા સચિત્ત આહાર વર્જવો જોઈએ, પણ કદાચ તેમ ન કરી શકે તો પર્વને દિવસે તો જરૂર વર્જવોજ જોઈએ તેમજ પર્વને દિવસે સ્નાન, માથાના વાળ વગેરે સમારવા, માથુ ગુથવું, વસ્ત્ર વગેરે ધોવાં અથવા રંગવાં, ગાડા, હળ વગેરે ખેડવા, ધાન્ય વગેરેના મૂડા બાંધવા, ચરખા વગેરે યંત્ર ચલાવવા, દળવુ, ખાંડવુ, પીસવું, પાન ફૂલ ફળ વગેરે તોડવાં, સચિત્ત ખડી, રમચી આદિ વાટવી, ધાન્ય આદિ લણવા, લીંપવું, માટી વગેરે ખણવી, ઘર વગેરે બનાવવું ઇત્યાદિ સર્વ આરંભ યથાશક્તિ વર્જવો. પોતાના કુટુંબનો નિર્વાહ આરંભ વિના

કરી ન શકે તો કેટલોક આરંભ તો ગૃહસ્થે કરવો પડે, પણ સચિત્ત આહારનો ત્યાગ કરવો પોતાના હાથમાં હોવાથી અને સહજમાં કરી શકાય તેમ હોવાથી તે અવશ્ય કરવો. ઘણી માંદગી વગેરે કારણથી સર્વ સચિત્ત આહારનો ત્યાગ કરી ન શકાય તો એક બે આદિ સચિત્ત વસ્તુ નામ લઇને મોકળી રાખી બાકીની સર્વ સચિત્ત વસ્તુનો નિયમ કરવો.

તેમજ આસોની તથા ચૈત્રની અઠાઇ, તથા ગાથામાં પ્રમુખ શબ્દ છે તેથી ચોમાસાની તથા સંવત્સરીની અઠાઇ, (આષાઢ, કાર્તિક અને ફાગણ એ) ત્રણ ચોમાસા અને સંવત્સરી વગેરે પર્વોને વિષે ઉપર કહેલા વિધિ મુજબ વિશેષ ધર્માનુષ્ઠાન કરવું કહ્યું છે કે—સુશ્રાવકે સંવત્સરીની, ચોમાસીની તથા અઠાઇની તિથિયોને વિષે પરમ આદરથી જિનરાજની પૂજા, તપસ્યા તથા બ્રહ્મચર્યાદિક ગુણોને વિષે તત્પર રહેવું. સર્વ અઠાઇઓમાં ચૈત્રની અને આસોની અઠાઇઓ શાશ્વતી છે. કારણ કે, તે બન્ને અઠાઇઓને વિષે વૈમાનિક દેવતા પણ નંદીશ્વર દ્વીપ આદિ તીર્થોને વિષે તીર્થયાત્રા આદિ ઉત્સવ કરે છે. કેમકે—બે યાત્રાઓ શાશ્વતી છે. તેમાં એક ચૈત્ર માસને વિષે અને બીજી આસો માસને વિષે અઠાઇ મહિમારૂપ થાય છે. એ બન્ને યાત્રાઓ શાશ્વતી છે. તેને સર્વ દેવતાઓ તથા વિદ્યાધરો નંદીશ્વર દ્વીપને વિષે કરે છે, તથા મનુષ્યો પોતપોતાના સ્થાનને વિષે કરે છે. તેમજ ત્રણ ચોમાસાં, સંવત્સરી, છ પર્વ તિથિઓ, તથા તીર્થંકરના જન્માદિ કલ્યાણક વગેરેને વિષે યાત્રાઓ કરે છે, તે અશાશ્વતી જાણવી. જીવાભિગમ સૂત્રમાં તો આ રીતે કહ્યું છે કે—ઘણા ભવનપતિ, વાણમંતર, જ્યોતિષી અને વૈમાનિક દેવતાઓ તે નંદીશ્વર દ્વીપને વિષે ત્રણ ચોમાસીએ તથા સંવત્સરીએ ઘણા મહિમાથી અઠાઇ મહોત્સવ કરે છે.

પ્રભાત વખતે પચ્ચક્ખાણ કરવાની વેળાએ જે તિથિ આવે તેજ લેવી. સૂર્યના ઉદયને અનુસરીને લોકમાં પણ દિવસ વગેરે સર્વ વ્યવહાર ચાલે છે. કહ્યું છે કે—

चाउम्मासिअ वरिसे, पक्खिअ अ पञ्चडमीसु नायव्वा ॥
त.ओ तिहीउ जासिं, उदेइ सूरो न अण्णाओ ॥ १ ॥

पूआ पच्चक्खाणं, पडिकमणं तहय नियमगहणं च ॥
जीए उदेइ सूरो, तीइ तिहीए उ कायव्वं ॥ २ ॥
उदयंमि जा तिही सा, पमाणमियरीइ कीरमाणीए ॥
आणाभगणवत्था, मिच्छत्त विराहणं पावे ॥ ३ ॥

પારાશરસ્મૃતિ નામના ગ્રંથમાં પણ કહ્યું છે કે—જે તિથિ સૂર્યોદય-ની વેળાએ થોડી પણ હોય, તેજ તિથિ સંપૂર્ણ જાણવી. પરંતુ ઉદય વે-ળાએ નહિ છતાં તે પછી ઘણો કાળ સુધી હોય તો પણ તે સંપૂર્ણ ન જાણવી. શ્રીઉમાસ્વાતિ વાચકનુ વચન પણ એમ સંભળાય છે કે, પર્વતિ-થિનો ક્ષય થાય તો તેની પૂર્વની તિથિ કરવી, તથા વૃદ્ધિ થાય તો બીજી કરવી, અને શ્રીવીર ભગવાનના જ્ઞાન તથા નિર્વાણ કલ્યાણક લોકને અનુ-સરીને કરવાં. અરિહંતનાં જન્માદિ પાંચ કલ્યાણક પણ પર્વતિથિરૂપજ જાણવા. બે ત્રણ કલ્યાણક જે દિવસે હોય, તે તો વિશેષ પર્વતિથિ જાણવી.

સાંભળવામાં છે કે—સર્વે પર્વતિથિઓની આરાધના કરવાને અસમર્થ એવા કૃષ્ણ મહારાજે શ્રી નેમિનાથ ભગવાનને પૂછ્યુ કે, "હે સ્વામિન્! આખા વર્ષમાં આરાધવા યોગ્ય ઉત્કૃષ્ટ પર્વ કયું?" ભગવાને કહ્યું "હે મહાભાગ! જિનરાજના પાચ કલ્યાણકોથી પવિત્ર થએલી માગસર શુદિ અગીઆરશ (મૌન અગીઆરશ) આરાધવા યોગ્ય છે આ તિથિને વિષે પાચ ભરત અને પાચ એરવત મળી દશ ક્ષેત્રમાં એકેકના પાંચ પાચ પ્રમાણે સર્વ મળી પચાશ કલ્યાણક થયાં" પછી કૃષ્ણે મૌન, પોસો, ઉપવાસ વગેરે કરીને તે દિવસની આરાધના કરી. તે પછી "જેવો રાજા તેવી પ્રજા" એવો ન્યાય હોવાથી સર્વ લોકોમાં "એ એકાદશી આરા-ધવા યોગ્ય છે" એવી પ્રસિદ્ધિ થઇ. પર્વતિથિએ વ્રત પચ્ચખ્ખાણ વગેરે કરવાથી મોટું ફળ મળે છે કેમકે, તેથી શુભ ગતિનુ આયુષ્ય બંધાય છે. આગમમા કહ્યું છે કે—**પ્રશ્ન**—હે ભગવન્! બીજ વગેરે તિથિઓને વિષે કરેલુ ધર્માનુષ્ઠાન શુ ફળ આપે છે? **ઉત્તરઃ**—હે ગૌતમ! બહુ ફળ થાય છે. કેમકે, પ્રાયે આ પર્વતિથિઓને વિષે પરભવનુ આયુષ્ય બંધાય છે. માટે એને વિષે જાત જાતની તપસ્યા તથા ધર્માનુષ્ઠાન કરવાં, કે જેથી શુભ આયુષ્ય ઉપાર્જન કરાય. પ્રથમથીજ આયુષ્ય બંધાએલું હોય

તો પાછળથી વાસુએ ધર્માનુષ્ઠાન કરવાથી પણ તે ટળતું નથી જેમ પૂર્વે શ્રેણિક રાજાએ ગર્ભવતી હરિણીને હણી, તેના ગર્ભ જમીન પાડી પોતાના ખભા તરફ દષ્ટિ કરતાં નરક ગતિનું આયુષ્ય ઉપાર્જ્યું પાછળથી તેને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ થયું તો પણ તે આયુષ્ય ટળ્યું નહીં અ પદર્શનમાં પણ પર્વતિથિએ તેલ ચોપડીને ન્હાવું મૈથુન વગેરે કરવાની ના કહી છે વિષ્ણુપુરાણમાં કહ્યું છે કે—હે રાજેન્દ્ર! ચૌદશ, આઠમ અમાસ પૂનમ અને સૂર્યની સંક્રાંતિ એટલા પર્વ કહેવાય છે જે પુરુષ આ પર્વોને વિષે અભ્યંગ કરે, સ્ત્રી ભોગવે, અને માંસ ખાય, તે પુરુષ મરણ પામીને વિષ્ઠામૂત્રભોજન નામે નરકે જાય મનુસ્મૃતિમાં પણ કહ્યું છે કે—ઋતુને વિષે સ્ત્રીભોગ કરનારો અને અમાવાસ્યા અષ્ટમી પૂનમ અને ચતુર્દશી એ તિથિઓને વિષે સંભોગ ન કરનારો બ્રાહ્મણ હમેશા બ્રહ્મચારી કહેવાય છે માટે પર્વ આવે તે વખતે પોતાની સર્વ શક્તિએ ધર્માચરણમાં આદર યત્ન કરવો અવસરે થોડું પણ પાન ભોજન કરવાથી જેમ વિશેષ ગુણ થાય છે, તેમ અવસરે થોડું પણ ધર્માનુષ્ઠાન કરવાથી ઘણું ફળ મળે છે વૈદ્યશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે—શરદૃઋતુમાં જે કાંઈ જળ પીધું હોય પોષ માસમાં તથા માઘ માસમાં જે કાંઈ ભક્ષણ કર્યું હોય અને જેઠ માસમાં તથા અષાડ માસમાં જે કાંઈ ઊંઘ લીધી હોય તે ઉપર માણસો જીવે છે વર્ષાઋતુમાં મીઠું, શરદ્ઋતુમાં પાણી, હેમંત (માગશર પોષ) ઋતુમાં ગાયનું દૂધ, શિશિર (માહ તથા ફાગણ) ઋતુમાં આમળાનો રસ, વસંત (ચૈત્ર તથા વૈશાખ) ઋતુમાં ઘી અને ગ્રીષ્મ (જેઠ તથા અષાડ) ઋતુમાં ગોળ અમૃત સમાન છે પર્વોનો મહિમા એવો છે કે, તેથી પ્રાયે અધર્મીને ધર્મ કરવાની નિર્દયને દયા કરવાની, અવિરતિ લોકોને વિરતિનો અંગીકાર કરવાની કૃપણ લોકોને ધન વાપરવાની કુશીલ પુરુષોને શીલ પાળવાની અને કોઈ કાળે તપ ન કરનારને પણ તપ કરવાની બુદ્ધિ થાય છે આ વાત હાલમાં સર્વ દર્શનોને વિષે દેખાય છે કેમકે—જે પર્વના મહિમાથી નિર્દય અને અધર્મી પુરુષોને પણ ધર્મ કરવાની બુદ્ધિ થાય છે એવા સંવત્સરી અને ચોમાસી પર્વો જેણે યથાવિધિ આરાધ્યા, તે પુરુષ જયવંતો રહે માટે પર્વને વિષે પૌ

પુંછણું, પહેરવાનું વસ્ત્ર પડિલેહવું, અને શ્રાવિકાએ મુહપત્તી, પુંછણું, ચ-ણિયો, કાંચળી અને ઓઢેલું વસ્ત્ર પડિલેહવું પછી સ્થાપનાચાર્યની પડિલેહણા કરી પૌષધશાળા પ્રમાર્જને એક ખમાસમણ દઈ ઉપધિ મુહપત્તિનુ પડિ-લેહણ કરી એક ખમાસમણ દઇ મંડળીમાં કીચણ-ઉપર બેસી સઝ્ઝાય કરે. પછી વાંદણાં દઇને પચ્ચખાણ કરે બે ખમાસમણ દઈ ઉપધિ પડિ લે-હવા આદેશ માગે. પછી વસ્ત્ર, કાબળી વગેરે પડિલેહિને જો ઉપવાસ કર્યો હોય તો સર્વ ઉપધિને છેડે પહેરવાનું વસ્ત્ર પડિલેહે. શ્રાવિકા તો પ્ર-ભાતની માફક ઉપધિનુ પડિલેહણ કરે. સાંજનો સમય થાય, ત્યારે પથા-રાને વિષે અંદર તથા બાહિર બાર બાર માત્રાની તથા થંડિલની ભૂમિ પડીલેહે પછી દેવસી પડિક્કમણુ કરીને યોગ હોય તો સાધુની સેવા કરી એક ખમાસમણુ દઇ પોરસી થાય ત્યાં સુધી સઝ્ઝાય કરે. પોરસી પૂરી થાય ત્યારે એક ખમાસમણ દઇ **इच्छाकारेण संदिसह भगवन् बहु पडिपुन्ना पोरिसी राइ संथारए ठामि** એમ કહે પછી દેવ વાંદી શ-રીરે મળમૂત્રની શંકા હોય તો તપાસી સર્વે બહારની ઉપધિ પડિલેહે, કીચણ ઉપર સંથારાનો ઉત્તરપટ મૂકીને જ્યાં પગ મૂકવા હોય ત્યાં ભૂમિ પ્રમાર્જિને ધીરે ધીરે પાથરે. પછી " મહારાજ આદેશ આપો " એમ ક-હેતો સંથારા ઉપર બેસી નવકારને આંતરે ત્રણ વાર **करेमि भंते सा-माइअं** કહે પછી આ ચાર ગાથા કહે.

अणुजाणह परमगुरु, गुणगणरयणेहिं भूसिअसरीरा ॥
बहु पडिपुन्ना पोरिसि, राई संथारए ठामि ॥ १ ॥
अणुजाणह संथारं, बाहुवहाणेण वामपासेण ॥
कुक्कुडिपाय पसारण–अंतरं तु पमज्जए भूमिं ॥ २ ॥
सं कोइए संडासं, उव्वट्टंते अकाय पडिलेहा ॥
दव्वाई उवओगं, ऊसासनिरुंभणो लोए ॥ ३ ॥
जइ मे हुज्ज पमाओ, इमस्स देहस्स इमाइ रयणीए ॥
आहारमुवहिदेहं, सव्वं तिविहेण वोसिरियं ॥ ४ ॥

એ ચાર ગાથા કહી " **चत्तारि मंगलं** " વગેરે ભાવના ભાવીને નવકારનું સ્મરણ કરતો છતો ચરવળા વગેરેથી શરીરને સંથારા ઉપર પ્ર-

માજીને ડાબે પાસે બાહુ ઓશિકે બાંને સુવે જો શરીર ચિંતાએ જવું પડે તો સથારો બીજાને અડાવીને આવસ્સઈ કરી પહેલા પડિલેહી કાયચિંતા કરે પછી ઇરિયાવહી કરી ગમણાગમણ આલોવે. જઘન્યથી પણ ત્રણ ગાથાઓની સજ્ઝાય કરીને નવકારનું સ્મરણ કરતો પૂર્વની માફક સુવે. હવે રાત્રિને પાછલે પહોરે જાગૃત થાય ત્યારે ઇરિયાવહી પડિક્કમીને કુસુમિણ દુસુમિણનો કાઉસ્સગ્ગ કરે પછી ચૈત્યવંદન કરી આચાર્ય વગેરેને વાંદી પ્રતિક્રમણની વેળા થાય ત્યાં સુધી સજ્ઝાય કરે. તે પછી પૂર્વની માફક પ્રતિક્રમણથી માંડી મંડળીમાં સંદિસાવ કરવા સુધી કરે. જો પોસહ પારવાની ઈચ્છા હોય તો એક ખમાસમણ દઈ इच्छाकारेण संदिसह भगवन् मुहपत्तिअ पडिलेहेमि એમ કહે. ગુરુ કહે पडिलेहह. પછી મુહપત્તિ પડિલેહી એક ખમાસમણ દઈ इच्छाकारेण संदिसह भगवन् पोसह पारुं ? ગુરુ કહે पुणो वि कायव्वो. પછી કહેવું કે पोसह पारिअ. ગુરુ કહે आयारो न मुत्तव्वो. પછી ઊભા રહી નવકાર ગણી નીચે બેસી તથા ભૂમીએ મસ્તક લગાડી આ ગાથાઓ કહેવી —

सागरचंदो कामो, चंदवडिंसो सुदंसणो धन्नो ॥
जेसिं पोसह पडिमा अखंडिआ जीविअंते वि ॥ १ ॥
धन्ना सलाहणिज्जा, सुलसा आणंदकामदेवा य ॥
जेसिं पसंसइ भयवं, दढव्वयत्तं महावीरो ॥ २ ॥

પછી પોસહ વિધિએ લીધું, વિધિએ પાર્યું વિધિ કરતાં જે કાંઈ અવિધિ ખંડના તથા વિરાધના મન વચન કાયાએ કરી થઈ હોય તો 'तस्स मिच्छामि दुक्कडं' એમ કહેવું.

સામાયિકનો વિધિ પણ આ રીતેજ જાણવો, તેમાં એટલોજ વિશેષ કે, સાગરચંદો બદલે આ ગાથાઓ કહેવી —

सामाइयवयजुत्तो जावमणे होइ निअमसंजुत्तो ॥
छिन्नइ असुहं कम्मं, सामाइअ जत्तिआवारा ॥ १ ॥
छउमत्थो मूढमणो, कित्तिअमित्तं च संभरइ जीवो ॥
जं च न सुमरामि अहं, मिच्छा मे दुक्कडं तस्स ॥ २ ॥

सामाइअ पोसहमं-ठिअस्स जीवस्स जाइ जो कालो ॥
सो सफलो बोधव्वो, सेसो ससारफलहेउ ॥ ३ ॥

પછી સામાયિક વિધિએ લીધું ઇત્યાદિ કહું. દિવસ પોસહ પણ આ રીતેજ જાણવો. વિશેષ એટલોજ કે, પોસહ દંડકમાં "जाव दिवसं पज्जुवासामि" એમ કહેવુ. દેવસી પ્રતિક્રમણ કરી રહ્યા પછી દિવસ પોસો પારી શકાય છે. રાત્રિ પોસો પણ આ રીતેજ જાણવો, તેમાં એટલોજ ફેર છે કે, પોસહ દંડકમાં जाव दिवसेसं रत्तिं पज्जुवासामि એમ કહેવુ. બપોર પછી બે ઘડી દિવસ રહે ત્યાં સુધી રાત્રિપોસો લેવાય છે. પોસહના પારણાને દિવસે સાધુનો જોગ હોય તો જરૂર અતિથિસંવિભાગ વ્રત કરીને પારણુ કરવુ આ રીતે પોષધવિધિ કહ્યો છે.

આ રીતે પૌષધ આદિ કરીને પર્વદીનની આરાધના કરવી એની ઉપર નીચે પ્રમાણે દૃષ્ટાંત છે —

ધન્યપુરમાં ધનેશ્વર નામે શેઠ, ધનશ્રી નામે તેની સ્ત્રી અને ધનસાર નામે તેનો પુત્ર એવુ એક કુટુબ રહેતુ હતુ. ધનેશ્વર શેઠ પરમ શ્રાવક હતો. તે કુટુંબ સહિત દર પખવાડિયે વિશેષ આરંભ વર્જવા વગેરે નિયમ પાળતો હતો, અને "ચતુર્દશી, અષ્ટમી, આમાવાસ્યા તથા પૂર્ણિમા એ તિથિઓને વિષે પરિપૂર્ણ પૌષધ કરનારો હતો." આ રીતે ભગવતી સૂત્રમાં તુંગિકા નગરીના શ્રાવકના વર્ણનને પ્રસંગે કહ્યું છે, તે પ્રમાણે દર માસે છ પર્વતિથિઓને વિષે તે પૌષધ વગેરે યથાવિધિ કરતો હતો. એક વખતે ધનેશ્વરશ્રેષ્ઠી અષ્ટમીના પોષધ કરેલો હોવાથી રાત્રિએ શૂન્ય ઘરમાં પ્રતિમા અંગીકાર કરીને રહ્યો ત્યારે સાૈધર્મેંદ્રે તેની ધર્મની દૃઢતાની ઘણી પ્રશંસા કરી. તે સાંભળી કોઈ મિથ્યાદૃષ્ટિ દેવતા તેની પરીક્ષા કરવા આવ્યો પહેલા તેણે શેઠના દોસ્તનુ રૂપ પ્રકટ કરી ક્રોડો સોનૈયાનો નિધિ છે. તમે આજ્ઞા કરો તો તે હુ લઉ.' એમ ઘણી વાર શેઠને વિનંતી કરી, પછી તે દેવતાએ, શેઠની સ્ત્રીનુ રૂપ પ્રકટ કર્યું, અને આલિંગન વગેરે કરીને તેની (શેઠની) ઘણી કદર્થના કરી. તે પછી મધ્યરાત્રી છતા પ્રભાત કાળને દેખાવ સૂર્યનો ઉદય તથા સૂર્યના કિરણ વગેરે વિકુર્વીને તે દેવતાએ શેઠના સ્ત્રી પુત્ર વગેરેના રૂપ પ્રકટ કરી શેઠને પૌષધનુ પારણું કરવાને

માટે ઘણી વાર પ્રાર્થના કરી એવા ઘણા અનુકૂળ ઉપસર્ગ કર્યા, તો પણ સઝ્ઝાય ગણવાને અનુસારે મધ્યરાત્રી છે એમ શેઠ જાણતો હતો, તેથી તિલમાત્ર પણ ભ્રમમા પડ્યો નહીં તે જોઇ દેવતાએ પિશાચનું રૂપ નિ ધુ અને ચામડી ઉખેડવી, તાડના કરવી, ઉછાળવુ, શિલા ઉપર પછાડવુ, સમુદ્રમા ફેંકી દેવુ, વગેરે પ્રાણાન્તિક પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગ કર્યા તો પણ શેઠ ધર્મધ્યાનથી ચલિત થયો નહીં કહ્યુ છે કે—આ પૃથ્વીને દિશાઓના હસ્તી કાચબો કુલપર્વત અને શેષનાગ એમણે પકડી રાખી છે, તો પણ ચલે છે પરતુ શુદ્ધ અત કરણવાળા સત્પુરુષોનુ અગીકાર કરેલુ વ્રત કલ્પાન્ત થાય તો પણ ચલે નહીં

પછી દેવતાએ પ્રસન્ન થઇ ધનેશ્વર શેઠને કહ્યુ "હુ મનોવાંછિત પામ્યો છુ તુ વાંછિત વર માગ" એમ કહ્યુ તો પણ શેઠે પોતાનુ ધર્મધ્યાન છોડયુ નહીં તથા અતિશય પ્રમત્ત થએલા દેવતાએ શેઠના ઘરમા ક્રોડો સોનૈયાની અને રત્નોની વૃષ્ટિ કરી તે મહિમા જોઇ ઘણા લોકો પર્વ પાળવાને વિષે આદરવત થયા તેમાં પણ રાજાનો ધોબી, ઘાચી, અને એક ખેડૂ મિત્ર (ખેડૂત નોકર) એ ત્રણે જણા જો કે રાજાની પ્રસન્નતા મેળવવા ઉપર એમને ઘણુ ધ્યાન આપવુ પડતુ હતું, તો પણ છએ પર્વોને વિષે પોતપોતાનો ધધો તેઓ બધ રાખતા હતા ધનેશ્વર શેઠ પણ નવા સાધર્મી જાણી તેમને પારણાને દિવસે સાથે જમાડી, પહેરામણી આપી જોઇએ તેટલુ ધન વગેરે આપી તેમનો ઘણો આદર સત્કાર કરતો હતો કહ્યુ છે કે—સુશ્રાવક સાધર્મીનું જેવુ વાત્સલ્ય કરે છે, તેવુ વત્સલ માતા, પિતા અથવા બાધવ જનો પણ નાઈ કાળે કરી ન શકે આ રીતે શેઠનો ઘણો સહવાસ થવાથી તે ત્રણે જણા સમ્યક્ત્વધારી થયા કહ્યુ છે કે—જેમ મેરૂપર્વતે લાગી રહેલુ તૃણ પણ સુવર્ણ બની જાય છે, તેમ સત્પુરુષોનો સમાગમ કુશીલિયાને પણ સુશીલ કરે છે એક સમયે કૌમુદી મહોત્સવ થવાનો હતો તેથી રાજાના લોકોએ "આજે ધોઇને લાવ" એમ કહી ચતુર્દશીને દિવસે રાજાના અને રાણીના વસ્ત્ર તે આગ્રહ ઘાલીને ધોવા આપ્યા ધોબીએ કહ્યુ "મને તથા મારા કુટુબને નીમ હોવાથી અમે પર્વને દિવસે વસ્ત્ર ધોવા આદિ આરભ કરતા નથી" રાજાના લોકોએ

કહ્યું કે, "રાજાની આગળ ત્હારી બાધા તે શી ? રાજાની આજ્ઞાનો ભંગ થાય તો પ્રાણાન્તિક દંડ થશે "

પછી ધોબીના સાથીઓએ તથા બીજા લોકોએ પણ વસ્ત્ર ધોવાને માટે તેને ઘણુ કહ્યું જિનેશ્વર શેઠે પણ "રાજદંડ થવાથી ધર્મની હીલના વગેરે ન થાય. એમ વિચારી રાજાભિયોગેણ એવો આગાર છે, ઇત્યાદિ યુક્તિ દેખાડી, તો પણ ધોબીએ "દ્રઢતા વિનાનો ધર્મ શા કામનો ?" એમ કહી પોતાના નિયમની દ્રઢતા ન મૂકી. એણે એવા દુઃખના વખતમાં પણ કોઇનું કહ્યું ન માન્યુ. પોતાના માણસોના કહેવાથી રાજા પણ રુષ્ટ થયો, અને ત્હારી "આજ્ઞા તોડશે તો સવાર થતા તને તથા તારા કુટુંબને શિક્ષા કરીશ" એમ કહેવા લાગ્યો. એટલામાં રાત્રિએ કર્મયોગથી રાજાના પેટમાં એવો શૂળરોગ થયો, કે જેથી આખા નગરમાં હાહાકાર વર્તી રહ્યો એમ કરતા ત્રણ દિવસ ચાલ્યા ગયા ધર્મના પ્રભાવથી ધોબીએ પોતાનો નિયમ બરોબર પાળ્યો પછી પડવાને દિવસે રાજાનાં તથા રાણીના વસ્ત્ર ધોયા. બીજાને દિવસે રાજાના માણસોએ માગ્યા, ત્યારે તે તેણે તુરત આપ્યાં. એમજ કાંઇ ખાસ કામને સારૂ ઘણુ તેલનો ખપ પડવાથી રાજાએ શ્રાવક ઘાંચીને ચતુર્દશીને દિવસે ઘાણી ચલાવવાનો હુકમ આપ્યો ઘાંચીએ પોતાના નિયમની દ્રઢતા જણાવી, તેથી રાજા ગુસ્સે થયો. એટલામા પરચક્ર આવ્યુ. રાજાને પોતાની સેના સાથે લેઇ શત્રુની સામે જઇ રણાંગણમા ઉતરવુ પડયુ પછી રાજાનો જય થયો. પણ એ કામમા રાજા વ્યગ્ર થઇ જવાથી તેલનો ખપ પડયો નહીં, અને ઘાંચીનો નિયમ સચવાયો

હવે રાજાએ એક વખતે અષ્ટમીને શુભ મુહૂર્ત તે શ્રાવક કણબીને હળ ખેડવાની આજ્ઞા કરી ત્યારે તેણે પોતાનો નિયમ કહ્યો. તેથી રાજાને ક્રોધ ચડયો. પણ એટલામા ધારાબંધ એક સારખો વરસાદ પડવા લાગવાથી તેનો નિયમ સુખેથી સચવાયો. આ રીતે પર્વનો નિયમ અખંડ પાળવાના પુણ્યથી તે ત્રણે જણા અનુક્રમે મરણ પામી છઠા લાંતક દેવલોકે ચૌદ સાગરોપમ આયુષ્યવાળા દેવતા થયા. જિનેશ્વર શેઠ સમાધિએ મરણ પામી બારમા અચ્યુત દેવલોકે ગયો પછી તે ચારે દેવતાઓની ઘણી મૈત્રી થઈ. શેઠનો જીવ જે દેવતા થયો હતો, તેની પાસે બીજા ત્રણે દેવતા-

ઓએ પોતાના ચરિત્રની આરમ્ભે [illegible] હતું કે "[illegible] પૂર્વ
વની માફક આગળ ભવે પણ અમો પ્રતિબોધ કરશો" પછી તે [illegible]
જણા દેશે ગી [illegible] જૂદા રાજકુળને વિષે અવતર્યા અનુક્રમે જરા
અવસ્થા પામી મ્હોટા દેશના અધિપતિ થઈ ધીર, વીર અને હીર એવે
નામે જગતમા પ્રસિદ્ધ થયા તેમાં ધીર રાજાના [illegible] એ [illegible] પ
[illegible] સ [illegible] પરિપૂર્ણ જ્ઞાન વતો હતો, પરતુ કોઈક વખતે પ
[illegible] પણ [illegible] થતી હતી તેથી એક વખતે જ્ઞાનીએ આ વાત
[illegible] જ્ઞાનીએ કહ્યું 'તે પૂર્વ [illegible] વિષે [illegible] નિ
યમને દૂર [illegible] વળગી રહી યથાશક્તિ પત્ર [illegible] પ્રમાદે પાળ્યા
પરતુ જે વખતે ધમમાસ્મીનો જોગ [illegible] પ [illegible] ધમાનુગ [illegible] ગામાં
આવગ વગેરે [illegible] પ્રમાદી થયો તેથી આ ભવે [illegible] આ
રીતે લાભ હાનિ થાય છે વળી કહ્યું છે કે—[illegible] વિષે પ્રમા [illegible]
માણસ જે કાંઈ પોતાનું નુકશાન કરી લે છે, તે ચોરના લૂટવાથી, અગ્નીના
બાળવાથી અથવા જાગરામાં હાર ખાવાથી પણ થતું [illegible]
[illegible] એવું [illegible] સાંભળી તે [illegible] પોતાના [illegible] હમેશા વ
[illegible] વિષે સાવધાન [illegible] અને પોતાની [illegible] પર્વોની
આરાધના [illegible], [illegible] થેડા અવસર થેડો આગમ કરી
તથા [illegible] શુદ્ધિ [illegible] વગેરે બીજા [illegible]
[illegible] હતો પરતુ [illegible] તેથી [illegible]
[illegible] પડી ગયો [illegible] તેની સાથ [illegible] વ્યવહાર કરતા લાગ, પણ [illegible]
[illegible] વ્યાપાર કરે [illegible] દિવસમાં તે કોણ [illegible]
[illegible] કાળ [illegible] અને [illegible] પોતાના [illegible]
[illegible] છે અને [illegible], [illegible] તથા [illegible] એ ચારે જણ
પોતાના [illegible] નાશ કરે છે એવી [illegible] છે તે [illegible] બીજા [illegible]
[illegible] 'એવે હોય [illegible]
[illegible] 'તેની [illegible] વાત પૂરી [illegible]
'[illegible] [illegible] નિયમ [illegible]
[illegible] પછી બીજા [illegible]

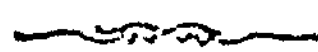
એમ વિચારી તેનું સર્વ ધન પોતાના કબજામાં લઇ તેને તથા તેના પરિવારને પોતાના મહેલમાં કબજે રાખ્યો. શેઠે મનમાં વિચાર્યું કે, "આજે પંચમી પર્વ છે. તેથી આજ મને કોઇ પણ રીતે અવશ્ય લાભ થવોજ જોઇએ."

પ્રભાત વખતે રાજા પોતાના સર્વ ભંડાર ખાલી થએલા અને શેઠનુ ઘર સોનામ્હોરથી તથા ઝવેરાતથી સંપૂર્ણ ભરાઈ ગએલુ જોઇ ઘણું આશ્ચર્ય અને ખેદ પામ્યો. પછી તેણે શેઠને ખમાવીને પૂછ્યું કે, "હે શેઠજી! આ ધન શી રીતે ત્હારે ઘેર ગયું?" શેઠે કહ્યું. "હે ધણી! હું કાંઇ જાણતો નથી, પરંતુ પર્વને દિવસે પુણ્યના મહિમાથી મને લાભજ થાય છે." આ રીતે સર્વ વાત શેઠે કહી, ત્યારે પર્વનો મહિમા સાંભળી જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પામેલા રાજાએ પણ છએ પર્વો પાળવાનો યાવજ્જીવ નિયમ લીધો. તેજ વખતે ભંડારીએ આવી રાજાને વધામણી આપી કે, "વર્ષાકાળના વરસાદથી જેમ સરોવરો ભરાય છે, તેમ આપણા સર્વે ભંડાર ધનથી હમણાજ પરિપૂર્ણ થયા છે." તે સાભળી રાજા ઘણું આશ્ચર્ય અને હર્ષ પામ્યો. એટલામાં ચચકતા એવા કુંડળ આદિ આભૂષણોથી દેદીપ્યમાન એવો એક દેવતા પ્રકટ થઇ કહેવા લાગ્યો કે, "હે રાજન્! ત્હારો પૂર્વભવનો મિત્ર જે શેઠનો પુત્ર કે, જે હમણા દેવતાનો ભવ ભોગવે છે, તેને તું ઓળખે છે? મેં પૂર્વભવે વચન આપ્યું હતું તેથી તને પ્રતિબોધ કરવાને અર્થે તથા પર્વદિવસની આરાધના કરનાર લોકોમાં અગ્રેસર એવા એ શેઠને સહાય્ય કરવાને સારૂ આ કામ કર્યું. માટે તુ ધર્મકૃત્યમાં પ્રમાદ ન કર. હવે હુ પ્રાચીના અને કૌટુંબિકના જીવ જે રાજાઓ થયા છે, તેમને પ્રતિબોધ કરવા જઉં છુ."

એમ કહી દેવતા ગયો. પછી તેણે તે બન્ને રાજાઓને સમકાળે સ્વપ્નમાં પૂર્વભવ દેખાડ્યો. તેથી તેમને પણ જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું પછી તેઓ શ્રાવક ધર્મની અને વિશેષે કરી પર્વદિવસોની સમ્યક્ પ્રકારે આરાધના કરવા લાગ્યા. પછી તે ત્રણે રાજાઓએ દેવતાના કહેવાથી પોત પોતાના દેશને વિષે અમારિની પ્રવૃત્તિ, સાતે વ્યસનોની નિવૃત્તિ, ઠેકાણે ઠેકાણે નવ નવા જિનમંદિરો, પૂજા, યાત્રા, સાધર્મિક વાત્સલ્ય, પ-

વેને પહેરે નિયમે પટહની ઉદ્ઘોષણા તથા સર્વ પર્વાને વિષે સવ લોકોને ધર્મકૃત્યને વિષે લગાડવા વગેરે ધર્મની ઉન્નતિ એવી રીતે કરી કે, જેથી એક છત્ર સામ્રાજ્ય જેવો જૈનધર્મ પ્રવર્તી રહ્યો, અને તેના પ્રભાવથી તથા શેઠના જીવ દેવતાની મદદથી તે ત્રણે રાજાઓના દેશોમા તીર્થંકરની વિહારભૂમિની માફક અતિવૃષ્ટિના, અનાવૃષ્ટિના, દુર્ભિક્ષના, સ્વચક્ર–પરચક્રના, વ્યાધિના, મરણના તથા દારિદ્ર વગેરેના ઉપદ્રવ સ્વપ્નમા પણ રહ્યા નહીં એવી દુસાધ્ય વસ્તુ કઈ છે કે, જે ધર્મના પ્રભાવથી સુસાધ્ય ન થાય ? આ રીતે સુખમય અને ધર્મમય રાજ્યલક્ષ્મીને ચિરકાળ ભોગવી તે ત્રણે રાજાઓએ સાથે દીક્ષા લઈ ઘણી તપસ્યાથી શીઘ્ર કેવળજ્ઞાન ઉપાર્જ્યું શેઠનો જીવ દેવતા, તેમના મહિમા ઠેકાણે ઠેકાણે ઘણોજ વધારવા લાગો પછી પ્રાયે પોતાનુજ દૃષ્ટાંત કહી ઉપદેશ કરી પૃથ્વીને વિષે સર્વ પર્વરૂપ સમ્યક્ ધર્મનુ સામ્રાજ્ય અતિશય વિસ્તાર્યુ, અને ઘણા ભવ્ય જીવોનો ઉદ્ધાર કરી પોતે મોક્ષે ગયા શેઠનો જીવ દેવતા પણ આયુષ્ય દેવલોકથી ચ્યવી મ્હોટો રાજા થઇ ફરી વાર પર્વનો મહિમા સાંભળવાથી જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પામ્યો, અને દીક્ષા લઈ મોક્ષે ગયો આ રીતે પર્વની આરાધના ઉપર કથા કહી અગીઆરમી ગાથાનો અર્થ ઉપર પ્રમાણે છે (૧૧)

प्रकाश ९. चातुर्मासिक कृत्य.

પર્વકૃત્ય કહ્યું. હવે અર્ધ ગાથાએ ચાતુર્માસિક કૃત્ય કહેવામાં આવે છે.

पइचउमासं समुचिअ–नियमग्गहो पाउसे विसेसेण ॥

સંક્ષેપાર્થ—શ્રાવકે દરેક ચોમાસામાં તથા ઘણું કરી વર્ષાકાળના ચોમાસામાં ઉચિત નિયમ ગ્રહણ પાળવા.

વિસ્તારાર્થ—જે શ્રાવકે પરિગ્રહ પરિમાણ વ્રત લીધું હોય, તેણે દરેક ચોમાસાને વિષે પૂર્વે લીધેલા નિયમમાં કાંઇક ઓછું કરવું જેણે પરિગ્રહ પરિમાણ વ્રત પૂર્વે ન લીધું હોય, તેણે પણ દરેક ચોમાસામાં યોગ્ય એવા નિયમ અંગીકાર કરવા. વર્ષાકાળના ચોમાસામાં તો ઘણું કરી ઉચિત નિયમ ગ્રહણ કરવાજ. તેમાં જે નિયમ જે સમયે લીધાથી બહુ ફળ થાય, તથા જે નિયમ ન લીધાથી ઘણી વિરાધના અથવા ધર્મની નિંદા વગેરે દોષ થાય, તે નિયમ તે વખતે ઉચિત કહેવાય છે. જેમ વર્ષાકાળમાં ગાડાં ગાડી ચલાવવાની બાધા વગેરે લેવી તથા વાદળ, વર્ષાદિ આદિ થવાથી ઇયળો વગેરે પડવાને લીધે રાયણ તથા આંબા વગેરેના ફળનો ત્યાગ કરવો તે ઉચિત નિયમ જાણવા. અથવા દેશ, પુર, ગામ, જાતિ, કુળ, વય, અવસ્થા વગેરેની અપેક્ષાએ ઉચિત નિયમ જાણવા તે નિયમ બે પ્રકારના છે. એક દુઃખે પળાય એવા, તથા બીજા સુખે પળાય એવા. ધનવંત વ્યાપારી અને અવિરતિ લોકોને સચિત્ત રસનો તથા શાકનો ત્યાગ અને સામાયિકનો સ્વીકાર વગેરે નિયમ દુઃખે પળાય એવા છે, પરંતુ પૂજા, દાન વગેરે નિયમો તેમનાથી સુખે પળાય તેમ છે

દરિદ્રી પુરુષોની વાત એથી ઉલટી છે એમ છે, તો પણ ચિત્તની એકાગ્રતા હોય તો ચક્રવર્તીએ તથા શાલિભદ્ર વગેરે લોકોએ જેમ દીક્ષાદિ કષ્ટ સહન કર્યાં, તેમ સર્વે નિયમ સર્વેથી સુખે પળાય તેવા છે. કહ્યું છે કે—જ્યાં સુધી ધીર પુરુષો દીક્ષા લેતા નથી, ત્યાં સુધી મેરુપર્વત ઊંચો છે, સમુદ્ર દુસ્તર છે, અને કામની ગતિ વિષમ છે. એમ છતાં પાળી ન શકાય એવા નિયમ લેવાની શક્તિ ન હોય, તો પણ સુખે પળાય એવા

નિયમ તો શ્રાવકે જરૂર લેવાજ. જેમ વર્ષાકાળમાં , યુની માફક તથા કુ
મારપાળ વગેરેની માફક સર્વ દિશાઓ જવાનો ત્યાગ કરવો ઉચિત છે
તેમ કરવાની શક્તિ ન હોય તો જે વખતે તે દિશાઓ તરફ ગયા વિના
પણ નિર્વાહ થઇ શકે એમ હોય તે વખતે તે દિશાઓ તરફ જવું નહીં
તેમજ સર્વ સચિત્ત વસ્તુનો ત્યાગ કરી ન શકે તો, જે વખતે જે વસ્તુ
વિના નિર્વાહ થઇ શકે એમ હોય, તે વખતે તે વસ્તુનો નિયમ લેવો. જે
માણસો જે ઠેકાણે જે વખતે જે વસ્તુ મળવાનો સંભવ ન હોય જેમ
કે દરિદ્રી પુરુષને હાથી વગેરે, મરૂદેશમાં નાગરવેલના પાન વગેરે, તથા
આંબા વગેરે ફળની ઋતુ ન હોય તો તે તે ફળો દુર્લભ છે, માટે તે
પુરૂષે તે ઠેકાણે તે વખતે તે વસ્તુનો નિયમ અવશ્ય કરવો. આ રીતે અ
છતી વસ્તુનો નિયમ કરવાથી પણ વિરતિ વગેરે મહાન્ ફળ થાય છે.

એમ સંભળાય છે કે—રાજગૃહી નગરીમાં એક ભીખારીએ દીક્ષા
લીધી તે જોઇ લોકો 'એણે ઘણું ધન છોડીને દીક્ષા લીધી!' એ રીતે
તેની હાંસી કરવા લાગ્યા. તેથી ગુરુ મહારાજે વિહાર કરવાની વાત કરી,
ત્યારે અભયકુમારે ચૌટામાં ત્રણ ક્રોડ સોનૈયાનો એક મ્હોટો ઢગલો કર્યો
અને લોકોને બોલાવીને કહ્યું કે, 'જે પુરુષ કૂવા વગેરેનું પાણી, દેવતા,
અને સ્ત્રીનો સ્પર્શ એ ત્રણ વાના યાવજ્જીવ મૂકી દે તે પુરુષ આ ધનનો
ઢગલો ગ્રહણ કરો.' લોકોએ વિચાર કરીને કહ્યું કે 'અમે ત્રણ ક્રોડ ધન
છોડી શકીએ પણ પાણી વગેરે ત્રણ વસ્તુ ન છોડાય.' પછી મંત્રીએ
કહ્યું કે "અરે મૂર્ખ લોકો! તો તમે આ દ્રમક મુનિની હાંસી કેમ કરો
છો? એણે તો જળ આદિ ત્રણ વસ્તુનો ત્યાગ કરેલો હોવાથી ત્રણ ક્રોડ કર
તાં પણ વધુ ધનનો ત્યાગ કર્યો છે.' પછી પ્રતિબોધ પામેલા લોકોએ દ્ર
મક મુનિને ખમાવ્યા. આ રીતે અછતી વસ્તુનો ત્યાગ કરવા ઉપર આ
ખ્યાન કહ્યું છે.

ચાર અછતી વસ્તુના પણ નિયમ ગ્રહણ કરવા તેમ ન કરે તો તે તે
વસ્તુ મળી શકવામાં પશુની માફક અનિયતપણું રહે છે તે નિયમ ગ્રહણ
કરવાથી ન થાય છે. ભર્તૃહરિએ કહ્યું છે કે—અમે ક્ષમા રાખી ખરી
પણ ઘરનો ઉચિત સુખનો ((ભોગ સુખનો) સંતોષથી ત્યાગ કર્યો નહીં, ખ

મી ન શકાય એવી ટાઢ, તાપ અને પવનની પીડા સહન કરી, પણ તપસ્યા કરી નહી; અહર્નિશ મનમા ધનનો વિચાર કર્યો પણ પ્રાણાયામ કરી મુક્તિનુ પદ ચિંતવ્યુ નહીં, સારાંશ—અમે એવું કર્યું કે, જેથી મુનિયો તે તે ફળવડે અમને ઠગી શક્યા. અહોરાત્રમા દિવસે એક વાર ભોજન કરે, તો પણ પચ્ચખ્ખાણ કર્યા વિના એકાશણનુ ફળ મળતું નથી. લોકમા પણ એવીજ રીતિ છે કે, કોઇ માણસ કોઇનું ઘણું ધન ઘણા કાળ સુધી વાપરે, તો પણ કહ્યા વિના તે ધનનુ થોડું વ્યાજ પણ મળતું નથી. અછતી વસ્તુનો નિયમ ગ્રહણ કર્યો હોય તો, કદાચ કોઇ રીતે તે વસ્તુનો યોગ આવી જાય તોપણ નિયમ લેનાર માણસ તે વસ્તુ લઈ ન શકે, અને નિયમ ન લીધો હોય તો લઇ શકે. આ રીતે અછતી વસ્તુનો નિયમ ગ્રહણ કરવામા પણ પ્રકટ ફળ દેખાય છે. જેમ પલ્લીપતિ વંકચૂલને ગુરૂ મહારાજે "અજાણ્યાં ફળ ભક્ષણ ન કરવાં" એવો નિયમ આપ્યો હતો, તેથી તેણે ભુખ ઘણી લાગી હતી, અને લોકોએ ઘણું કહ્યું, તોપણ અટવીમાં કિંપાકફળ અજાણ્યાં હોવાથી ભક્ષણ કર્યાં નહીં તેની સાથેના લોકોએ ખાધા, અને તેથી તે લોક મરણ પામ્યા.

દરેક ચોમાસામા નિયમ લેવાનું કહ્યું, તેમાં ચોમાસું એ ઉપલક્ષણ જાણવું. તેથી પખવાડિયાના અથવા એક, બે ત્રણ માસના તથા એક, બે અથવા તેથી વધુ વર્ષના પણ નિયમ શક્તિ માફક ગ્રહણ કરવા. જે નિયમ જ્યા સુધી અને જે રીતે આપણાથી પળાય, તે નિયમ ત્યા સુધી અને તે રીતે લેવો. નિયમ એવી રીતે ગ્રહણ કરવા કે, જેથી નિયમ વિના એક ઘડી પણ રહી ન શકે કેમકે વિરતિ કરવામાં મ્હોટા ફળનો લાભ છે, અને અવિરતિપણામાં ઘણા કર્મબંધનાદિક દોષ છે. એ વાત પૂર્વે કહેવામાં આવી છે. પૂર્વે જે નિત્ય નિયમો લેવામા આવ્યા છે, તેજ નિયમ વર્ષાકાળના ચોમાસામાં વિશેષે કરી લેવા તેમાં દિવસમા બે વાર અથવા ત્રણ વાર પૂજા, અષ્ટ પ્રકારી પૂજા, સંપૂર્ણ દેવવંદન, જિનમંદિરે સર્વ જિનબિંબની પૂજા અથવા વંદના, સ્નાત્ર મહોત્સવ, મહાપૂજા, પ્રભાવના વગેરે અભિગ્રહ લેવા. તથા ગુરૂને મ્હોટી વંદના, દરેક સાધુને વંદના, ચોવીશ લોગસ્સનો કાઉસ્સગ્ગ, નવું ભણવું પાઠ, ગુરૂની સેવા, બ્રહ્મચર્ય, અચિત્ત

પાણી પીવુ, સચિત્ત વસ્તુનો ત્યાગ ઇત્યાદિ અભિગ્રહ લેવા તથા વાસી વિદળ, પૂરી, પાપડ, વડી, સૂકુ શાક તાંદળજા વગેરે પાંદડાની ભાજી ખારેક, ખજૂર દ્રાક્ષ, ખાંડ સૂંઠ, વગેરે વસ્તુનો વર્ષાકાળના ચોમાસામા ત્યાગ કરવો કેમકે, એ વસ્તુમાં લીલફૂલ, કુંથુઆ, અને ઇયળો વગેરે ત્રસ જીવ ઉત્પન્ન થવાનો સભવ રહે છે ઔષધ વગેરે કામમા ઉપર કહેલી વસ્તુ લેવી હોય તો સારી પેઠે તપાસીને ઘણીજ સભાળથી લેવી તેમજ વર્ષાકાળના ચોમાસામા ખાટલા, ન્હાવુ માથામાં ફૂલ વગેરે ગુંથાવવા, લીલુ દાતણ, પગરખા વગેરે વસ્તુનો યથાશક્તિ ત્યાગ કરવો ભૂમિ ખોદવી વસ્ત્ર વગેરે રગવા, ગાડી વગેરે ખેડવા, બીજે ગામે જવુ વગેરેની પણ બાધા લેવી

ઘર, હાટ, ભીંત, થાંભલો, કપાટ પાટ, પાટિયુ પાટી, શીંકુ, ઘીના તેલના તથા પાણી વગેરેના તથા બીજા વાસણ ઇંધણા ધાન્ય વગેરે સર્વે વસ્તુઓને લીલફૂલ વગેરે ફૂગ ન થાય, તે માટે જેને જે યોગ્ય હોય તે પ્રમાણે મેલને ચૂનો લગાડવો, મેલમા રાખ ભેળવવી તથા મેલ કાઢી નાખવો, તડકામા રાખવુ શરદી અથવા ભેજ ન હોય તેવા સ્થાનકમા રાખવુ વગેરે સભાળ લેવી પાણીને પણ બે ત્રણ વાર ગાળવા વગેરેથી સભાળવુ ચીકણી વસ્તુ ગોળ, છાશ પાણી વગેરેની પણ સારી પેઠે ઢાકણુ વગેરે મૂકીને સભાળ કરવી ઓસામણનું તથા સ્નાનનું પાણી વગેરે લીલફૂલ વગેરે ન હોય એવી ધૂળવાળી શુદ્ધ ભૂમિને વિષે છૂટુ છૂટુ અને થોડુ થોડુ નાખવુ ચૂલાને અને દીવાને ઉઘાડા ન મૂકવા અને તે માટે ખાસ સભાળ લેવી. ખાંડવુ દળવુ રાંધવુ, વસ્ત્ર પાત્ર વગેરે ધોવુ ઇત્યાદિ કામમાં પણ સમ્યક્ પ્રકારે જોઈ કરીને સભાળ રાખવી જિનમંદિર તથા પૌષધશાળા વગેરેની પણ જોઇએ તેવી રીતે સમારવાનો દુરસ્તિ કરવાનો તેમજ ઉપધાન સામાયિક પ્રતિમા કષાયજય, ઈન્દ્રિયજય, યોગશુદ્ધિ, વીસ સ્થાનક, અમૃત અષ્ટમ, અગીયાર અગ્યાર પૂર્ણ વગેરે તપસ્યા તથા નમસ્કાર ફળવર ચતુર્વિંશતિ તપ સર્વાંગસુંદર તપ દમયંતી તપ ભ પ્રદર્શી તપ મહાન શ્રેણી તપ, મેરુ ત્રયોદશ તપ, આનંદ પક્ષખમણ માસખમણ વગેરે વિશેષ તપ પણ યથાશક્તિ કરવી રવિમે

ચઉવિહાર અથવા તિવિહારનું પચ્ચખ્ખાણ કરવું. પર્વને વિષે વિગયનો ત્યાગ તથા પૌષધ ઉપવાસ વગેરે કરવું. હમેશ અથવા પારણાને દિવસે અતિથિસંવિભાગનો અવશ્ય લાભ લેવો. વગેરે.

પૂર્વાચાર્યોએ ચોમાસાના અભિગ્રહ કહ્યા છે, તે આ પ્રમાણે—જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર, તપાચાર અને વીર્યાચાર. આકૃતી દ્રવ્યાદિ ભેદથી અનેક પ્રકારના ચાતુર્માસિક અભિગ્રહ હોય છે.

તેનો અનુક્રમ આ પ્રમાણેઃ—તત્ર જ્ઞાનાચારને વિષે મૂળસૂત્રવાંચવવારૂપ સઝ્ઝાય કરવી, વખાણ સાંભળવું, સાંભળેલા ધર્મનુ ચિંતવન કરવું, અને શક્તિ પ્રમાણે અજવાળી પાંચમને દિવસ જ્ઞાનની પૂજા કરવી (૧) દર્શનાચારને વિષે જિનમંદિરમાં કાજો કાઢવો, લીંપવું, ગુંહલિ માંડવી વગેરે જિન પૂજા, ચૈત્યવંદન અને જિનબિંબને ઉવટણા કરીને નિર્મળ કરવા આદી કાર્યો કરવા (૨). ચારિત્રાચારને વિષે જળો મૂકાવવી નહિં, જૂ તથા શરીરમાં રહેલા ગંડોળ પાડવા નહિ, કીડાવાળી વનસ્પતિને ખાર ન દેવો, લાકડામાં, અગ્નિમાં તથા ધાન્યમા ત્રસ જીવની રક્ષા કરવી કોઈને આળ ન દેવુ, આક્રોશ ન કરવો, કઠોર વચન ન બોલવું, દેવ ગુરુના સોગન ન ખાવા, ચાડી ન કરવી તથા પારકો અવર્ણવાદ ન બોલવો પિતાની તથા માતાની દૃષ્ટિ મૂકીને કામ ન કરવું, નિધાન, દાન અને પડેલી વસ્તુને વિષે યતના કરવી. દિવસે બ્રહ્મચર્ય પાળવુ, રાત્રિને વિષે પુરૂષે પરસ્ત્રીની તથા સ્ત્રીએ પર પુરૂષની સેવા ન કરવી, ધન ધાન્ય વગેરે નવવિધ પરિગ્રહનુ પરિમાણ જેટલુ રાખ્યું હોય તેમાં પણ ઘટાડો કરવો દિશાપરિમાણ વ્રતમાં પણ કોઈને મોકલવું, સંદેશો કહેવરાવવો, અવેળ્ળુગીએ જવુ વગેરે તજવુ. સ્નાન ઉવટણુ, ધૂપ, વિલેપન, આભૂષણ, ફૂલ, તાંબુલ, બરાસ, અગર, કેસર, પોહિમ અને કસ્તુરી એ વસ્તુનુ પરિમાણ રાખવુ મજીઠથી, લાખથી કસુંબાથી અને ગળીથી રંગેલા કપડાનુ પરિમાણ કરવુ, તથા રત્ન હીરા, મણિ, સોનુ રૂપુ, મોતી વગેરેનુ પરિમાણ કરવુ. ખજૂર, દ્રાક્ષ, દાડમ, ઉત્તતિય, નાળિએર, કેળા, મીઠા લિંબુ, જાયફળ, જાંબુ, ગયશુ, નારંગી, બીજોરા, કાકડી, અખોડ, વાયમફળ, કોઠ, ટિંબરુ, બિલીફળ, આમલી, બોર, બિલ્લુક ફળ, ચીભડા, ચીભડી, કેરા, કરમદા, બોરડ, લિંબૂ, આમ્લવેતસ એમનુ

અથાણું અકુરા, જાન જાનન ફૂલ તથા પત, સચિત્ત, જતુબીજ અન તમામ પ્રકુ એ પછી એ વર્જવા તથા નિગદનું ગોવિગઠ અત્તર આનનાગી વસ્તુનું પરિમાણ કરવું વસ્ત્ર ધોવા, નિપવું એપ ખાવવું, નક વરાવવું, બીજાની જૂ ાણી, ક્ષેત્ર સબધી જાન જાનના કામો ખાંડવું, દળવું, પાણીમા ઝીલવું, આ રાવવું ઉગણ લગાડવું વગેરેનો ધારણ કરવા તથા બોગી આગી પૂરી નહી દેશાવગાસિક વ્રતો વિરે જૂટિ બો દવાનું, પાણી લાવવાનું કપડ ધોવાનું હાવાનું, પીવાનું, અગ્નિ સળગાવવાનું દીવો કરવાનું, પવન નાખવાનું, લીલોતરી કાપવાનું સ્હોણા વનિતાની સાથે છટથી બોલવાનું, અનતાતાનનું, તથા સ્ત્રીએ પુરુષની સાથે તથા પુરુષે સ્ત્રી સાથે બેસવું, સૂવું બોલવું, જોવું વગેરનું વ્યવહારના સબધમા પરિમાણ રાખવું, દિશાનું માન રાખવું, તથા ભોગોપભોગનું પણ પરિમાણ રાખવું તેમજ સવ અનર્થદંડનો સક્ષેપ કરવા સામાયિક પૈષધ તથા અ તિથિસંવિભાગમા પણ, જે ગુણ ગણી હોય તેમા દરરોજ કાઇ કમી કરવું ખાવું ભોગવું, નાવવું જમવું ખાવું વસ્ત્રાદિ રંગવું, કાતવું પીંજવું, લેવું ન વગેરે ધોળાવવું, લીંપવું, ઝાડવું, વસન ઉપર ચડવું, લીખ વગેરે જોવી પગરખા પહેરવા બેતર ખેડવું, નવવું ઓઠવું કરવું વગેર કાર્યોને વિષે દરરોજ મનના ગુપ્તિ સવર રાખવો બનવું જિનમદિર કરાવવું બધાવવા સ વગેરે ગણવું એટલા માનો વિષે તથા જિનાલય આ કામોને વિષે ઉદ્યમ કરવો તથા વળી અઢાર પ સેન અઠે આઠમ ચૌદશ, વિગેરે તથા આને કલ્યાણક તિથિઓ વિષે જગતનો નવકાર કરવો મોટી અષ્ટ મહાપૂજા પાણીના ગળણા તથા ચોવર વગેરે આપવા, યથાશક્તિ આઠમા તપ કરવા એવો ગયો નિયમ સાચવવો દર મહિને સામાયિક તથા વર્ષે પૈષધ તથા મહિને અતિથિસંવિભાગ યથાશક્તિ કરવો આ રીતે શ્રાવક પ્રતિમાના બે ભાગ બધા નિયમ ભવા છે

હવે આ વિધિ સબધી વિધિ ભાગે કહ્યા છે

વિધાપૂર્વ આ વિધાવ્રત નાખી ગ્રહણ કરતો તેને ધર્મ પુરો થવા લો મા વિજયથી ગીરો પુત્ર ના ન ભગવાન લાભ થશે, એમ જ ની રાગીએ

તેને આદર સન્માન દેવાનું મૂકી દીધું એમ કરવામાં રાજાનો એવો અભિપ્રાય હતો કે, 'બીજા પુત્રો અદેખાઇથી એને મારી નાખે નહી." તેથી રાજકુમારને ઘણું દુઃખ થયું. તે મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે, "પગથી હણાયલી ધૂળ પણ હણનારને માથે ચઢે છે. માટે મૂગે મોઢે અપમાન સહન કરનાર માણસ કરતાં ધૂળ ઉત્તમ છે, એવુ નીતિશાસ્ત્રનુ વચન છે, માટે મ્હારે અહિં રહીને શુ કરવું છે? હુ હવે પરદેશ જઇશ કેમકે—જે પુરૂષ ઘરમાંથી બહાર નીકળીને સેંકડો આશ્ચર્યથી ભરેલા સંપૂર્ણ પૃથ્વીમંડળને જોતો નથી, તે કૂવાના દેડકા જેવો છે. પૃથ્વીમંડળને વિષે ભ્રમણ કરનાર પુરૂષો દેશ દેશની ભાષાઓ જાણે છે, દેશ દેશના વિચિત્ર રિવાજ જાણે છે, અને વિવિધ પ્રકારના આશ્ચર્યકારી ચમત્કારે જુએ છે." રાજકુમાર એમ વિચારી રાત્રિયે કોઇ ન જાણે તેવી રીતે હાથમા તરવાર લઇ બહાર નીકળ્યો, અને પૃથ્વીને વિષે પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ફરવા લાગ્યો કોઇ વખતે અટવીમા ફરતાં બપોરના વખતે ભુખ તરસથી બહુ હેરાન થયો. એટલામાં સર્વાંગે દિવ્ય આભૂષણ પહેરેલો એક દિવ્ય પુરૂષ આવ્યો. તેણે સ્નેહપૂર્વક તેની સાથે કેટલી વાર્ત્તા કરી અને કુમારને એક સર્વે પ્રકારના ઉપદ્રવને દુર કરનારૂં અને બીજું સર્વ ઉત્તમ વસ્તુને આપનારૂ એવાં બે રત્ન આપ્યાં. કુમારે "તું કોણ છે?" એમ તેને પૂછ્યું, ત્યારે તેણે કહ્યુ કે, "જ્યારે તુ તારા શહેરમાં જઇશ, ત્યારે મુનિરાજના વચનથી મ્હારૂ ચરિત્ર જાણીશ."

પછી રાજકુમાર તે રત્નોના મહિમાથી સર્વ ઠેકાણે યથેચ્છ વિલાસ કરતો રહ્યો. એક વખતે પડહનો ઉદ્ઘોષ સાંભળવાથી તેના જાણવામાં આવ્યુ કે, "કુસુમપુરનો દેવશર્મા નામે રાજા આંખના દરદથી ઘણીજ વેદના ભોગવે છે." પછી રાજકુમારે તુરતજ ત્યા જઇ રત્નના પ્રભાવથી આંખની પીડા દૂર કરી રાજાએ પ્રસન્ન થઇ રાજકુમારને પોતાનુ રાજ્ય તથા પુણ્યશ્રી નામે પુત્રી આપી પોતે દીક્ષા લીધી. પછી કુમારના પિતાએ પણ કુમારને રાજ્ય ઉપર બેસારી પોતે દીક્ષા લીધી. આ રીતે રાજકુમાર બે રાજ્યો ચલાવવા લાગ્યો એક વખતે ત્રણ જ્ઞાનના ધણી થએલા દેવશર્મા રાજર્ષિએ કુમારનો પૂર્વભવ કહ્યો. તે એ રીતે કેઃ—" ક્ષેમાપુરીને

વિરે સુવ્રત નામે શેઠ હતો, તેણે ગુરુની પાસે પોતાની શક્તિ પ્રમાણે ચોમાસા સંબંધી નિયમ લીધા હતા તેનો એક ચાકર હતો, તે પણ દરેક વર્ષાકાળના ચોમાસામાં રાત્રિભોજનનો તથા મદ્ય માંસ સેવનનો નિયમ કરતો હતો પછી તે ચાકર મરણ પામ્યો અને તે જીવ તુ ગજકુમાર થયો, અને સુવ્રત શેઠનો જીવ સંયોગે મહદ્ધિક દેવતા થયો તેણે પૂર્વભવની પ્રીતીથી તેને બે રત્નો આપ્યા " આ રીતે પૂર્વભવ સાંભળી કુમાર જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પામ્યો, અને ઘણા પ્રકારના નિયમ પાળી સ્વર્ગે ગયો ત્યાંથી ચવીને મહાવિદેહમાં સિદ્ધ થશે આ રીતે ચોમાસાના નિયમ ઉપર કથા કહી છે

લૌકિક ગ્રંથમા પણ આ વાત કહી છે તે એ કે—વસિષ્ઠ ઋષિએ પૂછ્યું કે, 'હે બ્રહ્મદેવ! વિષ્ણુ ક્ષીરસમુદ્રમા શી રીતે નિદ્રા કરે છે? અને તે નિદ્રા કરે ત્યારે શી શી વસ્તુ તજવી? અને તે વસ્તુ તજવાથી શુ શુ ફળ થાય!" બ્રહ્મદેવે કહ્યુ "હે વસિષ્ઠ! વિષ્ણુ ખરેખર નિદ્રા કરતો નથી અને જાગૃત પણ થતો નથી, પરંતુ વર્ષાકાળ આવે છતે ભક્તિથી વિષ્ણુને એ સર્વ ઉપચાર કરાય છે હવે વિષ્ણુ યોગનિદ્રામા રહે, ત્યારે શુ શુ વર્જવુ? તે સાંભળ જે પુરુષ ચોમાસામા મુસાફરી ન કરે, માટી ન ખણે, તથા રિંગણા, ચોળા, વાલ, કળથી, તુવેર, કાલિંગડાં, મૂળા અને તાંદળજો એટલી વસ્તુનો ત્યાગ કરે તથા હે વસિષ્ઠ! જે પુરુષ ચોમાસામા એક અન્ન ખાય, તે પુરુષ ચતુર્ભુજ થઈ પરમપદે જાય જે પુરુષ હમેશા તથા ઘણુ કરી ચોમાસામા રાત્રિભોજન ન કરે, તે આલોકમા તથા પરલોકમા સર્વ અનિષ્ટ વસ્તુ પામે જે પુરુષ ચોમાસામા મદ્ય માંસ વર્જે છે, તે દરેક માસમાં સો વર્ષ સુધી કરેલા અશ્વમેધ યજ્ઞનુ પુણ્ય પામે છે વગેરે

ભવિષ્યપુરાણમા પણ કહ્યુ છે કે—હે રાજન્! જે પુરુષ ચોમાસામાં તૈલમર્દન કરતો નથી, તે ઘણા પુત્ર તથા ધન પામે છે, અને નિરોગી રહે છે જે પુરુષ પુષ્પાદિકના ભોગ છોડી દે છે, તે સ્વર્ગલોકને વિષે પૂજાય છે જે પુરુષ કડવો, ખાટો, તીખો, તૂરો, મીઠો, અને ખારો એ રસો વર્જે, તે પુરુષ કુરૂપતા તથા દુર્ભાગ્ય એ બે દોષને પણ પામતો નથી તાંબૂલ ભક્ષણ કરવાનુ વર્જે તો ભોગી થાય, અને શરીરે લાવણ્ય

પામે. જે ફળ, શાક અને પાદડાનું શાક વર્જે. તે ધન તથા પુત્ર પામે. હે રાજન્! ચોમાસામાં ગોળ ન ખાય તો મધુર સ્વરવાળો થાય. તાવડી ઉપર પાકેલું અન્ન ભક્ષણ કરવાનું તજે તો, બહુ સંતતિ પામે. ભૂમીને વિષે સાથરે સૂઇ રહે તો વિષ્ણુનો સેવક થાય દહીં તથા દૂધ વર્જે તો ગૌલોક નામે દેવલોકે જાય બપોર સુધી પાણી પીવાનું તજે તો રોગોપદ્રવ ન થાય. જે પુરુષ ચોમાસામાં એકાંતર ઉપવાસ કરે તે બ્રહ્મલોકમાં પૂજાય. જે પુરુષ ચોમાસામાં નખ અને કેશ ન ઉતારે તે દરરોજ ગંગાસ્નાનનું ફળ પામે જે પારકું અન્ન તજે તે અનંત પુણ્ય પામે ચોમાસામાં ભોજન કરતી વેળાએ જે મૌન ન રહે, તે કેવળ પાપ ભોગવે એમ જાણવું મૌનપણે ભોજન કરવું ઉપવાસ સમાન છે. માટે ચોમાસામાં જરૂર મૌન ભોજન તથા બીજા નિયમ રાખવા. વગેરે.

ચોમાસા સંબંધી કૃત્ય કહ્યું હવે કહેવાતી અર્ધ ગાથા તથા તેરમી ગાથા મળી દોઢ ગાથાનો અગીઆર દ્વારે વર્ષકૃત્ય કહે છે

(मूळगाथा)

पइवरिसं संघच्चण-साहम्मिअभत्तिजत्ततिगं ॥ १२ ॥
जिणगिहि ण्हवणं जिणधणवुड्ढी महपूअधम्मजागरिआ ॥
सुअपूआ उज्जवणं, तह तित्थपभावणा सोही ॥ १३ ॥

ગાથાર્થ—પ્રત્યેક વર્ષે ૧ સંઘની પૂજા, ૨ સાધર્મિક ભક્તિ ૩ ત્રણ યાત્રાઓ ૪ જિનમંદિરે સ્નાત્રમહોત્સવ, ૫ દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ ૬ મહાપૂજા ૭ રાત્રિએ ધર્મ જાગરિકા ૮ શ્રુતજ્ઞાન પૂજા, ૯ ઉજમણું, ૧૦ શાસનની પ્રભાવના અને ૧૧ આલોયણા એટલાં ધર્મકૃત્ય કરવાં ૧૨-૧૩

વિસ્તારાર્થ—શ્રાવક વરસ વરસમાં ઓછામાં ઓછાં પણ ૧ ચતુર્વિધ શ્રી સંઘની પૂજા ૨ સાધર્મિક ભક્તિ ૩ તીર્થયાત્રા, રથયાત્રા અને અઠ્ઠાઈ યાત્રા એ ત્રણ યાત્રાઓ ૪ જિનમંદિરે સ્નાત્રમહોત્સવ, ૫ માળ પહેરવી, ઇંદ્રમાળા વગેરે પહેરવી પહેરામણી કરવી, ધોતિયાં વગેરે આપવાં તથા દ્રવ્યની વૃદ્ધિ થાય તેવી રીતે આરતી ઉતારવી વગેરે ધનવ્યય કરીને દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ ૬ મહાપૂજા ૭ રાત્રિએ ધર્મજાગરિકા ૮ શ્રુતજ્ઞાનની વિશેષ પૂજા ૯ અનેક પ્રકારનાં ઉજમણાં ૧૦ જિનશાસનની પ્રભાવના, અને ૧૧ આલોયણા એટલાં ધર્મકૃત્યો યથાશક્તિ કરવાં

તેમાં શ્રીસંઘની પૂજામાં પોતાના કુળને તથા ધન વગેરેને અનુસરીને ભક્તિ અને બહુમાનથી સાધુ સાધ્વીના ખપમાં આવે એવી આધાકર્માદિ દોષરહિત વસ્તુ ગુરુમહારાજને આપવી તે વસ્તુ એ— વસ્ત્ર, કંબળ, પોંછનક, સૂતર, ઊન, પાત્રાં, પાણીનાં તુંબડાં વગેરે પાત્ર, દાંડો, દંડી, સોય, કાંટો કાઢવાનો ચીપીયો, કાગળ, ખડીઆ, લેખણીનો ... પુસ્તક વગેરે દિનકૃત્યમાં કહ્યું છે કે—વસ્ત્ર, પાત્ર, ગાય(?)વાદિક પાંચે ...નું પુસ્તક, કંબળ પાદપ્રોંછન, દંડો, સંથારો, શિજ્જા

તથા બીજું પણ ઔધિક તથા ઔપગ્રહિક મુહપત્તિ પુંછણા વગેરે જે કાઇ શુદ્ધ સયમને ઉપકારી હોય તે આપવુ. પ્રવચનસારોદ્ધારવૃત્તિમા વળી કહ્યુ છે કે—" જે વસ્તુ સયમને ઉપકારી હોય, તે વસ્તુ ઉપકાર કરનારી હોવાથી ઉપકરણ કહેવાય છે. તેથી અધિક વસ્તુ રાખવી તે અધિકરણ કહેવાય છે. અસંયતપણે વસ્તુનો પરિહાર એટલે પરિભોગ (સેવન) કરનારો અસંયત કહેવાય છે." અહિં પરિહાર શબ્દનો અર્થ પરિભોગ કરનારો એવો કર્યો તેનું કારણ કે परिहार परिभोग એવું વચન છે તેથી અસંયતપણે જે પરિભોગ કરવો એવો અર્થ થાય છે. એમ પ્રવચન સારોદ્ધાર વૃત્તિમા કહ્યુ છે.

એમજ પ્રાતિહારિક, પીઠ, ફલક, પાટયો વગેરે સયમોપકારિ સર્વ વસ્તુઓ સાધુ મુનિરાજને શ્રદ્ધાથી આપવી સોય વગેરે વસ્તુઓ પણ સયમના ઉપકરણ છે એમ શ્રીકલ્પમાં કહ્યુ છે. તે એવી રીતે કે—असणाई वत्थाई सूआइ चउक्कगा तिन्नि અર્થ:—અશનાદિક, વસ્ત્રાદિક, અને સોયાદિક એ ત્રણ ચતુષ્ક મળીને બાર; જેમ કે, ૧ અશન, ૨ પાન, ૩ ખાદિમ અને ૪ સ્વાદિમ એ અશનાદિક ચાર, ૫ વસ્ત્ર, ૬ પાત્ર, ૭ કંબલ અને ૮ પાદપ્રોંછનક એ વસ્ત્રાદિક ચાર; તથા ૯ સોય, ૧૦ અસ્ત્રો ૧૧ નરાણી અને ૧૨ કાન ખોતરવાની શળી એ સોયાદિક ચાર; આ રીતે ત્રણ ચતુષ્ક મળીને બાર વસ્તુ સયમનાં ઉપકરણ છે.

એમજ શ્રાવક શ્રાવિકા રૂપ સઘનો પણ શક્તિ માફક ભક્તિથી પહેરામણી વગેરે આપીને સત્કાર કરે. દેવ ગુરૂ વગેરેના ગુણ ગાનારા યાચકાદિકોને પણ ઉચિત લાગે તેમ તૃપ્ત કરે.

સઘપૂજા ત્રણ પ્રકારની છે. એક ઉત્કૃષ્ટ, બીજી મધ્યમ અને ત્રીજી જઘન્ય. જિનમતધારી સર્વ સંઘને પહેરામણી આપે તો ઉત્કૃષ્ટ સઘપૂજા થાય. સર્વ સઘને માત્ર સૂત્ર વગેરે આપે તો જઘન્ય સઘપૂજા થાય. બાકી રહેલી સર્વે મધ્યમ સઘપૂજા જાણવી. તેમાં જેને વધારે ધન ખરચવાની શક્તિ ન હોય, તેણે પણ ગુરૂ મહારાજને સૂત્ર, મુહપત્તિ વગેરે તથા બે ત્રણ શ્રાવક શ્રાવિકાઓને સોપારી વગેરે આપીને દરવર્ષે સઘપૂજા ભક્તિથી સાચવવી. દરિદ્રી પુરૂષ એટલું કરે, તો પણ તેને ઘણો લાભ

છે કેમકે—લક્ષ્મી નથી દાનાં નિયમ આ રવો શક્તિ છતાં ખમતું વૈતા અવસ્થામાં નત લેવું, અને દરિદ્ર અવસ્થામાં થોડું પણ દાન આપવું એ ચાર વસ્તુ ી બહુ ફળ આપે છે વસ્તુપાળ મ ા વગેરે ના તો ર સંઘોમાં ા ગ વપૂ ા વગેરે કરતા હતા અને ઘણા ધનનો વ્યય કરતા હતા એમ સંભળાય છે દિલ્હીમા જગસી નામે પુ ા મહણસિંહ શ્રીતપાગચ્છાધિપ પૂજ્ય શ્રીદેવસુંદરસૂરિજીનો ભક્ત હતો તેણે એકજ સંઘ પૂજામાં જિનમતધારી સર્વ સંઘને પહેરામણી કરી આપીને ચોરાસી હજાર ટકાનો વ્યય કર્યા બીજીવાર શ્રીમે પંડિત દેવમંગળગણિ ત્યાં પ દ ા પૂર્વે મહણસિંહે બોલાવેલા શ્રીગુરુ મહારાજે તે ગણિજીને મો ા ા ના તેમના પ્રવેશને વખતે મહણસિંહે ચુમામા સંઘપૂજા કરી, તેમાં ૦ પ્પન હજાર ટકાનો વ્યય કર્યા આવી વાતાઓ સાભળવામાં આવે છે એ પ્રમાણે સંઘપૂજા વિધિ કહી છે

સાધર્મિ વાત્સલ્ય પણ સર્વ સાધર્મિ ભાઈઓનું અથવા કેટલાકનુ શક્તિ પ્રમાણે કરવું સાધર્મિ ભાઈનો યોગ મળવો એ પણ દુર્લભ છે કેમ કે—સર્વે જીવો સર્વ સંબંધે માંહોમાંહે પૂર્વ પામેલા છે પણ સાધર્મિક આદિ સંબંધને પામનારા જીવો તો કોઈક હોય છે વિરલા હોય છે સાધર્મિ ભાઈનો મેળાપ પણ ઘણો પુણ્યકારી છે તો પછી આ ધર્મીનો શાસ્ત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે આદર સત્કાર કરે તેનો ઘણો પુણ્યબંધ થાય એમાં શું કહેવું? કહ્યું છે કે—એક તરફ સર્વ ધર્મ અને બીજી તરફ સાધર્મિક વાત્સલ્ય રાખી બુદ્ધિ રૂપી ત્રાજવાએ તોળિયે તો બન્ને સરખાં ઉતરે છે એમ કહ્યું ૦ સાધર્મિનો આદર સત્કાર રીતે પ્રમાણે કરવા—

પોતાના પુત્ર વગેરેનો જન્મોત્સવ વિવાહ વગેરે પ્રસંગે સાધર્મિ ભાઈઓને નિમંત્રણ કરવું અને ઉત્તમ ભોજન તાંબુલ, વસ્ત્ર આભરણ વગેરે આપવું કદાચ તેઓ કોઈ વખતે બહુ મુશ્કેલીમાં આવી પડે તો પોતાનું ધન ખરચીને તેમને આફતમાંથી ઉગારવા પૂર્વ કર્મના અંતરાયના યોગથી કદાચ ધન જતું રહે તો તેને પાછા પૂર્વની અવસ્થામાં લાવવા જે પોતાના સાધર્મિ ભાઈઓને પૈસે ટકે સુખી ન કરે તે પુરુષ અરિહંત

શા કામની ? કેમકે—જેમણે દીન જીવોનો ઉદ્ધાર ન કર્યો, સાધર્મિકોનું વાત્સલ્ય ન કર્યું, અને હૃદયને વિષે વીતરાગનું ધ્યાન ન કર્યું. તેમણે પોતાનો જન્મ વૃથા ગુમાવ્યો પોતાના સાધર્મિ ભાઈઓ જો ધર્મથી ભ્રષ્ટ થતા હોય તો, ગમે તે રિતે તેમને ધર્મને વિષે દૃઢ કરવા. જો તેઓ ધર્મકૃત્ય કરવામાં પ્રમાદ કરતા હોય તો, તેમને યાદ કરાવવું, અને અનાચારથી નિવારવા પ્રયત્ન કરવો કેમકે.—પ્રમાદ કરે તો યાદ કરાવી, અનાચારને વિષે પ્રવૃત્ત થાય તો નિવારવા, ભૂલે તો પ્રેરણા કરવી, અને વારવાર ચુકે તો વખતો વખત પ્રેરણા કરવી તેમજ પોતાના સાધર્મિકોને વાચના, પૃચ્છના, પરાવર્ત્તના, અનુપ્રેક્ષા, અને ધર્મકથા વગેરેને વિષે જોગ મળે તેમ જોડવા, અને શ્રેષ્ઠ ધર્માનુષ્ઠાનને વિષે સાધારણ પોષધશાળા વગેરે કરાવવી. વગેરે.

શ્રાવિકાઓનું વાત્સલ્ય પણ શ્રાવકની માફક કરવું કાંઈ પણ ઓછું વધતું ન કરવું કેમકે, જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રને ધારણ કરનારી, ઉત્કૃષ્ટ શીળને પાળનારી તથા સંતોષવાળી એવી શ્રાવિકાઓ જૈનધર્મને વિષે મનમાં અનુરાગવાળી હોય છે, માટે તેમને સાધર્મિકપણે માનવી

શંકા—લોકમાં તથા શાસ્ત્રમાં સ્ત્રીઓ ઘણી પાપી કહેવાય છે, એઓ તો ભૂમિ વિનાની ઝેરી કેળનું ઝાડ, મેઘ વિનાની વિજળી, જેના ઉપર ઔષધ ચાલતું નથી એવી, કારણ વિનાનું મૃત્યુ, નિમિત્ત વિનાનો ઉત્પાત, ફણા વિનાની સર્પિણી, અને ગુફા વિનાની વાઘણ સરખી છે. એમને તો પ્રત્યક્ષ રાક્ષસી સમાનજ ગણવી. ગુરૂ ઉપરનો તથા ભાઈ ઉપરનો સ્નેહ તૂટવાનું કારણ એઓજ છે કેમકે—અસત્ય વચન, સાહસિકપણું, કપટ, મુર્ખતા, અતિલોભ, અશુચિપણું અને નિર્દયપણું એટલા સ્ત્રીઓના દોષ સ્વાભાવિક છે. કેમકે—હે ગૌતમ ! જ્યારે અનતી પાપની રાશીઓ ઉદય આવે, ત્યારે સ્ત્રીપણું પમાય છે, એમ તું સમ્યક્ પ્રકારે જાણ. આ રીતે સર્વ શાસ્ત્રોમાં સ્ત્રીઓની નિંદા પગલે પગલે જોવામાં આવે છે. માટે તેઓથી દૂર રહેવું એમ છતાં તેમનું દાન સન્માન રૂપ વાત્સલ્ય કરવું શી રીતે ઘટે ?

સમાધાન—"સ્ત્રીઓજ પાપી હોય છે" એવો એકાંત પક્ષ નથી. જેમ

સ્ત્રીઓમાં જેમ પુરુષોમાં પણ પાપીપણું અરગુજ છે તેમ કે પુરુષો પણ ક્રૂર માનસના ઘણા હોય છે. નિમકહરામ પોતાના સ્વામીને મારે દુ ષ્કર્મનાર ક્રૂર વિશ્વાસઘાતી, ગુરુ દ્રોહી, પાખંડી તથા પરસ્ત્રી લંપટ દુરાચાર નિંદક તથા ગુરુને પણ ઠગનાર એવા ઘણા તેમાં આવે છે. પુરુષ જાતિમાં દરેક એવા નથી કે જેથી સત્પુરુષોની અવજ્ઞા કરવી જેમ ઉચિત નથી તેમજ સ્ત્રી જાતિમાં પણ કેટલીક પાપી સ્ત્રીઓ છે તેથી સારી સ્ત્રીઓની અવજ્ઞા કરવી એ પણ ઉચિત નથી. જેમ વળી પાપી તેમ ધાર્મિક ગુણવતી સ્ત્રીઓ પણ છે. જેમ તીર્થંકરની માતાઓ ઉત્તમ ગુણરત્ને યુક્ત હોય છે માટે તેમની દેવતાના ઇંદ્રો પણ પૂજા કરે છે અને મુનિઓ પણ સ્તુતિ કરે છે. લૌકિક શાસ્ત્રના જાણ પણ કહે છે કે, સ્ત્રીઓ એવો કોઇ અદ્‌ભુત ગર્ભ ધારણ કરે છે કે જે ત્રણે જગતનો ગુરુ થાય છે માટેજ પંડિત લોકો સ્ત્રીઓની ઘણી મોટાઇ કબૂલ કરે છે. કેટલીક સ્ત્રીઓ પોતાના શીલના પ્રભાવથી અગ્નિને જળ સમાન જળને સ્થળ સમાન સર્પને ફૂલની માળા સમાન ગજને શિયાળ સમાન અને ઝેરને અમૃત સમાન કરે છે. તેમજ ચતુર્વિધ સંઘનું ચોથું અંગ શ્રાવિકાઓ છે. શાસ્ત્રમાં જે તેમની ઘણી પ્રશંસા કરેલ છે તે ગુણોને લઇને છે. એ અવગણના કરવી યોગ્ય નથી. પોતાના ઉપદેશ માટેજ છે. સુલસા વગેરે શ્રાવિકાઓના ગુણની તો તીર્થંકરોએ પણ ઘણી પ્રશંસા કરી છે. તેમની ધર્મને વિષે જેવી દૃઢતા હતી તેવી દૃઢતા ઇંદ્રો પણ ટાળી શક્યા નહિ. શીલવતી સતીઓ પણ એમને ગણતીની ચતુરાઇ સહિત નહિ તો સ્ત્રીઓ અને શ્રાવિકાઓ ચોગ્ય દેહવાળી તથા શીલ ગુણ વગેરે ધારણ કરીને જેને જાણી શાસ્ત્રના મર્મજ્ઞ છે માટે માતાની પેઠે, બેનની પેઠે તથા પુત્રીની પેઠે એમનું હિત ચિંતવવું ઉચિત છે. આ વિષય ઉપર અત્ર વધુ વિસ્તાર કરવાની જરૂર જણાતી નથી.

સાધર્મીવાત્સલ્ય કરીને ભાવશ્રાવક જૈનનું અતિથિસંવિભાગ વ્રત સાચવે છે કેમકે, મુનિઓને દાન દઇ પારણું કરે, તેથી આ વિષય ઉપર આગ તથા નગરમાં રહેલા સાધુ ન આવે તો અતિથિ સંવિભાગ વ્રતનું ફળ ક્યાંથી મળે?

દરરોજ દાન ઉપર હમેશાં ભાવના ભાવવી ઇત્યાદિ

કરતો હતો. એક વખતે ઈંદ્રે મનમાં તેની પરીક્ષા કરવાનું ધાર્યું તેણે જ્ઞાન દર્શન, ચારિત્ર રૂપ ત્રણ રત્નોનુ સૂચક સુવર્ણની જનોઈ અને બાર વ્રતોના સૂચક બાર તિલકને ધારણ કરનારા તથા ભરતે રચેલા ચાર વેદનો મુખે પાઠ કરનારા એવા તીર્થયાત્રા કરતા આવેલા ક્રોડો શ્રાવક જણાયા. દંડવીર્ય તેમને ભક્તિથી નિમંત્રણ કરી જમાડી રહે છે, એટલામા સૂર્ય આથમ્યો. એ રીતે લાગટ આઠ દિવસ શ્રાવક પ્રકટ કર્યા તેથી રાજાને આઠ ઉપવાસ થયા. પણ તેની સાધર્મિક ભક્તિ તો તરૂણ પુરૂષની શક્તિની માફક દિવસે દિવસે વધતીજ રહી તેથી ઈંદ્ર પ્રસન્ન થયો, અને તેણે તેને દિવ્ય ધનુષ્ય, બાણ, રથ, હાર તથા બે કુંડળ આપી શત્રુંજયની યાત્રા કરવા માટે પ્રેરણા કરી. દંડવીર્યે પણ તે પ્રમાણે કર્યું

શ્રી સંભવનાથ ભગવાન્ પણ પૂર્વના ત્રીજા ભવમાં ધાતકીખંડની અંદર આવેલા ઐરવત ક્ષેત્રની ક્ષેમાપુરી નગરીમાં વિમળવાહન નામે રાજા હતા, ત્યારે તેમણે મ્હોટા દુકાળમા સર્વ સાધર્મિ ભાઈયોને ભોજનાદિક આપીને જિનનામ કર્મ બાંધ્યું પછી દીક્ષા લઈ દેહપાત થએ આનત દેવલોકમાં દેવતાપણુ ભોગવી શ્રી સંભવનાથ તીર્થંકર થયા. તેઓ ફાગણ સુદિ આઠમને દિવસે અવતર્યા, ત્યારે મ્હોટો દુકાળ છતા તેજ દિવસે ચારે તરફથી સર્વે જાતનુ ધાન્ય આવી પહોચ્યું, તેથી તેમનું સંભવ એવુ નામ પડયું. બૃહદ્ભાષ્યમાં કહ્યુ છે કે—શં શબ્દનો અર્થ સુખ કહેવાય છે. ભગવાનના દર્શનથી સર્વે ભવ્ય જીવોને સુખ થાયછે, માટે તેમને શંભવ કહે છે આ વ્યાખ્યાનને અનુસરીને સર્વે તીર્થંકરો શંભવ નામથી બોલાય છે. સંભવનાથજીને સંભવ નામથી ઓળખવાનું બીજું પણ એક કારણ છે. કોઈ વખતે શ્રાવસ્તી નગરીમા કાળ હોવાથી દુકાળ પડયો, ત્યારે સર્વે માણસો દુઃખી થયા. એટલે સેનાદેવીની કુક્ષિમાં સંભવનાથજી અવતર્યા. ત્યારે ઇંદ્રે પોતે આવીને સેનાદેવી માતાની પૂજા કરી, અને જગતને વિષે એક સૂર્ય સમાન એવા પુત્રની પ્રાપ્તિ થયાની તેને (સેનાદેવીને) વધામણી આપી. તેજ દિવસે ધાન્યથી પરિપૂર્ણ ભરેલા ઘણા સાર્થો ચારે તરફથી આવ્યા, અને તેથી ત્યા સારૂં સુભિક્ષ થયું જે માટે તે ભગવાનના સંભવને (જન્મને) વિષે સર્વે ધાન્યોનો સંભવ થયો, તે માટે માતા પિતાએ

તે ભગવાનનુ અભય નામ આપ્યુ

દેવગિરિને વિષે જગસિંહ નામે શેઠે પોતના જેવા ગુણી ત્રેના ત્ર ણુગેમાઠ વાણોતર પાસે હમે ॥ બહોતેર હજાર ટકાનો વ્યય કરી પ્રતિ દિવસ એકેક સાધર્મિક વાત્સલ્ય કરાવતો હતો આ રીતે ત્રણ વર્ષ તે શેઠ ના ત્રણસો સાઠ સાધર્મિ વાત્સલ્ય થતા હતા ॥રા૬॥ શ્રીમાળ આભૂ નામા સંઘપતિએ ત્રણસો સાઠ માર્યા ભાઈઓને પોતાના સરખા ક્યા કહ્યુ છે કે—તે સુવર્ણ પર્વતનો[1] તથા રૂપાના પર્વતનો[2] શુ ઉપયોગ? કારણ કે જેનો આશ્રય કરી રહેલા વૃક્ષો મઠમયના કાષ્ઠમય રહે છે, પણ નાના રૂપાના થતા નથી એક મલય પર્વતનેજ અમે ઘણુ માન આપીએ છીએ કે તેનો આશ્રય કરી રહ્યા આમ્ર નિમડા આદિ કુટજ ના મના વૃક્ષો પણ ચંદનમય થાય છે કારણ ગામા જેણિએ પંચપરમેષ્ઠિ મ ત્રનો પાઠ કરનાર સાધર્મિ પાસહરડે રેકતે સુવર્ણના ટક આપ્યા એક ચારણ બોલ એમ ફરી ફરી કહેવાથી નવ વર નવકાર બોલ્યો ત્યારે તેણે તેને નવ સોનૈયા આપ્યા આ રીતે સાધર્મિક વાત્સલ્યનો વિધિ કહ્યો છે

આમજ દરવર્ષ જઘન્યથી એક પણ યાત્રા કરવી યાત્રાઓ ત્રણ પ્રમ રની છે તે એ કે—૧ અઠ્ઠાઈ યાત્રા ૨ રથયાત્રા અને ૩ તીર્થયાત્રા આ રીતે ત્રણ પ્રકારની યાત્રા પડિત જ ॥ કહે છે તેમા ૧ અઠ્ઠાઈ યા ત્રાનુ સ્વરૂપ પૂર્વ કહ્યુ છે તેમા અવિસ્તર સર્વ ચૈત્યપરિપાટી કરવા વગેરે જે અઠ્ઠાઈ યાત્રા તે ચૈત્યયાત્રા પણ કહેવાય છે ૨ રથયાત્રા તો હેમચદ્ર સૂરિ વિરચિત પરિશિષ્ટપર્વમા કહી છે તે એ રીતે કે —પૂજ્ય શ્રીસુહસ્તિ આચાર્ય અવતી નગરીમા વસતા હતા, ત્યારે એક વર્ષ સઘે ચૈત્યયાત્રા ઉત્સવ કર્યા ભગવાન્ સુહસ્તી આચાર્ય પણ દરરાજ સઘની સાથે ચૈત્યયા ત્રામા આવી મંડપને શોભાવતા હતા ત્યારે સપ્રતિ રાજા ન્હાનામા ન્હાના શિષ્યની પેઠે હાથ જોડી સુહસ્તિસ્વામી ની આગળ બેસતો હતો ચૈત્યયાત્રા ઉત્સવ થઈ રહ્યા પછી સઘે રથયાત્રા શરૂ કરી કેમકે, યાત્રાનો ઉત્સવ રથયાત્રા કરવાથી સપૂર્ણ થાય છે સુવર્ણની તથા માણિક્ય રત્નોની કાંતિ થી દિશાઓને પ્રકાશિત કરનાર એવો સૂર્યના રથ સરખો રથ રથશાળા

---

૧ મેરૂપર્વત ૨ વૈતાઢ્ય પર્વત

માંથી નીકળ્યો. વિધિના જાણ અને ધનવાન શ્રાવકોએ રથમાં પધરાવેલી જિનપ્રતિમાનુ સ્નાત્રપૂજા વગેરે કર્યું અરિહતનુ સ્નાત્ર કર્યું, ત્યારે જન્મ કલ્યાણકને અવસરે જેમ મેરૂના શિખર ઉપરથી, તેમ રથમાથી સ્નાત્ર જળ નીચે પડવા લાગ્યુ. જાણે ભગવાનની કાઇ વિનંતિજ કરતા હોયની! એવા મુખે મુખકોશ બાધેલા શ્રાવકોએ સુગધિ ચદનાદિ વસ્તુથી ભગવાનને વિલેપન કર્યું. માલતી, કમળ વગેરે ફૂલોની માળાઓથી ભગવાનની પ્રતિમા પૂજાઇ, ત્યારે તે શરત્કાળના મેઘોથી વીંટાયલી ચદ્રકળાની માફક શોભવા લાગી. બળતા અગરુચાગરના ધૂપથી ઉત્પન્ન થએલી ધૂમાડાની રેખાઓથી વિંટાયલી ભગવાનની પ્રતિમા નીલ વસ્ત્રોથી પૂજાયલી હોયની! એવી રીતે શોભવા લાગી. જેની અદર દીપતી દીપશિખાઓ છે એવી ભગવાનની આરતી શ્રાવકોએ કરી. તે દીપતી ઔષધીવાળા પર્વતની ટૂક માફક શોભતી હતી અરિહંતના પરમભક્ત એવા તે શ્રાવકોએ ભગવાનને વંદના કરી અશ્વની માફક આગળ થઈ પોતે રથ ખેચ્યો તે વખતે નગરવાસી જનોની સ્ત્રીઓએ હલ્લીસક રાસ શરૂ કર્યા. શ્રાવિકાઓ ચારે તરફ ઘણા મગળ ગીતો ગાવા લાગી, ધાર વિનાનુ કેશરનુ જળ રથમાથી નીચે પડતુ હોવાથી આગળના રસ્તામા છટકાવ થવા માડ્યો આ રીતે, પ્રત્યેક ઘરની પૂજા ગ્રહણ કરતો રથ, દરરોજ સપ્રતિ રાજાના દ્વારમાં હળવે હળવે આવતો હતો તે જોઇ સંપ્રતિ રાજા પણ રથની પૂજા કરવાને તૈયાર થાય અને ફણસ ફળની માફક સર્વાંગે વિકસ્વર રોમરાજીવાળો થઈ ત્યા આવે પછી નવા આનદ રૂપ સરોવરમાં હસની માફક ક્રીડા કરતો સપ્રતિ રાજા, રથમા વિરાજમાન થએલી પ્રતિમાની અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરે.

મહાપદ્મ ચક્રીએ પણ પોતાની માતાના મનોરથ પૂર્ણ કરવાને સારૂ ઘણા આડબરથી રથયાત્રા કરી. કુમારપાળે કરેલી રથયાત્રા આ રીતે કહી છે—ચૈત્ર માસની આઠમને દિવસે ચોથે પહોરે જાણે ચાલતો મેરૂ પર્વતજ હોયની! એવો અને સુવર્ણમય મ્હોટા દડ ઉપર રહેલી ધ્વજા, છત્ર, ચામર વગેરે વસ્તુથી દીપતો એવો સુવર્ણમય રથ ઘણી ઋદ્ધિની સાથે નીકળે છે, તે વખતે હર્ષથી નગરવાસી લોકો એકઠા મળીને મગળકારી જય શબ્દ કરે છે. શ્રાવકો સ્નાત્ર તથા ચંદનનુ વિલેપન કરી સુગધી પુષ્પો-

થી પૂજાયની શ્રીપાર્શ્વજિનની પ્રતિમાને કુમારપાળના બધાવેના મંદિર આગળ ઉભા રહેવા થકા ઘણી ઋદ્ધિથી સ્થાપન કરે છે વાજિંત્રના નાદથી જગતને પૂર્ણ કરનાર અને હર્ષથી મંગળ ગીતો ગાનારી સુંદર સ્ત્રીઓની તથા સામંતના અને મંત્રીઓના મંડળની સાથે તે રથ કુમારપાળના રાજમહેલ આગળ જાય પછી રાજા રથની અંદર પધરાવેલી પ્રતિમાની પટ્ટવસ્ત્ર સુવર્ણમય આભૂષણ વગેરે વસ્તુઓથી પોતે પૂજા કરે, અને વિવિધ પ્રકારના ગાયન નાટક વગેરે કરાવે પછી તે રથ ત્યાં એક રાત રહી સિંહદ્વારની બહાર નીકળે, અને ફરકતી ધ્વજાઓની જાણે નૃત્ય કરી રહેલો હોયની! એવા પટમંડપમાં આવીને રહે પ્રભાત કાળે રાજા ત્યાં આવી રથમાં શોભતી જિનપ્રતિમાની પૂજા વગેરે કરે, અને ચતુર્વિધ સંઘ સમક્ષ તેને આરતી ઉતાર પછી હાથી જોતરેલો રથ સ્થાનકે સ્થાનકે બધાવેલા ઘણા પટમંડપમાં રહેતો નગરમાં ફરે વગેરે

હવે ૩ તીર્થયાત્રાનું સ્વરૂપ કહું છું તેમાં શ્રીશત્રુંજય, ગિરનાર વગેરે તીર્થો સમજવા તેમજ તીર્થંકરોની જન્મ દીક્ષા, જ્ઞાન નિર્વાણ અને વિહારની ભૂમિઓ પણ ઘણા ભવ્ય જીવોને શુભ ભાવ ઉત્પન્ન કરે છે અને ભવ સમુદ્રમાંથી તારે છે માટે તે ભૂમિઓ પણ તીર્થજ કહેવાય છે આ તીર્થોને વિષે સમ્યક્ત્વ શુદ્ધિને માટે ગમન કરવું તે તીર્થયાત્રા કહેવાય છે તેનો વિધિ એ છે કે—એક આહાર સચિત્ત પરિહાર ભૂમિશયન, બ્રહ્મચર્ય વ્રત વગેરે કંઈ અભિગ્રહ યાત્રા કરાય ત્યાં સુધી પાળવા એના પ્રથમ અંગ્રણ કરવા પાલખી સારા ઘોડા, પલંગ વગેરે સમગ્ર ઋદ્ધિ હોય તો પણ યાત્રા કરતા નીકળેલા વારંવાર શ્રાવકે પણ શક્તિ હોય તો પગે ચાલવું ઉચિત છે કહ્યું છે—યાત્રા કરનાર શ્રાવક ૧ એકાહારી, ૨ સમકિત ધારી ૩ ભૂમિશયનકારી, ૪ સચિત્તપરિહારી, ૫ પાદચારી અને ૬ બ્રહ્મચારી રહેવું લૌકિક શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે—યાત્રા કરતા વાહનમાં બેસે તો યાત્રાનું અર્ધું ફળ જાય, પગરખાં પહેરે તો ફળનો ચોથો ભાગ જાય, મુંડન ન કરે તો ત્રીજો ભાગ જાય અને તીર્થે જઈને દાન લે તો યાત્રાનું સઘળું ફળ જતું રહે માટે તીર્થયાત્રા કરનાર પુરુષે એક વખત ભોજન કરવું ભૂમિ ઉપર સૂવું, અને સ્ત્રી ઋતુવતી છતાં પણ બ્રહ્મચારી રહેવું

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે અભિગ્રહ લીધા પછી શક્તિ પ્રમાણે રાજાને ભેટણુ વગેરે આપી પ્રસન્ન કરી તેની આજ્ઞા લેવી. યાત્રામા સાથે લેવા માટે શક્તિ પ્રમાણે ઉત્તમ મદિર તૈયાર કરવા. સ્વજનના તથા સાધર્મિ ભાઇઓના સમુદાયને યાત્રાએ આવવા માટે નિમત્રણ કરવુ પરમ ભક્તિથી પોતપોતાના સદ્ગુરૂને પણ નિમત્રણ કરવુ અમારી પ્રવર્તાવવી જિનમદિરોમાં મહાપૂજાદિ મહોત્સવ કરાવવા જેની પાસે ભાતુ ન હોય તેને ભાતુ તથા જેને વાહન ન હોય તેને વાહન આપવુ નિરાધાર માણસોને પૈસાનો તથા સારા વચનનો આધાર આપવો. યોગ્ય મદદ આપીશ એવી ઉદ્ઘોષણા કરી ઉત્સાહ વિનાના યાત્રાળુ લોકોને પણ સાર્થવાહની પેઠે હિમ્મત આપવી. આડંબરથી મ્હોટા અને અંદરના ભાગમા ઘણા સમાસવાળી કોઠીઓ, શરાવલા, કનાતો, તબૂઓ, મ્હોટી કઢાઇનું તથા બીજા પણ પાણીનાં મ્હોટા વાસણો વગેરે કરાવવાં ગાડા, પડદાવાળા રથ, પાલખી, પોઠિયા, ઉંટ, અશ્વ વગેરે વાહનો સજ્જ કરાવવા. શ્રીસઘની રક્ષાને સારૂ ઘણા શૂર અનેક સુભટોને સાથે લેવા, અને કવચ; શિરસ્ત્રાણ વગેરે ઉપકરણ આપીને તેમનો સત્કાર કરવો ગીત, નૃત્ય, વાજિત્ર વગેરે સામગ્રી તૈયાર કરાવવી. પછી સારા શકુન, નિમિત્ત વખતે જોઇને ઘણા ઉત્સાહવાળા થઇ સારા મુહૂર્ત ઉપર જવુ.

માર્ગમાં યાત્રાળુના સર્વ સમુદાયને એકઠો કરવો. સારા પકવાન્નો જમાડી તેમને તાબૂલ વગેરે આપવુ તેમને અંગે આભૂષણ તથા વસ્ત્રો પહેરાવવા સારા પ્રતિષ્ઠિત, ધર્મિષ્ઠ પૂજ્ય અને ઘણા ભાગ્યશાળી પુરૂષો પાસે સંઘવીપણાનું તિલક કરાવવું. સંઘપૂજા વગેરે મ્હોટો ઉત્સવ કરવા. બીજાઓ પાસે પણ યોગ્યતા પ્રમાણે સઘવીપણા વગેરેનુ તિલક કરવાનો ઉત્સવ કરાવવો સઘનુ જોખમ માથે લેનારા, આગળ ચાલનારા, પાછળ રહી રક્ષણ કરનારા તથા મુખ્યપણે સઘનુ કામ કરનારા વગેરે લોકોને યોગ્ય સ્થાનકે રાખવા શ્રીસંઘના ચાલવાના તથા મુકામ વગેરેના જે ઠરાવ થયા હોય, તે સર્વ પ્રસિદ્ધ કરવા. માર્ગમા સર્વે સાધર્મીઓની સારી પેઠે સાર સભાળ કરવી. કોઇનું ગાડાનુ પૈડુ ભાગે, અથવા બીજી કાંઈ હરકત આવે તો પોતે તેમને સર્વ શક્તિએ યોગ્ય મદદ કરવી. દરેક ગામમાં

તથા નગરમાં જિનમંદિરોમાં સ્નાત્ર, મોટી ધ્વજા ચઢાવવી ચૈત્યપરિ
પાટી વગેરે મોટો ઉત્સવ કરવો ઉજમણા વગેરેનો પણ વિચાર કરવો
તીર્થના સ્નાન વખતે સોનું રત્ન, મોતી આદિ વસ્તુવડે વધામણી કરવી
લાપશી, લાડુ આદિ વસ્તુ મુનિરાજોને વ્હોરાવવી સાધર્મિક સાધુ-સાધ્વી
કનું ઉચિતપણે દાન વગેરે આપવું, તથા મ્હોટો પ્રવેશોત્સવ કરવો
તીર્થ દાખલ થયા પછી પહેલા હર્ષથી પૂજા ઢોકન વગેરે આદરથી
કરવું અષ્ટ પ્રકારી પૂજા કરવી, તથા સ્નાત્ર વિધિથી કરવું માળ
પહેરવી વગેરે કરવું ઘીની ધારાવાડી દેવી પહેરામણી મૂકવી જિનેશ્વર
ભગવાનની નવાંગે પૂજા કરવી તથા ફૂલઘર, કેળઘર વગેરે મહાપૂજન, રે
શમી વસ્ત્રમય ચંદરવા વગેરેનું દાન, કોઈને હરકત ન પડે એવું દાન (સદાવર્ત)
રાત્રિજાગરણ, ગીત નૃત્ય વગેરે નાનાવિધ ઉત્સવ, તીર્થપ્રાપ્તિનિમિત્ત ઉપવા
સ છઠ વગેરે તપસ્યા કરવી ક્રોડ, લાખ ચોખા વગેરે વિવિધ વસ્તુ વિ
વિધ ઉજમણામાં મૂકવી

જાત જાતના ચોવીશ બાવન, બહોંતેર અથવા એકસો આઠ ફળો
અથવા બાવન જાત જાતની એકેકીજ વસ્તુઓ તથા સર્વ ભક્ષ અને ભોજ્ય
વસ્તુથી ભરેલી થાળી ભગવાન આગળ ધરવી તેમજ રેશમી વગેરે ઉત્તમ
વસ્ત્રના ચંદરવા, પહેરામણી અંગલૂહણા દીવાને સારુ તેલ ધોતિયાં ચ
ંદન કેસર ભોગની વસ્તુ પુષ્પ લાવવાની છાબડી પિંગાનિકા કળશ
ધૂપધાણા આરતિ આભૂષણ દીવીઓ, ચામર નાળીવાળા કળશ, થાળી
ઓ કચોળા, ઘંટાઓ ઝલ્લરી, પડહ વગેરે વાજિંત્ર આપવાં, દેહરી
ઓ, સાધારણ વગેરેનો ઉદ્ધાર કરવો તીર્થની સેવા વિણસતાં તીર્થનો
ઉદ્ધાર તથા તીર્થના રક્ષકોનો સત્કાર કરવો તીર્થને ગામ આપવો
સાધર્મિક વાત્સલ્ય, ગુરુની ભક્તિ તથા સંઘની પહેરામણી વગેરે કરવું યા
ચક વગેરેને ઉચિત દાન આપવું જિનમંદિર વગેરે ધર્મકૃત્યો કરવા
યાચકોને દાન આપવાથી કીર્તિમાત્ર થાય છે, એમ સમજી તે
નિષ્ફલ છે એમ ન માનવું કેમકે યાચકો પણ દેવના, ગુરુના તથા સં
ઘના ગુણો ગાય છે માટે તેમને આપેલું દાન બહુ ફળદાયી છે ચક્રવર્તી
વગેરે લોકો જિનેશ્વર ભગવાનના આગમની વધામણી આપનારને પણ

સાડાબાર ક્રોડ સોનૈયા વગેરે દાન આપતા હતા. સિદ્ધાંતમાં કહ્યું છે કે—સાડાબાર લાખ તથા સાડાબાર ક્રોડ સોનૈયા જેટલું, ચક્રવર્તીનું પ્રીતિદાન જાણવું. આ રીતે યાત્રા કરી પાછો વળતો સંઘવી ઘણા ઉત્સવથી પોતાના ઘરમાં પ્રવેશ કરે. પછી દેવાહ્વાનાદિ ઉત્સવ કરે, અને એક વર્ષસુધી અથવા તેથી વધારે મુદત સુધી તીર્થોપવાસ વગેરે કરે, આ રીતે તીર્થયાત્રાનો વિધિ કહેલો છે.

શ્રીસિદ્ધસેન દિવાકરે પ્રતિબોધ પમાડેલો વિક્રમાદિત્ય રાજા શત્રુંજયની યાત્રાએ ગયા, ત્યારે તેના સંઘમાં એકસો ઓગણોતેર (૧૬૯) સુવર્ણમય અને પાંચસો (૫૦૦) દાંત, ચંદનાદિમય જિનમંદિર હતા. શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર વગેરે પાંચ હજાર (૫૦૦૦) આચાર્ય હતા. ચૌદ (૧૪) મુકુટધારી રાજાઓ હતા તથા સિત્તેર લાખ (૭૦૦૦૦૦૦) શ્રાવકના કુટુંબ, એક ક્રોડ દસ લાખ નવ હજાર (૧૧૦૦૯૦૦૦) ગાડાં, અઢાર લાખ (૧૮૦૦૦૦૦) ઘોડા, છોતેરસો, (૭૬૦૦) હાથીઓ અને આ રીતે જ ઉંટ, બળદ વગેરે હતા. કુમારપાળે કાઢેલા સંઘમાં સુવર્ણરત્નાદિમય અઢારસો ચુમ્મોતેર (૧૮૭૪) જિનમંદિર હતાં. થરાદમાં પશ્ચિમ મંડળિક નામે પ્રસિદ્ધ એવા આભુ સંઘવી યાત્રામાં સાતસો (૭૦૦) જિનમંદિર હતા, અને તેણે યાત્રામાં બાર ક્રોડ સોનૈયાનો વ્યય કર્યો. પેથડ નામા શ્રેષ્ઠીએ તીર્થનાં દર્શન કર્યા. ત્યારે અગીઆર લાખ રૂપામય ટકનો વ્યય કર્યો, અને તેના સંઘમાં બાવન દેરાસર અને સાત લાખ માણસ હતા વસ્તુપાળ મંત્રીએ કરેલી સાડીબાર યાત્રાઓ પ્રસિદ્ધ છે આ રીતે ત્રિવિધ યાત્રાઓનું સ્વરૂપ કહ્યું છે.

તેમજ જિનમંદિરમાં દરરોજ ઘણા આડંબરથી સ્નાત્રોત્સવ કરવો, તેમ કરવાની શક્તિ ન હોય તો દરેક પર્વને વિષે કરવો, તેમ પણ ન કરી શકાય તો વર્ષમાં એક વાર તો અવશ્ય સ્નાત્રોત્સવ કરવો તેમાં મેરુની રચના કરવી અષ્ટ મંગળીકની સ્થાપના કરવી નૈવેદ્ય ધરવું તથા ઘણા બાવનાચંદન, કેશર, સુગંધી પુષ્પો અને ભોગ વગેરે સકળ વસ્તુનો સમુદાય એકઠો કરવો સંગીત આદીની સામગ્રી સારી રીતે તૈયાર કરવી. રેશમી વસ્ત્રમય મહાધ્વજા આપવી, અને પ્રભાવના વગેરે કરવી. સ્નાત્રોત્સવના પોતાની સંપત્તિ, કુળ, પ્રતિષ્ઠા વગેરેને અનુસરી સર્વ શક્તિ વડે

ધનનો ખર્ચ વગેરે કરી મંદ આડંબરથી જિનમતની ઘણી પ્રભાવના કર
વાને માટે પ્રયત્ન કર્યો ગણાય છે.—પેથડ શેઠે શ્રીગિરનારજી ઉપર
સ્નાનમહોત્સવની વખતે છપ્પન ધડી પ્રમાણ સુવર્ણ આપી ઇંદ્રમાળા પ
હેરી અને તેણે શ્રીશત્રુંજય ઉપર તથા ગિરનારજી ઉપર એક સુવર્ણમય
ધ્વજા આપી. તેના પુત્ર ઝાંઝણ શેઠે તો રેશમી વસ્ત્રમય ધ્વજા આપી
આ રીતે સ્નાત્રમહોત્સવ અજવાળ્યું છે.

વળી ચંદ્રગચ્છ હમેશાં મૂર્તિ ઉપર માળોદ્ઘાટન કરવું તેમાં
ઇંદ્રમાળા પહેરવા સારૂ માળાનું ઉદ્ઘાટન કરવાની રીત શ્રી
કુમારપાળના સમયમાં માળોદ્ઘાટન થતું ત્યારે ગામ ગામના સંઘ
લોકો ચાર આઠ લાખ રૂપીઆ ગણવા બોલવા લાગ્યા તે સમયે સોરઠ
દેશનો મહુઆનો રહીશ પ્રાગ્વાટ હંસરાજ નામનો પુત્ર જગડુશા, મલીન
શરીરે મેલાં વસ્ત્ર પહેરી ઓઢીને ત્યાં ઉભો હતો તેણે એકદમ સવા
ક્રોડની કીમત કરી આથી કુમારપાળ રાજાએ પૂછ્યું ત્યારે તેણે કહ્યું
કે, મ્હારા પિતાએ નૌકામાં બેસી દેશાંતર વ્યાપાર કરી ઉપાર્જન કર
ેલા ધનથી સવા ક્રોડ સોનૈયાની કિંમતના પાંચ માણિક્ય રત્ન ખરીદ્યા,
અને અંત વખતે મને કહ્યું કે, 'શ્રીશત્રુંજય, ગિરનાર અને કુમારપાળ
પટ્ટન એમાં નિવાસ કરનારા ભગવાનને એકેક રત્ન હારે આપવું અને બે
રત્ન પોતાને સારૂ રાખવાં' પછી જગડુશાએ તે બન્ને રત્ને કુમારપાળને
કરી શત્રુંજય નિવાસી ઋષભ ભગવાનને, ગિરનારવાસી શ્રીનેમિનાથજીને
તથા પટ્ટણવાસી શ્રીચંદ્રપ્રભુજીને હારરૂપ તરીકે આપ્યાં.

એક વખતે શ્રીગિરનારજી ઉપર દિગંબર તથા શ્વેતાંબર જૈનોના
સંઘ સમકાળે આવી પહોંચ્યા અને બન્ને જણા આગ્રહ તીર્થ કહી ઝગ
ડો કરવા લાગ્યો ત્યારે 'જે ઇંદ્રમાળા પહેરે તેનું આ તીર્થ છે' એવા
ઠરાવ થવાથી શ્વેતાંબરી પેથડ શેઠે છપ્પન ધડી પ્રમાણ સુવર્ણ આપી ઇંદ્ર
માળા પહેરી અને ચાર હજાર ઘડી પ્રમાણ સુવર્ણ આપી તીર્થ પો
તાનું છે એમ સિદ્ધ કર્યું આ રીતે દિગંબરો, કે જેઓ આ
કાળના ઉપાસક જ્યાં તેઓ અરૂ તેમ ક્હેવાય છે, સ્વેચ્છાએ
વમર જિનમંદિર બાંધવા જાણી જોઇને કરાવેલા દેખાયા નહી

તેમજ ઉત્તમ આંગી, કેશરઘુટિની રચના, સર્વાંગનાં આભૂષણ, ફૂલઘર, કે-ળિઘર, પૂતળીના હાથમાંના ફુવારા વગેરે રચના તથા વિવિધ પ્રકારનાં ગા-યન, નૃત્ય વગેરે ઉત્સવવડે મહાપૂજા તથા રાત્રિજાગરણ કરવાં. જેમ એક શેઠ સમુદ્રમાં મુસાફરી કરવા જતાં એક લાખ દ્રવ્ય ખરચીને મહાપૂજા ભણાવી, અને મનગમતો લાભ થવાથી બાર વર્ષે પાછો આવ્યો, ત્યારે હર્ષથી એક ક્રોડ રૂપિયા ખરચી જિનમંદિરે મહાપૂજા વગેરે ઉત્સવ કર્યો.

તેમજ પુસ્તક વગેરેના રહેલા શ્રુતજ્ઞાનની કપૂર આદિ વસ્તુવડે, સા-માન્ય પૂજા તો ગમે ત્યારે બની શકે તેમ છે. મૂલ્યવાન વસ્ત્ર વગેરે વસ્તુ વડે વિશેષ પૂજા તો દરમાસે અજવાળી પાંચમને દિવસે શ્રાવકને કરવી યોગ્ય છે તેમ કરવાની શક્તિ ન હોય તો જઘન્યથી વર્ષમાં એકવાર તો અવશ્ય કરવી જ. આ વાત જન્મકૃત્યની અંદર આવેલા જ્ઞાનભક્તિ દ્વારમાં વિસ્તારથી કહીશું. તેમજ નવકાર, આવશ્યક સૂત્ર, ઉપદેશમાળા, ઉત્તરાધ્ય-યન વગેરે જ્ઞાન, દર્શન અને જુદા જુદા પ્રકારના તપ સંબંધી ઉજમણાં મા જઘન્યથી એક ઉજમણું તો દરવર્ષે યથાવિધિ જરૂર કરવું. કેમકે— માણસોને ઉજમણું કરવાથી લક્ષ્મી સારે સ્થાનકે જોડાય, તપસ્યા પણ સફળ થાય, અને નિરંતર શુભ ધ્યાન, ભવ્ય જીવોને સમકિતનો લાભ, જિનેશ્વર મહારાજની ભક્તિ તથા જિનશાસનની શોભા થાય, એટલા ગુણ થાય છે. તપસ્યા પૂરી થયા પછી ઉજમણું કરવું તે નવા બનાવેલા જિનમંદિરે કળશ ચઢાવવા સમાન, ચોખાથી ભરેલા પાત્ર ઉપર ફળ મૂક-વા સમાન અથવા ભોજન કરી રહ્યા પછી તાંબૂલ દેવા સમાન છે. શા-સ્ત્રમાં કહેલા વિધિ પ્રમાણે નવકાર લાખ અથવા ક્રોડ વાર ગણી જિન-મંદિરે સ્નાત્રોત્સવ, સાધર્મિક વાત્સલ્ય સંઘપૂજા વગેરે ઘણા આડંબરથી કરી લાખ અથવા ક્રોડ ચોખા, અડસઠ સોનાની અથવા રૂપાની વાડકિયો પાટિયો, લેખણો તથા રત્નો, મોતી, પરવાળાં, નાણું, તેમજ નાળિએર વ-ગેરે અનેક ફળો, જાત જાતના પક્વાનો, ધાન્યો, તથા ખાદ્ય અને સ્વાદ્ય એવી અનેક વસ્તુઓ, કપડાં, વગેરે વસ્તુઓ મૂકી નવકારનું ઉજમણું કરનાર, ઉપધાન વહેવા આદિ વિધિ સહિત માળા પહેરી આવશ્યક સૂત્રનું ઉજમણું કરનાર, ગાથાની સંખ્યા માફક એટલે પાંચસો ચુવાળીશ પ્રમુખ મોદક, નાળિએર

વાઘટિયો વગેરે વિવિધ વસ્તુ મૂકીને ઉપદેશમાળાદિના ઉજમણા કરાય છે. સોનાના વગેરે વસ્તુ રાખી નાણા એકઠિ કરવું. નાણાના ખર્ચની દર્શનાદિના ઉજમણા કરનારા ભવ્ય છે. હાલ પણ હારના મારગમા દેખાય છે.

માળા પહેરવી એ મોટું ધર્મકૃત્ય છે કેમ કે, નવકાર ઇરિયાવહી ઇત્યાદિ સૂત્રો શક્તિ પ્રમાણે તથા વિધિ સહિત પઠન કર્યા વિના ભણવા ગણવા એ અશુદ્ધ ક્રિયા ગણાય છે. જેતની આગધના માટે જેમ સાધુઓને યોગ વહેવા તેમજ શ્રાવકોને ઉપધાન તપ જરૂર કરવું જોઇએ. માળા પહેરવી એજ ઉપધાન તપનું ઉજમણ છે. કેમકે—કોઇ એક જીવ ઉપધાન તપ યથાવિધિ કરી પોતાના કરમાનસાર આદી સૂત્રની માળા તથા ગુરૂએ પહેરાવેલી સૂત્રની માળા ધારણ કરે છે તે એ પ્રમાણીવિક (નિરૂપણ અને મોક્ષલક્ષ્મી) ઉપાર્જે છે. મુનિ રૂપ કમાની વરમાળા હોયની સુકૃતરૂપ જળ લેવી માટેની ઘડી માળા હોય. તથા પ્રત્યક્ષ ગુણોની ગુંથેલી માળાજ હોયની. એવી માળા ધારણનીજ પહેરાય છે. આ રીતે અન્નસાગી પાયસ વગેરે વિવિધ તારસાઓના ઉજમણા પણ તે તે તારસાના રૂપરંગ વગેરેની સખ્યા પ્રમાણે નાળિયા, નાળિએર, લાડુ વગેરે જુદી જુદી વસ્તુ મૂકી સાજો તથા સનમાનને અવતરીને કરાય.

તેમજ તીર્થની પ્રભાવનાને માટે શ્રીગુરૂ મહારાજ પધારવાના હોય, ત્યારે તેમનું સામૈયું પ્રભાવના વગેરે કરવાં જરૂરી છે. તો તે શક્તિ પ્રમાણે જરૂર કરવીજ. તેમા શ્રીગુરૂ મહારાજ પ્રવેશોત્સવ કરી સામે ઘણા આડંબરની ચતુર્વિધ સંઘ સહિત સામા જઇ તથા શ્રીગુરૂ મહારાજનો તથા સંઘનો સત્કાર વગેરે કરીને શક્તિ પ્રમાણે કરવો કે જેથી—શ્રીગુરૂ મહારાજને સુખસાતા, વંદન, નમસ્કાર અને સુખ પૂજા કરવાથી નિરાશાની અરતિ કરવું પાપ એમ ઘડી વારમા શિથિલ બંધાણું થાય છે. પેઇડ એકે તથા શ્રીહરિસૂરિજીના પ્રવેશોત્સવમાં બત્રીસ હજાર ટકાનો વ્યય કર્યા, એવી સદ્ગુરૂઓના પ્રવેશોત્સવ કરવો એ વાત અનુચિત છે એવો ખોટી કલ્પના કરવી નહી. કેમકે, સિદ્ધાન્તમા સામું જઇ તેમનો સત્કાર કર્યાનું પ્રતિપાદન કરેલું છે એજ વાત સાંધુની

પ્રતિમાને અધિકારે શ્રીવ્યવહાર ભાષ્યમાં કહી છે. તે એ કેઃ—

तीरिअउब्भामनिओ-अ दरिसणं सन्निसाहुमप्पाहे ॥
दंडिअ भोइअ असई, सावगसंघो व सक्कारं ॥ १ ॥

અર્થ—પ્રતિમા પૂરી થાય ત્યારે પ્રતિમાવાહક સાધુ, જ્યાં સાધુઓનો સંચાર હોય એવા ગામમાં પોતાને પ્રકટ કરે, અને સાધુને અથવા શ્રાવકને સંદેશો કહેવરાવે,

પછી ગામનો રાજા, અધિકારી અથવા તે ન હોય તો શ્રાવક શ્રાવિકાઓનો અને સાધુ સાધ્વીઓનો સમુદાય તે પ્રતિમાવાહક સાધુનો આદર સત્કાર કરે. આ ગાથાનો ભાવાર્થ એવો છે કે, 'પ્રતિમા પૂરી થઈ છતે જે નજીકના ગામમાં ઘણા જિનાલયો તથા સાધુઓ વિચરતા હોય, ત્યાં આવી પોતાને પ્રકટ કરે, અને તેમ કરતાં જે સાધુ અથવા શ્રાવક જોવામાં આવે, તેની પાસે સંદેશો કહેવરાવે કે, 'મેં પ્રતિમા પૂરી કરી, અને તેથી હું આવ્યો છું" પછી ત્યાં આચાર્ય હોય તે રાજાને આ વાત જાહેર કરે, "અમુક મોટા તપસ્વી સાધુએ પોતાની તપસ્યા યથાવિધિ પૂરી કરી છે, તેથી તેનો ઘણા સત્કારથી ગચ્છમાં પ્રવેશ કરવો છે." પછી રાજા, તે ન હોય તો ગામનો અધિકારી, તે ન હોય તો સાધ્વી આદી ચતુર્વિધ શ્રીસંઘ પ્રતિમાવાહક સાધુનો યથાશક્તિ સત્કાર કરે. ઉપર ચંદ્રુઓ બાંધવો, મંગળ વાજિંત્રો વગાડવા, સુગંધી વાસક્ષેપ કરવો વગેરે સત્કાર કહેવાય છે. એનો સત્કાર કરવામાં ગુણ છે, તે એવો કે.—

उपभावणा पवयणे, सद्धाजणणं तहेव बहुमाणो ॥
ओहावणा कुतित्थे, जीअं तह तित्थवुड्ढीअ ॥ २ ॥

અર્થ—પ્રવેશને વખતે સત્કાર કરવાથી જૈનશાસન ઘણું શોભે છે, બીજા સાધુઓને શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાય છે, કે જેથી એવી શાસનની ઉન્નતિ થાય છે, તે સત્કાર અમે પણ એવી રીતે કરીશું તેમજ શ્રાવક શ્રાવિકાઓની તથા બીજાઓની પણ જિનશાસન ઉપર બહુમાન બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે, "જેમાં એવા મોટા તપસ્વીઓ થાય છે, તે જિનશાસન મહા પ્રતાપી છે" તેમજ ખોટા તિર્થિઓની હીલના થાય છે, કેમકે, તેમનામાં એવા મહા સત્ત્વવંત પુરૂષો નથી. તેમજ પ્રતિમા પૂરી કરનાર સાધુનો સત્કાર કરવો એ આ-

ચાર છે તેમજ તીર્થની વૃદ્ધિ થાય છે, તેમને પ્રવચનનો અતિશય જોતે મિથ્યા જન બીજો સંસાર ક્ષય થાય પાળી દીક્ષા લે છે આ રીતે સ્નાત્ર આ ની ભક્તિમાં કહ્યું જ તેમજ શક્તિ પ્રમાણે શ્રીસંઘની પ્રભાવના કરવી એટલે બહુમાનથી શ્રીસંઘને આમંત્રણ કરી તિલક કરવું ચંદન બરાસ કપૂર, કસ્તુરી વગેરે સુગંધી વસ્તુઓ લેપ કરવા સુગંધી પુષ્પ અર્પણ કરવાં, નાળિયેર આદિ વિવિધ ફળ આપવાં તથા તાંબુલ વગેરે પ્રભાવના કરવાથી તીર્થંકરપદ વગેરે શુભ ફળ મળે છે કહ્યું છે કે—અપૂર્વ જ્ઞાન ગ્રહણ, શ્રુતની ભક્તિ અને પ્રવચનની પ્રભાવના આ ત્રણ કારણોથી જીવ તીર્થંકરપણું પ્રાપ્ત થાય છે ભાવના અને પ્રભાવના શબ્દમાં 'પ્ર' એ અક્ષર વધારે છે તે યુક્ત છે કારણ ભાવના તો તેના કરનારને જ મોક્ષ આપે છે, અને પ્રભાવના તો તેના કરનારને તથા બીજાને પણ મોક્ષ આપે છે

વળી ગુરુનો યોગ હોય તો દર વર્ષે જઘન્યથી એક વાર તો ગુરુ પાસે જરૂર આલોયણા લેવી કહ્યું છે—દર વર્ષે ગુરુ આગળ આલોયણા લેવી કારણ કે પોતાના આત્માની શુદ્ધિ કરવાથી જીવ દર્પણની પેઠે નિર્મળ થાય છે આગમમાં તો શ્રી આવશ્યક નિર્યુક્તિમાં કહ્યું છે, કે એક—ચોમાસી તથા સંવત્સરીને દિવસે આલોયણા તથા નિયમ ગ્રહણ કરવાં તેમજ આગાઉ ગ્રહણ કરેલા અભિગ્રહ કહીને નવા અભિગ્રહ લેવા શ્રાદ્ધજીતકલ્પ આદિ ગ્રંથોમાં આલોયણ વિધિ કહ્યો છે તે નીચે પ્રમાણે—

પક્ખિયચાઉમ્માસે વરિસે ઉક્કોસઓ અ બારસહિં ॥
નિયમા આલોઇજ્જા, ગીઆઇગુણસ્સ ભણિઅં ચ ॥ ૧ ॥

અર્થ—પક્ખી ચોમાસી અથવા સંવત્સરીને દિવસે તેમ ન બને તો ઘણામાં ઘણા બાર વર્ષ જેટલા કાળે તો અવશ્ય ગીતાર્થ ગુરુ પાસે આલોયણા લેવી કહ્યું છે—

સલ્લુદ્ધરણનિમિત્તં, ખિત્તમ્મી સત્તજોઅણસયાઇં ॥
કાલે બારસવરિસા, ગીઅત્થગવેસણં કુજ્જા ॥ ૨ ॥

અર્થ—આલોયણા લેવા માટે ક્ષેત્રથી સાતસો યોજન પ્રમાણ ક્ષેત્રમાં તથા કાળથી બાર વરસ સુધી ગીતાર્થ ગુરુની ગવેષણા કરવી

હવે આલોયણા આપનાર આચાર્યનું લક્ષણ કહે છે

गीअत्थो कडजोगी, चारित्ती तहय गाहणा कुसलो ॥
खेअन्नो अविसाई, भणिओ आलो अपायदंसी ॥ २ ॥

અર્થ—આલોયણા આપનાર આચાર્ય ગીતાર્થ એટલે નિશિથ વગેરે સૂત્રના અર્થના જાણ, કૃતયોગી એટલે મન વચન કાયાના શુભયોગ રાખનારા અથવા વિવિધ તપસ્યા કરનારા, અર્થાત્ વિવિધ પ્રકારના શુભ ધ્યાનથી તથા વિશેષ તપસ્યાથી પોતાના જીવને તથા શરીરને સંસ્કાર કરનારા, ચારિત્રી એટલે નિરતિચાર ચારિત્ર પાળનારા, ગ્રહણા કુશળ એટલે આલોયણા લેનાર પાસે બહુ યુક્તિથી જુદા જુદા પ્રકારનાં પ્રાયશ્ચિત્ત તથા તપ આદિ કબૂલ કરાવવામા કુશળ, ખેદજ્ઞ એટલે આલોયણા તરીકે આપેલી તપસ્યા વગેરે કરવામા કેટલો શ્રમ પડે છે? તેના જાણ અથવા આલોયણા વિધિનું જેમણે ઘણા અભ્યાસથી જ્ઞાન મેળવ્યું છે એવા, અવિષાદી એટલે આલોયણા લેનારનો મ્હોટો દોષ સાભળવામા આવે, તોપણ વિષાદ ન કરનારા, આલોયણા લેનારને જૂદા જૂદાં દૃષ્ટાંત કહી વૈરાગ્યના વચનથી ઉત્સાહ આપનારા એવા શાસ્ત્રમા કહ્યા છે.

आयारव माहारव, ववहारुव्वीळए पकुव्वीअ ॥
अपरिस्सावी निज्जेव, अवायदंसी गुरू भणिओ ॥ १ ॥

આચારવાન્ એટલે જ્ઞાનાદિ પાચ આચારને પાલન કરનારા, ૨ આધારવાન્ એટલે આલોએલા દોષનુ બરાબર મનમા સ્મરણ રાખનારા, ૩ વ્યવહારવાન્ એટલે પાચ પ્રકારનો વ્યવહાર જાણી પ્રાયશ્ચિત્ત આપવામાં સમ્યક્ પ્રકારે વર્તન કરનારા, પાચ પ્રકારનો વ્યવહાર છે, તે એ કે:—૧ પહેલો આગમ વ્યવહાર તે કેવળી, મનઃપર્યવજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની, ચતુર્દશપૂર્વી, દશપૂર્વી અને નવપૂર્વીનો જાણવો. ૨ બીજો શ્રુત વ્યવહાર તે આઠથી અર્ધપૂર્વ સુધીના પૂર્વધર, અગીઆર અગના ધારક તથા નિશીથાદિક સૂત્રના જાણ વગેરે સર્વ શ્રુતજ્ઞાનીઓનો જાણવો. ૩ ત્રીજો આજ્ઞા વ્યવહાર તે ગીતાર્થ બે આચાર્યો દૂર દેશમાં રહેલા હોવાથી એક બીજાને મળી ન શકે તો તેનુ કોઇ જાણી ન શકે એવી રીતે જે માંહોમાહે આલોયણા—પ્રાયશ્ચિત્ત આપે છે તે પ્રમાણે જાણવો ૪ ચોથો ધારણા વ્યવહાર તે પોતાના ગુરૂએ જે દોષનુ જે પ્રાયશ્ચિત્ત આપ્યુ હોય, તે ધ્યાનમા રાખી તે

ગ્રહણ કરીને ધારવું તે રૂપ જાણવો ૩ પાંચમો ઉત વ્યવહાર તે
સિદ્ધાંતમાં જે દોષનું જેટલું પ્રાયશ્ચિત્ત કહ્યું હોય તે થકી ઓછું અથવા
અધિક પ્રાયશ્ચિત્ત પરંપરાને અનુસરીને આપવું એ રૂપ જાણવો ૪ અપ
વ્રીડ એટલે આલોયણા લેનાર શરમથી બરાબર ન કહેતો હોય તો તેને
વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન કરનારી કથાઓ એવી રીતથી કહે, કે સાંભળતાંજ આ
લોયણા લેનાર શરમ છોડીને સારી રીતે આલોચે એવા ૫ પ્રકુર્વી એટલે
આલોયણા લેનારની સમ્યક્ પ્રકારે શુદ્ધિ કરે એવા ૬ અપરિસ્રાવી એટલે
આલોયણા આપી હોય તે બીજાને ન કહેનારા એવા ૭ નિર્યાપક એટલે
જે જેટલું પ્રાયશ્ચિત્ત લઇ શકે તેને તેટલુંજ આપનારા ૮ અપાયદર્શી એ
ટલે સમ્યક્ આલોયણા અને પ્રાયશ્ચિત્ત ન કરતાં આ ભવમાં તથા પ
રભવમાં કેટલું દુઃખ થાય છે તે જાણનારા એવા આઠ ગુણવાળા ગુરૂ
આલોયણા આપવાને સમર્થ છે એમ કહ્યું છે

आलोअणापरिणओ, सम्मं संपट्ठिओ गुरुसगासे ॥
जइ अंतराविकालं, करिज्ज आराहओ तहवि ॥ ५ ॥

અર્થ—આલોયણા લેવાના શુભ પરિણામથી ગુરૂની પાસે જવા નીકળ્યો એવો જીવ, જો કદાચ આલોયણા લીધા વિના વચ્ચેજ કાળ કરી જાય, તોપણ તે આરાધક થાય છે

आयरियाइ सगच्छे, संभोइयइयर गीय पासत्थे ॥
सारूवी पच्छाकड देवयपडिमा अरिहसिद्धे ॥ ६ ॥

અર્થ—સાધુએ આલોયણા પ્રથમ તો પોતાના ગચ્છના જે આચાર્ય હોય, તેમની પાસે જ લેવી. તેમનો જોગ ન હોય તો પોતાના ગચ્છના ઉપાધ્યાય, તે ન હોય તો પોતાના ગચ્છનાજ પ્રવર્તક, સ્થવિર અથવા ગણાવચ્છેદી એમની પાસે આલોયણા લેવી. પોતાના ગચ્છમાં ઉપર કહેલા પાંચેનો જોગ ન હોય તો સંભોગિક પોતાની સામાચારી માનતા એવા બીજા ગચ્છમાં આચાર્ય આદી પાંચેમાં જેનો જોગ હોય તેની પાસે આલોયણા લેવી. અસંભોગી માનતા પરગચ્છમાં આચાર્યાદિ પાંચેનો જોગ ન હોય તો, ભિન્ન સામાચારીવાળા, પરગચ્છમાં પણ સંવેગી ગી

ચાર્યાદિકમા જેનો યોગ હોય. તેની પાસે આલોયણા લેવી તેમ ન બને તો ગીતાર્થ પાસસ્થાની પાસે આલોયણા લેવી. તેમ ન બને તો ગીતાર્થ એવા સારૂપિક પાસે આલોયણા લેવી તેનો પણ જોગ ન મળે તો ગીતાર્થ પશ્ચાત્કૃત પાસે આલોવવુ સફેદ કપડા પહેરનારો, મુડી, કચ્છ વિનાનો રજોહરણ વગેરે ન રાખનારો, બ્રહ્મચર્ય ન પાળનારો ભાર્યા રહિત અને ભિક્ષાવૃત્તિએ નિર્વાહ કરનારો એવો હોય તે સારૂપિક કહેવાય છે સિદ્ધપુત્ર તો શિખા અને ભાર્યા સહિત હોય છે ચારિત્ર તથા સાધુનો વેષ મૂકી ગૃહસ્થ થએલો તે પશ્ચાત્કૃત કહેવાય છે ઉપર કહેલા પાસત્થાદિકને પણ ગુરુની માફક વદન વગેરે યથાવિધિ કરવુ કારણ કે, ધર્મનુ મૂળ વિનય છે જો પાસત્થાદિક પોતાને ગુણ રહિત માને અને તેથીજ તે વદના ન કરાવે, તો તેને આસન ઉપર બેસારી પ્રણામ માત્ર કરવો, અને આલોયણા લેવી પશ્ચાત્કૃતને તો બે ઘડીનુ સામાયિક તથા સાધુનો વેષ આપી વિધિ સહિત આલોયણા લેવી ઉપર કહેલા પાસત્થાદિકનો પણ યોગ ન મળે તો, રાજગૃહી નગરીમા ગુણશિલાદિક ચૈત્યને વિષે જ્યા ઘણી વાર જે દેવતાએ અરિહત, ગણધર વગેરે મહા પુરુષોને આલોયણા આપતા દીઠા હોય, ત્યા તે સમ્યક્દૃષ્ટિ દેવતાને અઠમ વગેરે તપસ્યાથી પ્રસન્ન કરી તેની પાસે આલોયણા લેવી કદાચ તે સમયનો દેવતા ચવ્યો હોય, અને બીજો ઉત્પન્ન થયો હોય તો તે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા જઇ અરિહત ભગવાનને પૂછી પ્રાયશ્ચિત્ત આપે છે તેમ ન બને તો અરિહતની પ્રતિમા આગળ આલોઇ પોતેજ પ્રાયશ્ચિત્ત અગીકાર કરે અરિહંતની પ્રતિમાનો પણ જોગ ન હોય તો પૂર્વ અથવા ઉત્તર દિશાએ મ્હોડુ રાખીને અરિહતોની તથા સિદ્ધોની સમક્ષ આલોવે, પણ આલોયા વગેરે ન રહે કેમકે, શલ્ય સહિત જીવ આરાધક કહેવાનો નથી

अगीओ न वि जाणइ, सोहिं चरणस्स देइ ऊणहिअं ॥
तो अप्पाणं आलोअगं च पाडेइ, संसारे ॥ ७ ॥

અર્થ—પોતે ગીતાર્થ નહી હોવાથી ચરણશુદ્ધિ તથા આલોયણા આપવાથી થતુ હિત ન જાણે, તો તે પુરુષ પોતાને અને આલોયણા લેનારને પણ સસારમા પાડે છે.

जह दालो जपता, कज्जमकज्जं च उज्जुयं भणइ ॥
तं तह आलोइज्जा, मायामयविप्पमुक्को य ॥ ८ ॥

અર્થ — જેમ બાળક બોલતુ હોય ત્યારે તે કાર્ય અથવા અ[illegible] ને હોય તે સરળતાથી કહે છે તેમ આલોચણા લેનારે માયા અથવા મ[illegible] ન રાખતા આલોચવુ

मायाइ दोसरहिओ, पइसमयं वड्ढमाण संवेगो ॥
आलोइज्ज अकज्जं, न पुणो काहंति निच्छयओ ॥ ९ ॥

અર્થ — માયા મદ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥ [illegible] [illegible] ॥ [illegible] [illegible], તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] થી ન કરે

लज्जाइगारवेणं, बहुसुयमएण वा वि दुच्चरियं ॥
जो न कहेइ गुरूणं, न हु सो आराहओ भणिओ ॥१०॥

અર્થ — જે પુરુષ લજ્જા ગૌરવથી, સર્વ [illegible] આગમમા અપરાધ [illegible] જેટલે તપના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] આ[illegible] કારણે અપ[illegible] શોકથી અત્યા આ જાણતો [illegible] [illegible] આચરણ [illegible] થી [illegible] પામે પાતા [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તે [illegible] [illegible] કહ્યાનો [illegible]

संवेगपरं चित्तं, काऊणं तेहिं तेहिं सुत्तेहिं ॥
सल्लाणुद्धरणविवागदंसगाईहिं आलोए ॥ ११ ॥

અર્થ — તે તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તરનો [illegible] કરી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] आलोयण [illegible] पायच्छित्तं पा ॥
[illegible] [illegible] ॥ १२ ॥

[illegible]

આળોવવું તે બીજો દોષ. ૩ જે પોતાના દોષ બીજા કોઇએ જોયા હોય, તેજ આળોવે, પણ બીજા છાના ન ઓળાવે તે ત્રીજો દોષ ૪ સૂક્ષ્મ (ન્હાના) દોષ ગણત્રીમા ન ગણવા,અને બાદર (મ્હોટા)દોષનીજ માત્ર આળોયણા લેવી તે ચોથો દોષ. ૫ સૂક્ષ્મની આળોયણા લેનાર બાદર દોષ મૂકે નહિ, એમ જણાવવાને સારૂ તૃણ ગ્રહણાદિ નાના દોષની માત્ર આળોયણા લેવી, અને બાદરની ન લેવી તે પાચમો દોષ. ૬છન્ન એટલે પ્રકટ શબ્દથી ન આળોવવુ તે છઠો દોષ. ૭ તેમજ શબ્દાકુળ એટલે ગુરૂ સારી પેઠે ન જાણે એવા શબ્દના આડબરથી અથવા આશપાશના લોકો સાંભળે તેવી રીતે આળોવવુ તે સાતમો દોષ ૮ આળોવવુ હોય તે ઘણા લોકોને સંભળાવે, અથવા આલોયણા લઇ ઘણા લોકોને સભળાવે તે આઠમો દોષ ૯ અવ્યક્ત એટલે છેદ ગ્રથના જાણ નહિ એવા ગુરૂ પાસે આળોવવું તે નવમો દોષ. ૧૦ લોકમા નિંદા વગેર થશે એવા ભયથી પોતાના જેવાજ દોષને સેવન કરનાર ગુરૂની પાસે આળોવવુ તે દસમો દોષ આ દસ દોષ આળોયણા લેનારે તજવા.

હવે સમ્યક્ પ્રકારે આળોવે તો તેના ગુણ કહે છે

लहुआ ल्हाईजणणं, अप्पपर नियत्ति अज्जवं सोही ॥
दुक्करकरणं आणा, निस्सल्लत्तं च सोहिगुणा ॥ १३ ॥

અર્થ—૧ જેમ ભાર ઉપાડનારને ભાર ઉતારવાથી શરીર હલકુ લાગે છે, તેમ આળોયણા લેનારને પણ શલ્ય કાઢી નાખવાથી પોતાનો જીવ હલકો લાગે છે, ૨ આનદ થાય છે, ૩ પોતાના તથા બીજાઓના પણ દોષ ટળે છે, એટલે પોતે આળોયણા લઇ દોષમાથી છૂટો થાય છે એ જાહેરજ છે, તથા તેને જોઇને બીજાઓ પણ આળોયણા લેવા તૈયાર થાય છે તેથી તેમના દોષ પણ દૂર થાય છે. ૪ સારી રીતે આળોયણા કરવાથી સરળતા પ્રકટ થાય છે ૫ અતિચાર રૂપ મળ ધોવાઇ ગયાથી આત્માની શુદ્ધિ થાય છે, ૬ તેમજ આળોયણા લેવાથી દુષ્કર કામ કર્યું એમ થાય છે કેમકે, દોષનુ સેવન કરવું તે કાઇ દુષ્કર નથી, કેમકે, અનાદિ કાળથી દોષ સેવનનો અભ્યાસ પડી ગયો છે. પણ દોષ કર્યા પછી, તે આળોવવા એ દુષ્કર છે. કારણ કે, મોક્ષ સુધી પહોચે એવા પ્રબળ આ-

સ્પીર્યના વિશેષ ઉલ્લાસથીજ એ કામ બને છે નિશીથ ચૂર્ણીમા પણ કહ્યુ છે કે—દવ જે દોષનુ સેવન કરે છે, તે દુષ્કર નથી, પણ સમ્યક્ પ્રકારે આલોવે આ જે વાત છે તેજ દુષ્કર છે, માટેજ સમ્યક્ આલોયણાની ગણતરી પણ અભ્યન્તર તપમા ગણી છે, અને તેથીજ તે માસખમણ વગેરેથી પણ દુષ્કર છે લક્ષ્મણા આર્યાની વગેરેની તેવી વાત સભળાય છે, તે નીચે આપી છે —

આ ચોવીશીથી અતીત કાળની એંશીમી ચોવીશીમા એક બહુ પુત્રવાન રાજાને ઘેર માનતાથી એક બાલ પુત્રી થઈ તે સ્વયંવર મંડપમા પરણી પરંતુ તુરતજ ચોરીની અંદરજ પતિના મરણથી વિધવા થઈ પછી તે સમ્યક્ પ્રકારે શીલ પાળી સતી સ્ત્રીઓમા પ્રતિષ્ઠા પામી અને જૈન ધર્મને વિષે ઘણી તત્પર રહી એક વખતે તે ચોવીશીના છેલ્લા અરિહતે તેને દીક્ષા આપી પછી તે લક્ષ્મણા એવા નામથી જાણીતી થઇ એક વખતે ચકલા ચકલીનો વિષયસંભોગ જોઇને તે મનમા વિચારવા લાગી કે ' અરિહત મહારાજે ચારિત્રવાને વિષયભોગની કેમ અનુમતિ ન આપી ? અથવા તે (અરિહંત) પોતે વેદ રહિત હોવાથી વેદનું દુઃખ જાણતા નથી ” વગેરે મનમા ચિતવીને ક્ષણવાર મા લક્ષ્મણા આર્યા ઠેકાણે આવી અને પસ્તાવો કરવા લાગી ' હવે હું આલોયણા શી રીતે કરીશ ? ' એવી તેને લજ્જા ઉત્પન્ન થઇ તથાપિ શલ્ય રાખવાથી કોઇ પણ રીતે શુદ્ધિ નથી એ વાત ધ્યાનમા લઇ તેણે આલોયણા કરવા પોતાનો ધીરજ આપી અને તે ત્યાંથી નીકળી એટલામા ઓચિતો એક કાંટો પગમા વાગ્યો તે અપશકુન થયા એમ માની લજવા મનમાં ખીજાઇ અને ' જે એવું માઠુ ચિતવે તેને શુ પ્રાયશ્ચિત્ત ? ” એમ બીજા કોઇ અપરાધીને બ્હાને પૂછી આલોયણા લીધી પણ લજ્જાને માટે અને મોટાઇનો ભગ થશે એવી બીકથી લક્ષ્મણાએ પોતાનુ નામ જાહેર કર્યુ નહિ પછી તે તેના પ્રાયશ્ચિત્ત તરીકે તેણે પચાસ વર્ષ સુધી ઉગ્ર તપશ્ચર્યા કરી કહ્યુ છે કે—વિગય રહિતપણે છઠ, અટ્ઠમ, દશમ (ચાર ઉપવાસ) અને દુવાલસ (પાચ ઉપવાસ) એ તપસ્યા દશ વર્ષ તેમ ઉપવાસ સહિત બે વર્ષ, સોળ વરસ લગી બે વર્ષ માસખમણ તપસ્યા સોળ વર્ષ,

અને આંબિલ તપસ્યા વીસ વર્ષ આ રીતે લક્ષણા સાધ્વીએ પચાસ વર્ષ સુધી તપસ્યા કરી આ તપસ્યા કરતાં તે સાધ્વીએ પ્રતિક્રમણ વગેરે આવશ્યક ક્રિયા આદિ મૂકી નહિ તથા મનમા દીનપણુ કિંચિત્ પણ આણ્યું નહિ આ રીતે દુષ્કર તપસ્યા કરી તો પણ લક્ષણા સાધ્વી શુદ્ધ થઇ નહિ. છેવટ આર્તધ્યાનમા તેણે કાળ કર્યો. દાસી વગેરે અસંખ્યાત ભવોમાં ઘણા આકરાં દુઃખ ભોગવી અંતે શ્રીપદ્મનાભ તીર્થંકરના તીર્થમા તે સિદ્ધિ પામશે કહ્યું કે—શલ્યવાળો જીવ ગમે તો દિવ્ય હજાર વર્ષ સુધી ઘણી ઉગ્ર તપસ્યા કરે, તો પણ શલ્ય હોવાથી તેની તે તપસ્યા તદ્દન નકામી છે, જેમ ઘણો કુશળ એવા પણ વૈદ્ય પોતાનો રોગ બીજા વૈદ્યને કહીનેજ સાજો થાય, તેમ જ્ઞાની પુરુષના પણ શલ્યનો ઉદ્ધાર બીજા જ્ઞાની પાસેથીજ થાય

૭ તેમજ આલોયણા કરવાથી તીર્થંકરોની આજ્ઞા આરાધિત થાય છે.

૮ નિઃશલ્યપણુ જાહેર થાય છે ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના ઓગણત્રીશમા અધ્યયનમાં કહ્યુ છે કે—હે ભગવત! જીવ આલોયણા લેવા વડે શું ઉત્પન્ન કરે છે? (જવાબ) ઋજુભાવને પામેલો જીવ અનંત સંસારને વધારનાર એવા માયાશલ્ય, નિયાણશલ્ય અને મિથ્યાદર્શનશલ્ય એ ત્રણ પ્રકારના શલ્યથી રહિત નિષ્કપટ થઇ સ્ત્રીવેદને તથા નપુંસક વેદને બાંધતો નથી, અને પૂર્વે બાંધ્યો હોય તો તેની નિર્જરા કરે છે. આલોયણાના આઠ ગુણ છે. આ રીતે શ્રાદ્ધજીતકલ્પમાથી તથા તેની વૃત્તિમાથી લેશમાત્ર ઉદ્ધાર કરી કાઢેલો આલોયણા વિધિ પૂર્ણ થયો છે.

અતિશય તીવ્ર પરિણામથી કરેલું મોટું તથા નિકાચિત થએલું પણ બાળહત્યા, સ્ત્રીહત્યા, ગતિહત્યા, દેવ, જ્ઞાન વગેરેના દ્રવ્યનું ભક્ષણ રાજાની સ્ત્રી સાથે ગમન વગેરે મહા પાપ પણ સમ્યક્ પ્રકારે આલોયણા કરી ગુરુએ આપેલું પ્રાયશ્ચિત્ત યથાવિધિ કરે તો તે જીવ તેજ ભવમાં શુદ્ધ થાય છે. એમ ન હોત તો દૃઢપ્રહારી વગેરેને તેજ ભવે મુક્તિ શી રીતે થાત? માટે આલોયણા દરેક ચોમાસે અથવા દર વર્ષ જરૂર લેવી. આ રીતે વર્ષકૃત્ય ગાથાના ઉત્તરાર્ધનો અર્થ કહ્યો છે.

पछी कृत्य कहे छे अने जन्म, य नज गाथा तथा आगर व्याखे छे के

जन्मनि बालदशायां निवासनियतं स्थान उचितं ॥
उचितं विद्याग्रहणं, पाणिग्रहणं च मित्राणि ॥ १२ ॥

भावार्थ — जन्म नाग जोने वय अथ तो काम जो रहेता ओरी गीत १ निवासस्थान २ विद्या ग्रहण ३ पाणिग्रहण अने ४ मित्राई आ चार बाबत करवा योग्य छे (१२)

विस्तारार्थ — १ जन्मरूप ... ... निवासस्थान ... रहेतु निवासस्थान ... ... जेथी निव ... ... धर्म ... सिद्धि ... उत्पत्ति थाय ... तात्पर्य के, ...

...

...

ત્યાં રહેનાર અઢાર હજાર બ્રાહ્મણો અને તેમના શિષ્યો છત્રીશ હજાર મ્હોટા શેઠીઆઓ જ્યારે શ્રીપ્રિયગ્રંથસૂરિ તે નગરમા પધાર્યા, ત્યારે પ્રતિબોધ પામ્યા. સારા સ્થળમા રહેવાથી પૈસાવાળા ગુણી અને ધર્મિષ્ઠ લોકોનો સમાગમ થાય છે. વળી તેથી ધન, વિવેક, વિનય, વિચાર, આચાર, ઉદારતા, ગંભીરપણુ, ધૈર્ય, પ્રતિષ્ઠા વગેરે ગુણો તથા સર્વ રીતે ધર્મકૃત્ય કરવામા કુશળતા પ્રાયે વિના પ્રયત્ને મળે છે. એ વાત હમણાં પણ સાક્ષાત્ નજરે જણાય છે માટે અંત પ્રાંત ગામડા વગેરેમા ધન પ્રાપ્તિ વગેરેથી સુખે નિર્વાહ થતો હોય, તોપણ ન રહેવુ. કેમકે જ્યા જિન, જિનમંદિર અને સંઘનુ મુખકમળ એ ત્રણ વસ્તુ દેખાતી નથી, તેમજ જિનવચન સંભળાતુ નથી; ત્યા ઘણી સંપદા હોય તે શા કામની? જો ત્હારે મૂર્ખતા જોઈતી હોય, તો તુ ગામડામા ત્રણ દિવસ રહે. કારણ કે, ત્યાં નવુ અધ્યયન થાય નહિ, અને પૂર્વે ભણેલું હોય તે પણ ભુલી જાય.

એવી વાત સંભળાય છે કે—કોઇ નગરનો રહીશ વણિક થોડા વણિકની વસતિવાળા એક ગામડામા જઈ દ્રવ્યલાભને માટે રહ્યો ખેતી તથા બીજા ઘણા વ્યાપાર કરી તેણે ધન મેળવ્યુ, એટલામા તેનું રહેવાનુ ઘાસનુ ઝુંપડુ હતુ તે બળી ગયું. આ રીતે ફરી ફરી ધન મેળવ્યા છતાં કોઇ વખતે ચોરની ધાડ, તો કોઈ વખતે દુકાળ, રાજદંડ વગેરેથી તેનું ધન જતુ રહ્યું. એક વખતે તે ગામડાના રહીશ ચોરોએ કોઇ નગરમા ધાડ પાડી, તેથી રાજાએ ગુસ્સે થઇ તેમનુ (ચોરોનુ) ગામડુ બાળી નાખ્યુ, અને શેઠના પુત્રાદિકને સુભટોએ પકડ્યા ત્યારે શેઠ સુભટોની સાથે લડતા માર્યો ગયો આ રીતે કુગ્રામવાસ ઉપર દાખલો છે. રહેવાનુ સ્થાનક ઉચિત હોય, તો પણ ત્યા સ્વચક્ર, પરચક્ર, વિરોધ, દુષ્કાળ, મરકી અતિવૃષ્ટિ વગેરે, પ્રજાની સાથે કલહ, નગર આદિનો નાશ ઇત્યાદિ ઉપદ્રવથી અસ્વસ્થતા ઉત્પન્ન થઈ હોય તો, તે સ્થાન શીઘ્ર છોડી દેવું તેમ ન કરે તો ધર્માર્થ કામની કદાચ હાનિ થાય. જેમ યવન લોકોએ દિલ્હી શહેર ભાગી નાખ્યુ, ત્યારે ભય ઉત્પન્ન થવાથી જેમણે દિલ્હી છોડી, અને ગુજરાત વગેરે દેશમા નિવાસ કર્યો, તેમણે પોતાના ધર્મ અર્થ કામની પુષ્ટિ કરીને આભવ તથા પરભવને સફળ કર્યા, અને જેમણે દિલ્હી છોડી નહિ, તે

લોકોએ બંદીખાનામાં પડવા આદિના ઉપદ્રવ પામી પોતાના બન્ને ભવ પાણીમાં ગુમાવ્યા નગર શહેર વગેરે સ્થાન લાગ ઉપર ક્ષિતપ્રતિષ્ઠિત પુર ચણકપુર, ઋષભપુર વગેરેના દાખલા જાણવા સિદ્ધાંતમાં કહ્યું છે કે— ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત ચણકપુર, ઋષભપુર કુશાગ્રપુર, રાજગૃહ ચંપા, પાટલીપુત્ર વગેરે આદિ લઈ રહેવાનું સ્થાનક યોગ્ય નગર ગામ વગેરેનો વિચાર કર્યો હવે ઘર પણ રહેવાનું સ્થાનક કહેવાય છે માટે તેનો વિચાર કરીએ છીએ ન ગામ માણસે પોતાનું ઘર જ્યાં સારા પાડોશી હોય ત્યાં કરવું તથા બહુ ખૂણામાં શુભ દિવસે શાસ્ત્રમાં કહેલ વિધિ પ્રમાણે પવિત્ર ખાતમુહૂર્ત આદિ ગુણ જે ઘરમાં હોય તે ઘર ધર્માર્થ કામનો સાધનાર હો વાથી કરવો ઉચિત છે ખરાબ પાડોશી શાસ્ત્રમાં નિષિદ્ધ કહ્યા છે તે એટલા માટે કે—વેશ્યા, તિર્યંચયોનિના પ્રાણી તનાર વગેરેના માણ સાધુ સ્મશાન વાઘરી, વ્યાધ ગુપ્તિપાળ ધાડપાડુ ભિલ્લ, મચ્છીમાર જુગારી ચોર નટ, નાચનાર ભટ્ટ ભવૈયા અને કુકર્મ કરનાર એટલા લોકોનો પાડોશ પોતાના ઘર આગળ અગવા દુકાન આગળ પણ સારા માણસે તજવો તથા એમની સાથે દોસ્તી પણ કરવી નહીં તેમજ દેવ મંદિર પાસે ઘર હોય તો દુઃખ થાય, ચૌટામાં હોય તો હાનિ થાય, અને ઠગ તથા પ્રધાન એમના ઘર પાસે આપણું ઘર હોય તો પુત્રો તથા ધનનો નાશ થાય પોતાનું હિત ઇચ્છનારો બુદ્ધિશાળી પુરુષ મૂર્ખ અધર્મી, પાખંડી પતિત ચોર રોગી ક્રોધી ચંડાળ અહંકારી ગુરુ સ્ત્રીને ભો ગવનાર વૈરી પોતાના સ્વામિને ઠગનાર લોભી ઋષિ મુનિહત્યા, સ્ત્રીહત્યા અથવા બાળહત્યા કરનાર એમનો પાડોશ તજે કુશીલિયા વગેરે પાડોશી હોય તો તેમના વચન સાંભળવાથી તથા તેમની ચેષ્ટા જોવાથી આપણ પોતે સદ્ગુણી હોય તોપણ તેના ગુણની હાનિ થાય પાડોશીએ જેનો પરિચય ન કરી માત્રી ન નગર નામે તિને તો ભરવાડ પાડોશીના સમના તથા પર્વ દિવસે મુનિને ગોચરાવતા પ્રભાવના નગ રમ ભર્યો ખીરનું રાગ ચારી ચેતનતી નાખ્યા ખાજ પાડોશીના દાખ લા નહીં જાણવા

અતિશય ઉઘાડ સ્થાનમાં ઘર કરવું સારું નથી કારણ, આસપાસ

બીજા ઘર ન હોવાથી તથા ચારે તરફ ખુલ્લો ભાગ હોવાથી ચોર વગેરે ઉપદ્રવ કરે છે અતિશય ગીચ વસ્તિવાળા સ્થળમાં પણ ઘર હોય તે પણ સારૂ નહિ કેમકે, ચારે તરફ બીજાં ઘર આવેલાં હોવાથી તે ઘરની પોતાની શોભા જતી રહે છે. તેમજ આગ વગેરે ઉત્પાત વખતે ઝટ અંદર જવું આવવું બહાર આવવું કઠણ થઈ પડે છે. ઘરને માટે સારી જગ્યા તે શલ્ય, ભસ્મ, ખાત્ર વગેરે દોષથી તથા નિષિદ્ધ આદિથી રહિત હોવી જોઈએ તેમજ દૂર્વાઓ, કૂપના, ફળના ગુચ્છ વગેરે જ્યાં ઘણા હોય, એવું તથા સારા વર્ણની અને સારા ગંધની માટી, મધુર જળ તથા નિધાન વગેરે જેમાં હોય એવું હોવું જોઈએ કહ્યું છે કે— ઉનાળામાં ઠંડા સ્પર્શવાળી અને શિયાળામાં ઉન્હા સ્પર્શવાળી. તથા વર્ષાઋતુમાં ઠંડા તથા ઉન્હા સ્પર્શવાળી જે ભૂમિ હોય, તે સર્વે શુભકારી જાણવી એક હાથ ઊંડી ભૂમિ ખોદીને પાછી તેજ માટીથી તે ભૂમિ પૂરી નાખવી જો માટી વધે તો શ્રેષ્ઠ બરાબર થાય તો મધ્યમ અને ઓછી થાય તો અધમ ભૂમિ જાણવી. જે ભૂમિમાં ખાડો કરીને જળ ભર્યું હોય તો તે જળ સો પગલાં જઈએ, ત્યાં સુધીમાંજ જેટલું હતુ તેટલુંજ રહે તો તે ભૂમિ સારી આંગળ જેટલું ઓછું થાય તો મધ્યમ અને તે કરતાં વધારે ઓછું થાય તો અધમ જાણવી. અથવા જે ભૂમિના ખાડામાં રાખેલાં પુષ્પ બીજે દિવસે તેવાંને તેવાંજ રહે તો તે ઉત્તમ ભૂમિ, અર્ધાં સૂકાઈ જાય તો મધ્યમ અને સર્વે સુકાઈ જાય તો અધમ જાણવી જે ભૂમિમાં વાવેલું ડાંગર વગેરે ધાન્ય ત્રણ દિવસમાં ઉગે તે શ્રેષ્ઠ, પાંચ દિવસમાં ઉગે તે મધ્યમ અને સાત દિવસમાં ઉગે તે અધમ ભૂમિ જાણવી ભૂમિ રાફડાવાળી હોય તો વ્યાધિ પોલી હોય તો દારિદ્ર, ફાટવાળી હોય તો મરણ અને શલ્યવાળી હોય તો દુઃખ આપે છે. માટે શલ્ય ઘણાજ પ્રયત્નથી તપાસવું, મનુષ્યનું હાડકું વગેરે શલ્ય નીકળે તો તેથી માણસનીજ હાનિ થાય, ગધેડાનું શલ્ય નીકળે તો રાજાદિકથી ભય ઉત્પન્ન થાય, શ્વાનનું શલ્ય નીકળે તો બાળકનો નાશ થાય, બાળકનું શલ્ય નીકળે તો ઘરધણી મુસાફરીએ જાય, ગાયનું અથવા બળદનું શલ્ય નીકળે તો ગાય બળદનો નાશ થાય અને માણસના કેશ, કપાળ, ભસ્મ

વગેરે નીકળ તો તેથી ર ન ૧ થાય કોરે

પદ્ય અને ગો ા પ્રકાર મની બીજા અથવા ત્રિજા પહોરે ઉપર આવતી ઝાડની અગર ઘાસ લેવેલી ાા મા ઢાળ ુ ખ આવાગી છે અર્દનાની પૂ, ના ઓ નિકા પણ, ત્રિકો અને સર એમની નજર તરા મહા રાઉપર કહેવું મન (રૂ પ ણુ ાો નરર) રનું વાયુરોનું તનું અગ સજાવું જમણુ અગ ાા ાા ા, પરંતુ જગ ભરની ઠાર વિષેન, િ ાી ાા ાો અર્ થાી દષ્ટિ તેમના માના ઉત્તમ છ તેમ ર હું ક ક—અષ્ટિ નાી ાૂ નર અને મહાદા એમની દૃષ્ટિ સાનુકૂલો ાગો લાગ એ ારા રડી નર હંમેશે અનુ ાર માટ તો નરોથા નજરો ઘના જનને પાો ર્, તથી દષ્ટિ પડની હાા ઓ ગહાદાથિ પૃ ાગે પામે પ ની હા તો તે નસીબઆગી છે પણ મેરી વિરોધ ાા તો ાુ ક ખ ચાર તેમા પણ રનો ભાગ હાર તો હ ાા નથી સાદગીમા ાા મા ગામમા તે ચાહિ ના વિસના માર ા ર ાુ તે ઉત્તમ જ્ઞાતિના લો ો અડુાન ગી કિ પ ા ાાળ તગેરે વિસ તિા ાકિમાથી છે ર ર ન ાાાના સુખ તથા શેર ચાકર સ્વજન ાાા ાોગે નિતિ ા ભાગથી ગાગુમા

આર સ્થાન પણ ઉત્તમ મગ આપી તથા પારોાી મ ગતી ા રૈસા ાાાીજ મહા ર ુ પણ ગાછો ાારભા આાાા કર્ગી હતુ નથી તે ાા સાથીધન ર ાાો નાશ ાતો રભા છ મ ા તરહમા ાા ા પા વગેરે વસ્તુ પણ હેય વિાાી મજબૂત એની સાથ તેજ ઉત્તિ ગુણ આીો ાાની લેથી ઓ મ ગાવથી ત ા ગ્નુ પણ વાલાઓ ઓ નો તાર ાોળ લેથી પણ પોતાનો માટ તેની પને તાર કરાીો ન ોથી ાા, તેથી મ ા ાારભ વોર હેાા લાગતાો મ ાા છે

ઉપ ો ો વનુ ત્રિજ ાા રારાકા ન તેથી ાો જન તેથી પણી હાનિ વા ાા ાા ાાા ાન ાા ાાર ાા મ ા વ ાા પા ાા ાના તમાા ાા વેલ રનો, ત તિાનાોપ ા પ ાા ા ાાર ાો હતો પાા ાા ાારી ાા ુ ુ ના ાા ાા ાો

કાંઈ કરી શક્યો નહી. ત્યારે તેણે પડોશાનુ ઘર નવુ બંધાતું હતું, તેની ભીતમા કોઇ ન જાણે તેવી રીતે જિનમંદિરનો પડેલો એક ઇટનો કટકો નાખ્યો ઘર બંધાઈને તૈયાર થયું ત્યારે દરિદ્રી પાડોશીએ શ્રીમંત પાડોશીને જે વાત બની હતી તે પ્રમાણે કહી દીધી. ત્યારે શ્રીમંત પાડોશીએ કહ્યું કે, "એટલામા શુ દોષ છે? એની અવજ્ઞા કરવાથી વિદ્યુત્પાત વગેરે થઈ શ્રીમંત પાડોશીનો સર્વ પ્રકારે નાશ થયો. કહ્યું છે કે—જિનમંદિર, કૂવા, વાવ, સ્મશાન મઠ અને રાજમંદિરનો સરસવ જેટલો પણ પત્થર, ઈંટ કે કાષ્ટ તજવા.

પાષાણ મય સ્તંભ, પીઠ, પાટિયાં બારસાખ વગેરે વસ્તુઓ ગૃહસ્થને વિરૂદ્ધ કારક છે, પરંતુ તે ધર્મસ્થાનકે શુભ જાણવી પાષાણમય વસ્તુ ઉપર કાષ્ટ અને કાષ્ટમય વસ્તુ ઉપર પાષાણના સ્તંભ વગેરે વસ્તુઓ ઘરમાં અથવા જિનમંદિરમા પ્રયત્નથી વર્જવી હળનુ કાષ્ટ, ઘાણી, શકટ વગેરે વસ્તુ તથા રહેંટ આદી યંત્રો, એ સર્વ કાંટાવાળા વૃક્ષના વડ આદી પાંચ ઉમરના તથા જેમાંથી દૂધ નીકળતું હોય એવા આકડા વગેરે ઝાડના લાકડાના વર્જવા વળી ઉપર કહેલી વસ્તુઓ બીજોરી, કેળ, દાડમ, મીઠા લિંબૂ, બે જાતની હળદર, આમલી, બાવળ, બોરડી તથા ધંતુરા એમનાં લાકડાની પણ વર્જવી. જો ઉપર કહેલા વૃક્ષોના મૂળો પાડોશથી ઘરની ભૂમિમા પેસે, અથવા એ ઝાડોની છાયા ઘર ઉપર આવે, તો તે ઘરધણીના કુળનો નાશ થાય છે. ઘર પૂર્વ ભાગમા ઉંચુ હોય તો ધન જતું રહે છે, દક્ષિણ ભાગમા ઉંચું હોય તો ધનની સમૃદ્ધિ થાય છે, પશ્ચિમ ભાગમા ઉંચુ હોય તો વૃદ્ધિ થાય છે, અને ઉત્તર દિશામા ઉંચું હોય તો શૂન્ય થાય છે વલયાકારવાળુ, ઘણા ખૂણાવાળુ, અથવા એક બે કે, ત્રણ ખુણાવાળું, જમણી તથા ડાબી બાજૂએ લાંબું એવા ઘરમા રહેવુ નહિ. જે કમાડ પોતાની મેળે બંધ થાય, અથવા ઉઘડે તે સારાં નહિ ઘરના મૂળ બારણામા ચિત્રમય કળશાદિકની વસ્તુ શોભા સારી કહેવાય છે જે ચિત્રમા યોગિનીના નૃત્યનો આરંભ, ભારત રામાયણમાનો અથવા બીજા રાજાઓનો સંગ્રામ, રૂષિના અથવા દેવના ચરિત્ર હોય, તે ચિત્ર ઘરને વિષે સારા ન જાણવા. ફળેલા ઝાડ, ફુલની વેલડીઓ, સરસ્વતિ નવનિધાન

યુક્ત લક્ષ્મી કળશ, વધામણા આદિ સમગ્રી એણી વગેરે ચિત્રો શુભ જાણવા. જે ઘરમા ખજૂરી દાડમી કેળ બોરડી અથવા બિજોરી એમના ઝાડ ઉગે છે, તે ઘરનો સમૂળ નાશ થાય છે. ઘરમા જેમાથી દૂધ નીકળે એવા ઝાડ હોય તો તે લક્ષ્મીનો નાશ કરે છે, કાંટાવાળા હોય તો શત્રુથી ભય આપે છે, ફળવાળા હોય તો સંતતિનો નાશ કરે છે માટે એમના લાકડા પણ ઘર બનાવવામા વાપરવા નહી એમ ગ્રંથકાર કહે છે કે ઘરના પૂર્વ ભાગમા વડનું ઝાડ, દક્ષિણ ભાગમા ઉંબર, અને પશ્ચિમ ભાગમા પિંપળો અને ઉત્તર ભાગમા પ્લક્ષ ઝાડ શુભકારી છે.

ઘરના પૂર્વ ભાગમા લક્ષ્મીનું ઘર (ભંડાર), અગ્નિ ખુણામા રસોડું, દક્ષિણ ભાગમા સુવાનું સ્થાન, નૈઋત્ય ખૂણામા આયુધ વગેરેનું સ્થાનક, પશ્ચિમ દિશામા ભોજન કરવાનું સ્થાનક, વાયવ્ય ખૂણામા ધાન્યનો સંગ્રહ કરવાનુ સ્થાનક, ઉત્તર દિશામા પાણિયારૂં અને ઈશાન ખૂણામા દેવમંદિર કરવુ. વળી ઘરના દક્ષિણ ભાગમા અગ્નિ, જળ, ગાય, વાયુ અને દીવા એમના સ્થાનક કરવા અને ઉત્તર તથા પશ્ચિમ ભાગમા ભોજન, ધાન્ય, દ્રવ્ય અને દેવ એમના સ્થાનક કરવા. ઘરના દ્વારની અપેક્ષાએ એટલે જે દિશામા ઘરનું બારણું હોય તે પૂર્વ દિશા અને તેને અનુસરતી બીજી દિશાઓ જાણવી. જેમ છીંકમા તેમ આદિ પણ જેમા સૂર્યનો ઉદય થાય છે, તે પૂર્વ દિશા ન જાણવી. તેમજ ઘર બનાવનાર સુતાર તથા બીજા મજૂર વગેરેને જે ઠરાવ કર્યા હોય તે કરતા વધુ પણ ઉચિત આપી તેમને રાજી રાખવા પરંતુ કાંઈ ઠેકાણે પણ તેમને ઠગવા નહિ. જેટલામા પોતાના કુટુંબાદિકનો સુખે નિર્વાહ થાય, અને લોકમા પણ શોભા વગેરે દેખાય, તેટલાજ વિસ્તાર (લાંબા પહોળા) ઘર બંધાવવામા કરવો. સંતોષ ન રાખતા વધારે ને વધારેજ વિસ્તાર કરવાથી નાહક મનનો ખેદ અને આરંભ વગેરે થાય છે. ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કરેલુ ઘર પણ પરિમિત (પ્રમાણવાળા) દ્વારવાળુજ જોઈએ કેમકે ઘણા બારણા હોય તો દુષ્ટ લોકની આવજાવ ઉપર નજર ન રહે અને તેથી સ્ત્રી ધન વગેરેનો નાશ થવાનો સંભવ રહે છે. પરિમિત (પ્રમાણવાળા) બારણાં પણ પાટિયા, ઉંબરા, સાંકળ, ભૂંગળ વગેરે ઘણા મજબૂત કરવા તથી ઘર

સુરક્ષિત રહે છે નહિ તો ઉગ્ર કળા પ્રમાણે સ્ત્રી વગેરેનો નાશ થવાનો સભવ રહે છે કમાડ પણ સુખે વાસી અને ઉઘાડી શકાય એવા જોઇએ અને તેની [illegible]તિમા હેય તો સારા, નહિ તો અધિક-અધિક જીવ વિરાધના થાય અને જવું આવવું વગેરે કાર્ય જેટલું તરતજ થવું જોઇએ તેટલુ શીઘ્ર ન થાય. ભીતમા રહેનારી ભૂંગળ કોઇ પણ રીતે સારી નહિ કારણ કે, તેથી પંચેન્દ્રિય વગેરે જીવની પણ વિરાધના થવાનો સભવ છે એનાં કમાડ પણ વાસવા હોય તો જીવ જંતુ વગેરે બરાબર જોઇનેજ વાસવા. આ રીતેજ પાણીની પરનાળ, ખાળ વગેરેની પણ યથાશક્તિ યતના રાખવી ઘરના પરિમિત બારણા રાખવાં વગેરે સંબંધી શાસ્ત્રમા પણ કહ્યું છે.

જે ઘરના વેધ આદિ દોષ ન હોય, આખું દળ (પાષાણ, ઇંટ અને લાકડા) નવુ હોય, ઘણા બારણા ન હોય, ધાન્યનો સગ્રહ હોય, દેવપૂજન થતી હોય, આદરથી જળ વગેરેનો છંટકાવ થતો હોય, લાલ પડદો હોય, વાળવુ વગેરે સંસ્કાર હમેશા થતા હોય, ન્હાના મોટાની મર્યાદા સારી રીતે પળાતી હોય, સૂર્યનાં કિરણ અંદર આવતા ન હોય, દીપક પ્રકાશિત રહેતો હોય, રોગીયોની ચાકરી ઘણી સારી રીતે થતી હોય, અને થાકી ગએલા માણસનો થાક દૂર કરતો હોય, તે ઘરમા લક્ષ્મી વાસો કરે છે. આ રીતે દેશ, કાળ, પોતાનુ ધન તથા જાતિ વગેરેને ઉચિત દેખાય એવું બધાવેલુ ઘર યથાવિધિ સ્નાત્ર, સાધર્મિ વાત્સલ્ય, સંઘપૂજા વગેરે કરીને શ્રાવકે વાપરવું સારા મુહૂર્ત તથા શકુન વગેરેનુ બળ પણ ઘર બંધાવવાના તથા તેમાં પ્રવેશ કરવાના વખતે જરૂર જોવુ આ રીતે યથાવિધિ બનાવેલા ઘરમા લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ વગેરે થવું દુર્લભ નથી.

એમ સંભળાય છે કે, ઉજ્જયિની નગરીમા દાંતાક નામા શેઠે અઢાર ક્રોડ સોનૈયા ખરચી વાસ્તુશાસ્ત્રમા કહેલી રીત પ્રમાણે એક સાત માળવાળો મહેલ તૈયાર કરાવ્યો. તેને તૈયાર થતા બાર વર્ષ લાગ્યા હતાં. તે મહેલમા દાંતાક રહેવા ગયો, ત્યારે રાત્રીએ પડું કે ? પડું કે ? એવો શબ્દ તેના સાંભળવામા આવ્યો તેથી ભય પામી શેઠે મૂલ્ય તરીકે ધન લઇ તે મહેલ વિક્રમરાજાને આપ્યો વિક્રમરાજા તે મહેલમાં ગયો, અને પડું કે ? પડું કે ? એવો શબ્દ સાંભળતાજ રાજાએ કહ્યું, પડ કે તુ-

તજ મુસા પ્રય પણે થોરે તેજ વિધિ પ્રમાણે મનાવેલા ચો વિધિ નગાળે નતિન છે ॥ તાર્કિકાન સ્વામિ॥ સ્તુગા॥ અભિમાની મોહિક રાવન પ્રબળ સેનાનો ઘણી હતો તદપિ તે વિનાશ ભણી બાન વર્ણ્યા પણ [illegible] નહિ લટ [illegible] કહેવાણી જ્યારે તળે રહ્યા પાડી [illegible] તજ વખતે [illegible] લાધી આ ગીત એટલે તેમ નરની શુદ્ધિ [illegible] તે પ્રમાણે [illegible] પણ આવા પાઠો [illegible] બહાર નહિ તથા [illegible] શુદ્ધ [illegible] એવી જગા એ પરિમિત [illegible] વિધિ પ્રમાણે [illegible] માગ છે એમ કે, તથી [illegible] ઘણ અણ ઓ કામ અગાઉ વિધિ થાય છે [illegible] ઘમ [illegible] (૧)

ક્રિયા સિદ્ધિનું કારણ એ પોતેનો [illegible] ગીતા [illegible] મેનાય છે, તથી એના અર્થ વાર છે ધો, અવ ઓ [illegible] વિધિ નેથી થતી હાર, તે વિદ્યાનોનુ એટલે [illegible] ધાર [illegible] શરનું એ [illegible] આવી રીતે [illegible] કાર્યોનું [illegible] તથા તેના અભ્યાસ [illegible] તેને પોતાની [illegible] તથા નાણી [illegible] પરે [illegible] પડે છે [illegible] તો [illegible] ન [illegible] કરતો હતો [illegible] તેમ [illegible] દેવતાને [illegible] પ્રમ [illegible] પાન [illegible] વિ [illegible] તે પણ [illegible] અને [illegible] છે, એ [illegible]

ગર્વે કરવાનો [illegible] કામાંનો વિધિ [illegible] ન [illegible] તેમ [illegible] [illegible] [illegible] મુલર્દુની [illegible]

ખવાય છે સર્વ કળાઓ આવડતી હોય તો પહેલાં કહેલા આ છઠ્ઠી ઉક્તિના સાત ઉપાયોમાંના એમજ ઉપાયથી સુખે નિર્વાહ થાય, તથા વખતે સમૃદ્ધિ આદિ પણ મળે. સર્વ કળાઓનો અભ્યાસ કરવાની શક્તિ ન હોય તો, શ્રાવક પુત્રે જેથી આલોકમાં સુખે નિર્વાહ અને પરલોકમાં શુભ ગતિ થાય, એવી એક કળાનો પણ સમ્યક્ પ્રકારે અભ્યાસ જરૂર કરવો. વળી કહ્યું છે કે—શ્રતરૂપ સમુદ્ર અપાર છે, આયુષ્ય થોડું છે, હાલના જીવ ઓછી બુદ્ધિના છે. માટે એવું કાંઈક શીખવું કે, જે થોડું અને જે સારું કાર્ય સાધી શકે એટલું હોય. આલોકમાં ઉત્પન્ન થએલ મનુષ્યને બે વાત જરૂર શીખવી જોઈએ. એક તો જેથી પોતાનો સુખે નિર્વાહ થાય તે, અને બીજી મરણ પછી જેથી સદ્‌ગતિ પામે તે. નિંદ્ય અને પાપમય વ્યાપારકે નિર્વાહ કરવો તે અનુચિત છે. નવમી ગાથામાં "ઉચિત" પદ છે, માટે નિંદ્ય તથા પાપમય વ્યાપારનો નિષેધ થયો એમ જાણવું. ઇતિ બીજું દ્વાર સંપૂર્ણ. ૨

(૩) પાણિગ્રહણ એટલે વિવાહ તે પણ ત્રિવર્ગની એટલે ધર્મ, અર્થ અને કામની સિદ્ધિનું કારણ છે, માટે ઉચિતપણાથી કરવો જોઈએ. તે (વિવાહ) પોતાથી જુદા ગોત્રમાં થએલા તથા કુળ, સારો આચાર, શીળ, રૂપ, વય, વિદ્યા, સંપત્તિ, વેષ, ભાષા, પ્રતિષ્ઠા વગેરેથી પોતાની બરાબરીના હોય તેમની સાથેજ કરવો. બન્નેના કુળ, શીળ વગેરે સરખા ન હોય તો માંહોમાંહે હીલના, કુટુંબમાં કલહ, કલંક વગેરેની પ્રાપ્તિ થાય છે. જેમ પોતનપુર નગરમાં શ્રીમતી નામે એક શ્રાવક કન્યા આદર સહિત કોઈ અન્યધર્મીની સાથે પરણી હતી. તે ધર્મને વિષે ઘણી દૃઢ હતી પણ તેનો પતિ પરધર્મી હોવાથી તેના ઉપર રાગ રહિત થયો. એક વખતે પતિએ ઘરની અંદર ઘડામાં સર્પ રાખી શ્રીમતીને કહ્યું કે, "ફલાણા ઘડામાં પુષ્પની માળા છે તે લાવ" નવકાર સ્મરણના મહિમાથી સર્પની પુષ્પમાળા થઈ. પછી શ્રીમતીના પતિ વગેરે લોકો શ્રાવક થયા. બન્નેના કુળ, શીળ વગેરે સરખા હોય તો ઉત્તમ સુખ, ધર્મ તથા મ્હોટાઈ આદિ મળે છે, એ ઉપર પેથડશેઠ તથા પ્રથમિણી સ્ત્રી વગેરેના દૃષ્ટાંત સમજવા.

સામુદ્રિકાદિક શાસ્ત્રોમાં કહેલા શરીરના લક્ષણ તથા જન્મપત્રિકાનો તપાસ વગેરે કરીને કન્યાની તથા વરની પરીક્ષા કરવી. કહ્યું છે કે—૧

,કુળ ૨ શીળ, ૩ સગાવહાલા, ૪ વિદ્યા, ૫ ધન ૬ શરીર અને ૭ વય એ સાત ગુણ વરને વિષે કન્યાદાન કરનારે જોવા એ ઉપરાંત કન્યા પોતાના ભાગ્યના આધાર ઉપર રહે છે મૂર્ખ નિર્ધન, દૂર દેશાતરમા રહેનારો, શૂર, મોક્ષની ઇચ્છા કરનારો અને કન્યાથી ત્રણ ગુણી ઉંમરના પણ વધુ ઉમરવાળો એવા વરને ડાહ્યા માણસે કન્યા ન આપવી ઘણુ આળસ વાળો એટલી સપત્તિવાળો, મહોટો ઠંડો અથવા ઘણોજ ક્રોધી, હાથે પગે અથવા કાઈ પણ અંગે અપંગ તથા રોગી એવા વરને પણ કન્યા ન આપવી કુળ તથા જાતિવડે હીણ પોતાના માતા પિતાથી જુદા રહેનાર અને જેને પૂર્વ પરણેલી સ્ત્રી તથા પુત્ર હોય એવા વરને કન્યા ન આપવી ઘણુ વૈર તથા અપવાદવાળા, હમેશા જેટલુ ધન મળે તે સઘળુ ખરચ કરનાર આળસથી શૂન્ય મનવાળા એવા વરને કન્યા ન આપવી પોતાના ગોત્રમા થએલા, જુગાર, ચોરી વગેરે વ્યસનવાળા તથા પરદેશી એવા વરને કન્યા ન આપવી પોતાના પતિ વગેરે લોકોની સાથે નિષ્કપટપણે વર્તનારી સાસુ વગેરે ઉપર ભક્તિ કરનારી, સ્વજન ઉપર પ્રીતિ રાખનારી, બધુઓ ઉપર સ્નેહવાળી અને હમેશા પ્રસન્ન મુખવાળી એવી સ્ત્રીઓ હોય છે જે પુરુષના પુત્ર આજ્ઞામા રહેનાર તથા પિતા ઉપર ભક્તિ કરનાર હોય સ્ત્રી મન માફક વર્તનારી હોય અને મન ધારે એટલી સપત્તિ હોય તે પુરુષને આ મર્ત્યલોક સ્વર્ગ સમાન છે

અગ્નિ તથા દેવ વગેરેની રૂબરૂ હસ્તમેળાપ કરવો તે વિવાહ કહેવાય છે તે લોકમા આઠ પ્રકારનો છે ૧ આભૂષણ પહેરાવી તે સહિત કન્યાદાન કરવુ તે બ્રાહ્મવિવાહ કહેવાય છે ૨ ધન ખરચીને કન્યાદાન કરવુ તે પ્રાજાપત્ય વિવાહ કહેવાય છે ૩ ગાય બળદનુ જોડુ આપીને કન્યાદાન કરવુ તે આર્ષ વિવાહ કહેવાય છે ૪ યજમાન બ્રાહ્મણને યજ્ઞની દક્ષિણા તરીકે કન્યા આપે તે દૈવ વિવાહ કહેવાય છે આ ચાર પ્રકારના વિવાહ ધર્મને અનુસરતા છે ૫ માતા, પિતા અથવા બધુવર્ગ એમની ન મરજી તા માહોમાહે પ્રેમ બધાવાથી કન્યા મનગમતા વરને વરે તે ગાધર્વ વિવાહ કહેવાય છે ૬ કાઈ પણ ઠરાવ કરીને કન્યાદાન કરે તે આસુરી વિવાહ કહેવાય છે ૭ જબરાઇથી કન્યા હરણ કરવી તે રાક્ષસ વિવાહ

કહેવાય છે ૮ સૂતેલી અથવા પ્રમાદમાં રહેલી કન્યાનું ગ્રહણ કરવું તે પૈશાચ વિવાહ કહેવાય છે આ ચારે વિવાહ ધર્મને અનુસરતા નથી. જો વહુની તથા વરની માહોમાહે પ્રીતિ હોય તો છેલ્લા ચાર વિવાહ પણ ધર્મને અનુસરતાજ કહેવાય છે. પવિત્ર સ્ત્રીનો લાભ એજ વિવાહનું ફળ છે. પવિત્ર સ્ત્રીનો લાભ થાય અને પુરૂષ તેનું જો બરાબર રક્ષણ કરે તો તેથી સંતતિ સારી થાય છે, મનમાં હમેશા સમાધાન રહે છે, ગૃહકૃત્ય વ્યવસ્થાથી ચાલે છે, કુલીનપણુ જળવાઇ રહે છે, આચાર વિચાર પવિત્ર રહે છે, દેવ, અતિથિ તથા બાંધવ જનનો સત્કાર થાય છે, અને પાપનો સબંધ થતો નથી.

હવે સ્ત્રીનું રક્ષણ કરવાના ઉપાય કહીએ છીએ તે એ કે—તેને ઘરકામમા જોડવી, તેના હાથમા ખરચ માટે માફકસર રકમ રાખવી, તેને સ્વતંત્રતા આપવી નહિ હમેશા માતા સમાન સ્ત્રીઓના સહવાસમા તેને રાખવી. આ વગેરે સ્ત્રીના સંબંધમાં પૂર્વે જે યોગ્ય આચરણુ કહ્યુ છે, તેમાં આ વાતનો વિચાર ખુલ્લી રીતે કહી ગયા છીએ. વિવાહ વગેરેમાં જે ખરચ તથા ઉત્સવ વગેરે કરવો, તે આપણું કુળ, ધન, લોક વગેરેના ઉચિતપણા ઉપર ધ્યાન દેઈ જેટલુ કરવુ જોઇએ તેટલુજ કરે, પણ વધારે ન કરે. કારણ કે, વધુ ખરચ આદિ કરવુ તે ધર્મકૃત્યમાંજ ઉચિત છે. આ રીતેજ બીજે ઠેકાણે પણ જાણવું વિવાહ વગેરેને વિષે જેટલુ ખરચ થયું હોય, તે અનુસારે સ્નાત્ર, મહાપૂજા, મહા નૈવેદ્ય, ચતુર્વિધ સંઘનો સત્કાર વગેરે ધર્મકૃત્ય પણ આદરથી કરવું સંસારને વધારનાર વિવાહ વગેરે પણ આ રીતે પુણ્ય કરવાથી સફળ થાય છે ઇતિ ત્રીજું દ્વાર સપૂર્ણ (૩)

(૪) વળી મિત્ર જે છે તે સર્વ કામમાં વિશ્વાસ રાખવા યોગ્ય હોવાથી અવસરે મદદ આદિ કરે છે. ગાથામાં આદિ શબ્દ છે, તેથી વણિકપુત્ર, મદદ કરનાર નોકર વગેરે પણ ધર્મ, અર્થ તથા કામનાં કારણ હોવાથી ઉચિતપણાથીજ કરવા તેમનામા ઉત્તમ પ્રકૃતિ, સાધર્મિકપણું, ધૈર્ય, ગંભીરતા, ચાતુર્ય, સારી બુદ્ધિ આદિ ગુણ અવશ્ય હોવા જોઇએ. આ વાત ઉપરના દૃષ્ટાંતો પૂર્વે વ્યવહારશુદ્ધિ પ્રકરણમાં કહી ગયા છીએ.

ઇતિ ચતુર્થે દ્વાર સંપૂર્ણ (૪) અને ૧૪ મી ગાથાનો અર્થ પૂરો થાય છે

(મૂળગાથા)

चेइअ पडिम पइट्ठा, सुआइ पव्वावणाय पयट्ठवणा ॥

पुत्थयलेहणवायण, पोसहसालाइकारवणं ॥ १५ ॥

સંક્ષિપ્તાર્થ—૫ જિનમંદિર કરાવવું ૬ તેમાં પ્રતિમા પધરાવવી ૭ જિનબિંબની પ્રતિષ્ઠા કરવી, ૮ પુત્ર વગેરેનો દીક્ષાઉત્સવ કરવો, ૯ આચાર્ય પદની સ્થાપના કરવી ૧૦ પુસ્તકોનું લખાવવું વંચાવવું, અને ૧૧ પૌષધશાળા વગેરે કરાવવું (૧૫)

વિસ્તારાર્થ—તેમજ (૫) ઉંચા તોરણ શિખર, મંડપ વગેરેથી શોભતું, ભરત ચક્રવર્તી વગેરેએ જેમ કરાવ્યું તેમ રત્નખચિત સોનામય રૂપામય, વગેરે અથવા શ્રેષ્ઠ પાષાણાદિમય મોટું જિનપ્રાસાદ કરાવવું તે કરવાની શક્તિ ન હોય તો ઉત્તમ કાષ્ઠ, ઈંટો વગેરેથી જિનમંદિર કરાવવું તેમ કરવાની પણ શક્તિ ન હોય તો જિનપ્રતિમાને અર્થે ઘાસની ઝુંપડી પણ ન્યાયથી કમાએલા ધનવડે બંધાવવી કેમ કે—ન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલા ધનનો ધણી, બુદ્ધિમાન્ શુભ પરિણામી અને સદાચરણી એવો શ્રાવક ગુરુની આજ્ઞાથી જિનમંદિર કરાવવાને અધિકારી થાય છે” દરેક જીવે પ્રાયે અનાદિ ભવમાં અનંતા જિનમંદિર અને અનંતી જિનપ્રતિમાઓ કરાવી પણ તે કૃત્યમાં શુભ પરિણામ ન હોવાને લીધે તેથી સમકિતનો લવલેશ પણ તેને મળ્યો નહિ જેમણે જિનમંદિર તથા જિનપ્રતિમા કરાવી નહિ સાધુઓને પૂજ્યા નહિ, અને દુર્ધર વ્રત પણ અંગીકાર કર્યું નહિ તેમણે પોતાનો મનુષ્યભવ નકામો ગુમાવ્યો જે પુરુષ જિનપ્રતિમાને સારૂ એક ઘાસની ઝુંપડી પણ કરાવે તથા ભક્તિથી પરમ ગુરૂને એક ફૂલ પણ અર્પણ કરે, તો તેના પુણ્યની ગણત્રી કયાંથી થાય? વળી જે પુણ્યશાળી મનુષ્યો શુભ પરિણામથી મોટું, મજબૂત અને નક્કર પત્થરનું જિનમંદિર કરાવે છે તેમની તો વાતજ શી? તે અતિ ધન્ય પુરૂષો તો પરલોકે વિમાનવાસી દેવતા થાય છે જિનમંદિર કરાવવાનો વિધિ તો પવિત્ર ભૂમિ તથા પવિત્ર દળ (પત્થર લાકડાં વગેરે), મજૂર વગેરેને

ન ઠગવું, મુખ્ય કારીગરનું સન્માન કરવું વગેરે પૂર્વે કહેલ ઘરના વિધિ પ્રમાણે સર્વ ઉચિત વિધિ અહિ વિશેષે કરી જાણવો. કહ્યું છે કે—ધર્મ કરવાને સારૂ ઉદ્યમવાન થએલા પુરૂષે કોઇને પણ અપ્રીતિ થાય એમ કરવું નહીં. આ રીતેજ સંયમ ગ્રહણ કરવો તે શ્રેય કરે છે.

આ વાતમાં ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીનું દૃષ્ટાંત છે. તે ભગવાને "મ્હારા રહેવાથી આ તાપસોને અપ્રીતિ થાય છે, અને તે અપ્રીતિ અબોધિનું બીજ છે" એમ જાણી ચોમાસાના કાળમાં પણ તાપસનો આશ્રમ તજી દઇ વિહાર કર્યો. જિનમંદિર બનાવવાને અર્થે કાષ્ટ વગેરે દળ પણ શુદ્ધ જોઇએ. કોઇ અધિષ્ઠાયક દેવતાને રોષ પમાડી અવિધિથી લાવેલું અથવા પોતાને સારૂ આરંભ સમારંભ લાગે એવી રીતે બનાવેલું પણ જે ન હોય, તેજ કામ આવે. રાંક એવા મજૂર લોકો વધુ મજૂરી આપવાથી ઘણો સંતોષ પામે છે, અને સંતોષવાળા થઇ પહેલા કરતા વધારે કામ કરે છે. જિનમંદિર અથવા જિનપ્રતિમા કરાવે ત્યારે ભાવશુદ્ધિને સારૂ ગુરૂ તથા સંઘ રૂબરૂ એમ કહેવું કે, "આ કામમાં અવિધિથી જે કાંઈ પારકું ધન આવ્યું હોય, તેનું પુણ્ય તે માણસને થાઓ." ષોડશકમાં કહ્યું છે કે—જે જેની માલકીનું દ્રવ્ય આ કામમાં અનુચિતપણે આવ્યું હોય તેનું પુણ્ય તે ધણીને થાઓ આ રીતે શુભ પરિણામથી કહે તો તે ધર્મકૃત્ય ભાવ શુદ્ધ થાય પાયો ખોદવો, પૂરવો, કાષ્ટના દળ પાડવા, પત્થર ઘડાવવા, ચણાવવા વગેરે મહારંભ સમારંભ જિનમંદિર કરાવવામાં કરવો પડે છે, એવી શંકા ન કરવી. કારણ કે, કરાવનારની યતના પૂર્વક પ્રવૃત્તિ હોવાથી તેમાં દોષ નથી, તથા જિનમંદિર કરાવવાથી નાનાવિધ પ્રતિમા સ્થાપન, પૂજન, સંઘનો સમાગમ, ધર્મદેશના કરણ; સમકિત વ્રત વગેરેનો અંગીકાર, શાસનની પ્રભાવના, અનુમોદના વગેરે અનંત પુણ્યની પ્રાપ્તિ હોવાથી તેના સારાં પરિણામ નીપજે છે. કહ્યું છે કે—સૂત્રોક્ત વિધિનો જાણ પુરૂષ યતના પૂર્વક કોઇ કામમાં પ્રવર્તે, અને જો કદાચ તેમાં કાંઇ વિરાધના થાય, તો પણ અધ્યવસાયની શુદ્ધિ હોવાને લીધે તે વિરાધનાથી નિર્જરાજ થાય છે. દ્રવ્યસ્તવ ઉપર કૂવાનું દૃષ્ટાંત વગેરે અગાઉ કહી ગયા છીએ.

જીર્ણોદ્ધાર કરવાના કામમાં પણ ઘણોજ પ્રયત્ન કરવો. કેમકે—જેટલું

પુણ્ય નવું જિનમંદિર કરાવવામાં છે, તે કરતાં આઠગણું પુણ્ય જીર્ણોદ્ધાર કરાવવામાં છે. જીર્ણ જિનમંદિર સમરાવવામાં જેટલું પુણ્ય છે, તેટલું નવું કરાવવામાં નથી. કારણ કે, નવું મંદિર કરાવવામાં ઘણા જીવોની વિરાધના તથા મ્હારૂં મંદિર એવી પ્રખ્યાતિ પણ ખરી. માટે તેમાં જીર્ણોદ્ધાર જેટલું પુણ્ય નથી. તેમજ કહ્યું છે કે—જિનકલ્પી સાધુ પણ રાજા, પ્રધાન, શેઠ તથા કૌટુંબિક એમને ઉપદેશ કરી જીર્ણ જિનમંદિર સમરાવે. જે પુરુષો જીર્ણ થયેલાં, પડેલાં જિનમંદિરનો ભક્તિથી ઉદ્ધાર કરે છે તેઓ ભયંકર સંસાર સમુદ્રમાં પડતાં પોતાના આત્માનો ઉદ્ધાર કરે છે. આ વાત ઉપર નીચે પ્રમાણે દૃષ્ટાંત છે —

શત્રુંજયનો ઉદ્ધાર કરવાનું પિતાએ અભિગ્રહ સહિત ધાર્યું હતું તેથી મંત્રી વાગ્ભટે તે કામ શરૂ કરાવ્યું. ત્યારે મ્હોટા ગૃહસ્થ લોકોએ પોતાની શક્તિનું નાણું પણ તે કામમાં આપ્યું. જેમની મૂડી છ દ્રમ્મ હતી એવા ભીમ નામે એક ઘી વેચનાર હતો, તેની પાસે ફરતી ટીપ આવી, ત્યારે તેણે ઘી વેચી મૂડી સહિત સર્વ દ્રવ્ય આપી દીધું. તેથી તેનું નામ સર્વની ઉપર લખાયું, અને તેને સુવર્ણનિધિનો લાભ થયો વગેરે વાત જાહેર છે. પછી કાષ્ઠમય ચૈત્યને સ્થાનકે શિલામય મંદિર તૈયાર થવાની વધામણી દેનારને મંત્રીએ બત્રીશ સુવર્ણની જીભો આપી. તે ઉપરાંત જિનમંદિર વીજળી પડવાથી તુટી પડ્યું એવી વાત કહેનારને તો મંત્રીએ ચોસઠ સુવર્ણની જીભો આપી. તેનું કારણ કે, મંત્રીએ મનમાં એમ વિચાર્યું કે, 'હું જીવતા છતાં બીજો ઉદ્ધાર કરવા સમર્થ થયો છું.' બીજા ઉદ્ધારમાં બે ક્રોડ સત્તાણું લાખ, એટલું દ્રવ્ય લાગ્યું. પૂજાને સારૂ ચોવીસ ગામ અને ચોવીશ બગીચાઓ આપ્યા. વાગ્ભટ મંત્રીના ભાઈ આંબડ મંત્રીએ ભરૂચમાં દુષ્ટ વ્યંતરીના ઉપદ્રવને ટાળનાર શ્રીહેમચંદ્રસૂરિની મદદથી, અઢાર હાથ ઊંચા શકુનિકાવિહાર નામે પ્રાસાદનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો. મલ્લિકાર્જુન રાજાના ભંડાર સંબંધી બત્રીશ ઘડી સુવર્ણનો બનાવેલો કળશ શકુનિકાવિહાર ઉપર ચઢાવ્યો તથા સુવર્ણમય દંડ, ધ્વજા વગેરે આપી અને મંગલિક દીપને અવસરે બત્રીશ લાખ દ્રમ્મ યાચક જનોને આપ્યા. પહેલાં જીર્ણોદ્ધાર કરી પછી જ નવું જિનમંદિર કરાવવું ઉ-

ચિત્ત છે. માટેજ સંપ્રતિ રાજાએ પણ પહેલા નેવ્યાશી હજાર જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા, અને નવાં જિનમંદિર તો છત્રીશ હજાર કરાવ્યાં. આ રીતે કુમારપાળ, વસ્તુપાળ, વગેરે ધર્મિષ્ઠ લોકોએ પણ નવાં જિનમંદિર કરતાં જીર્ણોદ્ધારજ ઘણા કરાવ્યા. તેની સંખ્યા વગેરે પણ પૂર્વે કહી ગયા છીએ.

જિનમંદિર તૈયાર થયા પછી વિલંબ ન કરતાં પ્રતિમા સ્થાપન કરવી. શ્રીહરિભદ્ર સૂરિજીએ કહ્યું છે કે, બુદ્ધિશાળી પુરૂષે જિનમંદિરમાં જિનબિંબની શીઘ્ર પ્રતિષ્ઠા કરાવવી. કેમકે, એમ કરવાથી અધિષ્ઠાયક દેવતા તુરત ત્યાં આવી વસે છે, અને તે મંદિરની આગળ જતા વૃદ્ધિજ થતી જાય છે. મંદિરમાં તાળાની કુંડીઓ, કળશ, ઓરસીઓ, દીવા વગેરે સર્વે પ્રકારની સામગ્રી પણ આપવી. તથા શક્તિ પ્રમાણે મંદિરનો ભંડાર કરી તેમાં રોકડ નાણું તથા વાડી, બગીચા વગેરે આપવા. રાજા વગેરે જો મંદિર કરાવનાર હોય તો, તેણે ભંડારમાં ઘણું નાણું તથા ગામ, ગોકુળ વગેરે આપવું જોઇએ. જેમ કે, માલવ દેશના જાકુડી પ્રધાને પૂર્વે ગિરનાર ઉપર કાષ્ટમય ચૈત્યને સ્થાનકે પાષાણમય જિનમંદિર બંધાવવું શરૂ કરાવ્યું, અને માઠા કર્મથી તે સ્વર્ગે ગયો. પછી એકસો પાંત્રીશ વર્ષ પ્રસાર થયાં છતાં સિદ્ધરાજ જયસિંહના દંડાધિપતિ સજ્જને ત્રણ વર્ષમાં સૌરાષ્ટ્ર દેશની ઉપજ સત્તાવીસ લાખ દ્રમ્મ આવી હતી, તે ખરચી જિનપ્રાસાદ પૂરૂ કરાવ્યું. સિદ્ધરાજ જયસિંહે ત્રણ વર્ષનું પેદા કરેલું દ્રવ્ય સજ્જન પાસે માગ્યું, ત્યારે તેણે કહ્યું કે, "મહારાજ! ગિરનાર પર્વત ઉપર તે દ્રવ્યનો સંગ્રહ કરી રાખ્યો છે." પછી સિદ્ધરાજ ત્યાં આવ્યો, અને નવું સુંદર જિનમંદિર જોઇ હર્ષ પામી બોલ્યો કે, 'આ મંદિર કોણે બનાવ્યું?" સજ્જને કહ્યું. "મહારાજ સાહેબે કરાવ્યું." આ વચન સાંભળી સિદ્ધરાજ બહુજ અજાયબ થયો. પછી સજ્જને જેમ બની તેમ સર્વ વાત કહીને અરજ કરી કે, "આ સર્વે મહાજનો આપ સાહેબનું દ્રવ્ય આપે છે, તે લ્યો; અથવા જિનમંદિર કરાવ્યાનું પુણ્યજ લ્યો. આપની મરજી હોય તે મુજબ કરો." પછી વિવેકી સિદ્ધરાજે પુણ્યજ ગ્રહણ કર્યું, અને તે નેમિનાથજીના મંદિરને ખાતે પૂજાને સારૂ બાર ગામ આપ્યા. તેમજ જીવંતસ્વામિની પ્રતિમાનું મંદિર પ્રભાવતી રા-

ષ્ટિએ કરાવ્યુ, અને પછી અનુક્રમે ચડપ્રદ્યોત રાજાએ તે પ્રતિમાની પૂજા ને માટે બાર હજાર ગામ આપ્યાં તે વાત નીચે પ્રમાણે છે

ચપા નગરીમાં અનંગસેન એવો એક કુમારનંદી નામનો સોની રહેતો હતો તે પાચસે પાચસે સોનૈયા આપીને સુદર કન્યા પરણે આ રીતે પરણેલી પાચસે સ્ત્રીઓની સાથે ઇર્ષ્યાવાળો તે કુમારનદી એક થભવાળા પ્રાસાદમાં ક્રીડા કરતો હતો એક વખતે પચશૈલ દ્વીપની રહીશ હાસા તથા પ્રહાસા નામની બે વ્યતરીઓએ પોતાનો પતિ વિદ્યુન્માલી ચવ્યો, ત્યારે ત્યાં આવી પોતાનું રૂપ દેખાડીને કુમારનદીને વ્યામોહ પમાડ્યો કુમારનદી ભોગની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો ત્યારે “પચશૈલ દ્વીપમાં આવ” એમ કહી તે બન્ને વ્યતરીઓ નાશી ગઇ પછી કુમારનદીએ રાજાને સુવર્ણ આપી પડહ વજડાવ્યો કે, ‘જે પુરુષ મને પચશૈલ દ્વીપે લઇ જાય, તો હું ક્રોડ દ્રવ્ય આપું’ પછી એક વૃદ્ધ ખલાસી હતો, તે ક્રોડ દ્રવ્ય લઇને તે પોતાના પુત્રોને આપી કુમારનદીને વહાણમાં બેસારી સમુદ્રમાં બહુ દૂર ગયો અને પછી કહેવા લાગ્યો કે “આ [illegible] તે સમુદ્રને કિનારે પર્વતની તળેટીમાં [illegible] એવી રીતે આપણું વહાણ [illegible] તેને વડની નીચે [illegible] પચશૈલ દ્વીપથી [illegible] આવીને [illegible] તેમના વચન પ્રમાણે તું પોતાના શરીરને [illegible] બાંધી [illegible] ભારડ પક્ષીની સાથે તું [illegible] પછી આ વહાણ તો હવે [illegible] પછી નિયમ [illegible] કુમારનદી [illegible] ત્યારે હાસા પ્રહાસાએ તેને કહ્યું કે, તારાથી [illegible] શરીર [illegible] ભોગ [illegible] એમ કહી તે વ્યતરીઓએ કુમારનદીને [illegible] નગરીના [illegible] પછી તેના [illegible] પ્રતિમા [illegible] કરવા લાગ્યો [illegible] દેવના થયો

એક વખતે નંદીશ્વર દ્વીપે જનારા દેવતાઓની આજ્ઞાથી હાસા પ્રહાસા એ કુમારનંદીના જીવ વ્યંતરને કહ્યું કે, "તું પડહ ગ્રહણ કર" તે અહંકારથી હુંકાર કરવા લાગ્યો, એટલામાં પડહ તેને ગળે આવીને વળગ્યો. કોઇ પણ ઉપાયે તે (પડહ) છૂટો પડે નહિ. તે વખતે અવધિજ્ઞાનથી જાણીને નાગિલ દેવતા ત્યાં આવ્યો. જેમ ઘૂઅડ સૂર્યના તેજથી, તેમ તે દેવતાના તેજથી કુમારનંદી વ્યંતર નાસવા લાગ્યો. ત્યારે નાગિલ દેવતાએ પોતાનું તેજ સંહરીને કહ્યું કે, "તું મને ઓળખે છે?" વ્યંતરે કહ્યું "ઇંદ્ર આદિ દેવતાઓને કોણ ઓળખે નહી?" પછી નાગિલ દેવતાએ પૂર્વભવના શ્રાવકના રૂપે પૂર્વભવ કહી વ્યંતરને પ્રતિબોધ પમાડ્યો. ત્યારે વ્યંતરે કહ્યું. "હવે મારે કરવું શું?" દેવતાએ કહ્યું. "હવે તું ગૃહસ્થપણામા કાયોત્સર્ગ કરી રહેલા ભાવયતિ શ્રીમહાવીર સ્વામીની પ્રતિમા કરાવ. એમ કરવાથી તને આવતે ભવે બોધિલાભ થશે." દેવતાનું આ વચન સાંભળી વ્યંતરે શ્રીમહાવીરસ્વામીની પ્રતિમા જોઇ, નમસ્કાર કરી મહા હિમવંત પર્વતથી લાવેલા ગોશીર્ષ ચંદનવડે તેવીજ બીજી પ્રતિમા તૈયાર કરી. પછી પ્રતિષ્ઠા કરી સર્વાંગે આભૂષણ પહેરાવી તેની પુષ્પાદિક વસ્તુવડે પૂજા કરી, અને જાતિવંત ચંદનના ડાબડામાં રાખી.

પછી એક વખતે વ્યંતરે સમુદ્રમાં એક વહાણના છ મહિનાના ઉપદ્રવ તે પ્રતિમાના પ્રભાવથી દૂર કર્યા; અને તે વહાણના ખલાસીને કહ્યું કે, "તું આ પ્રતિમાનો ડાબડો સિંધુસૌવીર દેશમાના વીતભય પાટણે લઇ જા, અને ત્યાના ચૌટામાં "દેવાધિદેવની પ્રતિમા લ્યો." એવી ઉદ્ઘોષણા કર" ખલાસીએ તે પ્રમાણે કર્યું, ત્યારે તાપસનો ભક્ત ઉદાયન રાજા તથા બીજા પણ ઘણા દર્શનીઓ પોત પોતાના દેવનું સ્મરણ કરી તે ડાબડા ઉપર કુહાડાવડે પ્રહાર કરવા લાગ્યા. તેથી કુહાડા ભાગી ગયા તો પણ ડાબડો ઉઘડ્યો નહિ. સર્વ લોકો ઉદ્વિગ્ન થયા બપોરનો અવસર પણ થઇ ગયો. એટલામા પ્રભાવતી રાણીએ રાજાને ભોજન કરવા બોલાવવા માટે એક દાસી મોકલી. તેજ દાસીને હાથે સંદેશો મોકલી રાજાએ પ્રભાવતીને કૌતુક જોવાને સારૂ તેડાવી. પ્રભાવતી રાણીએ આવતાજ કહ્યું કે, "આ ડાબડામાં દેવાધિદેવ શ્રી અરિહંત છે, પણ બીજા કોઇ નથી.

દમાગ્યા કૌતુક જુએ ' એમ કહી રાણીએ યશ કર્દમવડે ડાબડા ઉપર અ ભિષેક કર્યો અને પુષ્પની એક અંજલી મૂકી કહ્યું કે, 'દેવાધિદેવ મને દર્શન આપો.' એમ કહેતાંજ પ્રભાત સમયમાં જેમ કમળકલિકા પોતા ની મેળે ખીલે છે તેમ ડાબડો પોતાની મેળે ઉઘડી ગયો. નહિ સુકાઈ ગએલા પુષ્પની માળાવાળી પ્રતિમા અંદરથી બહાર દેખાઈ અને જૈનધર્મ ની ઘણી ઉન્નતિ થઈ. પછી પ્રભાવતી રાણી તે પ્રતિમાને પોતાના અંત પુરે લઈ ગઈ, અને પોતે નવા બંધાવેલા ચૈત્યમાં સ્થાપન કરી દરરોજ ત્રણ ટંક પૂજા કરવા લાગી.

એક વખતે રાણીના આગ્રહથી રાજા વીણા વગાડતો હતો, અને રાણી ભગવાન આગળ નૃત્ય કરતી હતી. એટલામાં રાજાને રાણીનું શરીર માથા વિનાનું જોવામાં આવ્યું તેથી રાજા ગભરાઈ ગયો, અને વીણા વગાડવાની કંબિકા તેના હાથમાંથી નીચે પડી ગઈ. નૃત્યમાં રસભંગ થ વાથી રાણી કોપાયમાન થઈ, ત્યારે રાજાએ યથાર્થ જે હતું તે કહ્યું. એક વખતે દાસીએ લાવેલું વસ્ત્ર સફેદ છતાં પ્રભાવતીએ રાતા રંગનું જોયું, અને ક્રોધથી દર્પણવડે દાસીને પ્રહાર કર્યા. તેથી તે (દાસી) મરણ શરણ થઈ. પછી તે વસ્ત્ર પ્રભાવતીએ જોયું તો સફેદ જ દેખાયું. તે દુ ર્નિમિત્તથી તથા નૃત્ય કરતાં રાજાને માથા વિનાનું શરીર દેખાયું, તેથી પોતાનું આયુષ્ય થોડું રહ્યું એવો રાણીએ નિશ્ચય કર્યો અને બાલ્યાવસ્થાથી પહેલા પ્રાણાતિપાત વિરમણ વ્રતનો ભંગ થયો. તેથી વૈરાગ્ય પામી દીક્ષા લેવાની રજા લેવા સારૂ રાજા સમીપ ગઈ. રાજાએ 'દેવતાના ભવમાં તું મને સમ્યક્ પ્રકારે ધર્મને વિષે પ્રવર્તાવજે' એમ કહી આજ્ઞા આપી. પછી પ્રભાવતીએ તે પ્રતિમાની પૂજાને સારૂ દેવદત્તા નામની કુબ્જાને રા ખી, પોતે ઘણા ઉત્સવ સહિત દીક્ષા લીધી, અને તે અનશનવડે કાળ કરી ગૌતમ દેવતાકે દેવતા થયા. પછી પ્રભાવતીના જીવ દેવતાએ ઘણો બોધ કર્યો, તો પણ ઉદાયન રાજા તાપસની ભક્તિ ન મૂકે. દષ્ટિરાગ તો જો એ કેવા મુશ્કેલ છે! હશે, પછી દેવતાએ તાપસના રૂપે રાજાને (એક) અમૃત ફળ આપ્યું. તેનો રસ ચાખતાંજ લુબ્ધ થએલા રાજાને તા પસરૂપી દેવતા પોતે વિકુર્વેલા આશ્રમમાં લઈ ગયો. ત્યાં વેષધારી તાપ

સોએ ઘણી તાડના કરવાથી તે (રાજા) નાઠો, તે જૈનસાધુઓના ઉપાશ્રયે આવ્યો. સાધુઓએ અભયદાન આપ્યું, તેથી રાજાએ જૈનધર્મ અંગીકાર કર્યો પછી દેવતા પોતાની ઋદ્ધિ દેખાડી, રાજાને જૈનધર્મને વિષે દૃઢ કરી "આપદા આવે મને યાદ કરજે" એમ કહી અદૃશ્ય થયો.

હવે ગાંધાર નામનો કોઇ શ્રાવક સર્વ ઠેકાણે ચૈત્યવંદન કરવા નીકળ્યો હતો. ઘણા ઉપવાસ કરવાથી તુષ્ટ થએલી દેવીએ તેને વૈતાઢ્ય પર્વતે લઇ જઇ ત્યાંની પ્રતિમાઓને વંદાવ્યો, અને પોતાની ઇચ્છા પાર પડે તેવી એકસો આઠ ગોળીઓ આપી. તેણે તેમાંની એક ગોળી મોંમાં નાખીને ચિંતવ્યું કે, "હું વીતભય પાટણ જઉં છું." ગુટિકાના પ્રભાવથી તે ત્યાં આવ્યો. કુબ્જા દાસીએ તેને તે પ્રતિમાને વંદાવ્યો. પછી તે ગાંધાર શ્રાવક ત્યાં માંદો પડયો કુબ્જા દાસીએ તેની સારવાર કરી. પોતાનું આયુષ્ય થોડું રહ્યું એમ જાણી તે શ્રાવકે બાકીની સર્વે ગુટિકાઓ કુબ્જા દાસીને આપી દીક્ષા લીધી. કુબ્જા દાસી એક ગુટિકા ભક્ષણ કરવાથી ઘણી સુંદર થઇ તેથીજ તેનુ **સુવર્ણગુલિકા** એવુ નામ પ્રસિદ્ધ થયું બીજી ગોળી ભક્ષણ કરીને તે દાસીએ ચિંતવ્યું કે, "ચૌદ મુકુટધારી રાજાઓએ સેવિત એવો ચંડપ્રદ્યોત રાજા મ્હારો પતિ થાઓ, એટલે ઉદાયન રાજા પિતા સમાન થશે, અને બીજા રાજાઓ તો ઉદાયનના સેવક છે"

પછી દેવતાના વચનથી ચંડપ્રદ્યોત રાજાએ સુવર્ણગુલિકાને ત્યાં દૂત મોકલ્યો, પણ સુવર્ણગુલિકાએ ચંડપ્રદ્યોતને બોલાવ્યાથી તે અનિલવેગ હાથી ઉપર બેસી સુવર્ણગુલિકાને તેડવા માટે ત્યાં આવ્યો. સુવર્ણગુલિકાએ કહ્યુ કે, 'આ પ્રતિમા લીધા વિના હું ત્યાં ન આવું. માટે આ પ્રતિમા સરખી બીજી પ્રતિમા કરાવીને અહિં સ્થાપન કર, એટલે આ પ્રતિમા સાથે લઇ જવાશે. પછી ચંડપ્રદ્યોતે ઉજ્જયિનીએ જઇ બીજી પ્રતિમા કરાવી, અને કપિલ નામા કેવળીને હાથે તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી તે પ્રતિમા સહિત પાછો વીતભય પાટણ આવ્યો નવી પ્રતિમા ત્યાં સ્થાપન કરી જૂની પ્રતિમાને તથા સુવર્ણગુલિકા દાસીને લઇ ચંડપ્રદ્યોત કોઇ ન જાણે તેવી રીતે રાત્રિએ પાછો ઘેર આવ્યો. પછી સુવર્ણગુલિકા અને ચંડપ્રદ્યોત બન્ને વિષયાસક્ત થયા, તેથી તેમણે વિદિશાપુરીના રહીશ ભાય-

લરવામાં શ્રાવકને તે પ્રતિમા પૂજા કરવાને આરૂ આપી

એક વખતે કમન શમન નાંગકુમાર તે પ્રતિમાની પૂજા કરવા આ- ના પાતાળમાના જિનપ્રતિમાઓને વાદનાની ઇચ્છા કરનાર બાયનને તે નાગકુમારો દ્રહને માર્ગે પાતાળે લઇ ગયા, તે વખતે બાયન પ્રતિમાની પૂજા કરતો હતો, પણ જવાની ઉતાવળથી અર્ધીજ પૂજા થઇ પાતાળમા જિતભક્તિથી પ્રસન્ન થએલ બાનને કહ્યું કે, 'જેમ મ્હારા નામની પ્રસિદ્ધિ થાય તેમ કરો " નાગેદ્રે કહ્યું 'તેમજ થશે' ચડપ્રદ્યોત રાજા વિ શાપુરીનું ત્હારા નામને અનુસરી દનકીયપુર એવુ નામ રાખશે પણ તું અર્ધી પૂજા કરી અહિ આવ્યો તેથી આવતા કાળમા તે પ્રતિમા પોતાનુ સ્વરૂપ ગુપ્ત રાખશે અને મિથ્યાદ્રષ્ટિઓ તેની પૂજા કરશે 'આ આદિત્ય બાયનસ્વામી છે " એમ કહી આ બહર્શનીઓ તે પ્રતિમાની બહાર સ્થાપના કરશે વિવાદ ન કરી। દુષમકાળના પ્રભાવથી 'એમ થશે' બાયન નાગેદ્રનુ આ વચન સાભળી જેવો આવ્યો હતો તેવો પાછો ગયો

હવે વીતમય પાટણમા પ્રાત કાળે પ્રતિમાની માળા સુકાઇ ગએલી ઘણી વખતી રહેતી અને હાથીના મદ નાશ થએલો જોઇ લોકોએ નિર્ણય કર્યો કે ચડપ્રદ્યોત રાજા આવ્યો હશે અને તેણે તે પ્રમાણે કર્યું હશે પછી મોટા દેવના અને નગુમો પ્રમાણે પુરના સ્વામી ઉદાયન રાજાએ મહાસેનાદિક મુકુટધારી રાજાઓને સાથે લઇ ચઢાઇ કરી માગમા ઉન્હાળાની ઋતુને લીધે પાણીની અછતના લીધે રાજાએ પ્રભાવતી દેવ જે દેવતા, તેનું સ્મરણ કર્યું તેણે તુરત આવી પાણીથી પરિપૂર્ણ એવા ત્રણ તળાવો કરી નાખ્યાં અનુક્રમે યુદ્ધ કરવાનો આરંભ આવ્યો, ત્યારે રથ ભેળવી યુદ્ધ કરવાનો ઠરાવ છતા ચડપ્રદ્યોત રાજા અનિલવેગ હાથી ઉપર બેસીને આવ્યો તેની પ્રતિજ્ઞા ભંગ કરનારો હોવ પડતા તો સાથે પડ્યો પછી હાથીના પગ શસ્ત્રોવડે વિંધાવાથી તે પડ્યો ત્યાર ઉદાયને ચડપ્રદ્યોતને બાધી તેના કપાળે મ્હારી દાસીનો પતિ એવી છાપ ચોડી પછી ઉદાયન રાજા ચડપ્રદ્યોતને સાથ લઇ પ્રતિમા લેવાને સારૂ વિદિશા નગરીએ ગયો પ્રતિમાનો ઉદ્ધાર કરવાનો ઘણો યત્ન કર્યો તથાપિ તે કિંચિત્ માત્ર પણ સ્થાન

થી ખશી નહિ. પછી પ્રતિમાએ કહ્યું કે, "હુ જાઉંશ તો વીતભય પાટણમા ધૂળની વૃષ્ટિ થશે; માટે હુ આવતી નથી." તે સાંભળી ઉદાયન રાજા પાછો વળ્યો. રસ્તામા ચોમાસું આવ્યું, ત્યારે એક ઠેકાણે પડાવ કરી સેનાની સાથે રહ્યો. સવત્સરી પર્વને દિવસે ઉદાયન રાજાએ ઉપવાસ કર્યો. રસોઇયાએ ચડપ્રદ્યોતને પૂછ્યું કે,—'આજે રસોઇ શી કરવાની?' ચડપ્રદ્યોતના મનમાં 'એ મને કદાચ અન્નમા વિષ આપશે' એવો ભય ઉત્પન્ન થયો, તેથી તેણે કહ્યું કે, "તેં ઠીક યાદ કરાવી મ્હારે પણ ઉપવાસ છે. મ્હારાં માતા પિતા શ્રાવક હતા" તે જાણી ઉદાયને કહ્યું કે, "એનુ શ્રાવકપણું જાણ્યું ! તથાપિ તે જો એમ કહે છે, તો તે નામ માત્રથી પણ મ્હારો સાધર્મી થયો, માટે તે બધનમા હોય ત્યા સુધી મ્હારૂ સવત્સરી પ્રતિક્રમણ કેવી રીતે શુદ્ધ થાય?" એમ કહી ઉદાયને ચંડપ્રદ્યોતને બંધનમાથી મુક્ત કર્યો, ખમાવ્યો, અને કપાળે લેખવાળો પટ્ટ બાંધી તેને અવતી દેશ આપ્યો ઉદાયન રાજાના ધર્મિષ્ટપણાની તથા સંતોષ વગેરેની જેટલી પ્રશસા કરીએ તેટલી થોડી છે. ચોમાસું પુરૂં થયા પછી ઉદાયન રાજા વીતભય પાટણે ગયો. સેનાને સ્થાનકે આવેલા વણિક લોકોના રહેઠાણથી દશપુર નામે એક નવુ નગર વસ્યું તે નગર ઉદાયન રાજાએ જીવંતસ્વામીની પૂજાને માટે અર્પણ કર્યું. તેમજ વિદિશા પુરીને ભાયલસ્વામીનુ નામ દઈ તે તથા બીજાં બાર હજાર ગામ જીવતસ્વામીની સેવામા આપ્યા.

હવે ઉદાયન રાજા, પ્રભાવતીનો જીવ જે દેવતા, તેના વચનથી કપિલ કેવળીએ પ્રતિષ્ઠા કરેલી પ્રતિમાનુ નિત્ય પૂજન કરતો હતો. એક વખતે પખ્ખી પૌષધ હોવાથી તેણે રાત્રિજાગરણ કર્યું, ત્યારે તેને એકદમ ચારિત્ર લેવાના દૃઢ પરિણામ ઉત્પન્ન થયા. પછી પ્રાતઃકાળે તેણે કપિલ કેવળીએ પ્રતિષ્ઠિત પ્રતિમાની પૂજન સારૂ ઘણાં ગામ, આકાર, પુર વગેરે આપ્યા. 'રાજ્ય અંતે નરક આપનારૂ છે, માટે તે પ્રભાવતીના પુત્ર અભીચિને શી રીતે આપુ?" મનમા એવો વિચાર આવ્યાથી રાજાએ કેશિ નામના પોતાના ભાણેજને રાજ્ય આપ્યું, અને પોતે શ્રીવીર ભગવાન પાસે ચારિત્ર લીધુ. તે વખતે કેશિ રાજાએ દીક્ષા ઉત્સવ કર્યો.

એક વખતે અંતે અપથ્ય આહારના સેવનથી ઉદાયન રાજર્ષિના શરીરે મહા વ્યાધી ઉત્પન્ન થયો "શરીર એ ધર્મનું મુખ્ય સાધન છે" એમ વિચારી વૈદ્યે ભક્ષણ કરવા કહેલા દહીંનો જોગ થાય, તે માટે ગોવાળોના ગામોમાં મુકામ કરતા તે વીતભય પાટણે ગયા કેશી રાજા ઉદાયન મુનિનો ભાણો હતો તેને પણ તેના પ્રધાન વર્ગે તેને ભરમાવ્યો કે 'ઉદાયન રાજ્ય લેવા માટે અહિં આવ્યો છે' પ્રધાનોની વાત ખરી માનીને કેશી રાજાએ ઉદાયન મુનિને વિષમિશ્ર દહીં અપાવ્યું પ્રભાવતી દેવતાએ વિષ અપહરી ફરીથી દહીં લેવાની મના કરી દહીંનો બંધ થવાથી પાછો મહા વ્યાધિ વધ્યો દહીંનુ સેવન કરતા ત્રણ વાર દેવતાએ વિષ અપહર્યું એક વખતે પ્રભાવતી દેવતા પ્રમાદમાં હતો ત્યારે વિષમિશ્ર દહીં ઉદાયન મુનિના આહારમાં આવી ગયું પછી એક માસનું અનશન કરી કેવળજ્ઞાન થએ ઉદાયન રાજર્ષિ સિદ્ધ થયા પછી પ્રભાવતી દેવતાએ રોષથી વીતભય પાટણ ઉપર ધૂળની વૃષ્ટિ કરી, અને ઉદાયન રાજાનો શય્યાતર એક કુંભાર હતો, તેને સિનપલ્લીમાં લઇ જઇ તે પલ્લીનું નામ 'કુંભારકૃત પલ્લી' એવું રાખ્યું

ઉદાયન રાજાનો પુત્ર અભીચિ, પિતાએ પોતાને રાજ્ય આપ્યું નહિ તેથી દુઃખી થયો, અને તેની માશીના પુત્ર કોણિક રાજાની પાસે જઇ રહ્યો ત્યાં સમ્યક્ પ્રકારે શ્રાવક ધર્મની આરાધના કરતો હતો, તો પણ "પિતાએ રાજ્ય ન આપી મ્હારું અપમાન કર્યું" એમ વિચારી પિતાની સાથે બાંધેલા વેરની આલોચના કરી નહિ, તેથી પંદર દિવસ અનશનવડે મરણ પામી એક પલ્યોપમ આયુષ્યવાળો શ્રેષ્ઠ ભવનપતિ દેવતા થયો ત્યાંથી ચ્યવી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં સિદ્ધ થશે પ્રભાવતી દેવતાએ ધૂળની વૃષ્ટિ કરી ત્યારે ભૂમિમાં દટાઇ ગએલી કપિલ કેવળિ પ્રતિષ્ઠિત પ્રતિમા કુમારપાળ રાજાએ ગુરૂના વચનથી જાણી પછી તેણે પ્રતિમા જ્યાં દટાઇ હતી તે જગ્યા ખોદાવી, ત્યારે ત્યાંથી પ્રતિમા જાહેર થઇ, અને ઉદાયને આપેલો તામ્રપત્ર પણ નીકળ્યો યથાવિધિ પૂજા કરી કુમારપાળ તે પ્રતિમાને ઘણા ઉત્સવથી અણહિલપુર પાટણે લઇ આવ્યો નવા કરાવેલા સ્ફટિકમય જિનમંદિરમાં તે પ્રતિમાની તેણે સ્થાપના કરી, અને

ઉદાયન રાજાએ તામ્રપટ્ટમાં જેટલાં ગામ, પુર વગેરે આપ્યાં હતાં, તે સર્વ કબૂલ રાખી ઘણા વખત સુધી તે પ્રતિમાની પૂજા કરી. તેથી તેની સર્વ પ્રકારે વૃદ્ધિ થઇ. આ રીતે દેવાધિદેવની પ્રતિમાનો તથા ઉદાયન રાજા વગેરેનો સબંધ કહ્યો છે.

આવી રીતે દેવને ગામ આપવાથી નિરંતર ઉત્તમ પૂજા વગેરે, તથા જિનમંદિરની જોઇએ તેવી સાર સંભાળ, રક્ષણ આદિ પણ સારી યુક્તિથી થાય છે કેમકે—જે પુરૂષ પોતાની યથાશક્તિ પ્રમાણે ઐશ્વર્યવાળું જિનમંદિર કરાવે, તે પુરૂષ દેવલોકમાં દેવાંગનાઓએ વખણાયો છતો ઘણા કાળ સુધી પરમ સુખ પામે છે. એમ પાંચમું દ્વાર સમાપ્ત થયું.

૬ તેમજ રત્નની, સુવર્ણની, ધાતુની, ચંદનાદિક કાષ્ટની, હસ્તિદંતની, શિળાની અથવા માટી વગેરેની જિનપ્રતિમા યથાશક્તિ કરાવવી. તેનું પરિમાણ જઘન્ય અંગુઠા પ્રમાણ જેટલું અને ઉત્કૃષ્ટ પાંચસો ધનુષ્ય જાણવું. કહ્યું છે કે—જે લોકો સારી મૃત્તિકાનું, નિર્મળ શિળાનું, હસ્તિદંતનું, રૂપાનું, સુવર્ણનું, રત્નનું, માણેકનું અથવા ચંદનનું સુંદર જિનબિંબ શક્તિ માફક આલોકમાં કરાવે છે, તે લોકો મનુષ્યલોકમાં તથા દેવલોકમાં પરમ સુખ પામે છે. જિનબિંબ કરાવનાર લોકોને દારિદ્ર, દુર્ભાગ્ય, નિંદ્ય જાતિ, નિંદ્ય શરીર, માઠી ગતિ, દુર્બુદ્ધિ, અપમાન, રોગ અને શોક એટલાં વાનાં ભોગવવાં પડતાં નથી. વાસ્તુશાસ્ત્રમાં કહેલ વિધિ પ્રમાણે તૈયાર કરેલી, શુભ લક્ષણવાળી પ્રતિમાઓ આલોકમાં પણ ઉદય વગેરે ગુણ પ્રકટ કરે છે. કહ્યું છે કે—અન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલા ધનથી કરાવેલી, પારકી વસ્તુના દળથી કરાવેલી તથા ઓછા અથવા અધિક અંગવાળી પ્રતિમા પોતાની તથા પરની ઉન્નતિનો વિનાશ કરે છે.

જે મૂળનાયકજીના મુખ, નાક, નયન, નાભિ અથવા કેડ એટલામાંથી કોઇ પણ અવયવનો ભંગ થયો હોય, તે મૂળનાયકજીનો ત્યાગ કરવો. પણ જેના આભૂષણ, વસ્ત્ર, પરિવાર, લંછન અથવા આયુધ એમનો ભંગ હોય, તે પ્રતિમા પૂજવાને કાંઇ પણ હરકત નથી. જે જિનબિંબ સો વર્ષ કરતાં વધારે જૂનું હોય તથા ઉત્તમ પુરૂષે પ્રતિષ્ઠા કરેલું હોય, તે બિંબ કદાચ અંગહીણ થાય, તો પણ તેની પૂજા કરવી. કારણ કે, તે બિંબ

લક્ષણહીણુ થતુ નથી પ્રતિમાના પરિવારમા અનેક જાતની શિલાઓનુ મિશ્રણુ હોય તે શુભ નહિ તેમજ બે, ચાર છ આદિ સરખા આંગળની પ્રતિમા કોઈ કાળે પણુ શુભકારી ન થાય એક આંગળથી માંડી અગીઆર આંગળ પ્રમાણની પ્રતિમા ઘરમા પૂજવા યોગ્ય છે અગીઆર આંગળ કરતા વધારે પ્રમાણની પ્રતિમા જિનમંદિરે પૂજવી, એમ પૂર્વાચાર્યો કહી ગયા છે નિર્યાવલિ સૂત્રમા કહ્યુ છે કે—લેપની, પાષાણુની, કાષ્ઠની, દાંતની તથા લોઢાની અને પરિવાર વિનાની અથવા પ્રમાણુ વિનાની પ્રતિમા ઘરમા પૂજવા યોગ્ય નથી ઘરદેરાસરમાંની પ્રતિમા આગળ બલિનો વિસ્તાર (નૈવેદ્ય વગેરે) ન કરવો, પણુ દરરોજ ભાવથી ન્હવણુ અને ત્રણ ટકા પૂજા તો જરૂર કરવી

મૂળ પ્રતિમાઓ મુખ્યમાર્ગે તો પરિવાર સહિત અને તિલકાદિ આભૂષણુ સહિત કરવી મૂળનાયકજીની પ્રતિમા તો પરિવાર અને આભૂષણુ સહિત હોવી જોઈએ, તેમ કરવાથી વિશેષ શોભા દેખાય છે અને પુણ્યાનુબંધી પુણ્યનો બંધ વગેરે થાય છે કહ્યુ છે કે—જિનપ્રાસાદમા વિરાજતી પ્રતિમા સર્વ લક્ષણ સહિત તથા આભૂષણ સહિત હોય તો, મનનો જેમ જેમ આહ્લાદ ઉપજાવે છે, તેમ તેમ કર્મનિર્જરા થાય છે જિનમંદિર, જિનબિંબ વગેરેની પ્રતિષ્ઠા કરાવવામા બહુ પુણ્ય છે મંદિર અથવા પ્રતિમા વગેરે જ્યાં સુધી રહે, તેટલો અસંખ્યાત કાળ સુધી તેનુ પુણ્ય ભોગવાય છે જેમ કે, ભરતચક્રિએ કરાવેલી અષ્ટાપદ ઉપરના દેરાસરની પ્રતિમા, ગિરનાર ઉપર બ્રહ્મેન્દ્ર કરેલ કાંચન બલાનક દેરાસરની પ્રતિમા ભરતચક્રવર્તીની મુદ્રિકામાંની કુલ્પાક તીર્થે માણિક્યસ્વામીની પ્રતિમા તથા સ્તંભનપાર્શ્વનાથ વગેરેની પ્રતિમાઓ હજુ સુધી પૂજાય છે કહ્યુ છે કે—જળ ઠંડુ અન્ન, ભોજન, માસિક આજીવિકા વસ્ત્ર, ગાળી આજીવિકા, જાવજીવની આજીવિકા એ વસ્તુઓના દાનથી અનુક્રમે ક્ષણવાર, એક પહોર, એક દિવસ એક માસ, છ માસ, એક વર્ષ અને જાવજીવ સુધી ભોગવાય એટલુ પુણ્ય થાય છે પરતુ જિનમંદિર, જિનપ્રતિમા વગેરે કરાવવાથી તો તેના દર્શન વગેરેથી થએલું પુણ્ય અસંખ્યાત કાળ સુધી ભોગવાય છે માટેજ આ ચોવીશીમા પૂર

કાળે ભરતચક્રવર્તિએ શત્રુંજય પર્વત ઉપર રત્નમય ચતુર્મુખથી વિરાજમાન ચોરાશી મંડપોથી શોભતું; એક ગાઉ ઉચું ત્રણ ગાઉ લાંબુ એવું જિનમંદિર પાંચ ક્રોડ મુનિ સહિત જ્યાં શ્રીપુંડરીકસ્વામી જ્ઞાન અને નિર્વાણ પામ્યાં હતા, ત્યાં કરાવ્યું

તેમજ બાહુબળિની તથા મરૂદેવી વગેરેની ટૂંકોને વિષે, ગિરનાર ઉપર, આબૂ ઉપર, વૈભાર પર્વતે, સમ્મેત શિખરે તથા અષ્ટાપદ વગેરેને વિષે પણ ભરતચક્રવર્તીએ ઘણા જિન પ્રાસાદ, અને પાંચસો ધનુષ્ય વગેરે પ્રમાણની તથા સુવર્ણ વગેરેની પ્રતિમાઓ પણ કરાવી દંડવીર્ય, સગર ચક્રવર્તી આદિ રાજાઓએ તે મંદિરોના તથા પ્રતિમાઓના ઉદ્ધાર પણ કરાવ્યા. હરિષેણ ચક્રવર્તીએ જિનમંદિરથી પૃથ્વીને સુશોભિત કરી સંપ્રતિ રાજાએ પણ સો વર્ષ આયુષ્યના સર્વે દિવસની શુદ્ધિના સારૂ છત્રીશ હજાર નવા તથા બાકીના જીર્ણોદ્ધાર મળી સવા લાખ જિનદેરાસર બનાવ્યા. સુવર્ણ વગેરેની સવાક્રોડ પ્રતિમાઓ ભરાવી આમરાજાએ ગોવર્દ્ધન પર્વત ઉપર સાડા ત્રણક્રોડ સોના મ્હોર ખરચી સાત હાથ પ્રમાણ સુવર્ણની પ્રતિમા યુક્ત મહાવીર સ્વામીનું દેરાસર કરાવ્યું. તેમાં મૂળ મંડપમાં સવા લાખ સુવર્ણ તથા રંગમંડપમાં એકવીસ લાખ સુવર્ણ લાગ્યું કુમારપાળે તો ચૌદસો ચુંવાલીશ નવા જિનમંદિર તથા સોળસો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા. છન્નુ ક્રોડ દ્રવ્ય ખરચીને પિતાના નામથી બનાવેલા ત્રિભુવનવિહારમાં એકસો પચીશ આગળ ઉંચી મૂળ નાયકજીની પ્રતિમા અરિષ્ટરત્નમયી હતી. ફરતી બહોંતેર દેરીઓમાં ચૌદ ભાર પ્રમાણની ચોવીશ રત્નમયી, ચોવીશ સુવર્ણમયી અને ચોવીશ રૂપામયી પ્રતિમાઓ હતી.

વસ્તુપાળ મંત્રીએ તેરસો તેર નવા જિનમંદિર, અને બાવીસે જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા. તથા સવા લાખ જિનબિંબ ભરાવ્યા. પેથડ શાહે ચોરાશી જિનપ્રાસાદ કરાવ્યા. તેમા સુરગિરિને વિષે ચૈત્ય નહિ હતું, તે બનાવવાનો વિચાર કરી વીરમદ રાજાના પ્રધાન વિપ્ર હેમાદેના નામથી તેની પ્રસન્નતાને સારૂ પેથડ શાહે માંધાતાપુરમાં તથા ઓકારપુરમાં ત્રણ વર્ષ સુધી દાનશાળા મંડાવી. હેમાદે તુષ્ટમાન થયો અને સાત રાજમહેલ જેટલી ભૂમિ પેથડને આપી. પાયો ખોદ્યો અને મીઠું

પાણી પીધું ત્યારે કોઈએ રાજા પાસે જઈ ચાડી ખાધી કે, 'મહારાજ! એ પાણી પીધું છે માટે નાણાં નહિ અપાશે " તે વાત જાણતાંજ રાતો રાત પેથડ શાહે બાર હજાર ટંકનું મીઠું પાણીમાં નખાવ્યું આ ચૈત્ય બનાવવા માટે મોહોરોથી ભરેલી બત્રીસ ઊંટડીઓ સોનાની પાયામાં નાખી બાવીસ હજાર ટંક ખરચ થયું ચૈત્ય તૈયાર થયું ત્યારે વધામણી આપનારને ત્રણ લાખ ટંક આપ્યા આ રીતે પેથડ વિહાર બન્યો વળી તે પેથડે જ શત્રુંજય પર્વત ઉપર શ્રીઋષભદેવ ભગવાનનું ચૈત્ય એકવીસ ઘડી પ્રમાણ સુવર્ણથી ચારે તરફ મઢાવીને મેરુપર્વતની માફક સુવર્ણમય કર્યું ગિરનાર પર્વતના સુવર્ણમય બનાવ્યાનો સંબંધ નીચે પ્રમાણે છે —

ગઈ ચોવીશીમાં ઉજ્જયિની નગરીને વિષે ત્રીજા સાગર તીર્થંકરની કેવળીની પાસે નરવાહન રાજાએ પૂછ્યું કે 'હું ક્યારે કેવળી થઈશ?" ભગવાને કહ્યું "આવતી ચોવીશીમાં બાવીશમા તીર્થંકર શ્રી નેમિનાથ ભગવાનના તીર્થમાં તું કેવળી થઈશ ' તે સાંભળી નરવાહન રાજાએ દીક્ષા લીધી અને આયુષ્યને અંતે બ્રહ્મેન્દ્ર થઈ શ્રી નેમિનાથ ભગવાનની રત્નમૂર્તિમય પ્રતિમા કરી દશ સાગરોપમ સુધી તેની પૂજા કરી પોતાનું આયુ પૂરું થવા આવ્યું, ત્યારે ગિરનાર પર્વત ઉપર સુવર્ણરત્નમય પ્રતિમાવાળા ત્રણ ગભારા કરી તેની આગળ એક સુવર્ણમય બલાનક કર્યું, અને તેમાં તે વજ્રમૃત્તિકામય પ્રતિમાની સ્થાપના કરી અનુક્રમે ગરવી શ્રીરત્નશેઠી કરોડ સંઘ સહિત ગિરનાર ઉપર યાત્રાએ આવ્યો ઘણા હર્ષથી સ્નાન કરવાથી મૃત્તિકામય (લેપમય) પ્રતિમા ગળી ગઈ તેથી રત્નશેઠે ઘણો ખેદ પામીને આઠ ઉપવાસ કર્યા થી પ્રસન્ન થયેલ અંબાદેવીના વચનથી કંચનમય બલાનકમાંની પ્રતિમા કાચા સૂતરના તાંતણાથી લાવતો હતો તે પાછળ જોયા વગર દ્વારમાં આવતાં પાછળ જોયું તેથી તે પ્રતિમા ત્યાંજ સ્થિર થઈ પછી ચૈત્યનું દ્વાર ફેરવી નાખ્યું તે હજુ સુધી તેમજ છે નાભાક એમ કહે છે કે, સુવર્ણમય બલાનકમાં કરોડ કરોડ પ્રતિમાઓ હતી તેમાં અઢાર સુવર્ણમયી, અઢાર રત્નમયી, અઢાર રૂપામયી અને અઢાર પાષાણમયી હતી આ રીતે ગિરનાર ઉપર શ્રી નેમિનાથ ભગવાનનો પ્રબંધ અને ... ગામ પણ

૭ તેમજ પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા અંજનશલાકા શીઘ્ર કરાવવી, કેમકે ષોડશકમાં કહ્યું છે કે.—પૂર્વે કહેલ વિધિ પ્રમાણે બનાવેલી જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા તત્કાળ દશ દિવસની અંદર કરવી. પ્રતિષ્ઠા સંક્ષેપથી ત્રણ પ્રકારની છે એક વ્યક્તિ પ્રતિષ્ઠા, બીજી ક્ષેત્ર પ્રતિષ્ઠા અને ત્રીજી મહા નામની. સિદ્ધાંતના જાણ લોકો એમ કહે છે કે, જે સમયમાં જે તીર્થંકરનો વારો ચાલતો હોય, તે સમયમાં તે તીર્થંકરનીજ એકલી પ્રતિમા હોય તે વ્યક્તિ પ્રતિષ્ઠા કહેવાય છે, ઋષભદેવ આદિ ચોવીશેની ક્ષેત્રપ્રતિષ્ઠા કહેવાય છે, અને એકસો સિત્તેર ભગવાનની મહાપ્રતિષ્ઠા કહેવાય છે. બૃહદ્‌ભાષ્યમાં કહ્યું છે કે—એક વ્યક્તિ પ્રતિષ્ઠા, બીજી ક્ષેત્ર પ્રતિષ્ઠા અને ત્રીજી મહા પ્રતિષ્ઠા. તે અનુક્રમે એક, ચોવીશ અને એકસો સિત્તેર ભગવાનની જાણવી. સર્વ પ્રકારની પ્રતિષ્ઠાની સામગ્રી સંપાદન કરવી, શ્રીસંઘને તથા શ્રીગુરુ મહારાજને બોલાવવા તેમનો પ્રવેશ વગેરે ઘણા ઉત્સવથી કરી સમ્યક્ પ્રકારે તેમની આગત સ્વાગત કરવી. ભોજન વસ્ત્ર વગેરે આપી તેમનો સર્વ પ્રકારે સત્કાર કરવો બંદીવાનોને છોડાવવા અમારી પ્રવર્ત્તાવવી. કોઈને પણ હરકત ન પડે એવી દાનશાળા ચલાવવી સૂતાર વગેરેનો સત્કાર કરવો ઘણા ઠાઠથી સંગીત આદિ અદ્‌ભુત ઉત્સવ કરવો. અઢાર સ્નાત્ર કરવાં. વગેરે પ્રતિષ્ઠાવિધિ પ્રતિષ્ઠાકલ્પ આદિ ગ્રંથોથી જાણવો.

પ્રતિષ્ઠામાં સ્નાત્રને અવસરે ભગવાનની જન્માવસ્થા ચિંતવવી. તથા ફળ, નૈવેદ્ય, પુષ્પ, વિલેપન, સંગીત વગેરે ઉપચારને વખતે કુમાર આદિ અવસ્થા ચિંતવવી. છદ્મસ્થપણાના સૂચક વસ્ત્રાદિકવડે શરીરનું ઢાંકવું કરવું વગેરે ઉપચાર વડે ભગવાનની શુદ્ધ ચારિત્રાવસ્થા ચિંતવવી. અંજનશલાકાવડે નેત્રનું ઉઘાડવું કરતાં ભગવાનની કેવળી અવસ્થા ચિંતવવી. તથા પૂજામાં સર્વ પ્રકારના મ્હોટા ઉપચાર કરવાને અવસરે સમવસરણમાં રહેલી ભગવાનની અવસ્થા ચિંતવવી. શ્રાદ્ધસામાચારીવૃત્તિમાં કહ્યું છે કે—પ્રતિષ્ઠા કર્યા પછી બાર માસ સુધી મહિને મહિને તે દિવસે ઉત્તમ પ્રકારે સ્નાત્ર વગેરે કરવું. વર્ષ પૂરૂં થાય ત્યારે અઠ્ઠાઇ ઉત્સવ કરવો, અને આઉખાની ગાંઠ બાંધવી. તથા ઉત્તરોત્તર વિશેષ પૂજા કરવી. વર્ષગાંઠને દિવસે સાધર્મિવાત્સલ્ય તથા સંઘપૂજા વગેરે શક્તિ પ્રમાણે કરવું.

પ્રતિષ્ઠાશો મ્મા તો વળી કહ્યું છે કે—ભગવાનની આઠ દિવસ સુધી એક
સરખી પૂજા કરવી તથા સર્વ પ્રાણિઓને યથાશક્તિ દાન આપવું આ
રીતે સાતમું દ્વાર સમાપ્ત થયું

તેમજ પુત્ર પુત્રી બાઈ ભાઈ તે પોતાનો મિત્ર, સેવક આદિનો
દીક્ષાનો તથા વડી દીક્ષાનો ઉત્સવ કરવો આ ભરતી કરવો કારણ કે—ભ
રત ચક્રવર્તીના પાંચસો પુત્ર અને સાતસો પૌત્ર એમના કુમારોએ તે
સમવસરણમાં સાથે દીક્ષા લીધી હતી, તેમ તથા શ્રીકૃષ્ણ રાજાએ પોતાની
સંતતિને પ્રવ્રજ્યાનો નિર્ધાર કર્યો હતો, તથા પોતાના પુત્ર આદિને
તથા બીજા થાવચ્ચા પુત્ર વગેરેને ઘણા ઉત્સવથી દીક્ષા અપાવી તે વાત
પ્રસિદ્ધ છે દીક્ષા અપાવવી એના ઘણું પુણ્ય છે કારણ કે—જેમના કુળમાં
ચારિત્રધારી ઉત્તમ પુત્ર થાય છે, તે માતા પિતા આદિ સ્વજનવર્ગ
ઘણા પુણ્યશાળી અને ધન્યવાદને યોગ્ય છે લૌકિક શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું
છે કે—જ્યાં સુધી કુળમાં કોઈ પુત્ર પવિત્ર સંન્યાસી થતો નથી ત્યાં
સુધી પિંડની ઇચ્છા કરનારા પિતરાઈઓ સંસારમાં ભમે છે આ રીતે
આઠમું દ્વાર સમાપ્ત થયું

૯ તેમજ પદસ્થાપના એટલે ગણિ, વાચનાચાર્ય વાચનાચાર્ય દી
ક્ષા લીધેલા પોતાના પુત્ર આદી તથા બીજા પણ જે યોગ્ય હોય, તેમની
પદસ્થાપના શાસનની ઉન્નતિ વગેરે માટે ઘણા ઉત્સવથી કરાવવી
સંભળાય છે કે, અરિહંતના પ્રથમ સમવસરણને વિષે ઇંદ્ર પોતે ગણધર
પદની સ્થાપના કરે છે વસ્તુપાળ મંત્રીએ પણ એકવીશ આચાર્યોની
પદસ્થાપના કરાવી નવમું દ્વાર સમાપ્ત

૧૦ તેમજ શ્રીકલ્પ આદિ આગમ, જિનેશ્વર ભગવાનના ચરિત્ર વ
ગેરે પુસ્તકો ન્યાયથી સંપાદન કરેલા દ્રવ્યથી શુદ્ધ અક્ષર તથા સારા
પાનાં વગેરે યુક્તિથી લખાવવાં તેમજ વાચન એટલે સંવેગી ગીતાર્થ એ
વા મુનિરાજ પાસે પ્રથમ આગમ વંચાય, તે દિવસે વધામણાં ઉત્સવ વગેરે
કરી અને દરરોજ બહુમાનથી પૂજા કરી વ્યાખ્યાન કરાવવું તેથી ઘણા
ભવ્ય જીવો પ્રતિબોધ પામે છે તેમજ વ્યાખ્યાન વાંચનાર તથા ભણનાર
મુનિરાજોને કપડાં વગેરે વહોરાવી તેમને સહાય કરવી કહ્યું છે કે—જે

લોકો જિનશાસનનાં પુસ્તકો લખાવે, વ્યાખ્યાન કરાવે, ભણે, ભણાવે, સાંભળે અને પુસ્તકોની ઘણી યતનાથી રક્ષા કરે, તે લોકો મનુષ્ય લોકના, દેવલોકના તથા નિર્વાણનાં સુખ પામે છે. જે પુરૂષ કેવળી ભષિત સિદ્ધાંતને પોતે ભણે, ભણાવે અથવા ભણનારને વસ્ત્ર, ભોજન, પુસ્તક વગેરે આપી સહાય્ય કરે, તે પુરૂષ આલોકમા સર્વજ્ઞ થાય છે. જિનભાષિત આગમની કેવળજ્ઞાન કરતા પણ એકતા દેખાય છે. કહ્યુ છે કે—ઉંચથી શ્રુતોપયોગ રાખનાર શ્રુતજ્ઞાની સાધુ જો કદાચ અશુદ્ધ વસ્તુ વહોરી લાવે તો તે વસ્તુને કેવળી ભગવાન પણ ભક્ષણ કરે છે. કારણ કે, એમ ન કરે તો શ્રુતજ્ઞાન અપ્રમાણ થાય. સાંભળવામા છે કે, અગાઉ દુષમ કાળના વશથી બાર વર્ષ સુધી દુકાળ પડ્યો તેથી તથા બીજા અનેક કારણોથી સિદ્ધાંત ઉચ્છિન્ન પ્રાય થએલા જોઇ ભગવાન્ નાગાર્જુન, સ્કંદિલાચાર્ય વગેરે લોકોએ તેને પુસ્તકારૂઢ કર્યા.” માટે સિદ્ધાંતને માન આપનાર માણસે તે પુસ્તકને વિધિ લખાવવું, તથા રેશમી વસ્ત્ર આદિ વસ્તુવડે તેની પૂજા કરવી. સંભળાય છે કે, પેથડ શાહે સાત ક્રોડ તથા વસ્તુપાળ મંત્રીએ અઢાર ક્રોડ દ્રવ્ય ખરચીને ત્રણ જ્ઞાનભંડાર લખાવ્યા. થરાદના સંઘવી આભૂએ ત્રણ ક્રોડ ટંક ખરચીને સર્વ આગમની એકેક પ્રત સુવર્ણમય અક્ષરથી અને બીજી સર્વ ગ્રંથની એકેક પ્રત શાહિથી લખાવી. દસમું દ્વાર સમાપ્ત.

૧૧ તેમજ પોષધશાળા એટલે શ્રાવક વગેરેને પોષધ લેવાને સારૂ ખપમા આવતી સાધારણ જગા પણ પૂર્વે કહેલ ઘર બનાવવાની વિધિ માફક કરાવવી સાધર્મિઓને સારૂ કરાવેલી તે પૌષધશાળા સારી સગવડવાળી અને નિરવદ્ય યોગ્ય સ્થાનક હોવાથી અવસર ઉપર સાધુઓને પણ ઉપાશ્રય તરીકે આપવી કારણ કે તેમ કરવામા ઘણું પુન્ય છે, કહ્યુ છે કે—જે પુરૂષ તપસ્યા તથા બીજા ઘણા નિયમ પાળનાર એવા સાધુ મુનિરાજોને ઉપાશ્રય આપે, તે પુરૂષે વસ્ત્ર, અન્ન, પાન, શયન આસન વગેરે સર્વ વસ્તુઓ મુનિરાજને આપી એમ સમજવું. વસ્તુપાળ મંત્રીએ નવસો ચોરાશી પૌષધશાળાઓ કરાવી સિદ્ધરાજ જયસિંહના મુખ્ય મંત્રી સાન્તૂએ પોતાનો નવો મહેલ વાદિ દેવસૂરિને દેખાડીને કહ્યું કે, “એ કેવો

છે?" ત્યારે શિષ્ય માણિક્યે કહ્યું, "જો એની પૌષધશાળા કરો તો અમે એને વખાણીએ' મંત્રીએ કહ્યું "એ પૌષધશાળા થાઓ" તે શાળામાંની મંત્રીની પરસાળમાં શ્રાવકો ધર્મ ધ્યાન કરી રહ્યા પછી મુખ જોવાને મુખથી પોતાનું આયુષ્ય પાંચ દિવસ બાકી છે એમ સાંભળી તુરતજ દીક્ષા સારૂ એક પુરૂષ પ્રમાણ ઉંચા એના બે આરિસા બે બાજૂએ રાખ્યા હતા અગ્યારમું દ્વાર તથા પંદરમી ગાથાનો અર્થ અત્રે સમાપ્ત થયો

(મૂલગાથા)

[12] आजम्मसम्मत्तं, जहसत्ति [13] वयाइं [14] दिक्ख अहवा ॥

[15] [16] आरंभचाउ बंभं [17] पडिमाइं [18] अंतिआरहणा ॥ १६ ॥

સંક્ષેપાર્થ —૧૨ જાવજ્જીવ સમકિત પાળવું ૧૩ યથાશક્તિ વ્રત પાળવાં ૧૪ અથવા દીક્ષા લેવી ૧૫ આરંભનો ત્યાગ કરવો ૧૬ બ્રહ્મચર્ય પાળવું ૧૭ શ્રાવકની પ્રતિમા વહેવી ૧૮ તથા અંતે આરાધના કરવી ॥ ૧ ॥

વિસ્તારાર્થ —૧૨-૧૩ આ જન્મ એટલે બાલ્યાવસ્થાથી માંડીને મરણ પર્યંત સુધી સમકિત અને અણુવ્રત આદિ યથાશક્તિ પાળવાં આનું સ્વરૂપ અન્ય ઠેકાણે કહ્યું છે માટે અત્રે કહ્યું નથી

૧૪ તેમજ દીક્ષા ગ્રહણ એટલે અવસર આવે ચારિત્ર સ્વીકારવું એનો ભાવાર્થ એ છે કે—શ્રાવક બાલ્યાવસ્થામાં દીક્ષા ન લેવાય તો પોતાને ઠગાયા પેઠે માનવો કેમકે—જેમકે મરત નામને દુખવાથી કામ દેવો ભુવનતીલક કુમાર આગ્યામાંજ દીક્ષા લીધી તે આજ મુનિરાજનો ધન્ય છે પોતાના કર્મના વશથી જેનું ગૃહસ્થપણું સર્વ વિરતિના પરિણામ એમજ ચિત્તથી અહર્નિશ રાખતો પત્નીનું પેટ ભરે ધારણ કરવાની રચના શ્રી આગમમાં કહ્યું છે કે—એકાગ્ર ચિત્તવાળો યોગી અનેક કર્મ કરે તો પણ પાપ ભાવનાથી ગાઢ તેના દોષથી લેપાય નહિ જેમ પર પુરૂષ વિષે આસક્ત થએલી સ્ત્રી ઉપરથી પતિની મરજી રાખે છે તેમ તત્ત્વજ્ઞાનમાં રમી રહેલો યોગી સંસારને અનુસરે છે જેમ શુદ્ધ વેશ્યા મનમાં પ્રીતિ ન રાખતાં આજે આપવા માટે એ છોડી

દાશ ' એવો ભાવ રાખી જાર પુરૂષને સેવે છે, અથવા જેનો પતિ મુસા- ફરી આદિ કામ કરવા ગયો છે, એવી કુલીન સ્ત્રી પ્રેમરંગમા રહી પતિના ગુણોનુ સ્મરણ કરતી છતી ભોજન પાન વગેરેથી શરીરનો નિર્વાહ કરે છે, તેમ સુશ્રાવક સર્વ વિરતિના પરિણામ નિત્ય મનમા રાખી પોતાને અધન્ય માનતો છતો ગૃહસ્થપણું પામે જે લોકોએ પ્રગરતા મોહને રોકીને દૈવી દીક્ષા લીધી, તે સત્પુરૂષોને ધન્ય છે, અને તેમના વડે આ પૃથ્વી મડળ પવિત્ર થએલુ છે.

ભાવશ્રાવકનાં લક્ષણ પણ એ રીતે કહ્યાં છે કે—૧ સ્ત્રીને વશ ન થવું, ૨ ઇંદ્રિયો વશ રાખવી, ૩ ધન અનર્થનુ હેતુ છે એમ માનવું, ૪ સંસાર અસાર જાણવો, ૫ વિષયનો અભિલાષ રાખવો નહીં, ૬ આરંભ તજવો, ૭ ગૃહવાસ બંધન સમાન ગણવો, ૮ આ જન્મ સમકિત પાળ- વું, ૯ સાધારણ માણસો જેમ ગાડરિયા પ્રવાહે ચાલે છે, એમ વિચારવુ. ૧૦ આગમના અનુસારે સર્વ ઠેકાણે જવું, ૧૧ દાનાદિ ચતુર્વિધ ધર્મ ય- થાશક્તિ આચરવો, ૧૨ ધર્મ કરતા કોઇ અજ્ઞ જન હાંસી કરે તો તેની શરમ ન રાખવી, ૧૩ ગૃહકૃત્યો રાગદ્વેષ ન રાખતા કરવા, ૧૪ મધ્યસ્થ- પણું રાખવું, ૧૫ ધનાદિક હોય તો પણ તેમાજ લપટાઈ ન રહવું, ૧૬ પરાણે કામોપભોગ સેવવા, ૧૭ વેશ્યા સમાન ગૃહવાસમાં રહેવુ આ સ- ત્તર પદવાળું ભાવ શ્રાવકનુ લક્ષણ ભાવથી સક્ષેપમા જાણવુ. હવે પ્રત્યેક પદોના ખુલાસા વિસ્તારથી કહીએ છીએ

૧ અનર્થને ઉત્પન્ન કરનાર, ચચળ ચિત્તવાળી અને નરકે જવાના રસ્તા સરખી એવી સ્ત્રીને જાણી પોતાનું હિત વાછનાર શ્રાવકે તેના વશ- માં ન રહેવું, ૨ ઇંદ્રિય રૂપ ચપળ ઘોડા હમેશાં દુર્ગતિના માર્ગે દોડે છે, તેને સસારનુ સ્વરૂપ યથાર્થપણે જાણનાર શ્રાવકે સમ્યગ જ્ઞાનરૂપ લગામ વડે તેનને ખોટા માર્ગે જતા અટકાવવા ૩ બધા અનર્થોનું, પ્રયાસનું કલે- શનુ કારણ અને અસાર એવું ધન જાણીને બુદ્ધિશાળી પુરૂષે થોડા માત્ર પણ દ્રવ્યનો લોભ ન રાખવો ૪ સસાર પોતે દુખ રૂપ દુઃખદાયિ ફળ આપનાર, પરિણામે પણ દુઃખની સતતિ ઉત્પન્ન કરનાર, વિટબણા રૂપ અને અસાર છે એમ જાણી તેના ઉપર પ્રીતિ રાખવી નહીં. ૫ વિષ સર

આ વિષયો ક્ષણમાત્ર સુખ દેનારા છે એવો હમેશા વિચાર કરનારો પુરૂષ
સંસારથી ડરનારો અને તત્ત્વનો જાણ હોવાથી તેમનો અભિલાષ ન કર-
ના ૬ તીવ્ર આરંભ વર્જ નિર્દય ન થાય તો સર્વ જીવ ઉપર દયા રાખી
પરાણે થોડો આરંભ કરે, અને નિરંતર સાધુઓની સ્તુતિ કરની ૭ ગ્ર
હવાસને પાશ સમાન ગણતો તેમાં રખતી રહે અને ચારિત્રમોહ
નીય કર્મ ખપાવવાનો ઘણો ઉદ્યમ કરવો ૮ બુદ્ધિશાળી પુરૂષ મનમાં ગુરૂ
ભક્તિ અને ધર્મની શ્રદ્ધા રાખીને ધર્મની પ્રભાવના પૂજા વગેરે કરતો
છતો નિષ્પાપ ગૃહસ્થ પાળે ૯ વિવેકથી પ્રવૃત્તિ કરનારા ધીર પુરૂષ, 'આ
ઘણુ માણસો ગાડરિયા પ્રવાહથી એટલે જેમ એકે કર્યું તેમ બીજાએ
કરવું એમ અસમંજસથી ચાલનારા છે' એમ જાણી અને ધીર ગંભી
રપણે પોતે લોક સંજ્ઞાનો ત્યાગ કરવો ૧૦ એક જિનાગમ મૂકીને બીજું
પ્રમાણ નથી અને બીજો મોક્ષ માર્ગ પણ નથી, એમ જાણી જાણ પુ
રૂષ સર્વ ક્રિયાઓ આગમને અનુસારે કરવી ૧૧ જીવ પોતાની શક્તિ ન
ગોપવતા જેમ ઘણા સંસારનો ત્યાગ કરે છે તેમ બુદ્ધિમાન પુરૂષ શક્તિ
ન ગોપવતા દાનાદિ ચતુર્વિધ ધર્મો જેમ આત્માને બાધા પીડા ન થાય
તેવી રીતે આદરે ૧૨ ચિંતામણિ રત્નની પેઠે દુર્લભ એવી હિતકારી
અને નિરવદ્ય ધર્મક્રિયા પામીને સમ્યક્ પ્રકારે આચરણ કરતા આપણને
જોઈ અજ્ઞાન લોકો આપણી હાંસી કરે, તો પણ તેવી બાબતમાં લજ્જા લા
વવી નહિ ૧૩ દેહસ્થિતિના મૂળ કારણ એવી ધન, સ્વજન, આહાર, ગૃહ
વગેરે સમાગમ વસ્તુઓને વિષે રાગ દ્વેષ રહિતપણે સમાગમમાં રહેવું ૧૪
પાપથી વિરમનાર પુરૂષ મધ્યસ્થપણામાં રહેવું તથા નિત્ય મનમાં સ
ગતાનો વિચાર રાખી રાગ દ્વેષને વશ ન થવું તથા કદાગ્રહનો પણ સર્વથા
છોડી દેવો ૧૫ નિરંતર મનમાં સર્વ વસ્તુઓની ક્ષણભંગુરતાનો વિચાર કર
નાર પુરૂષ ધનાદિકનો વધી છતા પણ ધર્મમાં હાનિ ન થાય એવો તે
નો સંબંધ ન રાખે ૧૬ સંસારથી વિરક્ત થયેલા શ્રાવકે ભોગોપભોગ
માં જીવની તૃપ્તિ થતી નથી, એમ વિચારી સ્ત્રીના આગ્રહથી પરાણે ભોગ
ભોગવવા ૧૭ વેશ્યાની માફક આસક્તિ રહિત થઈ આજે કાલે ગૃહવાસ
છોડી દઈશ એમ ચિંતા કરતો પારકી વસ્તુની માફક સ્થિતિ કરવી

વથી ગૃહવાસ પાળવો આ રીતે કહેલા સત્તર ગુણવાળો પુરૂષ, જિનાગમમા ભાવ શ્રાવક કહેવાય છે. એજ ભાવ શ્રાવક શુભ કર્મના યોગથી શીઘ્ર ભાવસાધુપણુ પામે છે આ રીતે ધર્મરત્નશાસ્ત્રમા કહ્યુ છે.

ઉપર કહેલી રીતે શુભ ભાવના કરનારો, પૂર્વે કહેલ દિનકૃત્યને વિષે તત્પર એટલે "આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચનજ અર્થરૂપ તથા પરમાર્થરૂપ છે, બાકી સર્વ અનર્થ છે, એવી સિદ્ધાંતમા કહેલી રીતિ મુજબ સર્વ કાર્યોમાં સર્વ પ્રયત્નથી યતનાવડેજ પ્રવૃત્તિ કરનારો, કોઇ ઠેકાણે પણ જેનું ચિત્ત પ્રતિબંધ પામ્યુ નથી એવો અને અનુક્રમે મોહને જીતવામા નિપુણ થએલો પુરૂષ પોતાના પુત્ર, ભત્રીજા વગેરે ઘરનો ભાર ઉપાડવા લાયક થાય ત્યા સુધી અથવા બીજા કાઈ કારણસર કેટલોક વખત ગૃહવાસમા ગાળી, યોગ સમયે પોતાની તુલના કરે. પછી જિનમંદિરે અઠ્ઠાઇ ઉત્સવ, ચતુર્વિધ સંઘની પૂજા, અનાથ વગેરે લોકોને યથાશક્તિ અનુકંપા દાન અને મિત્ર સ્વજન આદિને ખમાવવુ વગેરે કરીને સુદર્શન આદિ શેઠની માફક વિધિપૂર્વક ચારિત્ર ગ્રહણ કરે કહ્યું છે કે—કોઇ પુરૂષ સર્વથા રત્નમય એવા જિનમંદિરવડે સમગ્ર પૃથ્વીને અલંકૃત કરે, તે પુણ્ય કરતા પણ ચારિત્રની ઋદ્ધિ અધિક છે તેમજ પાપકર્મ કરવાની પીડા નથી, ખરાબ સ્ત્રી, પુત્ર તથા ધણી એમનાં દુર્વચન સાભળવાથી થનારૂં દુ:ખ નથી, રાજા આદિને પ્રણામ કરવો ન પડે, અન્ન, વસ્ત્ર, ધન, સ્થાન એની ચિંતા કરવી ન પડે, જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય, લોકથી પૂજાય, ઉપશમ સુખમા રતિ રહે, અને પરલોકે મોક્ષ આદિ પ્રાપ્ત થાય. ચારિત્રમા આટલા ગુણ રહ્યા છે. માટે હે બુદ્ધિશાળી પુરૂષો! તમો તે ચારિત્ર આદરવાને અર્થે પ્રયત્ન કરો ચૌદમુ દ્વાર અત્રે સમાપ્ત થયુ.

૧૫ હવે કદાચ કાંઇ કારણથી અથવા પાળવાની શક્તિ વગેરે ન હોવાથી શ્રાવક જો ચારિત્ર ન આદરી શકે, તો આરંભ વર્જનાદિક કરે તેજ કહે છે અથવા એટલે દીક્ષા આદરવાનું ન બને તો આરંભનો ત્યાગ કરવો તેમા પુત્રાદિક કોઈ પણ ઘરનો સર્વ કારભાર નભાવે એવો હોય તો સર્વ આરંભ છોડવો, અને તેમ ન હોય તો સચિત્ત વસ્તુનો આહાર વગેરે કેટલોક આરંભ જેમ નિર્વાહ થાય તેમ તજવો. બની શકે તો પો-

સેવું. ૬ છઠી બ્રહ્મચર્ય પ્રતિમા તે ૭ માસ સુધી નિ-તિચાર બ્રહ્મચર્ય પાળવુ તે રૂપ જાણવી ૭ સાતમી સચિત્ત પરિહાર પ્રતિમા તે. સાત માસ સુધી સચિત્ત વર્જવી તે રૂપ જાણવી. ૮ આઠમી આરંભ પરિહાર પ્રતિમા તે આઠ માસ સુધી પોતે કાંઇ પણ આરંભ ન કરવો તે રૂપ જાણવી. ૯ નવમી પ્રેષ્ય પરિહાર પ્રતિમા તે નવ માસ સુધી પોતાના નોકર વગેરે પાસે પણ આરંભ ન કરાવે તે રૂપ જાણવી ૧૦ દશમી ઉદ્દિષ્ટ પરિહાર પ્રતિમા તે દશ માસ સુધી માથુ મુંડાવવુ, અથવા ચોટલીજ રાખવી, નિધાનમા રાખેલા ધન સબધી કોઇ સ્વજન સવાલ કરે તો તે જાણમા હોય તો દેખાડવું, અને ન હોય તો હુ જાણતો નથી એમ કહેવુ, બાકી સર્વ ગૃહકૃત્ય તજવું, તથા પોતાને સારૂ તૈયાર કરેલો આહાર પણ ભક્ષણ કરવો નહી તે રૂપ જાણવી. ૧૧ અગ્યારમી શ્રમણભૂત પ્રતિમા તે, અગીઆર માસ સુધી ઘર આદિ છોડવુ, લોચ અથવા મુંડન કરાવવુ, ઓઘો, પાત્રા આદિ મુનિવેષ ધારણ કરવો, પોતાની આધીનતામા રહેલા ગોકુળ વગેરેને વિષે વાસ કરવો, અને प्रतिमाव हकाय श्रमणो-पासकाय भिक्षांदत्त એમ કહી સાધુની માફક આચાર પાળવો, પણ ધર્મ લાભ શબ્દ ન ઉચ્ચારવો તે રૂપ જાણવી આ રીતે અગીઆર શ્રાવક પ્રતિમાનું સ્વરૂપ કહ્યું છે. ઇતિ સત્તરમું દ્વાર.

૧૮ તેમજ અતે એટલે આયુષ્યનો છેડો સમીપ આવે, આગળ કહીશુ તે પ્રમાણે સંલેખના આદી વિધિ સહિત આરાધના કરવી, એનો ભાવાર્થ એ છે કે—"પુરૂષ અવશ્ય કરવા યોગ્ય કાર્યનો ભંગ થએ અને મૃત્યુ નજદીક આવે છતે પ્રથમ સલેખના કરી પછી ચારિત્ર સ્વીકાર કરી" વગેરે પ્રયોક્ત વચન છે, માટે શ્રાવક આવશ્ય કર્તવ્ય જે પૂજા પ્રતિક્રમણ વગેરે ક્રિયા, તે કરવાની શક્તિ ન હોય તો અથવા મૃત્યુ નજદીક આવી પહોચે તો દ્રવ્યથી તથા ભાવથી બે પ્રકારે સંલેખના કરે. તેમા અનુક્રમે આહારનો ત્યાગ કરવો તે દ્રવ્ય સલેખના અને ક્રોધાદિ કષાયનો ત્યાગ કરવો તે ભાવ સંલેખના કહવાય છે. કહ્યું છે કે—શરીર સલેખનાવાળુ ન હોય તો મરણ વખતે સાત ધાતુનો એકદમ પ્રકોપ થવાથી જીવને આર્તધ્યાન ઉત્પન્ન થાય છે. હુ ત્હારૂ આ (શરીર)

વખાણુનો નથી શરીર મેનુ સરૂ છે? ત્યારી આગળી ભાગી ગઈ કે શું ! માટે હે જીવ ! તું આત ગલેમના કર નજીક આવેન મૃત્યુ ગમ્યો રાખુન તથા દેવતાના વચન વગેરેની ધાર્યું કહ્યું છે કે—માહા સ્વપ્ન પો તાની હમેશાની પ્રકૃતિમા થએલો જૂની રીતનો ફરફાર, ગાઢા નિમિત્ત, આગળ પ્રક, સ્વગના સચારમા વિપરીતપણુ એના કારણોથી પુરૂષે પો તાનુ મરણુ નજદીક આવેનુ જાણવુ આ રીતે મલેખણા કરી ભક્ત શ્રાવક ધમના ઉદ્યાપનને માટે હાયની ! તેવી રીતે અત ભાગે વિ પણુ ચારિત્ર ગ્રહણ કર કહ્યુ છે કે—જીવ શુભ પરિણામથી એક દિવસ સુધી પણુ જો ચારિત્રને પ્રાપ્ત થાય તો પણુ મોક્ષને પામે કદી, તથાપિ વૈમાનિક દેવતા તો જરૂર થાય છે

નળ રાજાના ભાઈ કૂબરનો પુત્ર નવો પરણ્યો હતો તો પણ હવે "તારૂ આયુષ્ય પાચ દિવસ છે" એમ જ્ઞાનીનુ કહેવુ સાભળીને તત્કાળ તેણે દીક્ષા લીધી અને છેવટ સિદ્ધ પદને પામ્યો હરિવાહન રાજા જ્ઞાનીના વચનથી પોતાનુ આયુ નવ પહોર બાકી જાણી દીક્ષા લઇ સર્વાર્થ સિદ્ધિ વિમાને પહોચ્યો સથારાને અવસરે શ્રાવક દીક્ષા લે ત્યારે પ્રભાવના વગેરે પોતાની શક્તિ પ્રમાણે ધમમા ધનનો વ્યય કરે પેથડશા આગૂ મત્રીએ જેમ આતુર દીક્ષાને અવસરે (અત સમયે) સાત ક્ષે ત્રોમા સાત ક્રોડ ધન વાપર્યું હતું અનશનનો ગયમ સાધવા જેનાથી ન બને, તે શ્રાવક અત સમયે સથારો કરી ગયા વગેરે આદિ દુ ષ્કૃતનો ત્યાગ કરીને સ્થડિલની ભૂમિ (ઝાડ જતુ રહિત ભૂમિને વિષે) શાસ્ત્રોક્ત વિધિ પ્રમાણે ચતુર્વિધ આહારનો પચ્ચખાણ કરી આનદ વગેરે શ્રાવકોની માફક અનશન અગીકાર કરે કહ્યું છે કે—તપસ્યાથી અને વ્રતથી મોક્ષ થાય છે દાનથી ઉત્તમ ભોગ મળે છે દેવપૂજાથી રાજ્ય મળે છે અને અનશન કરી મૃત્યુ પામવાથી ઇન્દ્રપણુ પમાય છે લૌકિક શાસ્ત્રમા પણુ કહ્યુ છે કે—હે અર્જુન ! વિધિપૂર્વક પાણીમા અન્ન વગર રહે તો સાત હજાર વરસ સુધી અગ્નિમા પડે તો દશ હજાર વરસ સુધી, ભૃગુપાત કરે તો સોળ હજાર વરસ સુધી મોટા સગ્રામમાં પડે તો સાઠ હજાર વરસ સુધી, ગાયને છોડાવવાને અર્થે દેહ ત્યાગ કરે તો એસી હજાર વરસ સુધી

શુભ ગતિ ભોગવે, અને અંતકાળે અનશન કરે તો અક્ષય ગતિ પામે.

પછી સર્વ અતિચારના પરિહારને સારૂ ચાર શરણરૂપ આરાધના કરે દશ દ્વાર રૂપ આરાધના એ રીતે કહી છે કે—૧ અતિચારની આલોયણા કરવી, ૨ વ્રતાદિક ઉચ્ચરવાં, ૩ જીવોને ખમાવવા, ૪ ભાવિતાત્મા એવો શ્રાવક અઢાર પાપસ્થાનકને વોસિરાવે, ૫ અરિહંત આદિ ચારે શરણ કરવા, ૬ કરેલા દુષ્કૃતની નિંદા કરવી, ૭ કરેલા શુભ કર્મોની અનુમોદના કરવી, ૮ શુભ ભાવના ભાવવી, ૯ અનશન આદરવું, અને ૧૦ પંચપરમેષ્ઠિ નવકાર ગણવા. એવી આરાધના કરવાથી જો પણ તેજ ભવમાં સિદ્ધ ન થાય, તો પણ શુભ દેવતાપણું તથા શુભ મનુષ્યપણું પામી આઠ ભવની અંદર સિદ્ધ થાયજ. કારણ કે, સાત અથવા આઠ ભવ ગ્રહણ કરે, તેથી વધારે ન કરે એવું આગમ વચન છે ઇતિ 'અઢારમું' દ્વાર તથા સોલમી ગાથાનો અર્થ સંપૂર્ણ.

હવે પ્રકરણનો ઉપસંહાર કરતા દિનકૃત્યાદિકનું ફળ કહે છે.

(मूळगाथा)

एअं गिहिधम्मविहिं, पइदिअहं निव्वहंति जे गिहिणो ॥
इह भवि परभवि निव्वुइसुहं लहुं ते लहंति धुवं ॥ १७ ॥

સંક્ષેપાર્થ—જે શ્રાવકો આ ગ્રંથમાં કહેલા શ્રાવક ધર્મના વિધિને દરરોજ આચરે, તે શ્રાવક આ ભવમાં અનુક્રમે પરભવમાં શીઘ્ર મુક્તિસુખ અવશ્ય પામે. ॥ ૧૭ ॥

વિસ્તારાર્થ—આ ઉપર કહેલો દિનકૃત્ય આદિ ૭ દ્વારવાળો શ્રાવકનો જે ધર્મવિધિ, તેને નિરંતર જે શ્રાવકો સમ્યક્ પ્રકારે પાળે, તેઓ આ વર્તમાન ભવને વિષે સારી અવસ્થામાં રહી સુખ પામે, તથા પરલોકે સાત આઠ ભવની અંદર પરંપરાએ મુક્તિસુખ તત્કાળ જરૂર પામે.

સમાપ્ત.

घि-याता तपेलाख्या जगति जाता उमयेऽभूतम ॥
श्रीविमलसुन्दरगुरु-नमाश्च तदनुक्रमाच्छ्रिरिता ॥ १ ॥
અર્થ—આ જગતમાં તપા એવું પ્રખ્યાત નામ ધારણ કરનાર શ્રીજગચ્ચન્દ્રસૂરિ થયા તેમના પછી અનુક્રમે પ્રખ્યાત શ્રીવિમલસુન્દર ગુરુ વગેરે થયા

पञ्च च तेषा शिष्या-स्तेजाया ज्ञानसागरा गुरव ॥
विविधावचूर्णिलहरि-प्रकटनत सागरा ह्वाना ॥ २ ॥
અર્થ—શ્રી દેવસુંદર ગુરુના પાચ શિષ્યો હતા તેમા પ્રથમ શિષ્ય શ્રી જ્ઞાનસાગર ગુરુ હતા (વિવિધ પ્રકારની અવચૂર્ણિ (અવચૂરિ) રૂપ લહેરો પ્રગટ કરી તેમણે પોતાનુ જ્ઞાનસાગર નામ યથાર્થ કર્યું ॥ ૨ ॥

श्रुतगतविविधालापक-समुद्धृत समभवच्च सूरीन्द्रा ॥
कुलमण्डना द्वितीया, श्रीगुणरत्नास्तृतीयाश्च ॥ ३ ॥
અર્થ—શાસ્ત્રમા રહેલા વિવિધ આલાપકોના ઉદ્ધાર કરનારા કુલમંડન નામના સૂરિન્દ્ર બીજા શિષ્ય અને શ્રીગુણરત્ન નામના ત્રીજા શિષ્ય થયા ૩

षड्दर्शनवृत्तिक्रिया-रत्नसमुच्चय विचार निचय सृज ॥
श्रीभुवनसुन्दरादिषु, भजुर्विद्यागुरुत्व ये ॥ ४ ॥
અર્થ—જે ષડ્દર્શનવૃત્તિ, ક્રિયારત્નસમુચ્ચય એ ગ્રન્થના રચનાર અને શ્રી ભુવનસુંદર આદી આચાર્યોના વિદ્યાગુરુ થયા ૪

श्रीमान्सुन्दरगुरु-प्रवरास्तुर्या बहार्वमहिमान ॥
येभ्य सततिरेच्छ-स्मरहरा सुवर्मेभ्य ॥ ५ ॥
અર્થ—જેના મહિમાનો પાર નથી તેવા શ્રીમાન્ સોમસુંદર ગુરુવર ચોથા શિષ્ય થયા જેથી તથા જેનાથી શાન્તિ કરનાર એવા જે ગુરુવરોની વાણી વિકસિત થઈ પામી ॥ ૫ ॥

यतिजीतकल्पवृत्ति-श्च पञ्चमा साधुरत्नसूरिवरा ॥
येमाऽशोऽस्यकल्पत, भवप्रयासेण भवकूपात् ॥ ६ ॥

અર્થ–યતિજીતકલ્પની વ્યાખ્યા કરનારા શ્રી સાધુરત્નસૂરિ એ પાંચમા શિષ્ય થયા, જેમણે હાથ ઝાલો કરીને મ્હારા જેવાનો સંસાર રૂપ કૂવામાંથી ઉદ્ધાર કરો. ॥ ૬ ॥

श्रीदेवसुन्दरगुरोः, पट्टे श्रीसोमसुन्दरगणेन्द्राः ॥
युगवरपदवीं प्राप्ता-स्तेषां शिष्याश्च पञ्चैते ॥ ७ ॥

અર્થ–શ્રી દેવસુંદર ગુરૂની પાટે શ્રી સોમસુંદર ગુરૂ થયા. તેમના યુગ પ્રધાન પદવી પામેલા આ પાંચ શિષ્યો થયા ॥ ૭ ॥

मारीत्यवमनिराकृति-सहस्रनामस्मृतिप्रभृतिकृत्यैः ॥
श्रीमुनिसुन्दरगुरव-श्चिरन्तनाचार्यमहिमभृतः ॥ ८ ॥

અર્થ–એક શ્રીમુનિસુંદર ગુરૂ મારી, ઇતિ પ્રમુખ ઉપદ્રવનું વારવું તથા જિનસહસ્ર નામ સ્મરણ કરવું ઇત્યાદિ કૃત્યોવડે ચિરંતન આચાર્યના મહિમા ધારણ કરનારા થયા. ॥ ૮ ॥

श्री जयचन्द्र गणेन्द्रा-निस्तन्द्राः संघगच्छकार्येषु ॥
श्रीभुवनसुन्दरवरा, दूरविहारैर्गणोपकृतः ॥ ९ ॥

અર્થ–બીજા સંઘના તથા ગચ્છના કાર્યમાં પ્રમાદ ન કરનારા એવા શ્રી જયચંદ્ર આચાર્ય તથા ત્રીજા દૂર વિહાર કરીને સંઘ ઉપર ઉપકાર કરનારા શ્રી ભુવનસુંદરસૂરિ થયા. ॥ ૯ ॥

विषममहाविद्यात-द्विडम्बनाब्धौ तरीव वृत्तिर्यैः ॥
विदधे यज्ज्ञाननिधिं, मदादिशिष्या उपाजीवन् ॥ १० ॥

અર્થ–જેમણે વિષમ મહાવિદ્યાના અજ્ઞાનથી વિડંબણા રૂપ સમુદ્રમાં પડેલા લોકોને નાવ સમાન એવી મહા વિદ્યાવૃત્તિ કરી, અને જેમના જ્ઞાનનિધિ પ્રત્યે મ્હારા જેવા શિષ્યો પોતાનો નિર્વાહ કરી રહ્યા. ॥ ૧૦ ॥

एकाङ्गा अप्येकादशाङ्गिनश्च जिनसुन्दराचार्याः ॥
निर्ग्रन्था ग्रन्थकृतः, श्रीमज्जिनकीर्तिगुरवश्च ॥ ११ ॥

અર્થ–ચોથા એક અંગ (શરીર) ધારણ કરનાર છતાં પણ અગીઆર અંગ (સૂત્ર) ધારણ કરનારા શ્રી જિનસુંદર સૂરિ તથા પાંચમા નિર્ગ્રંથ (ગ્રંથ) (પરિગ્રહ વિનાના) છતાં પણ ગ્રંથ રચના કરનારા એવા શ્રી જિનકીર્તિ ગુરૂ થયા. ॥ ૧૧ ॥

एवं श्रीगुरुगण, प्रसादतः षट्खतिथिमिते (१५०६) वर्षे ॥
श्राद्धविधिसूत्रवृत्तिं, व्यरचित श्रीरत्नशेखरः सूरिः ॥ १२ ॥

અર્થ—શ્રી રત્નશેખર સૂરિએ ઉપકારી શ્રીગુરૂઓના પ્રસાદથી વિક્રમ સંવત્ ૧૫૦૬ માં શ્રાદ્ધવિધિ સૂત્રની વૃત્તિ કરી ॥ ૧૨ ॥

अत्र गुणसन्नविजयवरजिनहंसगणिवरप्रमुखैः ॥
शोधन लिखनादिविधौ, व्यधायि सान्निध्यमुद्युक्तैः ॥ १३ ॥

અર્થ—એમ ગુણવંત અને નિર્મળ શ્રી જિનહંસગણિ પ્રમુખ વિદ્વાનોએ આ ગ્રંથના શોધના લખવા વગેરે કામમાં પરિશ્રમ કરી સહાય કરી ॥ ૧૩ ॥

विधिविविधत्वाच्छ्रुतगतनैयत्यादर्शनाच्च यत्किंचित् ॥
अत्रोक्तमुत्सूत्रं, तन्मिथ्यादुष्कृतं मेऽस्तु ॥ १४ ॥

અર્થ—વિધિ નાના પ્રકારના હોવાથી તથા સિદ્ધાંતમાં રહેલી નિયત વાતને નહિ દેખવાથી આ ગ્રંથમાં મેં જે કાંઈ ઉત્સૂત્ર રચના કરી હોય, તે મ્હારૂં દુષ્કૃત મિથ્યા થાઓ ॥ ૧૪ ॥

विधिकौमुदीति नाम्न्यां, वृत्तावस्यां विलोकितैर्वर्णैः ॥
श्लोकाः सहस्रषट्कं, सप्तशती चैकषष्ट्यधिका ॥ १५ ॥

અર્થ—વિધિ કૌમુદી નામની આ વૃત્તિમાં અક્ષરે અક્ષરની ગણના કરતાં આ ગ્રંથની શ્લોક સંખ્યા ૬૭૬૧ થાય છે ॥ ૧૫ ॥

श्राद्धहितार्थं विहिता, श्राद्धविधिप्रकरणस्य सूत्रयुता ॥
वृत्तिरियं चिरसमयं, जयताज्जयदायिनी कृतिनाम् ॥ १६ ॥

અર્થ—શ્રાદ્ધવિધિ નામના મૂળગ્રંથ સહિત તેની આ વૃત્તિ શ્રાવકોના હિતાર્થે રચી છે તે (વૃત્તિ) કૃતિ પુરૂષોને જય આપનારી થઈ ચિરકાળ જયવંતી વર્તો ॥ ૧૬ ॥

સમાપ્ત

—⁂—